ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 1 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 1 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3771 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՏԷՐ ԴՈՒՐՍԷՆ, ԱՆՏԷՐ ՆԵՐՍԷՆ

Լուր մը՝ տեղական թերթերէն.

— «Ֆրանսայի Հրէական Ընկերութեանց Դաշնակցութեան խորհուրդը լիագումար նիստ կազմելով 1938 յունիս 23ին, որոշեց իր զայրալից բողոքը ուղղել Գերմանիոյ հակահրէական յարաճուն խստութեանց դէմ, որոնք իրենց զարհուրանքով եւ խայտառակութեամբ կը գերազանցեն ինչ որ կրնային երեւակայել առողջ մտքով մարդիկ:

Ժողովը կը հաստատէ թէ Հրեաները օրէնքէ դուրս հռչակելէ վերջ, Գերմանիա կատաղօրէն կը ձգտի անոնց բնաջնջումին: Եւ ստիպողական կոչ մը կ'ուղղէ աշխարհի եւ մասնաւորապէս Ֆրանսայի հանրային կարծիքին, որ երբեք չի վարանիր իր ձայնը բարձրացնել յանուն արդար դատերու, որպէսզի պախարակէ այս խայտառակութիւնը»:

Դուք ալ կարդացէք եւ դատեցէք, — Անհամար հալածական ժողովուրդ մը, որ ունի ընկերութիւններ, *եւ այդ ընկերութիւններէն կազմուած* Դաշնակցութիւն մը, *ունի* գործադիր խորհուրդ, *որ ժողով կը գումարէ պարբերաբար, իր չարն ու բարին դատելու, բողոքներ բանաձեւելու, զանազան ձեռնարկներ կատարելու համար:*

Եւ բարեհաճեցէք պահ մը ձեր նայուածքն ուղղել դէպի հայկական հորիզոնը, սկսելով Փարիզէն:

Անշուշտ աւելի բազմաթիւ են մեր «ընկերութիւնները» — կուսակցութիւն, Հայրենակցական կամ Երիտ. Միութիւն եւ ուրիշ ինչ որ կ'ուզէք:

Բայց, ո՞ւր է անոնց «Դաշնակցութիւնը», — կազմակերպութիւն մը կեդրոնացեալ եւ կեդրոնաձիգ, իր գործադիր խորհուրդով, որ «լիագումար ժողով» կազմէր, ընթացիկ հոգերու կամ բացառիկ տագնապներու առթիւ…

Չար բերաններ աղածի կարգ անցուցած են մեր առեւտրական ճարպիկութիւնը, ըսելով թէ մէկ Հայը երեք Հրեայ կ'արժէ:

Բայց եթէ Հրեան կը գերազանցենք առեւտուրի հրապարակին վրայ, ինչո՞ւ պիտի անճրկէինք, անկէ վար պիտի մնայինք հանրային ասպարէզին մէջ:

Չէ՞ որ, երկու պարագաներուն մէջ ալ, ուշիմութիւնը, աշխատանքը եւ յարատեւութիւնը կը կազմեն բուն արժանիքը:

Արդ, այս երեք յատկութիւններէն ո՞րը պակսած է մեզի, անհատական կեանքի մէջ:

Եւ ինչո՞ւ պիտի պակսի, երբ կարգը կուգայ հանրային հոգերու: Բուն պատճառ՝ ինքնապաշտպանութեան:

Ե՞րբ մեր միտքէն անցաւ իրար գալ, սա վերջին երկու տարուան յարաճուն տագնապներուն առեն:

Ամբողջ ղեկավարութիւն մը փոշիացաւ Հայաստանի մէջ, ըմբոստացուցիչ, դժոխային պարագաներու տակ, առանց ասպարէզի եւ տարիքի խտրութեան, — եւ մարդ չշարժեցաւ տեղէն: Շշուկ մը անգամ չլսուեցաւ, գոնէ իբրեւ մարդկային շարժուձեւ (ժէսթ):

Ընդհակառակն, հայրենասէր կոչուած մարդիկ պատի՛ւ սեպեցին կա՛մ իրենց պատեանին մէջ կծկուիլ, եւ կամ անպատկառ, շնական քրքիջներ արձակել, անգամ մը եւս մեռցնելով բռնօրէն մահացած, խոշտանգուած, աքսորական զոհերը: Զոհեր որոնք, ամէն պարագայի մէջ, իրենց իսկ փառաբանած նպատակներուն կը ծառայէին, եւ ինկան այդ ճամբուն վրայ, ոչ թէ Դաշնակցութեան սեւ աչքերուն համար:

Ասդին, Ալեքսանտրէթի եւ ամբողջ Սուրիոյ մէջ, անըմբռնելի, անթափանցելի դաւ մը լեղի քամել կուտայ հազիւ տեղաւորուած ժողովուրդի մը: Ամբողջ բազմութիւններ խուճապի մատնուած են արդէն, եւ ճար մը, լոյս մը, ելք մը կը փնտռեն, փարատելու համար ահաւոր մղձաւանջը:

Դարձեալ նոյն անշարժութիւնը: Նոյն անբանացած, ամարդի վիճակը:

Կարծես թէ հարցը կապ չունի սա տարագիր ժողովուրդի մէկ մասին սպառնացող պատուհասի մը հետ, այլ հեռաւոր Ճափոնի մէջ պատահած երկրաշարժ մըն է, — փոթորիկ մը՝ Կուաթէմալայի կամ Հրոյ Երկրին մէջ:

Կ'ըսե՞ն թէ մէկ-երկու ծանօթ երեւելիներ դիմեր են ձեռնհաս իշխանութեան, ընդունուելով այս կամ այն պաշտօնատարին կողմէ:

Ե՞րբ գացեր են: Որո՞ւ դիմեր են: Ի՞նչ են ըսեր: Ի՞նչ պատասխան առեր են: Կը բաւէ՞ ինչ որ ըրեր են:

Չէ՞ր արժեր լուսաբանութիւններ հաղորդել այս մասին, եթէ ոչ հրապարակաւ, գոնէ ներկայացուցչական ժողովի մը մէջ:

Ժամանակին աշխարհ իրար անցուցինք, երբ գործադրութեան, 10 առ հարիւրի կամ զինուորագրութեան հոգեր ունէինք, այն ալ միայն այս գաղութին մէջ: Ժողովներ, բանաձեւեր, ձեռնարկներ…

Ալեքսանտրէթի գաւառին, 30 - 35,000 հոգինոց համրանքին, թերեւս ալ Հալէպի (60,000) եւ սուրիական ուրիշ շրջաններու բազմութեանց ազգային եւ ֆիզիքական մտահոգութեան խնդիրը քանի մը հարիւր զինուորցուներու հարցին չա՞փ ալ արժէք չունի:

Տակաւին անցեալ օր Հալէպէն թղթակցութիւն մը կ'ըսէր թէ «անհրաժեշտ է ժամ առաջ խորհիլ գաղութներու աջակցութեան մասին, անակնկալի չմատնուելու համար»:

Միւս կողմէ, տնտեսական թշուառութեան ձայներ կը հասնին եւ դիմումներ կատարուած են Բարեգործականին:

Ո՞ւր է որ եւ է բարենշան երեւոյթ, որ հաստատէր թէ մարդիկ կ'ըմբռնեն անցուդարձը, կը զգան տագնապին խորութիւնը, եւ կը գործե՛ն:

Որ եւ է ատեն եղա՞ծ էինք այսքան անտէր, ներսէն թէ՛ դուրսէն: Ծերով եւ երիտասարդով …

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԻ ՉԿԱՏԱՐՈՒԻ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Ազգաժողովին Յանձնախումբը կը վերադառնայ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Ժընեւէն, երեքշաբթի օրուան թուականով —

Ազգաժողովին կողմէ կազմուած միջազգային յանձնախումբը, որ պիտի հսկէր Ալեքսանտրէթի Սանճաքին առաջին ընտրութեանց, Եւրոպա կը սպասուի յառաջիկայ երկու շաբաթներու ընթացքին. հետեւաբար ընտրութիւնները երբեք պիտի չկատարուին:

Յանձնախումբը դադրեցուց արձանագրութիւնները եւ ընտրական պատրաստութիւնները, ինչպէս հաղորդած էի արդէն, տեղեկացնելով Ազգաժողովին թէ մինչեւ որ հակառակ հրամաններ չստանայ Ժընեւէն առաջ, պիտի չշարունակէ ցանկերու արձանագրութիւնները եւ ընտրական նախապատրաստութիւնները:

Յանձնախումբը ժողովրդականութիւն գտած չըլլալով կարգ մը շրջանակներու մէջ, կը կարծուի թէ իր մեկնումը պիտի դիւրացնէ Սանճաքին կացութիւնը: Ամէնէն կարեւոր պարագան այն է, սակայն, որ հարթուած պիտի ըլլայ գլխաւոր խոչընդոտը՝ փրանսիւթուրք բանակցութեանց ճամբուն վրայ: *Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ ընդհարման ամէնէն լուրջ պատճառը — Սանճաքի երեսփոխանական ժողովին մէջ թուրքերուն տրուելիք աթոռներու թիւը — այսպէս մէկդի դրուելով, հաւանաբար տեղական ինքնավարութեան նոր ձեւ մը պիտի գտնուի փոխադարձ համաձայնութեամբ:*

Կարելի է գրեթէ ստոյգ նկատել որ միջազգային ընտրական յանձնախումբը երբեք նոր հրահանգներ պիտի չստանայ Ժընեւէն, որ փոխէ մինչեւ հինգշաբթի օր իր աշխատանքները դադրեցնելու որոշումը:

*** Դարձեալ Ժընեւէն կը հեռագրեն յունիս 29 թուականով (չորեքշաբթի). —

Ազգերու Դաշնակցութեան քարտուղարը յունիս 26 թուակիր հեռագիր մը ստացաւ Ալեքսանտրէթի միջազգ. յանձնախումբի Նորվեկիացի նախագահէն՝ Պ. Ռայնէրսէ, որ կը տեղեկացնէ թէ յանձնախումբը որոշած է փակել իր աշխատանքները եւ թէ վերջակէտ դրած է արձանագրութեանց: Կը կարծուի թէ յանձնախումբը Ժընեւ պիտի վերադառնայ մօտերս:

Թուրքիա եւ Ֆրանսա համաձայնած են արդէն

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ բանակցութիւնները յաջողութեամբ կը շարունակուին արտաքին նախարարին եւ Փարիզի թրքական դեսպանին միջեւ, Ալեքսանտրէթի Սանճաքին մէջ հաստատուելիք ֆրանսական եւ թրքական զօրամասերու քանակութեան մասին: Նախարարը եւ դեսպանը նոր տեսակցութիւն մը ունեցան անցեալ օր:

Լոնտոնէն կը հեռագրեն յունիս 29 թուականով — *Լաւատեղեակ աղբիւրէ քաղուած լուրերու համաձայն, Ֆրանսայի հետ բանակցութիւնները* կատարեալ համաձայնութեան յանգած են բոլոր վիճելի կէտերու մասին: *Համաձայնութեան պայմանները պիտի հրատարակուին այս շաբթուան ընթացքին:*

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ ԵՏ ԿԱՆՉԵԼ 10.000 ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ ԵԹԷ…

Անգլիա միշտ կը ճնշէ

Անգլիական կառավարութիւնը կը շարունակէ ճնշել Իտալիոյ վրայ, որպէսզի իր ազդեցութիւնն ի գործ դնէ, դադրեցնելու համար Զօր. Ֆրանքոյի օդանաւերուն յարձակումները անգլիական նաւերու դէմ: Կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքօ հաւաստիքներ տուած է անգլիական գործակալին միջոցաւ, որ Լոնտոն գնաց, զանոնք իր կառավարութեան հաղորդելու համար: Տրուած պատասխանը գոհացուցիչ կը համարուի:

Զրոյցի մը համաձայն, իտալական կառավարութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնած է ետ կանչելու 10.000 իտալացի կամաւորներ, պայմանաւ որ Անգլիա փոխատուութիւն մը տրամադրէ իրեն եւ անմիջապէս ճանչնայ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը:

Զօր. Ֆրանքոյի օդան-գլխաւոր կայանը Մայորքա կղզին ըլլալով, Անգլիոյ աշխատաւորականները եւ ազատականները կը պահանջեն պաշարել զայն անգլիական մարտանաւերով: Պ. Չէմպրլէն մերժեց այս պահանջը, եւ նախընտրեց իտալական կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել այս կէտին վրայ: Կը կարծուի թէ Մուսոլինի այս անգամ գործնապէս պիտի միջամտէ, Անգլիոյ գոհացում տալու համար:

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ հարցումներ եղան այս մասին, բայց վարչապետը մերժեց պատասխանել: Բայց եւ այնպէս իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Հռոմի անգլիական դեսպանը լուրջ դիտողութիւններ ուղղած է Իտալիոյ արտաքին նախարարին, որուն հետ նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ անցեալ օր: Նոյն աղբիւրին համաձայն, դեսպանը այս առթիւ յանձնած է Պ. Չէմպրլէնի անձնական նամակը՝ ուղղուած Մուսոլինիի: Կ'ըսուի նաեւ թէ բարեկամներ հասկցուցած են Մուսոլինիի որ եթէ Պ. Չէմպրլէն չյաջողի պաշտպանել անգլիական նաւերը, կրնայ պաշտօնէ քաշուիլ եւ իր տեղը տալ ոչ-բարեկամ վարչապետի մը:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը անցեալ օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի անգլիական դեսպանին հետ, այս հարցերու մասին:

*** *Մինչ այս մինչ այն, կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ: Վերջին լուրերու համաձայն, Զօր. Ֆրանքոյի զօրքը յառաջ կը խաղայ Միջերկրականի ափերուն վրայ, դէպի Քասթէլլոնի հարաւակողմը:*

ՓԱՐԻԶԻ *քաղաքապետական խորհուրդին նիւթացոյցի տեղեկաբերը անցեալ օր կարդաց իր զեկուցումը, որուն համաձայն այս տարի բացը պիտի ըլլայ 900 միլիոն ֆրանք: 1936ին 706 միլիոն էր: Տուրքերը աւելցնելու տեղ մնացած չըլլալով, տեղեկաբերը կ'առաջարկէ լայն կրճատումներ կատարել:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԱՒԱՃԱՆՈՒԹԻՒՆ …

Անքաւելի՛, անպատկերելի մեղք մը գործուեր է Պուքրէշի մէջ, 1918 յունիս 11ին, օրը ցերեկով:

Երեւակայեցէ՛ք, — ինչպէս ամէն տեղ, Պուքրէշի մէջ ալ Դաշնակցականները Մայիս 28ի տօնն են սարքեր, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Նախագահը՝ ընկեր Դրօ, բանախօսը՝ ընկեր Ս. Սրեց:

Այդ ոչինչ:

Հանդէսին ներկայ են եղեր Ռումանիոյ առաջնորդը, Հուսիկ արք. Զոհրապեան, եւ հայ կաթողիկէ թեմին առաջնորդը, Հ. Սահակ Կոգեան:

Այս ալ ոչինչ:

Ընկեր Դրօ, որ երեւի նախագահական շնորհին ալ Ռոյէնման վարպետօրէն կը վայելցնէ ինչպէս, երբեմն, մաւզէրը, բանախօսելու կը հրաւիրէ նաեւ երկու Առաջնորդները:

Հ. Ս. Կոգեանի համար նորութիւն մը չէ այս պարագան, ինչպէս ուրիշ կաթողիկէ Հայերու համար, Մխիթարեան կամ Լեւոնեան:

Նորութիւնը — զայրակղեցուցի՛չ, աններելի՛, եղերակի, — այն է որ Հայոց Առաջնորդն ալ կ'ընդունի հրաւէրը եւ կը խօսի՛: Կը խօսի ու կը փառաբանէ, կը պանծացնէ՛ Մայիս 28ը.

— *«Միայն ներկայ եմ այս հանդէսին, բայց բողէն այնքան փառաւոր է, առիթը այնքան նուիրական, որ ոչ միայն չեմ ուզեր մերժել նախագահին առաջարկը, այլ կ'ուզեմ խօսիլ եւ պիտի խօսիմ:*

Հայ ժողովուրդը միշտ եղած է ազատատենչ եւ պահած է իր այդ ըղձանքը իր պատմութեան ամէնէն դժնդակ րոպէներուն իսկ: Մեր պատմութեան մէջ կան ծանօթ ու անծանօթ բազմաթիւ հերոսներ որոնք առ ոչինչ գրելով իրենց կեանքը, պայքարած են ազատութեան համար: Հայր Կոգեան յիշեց Երուանդ Հայկազնը, ես կը յիշեմ Գէորգ Մարզպետունին, Թէոդորոս Ռշտունին, Թորոս Լեւոնին, Դաւիթ Բէկը եւ ուրիշներ, որոնք կուրծք տուին իրենցմէ անհամեմատ աւելի զօրաւոր թշնամիներու դէմ ու յաճախ յաղթեցին:

Հայ ժողովուրդը ամէն բան տուած է ի խնդիր իր ազատութեան»:

Հուսիկ արք. աւելի մեծ մեղք մըն ալ գործեր է, — արտասանելով «Ազատն Աստուած»ի վերջին տունը.

Ես մինչ ի մահ, կախաղան,
Մինչեւ անարգ մահու սիւն
Պիտի գոռամ, պիտ գոչեմ
Անդադար ազատութի՛ւն…

Եւ աւելի ոգեւորուած, բացագանչեր է.

— *«Սիրելի ժողովուրդ, ես կասկած չունիմ թէ՝ Հայութիւնը, որ տուաւ իր ծոցէն այնքան անձնուէր, հին ու նոր հերոսներ, Մայիս 28ը կերտող զինուորներ, ամէնէն անծանօթներէն մինչեւ ամէնէն համբաւաւորները, կռուի դաշտին մէջ նահատակուածներէն մինչեւ անոնց ողջ մնացող ընկերները, Դրօներն ու իր նմանները, այդ հայութիւնը միշտ հաւատարիմ իր ազատատենչ իտէալին, օր մը կը հասնի անոր: Կեցցէ ուրեմն ազատատենչ հայ ժողովուրդը:*

Կեցցէ՜ ազատութիւնը»:

Եպիսկոպոսներն ու վարդապետները փախչելով կը փախչին ոչ միայն Մայիս 28էն, այլեւ Ապրիլ Տասնըմէկէն (բայց ոչ «Լէյլէյլիքէն»էն):

Անշուշտ Հուսիկ արք.ի դաւանանութեան պատճառը այն է որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը խեղդուած են (ներողութիւն.. յանկարծամահ եղեր է…):

Բայց ինչո՞ւ աններելի:

Կարելի չէ՞ անմիջապէս դատաստանական խորհուրդ մը կազմել բոլոր ռամկավար, հնչակ, բոլշեւիկ եւ ուրիշ «ազգասէր» խմբագիրներէն, յօդուածագիրներէն, ճառախօսներէն եւ փրկիչներէն, — բոլոր անոնցմէ որ չեն հաւատար կաթողիկոսին սպանութեան, եւ հրապարակաւ դատել Ռումանիոյ առաջնորդը:

— Երիտասարդներ ալ կան չհաւատացողներուն մէջ:

— Անոնք ալ թող այդ «ազ-ազգայ» ժողովականներուն ծխախոտի մոխիրները ժողվեն եւ ցրուեն իբրեւ խունկ:

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ԴԻՄՈՒՄ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Անցեալ օր Փարիզեան շրջանի ժողովրդական ճակատի դիւանէն պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ ներքին նախարարին եւ պարզեց ոստիկանական վարչութեան կողմէ յարուցուած բազմաթիւ դժուարութիւնները, Ֆրանսա բնակող օտարականներու մասին: Այս առթիւ բողոքեց Ֆրանսայի եւ ժողովրդապետութեան բարեկամ օտարականներու արտաքսումներուն դէմ:

Նախարարը խոստացաւ միջոցներ ձեռք առնել, որպէսզի ձեռնհաս իշխանութիւնը մարդասիրութեամբ վարուի: Նախարարը միեւնոյն ատեն հաւաստեց թէ բոլոր մասնաւոր պարագաները պիտի քննուին, համապատասխան լուծում տալու համար:

Մահապատիժ լրտեսութեան դէմ

Նոր հրամանագիր մը պարզելով «օտար տեղեկատու գրասենեակներու գործունէութիւնը մեր երկրին մէջ», եւ այս առթիւ յիշելով մահապատիժներու հաստատումը դրացի երկիրներու, մասնաւորապէս Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ, կը բացատրէ թէ Ֆրանսայի մէջ հաստատուած պատիժները անբաւական են, խափանելու համար օտար լրտեսներու գործունէութիւնը:

Հետեւաբար, այսուհետեւ մահապատիժը պիտի գործադրուի նաեւ խաղաղութեան ատեն, լրտեսական ոճիրին դէմ: Մահապատիժ կրնայ գործադրուիլ նաեւ այն ոճիրներուն առթիւ որ կը գործուին պետութեան արտաքին ապահովութեան դէմ:

*** *Ուրիշ հրամանագիր մը կը ջնջէ թիապարտութիւնը: Անոնք որ տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուած են, այլեւս Կույանա պիտի չղրկուին, այլ իրենց պատիժը պիտի քաշեն արգելարանի մը մէջ, ենթակայ՝ աշխատանքի եւ լռակեցութեան (գիշեր ցերեկ): Լռակեցութիւնը երեք տարի պիտի ըլլայ անոնց համար որ տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուած են ցմահ, երկու տարի՝ եթէ պատիժը առ նուազն տասը տարի է, եւ մէկ տարի՝ եթէ տասը տարիէն վար է: Պայմանաւոր արձակում չկայ տաժանակիր աշխատանքի համար:*

10,000,000,000 ֆրանքի նոր փոխառութիւն մը

Հրամանագիր օրէնքներու չորրորդ շարքին (107 օրէնք) մէկ հրամանագիրը կ'արտօնէ 10 միլիառ Ֆր.ի նոր փոխառութիւն մը կնքել Պանք տը Ֆրանսէն

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ այս հրամանագիրը եւ ուրիշ նիւթական օրէնքներ նպաստաւոր տպաւորութիւն չձգեցին սակարանին վրայ: Հրատա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

ԲԻԶԱՆԴԻՈՆԻ ԱՏՏԻԿՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԵՒ ՄԵՐ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Ա.

Չորրորդ դարու երկրորդ կէսին, Հայոց ազգային իշխանութիւնը մատնուած էր տագնապալից կացութեան մը: Բազմատեսակ էին այդ անկման պատճառները, բայց ամէնէն վճռական դերը խաղացիններկուքը միայն — ներքին ու արտաքին: Ներքին՝ Հայ նախարարներու ըմբոստացումը ազգային սեփական իշխանութեան դէմ. արտաքին՝ Յունաց եւ Պարսից թշնամական փոխադարձ յարաբերութիւնները եւ տեւական կռիւները, որոնց թատերաբեմը դարձած էր Հայաստանը:

Հայոց պետական իշխանութիւնը, դժբախտաբար, տակաւին չունէր այն ուժն ու զօրութիւնը՝ որ կարենար զսպել ոչ միայն ներքին պառակտումները, այլեւ արտաքին յարձակումները եւ պաշտպանել երկրի սահմանները:

Եւ անշուշտ Հայ պետականութեան այս քաղաքական տագնապը լաւագոյնս կը սատարէր Հռոմի արեւելեան կայսրութեան եւ Տիզբոնի աշխարհակալական ձգտումներուն:

Երեսուն տարի, Արեւելքի այս երկու հզօր պետութիւնները, արիւնալից բախումներէ վերջ համաձայնութեան եկան եւ 387ին Հայաստանը բաժնեցին երկու մասի — Արեւելեան Հայաստան եւ Արեւմտեան Հայաստան: Արեւելեան Հայաստանը ինկաւ պարսկական լուծի տակ, իսկ Արեւմտեանը՝ Բիւզանդականի: Հայութիւնը երկու տարբեր լուծերու տակ, հոգեպէս եւ քաղաքականապէս երկու տարբեր հակումներ սկսաւ սնուցանել: Ազգային ամբողջութեան եւ միութեան գաղափարը, առաջին անգամ ըլլալով մեծագոյն հարուած ստացաւ:

Այդ ծանր օրերուն Արեւմտեան Հայաստանի թագաւորն էր Արշակ Գ., որ կարճատեւ գահակալութիւն մը ունեցաւ եւ վերջացաւ իրմով, իսկ Արեւելեան Հայաստանի թագաւորութիւնը երեք Արշակունիներու՝ Խոսրով Գ., Վռամշապուհ եւ Արտաշէս Գ. գահակալներու միջոցաւ, քառասուն երկար տարի դիմացաւ:

Սակայն վերջին թագաւորի՝ Արտաշէս Գ.ի մեղկ ու հեշտասէր բնաւորութիւնը ըմբոստութեան մղեց Հայ նախարարները, եւ հակառակ հոգեւոր իշխանութեան միջամտութեան ու ջանքերուն, անկարելի եղաւ կասեցնել Հայոց պետական կեանքի փլուզումը: Պարսից արքաները օգտուելով Հայոց ներքին վէճերէն ու խռովութիւններէն վերջին հարուածը տուին եւ փլցուցին զայն: Այսպիսով երկու հայկական հատուածներն ալ ինկան օտար լուծի տակ:

Ահա, ըստ ժամանակակից պատմիչներու տուած տեղեկութեանց, Հայոց քաղաքական կեանքի ամէնէն եղերական շրջաններէն մէկի ընդհանուր պատկերը: Այնուհետեւ մեր պատմութեան ծոցէն բարձրացող ծուխն է, որ մեզ յաճախ խեղդած է:

Սակայն այստեղ ուշադրութեան արժանի կարգ մը կէտեր կան, որ պէտք է կանգ առնել եւ ընդգծել:

Այսպէս, Հայոց Պարթեւ Արշակունեան գահակալները 62էն մինչեւ 428 թուականներուն համազգային պետութեան եւ անկախութեան դրօշը վառ պահել. նուիրուիլ ներքին բարեկարգութեան, սատարել Հայ մշակոյթին, գիրերու գիւտին եւ Հայաստանին տալ Հայկական ինքնատիպ պատկեր: 387ին, երբ Հայաստանը բաժնուեցաւ եւ 428ին, երբ Հայ պետական ուրոյն կեանքը գոյութեան իրաւունքէ զրկուեցաւ, շուրջ հինգ հարիւր տարի, մինչեւ 885, Բագրատունեան հարստութեան յարութիւնը, Հայ ժողովուրդը քաղաքացի էր, դարձաւ հպատակ, իրաւատէր էր՝ դարձաւ իրաւազուրկ, անկախ ու ազատ էր՝ դարձաւ անազատ: 885ին միայն, երբ Աշոտ Բագրատունին արաբական ամիրաներու թուլութենէն օգտուելով հիմ դրաւ Հայկական կենսունակ թագաւորութեան մը, Հայոց քաղաքական կեանքը կրկին ըսկսաւ վերակենդանանալ: 1064ին մայրաքաղաք Անին կործանեցաւ սելճուքեան արշաւանքներէն: Սակայն Բագրատունեաց թագաւորութիւնը իր գոյութեան 179 տարիներու ընթացքին, բայց մշակութային արժէքներէն, դարձաւ Վասպուրականի Արծրունիներուն համար քաղաքական յենարան մը: 1021ին Սենեքերիմ Արծրունի դարձը դէպի Սեբաստիա, սելճուքեան արշաւանքներէն ազատելու մտահոգութեամբ, Արծրունեաց թագաւորութիւնը քաղաքական իշխանութեան մը կորիզ դառնալու յոյսէն զրկեց ամէնքը:

Արաբական տիրապետութիւնը 640-էն, ապա 1021էն սելճուքեան արշաւանքները մեր հայրենիքը վերածեցին ծխացող աւերակներու: Ժողովուրդն ու ազնուական դասը հեռացան իրենց բնիկ երկրէն եւ գացին հաստատուեցան բիւզանդական կայսրութեան եւ Կիլիկիոյ մէջ, ապահովութիւն գտնելու համար: Կիլիկիոյ մէջ կազմուեցան հայկական մանր իշխանութիւններ եւ 1080ին Ռուբէնի ձեռքով հիմ դրուեցաւ Ռուբինեան հայկական հարստութեան:

Հայոց քաղաքական իշխանութեան վերածնունդը Բագրատունեաց թէ Արծրունեաց եւ Ռուբինեանց ձեռքով, դժբախտաբար չստացան համազգային արժէք, այլ մնացին մասնակի նահանգային իշխանութիւններ, կիսանկախ գոյավիճակով: Մէկ պետութիւն, մէկ հայրենիք եւ մէկ գահ, 387էն ի վեր այլեւս չունեցանք: Մեր ազգային քաղաքական միութեան գաղափարը միշտ ալ մնաց փշաթելերու մէջ:

Սակայն քաղաքական իշխանութեան խորտակումը առաջին գծի վրայ դրաւ ուրիշ ազդակ մը,— մշակոյթը, որ հայութեան քաղաքական մտքի վերածնութեան ջահը առաւ իր ծոցին մէջ: Հայութեան մշակութային բարձրութիւնը հնարաւորութիւն տուաւ անոր բիւզանդական, պարսկական, արաբական, սելճուքեան եւ մոնղոլական տիրապետութեանց տակ, պահելու իր ցեղադրոշմ պատկերը: Այս մշակութային վեհապետութեան մէջ, անտարակոյս Հայոց ազգային եկեղեցին ու հոգեւորականութիւնը մեծ դեր կատարեցին: Մեր մշակոյթը, իր համազգային տարողութեամբ, կրցաւ միացնել բոլոր Հայ սիրտերը, բոլոր լուծերուն տակ: Ապացոյց որ մեր մշակութային ոսկեդարը զուգադիպեցաւ մեր քաղաքական անկման օրերուն: Անկում՝ քաղաքականօրէն, լուսաւոր՝ մշակութային տեսակէտով: Մեր ոսկեդարը քաղաքական անկման խաւարէն չստացաւ իր ոսկի վարսերը, այլ հայ մտածող ու ստեղծագործ հոգիներէն: Հայ հոգեւորականութիւնը իբրեւ առաջնորդ ու մտաւոր դաս, կըրցաւ իրականացնել ամենայն Հայոց միութեան գաղափարը, յաղթող փորձութեանց դիմանալու չափ:

Եւ մշակութային այս վերածնութեան օրերուն երկու հակոտնեայ շարժումներ ուրուագծուեցան հայկական հորիզոնին վրայ: Մէկը տիրապետողներու կողմէն, որ ձգտող էր, միւսը հպատակներու՝ հայութեան կողմէն, որ ինքնապաշտպանողական էր հիմնուած հոգեւոր զէնքերու վրայ: Աշխարհիկ իշխանութիւնը դէպքերու բերումով խորտակուեցաւ, իսկ հոգեւոր իշխանութիւնը ջանաց այդ անխուսափելի չարիքէն բարիք հանել եւ կազդուրել մեր ժողովուրդի ինքնագիտակցութիւնն ու դիմադրական ոգին

Դ. եւ Ե. դարերու դպրոցներու ցանցերը, քարոզչութիւնը, ինքնագիր եւ թարգմանական գրականութիւնը, ուսանողներու առաքումը դէպի Ամիդ, Մծբին, Եդեսիա եւ Բիւզանդիոն բացայայտեցին Հայ ժողովուրդի ընդարմացած քաղաքական տրամադրութիւնները եւ լծուեցան վերածնութեան գործին, անոր մէջ տեսնելով անկախութեան վերականգնումի հեռանկարը:

Հայ ուսանողներու անդրանիկ խումբը Բիւզանդիոն հասաւ այն պահուն, երբ Բիւզանդիոնի հոգեւոր իշխանութիւնը պառակտած եւ քաղաքական իշխանութիւնը մխրճած էր անել պայքարի մը մէջ:

Այս նախնական անհրաժեշտ բացատրութիւններէն վերջ, ժամանակապէս կ'ուզեմ Բիւզանդիոնի եւ մեր թարգմանիչներու յարաբերութեան այդ պահին վրայ կանգ առնել, անդրադառնալու համար Հայոց աշխարհի ժամանակակից դէպքերն ու բիւզանդական խառնաշփոթը:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԴԻ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Գերմանիոյ Քառամեայ շինարարութեան ծրագրի գործադրիչ մարաջախտ Կէօրինկի պաշտօնաթերթը կը հրատարակէ հետեւեալ յօդուածը Թուրքիոյ մասին —

Արդի Թուրքիան կը պատկանի այն երկիրներուն, որոնք վերջին տասնամեակներուն այն համոզման եկած են թէ լաւագոյն է սեփական ուժերու վստահիլ քան օտարի օգնութեան: Այս երկրին մէջ, որ նոյնպէս պատերազմի եւ անոր հետեւանքներուն պատճառով մեծապէս տուժած է, մարդիկ կ'աշխատին մեծ թափով եւ ոգի ի բռին, ստեղծելու համար յաջողակ ազգային տնտեսութիւն մը: Անհրաժեշտ տնտեսաքաղաքական քայլերը ամփոփուած են հինգ տարուան ծրագրի մը մէջ: Ըստ այդ ծրագրին, գիւղատնտեսութիւնը, որ բնակչութեան 81.6 առ հարիւրին ապրուստը կը ճարէ, պիտի արդիացուի, տեղական արտադրութիւններուն վրայ հիմնուած ճարտարարուեստ մը պիտի ստեղծուի եւ փոխադրական ճամբաներու յաւելումը պիտի սատարէ երկիրը բանալու եւ անոր կարելիութիւնները օգտագործելու:

Բազմաթիւ տնտեսական քայլերը, որոնք Թրքական հանրապետութեան կողմէ կ'առնուին, կրնանք աւելի լաւ հասկնալ, երբ մօտէն դիտենք երկիրը եւ մարդիկը: Նախ եւ առաջ Թուրքիան շատ աւելի կարեւոր դեր մը կը խաղայ իբրեւ կամուրջը Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ: Այդ կամուրջը սակայն, խարսխած է եւրոպական ցամաքին վրայ, ընդհանուր Թրքական երկրին միայն մէկ երեսուներորդը կազմող տարածութեան մը վրայ, մինչդեռ ծանրութեան կեդրոնը փոխադրուած է դէպի Անատոլու, դէպի երկրին հին կորիզը: Թուրքիոյ ընդհանուր ցամաքային տարածութիւնը 762,763 քառակուսի քիլոմեթր է, այսինքն մէկուկէս անգամ աւելի մեծ քան Գերմանիան (առանց Աւստրիոյ): Սակայն բնակչութիւնը միայն 18 միլիոն կը հաշուէ, որ այսպէս համեմատաբար լայն կարելիութիւններ ունի յառաջդիմութեան եւ գործունէութեան: Թէեւ նախկին մայրաքաղաքը՝ Իսթանպուլը եւրոպական հողին վրայ կը գտնուի, շատ քիչ Թուրքեր կը բնակին եւրոպական մասին վրայ, իսկ 95,85 առ հարիւրը կը գտնուի Անատոլուի մէջ:

Թուրքիոյ տնտեսական վերաշինութեան աշխատանքներուն հիմը կը կազմէ հնգամեայ ծրագիրը, որ կը ձգտի առաջ խառնուրդ մը ստեղծել գիւղատնտեսութեան եւ ճարտարարուեստի: Ըստ ծրագրին առաջնորդներուն, նոր գործարաններուն մէջ միայն տեղական հում նիւթերը պէտք է գործածուին: Ինքնին հասկնալի է որ հնգամեայ ծրագիրը կը ձգտի նաեւ բարձրացնել հում նիւթի արտադրութիւնը: Այսպէս՝ օրինակ՝ ճակնդեղը կը մշակուի զանազան շաքարի գործարաններուն համար որոշ նախագծով եւ հրահանգներով: Նոյնպէս բամպակի արտադրութիւնը կը բարձրացուի, որով Թրքական բամպակեղէնի ճարտարարուեստը սեփական հում նիւթեր կրնայ ճարել: Միւս կողմէ Թուրքիան չարունակ բարձրացուց իր բամպակի արտածումները եւ լաւագոյն ճամբուն մէջ կը գտնուի իբրեւ արտածող երկիր մը:

1933ի վերջերը հնգամեայ ծրագրին ստեղծումին պատճառ հանդիսացան միջազգային տնտեսական տագնապը եւ Թրքական առեւտրական հաշուեկշիռին ցոյց տուած պակասը: Նախատեսուած է հաստատել հետեւեալ հինգ ճարտարարուեստի ճիւղերը կամ եղածները զարգացնել,— հիւսուածեղէնի, հանքային, բջջանիւթի(1), յախճապակիի եւ ապակիի ու քիմիական ճարտարարուեստները: Բամպակեղէնի ճարտարարուեստը, ինչպէս ըսուեցաւ, արդէն լաւ յաջողութիւններ ունեցած է եւ արտադրութիւնները երեք տեսակի բաժնուած են,— մեծ քանակութեամբ գործածուող-նուրբ ապրանքներ, սովորական գունաւոր կերպասներ եւ գունաւոր ապրանքներ մինչեւ տեսակի: Նկատելով որ դեռ շատ մը չհանուած հում նիւթերու գանձեր կը հանգչին Թրքական հողին տակ, անշուշտ հանքային ճարտարարուեստը պիտի կրնայ համեմատաբար լայնօրէն զարգանալ: Հանքածուխի շրջանէն 1937ին արդէն 1,588 հազար տակառաչափ (թոն) ածուխ հանուած է եւ գալիք երեք տարիներուն պէտք է տարեկան ընդհանուր քանակութիւնը բարձրանայ մօտ երեք միլիոն թոնի. նոյն թափով պղնձահանքի արտադրութիւնը 20,000 թոնի պիտի բարձրացուի: Քրոմի հանածոյի արտադրութեան մէջ Թուրքիա արդէն միշտ առաջին տեղը գրաւած է: Բջջանիւթի ճարտարարուեստի նախապայմանները ալ կան Թուրքիոյ մէջ, որովհետեւ բաւականաչափ նախանիւթ կը գտնուի բջջանիւթային խաւաթուղթի եւ արուեստական մետաքսի պատրաստութեան համար: Ճախճապակիի ճարտարարուեստին մասին կը խորհին փոքր աշխատանոցներուն ուժ տալով բաւականաչափ յախճապակի եւ կէս-յախճապակիէ ամաններ երկրին մէջ պատրաստել: Վերջապէս քիմիական ճարտարարուեստը պէտք է անոնցմէ հետ կապուած հարցերով զբաղի:

Թուրքիոյ ճարտարարուեստացումի ծրագիրը անկասկած չափազանց լայն է. կրնանք սակայն ըսել որ ան լուրջ մտածուած է եւ լրջօրէն կը գործադրուի, քանի որ նախ տեղական նախանիւթեր պիտի գործածուին եւ երկրորդ անհրաժեշտ դրամը պիտի ճարուի բնակչութեան խնայողութեան ուժով. ճարտարարուեստացումի քաղաքականութեան ղեկը կը գտնուի ամբողջապէս պետութեան ձեռքը, որ կը վարէ զանազան ճարտարարուեստական ընկերութիւններ իր վերահսկողութեան տակ: Անհատական ձեռներէցութիւնը եւ մասնաւոր դրամագլուխը չզլացին առաջադրութիւններու մեծութեան հանդէպ:

Թուրքիոյ տնտեսութեան բնական հիմը կը կազմէ գիւղատնտեսութիւնը: Այդ պատճառով ամէն ուժ պէտք է ի գործ դնել որ գիւղացիին կեանքի մակարդակը բարձրանայ: Այս նպատակին համար գործածուելու են շատ մը հողագործական գործիքներ ցորենի մշակումին, կենդանաբուծութեան ու անասնամշակութեան մէջ ուղղակի այդ մարզերուն մէջ բարելաւում մը ստացուի եւ այս կարելի է միայն այն ատեն, երբ գիւղական ժողովուրդը հիմնապէս վարժութիւն ստացած է, բան մը սակայն որ դեռ շատ հեռ կը մնայ:

Էնկիւրիի շատ արդիական գիւղատնտեսական բարձրագոյն վարժարանը եւ Աթաթիւրքի տիպար ագարակը անկասկած լաւ օրինակներ են: Երկրին ամէն կողմերը գիւղատնտեսական խորհրդատուներ եւ ուսուցիչներ կը ղրկուին: Թէ որքան մեծ են դժուարութիւնները որոնց պէտք է յաղթել, կ'երեւայ այն իրականութենէն որ դեռ բաւականաչափ դպրոցներ չկան, պէտք եղած ուսուցիչները պատրաստելու համար:

Ամէն յոգնութիւն գիւղատնտեսութեան կամ ճարտարարուեստացումի համար անարժէք պիտի մնար, առանց հաղորդակցութեան միջոցներու զարգացումին: Անոր համար ալ ճամբաներ եւ կամուրջներ կը շինուին, ու երկաթուղիի ցանցը պէտք է 7000էն 10.000 քմ.ի բարձրացուի: Անոր վրայ կ'աւելնայ շատ մը նաւահանգիստներու ընդարձակումը առեւտրական նաւատորմին զօրացումը, որուն կը մասնակցի նաեւ Գերմանիան, տուած ըլլալով քանի մը նաւաշինութեան ապսպրանք:

Անհրաժեշտ էր Թուրքիոյ տնտեսական շինարարութիւնը այսքան մանրամասնօրէն բացատրել, հասկնալու համար գերմանական եւ թրքական ազգային տնտեսութիւններու իրար բնականօրէն լրացնելը: Ըստ Գերմանիոյ թրքական առեւտրական գրասենեակի տուեալներուն, որ իր տասնամեայ գոյութեան յոբելեանը կրցաւ տօնել 1938 փետրուար 28ին, Թուրքիա կը գնէ Գերմանիայէն հիւսուածեղէն, ատաղձ, շարժանկարներ, քիմիական արտադրութիւններ, կէս-յախճապակիէ ամաններ եւ ապակեղէն, երկաթեղէն, մեքենաներ, ելեկտրական ճարտարարուեստի արտադրութիւններ որոնց կը յաջորդեն ինքնաշարժեր, հեծանիւներ, երաժշտական գործիքներ, նկարչէն գործիքներ, ձգախէժեր, գիրքեր եւն.:

Միւս կողմէ Գերմանիան կը գնէ Թուրքիայէն բազմաթիւ ուտեստեղէններ, ինչպէս պտուղ, ընկոյզ, չամիչ եւ թուզ,— յիշած ըլլալու համար մէկ քանի բնորոշ օրինակներ: Այս հինէն ծանօթ արտածելի նիւթերուն զուգընթաց, կարելի է առաւել չափով բուրդ, բամպակ եւ այլ հում նիւթեր Թուրքիայէն ներածել:

Գերմանաթրքական ընդհանուր գործառնութիւնը 1937ի ամբողջ տարուան մէջ հասած է 209 միլիոն մարքի պատկառելի գումարին, մրցանիշ մը՝ որ աննախընթաց է, քանի գերմանական կայսրութեան եւ Թուրքիոյ միջեւ ապրանքի փոխանակութիւն գոյութիւն ունի: Աւելորդ իսկ է շեշտել որ Գերմանիա առաջին տեղը կը գրաւէ թէ իբրեւ Թուրքիոյ վաճառորդը եւ թէ իբրեւ Թուրքիոյ գնորդը, քանակի եւ արժէքի կրկնակ տեսակէտներով: Գերմանաթրքական ապրանքի գործառնութենէն կրնանք ուրեմն գոհ ըլլալ: Վճարումները գոհացուցիչ կերպով կարելի եղան կարգադրել, այնպէս որ Թուրքիա 1937ի վերջը 23 միլիոն թրքական ոսկիի համեմատաբար փոքր գումարը միայն առնելիք մնաց: Բնականաբար կը ձգտինք վճարումներու չարունակական հաւասարակշռումին եւ կ'աշխատինք որ գերմանաթուրք ապրանքի փոխանակութիւնը աւելի բարգաւաճի ու ուռճանայ:

Dr. O. V. L.

(1) Բջջանիւթ, Zellshoff (գերմ.), Pulp (անգլ.), Pâte (ֆրանս.), հում նիւթ փայտէն կամ յարդէն հանուած, որմէ կը պատրաստեն թուղթ, արուեստական մետաքս եւայլն:

Այն որ կը սպասէ ըսել շատ մը բարիքներ մէկ անգամէն, չպիտի կրնայ կատարել հատ մը նոյնիսկ:

** Անկարելին բառ մըն է, որ կը գտնուի միայն յիմարներուն բառարանին մէջ: —Նափոլէոն

*** Աշխարհիս վրայ ոչ թէ առնելը մեզ կը հարստացնէ, այլ տալը:

Փիշեր

** Այնպէս ապրէ որ իւրաքանչիւր խորհուրդն ու գործերն պարունակեն իրենց մէջ ապագայ բարեաց սերում մը — Միլտոն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

Իզուր աչք առինք այնքան երկար ու աժանելի ճամբորդութիւն մը, աւազուտներու մէջէն որ առաջ Հալէպ հասնելու եւ անկէ Ամերիկա անցնելու համար, 1922ի աշնան: Այն ատենները Թուրք կառավարութիւնը կանոնաւոր անցագրի դիւրութիւն չէր տար մնացած Հայերուն, թէեւ այս վերջինները կ'ուզէին գաղթել. մէկ կողմէն ապրելու դժուարութիւններ, միւս կողմէն արենակիցներ - եղբայր, քոյր, ազգականներ, Ամերիկայէն օգնութեան ձեռք երկնցուցեր էին, եւ կ'ուզէին միասին հաւաքուիլ: Այսպէս շատեր ստիպուեցան անապատի ճամբան ձեռք առնել, եւ յաջողեցան: Մենք վերջիններն էինք, որ հետեւեցանք անոնց:

Գիշերով ձգեցինք մեր տունը, եւ Տիգրանակերտի հարաւէն Մարտինի դռնէն դուրս ելանք: Մեր ջորեպանները պատրաստ կը սպասէին մեզ, Տիգրիսի կամուրջէն մօտ իրենց ջորիներով:

Մեր ճամբորդութիւնը սկսաւ լեռնային կածաններէ, անդնդախոր ձորերէ, ամայի անտառներէ: Եթէ մեզ հետապնդէին, եթէ գտնէին մեր հետքը, իբրեւ փախստականներ ետ կը դարձնէին, կը բանտարկէին, կ'առնէին ինչ որ ունէինք, եւ բազմազան թշուառութեանց կ'ենթարկէին մեզ: Ձայն չհանել չէինք համեր. մինակ ջորիներու ոտքերուն դոփիւնը կը լըսուէր գիշերային խոր լռութեան մէջ: Մեր կարաւանը թիւով շատ էր. — կիներ, ընտանեօք երիտասարդներ եւ մանուկներ:

Բարեբախտաբար շատ երկար չէր տեւեր ճամբան մինչեւ սահմանագլուխ: Երրորդ գիշերն էր որ պիտի անցնէինք անկէ: Մարտինցի չորս զինուած Քիւրտեր կ'առաջնորդէին մեզ: Լեռներէն իջած էինք այլեւս, եւ հարթ տափաստաններուն վրայ աւելի դիւրութեամբ կ'ընթանային ջորիները: Մեզի ընկերացող հայ ազաքն ալ հետեւ ան էին. եւ կը շրջանակէին կարաւանը, կեդրոնը պահելով կիներն ու պզտիկները:

Ճամբու յոգնութիւնը մոռցած, անվտանգ սահմանը անցնելու երկիւղը պաշարեր էր մեզ: Եթէ բռնուէինք... ինչ սոսկալի մտածում: Մեր գլխաւոր մտահոգութիւնը զինուորներու մասին էր:

Կէս գիշերը արդէն անցած էր, պէտք էր անպայման որ չլուսցած սահմանը անցնէինք: Այդ օրուան տաժանքը անհամբերելի էր: Եօթը ժամէ ի վեր անդադար կը վազցնէին անասունները, ջորեպաններէն երկուքը առջեւէն կ'երթային, կը քննէին չորս կողմը, ականջ կը դնէին, յետոյ նշան կ'ընէին որ յառաջանանք աւելի եւ աւելի արագ: Սահմանը մօտ էր: Մայրս պատուիրեր էր որ վտանգի պահուն, մեզմէ իւրաքանչիւրը իր մտքին մէջ «Հրաժարեալով հրաժարեմք» եւ «Հաւատով խոստովանիմ» կրկնէ, մինչեւ որ չարը խափանի: Ձայն չէինք հաներ, բայց ջորիներու անդուլ վազքը անհաղին աղմուկ կը բարձրացնէր խաղաղ գիշերուան մէջ: Երբեմն բոլորովին կ'անհետանային առաջնորդ յառաջապահները, երբեմն թռչուններու յատուկ կանչեր կը լսուէին, առիկա իրենց կարգախօսն էր: Մեր մօտ մնացողները կը դանդաղեցնէին կամ կ'արագացնէին ընթացքը: Մարտինցիները շատ ծանօթ էին այդ կողմերուն, շատ Հայեր փախցուցեր էին այդ կողմերէն եւ յաջողութեամբ:

Այդ պահուն կիսալուսնի մը աղօտ ցոլքերը ինկած էին անվերջ ընդարձակութեան վրայ եւ մենք նշմարեցինք տուները պզտիկ տաղաւարի նմանող շէնքի մը, ուր աղօտ լոյս մը կը տեսնուէր: Թուրք պահականոցն էր, որ սահմանին կը հսկէր, այնքան մօտ էինք: Վճռական վայրկեաններ էին, ամբողջ կարաւանը իրարու մօտ հաւաքուեցաւ, ետ մնացող կամ առաջ անցնող պիտի չըլլար: Եւ մէկ շունչով առաջ քշեցին...

Քանի մը վայրկեանէն սահմանը անցած էինք, որ երկաթուղիի գիծն է եւ Մարտինէն Հալէպ կ'երկարի (այն ատենները անգործածելի էր):

Ֆրանսական իշխանութեան կողմէ գրաւուած հողերուն վրայ էինք: Ահա շունչ քաշեցինք, բոլորս մէկ ետեւ դարձանք, դիտելու համար Թուրք պահականոցը: Հինցած խրճիթ մըն էր, որ սկսաւ կենդանութեան նշաններ տալ. — դրան մը բացուիլ գոցուելու արձագանգը լսուեցաւ եւ խօսակցութեան ձայներ: Կարծեցինք թէ ուշ քուն եղեր էին:

✕

Առաւօտ արեւը նոր կը բարձրանար, երբ ճամբուն վրայ հանդիպած առաջին գիւղը մտանք: Մեզ առաջնորդեցին ցեղապետին տունը, որ մեծ գետնայարկ մըն էր, մասերու բաժնուած, եւ որ շրջապատուած էր ընդարձակ բակով մը: Հոն կապեցին ջորիները: Այնչափ անօթի էինք, երեք երկար աշնանային գիշերներ քուն եւ հանգիստ չէինք ունեցած:

Մարտինցի ջորեպանները խօսեցան մեր վրայ, ըսին թէ էրմէններ ենք (Արմէն), այս հողերէն անցնելով Հալէպ պիտի հասնինք, եւ ներկայացուցին մեզ ցեղապետին կնոջը, որ ամուսնոյն բացակայութեան կը վարէր ամէն գործ:

Ան մեծղի էր մարմնով եւ պճնազարդուած, գոյնզգոյն մետաքսէ շղարշներ կապեր էր ճակտին: Իր սեւ կուրծքին վրայ կը փայլէր խոշոր ոսկիներու շարոց մը, Յիսուսի ծնունդ մկրտութեան նկարներով — (առիկա քրիստոնեայ կիներու յատուկ զարդն էր) եւ մատներուն մատանիներ շարեր էր թանկարժէք քարերով:

Առաջնորդուեցանք գետնայարկի մասերէն մէկը, ուր կրնայինք բան մը ուտել եւ հանգչիլ: Մայրերը զբաղած էին իրենց պզտիկներով: Բակին մէջ խօսակցութիւնը կը շարունակուէր, կ'ըմբռնէինք թէ խնդրոյ առարկան մենք ենք: Քիչ վերջ Քիւրտերէն մէկը եկաւ եւ հասկցուց թէ պէտք էր վճարէինք ազատ հողի վրայ ոտք կոխելու վարձագինը: Մէկ պահանջը երկուք չեղաւ, տուինք աւելիով: Ցեղապետին կինը մեր այս վարմունքէն շատ գոհ մնաց, եւ յայտնեց թէ իրենք կը սիրեն էրմէնները, թէ վերջին արիւնալի դէպքերու պատասխանատուն Թուրքն էր: Յետոյ աւելցուց թէ ինք պզտիկ էրմէն մը պահեր եւ մեծցուցեր է, երկու տարեկանէն, այժմ գտեր է գիւղերու մէջ:

Այդ պահուն մէկ շապիկով արաբ լաճ մը ներս մտաւ, մազերը երկու կողմէն հիւսուած եւ փայտի կտոր մը իբրեւ գաւազան ձեռքը:

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

(1)

(Շար.)

Գ. Պարթեւեանի նուագահանդէսը

Գ. Պարթեւեան այս տարի ալ տուաւ իր «սէնֆոնիք» նուագահանդէսը, յունիս 25ի գիշերը, Սալ Կավոյի մէջ։

Բազմութիւնը շատ մեծ չէր, բայց ընտրեալ։

Յայտագրին առաջին մասը յատկացուած էր — ըստ սովորութեան — դասական երաժշտութեան։

Լսեցինք Մոցարթի «Սէնֆոնի Փարիզիէն»ը, Հ. Թապօի «Լա Փրոսէսիօն Նօքթիւռն»ը եւ Պէթհովէնի «Սէնֆոնի ան րէ Մաժէօռ»ը։

Կարծադրութեան տեսակէտէն, նըկատի առնելով նուագածուներու մի-չակութիւնը, գոհացուցիչ էր։

Գ. Պարթեւեան զգալի յառաջդիմութեան մէջ է իբրեւ նուագապետ։ Ան լաւ ուսումնասիրած է իր ընտրած հեղինակները։ Ղեկավարելու ժամանակ նուիրուած է եւ ուշադիր, բայց, իր նայուածքը եւ շարժումները քիչ մը կաշկանդուած են եւ միօրինակ, նուագածուները մագնիսացնելու տեսակէտէն։

Յայտագրին երկրորդ մասը կը պարունակէր իր անձնական հեղինակութիւնները։

1.— «Անտառին մէջ», որուն երաժշտական չարագրութիւնը բաւական կը մօտենայ բնականին, եւ մեզի կը զգացնէ աչնան տխուր տերեւաթափը արեւամուտի վերջալոյսին տակ, մերթ մելամաղձոտ եւ անըղջունչ, եւ մերթ ալ անտառային հովն ու աղմուկը։

2. «Գիւղական Տօն», նմանութեամբ կը մօտենայ ռումանական եւ հունգարական տօնախմբութեանց եղանակին, բայց անոր չափական չինուածքը բոլորովին տարբեր է եւ յատկանշական նկարագիր մը ունի, արեւելեան ըմբռնումով։ Շատ խանդավառ երեւակայութիւն մըն է եւ իր գեղեցկութիւններն ունի։

3.— «Կարօտի երգ» եւ «Հովը» զորս ջութակի վրայ նուագեց Գ. Թ. Թաֆայէլեան, — վկայուած Վիէննայի երաժշտանոցէն — ընկերակցութեամբ լարաւոր նուագախումբին։ Երկուքն ալ յաջող գործեր են, մանաւանդ «Հովը», որ ճշմարիտ նմանութիւնն է բնականին, ներշնչուած եւ ստեղծագործուած երեք օրուան ընթացքին։ Հովը եւ անձրեւը իրարու խառնուած՝ կը մօտենան մեզի հանդարտ եւ փոթորկալից ու կը հեռանան։

Գ. Թաֆայէլեան լաւ ջութակահար մըն է. մատներու եւ ճպոտի շարժումները յստակ են եւ ճիշդ համաչափուած։ Առաջին կտորը յարմար էր իր խառնուածքին եւ լաւ նուագեց, բայց երկրորդը՝ «Հովը»՝ ոչ, որով — [illegible] չկրցաւ պէտք եղած ըմբռնումով եւ եռանդով նուագել, արտայայտելու համար հեղինակին վառ [illegible]ը։

4.— «Կովկասեան հագներգութիւն» ([illegible]), որուն առաջին ունկնդրութիւնը հաճոյքով լսեցինք։ Այս [illegible] առաջին մասը կարծեմ ծա-[illegible] էր արդէն, որուն կցուած է նոր [illegible] շատ արագ եւ դժուարամարսելի։ Հոն [illegible] գտնենք Կովկասեան ժողովրդական երաժշտութեան մոթիֆներու շատ-[illegible]թիւն մը։ Դժբախտաբար [illegible] ձգուած, եւ դեռ չվերջացած կտո-րի մը տպաւորութիւնը կը թողու։

Հեղինակին մտածելու եւ արտայայտելու ձեւը շատ հարուստ, գունագեղ եւ խանդավառ է, հակառակ իր երիտասարդ տարիքին, մանաւանդ անոր գաշնաւորումի մասնագիտութիւնը։

Ընդհանուր առմամբ, այս տարուան յայտագիրը աւելի ամփոփ եւ լաւ պատրաստուած էր։ Հակառակ հեղձուցիչ տաքին, չորս հարիւրի մօտ երաժշտասէրներ փութացած էին հոն, եւ նուիրուած ուշադրութեամբ մը կ'ունկնդրէին, եւ թերեւս կը զարմանային Գ. Պարթեւեանի յանդգնութեան, որ անվհատ կը շարունակէր իր նուագահանդէսներու կազմակերպութիւնը, արուեստագէտի իր սուրբ պարտքը հատուցանելու համոզումով։

Ձեմ գիտեր թէ վնաս՞ց կամ շահեցաւ, բայց, ակներեւ է որ բանաւորուած էր յիսուն հոգինոց նուագախումբի մը ծախքովը։ Նուագածուները «սիրողներ» չէին։

Պիտի թելադրէի Գ. Պարթեւեանի որ ինքզինք «սիմֆրէթներու» սահմանափակումին նուիրէր։ Կ'արժէ փորձ մը կատարել։

Պիտի թելադրէի նոյնպէս, որ Գ. Պարթեւեան ընտրէր ժողովրդական «սիմֆրան»ներու շարք մը, մասնակցութեամբ մեներգի, զուգերգի եւ քառեակի։ Վստահ եմ որ աւելի մեծ յաջողութիւն պիտի կրնայ ունենալ։

Ա. Ք.

Ո՞վ է Սանճաքի պատուիրակը
[illegible] Քոյէ

ԽՄԲ.— Սանճաքի դէպքերուն առ-թիւ, շատ կը յիշուի նախանձաւոր Քոյէի անունը։ «Իւմանիթէ»ի աշխատակիցը զայն մեղադրեց իբրեւ անդամ Հրեշէն խաչի։ Ուրիշ փրանսացի հրապարակագիր մը զայն կը ներկայացնէ իբրեւ «առասպելական դիրք մը»։ Ստորեւ կ'ամփոփենք այս վերջին գրութեան հիմնական մասերը։ —

Շատ փայլուն մեծ պատկերացէ մը եղաւ, Այնճարի արձակաչրջանները ձեռնարկեց, Թիլիպէր Քոյէ, բնիկ Ալձէցի եւ արաբ-չէտ, յառկացուեցաւ Սուրիոյ քաղաքային պարտադրութիւններուն, ուր 1919ին կը սկսէր շարքը չարաչէտ արչաւանքներու որ Փրանսական գերազմաններով կէտէկեցին փիւնիկեան ծովափը, Կիլիկիայէն մինչեւ Ճէպէլ Տրիւզ։

Արդ, տակէ 17 տարի առաջ, ըմբոստներու հետապնդման մը մէջտեղին, Հալէպի շրջանին մէջ, Քոյէ բըռնուած գտնուեցաւ մէկուն մէջ այն կռիւներէն ուրկէ ազատուելու ոչ մէկ լուրջ յոյս ունի մարդ։ Իր անզգուշ նորագիր քաղաքապահները անհետացեր էին կարծես հրաշքով։ Ութ մարդիկ միայն հնազանդեցան իր հրամաններուն եւ այնքան լաւ որ ան կրցաւ սրթիլ եւ զանոնք փրկել։ Ան աւելի մօտէն կը նայի անոնց ու կը հարցնէ.

— Ո՞վ էք դուք, դուք որ վտանգը չի վախցներ եւ որ չէք վախնար մահէն։

— Մենք Չէրքէզներ ենք։

Երիտասարդ սպան երկարօրէն հարցուփորձեց իր ընկերները եւ յաջորդ առտուն իսկ իջաւ Պէյրութ եւ ներկայացաւ մարզպանին, որ այն ատեն Կուրօն էր։

— Զօրավարս, ըսաւ անոր, ձեզմէ արտօնութիւն կը խնդրեմ Չէրքէզներու պատ զօրաբաժին մը կազմելու։ Անոնք աքանչելի պատերազմիկներ են. պէտք է զանոնք համախմբել եւ անոնց խոստանալ թէ պիտի ապրին իբրեւ մարտիկ եւ ոչ թէ իբրեւ զինուոր։ Անոնց պիտի տրուի բաւական թոշակ մը եւ այսքան։ Զօրանոցի եւ մատակարար ձեւըի պէտք չկայ։Ոչ ալ տարբեր համազգեստի։ Կը բաւէ իրենց աւանդական տարազները որոնք շատ աղուոր են եւ նախատեսուած՝ ձիու եւ ճակատամարտի համար։ Մենք անոնցմէ պիտի կազմենք բացառիկ ճարպիկութեամբ եւ քաջութեամբ օժտուած վարձկան զինուորներու գունդ մը, եւ ինչ որ աւելի հազուագիւտ է, կրքոտ վարձկան զինուորներու գունդ մը։

— Փորձեցէք, պատասխանեց զօրավարը։

Այն ատեն Քոյէ գնաց այն գիւղերն ուր կ'ապրին Կովկասցիները եւ հրնչեցուց համախմբումի աղաղակը։ Անոնք մօտիկ ըրին իրեն եւ հաւանեցան զինուորագրուիլ իր հրամանին տակ։ Այսպէս կազմուեցաւ անհատ առաջին հեծելագունդը որ կոչուեցաւ «Չէրքէզ ոստիկան — գօքը» (ժանտարմի)։

Այս զօրքը արագաշարժութեան, յախուռն եռանդի, չարքաշութեան, նախաձեռնութեան ոգիի այնքան ապացոյցներ տուաւ, որ շատ չանցած Քոյէէն խնդրուեցաւ երեք նոր հեծելագունդեր արձանագրել։ Շուտով անոնց թիւը հասաւ տասնի բոլորն ալ կազմուած Քոյէի կողմէ։ Այս իրողութիւնը հաւանօրէն եզական է բոլոր ժամանակներու զինուորական տարեգրութիւններուն մէջ։ Բայց Չէրքէզները կը ճանչնան եւ կ'ուզեն ճանչնալ պետ մը միայն — Քոյէ, որ գնդապետ մըն է այսօր։

Իր մարդիկը զինք կը համարին իբրեւ առասպելական, անխոցելի եւ անյաղթելի էակ մը... Ճէպէլ Տրիւզի մայրաքաղաքին վերագրաւման միջոցին, Սուէտիայի մէջ սուրիական ապստամբութեան միջոցին, Դամասկոսի պարտէզներուն մէջ տեսան թէ ինչպէս հազար անգամ անոր շատ մօտէն նշան առնուելէ վերջ գնդակ մը չ'ունդիպեցաւ իրեն։ Ան կռուի կ'երթայ զինուած միայն իր Չէրքէզի մտրակով (արծաթեայ կոթով ու տափակ ծայրով մը վերջացած)։

1925ին Պոլսոյ ապարակին մէջ ամրացած էին ազգայնական ըմբոստները։ Հոն հասնելու համար հարկ էր անցնիլ Ջօրի մէկ մասը՝ Դամասկոսի համբաւաւոր պարտէզներուն մէջ։ Ջօր կը նշանակէ թանձրախիտ անտառ, եւ այս բուսական պատէն անհամահը կը ժայթքէր հազար հրաբերաններէ։

Հեծելագունդերը կը վարանէին։ Քոյէ հեծած ու մտրակը բարձր, կը քալէր ապարակին ուղղութեամբ։ Իր վստահութիւնը, իր հանդարտութիւնը, իր հրամաններուն ճշգրտութիւնը (կռուի դաշտի վրայ, անդրադարձեալ ռազմավար մըն է) առաջ պիտի մղէին ու եւ է կասկածելի զօրամաս, ուր մնաց իր քաջարի հեծեալները։

1925ին եւ 1926ին, հեծելագունդը արժանացաւ եօթը հաւաքական յիշատակութեանց որոնցմէ վեցը բանակի կարգի։ Ան կռուի դաշտին վրայ թողուց երեք հարիւր մեռեալ եւ վեց հարիւր վիրաւոր։ Քոյէ ախրթուք մը անգամ չունեցաւ։ Օէյաատակութեան [illegible]ը ընացքին մէջ, Ջօր. Կամըլէն, այն ատեն Արեւելքի զօրամասերու գերագոյն հրամանատար ու այսօր Փրանսական բանակի սպարապետ, առասպելական հերոս որակեց զինքը։

Քոյէ միջահասակ է, բայց շատ լայն ուսերով, թիկնաթէք է հանռնատար դիմագծերով։ Կը խօսի հանդարտ ձայնով մը որ լուրջ չէր մը ունի, բայց քիչ կը խօսի՝ Այնճարը Պաղ-էլ-Պէյտ Թեթեւ չերզով մը։ Ամէն ինչ իր բնածուխէ աչքերուն բոցին մէջն է, որոնց մէջը շատ առատիկ փայլը, դժուարին կամ ծանր պահերուն, կը հասնի անըմբռնելի մոգ-նիզական[illegible]թեան մը։

Առասպելական համբաւը մէկ գէ-չութիւն ունի միայն։ Սաստ է գալն կրելը։ Ան պատմելով է։ 1919ին ի վեր Քոյէ գիրեթ բնաւ չկրցաւ արձակուրդ առնել։ Անցեալ տարի, ան հազիւ թէ ցամաք կ'ելլէր Փրանսա, երբ հեռագիր մը կը խնդրէր անյապաղ վերադառնալ Սուրիա, մեկնելու համար պաշտպանելու սահմանը եւ հոն ապահովելու բարեկարգութիւնը։

Ցայտնի է Արաբներու եւ Հրեաներու միջեւ մղուած պայքարին առաւելութիւնը եւ Անգլիոյ դժուարին դիրքը։ Անգլիացիները, որոնք կը ճանչնան եւ կը գնահատեն Քոյէն, խնդրեցին անոր որ չնայուի, եթէ ոստիկանական գործողութիւն մը զինք առաջնորդէ մինչեւ բրիտանական հովանաւորութեան ենթակայ երկրամասին նեղ։ Գոհունակութիւն կը յայտնէին իր գործակցութեան համար, մաղթելով որ հետագային աւելի գործօն դառնայ։ Անոնք թերեւս կ'ուզէին նաեւ զինք սեփականացնել, դարձնելով անգլիահպատակ եւ գոհացնելով զինք զօրավարի աստիճանով ու մեծ թոշակով։ Բայց գնդապետ Քոյէ կը ցանկայ միայն Փրանսայի ըլլալ՝ Փրանսայի ծառայութեան մէջ։

Այժմ Ալեքսանտրէթի մէջ է ան։ Թուրքերը, որոնք միշտ գիտակցութիւնը եւ ճաշակը ունեցած են հեղինակաւորութեան, չնորհակալ պիտի ըլլան մեզի, թէ այսպիսի վսեմ ու հազուագիւտ առաքինութեամբ մը օժտուած Փրանսացի մը ղրկած են իրենց։

Ցետոյ կացութիւնն ալ այս կը պահանջէր, որովհետեւ պատմութեան մէջ ի զուր պիտի փնտռուէր աւելի յիմարական եւ աւելի վտանգաւոր արկածախնդրութիւն մը քան Անտիոքի այս արկածախնդրութիւնը։

ՅԱՋՈՂ ԲԱՆԻՐԸ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ըսուած է յաճախ թէ հայ ժողովուրդը թատերասէր չէ։ Մինչեւ Պէշիկթաշլեանի օրը հայկական թատրոն տեսած չէր, իսկ այնուհետեւ ներկայ էր միշտ ազգային նիւթերէ հանուած կամ ժողովրդական կատակներու բոլոր ներկայացումներուն։ Զանազան թատերական խումբեր Պէշիկթաշլեանի, Հէքիմեանի, Վարդովեանի միաժամանակ կամ յաջորդաբար կը մրցէին, հայ ժողովուրդին փափաքը յագեցնելու համար։

Գեղարուեստական յաջող կատակ մը չի կրնար չլեցնել սրահը։

Կը յիշեմ ապրիլ 10ի ներկայացումը Մխիթարեանց վարժարանին, այդ ինչ յաջող արտայայտութիւն էր Ե. Պարոնեանի տիպարներուն, Բաղդասար Աղբարը իր միամիտ ու խորամանկ ոճովը Լէօ, Լաչինեանէ, անհատապէս ղրկուած տեսարանով մը ծափահարուած էր։ [illegible] ըրին կենդանի Ժողովուրդը կիսեց ու ծանր եւ աշխոյժ ոճով, ինչ որ անոր գիրքը Օր. Ա. Գըլըճեանէ, ինչպէս նաեւ խոյամանկ ու խաբեբայ սպասուհիի Շուշանի դերը Օր. Ա. Ջահրճեանէ։

Ե. Պարոնեան, առաջին մեծ երգիծաբանը մեր մէջ, վարպետ կառուցում տուած է իր գործին՝ դարձնելով զայն զուարթ, բնական ու արուեստի տեսակէտով ալ փնտռուած կատակերգութիւն մը։

Ապրիլ 10ի ներկայացումը արդիւնք էր Մ. Թ. Նախկին Աչակերտներու կազմակերպութեան Գ. Հ. Բագրատունիի ղեկավարութեան տակ։

Այժմ արդէն կ'իմանամ թէ Ցուլիսին գիշերը, այդ կատակերգութիւնը նորէն պիտի ներկայացուի, արձակուրդներէն առաջ։ Դերասանները նոյն են, բայց ներկայացումը այս անգամ կազմակերպուած է նախաձեռնութեամբ երեք երիտասարդական միութիւններու — Մ. Թ. Նախկին Աչակերտաց Միութեան, Հայ Երիտասարդաց Միութեան, եւ Հայ Երիտասարդաց Ակումբին։

Նոյն գիշեր «Բաղդասար Աղբար»էն առաջ պիտի ներկայացուի Անտոն Չեխովի «Վհուկ»ը, ուր յայտնի վիպագրին գրած նորավէպը, վերածուած խաղի։

Այս լուրջ միտքը խաղը, որ կու գայ միանալ հայկական կատակերգութեան, պիտի հետաքրքրէ հանդիսականներու զգացումները։ Բեմադրութեան եւ ընդհանուր ղեկավարութեան կը մասնակցի Գ. Գ. Լաքքա, որ իր գեղարուեստական ճաշակով եւ ճարտար գիւտերով նորութիւն եւ գոյն պիտի տայ խաղին։

ՌԱՏԱՄԻՍԱ

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՀԱԶԴ

Պէյրութի «Ազդակ»ը դիմել կուտայ արդար դառնութեամբ, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 Յունիս)։

— «Ճիշդ այն միջոցին երբ աւդին՝ Սանճաքի մէջ, փայլուն խայծերու ամբողջ երիզ մը կը զարձնեն մեր աչքին առջեւ, անդին՝ Պոլսոյ մէջ, հայկական հաստատութեանց թաղումը կը կատարեն։

Բացէք Թուրք թերթերու (14 Յունիս) 5րդ. 6րդ. էջերը, եւ պիտի տեսնէք աղաղակող մահազդը, փռուած լայնքին ու երկայնքին, ամբողջ երեք սիւնակի վրայ։

Երեւութապէս, անմեղ ծանուցում մըն է։ Թուրք յատուկ ազգային հաստատութիւններ, որոնց շարքին կը գտնուին նաեւ Պատրիարքարանը Մայր եկեղեցին եւ պատմական Ազգ. Հիւանդանոցը, ելքաֆի ընդհ. տնօրէնութիւնը Յունիս 24ին իրեն դիմելու կը հրաւիրէ 24 Հայեր, որոնք ենթադրաբար ներկայացուած էին անոնց մատակարարութեան համար։ Թեկնածուները քննութեան պիտի ենթարկուին եւ չահողները մատակարար պիտի ըլլան։

Բացէք ծալքերը, ակնարկ մը նետեցէք, եւ արդէն պիտի զարհուրիք ի տես պարզուող տեսարանին։

Նախ՝ խաբէբ, Պոլսահայութիւնը փնտռած հասու մը վիճակին բերելէ յետոյ, Թուրք կառավարութիւնը աչքի փուշ նկատեց նաեւ այս ազգային կմախքը եւ երկու տարի առաջ փորձեց զայն ալ փլցնել, ուղղակի ոչնչացնող օրէնքով մը։

Այդ հարուածը վագրթներու նոր օրէնքն է։

Մինչ այդ, տասնեակ տարիներու ընթացքին, եկեղեցիներն ու դպրոցները կը մատակարարուէին համայնական ընտրութեամբ, ժողովուրդէն ընտրուած թաղականութիւններով կամ Վարչութիւններով նշանակուած հոգաբարձութիւններով։

Իշխանութեան անցնելէն ետք, Քէմալականներուն առաջին գործն եղաւ սեղմել նաեւ այս գրութիւնը, պայման դնելով որ թաղականները ցանկը ներկայացնեն։ Թաղական ընտրութեան բովէն [illegible]

կը նախապէս անցնի ռադիկանութեան բովէն։

Այսքանը արդէն բաւական էր քայքայելու եւ ապականելու առաջացնելու, որովհետեւ թաղական կամ հոգաբարձու կ'ըլլային անոնք որ ամէնէն աւելի գին կուտային ուրացումի անձուկին մէջ։

Եւ սակայն՝ չեղածին մէջ բան մըն էր նորէն, ինչպէս կ'ըսեն։ Մէկ կողմէ սակաւաթիւ մաքուրներու ներկայութիւնը, միւս կողմէ հանրային կարծիքի լուռ այլ խոռոչ ցասումը ոըող չափով կը սանձէին խաչագողները։ Կամ գոնէ վնասը միութականով կը սահմանափակէին, աչք գոցելով հազարաւոր ուկիներու չոքխագումին։

Նոր օրէնքը եկաւ կատարեալ դարձնելու ապականութիւնը, մէկ հարուածով ջնջելով թաղականութեան սկզբունքը։ Իւրաքանչիւր հաստատութիւն պիտի ըլլայ բոլորովին անկախ եւ իբրեւ մատակարար պիտի ունենայ մէկ հոգի, կապուած ուղղակի Էվգաֆի տնօրէնութեան եւ միայն անոր ենթակայ։ Ժողովուրդ, Վարչութիւն, եւայլն, ոչ ոք իրաւունք ունի խառնուելու։ Միակ մատակարարը (թէք միւթէվէլլի) միայն Էվգաֆին պատասխանատու է։

Նպատակը՝ պարզ է։ Ջնջել կեդրոնացման գրութիւնը եւ համայնքը վերածել բազմաթիւ անկախ բեկորներու, աւելի դիւրութեամբ փոշիացնելու եւ օդին տալու համար...։

Հապա՞ ձեւը, շատ աւելի վրդովիչ ու թշուառէ։

Արտաքնապէս՝ ոչ մէկ կաշկանդում։ Ամէն քաղաքացի կրնայ թեկնածու ներկայանալ։ Կը բաւէ որ ըլլայ մաքուր եւ նախնական գաղափար մը ունենայ օրինական տարբերքի մասին.— ի՞նչ է վագըֆը, ի՞նչպէս կը մատակարարուի, եւայլն։

Ներքնապէս, սակայն, շատ աւելի դիւրին է ասեղի ծակէն անցնիլ, քան աղատիլ ոստիկանութեան մաղէն, որ գիտէ այնքան բարակ մաղել, անհամեմատօրէն աւելի բարակցած ու նեղցած ըլլալով նախկին Դըսմը Սիասիէն։

Այսպէս է որ, անհագին Բերայի համար արձանագրուած 200 թեկնածուներէն միայն երեք հոգի մնացած են, մէջն ըլլալով ժամանակի տէրը, որուն թաղել տուին էջմիածնի կաթողիկոսը, արտասահմանի մեր խնլօք Դաւիթները...։

Այսպէս է, զարմանալ, որ գարատար Ազգ. Հիւանդանոցի համար ջոկուած 4 հոգիի կարգին կը տեսնենք Դաւիթ Նըլմազը (նախկին Սաւուլեան), որ ամէն կերպով կ'արդարացնէ իր թըրքավարի մականունը.— Եըլմազ (անվախ, անպատկառ...)։ Կը բաւէ յիշել որ, ինչպէս տարիներէ ի վեր կը գրեն Թուրք թերթերը, նախագահն է «Թուրք Քրիստոնեաներու» միութեան եւ ոգի ի բուն կ'աշխատի ջընջել տալ հայ անունը, հայ վարժարանը, ամէն ինչ թրքացնելով։ Արդէն, միութեան համար ընտրուած անունը ամէն ինչ կ'արդարացնէ.— Թուրք ԽՐԻՍԹԻԱՆԼԱՐ, ոչ թէ Թուրք ԷՐՄԷՆԻԼԷՐ...։

Արդ, վաղը եթէ այս ազգուրաց լրտեսը երթայ բազմի Նարեկուէ, ալ խնդրը տեսէք Գազէզ Արթինի հիմնած հիւանդանոցին։ Ցակէն կը մանէ՝ վերջն կ'ելլէ, քար քարի վրայ չթողլու համար...։

Նոյն տխուր վախճանը՝ եթէ անոր տեղ մէնամէջ կարգուի միւս երեք լուսաղբարներէն մէկն ու մէկը։ Օրինակ սա Արմենակ Ճանճըն, երկու անգամ ձերբակալուած ու բանտարկուած իբրեւ հասարակ կեղծարար...։

Այսպէս, ուրեմն, կը գտնուինք եղերական յուղարկաւորութեան մը նախօրեակին։ Մահազդը արդէն իսկ հրատարակուած է, եւ չուտով տեղի կ'ունենայ նաեւ թաղումը, որուն— կ'երեւի— ներկայ գտնուելու համար էր որ երեսփոխան Պերճ Թիւրքէր կը հրաւիրէր «Հաթայ»ի Հայերը՝ «Ճաշակելու Թուրք Հայերուն տարիներէ ի վեր վայելած երջանկութիւնը...»։

Պարապ տեղը չէր որ «անպատկառ»ը՝ Ս. Բէլէճի, անցեալ օր կոչնակ կը զարնէր, «Հաւատացեալներ»ը հրաւիրելով մէկզի չպրտելու ինչ որ կայ «Հայ» սկսեալ ազգային վարժարաններէն մինչեւ եկեղեցին։

Բոլոր ասոնք նախապատրաստութիւն են յուղարկաւորութեան, կամ ըսենք բուն թաղումը, ԵԷնօղէ Նամազին, որուն ահա սպասում կ'ընեն Թուրք թերթերը (Յունիս 14)։

Ով սիրտ ունի լսելու, թող հրամմէ։ Մանաւանդ որ ժամանակ ալ կայ...»։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿԱՐՍԻ ԼՈԹԻՆ

Միայն երգի, նուագի, քէֆի կարօտ [illegible] քաշում։ Կ'ազատուի, ի՞նչ է [illegible] [illegible] որ, ու այնպիսի մի քէֆ կ'անի որ [illegible] հասնի մինչեւ... Իսկ եթէ ինքը [illegible] ազատուի, լինի որ Սիբիր քշուի, պի[illegible] առէ ընկերներին, որ իր փոխարէն [illegible] անեն։ «Կոմիտէի» խօսքը որ կատարեց, մատնիչը մաքրեց, քէֆը [illegible] է բոլոր նրանց, որ ազգի արիւն [illegible] երակներում։

[illegible] Ազգ։ Այդ այն ժամանակն էր որ, [illegible] ժողովուրդը սերտում էր Երեմ[illegible] Հայրիկի երկաթէ շերեփի դասը։ [illegible] այն ժամանակն էր որ, եկել էին [illegible] մարդիկ ու ասում էին հայ ջահէլներին [illegible] թէ՝ — Այո՛, անտէրենք, որբ ենք [illegible] մանուկ, ոչ մի ունինք աշխէտ, ոչ [illegible] հաստու սուր. էնպէս ենք, ինչպէս [illegible] Թլոր Դաւիթը Սասունցի։ Բայց [illegible] որ սերունդն ենք էն հսկայ Մհե[illegible], որ ինքնիշխան տէրն էր իր աշխա[illegible]։ Մեր պապը գիտէ՞ք, ունէր մի [illegible] ունէր կռուի վահան, ունէր սուր հատու։ Ունէր մանաւանդ անյաղթ հաւատք, թէ հզօրն էլ չի պարտուի երբեք։

Թէ որ Դաւիթ ենք՝ պարապտիկ առնենք, դաշտերը ելնենք. թէ որ Դաւիթ ենք, Նեռ-աղեղ առնենք, նշանի դարնենք, թէ որ Դաւիթ ենք՝ մեր սրտերի մէջ վանքեր կառուցենք, հաւատքով օծենք։ Թէ որ Դաւիթ ենք՝ մեր կռուը մարդենք, որ ժամն հնչեց՝ մեր պապենական հոգեղինացած աշխէտ ձին հեծնենք, կռուի վահանն առնենք, հատու սուր բռնած՝ պայքարի ելլենք։

Ու Դաւիթներ լուռ ու մունջ մարդուում էին հոգեպէս ու մարմնապէս։

Ամէն անգամ որ երկաթէ շերեփը հարիսայի պղուէն իր բաժինն առնէր, ամէն անգամ որ Դաւիթի նետը նշանի դարնէր՝ Հայոց աշխարհի չէն լոթիները՝ սրտերը զրած զուռնի բոլորը՝ քէֆ էին անում։

Կոտոյն էլ ազատուեց. էլ մարդ չմընաց բանտում։ Բուռ կառավարութիւնն, ինչպէս մի ըմպակ օղի, կլլեց Շէրիֆ բէգի արիւնը։ Ի՞նչ անէր. անմեղ մարդիկ բանտը պահելով ի՞նչ օգուտ պիտի ունենար. բուն զարնողը չէր գտնուած որ։ Հայ սրտերում ցարի դահը խախտուեց տեղէն. ու նրա տեղը գրաւեց «Կոմիտէն»։

Կոտոյն երբ բանտէն դուրս եկաւ, մաշուած էր, հիւծուած։ Կինը տեսնելով նրա վիճակը՝ լացեց։

— Էդ ի՞նչ ես էղէ, Կոտոյ ջան, վըրէդ հալ չի մնացէ։

— Ջէ՞ նդ, ջան աղջիկ, էս ի՞նչ է որ. մարդ ազգի գործի համար հոգի է տալիս, իմ հոգիս դեռ վրէս է. դու չէ՞ս։

Կինը լաց արցունքները կլլելով։

Երեկոյեան տունը լցուեց բարեկամներով ու ընկերներով։

Սիրտերը երգ ուզեցին ու քէֆն ըսկսեց։

— Մենք անկեղծ փիճոր եմք, առանց ի վիճակ
Ուխտով եմք ծառայել երկար ժամանակ...

Մի օր էլ գեաւինը Կարսին լուր աւեց թէ՝

— Աղջի անկեղծ զինուորներէն մի Դաւիթ, օրը ցերեկով՝ իր Նետ-աղեղով խաղացած ժամանակ, ուզելով չուզելով աղեղի լարը ձեռքէն փախչում է ու նետը գնում, զարնում է Բագլի նահանգապետ Նակաշիձէի ճիշդ սրտին, էն սրտին, որ սարքել էր հայ թուրքական ընդհարումը՝ գըրացին դրացու դէմ լարելով։

— Է՛, Դաւի՞թը։

— Էն հրեղէն ձի է ունեցէ, թռել է մէջքին ու... չկայ ու չկայ։

— Կեցցէ՛ Դաւիթը։

Էլ ինչպէ՞ս Կարսին քէֆ չանէ։ Ամառն ալ հասած է արդէն, սար ու դար ծաղիկ ու ջուր։

Էլ ինչպէ՞ս իր սրտի բերկրանքը գուռնայի բերանը չտայ։

Քէ՛ֆ, քէ՛ֆ։

—Այ դա՛-դա՛յ, դա՛-դա՛յ
Հէ՜յ ջա՛ն, հէ՜յ ջան...

Կարսի լոթիների քէֆի ձայնը շալակում է Ախուրեանն. Ախուրեանը տանում է հանում Գիւմրիի լոթիներին։ Ժպտում է Արագածը. աչքով է անում Մասիսին, Մասիսը չի կարողանում գաղտնիքը պահել, որովհետեւ Հայոց Պարի մեծ ու փոքր չորանճի լոնները հաւաքուում են իրենց պապի տաչքի քթթումի պատճառը։ Հասկանում են ու քէֆի լուրն հասցնում են Հայոց աշխարհի բոլոր ծայրերը։ Ու լոթիներն Հայոց աշխարհի երգ ու նըւագով, ծափ ու պարով եփում են քէֆի։

— Դա՛մ, դա՛-դա՛, դա՛, դա՛,
Դա՛մ դա՛ դա՛ դա՛ դա՛յ,
Հէ՜յ ջա՛ն, հէ՜յ ջա՛ն, հէ՜յ ջան,
Հէյ սրտերը չէն մնան...

ԽԱՅԷՆ ԹՈՒՔԱՆՑ

(Վերջ)

րակուած օրէնքին համաձայն, պետական գանձը կ'արտօնուի մինչեւ 30 միլիառ ֆրանքի գումար մը քաշել Պանք տը Ֆրանսէն: Տասը միլիառ ֆր.-ի նոր յաւելումէն առաջ, հինգ միլիառի յաւելում մըն ալ արտօնուած էր անցեալ մարտին, խորհրդարանին կողմէ, Պլումի վարչապետութեան օրով: Մէկ տարի առաջ, փոխառութեան օրինական սահմանը բարձրացած էր 15 միլիառ ֆր.-ի, Պ. Ժօռժ Պոնէի կողմէ, որ ելմտական նախարար էր այն ատեն:

Չեխական կառավարութիւնը կը շարունակէ միջոցներ ծրագրել, գոհացնելու համար Գերմաններու պահանջք: Մինչ այս մինչ այն, Սլովաքներուն հետ գլուխ վերցուցած են նաեւ Հունգարները եւ ամբողջական ինքնավարութիւն կը պահանջեն:

Փրակայի գերմանական դեսպանը բողոքագիր մը ուղղեց չեխական կառավարութեան, գանգատելով թէ կարգ մը քաղաքներու չեխ դպրոցականները երգ մը կ'երգեն որ անարգական է Հիթլէրի համար: Դեսպանը պահանջեց անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնել եւ պատժել յանցաւորները:

*** Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրական կուսակցութեան (Հէնլայն) մէկ ժողովին մէջ, նախագահը յայտարարեց թէ կուսակցութեան անդամներուն թիւը 1.300.000ի հասած էր, մայիսի վերջը, հետեւաբար «կազմակերպուած ժողովուրդ մը» կը ներկայացնէ: 1933ին կուսակցութեան անդամներուն թիւն էր 5 — 600.000:

ՑԱՆՑԱՌ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ պատահեցան Թէլ Ավիվի մէջ (Պաղեստին), երբ հրեայ երիտասարդ մը հրացանի կը բռնուէր, համաձայն զինուորական առեանի նոր օրէնքին: Բազմաթիւ աղերսագիրներ ուղղուած էին անգլիական կառավարութեան եւ թագաւորին, բայց անօգուտ: Ամբոխը կատղելով պատռեց պաշտօնական շէնքերու վրայ պարզուած անգլիական դրօշները: Զօրքը կրակ բացաւ եւ 17 հոգի վիրաւորուեցան: Երուսաղէմի մէջ ալ յուզումը սաստկացած ըլլալով, պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ:

ԱԶԳԱՅԻՆ թատրոններու յատկացուած վարկերուն վրայ 24.946.000 ֆր.-ի գումար մը աւելցուց կառավարութիւնը: Օփերան, որուն նպաստի գումարը 12.561.000 ֆրանք էր, 14.738.000 ֆրանք եւս պիտի ստանայ, իսկ Օփերա Քոմիքը (5.701.000), 10 միլիոն եւս: Որով միայն այս երկու թատրոնները պիտի ստանան 43.000.000 ֆրանք: Օտէոնն ալ, որուն նպաստը 1.667.000 ֆրանք է, պիտի ստանայ 1.333.000 եւս:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ ԲՌՆՈՒԵՑԱՆ վեց անօթներ, որոնց վրայ «հրշէկ» գրուած էր, բայց բուն պարունակութիւնը 200 քիլօ ափիոն էր:

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆՆ ԱԼ պիտի բարձրանայ, ինչպէս եղաւ ջուրը: Վերջնական որոշումը պիտի տրուի այսօր, ուրբաթ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հերքեն այն լուրը թէ դաւադրութիւն մը սարքուած է Չեկայի վարիչին՝ Եժովի դէմ, զայն թունաւորելու համար: Կարգ մը թերթեր կը պնդեն թէ Եժովի խոհարարին յանձնարարուած էր թունաւորել անոր կերակուրը եւ թէ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են: Մանաւանդ կ'ամբաստանուին Չեկային երկու բարձր պաշտօնեաները, Զերպակով եւ Բրոտկի:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԹՈՒՐՔ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՍԵՆԵԱԿԻՆ տարեդարձին առթիւ, Պերլինի թրքական դեսպանը գոհունակութիւն յայտնեց առեւտրական յարաբերութեանց ծաւալման համար, որուն շնորհիւ հինգ տարուան մէջ առեւտուրի գումարը 75 միլիոնէն բարձրացած է 209 միլիոնի: Գերմանիոյ տնտեսական նախարարն ալ ճառ մը խօսելով, ըսաւ թէ Գերմանիա յօժարակամ իր ճարտարագործական արտադրութիւնները կը փոխանակէ Թուրքիոյ հողագործական բերքերուն եւ նախանիւթերուն հետ եւ թէ այդ յարաբերութիւնները պէտք է տարածուին նաեւ Ասիոյ մէջ:

ՄՈՒԿ ՄԸ Սանթէի բանտին մէջ կրծելով թունաւորած եւ մեռցուցած էր անմեղ ամբաստանեալ մը: Ընտանիքը դատ բացաւ բանտին վարչութեան դէմ:

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ պայթեցաւ Անգլիոյ, ինչպէս եւ հիւսիսային եւ արեւմտեան Ֆրանսայի մէջ, մեծ վնասներ պատճառելով:

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ
23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Մասնակցութեամբ ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ ԵՒ Պ. ՕՍՍՕՅԻ Մ.ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ
3 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Պաւ. Ս. Անտրէ «Պէլվիւտէրի» գեղեցիկ եւ օդասուն պարտէզին մէջ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՄԻՈՒԹԵԱՆՍ ԱՏԵՆԱՊԵՏ Պ. ԴԱՆԻԷԼ ԵՂԻՇԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ

ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ ԵՒ ԵԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ եւ խնամուած բաժին: Պիտի երգեն Պ. Ս. ԱՒՏՕԵԱՆ եւ Օր. Վ. ԱՒԻՆԵԱՆ, կ'արտասանեն Օրիորդներ ՄԱՌԻ ՀԱՑԱԳՈՐԾԵԱՆ, ՌՕԶԱ ԵՂԻՇԵԱՆ, Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ եւ Վեհ. ՎԱՐՈՍԵԱՆ: Պ. Պ. Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Ռ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Ա. ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Թ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ, Պ. ՎԱՐՈՍԵԱՆ, Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ եւ Պ. ՇԱՀԶԵԱՆ,
Մէջընդմէջ պիտի նուագէ «Այգեստան» բարձրախօսը ընտիր երգեր:
Մուտք 2 ֆրանք

ԾԱՆՕԹ.— Հանդիսավայրը երթալու համար, թուռ. պէլվանտէն առնել 25 թիւ հանրակառքը եւ իջնել վերջակէտին. կարելի է ճաշը միասին բերել:

Աշտարակի դպրոցական հանդէս

Ֆ. Կ. Խ'ՂՁԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻ
3 Յուլիս, Կիրակի ժամը 2-30—7
32—34 Ave. Porte des Lilas. Մէթրօ Porte des Lilas

Երգ, պար, արտասանութիւն եւ փոքրիկ ներկայացումներ աշակերտութեան կողմէ: Ժամը 7—12 տեղի պիտի ունենայ քաղման հանդէսը Lilas St. Gervais եւ Bagnoletի շրջանի նորակազմ մանկանիւղին, որուն առթիւ կը խօսի Տիկ. ԵԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ:

Եւրոպական պարեր, l'orchestre Fuselas et ses argentins
Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով:

Դպրոցական հանդէս

Կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի հայկական հանգի «Երիտասարդ» դպրոցի աշակերտներու կողմէ, 3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Պէշիկթաշլեան» սրահին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres Մէթրօ Pont de Sèvres

Երգ, արտասանութիւն, թատերախօսութիւն, պար եւ պարգեւաբաշխութիւն: Մուտք 4 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

Ծանուցում

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտոսցի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 1 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 6 Ավենիւ տ'Իթալի սրճարանիս վերնայարկը:

Կը խօսի Ընկ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ «Սահմանքի խնդիրը եւ Սուրիոյ տագնապը»:

ԳԱՆԵԼ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 4 Յուլիս, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին իր «Կոզիւն» ակումբը:

Գաւառներ

ԼԻՈՆԻ Երգ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Գայլ Վահան», «Մուսա Լեռ» եւ «Արծիւ Պետօ» խումբերու ընկերները այսօր, 1 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայէթ: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սէնթ Անթուանի սովորական ծաւալատեղին: Կարեւոր օրակարգ. Պատասխանատու ներկայութիւն:

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 1 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին «Լուժակ» սրահին մէջ: Պիտի դասախօսէ Ընկ. Մ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ. նիւթ՝ «Հայկական հարցը մինչեւ Պերլինի վեհաժողովը»: Լրացումներ պիտի կատարէ Ընկ. Կ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ.

ԳՈՒԱԼԻԷՋԻ «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, Ընկ. Արշաւեաններու բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ Նորակազմ «Գայլ Վահան» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ, 1 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 9ին գրադարանի սրահը, 181 Քուռ Լաֆայէթ: Կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿԱՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis, Ave. d'Argenteuil.

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ
Նիւթ՝ «Դէպքերը Հայաստանի մէջ»:

ԵՐԴՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Շրջանային Կոմիտէն կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու անխտիր բոլոր ընկերները ներկայ ըլլալ ընկերական Ընդհ. ժողովի. 2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, ուր տեղի պիտի ունենայ վերջին մէկուկէս ամսուան ընթացքին մեր շարքերը մտած ՆՈՐԱԳԻՐ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՐԴՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ.

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ
Կը հրաւիրուին նաեւ համակիրները:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
3 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Սէնփէրէյի ծանօթ տեղին վրայ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Զմի «Արաքս» երգչախումբին կողմէ, նաեւ հայկական եւ եւրոպական պարեր T. S. F.-ի նուագով:

Երթեւեկի համար առնել հանրակառքը, որ իւրաքանչիւր ժամ ունի իր երթ ու դարձը:

Կ. Խ. չի Սարսէլի Մասնաճիւղի քեյֆանդեսը

3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ տը-Նորի մէջ, 81 Rue de Paris. Sarcelles

Պիտի բանախօսէ Կեդրոնի Վարչութեան կողմէ
ՏԻԿ. ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ տիկիններու եւ օրիորդներու կողմէ:

ԿԱՌԱՒԱՐՈՒՄՆԵՐ.— Կառ. տիւ Նորէն ժամը 12.35, 13.50, 14.35, 15.35:

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը
Մուրատ-Ռափայէլեան Նախկին աշակերտաց Միութիւնն եւ Հայ Երիտասարդաց Ակումբը

Առաջին անգամ ըլլալով միաձեռնաբար կը կազմակերպեն թատերական երեկոյթ մը
2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին
Salle LANCRYի մէջ, 10 Rue Lancry
Metro: Lancry, République, St, Martin
ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ
ՉԻՒՈՎԻ Վ Հ Ո Ի Կ Ը (ՄԷԿ ԱՐԱՐ)
Մասնակցութեամբ եւ ղեկավարութեամբ ԼԱՔՔԱՅԻ
ԵՒ Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐԸ
(երեք արար Պոլսահայ կեանքէ)
Տոմսերու գին, 15, 10 եւ 5 ֆրանք:

25ԱՄԵԱԿ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան (Արբերու եւ Պետ. Հ. Կարմիր Խաչի Օգն. Մասնաճիւղեր) գործունէութեան 25ամեակը պիտի տօնուի 2 Յուլիս, Շաբաթ օր, ժամը 16էն 20, Royale Monceauի սրահներուն մէջ, 35 37, 39, Ave. Hoche, Paris (16e.), նախագահութեամբ դոք. Պրէմոնի:
Մուտք՝ 20 ֆրանք, թէյը միասին:
Գեղարուեստական բաժին, նուագախումբ, թէյ-պար:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ Լօռ-Անճելոսաբնակ Շիրակցի հայրենակիցներէն Պ. Մեսրոպ, Գառնիկ եւ Վահան Բաղիկեաններէ իրենց հասցէն իմացնել Hagopian A., 17 Rue de Paris, Gentilly (Seine) France:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette. angle Garibaldi

ՑՈՒՑԱՏԵՍԸ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. Հայրենակցական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի պատգամաւորական ժողովը կը գումարուի 3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը ճիշդ 3ին, Բարեգործականի սրահը, 8 Rue Bossuet: Կը խնդրուի Փարիզի եւ շրջանի պատգամաւորներէն ըլլալ ճշդապահ:

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ՍԱՆԵՐՈՒ Միութեան Վարչութիւնը կազմակերպած է ընկերա-համակրական հաւաքոյթ մը յառաջիկայ Յուլիս 3ին, Կիրակի ցերեկէն վերջ, ճիշդ ժամը 3ին, զուարթ ընկերներու անցնելու մը շուրջ, Ռաֆֆի ճաշարանին մէջ, 8 Rue de Maubeuge (Carrefour Château-dun): Կը հրաւիրուին անխտիր բոլոր սաները ու համակիրները: Վաճառատուն Արքեպ. յատկապէս հրաւիրուած է պատիւ մը նախագահելու համար: ԾԱՆՕԹ... Ծախքերու մասնակցութիւն՝ անձ գլուխ 5 ֆր., փոքրիկները հրաւիրեալ կը նկատուին:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

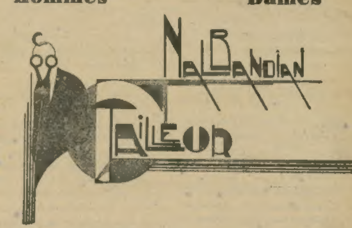
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՁԱՐԵՀ ՆՈՒՊԱՐ ՊԷՅԻ
Մասնակցութեամբ Երիտ. Հայուհեաց եւ Հայ Երիտ. Միութեան
3 Յուլիս, Կիրակի, ժամը 15—24
Օթէլ Ճիպրալթարի գեղատեսիլ պարտէզին մէջ. Ժիւվիզի
Ընտիր նուագ, բացօթեայ պար, գեղարուեստական եւ այլ հաճելի անակնկալներ, դիւրամատչելի պիւֆէ եւ պաղ ըմպելիք:
Երթեւեկ հանգստաւէտ կառքերով
Մեկնում ժամը 15էն մինչեւ 16.30, Բարեգործականի տունէն, 8 բիւ. Պոսիւէ
Երթեւեկի ծախք 10 Ֆր. Հանդէսին մուտքը 12 Ֆր.
Երիտասարդաց եւ հայուհեաց միութեան անդամներուն եւ ուսանողաց 8 ֆր.
Ի հարկին կարելի է հանդիսավայր երթալ երկաթուղիով. Gares d'Orsay. St. Michel. Austerlitz, Gare de Lyon.

ՑԱՌԱՋԴԻՄ ՄԻՐԱՑԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

3 Յուլիս, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11.30
ի նպաստ իր վարժարանին
ՐՈՊԻՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, Grand Arbre, Maison Fiquet
ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ
Կ'երգեն բազմաթիւ երգիչներ ու երգչուհիներ: Անակնկալներ:
Նուագախումբ՝ ղեկավարութեամբ Տ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ
Կը ներկայացուի ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
Ճոխ եւ աժան պիւֆէ
ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Denfertէն առնել մեթրոյի դէպի Ռոպէնսոն տանող գիծը:
Մուտք՝ 4 ֆրանք

Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ
ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻւ ՆՈՐ)
Tél. Trudaine 42-69
Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:
Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Maison ALEXANIAN
ՀԱՆՔԱԾՈՒԽ -- ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ ՏՈՒՆ
10 Bld. Rodin. Issy-les-Moulineaux
7 Rue du Pourtour, Meudon
Téléphone Michelet 28—79
Ամէն տեսակի լաւ ՀԱՆՔԱԾՈՒԽՆԵՐ եւ ԱԾՈՒԽ, մատչելի գիներով:
Արագ սպասարկութիւն:
Ապրանքներու փոխադրութիւն: Կահկարասիներու փոխադրութիւն՝ մասնաւոր կառքով: Չափաւոր գին:

15, Bld. Bonne Nouvelle
Métro: Bonne Nouvelle Tél.: Gut. 93-70

ՄԵԾ ԵՒ ԱԺԱՆ ՎԱՃԱՌՔ T. S. F. ՆԵՐՈՒ
ՀԱՐԻՒՐԻՆ 50 ԶԵՂՉՈՎ
ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ 200 ՖՐԱՆՔԷՆ ՍԿՍԵԱԼ
Կ'ընդունինք ամէն օր ժամադրութեամբ, Tél. Pessire 20—90

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անիսոնով պատրաստուած ծայրահեղ օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ'այրեն եւ գինովութեան կը խմցնեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անպարագաւորութիւն ու անխառն կազմութիւնը եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է:

Dalakupeian 24 Rue St. Lambert et 8 Rue Suffres, Marseille:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ (սահմանափակ թիւերով)

ՅԱԿՈԲ ՀԻՍԱՅԵԱՆԻ
ԴԻՒՑԱԶՆԵԱԿԱՆ ՀԱՅՈՐԴԻՆ
(Բնական լուսանկարներով)
ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ
(Ուրֆայի հերոսամարտի ղեկավար)
Գին՝ Ֆրանսա 8 ֆրանք, Սուրիա 6 ֆրանք, Ամերիկա 50 սէնթ:
Բոլոր ապարաժեղները կանխիկ
Ստանալու համար դիմել H. Isayan, 38 Rue du Ménil. Asnières (Seine France.

La Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԹԵՐԹԵՐԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 2 ՅՈՒԼԻՍ — SAMEDI 2 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3772

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄ «ԿԱՒԿԱԶ»Ի ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Նորէն ուշացաւ «Խ. Հայաստան»ը։

Վերջին թիւը յունիս 5 էր, ուրեմն մօտ մէկ ամսուան։ Մաղթենք որ պատահական ըլլայ եւ ոչ թէ ընդհատում, ինչպէս եղաւ անգամ մը, տեւելով երկու ամիս (1938 յունուար-փետրուար)։

Կանոնաւորապէս եկած ատենն ալ, մեծ բան մը չէինք սպասեր, իբրեւ լուսաբանութիւն կամ պարզ տեղեկութիւն։ Եւ սակայն, տեսակ մը սփոփանք էր, քանի որ չունինք ուրիշ աղբիւր, ուղղակի Երեւանէն։

Ինչպէս միւս մեծ ու փոքր հանրապետութիւնները, Հայաստանն ալ ունեցաւ իր Գերագոյն Խորհուրդը (խորհրդարան), հարիւրին հարիւր օթալինեան։

Հեռագիրները հաղորդեցին թէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը բաղկանայ 256 անդամներէ, որոնց 156ը բոլշեւիկ են, 100ը անկուսակցական։ Գաւառական համբանք մը կը կազմէ կին երեսփոխաններու թիւը, 56։ (Ազրբէջանի մէջ ալ 71 հոգի, 310ի վրայ)։

Թերթերը շարաթներով չանդալից տարփողանքներ հրատարակեցին թեկնածուներու մասին, որոնց մէջ ոչ իսկ տասը հոգի կ՚երեւան, իբրեւ քիչ-շատ ծանօթ անուն։ (Ամէնէն նշանաւորը՝ գերասանուհի Ցամիկ)։ Միւսները նշանաւոր անծանօթներ են, յատկապէս մաղուած-զատուած եւ «միաձայնութեամբ» քուէարկուած։

Ինչպէս ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, Մոսկուայէն մինչեւ Բագու եւ Նախիջեւան, Երեւանի Գերագոյն Խորհուրդն ալ պիտի ծառայէ պարզապէս հանդիսաւոր նիստեր գումարելու եւ «Հանճարեղ»ը պանծացնելու, պատկառ աշուղներուն նախանձը գրգռելով...

Ոչ մէկ բարերար դեր կրնան կատարել այս խեղկատակ «Խորհուրդ»ները, իբրեւ հետեւանք հաստատուած կարգուսարքին։ Անոնց բոլորին ալ գլուխը կը գտնուին օրուան վարիչները, Աթալինէն մինչեւ արխնկզակ Եժովը, Միկոյեանն ու Բերիան, որոնք ամէն հեղինակաւոր ձայն խեղդեցին, տիրաբար իշխելու, միլիոնաւոր ժողովուրդներ բանտաւոր հօտի վերածելու համար։

Այդ «Խորհուրդ»ներէն ոչ մէկը ձայն չունի սեփական երկրի ճակատագրին տնօրինութեան մէջ։

Բոլշեւիկները աւելի քան երբեք ծաղրանկարի մը վերածեցին ինքնորոշման իրաւունքը, եւ «ընտրուած» պատգամաւորներն ալ պարզապէս ձայն բռնողներ են։ Վարձու դերակատարներ որոնք միայն բոցավառ ողջոյններ արտայայտելու եւ ծափ զարնելու իրաւունք ունին։

Մինչ այս խեղկատակութիւնները կը կատարուին Խ. Միութեան բոլոր մասերուն մէջ, սադին, սահմանէն դուրս, արտակարգ աշխուժացում կը տիրէ, կովկասեան ճակատին վրայ։

Վերջերս առիթ ունեցանք հրատարակելու Կովկասեան Ռեսպուբլիքների Միութեան Ակումբին մէջ կարդացուած զեկուցում մը, («Ցառաջ», 21 յունիս)։

Հռչակաւոր «Կավկազ»ի աշխատակիցներէն Թամբի Էլէկիոտի, Թունդ Թրքասէր, մեղադրելով մաս մը Հայերու եւ Վրացիներու անյաջողական չարժումը», նորէն յառաջ կը քշէր իր սիրական հաւատամքը.— միանալ եւ գործել «ընդդէմ Ռուսաստանի, կարմիր թէ ճերմակ»։ Եւ պնդելով թէ «Մ. Քէմալի Թուրքիան երբեք չի նմանիր Սուլթաններու օսմանեան կայսրութեան», կը յայտարարէր.

— «Կովկասի հարաւային դրացիները ոչ միայն աչք չունին մեր երկրի հողամասերու վրայ, այլեւ շահագրգռուած են որ Կովկասը մնայ եւ զարգանայ իբրեւ անկախ եւ ազատ դաշնակցային պետութիւն, իբրեւ բուժք պետութիւն։ Նոյնքան անհիմն եւ անօգուտ կը նկատեմ յուզել որ եւ է սահմանային խնդիր, ինչպէս կ՚ուզեն ընել վրացական եւ հայկական որոշ շրջանակներ, Արտահանի, Արդուինի, Կարսի եւ ուրիշ տեղերու մասին։ Սահմանային հարցը հարաւի կողմէ գոյութիւն չի կրնար ունենալ, քանի որ բնդունուած եւ ստորագրուած դաշինքով հարաւի սահմանագիծը վերջնականապէս ձեւ է առած»։

Մենք երբեք տրամադրութիւն չունինք վիճելու այս ցնդաբանութեանց մասին, որոնք ոչ իսկ պարզ դիտողութեան կը դիմանան։ Եւ ուրախ ենք որ քանի մը ունկնդիրներ, Վրացի եւ Հայ, տուած են անմիջական պատասխանը։

Հարցը այն է որ, «Կավկազ»ցիները ոչ միայն բեմերու վրայ, այլեւ գործնական կեանքի մէջ կը հետապնդեն այս քաղաքականութիւնը։ Եւ պատէ պատ կը զարնուին, «Միացեալ Ճակատ» կազմելու համար, կարգ մը աշխարհակալ պետութեանց բարոյական, ուրիշներու նիւթական աջակցութեամբ։

Զարմանալի տեղը չէ որ հայ ունկնդիր մը կը հարցնէր թէ «Կավկազ»ի սակաւաթիւ կողմնակիցները ի՞նչպէս կրնան իրենց ամսագիրը հրատարակել վեց լեզուներով...

Անհրաժեշտ չէ պարզել այդ յարաճուն գործունէութեան ներքին ծալքերը։ Կը բաւէ ըսել որ՝ քանի կը պղտորի միջազգային կացութիւնը, այնքան թեւ կ՚առնեն այս տարրերը։

Արձանագրելով այսքանը, խօսինք ուրիշ երեւոյթի մը մասին, նոյնքան արժանի լուրջ ուշադրութեան։

Այս առթիւ, անշուշտ երկու խօսք ալ բաժին կրնայ իյնալ սա միւսներուն,— անոնց որ Դաշնակցութեան միտը կը ծամեն չարունակ, առանց մասը մտիկը թաթխելու։ Միայն ջուր ծեծելով եւ անլի ճամարտակութիւններ թխելով։

Չմոռնանք որ, այս պարագային ալ, նոյնիսկ ֆիզիքական գոյութեան պայքարն է որ կը ցցուի մեր առջեւ, կովկասեան ճակատին վրայ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ ՀԱՄԱՁԱՅՆԵՑԱՆ ԹԷ ՍԱՆՃԱՔԻ ԵՒ ԹԷ ՈՒՐԻՇ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները բարեյաջող ելքի մը յանգեցան։ Միայն հեռագրի մը կը սպասուէր, որ հաստատէր Ֆրանսայի եւ Թուրք զինուորներու համեմատութեան մասին։ Համաձայնութիւնը, որ երէկ պիտի նշանագրուէր արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ, բացի Սանճաքի հարցին կարգադրութենէն, կը պարունակէ պայմանագրութիւն մը երկու պետութեանց սպայակոյտներուն միջեւ եւ բարեկամութեան դաշնագիր մը։

*** Էնկիւրիէն կը հեռագրեն յունիս 30 թուականով —

Վարչապետը յայտարարեց Ազգ. ժողովին մէջ թէ Սանճաքի մասին կատարուած բանակցութիւնները շատ յառաջացած են։Աւելցուց թէ երկուերկիրներն ալ ջերմապէս կը փափաքին բարեկամական կարգադրութեան մը յանգիլ։ Ազգ. Մեծ ժողովը լսելէ վերջ վարչապետին զեկուցումը, վստահութիւն յայտնեց եւ լիազօրութիւն տուաւ։ Միեւնոյն ատեն քուէարկեց ընդհ. ներման օրէնքը եւ փակեց նստաշրջանը։

"ՀԱՅԵՐՈՒ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒ-Ը ԱՒԵԼՈՐԴ Է"

Սուրիոյ մարզպանին ճառատրիններ Կիլիկիոյ կաթողիկոսական փոխանորդին

«Ազդակ»ի մէջ կը կարդանք (25 յունիս).—

Համաձայն նախապէս առնուած ժամադրութեան, երէկ, Հինգշաբթի առաւօտ, ժամը 11.30ին, Կաթող. ընդհանուր փոխանորդ Գերշ. արք. Սարաճեան, ընկերակցութեամբ Առաջնորդարանի գործակատար Պ. Զ. Գզոիկեանի, Մեծ Սէրայ գնաց, տեսակցելու համար մարզպան Կոմս տը Մարթէլի հետ, Սանճաքի հայութեան կացութեան շուրջ։

Դժբախտաբար տեսակցութիւնը տեղի չունեցաւ որոշեալ ժամուն, որովհետեւ մարզպանը այդ միջոցին Սանճաքի շուրջ տեսակցութիւն կ՚ունենար Պէյրութի Թրքական հիւպատոսին հետ։ Ն. Վսեմութիւնը ցաւ յայտնեց Սրբազանին որ անակնկալ եւ սոխղոգական պատճառ մը կը հարկադրէ պահ մը յետաձգել տեսակցութիւնը։ Բայց տեսնելով որ Թուրք հիւպատոսին հետ խորհրդակցութիւնը երկար կը տեւէ, մարզպանը, ներողութիւն խնդրելէ վերջ այս ակամայ յապաղման համար, իր դիւանապետ Պ. Շամպարի պաշտօն տուաւ ընդունիլ Սրբազանը եւ իր անունով բացատրութիւններ տալ։

Հայ ժողովուրդին երախտագիտական զգացումները յայտնելէ վերջ Ֆրանսայի մասին, Կաթող. փոխանորդը մանրամասնօրէն պարզեց Սանճաքի հայութեան ներկայ վիճակը եւ կացութեան առթած մտահոգութիւնը որ արտաքարգի յանգած է եւ օրէ օր կը սաստկանայ։

Ուշադրութեամբ լսելէ վերջ տրուած բացատրութիւնները, մարզպանին դիւանապետը ամէն տեսակ հաւաստիք տուաւ։

— Հայերու մտահոգութիւնը, շեշտեց, աւելորդ է, որովհետեւ Ֆրանսա կը մնայ ու պիտի մնայ Սանճաքին մէջ։ Ինչպէս անկէ առաջ, ներկայիս ալ Ֆրանսա կը պաշտպանէ Հայերը։ Մի հաւատաք չափազանցեալ լուրերու։

Շատ շատ, աւելցուցած է ֆրանսացի բարձրաստիճան պաշտօնատարը, երկու վաշտ թրքական զինուորներ պիտի մտնեն Սանճաք, ֆրանսական ուժերուն հետ գործակցաբար հսկելու համար Սանճաքի ներքին ապահովութեան։ Թրքական այդ զինուորներու թիւը պիտի չգերազանցէ շրջանի ֆրանսական զինուորներու թիւը։ Անկէ զատ, նկատի ունեցէք որ թրքական զինուորները պիտի մնան Իսքէնտէրունի եւ Թուրքիոյ սահմանային շրջաններուն մէջ, իսկ ֆրանսական ուժերը պիտի հաստատուին Սանճաքի լեռնային շրջաններու մէջ։

Խօսելով Սանճաքի հայութեան տնտեսական տագնապալի կացութեան մասին, մարզպանին ներկայացուցիչը յայտնած է թէ Պ. Գիւրնիէի հետ համախորհուրդ դիմումներ կատարուած են արտասահմանի հայկական միութեանց։

Տարաճեան Սրբազան շնորհակալութիւն յայտնելէ վերջ ցոյց տրուած համակրութեան եւ հաւաստիքներուն համար, յայտնած է թէ ժամադիր է Սանճաք երթալ եւ հանդարտեցնել հայ ժողովուրդը։ Դիւանապետը հաւանած է թէ այդ այցելութիւնը, որքան ալ պարզ ու փափաքելի, կրնայ թիւրիմացութեանց տեղի տալ եւ տարբեր կերպով մեկնուիլ։ Բայց եւ այնպէս, աւելցուցած է, ձեր փափաքը կը յայտնեմ Կոմս տը Մարթէլի եւ պատասխանը կը հաղորդեմ ձեզի։

Կաթողիկոսական փոխանորդը միաժամանակ յանձնած է յուշագիր մը, ուր մանրամասնօրէն պարզուած են Սանճաքի հայութեան վիճակը եւ կարիքները։

Որքան թուրք զինուոր պիտի մտնէ Սանճաք

Արաբական գործակալութիւնը կը գրէ.—

Հակառակ Անտիոքի զինուորական բանակցութեանց շուրջ տիրող գաղտնապահութեան, թրքական շրջանակներ կը յայտարարեն թէ երկու պետութեանց տարակարծութիւնը՝ Սանճաք մտնելիք թրքական ուժերու թիւին մէջ կը կայանայ։ Թուրք կառավարութիւնը կը պահանջէ որ նուազագոյն 4000 զինուոր ունենայ Սանճաքի մէջ, իսկ Ֆրանսացիները կը պնդեն որ 750 զինուորէ աւելի չըլլայ այդ թիւը։

Ածանս Հավաս ալ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէր, համաձայնութեան լուրէն առաջ.—

Թուրքիոյ վերջին ծանուցագիրը պատճառ կը դառնայ կարեւոր դժուարութեանց։ Անտիոքի զինուորական բանակցութիւնները թէպէտ դանդաղ կ՚ընթանան, բայց յաջողութեան ճամբուն մէջ են։ Ֆրանսա համաձայնեցաւ Սանճաքի մէջ թրքական զինուորներու ներկայութեան, գործակցելու համար ֆրանսական ուժերուն՝ երկրի ներքին ապահովութեան գործին մէջ։ Դժուարութեան մը կայ սակայն այդ համաձայնութեան մէջ.— Ներկայիս Սանճաքին մէջ գտնուող ֆրանսական զինուորները պիտի մնան, առանց հաշուի մէջ առնուելու։ Անկէ դուրս, թրքական որչափ զինուոր գայ, նոյնչափ ալ Ֆրանսացի նոր ուժեր պիտի մտնեն Սանճաք։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՃԱՃՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷՔ

Ա.

Հունգարական թերթերը կը գրեն թէ ի մօտոյ Պուտափէշթի մէջ պիտի գումարուի գաճաճներու համաշխարհային խորհրդաժողով մը, նախաձեռնութեամբ Եւրոպայի գաճաճներուն, որոնք կ՚ուզեն իրենց գիտական գեկոյցներով ցոյց տալ թէ գաճաճներն ալ կրնան ապրիլ մարդու պէս, եւ ոչ թէ իբրեւ խամաճիկ կամ կրկէսի դերասան։ Թէ գաճաճներն ալ կրնան ի գործ դնել ամէն արհեստ, թէ... Ուրեմն, արհամարհուած, ծաղրուած այս մարդու կտորներն ալ արդարօրէն ըմբոստացան ի վերջոյ։

Չեմ գիտեր, համագումարին մէջ՝ իրենց գծբախտութեան պատասխանատուութիւնը արդեօք վրայ պիտի նետեն, Աստուծոյ կարգադրութեան վրէպներո՞ւն թէ մարդկային ընկերութեան սխալներուն վրայ։

Ստոյգ է, որ Աստուած, տակաւին անփորձ, կարգ մը սխալներ գործեց իրեն հօթը օրուան մէջ, երբ աշխարհի արարչագործութեամբ զբաղած էր։

Բացէք Աստուածաշունչը, Գիրք Ծննդոց, Ա. գլուխ, համար 27,— վեցերորդ օրն է, ստեղծուած է ամէն բան, կը մնայ ստեղծել միայն մարդը։ «Եւ արար Աստուած զմարդն ի պատկեր իւր»։ Ո՞վ է այդ առաջին մարդը,— Ադամ։ Ցետոյ Աստուած հրամայեց.— «Աճեցէք եւ բազմացարուք»։ Եօթներորդ օրը հանգիստ ըրաւ։ Աւելի վերջ գիտեց որ կենդանիները կը բազմանան, բայց չի բազմանար Ադամ, թէեւ «աճու եւ էգ» այս ինքն արձակեց (Ծննդ. Գլ. Ա. 27)։ Որոշեց ստեղծել կին մըն ալ, ուշադրութի՞ւն, առաջին շաբաթը անցնելէ վերջ (Ծննդ. Գլ. Բ. 22)։ Ադամ այսօրէս բաժնուեցաւ իր կէսէն, կարծես ներքարկուած ըլլար այն գործողութեան, որ շատ կը կատարուի վերջերս եւ աղջիկները մանչ կը դառնան, իսկ մանչերը աղջիկ։

Թողունք Աստուծոյ առաջին սխալը եւ այս սրբագրութիւնը։ Ժամանակ մը վերջ կատարուեցաւ ուրիշ սխալ մը, դարձեալ, մարդագործութեան մէջ։ Երկնային դրախտը գրեթէ պարապ էր, անշուշտ դժոխքն ալ,— երկիր նոր էր ստեղծուած եւ մարդիկ անմեղ էին տակաւին, պէտք չկար բաժնելու անմեղը մեղաւորէն։ Ու կ՚ըսուի թէ, երկրի վրայ, մարդոց աղջիկները այնքան գեղեցիկ էին, որ հրեշտակները, «սուրբ երկնայինք», բոլորն ալ բարձրահասակ ինչպէս նոճին, հասկնալի պատճառ մը կը փութային երկինքէն վար իջնելու,— «տեսեալ որդւոցն Աստուծոյ զդստերս մարդկան զի գեղեցիկ էին, առին իւրեանց կանայս յամենեցունց զոր ընտրեցին» (Ծննդ. Գլ. Զ. 2)։ Աստուած վախցաւ որ անմահ կը դառնան իր երբեմն հրեշտակներուն զաւակները, եւ բսաւ. «Մի՛ մնասցէ ոգի իմ ի մարդկանդ յաւիտեան յաւիտեանս» եւ հրամայեց որ չապրին աւելի քան հարիւր քսան տարի։ Սակայն «յետ այնորիկ իբրեւ մըտանէին որդիքն Աստուծոյ առ դստերս մարդկան, ծնան իւրեանց որդիս, նոքա էին սկայքն» (Ծննդ. Գլ. Զ. 4)։

Ուրեմն հսկաները, վիթխարի հասակով եւ աննական ձեւերով մարդիկ, ծնունդ են հրեշտակներու։ Աստուած յետոյ անխնայ սրբագրեց իր այդ երկրորդ սխալը եւս։ Բայց կարգ մը հրեշտակներ չմոռցան երբեք հասը, զոր երկիր իջնող հրեշտակները միայն գիտէին։ Եւ պակաս չեղան հսկաներ աշխարհի վրայ։

Լա՛ւ, ուրկէ՞ եկան գաճաճները։ Որո՞նց ծնունդ են։ Որո՞ւ սխալը։ Աստուածաշունչը լուռ կը մնայ այդ մասին։ Բայց ստոյգ է որ գաճաճները կամ թզուկները եւս գոյութիւն ունեցեր են սկիզբէն ի վեր։ Տրովադայի պատերազմին մէջ, Հոմերոս կը յիշատակէ Միւրմիդոնները, դաշնակից՝ Աքիլլէսի,— այս մարդիկը մեծ էին.. մրջիւնի չափ, ինչպէս յայտնի է նաեւ իրենց անուան յունարէն ա՛յդ նշանակութենէն։ Թէեւ կ՚ըսուի թէ վախկոտ կ՚ըլլան գաճաճները, բայց հրաշք գործեցին Աքիլլէսի պզտիկ դաշնակիցները իրենց քաջութեամբ։ Չեմ գիտեր թէ քա՞չ են Չինաստանի կզզիին բնակիչները (Չիլիի դիմացը),— այս կզզիին մէջ՝ մարդ, անասուն, ծառ, բոլորը լուրն են եւ չափազա՛նց կարճ։ Այսուհանդերձ գաճաճները մեծ դեր խաղացած են... պալատներու մէջ, եւ թէ ոչ իբրեւ քաջագործ հերոս, գէթ իբրեւ... միմոս, այնքան որ Հռոմի կայսրերէն մինչեւ Ֆրանսայի Լուդովիկոսները ակնոցով սակի կը ծախէին գաճաճ գտնելու համար։ Ֆրանսայի թագուհիներէն մին փորձ մը կատարեց... գաճաճ արտադրելու։ Այդ նարտարարուեստին մասին յաջորդով, որպէսզի լրիւ ըլլայ զեկոյցս, եւ զօրաւոր՝ եզրակացութիւնս, զոր, հաւատքեմ, յանուն հայ գաճաճներուն, պիտի ղրկեմ Պուտափէշթ։

ԱՐԱՔ

ԸՆԴՀ. ՆԵՐՈՒՄ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Անգլիոյ հետ կնքուած դաշինքը վաւերացուեցաւ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Էնկիւրիէն.—

Այսօր չորեքշաբթի, ընդհ. ներման լայն օրէնք մը քուէարկուեցաւ Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ, Հանրապետութեան 15ամեակին առթիւ։ Օրէնքը, որ անմիջապէս գործադրելի է, կը ներէ այն բոլոր քաղաքական յանցաւորներուն որ գործած են քէմալական իշխանութեան դէմ եւ դատապարտուած յեղափոխական ատեաններու կողմէ։ Այս ներումէն պիտի օգտուին 150 անբաղձալիներու մնացորդները, 80 աքսորականներ որոնք Թուրքիա մտնելու իրաւունքէն զրկուած էին 15 տարի առաջ։ Այս աքսորականներուն անունները արձանագրուած են Լօզանի դաշնագրին մէջ, 1923ին։

Ազգ. Ժողովը մեծ խանդավառութեամբ վաւերացուց անգլօ-թուրք համաձայնութիւնը, որուն տրամադրութեամբ Թուրքիա 16 միլիոն ոսկի վարկ պիտի ստանայ Անգլիայէն։ Այս համաձայնութիւնը կնքուած էր Մայիս 27ին։ Նախարարները եւ երեսփոխանները ջերմ հաւատք յայտնեցին երկու երկիրներու ապագայ գործակցութեան եւ բարեկամութեան մասին, եւ շեշտեցին այդ բարեկամութեան արժէքը միջազգ. ներկայ կացութեան մէջ։ Այս առթիւ բացատրեցին թէ Թուրքիա, որ վերածնաւ շնորհիւ Աթաթիւրքի, այլեւս Օսմանեան կայսրութեան «հիւանդ»ը չէ, այլ բոլորովին ապաքինած եւ ուժեղ պետութիւն մը։

Քաղաքական կուսակցութիւններ կը լուծուին

Թրքական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Ֆրանսացի հրամանատար Քոլէ հրամանագիր մը հրատարակելով, ջնջեց Հաթայի բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները։

Արաբ երեւելիներէն Արսուզիի ձերբակալման առթիւ, Անթաքիոյ արաբական թաղին մէջ բողոքի գործադուլը կը շարունակուի։ Հրամանատար Քոլէ արաբ երեւելիներուն հաղորդեց թէ գործադուլը վերջ գտնելէն երեք օր ետք, Արսուզի ազատ պիտի թողուի։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՕԶՎԷԼԹ ճառ մը խօսելով, դատապարտեց այն ազդերը որ «ետ կը տանին ընկերութեան ժամացոյցը, քաղաքացիները զրկելով իրենց իրաւունքներէն»։ Եւ եզրակացուց թէ ազատն ժողովրդապետութեան կը պատկանի։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԻ ԱՏՑԻԿՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԵՒ ՄԵՐ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Բ.

Ուրեմն քրիստոնէութիւնը քաղաքական ազդեցութեանց փորձաքար մըն էր եւ հայ ժամանակակից դեկավարները այդ պարագան լաւ կը հասկնային: Գիտէին, որ Հայաստանի օրերին վրայ Սասանեան ժազդեզականութիւնը եւ բիւզանդական եղծուած քրիստոնէութիւնը կը բախէին իրար եւ ծանր կացութեան մը կը մատնէին հայ հոգւոյ կեանքը, որ միայն քրիստոնէական հեղաբարոյ պահանջներ չունէր: Քրիստոնէութիւնը մի. ջոց էր միայն երկու հայկական հատուածներուն միջեւ լեզուի միութիւն հաստատելու: Մինչ է հայերէնը դեռ Եկրպաշէս Գ.ի օրով պետական լեզու էր, բայց այդ լեզուն ընդհանուր սեփականութիւն դարձած չէր տակաւին: Ընդունուած բան մը տարածել որեւէ ձեւով, մեծ նպաստ մըն էր հայ մշակոյթին համար: Եւ այդ պատը-

գովքը կ'երգէ հետեւեալ բառերով. «Անկոխ է բազմաց շաւիղ քո բարուց Նուրբ եւ բարձրագոյն քան զելս ա-ղաւնոյ»:

Ներսէս Լամբրոնացին ալ կ'անուանէ զայն «... Ո՛վ երանելի եւ քաղցր աստուածազգեացն հօգւոյդ»: Ուրիշ մը՝ «Հին աշխարհին վրայ պատուաստուած նոր ընկերութեան գեղեցկագոյն հանճարը, գերագոյն քրիստոնէացեալ Յոյնը»:

Եւ ահա այս ձեւի անձնաւորութիւն մը ունեցաւ թշնամիներ եւ հակառակորդներ: «Կաչառակերն եւ նախանձաբեկ» եկեղեցականներէնմինչեւ ազբուններ եւ Աղեքսանդրիոյ իմաստուն Թէոփիլոս հայրապետը ծառացան անոր դէմ:

Արկադիոս կայսեր կինը՝ Եւդոքսիա Թագուհին Ոսկեբերանի հակառակորդներուն ...

...

ՎԱՐԴԵՐ ՈՐ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ

...

ՏԱՐԱԶ

ՎՐԻՊԱԿ.— Նախորդին մէջ՝ Արիստոտէլի ստորագրութիւնները կարգալ՝ Ստորոգութիւնները (Catégories).

ԻՄ ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

...

ԳԱՐԱՄԱՆ

...

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(1) Amedée Thierry, St. Jean Chrysostome et l'Impératrice Eudokie, page 509, 1889, Paris.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

«ԱՍԸԼ ԱՋՄԱՋ»

Կարդացի վահէի «Օրը Օրին»ը, — «Արիւնը կը խօսէ», որուն մէջ աւանդութիւն մը յիշեր էր (12 յունիս): Ինծի կը թուի թէ Միսաս Զերագի պատմածը աւելի վաւերական է: Անոր «L'Orient inédit» գրքին 50 — 53 էջերէն թարգմանելով, տակ ձեզի կը գրկեմ.

ՍԻՄՈՆ ԳԱՐԱՄԱՃԵԱՆ

Աւանդապատում —

ՅԱԿՈԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆ

Յակոբ Աստուածարան, Կ. Պոլսոյ հայ պատրիարք ԺԸ. դարուն ...

...

— «Այս, պատասխանեց Թուրքերէն իր աչքերը յառելէն ետքը ուրացողին վրայ, իմ որդիս է այս, որ քահանայ եղած է»:

Պատրիարքը նորէն գոչեց.

— «Կին դու, դուն Յուդայի պատժին արժանի պիտի ըլլաս, եթէ ճշմարտութիւնը չըսես, ո՞վ եղած է առը բուն հայրը»:

— «Ահ, Տէր Սարգիսը իմ քրիստոնեայ ամուսինս ծնած չէ, այլ Բաղըրգ փաշայի խոլամ մէկ ստառուրէն: Այս գոփ տարը Ալըթփարմազ կը կոչուէր, իր դաշոյնով ինծի սպառնաց եւ օր մը գիս բռնաբարեց, երբ տունս լուացք կ'ընէի ի Բերա: Անիծեալ ըլլայ»:

Այս ըսաւ եւ մտաւ իր գերեզմանը որ նորէն փակուեցաւ:

Մահմետականները ...

— «Ասըլ աջմաջ»:

...

Վ. Հէկօ

Պաղեստինը եւ Ալէքսանտրէթը

Գահիրէի մեծ օրաթերթը, էլ Ահրամ կը գրէ այս վերնագրին տակ. —

Պաղեստինի դէպքերէն առաջ, Ալեքսանտրէթի անցքերը ուժգին ցնցում մը պատճառեցին արաբական աշխարհին մէջ ծայրէն միւսը եւ շփոթութիւն յառաջ բերին արաբ մտաւորականներու եւ պատասխանատու ղեկավարներու շրջանակին մէջ, որոնք բռնուեցան հարց տալ իրենք իրենց, թէ արդեօք այն քաղաքականութիւնը, որուն հետեւած էին, կ'երաշխաւորէ՞ր որ իրենք պիտի հասնէին ապահով ափը, թէ՝ միջազգային քաղաքականութեան փոփոխութիւնը կը ստիպէ՞ր զիրենք փնտռել ուրիշ ուղղութիւն մը, որ աւելի երաշխիք տար իրենց շահերուն համար, եւ աւելի ապահովութիւն՝ իրենց նպատակին համար :

Արաբները կը հաւատային, թէ Անգլիա իրենց բնական դաշնակիցն է, եւ անոր վրայ կը դնէին մեծ յոյսեր՝ ի նպաստ իրենց անկախութեան ուժեղացման եւ իրենց գոյութեան պահպանման, կարծելով թէ ան է այն պետութիւնը, որ ամէնէն աւելի կրնայ օգնել իրենց եւ չի մտածեր իրենց վնասելու կամ իրենց զարթօնքին ընդդիմանալ։ Արաբները կը խորհէին թէ Անգլիա ճանչցած է զիրենք այնպէս՝ ինչպէս պէտք է, եւ ըմբռնած է իրենց բարեկամութեան արժէքը եւ օգնութիւնը զոր Արաբները կրնան հասցնել Անգլիոյ՝ անձկութեան պահուն :

Եւ այդ հաւատքը աւելի ամրապնդուեցաւ իրենց մէջ, երբ տեսան թէ Անգլիա դիմեց հաշտեցողութեան քաղաքականութեան մը, լուծելու համար իր կնճիռները զանազան արաբական երկիրներու հետ։ Այսպէս, ան համաձայնեցաւ Եգիպտոսի հետ, դաշինք կնքեց Իրաքի հետ, եւ բարեկամութիւն ու համակրութիւն ցոյց տըւաւ արաբական թերակղզիի իշխանաւորներուն հանդէպ, պաշտպանեց Արաբներու շահերը իր բոլոր միջոցներով եւ չվարանեցաւ օգնելու անոնց, ամէն անգամ որ կարող էր :

Պաղեստինի վէճն իսկ չխախտեց Արաբներու հաւատքը՝ Անգլիոյ բարեկամութեան հանդէպ, որովհետեւ մինչ կ'իմանային համակրութեան եւ քաջալերութեան խօսքեր՝ անգլիացի մեծ մարդոց բերնէն, թէ իրենք ստիպուած են հետեւիլ այդ քաղաքականութեան ներկայիս, մինչեւ որ գտնեն միջոց մը՝ ուղղելու այն սխալը որ Պալֆըրի խոստումէն յառաջ եկաւ, եւ թէ՝ Պաղեստինի վէճը ամէն պարագայի տակ՝ պիտի վերջանայ մօտ ապագային արդար հաշտեցարարով մը, որ պիտի զօրացնէ Անգլիացիներուն եւ Արաբներուն բարեկամութիւնը եւ նոր փաստ մը պիտի բերէ Անգլիոյ համակրութեան, անկեղծութեան եւ բարեկամեցողութեան՝ արաբ եւ մահմետական աշխարհին հանդէպ :

Արաբները զգացած էին որ Անգլիոյ բարեկամութիւնը պէտք է իրենց համար, եւ որ ան հիմնական ազդակներէն է իրենց վերելքին, անկախութեան կանոնաւորումին եւ գոյութեան պահպանման։ Հետեւելով այս զգացումին, Արաբներէն ոմանք չէ մերժեցին մը փնտռեցին Անգլիոյ պաշտպանութեան քաղաքականութեան համար, կարծելով որ ատիկա ժամանակաւոր քաղաքականութիւն մըն է, որմէ ոչ վախ եւ ոչ ալ վտանգ կայ։

Սակայն, կացութիւնը սկսաւ փոխուիլ մէկու կէս տարիէ ի վեր, եւ Անգլիացիները ժողովուրդին բարեկամութիւնը փոխարինեցին ուրիշ բարեկամութիւններով՝ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, եւ Պաղեստինի իրենց քաղաքականութիւնը, զոր ժամանակաւոր կը կոչէին, դարձուցին հաստատ եւ տեւական քաղաքականութիւն մը։ Վերցնելով քօղը իրենց ցանկութիւններուն վրայէն, արաբական թերակղզին հարաւը, անոնք լքեցին Արաբները ամէն տեղ եւ այս գլխաւոր պատճառը դարձաւ Արաբներու պատուհասման՝ Ալեքսանտրէթի մէջ ։

Արաբները սոսկումի եկան Անգլիոյ քաղաքականութեան այս կարեւոր փոփոխութեան առջեւ. այն Անգլիոյ՝ զոր կը նկատէին իրենց անկախութեան յենակը եւ նոյնիսկ իրենց պաշտպանման միջոցը։ Եւ երբ Անգլիա իրենցմէ հեռացաւ եւ պայքարեցաւ իրենց բաղձանքներուն դէմ, Արաբները տեսան թէ անհրաժեշտ էր փնտռել նոր միջոց մը՝ պաշտպանելու իրենց ազգութիւնը եւ պահպանելու իրենց հայրենիքին ապահովութիւնը, հոգ չէ թէ պայմանները՝ հակառակ իրենց ուզածին՝ կը պարտադրէին փոփոխումը այն քաղաքական ուղղութեան՝ որուն հետեւած էին ցարդ որովհետեւ խնդիրը մեծարանքի հարց չէ, այլ՝ մահու կենաց հարց Արաբներուն համար ։

Թուրք թերթը միշտ կը փչէ

Եռնուս Նատի, որ Էնկիւրի կը գտնուի, հետեւեալ խմբագրականը ուղղած է իր թերթին՝ Ճիւմհուրիյէթի, հեռաձայնով (22 յունիս) —

Ֆրանսա ամէն միջոցի դիմելու զարմանալի յամառութեամբ մը քալած է ու կը քալէ այս գործին մէջ իր յանձնառութիւնները չկատարելու համար։ Առաջին անգամ երբ Ֆրանսա առաջարկեց դիմել Ազգաժողովին, ժամանակ շահելու եւ գործը խառնշտկելու համար էր։ Բայց երբ չկրցաւ Ազգաժողովը գործիք ընել իրեն, հիմա Հաթայի մէջ անոր յանձնաժողովները կը գործածէ։ Հավաս հաւանական չի նկատեր որ Թուրքիա պիտի չվարանի վաղն ալ Ազգաժողովին հետ խզուելու ի հարկին ։

Եւ այս պարագային Հաթայի խընդիրը բաց մնալով Ֆրանքօ-Թուրք յարաբերութիւնները պիտի կրնան ենթարկուիլ աւելի լուրջ եւ նոր քըննութեան մը։

Մեր ըրածը պարզ նախարան մըն է, ազդարարութիւն մը։ Այսինքն թէ Հաթայի գործը այլեւս ուրիշ ճամբաներով պիտի լուծուի, քանի որ կը տեսնուի թէ փորձուած ճամբով կարելի չէ լուծել։ Եթէ ոչ այսօր, վաղը, եթէ ոչ վաղը միւս օր։ Բայց յամենայն դէպս օր մը, եւ պայմանով որ իրագործուին Թուրք արդար դատին բոլոր պահանջները։ Եւ այս օրամարտական ընթացքը ցոյց կուտայ որ Թուրքիա իր տուած վերջին ծանուցագրով եթէ զինքը գոհացնող նոր կացութեան մը առջեւ չգտնուի, պիտի չբաւականանայ միմիայն Ազգաժողովին հետ խզուելով, եւ առաջ պիտի երթայ մինչեւ եռ առնելու չափ Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամական յարաբերութիւնները։

Կացութիւնը բացորոշ է։ Հաթայի մասին Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ տիրող անհամաձայնութիւնը ամէնէն հրապարակ ձեւով կը շարունակուի։ Մինչեւ Ազգաժողովին ներկայացուցիչներուն բարբանջանքները՝ Հաթայի բոլոր աղմուկներուն մէջ պնդումներ եւ պաշտպանութեան կէտեր որոնց վրայ կը պնդեն ու զանոնք կը պաշտպանեն երկու կողմերը, Թուրքիա կ'ուզէ տիրանալ իր վարչական անկախութեան, ու Ֆրանսա բնաւ չուզեր ձեռքէն հանել Հաթայը։ Եթէ երբեք երկու կողմերը իրենց պահանջումներէն ո եւ է զոհողութիւն չընեն, այս խնդիրը ոչ թէ տեսականօրէն, այլ գործնապէս կը լուծուի թերեւս։ Մինչեւ որ հակառակը ապացուցուի, մեզի Թուրքերուս համար ապացուցուած է սա ճշմարտութիւնը թէ Ֆրանսա մեզի չսա դէշ դրացի մըն է Սուրիոյ մէջ։ Ֆրանսա պէտք է բարւոքէ դէշ դրացնութեան այս կացութիւնը, ու առայժմ ապացուցուած այդ ճըշմարտութեան հակառակը ապացուցանէ. որպէսզի Ֆրանսայի հետ մեր յարաբերութիւնները ոչ թէ բարեկամական, այլ բնականոն դառնան։ Եթէ երբեք Ֆրանսա չպարզուէ ու չմերժէ Ազգաժողովի յանձնաժողովին յաւէլ սարքերները, ոչ միայն յանձնաժողովին, այլեւ Հավասին եւ Ֆրանսային պիտի ըսենք. «Մնաք բարեաւ» ըլլայ ։

Եթէ երբեք Ֆրանսա շարունակէ գոհացում չտալ Հաթայի մէջ մեր ունեցած բացորոշ իրաւունքին, հարկ է որ մինչեւ հիմա ըրածին պէս, ոչ միայն խօսքերով, այլ ուժով պէտք է ապահովէ իր դէշ ժառանգութիւնը։ Մենք խոր համոզումներով կը հաւատանք որ քսաներորդ դարուն մէջ ուժ մը չի կրնար մշտնջենապէս ու վճռապէս յաղթող ըլլալ իրաւունքի մը։ Մեր ձեռքերն ալ առանձ չեն մոգվեր »։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Ալեքսանտրէթէն կը գրեն Պէյրութի «Զարթօնք» թերթին (ռամկավար), յունիս 20 թուականով.—

Ձկայ վրդովիչ ոչ մէկ դէպք եւ ոչ մէկ երեւոյթ։ Դժբախտաբար Հայերու մօտին մէջ կը շարունակէ տիրել շփոթութիւն եւ ոմանք կը պատրաստուին մեկնիլ։ Անհրաժեշտ է պարզել կացութիւնը եւ յորդորել որ հայ ժողովուրդը խուճապով ինքզինք չնետէ նոր թշուառութեանց գիրկը ։

Կը տեղեկանամ թէ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը արդէն կը հետաքրքրուի կարօտեալներով։ Շատ լաւ գործ մը պիտի ընէր Բարեգործականը, եթէ անմիջապէս հասցնէր ալիւր, քինին եւ դրամ ։

Կաթ. փոխանորդ Խադ եպիսկ. որ պատ մը կը խորհէր Պէյրութ երթալ, առ այժմ իր մտադրութիւնը փոխած է։ Կը սպասուի կաթ. ընդհ. փոխանորդ Սարաճեան արք.ի գալուստին, ինչ որ այստեղի հայութեան միջեւ համերաշխութիւնը հանդարտեցնելու եւ զայն բարգաւաճելու պիտի սատարէ ։

Յունիս 16էն ի վեր թերթերու մուտքը արգիլուած է Սանճաք ։

Ալեքսանտրէթի ապահովութիւնը պահպանելու գործը միշտ յանձնուած կը մնայ, զօրքեր Պ. Կարապետ Տաղ կունիի։ Կուռանկըլ Տօքթ. Ագուիլ - բահձան Մէլէք Պոլէ Խէլիին մէջ ճառ մը խօսելով բոլորը հրաւիրած է որ օգնեն Հայ գործերին, կարգն ու կանոնը պահպանելու համար քաղաքին մէջ։

Կացութիւնը այս ըլլալով, կը պաղատուի նաեւ մեր թերթերէն, որ չափազանցուած լուրերով եւ կերծ ու թշնամութիւն հրահրող յօդուածներով չվրդովեցնեն Սանճաքի Հայոց կացութիւնը ։

ԶԱՑՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 Յունիս.— Գուլվար-Օտոյի Հ. Յ. Դ. «Վռամեան» ենթակոմիտէն գեղեցիկ գաղափարը յղացած էր դաշտահանդէսով մը ոգեկոչելու մեր Ազատամարտի հերոսներուն յիշատակը ։

Կիրակի 26 յունիսին, ուխտաւորներու հոծ բազմութիւն մը խռնուած էր ՄԷՆԹ - Անտրէի ընդարձակ ու ծառախիտ պարտէզին մէջ։ Շատոնք օգտուելով այս գեղեցիկ պատեհութենէն, կանուխէն բոլորուած էին հովանոտ ծառերու տակ շարուած սեղաններու շուրջ, իրենց ճաշերը միասին առած։ Օդը պայծառ էր, բնութիւնը հագած էր իր ամբողջ կախարդանքը ու մեր կարօտակէզ հոգիներուն կը յիշեցնէր մեր հայրենիքի չքնաղ գարունը ։

Մինչ բնագաւառի պանդխտանըստաւոր - գուսան կը հնչեցնէր հայրենի սրտախ երգեր ու եղանակներ, երիտասարդներու փառափառ խումբեր, համաչափ եւ առոյգ, զուարթ ու զիլ ձայներով՝ կը պարէին գեղջկական պարեր։

Ուրիշ խումբեր, բոլորուած գարեջուրի սրուակներով բեռնաւորուած սեղաններու շուրջ, հայրենասիրական ջերմ խօսքերով կ'առաջարկէին կենացներ ու բիւր մաղթանքներ, իրարու խանէլ չխնկեցնելով ու դատարկելով փրփրուն բաժակները ։

Կէսօրէ վերջ ժամը 3ին հանդիսականներու ոգեւորութեան ամէնէն տաք պահուն, բեմ բարձրացաւ օրուան նախագահը, ընկեր Բարսեղ Հայրապետեան եւ բացուած յայտարարեց հանդէսը երգչախումբի «Մեր Հայրենիքով», որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։ Յետոյ ընկեր նախագահը քանի մը խօսքով պանծացուց մեր Ազատամարտիհերոսներուն յիշատակը եւ բացատրեց այն բացառիկ դերը զոր կատարեցին անոնք մեր ազգային ազատագրութեան պատմութեան մէջ ։

Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ տիկին Տ'արիկ Արզումանեանի, մէջ ընդ մէջ երգեց հայրենասիրական ու գեղջկական գեղեցիկ կտորներ։

Ցարդելի տիկինը, երգչախումբը զարգացնելու եւ կատարելութեան հասցնելու իր անհամար ջանքերուն համար, արժանի է ջերմ գնահատանքի։ Կը մաղթենք անոր եռանդ ու կորով ։

Օրիորդներ Աստղիկ Հայրապետեան եւ Մարքիզա Մանուկեան, Կապոյտ-Խաչի սանուհիներէն, ըրին գեղեցիկ արտասանութիւններ ծափեր խլելով ։ Տիկին Բ. Արզումանեան եւ Օր. Մ. Ճնտոյեան, դարձեալ Կապոյտ - Խաչի սանուհիներէն, մեներգեցին Կոմիտասէն ընտիր կտորներ։ Ընկեր Արշամ Յակոբեան իր ծիծաղաշարժ ֆանթէզիներով զուարթացուց ներկաները ։

Ապա բեմ բարձրացաւ օրուան բանախօսը, ընկեր Ազգին Մարտիրոսեան, որ խօսեցաւ աւուր պատշաճի գեղեցիկ ճառ մը։ Թուեց այն դժընդակ պայմանները ուր կը գործէին մեր հերոսները՝ յաղթահարելով բազմաթիւ խոչընդոտներ։ Անոնք զոհաբերեցին իրենց կեանքը հայրենիքի ազատութեան սրբազան բագինին, արհամարհելով բոլոր վայելքները։ Ընկերը պատմելէ վերջ մեր կարգ մը ականաւոր հերոսներու կեանքէն քանի մը սրտառուչ դրուագներ, ծանրացաւ անմահ հերոսապետ՝ Քրիստափորի վրայ, զայն համեմատելով Միացեալ Նահանգներու ազատութեան հերոսին — Ճորճ Ուաշինկթընի — հետ։ «Ազատ ու միացեալ Ամերիկայի ամէնէն հոյակապ քաղաքներէն մինչեւ յետին գիւղերուն մէջ, Ամերիկացիները պարծանքով կանգնեցուցած են իրենց ազատութեան առաքեալին յուշարձանը։ Դժբախտաբար այսօր Հայաստանը իր ազատութեան դրօշակիրին ոչ միայն յուշարձանէն, այլ նոյնիսկ աճիւնէն զրկուած է։ Պիտի գայ սակայն այն երանաւէտ օրը, երբ մենք ազատ ու միացեալ մեր հայրենիքին մէջ պիտի կանգնեցնենք մեր յեղափոխութեան մեծ դէմքին յուշարձանը ու պիտի գոռանք հպարտօրէն Ամերիկային եւ ընդհանուր աշխարհի երեսին — «Եթէ դուք ունիք ձեր Ուաշինկթընները, մենք ալ ունինք մեր Քրիստափորը »։

Յանդուգն ծափեր ողջունեցին ընկերոջ ճառը։

Հանդէսի կէսուն, աճուրդի դրուեցաւ խորոված գառնուկ մը որ կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին բարձրացաւ նշանակելի գումարի մը եւ զոր շահեցան խումբ մը երիտասարդներ, առատաձեռնօրէն մասնակցելով աճուրդին։ Հանդէսէն վերջ, երիտասարդները, հայրենի սովորութեան համեմատ, սարքեցին գեղեցիկ ընկերական խնջոյք մը՝ երգ ու պարով համեմուած, զրուցելով ըմպհանուրին, մինչեւ իսկ ուշ ատեններուն ուշադրութիւնը ։

Կապոյտ Խաչի սանուհիները, հասագոյն զգեստներով, պարեցին ու երգեցին գեղջկական ընտիր պարերգներ, փոխադրելով մեր հոգիները հայրենի կալերուն ու դաշտերուն վըրայ ։

Ամէնէն վերջ, «Արամեան» թատերախումբի բեմադրութեամբ, ներկայացուեցաւ Սեբաստացի Մուրատի կեանքէն դրուագ մը, որ կը պատկերացնէր մեծանուն հերոսին այնքան սրտառուչ ճողոպրումը հայակեր դահիճ՝ Մուսամէկին լարած որոգայթներէն, իր սրտառուչ բաժանումը իր սիրելի մօրմէն եւ ընտանիքէն։ Դերակատարները բոլորն յաջողութեամբ կատարեցին իրենց դերերը, արժանանալով հանդիսականներու ջերմ ծափերուն ։

Հանդէսէն վերջ, ներկաները բոլորուեցան դարձեալ սեղաններու շուրջ եւ մինչեւ ուշ ատեն ճաշեցին, երգեցին, պարեցին ....։

Այս անգամ ալ Հ. Յ. Դ. «Վռամեան» ենթակոմիտէն առիթը ընծայեց մեզ, հայրենի աւանդութիւններով ու յիշատակներով ակունքէն օր մը ըմբոշխնելու եւ ներշնչուելու մեր անմահ հերոսներու սրբազան գաղափարով ։

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

Ի ԽՆԴԻՐ ԿԵՂԾԻՔԻ

«Մշակ», Ֆրէզնոյի (Քալիֆորնիա) ռամկավարական օրկանը, խմբագրականով մը հետեւեալ ապտակը կ'իջեցնէ Նախկին ընկերներուն (7 յունիս).

— «Պոսթըն. Ռամկավար պաշտօնաթերթը «Պայքար», Մայիս 14ի խմբագրականով կը փորձէ ծածկել, խեղաթիւրել եւ մոլորեցնել գրական անպարկեշտութիւնով մը, որուն լաւագոյն բացատրութիւնը խորհեցանք տալ մեր խմբագրականի վերնագրով, «Ի խնդիր կեղծիքի»:

Մեր մամուլին հետեւող եւ դէպքերուն առանց նախապաշարումի մօտեցող որեւէ գիտակից անձ «Պայքարի» այս խմբագրականը իրաւամբ պիտի համարի հակասութիւններու եւ ունայնամիտ իմաստակութեան նըմոյշ ։

Մենք չենք ուզեր մի առ մի կանգ առնել խմբագրականի «իմաստուն» հեղինակի սխալներուն եւ զիրար հերքող հակասութիւններուն վրայ ։ Թող անոնց պատասխանը տան Դաշնակցական թերթերը, քանի որ այդ անճարակ յարձակողականը ուղղուած է անոնց դէմ։ Միայն անցողակի կ'ուզենք նշել հետեւեալ կէտերը։ Ինչ որ Փարիզի «Ապագայ»ն բաւ շաբաթներ յետոյ երիտասարդի մը բերնով, Դաշնակցական թերթերը կանուխէն արդէն ըսած էին իրենց ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐՈՒ գրիչով։ Եթէ «Պայքար»ի այդ վստահելի երիտասարդին տեղեկութիւնները Հայաստանի դէպքերու մասին կը ներկայացնեն որ եւ է արժէք «Պայքար»ի մարդոց համար, նոյնքան աւելի արժէք կը ներկայացնեն հայ ժողովուրդին համար Դաշնակցական թերթերու հաղորդագրութիւնները։

Դաշնակցականներ նախ յայտարարեցին ԽԱՆՃԵԱՆԻ սպանութիւնը ։ Ռամկավարները միացած պոլշեւիկներուն վայնասունով ուրացան, բայց յետոյ ՀԱՍՏԱՏԵՑԻՆ։ Դաշնակցական թերթերը նախապէս յայտարարեցին ԼԵՒՈՆ ԳԱՐԱԽԱՆԻ դնդակահարութիւնը։ Ռամկավար թերթերը ծիծաղելի եւ տղայական փաստարկութիւններով փորձեցին հերքել զայն, բայց յետոյ հաստատեցին։ Դաշնակցական թերթերը նախապէս հաղորդեցին Հայաստանի պետական վարիչներու եւ մտաւորական ուժերու ձերբակալութիւնը, աքսորն ու գնդակահարութիւնը։ Ռամկավար «Պայքար» եւ իր ձագուկները էջերով թուղթ ու մելան սպառեցին, հակասութեանց եւ յալ անուններու տակ հերքելու այդ զարհուրելի լուրերը։ Բայց այսօր իրենք կորագլուխ, բայց առանց ամչնալու, ստիպուած են ընդունիլ Դաշնակցականներուն «սուտեր»ը, յետոյ մի ամն երիտասարդի որ Փարիզի մէջ յայտարարութիւններ ըրած է Ռամկավար «Ապագայ»ին, Երեւանէն վերադարձին։

Վերջին ահաւոր լուրն է ազգիս սարսափով ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԽԵՂԴԱՄԱՀ սպանութիւնը եւ նուիրական սպասներու աւազակաբար յափշտակութիւնը Ձեկային կողմէ։ «Պայքար» իր գիրին մէջն է, գլուխը պատէ պատ կը զարնէ, կոկորդը կը պատռէ եւ բերնէն փրփուր թափելով կը ջանայ հերքել այս ահաւոր լուրը, պարզապէս անոր համար որ անոր հեղինակը դարձեալ իր ատած Դաշնակցականն է։

Բայց փաստը ցոյց կուտայ թէ այս «սուտն» ալ կամաց կամաց, կամայ թէ ակամայ եւ առանց ամչնալու պիտի ընդունի եւ հաստատէ «Պայքար», մօտիկ ապագային։

Վերջացնելէ առաջ, կ'ուզենք մեր ընթերցողներուն ուշադրութեան յանձնել «Պայքար»ի խմբագրին կեղծիքի եւ իմաստակութեան ուրիշ մէկ փաստն ալ։— «Ամէն մարդ գիտէ թէ Էջմիածնի թանկագին եւ սրբազան իրերը արդէն կառավարութեան կը պատկանին», կը գրէ «Պայքար»։ Հոս խեղաթիւրումը ակներեւ է։ Ով որ գիտէր թէ Էջմիածնի սրբազան իրերը կառավարութեան կը պատկանին ։ Մեր գիտցածը այն է թէ կառավարութիւնը գրաւած էր կանուխէն Էջմիածնի պատմական հնութիւնները, բայց ո՛չ սրբազան անօթներն ու սպասները։ «Պայքար» կը փորձէ մոլորեցնել իր շրջանը, որովհետեւ մենք գիտենք թէ ինքն ալ գիտէ այս իրողութիւնը, բայց կը փորձէ ծածկել ։ Ու եթէ չէր գիտեր՝ իրեն համար դժուար չէր հարցնել Լիազօր-Պատուիրակ Տ. Գարեգին Արքեպիսկ. Յովսէփեանի որ կը գտնուի Նիւ Եորք ։ Կրնան միամիտ շրջաններ մոլորեցնել այս անպարկեշտութիւններէն, բայց ոչ մենք։ Այո, կը կրկնենք, Մայր Աթոռի նուիրական սրբութիւնները յափշտակուած են Ձեկայի կողմէ եւ Ամենայն Հայոց Հայրապետն ալ փորձած է զանոնք պաշտպանել՝ Խրիմեան Հայրիկի նման, մերժելով տալ բանալիները, բայց աւա՛ղ, իր դէմ կեցող Ձեկիստները հարիւր անգամ աւելի վատ էին քան ցարական ոստիկանները։ Հոգեկոյս Խորէն Կաթողիկոս իր կողքին չունեցաւ ժողովրդական այն մեծ ուժը որուն պաշտպանութիւնը վայելեց Խրիմեան Հայրիկ իր ժամանակին։ Չունեցաւ, որովհետեւ Հայաստանի հայ ժողովուրդը ահաւոր կերպով սարսափահար, իր շունչն իսկ վախնալու վիճակին մէջ է, իսկ արտասահմանի Հայերն ալ— մէկ մասը — կամաւորապէս արդէն ինքզինք ծախած է Մոսկուայի Կարմիր տէրերուն։

Այո՛, կա՛յ զարհուրանք Էջմիածնի մէջ եւ խուժանավարութիւն՝ ԱՅՆ ԱԼ ՍՏՈՐ տեսակէն, «Պայքար»ի եւ իր նմաններու էջերուն մէջ...»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԱՐՄԷՆՆԵՐԸ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

— Ճէմիլ, ձայնեց սեւամորթ կինը, մօտ եկուր, էրմէնններ են ասոնք, քու ցեղէդ։

Յետոյ դէպի իրեն քաշեց պզտիկը, դըրկեց եւ շառաչուն համբոյրներով ծածկեց զայն։

Տղան զարմանքով մեզ կը դիտէր, շփելով իր հիւանդոտ աչքերը, եւ շապիկին աղտոտ ծայրովը կը սրբէր թաց ու կարմիր կոպերը։

Արդարեւ, հազիւ ինը տարեկան կար պզտիկ Արմէնը։ Բոլորովին կերպարանափոխուած էր, մորթը անճանաչ արեւառութեամբ մը կը զանազանուէր միւսներէն։ Բոպիկ էր եւ աղտոտ. ձեռքերը, երեսները։

Մենք թաղուեցանք ցաւագին մտածումներու մէջ. երեւակայեցինք անոր մայրը ։ Բոլոր հայ մայրերը ծներ էին զաւակ, ուրախացեր էին իրենց հրաշք եւ սիրոյ ծաղիկներով. մինչ ահա, կը թօշնէին այդ արաբ հաւուր անմարդկայինները, անապատի կիզիչ արեւին տակ, օտար՝ օտա՛ր ձեռքերու մէջ...

Մենք պզտիկին տուինք առատօրէն կարկանդակ, շաքար եւ շաքարեղէններ։ Ան ագահ էր այն սիրալիր գուրգուրանքին զոր կը ցուցնէինք իրեն։ Եւ լուռ էր։

Երբ իրիկունը մեկնումի պատրաստութիւններ սկսան, ան կը գտնար մեր մէջ, իր հիւանդոտ աչքերը մեր վրայ պտտցնելով տխրագին։ Մենք համբուրեցինք անոր աղտոտ երեսները — արդեօք զգա՞ց մեր համբոյրներուն տակ պահուած անօրինակ գուրգուրանքը ցաւագին սիրոյ մը։ Բոլորին աչքերը թաց էին։

Երբ ճամբայ ինկանք, մտալլկուած էինք անըմբռնելի տարտամներով ։ Անգերեզման մայրերու թափառական հոգիներն էին որ այն գիշեր հաղորդակից եղան մեզի, այնքան կսկծալի եւ անմոռանալի....

×

—«Առանց կանգ առնելու պէտք է ճամբորդել ամբողջ գիշերը, որպէսզի կարենանք Անհրժա մտնել առաւօտուն լոյսին հետ— Այսպէս յայտարարեց մեր նոր առաջնորդը, որ երկարահասակ, եղէգի պէս բարակ երիտասարդ Արաբ մըն էր եւ կ'ընկերանար մեզի ցեղապետին կնոջ կողմէ, իբրեւ անոր լիազօր ներկայացուցիչը։

Ան կը քալէր առջեւ։ Հովի պէս թեթեւ էր եւ ճկուն։ Գրպաններ կ'ընէր անդադար եւ աստղերուն նայելով ճամբան կը ճշդէր։ Միօրինակ տարածութիւն մը կը փռուէր մեր առջեւ։ Շինուած ճամբաներ չկային. ինչպէս նաեւ շինութիւն եւ գիւղեր։ Մենք վախ չունէինք որեւէ պատահարէ, քանի որ Թուրքիոյ հողերէն դուրս, հեռաւորված յունէինք։ Իսկ ուրիշ վտանգներու մասին մտածել անգամ աւելորդ էր։

Զգածները յոգնած թուլցած կը քնանային մայրերու գիրկը, չորեկներուն գնացքին մէջ։ Գոյժաւ գիշեր մըն էր։ Օդաստար տաք եւ անուշ շունչ մը կը պարուրէր մեզ։ Աստղազարդ երկինքի մը անպարագծելի հովանին կ'իջնէր, վար կը կախուէր, եւ ուշ մնացած մահիկի մը արծաթեայ ցոլքը կը թափանցէր մթին ու առփաբակ հարթութիւններու խորը։ Կ'օրորուէինք տաղուտեր, ախուր-յալեկ-րով ։

Ցանկարծ իրարանցում մը ինկաւ կարաւանին մէջ։ Զայթուեցա՞ծ էինք։ Գոյչ սաւուերներու անհամար բազմութիւն մը հեռուէն կը խառնէր շարքերը, օղակելով մեզ. կը թուէր թէ գետնին տակէն կ'ելլէին անոնք, ճամբ զմեզ ոչխարներու նման։ Թալանողներ բոլորը. եկած էին կողոպտելու կարաւանը։ Զարմանալի կերպով լուռ էին։ Գործի ձեռնարկելու համար, անշուշտ հրաման մը կը սպասէին։

Մարտինցի հրացանները զէնքերը վերցուցին, սպառնացին կրակել։ Անօգուտ։ Զինուած էին անոնք բոլորն ալ, եւ իրենց վերարկուներուն տակ պահուած հրացաններուն ծայրերը սկսան երեւիլ։ Այդ պահուն իր բարձր հասակովը անոնց մէջ կեցած էր արդէն մեր արաբ առաջնորդը։ Խօսեցաւ ան եւ մենք քանի անգամ լսեցինք «Էրմէն եւ Ֆրանսա» կոչականները։ Ի վերջոյ իր տիրուհիին անունը տըւաւ, որուն պաշտպանեալներն էինք այդ հողերուն վրայ։ Այս վերջին խօսքը մոգական ազդեցութիւն մը գործեց ամբոխին վրայ։ Օղակները թուլցան, եւ անոնք անհետացան կամացուկ, ընդարձակ տարածութեան մէջ։

(2)

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

(Շար.)

*** «Էկօ տը Փարի» հեռագրող կերպով կը ճշդէ կացութիւնը.— Ֆրանսա պատրաստ է ընդունելու որ Թրքական զօրամասեր Սանճաք գան եւ գործակցին բարեկարգութեան եւ հողային ապահովութեան պահպանման, բայց պայման կը դնէ որ, Թրքականին հաւասար զինուոր ունենալէ զատ, բացէն ալ յանկուածագին զօրամաս մը ունենայ Սանճաքին մէջ:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ ՄԸ Կ'ԱԼԵԿՈԾԷ ԱՆԳԼԻԱՆ

Բուռն վիճաբանութիւններ Երեսփ. Ժողովին մէջ

Այս միջոցին սահմանադրական ծանրակշիռ խնդիր մը կ'ալեկոծէ Անգլիան:

Խնդիրը երեսփ. ժողով փոխադրուած ըլլալով, ասիկէ օր բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, մասնակցութեամբ վարչապետին, պատերազմական նախարարին եւ ընդհ. դատախազին, ինչպէս եւ ընդդիմադիր երեսփոխաններու: Այս վերջինները ազդարարեցին թէ կառավարութիւնը կը բռնաբարէ սահմանադրական ազատութիւնները եւ կը հակի դէպի միահեծան իշխանութեան:

Խնդիրը այսպէս ծագած էր,— պատերազմական նախարարը ապահովիչ հաւաստիքներ տուած ըլլալով օդանաւային պաշտպանութեան մասին, ամբաստանեալ երեսփոխանը յայտարարեց թէ հարցում մը պիտի ուղղէ, հիմնուելով գաղտնի տեղեկութեան մը վրայ: Փաստականութեան համար հարցումին բնագիրն ալ նախապէս հաղորդեց պատերազմական նախարարին, որպէսզի հերքէ իր գտած թիւերը, եթէ կրնայ: Պատերազմական նախարարը փոխանակ պատասխանելու խնդիրը հաղորդեց վարչապետին եւ ընդհ. դատախազին եւ ազդարարուեցաւ հարցադրող երեսփոխանին թէ երկու տարի բանտարկութեան պիտի դատապարտուի, եթէ չյայտնէ անունը այն պաշտօնեային որ իրեն հաղորդած էր գաղտնի թիւերը: Երեսփոխանը մերժեց եւ խնդիրը հաղորդեց երեսփ. ժողովին: Վարչապետը որոշեց մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմել, գործը քննելու համար: Այս առթիւ յանձնարարուեցաւ երեսփոխանին որ զինուորական տարազին ներկայանայ իր համազգեստով: Սակայն մերժեց, արժեցնելով իր երեսփոխանի հանդամանքը:

Ամբաստանեալ երեսփոխանին պարագան երկրորդական է եւ այժմ պայքարը կը մղուի սահմանադրական իրաւունքներու շուրջ:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, վարչապետը խոստովանեցաւ թէ իրապէս չեղուած կատարուած է սահմանադրական աւանդութիւններէն եւ թէ կառավարութիւնը պիտի գոհանայ գործը քննիչ յանձնախումբի մը յանձնելով: Անոր եզրակացութիւններէն վերջը պիտի խօսուի կառավարութեան դիրքի մասին: Վարչապետը այս առթիւ չեշտեց թէ խնդիրը կապ ունի ազգ. պաշտպանութեան հետ եւ գաղտնի տեղեկութիւններ քաղելու այս եղանակը կրնայ չարիքներ ալ պատճառել:

Պատերազմական նախարարն ալ պատմելով անցուդարձը, յայտարարեց.— «Երեսփոխանները իրենց պարտականութիւններն ունին, ընդհ. ատյաններն ալ իր պարտականութիւնները»:

Ընդդիմադիր երեսփոխանները ընդունելով կառավարութեան առաջարկը, չեշտեցին թէ խորհրդարանը պէտք է միշտ գերիշխան մնայ բանակին վրայ: Նախկին նախարար Չըրչիլ, որուն փեսան է ամբաստանեալ երեսփոխանը, պաշտպանելով զայն, անրաւական գտաւ ազգ. պաշտպանութիւնը: «Պաշտօնական Գաղտնիքներու օրէնքը հաստատուած է ազգ. պաշտպանութիւնը ապահովելու համար, եւ պէտք չէ երբեւ վահան ծառայէ նախարարներուն: Այդ օրէնքը պէտք չէ երբեւ վահան գործածուի այն նախարարներուն որոնք անձնական զօրաւոր շահեր ունին ճշմարտութիւնը երկրէն ծածկելու»:

ՅԱՆԱՅԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՀԱՒՈՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՄԸ ԵՒ ՀԵՂԵՂՆԵՐ ահագին աւեր գործեցին Թոքիոյի մէջ: 150 հոգի մեռան, բազմաթիւ քաղաքացիներ վիրաւորուեցան: Մօտ 500.000 *հոգի անպատսպար կը մնան երկրին զանազան մասերուն մէջ:* 226.900 *տուներ ողողուած, հարիւրաւորներ քանդուած են: Ճափոն այսպիսի անձրեւ տեսած չէր* 60 *տարիէ ի վեր: Նիւթական կորուստը տասնեակ միլիոն տոլար կը հաշուեն:*

ԻՏԱԼԻՈՅ Թատրոններու վարչութեանց յանձնարարուեցաւ չներկայացնել Հրեայ հեղինակներու գործերը, ինչ հպատակութիւն ալ ունենան անոնք:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութեանց միջեւ բանակցելը կը շարունակուի մամուլով եւ նամակագրութեամբ: Ընկերվարական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը երէկ հրատարակած էր ընդհ. քարտուղարին մէկ նամակը, որ յուրջ գանգատներ կը յայտնէ համայնավար կեդր. կոմիտէի կարգ մը արարքներուն դէմ, անուղղամտութիւն վերագրելով:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ տեղաւորման համար ծրագրուած ժողովը, զոր առաջարկած էր նախագահ Րոզվելթ, պիտի գումարուի յուլիս 6ին, Էվիանի մէջ: Հրաւէրները մեծապէս շահագրգռուած են:

ՅԱՌԱՋԴԻՄ 'ՍԻՐԱՑԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

3 Յուլիս, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11.30 *ի նպաստ իր վարժարանին*

ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, *Grand Arbre, Maison Fiquet*

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Կ'երգեն բազմաթիւ երգիչներ ու երգչուհիներ: Անակնկալներ:

Նուագախումբ՝ ղեկավարութեամբ Յ. ՕՆՈՍԵԱՆԻ

Կը ներկայացուի ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ճոխ եւ աժան պիւֆէ

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Denfertէն առնել մեթրոյի դէպի Թոպէնսոն տանող գիծը: *ՄՈՒՏՔ 4 ՖՐԱՆՔ*

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ
23րդ. ՏԱՐԱԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻւ

Նախաձեռնութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Մասնակցութեամբ ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ ԵՒ Գ. ՕՍՍՕՅԻ Մ. ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ

3 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Պոն Ս. Անտրէ «Պէլվիտէրէ»ի շքեղ եւ օդասուն պարտէզին մէջ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՄԻՈՒԹԵԱՆՍ ԱՏԵՆԱՊԵՏ Պ. ԴԱՆԻԷԼ ԵՂԻՇԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ

ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԷԵԱՆ ԵՒ ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ եւ խնամուած բաժին: Պիտի երգեն Գ. Ս. ԱԻՍՕԵԱՆ եւ Օր. Վ. ԱԻՐԿԵԱՆ, կ'արտասանեն Օրիորդներ ՄԱՌԻ ՀԱՑԱԳՈՐԾԵԱՆ, ՌՕԶԱ ԵՂԻՇԵԱՆ, Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ եւ Վեհ. ՎԱՐՈՑԵԱՆ. Գ. Գ. Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Ռ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Ա. ՑԱԿՈԲԵԱՆ, Թ. ԹՕԱՍՏՈՒՐԵԱՆ, Գ. ՎԱՐՈՅԵԱՆ, Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ եւ Գ. ՇԱԼՋԵԱՆ, Մէջընդմէջ պիտի նուագէ «Ալֆորա»ի բարձրախօսը բնտիր երգեր:

Մուտք 2 Ֆրանք

ՄԱՆՕԹ.— Հանդիսավայրը երթալու համար, Բուռ Պէլզանսէն առնել 25 թիւ հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան՝ կարելի է Ցայը միասին բերել:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԷԼ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 4 Յուլիս, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին իր «կորիւն» Ակումբը:

Գաւառներ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Օէնթ Յնթուանի սովորական ճաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ. Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՊՈՒԶԼԻՒՔԻ «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեաններու բնակարանը: կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ընկերվարականներու սրահին մէջ, 149 bis, Ave. d'Argenteuil.

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ «Դէպքերը Հայաստանի մէջ»:

ԵՐԴՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Շրջանային Կոմիտէն կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու անխտիր բոլոր ընկերները ներկայ ըլլալ ընկերական Ընդհ. ժողովի. 2 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30*ին, Ծահրիկեան սրահին մէջ, ուր տեղի պիտի ունենայ վերջին մէկուկէս ամսուան ընթացքին մեր շարքերը մտած ՆՈՐԱԳԻՐ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՐԴՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ.*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Կը հրաւիրուին նաեւ համակիրները:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

3 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Սէնփէրէյի ծանօթ տեղին վրայ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Զոմի «Արաքս» երգչախումբին կողմէ, նաեւ հայկական եւ եւրոպական պարեր T. S. F.ի նուագով:

Երթեւեկի համար առնել հանրակառքը, որ իւրաքանչիւր ժամ ունի իր երթ ու դարձը:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հ. Յ. Դ. ԿԱՐՏԱՆԻ «ՆԻԿՈԼ-ԴՈՒՄԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ «ԱՆԴՐԱՆԻԿ» ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ

Մեծ պատրաստութեամբ կը բեմադրուի

«ԱՆԴՐԱՆԻԿ»Ը

Ազգային յեղափոխական կեանքէ, երեք արար, մէկ պատկեր

3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ, ի նպաստ Ակումբի նորոգութեան: *Մուտք 4 Ֆրանք:*

Կ. Խաչի Սարսէլի Մ. ճիւղին քէյֆահանդէսը

3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ.տը-Նոռի մէջ, 81 Rue de Paris. Sarcelles:

Պիտի բանախօսէ Կեդրոնի Վարչութեան կողմէ

Տիկ. ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ տիկիններու եւ օրիորդներու կողմէ:

ԿԱՌԱԽՈՒՄԲ.— Կառ. տիւ Նորէն ժամը 12.25, 13.50, 14.33, 15.35:

Ամառնային դպրոցական հանդէս

Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ

3 Յուլիս, Կիրակի ժամը 2.30—7

32—34 Ave. Porte des Lilas. *Մեթրօ* Porte des Lilas

Երգ, պար, արտասանութիւն եւ փոքրիկ ներկայացումներ աշակերտութեան կողմէ: Ժամը 7—12 տեղի պիտի ունենայ բացօթեայ հանդէսը Lilas St. Gervais *եւ* Bagnoletի *շրջանի նորակազմ մասնաճիւղին, որուն առթիւ կը խօսի Տիկ. ՓԼԱՅՆ ԲԻՒԶԱՆԴ.*

Եւրոպական պարեր, l'orchestre Futelas et ses argentins.

Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով.

Մուտք 5 Ֆրանք:

Դպրոցական հանդէս

Կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի Կապոյտ Խաչի «Արիմեան» դպրոցի աշակերտներու կողմէ. 3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Պէշիկթաշլեան» սրահին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres *Մեթրօ* Pont de Sèvres:

Երգ, արտասանութիւն, արամախօսութիւն, պար եւ պարգեւաբաշխութիւն: *Մուտք 4 Ֆրանք:*

ԶՏՍԱՄԵԱԿ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան (Որբերու եւ Պետ. Հ. Կարմիր Խաչի Օգն. Մասնաճիւղեր) գործունէութեան 25ամեակը պիտի տօնուի 2 Յուլիս, Շաբաթ օր, ժամը 16էն 20, Royale Monceauի *սրահներուն մէջ,* 35 37, 39, Ave. Hoche. Paris (16e.), *նախագահութեամբ տոք. Պէճմանի:*

Մուտք՝ 20 Ֆրանք, թէյը միասին: Գեղարուեստական բաժին, նուագախումբ, թէյ-պար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի «Զարդարեան» դպրոցարանի Վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Ընկ. Հրաչ Զարդարեանի գրադարանին մէկ տարուան «Հայրենիք» ամսագիրը նուիրելուն առթիւ:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. Հայրենակցական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի պատգամաւորական ժողովը կը գումարուի 3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը ճիշդ 3ին, Բարեգործականի սրահը, 8 Rue Bossuet: *Կը խնդրուի Փարիզի եւ շրջանի պատգամաւորներէն ըլլան ճշդապահ:*

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Ս. ԷԹԻԷՆԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը 4 Յուլիս, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Դուրեան» գրադարանը: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԲԵՐԴԻ Հայրենակցական Միութեան Ընդհ. Ժողովը 3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պուլվար Օտտոյի Ազգ. վարժարանի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցներէն ներկայ ըլլալ այս կարեւոր ժողովին:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Denesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ, ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ, ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Պելճիքա եւ Զուիցերիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ 3 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 3 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3773 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

«ՍԱՆՃԱՔԸ» ՄԱՏԱՂ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ...

Այսպէս, ուրեմն, «Սանճաք»ի խնդիրն ալ տրորուելով, գլոր-ուելով, տափակնալով դարձաւ մատաղ՝ դիւանագիտական հաշիւներու։ Տեսակ մը փրկագին խաղաղութեան եւ «Ֆրանքօ-Թուրք դարաւոր բարեկամութեան, որ զօրացած է աւելի քան երբեք», ինչպէս խնդութեամբ կ'աւետեն պաշտօնական եւ անպաշտօն բերաններ։

Այս առթիւ գործածուած բառերն ու բացատրութիւնները չեն կրնար պարտկել այն լուրջ նահանջը, զոր կատարեց հոգատար իշխանութիւնը, ի վնաս թէ՛ Սուրիոյ, թէ՛ ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց։

Անհրաժեշտ չէ պատմութիւն քրքրել, ապացուցանելու համար կատարուած նահանջին խորութիւնը, որ արդէն յուզումի մատնած ինչպէս Արաբները, նոյնպէս ոչ-Թուրք տարրերը։

Տակաւին անցեալ տարի, երբ Թրքական կառավարութիւնը բացարձակ իրաւունքներ կը պահանջէր Սանճաքին համար, մինչեւ անկախութիւն երթալով, Ֆրանսայի ներկայացուցիչները եւ մամուլը դրեթէ միաբերան գիտել կուտային թէ Էնկիւրի չափը կ'անցնէ։

Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ գոյացած համաձայնութենէն վերջն ալ, Ֆրանսա, թէեւ հաշտարար, պահեց իր վճռական դիրքը։

Ի՞նչ պատահեցաւ այս տարի, սա մէկ-երկու ամիսներու ընթացքին, որ հոգատար իշխանութիւնը նոյնիսկ զազրեցուց Ազգերու Դաշնակցութեան յանձնախումբին գործունէութիւնը, գոհացում տալու համար Թուրքիոյ անհուն յաւակնութեանց։

Ինչո՞ւ փոխեց իր պատուիրակը եւ ուրիշ բազմաթիւ պաշտօնեաներ։ Ինչո՞ւ հարկ զգաց գիւղէ գիւղ պտտցնել նոր պատուիրակը, որպէսզի համոզէ Հայերը եւ ուրիշ ոչ-Թուրքեր, կա՛մ ձեռնպահ մնալու եւ կամ Թրքական ցանկին մէջ արձանագրուելու համար...

Եւ վերջապէս, ի՞նչ պատահեցաւ որ Ֆրանսական պատուիրակութիւնը համաձայնեցաւ անմիջապէս եւ հաւասար քանակութեամբ Թրքական զօրք ընդունիլ Սանճաքին մէջ, երբ նախապէս կը մերժէր եւ պայման կը դնէր որ միայն խռովութեանց պարագային Ֆրանսականէն շատ պակաս զօրամաս մը Սանճաք մտնէ։

Չմտնենք այս հարցերու քննութեան մէջ, որոնք շատ հեռուները պիտի տանէին մեզ։

Ինդիրը այն է որ Ֆրանսա Էնկիւրիի դաշնագրին տրամադրութիւններէն ալ անդին անցաւ, նոյնիսկ խախտեց հոգատարութեան պայմանները եւ Ազգերու Դաշնակցութեան դիրքը, ամէն գնով ապահովելու համար Թուրքիոյ բարեկամութիւնը։

Թերթերը եւ պաշտօնական բերանները շատ կը խօսին արեւելեան Միջերկրականի ապահովութեան, հաստատուած կարգուսարքի պահպանման մասին, որ պիտի ամրապնդուի Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութեան դաշնագրով, յառաջիկայ սեպտեմբերին կամ հոկտեմբերին, Էնկիւրիի մէջ։

Այսքանը արդէն կը բանայ վարագոյրին մէկ ծայրը,— Ֆրանսայի հոգը՝ մրցակից պետութեան մը գերակշռութեան դէմ, եւ Թուրքիոյ մտավախութիւնը՝ այդ միեւնոյն պետութեան հանդէպ (Իտալիա, որուն կրնայ միանալ կամ աջակցիլ նաեւ զինակիցը՝ Գերմանիա)։

Անցնելով բուն զինուորական համաձայնութեան, աչքի կը զարնէ միայն մէկ մխիթարական պարագայ։

Համաձայն լրագրական տեղեկութեանց, Թրքական զօրքը պիտի տեղաւորուի Սանճաքի այն քաղաքներուն մէջ ուր գերակշիռ թիւ մը կը ներկայացնեն Թուրքերը, իսկ միւս շրջաններուն (լեռնային) բարեկարգութեան պիտի հսկէ Ֆրանսական զօրքը։

Ցետոյ, այս 2500ական զինուորները պիտի քաշուին, երբ կազմուի Սանճաքին նոր կառավարութիւնը։

Այս աղօտ լոյսին վերեւ, սակայն, թանձր խաւար մըն է որ կը տիրապետէ, քանի որ ազատ ընտրութիւնները խափանուեցան Թուրքիոյ պահանջին վրայ եւ Սանճաքին ներքին վարչութիւնը այժմէն յանձնուած է Թուրքերուն։ Ի՞նչ տարակոյս որ նոր կարգ ու սարքն ալ (խորհրդարան եւն.) պիտի յարմարցուի Թրքական տեսակէտին։

Երբ Թուրքերը անճոռնի վայնասուն մը յարուցանելով խափանել տուին ընտրական արձանագրութիւնները եւ 40ի վրայ 22 երեսփոխան կը պահանջէին գաղտնի համաձայնութեամբ մը, այսօր պիտի գոհանա՞ն այդ համեմատութեամբ։

Եւ երբ Թրքական մեծամասնութեամբ կազմուած խորհրդարան մըն է որ կանոնագիր պիտի մշակէ եւ կառավարութիւն պիտի կազմէ, ի՞նչ ապահովութիւն ունինք թէ քէմալական օրէնքները պիտի չաւիրապետեն։

Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումնե՞րը (1937 Մայիս 29)։ Բայց չէ՞ որ նոյն Ազգաժողովին ընտրական յանձնախումբը ճամբուեցաւ, այնքան անհանդուրժելի պայմաններու մէջ, երբ իր պարտականութիւնները կը կատարէր անաչառօրէն, եւ երբ հաստատուեցաւ թէ Թուրք ընտրողները ոչ իսկ 46 առ հարիւր կը ներկայացնեն...

«Շատ է աւուրն չար իւր»,— պիտի ըսէր բարեպաշտ բերան մը։

Գոհանանք, մենք ալ, արձանագրելով այս քանի մը իրողութիւնները։ Եւ մաղթենք որ նահանջը աւելի անփառունակ համեմատութիւններ չստանայ, յառաջիկայ հոկտեմբերին կամ սեպտեմբերին, երբ Էնկիւրի կ'երթայ արտաքին նախարարը, ստորագրելու համար բարեկամութեան դաշնագիրը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԵԻԹՈՒՐՔ ԶԻՆ. ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

2500 ֆրանսացի, 2500 թուրք զինուոր

ԹՐՔԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, «բարեյաջող» ելքի մը յանգած են Ֆրանքօ-Թուրք բանակցութիւնները։ Արտաքին նախարար Պ. Ժոռժ Պոնէ եւ Փարիզի Թրքական դեսպանը ուրբաթ օր պաշտօնապէս հաստատեցին այս պարագան, ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները։

Համաձայնութեան պայմանները հրատարակուած չեն տակաւին, բայց մամուլը կրցած է տեղեկութիւններ քաղել Սանճաքի զինուոր. պայմանագրութեան մասին, որ նշանագրուած էր երկուշաբթի օր, ամսաներկի բանակցութիւններէ վերջ։

Ահաւասիկ այդ պայմանագրութեան գլխաւոր տրամադրութիւնները, որոնք գործադրելի են անմիջապէս (Թրքական զօրքը Սանճաք պիտի մտնէ այս շաբթու իսկ)։—

Ժամանակաւոր եւ այլաբանական համաձայնութիւն մը կնքուած է զինուորական գործակցութեան համար եւ երկու պետութիւնները բարեկարգութիւնը պիտի ապահովեն հաւասարութեան հիման վրայ, 2500ական զինուոր տեղաւորելով Սանճաքին մէջ։ (Կ'ըսուի թէ Ֆրանսա պիտի պահէ մէկ յաւելուածական վաշտի իրաւունքը, ուրիշ խօսքով, Սանճաքին մէջ եղած Ֆրանսական զօրքին թիւը նկատի պիտի չառնուի, երբ երկու կողմերը 2500ական զինուոր դրկեն հաւասարապէս)։

Տակաւին ճշդուած չէ զինուորական գործակցութեան գաղտարման թուականը։ Ֆրանսական ոստայնկոյտը առաջարկած է այդ գործակցութիւնը դադրեցնել օգոստ. 31ին կամ սեպտ. 15ին, իսկ Թուրքերը պնդած են որ գործակցութիւնը շարունակուի մինչեւ Սանճաքի նոր վարչութեան հաստատումը։

Պայմանագրութեան համաձայն, Թուրք զօրքին հրամանատարը պիտի ըլլայ գնդապետ մը, որ պիտի գտնուի ֆրանսացի զօրավարի մը հրամանատարութեան տակ։ Հրամանատարութեան այս խնդիրն ալ կարգ մը վիճելի կէտեր կը ներկայացնէ եւ պիտի հարթուի մասնաւոր բանակցութիւններով։ Այս առթիւ կարգ մը թերթեր գիտել կուտան թէ թրքական զօրքը մաս պիտի չկազմէ Սանճաքին պաշտպանութեան ֆրանսական ցանցին, այլ անոր պիտի կցուի։

Իսկ ամէնէն կարեւորը, համաձայնութիւն գոյացած է որ թրքական զօրքը տեղաւորուի այն շրջաններուն մէջ ուր գերակշիռ է թրքական տարրը։ Կը նշանակէ թէ Սանճաքի միւս մասերուն եւ մանաւանդ լեռնային շրջաններուն մէջ պիտի գտնուի միայն ֆրանսական զօրք, ինչպէս հաւաստած էր մարդպանին դիւանապետը (տես երէկուան «Յառաջ»ը)։

*** Սպայակոյտներու բանակցութիւնները սկսան անցեալ ղեկտեմբերին, Էնկիւրիի մէջ, Թուրք զօրավար Չաքմաքի եւ Արեւելքի Ֆրանսական բանակի հրամանատարին՝ Զօր. Հէնցիկէրի միջեւ։ Այնուհետեւ, չորս շաբաթէ ի վեր, կը շարունակուէին Անտիոքի մէջ, Թուրք զօր. Կիւնտիւզի հետ։

Պ. Ժոռժ Պոնէի եւ թուրք դեսպանին յայտարարութիւնները

Արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ գոյացած համաձայնութեան մասին.

— Ֆրանսա եւ Թուրքիա անշուշտ գոհ են բանակցութեանց բարեյաջող ելքէն։ Երկու երկիրներուն նպատակն էր վերահաստատել դարաւոր բարեկամութիւնը՝ իր խորութեամբ եւ զօրութեամբ։ Ալեքսանտրէթի խնդիրը պատճառ եղաւ ընդհանուր տեսակէտներու լայն փոխանակութեան մը կատարելու, իրենց յարաբերութեանց վերաբերեալ զանազան խնդիրներու մասին։ Այս հարցին կարգադրութիւնը անբաժանելի է մէկ կողմէ Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի եւ միւս կողմէ Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ յարաբերութեանց կանոնաւորումէն։ Փոխադարձ հասկացողութեան տրամադրութեամբ էր որ քննուեցաւ այս վէճը, որուն յարատեւումը անհամապատասխան պիտի ըլլար վստահութեան պահպանման։ Ֆրանսա ընդունեց թէ 1921ի կարգադրութիւնը (Էնկիւրիի դաշնագիր) յանկեան Սանճաքին Թուրք բնակչութեան կ'ընծայէր մասնաւոր կացութիւն մը, իսկ Թուրքիա իր կողմէ հաստատեց հողային անշահախնդրութիւն մը (ըսել կ'ուզէ թէ Թուրքիա նպատակ չունի Սանճաքը կցելու)։ Զինուորական համաձայնութիւն մը կը սահմանէ այն պայմանները որոնց համաձայն Ֆրանսա եւ Թուրքիա պիտի կատարեն իրենց հաւաքական երաշխաւորութիւնը Սանճաքի մասին։ Երկու սպայակոյտներուն միջեւ կնքուած պայմանագրութիւն մը կը ճշդէ Ֆրանսական եւ Թրքական զօրքին գործակցութեան եղանակները։ Երրեակ պայմանագրութիւն մը կը մշակուի, կանոնաւորելու համար սահմանային փոխանակութիւնները եւ Թուրքիոյ ու Ֆրանսայի բարի դրացնութիւնը։ Իբրեւ պսակ այս բոլորին, մօտերս բարեկամութեան դաշնագիր մը պիտի կնքուի Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ, իրեն էական նպատակ ունենալով ամրապնդել ներկայ հաւասարակշռութիւնը Միջերկրականի արեւելեան ավազանին մէջ։ Այս արդիւնաւէտ բանակցութիւնները պիտի նպաստեն ամրապնդելու երկու երկիրներուն դարաւոր կապերը։

*** Թուրք դեսպանը, Պ. Սուատ Տավազ ալ իր կարգին յայտարարեց, ջերմապէս գնահատելէ վերջ Պ. Ժորժ Պոնէի հաշտարար ոգին եւ իրատեսութիւնը, ինչպէս եւ խորին շնորհակալութիւն յայտնելով վարչապետ Պ. Տալատիէի.

— «Սանճաքի հարցը արդարեւ վճռական փորձ մը եղաւ Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութեան համար։ Այդ բարեկամութիւնը ոչ միայն անվթար մնաց, այլ եւ զօրացաւ աւելի քան երբեք։ Մեզի համար կենսական այս հարցին բարեյաջող լուծման շնորհիւ, նոր շրջան մը կը բացուի Ֆրանքօ-Թուրք դարաւոր բարեկամութեան զարգացման եւ սերտացման համար։ Երկու երկիրներուն խորունկ խաղաղասիրութիւնը եւ շահերու համերաշխութիւնը նոր նուիրագործում մը պիտի ստանան բարեկամութեան դաշնագրի մը եւ Ֆրանքօ-Թուրք սուրիական համաձայնութեան մը մօտալուտ կնքումով»։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՃԱՃՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷՔ

Բ.

Ֆրանսայի արքունիքին մէջ, մինչեւ Լուդովիկոս ԺԴ., սովորութիւն էր պահել, իբրեւ ամուսնական պաշտօնեայ կամ պալատական, խենթ մը եւ գաճաճ մը։ Խենթին պաշտօնն էր խնդացնել թագաւորը, իսկ գաճաճին պաշտօնն էր փոք ենչեցնել աշտարակէն՝ ծանուցանելու համար ազդանշանային տիկիններու գալուստը։ Կեսարները, ինչպէս Հռոմի մէջ, բոլոր ազնուականները, գաճաճ կը պահէին, այնքան որ անոնց ծանրութեամբ ոսկի պէտք էր՝ գաճաճ մը գնելու համար։ Ցանախ իրարու ձեռքէ կը խլէին եւ ժամանակ մը հարկ եղաւ... գաճաճ արտադրել։

Ծնողքները սնունդէ կը զրկէին իրենց զաւակները, ոտքերը կը կապէին եւ սնտուկի մէջ կը դնէին, որպէսզի չաճին ու չմեծնան։ Այս մեթոտը արդիւնաբեր չէր, որովհետեւ քիչեր միայն կը դիմանային, շատեր կը մեռնէին։ Սակայն ի՞նչ փոյթ, ամէն գաճաճ իր ծանրութեամբ ոսկի կ'արժէր, — տասը զաւկէն մէկը ապրէր, կը բաւէր որ գաճաճ մնար, ոչ միայն ծախքը կը հանէր, այլեւ ծնողքն ալ կը հարստանար։ Ֆրանսացի թագաւոր մը, գաճաճ արտադրելու համար իր սեփական արքունիքին, յղացաւ աւելի մարդկային եղանակ մը,— գաճաճը ամուսնացնել գաճաճուհիի մը հետ։ Ձախողեցաւ այս փորձն ալ, որովհետեւ ժառանգական չէ գաճաճ ըլլալը։

Այստեղ արձանագրենք որ հազուադէպ է իրական գաճաճը,— կ'ըսեն թէ Ափրիկէի մէջ կ'ապրին գաճաճ ցեղեր (pygmée), որոնք ջերմի դէմ դիմադրութիւն մը ունենալով՝ բժշկագիտական փորձերու առարկայ դարձած են, հակառակ իրենց ընդդիմութեան։

Մարդկային երեւակայութիւնը, սակայն, ստեղծած է գաճաճներ, որոնք մեծ գաճաճ կը ճանչնանք, ոսկրաբեւեռութեան կամ ներծոր գեղձերու անտարբերութեան զոհեր են միայն, այսինքն թէ անոնց հասակի կարճութիւնը ներդաշնակ չէ, այլ խեղանդամութեան մը հետեւանք։ Անոր համար է որ գաճաճները տգեղ են, երբեմն խուլ-համր, յաճախ կորաքամակ։ Հանրային անուն խոհագին, իր կարգին, կը կարծէ թէ, Ադամի գործած մեղքին պատճառով, կարճցեր է մարդոց հասակը.— Այսպէս, Ադամի հասակն էր 125 ոտք, Եւայի հասակը՝ 118, Նոյի հասակը, Աբրահամի հասակը՝ 28, Մովսէսի հասակը՝ 13, Մեծն Աղեքսանդրի հասակը՝ 6, Յուլիոս Կեսարի հասակը՝ 5։ Եթէ Յիսուս աշխարհ չգար՝ աւելի պիտի կարճնային մարդիկ, ու թերեւս մենք, այսօր, մրջիւնէն ալ պզտիկ ըլլայինք։ Յիսուսի գալուստէն վերջ՝ կանգ առեր է հասակներու կարճնալը։

Միայն գաճաճներն են որ չեն օգտուիր Յիսուսի գալուստէն,— խե՞ղճ Զաքէոսը օրինակ։

Բայց ի՞նչ են կորսնցուցեր, եթէ իրենց հասակն է կարճցեր։ Ոչ մէկ մտադրանացու այնքան պատիւներու է արժանացեր, որքան գաճաճը։ Մեծն Սալաչտտինի գաճաճը, Կարաքոս, խորհրդականի մը չափ յարգ ունէր հաշակիրներուն խաչը կրողող յաղթականին մօտ։

Տիբերիոս գաճաճ մը ունէր, որուն կը դիմէր՝ երբ ուզէր... մահավճիռ մը տալ, քիչ մը աւելի բարբարոս ձեւով։

Ուրեմն, գաճաճը արհամարհուած էակ մը չէ, եւ սակայն պիտի հաստատուի Պուստափէշթի համագումարին մէջ,— հոն ցոյց պիտի տրուի թէ գաճաճն ալ սիրտ ունի, հոգի ունի, եւ բանե՛ր, բանե՛ր, որոնց՝

... Շարունակութիւն։

ԱՐԱՔ

ՊԻՏԻ ՉԱՐՏԱՔՍՈՒԻՆ ԱՆՈՆՔ ՈՐ ՆԵՐԹԱՓԱՆՑ ՏԵՂ ՉՈՒՆԻՆ

Պաշտօնաթերթը յուլիս 1ին կարգ մը յանկուածական օրէնքներ հրատարակեց, օտարականներու հսկողութեան մասին, Հրամանագիր-օրէնք մը Ապահովութեան Տեսչութիւնը զօրացնելու համար, կը հաստատէ 40 նոր ոստիկանական տեսուչներ (քոմիսէր), 120 դատական ոստիկանութեան քննիչներ, 95 ապահովութեան քննիչներ (գաղտնի ոստիկան)։

Ուրիշ հրամանագիր մը կ'ըսէ.

— «Այն օտարականը որուն համար կ'ապացուցուի թէ չի կրնար դուրս ելլել Ֆրանսայէն, պիտի չենթարկուի 8րդ յօդուածով նախատեսուած անօրինութեանց, ոչ ալ 9րդ յօդուածի պատիժներուն, ցորչափ կը տեւէ այդ անկարելիութիւնը։ Սակայն եւ այնպէս, Ներքին նախարարը պիտի կրնայ պարտադրել որ այդ օտարականը բնակի իր նշանակած վայրերուն մէջ, ուր ենթական պարտաւոր է պարբերաբար ներկայանալ ոստիկանութեան կամ ոստիկան-զօրքի վարչութեան»։

Բարեկամութեան դաշինքը եւ Սուրիոյ խնդիրը

Սանճաքի համաձայնութենէն զատ, ծրագրուած է բարեկամութեան դաշնագիր մը, փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ, որ պիտի ստորագրուի Էնկիւրիի մէջ, յառաջիկայ սեպտեմբերին կամ հոկտեմբերին, երբ արտաքին նախարար Պ. Ժոռժ Պոնէ Էնկիւրի երթայ։

Շատ աւելի կարեւոր է այս դաշնագիրը, որուն տրամադրութեամբ երկու կողմերը յանձն պիտի առնեն հաւաքաբար ապահովել գոյավիճակը՝ արեւելեան Միջերկրականի աւազանին մէջ։ Մասնաւոր յօդուած մը կը տրամադրէ որ երկու կառավարութիւնները խորհրդակցին, ի հարկին համապատասխան միջոցները ձեռք առնելու համար։ Այս յօդուածը շատ լայն հանդամանք ունի եւ կը նշանակէ թէ երբ որ եւ է վտանգ սպառնայ հաստատուած գոյավիճակին, երրորդ պետութեան մը կողմէ, Ֆրանսա եւ Թուրքիա պիտի փորձեն համախորհուրդ, ընդդիմանալու համար։ «Ասով պիտի գտնուին կարգ մը ախորժակներ», կ'ըսէ «Փըթի Փարիզիէն»։ (Նոյն թերթին համաձայն, երբ անդորրութիւնը վերահաստատուի Սանճաքին մէջ, հազար հոգինոց տեղական պահակազօրքը բաւական պիտի համարուի բարեկարգութեան համար)։

Այս համաձայնութիւնն ալ պիտի նշանագրուի քանի մը օրէն։

Երրորդ համաձայնութիւն մը պիտի կնքուի Սուրիոյ համար, որ կարգ մը դժուարութիւններ կրնայ պատճառել։

Այդ համաձայնութեան նպատակը պիտի ըլլայ միանգամայն ապահովել Սուրիոյ ամբողջութիւնը եւ սահմանագլուխի բարեկարգութիւնը (տուրքերու գանձում, վաչկատուն ցեղերու խնդիր, առեւտրական յարաբերութիւններ եւայլն)։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

(18ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ընդհանուր պատերազմը սկսած էր արդէն, եւ Թուրքիոյ զօրաշարժը կատարուած: Հայերը եւս իբրեւ օսմանեան քաղաքացի կանչուած էին իրենց զինուորական պարտականութիւնը կատարելու:

Սրճարանները, պատերուն տակ ամէն տեղ օրուան խօսակցութիւնը պատերազմի մասին էր: Կարծիքներ կը յայտնուէին մեր ապագայի մասին, եւ լաւատեսութեամբ կը ձեւակերպէին պատերազմի ելքը: Եթէ 1878ը Պուլկարիոյ անկախութիւնը բերաւ եւ մեր 61րդ. յօդուածին ծնունդ տըւաւ, ուրեմն այս անգամ ալ մենք պիտի ունենայինք անկախութիւն, շնորհիւ Դաշնակիցներու յաջողութեան...

Շատ չանցած երեւցան 500ի մօտ հրոսախումբեր (չէթէ) որոնք բանտերէն արձակուած՝ պիտի յատկացուէին հայ ժողովուրդը ջարդելու գործին:

Արթուն էին մեր ղեկավարները, պէտք էր կանխել այս չարիքը, որպէսզի ժամանակ ունենայինք մտածելու՝ մեր ընելիքին մասին:

Ահա հոս յառաջ եկաւ ճարպիկ, եւ ժամանակն ու իրերը օգտագործել գիտցող Ձիմպիլչեանց Գասպարը՝ ընկերակցութեամբ «փոստճի» Վահանին (Դաշնակցական, Բիծայէն վերջը Գարահիսար եկած) որուն ծանօթ է եղեր այդ հրոսախումբերուն հրամանատարը: Ան կրցաւ համոզել որ «չէթէ»ները հեռու պահէ հայ թաղերէն, եւ տասը փոխարէն ստանձնեցին հոգալ այդ խումբին բոլոր պէտքերը (հագուստեղէն, ուտեստ, բնակարան եւն.): Իբրեւ բնակարան անոնց տրամադրեցին եկեղեցին: Թէ ի՞նչպէս մենք իմացանք անոնց դիտաւորութիւնը, այդ կը պարտինք Կեսարացի Երուանդին որ իբրեւ Թուրք, չէթէներուն հետ, եւ անծանօթ զինուած՝ եկաւ Գարահիսար, իմացաւ անոնց միտքը ու մնաց Հայոց մօտ, յետագային բերդին հերոսամարտին մէջ կատարելով շատ մը դժուարին պարտականութիւններ:

«Փոստճի» Վահանը կապ կը պահէր հրամանատարին հետ, դրացելնելու համար զինքը, իսկ Գասպար աղան, դուռնէ դուռ ինկած, կը հաւաքէր ամէն բան որ պէտք կուգար չէթէներուն եւ կը յանձնէր զանոնք իրենց «պատուարժան նուէր Գարահիսարի հայ վաճառականներուն»: Անշուշտ այս նուէրներուն մէջ մեծ տեղ կը գըրաւէր կարմիր ոսկին:

Մենք վարժուած էինք խոշորափոր խալկիններ տեսնել մեր եկեղեցիին բակը՝ մատաղի օրերուն միայն, մինչդեռ հիմա երբեք չէր մարեր անոնց տակը, ու կերակուրներ կ'եփէին հայրենիքի փրկութեան յատկացուած կամաւոր «ֆիկիտներուն»:

Վերջապէս այդ սեւ օրերը անցուցինք, համբելով այդ արիւնածարաւները: Անկէ վերջ անհրաժեշտ էր ոչնչել Գարահիսարցիներու բանկիք զէնքը, եւ ըստ այնմ գործել, քանի որ Թուրքիա Գերմանիոյ կողմը հակած էր:

Այդ օրերուն սկսաւ ճակատէն փախչիլ Գարահիսարցի հայ զինուորը: Հարկ էր անոնց մասին ալ մտածել՝ պատսպարելով յարմար թաքստոցներ: Գործը աւելի ճիշդացուեցաւ, երբ բոլոր հայ փախստականները— Սեբաստացի, Կէմէրէկցի եւ այլ տեղացիներ ճակատէն փախչելով կ'անցնէին Գարահիսարէն: Գարահիսարցին ոչ միայն պիտի հոգար անոնց պաշարը մինչեւ իրենց տեղերը, այլ եւ պէտք էր առաջնորդներ նշանակել անոնց:

Դժուար էր այս վերջինը մանաւանդ, քանի որ բոլոր ճամբաները բռնուած էին Թուրքերուն կողմէ, եւ մեր հաղորդակցութիւնը խզուած շրջաններուն հետ:

Տեղական կառավարութիւնը սկսած էր հետապնդումի, գործադրելով բարբարոսական բոլոր ձեւերը: Հայերէն կը պահանջէր իրենց զէնքերը, ձեռքն ունենալով մեր հայրենակիցներուն այն լուսանկարները որոնք հանուած էին լայն եւ բախտաւոր օրերուն՝ իրենց զէնքերով:

Այս առթիւ ալ դարձեալ Գասպար աղան պարտականութիւնն ստանձնեց հաւաքելու պահանջուած զէնքերը— օրուան ղեկավարները գիտէին արդէն թէ ինչ զէնքեր պիտի յանձնուէին:

Երկար չէր կրնար տեւել այս վիճակը: Փոթորիկը պիտի պայթէր անպայման:

Առաջնորդ Վաղինակ Ծ. վարդապետ Թորիկեան, թէեւ նախկին յեղափոխական, բայց մնաց միշտ չափաւոր, ապագայ պատասխանատուութիւնը Հայոց վրայ չբեռցնելու համար: Խորհուրդ տուաւ մեր ղեկավարներուն որ փոթորիկի առիթ չտան, չըլլան նախայարձակ, թէեւ աչքի զարնող կարգ մը վաճառականներէն Հիւսիսեան Նազարէթ աղան, Պուռնազեան Միրիճան, Թիւթիւնճեան Աստուր եւ ուրիշներ տարուած էին Ապրիլ ամսուն Սեբաստիա: Անոնց հետեւեցաւ վերջը խումբ մը (հէյէթ) ոսկիով Տիգրան աղան (Մոսկոֆ) ըղբամին ուժով զանոնք ազատելու մըտադրութեամբ, բայց վերադարձաւ ձեռնունայն, ստուգած ըլլալով որ անոնք արդէն կախուած էին:

Կարգը եկաւ Առաջնորդին: Ցանձնարարած էին իրեն քանի մը օրէն Սեբաստիա երթալ: Այդ կը նշանակէր զայն ալ ենթարկել միւսներուն ճակատագրին: Խօսակցութիւնները առաջարկեցին որ եթէ ընդունի այդ առաջարկը, քաղաքէն դուրս սպասցնեն զինուած տղաք, զինքը փախցնելու համար:

Բայց Առաջնորդը այդ ալ մերժած էր, համարելով արկածախնդրութիւն եւ մարտահրաւէր: Գնաց եւ նահատակուեցաւ քաղաքէն 7 ժամ հեռու:

Այս սպանութենէն վերջ պարզ էր ամէն բան:

Բանտ լեցուած էին շատ մը հայրենակիցներ: Երկար սպասել՝ պիտի նըշանակէր աւելի թիւով զոհեր տալ, ժամերը կը բանէին ի վնաս մեզի: Պէտք էր չթողուլ որ թշնամին կոտրէ մեր ուժը: Պէտք չէր թուլնար մարտունակ ոգին:

Եւ ահա առիթը տուաւ նորէն Թուրք ոստիկանութիւնը՝ պաշարելով երկու խաներ որոնք հայ վաճառականներուն կեդրոններն էին, խուզարկելով անոնց վաճառատուները (կերպասեղէնի, երկաթեղէնի): Տէրերը առանց բացատրութեան առաջնորդեցին բանտ, առանց թոյլ տալու անոնց որ գոցեն իրենց խանութները, ոչ իսկ իրենց դրամարկղները: Կ'ըսէին թէ հարցաքննելէ վերջ ազատ պիտի թողուն:

Երեկոյեան տեսնելով որ չեն վերադառնար անոնք, կռուի ազդանշանը տրուած կը համարուէր, մանաւանդ որ, գիշերն ալ մինչեւ լոյս կը շարունակէին իրենց «խուզարկութիւնները»: Առտուն պէտք էր անոնց կերակուր ղրկուէր: Այն տղաքը որոնք անոնցմէ առաջ բանտարկուածներուն կերակուր տանելու պարտականութիւնն ստանձնած էին, պիտի ըսէին անոնց «Չորեքշաբթի»: Այս բառը օրուան կարգախօսն է եղեր զոր մենք հասկցանք յետագային:

Ոստիկանութիւնը չմօտեցուց այդ պզտիկ լրատարները, եւ չընդունեց անոնց կերակուրները: Մինչ այդ բոլոր Հայերը ջուր կ'ամբարէին կանխելու համար ջուրի հաւանական թունաւորումը Թուրքերուն կողմէ. եւ հրդեհի մը պարագային պատրաստ գտնուելու առաջադրութեամբ:

×

Թուրքերուն խժդժութիւնները Երեքշաբթի առաւօտ այն աստիճանի հասան, որ կարելի չէր սպասել մէկ օր եւս: Փաստ էր, որ անոնք կ'ուզէին այդ օրն իսկ գործել իրենց որոշած աւերը:

Առաւօտեան ժամը 7ին կը լսուէին խառն ի խուռն հրացանաձգութեան ձայներ, վարի թաղէն՝ Սիսակեաններու տունէն, վերի թաղէն՝ Այաճոնց տունէն, եւ ուրիշ տեղերէ՝ ուր որոշ թիւով զինուորական փախստականներ կային:

Հմայեակ Գարակէօզեանը կրակ կտրած, փութացած էր զէնք բռնելու ոստիկանատան դիմաց, բազմահարուած ձեռքը: Ան կրակ կը տեղար ոստիկաններու վրայ եւ կը գոռար անոնց.

— «Եկէք հիմա, ձեր պատասխանը կրակն է»:

Բայց կը կարծուէր թէ Գարակէօզեան կ'ուզէր իջնել մինչեւ շուկայի աղբիւրը, որուն վրայ գտնուած սըրճարանը բանտարկուած էին այդ գիշերուան բազմաթիւ կալանաւորները, դուրս կ'ուզէր ազատել: Թէեւ ան չկըցաւ յառաջանալ մինչեւ հոն— հազիւ 75 մէթր էր— բայց իր կրակին պատճառած խուճապը Թուրքերուն մօտ, այն առաւելութիւնը ունեցաւ, որ անոնք միջոց չգտան սպանելու բոլոր բանտարկեալները: Այդ խուճապէն օգտուելով փախան Գարոյը եւ Մկրտիչ Սէրճէնեանները, ուսուցիչ Առաքել Էֆէնտիին տղան՝ Կարօն եւ ուրիշներ, որոնց մէջ կային վիրաւորուածներ եւս:

Ներքին թաղերուն մէջ կը լսուէին «Կեցցէ», սկսաւ ձայներ: Այդ օրը այլեւս ամէն ճամբայ որ դէպի Բերդ կը տանէր, պաշտպանուած էր հայ տղաներու կողմէ: Իրիկուան երբ մութը նստաւ, ժողովուրդը սկսած էր դունդ առ դունդ— ծերեր, կիներ եւ երախաներ— իր պաշարով, անկողիններով եւ ինչ որ կրնային տանիլ, բարձրանալ Բերդ: Երիտասարդներ ռազմամթերք կը փոխադրէին:

Թուրքերն ալ իրենց կողմէ Հայերը խուճապի մատնելու համար, սկսած էին հրդեհել հայ թաղերը: Առոր վըրայ Հայերն ալ որոշեր էին հրկիզել Թրքական թաղերը, իբրեւ փոխ վրէժ:

ՓԻՒՆԻԿ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԲԵՄԱԿԱՆ ՀԻՆ ԴԵՄՔԵՐ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՌՇՏՈՒՆԻ

(ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿ ՈՒ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒ)

ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿԸ

Ա.

Ծագումով Ռումանահայ է Ռշտունին, ծնած Գուզքէչ, 1840ին: (Նոյն տարին ծնած է նաեւ նշանաւոր կատակերգակ Թոմանցը, Պոլիս:)

Ռշտունի դեռ մանուկ, կը փոխադրուի, ծնողքին հետ, Պոլիս:

(Նոյնպէս Գուզքէչ ծնած է ուրիշ մեծ կատակերգակ մը՝ Մ. Ջափփասեան):

Բոլոր որբ կամ աղքատ (երբեմն որբերէն աւելի դժբախտ) տղոց պէս, փոքրիկ Գարեգինը կը մտնէ, վերը ծնած, Ս. Փրկչեան ուսումնարանը:

Կ'արժէ յիշատակել որ այդ համեստ ուսումնարանը տուած է բաւական մտաւորականներ ու ազգային գործիչներ, ուսուցիչներ, գրողներ եւ հինգ տաղանդաւոր դերասաններ (Ռշտունի, Նալեան, Թաչիկ Փափազեան, Յարութիւն Ալիքսանեան եւ Շահին Յովհաննիսեան):

Գարեգին հայերէն չէր գիտեր, դպրոց ընդունուած ժամանակ: Այս, ինչպէս նաեւ իր չքաւորութեան պատճառով իր դպրոցականի առաջին տարիները կ'ըլլան ճանապարհ խաչի:

Ուշիմ էր ու վառվռուն: Կը յաջողի աւարտել վարժարանը:

1858ին, իբրեւ ուսուցիչ, կը մեկնի Գուզքէչ, ուր կը մնայ երկու տարեշրջան:

1860ին Պոլիս է դարձեալ ու կ'աշխատի, իբր գրագիր, գեղավաճառատան մը մէջ: Քանի մը տարի կը մնայ այս անհրապոյր գործով, թիւերու բանտին եւ գեղերու տանջարանին մէջ տարուբեր:

Ռշտունի անոնցմէ էր որոնք ունին իրենց արեան մէջ սեխակ մը եւ իրենց մորթին մէջ ոսկեղէն արծիւ մը: Ազատութեան, Թռիչքի, խոյսի ու երգի շարժերուն զաւակն էր ան: Արուեստի զինուորն էր: Ուշ կամ կանուխ պիտի չըլլէր՝ իր մթնոլորտին մէջ: Միջակութեան խաղաղ բանտին մէջ չէր կրնար մնալ երկարօրէն: Կը կարդար ու կը յաճախէր թատրոն, կանոնաւորապէս:

1867ին, գոյութիւն ունէին երեք թատերախումբեր, Պոլսոյ մէջ— 1) Հայ Դերասանաց Ընկերութիւնը որ կը գործէր Արեւելեան թատրոնին մէջ, 2) Նաումի թատրոնին հայ խմբակը, 3) Յակոբ Վարդովեանի նորակազմ դերասանախումբը:

Ռշտունիի մէջ իղձ մը կ'ալեկոծուէր, հանդիսատես ըլլալով ներկայացումներու: Ռումանիոյ մէջ երգի, պարի ու խաղի ճաշակը ստացած էր: Կը զգար որ իր ճամբուն մէջ չէ...

Իր գեղեցիկ յուզման ամէնէն խառն ու խռով եղած ժամանակ, օր մը, Հայ Դերասանաց Ընկերութեան մէկ ներկայացումին կ'ըլլայ ներկայ: Կը բեմադրուի Սէտէֆճեանի «Վարդան Մամիկոնեան» թատերերգը, ուրկէ վերջ խօսուն կենդանի պատկեր մը, ու կը ներկայացնէր Սիպերիական ձիւնապատ տափաստան մը, կեդրոնը կանգուն շիրիմ մը, ուրկէ կ'ելլէ շարշարուած ոգին Միքայէլ Նալբանդեանի, արտասանելով «Ազատն Աստուած»ը: Խորին տպաւորութիւն: Պոլսահայերը անձամբ ճանչցած էին Նալբանդեանը եւ անոր բանտի մէջ մահը լսելով սրտմտած:

Կենդանի պատկերէն վերջ, հեղինակ Սէտէֆճեան կ'ընէ բոցաշունչ բանախօսութիւն մը, Ռուսիոյ հայահալած քաղաքականութեան դէմ:

Ռշտունի, բազմաթիւ տարրուներու մէջ պարուրուած, կուտայ իր վերջնական որոշումը— Նուիրուիլ Մելպոմէնի (թատրոն):

Գուզկունճուքի մէջ գոյութիւն ունէր սիրողներու խումբ մը որ կը փոխադրուի Սկիւտար: Գալըար Գալչիի «Ալիզիէ» նորակառոյց թատրոնը կը վարձէ եւ հրաւիրելով Արուանակի, Ֆասուլեաճեանի, Պէնկլեանի եւ Մնակեանի նման ոյժեր, կը սկսի տալ յաջող ներկայացումներ շարք մը: Ահա այս խումբին մէջ է որ Ռշտունի առաջին անգամ կը բարձրանայ բեմ:

Բարձրահասակ էր, նրբամարմին, դէմքը համակրելի եւ յարմար յարդարման, խոհուն աչքերով, ցցուն այտոսկրերով: Խառնուածքով շատ ջերմ, զգայուն, նկարագրով պարկեշտ:

Ռշտունի թատրոնը սիրեց դպրոցի մը պէս ու պաշտեց՝ տաճարի մը նըման:

Երբ Յակոբ Վարդովեան կ'ունենայ ամփական թատրոն, Կէտիկ Փաշայի մէջ, (միւս կողմէ ամառնային թատերաշրջանի համար վարձելով Ալիզիէն) Ռշտունին իբրեւ ամսականաւոր դերասան կը վարձուի Մաղաքեանի, Մնակեանի, Աղամեանի, Սանճաքճեանի, Ֆաննիի, տիկին Ծաղիկեանի, օր. Երանուհի Գարագաշեանի եւ օր. Կէօմբիւլճեանի հետ:

Ռշտունի ցոյց տուած էր անուրանալի շնորհ:

1868 Մայիս 15էն մինչեւ 15 Հոկտ. ամառնային շրջանին, շաբաթական կուտային երեք ներկայացում, միշտ հայերէն, բեմադրելով ողբերգութիւններ, ազգային կեանք կամ թարգմանական, որոնցմէ վերջ, իբրեւ բերանփոխ, կը տրուէր մէկ արարով կատակերգութիւններ, որոնց մէջ է որ Ռշտունի կը գտնայ դէմք մը, զանելով խանդավառ ընդունելութիւն, շինելով համբաւ:

Հետզհետէ խումբին մէջ կը մտնեն Հրաչեայ, Առաքել, Վերգինէ Գարագաշեան, Գիսառ-Արաքսիա, Աղաւնի-Զապէլ, Սիսակ, Թոսպաթեան եւ Ռշտունիի դպրոցական երկու ընկերները՝ Թաչիկ Փափազեան եւ Նալեան:

Մէկ-երկու թատերաշրջան վերջ՝ Ռշտունի կ'անցնի քանի մը արարնոց կատակերգութեանց մէջ եւ կ'ըլլայ Մոլիէրեան մեծատաղանդ կատակերգակ, արժանանալով նոյնիսկ իր ընկերներուն բացարձակ հիացումին:

1872ի Սեպտ.ին կը լուծուի Ռշտունիի պայմանադրութիւնը եւ ան կ'անցնի Օրթագիւղ, Բարեխնամ Ընկերութեան կազմած թատերախումբին մէջ գործելու, ղեկավարութեամբ Մաղաքեանի, Յակոբ պէյ Պալեանի ծախքով շինուած Նորաշարտ թատրոնը: Նոյն կազմին մէջ էին Հրաչեայ, Առաքել, Աղամեան, Սիսակ, Թաչիկ Փափազեան: Մնակեան, ուսուցչական իր շրջանը, Կեսարիոյ մէջ լրացուցած, նոյնպէս կուգայ մաս կազմել խումբին: Այնտեղ է որ Սիրանոյշ կ'ընէ իր մուտքը:

Թատերաշրջանը կը բացուի «Սէր առանց համարման» թատերախաղով: Ժողովուրդը, մանաւանդ հարուստ դասակարգը, Բերայէն, Պէշիկթաշէն, Գուզկունճուքէն ու նոյնիսկ Սկիւտարէն, կը յաճախէ թատրոն:

Կարճատեւ ոսկեշրջան մը բեմական: Յակոբ պէյ Պալեան կը ծախսէ անհաշիւ:

Աղամեան ու Հրաչեայ դէմ առ դէմ էին եղերախաղերու մէջ, իբր սիրերգակներ:

Թաչիկ Փափազեան նշանաւոր էր իր հակառակորդի դերերուն մէջ, իսկ Ռշտունի կատակերգութիւններու համն էր, մաքուր աղը, որուն համար մեծ գովեստով գրած է Հրաչեայ:

Ռշտունիի կենսագրութեան ուրուանկարը պահ մը ընդհատելով՝ կը բանամ փակագիծ մը:

Խալըեան վարժարանի մէջ աշակերտած շրջանիս, անգամ մը վեցերորդ կարգէս արտաքսուած էի ու իբրեւ պատիժ՝ ղրկուած նախապատրաստական դասարան, շաբաթ մը յանցանքս քաւելու: Այդ միջոցին հիւանդացած էր միջին դասարաններէն մէկուն ուսուցիչը: Ու ես ղրկուեցայ կատարելու այդ դասարանին հսկողութիւնը: Տղաքը հանդարտ պահելու համար սկսայ պատմել Պետրոս Աղամեանի կեանքը (նոր կարդացած ըլլալով Հ. Հացունիի եւ Վրոյրի գրած կենսագրականները մեր մեծ ողբերգակին մասին): Դասարանը առանց շնչելու կ'ունկնդրէր, յափշտակուած: Պատմութիւնս յաղթական առասպելի մը տպաւորութիւնը գործած էր տղոց վրայ: Անսովոր էր լռութիւնը եւ ճիշդ այդ խորդութիւնը զարմանք պատճառած էր տնօրէն Գր. Մարգարեանի, որուն սենեակը կից էր դասարանիս: Մարգարեան անդգալարար կը տեղաւորուի դասարանին դրան քով ու կ'ըլլայ ականջալուր, հետզհետէ բարձրացող ձայնէս հասկնալով խօսած նիւթս: Երբ լրացաւ ժամը՝ տնօրէնը իր քով կանչեց զիս եւ ըսաւ.

— Կ'երեւի շատ կը հետաքրքրուիս մեծ արուեստագէտներով: Քեզի մէկուն անունը պիտի տամ, որ գրեթէ Աղամեանի չափ մեծ դերասան էր: Մէկ հատ էր իր ճիւղին մէջ: Կեանքիս ամէնէն երջանիկ վայրկեանները ապրած եմ իրեն հանդիսատես եղած ատենս: Աստուած լուսաւորէ հոգին: Կը ստեղծէր, բեմը, թատրոնը շարժէ կը բռնուէր իրմով: Իր դերերը կատարող քանի Եւրոպացիներ ալ տեսայ: Անման էր ողորմած հոգին: Այսօր մոռցուած է բոլորէն...

— ...

— Գիտեմ, անունին կը սպասես: Քեզի իբրեւ նուէր կուտամ անունը— Ռշտունի...

Գոցենք փակագիծը:

Բարեխնամ Թատրոնը կը սկսի երկրորդ թատերաշրջան մը (1873—74) միշտ նոյն յաջողութեամբ: Սակայն, դժբախտութիւն մը— Յակոբ Պալեանի կնոջ մահը— վերջ կուտայ ներկայացումներուն: Մնակեան կը միանայ Վարդովեանի, իսկ Մաղաքեան կը քաշուի: Մնացեալները կը սկսին իրենց հայերէն ներկայացումները շարունակել Բերա եւ Գատըգիւղ: Քիչ վերջ Մաղաքեան կ'անցնի խումբին գլուխը եւ կը սկսի գործել Բերա, «Ալքազար»ի մէջ: Կարճատեւ կ'ըլլայ այս շրջանը:

Ռշտունի իր տաղանդին լրութեան մէջ է: Ծափերու ծովերուն եւ ծիծաղներու ծաղկատաններուն առջեւ էր միշտ: Իր աստղը կը փայլէր ու կը բարձրանար:

Փոքր ու սեւ ամպ մը:

Ռշտունի թեթեւ ցնցղատապի մը նշաններ ցոյց կուտայ: Բժիշկ ու դեղարան: Պառնէշի վրայ է սակայն: Իր նուիրումին, խանդին ու թռիչքին մէջ փոքր ու սեւ ամպ մը ո՞րքան կրնայ նշանակութիւն ունենալ: Ռշտունի կը սխալէր:

Փայլուն է, շլացուցիչ ըլլալու աստիճան, արտաքին երեսը, դերասանին կեանքին: Բաւական է շրջել այդ երեսը՝ գտնուելու համար ցաւալի հակադրութեան մը մէջ: (Այսօր մենք չունինք դերասաններ որ տեսնենք անոնց կեանքին փայլուն կամ սեւ կողմերը: Սիրողները անդադար հոգեվարք կը խաղան: Նախընտրելի պիտի ըլլար հայ թատրոնի մահուան ապիկարութիւնը ունենալ՝ քան այս տըժգոյն ու երկարատեւ քաշքշուք հոգեվարքը):

Ռշտունիի կեանքին մէջ կար շարժումին սուր արագութիւնը: Անոր սկսաւ յաջորդել մաշումը, հատնումը մարմինին, որուն հետ ընդելուզուած է հոգի, բոց ու տաղանդ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ՄԵՐ ԴՊՐՈՑԸ

Քսաներեք տարի վերջ, երբ մտովի կը թափառիմ Գարահիսարի աւերակներուն վրայ, ոչ միայն կը տեսնեմ մեր անմահ հերոսները, որոնք կըռուեցան, զարկին ու զարնուեցան, այլ եւ կը տեսնեմ մեր ազգ. Մուշեղեան վարժարանը իր ուսուցչական կազմով եւ աշակերտութեամբ: Սուրէն Օտապաշեան, Աղասի Օզանեան, Նուպար Գուռնազեան եւն. որոնք հերոսամարտի փառքերը եղան: Բայց մանաւանդ կը յիշեմ մեր ուսուցիչները, որոնք շամբորէն ներշնչեցին ըմբոստութեան, յեղափոխութեան ոգին: Անոնք բացատրեցին, սորվեցուցին Փէտայական կռիւներուն իմաստը: Անոնք տըւին մեզի գիտակցական հայրենասիրութեան գաղափարը: Անհրաժեշտ էր որ Քէօր օղլուի հէքեաթները սրբուէին մեր մտքերէն, եւ անոնց տեղ դրոշմուէին մեր հերոսներու առնական կըռիւները: Աղբիւր Սերոբներու, Դանիէլ, Գէորգ Չաւուշներու, Անդրանիկներու գործերը: Պէտք էր դպրոցն սկսէին սորվեցնել տղուն, թէ արդար քրտինքի մը վաստակին պաշտպանութիւնը ոճիր չէր: Եւ հետզհետէ տղուն հոգին պատրաստէին ընդվզումէն մինչեւ Հայաստանի կերտումի գաղափարին:

Արդարեւ մեր շարժումները ինչի կը ձգտէին, եթէ ոչ ազատ ապրելու, ազատ ստեղծելու եւ ազատ վայելելու մեր վաստակը: Հայաստանը կորսուած փառքի մը երազն էր: Հայրենասիրութիւնը, ազգասիրութիւնը զգացական խօսքեր էին: Տարէց մարդուն խելքով ըմբոստութիւնը արկածախնդրութիւն եւ չարիք էր ժողովուրդին համար: Դարեր տարկութեան լուծին տակ ապրած դաստիարակութեան մարդուն մտայնութիւնը չէր կրնար փոխուիլ մէկ օրէն միւսը: Անոնց մէջ, չարիքին դարմանը գտնելու ձեւերը ըմբոստներու թիւր բաւական չէր շարժում առաջ բերելու: 900ական թուականներուն հնչակեան կուսակցութեան անդամական փոքրաթիւ մարմնի մը ստեղծումով փորձուեր է նոր կեանք մտցնել, բայց անոնց ձերբակալումով կասեր է գործը:

Դպրոցին սկսուած՝ մատղաշ ու դեռ չկազմուած միտքը կարելի էր կաղապարել, տալ անոր հիմնական գաղափարը: Ստեղծել ազգ. գիտակից ոգին: Վաղուան կռուողը պէտք էր գիտնար իր պահանջածը, պէտք էր յստակ գաղափար ունենար իր հետապնդած նպատակին: Պէտք էր ըլլար ձեւակերպուած: Կռուին իմաստը մարդէ մարդ կը տարբերէր: (Մալխաս իր «Զարթօնք»ով կը բնորոշէ կռուողներու հոգեբանութիւնը, կուտայ ժամանակի մտածողութեան պատկերը: Թոփալ Սաատեան տխուր է՝ նոր կեանք մը ստեղծելու դժուարութիւնները աչքի առջեւ ունենալով: Առիւծ Գեւոն տխուր է սահմանադրութենով իր ամբողջական բաղձանքներուն գոհացուած չըլլալուն):

Մեր վարժարանին մէջ մեր օրերուն դասախօսած են հետեւեալ ուսուցիչները.— Գ. Գ. Աւագ Տուրիկեան, Տիգրան Կարմիրեան՝ Արմաշական, Գուրգէն Մարկոսեան՝ Սանասարեան, Կարապետ Նորարեւեան՝ քաղաքին Մուշեղեանէն, Գուրգէն Էքմէքճեան (Մխիթարեան) այժմ խմբագիր Եգիպտոսի «Յուսաբեր»ին եւ ծանօթ գրական քննադատ, Միրիճան Օզանեան՝ խմբագիր «Հայրենիք»ի, Արամ Մարկոսեան, Շաւարշ Օզանեան, Գէորգ վարդապետ՝ հեղինակը «Նոր կեդրոն»ին, Սեննեքերիմ Գալֆաճեան՝ թարգմանիչը Պուտտայի Աւետարանին եւ ուրիշ գիրքերու, բոլորն ալ տեղացի:

Դուրսէն կը յիշեմ, Ա. Սաատճեան, Զատրճեան (կարծեմ Սեբաստացի) Հմ. Զարգարեան (այժմ քահանայ Ռումանիոյ մէջ):

Ամէն շաբաթ կէսօրէ վերջ ուշ մէկ դաս, այդ կէս օրը յատկացուած էր «Իրական հաւաքումի» որուն պարտը ոչ միայն մշակութային էր, այլեւ ազգային: Ուսուցիչները հերթով կը խօսէին, աշակերտներ՝ բարձրագոյն դասարանէն՝ կ'ընէին զանազան արտասանութիւններ:

Դասախօսութիւններու մեծ մասը կը կատարուէր պատկերաւոր օրինակներով: Մշակոյթը գեղարուեստ չէր մըն էր որուն տակաւինթեամբ մեռած ազգերը կրնային տեւել: Հակառակ մօտաւորապէս երեք տասնեակ տարիներ անցած ըլլալուն՝ կը յիշեմ Գ. Կարմիրեանի բանախօսութիւններէն մէկը՝ ուր կ'ըսէր— «Ամէն բան Հայերու եւ Արամներու կերտած հայրենիքին համար եւ գիտակցօրէն: Կրօնքն անգամ մաշած վերարկուի մը պէս կրնանք նետել, բայց չենք կրնար հրաժարիլ ազգային գաղափարէն, ազգ. ձգտումներէն»: Անոր համար բնութեան մէջ ոչինչ կար հաստատուն եւ մնայուն, լեռները, բոյսերը ամէն ինչ պիտի փշրուէին, անհետանային, բայց մարդը պիտի տեւէր: Մարդը արժէք է եթէ գիտէ կերտել, պահել, պահպանել եւ դուրդուրալ ոչ միայն իր ազգային արժէքներուն վրայ այլեւ զանոնք վերածել թանձրացեալ, ցցուն եւ շօշափելի տարր մը: Այդ տարրը ազգային բաղձանքներու իրագործումն էր:

Իր դասերը հաճելի կը դարձնէր վարպետօրէն: Քերականութեան դասէ...էի, էիր, էր, պիտի ըլլամ, պիտի ըլլաս, պիտի ըլլայ— ի՞նչ էիր— Երախայ, ի՞նչ պիտի ըլլաս— Այգին օգտակար մեծ մարդ: Ու ան կը սկսէր բացատրել տղուն եւ մեծ մարդուն դերը՝ «եթէ»ներով, «ինչու»ներով: Ոչ միայն դասի նիւթէն չէր հեռանար, այլ պատկերներով, օրինակներով կը դրոշմէր մեր մտքին մէջ:

Գարուն է, երբ Գ. Տիգրանը գոհ՝ մեր դասերէն մեզ պտոյտի պիտի տանի: Մեր շարադրութեան դասը պիտի ընենք բացօթեայ եւ բերանացի: Ս. Սարգիսի դաշտն ենք, մեզ կը բաժնէ քանի մը խումբերու, իւրաքանչիւր խումբի կ'որոշէ 100 մեթրի հեռաւորութեամբ նշան մը, կը համրէ մէկ, երկուք, երեք,— խումբերը կը վազեն կը հասնին որոշուած վայրը ու կը վերադառնան: Պէտք է պատմեն թէ իրենց վազքի ընթացքին ինչ տեսան: Այս կ'ըլլայ թէ վազքի մրցում թէ շարադրութիւն, դիտելու, տեսնելու եւ

նկարագրելու վարժութիւն ։

Օր մը նոր գերեզմանին կողմը վազողներու խումբին մէջն եմ, կը վերադառնամ ընկերներէս ուշ ։ Ձեռք կրցած վազել, [illegible] ծակ էր, քար մըն էր մտեր անոր մէջ ու կը ցաւցնէր ոտքս ։ Վազքի մրցումը կորսնցուցած էի ։ Դասը կը սկսի եւ լոքքը կուգայ ինծի ։ Կը պատմեմ, կը նկարագրեմ տեսած խոտերուս ձեւը, գոյները, պզտիկ փոսերը, տնկուած գաւազանի մը թողած հետքը՝ որ կ'ապացուցանէ թէ հոն «Ձէլէկ» խաղացեր են, և վերջապէս կ'ըսեմ .— «Տեսայ քանի մը քարեր եւ դատելով անոնց վրայի թռչունի ծիրտերէն կ'ենթադրեմ թէ անոնք բերուած են գերեզմանէն եւ հօրս հողակոյտին վրայէն, որովհետեւ այդ ծիրտերով քարերը հոն տեսած էի ։ Անհա՛ առոր համար միտքս գնաց մինչեւ հօրս մահուան անկողինը, անոր համբոյրն ու ջերմութիւնը զգացի, յիշեցի տակաւին շատ մը բաներ, յուզուեցայ, աչքերս արցունքոտեցան ու չկրցայ վազել»։ Հեծկլտուքս չկրցայ զսպել ։ Պահ մը լռութիւն տիրեց, ընկերներուս ինծ ուղղուած կարեկցող նայուածքներուն մէջ տեսայ անպատուէր ։ Ցիշեմ զանոնք,— Վաղարշակ Էլմէքճեանը, Շաւարշ Սահակեանը, Արամ Կարմիրեանը (այժմ Ամերիկա) եւ ուրիշներ որոնք զոհ գացին եաթաղանին ։

Ուսուցիչս անտարբեր չէր այս տեսարանին, ան իր աշակերտները կը սիրէր հօր մը գուրգուրանքով ։ Ձեռքը թաշկինակին վար առնելով ըսաւ ․

— «Պէտք է սիրէք ձեր ծնողքը, յարգէք յիշատակը անոնց, երբ անդարձ բաժնուած են իրենց սիրելիներէն, բայց այդ ոչ թէ լալով ու յուզումով, այլ գործնական աշխատանքով՝ Ազգին օգտակար մարդ մը ըլլալու առաջադրութեամբ ։ Եթէ կ'ուզէք որ ձեր մեռեալները նոյնն հանգիստ, ուխտեցէք իրենց եւ ազգին արժանաւոր զաւակները ըլլալ»։

Տղաք այնքանը կը բաւէ այսօր, հիմա պատերազմ պիտի խաղաք (բերդի գրաւում [illegible]) ծառը, Ցոյներուն գերեզմանին մօտ՝ բլրակին վրայ, խումբ մը պաշտպանէ այդ «բերդ»ը եւ ուրիշ խումբ որ թող երթայ զայն ինք գրաւելու ։ Առաջին խումբը ամրացած է հոն ։

Ճամբայ հանելէ առաջ յարձակող խումբը ըսաւ .— Եթէ պատահի, որ թշնամին զօրաւոր ըլլայ եւ դուք տեսնէք թէ ոչ միայն պիտի չկրնաք գրաւել «բերդ»ը, այլ շատ կորուստ պիտի տաք, ի՛նչպէս պիտի նահանջէք ։

Տղաքը պահ մը կեցան ու պատասխանեցին․

— Նահանջ չկայ, մեր ճակատները դէպի Աստուածամար (Ուխտատեղի մը) մինչեւ անոնք կռնակ դարձուցած են մեր յարձակումները դիմելու համար ։ Ասկէ զատ, վարի թաղի տղոցը իրենց կիրակնօրեայ Ցոյներուն դէմ մղած «պատերազմներով» փորձառու են պաշտպանելու ։ Պարտէզի թաղի տղաքը լաւ նշանառու են ընթ-հիւ Անուշաւան Թանճեանի ... «օխտերուն» ։ Վերի թաղի տղաքը բերդ մագլցելու մասնագէտ, ամէն թաղէն ընկերներ ունինք մեր մէջ, մենք պիտի երթանք ու յաղթենք ։

— «Ապրիք, տղաք, ամէն բան կը յաջողի, երբ հաւատքն ու կամքը զօրաւոր է»։

Այն ատեն մենք չէինք գիտեր թէ մեր ուսուցիչը մեզ կը վարժեցնէ պայքարի ։ Գարահիսարի ուսուցիչը ճամբայ ելեր է մտածուած եւ գործնական ծրագրով ։ Արմաշի վարժապետցուն (Թոքաթի առաջնորդ Շաւարշ Ծ. վրդ. Սահակեանին դասընկերն է եղած Արմաշ) այդ ցերեկ պզտիկներու մէջ պայքարի ոգի՛ արծարծէ. իսկ երեկոյեան անոնցմէ աւելի մեծերէն երկու տղաք՝ Հայկազունն ու Գեղամը,— զաւակներ բժիշկ Հեթումի — կը պատրաստէ Երզնկայի զինուորական վարժարանի մտից քննութեան ։ Ցաջողեցան անոնք ։

Որքան կը յիշեմ, 1913ի ամառն էր, սիրուն ու վայելուչ, թուխ եւ շատ երիտասարդ ոստիկան զօրքի համազգեստով սուրը քովէն կախ մէկը կ'իջնէր շուկայէն վար, Գեղամն էր ան ։

Շապին Գարահիսարի ղեկավար ուժերու կարգադրութիւնը չէ՞ր այդ ։ Վաղուան համար անհրաժեշտ զինուորական պատրաստութիւնը ունենալու ծրագիրը ։

Համեստ գաւառը լուռ ու մնջիկ կը գործէր՝ ամէն մարզի մէջ ։ Կուսակցական վէճերը վաղուան պատրաստութեան արտօրանքին մէջն էին ։ Անոնք կը գործէին միասին ։ Հնչակեան Կարմիրեանի եւ Դաշնակցական Նորաբեւեանի մտածումները տարբեր չէին իրարմէ ։ Անոնք գիտէին որ համագործակցութեամբ միայն պիտի կրնան հասունցնել ժողովուրդը ։ Գաւառը գիտէր որ «տարիներէն չկայ յոյս» ։ «Հիւանդ մարդը» օր մը պիտի հիւծէր ։ Աւելի քան անհրաժեշտ էր «երկաթէ չերեփը» ։ Գարահիսարէն տասնեակ տարիներ առաջ ըմբոստներ էլ, որ առանց արիւններ թափելու չկայ հայրենիք ։ Պէտք էր ժխտել մեւնոյն ատեն Մոնթէսքիոյի անընդատ կարծիքը մեր նկարագրի մասին ։ Պէտք էր սանձել տակաւ նկարագիր ։ Որքան ալ մեր աշխարհագրական դիրքը աննպաստ ըլլայ մեր գաւառին՝ [illegible] պէտք է պայքարիլ որ Հայաստանի լեռներուն վրայ մեր ցեղը ապրի ։ «Պանանը ամէն տեղ չի բուսնիր»։

Աւաղ էֆ.ն, այդ կակուղ, պահպանողական արտաքինով՝ յարգելի ծերունին (կախաղանէն ազատած Օրմանեան պատրիարքի թէ «Ղարիպ քահանայ»ին շնորհիւ) ունէր քաղաքական հասունութիւն ։

Թուրքերէնի դաս էր, Էլիֆ, պէն նոր կը սորվինք ։ Ղայնթի դոյլի բօլ ։ Կրկնեց դոյլն, Էէչի, իճէկ, էչէկ, ու ըսաւ— «տղաք, պէտք է լաւ սորվիք Թուրքերէնը, լաւ հնչէք ։ Որքան ատեն որ մեր գործը Թուրքին հետ է, իր լեզուն լաւ սորվիլ անհրաժեշտ է»։

Մեր տարիքը թոյլ չէր տար, որ ա-[illegible] թէ ան կ'ուզէր այս ձեւով լաւ ուսումնասիրել Թուրքը, սերտել անոր հոգին ։ Որ եւ է աշխատանք պէտք էր ըլլար ծրագրուած եւ անաղմուկ ։ Այսօրուան քաղաքական միտքը կը դաշնակցի սատանային եւ օձրագործին հետ, երբ վստահ է որ շահ պիտի ապահովէ ։

Նորաբեւեանը, յաւիտենական երիտասարդ ու խանդավառ դաստիարակը ։ Պճլտուն աչքերով, սուր, ծակող, սարսող բայց ոգեւորող հայեացքով

— «Տղաք ձեր դասարանը առաւօտեան երկրորդ ժամուն ոչ դաս ունի, ոչ հսկիչ, առանձին էք, կառավարէք ընչանակել պէտք չկայ, կարգապահ ։ Կէս օրէ վերջ առաջին ժամուն մէկ ժամ ձեզի հետ եմ, հասկցա՞ք»։

Ձոր է եւ կորուկ ։ Մենք գիտենք ինչ ըսել է մեզի հետ ըլլալ ։ Ուրախ ենք, Սերոբ փաշան, Գէորգ Չաւուշը, Անդրանիկը պիտի պատմէ մեզի, կամ Րաֆֆի պիտի կարդայ ։ Մեր ֆէտայիներու կռիւները կը վերացնեն մեզ ։ Ինք կը պատմէր այնպէս, որ կարծես երէկ տեսեր էր զանոնք, կուտայ այնպիսի շեշտեր որ մենք կը մոռնանք թէ դասարանն ենք ։ Քունէ արթնցածի պէս կ'ըլլանք, երբ ժամը լրանայ եւ ինք ստիպուի ընդհատել ։ Այսպէս գերեցին մեզ, այսպէս խանդավառեցին, սերցուցին զպրոցն ու սրբազան պայքարը ։

Գրավարժութեան դաս էր ։ Գրեցինք մէյ մէկ երես, սրբագրել տալէ վերջ, յանձնարարեց դնել թուական եւ վայր՝ Շ. Գարահիսար ։ Այն օրն էր որ ըսաւ. Շապինը կուգայ մօտակայ շապի (պալըգ) հանքէն եւ Գարահիսար քաղաքը շրջապատող լեռներէն ։ Նպատակն է եղեր լեռներու մասին խօսիլ, ուր կարելի էր կռիւ մղել ։

Այսօր պետութիւնները տղան կ'օժտեն զինուորական կրթութեամբ, պահպանելու համար պետութիւնը, կամ աշխարհակալական ձգտումներով ։ Երէկ գաւառին խորը Եւրոպա չտեսած համեստ ղեկավարներ տղան կը պատրաստէին ազատ հայրենիք մը ստեղծելու համար ։

Եթէ Մայիս 28ը արդիւնք է Բաշ Աբարաններու, Ղարաքիլիսաներու, անոնց թթխմորը անպայման կը կազմէ Գարահիսարներու եւ նմաններու մարտիկներուն արիւնը եւ մեր մութին մէջ գործող ղեկավարներուն ոգին, այն ղեկավարներուն որոնց անուններուն պատահաբար միայն կը հանդիպինք ։

Գարահիսարի հերոսամարտը ժողովուրդի մը ազատագրական ըմբոստումին եւ եղբայրական համագործակցութեան դասն է նախիրական ։

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

«Ասկէ վերջը կեավուրներուն կեավուր պիտի չըսէք»…

«Ցառաջ»ի Դշ.ի թիւին մէջ կարդացի Հայրենադարձ Հայուն շատ գեղեցիկ յօդուածը ի մասին քանի մը Թուրք Թերթերու ․․․ հայասիրական նորատեսակ արտայայտութիւններուն ։

Այդ յօդուածին մէջ մոլեռանդ Հօճայի մը վերագրուած էր. «Ասկէ վերջը կեավուրներուն կեավուր պիտի չըսէք» յատկանշական խօսքը, որ սակայն Հօճայինը չէ, այլ Սուլթան Մէճիտին օրով հրատարակուած Թանզիմաթ (Սահմանադրութիւն) կոչուած օրէնքին առթիւ Հայոց Պատրիարքին խօսքն է ։ Այսպէս Մենք պատանի էինք, կէս դար առաջ (աւելի ուշ պիտի ըսեմ, եթէ չվախնամ բուն տարիքըս մատնելէ), մեր երէցներէն լսած ենք ճշգիւ, ինչ որ հիմա ահա կ'ըսեմ — Երբ Սուլթան Մէճիտ հրովարտակով Թանզիմաթը հռչակուեցաւ, Եւրոպայի աչքին փոշի ցանելու համար, (այն ատենները տակաւին Թուրքը կը հաւատար, թէ Եւրոպա կոչուած կենդանի էակը «աչք» ունի), Պոլսոյ Գափուի պատրիարքարանի եկեղեցիին մէջ օրուան Պատրիարքը (ով ըլլալը ճշդելը Ա. Ալպօյաճեանին ճիտին պարտքն է) բնականաբար պարտաւորուեցաւ գրուատալից քարոզ մը խօսիլ, թէ ահա աշխարհ կերպարանափոխ եղաւ ․․․ քանի որ Թուրքը կ'ըսէ թէ թօթափած է թէքչութեան վերարկուն եւ այսուհետեւ աէբբիով պիտի երեւի հրապարակներուն վրայ ։ Պատրիարքը այդ Թանզիմաթ ձեռնարկին լրջութեան հաւատացողներէն չէր, ինչպէս 1908ի Սահմանադրութեան չէր հաւատացած Երուսաղէմի ծերունազարդ Վեհապետեան Ցարութիւն Պատրիարքը, որ այդ առթիւ զինքը շնորհաւորելու գացող վանքին միաբանները ընդունելու ատեն Սիմէոն Տէրունիին պէս գուշակութիւն մը ըրած էր— «չօք էրքէ, էյի տու-սի՛ւն…»

Ճիշդ այսպէս, Թանզիմաթի օրուան Պատրիարքն ալ, միայն իր շուրջը գտնուող ամիրաներուն ստիպումին վրայ էր որ գաւազանը ձեռքը խորան բարձրացաւ եւ խուռն բազմութեան առջեւ, որ այդ օրուան քարոզին համար լեցուցած էր տաճարը, օկաւ ։ Ինչ՞ մարդուն ներսէն չէր գար, գիտէր որ եղածը զուտ խաբկանք մըն է, Սուլթանին ուղիմ Եպարքոսին կողմէ յիրիւրուած, Եւրոպային լոլօ կարդալու համար, բայց բաներ մըն ալ պարտաւոր էր ըսել անշուշտ ։ Բառերը բերնէն կը թափթփէին ։ Դասին ետեւը, այն ատենի սովորութեան համաձայն, թրքավարի խոշոր գլխանոցներով բազմող ամիրաները արիւն քրտինք կը մտնեն Պատրիարքին այս ընթացքին վրայ, քանի որ կանխաւ ալ գիտէին անոր թերահաւատութիւնը, բայց կը վախնային որ հիմա այս մարդը փալըօ բան մը պիտի ընէ, եւ ասիկա կրնար մինչեւ Պալատ արձագանգ գտնել ։ Ամիրաները, Պատրիարքին բան մը հասկցնելու համար, փոխասացներու պէս կը հազան ։ Մարդը այդ կողմերը չէ սակայն, եւ գիտցած չգիտցած, յարմար անյարմար բաներ մը կը մրթմրթայ ։ Ահա այս քարոզին ընթացքին է որ այն պատմիչ խօսքն ալ կ'արտասանէ, հեգնելով անշուշտ Թանզիմաթին «հաւասարութեան» սկզբունքը ։

— Սիրելի ժողովուրդ, հասկցա՞ք մի հիմա, ի՞նչ ըսել կ'ուզէ Թանզիմաթը, ամէնքս ալ եղբայր ենք ասկէց վերջը, ըսել կ'ուզէ, եթէ յանցանք մը գործես, քեզի հետ պիտի վարուին, ինչպէս կը վարուին Տաճիկին հետ, սըրմա, պաղլա, ա՛լ կէօթիւր պիտի չըսեն, քրիստոնեայ ըլլալուդ համար, հասկցա՞ք մի, ասկէց վերջը կեավուրին կեավուր պիտի չըսեն, հա՛ ։ Բայց, սիրելի ժողովուրդ, մի մոռնաք որ թագաւորը տանիկ է…։ Օրհնեալ էք եւ օրհնեալ լերուք ։

Սիրելի «Ցառաջ», խնդիր չէ թէ այս ի յաւիտենից պատմական խօսքը ո՞վ ըսեր է, Հայերուն Պատրիա՞րքը թէ Թուրքերուն Հօճան, թէ Եահուտիներուն Խախամը, թէ Հոռոմներուն Մետրապոլիտը, թէ Կաթոլիկներուն Փաթերան, կամ Բողոքականներուն Պատուելին, այլ խնդիրը այն է թէ մեզմէ շատ շատեր չեն հասկցած դեռ թէ ինչ է Թուրքը, այնքան արիւնոտ աղէտներէ վերջ, եւ մեր հին Պատրիարքը, թերեւս այն ատենները ջարդի փորձառութիւն ալ չունենալով եւ խորհրդանիւր ձեւով այնքան չարիքներ ալ կրած չըլլալով, ըսիկով ըզըսիկով Թուրքին ինչ ապրանք ըլլալը գիտէր, կը ճանչնար նաեւ կռուե՛ր ուրկէց չինուած էր Եւրոպան ։

Օրհնեալ էք եւ օրհնեալ լերուք ։

***

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԾԱԾԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հին է ծածկագրութեան պատմութիւնը,— հնագոյն քաղաքակրթութեան շրջանին՝ ուսումնականները կ'աշխատէին գաղտնի պահել գրոց լեզուն, իբրեւ բանալի՝ աստուածներուն հետ հաղորդակցութեան մտնելու ։ Հասարակ ժողովուրդին թոյլ չէր տրուեր սորվիլ այդ լեզուն, — այսպէս «սրբազան լեզուն» կը ծառայէր ընդհանրապէս ծածկագրութեան, իսկ ռամիկ լեզուն՝ խօսակցութեան ։ Ընդհակառակն, հիմա ռամիկ լեզուն է որ կը ծառայէ ծածկագրութեան ։ Ամէն ժողովուրդ գրոց լեզուէն զատ ունի գաղտնի լեզու մըն ալ, որուն քերականութիւնը կը տարբերի բոլորովին ։

Այսպէս Հայոց մէջ գոյութիւն ունին գաղտնի լեզուներ, որոնց մեր ժողովուրդը կուտայ «ագռաւերէն» կամ «ճնճղուկերէն» անունները ։ Այսինքն, լեզու մը որ անհասկնալի է շատերուն, ինչպէս երգը թռչուններուն ։ Այս լեզուն կը խօսի ժողովուրդը, երբ չուզեր բան հասկցնել օտարին ։

Այդ լեզուին ձեւերը բազմատեսակ են ․

1.— Բառադարձութիւն.— Խօսիլ հակառակ շրջելով բառերը,— դըրամ փոխանակ ըսելու մարդ ։

2. Բառախառնութիւն.— Խօսիլ բառերու ամէն մէկ վանկը երկուքի բաժնելով, առաջին կէսին վերջը օրինակ՝ վ տառը, իսկ երկրորդ կէսին սկիզբը՝ օրինակ ն տառը գետեղելով, — բավնառ փոխանակ ըսելու բառ ։

3.— Նշագրագրութիւն.— Ամէն բառի մէջ տառերը փոխել իրենց եղբայրագրով, այսինքն բին տեղ գ, եւ գին տեղ դ գործածելով եւ յաջորդաբար, — գբս փոխանակ ըսելու բառ ։

4.— Կտագրութիւն.— Ամբողջ այբուբենը բաժնել 4 մասի (36 տառ ունինք, ուրեմն 9ական տառ ամէն մասի մէջ) ։ Քաշել ուղիղ գիծ մը, գծին վրայ ուղղահայեաց շարել այնքան կէտ որ համապատասխանէ ծածկագրութեան բառին առաջին տառին կարգին, իսկ գծին տակ դնել այնքան կէտ, որ համապատասխանէ այբուբենի 4 մասերէն որուն մէջ որ կ'իյնայ, — փոխանակ բառ գրելու, գիծին վրայ բ տառին տեղ դնել 2 կէտ՝ մէկը միւսին վրայ, ցոյց տալու համար թէ երկրորդ տառն է, իսկ գծին տակ՝ մէկ կէտ, ցոյց տալու համար թէ այբուբենի 4 բաժինէն առաջին բաժինին կը պատկանի այդ տառը, եւ այսպէս յաջորդաբար ։

Գ. վրդ. Սրուանձտեանց, խօսելով իր Մանանայի մէջ Վանի ժողովուրդին ծածկագրութեան մասին, կուտայ աւելի հետաքրքրական տեղեկութիւններ ։

ՄԱՐԴՈՒՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Շաբաթէ մը ի վեր Փարիզ ունի նոր թանգարան մը,— մարդուն թանգարանը ։

Այս հաստատութեան մէջ կեդրոնացուած են ազգագրական թանգարանը (հիմնուած՝ 1878ին), ցեղագրական ուսումնարանը, ինչպէս նաեւ ափրիկեգէտներու, ամերիկագէտներու, ովկէանագէտներու, մարդաբաններու աշխատանքները ։

Թանգարանին տարածութիւնն է 16 հազար քառակուսի մեթր ։ Հինգ յարկ ունի եւ գետնայարկ մը ։ Երկու վերելակներ եւ երկու բեռնաբարձներ կը սպասարկեն անընդհատ ։ Ցուցահանդէսի սրահներուն մէջ կան 450 ապակեպատուհաններ եւ բազմաթիւ լուսանկարչական տեսարաններ ու նմոյշներ, վեց հատ հսկայ քարտէսներ ։ Պահեստի բաժնին մէջ՝ 200,000 թանկագին եւ հազուագիւտ առարկաներ ։ Պատկերադարանին (photothèque) մէջ բիւրաւոր նկարներ եւ շարժանկարի ժապաւէններ ։ Մատենադարանը պիտի ունենայ 200.000 գիրք, առ այժմ ունի 80.000 ։ Մարդկային ցեղերու ցուցահանդէսի սրահը նուիրուած է Ափրիկէի, Ասիոյ, Ամերիկայի, Ովկէանիոյ ժողովուրդներուն,— անոնց կենցաղին, պատմութեան եւ արուեստին ։ Թանգարանը ունի աշխատանոցներ, ոչ միայն ուսումնասիրութեան, այլեւ հականեխելու համար նմոյշները, որոնք կը հասնին ամէն օր ։ Մատենադարանը բաց է հանրութեան առջեւ,— ընթերցողները կրնան նըստիլ ու կարդալ իրենց ուզած գիրքերը ։

Թանգարանը ունի նաեւ դասախօսութեան սրահներ,— մէկը փոքր, երկրորդը ընդարձակ, օժտուած՝ շարժանկար ցուցադրելու, դասախօսին ձայնը տարածելու ամէն յարմարութիւններով ։

Իր տեսակին մէջ առաջին թանգարանն է այս, որ հիմնուած ըլլայ երբեք ։ Տնօրէնն է Փրօֆ. Րիվէ ։ Ցունիս 20ին կատարուեցաւ բացումը, եւ այդ առթիւ տրուեցաւ փառաւոր հանդէս մը, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին եւ ներկայութեամբ կրթական նախարարին ։

Բացումէն վերջ, շաբթուան մէջ քանի մը երեկոյ՝ պարի եւ երաժշտութեան հանդէսներ, կը տրուին ցոյց տալու համար ափրիկեան ժողովուրդներու պարն ու երաժշտութիւնը ։ Միաժամանակ դասախօսութիւններ կը տրուին ցեղերու եւ պատմութեան մասին ։

ԱՒՍՏՐԻԱՅ նախորդ վարչապետ Շուշնիկի մասին զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ.— «Ան կինը զոր իբրեւ հարճ կը գործածէր, իրեն հետ չէ եւ սուտ են այդ կնոջ (կոմսուհի) հետ ամուսնացած ըլլալու լուրերը ։ Մենք իբրեւ կաթոլիկ չէինք կրնար թոյլ տալ որ շարունակուէր այս ապօրէն կենակցութիւնը »։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԱՐՄԷՆՆԵՐԸ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

Փրկուած էինք ։ Վտանգի մեծութիւնը յետոյ զգացինք, երբ լսեցինք թէ ցեղախումբեր կային որ տակաւին հպատակութիւն չէին յայտնած նոր իշխանութեան ։

Ալ հիմա ամէն կողմ երեւելի եւ աներեւոյթ չարեր կը զգայինք, եւ թըշնամիներ բոլոր մեր կոխած ճամբաներուն վրայ ։ Ձորինները աւելի արագ քշել սկսանք ։ Կրնային տարբեր ուղղութեամբ կտրել մեր ճամբան եւ դարձնել իրենց նպատակին կը հասնէին ։ Տակաւին քանի մը տարիներ առաջ էր, ահռաւելին կառավարութիւն մը հարիւր հազարաւոր Հայեր իրենց ամբողջ ունեցածներով կեր տուաւ այս մահաբոյծ ցեղերուն ։ Այս վերջինները յղփացան Հայուն բարիքներով, սակայն հիմա դարձեալ անօթի էին, եւ բաց տափաստաններուն անվերջ սահմաններուն մէջ ճարակ կը փնտռէին, յագեցնելու իրենց յաւիտենական քաղցն ու չքաւորութիւնը.

Օրը լուսցաւ, տակաւին Անէյճա չէինք հասած ։ Պզտիկները անօթի էին ։ Ջրհորի մը հանդիպեցանք եւ անմիջապէս հոն իջանք ։ Վախ չկար, գիշերը անցած էր ։ Ջրհորը շատ խոր չէր, եւ ջուրը քիչ ։ Հինցած եւ պզտիկ տակառ մը կար հոն եւ չուան մը կապուած ։ Ջորեպանները ջուր քաշեցին, նախաճաշ մը ընելու պատրաստութիւն տեսանք (բաւական պաշար ունէինք եւ ջորեպաններու ուտելիքը մենք կը հոգայինք) ։ Հազը մեր կոկորդը մնաց այնպիսի աղմուկ, վայնասուն, աղաղակ սկսաւ լսուիլ, որ կարծեցինք թէ սոսկալի ողբերգութիւն մը կը կատարուի մեզի շատ մօտ ։ Հազար-հազար կանչեր իրարու միացած կը պատռէին առաւօտեան խաղաղութիւնը ։ Արար առաջնորդը հանդարտեցուց մեզ. վախնալիք բան չկար. ցանուած կորեկի արտերուն պահապաններն էին որ կը պոռային, հեռացնելով, փախցնելով թռչունները ։ Այնուհետեւ անապատի ամբողջ երկայնքին այս արտառոց երեւոյթը շատ անգամներ կրկնուեցաւ ։ Ալ հոգ չէինք ըներ ։

Տեսանք կորեկի խեղճուկ արտեր, ուր ահագին բազմութիւն մը մեծ, պզտիկ, մանչ, աղջիկ շրջանակ կազմած, պատռուած շապիկի կտորներով, քարերով, կը հալածէին թռչունները ։ Եթէ չտանէին այս տաժանակիր աշխատանքը, ամէն առտու եւ իրիկուն, մինչեւ կորեկը քաղէին՝ կը փճանար արտը ։ Անապատին մէջ թռչուններն ալ անօթի են ։

Անէյճա, Խապուր գետին վրայ այդ շրջանի ցեղերու գիւղաքաղաքն է, հոն կը նստի գաւառապետը (գայմագամ), նաեւ հոն կային, այն ատեն, Ֆրանսացի հարիւրապետ մը իր զինուորներով, եւ Ափրիկեցիներ ։ Զինուորական շէնքին դրան վրայ կը ծածանէր Ֆրանսական եռագոյնը ։ Գիւղապետը արթուն էր եւ եռուզեռի մէջ ։— Մեծ հրապարակի մը վրայ, ուղտապաններ իջեր էին որոնք չամիչ, թուզ եւն. կը ծախէին, նաեւ մածուն, պանիրանեղէն ։ Կային նաեւ քանի մը խանութներ, որոնք հաց, միս կը ծախէին ։ . . .

Մեր տրամադրութիւնը փոխուեցաւ ։ Ուրեմն կարելի էր տեսնել քիչ մը մարդկային բաներ ։ Պզտիկ գետնայարկ մը իջանք, իբրեւ պանդոկ, յետոյ առաջնորդուեցանք գաւառապետին առջեւ ։ Ան խառնագէմ Տէր-Զօցի մըն էր ։ Հարցուց մեր ճամբորդութեան շարժառիթները. եւ արձանագրեց նաեւ մեր ազգութիւնը ։ Կը խօսէր կիսկատար Թուրքերէն մը ։ Հարցումներ ուղղեց նաեւ ջորեպաններու հաւատարմութեան մասին. կը սպառնար պատժել եթէ մեզմէ դժգոհութիւն մը լսէր անոնց մասին ։ Մենք լաւ վկայութիւններ տուինք, և Գիւքտէյն ու Արաբը լաւ ապաւորութիւններով բաժնուեցան մեզմէ դէպի իրենց տուները, տանելով մեզմէ լաւագոյն դրամական վարձատրութիւններ ։

Երկու օր մնացինք Անէյճա, այն յոյսով թէ կարելի կ'ըլլայ ինքնաշարժ մը գտնել, գոնէ մեր կարաւանէն մաս մը— պզտիկներ, ծերեր երեխաներ իրենց մայրերով— ազատէին անապատի ճամբորդական տաժանքէն ։ Զկրցանք ճարել ։ Շատ քիչ անգամ ինքնաշարժ կը հանդիպէր հոն եւ շաբաթական մէկ անգամ ալ օդանաւ կու-գար Տէր Զօրէն, Ֆրանսացիներու երթեւեկը ապահովելու եւ տեղացիներու բարբարոսութիւնը զսպելու նպատակով ։ Ուստի ստիպուած էինք շարունակել մեր ճամբան բոլոր ներկայացած միջոցներով ։ Տաքը եւ միջատները կը նեղէին մեզ, բոլոր գործածուած չուեւրբիթոպուրէն կ'ամուէին հոս, չէինք վարժուած տաք ու պղտոր գետերէ խմելու ։ Մենք կարօտը քաշեցինք մեր հայրենի պաղ եւ զուլալ աղբիւրներուն, մշտահոս ակերուն ու ակունքներուն․․․։

Լաստերով անցանք Խապուր գետը, եւ ուղտերով ճամբայ ինկանք դէպի Տէր Զօր ։

Անապատը կ'ընդարձակուէր մեր տեսողութեան առջեւ, անծայրածիր ու միօրինակ ։ Տաքը կը սաստկանար հետզհետէ ։ Գետին հետ կ'ընթանայինք միշտ դէպի հարաւ, զայն ձգելով մեր ձախ կողմը ։

Ուղտերը դանդաղ դանդաղ կը յառաջանային, արածելով տեսակ մը մութ կանանչ բոյս, փուշի նման, որ ցանցառօրէն ճամբուն երկու կողմը կ'երեւէր եւ որոնց մէջէն կը տեսնէինք օձերու սողոսկումը եւ պահուըտուքը կարաւանին աղմուկէն ։ Ճամբան ամայի էր, մարդկային ոչ մէկ հանդիպում ։ Միս միինակ էր մեր կարաւանը, որ իրիկունները կայան կ'ընէր գետին մօտերը ։

Խապուրը չունի գետեզրի գեղեցկութիւն, սա՛ղ, մեր միտքը կ'ուգար Տիգրիսը իր գեղածիծաղ ափերով եւ մեր սիրտը կը մղկտար, ա՛լ պիտի չտեսնէինք անոր կապոյտ ջուրերը հեզանազ օրօրումներով ։ Երբ գարնան գագաթներու ձիւները հալին ու կարկաչահոս վտակներով վար իջնեն, կը փրփրի, կը կատղի Տիգրիսը եւ յախուռն հոսանքներով կը ծածկէ ծաղկազարդ հովիտները, իսկ ամրան կը հանդարտի, կը քաշուի, ձգելով աղուոր կղզեակներ, ուր կը մշակէին համբաւաւոր ձմերուկներն ու մեղրածոր սեխերը խոշո՛ր, խոշոր․․․

Տիգրանակերտի հողէ փարչերէն ունէինք, եւ գետէն լեցնելով կը կախէինք ուղտերուն քովերէն, ցօրեկուան ծարաւը անդիմադրելի էր. Մայրերս լաւագոյն մտածումը ունեցեր էր Անէյճայէն մածուն առնելու ։ Պզտիկները անով պաշտպանուեցան անապատի բռնկող տապին դէմ ։

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

(3) (Շար.)

Թերթերը զոհ են, բացի «Իւմանիթէ»էն

Տեղական թերթերը ընդհանրապէս գոհունակութեամբ կ'ողջունեն գոյացած համաձայնութիւնը, միևնոյն ատեն չեշտելով թէ Անգլիան մասնաւորապէս օգտուած է այս յաջող արդիւնքէն, գործօն դեր կատարած ըլլալով անոր ստացման մէջ :

« Լը Փոփիւլէռ», ընկերվարական պաշտօնաթերթը, յիշելով վերջին շաբաթներու անախորժութիւնները, կը բացատրէ թէ «Ֆրանքեւթուրք բարեկամութեան պահպանումը եւ զօրացումը հրամայական անհրաժեշտութիւն մըն էր, մանաւանդ ներկայ կացութեան մէջ եւ հարկ էր յաղթահարել վերջին ամիսներու ընթացքին ծագած խոչընդոտները :Այդպէս ալ եղաւ եւ այսօրդինքը կարեւոր է ; Թուրքիոյ հետ գոյացած համաձայնութիւնը իր կարգին · կը զօրացնէ ֆրանքօ-անգլիական գործակցութիւնը, քանի որ Անգլիա վերջին օրերս մեծ գործունէութիւն ցոյց տուաւ Էնկիւրիի մէջ : Անգլիա դեռ վերջերս առեւտրական համաձայնութիւն մը կնքեց Թուրքիոյ հետ եւ 16 միլիոն ոսկիի նոր վարկեր բացաւ, որոնց վեց միլիոնը սահմանուած է վերազինման »:

«Փըթի Փառիզիէն» կը փառաբանէ Աթաթիւրքի հանճարը, լայնամտութիւնը եւ բարեացակամութիւնը, գոյացած համաձայնութեան առթիւ : «Մաթէն» դժուարութիւններ նախատեսելով հանդերձ Սուրիոյ կողմէն, զօրացած կը գտնէ ֆրանքօ-թուրք բարեկամութիւնը :

Դժգոհ է մասնաւորապէս «Իւմանիթէ»ն, որուն մէկ մեզադրականը թարգմաներ էինք վերջերս : Համայնավար պաշտօնաթերթը նորէն յիշելով Սանճաքի ընտրութեանց խափանումը եւ Ազգերու Դաշնակցութեան յանձնախումբին բողոքի հեռագիրները, ոչ-թուրք տարրերու դէմ կատարուած բռնութեանց մասին, դիտել կուտայ ·

— «Հակառակ բոլոր ճնշումներուն, ընտրական գործողութիւնները հաստատեցին թէ թրքական մեծամասնութիւն չկայ Սանճաքին մէջ : Իր վայրագութեամբ հանրածանօթ զօրական մը, հրամանատար Քոլէ, պաշտօն առաւ թրքական մեծամասնութիւն մը ապահովել ամէն գնով : Եւ չյաջողեցաւ : Բայց ահա ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը «մասնաւոր դիրք մը» կուտայ թուրք տարրին : Ի՞նչ կը հետեւի : Ֆրանսա որոշած է Սանճաքին մէջ պարտադրե՞լ մեծամասնութիւն մը զոր Սանճաքը չունեցաւ »:

Ցետոյ արտատպելով Ազգաժողովի ներկայացուցիչներուն բողոքի հեռագիրները, կատարուած բռնութեանց առթիւ, «Իւմանիթէ» կը շարունակէ ·

— « Արդէն ծանրակշիռ էր որ այսպիսի ամբաստանութիւններ ըլլան Ֆրանսայի դէմ : Բայց ի՞նչ պիտի պատահի վաղը, երբ արաբական աշխարհին մէջ, ամբողջ արաբական աշխարհին մէջ իմացուի որ, հակառակ այս ամարդի բռնութեանց անյաջողութեան, Ֆրանսա կը պարտադրէ Աթաթիւրքի պահանջած լուծումը : Մենք ալ կ'ընդունինք ֆրանքօ-թուրք բարեկամութեան անհրաժեշտութիւնը : Բայց առանց վարանելու կ'ըսենք թէ՝ անկարելի է այդ բարեկամութիւնը գնել արաբական աշխարհին ընդհանուր թշնամութեամբ »:

Այս առթիւ բոլշեւիկ օրկանը նորէն կը յիշեցնէ թէ թրքական յաւակնութեանց ներշնչողները կը գտնուին Պերլին «եւ կը քաջալերուին Լոնտոնի գերմանասէր խմբակին կողմէ»:

“ՄԻ ՎԱԽՆԱՔ, ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐԸ ՁՊԻՏԻ ԶԱՐԴԷ„

Կացութիւնը Ալեքսանտրէթի մէջ

« Ազդակ »ի թղթակիցը կը գրէ Ալեքսանտրէթէն, յունիս 23 թուականով ·

Հակառակ բոլոր զրոյցներուն, կացութիւնը հանդարտ կը մնայ հոս : Ոչ մէկ փոփոխութիւն՝ կառավարական ճիւղերու մէջ : Մասնաւորաբար իր պաշտօնին վրայ կը մնայ ոստիկանապետ Պ. Կարապետ Ծաղիկեանի, որուն մասին անէ առաջ զրոյց ելաւ թէ արձակուած է : Եթէ հաւատանք լուրի մը, Պ. Ծաղիկեանի դիրքը աւելի զօրացած է, քանի որ, հոս գտնուած միջոցին, կուսակալ Տօքթ · Ապտիւլրահման Մէլէք յայտնած է Հալէպ Էվիին թէ Պ. Ծաղիկեանի իր փոխանորդն է եւ թէ հետեւաբար պէտք է հնազանդիլ անոր, ինչպէս նաեւ օգնել : Անփոփոխ կը մնայ նաեւ Ապահովութեան ճիւղը, գլխաւորութեամբ Ֆրանսացի Պ. Զենարոէին : Միայն կ'իմանամ թէ մաս մը գոյքեր փոխադրուած են Անտիոք :

Փոխուած է միայն Անտիոքի ապահովութեան տնօրէն հարիւրապետ Պ. Սեաի, որու մասին այնքան բուռն կերպով արտայայտուեցան Թուրքիոյ թերթերը, անոր վերագրելով ճառ մը զոր կոչեցին «լրբենի» :

Ինչպէս ըսի, խաղաղ է Ալեքսանտրէթի կեանքը : Արդէն, հինէն ի վեր Հայերը որ եւ է խնդիր չեն ունեցած տեղացի Թուրքերուն հետ : Ապացոյց՝ ընտրական արձանագրութիւնները, որոնց ընթացքին ո եւ է միջադէպ չունեցան Հայերը :

Իրենց կարգին, տեղացի Թուրքերն ալ սկիզբէն ի վեր յայտնեցին թէ ո եւ է խնդիր չունին Հայերուն հետ : Վերջին փոփոխութիւնէն վերջն ալ, ամէն հաւաստիք տուին եւ յանձնարարեցին որ Հայերը չգաղթեն :

Անցեալ Շաբաթ օր, յունիս 18, մասնաւոր մունետիկ մը պտտեցաւ, ժողովուրդին իմացնելու համար թէ թուրք զօրամասերը Սանճաք պիտի մտնեն, Յուլիս 20ին եւ թէ պէտք է պատրաստուիլ ընդունելութեան : Այս առթիւ մունետիկը չմոռցաւ նաեւ սարօրինակ հաւաստիք մը տալու ·

— Մի վախնաք, թուրք զինուորը պիտի չզարդէ ձեզ · բայց գէշերուն ակռաները պիտի քաշէ · · · :

Եղած զանգատին վրայ, Հալէ Էվիի նախագահը ցաւ յայտնեց եւ խոստացաւ պատժել մունետիկը՝ իր այդ անտեղի ու դրդռիչ խօսքերուն համար :

«Միւս կողմէ, խանութպաններէ դրամ հաւաքեցին դիմաւորութեան ծախքերուն ...ամար : Ցանձնարարեցին նաեւ թրքական դրօշներ պատրաստել եւ ...ողել : Ցաջորդ օրը, սակայն, երբ թրքական զօրամասերը չեկան, ընդհանուր յուսախաբութիւն յառաջ եկաւ Թուրքերուն մէջ :

... ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՂՈՒԱԾ ...

ՉԵՐՐԱՆԳԱԼՈՒՆՆԵՑԻՆ Գաղտնի կոմիսէր մը Պարսիլօնայի մէջ, գլխաւոր ամբաստանեալ Տրոցքիի քարտուղարը, որ փախած էր եւ կը փնտռուէր ամիսներէ ի վեր :

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ԲԱՐՁՐ պաշտօնատար մը, Լուշքով, Ծայր · Արեւելքի Ներքին գործոց (Նախկին Չեկային), սահմանագլուխը անցնելով Մանչուրիա փախաւ : Ճափոնական իշխանութիւնը պաշտօնապէս հաղորդելով այս լուրը, կ'աւելցնէ թէ փախած են նաեւ Մոնկոլիոյ խորհրդային բանակին մէկ ...ամանատարը, Ֆրանցէվիչ, եւ Ծայր · Արեւելքի Չեկային գեր - տնօրէնը՝ գոր · Սէմէլովիչ : Ուրիշ հեռագիր մը համաձայն, բազմաթիւ նոր ձերբակալութիւններ կատարուած են Մոսկուայի մէջ :

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ համաձայնութիւն մը կնքեցին Աւստրիոյ պարտքերու մասին (17 միլիոն անգլ · ոսկի) : Տոկոս պիտի չվճարուի : Առեւտրական յարաբերութիւններն ալ կարգադրուեցան :

ՕՏԱՐ ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆՆԵՐԸ արգիլուեցան Զուիցերիոյ մէջ : Անսաստող ... պիտի պատժուին տուգանքով կամ բանտարկութեամբ :

Գոյ ... ի ... հանդէս

Կազմակերպուած Իսի լէ-Մուլինոյի Կապոյտ Խաչի «Խրիմեան» մասնաճիւղի ... կողմէ, 3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Պէչիկթաշլեան» սրահին մէջ, 26 Rue Troyon, Sèvres մէթրօ Pont de Sèvres:

Երգ, արտասանութիւն, արձանախօսութիւն, պար եւ պարթեւ... Մուտք 4 Ֆրանք:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

3 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէնվիլէի ծանօթ տեղին վրայ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին Զամի «Արագած» երգչախումբին կողմէ, նաեւ հայկական եւ եւրոպական պարեր T. S. F-ի նուագով:

Երեւելի համար անուն հանքականոր, որ իւրաքանչիւր ժամ ունի իր երգ ու դարձը:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Հ. Յ. Դ. ԿԱՐՏՕՆԻ «ՆԻԿՕԼ-ԴՈՒՄԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ «ԱՆԴՐԱՆԻԿ» ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ

Մեծ պատրաստութեամբ կը բեմադրուի

«ԱՆԴՐԱՆԻԿ»Ը

Ազգային յեղափոխական կեանքէ, երեք արար, մէկ պատկեր

3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ, ի նպաստ Ակումբի նորոգութեան: Մուտք 4 Ֆրանք:

Կ. Խաչի Սառսէլի Մ. ճիւղին քէյֆահանդէսը

3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Սալ տը-Նոսի մէջ, 81 Rue de Paris, Sarcelles:

Պիտի բանախօսէ Կեդրոնի Վարչութեան կողմէ

ՏԻԿ. ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ տիկիններու եւ օրիորդներու կողմէ

ԿԱՌԱՒՈՒՄԸ.— կառ. տիւ նոռէն ժամը 12.35, 13.50, 14.35, 15.35:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Յառաջիկայ պատախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 6 Յուլիս, Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ:

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ՝ «Հայաստանի Հանրապետութեան առեղծուածը»

Ս. ... արկի գարդարական ...

Ֆ. Կ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ. ՃԻՒՂԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ

3 Յուլիս, Կիրակի ժամը 2.30—7

32 34 Ave. Porte des Lilas, մէթրօ Porte des Lilas

Երգ, պար, արտասանութիւն եւ փոքրիկ ներկայացումներ աշակերտութեան կողմէ : Ժամը 7—12 տեղի պիտի ունենայ բացման հանդէս Lilas St. Gervais եւ Bagnolet-ի շրջանի սորակազմ մասնաճիւղին, որուն առթիւ կը խօսի Տիկ. ԷԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԻ:

Եւրոպական պարեր, l'orchestre Fuselas et ses argentins.

Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով.

Մուտք 5 ֆրանք:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

«Մատենաշար Ռամկիկ»ի թիւ 2

Հրատարակութիւն Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

ԼԵՌՆ ՅԻՆ Պ ՏԵ ՔԸՆ

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ

Այս գիտական խիստ արժէքաւոր ուսումնասիրութիւնը գործն է Հրանտ Փաստրմաճեանի, որ վերջերս անգլիերէն լեզուով լոյս տեսած է Վաշինկթոնի մէջ: Մեր համակրելի աշխատակիցը շատ պարզ եւ հասկնալի լեզուով կ'ուսումնասիրէ լեռնային զանազան ռազմարեստրը — մասնաւորաբար Հայկականը — տալով անոնց շուրջ կատարուած փնտրերու նշանակալից դէպքեր, թուելով պատմականներ, թիւեր ու դէմքեր :

Հեղինակը ուշանէլիորէն կը պարզաբանէ լեռնային հոզամասերու իւրայատուկ կազմութիւնը ու անոնց դերը ռազմական գործողութիւններու վրայ : Կը խօսի զանազան տեսակի կռիւներու մասին : Կը պարզէ լեռնային երկիրներու պարենաւորման եւ փոխադրութեանց դժուարութիւնները, լեռնային յատուկ զօրամասերու կազմակերպութիւնը, քաջերու գործը եւայլն :

Հայերէնի թարգմանուած այս գործը պիտի հետաքրքրէ անխտիր մեր նախկին ռազմիկները, նորակոչ զինուորներ, եւ առհասարակ ամբողջ հասարակութիւնը :

Գիրքը 100 էջէ աւելի, գեղեցիկ տպագրութեամբ եւ հոզուագրեալ նկարներով զարդարուած է :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵՒ ՇՐՋ. Հայրենակցական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի պատգամաւորական ժողովը կը գումարուի 3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը ճիշդ 3ին, Բարեգործականի սրահը, 8 Rue Bossuet : Կը խնդրուի Փարիզի եւ շրջանի պատգամաւորներէն ըլլան ճշդապահ :

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Ս. ԷԹԻԷՆԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը 4 Յուլիս, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Դուրեան» գրադարանը : Կարեւոր օրակարգ :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԲԵՐԴԻ Հայրենակցական Միութեան Ընդհ. Ժողովը 3 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Պուլվար Օտտոյի Ազգ. վարժարանի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ : Կը խնդրուի անդամ եւ ոչ-անդամ հայրենակիցներէն ներկայ ըլլալ այս կարեւոր ժողովին :

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ՍԱՆԵՐՈՒ Միութեան Վարչութիւնը կազմակերպած է ընկերա - համակրական հաւաքոյթ մը յառաջիկայ Յուլիս 3ին, Կիրակի ցերեկէն վերջ, ճիշդ ժամը 3ին, զուարճալի ըմպելիներու, նուագի մը շուրջ, Թաֆֆի ճաշարանին մէջ, 8 Rue de Maubeuge (Carrefour Château - dun) : Կը հրաւիրուին անխտիր բոլոր սաներն ու համակիրները: Վասպուրական Արքայ. յատկապէս հրաւիրուած է պահ մը նախագահելու համար : ՄՈՒՏՔ... Մանուկներու մուտքը՝ ամէն գլուխ 5 փր., փոքրիկները հրաւիրեալ կը նկատուին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Թագուհի եւ զաւակունք, այրի Տիկին Էմմա Աւագեան եւ զաւակունք (Մոնթէլիմար), Տէր եւ Տիկ. Տէրոէրեան Մոնթէլիմար, Տէր եւ տիկ. Մելիքեան (Վալանս), Այրի Տիկ. Աթմաճեան (Փարիզ), շնորհակալութիւն կը յայտնեն Կեսարիոյ Վերաշինաց Միութեան, ճերանեան եղբայրներուն, այրի Տիկին Քաթիպեանի, այրի Տիկին Եանուխեանի, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոսեանի եւ բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, նամակով կամ անձամբ ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, տաղեր, հօրեղբօր, կնքահօր՝

Պ. ԲԱՐՍԵՂ ԱՒԱԳԵԱՆԻ

մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ 27 Յունիս, իր բնակարանին մէջ, Վալանս :

REXY CINEMA (Lyon)

1 Յուլիս — 7 Յուլիս

Cours Lafayette, angle Rue Garibal.

Ամէն օր ցերեկները 2.30ին, իրիկունները 20.30ին:

Charles-Vanel dans „L'Impossible aveu" „Congrès des Sapeurs-pompiers"

Գիներ 3, 5 եւ 7 փրանք

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով :

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՐԵՀ ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱՅԻ

Մասնակցութեամբ Երիտ. Հայուհեաց եւ Հայ Երիտ. Միութեան

3 Յուլիս, Կիրակի, ժամը 15—24

Օրէլ Ճէպրալթարի գեղատեսիլ պարտէզին մէջ. Ժիւվիզի

Ընտիր նուագ, բացօթեայ պար, գեղարուեստական եւ այլ հաճելի անակնկալներ, գիւղատնտեսական պիւֆէ եւ պաղ ըմպելիք:

Երթեւեկ հանգստաւէտ կառքերով

Մեկնում ժամը 15էն մինչեւ 16-30, Բարեգործականի տունէն, 8 Rue Bossuet

Երթեւեկի տոմս 10 Ֆր. Հանդէսին մուտքը 12 Ֆր.

Երիտասարդաց եւ հայուհեաց միութեան անդամներուն եւ ուսանողաց 8 Ֆր.

Ի հարկին կարելի է հանդիսավայր երթալ երկաթուղիով, Gare d'Orsay, St. Michel, Austerlitz, Gare de Lyon.

ՅԱՌԱՋԴԻՄ ՍԻՐԱՑԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

3 Յուլիս, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11.30

ի նպաստ իր վարժարանին

ՐՈՊԻՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, Grand Arbre, Maison Fiquet

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Ն. ՊԷՉԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Կ'երգեն բազմաթիւ երգիչներ ու երգչուհիներ: Անակնկալներ

Նուագախումբ՝ ղեկավարութեամբ Տ. ...

Կը ներկայացուի ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ճոխ եւ աժան պիւֆէ

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Denfert-էն առնել մեթրոյի գնացքը ... Թաւէնսոն ... :

ՄՈՒՏՔ 4 ՖՐԱՆՔ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ

23ՐԴ. ՏԱՐԱԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախաձեռնութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Մասնակցութեամբ ՄԵՆԹԱՆԹՈՒԱՆԻ ԵՒ Պ. OSSO-Ի Մ. ՃԻՒՂԵՐՈՒՆ

3 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Պառ Ս. Անդրէ «Պէլվիտէրի» դաշտ եւ օդասուն պարտէզին մէջ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵՆԱՊԵՏ Պ. ԴԱՆԻԷԼ ԵՂԻՇԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ

ՊՕՂՕՍ ՀԻՒՍԵԱՆ ԵՒ ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ եւ խնամուած բաժին: Պիտի երգեն Պ. Ս. ՌԻՇՕԵԱՆ եւ Օր. Վ. ԱԻՈՒԽԱՆ, կ'արտասանեն Օրիորդներ ՄՈՒՇ ՀԱՑԱԳՈՐԾԵԱՆ, ՌՕԶԱ ԵՂԻՇԵԱՆ, Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ եւ Վեհ. ՎԱՐԺԵԱՆ : Պ. Պ. Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Դ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Ռ. ՕՀԱՆԻԲԵԱՆ, Թ. ԱՍՏՈՒՐԵԱՆ, Գ. ՎԱՐՈՑԵԱՆ, Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ եւ Գ. ՇԱՀԶԵԱՆ,

Միջանցքին մէջ պիտի նուագէ «Աւգուստի» բարձրախօսը ընտիր երգեր:

Մուտք 2 Ֆրանք

... հանդիսավայր երթալու համար, քուռ Պէլզանսէն առնել 25 թիւ կառքը ... կարելի է նաեւ միասին բերել:

Մ Ե Ծ Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԱԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 10էն մինչեւ կէս գիշեր

ՌՈԲԻՆՍՈՆԻ ՄԷՋ

Անակնկալներ Նուագախումբ Պիւֆէ

Մուտք 5 Ֆրանք

Ուտելիքը կարելի է միասին բերել

Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԻւ ՆՈՌ)

Tél. Trudaine 42 - 69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ՎԱՀՐԱՆ ԵԱՐԺԱՆԵԱՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Հաճեցէք դիմել իրեն, ամէն դատական եւ վարչական գործերու համար:

Ամէն օր ժամը 10էն 12 եւ 5էն 7. բացի ՇԱԲԱԹ եւ ԿԻՐԱԿԻ օրերէն:

44, Rue Lafavette. Tél Prov. 78-38.

“ՇԻՐԱԿ„

Արեւելքի ճշմարիտ խմիչքն է.

Անզուգական. Անմրցելի. Անխառն:

Առողջութեան զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ ... Թովմ. Հայ առանձնաշնորհեալ սեղանին զարդ:

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որոնք ստամոքսը կ'այրեն եւ գլուխնուն ցաւ կը խմցնեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անուրանալի ... բժիշկներէ ... :

Dalakupeian 24 Rue St. Lambert et 8 Rue Suffren, Marseille:

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
5
ՅՈՒԼԻՍ
MARDI
5 JUILLET
1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3774

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԸ ՄՆԱՑ ՈՂՈՐՄԻԼ...

Փարիզի մէջ ունինք «Հայ. Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողով» մը, որուն գործունէութեան մասին շատ քիչ բան գիտենք։ Այն ալ անուղղակի։

Ալեքսանտրէթի Սանճաքին ծանօթ կացութեան առթիւ, անշուշտ այդ յանձնաժողովին վրայ եւս պարտականութիւններ կ'իյնային։ Բարեմիտներ կը կարծէին թէ ան ալ բաներ մը կ'ընէ, «պարտ ու պատշաճը տնօրինելու համար»։

Իմացէք եւ ուրախացէք,— Փարիզի ամսկավոր շաբաթաթերթն է որ կը պատմէ.

... «Հայ Գաղ. Յանձնաժողովը վերջերս գումարում մը ունեցած է որուն մէջ որդեգրած է այն սկզբունքը թէ Յանձնաժողովը իրաւասու չէ միջամուխ ըլլալու Սանճաքի խնդրին կարգադրութենէն ի վեր ստեղծուած կացութեան եւ այս առթիւ ու եւ է ձեռնարկ կատարելու, եւ թէ Սանճաքի եւ Սուրիոյ Հայութեան կը պատկանի տեղական պահանջներուն համաձայն պատշաճը տնօրինել։

Կը լսենք թէ նոյն նիստին մէջ որոշուած է միայն ձեռնարկներ կատարել Սանճաքի չքաւորներու եւ անգործներու օժանդակութեան համար»։

Գործը գնաց։ Քանի մը տասնեակ հազար Փր.ի նպաստ հաւաքելով, կը ղրկենք Ալեքսանտրէթ եւ Անտիոք, որպէսզի բաժնեն չքաւորներուն եւ անգործներուն, եւ մենք ալ հանգիստ քուն կը քաշենք։

Մոռցանք որ, արդէն ամառ է եւ մեր ազնուակա՞ն ջիղերը հանգստանալու պէտք ունին...

Բարի վայելում։ Արդէն շատ յոգնելու պէտք ալ չունին։ Կաթողիկոսարան կայ, առաջնորդներ, եպիսկոպոսներ եւ վարդապետներ կան, անշուշտ անոնք ճար մը կը գտնեն, մեր հոգը հատի՞ր է...

Ապահովաբար այսպէս տրամադրուած են Գաղթ. Յանձնաժողովին անդամները, որոնց մէջ երիտասարդներ ալ կը գտնուին, եթէ չենք սխալիր, վերջին վերակազմութեան շնորհիւ։

Այս լուրին հետ միասին, Պէյրութի թերթերուն մէջ կը կարդանք հետեւեալ երկու տեղեկութիւնները.—

1. *Անտիոքի թեմին առաջնորդ Խադ արք. ընդարձակ տեղեկագիր մը ներկայացնելով կաթողիկոսարան,* կը շեշտէ մեր ժողովուրդին կրած տնտեսական անօրինակ տագնապը Ալեքսանտրէթի, Գրըգ խանի, Անտիոքի, Քեսապի եւ Ճէպել Մուսայի մէջ եւ կը պահանջէ անմիջական օգնութիւն։

2. Խադ արք. իր տեղեկագրին մէջ մանրամասն բացատրութիւններ կուտայ այն ծրագրի մասին որուն համաձայն կարգ մը Հայեր կ'ուզեն պատուիրակութիւն մը ղրկել Էնկիւրի։ Կաթող. ընդհ. փոխանորդ Սարաճեան արք. որ նկատի ունի ամբողջ հայութեան շահն ու արժանապատուութիւնը, ինչպէս նաեւ կը գիտակցի արաբ ազնիւ ժողովուրդին մեզի ցոյց տուած առընչականութեան, անմիջապէս պատասխանած է Խադ արք.ի գրութեան, շեշտելով այդպիսի քայլի մը աղետալի հետեւանքները։ Ընդհ. փոխանորդը թելադրած է շրջահայեաց ըլլալ եւ զգուշանալ այդպիսի պատասխանատու քայլերէ։

Առաջինին մասին — նիւթական օգնութիւն — մտածե՞ր են արդէն։ Գալով երկրորդին — պատուիրակութիւն մը ղրկել Էնկիւրի — ի՞նչ կապ ունի Փարիզի հետ։ Սուրիոյ գաղութին կ'իյնայ «պատշաճը տնօրինել», համաձայն տեղական պահանջներուն...

Ահա այսքան պարզ է կացութիւնը, Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովին համար։

Եւ երբ այս հոգեբանութիւնը կը տիրէ այդ յանձնաժողովին մէջ, կրնաք վստահ ըլլալ թէ այսպէս կը մտածեն նաեւ Լոյս-Քաղաքին միւս ազգային օրկանները,— Բարեգործական, բանկալ եւայլն։ Չէ՞ որ մէկը միւսին լրացուցիչն է։ Սան մը գլորէ մէկ տեղէն, կ'երթայ կը գտնէ իր խուփը։

Չենք զարմանար։ Եւ մենք շատոնց խաչ քաշած ենք այս «երեւելեաց ժողովներ»ուն վրայ, երբ անդադար կը յիշեցնենք Միացեալ Ճակատի, գաղութներու կազմակերպութեան, ընդհանուր ղեկավարութեան պահանջը։ Պահանջ մը՝ չափազանց տարրական եւ անյետաձգելի։

Ահաւասիկ նոր փորձաքար մը՝ Սանճաքի տագնապը, ապացուցանելու համար համատարած սնանկութիւնը։ Այն ալ Փարիզի մէջ, որ եթէ ոչ ուրիշ գաղութներու, գոնէ Սուրիոյ հետ անմիջական կապ ունի, իբրեւ մայրաքաղաքը հոգատար իշխանութեան։

Մենք չենք ուզեր մտնել «իրաւասութեան» խնդիրներու մանրամասնութեանց մէջ, աւելորդ վէճեր չյարուցանելու համար։ Արգահատանքով կ'արձանագրենք այդ առարկութիւնը, եւ նորէն կը յիշեցնենք.—

Նոյնիսկ Սանճաքի զինուորական համաձայնութեան կնքումէն վերջ, աշխատանքներ կան աչքի առջեւ,— պարտականութիւններ՝ որոնց մասին հրապարակաւ չէ որ պիտի խօսինք։

Արդ, անխղճութիւն է, դասալքութիւն է մինակ ձգել Սուրիոյ ազգ. իշխանութիւնները, այս տագնապալի պարագաներուն մէջ, ուր որ եւ է շուարում, խուճապ կամ զանցառութիւն կրնան անդարմանելի աղէտի մը յանգիլ։

Եւ չմոռնանք որ ճիշդ այն պահուն երբ մենք այս մտահոգութիւնները կը յայտնենք, Թուրքերը չգոհանալով իրենց շահած յաջողութիւններէն, տենդագին աշխատանքներ կը կատարեն, հրապուրիչ խայծեր կը նետեն Անտիոքէն Փարիզ, ի խնդիր նոր նուաճումներու։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրք զօրքը Սանճա՞ք մտած է արդէն

Անտիոքէն կը հեռագրեն յուլիս 3 թուականով.—

Ֆրանքօ-Թուրք պատուիրակներուն միջեւ կատարուած զինուորական բանակցութիւնները վերջացած ըլլալով, պայմանագրութեանց ստորագրութիւնները փոխանակուեցան այս առտու ժամը 7ին։ Ինչպէս յայտնի է, այս խորհրդակցութիւնը նախատեսուած էր Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ կնքուած համաձայնութիւններով, ապահովելու համար Ալեքսանտրէթի Սանճաքին հողային ամբողջութիւնը եւ ամրապնդելու երկու երկիրներուն բարեկամական կապերը։

Շուտով Ֆրանքօ-Թուրք զինուորական գործակցութիւն մը պիտի հաստատուի հաւասար քանակութեամբ զօրքով, երբ նշանագրուի Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութեան դաշնագիրը, Էնկիւրիի մէջ։ Կնքուած համաձայնութեան շնորհիւ Սանճաքի բնակիչները պիտի կր[illegible] հանդարտութեամբ եւ վարչական իշխանութիւնը պիտի կրնայ գործել համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ հաստատուած կանոնագրին։

Երկու պատուիրակներուն խօսակցութիւնները տեղի ունեցան բացարձակ ուղղամտութեամբ եւ ունեցան շատ սիրալիր հանգամանք, փոխադարձ հասկացողութեամբ։ Ստորագրութեանց փոխանակութենէն վերջ, Զօր. Կիւնտիւզ մարզպանութեան Անտիոքի կեդրոնը գնաց, ուր ընդունելութիւն մը սարքուած էր Զօր. Հէօնցինկէրի եւ հրամանատար Քոլէի կողմէ, ի պատիւ իրեն։ Թուրք զօրավարը յետոյ իր երկիրը վերադարձաւ, Ալեքսանտրէթի ճամբով։

*** *Զինուորական պայմանագրին ստորագրութեան առթիւ պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ անոր նպատակն է ապահովել Սանճաքին հողային ամբողջութիւնը եւ քաղաքական սահմանադրութիւնը, համաձայն 1937 մայիս 29ի Ֆրանքօ-Թուրք դաշնագրին։ Անմիջապէս վերջը ստորագրուեցաւ յարակից յաւելուածը, որ կը ճշդէ զինուորական գործակցութեան մանրամասնութիւնները։ Թրքական պատուիրակութեան կը նախագահէր Զօր. Հ. Կիւնտիւզ, Թրքական սպայակոյտին երկրորդ նախագահը, Ֆրանսական պատուիրակութեան՝ Զօր. Հէօցինկէր, Ֆրանսայի արեւելեան բանակին հրամանատարը։ Երկու կողմէն ալ կը մասնակցէին սպաներ եւ մասնագէտ պաշտօնատարներ։*

*** *Մինչ պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ զինուորական գործակցութիւնը պիտի սկսի Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութեան դաշնագրին [illegible] առաջին ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը, [illegible], «Իւմանիթէ» երէկ հրատարակած էր ուրիշ հեռագիր մը, որ կ'ըսէ.—*

Թուրք զինուորները, 2500 հոգի. Սանճաք մտան երէկ, 2 յուլիս, համաձայն կնքուած պայմանագրին։ *Զեկոյցը կ'ըսէ թէ այս զինուորները պիտի օգնեն Ֆրանս. զօրքին, պահպանելու համար բարեկարգութիւնը՝ ընտրութեանց շրջանին։*

«Իւմանիթէ» կը շարունակէ.— Ուրեմն, Թուրք զօրքը ներս մտած է բարեկամութեան դաշնագրէն առաջ։ Այս կացութիւնը մեծ սրտնեղութիւն պատճառեց Սուրիոյ մէջ։ Ֆաշական հրամանատար Քոլէի դիկտատուրան իրականին մէջ թուրք զօրքին յանձնած կ'ըլլայ Սանճաքը։ *Արդէն իսկ Ֆրանքօ-Թուրք դաշնագիրը կը հաստատէ Թրքական գերակշռութիւնը Սանճաքին վարչութեան մէջ, մինչդեռ Թուրքերը փոքրամասնութիւն կը կազմեն. Սուրիան կ'անդամատուի, մինչդեռ տակաւին խորհրդարանին վաւերացման չէ յանձնուած Ֆրանքօ-Սուրիական դաշնագիրը։ «Կարելի չէր աւելի լաւ ծառայել Ֆրանսայի թշնամիներու խաղերուն, Մօտաւոր Արեւելքի մէջ»։*

Թաւիլերը կը ցնծան, կը դրօշազարդեն...

Պէյրութէն կը հեռագրեն յուլիս 2 թուականով.—

Զինուորական համաձայնութիւնը կը տրամադրէ որ Թուրք զինուորները [illegible] Ալեքսանտրէթ-Անտիոք գծին [illegible]։ Անտիոք պիտի դառնայ կայանը խառն պահակազօրքի մը։

Թուրքերը փառաւոր ընդունելութիւն մը կը սարքեն Թրքական զօրքին ժամանման առթիւ։ Քաղաքին գլխաւոր թաղերուն մէջ կանգնած են յաղթական կամարներ, զարդարուած դրօշակներով եւ Աթաթիւրքի պատկերներով։ Տուներու ճակատներն ալ զարդարուած են դրօշակներով եւ գորգերով։ Դրօշակներ կախուած են փողոցներուն մէջ եւ ամէն կողմ խումբեր կազմուելով ցնծագին աղաղակներ կ'արձակեն։

Թրքական տարրերու այս ցնծութեան առջեւ, արաբ, ալեւի եւ հայ հասարակութիւնները հանդարտ եւ խոհեմութեամբ ամփոփուած կը մնան իրենց թաղերուն մէջ, իրենց [illegible] ըլլալով պահպանել ապահովուած իրաւունքները, ազատօրէն կիրարկել իրենց պաշտամունքը եւ վայելել իրենց ստացուածքը։ Սակայն բազմաթիւ ընտանիքներ որոշած են մեկնիլ եւ հեռացած են վերջնապէս, ծախելով իրենց հողերը եւ միասին տանելով իրենց ստացուածքը։ *Կը թուի թէ մնացեալ փոքրամասնութիւնները տրամադիր են աւելի դիւրութեամբ համակերպելու եւ գործակցելու իշխանութեանց։*

*** *Գալէն կը հեռագրեն թէ զինուորական համաձայնութենէն վերջ, ամբողջ Թուրք մամուլը փոխելով իր դիրքը, սիրալիր զգացումներ կը յայտնէ Ֆրանսայի հանդէպ եւ բեղուն գործակցութիւն մը կը նախատեսէ երկու երկիրներուն միջեւ։ Քանի մը նախարարներ Պոլիս կուգան, ուր ժողովներ պիտի գումարուին Աթաթիւրքի նախագահութեան տակ, մասնակցութեամբ սպայակոյտի պետին։*

*** *Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ համաձայնութեան լուրը լաւ տպաւորութիւն ձգեց Ազգաժողովի շրջանակներուն մէջ։ Այս առթիւ կը գնահատուի երկու կողմերուն համերաշխութիւնը եւ յոյս կը յայտնուի թէ Ազգաժողովը յառաջիկայ սեպտեմբերին գոհունակութեամբ պիտի արձանագրէ համաձայնութիւնը, որ կ'ամրապնդէ խաղաղութիւնը Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։*

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Գ. Քալինին ճառ մը խօսելով, յայտարարեց.— «Մ. Միութիւնը պէտք է գերազանցէ Մեծն Բրիտանիան, նաւային շինութեանց մէջ։ Կարգ մը պետութեանց վարիչները կ'ուզեն աւարի առնել մեր մեծ երկիրը։ Ուստի պէտք է զինուինք, զայն պաշտպանելու համար»։

ԽՈՐԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԽԵՂԴԵԼԷ ԱՌԱՋ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐ[illegible] ԵՆ ՄԵՍՐՈՊ ԵՒ ԲԱԳՐԱՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐԸ

«Յուսաբեր»ի մէջ կը կարդանք հետեւեալ նոր տեղեկութիւնները, որոնք մեր պաշտօնակցին հաղորդուած են յունիս 15ին, արժանահաւատ աղբիւրէ մը (24 յունիս).—

«Ստոյգ է այլեւս, որ Կաթողիկոսին խեղդել են չեկիստները։ Իր եղերական մահից երկու օր առաջ չեկիստները Կաթողիկոսից պահանջում են Մայր Աթոռի գանձատան բանալիները։ Մեսրոպ (Մագիստրոս) եւ Բագրատ եպիսկոպոսները գնում են չեկիստներին յայտնելու Կաթողիկոսի մերժական պատասխանը։ Չեկիստները տեղն ու տեղը գնդակահարում են Մագիստրոսին եւ Բագրատին։ Երբ կաթողիկոսը այդ կրակոցների վրայ դուրս է գալիս, չեկիստները անմիջապէս յարձակւում են վրան եւ պահանջում բանալիները։ Վճռական մերժում ստանալով, չեկիստները բռնում եւ գազանաբար խեղդում են կաթողիկոսին։ Դիակը երեք օր մնում է անթաղ, մինչեւ որ Թիֆլիսի կուսանոցի ծեր կոյսերը, որոնք ապաստան գտած էին Վանքում, ահուդողի մէջ գալիս եւ մի կերպ թաղում են եղերաբախտ նահատակին։

«Անդրկովկասից Պարսկաստան քշուած գրեթէ բոլոր Պարսիկները միաբերան յայտարարում են.— «Բոլշեւիկները Հայոց Խալիֆային սպաննեցին»։

ՄԵԾ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Հայերու եւ Արաբներու տագնապը

Պէյրութէն կը հեռագրեն յուլիս 2 թուականով. *(Իւմանիթէ).— Հրամանատար Քոլէի զինուորական դիկտատուրային հետեւանքով Սանճաքին արաբ եւ հայ բնակչութեան մէկ մասը հարկադրուած էր ձգել հեռանալ։ Ֆրանքօ-Թուրք զինուորական համաձայնութեան ստորագրութիւնը ընդունուեցաւ իբրեւ յաղթանակ մը Թրքական յաւակնութեանց։ Թուրք զօրքին մուտքը առիթ պիտի ծառայէ մոլեգին ցոյցերու։* Սանճաքը անբնակելի կը դառնայ արաբ եւ հայ հասարակութեանց համար որոնք իրաւամբ կը վախնան թէ պիտի չկրնան պահել ընկալեալ իրաւունքները եւ պաշտամունքի ազատութիւնը։

Սուրիոյ մէջ Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը ընդունուեցաւ մեծ յուսախաբութեամբ։ Հանրային կարծիքը դիտել կուտայ սա կէտերը.— 1. Ֆրանքօ-Սուրիական դաշնագիրը տակաւին Ֆրանսական խորհրդարանին վաւերացման չէ ենթարկուած, հակառակ տրուած հանդիսաւոր խոստումներու.— 2. Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը ալ աւելի կը ծանրացնէ Ազգաժողովին որոշած կարգաւորումը, որ իրենին ծանր հարուած մը կը կազմէ [illegible] միութեան համար։

Դժգոհութիւնը մեծ է ամբողջ Սուրիոյ մէջ։ Մաղթենք որ չշահագործուի Ֆրանսայի թշնամիներուն կողմէ։

Ի՞նչպէս պիտի տեղաւորուի թուրք զօրքը

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» հաղորդելով համաձայնութեան լուրը, կ'ըսէ թէ 2500 Ֆրանսական զօրքին մէջ Սուրիացիներ պիտի չգտնուին եւ ընդհանուր պատասխանատուութիւնը պիտի վերաբերի Ֆրանսացի զօրավարին։ «Թանձ յու-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՃԱՃՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷՔ

Գ.

Ես ձեզի զաճաճներ յիշեմ, որոնք հանդիսացեր են իրենց դարուն փառքն ու պարծանքը։

Կիկերոնի հակառակորդը, պերճախօսն Լիկինիոս Կալվոս, իր թիզ մը հասակով կը ցնցէր սենատը Կիլիկիոյ Հռովմայեցի հիւպատոսին դէմ[illegible]՝ երբ ճառել սկսէր։

Անգլիացի բանաստեղծը, Փոփ, զաճաճ էր եւ մէջքը երկուք եղած, այնքան կորաքամակ որ պարոյկի ձեւ առած։ (Օր մը, իր բարեկամին քով նստած՝ Փոփ կ'աշխատէր թարգմանել լատիներէն ոտանաւոր մը, բայց տող մը կար որ չէր կրնար հասկնալ։ Ուսանող մը, որ մօտերը կեցած՝ ականջ կուտար, կը միջամտէ եւ Փոփի կ'ըսէ թէ դժուարութիւնը կը ծագի անկից որ հարցական նշանը մոռցուած է։ Փոփ, զայրացած, կը հեգնէ.— «Հարցական նշանին ի՞նչ ըլլալը գիտե՞ս նայիմ»։— «Պզտիկ կեռ բան մըն է, որ միայն հարցումներ գիտէ ընել» կ'ըսէ ուսանողը՝ անոր անզուսպ հեգնութեամբ մը ակնարկելով բանաստեղծին հասակին, որ կեռ նշանի կամ պարոյկի ձեւ ունէր)։

Կոտօ, որ եպիսկոպոսացաւ Ռիշլիէօյի օրով, իր դարուն մեծագոյն իմացականութիւններէն մէկը կը համարուէր, թէեւ հասակով կարճագոյն։

Յիշեցինք հռետորը, բանաստեղծը, եպիսկոպոսը,— կը բաւէ։ Ուրեմն զաճաճները կրնան նոյնիսկ... բանաստեղծ ըլլալ կամ եպիսկոպոս։ Եւ ... թագաւոր, ինչպէս Լեհաստանի մէջ 1305ին (Վլատիսլաս Քիւպիթալիս զաճաճ էր)։ Ալ չեմ յիշեր երգիչ, երաժիշտ, սուսերամարտիկ զաճաճները։

Ճիշդ է թէ զաճաճէ զաճաճ տարբերութիւնը մեծ է,— անշուշտ ինծի հետ դուք ալ չէք հաւատար Պլինիոսի այն աւանդութեան թէ Գանգէսի եզերքը կը բնակէին, իր դարաշրջանին, զաճաճներ, որոնք հազիւ երեք հարիւր միլիմեթր հասակ ունէին։ Այսուհանդերձ կը վկայեն թէ Ֆրանսայի հռչակաւոր զաճաճը, Նիքոլա Ֆերրի, այլ անուամբ՝ Մանկիկ, ծնելոյն ի վոժ, պզտիկուց՝ փոխանակ օրօրոցի մէջ դնելու, ուր պիտի կորսուէր, հակաթափի մէջ կը դնէին, այնքա՜ն պզտիկ էր։ Երբ մկրտութեան տարին, պնակի մը մէջ դրին։ Բերանը այնքան պզտրտիկ էր, որ մօրը ծիծը բերանը չէր մտներ, ուստի կը սնանէր ծծանով։

Պավարիոյ թագաւորն ալ զաճաճ մը ունէր։ Օր մը, խնջոյքի ժամանակ, թագաւորը հրամայեց սեղան բերել պատառոց կարկանդակ մը, որ յանկարծ ինքնիրեն նեղքուեցաւ եւ մէջէն դուրս եկաւ ... զաճաճը՝ սարսափի մատնելով թագաւորին սեղանակիցները։

Սարբ Ռուսիոյ ցարին, Պետրոս Ա.ի քոյրը եւս նաեւ էր զաճաճ մը եւ զաճաճուհի մը, որոնց ամուսնութեան համար՝ յատուկ կառքեր ու թիկնապահներ շինեց, այնքան նեղլիկ որ խաղալիկ պիտի կարծէիք։

Ուրեմն, հասակին կարճութիւնը չի նշանակեր խելքի կարճութիւն,— զաճաճները պատմութեան տուեր են հռետորներ, բանաստեղծներ, եպիսկոպոսներ, թագաւորներ, երգիչներ, մարզիկներ, ասպետներ, եւայլն։

Կը մնայ եզրակացնել, այդ ալ՝ յաջորդով։

ԱՐԱՋ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԻ ԱՏՏԻԿՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԵՒ ՄԵՐ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Գ.

Ոսկեբերանի անձին միջոցաւ տեսած եղանք մօտաւորապէս իր կողմնակիցներու պատկերը։ Այժմ տեսնենք թէ ի՛նչ կը ներկայացնէին իր հակառակորդները եւ ի՛նչ աշխատանքներ կը կատարէին։

«Կամօքն Արկադիոսի եւ Եւդոքսիայի» Ոսկեբերանին կը յաջորդէ Արշակ, որ կատաղի հակառակորդ մըն էր անոր։ Արշակ կամ Արգաս պատրիարքական գահին վրայ կը մնայ միայն 16 ամիս։ Պատմագիր մը կը գրէ թէ «Արշակ մնաց 16 ամիս պատրիարքէ վերջ, առանց կենդանի մարդու գործ մը ձգելու. Օ՛, ի՛նչ յաջորդ, եւ որո՛ւ յաջորդ։ Արշակ դիակ մըն էր, երբ մահը վրայ հասաւ։ Հաստարմատ ծառի մը փոխարէն չիւղ մըն էր, 80 տարեկան, պերճման դնելիք ալեւոր մը, քան իշխաններու քմահաճոյքով դահ բարձրանալիք մէկը։ Ոխնթ մը, յիմար մըն էր։ Անհնթեթ՝ երբ կ՚ուզէր խօսիլ, անկարող՝ երբ կ՚ուզէր գտանել։ Կարելի էր համեմատել քարի մը հետ, քան կենդանի էակի մը։ Անոր պէտք էր սենեակի մը անկիւնը, անկողին մը, քան պաշ մը» (Amédée Thierry)։

Արշակի նման տխեղծական պատրիարք մը, տարակոյս չկայ, Բիւզանդական հրաբխային վէճերուն մէջ ոչինչ կրնար ընել եւ ի հարկէ իր շրջապատի դուռագիր կղերն էր, որ արքունիքի զօրանկցութեամբ անխնայ կը հալածէր Ոսկեբերանը։

Արշակին կը յաջորդէ Ատտիկոս, դարձեալ Ոսկեբերանի կատաղի հակառակորդներէն մէկը։

Ո՞վ է այս կղերականը, որու մասին մասնաւորապէս մեր պատմութիւնը եղած է զուսպ Ոսկեբերանի պատճառով։

Ատտիկոս Սեբաստացի Հայ մըն էր։ Իր մանկութիւնը անցուցած էր մակեդոնական վանքերուն մէջ, որ ըստ կղերական գրչի մը «փիլիսոփայութեան խանութներ» կը պահէին հոն։ Իր չափահասութեան Ատտիկոս կը ձգէ Սեբաստիան եւ կուգայ Կ. Պոլիս եւ առանց խարխափելու կ՚ընդունի բիւզանդական կրօնը եւ կը մտնէ միամիաբանութեան մը մէջ։

Այս երիտասարդ մակեդոնական վանականը շատ ադէտ էր եւ չէր հասկնար Բիւզանդիոնի աստուածաբանութիւնը, որ նրբութեան հասցուցած էին Գրիգոր Նազիանզ եւ Յովհան Ոսկեբերան։ Ատտիկոս իր միաբանակիցներուն կողմէն «ադէտ» յորջորջուեցաւ։ Ատտիկոս իր հետ բերած էր «հայկական պարհուրելի չէշտ» մը, որ հռետորութիւնը կը փճացնէր իր բերնին մէջ։ Այս թերութիւնները այնքան կ՚ազդէին իր վրայ, որ սորված անգիր կը սորվի Ս. Գիրքէն ամբողջ քաղուածքներ։ Եւ կ՚ուզէ աստիճանաբար իր թերութիւնները սրբագրել։ Կը մեկուսանայ բոլորովին եւ գիշեր ցերեկ կը սկսի ուսումնասիրել հելլենական գրականութիւնը, եկեղեցական աստուածաբանութիւնը եւ ուղղել իր չեշտը։ Մեծ արդիւնք կը ստանայ եւ շատ կը հմտանայ։ Օր մըն ալ կրկին կը վերադառնայ իր միաբանակիցներուն շրջանը Աթենացիի մը պէս խօսելով Արիստոտէլի եւ Պղատոնի լեզուն։ Ամէն ոք կը հիանայ եւ կը խոնարհի այս երկաթէ կամքին առջեւ եւ հռչակը կը տարածուի բերնէ բերան։ Աւելի ղեկավար եւ կամքի տէր էր նկատուած, քան իբր գիտնական։ Ատտիկոս Ոսկեբերանի հակառակորդներուն մէջ կ՚իյնայ։ Այս պարագան աւելի կ՚ուժեղացնէ իր դիրքը իր համախոհներուն առջեւ եւ 406ին, փետրուարի վերջերը, կ՚ընտրուի տիեզերական պատրիարք։

Ատտիկոս իսկոյն ձեռք կ՚առնէ արեւելեան եկեղեցիներու կազմակերպութեան ծրագիրը, որ յղացուած էր իր նախորդներուն կողմէ։

Ի՞նչ էր այդ ծրագիրը։

Փոքր Սուրիա բիւզանդական եկեղեցին պառակտուած եւ երկուքի բաժնուած էր։ Մանաւանդ Սուրիոյ մէջ Յովհաննէսեանները՝ այսինքն Ոսկեբերանի կողմնակիցները, մեծ թիւ մը կը կազմէին, որովհետեւ իր ծննդավայրն էր։ Ատտիկոս թէ՛ կ՚ուզէր հակադրել ասոր եւ թէ կեդրոններ ստեղծել լայն իրաւունքներով։ Կայսեր հաւանութիւնն ստացաւ եւ արեւելեան երեք պատրիարքութեանց (Անտիոք, Աղեքսանդրիա եւ Կ. Պոլիս) վանաւորութեամբ երեք կրօնական կեդրոններ ստեղծեց, որոնց ենթակայ էին բոլոր վանականներն ու առաջնորդները։ Անապատները խստիւ պիտի պատժուէին։ Ասոր նպատակն էր Յովհաննէսեանները ընդմիշտ կազմալուծել։

Պատրիարքները իրենք էին, որ ըմբոստ եպիսկոպոսներն ու առաջնորդները կը պատժէին ու տեղը համախոհ կը նշանակէին։ Արեւելեան եկեղեցիները դիկտատորական ձեւով կեդրոնացած էին։ Եւ ասիկա ոչ միայն բիւզանդական կայսրութեան սահմաններուն մէջ, այլ եւ այն հողամասերուն, որ կցուած էին իրեն։ Աղեքսանդրիոյ պատրիարքութեան ենթակայ էր ոչ միայն ամբողջ Եգիպտոսը, այլեւ Պաղեստինը։ Անտիոքի պատրիարքութեան ենթակայ էին Սուրիան, Արաբիան եւ Փոքր-Ասիան, իսկ Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան կապուած էին մնացած երկրամասերը։ Արկադիոս կայսրը յատուկ հրամանագրով նուիրագործեց այս [illegible] 18 Նոյեմբեր 404ին, Արշակի կենդանութեան օրով։ Կայսրը նահանգապետներուն հրահանգ տուած էր, որ իրենց շրջանին մէջ, ըլլայ ժողովուրդին թէ հոգեւորականներուն, չթոյլատրեն ժողովներու եւ ցոյցերու։ Անոնք որ կապուած չէին Ատտիկոս, Թէոփիլոս եւ Պորփիւր պատրիարքներուն հետ, նկատուին հերձուածներ եւ հեռացուին։

Ատտիկոս ահա այդ ծրագիրն էր, որ կ՚իրագործէր ինքնակալ ձեւով մը։ Գաղտնադաւութեան եւ կարգալոյծ եպիսկոպոսներու, պատժուած եւ տեղափոխուած հոգեւորականներու թիւը այնքան բազմացած էին քանի մը ամիսներու ընթացքին, որ Բիւզանդիոնը խառնարանի մը վերածուած էր։ Անգլուխ եւ կրքոտ շրջան մը զոր պատմութիւնը դժուար թէ արձանագրած ըլլայ նման տխուր էջեր։ Ոսկեբերանի կենսագիր եւ բարեկամ Պալլադիոս կ՚ըսէ թէ «Աւետարանը ի՛նչպէս կարելի է այդ հրէշներուն գլխուն վրայ դնել»… իսկ Թէոփիլոս, [illegible] պատրիարքը կ՚ըսէր.— «Ոսկեբերան գեւ մըն է, որուն խօսքերը ցեխի աղբմուտի մը նման կը գալարին հոգիներուն վրայ։ Ցուցայի նման մաւնիչ մըն է ան»…

Հալածուած Յովհաննէսեանները, ամէնքն ալ աստիճանաւորներ, հողագործութեամբ եւ ձկնորսութեամբ կը պարապին։ Դարձեալ Պալլադիոս կը գրէ դառնութեամբ.— «Անոնք փոխանակ մարդ որսալու, հարկադրուեցան ձուկ որսալ»…

Վէճը, քէնն ու ոխը, դաւադրութիւններն ու ամբաստանութիւնները աստիճանաբար կը խորանային եռանդնաթեան դէմ ո՛չ միայն Յովհաննէսեաններու կողմէն, այլեւ կարգ մը ազգային եկեղեցիներու կողմէ։ Այդ կարգադրութեան չենթարկուեցան Պաղեստինի, Կիլիկիոյ, Փռիւգիոյ եւ Հայաստանի եկեղեցիները։ Ոսկեբերան, իր աքսորի մենութեան մէջ, կ՚որոճար [illegible] ծրագիր մը հակադրել, որ պիտի ընդվզէր բոլոր ըմբոստ եկեղեցիները եւ նոյնիսկ կրակապաշտ Պարսկաստանը։ Արեւելեան մէկ եկեղեցի եւ մէկ հաւատք։ Այս էր իր նշանաբանը։

Անշուշտ ան ալ պիտի ձախողէր իր հակառակորդներուն պէս, որովհետեւ ազգային եկեղեցիները միայն կրօնական արժէք չունէին, այլ քաղաքական եւ գերազանցապէս ազգային հաւաքական պաշտպանութեան։ Անկարելի էր Հայաստանի, Պաղեստինի եւ ուրիշ կրօնական խմբակցութիւններէն իրենց ազգային - քաղաքական շեշտը խլել։ Նոյնը Պարսկաստանի համար։ Սասանեանները քաջալերելով ժողովրդական կոյր զանգուածներու մոլեռանդութեան, անկարելի էր «կրակը» «փայտ»ին հետ փոխանակէին։ Անոնց համար քրիստոնեաները «փայտապաշտներ» էին։

Այսպիսի խորունկ ցնցումներու մէջ էր բիւզանդական աշխարհը, երբ Մեսրոպ Մաշտոց Կ. Պոլիս կը հասնի։ Հայ թարգմանիչներէն Ղեւոնդ, Եզնիկ, Կորիւն, Յովսէփ Պաղնացի եւ հաւանօրէն Արձան, նմանապէս կը հասնին Բիւզանդիոն։ Եզնիկի անմահ «Եղծ Աղանդոց»ը Բիւզանդիոնի ցաւագին վէճերու մթնոլորտէն կ՚առնէ իր գաղափարական սնունդը։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

(18ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հինգշաբթի երեկոյ բոլոր Հայերը բարձրացած էին դէպի Բերդ, ու քաղաք մնացած էին քանի մը ընտանիքներ միայն որոնց տուները ոչ միայն հեռու կը մնային Հայոց կեդրոնացեալ թաղերէն, այլեւ կը բաժնուէին շուկայով, ուրկէ անցնիլ կարելի չէր՝ ոստիկաններու եւ պաշտպաններու բազմութեան պատճառաւ։ Հրդեհն ալ իր կողմէ արգելք էր արդէն։

Թէեւ աւելի հեռաւոր վայրէ Նուպար Պուռնազեանը— հազիւ 17 տարեկան— իրեն ընկեր ունենալով իր ատրճանակը, կրցաւ հասնիլ Բերդ։

Վարը մնացածներէն կը յիշենք Պէօթէնէճեան, Շահինեան, Էրզինկէնեան, Մանուկեան, Պարսէղի Թաղի Պուռնազեանները։

×

Գարահիսարցիները այլեւս ոչ միայն Բերդի բնակիչ դառնալ որոշած էին— գոնէ առժամաբար— այլեւ կռիւը արդիւնաւոր ձեւով վարելու համար, կազմուած էր զինուորական մարմին մը՝ որմէ կը բխէին բոլոր հրահանգները, կռուի վերաբերեալ։

Զին. մարմնի որոշումով հաւաքեցին բոլորին զէնքերը, եւ նոյնիսկ դանակները, ու յետոյ բաշխեցին անոնց որ կրնային գործածել զանոնք։

Հաշտենալով բաց տեղ մը տեղաւորուած ռազմամթերքը— որ թշնամի գնդակէ մը կրնար օդը ելլել, փոխադրեցին ապահով տեղ մը, Գլխաւոր Սանիճ։

Հաստատուեցաւ հեռախօսի սպասարկութիւն՝ ամէն 20 մեթրի մէջ դրուելով մէկ մէկ հոգի՝ 10—15 տարեկան տղաքներ, որոնք պարտականութիւն ունէին իրարու փոխանցելու իրենց յանձնարարուած ամէն հրահանգ եւ կարգախօս։ Գիշերը արգիլուած էր շրջագայութիւնը եւ նոյնիսկ խօսիլը։ Պայման էր բացարձակ լռութիւն պահել։

Ռումբերը դիրքերը փոխադրելու պարտականութիւնը յանձնուած էր 10—15 տարեկան կամաւոր տղոց՝ որոնք անհրաժեշտ պարագային միայն կը գործէին՝ իրենց վիզէն կախուած ատրճանակներով։

[illegible] Մխիթար եւ Յովհաննէս Պուռնազեանի պարտականութիւն յանձնուած էր պարապ փամփուշտները լեցնել եւ յարակից գործեր։

Զին. մարմնին մաս կը կազմէին Վահան Հիւսեան, Հմայեակ Գարակէօզեան, Աղա Խօրով Էֆէնտի, Անպարփ Քահանան եւ կարգ մը ուրիշ ղեկավար եւ փորձ հայրենակիցներ։

Ընդհ. հրամանատարութիւնը յանձնած էին Ղուկաս աղային (Տէօվլէթեան), որ մասնակցած էր հայդուկային կռիւներու եւ կը վայելէր համակրանքը թէ Դաշնակցութեան եւ թէ Հնչակեաններու։— Պէտք է ըսել, որ Գարահիսարի մէջ, նոյնիսկ կռուի նախօրեակին, կուսակցական ոչ մէկ վէճ եւ տարակարծութիւն կար։ Երկու կուսակցութեանց ալ (Հ. Յ. Դաշնակցութիւն եւ Հնչակեան) նպատակը Գարահիսարը օժտելն էր քաղաքացիական հաւասարութեամբ։

Կազմուած էր նաեւ մատակարարական մարմին մը, որուն տրամադրութեան տակ կեդրոնացուցած էին բոլորին ուտեստները, Ծիպնուին (Բերդին տակը հայ գիւղ մը) Բերդ հանուած ալիւրը, եւ պատսպարուելու միջոցները (վերմակ, կարպետ եւն.)։ Այս մարմնոյն կ՚անդամակցէին Թագւոր Հմայեակ, Թէվէքէլեան Երեմիա աղան, Ձիւմպիւշեան Գասպար աղան, Թիւթիւնճեան Գառնիկ եւայլն։ Այս մարմինն էր որ ցուցակը կազմեց բոլոր ինչքերուն, եւ արձանագրեց բոլոր Բերդ բարձրացող հայրենակիցները, որոնց թիւն էր 7,500։

Հաստատուեցաւ դարմանումի սպասարկութիւն։

Կազմուեցան որմնադիրներու խումբեր՝ կիներէ եւ այրերէ բաղկացած (դիրքեր շինելու, փոսա կառուցանելու եւայլն)։

Կրօնական ամենօրեայ արարողութիւններն ալ կը կատարէին Գալիոնճեան, Տատեան եւ Գեղէոն (Ծիպնուի) քահանաները։

Կռիւը տաքցած էր, օրհասական։ Պէտք էր բացառիկ ճիգ,— մոռնալ կեանքը եւ նետուիլ կրակին մէջ։

Եթէ անցեալին մէջ կռիւներ եղած էին ի խնդիր Հայաստանի ստեղծումին, եթէ այն կռիւներուն տուն տուողը ազատութեան գաղափարն էր, այսօրուան կռիւը ինքնապաշտպանութեան եւ հերոսաբար մեռնելու, բայց իրմէ տասնապատիկ աւելի մեռցնելու վճռական մտածումն էր։ Վերջի իմաստը ոչ մէկ դրէի կրնայ բացատրել։ Տեսնել վարը մեր հայրենի տուները հրոյ ճարակ, տեսնել վերը բուռ մը քաջերու մարանչումը կազմակերպուած բանակի մը դէմ, տեսնել այդ մարտիկներու անվհատ եւ յաղթանակի հաւատքով, առանց շուեչ առնելու կրակելը՝ մարդ կ՚ապրէր արդէն իսկ շահած յաղթանակի մը պատրանքը։

Լսել հրամանները մեր ղեկավար հերոսներուն, որոնք գնդակի վժժոցին ներդաշնակութեան մաս կը կազմէին, պաշտպանութեան չափանիշը կը դարձնէին անհասանելի։ Մեր կռուողներուն տեղատարափ գնդակը սարսափն էր թշնամիին։ Ոչ մէկ վրիպում։

Թշնամիին յարձակումի ձեւն կ՚երեւար, որ ան կ՚ուզէր այսօր ամէն գնով գրաւել բերդը. Նոյնիսկ յաջողած էր դիրքերային մթութենէն օգտուելով, սանդուխներով վեր բարձրանալ այնպիսի տեղ մը, ուրկէ թշնամիին յարձակումը անպատսելի կը կարծուէր, ժայռին կողերը շատ հատ եւ մագլցումը անկարելի ըլլալով։

Թշնամին մեր քովը հասեր էր եւ կը յառաջանար երեք թեւերով։ Պզտիկ վարանում մը, սխալ քայլ մը, կրնար փոխել կռուին ընթացքը։ Պէտք էր անձնազոհութեան եւ քաջութեան միացնել ռազմագիտական միտքը, պահել պաշարիւնը եւ մանաւանդ ըլլալ շատ արագ՝ որոշումներու գործադրութեան մէջ։

Պահը ճակատագրական էր, հոս կարելի էր գոչել «մահ կամ յաղթանակ»։ Մեր [illegible] մինչեւ այդ օր բազմահարուածները չէին բացած, զանոնք պահելով յուսահատական կռիւներու։ Այսօր բոլոր տեսակի զէնքերու ձայները խառնուած էին իրարու, եւ ահա ռումբերը սկսան տեղալ թշնամիին գլխուն։ Կռուի խելայեղ ընթացքին ամէն կռուող կարծես մինակ կը զգար ինքզինքը, կարծես առանձին կ՚ուզէր թշնամին զգետնել, զայն հարուածելով իր տեսած կողմէն. Բայց հակառակ ատոր, ոչ մէկ անկարգ կռիւ, եւ զարմանալի արթնամտութիւն։

Դիրքերը իրարու հետ կապ չէին կրնար պահել։ Տղաք եթէ փորձէին տեղ փոխել, աւելի արդիւնաւոր ձեւով կռուելու համար, անպատճառ պիտի իյնային թշնամի գնդակին տակ. Բայց կ՚երեւար որ, Թուրքերը կը փորձէին Սրա Սարնիճէն անցնելով բարձրանալ Կորեկին Ամբարը,— որ կ՚իշխէր Տէվէ Քափուսին դիրքերուն։

Թշնամիին այդ մասնակի յաջողութիւնը կրնար իրեն ապահովել վերջնական յաղթանակը։ Ուստի պէտք էր զոհ տալ քանի մը տղաք, փրկելու համար ընդհանուրը։

Այս գիտակցութեամբ էր որ անոնք իրենց դիրքերէն ելլելով սուրացին դէպի Կորեկին Ամբարին կողմը, ճամբան կտրելու համար յառաջացող թշնամիին։

Վտանգաւոր էր շարժումը, որովհետեւ Տիւզտարը որ կարեւոր դիրք մըն էր, անցած էր թշնամիին ձեռքը՝ ուրկէ Քափուսին դիրքերուն։

.. Շարժումը կատարուած էր, մեր անձնուրաց քաջերէն շատերը նահատակուած։ Կրցած էին հասնիլ միայն անմահ Սուրէն Օտապաշեան, քիթէն վիրաւորուած վիճակի մէջ եւ անվեհեր Լեւոն Գարակէօզեանը։ Ու իրենց շատ ճարպիկ ռազմավարութեամբ, եւ շնորհիւ առատ ռումբերուն, կրցան կեցնել թշնամիին առաջին թեւը։

Թշնամիին այս ձախողութեամբը այլեւս վախ չկար, որ Ծիպնուի եւ Սուրբ Եղիայի կողմէն կարենար ներխուժել։

Երկրորդ թեւը կը յառաջանար Թօփին կողմէ (Ռամազանին՝ Թուրքերը իրենց ծոմը աւարտելու համար այդ թնդանօթը կը գործածէին) դէպի այդ բարձունքները, որոնք դարձեալ կ՚իշխէին մեր դիրքերուն (գլխաւոր Սարնիճ հարաւային, զնտանին վրայ Արեւմուտք, եւ Քիրէճլիին արեւմուտք)։

Այս թեւը կը ջանար դիւրացնել երրորդ թեւին յառաջացումը դէպի բերդին դուռը՝ արեւմուտք։ Իր նպատակն էր, կոտրտացնել քանի մը դիրքեր եւ ապահովել դուռին մուտքը, ուրկէ կարելի պիտի ըլլար զինուոր մացնել Բերդ։

Այս երկրորդ թեւին յառաջխաղացումը կասեցնելու ճիգը ինկած էր Հմայեակ Գարակէօզեանին՝ որ իրեն հետ ունէր լաւ կռուողներ, եւ որ պաշտպանուելով իր ընկերներու կողմէն յաջողած էր Թուրքերու դիրքերուն մօտենալ։ Շնորհիւ իր լաւ պօմպա գործածել գիտնալուն, յաջողեցաւ մաս մը Թուրք զինուորներ ոչնչացնել եւ մաս մըն ալ նահանջի մատնել։

Ուրախութիւնը սկսած էր արդէն։ Յաղթանակի հաւատքն ու զինուորութիւնը համակած էր ամէն կողմ։ Բայց աւաղ, նոյն էր որ մեր հերոսը. — որ հոգին էր կռուին —դահ գնաց կատարելէ վերջ իր վսեմ պարտականութիւնը։— Այս յաջողութենէն վերջ Թուրքերը յուսախառ եղան։ Երբ տեսան որ իրենց ետեւի ուժը սկսած է նահանջել անկարգօրէն, իրենք ալ մատնուեցան խուճապի, ու այդ շուարումին մէջ շատեր գլորեցան անդունդին ի վար, եւ մնացեալը սպաննուեցաւ տեղն ու տեղը։

Երէկուան վերջնական յաղթանակը մերն էր։

ՓԻՒՆԻԿ

ՎԱՐԱԳ ՓՈՂԱՐԵԱՆ

Երբ յունիս 19ին, Հ. Մ. Ը. Մ.ի քսանամեակի կեդր. յանձնախումբը սգահանդէս մը կը կատարէր Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, յաւէտ բաժնուած ընդհանուր հայ մարզիկներու յիշատակին, կ՚անդրադառնար տակաւին թէ լռելեայն ու միաժամանակ կը խոնարհէր ամենաթարմ հողակոյտի մը առջեւ։

«Յառաջ» պոլսահայ թերթերէն առնելով կը հաղորդէր մեր անզուգական ընկերներէն ու հայ մարզական կեանքի ու մասնաւորապէս հայ ֆութպոլի շարժման յառաջապահներէն մէկուն՝ Վարագ Փողարեանի մահը։

Մեր ժամանակակից մարզական կեանքին ամէնէն արժէքաւոր ու հաւատարիմ ներկայացուցիչներէն մին եղաւ Վարագ՝ բուն անունով Զուռնաճեան՝ որ Սիրունիի կնքահայրութեամբ բարեփոխուած ու հայացուած էր Փողարեանի։ Ան եղաւ ոչ միայն կարող մարզիկ ու ֆութպոլիստ, այլ մանաւանդ հոգեկան ու բարոյական առողջ ու ազնիւ զգացումներով օժտուած տիպար «սփորթմէն» մը։

Իր յիշատակը հակառակ փոքր տարիքին, կը պահեմ դեռ 1909 — 10ի շրջանէն, երբ իր մտերիմ ու անբաժան ընկերներէն տարաբախտ Վահան Չերազի, Եղիշէ եւ Եղնիկ Քաջունիներու, նահատակ՝ Հէգ Եղբօրս Հայկի եւ ուրիշ շատ շատերու հետ, պոլսահայ համբաւաւոր «Տորք» մարզական ակումբին գլխաւոր անդամներէն մէկըն էր, ու անոր ֆութպոլի խումբին պաշտպանողական գիծին անպարտելի սիւնը։

Ամէն անգամ որ «Տորք»ը միջազգային կարեւոր մրցում մը ունենար, Վարագի բաղձալի ներկայութիւնը ոչ միայն կը նպաստէր իր ընկերներուն բարոյականը բարձր պահելու, այլեւ ազդակ մըն էր ապահովելու խումբին յաղթանակը։ Միջազգային բոլոր համբաւաւոր ֆութպոլիստները, այդ շրջանին, Վարագի պաշտպանողական ու յարձակողական խաղէն սոսկացած էին։ Ինք անխորտակելի ժայռ մըն էր ուրկէ անդին ֆութպոլի գնդակը կարելի չէր անցնել։

Ցաղի մէջ որքան տոկուն, վճռական ու խիզախ, նոյնքան հեզ, աննուէր ու հաճոյակատար էր ընկերական կեանքի մէջ։ Իր անձն ալ, ինչպէս Կէօզիպէօյիւքեանի, Ճիվէլէճեանի, Չերազի, Քաջունիի, օրինակ կը ծառայէր իբրեւ անշահախնդիր, ազգամիտ ու պարկեշտ մարզիկի տիպար։

Վարագ իր մարզական ընդունակութիւնը զարգացուցած է իր ուսանողութեան շրջանին, Րոպըրթ Քոլէճի մէջ։ Այն հաստատութիւնը՝ որ Մերձաւոր Արեւելքի միջազգային մարզական շարժման առաջնակարգ վառարանը եղած է եւ ուրկէ հասած են մեր լաւագոյն մարզիկները, Շ. Քրիսեան, Կ. Ցակոբեան, Մ. Մկրեան, Բ. Կէօզիպէօյիւքեան, Վ. Ս. Փափազեան, Մ. Գույումճեան, Ս. Մկրեան, եւ դեռ շատ ուրիշներ։ Հայ մարզիկներու այս հոյլն է որ մեր առաջին ողիմպիականներու փառքը կազմած ու փայլուն յաջողութիւններ արձանագրած է։ Վարագ անոնց մէջ իր առաջնակարգ տեղը ունէր, մասնաւորապէս ուժի յատկանշող մրցումներու մէջ, ինչպէս երկաթ նետել, քար նետել, սկաւառակ նետել, նիզակ նետել բայց նաեւ ճկունութեան՝ ինչպէս երկայնութիւն եւ ձողով ցատկել, որոնց բոլորին մէջ ալ անժխտելի արժանիքներ ի յայտ բերաւ։

Պատերազմէն վերջ եղաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի կեդրոնի մարզական շարժումի եւ մասնաւորապէս ֆութպոլի գլխաւոր վարիչներէն մին, միաժամանակ ինքն ալ շարունակելով մասնակցիլ ֆութպոլի եւ մարզական խաղերու, ինչպէս նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ողիմպիականներուն նախ իբր մրցորդ՝ հակառակ թարմ ու նորահաս պատկառելի ուժերու մրցակցութեան, ու ապա իբրեւ դատաւոր։

Մասնաւորապէս Հ. Մ. Ը. Մ.ի ֆութպոլի ճիւղին կեդրոնի իբր ընդհանուր խմբապետ, մեծ զարկ տուաւ մասնաճիւղերու մէջ ֆութպոլի խաղին զարգացման ու կազմակերպեց միջմասնաճիւղային ֆութպոլի մրցաշարք մը (թուռնուա) մը որ վերջացաւ Բերա Շիշլի եւ Գում - Գաբու խումբերու յաղթանակով։

Բացի «Հայ Սկաուտ»ի մէջ իր շահեկան յօդուածներէն, գրած է նաեւ ֆութպոլի խաղին օրէնքներն ու նրբութիւնները բացատրող գրքոյկ մը։

Հայ մարզական աշխարհը ընդհանրապէս եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ը մասնաւորապէս, յանձին Վարագի, կը կորսնցնեն հոգիով ու մարմնով տիպար մարզիկ մը որ հայ նորահաս սերունդին վերելքին մէջ իր գնահատելի աշխատանքը կատարած է, առանց խօսելու դեռ, Րոպըրթ Քոլէճի մէջ, իբրեւ մեքենագէտ ուսուցչի իր հասցուցած սերունդի մասին։

Ցիշատակդ անմոռանալի պիտի պահեն, սիրելի Վարագ, բոլոր անոնք որ քեզ ճանչցան։ Ճանչցան ու սիրեցին՝ քու անշահախնդիր նկարագիրդ, առողջ բարոյականդ ու մաքուր սիրտդ։

Փ. ՃՈԼՕԼԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԳԻՐՔ ՄԸ

Օտարատեաց մեր զգացումների դարն ենք ապրում։

Չար բախտի բերմամբ օտարահպատակ տարագիր զանգուածների վիճակը, որ երկիրներում էլ լինի, անտանելի եւ երերուն է իրաւապէս, յաճախ՝ անտանելի — բարոյապէս։ Դեռ երէկ «ջարդ աչքով» նայող պետութիւնները, այսօր սկսած են նայել վերապահօրէն եւ տարիներէ իվեր հաստատուած օտարների վրայ։

Իրենց «օտարներն» էլ քիչ մը ամէն տեղ տեսնում են որ «օտարը» ի պատուի չէ…

Զգում է այդ եւ տարագիր հայութիւնը։ Բայց Հայի վիճակը վատթարանում է եւ այն հանգամանքով, որ «հիւրասիրողը» անգիտակ է Հայի ազգային արժէքներին, հայ ազգի քաղաքակրթութեան անցեալին ու ներկային։ Մինչեւ իսկ քիչ չեն դէպքերը (վերջերս պատահած ֆրանս. օրաթերթում), երբ Հայը «Արեւելքցի» էր յորջորջուած, բայց իբրեւ համանիշ «լեվանթէն», «աէմիթ» է, թերեւս եւ «բոշայ»։

Մինչեւ այժմ շատ ենք աղերսել օտարին, յարգանք նրա «քրիստոնէական գթութիւնը» սպասել, բայց շատ քիչ ենք ծանօթացրել նրան մեր մշակութային արժէքների հետ։ Անցեալը անցած է. այժմ աւելի քան երբեք, պէտք է որ մենք ինքներս ծանօթացնենք, օտարին, թէ ինչ ենք մենք, որպէս ազգութիւն, թէ ինչ չափով հայ ազգը մաս ունի մարդկային քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ։ Պէտք է դիմենք այս «գործելակերպին» (թերեւս օտարների հետ մեր առօրեայ կեանքի յարաբերութիւնների յարմարութեան տեսակէտից)։

Ահա, օտարին մեր մասին ծանօթացնելու, այս նպատակին է ծառայում մեր վաստակաւոր գիտնական Փրոֆ. Վահան Տոտոմեանցի նոր գիրքը, «Le rôle des Arméniens dans la civilisation mondiale» (բազմաթիւ պատկերներով յաւելուած)։

Գիրքը գրուած է յատկապէս օտարների համար. ու մենք ջերմապէս յանձնարարում ենք մեր բոլոր մշակութային ընկերութիւնների վարչութիւններին ձեռք բերել այդ գիրքը մի քանի օրինակներ եւ իրենց շրջապատ օտար հանրային գործիչներին նուիրել. այն ինչ որ դժուար է անել անհատի մը համար,— հեշտ է Մշակութային ընկերութիւնների համար. Գրքի գինն է 5 զուիցերիական ֆրանք կամ 40 ֆրանսական ֆրանք։

Յանձնարարում ենք ձեռք բերել այս գիրքը եւ հայ ծնողներին, որոնց զաւակները (մանաւանդ օտարախօս) կարդում են ֆրանսերէն։ Գիրքը տալիս է ըմբռնելի ձեւով ու լեզուով ամփոփ գաղափար հայ հին ու նոր մշա-

կութային կեանքի եւ քաղաքակրթութեան մասին։

Գիտի խնդրէի հայ պարբերական մամուլի ներկայացուցիչներին, որ ա-ջակցէին այս գրքի տարածմանը, աչքի առաջ ունենալով եւ հետեւեալ հանգամանքը,— հայ վաստակաւոր գիտնականը համարեա կորցրած է իր աչքի զօրութիւնը, (մէկ աչքը արդէն չի տեսնում), ծանրաբեռնուած է ընտանիքով եւ նիւթապէս անապահով, թէեւ անուն վաստակած եւրոպական գիտական շրջաններում . .

Գիրքը ձեռք բերելու համար պէտք է դիմել՝ Prof. V. Totomiantz, 38, rue Varsavska, Belgrade (Yougoslavie) :

ՌՈՒԲԷՆ ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Օդային վտանգին դէմ

Օդային յարձակումներու դէմ ինքնապաշտպանութեան միջոցներու մասին օրինագիծ մը յանձնուած է Ազգ. Մեծ Ժողովին ։

Այս օրինագծին համաձայն, 15էն մինչեւ 60 տարեկան ամէն Թուրքիացի օդային յարձակումի դէմ ինքնապաշտպանութեան ծանօթութիւններ ձեռք պիտի բերէ եւ ասոր համար տարեկան առ առաւելն 30 ժամ դաս եւ մարզանք ունի։

Անոնք որ օրէնքի տրամադրութիւններուն հակառակ ընթացք մը ցոյց կուտան, 5 ոսկիէն մինչեւ 50 ոսկի դրամական տուգանքի պիտի ենթարկուին։ Անոնք որ իրենց յանձնուած պարտականութիւնը առանց ո եւ է լուրջ պատճառի չեն կատարեր, 3 օրէն մինչեւ 6 ամիս բանտարկութեան պիտի դատապարտուին ։

Իսկ անոնք որ օդային ինքնապաշտպանութեան միջոցները եւ կազմածները դիտումնաւոր կերպով կ'աւերեն ու կը վնասեն անոնց, 2 տարիէն մինչեւ 8 տարի ծանր բանտարկութեան պատիժի կը դատապարտուին ։

ԱՆՑԱԳՐԻ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔԸ

Ազգ. Մեծ Ժողովին յանձնուած է նաեւ անցագրի օրինագիծը։ Ահաւասիկ գլխաւոր տրամադրութիւնները.

1.— Թուրք հայրենակիցները եւ օտար պետականները՝ միմիայն կառավարութեան կողմէ որոշուած տեղերէն եւ օրինական կանոնաւոր անցագրերով ու վիզաներով կրնան Թուրքիա մտնել եւ անկէ դուրս ելլել ։

2.— Առանց անցագրի կամ վիզայի եւ կամ օրէնքին անհամապատասխան եւ անկանոն անցագրով կամ վիզայով Թուրքիա գալով Թուրք հայրենակցութիւն պահանջողները, որք իրենց նուֆուսի տետրակը կամ ինքնութիւնը ապացուցանող թուղթեր ցոյց տան եւ անոնց իրենց պատկանիլը հաստատուի եւ համոզում գոյացուի թէ անոնց երկիր մտնելուն համար ուրիշ արգելք չկայ, պիտի ընդունուի անոնց մուտքը ։

Իսկ անոնք որ չեն կրնար անձնագիր նուֆուսի ճիւզդանը) եւ կամ ինքնութեան թուղթ ցուցնել, այլ իրենց Թուրք հայրենակից ըլլալուն մասին ուրիշ ապացոյցներ եւ վկայագրեր ցոյց կուտան, այս ապացոյցներու եւ վկայագրերու արժէքը ոստիկանութեան կողմէ գնահատուելով, երբ համոզում գոյանայ թէ ստուգիւ Թրքական հպատակ են, կ'արտօնուին Թուրքիա մտնել։ Անոնք որ նուֆուսի եւ կամ ինքնութեան թուղթէ տարբեր փաստեր եւ վկայագրեր կը ներկայացնեն, ի հարկին ոստիկանական հսկողութեան տակ կ'առնուին, մինչեւ որ ըստ օրինի հաստատուի իրենց հպատակութիւնը։ Անոնք՝ որոնց հպատակութիւնը չիհաստատուիր այսպէսով, չեն կրնար մտնել Թուրքիա, մինչեւ իսկ եթէ անցագիր եւ ուրիշ փաստաթուղթեր ալ ցոյց տան ։

Մուտքը արգիլուած օտարահպատակներու մէջ ալ կը գտնուին մուրացիկները, թափառաշրջիկները, յիմարները, փոխանցիկ հիւանդութիւն ունեցողները, Թուրք հայրենակցութենէ զրկուածները, հանրակիները եւ կիներու առեւտուրով զբաղողները ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ՊՈՒՔՐԷՇԻ ՄԷՋ

Հայկանուշ Թորոսեանէն վերջ, որ Փարիզէն մեզի այցելեց աւելի քանի մը տարի առաջ, ահա ուրիշ հայ երգչուհի մը, Օր. Արաքսի Գասպէկեան, որ իր բարեկամներուն խնդրանքով Պոլիսէն Պուքրէշ եկաւ համերգ մը տալու ։

Իրական յայտնութիւն մը եղաւ Պուքրէշի Հայերուն, որոնք, զուրկ տեղական իսկական գեղարուեստական ուժերէ, իրենց ծարաւը կը յագեցնեն քանի մը տարին անգամ մը, երբ իրենց կ'այցելեն Հ. Թորոսեան մը կամ, ինչպէս հիմա, Օր. Գասպէկեան մը ։

Օր. Արաքսի Գասպէկեան իր հետ կը բերէ արեւելքցիի երազուն աչքեր եւ իր ձայնին այն տաք, եւ քաղցր զրոյցը, որ երաժշտանոցներուն մէջէն չէ որ կ'առնուի։Երաժշտութեան ուսուցչուհի հայկական վարժարանի մը մէջ, ազատ ժամերը ամբողջովին նուիրած է իր ձայնին մշակման ։ Աւարտած Պոլսոյ պետական երաժշտանոցը ։

Պուքրէշի ամենագեղեցիկ սրահներէն մէկուն մէջ, հինգշաբթի գիշեր մը (23 յունիս 1938) Օր. Գասպէկեան ներկայացաւ ազնուական կեցուածքով մը, որ վայել է մեծ երգչուհիներու, Պուքրէշի հայ գեղարուեստասէր հասարակութեան առջեւ ։

Ընտրուած յայտագիր մը, երբեմն դժուար հեղինակներէ (Լուլլի, Հենտէլ, Մոցարթ, Շուպէրթ, Շթրաուս, Կորսաքով, Վէրտի եւն.)։ Քանի մը հատ ալ Թուրք հեղինակներէ (յիշեցնենք որ Պոլսէն կուգայ օրիորդը), ինչպէս՝ Ճէմալ Րէշիտ, Շէվքէթ։

Այս բոլորէն վերջ Բարխուդարեանի «Եար քեզ ղուրպան»ը, Վարդապետին «Քէլէ քէլէ»ն եւ «Կաքաւիկը», Գուրգէն Ալէմշահի «Իմ երգը», որ բուռն ծափահարութիւններ խլեց եւ կրկնուեցաւ ։

Բոլորը գոհ մնացին մանաւանդ հայերէն երգերէն, որոնք այլեւս անհրաժեշտութիւն մը դարձած են մեզի համար ։

Մարդիկ կան որ անպայման դժգոհելու պատճառ կը փնտռեն ո եւ է բանի մէջ։ Այս համերգը սակայն բոլորն ալ գոհացուց։

Օր. Արաքսի Գասպէկեան համերգ մը տալէ յետոյ Քոսթանցայի մէջ, կը մեկնի Պոլիս ։

*** Պուքրէշի հայ թենոր Կիրակ Սաքըզլեան հրաւիրուած ըլլալով Ռումանիոյ ձայնասփիւռէն (11 յուլիսին) պիտի երգէ ժամը 11.15 մինչեւ 19.35 (ֆրանսական ժամով 17.15 մինչեւ 17.35)։

Յայտագրին մէջ բազմաթիւ եւրոպացի հեղինակներու կարգին՝ Ն. Տիգրանեանի «Աղջի անաստուած»ը, Կ. Սրուանձտեանցի «Օրօր»ը, Դ. Ղազարեանի «Ուռին եւ «Քոյր եմ նազիլին», Կոմիտասի «Քէլէ, քէլէ»ն։

Կիրակ Սաքըզլեան ուրիշ անգամներ ալ ձայնասփիւռէն երգած ըլլալով ծանօթ է գաղթահայ ձայնասփիւռի ունկնդիրներուն։ Այս էջերուն մէջ քանիցս ներկայացուցած ենք իր թէնորի իրական արժէքները ։

Մ. Մանուկեան

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՎԱԼԱՆՍ.— Յունիս 27ին մեր գաղութը դժբախտութիւնը ունեցաւ կորսնցնելու համեստ ընտանիքի հայր մը, Գ. Բարսեղ Աւագեան, բնիկ Կեսարացի, 52 տարեկան։ Շուրջ 4 ամիսէ ի վեր անդարմանելի հիւանդութենէ մը տառապեցաւ եւ բժշկական բոլոր խնամքները անօգուտ եղան։ Իր փափաքով հիւանդանոցէն տուն փոխադրուեցաւ եւ երկու օր վերջը աչքերը փակեց յաւիտենապէս ։

Բարսեղ Աւագեան մեղմէ շատերուն նման Թրքական բոլոր բռնութիւնները կրելէ վերջ, կը յաջողի պրծիլ օտարին դուրս։ Մօտ 14 տարի էր որ Վալանս հաստատուած էր եւ իր աշխատութեամբ կրցած էր համեստ բնակարան մը տէր ըլլալ։ Հանգուցեալը իր բնաւորութեամբ սիրուած էր բոլորէն։ Կուսակցական չէր, բայց շատ կը հետաքրքրուէր ազգային շարժումներով, եւ իր լուման չէր զլանար բոլոր այն կազմակերպութիւններու որոնք ազգային աշխատանքներու կը ծառայեն, օրինակ Հայ Կ. Խաչ, Համազգային։ Այս վերջինին անդամ ալ էր։

Երբեմն կատակով կ'ըսէինք.— Բարսեղ աղբար, քեզ կուսակցական պիտի մկրտենք։ Կը պատասխանէր.

— Երանի թէ երիտասարդ ըլլայի եւ ձեզի պէս աշխատէի ազգիս եւ հայրենիքիս համար, բայց մի մոռնաք որ ես ալ իմ բաժինս տուած եմ, չորս տղայ պատրաստած եմ, որոնք թէ իրենց եւ թէ իմ պարտականութիւնս պիտի կատարեն։

Հանգիստ ոսկորներուդ, դժբախտ Բարսեղ ։

Ն. Թ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական շրջանային գործադիր մարմինը անհրաժեշտ կը համարի անգամ մը եւս ազգային մարմիններու եւ կազմակերպութիւններուն հաղորդել թէ, համաձայն միութեան ընդգրկած երկարամեայ որոշումներուն, իր սկաուտները կը մասնակցին բոլոր ազգային տօներուն եւ մշակութային կամ այլ յարգանքի ցոյցերուն, պայմանաւ որ կազմակերպիչները բարի ըլլան գէթ 15 օր առաջ պաշտօնապէս հրաւիրել իւրաքանչիւր շրջանի խումբերը ։

Փարիզի եւ շրջակայքի համար պէտք է գրել Գ. Սերոբ Սերոբեանի, ենթաշրջանի սկաուտ պետ, 1, Route de St. Denis, Deuil (S. et O.):

Ի դիմաց Ս. Գ. Մ.ի
Վազգէն Անդրէասեան

ԻՏԱԼԻՈՅ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՓԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Հակառակ այն խիստ արգելքին որ գոյութիւն ունի Իտալիոյ մէջ՝ երկրի պաշտպանութեան վերաբերող խնդիրներու մասին, դիւրաւ կը հասկցուի թէ Լէրոս կղզին, զոր Իտալիա գրաւեց Լիբիայի կռիւէն վերջ, վերածուած է ծովային ու օդային առաջնակարգ ամրութեան մը։ Կ'ըսուի թէ կղզին աւելի լաւ ամրացած է քան Մալթան որ Ճիպրալթարէն վերջ երկրորդ կուգար ։

Լէրոսը իր տեսակին մէջ առաջին ռազմագիտական կեդրոն մըն է։ Միայն 330 մղոն հեռու է Կիպրոսէն եւ 500 մղոն՝ Հայֆայէն,— ծայրը՝ Իրաքէն եկող քարիւղի խողովակին։ Իսկ Փորթ Սայիտէն՝ 510 մղոն հեռու է։ Այս տարածութիւնները ոչինչ են ժամանակակից օդանաւորդութեան համար եւ համեմատաբար շատ կարճ՝ զինուորական սրընթաց նաւերուն համար ։

Ըստ անգլօ-իտալական համաձայնութեան, երկու կողմերն ալ պարտաւոր են տեղեկութիւններ տալ իրենց այս կամ այն ծովային խարիսխի նոր կառուցումներուն համար։ Բայց, մինչ Լէրոսը այլեւս կատարեալ ամրոց մըն է դարձած, գրեթէ ոչինչ կատարուած է, այդ ուղղութեամբ, Կիպրոսի մէջ, որ անգլիական միակ խարիսխն է արեւելեան Միջերկրականի մէջ։

Իտալական վիճակագրութիւն մը պերճախօս տեղեկութիւններ կը հաղորդէ։ 1933էն ասդին այդ կղզին բնակչութիւնը 6429էն բարձրացած է 13657ի։ Կղզիին արտածումը գրեթէ նուազած է։ Երկոտասան կղզիներուն պատկանող միւս կղզիներուն արտածումները ընդհակառակն աւելցած են։ Ասիկա ցոյց կուտայ որ վերջին երկու տարուան ընթացքին Լէրոս դարձած է ուժեղ պահակագունդով ամրոց մը եւ տեղական արտադրութիւնները կը գործածուին զինուորական նպատակներու՝ տեղւոյն վրայ։

Միւս կողմէ, Լէրոս զինուորական հրամանատարութիւնը, ըստ իտալական վիճակագրութեան, սկսած է մեծ քանակութեամբ ապրանքներ բնել ։ 1935ին՝ 133.000լիրէն 500.000 լիրի բարձրացած է։ Այս գումարէն դուրս կը մնան ապսպրուած մեքենաները, զէնքերը, փամփուշտները, գնդացիրները եւն., որոնք ուղղակի պատերազմական նախարարութեան կողմէ կը ղրկուին։

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ՀՈԳԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ

« Յուսաբեր » դառն խորհրդածութիւններ կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 Յունիս)։

— «Փոքրագոյն բառը կը գործածենք. «հոգեհրէն կը խօսինք, երբ հայ կեանքը, վերջերս մանաւանդ, ողբերգութեանց շարք մը, պերկ շղթայ մը դարձած է, հայրենիքէն մինչեւ գաղութները։

Մեր կեանքն ու պատմութիւնը յաճախ եղած են ալեկոծ, մութ ու տագնապալից. բայց քիչ անգամ Հայը, իբրեւ հաւաքականութիւն, այնքան տկար եւ անզօր, այնքան ջլատուած եղած է, որքան այսօր է։ Քիչ անգամ այնքան անտէր ու անճարակ, որքան մեր օրերուն է։

Աննկարագրելի, անհուն ողբերգութիւններ եղան մեր փոքրիկ հայրենիքին մէջ. եղեռնագործութիւններ՝ որոնց զոհ գացին Հայաստանի պետական ղեկավարներն ու գործիչները. մտաւորական շարժման գլխաւոր ու տաղանդաւոր ներկայացուցիչները. եւ, ի վերջոյ, իբրեւ արիւնոտ թագ ու պսակ այս բոլորին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը։ Եղան այս բոլորը, բազմաթիւ այլ աւերածութեանց ու ոճիրներու հետ, բայց մենք ոչինչ գիտցանք. եւ դեռ ոչինչ գիտենք, բացի հատ ու կտոր տեղեկութիւններէ ։

Գիտենք միայն, բոլորս, այսինքն՝ բոլո՛ր Հայերը. չէզոքն ալ, դաշնակցականն ալ եւ մինչեւ իսկ... ռամկավարն ալ թէ Ս. Հայաստանի ընտրանին ջարդուած է ճիշդ այնպէս ինչպէս ջարդուեցաւ անոր մէկ ուրիշ հատուածը առնէ առաջ՝ 1915ին, Թուրքին կողմէ։

Վերջին ամենածագոյն զոհը՝ որ նահատակ կոչուեցաւ, Էջմիածնի Կաթողիկոսն եղաւ, որուն մահուան գոյժը հաղորդուեցաւ, իբրեւ «կաթուածի» արդիւնք։ Մէկ հեռագիր եւ մէկ պատճառաբանութիւն։ Կարճ ու կոնկրետ։

Ու անկէց ասդին՝ չարաշուք լռութիւն։

Կողմնակի, անպաշտօն տեղեկութիւններ, յետագային, եկան պատմելու եղերական վախճանը Կաթողիկոսին, որ առաջին զոհերուն շարքը կը մտնէր, իբրեւ արիւնոտ մէկ օղակը երկար շղթային։

Արդ, ի՞նչ եղաւ դիրքը գաղութային պաշտօնական կարգ մը շրջանակներու եւ մանաւորաբար այսպէս կոչուած «կազմակերպուած» խաւերու, որոնք Հայաստանեան ծագումը ունին իրենց ճակտին։

Փոխանակ սուգ ընելու, փոխանակ լոյս ու յստակութիւն փնտռելու, ի յառաջագունէ ուրացան ոճրային իրականութիւնը եւ հաւատացին Երեւանի առաջին ու վերջին պաշտօնական հաղորդագրութեան միայն։

Անոնք չհաւատացին աւելի առաջ, շահերու երկար շարքին ալ, հերքեցին ամէններ կամ լռեցին, մինչեւ որ իրենցմէ մէկը, «վստահելի մտաւորական» մը, եկաւ վկայելու արիւնոտ իրականութիւնը։

Երկրորդ վկայ մը չէ եկած դեռ, ու հակադաշնակցական մամուլն ու շրջանակները ոչ միայն կ'ուրանան, այլեւ անպատիւ պայքար բացած են ճիշդ հակառակը ըսելու եւ պնդելու, ինչ որ ըսուած է ու կ'ըսուի դաշնակցական մամուլին մէջ։ Հակառակորդ շրջանակները իրարու հետ մրցումի ելած են «հակասութիւն» մը աւելի գտնելու եւ հինէն նորէն «փաստ» մը աւելի յիշելու համար Դաշնակցութեան անցեալէն, պարզապէս վարկաբեկելու դիտումով։ Քանի մը կը ծառայի՞ն այս «ճշդումն»ները, «ուրացում»ները, վարկաբեկիչ եւ շինծու «յուշ»երը. կը հերքե՞ն որեւէ կերպով Կաթողիկոսի սպանութեան պարագան. կը հաստատե՞ն Կաթողիկոսի բնական մահը։ Ոչ մէկը եւ ոչ ալ միւսը ։

Բայց, բան մը կ'ընեն. կը թունաւորե՛ն մթնոլորտը։

Ջանք չկայ իրականութիւնը երեւան հանելու մասին, կացութիւնը պարզաբանելու համար։ Բայց կայ ամէն ջանք՝ իրականութենէն խուսափելու եւ աղմուկի, զրպարտութեանց, չարախօսութեանց ու խայտառակ հայհոյութեանց տակ թաղելու զայն։

Փոխանակ ճշմարտութեան հասնիլ աշխատելու, հազար հէքիաթներով, կը ջանան ծածկել զայն հասարակութեան աչքէն։ Պետական ու քաղաքական գործիչներու կոտորածը՝ «անձնական քինախնդրութեանց» կը վերագրեն. մտաւորականներու ջարդը՝ նախանձի ու անհատական էնթրիկներու. Կաթողիկոսի՞նը— ճշդումնե՞ր կը քշեն մէջտեղ. այսինքն՝ ջախջախին ետեւէն կը վազեն, երբ ջաղացքը ջուրն է տարեր...»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Խելառ մոզին լաւ եզ կ'ըլլայ ։
** Խենթն է գացեր հարսնեց տունը, աս լաւ է ըսեր՝ քանց մեր տուն ։
** Խօսքը բերնէ բերան՝ կ'ըլլայ գերան... ։
** Խելքը ուժէն աւելի զօրաւոր է։
** Խենթը զինովէն վախցեր է ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՄՈՒ (դպրոցական արտասանութիւններ)։ Գրեց՝ Օ. Զարմունի ։ Սփ. Սոֆիա, 1938։ Գին 3 փրանք։ Հասցէ.— O. Zarmouni, Ecole Arménienne, Roussé (Bulgarie):

ՅԱՌԱՋԻ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԱՐՄԷՆՆԵՐԸ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

Սկսեր էինք անճանաչելի դառնալ, երբ չէին մթներ. կը թուէր թէ արդէն շատոնց մենք զրկուած էինք մեր հայրենի երգերէն, մեր հանգստաւէտ տուներէն։ Հիմա կեանքը դարձեր էր չարչարանք մը անիմաստ։

Վեցերորդ իրիկունն էր. ալ մօտեցած էինք Տէր Զօրին մխիթարական այս մտածումը։ Հոն պիտի գտնէր պանդոկի մը մութ անկիւնը, շրջապէս երգիչի մը ծածկին տակ պիտի ապաստէինք այս բացօթեայ ապրուստէն։ Երիտասարդները կ'երգէին, կը կատակէին։ Շատ չէր մնացած, անապատը վերջ կը գտնէր, երբ դիշեր վերջը քաղաք կը հասնէինք։ Մեր ապաւորութիւնը աղդած ուղտապաններուն ալ։ Անոնք ըստ աւելի արագացնել ուղտերը, սակաւակեր և համբերատար կենդանիները, որ «անապատի նաւ» կը կոչուէին։ Ամէն իրիկուն մէյ մէկ անոնց խմոր կուտային անոնց, եւ ցերեկուան մէջ ճամբուն վրայ ինչ որ գտնէին կը գոհանային։ Հիմա ալ չէինք վախնար ուղտերէն, ամէն ձեւով կրնայինք նստիլ, արդէն շամիշի եւ թուղթ բեռները լայն տեղ մը կը շինէին կենդանիներու մէջքին վրայ, մէկ երկու հոգի տեղաւորուելու։ Տակաւին իջնեան չէինք ըրած, երբ հեռուէն երեւոյթ մը մինչեւ այդ օրը նըմանը չտեսնուած, գրաւեց մեր աչքերը,— ճերմակ լեռնակոյտեր, մեծ, պզտիկ, աւելի մեծ, աւելի պզտիկ, շարան շարան, ցիր ու ցան տարածուած էին անապատի հարթ մակերեսին վրայ, ճերմակ ճերմակ ձիւնի պէս։ Հետզհետէ յառաջանալով աւելի յստակօրէն ճշդուեցան բլուրին կոյտերը, մեծերը հսկայացան, պզտիկները մեծցան, եւ որքան շատ էին...

Կամաց կամաց իրիկունը իջաւ, անապատը վերջալոյսի գեղեցկութեան շունչ, հոն արեւը կը կորսուէր, հոն չկայ հորիզոններու ծոցը։ Հազար գոյներու խաղը, հազար նախերու պչրանքը մեր հայրենի արեւին, որ ոսկի երիզներով, կարմիր կապոյտ նարնջագոյն ներկերով օծուն կը թողուի վերջալոյսի պղտունքներուն մէջ հեքեաթի դիցուհիի մը պէս։ Անապատը զուրկ է բնութեան անճառելի այս պահերէն, հոն տափարակ է ամէն ինչ, վայրէ, քինախնդիր։

Ուղտերէն վար իջանք, գետին մօտ, տաք գետնին վրայ նստանք։ Ո՜րչափ յոգնած էինք։ Հիմա ճերմակ լեռնակոյտերը մեր առջեւն էին. արտի ուժգին ճչլումով մը իրարու երես նայեցանք։ Լուռ էինք։

Այն առեն ուղտապաններուն ամէնէն տարիքոտը, որ գոլշ մօրուք մը ունէր խառն ու խուռն կուրծքին վրայ իսկած, մեզի մօտեցաւ, հանդիսաւոր շարժուձեւով մը վերցուց ձեռքերը, ճերմակ կոյտերը ցուցնելով ըսաւ.

— Խրմէնններուն ոսկորները։

Այո, մենք տեսանք գանկեր, ծնօտներ, բազուկներ, ողնայարներ, ազդրեր, ծունկեր, լեռնակոյտեր կազմած էին անապատի հարթ ու անծայրածիր մակերեսին վրայ. ճերմա՛կ ճերմա՛կ, ձիւնի պէս, լոյսի պէս....

Մեր չչմած նայուածքները գետին ինկան, եւ հոն փուշերու վրայ փաթթուած տեսանք մազի խուրձեր, երկա՛ր երկա՛ր, սեւ մազեր, խարտեաշ մազեր, ճերմակ մազեր, փունջ փունջ իրարու կապուած մազեր, եւ հիւսուած մազեր, երկա՛ր երկա՛ր։

.. Մութը իջաւ։ Լուսնակ չկար ։ Անապատի գիշերը աստղերով ալ կը լուսաւորուի։ Մեր մօտէն կը գալարուէր, կը ճգնէր, կը տաւայտէր Եփրատը, դաժան, պղտոր ու դաւադիր գետը անապատին։

Մենք ծունկի եկանք մեծով պզտիկով, այդ ահաւոր գերեզմաննոցին մէջ, մեր հարազատ մեռելներուն քովիկը։ Համբուրեցինք հողը ուր թափած էր մեր ցեղին արիւնը, մեր յոգնած ու օղակէր գլուխները հանգչեցուցինք մազի խուրձերով փաթթըւած փուշերուն մէջ...

Եւ իմաստուն գանկերը Արմէններուն, մարմին առին, լեզու ելան ու խօսեցան։

Պատմեցին անպատմելի դարհուրանքը ոճիրին, ահաւոր օրհասը մեր կորիճներուն, քամահեալ Աչքումները մեր քոյրերուն, աներեւակայելի խոշտանգումը ծերերուն ու մանուկներուն...

Քիչ անդին, կը հառաչէր, կը հեծկլտար, կը հոնդար Եփրատը— դաժան, աղմուտ ու դաւադիր գետը անապատին, ան իր մածուցիկ ծանծաղուտներուն տակ ծածկեր էր ոճրային ցեղի մը անքաւելի ոճիրը եւ արդար արիւնը հազար հազար զոհերուն...

X

Տէր Զօրի առջեւ երկու ճիւղի կը բաժնուի Եփրատը հոյակապ կամուրջներով։ Հանրաւոր ողտասին է ան անապատի ամայի սրտին վրայ։ Քանի մը ուռիներ կ'եզերեն գետը, որ կը սահի խորունկ, խուլ, ամեհի։ Հոս տաքը աւելի հեղձուցիչ է եւ մժեղները աւելի խայթող։ Եւրոպական շէնքեր կը զրաւեն քաղաքին ճակատը, ֆրանսական դրօշներ կը ծածանուին։ Երթեւեկ, բարձրաստիճան զինուորականներ ֆրանսական համազգեստով, նաեւ պարզ զինուորներ, Աֆրիկեցիներ, Ֆէսաւոր Սուրիացիներ, եւ տեղացիներ մեծամասնութեամբ, բոլորը իրենց տարազներով։

Առաջին կամուրջին մօտ գտնուած քննիչ ոստիկանատան մէջ հարցաքննութենէ մը անցուցին մեզ, հատիկ հատիկ, միեւնոյն պաշտօնական ձեւակերպութիւնները Ահիճայի նման։

Քաղաքամէջը տուները հին էին եւ խարխուլ. կէսօրուան տաքութիւնը կ'այրէր, երբ կը փնտռէինք հանգիստ մը յարմար պանդոկ մը։ Արաբերէն լեզուի վանկերը մեր ականջին կը զարնուէին անսովոր շեշտերով։ Արեւուն տակ ամէն բան գեղին կ'երեւէր, հողը բարակ դեղին փոշի մը, որ կ'ելլէր մեր հագուստներուն, գլխուն, դէմքին վրայ. այնքան չոր էր եւ եբաշտ։Տէր Զօրցի կիները ջուրը կ'առնեն Եփրատէն, խոշոր թիթեղներով, եւ կը զետեղեն ուղղակի իրենց գլխուն վրայ, եւ այնպէս անվախ կը քալեն։ Բոլորին աչքերը հիւանդոտ էին եւ թերեւս այս էր պատճառը, ինչպէս նաեւ կլիման։

Հայ ընտանիք մը գտանք Տէր Զօրի մէջ, շատ սիրով իրենց տունը ընդունեցին մեզ եւ հոն երեք օր հանգիստ առինք։

Պարտք ունէ յուսացինք որ պիտի կրնայինք ինքնաշարժով անցնիլ Տէր-Զօրի անապատը։ Հոս ալ հազուագիւտ էր պատեհութիւնը։ Որքա՞ն անբախտ էինք։

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

(4)

լիս Յի խմբագրականին մէջ պարզելով համաձայնութեան արամադրութիւն-ները, կը գրէ .

— « Գայմանագիրը կ՚ընդունի թէ Սանճաքին ներկայ խառնակ կացութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնէ կարգ մը զգուշական միջոցներ ձեռք առնել ։ 2500ական հոգի — ինչպէս եւ սահմանել թրքական զօրքին կայանը : Եղածը պարզապէս ալլարանական գործակցութիւն մըն է, ճապէս առժամեայ եւ սահմանափակ ։ Համաձայնութիւն գոյացած է թէ այս թուրք զօրքը պարզապէս բարեկամ երկրի մը մէջ հաստատուած կ՚ըլլայ, թէ ան որ եւ է մասնակցութիւն պիտի չունենայ ֆրանսական զօրքին ընդհանուր պատասխանատուութեանց մէջ որոնք միայն անոր կը վերաբերին, թէ թուրք զօրքին ներկայութիւնը կարգ մը տառապանքներու թրքական շրջաններու մէջ՝ չի կրնար որ եւ է սահմանափակում, որ եւ է անդամատում յառաջ բերել Ֆրանսայի հոգատարութեան մէջ ։ Որ եւ է երկդիմութիւն կարելի չէ այս մասին» :

*** «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի կիրակի օրուան թիւին մէջ, Գ. Ժ. Տէլէպէք խորտօրէն կը քննադատէ կնքուած համաձայնութիւնը, «խաբէութեանց սակարկութիւն մը» կոչելով զայն եւ հեգնելով թրքական զինակցութիւնը : Ցայցով՝ ամբողջական թարգմանութիւնը ։

ՄԻԿՈՅԵԱՆ ՉԵԿԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀ՞ Կ'ԸԼԼԱՅ

« Մաթէն » չընդմլից տեղեկութիւններ հրատարակած էր կիրակի օր, հետեւեալ խորագիրներուն տակ.— « Խորհրդային կազմակերպութեան առակոյի ծառայումները.— Պլիւխէր կը հետապնդէ Վորոշիլովը.— Միկոյեան կը սպառնայ Եժովին» :

Թերթը պատմելով Ծայր. Արեւելքի Չեկայի նախագահին՝ Լուշկովի փախուստը դէպի Մանչուրիա, ընկերակցութեամբ երկու զօրավարներու, կը պատմէ թէ պայքարը կը սաստկանայ մարաջախտ Պլիւխէրի եւ Վորոշիլովի միջեւ, նոյն ինքն Սթալինի հաւանութեամբ, ինչպէս եւ Միկոյեանի եւ Եժովի միջեւ ։ 1938 փետրուարին, Լուշքով Մոսկուայէն ղրկած էր գաղտնի տեղեկագիր մը, որ կրնար վտանգել Պլիւխէրը : Մարաջախտը Մոսկուա կանչուեցաւ, բայց եւ այնպէս կրցաւ օձիքը ազատել, հակառակ այնքան յոռետես գուշակութեանց, ինչպէս եղած էր Թուխաչեւսկիի դնդակահարութեան առթիւ : Ծայր. Արեւելք վերադառնալով, մարաջախտը չարունակեց նոր դաւեր սարքել, բայց փոխանակ իր զինակից Միկոյեանի պէս ուղղակի Եժովի վրայ յարձակելու, կողմնակի խաղեր սարքեց, ջախջախիչ թղթածրար մը կազմեց Լուշքովի դէմ եւ ապստամբութիւն մը վերագրեց անոր, Ծայր. Արեւելքի եւ Մոսկուայի մէջ : Լուշքով Մոսկուա կանչուած էր յուլիս 5ին, մասնակցելու համար զինուորական խորհրդակցութեան մը, բայց կռահելով գլխուն գալիքը, նախընտրեց փախչիլ : Խորհրդային թերթերը հերքեցին փախուստի լուրը, բայց Լուշքով ինք պաշտօնապէս հաստատեց ճափոնական կառավարութեան միջոցաւ :

Թերթը ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ յիշելով, կ՚եզրակացնէ թէ Պլիւխէր այսպէս փրկած ըլլալով Սթալինը եւ իր իշխանութիւնը, վճռական յաղթանակ մը տարաւ մարաջախտ Վորոշիլովի վրայ : Իր կարծիքով խախտած է նաեւ Եժովի դիրքը եւ կը սպասուի որ իբրեւ Չեկայի նախագահ իրեն յաջորդէ «Հայ մը, Անաստաս Միկոյեան, ծնած Թիֆլիս եւ անդամ Քաղաքական Բիւրոյին : Այս նորեկը միշտ մաս կազմած է Սթալինեան խմբակին եւ առաւելագոյն կը վայելէ դիկտատորային վստահութիւնը » :

*** Սովետական Միութեան Գերագոյն Խորհրդի նախագահ, «Ալեքսանդր Կալինին» կ՚առաջնորդէ խորհրդային ժողովուրդին եւ ամբողջ խորհրդային ժողովուրդին «Թշնամի» հռչակուեցաւ խորհրդային մամուլին մէջ : Ամբաստանեալը յաջորդն էր նախկին վարչապետ Ռիքովի, որ գնդակահարուեցաւ Պուխարինի հետ : Ժողովուրդի թշնամի հռչակուած է նաեւ հողագործական գործավարը, Այտմէշով :

*** Կ՚ըսուի թէ փախստական զօրավարը Լուշքով զինուորական կարեւոր փաստաթուղթեր յանձնած է ճափոնական իշխանութեանց :

Պատերազմի սպառնալիքը եւ Անգլիա

Անգլիոյ վարչապետը կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ շաբաթ օր, միջազգային կացութեան մասին : Այս առթիւ նկարագրելով պատերազմի սարսափները՝ Չինաստանի եւ Սպանիոյ մէջ, յայտարարեց .

— « Անգլիա եւ իր զինակիցները քսան տարիէ ի վեր կ՚ըսեն թէ պատերազմը չահեցան : Մենք կռուեցանք պահպանելու համար այս ազատ ժողովրդապետութիւնը ոտար տիրապետութեան դէմ եւ բարեկարգութիւնն ու օրէնքը հաստատելու համար բռնի ուժին տեղ : Անշուշտ յաջողեցանք պահպանել մեր ազատութիւնը, եւ եթէ անգամ մը եւս վտանգուի այդ ազատութիւնը, եւ եթէ վստահ ըլլանք թէ պատերազմը միակ միջոցն է զայն պաշտպանելու, նորէն պիտի կռուինք : Բայց, ի՞նչ վտանգներ կը ներկայացնէ բռնի ուժի գործածութիւնը : Մեծն Բրիտանիա եւ Իռլանտա երկու քուկէս միլիոն սպանեալ կամ վիրաւոր ունեցան մեծ պատերազմին մէջ. աշխարհը, բարեկամ թէ թշնամի, 21 միլիոն կորուստ ունեցաւ, 7 միլիոն սպանեալ եւ աւելի քան 13 միլիոն վիրաւոր : Իմ առաջին պարտականութիւնս է կարելին փորձել, որպէսզի Եւրոպան չտեսնէ մեծ պատերազմին կրկնութիւնը » :

» Ցնասոյ պաշտպանելով ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը Սպանիոյ մէջ, Գ. Չէմպըրլէն բացատրեց թէ կարելի չէ զօց նաւահանգիստներու մէջ պաշտպանել առեւտրական նաւահանգիստները : «Եթէ, հակառակ բոլոր ազդարարութեանց, նաւային ընկերութիւնները կը նախընտրեն իրենց փոխադրանաւերը ղրկել վտանգաւոր ջուրերու մէջ, դրամ շահելու համար, բանաւո՞ր է պահանջել որ մենք պատերազմի արհաւիրքին մէջ իյնինք, երբ անգլիացի ժողովուրդը որ եւ է չահ չունի » :

ՋԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ երկրաշարժի բուռն ցնցում մը զգացուեցաւ շաբաթ երեկոյեան դէմ, Պոլսոյ եւ ամբողջ Անատոլուի մէջ :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ տեղաւորման համար սարքուած համաժողովին առթիւ, որ պիտի բացուի վաղը, 6 յուլիս Էվիանի մէջ, նախաձեռնութեամբ Մ. Նահանգներու կառավարութեան, Հրէական գործակալութիւնը գիրք մը հրատարակեց, շեշտելով անոր կարեւորութիւնը : Գործակալութիւնը յիշելով Գերմանիոյ եւ ուրիշ երկիրներու մէջ կատարուած հալածանքները, կ՚առաջարկէ նիւթական միջոցներ ճարել, մեթոտիկ արտագաղթ մը կազմակերպելու համար ։

«ՅԱՌԱՋ»ի ՅՈՒԼԻՍ ՔԻ ԹԻՒԸ սպառած ըլլալով, կը խնդրուի մեր գործակալներէն (միայն գործակալներէն) մեզի ղրկել իրենց աւելցած թիւերը, եթէ ունին ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Մարաշցի Վարդան Գավաֆեան կը փնտռէ իր եղբայրը Հաճի Ցարութիւն Գավաֆեան եւ քեռայրը Ցովհաննէս Տօնապետեան Կէմէրէկցի, որոնք 8 տարի առաջ կը գտնուէին Ֆրանսա, Վիէն : Տեղեկացնել Վարդան Գավաֆեանի Mikropolis, Drama, (Grèce)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Կեդր. Կոմ.

ԼԱՕՒՌՕՑԱՅԻ «Խաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը 7 յուլիս, Հինգշաբթի, երեկոյ ժամը 8 30ին սովորական ճաշարանին : Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԻՐԹԻՒՒԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 6 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ – 14e Année No. 3775 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԱՍԱԼՔՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԴԱՍԵՐԸ

Ո՛րքան իմաստալից է Հայ Գաղթ. Կեդր. Ցանձնաժողովին դասալքութիւնը՝ Սանճաքի եւ առ հասարակ Սուրիոյ նոր տագնապին առթիւ :

Իմաստալից՝ քանի մը տեսակէտներով:

Ինչպէս հաղորդեցինք երէկ, Ցանձնաժողովը ընդունած է այն տեսակէտը թէ «իրաւասու չէ միջամուխ ըլլալու Սանճաքի խնդրին կարգադրութեանց ի վեր ստեղծուած կացութեան»: Հետեւաբար, «Սանճաքի եւ Սուրիոյ հայութեան կը պատկանի տեղական պահանջներուն համաձայն պատշաճը տնօրինել»:

Փորձենք վերլուծել այս մանուածապատ նախադասութեան իմաստը :

Անշուշտ յանձնաժողովը պետութիւն մը կամ հոգատար իշխանութեան մէկ օրգանը չէ, որպէսզի կարենայ միջամտել քաղաքական բանակցութեանց, փոխել կնքուած համաձայնութիւնները եւ հայկական տեսակէտներ կցել անոնց :

Ծիծաղելի պիտի ըլլար այդպիսի յաւակնութիւն մը: Եւ մենք այդ չէր որ կը սպասէինք ոչ այս քառակուսի յանձնաժողովէն, ոչ ալ ուրիշ որ եւ է հայկական օրկանէ :

Բայց, որո՞ւ հարցուցին, որմէ՞ սորվեցան թէ իրաւասու չենք նաեւ քննելու «Սանճաքի խնդրին կարգադրութենէն ի վեր ստեղծուած կացութեան» հետեւանքները :

Ո՞ր աղուոր թելադրեց մատը մոխիրը չթաթխել, եւ ձգել որ տագնապահար, բուն բառով՝ խուճապահար ժողովուրդը ինք իր գլխուն ճարը նայի :

Բարեհաճեցէք աչքի առջեւ բերել «ստեղծուած կացութեան» զանազան ծալքերը.—

1. Ժողովուրդը մտահոգութեան մատնուած է եւ կը գաղթէ, տուն – տեղ կը ծախէ եւ կը հեռանայ, հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն :

2. Այդ նոյն մտահոգութեան հետեւանքով, զանազան տարրեր, բարեմիտ կամ բթամիտ, կը խորհին պատուիրակութիւն մը ղրկել Ժնեւ, անոր բարեհաճութիւնը շահելու համար :

3. Օգտուելով ստեղծուած հոգեբանական վիճակէն, Պոլսոյ մէջ ալ ափ մը չուշրթներ իրար անցեր են, «հայկական» պատուիրակութիւն մը ղրկելու համար Սանճաք :

4. Հոգատար իշխանութեան ներկայացուցիչը, հրամանատար Քոլէ, աջ - ձախ ինկած է, ժողովուրդին յուզումը հանդարտեցնելու, յաճախ ալ իր կամքը պարտադրելու համար :

5. Անոնք որ քիչ - շատ աչքի կը զարնէին եւ տարիներէ ի վեր դեր կը կատարէին Սանճաքին մէջ, հեռացած կամ հեռացուած են, եւ կրակին մէջ կը մնան առաջնորդ, վարդապետ, գիւղապետ կամ աղաներ :

6. Արաբները, շատ աւելի յուսախաբ, ուշադրութեամբ կը հետեւին մեր քայլերուն, մինչեւ անգամ խօսքերուն :

7. Բուն Սուրիոյ մէջ, իբրեւ գերագոյն իշխանութիւն, ունինք ծերունի կաթողիկոս մը, նոյնքան ծեր փոխանորդով մը, զարձեալ եպիսկոպոսներ ու վարդապետներ, որոնք միայն աղերսելու, յորդորելու, աղօթելու պաշտօն ունին :

8. Ցնտեսական տագնապը իսկապէս որ շատ վրդովիչ համեմատութիւններ կը ներկայացնէ, թէ «ստեղծուած կացութեան» եւ թէ Թրքական չարակամութեան հետեւանքով :

Դեռ ուրիշ պարագաներ ալ կրնայինք յիշել: Բայց կը բաւէ : Լման խօսքը տանիքէն չեն պոռար :

Արդ, այս հոգերը ամէնը մէկ, եւ կամ անոնց մէկ մասը որ եւ է պարտականութիւն եւ պատասխանատուութիւն չե՞ն դներ մեր վրայ: Ոչ միայն Փարիզի, այլեւ բոլոր գաղութներուն վրայ: (Մի մոռնաք որ «Գաղթականաց»ը միեւնոյն ատեն «կեդրոնական» է, ընդհանրակա՞ն...):

Օրինակ, ի՞նչ է Փարիզի տեսակէտը,— Սանճաքի ժողովուրդը պէ՞տք է որ գաղթէ, դառնայ նորէն ցիրուցան, այս անգամ անդարձ :

Եւ կամ, նոյն Փարիզը եւ առ հասարակ մեր գաղութները համաձա՞յն են որ հայկական պատուիրակութիւն մը երթայ Ժնեւ, իր երախտագիտութիւնն ու հաւատարմութիւնը մատուցանելու համար Աթաթիւրքի բարեխնամ կառավարութեան ...

Ասո՞նք ալ «իրաւասութեան» խնդիրներ են: Եւ եթէ մենք չենք բուն իրաւասուն, այդ հարցերուն մէջ, հապա ո՞վ է,— Սանճաքին կուսակա՞լը, հրամանատարը Քոլէ՞ն թէ Կիլիկիոյ ծերունի կաթողիկոսը, որ բարեմտօրէն կը հաւատայ թէ Փարիզի մէջ ալ գլուխներ կան :

Ըսինք թէ իմաստալից է Գաղթ. Ցանձնաժողովին դասալքութիւնը, եւ քանի մը տեսակէտներով :

Առաջինը հասկցաք անշուշտ,— իր անզիտակցութիւնը : Անկարողութիւն՝ ըմբռնելու կացութեան պահանջները, եւ անհոգութիւն, ծուլութիւն: Պարզապէս բանկալի հոգեբանութիւն,— քանի մը փշրանք նետենք եւ մեր օձիքը ազատենք :

Իմացէք երկրորդ «իմաստալից» պարագան ալ,— այս մարդիկը իրենք ալ խաչ քաշած են իրենց վրայ: Եւ ահաւասիկ հրապարակաւ ալ կ՚ըսեն թէ բանկալէն դուրս հորիզոն չունին:

Ուրեմն, թող թմրին իրենց թիկնաթոռներուն վրայ, եւ թող սպարէզ իջնեն այն տարրերը որ թէ խիղճ ու խելք ունին եւ թէ համախմբուելու, գործելու ընդունակութիւն եւ տրամադրութիւն:

Մենք այս ազդանշանն է որ կը հնչեցնենք անընդհատ: Սանճաքին տագնապէն առաջ ալ, ինչպէս այսօր :

Եւ ուրախ ենք որ, գոնէ այս առթիւ, կարգ մը բարենշան շարժումներ կը նշմարուին երիտասարդական ճակատին վրայ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇԻՆՔ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Ստորագրուեցաւ Էնկիւրիի մէջ, 10 տարուան համար

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն յուլիս 4 թուականով — Այսօր, արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ ստորագրուեցան այն պաշտօնագիրները որոնց մասին համաձայնութիւն գոյացած էր երէկ: Թուրքիոյ ներկայացուցիչն էր Թ. Ր. Արաս, Ֆրանսայի ներկայացուցիչը՝ դեսպան Պ. Փոնսօ: Արոշուեցաւ անմիջապէս հրապարակել ստորագրուած թուղթերը,— բարեկամութեան դաշնագիր, հաւաքական յայտարարութիւններ եւ յարակից պայմանագիրներ: Ստորագրութեան ներկայ էր Էնկիւրիի սուրիական ներկայացուցիչը, Պ. Արսլան: Ստորագրութենէն վերջը, Ր. Արաս խօսք Պ. Փոնսոյի ուղղելով, գոհունակութիւն յայտնեց այս բարեյաջող ելքին համար որ նոր շրջան մը կը բանայ ֆրանքօ-թուրք յարաբերութեանց մէջ: Ետոյ դառնալով Սուրիոյ ներկայացուցիչին, շեշտեց Թուրքիոյ համակրանքը Սուրիոյ համար :

Պ. Փոնսօ պատասխանելով, յիշեց Մոնթրէօյի համաձայնութիւնը նեղուցներու մասին, որ նպաստեց ապահովութիւնը ամրապնդելու Միջերկրականի աւազանին մէջ: Ետոյ համոզում յայտնեց թէ ստորագրուած համաձայնութիւնները վստահալից բարեկամութիւն մը պիտի հաստատեն Թուրքիոյ, Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ :

Բարեկամութեան դաշնագրին նախաբանը կ՚ըսէ թէ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ հանրապետութեանց նախագահները, ուզելով ամրապնդել անկեղծ բարեկամութեան կապերը, յօգուտ երկու պետութեանց շահերուն, որոշեցին բարեկամութեան դաշնագիր մը կնքել :

Դաշնագիրը կը բաղկանայ եօթը յօդուածներէ: Տեւողութիւնն է տասը տարի: Գործադրութիւնը պիտի սկսի վաւերացումներու փոխանակութենէն անմիջապէս վերջը :

Դաշնագրին տրամադրութեամբ, Ֆրանսա եւ Թուրքիա յանձն կ՚առնեն չմտնել քաղաքական կամ տնտեսական որ եւ է կապակցութեան մէջ որ ուղղուած է իրենցմէ մէկուն դէմ: Եթէ կողմերէն մէկը յարձակում կրէ, ընդհարման ամբողջ ընթացքին միւս կողմը որ եւ է օգնութիւն կամ աջակցութիւն պիտի չընծայէ յարձակող պետութեան: Անկէ զատ, Ֆրանսա եւ Թուրքիա պիտի խորհրդակցին, ամրապնդելու համար ընդհանուր խաղաղութիւնը եւ ապահովութիւնը արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Ուրիշ յօդուածով մը, երկու պետութիւնները կը պահեն նախապէս կնքուած իրաւարարութեան դաշնագիրը, ինչպէս եւ իրենց յանձնառութիւնները՝ Ազգաժողովին հանդէպ:

*** «Լ'Էօվռ»ի քաղաքական քրոնիկագիրը խօսելով ստորագրուած դաշնագրի մասին, գիտել կուտայ թէ ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը սրտնեղութիւն պատճառած է Հռոմի եւ Պերլինի մէջ: Կարգ մը շրջանակներ կը հաւատան թէ Իտալիոյ արտաքին նախարարը առաջարկած է Եուկոսլավիոյ վարչապետին՝ զինուորական եւ ծովային ճշմարիտ զինակցութիւն մը կնքել երկու երկիրներուն միջեւ: Միշտ նոյն աղբիւրին համաձայն, Եուկոսլավիոյ վարչապետը մերժեր է այս առաջարկը, թէեւ Կոմս Չիանօ ջանացեր է պարզուցանել թէ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիրը ծանրակշիռ պարագայ մըն է Իտալիոյ եւ Եուկոսլավիոյ համար :

Ֆրանքօ-թուրք համաձայնութիւնը նպաստաւոր տպաւորութիւն գործեց Լոնտոնի մէջ :

*** Անգլիոյ երեսփ. ժողովի երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, երկրորդ ընթերցումով ընդունուեցաւ այն օրինագիծը որ կը վաւերացնէ Թուրքիոյ հետ կնքուած համաձայնութիւնը եւ որուն համաձայն վեց միլիոն ոսկիի վարկ մը կը բացուի Թուրքիոյ, զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու համար Անգլիոյ մէջ : Անկէ զատ Թուրքիան 16 միլիոն ոսկիի վարկ մը կը ստանայ հանրօգուտ շինութեանց համար: Աշխատաւորականներն ալ գնահատեցին կնքուած համաձայնութիւնը: Ելմտական նախարարը մեծ գոհունակութեամբ շեշտեց անոնց արժէքը :

Թրքական զօրքը Սանճաք կ՚երթայ

Զինուորական համաձայնութիւնը եւ յարակից պայմանագիրը ստորագրուած ըլլալով, ֆրանքօ-թուրք զինուորական գործակցութիւնը անմիջապէս գործնական ձամբու մէջ մտաւ: Թրքական զօրքը երէկ Սանճաք պիտի մտնէր, տեղաւորուելու համար սահմանուած վայրերուն մէջ: Տեղական թերթերը այլեւս հարթուած կը նկատեն ամէն թիւրիմացութիւն, սիրալիր գործակցութեան նոր շրջան մը աւետելով :

ԵՐԷԿ ԼՈԶԱՆԸ, ԱՅՍՕՐ ՍԱՆՃԱՔԸ

Անգլիա, Ֆրանսա եւ Թուրքիա մէկ ճակատ, յանուն խաղաղութեան...

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Էնկիւրիէն, կիրակի օրուան թուականով.—

Այստեղ շատ մեծ կարեւորութիւն կ՚ընծայեն ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան, որուն զինուորական մասը ստորագրուեցաւ այսօր, Անտիոքի մէջ: Տիրող կարծիքն այն է թէ՝ յաջորդելով անգլօ-թուրք տնտեսական եւ առեւտրական համաձայնութեան (փոխառութիւն), այս համաձայնութիւնը սերտօրէն իրարու կը կապէ Անգլիան, Ֆրանսան եւ Թուրքիան, հաւասարակշռութիւնը պահպանելու համար արեւելեան Միջերկրականի եւ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ: Թէեւ ֆրանքօ-թուրք բարեկամութեան դաշնագիրը պիտի ստորագրուի յառաջիկայ սեպտեմբերին, երբ Պ. Ժորժ Պոնէ Էնկիւրի կ՚այցելէ, բայց կը կարծուի թէ բոլոր տակաւին հարցերը լուծուած են եւ դարաւոր բարեկամութիւնը վերահաստատուած է :

Թրքական ազդեցութեան վերահաստատումը Սանճաքին մէջ կը համարուի դիւանագիտական յաղթանակ մը Թուրքիոյ համար: Այս յաղթանակը միեւնոյն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՃԱՃՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷՔ

— Դ.

Եզրակացնենք :

Մարդոց արժէքը մեթրով չէ որ կը չափեն: Կարճն ու երկարը մէկ գին է: Ճիշդ է, եղան իմաստուններ, որ պատմութեան մեծագոյն դէպքերը չափեցին Կղէոպատրայի քթին չափով (փաստ), կամ Նափոլէոնի գանկաւէջի փոքրիկ գեղձով: Ճիշդ է նոյնպէս, լեռներու վրայ ձիւնհալքի ջուր խմող գիւղացիին ծամօթ կազմախօսութիւնը մեծ դեր կը խաղայ իր ճակատագրին վրայ: Բայց մշակոյթ կոչուած բանը կտա՞ւ է որ արշինով չափէք, եղբարք սառուականք :

Կայն թէ երկար՝ մարդը մարդ է: Եւ արժէք ունի՝ երբ կը ստեղծագործէ: Ուրեմն, իրաւունք ունին ըմբոստանալու Պուտափէշթի գաճաճները:

Ես իրաւունք չեմ տար միայն ... մտքի գաճաճներուն:

Արդարեւ, գոյութիւն ունին մարդիկ, պոյլու - պոսլու կամ կարկին ոտքերով ու խալկին գլուխով, որոնք կը կարծեն իրաւունք ունենալ գաճաճներուն վրայ խնդալու: Բայց չէ՞ որ գաճաճ են իրենք ալ, եթէ ոչ հասակով, գէթ իրենց խելքով: Այս մարդոց վայելած յարգանքը ուրկէ՞ կը բխի սակայն,— մէկ մեթր եօթանասուն՞ն թէ անկէ որ փնտայ են... Բարեգործականի:

Ունինք գաճաճներու ուրիշ դասակարգ մըն ալ, Լրվանթէն կոչուած, — առանց մտաւոր աճած կամ զարգացած չէ եղբայրակցութիւնը: Առանք մեր պատմութեան ներշնչած զգացումը կը ծախեն «պոռնկութեամբ» մը փոխանակուած ժպիտի մը հետ: Ի՞նչքան ալ փարձէ, չեն կրնար բարձրացնել եղբայրակցութեան ստորինացոյցը այս մարդոց հոգիին մէջ: Սակայն ուրկէ՞ կը բխի մարդոց վայելած յարգանքը, — պաշտօն դրած իրենց դրամագլուխէ՞ն թէ անկէ որ... բանկալ կը նետին՝ իրենք իրենց չուր տալով:

Վերջապէս ի՞նչ գաճաճներ կան հասակաւոր երիտասարդներուն եւ մեծապատիւ մտաւորականներուն մէջ, — անոնք երբեք պիտի չկարենան զգալ մտքի բարձրութեան պարգեւած խոր զգայութիւնը ;

Կուգայ առեր, երբ արշինով վկայուած բոլոր այդ մեծապատիւները պիտի չափուին ... խարազանով :

ԱՐԱՋ

ՆՈՐ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ ՈՉ-ԹՈՒՐՔ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ

Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովը յունիս 28ին քուէարկեց ընկերակցութեանց օրէնքը, որ նոր հարուած մը կը կազմէ ոչ -թուրք հասարակութեանց ազգ. կազմակերպութեան համար: Այս առթիւ պատասխանելով երեսփոխան Պերճ Թիւրքէրի (Քէրէսթէճեան), ներքին գործոց վարը յայտարարեց.

— Այս օրէնքը կը ձգտի պատշաճեցնել Թուրքիոյ մէջ ապրող միւս հասարակութեանց եւ թուրք տարրին պայմանները՝ երկրին կանոններուն : Եւ կատարելապէս հաշտ է հիմնական կազմակերպութեան օրէնքին եւ գոյութիւն ունեցող միւս օրէնքներուն: Աշխարհական եւ ազգայնական ըլլալով հանդերձ, մենք ոչ մէկ յոռի մտադրութիւն եւ կամ նկատում կը տածենք միւս ազգերուն եւ կամ ուրիշ կրօնքէ անհատներու հանդէպ: Ոչ երկիրը, ոչ ալ մտահոգութիւն կը զգանք: Այս օրէնքը ոչ մէկ գաղտնի նպատակ կը հետապնդէ փոխելու գոյութիւն ունեցող կացութիւնները եւ կամ ընդունուած իրաւունքները: Ուրախ եմ որ Պերճ Թիւրքէր առիթ ընծայեց ինձ յայտնելու այս ճշմարտութիւնը :

Մեր սպասածը միայն օրէնքին յարգանքն է: Իսկ եթէ օրէնքը չյարգեն, օրինական ամէն միջոց ունինք յարգել տալու մեր օրէնքները:

Կրօնականներու գործունէութիւնը պէտք չէ եկեղեցիներուն սահմանը անցնի: Մեր հիմնական սկզբունքն է աշխարհականներու պատկանող գործերը աշխարհականներու յանձնել, ինչպէս բարեգործական հաստատութիւններ, հիւանդանոցներ եւ դպրոցներ: Պետութիւնը պիտի ընծայէ իր օգնութիւնը եւ աջակցութիւնը այս բոլոր հաստատութեանց: Եւ եթէ պարագաները ներեն, պարտք պիտի համարի ինք առանձնել անոնց ամբողջ նիւթական մատակարարութիւնը. Արդէն օրէնքին մէկ յօդուածին վերջին հատուածը աւելի ապահովելու համար գրուած ուղեցոյց մըն է:

Պերճ Թիւրքէր.— Կեցցէ՛ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը :

Պաշտօնապէս կը հաստատուի որ Տէրսիմ չէ ինկած

Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովի յունիս 29ի նիստին մէջ, վարչապետ Ճէլալ Պայար պարզելով ներքին կացութիւնը, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Տէրսիմի մասին.

— « Տէրսիմի համար բարեկարգութեան ծրագիր մը ունինք, զոր կը գործադրենք: Անցեալ տարի զինուորական գործողութիւններ կատարուեցան եւ այս տարի ալ պիտի շարունակուին: Այս տարի անցեալ տարուան բաղդատմամբ այդ շրջանակին մէջ աւելի շատ զինուոր համախմբած ենք: Զանազան վայրերու մէջ ալ կարգ մը ընդհարումներ տեղի ունեցան: Տէրսիմի խնդիր բռնածը միանգամընդմիշտ վերջացնելու ուրիշ միջոց մըն ալ կը մնայ: Բանակը մօտերս Տէրսիմի շրջանակները ռազմափորձեր պիտի կատարէ: Այս առթիւ բանակը Տէրսիմի համար պարտականութիւններ պիտի ստանձնէ եւ ընդհանուր մաքրագործումով մը այս խնդիրը արմատախիլ պիտի ըլլայ :

Ընկերներ, Տէրսիմցիները գիտէ՞ք ինչ կ՚ուզեն: Միջնադարեան մտայնութեամբ մը կ՚ուզեն աւարառութիւն ընել, մարդ սպաննել, զէնքով պտտիլ, որոնց մարդ չխառնուի: Հանրապետութիւնը այսպիսի հայրենակիցներ չի ճանչնար: Որքան ատեն որ Տէրսիմցիները ուղղութեան չգան եւ իրենց զէնքերը չյանձնեն, մեր զինուորները հոն պիտի մնան: Մեր ձեռնին մէջ դութ եւ ուժ կայ: Իրենց կը մնայ ասոնցմէ մէկը ընտրել »:

Ուրեմն, Տէրսիմ կը դիմադրէ տակաւին, եւ այնքան ուժգին, որ կառավարութիւնը հարկադրուած է բազմապատկել զօրքին թիւը :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ձերբակալուած է ծովային գործավարութեան քաղաքական վարիչը, Շապոշնիկով : Ֆէրկանայի (Ուզպէկիստան) զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց երեք հոգի, որոնք անդամ էին գաղտնի կազմակերպութեան մը: Ուրիշ երկու անդամներ դատապարտուեցան 15 տարի, մէկ հոգի 10 տարի, երեք հոգի՝ վեց տարի բանտարկութեան :

ՕԹԹՕ ՊԱՈՒԷՐ, Աւստրիոյ ընկերվարական կուսակցութեան հանրածանօթ ղեկավարը եւ մեծ տեսաբանը, մեռաւ աքսոր օր, Ֆրանսայի մէջ, սրտի հիւանդութեան հետեւանքով: Ծնած էր 1881ին: Շուտով կը ներկայացնենք իր կեանքն եւ գործը:

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Եւրոպական խաղաղ դիւանագիտութեան զոհը եղաւ մեր մինուճար հայրենիքը, որուն համար դարերով արիւն թափեցինք։ Դարձեալ այդ բանաւոր դիւանագիտութեան քաւութեան նոխազ հանդիսացաւ մեր «ցանկալի» Կիլիկիան, եւ ահա այսօր այդ լախտի հարուածը կ'իջնէ մեզի բախտակից եւ բարեկամ Խալամ-Արաբին գլխուն, Ալէքսանտրէթի Սանճաքին անջատումով։

Ակնարկ մը՝ այդ շրջանին վրայ։

Ո՞վ չիգիտեր, թէ պատերազմէն առաջ ի՞նչ կ'արժէր Տէօրթ-Եօլը. երկու գիւղակ, երկու նպարավաճառի հիւղակ-խանութ, մէկ սրճարան եւ մէկ ալ խան (պանդոկ), բոլորն ալ աղիւսէ շինուած եւ եղէգով ծածկուած։

Իսկ այսօրուան Տէօրթ-Եօլը կը համրէ իր մէջ 4—5000 տուն, հինգ եկեղեցիով, դպրոցներով եւ ճոխ շուկայովը, բարիք՝ իր շրջակայ ժողովուրդներուն եւ բնակչութեան։

Ալէքսանտրէթ, ըլլալով նաւահանգիստ քաղաք մը, շինուած է փոքր տարածութեամբ հողի մը վրայ, ուր մժեղներ պար կը բռնէին գիշեր ցերեկ, ամառ ձմեռ։

Իսկ այսօր, այդ փոքրիկ սիրուն քաղաքը ընդարձակուած, մեծցած եւ առեւտուրի կարեւոր կեդրոնավայր մը դարձած է, շնորհիւ Հայու շինող ձեռքին եւ տաղանդին։ Մժեղները անհետացած են եւ բոլորովին այլափոխուած է նախկին վատառողջ կլիման։

Պէյլան՝ սկիզբը, կը կազմէր աւերակոյտ մը, աղտոտ փողոցներով եւ խարխուլ տուներով, բացի քանի մը հարուստներու տուներէն։ Այսօր, կը ներկայացնէ ակնահաճոյ տեսարան մը դուրսէն դիտողին աչքերուն, իր մաքուր եւ սպիտակ շէնքերովը եւ դալարագեղ պարտէզներովը։

Սօվուգ-Օլուգ, Պէյլանի վրայ, օդասուն եւ ջրառատ վայրը, նախապէս իբրեւ բնակութիւն կը համրէր տասնեակ մը հայ ընտանիքներ։ Ցեղապատերազմեան շրջանին, առաջնակարգ գիւղ մը ստացաւ շնորհիւ իր անստգիւտ կլիմային։ Կառուցանեցան ամառանոցի յատուկ շէնքեր, ամէն յարմարութիւններով, իբրեւ օդափոխութեան հրաշալի վայր։

Բարձրանանք Անտիոքի շրջանը, նշանաւոր իր հիանալի տեսարանով եւ Որոնդէս գետով։ Հոն կը տեսնէք Որոնդէսի վրայ շինուած նոր եւ արդիական խանութներ եւ սրճարաններ։ Քաղաքը կը հանդչի դարատափի մը վրայ վեհօրէն։ Անտիոք ունի անհամեմատ պտուղներ, առողջ օդ եւ լաւ կլիմայ։ Նշանաւոր է «Հարպիյէ»ն, Պէյլանի ճամբուն վրայ։ 4—5 ջրաղաց դարձնելու չափ վճիտ ջուր կը բխի բարձրէն՝ ժայռերու մէջէն եւ գահավիժելով վար կը թափի հարիւր յիսուն մեթրէ աւելի ցած, ջրվէժ մը կազմելով։ Հոս ալ շինուած են պանդոկներ զբօսաշրջիկներու համար, ուր կուգան մարդիկ, կը մնան շաբաթներով եւ ամիսներով։

Իջնենք քիչ մըն ալ դէպի արեւելք, Ամըգի ծով դաշտը։ Ամըգ նշանաւոր եղած է իր արդիւնաբերութեամբը։ Անկէ անցած են Մեծն Աղեքսանդրի բանակները, ուր տակաւին, դարեր վերջ կը մնայ շինուած ճամբան, խոշոր, ողորկ քարերով, տասը մեթր լայնութեամբ։ Քարերը իրարու աղուցելու համար գամուած են խոշոր գամեր, որոնք տակաւին կը մնան իրենց տեղերը անեղծ վիճակով, մինչդեռ Փարիզի մէջ անցքին համար գամուած գամերը քիչ ժամանակէն կամ կը մաշին եւ կամ կ'իյնան իրենց տեղէն։

Ամըգի դաշտը նշանաւոր է իր բարեբերութեամբը։ Հոն աշխատողը տարուան մէջ երկու անգամ կը ծնի, երկու անգամ բերք կուտայ։ Հողը նոյնպէս։ Լիուլի կը վարձատրէ զինք աշխատող օրհնեալ ձեռքերը։ Հոն, Հալէպ-Անտիոք պողոտային 50րդ քիլոմէթրին վրայ կառուցուած է Հայկաշէն գիւղը, մօտաւորապէս 30 ընտանիքէ բաղկացած։ Ունի իր բուժարանը, որուն հերթապահ հիւանդապահուհին պետութենէն կը ղրկուի։ 1933ին հիւանդապահուհին էր Պոլսեցի յոյն օրիորդ մը, ղրկուած Պէյրութէն, ազնիւ եւ աշխատասէր աղջիկ, որ իր հայ եղբայրներուն ծառայելու եւ օգտակար ըլլալու համար ձգած իր հանգիստը, հոգած գիւղական պարզ պարէգօտը, կը խնամէր գեղին հիւանդները։

Այս վայրին մէջ բլուրի մը վրայ կանգնած է հպարտօրէն գիւղին հայկական դպրոցը։

Ցաւալին չխօսեցանք այս գիւղին նախկին վիճակին եւ շինութեան մասին։

Վայրը, ուր կառուցուած է Հայկաշէնը, եղած է դաշտային լքուած վայր մը։ Նահանգեան զբաղեցնակի Պէյրութի եւ Հալէպի վարչութիւնները, ուզելով հայ ժողովուրդին գէթ մէկ փոքր մասնիկը հողին կապել, հիմը դրին 1928ին այս գիւղին։ Բնակիչները առհասարակ Մուշեցիներ են։ Սկզբնական շրջանին նորահաստատ հայ գիւղացիները բաւական զոհեր տուին, մանաւանդ փոքրիկներէն, որովհետեւ վատառողջ տեղ մըն էր, լեցուն մժեղներով, որոնք վառարաններ էին ջերմի եւ տենդի, իսկ այժմ անհետացած։

Երեք տարի վերջ, 1931ի ամրան երբ Գիթիաս օդափոխութեան երթալու առթիւ անկէ կ'անցնէինք, կեցուցինք մեր ինքնաշարժը եւ այցելութիւն մը տուինք Հայկաշէնին։ Հայ գիւղացիները, պարզ, հիւրասէր եւ գիւղահաղորդ, դիմաւորեցին մեզ, պտտցուցին գիւղին ամէն կողմերը, ցոյց տուին այն ջուրը, որ կը բխէր ժայռի մը տակէն, եւ որուն լոյս աշխարհ գալը Հայուն ստեղծագործ յառաջութեան արդիւնքն էր եւ բարեբար դեր էր կատարած այդ գիւղին համար, ողողումի տեսակէտէն։ Այցելեցինք երեք տարուան կեանք ունեցող իրենց ծառախիտ պտղատու պարտէզները, որոնց մէջ շրջագայելու համար պարտաւորուած էինք ծռելով քալել։ Հոն՝ կը ծաղկէին ամէն տեսակ պտղատու ծառեր, սկսեալ Հայաստանի անուշահամ թութէն մինչեւ գեղձն ու ծիրանին եւ ուրիշ բազմատեսակ պտղատու ծառեր եւ բանջարեղէններու տեսակները։ Հայկաշէն Գիթիաս գացողներու ուխտավայրն է։

Հայկաշէնի մօտիկ կը գտնուի Աղթալ-Հիւյիւք (ղնչուի բլուր)։ Ան՝ կարծես քաղաքի մը մնացորդն է, բլուրին կողերն ի վեր կը հանդչի հայ շինականին տնակը, ծաղկած են չորս բոլորը խիտ առ խիտ կանաչութիւններ եւ ծառեր։ Վարը, դաշտը, Մարաշցի եկեր գաղթականներուն արտն ու արօտն է։ Գիւղացին զբաղած է գործին ու դաշտին, ամէնհաւատ հաւկերով։

Եւ այսպէս այս շրջանակին եւ Սուէտիոյ այլ վայրերուն մէջ Հայուն բազուկը շինած, շէնցուցած է ամէն տեղ, ուր հնարաւորութիւն ստեղծուած է իրեն համար։

Երթանք Մուսա Լերան գիւղը, որուն մասին շատ գրուած եւ խօսուած է հայ մամուլին մէջ։ 25 քիլոմեթր դէպի հիւսիս Անտիոքէն, բարձունքներու վրայ բազմած վեհապանծ Մուսա Լեռը, կամ ներկայ յորջորջումով Սուէտիա, գիւղախումբ մըն է, բացառապէս հայաբնակ։(Մաս մըն ալ Ալեւիներ), միայն Լէշֆէֆէյի մէջ կը տեսնուին Թուրքեր։ Կեդրոն գիւղախումբին՝ իր խանութներով եւ արհեստաւորներով։

Սուէտիոյ ամէնէն յայտնի վայրն է Գիթիաս որ աստուածներու պատմական վայրն էր ի հնումն։ Իսկ Մուսա Տաղի բացատրութիւնը կուտայ մեզ Ֆէրանտարի ծերունի ուսուցիչ Գ. Փոնէ.

— «Ան եղած է քահանաներու ներշնչման վայրը, ո՛չ թէ Մովսէսի լեռը իր անմահ գաղափարութեամբը։

Գիթիաս բարձր դիրքի վրայ, լեռներու մէջ, տուած է իր կռնակը ամէն բարձր լեռներուն, հարաւային մասէն կը դիտէ Անտիոք քաղաքը, դաշտը եւ ոլորապտոյտ Որոնդէս գետը, որ նազանքով կը ճեղքէ կ'անցնի հողը, քիչ վեր թափելու համար Միջերկրականի կապոյտ ջուրերուն մէջ, Հեթումի աղայի սրճարանը միակն է հոս՝ այդ բարձունքին վրայ իր մեծածաւալ շատրուանով եւ լեռնէն բխած զուլալ ջուրով, շուրջանակի ամփոփուած գոյնզգոյն ծաղիկներով, անհամար վայրի ծառերով։ Արդէն բովանդակ լեռը ծածկուած է մշտադալար վայրի ծառերով։

Սրճարանէն 20 աստիճան վեր կը բարձրանայ Հայոց հնամենի եկեղեցին, որուն տանիքը բարբարոս Թուրքը քանդած, այրած եւ միայն չորս պատերը ձգած է։

Հոս յիշատակութեան արժանի է նաեւ կառուցումը ազգային պանդոկին, որուն նախաձեռնութիւնը կը պատկանի ուսուցիչ (Սանատարեանցի) Գ. Միհրան Անէմեանի անխոնջ ջանքերուն։ Սոյն պանդոկը իր արդիական շինութեամբ եւ բաժանումներով ինչպէս նաեւ իր յարդարուած եւ կոկուած պարտէզովը, նախանձը պիտի շարժէր որեւէ օտարականի։ Գիւղին ամէնէն աչքի զարնող շէնքն է այս, ուր կուգան ուխտաւորներ Անտիոքէն, Եգիպտոսէն, Պէյրութէն, Հալէպէն եւ Ֆրանսայէն բարձր պաշտօնատարներ, վալիներ ու կառավարիչներ։ Կան նաեւ անհատներու պատկանող հանգստաւէտ պանդոկներ, ամէն յարմարութիւններով օժտուած։ Ազգային պանդոկին քանի մը սենեակները ձմեռը կը ծառայեն դպրոցի։

Ամառնային շրջանին Գիթիասի մէջ կեանքը կ'եռայ, եռուզեռը կը շատնայ, ամէն կողմերէ կուգան ու կուգան, տուներ կը վարձուին երեք ամսուան համար։ Երէկի անշուք Գիթիասը այժմ դարձած է բարեկարգութիւններու կեդրոնավայր մը, պար, խնջոյք, կատակ, ներկայացում եւ մինչեւ իսկ թէնիսի դաշտով օժտուած։ Երիտասարդուհիներ առանձին խումբեր կազմած մամ կուգան ամայի լեռնախորշերուն մէջ— ջուրերու եւ առուակներու եզերքը, մէկ մէկ ճռկան բռնած, բնութեան ծոցին մէջ։ Ու ոչ ոք կը յանդգնի անոնց հանգիստը խռովել։ Կը հնչէ միայն եւ միայն մայրենի լեզուն այդ լեռներուն մէջ եւ կարծես լեռն ալ ուրախ է այդ բանին համար ...

Կիսաքանդ վիճակի մէջ կը մնայ Անտիոքցի հին պատրիարքին՝ Ցովհան Ոսկեբերանի եկեղեցին։

. . Ջանացինք ցոյց տալ երկու շրջաններն ալ, այսինքն նախապատերազմեան «Սանճաքը» եւ յետպատերազմեան «Սանճաքը», տեսանք թէ ահագին փոփոխութիւններ կատարուած են սուրիական իշխանութեան քանամեայ շրջանին, քաղաքներ կանգնած՝ պատմականութիւններու վրայ, գեղեր շինուած՝ անապատներու մէջ. կեանքը սկսած է ժպտիլ, աշխատող ձեռքերու կարօտը քաշող հողը գտած է իր մտերիմ բարեկամը, վարձատրելու համար զայն իր արգանդին պէսպիսուն բարիքներովը։

Ապագա՞ն,— դեռ կանուխ է այդ մասին խօսելու համար։

Ա. ՄՇԱԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆԻ ԱՏԻԿՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԵՒ ՄԵՐ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Ի՞նչ կապ կար Ատտիկոս հայ պատրիարքի եւ Հայոց կաթողիկոսութեան միջեւ։

Պէտք է ըսել, որ ժամանակակից հայ հոգեւորականութիւնը արդէն կողմ էր դարձած։ Իր համակրութիւններով եւ հետեւելով Ոսկեբերանի հետ էր։ Եւ այդ էր պատճառը, որ Ատտիկոսի մասին, բացի օտար մատենագիրներէ, հայկական աղբիւրներէն շատ տեղեկութիւններ չունինք։

Հայր Ալիշան, դարեր յետոյ, տակաւին կը գրէ՝ «... Յորդորէին Ատտիկոս, Արշակայ պէս յատօրէն յաջորդ Աթոռոյն Կ. Պոլսի, որ եւ ամաչելով խաւարամտին՝ որ ազգաւ Հայ կ'ըսուէր ի Սեբաստիա քաղաքէ, աւելի ճարպիկ քան գիտուն, վերջապէս լեզուն եւ սիրտն ալ փոխեց...» (Յուշիկք Հայր. Հայոց, էջ 91)։

Անտարակոյս բիւզանդական ճահիճը չէ որ պիտի ներէ պատմութիւնը։ Այդ ընդհանուր խառնաշփոթութեան եւ սեւազգեստներու դաւադրական շարժումներուն մէջ, իրական արժէքները դատապարտուած էին ստուերի տակ մնալու։ Պիրքը ծածկեր էր անոնց պատմական դէմքը։

Ատտիկոս, իբրեւ ինքնակալ, կարող էր, կռթնելով արքունի հովանաւորութեան, չյարգել Հայոց եկեղեցիի անկախութիւնը, եւ դիմել խիստ միջոցներու։ Սակայն այդպիսի բան չի տեսնուիր։ Ընդհակառակն, Սահակ կաթողիկոսի հետ բարեկամական թղթակցութիւններ կը կատարէ։ Արքունիքի բարեհաճ ուշադրութեան կը յանձնէ հայ ուսանողները եւ կը նպաստէ Մեսրոպի առաքելութեան յաջողութեան։ Պատմահայր Խորենացիի «Թուղթերուն» մէջ յիշատակուած են այդ նամակները։ Սահակ կաթողիկոս Ատտիկոսին կը դիմէ հետեւեալ խօսքերով.—

— «Ցուցացեալ ի Ձեր սրբութենէդ առաքեցի զուսանող մերոյ աշխարհիս Մեսրոպ, եւ զԹոռն իմ Վարդան. որպէսզի ի լսել քո զոցանէ զաղէտս ներգութեանց մերոց, բարեխօսեալ առ մեծի թագաւորին՝ օգնեսցես մեզ, որպէս արդարեւ եղբայր սիրելի։ Ողջ լեր»։

Կը գրէ նամակ մըն ալ Թէոդոսոս կայսեր եւ Անատոլիոս զօրավարին։

— «Ոչ անիշխան առնել զմեզ ի մեծասուն վիճակէս» կ'ըսէ Սահակ կաթողիկոս, կայսեր գրած իր նամակին մէջ։ Եւ Մեսրոպի առաքելութիւնը կը վերջանայ յաջողութեամբ։ «Մտին ի Բիւզանդիոն եւ յանդիման եղեալ մեծի թագաւորին, առին զոր յուսային եւ զոր ոչն յուսային, եւ դարձան հանդերձ թղթով այսպիսեաւ ...»։ (Խորենացի, Պատմ. Հայոց, էջ 533, Հրատ. Վենետիկ, 1884)։

Ատտիկոս պատրիարքը կարգ մը լիազօրութիւններ ալ կուտայ Հայոց կաթողիկոսին, որ այդ օրերու հոգեբանութեան եւ վարած քաղաքականութեան չէր պատշաճեր։

«Թուղթ Ատտիկոսի առ Սահակ» գրուած է ներողամիտ շեշտով եւ ցաւակցական ոգիով։ Իր կարեւորութեան համար աւելորդ չէ հոս մէջ բերել այդ նամակը ամբողջութեամբ։

— «Ատտիկոս ինքնագլուխ եպիսկոպոս Կոստանդնուպոլսի, եղբօր սիրելւոյ եւ աթոռակցի՝ Սահակայ եպիսկոպոսի Հայոց ի Տէր խնդալ։

«Բազում գոհութիւն Աստուծոյ մատուցանեմք յաղագս քո բարեհամբաւութեանդ ի մէջ այդպիսի բարբարոս ազգի, այլ ազատ ի մեղադրանաց ոչ թողումք, որ ոչ կանխաւ յիշատակեցեր զսիրելութիւն Գրիգորի եւ Ներսիսի երանելեաց քոց հարց։ Եւ առաւել ընդ այս զարմանամք, եթէ զիարդ թողեր զաղբիւրն եկեղեցւոյ զհայր մեր սուրբ Յովհաննէս, որ ոչ միայն տիեզերական ժողովրդականս, այլ նաեւ ամենայն քրիստոնէից եւ ընդհանուր աշխարհս ի նմանէ վարդապետեալ ուսանի, ուստի եւ Ոսկի բերան կոչեցեալ զնա. եւ Ձեր զանց ընծայեալ արարեալ կամեցաւ ի սահմանական ջրոց զխափազ ծարաւոյն յագեցուցանել, մինչեւ ամենակալին տեսակ զանազան աշխատութիւնն, բղխեաց ի Ձեզ զշնորհս Հոգւոյն, ընդ որ այժմ ուրախ եմք։ Իսկ արդ հրամանաւ ինքնակալին Ատտիկոսի տուեալ լիցի քեզ իշխանութիւն վարդապետել զկողմս մեր. եւ աղանդոյդ բորբորիտոնաց՝ կամ հաւանել եւ կամ հալածել ի բուռն վիճակէդ։ Եւ զառաջաձայն ի քէն զՄեսրոպ, ձեռնադրեցաք լինել եկեղեսիաստիկոս (վարդապետ)» (Խորենացի, Պատմ. Հայոց, էջ 536)։

Ատտիկոս, կարծես, իր այս թուղթով դարձի կուգայ։ Կը թելադրէ Ցովհան Ոսկեբերանի վարդապետութեան հետեւիլ, որ «զաղբիւրն եկեղեցւոյ» եւ «ոսկեբերան կոչեցեալ զնա»։ Մեսրոպի առաքելութիւնը ոչ միայն յաջողութեամբ կը վերջանայ, այլեւ եկղեսիաստիկոս՝ վարդապետ ալ կը ձեռնադրուի եւ կայսեր մօտ ալ բարեխօսութիւն կը կատարէ։ Այսպէսով Ատտիկոս լայնօրէն կը սատարէ Հայոց ոսկեդարեան անմահ շարժումին, որոնց նպատակն էր մշակութային վերածնութեամբ խառնել քաղաքական վերածնութեան եւ փրկել ազգային եկեղեցին, որ հիմն էր այդ բոլորի։ Ատտիկոս իր «Թուղթին» մէջ միտումնաւոր զարմանք կը յայտնէ, որ (ի մեղադրանաց ոչ թողումք, որ ոչ կանխաւ յիշատակեցիր զսիրելութիւն Գրիգորի եւ Ներսիսի երանելեաց քոց հարց) առաջուընէ դիմում չէ եղած հայկական քրիստոնէութիւնը քարոզելու բիւզանդական Հայաստանին մէջ։

Ատտիկոսի եւ բիւզանդական արքունիքի տրամադրութեանց փոփոխութիւնը կարելի է բացատրել Եւդոքիա կայսրուհիէն եւ Արկադիոսի մահով։ Կայսրուհին մեռաւ 407 Հոկտեմբեր 6ին՝ տղաբերքի ժամանակ։ Պատմիչները կ'ըսեն թէ «զաւակը փտած էր արգանդին մէջ»։ Իսկ Արկադիոս կայսրը մեռաւ 408 Մայիս 1ին, Ոսկեբերանի մահէն եօթնուկէս ամիս վերջը։

«Բիւզանդական վէճերու» գլխաւոր պարագլուխները անհետացած էին արդէն հրապարակէն եւ կիրքերը մասամբ հանդարտած։ Միայն անդրդուելի մնացած էին Աղեքսանդրիոյ պատրիարքը՝ Թէոփիլ եւ իր յաջորդը՝ եղբօրորդին Կիւրեղ։ Անտիոքի նոր պատրիարքը Ցովհաննէս մըն էր եւ խաղաղութեան կողմնակից։ Ատտիկոս նկատի ունենալով այս պարագաները եւ վախնալով որ քաղաքացիական կռիւներ կրնան ծագիլ, առաջինը ինք ձեռք երկարեց իր հակառակորդներուն եւ «ամէնքը ամէնքի համար» նշանաբանով փակեց պատմութեան այս տխուր էջը։ Մեռաւ 425ին, երբ աստիճանաբար Ցովհաննեանները կը վերադառնային իրենց նախկին դիրքերը։

Բիւզանդական այս վէճերու կապակցութեամբ ի՞նչ շահեցաւ հայկական մշակոյթն ու քաղաքական վերածնութիւնը։

Ակներեւ էր որ.

Ա.— Քաղաքական իշխանութեան անկումէն վերջ, ուրիշ ուժ մը պէտք փոխարինէր անոր։ Անիկա մշակութային վերածնութիւնն եղաւ, որ հայկական քրիստոնէութեան քարոզչութեան անուան տակ, կարողացաւ ազգային միութեան գաղափարն իրագործել։

Բ.— Ատտիկոս պատրիարքը մեծապէս սատարած էր Հայկական վերածնութեան, իր ազդեցութեամբ եւ միջամտութեամբ։ Լեզուն փոխած էր ան, բայց սիրտը չէր փոխած։

Գ.— Քաղաքական վերածնութեան գաղափարը մշակութային պատուանդանին վրայ ամուր կեցած հնարաւորութիւն ունեցաւ յետագային Բագրատունիներու, Արծրունիներու եւ Ռուբինեաններու միջոցաւ արտայայտութիւն գտնել, մեր պատմութեան ամէնէն եղերական օրերուն մէջ։

Եւ ըսել, որ դարեր շարունակ մեր մշակութային անսպառ հանքն է միայն, որ կը պահէ մեզ մինչեւ օրս։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն ու թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յստակ եւ մելանով։

«ԶԱՐԹՕՆՔ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (100)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

ՆՄԲ.— Այս թերթօնէն տրցակ մը ձեռագիր կորսուած ըլլալով, ստիպուեցանք ընդհատել չորս օր։ Ուրեմն, կը շարունակուի Յուլիս 30ի թիւէն.

Քանի՞ ժամ մնացեր էր այդ դիրքին մէջ, գաղափար անգամ չունէր։ Կը թուէր թէ օրերէ ի վեր նստած էր հոն, իրականին մէջ ամբողջ գործողութիւնը տեւած էր երկու ժամ։ Բայց ահա Թուրքը ձայն տուաւ իրեն. բանտը կամաց կամաց կը լուսաւորուէր արշալոյսի առաջին շողերուն հետ։ Պատուհանին քառակուսիին մէջէն կը տեսնուէր իր ազատարարին գլուխը։

Պատուհանին քովը եկաւ զգոյշ քայլերով ու վայրկեանին ստիպողական նշանով մը իր ուժերը հաւաքելով [illegible] իր անծանօթ բարեկամին՝ ծռելու համար երկաթեայ ձողերը։ Յետոյ մեծ դժուարութեամբ ուսերը դուրս հանեց։ Երիտասարդը բռնեց անոր թեւերէն ու վար քաշեց՝ կարճ սանդուխի մը վրայ զոր պատին կռթնցուցած էր։ Վայրկեան մը վերջը կեցած էր ճամբուն վրայ ազատ, բոլորովին ազատ։

Թուրքը մարմնեղ պատանի մըն էր. քսան տարեկան չկար դեռ։ Սուլթան անոր անունը հարցուց, բայց տղան գլուխը թօթվեց ու ըսաւ.

— Բաներ կան զորս Ալլահի զաւակները կ'ընեն ուրիշներուն համար՝ անոր աչքին առջեւ, Ալլահ ամէն բան գիտէ ...

Յետոյ Կակային անդամատոմը Սուլթանին վերադարձուց, ուսին վրայ նետեց սանդուղը ու հեռացաւ, երբ արդէն արշալոյսի առաջին շողերը կը փռուէին շրջակայ տուներուն երդիքներուն վրայ։

Առտուան թարմ զեփիւռը Սուլթանի ականջին կը հասցնէր հեռաւոր մինարէի մը մուէզզինին երգը որ աղօթքի կը հրաւիրէր հաւատացեալները։ Սուլթան շատ անգամներ լսած էր այդ կանչը, այնպէս որ կարեւորութիւն չտուաւ անոր։ Քանի մը բառով արտայայտած շնորհակալութիւնը յայտնած էր տղուն ու հիմա անդադար կը մտածէր Տայանայի մասին։

Եթէ անիկա դուրս ելած չէր նախորդ գիշերը, տակաւին ժամանակ ունէր ազդարարութիւն մը հասցնելու համար անոր։ Այնքան կ'անհամբերէր լուր մը առնել Տայանայէն պաշտօնավարութեան մասին որ, սկսաւ վազել ամայի ճամբուն վրայ, ուր առտուան շքեղ արեւը կ'ոսկեզօծէր հինաւուրց պատերն ու կամուրջները։ Անոնց կենալու վայրէն ամայի փողոցներէն, յետոյ սկսաւ արագ արագ քալել երբ ստիպուած էր շունչ առնել, յոյս ունենալով ամէն վայրկեան թէ կրնար բաց սրճարանի մը կամ ճաշարանի մը հանդիպիլ։ Բայց գրեթէ երկու մղոն ճամբայ կտրած էր արդէն, երբ Ղալաթիա հասաւ ու նստա- հանդիպածին մօտ տեսաւ սրճարան մը։

Առանց իր ներկայութիւնը յայտնի ընելու թաթթփած վրայ-գլուխով սպասաւորին որ գաւաթները կը մաքրէր, իրարու վրայ դիզուած աթոռներուն ետեւէն անցնելով շէնքին ետեւի մասին վրայ գտնուող հեռաձայնի խուցը մտաւ։

Տայանան խստիւ պատուիրած էր իրեն երբեք չհեռաձայնել, բայց Սուլթան խորհեցաւ թէ հիմա իրաւունք ունէր ականջ չկախելու այդ պատուէրին։ Երանի թէ աղջիկը քնացած ըլլար, հոգ չէր, թող քունէն արթնցնէր զայն, կը բաւէր որ վտանգ մը պատահած չըլլար անոր։ Թիւը ուզեց ու անձկութեամբ սպասեց։

Զանգակը զարկաւ Պէյէքի բնակարանին մէջ։

Պատին կռթնեցաւ, որովհետեւ տակաւին շնչասպառ կը հեւար. պատասխան չկար։

Վերջապէս գործիքը բացուեցաւ ու ձայն մը բարկութեամբ պատասխանեց.

— Ո՞վ է ան, ինչո՞ւ անհանգիստ կ'ընէք մեզ առտուն կանուխ...

Սուլթան շունչը բռնեց որչափ որ կարելի էր ու հեղինակաւոր ձեւով մը շեշտը տալով իր ձայնին, ըսաւ.

— Կ'ուզեմ օրիորդ Տայանա Տըրենջէնին հետ խօսիլ, շատ շտապողական է ...

— Կը ցաւիմ, պարոն, պատասխանեց սպասաւորին ձայնը. օրիորդը երէկ գիշեր դուրս ելաւ ու տակաւին վերադարձած չէ ...

ԳԼՈՒԽ 22

ՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԵԱՂԸԹՀԱՆԷԻ ՄԷՋ

Սուլթան սեղանի մը առջեւ նետուեցաւ. սրճարանը մարդ մարդասանք չկար. սպասաւորը կանչեց ու կաթով սուրճ ու քիչ մը հաց ապսպրեց։ Բնազդաբար կը խորհէր անմիջապէս իշխան Ալիի բնակարանը վերադառնալ, հոն մտնել քանի դեռ տանեցիները արթնցած չէին, եւ Տայանան գտնելու փորձ մը կատարել։ Բայց զինուած չէր եւ բնաւ յոյս չունէր որ մին-մինակը կրնար յաջողցնել այդ ձեռնարկը։ Վայրկեանին տպաւորութեան տակ իր առած քայլերը այնքան աղետալի հետեւանքներ ունեցած էին մինչեւ հիմա որ, մտածեց թէ անհրաժեշտ էր կացութիւնը լաւ մը ուսումնասիրել՝ վերջնական որոշում մը յանգելէ առաջ։

Պարագայ մը կար որ շատ բացայայտ էր. Տայանան ձերբակալուած չէր, առեւանգուած էր ու քանի որ ան օրուան կառավարութեան դէմ որեւէ յանցանք գործած չէր, ապօրէն էր անոր արգելափակումը։ Ուրեմն իր առաջին ընելիքը պիտի ըլլար ոստիկանութեան աջակցութեան դիմել։ Բայց Ներքինին էր որ կը վարէր ոստիկանութիւնը ի նպաստ Կակային. հետեւաբար այս տեսակ դիմում մը ոչ միայն անօգուտ էր, այլեւ վտանգաւոր։ Քաղաքին պետն էր Ներքին գործերու նախարարը որ հիմա Մեհմէտին քովն էր, երեք հարիւր մղոն հեռուն՝ Էնկիւրիի մէջ։ Եթէ Սուլթան անոր հետ յարաբերութեան մէջ մտնէր, Տայանայի անյայտացումին վերաբերեալ տեղեկագիրը դարձեալ պիտի ուղարկուէր Ներքինիին որ ան շուտով պիտի խոստանար իր օժանդակութիւնը աղջկան հետքը գտնելու համար, բայց անմիջապէս մէկդի պիտի շպրտէր իր քննութիւնները. առերեւոյթ խնդիր եթէ ընդհանուր ոստիկանապետը ամբաստանէր Տայանայի առեւանգումով ու դաւադրութեան մէջ ունեցած իր մեղսակցութեամբ։

(Շար.)

«Պոլսահայերուն զայրոյթը»

Պէյրութէն Յունիս 22 թուականով «Ժիւմհուրիյէթ»ի ուղղուած թղթակցութիւն մը Սարաճեան եպիսկ.ի եւ «Լը Գապէտ» թերթին խմբագրին մէկ տեսակցութիւնը կը հաղորդէր։

Սարաճեան եպիսկ. խմբագրին հակթուրք յայտարարութիւններ ըրած կ'ըլլայ, ըսելով թէ Հայերը ընդհ. պատերազմին Արաբներուն հետ միասին արիւն թափած են թուրք բռնակալութեան դէմ եւ թէ իրենց նոր հայրենիքը (Սուրիան) պիտի պաշտպանեն Թուրքերուն դէմ, քանի մը Հայերը եղբայրական ընդունելութիւն մը գտած են Արաբներուն կողմէ։

«Ժիւմհուրիյէթ» կը գրէ վերի խորագրին տակ (28 յունիս).

— «Ինքն իրեն Սուրիոյ պատրիարքի հանգամանք տուող Սարաճեան անունով հայ կրօնաւորի մը յայտարարութիւնն ու Հաթայի Հայոց անունով ըրած խօսքերը Իսթանպուլի Հայոց մեծ ցաւ պատճառեցին։

Անցեալ տարի Երուսաղէմ երթալու ատեն Հաթայէն անցնելով, այնտեղի Հայերը մօտէն ճանչցած Իսթանպուլի Հայոց պատր. տեղապահ Արսլանեան արքեպիսկ. հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ մեր խմբագրին.

— «Սարաճեան եպիսկ.ի յայտարարութիւնը կարդացող Իսթանպուլահայերը չափազանց ազդուեցան եւ ցաւ զգացին։ Եթէ արաբ թերթին մէջ երեւցած այդ յայտարարութիւնը ճիշդ է, կասկած չկայ որ Սարաճեան մեծ կոփ մը ըրած է։

Նախ եւ առաջ պէտք է ըսեմ որ Սարաճեան եպիսկ. Սուրիոյ Հայոց պատրիարքը չէ, այլ Կիլիկիոյ առաջնորդը, որ ներկայիս առժամաբար Սուրիոյ մէջ Սահակ կաթողիկոսին մօտ կը գտնուի։ Եպիսկոպոսին տարիքը բաւական յառաջացած է։ Հաթայի Հայերուն կողմէ յայտարարութիւն ընելու իրաւունք չունի ան։ Հաթայի Հայոց կրօնապետը Յակ. եպիսկ.ն է, որ գէթ երեք օր առաջ Հաթայի Հայերը Թուրք եղբայրներուն հետ գործակցութեան հրաւիրեց։ Անցեալ տարի Հաթայէն անցնելով տեսայ որ Հայերը Թուրքիոյ հանդէպ իրենց ունեցած անկեղծ կապակցութեան մասին ապահովութիւն տուած էին։ Ինչպէս ու վերջին դէպքերն ալ եկան ապացուցանել թէ Հայերը ամէն տեղ կը գործակցին Թուրք եղբայրներուն հետ եւ նոյնիսկ այս երեւոյթէն շուարող դրդիչները արտասահմանէն եւ Սուրիայէն հրոսախումբեր ղրկեցին, Հաթայի Հայերը գրգռելու համար։

Հաթայի Հայոց այս գործնական վարմունքին քով Պէյրութ գտնուող ծերունի եպիսկոպոսի մը վերագրուած խօսքերը ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնեն։ Շատ հաւանական է որ արաբական թերթը երկպառակութիւն սերմանելու համար այդպիսի յայտարարութիւն մը ղարմնելով հայկական խնդիր մը ստեղծել ուզած ըլլայ։ Իսթանպուլահայերը նուիրական պարտականութիւն մը կը նկատեն Հաթայի իրենց ցեղակիցները զգուշացնել — Հայոց անկեղծ վարմունքը կացինահարել ուզող այսպիսի ոտնձգութեանց դէմ։

Իսթանպուլահայերը Հաթայը Թուրք հայրենիքին մէկ մասը կը նկատեն։ Այս իսկ պատճառաւ Հաթայի Հայոց անունով Իսթանպուլի Պատրիարքէն զատ ոչ մէկ կրօնական խօսելու իրաւունք ունի։

Պատրիարքին գլխաւորութեամբ Իսթանպուլի Հայոց ներկայացուցիչ մարմինները Հաթայի դատին առաջին օրէն սկսելով չդադրեցան Հաթայի Հայերուն լաւագոյն թելադրութիւններ ընել։ Վերջերս որոշուեցաւ նաեւ Իսթանպուլէն պատուիրակութիւն մը ղրկել Հաթայ, այնտեղի Հայերուն սպառնացող վտանգներուն առաջքը առնելու եւ Հայերուն գաղթին արգելք ըլլալու համար»։

Ֆրանսաթուրք գինակցութեան խաղերը

ԽՄԲ.— «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի աշխատակիցը, Պ. Ժ. Տէլէպէճ, հետեւեալ գրութիւնը հրատարակած էր կիւրակի օր.—

Ժորժ Պոնէի եւ Սուատ Տավազի դէմքերը, ինչպէս կը տեսնուի թերթերու մէջ հրատարակուած իրենց նկարներուն վրայ, լուսաւորուած են գոհունակ ժպիտով մը։ Ալեքսանտրէթի Սանճաքին վերաբերեալ համաձայնութեանց համար բանակցութիւն կատարող այս երկու անձերը ուզեցին ցոյց տալ թէ շատ գոհ եւ հպարտ են իրենց կատարած գործին պատճառով։ Եւ սակայն այդ գոհունակութիւնը այնքան աւելի արդար է Թուրքիոյ դեսպանին համար, որքան չէ Ֆրանսացի նախարարին համար։ Գիտեմ որ կամարաները իրարու հետ մրցումի եկած են պանծացնելու համար նոր գործիքը, որ, կը թուի թէ, կ'ամրացնէ Թուրքօ-Ֆրանսական համաձայնութիւնը։ Փէքի Պէյրիւս, — աւելի լուրջ — այդ բարեկամութիւնը կ'ողջունէ մեծ հաճոյքով։ Դժբախտաբար անոնք որ լաւ կը ճանչնան Արեւելքը, չեն բաժներ այդ լաւատեսութիւնը։ Անոնք, շատ իրաւացի, կը պաշտպանեն այն տեսակէտը թէ դիւրին ապացոյց մը տուինք խաբուելու, չկորսնցնելու համար մեր վարժութիւնը։

Զին. պայմանագրութիւնը, որ կնքուեցաւ Անդիոքի մէջ, կը նախատեսէ «ժամանակաւոր եւ խորհրդանշական» գործակցութիւն մը Սանճաքին մէջ, Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ։ Երկրին կարգն ու անդորրութիւնը պիտի ապահովուի 2500 Ֆրանսացիներու եւ 2500 Թուրքերու կողմէ, որոնց հետ 1500 հոգի՝ տեղական զինուորներէն որոնք — տեսականօրէն — պիտի կազմեն միակ զինեալ ուժը, երբ մեկնին (անորոշ ժամանակէ մը վերջ) Ֆրանսացիները եւ Թուրքերը։ Երկպետութիւնները (condominium) հազուադէպ է որ բարեբախտ արդիւնքներ ընծայեն։ Այլ յաճախ կը ստեղծեն գժտութեանց եւ կռիւի բոյներ։ Արդարեւ, շատ կը վախցուի որ Թուրքերը, որոնք երբեք չեն ծածկեր իրենց յետադարձ ցանկութիւնները, մերժեն պարպել Ալեքսանտրէթը յետագային։ Երէկ Կիլիկիան, այսօր Ալեքսանտրէթը, վաղը Հալէպը,— ահա քեմալական «վերագրաւման» հանգրուանները, որոնք ձեւ կ'առնեն արեւելքի մէջ եւ որոնց կը նպաստէ մեր տկարութիւնը։

Թրքական տարրը, որ հեռու է Ալեքսանտրէթի Սանճաքին բնակչութեան մէջ բացարձակ մեծամասնութիւնը ներկայացնելէ, յորդառատ խանդավառութեամբ մը ողջունեց համաձայնութեան լուրը, ինչպէս կը հաղորդէր Հաւասի մէկ հեռագիրը։ Ինչ որ շատ բնական էր։ Եւ սակայն Հայերը, Ալէվիները, Քիւրտերը, Յոյները, որոնք բոլորն ալ փորձով գիտեն թէ ինչ կը նշանակէ քեմալական ախորժակը, ի՞նչպէս պիտի վարժուին իրերու վիճակին, որ տակաւ առ տակաւ (եւ անտարակոյս շատ արագ) զիրենք կը յանձնէ նախկին հարստահարիչներու ողորմութեան։ Միթէ պիտի չկրկնուի՞ն 1921ի ողբալի տեսարանները, որոնք տեղի ունեցան Կիլիկիոյ պարպումին ժամանակ։ Անցեալին փորձը ոչ մէկ ապահովութիւն կը ներշնչէր ապագային համար։

Սուրիոյ հետ սահմանային հարցերը, կ'ըսեն, պիտի կարգադրուին, միշտ «առժամաբար» եւ մինչեւ վերջնական դաշնագրի մը կնքումը, 1926ի համաձայնագրով, զոր Թուրքերը անցեալ դեկտեմբերին մերժեցին ի գործ ճանչնալ։ Ո՞վ ոք կ'ուրանայ թէ այդ դաշնագրին բանակցութիւնները երկար պիտի ըլլան եւ փափուկ։

Կարծիք մը զոր պիտի ընդունին նաեւ լաւատեսագոյն մարդիկ։

Վերջին համաձայնութիւնը արեւելքի մէջ պիտի համարուի քեմալական Թուրքիոյ մէկ յաղթանակը եւ Ֆրանսայի մէկ նոր նահանջը,— Ֆրանսայի հեղինակութիւնը օրէ օր կը նուազի Սուրիոյ մէջ, զոր լքելու վրայ ենք հակառակ իր բնակչութեան մեծամասնութեան փափաքին, եւ փափաքին, եւ ուր կ'աշխատինք, հակառակ աշխարհագրութեան, հակառակ պատմութեան, հակառակ ողջմտութեան, հիմնել պետութիւն մը, կեդրոնացեալ, անկախ, որ ապրելու յարմարութիւն չունի ու չի կրնար ապրիլ։ Ինչ որ կը պահանջէր «ազատական աւանդութիւնը», Ժորժ Պոնէի բառով, եւ կատարեալ գոհացում կուտար ժողովուրդներուն որ իրենց ճակատագիրը իրենք տնօրինեն, այն էր թէ պէտք էր պահպանել եւ զօրացնել ֆրանսական ազդեցութիւնը եւ հեղինակութիւնը Սուրիոյ մէջ, եւ ոչ թէ նահանջի եւ զոհողութեանց քաղաքականութիւնը, առանց փոխարինութեան, մեզի տալով երեւակայական օժանդակութիւն մը Թուրքիոյ կողմէ։

Որովհետեւ հոդ է մեծագոյն միտքը եւ... մեծագոյն պատրանքը։ Պաշտպանել մեր վերջին դիրքերը Արեւելքի մէջ՝ հոն տեղաւորելով պետութիւնը, որ վտարուած էր քսան տարի առաջ, եւ որուն առջեւ կը բանանք դուռները որպէսզի ներս մտնէ բարեկամաբար։ Այսպէսով կը յուսան որ Թուրքիա անշա՞րժ պիտի մնայ, երբ Եւրոպական պատերազմ ծագի։ Կը խորհի՞ն դաշնակի՞ց մը դարձնել զայն, որ մեր հալւոյն պահակի դեր պիտի կատարէ Արեւելքի մէջ։ Եթէ այսպէս է,— իմ մասիս խօսելով,— կ'ընթանանք դէպի մեծ յուսախաբութիւններ։

** Երկու աղուէս մէկ առիւծէն զօրեղ են։

** Երաշխաւորին ձեռքը ծոցը պէտք է ըլլայ։

** Ես կը քշեմ նախրի մէջ, ան կը մանէ գոմի մէջ։

** Երկու իշուկ՝ կարաւան, երկու կնիկ հարսանիք։

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ
Կրօնական հաստատութիւնները եւ ընկերութեանց օրէնքը

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Ընկերութեանց օրէնքին ուսումնասիրութիւնը աւարտած ըլլալով, Ազգ. Մեծ Ժողովին յանձնուած է։ Այս օրինագիծը հետեւեալ տրամադրութիւնները կը պարունակէ փոքրամասնութեանց կրօնական հաստատութիւններուն մասին.

ՅՕԴ. 11.— Օրէնքին հրատարակութեան օրէն սկսեալ գոյութիւն ունեցող բարեգործական, կրօնական, ընկերային, առողջապահական, կրթական եւ մշակութային թրքական հաստատութիւնները այս օրէնքին տրամադրութիւններուն համաձայն կազմուելիք միութեանց կողմէ պիտի կառավարուին։ Պետութիւնը ի պահանջել հարկին պիտի օգնէ անոնց։

ՅՕԴ. 12.— Ընկերութիւնները իրենց բնակութեան եւ նպատակներուն գործադրութեան համար անհրաժեշտ անշարժ գոյքերէ զատ ուրիշ գոյքեր չեն կրնար ունենալ։ Ընկերակցութիւնները պարտաւոր են իրենց նուիրուած կամ կտակուած անշարժ կալուածները դրամի վերածել ժամանակամիջոցի մը մէջ որ կառավարութեան կողմէ պիտի ճշդուի։ Միայն Գործավարներու Խորհուրդին արտօնութեամբ է որ կարգ մը ընկերակցութիւններ կրնան անշարժ կալուածներ ունենալ։

Առժամեայ յօդուած.—

Ա.— Գոյութիւն ունեցող ընկերակցութիւնները եւ հաստատութիւնները առաւելն մէկ տարուան մէջ իրենց կազմակերպութիւնը այս օրէնքին տրամադրութիւններուն պատշաճեցնել ստիպուած են։

Բ.— Այս օրէնքին հրատարակութեան թուականին արդէն գոյութիւն ունեցող ընկերակցութիւնները պիտի շարունակեն իրենց անշարժ կալուածներուն վրայ սեփականատիրութեան ամէն իրաւունք եւ իրաւասութիւն ունենալ, վերոգրեալ յօդուածներէն բացառութիւն կազմելով։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
«ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ»

Ս. ՇԱՄՈՆ (Ցառաղ).— Այս տարի Հ. Յ. Դ. «Վարուժան» խումբը իսկապէս բոլորեց բեղուն շրջան մը, իր կատարած աշխատանքներով։ Դրօշակ սկումբի բացում, ապրիլ 11 — 24, երկու հրապարակային բանախօսութիւններ, Մայիս 28 եւ խնջոյք մինչեւ լոյս։ Կարելի է ըսել որ այս բոլոր ձեռնարկները գնահատելի արդիւնքներ տուին, նիւթական թէ բարոյական։

Եւ ահա նոր մը՝ հայ վիպի մեծանուն երգչի, Ա. Ահարոնեանի հոյակապ «Արցունքի Հովիտ»ին ներկայացումը, որուն ձեռնարկուած էր երկար ատենէ ի վեր։ Յունիս 26ի կիրակիին համար վարձուած էր քաղաքի կարեւոր սրահը Ժան տ'Արքը, ուր միայն կարելի էր տալ վերոյիշեալ կտորը, իր ճոխ զարդանկարներու շնորհիւ։ Հակառակ օրուան առակալի տաքին, թէեւ քիչ մը ուշ, սակայն ժողովուրդը լեցուեցաւ յուսացուածէն շատ աւելի։ Ա. Ընարիկեան համառօտ կերպով բացատրեց երկին նիւթը, դիւրացնելու համար արեւմտահայերնի դժուարութիւնները,—

Ներկայացումը անցաւ շատ փայլուն։ Դերակատարներէն անոնք առաջին անգամ էր որ բեմ կը բարձրանային։ Ա. Գուլումճեան իր խրոխտ ձայնով՝ ոգեւորուած հայ յեղափոխականի տիպն էր Ասլանի դերին մէջ, Տիկ. Ա. Աճէմեան Հիւրիի ըմբոստ դերին մէջ յայտնութիւն մը եղաւ, մարմնացնելով հերոսուհիին բաժինը, հակառակ իր խառնուածքին մեղմութեան։ Եթէ նկատի ունենանք որ այս դերը թէ երկար է եւ թէ ամենադժուարը, կրնամ ըսել որ խաղին աստղը ան եղաւ, մանաւանդ որ Տիկինը առաջին անգամ է որ բեմ կ'ելլէ, եւ առաջին անգամին առանձնալով այդպիսի դժուարին բաժին մը (Հիւրի Ասլանի աղջիկը)։ Տիկին Հ. Գուլումճեան Փերիի (Ասլան մօր) դերին մէջ տարիներու բեռին տակ կքած եւ աղուն կարօտովը «կուրացած» կարօտակէզ մայրն էր. Տիկին Նոյեմզար Ընարիկեան Նազէի (Ասլանի հարսին) ըմբոստ եւ կենդանի պատկերն էր, որ գիտցաւ յուզել հանդիսականները։ Իսկ պարմանուհի Եղիսաբեթ Ժամկոչեան այս անգամ եւս ի յայտ բերաւ իր բեմական յատկութիւնները, Շոշիի (Նազէի աղջկան) խաղով, Ա. Տէմիրճեան եւ Մինաս Ճապուրեան Բարգէնի եւ Սուրէնի (Ասլանի գործակից ընկերները) բաժինները կատարեցին յաջողապէս (առաջինը ստանձնած էր նաեւ Ջինիի դերը)։ Գ. Մազմանեան թէ արտաքինով եւ թէ խաղարկութեամբ [illegible] յայտնի Թէօ-Մնօն էր, երիտասարդներ Ս. Թիւթիւնճեան եւ Կ. Ընարիկեան որոնք առաջին անգամ էր որ հայ բեմ կը տեսնէին, յաջողութեամբ տարին [illegible] ինչպէս եւ քանի մը պզտիկ դերերու բաժինները, Տիկին Մ. Ընարիկեան եւ Օր. Մ. Քէշիշեան յաջող էին «Աղջիկներու» եւ «Աղերսամայրերուն» մէջ։

Այս առթիւ շնորհաւորելի են «Վարուժան» խումբի անդամները, որոնք վերջապէս գլուխ հանեցին այս գործը։ Նոյնպէս շնորհաւորելի է Ց. Ա. Աճէմեան որուն ղեկավարութեան տակ տեղի ունեցաւ ներկայացումը, եւ որ այնքան աշխատեցաւ անոր յաջողութեան համար։ Ցուցարարն էր Ս. Ընարիկեան։

*** Վարուժան խումբը իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր անոնց որ ջանք չխնայեցին ներկայացման յաջողութեան համար եւ Պ. Խաչատուր Խաչատուրեանի, որ օգնեց տոմսերու վաճառման։

Սօս - Պարէտ

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՃՐԱԳՈՐԾ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆՆԵՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (16 Յունիս).

— «Քաղաքական մանուկներն իսկ կը հասկնան, որ Խորհրդային ներկայ դժնդակ պայմաններու մէջ անկարելի է ոեւէ անկողմնակալ քննութիւն կատարել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի սպանութեան առթիւ՝ միանգամայն առարկայական ու ամէնուն համար անառարկելի կերպով երեւան բերելու համար ճշմարտութիւնը այդ մասին։

Պէտք չէ մոռնալ, որ ահաւոր ոճիրը գործուած է Խորհրդային գաղտնի ոստիկանութեան կողմէ եւ հասկնալի նկատումներով ներկայացուած է իբրեւ «բնական մահ»։ Իսկ Խորհրդային գաղտնի ոստիկանութեան շատ ծանօթ եւ Մոսկուայի դատավարութեան մէջ մինչեւ իսկ խոստովանուած սովորութիւն է յարմարագոյն ձեւով մը սպաննել տալ իր զոհերը եւ ապա, եթէ անոնք ականաւոր անձեր են, ներկայացնել կատարուած ոճիրը իբրեւ մահ։

Այսպէս Ա. Եանքեանի, նշանաւոր բոլշեւիկ Սկրիպնիկի, կարմիր զօր. Գամարնիկի, Խորհրդային գործակցական միութեանց նախկին նախագահ Տոմսկիի, Սոցիալ-յեղափոխականներու առաջնորդ Բ. Սավինկովի սպանութիւնները Ստալինի մարդոց կողմէն ժամանակին ներկայացուեցան իբրեւ «անձնասպանութիւն», մինչդեռ այսօր ջախջախիչ փաստեր ու վկայութիւններ կուգան ցոյց տալու որ այդ մարդիկ «անձնասպանութիւն» չեն գործած, այլ սպաննուած են ամենազզուելի նենգութեամբ։

Նոյնպէս, նշանաւոր կարմիր զօր. Ֆրունզէ (Տրոցկիի յաջորդը պատերազմական կոմիսարի պաշտօնին վրայ), Պոլիտ-բիւրոյի անդամներ Օրջոնիկիձէ ու Կույպիշեւ, աշխարհահռչակ գրող Մ. Գորկի, Ջեկայի նախկին պետ Մենժենսկի թէեւ ժամանակին ներկայացուեցան իբրեւ իրենց «բնական մահով մեռածներ», բայց այսօր կասկած չկայ, որ անոնք եւս սպաննուած են։

Մոսկուայի վերջին դատավարութեան ժամանակ, Խորհրդային կառավարութիւնը, իր զոհերուն անմիջական դահիճները դատապարտելու համար, պէտք տեսաւ խոստովանիլ, որ վերոյիշեալ «բնական մահով մեռած» յայտարարուածներէն երեքը՝ Գորկի, Մենժենսկի եւ Կույպիշեւ դաւադրօրէն սպաննուած են Ջեկայի պետ Եակոտայի կողմէ։ Սակայն, զօր. Ֆրունզէի եւ Օրջոնիկիձէի սպանութեան մասին Խորհրդային կառավարութիւնը տակաւին պէտք չտեսաւ որ եւ է խոստովանութիւն ընելու եւ կը շարունակէ իր մամուլի մէջ ներկայացնել զանոնք իբրեւ իրենց բնական մահով մեռածներ, թէեւ այլեւս աներկբայելի է անոնց եւս սպաննուած ըլլալը։

Առայժմ ոեւէ պատճառ, հիմ կամ առիթ չկայ, որ ստիպէ Խորհրդային կառավարութիւնը խոստովանելու Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Խորէն Ա.ի սպաննուած ըլլալը իր գաղտնի ոստիկանութեան կողմէ։ Ընդհակառակն, ան շահագրգռուած է ամէն կերպով ուրանալու, հերքելու ոճիրը եւ զայն ներկայացնելու իբրեւ «բնական մահ», մանաւանդ որ արտասահմանի մէջ այնքա՜ն շատ կան արբանեակներ, որոնք պատրաստ են Խորհրդային կառավարութեան ամէն մէկ խօսքը ընդունելու իբր անվիճելի եւ աներկբայելի ճշմարտութիւն։

Խորհրդային կառավարութիւնը չի խոստովանիր, որովհետեւ շատ լաւ գիտէ, թէ արտասահմանի մէջ ի՛նչ ծանր եւ իրեն համար ծայր աստիճան անհաճոյ տպաւորութիւն պիտի ձգէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի նման բարձր հոգեւորականի մը դաւադրական սպանութիւնը, եթէ ճշմարտութիւնը աներկբայելի սեփականութիւնը դառնայ քաղաքակիրթ աշխարհի բովանդակ հայութեան։

Տարբեր բան է, եթէ պէտք ըլլայ առաջիկային պատժել Խորէն կաթողիկոսի չեկիստ դահիճները։ Այն ատեն Խորհրդային կառավարութիւնը կրնայ՝ անմեղ հրեշտակի հովեր առնելով՝ անոնց վրայ ձգել ամբողջ մեղքը եւ ոճիրը խոստովանելով՝ առաքինութեան պատմուճան հագնիլ, ինչպէս որ ըրաւ իր Ջեկայի պետ Եակոտան դատապարտելու եւ սպաննելու ատեն։ Այդ կերպով կարելի պիտի ըլլայ մէկ ձեռքով երկու թռչուն զարնել, այն է՝ ոչ միայն ազատիլ իրեն համար վտանգաւոր դարձած իր ոճրագործ ծառաներէն, այլեւ ներկայանալ ժողովուրդին իբր անոր պաշտպանը, փրկիչը։

Սակայն, որքան ատեն որ նման պատեհութիւն մը կամ հարկադրանք մը ստեղծուած չէ, Խորհրդային կառավարութիւնը ինչո՞ւ պիտի ուզէ ինքզինքը վարկաբեկել իր մարդոց գործած քստմնելի ոճիրի մը խոստովանութեամբ։ Ընդհակառակն, ան աւելի շահ ունի պաշտօնապէս «հերքել» Դաշնակցական մամուլի շնորհիւ ի յայտ բերուած բոլշեւիկեան նոր ոճիրը էջմիածնի մէջ։

Աններելի միամտութիւն է այժմ տակէ տարբեր ընթացք մը սպասել Խորհրդային կառավարութենէն, որ ի վիճակի է ծածկել իր չեկիստներուն կատարած գազանային ոճիրին հետքերը եւ մահուան սպառնալիքի տակ փակել ականատես վկաներուն բերանը։

Զարմանալին այն է, սակայն, որ իրենք զիրենք իբր Հայ Եկեղեցիի միակ պաշտպանները ներկայացնող հակադաշնակցական խմբակցութիւնները ոչ միայն ոեւէ վրդովում կամ ցասում չեն յայտներ, ոչ միայն բողոքի կամ դատապարտութեան ոեւէ քայլ չեն առներ, այլեւ չեն ուզեր ոեւէ ճիգ ընել իմանալու, ստուգելու համար ճշմարտութիւնը, եթէ անկեղծօրէն չեն հաւատար մեր թղթակիցներուն (թէեւ մեր թղթակիցներու հաղորդագրութիւնները միշտ ալ ճիշդ են դուրս եկած)»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԱՐՄԷՆՆԵՐԸ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

Ալ կարողութիւն չէր մնացած կոթը երկար օրեր եւ գիշերներ կրկին անապատի տաժանքն ու դառնութիւնները կրելու։ Մայրս կը յուսադրէր մեզ, գալիք օրերու գեղեցիկ հեռանկարը սրտապնդիչ ազդակ մը կը դառնար մեր հոգեկան լքումներուն։ Կարաւանը ողջ առողջ էր, եւ շատ վտանգներէ անցած. Պէտք էր տոկալ եւ քալել, մինչեւ վերջին հանգրուանը։ Բայց մայրս ութ երկար տարիներու կարօտը բարդած էր հոգիին խորը անմոռնալ, իր մէկ հատիկ տղան ողջագուրելու անձկութիւնը զինքը հերոսական դարձուցեր էր։

X

Բեռնակիր կառքեր վարձեցինք Տէր Զօրէն դէպի Հալէպ։ Այս անգամ Եփրատը մեր աջը կ'իյնար, եւ կը ճամբորդէինք հոսանքն ի վեր, դէպի հիւսիս։

Ուղտերը աւելի հանգստաւէտ էին, կառքը կը ցնցէր, ողնայար չէր մնար, ճամբաները քար ու քանդ եղած էին։ Շատ անգամ կը նախընտրէինք քալել, մինչեւ որ բոլորովին ուժաթափ ըլլայինք։ Հազ հասկցանք ճամբաներու շինութեան բարօրութիւնը։

Իրիկուններ պանդոկ կ'իջնէինք եւ Եփրատէն կ'առնէինք ջուր, խմելու, լուացուելու։ Գետը շատ ցածէն կը հոսէր։ Տեղ տեղ պարիսպներ կային, անկարելի էր ջուր առնել ամէն ատեն, միայն 24 ժամը անգամ մը։ Անհարկու է Եփրատը անապատին մէջ։ Մեր ժողովուրդին լուռ տառապանքը չալկած կը տանի քննախնդիր համակերպութեամբ, Իսմայիլացիներու արիւնախում հողերէն, Բաբելացիներու բարբարոս սահմաններէն, կը տանի ցուրտ պատանքներով փաթթուած, դէպի ծով։

Անապատի այս երեսը քիչ մը աւելի մարդաբնակ էր։ Ճամբուն վրայ շատ անգամ կը տեսնուէին բնակաւորուած ուղտեր իրենց տէրերով։

Անգամ մը, բազմաթիւ ցեղախումբերու հանդիպեցանք, որոնք իրենց կայքով, վրաններով, անասուններով, կիներով եւ երախաներով կը տեղափոխուէին, հարուստները— ցանցառ թիւով— ուղտերու քովերէն կախուած պատգարակներու մէջ, իսկ մեծամասնութիւնը հետիոտն։

Մեր կառապանները այդ օրը մեծ [illegible], թէեւ Տէր Զօրէն կառավարութեան հրահանգով մեզի կ'ընկերանային երկու ձիաւոր ոստիկան եւ ամէն կայանէն ալ երկու հատ զինուորներու կուգային կառքերը. բայց Հագարի սերունդը երկինքի աստղերուն չափ էր, եւ շատ բնական էր սպառնութիւնը, իսկ թալանը սովորական պատահար, այդ վայրերուն մէջ։

Անվտանգ անցուցինք 25 օրուան մեր տաժանելի ճամբորդութիւնը Տէր-Զօրէն Հալէպ, Անապատի լայնքերէն։ Ի զուր շարժուեցանք սաքին դէմ, արդէն 1922ի Ամերիկայի մուտքի սահմանափակը (քոթա) գոյացած էր։ Մայր երկրէն կը քշուէր ժողովուրդը կանխաւոր ու կարճ ճամբաներէ դէպի Սուրիա, Թուրք կառավարութեան որոշումով, ու կը խճողուէր բազմութիւնը [illegible] գաղթականներու Հալէպէն, Դամասկոս եւ Պէյրութ։

Ինչ որ մնաց մեր մէջ, կենդանի շունչն էր անապատին մէջ ինկած Արմէններու մարմին ու արիւնին։ Մենք սրբութիւն առինք Նոր ուխտի բաժակէն, որ պիտի յորդի դարէ դար, ու աճի տալով վաղուան աւեդծագործ յաղթանակներուն։

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ
(Վերջ)

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

Երկու կատու շուն մը կը խեղդեն։

** Ետեւ մնացող շունը գազան կ'ըլլայ։

** Երկինքէն ի՞նչ է ինկեր որ գետինը չընդունիր։

** Երբ բերանը կը հոսի, սիրտը լեցուն է։

** Երկու ժամը լուսաւոր, մէկուն սեւերես։

** Ես պանիր դուն դանակ։

** Եղեր ենք հովթիկ, որ ուտենք խոտիկ։

** Երկար օրեր, լայն փորեր։

** Երկրի պտուղ նայողին՝ վիժի։

** Երես տուողը քոզն ալ պիտի երկայն պիտի ծանէ ւայ։

գծին վրայ կը դրուի Լօզանի դաշնագրին հետ (1923) որ Թուրքիան ազատեց ռազմական զօրքի պահումէն, եւ Մոնթրէօյի պայմանագրին հետ (1935) որ վերահաստատեց Թուրքիոյ ամբողջական հսկողութիւնը Տարտանէլի վրայ։

Անտիոքի համաձայնութեամբ իշխանութեան բացարձակ հաւասարութիւն կը հաստատուի Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ, պահպանելու համար ներքին օրէնքը եւ բարեկարգութիւնը Սանճաքին մէջ։ Իւրաքանչիւր երկիր 2500 զինուոր պիտի պահէ Սանճաքին մէջ։ Թրքական զօրքի մուտքը ինքնին պատկումը կը համարուի Թրք. տենչերու։ Սակայն եւ այնպէս, մինչդեռ Աթաթիւրքի ուրիշ յաղթութեանց առթիւ շքեղ ցոյցեր կը կատարուէին, այս անգամ Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ ձեռք բերուած յաղթութիւնը կ՚ընդունուի հանդարտութեամբ, իբրեւ բնական արդիւնքը Թուրքիոյ անվիճելի իրաւունքներուն։

Ճոր. Ֆրանքօ կ՚ընդունի Անգլիոյ առաջարկը

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Ճօր. Ֆրանքօ պատրաստակամութիւն յայտնած է ընդունելու անգլիական առաջարկը՝ կամաւորներու յետս կոչման եւ չէզոք նաւահանգիստի մը հաստատման մասին։ Ծուտով հաւանութիւն պիտի յայտնուի որ միջազգային յանձնաժողովը երթայ տեղին վրայ ցուցակագրէ օտար կամաւորները։

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, վարչապետը բացակայ ըլլալով, ելմտական նախարարը նպաստաւոր տեղեկութիւններ հաղորդեց կացութեան մասին։ Այս առթիւ հաստատեց թէ առաջարկուած է Ալմերիա նաւահանգիստը գործածել, օտար առեւտրական նաւերու համար, որպէսզի յարձակման չենթարկուին։

Մինչ այս մինչ այն, Սպանիոյ ազգայնականները կը շարունակեն յառաջ խաղալ։ Հեռագրի մը համաձայն, միայն 50 քիլոմեթր հեռու են Վալենցիայէն, որ մայրաքաղաքն է հանրապետական կառավարութեան։ Ուրիշ ճակատներու վրայ եւս կռիւը կը շարունակուի մոլեգնօրէն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ պաշարման վիճակը առատկացաւ, իբրեւ հետեւանք նոր ընդհարումներու։ Ինը Արաբներ սպաննուեցան Պաղեստինի զանազան մասերուն մէջ, վերջին 24 ժամուան ընթացքին։ Պաշարման վիճակ հրատարակուած է նաեւ Եաֆայի եւ Թէլ Ավիվի միջեւ։ Հաղորդակցութիւնները խզուած են երկու քաղաքներուն միջեւ որոնք այնքան մօտ են իրարու։ Անցեալ շաբթու հրեայ երիտասարդ մը կախուած ըլլալով, Հրեաները կ՚ուզեն վրէժ լուծել։

30.000 — 40.000 ՀՈԳԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՆ Խ. Միութեան մէջ, ծանօթ մաքրագործումներու հետեւանքով, եթէ հաւատանք ռուս փախստական զօրավարին՝ Լուշկովի, որ Մայր. Արեւելքի Չեկային վարիչն էր եւ Ճափոն կը գտնուի այժմ։ Զօրավարը կ՚ըսէ թէ Սթալին պատերազմ կը պատրաստէ Ճափոնի դէմ, թէ 400.000 կարմիր զինուորներ կը գտնուին Մայր. Արեւելքի մէջ, 2000 օդանաւերով եւ 90 սուզանաւերով ևն.։

ՀԱՑԻ ՏԱԳՆԱՊԸ փարատած է Իտալիոյ մէջ, համաձայն Մուսոլինիի յայտարարութեան։ Առաջնորդը գաշտերին երթալով ինք ալ ցորեն քաղեց եւ այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ։

ԱՅՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ, որոնց ծառայութեան շրջանը կը լրանայ 1938 հոկտ. 15ին, կանուխ պիտի արձակուին այս տարի — օգոստոս 18ին, եթէ բերդի մէջ կը ծառայեն, եւ հոկտեմբեր 1ին՝ եթէ ներքին զօրագունդերուն մէջ կը գտնուին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ բնոնակառք մը հանրակառքին ընդհարեցաւ երկուշաբթի օր։ Երեք հոգի մեռան, եօթը հոգի վիրաւորուեցան։ Բեռնակառքին վարիչը փախաւ։

ՍՈՒԶԱՆ ԼԸՆԿԼԷՆ, թէնիսի ախոյեանը, որ համաշխարհային համբաւ կը վայելէր, մեռաւ անցի օր։ Թերթերը սիւնակներ կը նուիրեն իր յիշատակին։ 39 տարեկան էր եւ 12 տարեկանէն թէնիսի նուիրուած։

ՍՈՔՈԼՆԵՐՈՒ ՏՕՆԸ մեծ խանդավառութեամբ կատարուեցաւ Փրակայի մէջ։ Կը մասնակցէին 30.000 մարդիկներ եւ 17.000 աղջիկներ։

«ՅԱՌԱՋ»ի ՑՐՈՒԼԻՍ ՔԻ ԹԻՒԸ սպառած ըլլալով, կը խնդրուի մեր գործակալներէն (միայն գործակալներէն) մեզի ղրկել իրենց աւելցած թիւերը, եթէ ունին։

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ «Արգութեան» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական ճաշարանին։

Գաւառ

ԼԱՍԻՈԹԱՅԻ «Խաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը 7 Յուլիս, Հինգշաբթի, երեկոյ ժամը 8 30ին սովորական ճաշարանին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԼԻՕՆԻ «Մուսա-Լեռ» խումբի ընդհ. ժողովը 8 Յուլիս, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին. 15 Quai Victor Augagneur սրճարանի ներքին սրահը։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

«Մատենաշար Ռամկավար» թիւ 2
Հրատարակութիւն Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ

Այս գիտական խիստ արժէքաւոր ուսումնասիրութիւնը գործն է Հրանտ Փաստրմաճեանի, որ վերջերս անգլիերէն լեզուով լոյս տեսած է Վաշինկթընի մէջ։ Մեր համակրելի աշխատակիցը շատ պարզ եւ հասկնալի լեզուով կ՚ուսումնասիրէ լեռնային զանազան ռազմարուեստը — մանաւանդ Հայկականը — տալով անոնց շուրջ կատարուած զանազան նշանակալից դէպքեր, թուելով պատճառներ, թիւեր ու դէմքեր։

Հեղինակը պարզօրէն կը պարզաբանէ լեռնային հողամասերու իւրայատուկ կազմութիւնը ու անոնց դերը ռազմական գործողութիւններու վրայ։ Կը խօսի զանազան տեսակի կռիւներու մասին։ Կը պարզէ լեռնային երկիրներու պարենաւորման եւ փոխադրութեանց դժուարութիւնները, լեռնային յատուկ զօրամասերու կազմակերպութիւնը, քարերու գործը եւայլն։

Հայերէնի թարգմանուած այս գործը պիտի հետաքրքրէ անխտիր մեր նախկին ռազմիկները, նորակոչ զինուորներ, եւ ռահվիրայ ամբողջ հասարակութիւնը։

Գիրքը 100 էջէ աւելի, գեղեցիկ տպագրութեամբ եւ հարուստ պատկերներով զարդարուած է։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԿԵՍԱՐԻՈՅ

Գրեց՝ ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՕՅԱՃԵԱՆ

Երկու ստուար հատորներով ԼԴ+2479 էջով, գեղազարդուած 687 պատկերներով եւ վիմատիպ 16 բազմագոյն պատմական քարտէսներով պատկառելի գործ մը, որ ոչ միայն Կեսարիոյ եւ Շրջակայից պատմութիւնն է այլ՝ պատմութիւնը Փոքր Ասիոյ հայ գաղութներուն։ Կը պարունակէ համայնագիտական ծանօթութիւններ, տեղագրական, վիճակագրական, ազգագրական, մատենագրական եւ կենսագրական ամենահոյժ տեղեկութիւններ։

Նուազագոյն գինը 25 շիլին։ Փարիզի մէջ կը ծախուի Պ. Սարգիս Սադրեանի քով, 13 բիս Ալէ Լուզար, Փարիզ (9)։

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

— Մարաշցի Վարդան Գավաֆեան կը փնտռէ իր եղբայրը Հաճի Յարութիւն Գավաֆեան եւ քեռայրը Յով - հաննէս Տօնապետեան Կէմէրէկցի, որոնք 8 տարի առաջ կը գտնուէին Ֆրանսա, Վիէն։ Տեղեկացնել Վարդան Գավաֆեանի Mikropolis, Drama, (Grèce)։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՑԵՐԵՒՈՅԹ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
7
ՅՈՒԼԻՍ
7 JUILLET
1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3776

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԽԱՆՑՔ ԱԽԱՆՑՔԻ ԴԷՄ

Հասարակ մահկանացուներու համար անթափանցելի կը մնայ այն գաղտնիքը, որ մէկ օրէն միւսը փոխել տուաւ հոգատար իշխանութեան դիրքը՝ Ալեքսանտրէթի հարցին մէջ։

Այս առթիւ բերնէ բերան եւ թերթէ թերթ շրջան կ՚ընեն զարմանազան պատմութիւններ ու մեկնութիւններ։ Եւ զարմացողները միայն օտարազգիներ չեն, այլեւ Ֆրանսացիներ, որոնք պատասխանատու պաշտօններ վարած են տարիներով։

Օրինակ, Զօր. Պրէմոն, Կիլիկիոյ երբեմնի մարզպանը, պանօրէն կը տրամադրէ «Լա Ֆրանս Միլիթէռ»ի մէջ, յունիս 15ին, երբ տակաւին չէր ստորագրուած Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը։

— «1919էն իվեր, Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները ցաւալի ձեռնթափութիւններ արձանագրած են, առանց որ եւ է փոխարինութեան։

... Եթէ իրապէս Թուրքիա կ՚ուզէ իր ուղղութիւնը փոխել, մեզի չիյնար երբեք անոր հաւատացում ընել։ 1921էն ի վեր, — Կիլիկիոյ պարպումէն աղբրդիւ տարին — մենք միշտ տուած ենք, տեղի տուած ենք, յանձնած ենք, ենթարկուած ենք, առանց երբեք բան մը ստանալու։ Իւ այն յանձնումները զոր այս պահուն թուրք մամուլը կը շռայլէ Ֆրանսայի, «այս կեղծաւոր ազգին, որուն հետ Հիթլերի լեզուով պէտք խօսիլ», — կը ցուցնեն թէ պէտք է զգոյշ ըլլալ եւ ոչ թէ մայիս մաավանառին խոստացուած ոչխարներու պէս»։

Մենք առիթ ունեցանք [illegible] մէկ - երկու թերթերու եւ մամուլի [illegible] «Լըմանիթէ»ի քննադատութիւնները՝ այս ձեռնթափութեանց առթիւ։

Արդ, քաղաքական - դիւանագիտական շրջանակներու մէջ ինչպէս կը բացատրեն հոգատար իշխանութեան վերջին նահանջը, այնքան անսպասելի եւ [illegible]

Ամերիկեան [illegible] թերթ մը, «Նիւ Եորք Թայմզ», կը [illegible] «Դէյլի Թելէկրաֆ»ին [illegible]

— «Երաժիշտ [illegible] բացման հրաւիրուն այն է որ Ֆրանսական բանակը [illegible] չի հակառակիր Ալեքսանտրէթի Թուրքիոյ կցումին։ Ֆրանսական զինուորականութիւնը բրիտանական քաղաքականութեան հետ է [illegible]։

Այս գլուխը ի վիճակի է յայտնելու զաղտնի համաձայնութիւն մը որ գոյացած է Ֆրանսայի զինուորական իշխանութիւններուն եւ թուրք կառավարութեան միջեւ։ Անցեալ փետրուարին Ֆրանսայի Արեւելքի ուժերու հրամանատարը Հիւկիւրի գնաց եւ Թուրքերուն հետ գոյացուց համաձայնութիւն մը, որ միջազգային պատերազմի մը պարագային թուրք զինուորները գրաւեն Ալեքսանտրէթի ամբողջ շրջանը։ Առայժմ փոխարէն Թուրքիան չէզոք պիտի մնայ եւ Տարտանէլէն ազատ անցք պիտի տայ ֆրանսական եւ բրիտանական պատերազմական նաւերուն։

Թէեւ տակաւին ներքին պատերազմ չկայ, բայց նախազահ Աթաթիւրք կ՚ուզէ որոշ թիւով զինուոր ունենալ Ալեքսանտրէթի մէջ»։

Թղթակիցը կ՚աւելցնէ թէ Ֆրանսայի արտաքին գործերու պաշտօնատունն ալ առանձինութեամբ կ՚ուզէ որ Թուրքերը [illegible] ցնէ»։ Այս առթիւ պաշտօնական արձանագրութեանց մէջ [illegible] Թուրքերուն կատարուած ձնշումները, կ՚եզրակացնէ։

— «Պէտք չէ թշնամացնել Թուրքերը», — այս է Ֆրանսայի երկայն ճաղափականութիւնը, որուն ուժ կուտայ Մեծն Բրիտանիա»։

Օրուան գէպքերն ալ ճիշդ այդ պարագան է որ կ՚ապացուցանեն, ժամանածապաս [illegible] գործառնութիւններով։

Մինչդ այն պահուն երբ կը ստորագրուէին Անտիոքի եւ Էնկիւրիի համաձայնութիւնները, Ֆրանքօ-Թուրք զինուորական եւ քաղաքական գործակցութեան մասին, Անգլիոյ երեսփ. ժողովը երկրորդ ընթերցումով կը վաւերացնէր Թուրքիոյ շնորհուած վարկերուն օրինագիծը (4 յուլիս)։

Այս առթիւ փոխարքայական նոտ մը խօսեցաւ ելմտական նախարարը, Սըր Ճօն Սայմըն, յիշելով թէ 16 միլիոնէն վեց միլիոնը պիտի յատկացուի Թուրքիոյ վերազինման։

— «Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ բարեկամութիւնը դրուած է ամուր հիմանց մը վրայ. երկու երկիրներն ալ նոյն գերագոյն նպատակն ունին, — պահպանել խաղաղութիւնը։ Այս բարեկամութիւնը ուղղուած չէ ուրիշ որ եւ է ազգի դէմ»։

Նախարարին ձայնակցեցան ոչ միայն իր [illegible] կուսակիցները, այլեւ ընդդիմադիրները, որոնց վարիչը հետեւեալ ուշագրաւ խօսքերն արտասանեց։

— «Ընկերվարական [illegible], բանւոր օգնէ որ Թուրքիա սպառազինուի։ Մենք պէտք ունինք ազատ եւ բարեկամ Թուրքիայի մը՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ»։

Ուրիշ ընդդիմադիր մը հեգնեց այդ յայտարարութիւնը, յիշել տալով թէ 1914ին ալ Մեծն Բրիտանիան էր որ սպառազինեց Թուրքիան [illegible] իր գերմանական [illegible] թիւնը յայտնեց դաշնակիցներու փոխարէն, բայց անոր յայտնելով որ միեւնոյն զինուորութիւնները ընծայուին Պալքանեան պետութեանց, ամուր գօտի մը կազմելու համար։

[illegible] Անգլիոյ եւ Իտալիոյ։ Ուրեմն առանցքի պետութեանց դէմ, իբրեւ յենարան ունենալով Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ կնքուած բարեկամութիւնը, եւ Ջուրին սալով մնացեալը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՍԱՆՃԱՔ ՄՏԱՒ ՄԵԾ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

Ֆրանսական զօրքն ալ 2500ի կը բարձրանայ

Անտիոքէն կը հեռագրեն.— *Թրքական զօրքը այս առտու (երեքշաբթի) ժամը 5.30ին անցաւ Ալեքսանտրէթի Սանճաքին սահմանագլուխը, Համիտիէի կայանէն եւ ներս մտաւ։ Թրքական գունդը, որուն առջեւէն հեծելագունդ մը կ՚երթար, Գարսուն գետն ի վեր բարձրացաւ, Գըրըգխան եւ Անտիոքի ուղղութեամբ։ Թուրք գնդապետ Ճէվտի Մանճուկ, որ թրքական հրամանատարութիւնը պիտի ներկայացնէ Ֆրանսական հրամանատարութեան մօտ, զօրքը դիմաւորելու գնաց ընկերակցութեամբ Անտիոքի թրքական հիւպատոսին, մինչեւ Ալթէփէ, վերջին գիւղը Թուրքիոյ ճամբուն վրայ, ուր գնդ. Թոլէ՝ մարզպանին պատուիրակը, նոյնպէս գացած էր դիմաւորելու ընդհ. հրամանատարը։*

Թրքական գունդը հաւանաբար այսօր պիտի անցնի այդ գիւղին մէջ. վաղը պիտի մտնէ Գըրըգխան, յետոյ պիտի երթայ Անտիոք։ Ուրիշ վաշտ մը, որ պիտի հասնի այս առտու Տաւրոսի ճամբով, պիտի տեղաւորուի Ալեքսանտրէթի մէջ։

Թուրք ժողովուրդը ջերմ ընդունելութեամբ ողջունեց զօրքը։

Ալեքսանտրէթէն կը հեռագրեն յուլիս 5 թուակիրով.—

Այսօր ժամը 12.15ին Թրքական բանակէն երկրորդ գումարտակ մը [illegible] սուրհանդակ մտաւ քաղաքին մէջ, որ զարդարուած էր ֆրանսական եւ [illegible] թրքական դր[illegible] (Սանճաքի գրօշին տեղը)։ Զօրքը [illegible] հրետանիէ եւ հրգակաւորներու զատակէ մը, պիտի տեղաւորուի [illegible] իսկ միւս զօրամասերը, որոնք այս առտու հասան Գարսունի ճամբով, պիտի բաժնուին Անտիոքի, Գըրըգխանի, Պէյլանի եւ Ալթէփէի մէջ [illegible]

[illegible]

Անտիոքէն կը հեռագրեն յուլիս 5 թուակիրով.—

Թուրք զօրքին Սանճաք մուտքով այս առտու սկսաւ Անտիոքի զինուորական համաձայնութեան գործադրութիւնը. Երկու բանակներուն գործակցութիւնը այսուհետեւ պիտի ապահովէ Սանճաքին հողային ամբողջութիւնը եւ քաղաքական խաղաղութիւնը։

Այս կարգադրութիւն հաստատումը արդէն իսկ թուլցուց յառաջ բերած է քաղաքական կացութեան եւ զանազան համայնքութեանց միջեւ թաքուն թշնամութեան միջեւ։ Ֆրանքօ-թուրք զինուորական գործակցութիւնը զգալի ազդեցութիւն ներշնչեց մանաւանդ հայկական շրջանակներուն որոնք վտանգուած կը համարէին իրենց շահերը։

Ժողովուրդին հոգեկան վիճակի բարւոքումը հետեւանք է նաեւ ֆրանսական զօրքին յաւելման։ Սանճաքին մէջ եղած երկու վաշտ մարոքեան արձակազէններուն եւ երկու հեծելագունդերուն վրայ յաւելով պիտի աւելնան ուրիշ երկու Սենեկալեան եւ Թունուզեան արձակազէններու վաշտեր, որոնք պիտի տեղաւորուին Ռաֆնէի եւ Թիֆոնիէի մէջ. հրետանի մըն ալ պիտի հաստատուի Անտիոքի մէջ։ Այս զինուորներուն թիւը պիտի յանգի երեք օրէն, հասնելով մօտ 2500ի։ Սենեկալեան վաշտ մը արդէն տեղաւորուած է հրամանատարութեամբ հազարապետ Մուլէի։

Բնակիչներուն ցոյց տուած գործակցութեան շնորհիւ, հոգատար իշխանութիւնը կը խորհի ներում շնորհել քաղաքական բանտարկեալներուն։ Այս կէսօրին հրամանատար Քոլէ վերցուց պաշարման վիճակը։

Այս երկուքն Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութեան ցոյց մը պիտի կատարուի հաշտեցմամբ մը, մարզպանութեան Անտիոքի պաշտօնատան մէջ, մասնակցութեամբ հրամանատար Քոլէի եւ գնդ. Շիւքրիի, որ հրամանատարն է թուրք լեռնային հետեւակազօրքի 48րդ գունդին, ինչպէս եւ իր սպայակոյտի անդամներուն։ Գնդ. Շիւքրի յետոյ Պէյլան պիտի երթայ, հոն հաստատելով իր հրամանատարութեան կայանը։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՕՏԱՐ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Չէզոքական ընդունուեցաւ անգլիական ծրագիրը

Ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, 27 պետութիւններ համաձայնութիւն յայտնեցին անգլիական ծրագրին, օտար կամաւորներու յետս կոչման եւ պատերազմական իրաւունքներու մասին։ Ծրագիրը երէկ իսկ հաղորդուեցաւ Սպանիոյ հանրապետական եւ ազգայնական կառավարութեանց, Անգլիոյ միջոցաւ։ Անհրաժեշտ է այդ երկու կառավարութեանց գործակցութիւնը, դիւրացնելու համար օտար կամաւորներու ցուցակագրութիւնը եւ փոխադրութիւնը։ Վերադարձի ծախքը կը հաշուէն 2.500.000 անգլ. ոսկի, որ գլխաւորաբար կը ծանրանայ Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Խորհ. Միութեան վրայ։ Իբրեւ կանխիկ դրամ, առաջին չորս պետութիւնները անմիջապէս 12.500ական ոսկի յանձնեցին, համագումար 50.000 ոսկի, որպէսզի յանձնաժողովը կարենայ գործի ձեռնարկել անմիջապէս։

Անգլիական ծրագրին համաձայն, զօր. Ֆրանքօ պատերազմիկ պիտի համարուի, երբ առնուազն 10.000 օտար կամաւորներ արձակած ըլլայ։ Նոյնքան ալ պիտի արձակէ հանրապետական կառավարութիւնը։

Ծրագրին քննութեան առթիւ, հետեւ խօսեցան պետութեանց ներկայացուցիչները, որոնց կարգին նաեւ Թուրքիոյ պատուիրակը, որ անմիջապէս համաձայնութիւն յայտնեց։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՐԵԿԱՄԸ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Միայն քաղաքական հորիզոնին վրայ չէ որ ահու - մութ ամպեր կուտակուած են։ Ոչ ալ միայն Եւրոպայի մէջ։

Երէկ ամերիկեան թերթերը կը թղթատէի, եւ ի՞նչ տեսնեմ, մեզի օրեր.

1. Հնչակ - բոլշեւիկ համաձայնութիւնը խզուեր է։

2. Հայ բոլշեւիկներու օրաթերթը, «Բանուոր», որ կը պարծենար թէ հազար բաժանորդ ունի Հայաստանի մէջ, հոգին աւանդեր է։

3. Հօկը եւ յարակից կազմակերպութիւններ (Աշխատաւորական Միութիւն եւն.) նոր շապիկ մը հագնելով, դարձեր են... «Ցառաջդիմական», ցնոր անօրինութիւն։

Այս վերջին պարագան ամէնէն աւելի ջղագրգռութիւն պատճառած է Նոյնքան «Հայաստանակ»ը ռամկավարներուն որանք միշտ գնացուեղի հարուածներ կը տեղացնեն Նախկին զինակիցներու գլխուն, ուռքին, կողերուն։

Ռամկավար քրօնիկագիր մը կը պատմէ, Հօկի «լուծարք»ին առթիւ.

— *«Ինչպէս գիտէք, ակնբջէն յամեցան (Հօկեաններ), քարը խածին եւ իրենց իրական ու իրաւական գոյութեան վրայ անդրադարձ երկու աչքերնին գետին զարնելով։ Բայց, թէեւ ուշ, զգացին թէ անգլուխ մարմին մըն են եւ կը նմանին լայնածաւալ ովկիանոսին մէջ տատանող անօգուտ նաւի մը, որ վաղ թէ անագան պիտի զարնուի խութերուն եւ ջարդուփշուր պիտի ըլլայ։*

Այդ սուգումէն ահարեկ եւ հանրային կշտամբանքին եւ իրենց հանդէպ ցոյց տրուած անվստահութենէն սարսափած՝ ամբոխներով գլուխնին քարէ քար զարկին եւ վերջապէս ինքզինքնին (դրէ՝ իրենք զիրենք.— Վ.) *փրկեցին «Ցառաջդիմական» նոր պիտակով մը։* (Պայքար, 23 յունիս)։

Ամերիկան այսպէս, իսկ միւս գաղութներո՞ւն մէջ։

Ռամկավար քրօնիկագիրը քիթը կ՚երկարէ մինչեւ մեր կողմերը.

— *«Հիմա գիտ հետաքրքրողն է Եւրոպայի զանազան շրջաններուն ինչպէս նաեւ Եգիպտոսի, Սուրիոյ եւ Հալէպ. Ամերիկայի Հօկեաններու կեցուածքը, որոնք տակաւին աներեսութեամբ կը շարունակեն իրենց անունն ու գործը՝ առանց տէր Տիրակնի։*

Այդ շրջաններու Հայաստանի իրաւէպէս բարեկամ մամուլին ու հոսանքներուն պարտականութիւնն է խօսք մը հասկցնել այդ անուղղաներուն, հասկցնել՝ մանաւանդ, թէ իրենք այլեւս իրաւունք չունին «Հաշուետուութեան» ենթարկուած մարմնոյ մը անունով տակաւին խլուրդի աշխատանք կատարել եւ խռովեցնել միամիտ ու պարզամիտ հայրենասէրներու արիւն - քրտինքով շահուած քանի մը լումաները»։

Այս «բարեկամական» ազդարարութիւնը ինծի կը յիշեցնէ Պետրոսին եւ Պօղոսին պատմութիւնը։

Գիտէք անշուշտ, — երկու բարեկամներ, Պօղոս եւ Պետրոս, հիւր կ՚իջնեն տեղ մը։ Երբ մէկը սենեակին կը մտնէ, տանտէրը կը հարցնէ միւսին, — ընկերդ ի՞նչպէս մարդ է, Պ. Պօղոս։

— Զգէ եղբայր, իշուն մէկն է։

Կարգը կուգայ միւսին.

— Պօղո՞սը, կո՛վ, կով...

Մեր «Հայաստանակ» բարեկամներն ալ միասին նախքան խեր էին, աէր ու ա՞ռ ցանելով աջ ու ձախ։ Եւ ասկայն ...

ՎԱՀԷ

ԼՈ՞ՒՐ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ԷՋՄԻԱԾԻՆԷՆ

«Միոն», Երուսաղէմի պատրիարքութեան պաշտօնաթերթը, յուլիս թիւին մէջ, կողքին վրայ կը գրէ թէ «նկատելով որ ապրիլ 23էն ի վեր հեռագրով եւ նամակով որ եւ է լուր չէ ստացուած Էջմիածինէն», Պատրիարքը հետեւեալ Ֆրանսերէն հեռագիրը ուղղած է Զէօրէքճեան արք.ի, յունիս 13ին։

— « Կը սպասենք անվրէպ մանրամասնեալ նամակի վասն յուղարկաւորութեան Սրբազան Հայրապետին, կացութեան Մայր Աթոռոյ, անդամոց Գերագոյն Խորհուրդի եւ ձեր Տեղակալութեան կոնդակին»։

Յունիս 29ին ալ, Պատրիարքը հետեւեալ հեռագիրը ուղղած է, վճարեալ պատասխանով.

— « Ամէն կողմէ կը դիմեն մեզի. խանեցէք փութացնել սպասուած տեղեկութիւնները»։

« Արեւ », Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը, կ՚աղաղակէ իր կարգին, խմբագրականով մը։— «Լո՞ւր կ՚ուզենք Ս. Հայաստանէն» (28 յունիս)։ Եւ կ՚առաջարկէ դիմել Փարիզի խորհրդային դեսպանատան, այլեւ պատուիրակութիւն մը ղրկել Հայաստան...

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Զինուորական խնդիրներ եւ գործազուրկ

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.—

Օտարականներու վերաբերեալ հրամանագիր օրէնքին գործադրութենէն ի վեր, մինչեւ 10 յունիս, Մարսէյլի մէջ, իբրեւ «անկանոն» կամ «անբաղձալի» ձերբակալուած են 500 (հինգ հարիւր) հոգի եւ կը գտնուին նահանգային բանտերուն մէջ. կը սպասեն դատավարութեանց։

Յունիս 10էն մինչեւ 1 յուլիս Ապահովութեան Տեսչութեան պաշտօնեաները ձերբակալած եւ բանտարկած են 198 անկանոն եւ անբաղձալի օտարականներ։ Ինչ կը վերաբերի պզտիկ անկանոնութեանց որոնց համար կը դատապարտուին ոստիկանական ատեաններու առջեւ, անոնց թիւը հազարներու կը հասնի։ Անոնք մէկ ֆրանքէն մինչեւ 5 ֆրանքի, եւ երբեմն աւելի մեծ տուգանքներու կը դատապարտուին։

**** Վերջերս զրոյց կը շրջէր թէ Սուրիահպատակ, Լիբանանահպատակներն ալ զինուորական ծառայութեան պիտի կանչուին. Ոմանք՝ Ֆրանսայի մէջ, շատերը իրենց երկրին մէջ։ Ես ալ, Լիբանանցի ըլլալով, դարձի լուսաբանութիւններ ուզեցի. Պատասխանը եղաւ այսպէս, — «Ոչ միայն, այդպիսի բան չկայ»։ Հետեւաբար Սուրիա - Լիբանանցիները անհանգիստ ըլլալու բան մը չունին։*

**** Իրաքեան անձնաւորութիւն մը որ չփուեններ ունի զինուորական շրջա -*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Կ'ՈՒԶԵՆ ԱՆՋԱՏՈՒԻԼ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴՐԱԽՏԷՆ

ԽՄԲ.— Հնչակեան վաստակաւոր գործիչը, Գրիգոր Եղիկեան, կը գրէ «Հայրենիք»ի մէջ, Խ. Միութեան վիճակին շուրջ հետեւեալը.—

Եթէ Խորհրդային կառավարութիւնը շատ է խօսում անջատողականութեան մասին, շարունակ կրկնում է, որ իր քաղաքացիներից շատերը, նոյնիսկ կուսակցական նախկին ղեկավարներ ու պետական նախկին պետեր, մտածում են Ռուսաստանից երկրամասեր անջատել, այդ ցոյց է տալիս թէ ճիշդ որ Ռուսաստանի սահմաններում ապրող բազմազան եւ բազմատարր ժողովուրդների մէջ տրամադրութիւն կայ Ռուսաստանից անջատուելու։

Ի հարկէ, ես չեմ հաւատում, որ Բուխարինը, Ռիկովը եւ նրանց հետ մեղադրուածների աթոռի վրայ նստողները կարող էին երբեւիցէ Ռուսաստանից հողեր անջատելու մասին մտածել, ինչպէս եւ չեմ հաւատում, որ ռուս ուղղափառ կրօնին պատկանող եպիսկոպոսներ եւ տէրտէրներ կարող էին այդ ուղղութեամբ գործել։ Կարող է պատահել, որ ազգային հանրապետութեանց ղեկավարների մէջ գտնուէին մարդիկ, որ մտածած լինէին անջատման մասին, այն էլ ի հարկէ իրենց ապրած միջավայրի ճնշման տակ։ Նոյնպէս կարող է պատահել, որ օտարահպատակների մէջ գտնուէին մի քանի անձեր, որոնք երազէին, թէ լաւ կը լինէր որ իրենց կառավարութիւնները տիրէին իրենց ապրած տեղերին եւ իրենք շնորհիւ այդ հանգամանքի աւելի լաւ պայմաններում ապրէին։

Ի՞նչ է պատահել։ Ինչո՞ւ «ընկերվարական եւ աշխարհի ամէնից կատարելագործուած եւ ազատ եւ ժողովրդավարական կարգեր» ունեցող երկրից՝ նոյն կարգերը հաստատուելուց քսան տարի յետոյ, երբ այդ երկրում այլեւս «դասակարգեր չկան», երկիրը «արդիւնաբերական» է դարձել, երբ «վերացել» է այնտեղ շահագործումը բանուորական ուժի, անգործութիւն չկայ, այլ կայ առատութիւն, լիութիւն, «երջանկութիւն», ո՛չ միայն քաղաքացիների, այլեւ երկրի կառավարիչների մէջ ցանկութիւն կայ այդ երկրից բաժանուելու։ Ինչո՞ւ սոյնանման «յանցաւոր մտքեր» են ծնւում ո՛չ միայն հասարակ, անգրագէտ, կիսագրագէտ, բանուորների եւ գիւղացիների, այլեւ յայտնի գրականագէտների ուղեղի մէջ։

Խորհրդային կառավարութիւնը այդ բանը բացատրում է Փաշականութեան պարպացմամբ երկրի մէջ ապրող վնասակար տարրերի եւ դասակարգային թշնամիների մէջ եւ օտար Փաշական եւ դրամատիրական պետութիւնների գործակալների եռանդուն գործունէութեամբ եւ քարոզչութեամբ։ Դասակարգային թշնամիները, Փաշականութիւնը ու կայսերապաշտութիւնը դուրսը՝ հանգիստ չեն թողնում Մոսկուայի վարիչներին անխափան եւ առանց դժուարութիւնների ընկերվարութիւն կառուցանել, այժմ էլ աշխատում են ընկերվարական դրախտը կտոր կտոր անել։

Խորհրդային կառավարութիւնը ամենախիստ վերարուժական գործողութիւններ է կատարում հիւանդութեան «պատճառը» ոչնչացնելու համար։

Բայց ակամայ հարց է ծագում։ Ինչո՞ւ Խորհրդային կառավարութեան եւ ռուսական համայնավար կուսակցութեան ղեկավարներին, որոնք իրենց տրամադրութեան տակ ունէին քարոզելու, բացատրելու, հասկացնելու, նոյնիսկ բռնի կերպով հնազանդեցնելու բոլոր միջոցները չյաջողուեց մինչեւ այսօր քսան տարուայ իրենց քաղաքացիներին կապել իրենց «ամենաազատ եւ ամենաերջանկացուցիչ» կարգերի հետ, մինչդեռ Փաշականութեան յաջողուեց մի քանի տարում, այն էլ, միայն զաղտնի քարոզութեան շնորհիւ, նոյն քաղաքացիներին լարել «Խորհրդային ու ընկերվարական դրախտի» դէմ։

Այս հարցը չի քննուում Խորհրդային պետական գործիչների կողմից, որովհետեւ նրա մանրամասն քննութիւնը միայն մի բան ցոյց պիտի տայ, այն է՝ Խորհրդային կարգերի անկենսունակութիւնը եւ վնասակարութիւնը եւ իրենց, Խորհրդային գործիչների անընդունակութիւնը եւ անպարկեշտութիւնը։ Այս վերջինների համար դժուար է խոստովանել իրենց անընդունակութիւնը եւ անպարկեշտութիւնը։

Հարցը եթէ լրջօրէն քննութեան ենթարկուի, միայն մի եւ շատ որոշ եզրակացութեան կարելի պիտի լինի յանգել, այն է, որ Խորհրդային երկիրների ժողովուրդները այլեւս դիմանալ չեն կարողանում բռնութեան, որ իրանց վրայ գործ է դրւում, բռնութեան, որին ենթարկուած են եւ շարունակական եւ երկարատեւ տոկմահութեան։ Իրենք, Վելիկոռուսները, տէրտէր, վարդապետ, զօրական, գիւղացի, բանուոր, պետական գործիչներ եւայլն, շարունակական դաւադրութիւններով ձգտում են այսօրուան իշխանութիւնը եւ երկրում տիրող կարգերը տապալել, մինչդեռ ոչ-վէլիկո-Ռուսները, օտարազգիները, Հայերը, Թուրքերը, Ուկրայնացիք, Վրացիները, Թաթարները եւայլն ուզում են անջատուել Վելիկոռուսիայից, բուն Ռուսաստանից։ Ուրիշ կերպ բացատրել Վելիկոռուսների եւ ոչ-վելիկո-Ռուսների տենչատարած ձգտումները՝ անկարելի է եւ անտրամաբանական։

Խորհրդային կառավարութիւնը՝ որովհետեւ չի ըմբռնում, աւելի ճիշդը չի ուզում կամ չի կարողանում ըմբռնել իրերի իրական կացութիւնը, դրա համար էլ բռնութիւնների եւ այլ խելագար միջոցների է դիմում մի կողմից երկրի սահմանները պաշտպանելու, միւս կողմից ծայրագաւառներում անջատողական ձգտումները խեղդելու, երրորդ կողմից էլ իր յանցաւոր եւ անտանելի դարձած իշխանութիւնը պահելու համար։

Նա տեղահանում է ծայրագաւառներում ազգային հանրապետութիւնների սահմաններում ապրող ժողովուրդների աչքի ընկնող մասը՝ նրանում խեղդելու համար անջատողական զգացումները եւ Ռուսաստանի խորքերից ծայրագաւառներն է բերում Վելիկոռուսներին՝ որանց մէջ էլ ընդդիմադրութեան ոգին սպաննելու համար։ Իսկական իթթիհատ-թէրագրական միջոցներ։

Նա փոխադրում է նաեւ ազգային հանրապետութիւնների կազմած գնդերը իրենց բնակավայրերից աւելի հեռու վայրեր եւ նրանց տեղ բերում է զուտ ռուսական գնդեր։ Օրինակ, այժմ Թրքական սահմանի վրայ կեդրոնացած են զուտ ռուսական գնդեր եւ սահմանապահ զօրքերի մէջ մի հատ Հայ կամ Վրացի չկայ։ Հայկական գնդերի մեծ մասը փոխադրուած են հեռուները, մի մասն էլ Ադրբէյջան։ Կասպից ծովի ափին, ռուսական Աստարա Թուսահանգիստի պահակազօրքը հայերից է բաղկացած եւ այդ Հայերին գիտակցաբար դրել են Իրանցիների դէմ, որպէսզի որեւէ պատահական արիւնահեղութիւն պատճառ դառնայ Հայերի եւ Իրանցիների (որոնք իրար հետ շատ բարեկամ են) թշնամութեան։ Մի անգամ թափուած արիւնը չի մոռացւում։ Նա պատճառ է դառնում նորանոր արիւնահեղութեանց։ Ադրբէյջանցի զինուորներին ամբողջովին խառնել են ռուսական գնդերի մէջ։ Վրացիները որանցից աւելի լաւ պայմաններում են գտնւում համեմատաբար, թէեւ պէտք է ասած, որ Վրաստանի եւ Թուրքիայի սահմանից էլ քշուած են վրացի գնդերը եւ նրանց տեղ Ռուսներ են ուղարկուած։ Ռուսներ են ուղարկուած նաեւ Ազդանիստանի եւ Պարսկաստանի բոլոր սահմանների երկարութեամբ՝ բացի Աստարայից, ուր հայ զինուորներ են կանգնած։

×

Խորհրդային կառավարութեան գործադրած ինքնապաշտպանութեան միջոցներից մէկն էլ ռուսերէն լեզուի ուժով տարածումն է ազգային հանրապետութիւնների ժողովուրդների մէջ։ Ռուսերէն լեզուի ի նպաստ քարոզչութիւն է կատարւում։ Լաւ ռուսերէն սովորող աշակերտներին նուէրներ են տալիս։ Ռուսերէն լեզուն պարտաւորիչ է դարձած ո՛չ միայն դպրոցներում այլ եւ բնակարաններում։ Պետրոս Մեծ, Պուշկին եւ այլ զուտ ռուս ազգայնական մեծութիւններ ներկայացւում են օտարազգիներին՝ որպէս մարդկութեան բարերարներ եւ ստիպում են նրանց մարդկութեան այդ բարերարներին իրենցը համարել, նրանցով ոգեւորել եւայլն, եւայլն։

Հաւատացած եմ, որ Խորհրդային կարգերի եւ կառավարութեան տարասահմանում ապրող բազմազգի եւ բազմատիպ բարեկամները, փրոֆէսօրներ, տէրտէրներ, պատուելիներ, վարժապետներ, Մարքսի վարդապետութեան հետ ոչ մի ծանօթութիւն չունեցող կամ մտկերեւութայն ծանօթութիւն ունեցող «մարքսիստներ», խմբագիրներ, տաղանդաւոր տնտեսագէտներ եւայլն, որոնք զարմանալի յամառութեամբ չեն կամենում դրամատիրականաշխարհի երկիրներից հեռանալ եւ գնալ ընկերվարական դրախտում ապրել, եւ, եթէ «ընկերվարական դրախտ» էլ գտնւում են, անմիջապէս հեռանում են այնտեղից յետոյ տարուայ զինի եւ վաթսուն տարուայ գոնեակ խմելուց յետոյ, շատ պատանցութիւններ պիտի գտնեն իմ ասածների մէջ եւ պիտի պնդեն, որ «Խորհրդային դրախտից անջատուել կամենում են միմիայն մի քանի դաւաճաններ, բայց ժողովրդական զանգուածները, «աշխատաւորութիւնը», հաւատարիմ են Խորհրդային կառավարութեան եւ անջատուելու ոչ մի տրամադրութիւն չունեն եւ այդ մի քանի դաւաճանններն էլ արդէն բռնուած եւ պատժուած են կամ կը բռնուեն եւ կը պատժուեն։

Այդ բազմազգի Խորհրդային կարգերի երկրպագուները, ինչպէս որ մինչեւ հիմա տգետ են Խորհրդային կառավարութեան բոլոր վայրագութիւնները, այժմ էլ պիտի արդարացնեն նոյն կառավարութեան Ռուսաստանի ծայրագաւառներում ապրող ժողովուրդների անջատուելու ձգտումները՝ խեղդելու համար գործադրած բոլոր անասելի խայտառակութիւններն ու բռնութիւնները։ Բայց նրանց չպիտի յաջողուի ծածկել փաստը, այն է՝ Ռուսաստանից անջատուելու ձգտումը,— մի ձգտում, որ շատ օրինաւոր է, շատ բնական եւ շատ հասկանալի ներկայ պայմաններում։

Օրից օր աւելացող եւ տարիներ տեւող ճնշումը միշտ հակաճնշում է առաջացնում։ Կարելի է ժամանակաւորապէս ժողովուրդների մէջ ազգային անկախութեան ձգտումը թուլացնել, բայց չի կարելի այդ ձգտումը ամբողջովին ոչնչացնել կամ խեղդել։

Կարմիր Ռուսաստանում ապրող օտարազգիները ձգտում են անջատուել Խորհրդային «դրախտից»։ Նրանք վաղ թէ ուշ պիտի անջատուեն։

Ոչ ոք մեղաւոր չէ, եթէ Խորհրդային կառավարութեան թշնամիները օգտուեն անջատուել կամեցող ժողովուրդների տրամադրութիւններից՝ նրանց անկախութեանց գործին օգնելու համար կամ Ռուսաստանից հողեր խլելու նպատակով։ Նրանց այդ ցանկութիւնը պատճառ չէ ժողովուրդների դէպի ազատութիւն ունեցած ձգտումը յանցաւոր համարելու։

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

Ի՜Ն ՋՈ՞Ի ՍՅՍՊԷՍ..

Մինչդեռ մենք ամիսներէ ի վեր «Հոկատի» ու ակցրունքի մասին կը վիճինք, անդին, թշնամին արթուն ու զգաստ, տարիներէ ի վեր ծրագրուած եւ մեթոտիկ աշխատանքներու նուիրուած է, եւ կրկին զաւեր կը պատրաստէ։

Անցեալի պատմութիւնն է որ կը կրկնուի։ Ահաւասիկ ամիսներէ ի վեր ամբողջ Սուրիոյ հայ գաղութը եւ յատկապէս Սանճաքի երեսուն հազարէ աւելի հայութիւնը ծանր մղձաւանջի օրեր կ'ապրի, քաղաքական բարդութիւններէ եւ անակնկալներէ մղուած։ Եւ ինչպէս կը հաղորդեն օրուան լուրերը, շատեր, իրենց տարիներու քրտինքի արդիւնքն ու արդար վաստակը թողած կը գաղթեն։ Մինչ մեր մեծերն ու գլխաւոր ազգին ներկայացուցիչները արտասահմանի մէջ, հանգիստ ու ապահով, սանդին մէջ ջուր կը ծեծեն։

Բայց ինչո՞ւ համար այս անբացատրելի լռութիւնն ու անտարբերութիւնը հարիւր հազարնոց հայ գաղութի մը դժբախտութեան հանդէպ։ Որ արդեօք անո՞ր համար որ՝ ուրիշներու մեղքերը կը քաւեն, հայրենիքի սահմաններէն հեռու գտնուելով։ Համեմատութեան ոչ մէկ եզր ունի Սուրիոյ մեր դժբախտ գաղութին ճակատագիրը, բաղդատելով Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի ժողովուրդին պարտադրուած անիրաւութեան հետ։

Երեւի մեր զգացումներն ալ թմրած են, որ այսքան շուտ մոռցած ենք՝ երէկը։ Նոյնիսկ անոնք, որ Թուրքին ռարբարիը տեսած ու անոր ահաւոր նախճիրը ապրած են։

Զայնք կը լռենք աչքն ու ձայներն։

— Այո, դժբախտութիւն է, բայց ինչ կրնանք ընել, մեր երկիրը չէ, կառավարութիւններ չունինք, որ մեզ իրաւատէր նկատենք այն տեղի քաղաքական դէպքերուն միջամուխ ըլլալու, երկիրը ուրիշինն է ու նաեւ զայն պաշտպանելու կամ երեւոյթներուն հետ հաշտուելու, բողոքելու բոլոր իրաւունքը։ Իրաւունք ունի՞նք Թուրքին դէմ ճակատ յարդարելու, բողոքի խօսքեր ըսելու, իրաւունքներու պաշտպանութեան մասին խօսելու։

Կան նաեւ կարգ մը բարեմիտներ որոնք կը տրամաբանեն։ — Ի՞նչ հարկ իրար անցնելու յուզուելու, պղտորելու, մեր մեծերը այդքան ալ անտարբեր չեն անշուշտ, եւ բան մը կը խորհին, անպատճառ ամէն բան փողոցին մէջ մեզի պիտի չպատմեն, վստահինք անոնց, որ իրենց հայեցողութեամբ հետեւին դէպքերուն, եւ ընեն ինչ որ պէտք է, մեր ձեռքէն ի՞նչ կուգայ։

Այսպէս ենք եղած մենք՝ միշտ։ Ձեռքը գաւազան մը, պզտիկ մօրուք մը եւ սիլինտր գլխարկ մը դրած մեր ազգի ներկայացուցիչներուն վրայ շատ մեծ հաւատք ունեցած ենք միամտօրէն, կարծելով որ՝ գաւազանը, գլխարկը եւ մօրուքը ամէն բան գիտնալու, ամէն կարողութիւն ունենալու գրաւականներ են արդէն։

Կարելի՞ է չյուզուիլ, վտանգէն հեռու գտնուելով։

Հարիւր հազարի բազմութիւնը՝ ոչխարներու հօտ չէ, ուր եւ ինչ հողի վրայ ալ գտնուին։ Այդ գաղութի ֆիզիքական գոյութիւնը վտանգի ենթակայ է եւ միայն այդ պարագան մեզ կը պարտադրէ անոր ապահովութեան մասին մտածելու։

Ահաւասիկ առիթ մը, մեր ղեկավարութիւնն ու ազգին ներկայացուցիչները փորձի ենթարկելու։ Որպէսզի ցոյց տան թէ՝ որքան անկեղծ են եւ արդեօք իրենց համերաշխութեան կոչերն ու ազգասիրութեան «ռէքլամ»ները։ Իրերահասկացողութեան, ճիգերու եւ աշխատանքի ու զոհաբերութեան ճիշդ ժամանակն է։ Մեր ղեկավարութիւնը թող անգամ մը գէթ, այս դժբախտ առիթով ցոյց տայ, թէ անհրաժեշտ եւ ստիպողական րոպէներուն, գիտէ մոռնալ անցեալի բոլոր առելութիւններն ու կիրքը եւ մէկ մարդու պէս ցուցել մեր ժողովուրդի իրաւունքներու պաշտպանութեան գործին նուիրուելու։ Այն ատեն է որ մեր ժողովուրդը պիտի գիտնայ արժանաւորապէս գնահատել եւ ծափահարել զիրենք, չինայելով ինչ որ իրեն պարտականութիւնն է։

Կը բաւէ որքան պարապ բաներու եւ բառերու վրայ խաղալով տասնեակ տարիներ ամուլ եւ ապարդիւն անցուցինք։

ՀԵԹԱՆՈՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Ես քու խօսքդ կ'ուզեմ, Բասին ցորեն շատ։

** Երկու մերկէն թշուառ կը ծնի։

** Ես աղա դուն աղա, մեր ագոնը ո՞վ աղայ։

** Երբ մարդ մը խենթ կոչես 40 անգամ, անպատճառ կը խենթենայ։

** Եօթը եկեղեցի չինելուդ՝ եօթը որբ մարդ ըրէ։

ԿՆԼԻ ԵՐԳԵՐ

Մանուկ օրերու թարմաչունչ յուշերս աւելորդեցին միտս ու ես անկամայ հնադարեան քակելով ծրարը կենդանաբար պահերու եւ ուզեցի նկարել բնաշխարհի գիւղին կալին երգը։

Ամառուան տօթը սկսած է, դաշտերու մէջէն ոսկեգոյն հունձքը կալ կը փոխադրուի էշով, ձորբով եւ կառքով։ Եզներէն կախուած արեւը տօթագին ճառագայթները կ'օրօրէ մէջն գի, հնձուորը՝ հեղահամբոյր եւ չարքաշ աշխատաւորը գաշտին, փառք կուտայ արեգակի շողերուն։

Բնութեան ծոցին մէջ ծնած ու սնած՝ գիւղացին կալը կը պատրաստէ մանգաղը ձեռք առնելէ առաջ։ Ա... լայնատարած գաշտ մը ուր գիւղացիներ քով քովի կը լինեն իրենց կալը։ Կալերը չորցած են եւ արտտ հունձքերով բռնուարուած։ Էհ, ինչ երջանիկ օրեր էին, եկան ու անցան, մեր անուշ ձգեցին, պանդուխտի կեանքը բաժին հանելով։

Դպրոցական տղաքը արձակուրդ ունին, կալերը կը սկսին, ու կամնուն վրայ մանուկներ նստած կը քշեն եզները։ Միւս կողմէն մեծերը խուրձերը կը քակեն աւելի թանձրացնելու համար կալը։ Տօթը կը սկսի, մանուկները չեն դիմանար, եզներուն վրայ ինչմեղումներ կը նստին եւ անհանգիստ կենդանիները կամը կալէն դուրս հանելով կը վազեն վերի աղբիւրը ջուրին մէջ նստելու համար։

Կալի եղանակն է, երջանկութեան կեանքի մը խորախորհուրդ պատկերն է դրոշմուած մէջս այդ օրերէն, հին օրերէն։

Կալի քաղցրաշունչ երգեր, երբեմն մեծերը կամերու վրայ նստած իրենց կեղջկական նոյնուն երգերով միջոցը կը լեցնէին։ Անոնց երգերը սեր, ինչ սքանչելի եղանակներով եւ որքան աշուղական յօրինուածքով հոգիներ կը թնդացնէին, սէրեր կ'արթնցնէին եւ հոգեպարար տեսարաններու վայելքը կուտային։

Ցորդահոս տօթերուն զուլալի կեանքը խաղաղութեան կը յանգի, ծառերուն տերեւները անշարժ են, միայն կը լսուի յորձանուտ ջուրերուն ձայնը, ինչմեղումներու վզզոցը եւ ջուրերու մէջ տապլտկող գորտերու ֆլլոցը։

Ահա այս տօթակէզ պահերուն մէջէ որ կը սկսի կալի աշխատանքը եւ գիւղացին հպարտ՝ ճակտի քրտինքով արտադրած հունձքի առատութեան համար մեղեդիներ ունի, երբեւ խուճի ղրկելու ենհամին։

Իրիկուն է, արեւը կը հաւաքէ իր խուրձ ու ոսկեհուր ճառագայթները եւ կը կորսուի երկնամերձ լերան ետեւ։ Զովասուն օդը կը սկսի շոյել ծառ ծաղիկները, ու կալի կեանքը կը դառնայ չափազանց հաճելի։ Միայն գիւղացին կը զգայ կալի երեկոներու հաճոյքի վեհութիւնը։

Ահա լուսնկան կալ կարգած երկնքի մէջ՝ պտոյտի է ելած կարծես, եւ լոյս կը տարածէ բոլորին, բոլորին, հարուստին, աղքատին։

Լուսնկայ գիշերին տակ նստած կալի աշխատաւորները կը ճաշեն, կրկին գործի կը սկսին մինչեւ կէս գիշեր կամնելու համար։

Ու նորէն, հոգւոյս խորերէն, այ...

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Franc : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Այդ պարագան լաւագոյն յոյսը կը ներշնչէր իրեն. բայց դժբախտութիւնը հոն էր որ ան տակաւին ոչ մէկ ապացոյց ունէր իր ձեռքը՝ Ներքինին ամբաստանելու համար։ Հարցը իր բոլոր անկիւններէն քննելէ վերջ, Սուխոին որոշեց դիմում մը կատարել բրիտանական դեսպանատան քարտուղարին՝ պաշտօնական աջակցութիւն ստանալու համար։

Սուրճը խմեց, սպասաւորին դրամը վճարեց այն մանրուքէն զոր ոստիկան Մալիք իրեն քով ձգած էր ու հաշիւ ընելով որ թաքսի մը վարձելու չափ դրամ ունէր դեռ, ճաշարանէն դուրս ելաւ։ Շատ կանուխ էր տակաւին. ժամը եօթին քառորդ կար. թաքսի չգտաւ, բայց հանրակառքերը կը բանէին եւ բաւական թիւով անցորդներ կը տեսնուէին փողոցներուն մէջ։ Նետուեցաւ հանրակառք մը որ զինքը ըլլուրէն վեր տարաւ. յետոյ վար իջնելով քանի մը հարիւր ետրտա քալեց ու բրիտանական դեսպանատան վանդակորմէն ներս մտաւ։

Ծողշողուն համազգեստով զավլաւները, որոնք դեսպանատան առջեւ կը սպասեն ցերեկը, այնտեղ էին դեռ. բայց դիշերապահը Սուխոինին թափթփած երեւոյթին նայելով պաղ ընդունելութիւն մը ըրաւ։ Տզան ժամավաճառ չէր կրնար ըլլալ. հեղինակաւոր անձնաւորութեան մը հովը տալով ինքն իրեն, մարդուն ըսաւ որ իր անունը յայտնէր առաջին քարտուղարին՝ հակառակ անոր որ յարգելի պաշտօնատարը տակաւին անկողինն էր ու կը քնանար։

Գիշերապահը քթին տակէն մռթմռթալով փոքրիկ սենեակ մը առաջնորդեց զայն ու ծառան վեր ղրկեց, քարտուղարը արթնցնելու համար։

Թինուրլ Ուիլերմս իր սովորական ժամէն երկուուն վայրկեան կանուխ արթննալուն համար քանի մը օրհնութիւններ փափսաց ինքնիրեն, բայց Սուխոինին անունը լսելուն պէս կրանակը անցուց պարեգօտը, սանդուխն իջաւ ցանցառ մազերը եւ շիտակ վար վազեց, իր այցելուին հետ տեսնուելու համար։

— Օ՜հ, ուրեմն դուք էք Սուխոին Տէօթիմը, ըսաւ երբ առանձին մնացին. Սըր Ճորճ Տընքէնըը ամէն երեկու ամիս առաջ նամակով մը յայտնած էր թէ կրնայիք մեզի հանդիպիլ դժուարութեան մը պարագային. Տայանան ալ այս վերջին օրերս ձեր անունը կը յիշէր յաճախ, Կակայի դաւադրութեան առթիւ զոր երեւան հաներ էք...

— Ես ալ Տայանայի համար հոս եկած եմ, ըսաւ Սուխոին անմիջապէս. այս շատ գաղտնիները առնուած են դպոյն...

— Ի՞նչ կ'ըսէք, գոչեց քարտուղարը ցաւ զգալով. ի՞նչ լուր. բայց ինչպէս, ամէն բան պատմեցէք ծայրէն...

— Սակայն խնդիրը շատ ստիպողական է, շա՛տ. բան մը ընելու ենք, եւ անմիջապէս...

— Անշո՛ւշտ, բայց եւ այնպէս, քանի որ միասին աշխատելու էք, պէտք է ամէն բան իմանամ, որպէսզի դէպքերը յստակ կերպով հաղորդեմ Նորին Վսեմութեան...

— Շատ լաւ. ուրեմն ըսէք տեսնեմ, որքա՞ն բան գիտէք իմ կատարած աշխատանքներուս մասին...

— Տայանան ըսաւ թէ երկու օր առաջ տեսակցութիւն ունեցեր էք Մըխխոտի Մթերանոցը. անոր պատմածին նայելով Կակայի խնդիրը շատ լուրջ կ'երեւայ... կ'ուզենք աւելին իմանալ...

— Այո՛, շատ լուրջ է, պատասխանեց Սուխոին եւ սկսաւ մանրամասնօրէն պատմել իր գլխուն եկածները։ Սկիզբը շատ անհամբեր կ'երեւար, անհանգիստ քարտուղարին հանգամանքը ու անվրդով պաշտպանութիւնը, բայց քանի պատմութիւնը շարունակեց, դիւանագէտը ցոյց տուաւ երիտասարդի մը հետաքրքրութիւնը զոր ան առօրեայ կը ծածկէր իր տարիքին հաւասարապահական մեծամասնութեանը լրջութեան մը տակ. Սուխոին ուրախացաւ որ Թինուրլ Ուիլերմս համակրութեամբ մտիկ կ'ընէր զինքը։

Երբ վերջացուց, քարտուղարը աթոռին կըթնեցաւ եւ ըսաւ.

—Աստուա՛ծ իմ, մեծ փորձանք անցուցեր էք։

— Ամէն ինչ խայտառակ ըրի, ծըպեցի, ըսաւ Սուխոին դառնութեամբ։

— Ընդհակառա՛կն, շատ սքանչելի գործ տեսեր էք...

— Ինչպէ՞ս. անշուշտ անհաւատալի բախտ ունեցայ կեանքս ազատելու համար, բայց տեսէք ի՛նչ տարաժամ կացութեան մատնեցի Տայանան, շնորհիւ իմ ապուշութեանս...

— Այդ մասին մի մտահոգուիք, որեւէ մէկը այդ սխալը պիտի գործէր. կարեւորը այն է որ դուք շատ ուշագրաւ գործ մը տեսած էք մեզի համար տանելով այս տեղեկութիւնները՝ Կակայի մասին։

— Ա՞յն անիծած, Տայանա՞ն ինչ պիտի ըլլայ, խենթենալու բան մը չէ...

Դիւանագէտին կապոյտ աչքերուն տրտմութիւնէն կարելի էր գուշակել թէ ան հասկցած էր որ Սուխոին անձնապէս կը հետաքրքրուէր աղջկան ճակատագրով։

— Կը հասկնամ թէ ինչ ըսել կ'ուզէք, ըսաւ բարի շեշտով մը. գիտեմ թէ ինչ կը զգաք ու եթէ իշխանին մասին ձեր ըսածները ճիշդ են, սոսկալի է երեւակայել թէ ինչեր կրնան պատահիլ... Սակայն եւ այնպէս անիկա շատ զգաստ պէտք է ըլլայ հիմա որ յեղափոխութիւնը մօտալուտ է եւ հաւանաբար առաջին պիտի չկարենայ իր ժամերը յատկացնել Տայանային։ Ես հիմա հետամայն կ'ընեմ անոր հօրեղբօրը ատենէն եւ կը հասկնամ թէ ինչ ձեւով անյայտացեր է... շիտակը կը զարմանամ որ մինչեւ հիմա մեզի հետ յարաբերութեան չեն մտեր...

Քարտուղարը թեւը առաւ, քանի մը հարցումներ ուղղեց, ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ ու յետոյ Սուխոինին դառնալով ըսաւ.

— Զարմանալի բան. Էլեն Տէնքընին ալ տուն չէ դարձեր երէկ գիշեր, ինչպէս նաեւ իր աղջիկը՝ Բրոնիլտան... միասին դուրս գացեր են ճաշելու, ժամը իննին ատենները...

(Շար.)

Թուրքիոյ տնտեսական վիճակը եւ ուրիշ մտքեր

Թուրքիոյ ազգ. ժողովի յունիս 29ի նիստին մէջ, վարչապետ Ճալալ Պայար կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ ներքին եւ տնտեսական կացութեան մասին: Ստորեւ՝ գլխաւոր մասերը.—

— «Մեր կառավարութեան հետապնդած սկզբունքներուն ամէնէն գլխաւորն է հաւատարիմ մնալ Թուրք ազգին խոստացուած աշխատանքի ծրագրին: Ամէն վայրկեան հաշուի կ'առնենք թէ ինչ խոստացած ենք եւ ինչ գործադրած:

Անկասկած մեզ զբաղեցնող ամէնէն կարեւոր խնդիրները ելմտական գործերն էին եւ կառավարութիւնը կը զգայ թէ ինչպէս ծանր բեռ մը կայ իր ուսերուն վրայ, այս տարուան ընթացիկ պիւտճէին պատճառաւ:

Անցեալ տարուան պիւտճէն, որ 271 միլիոն էր, հասոյթի մէջ 28 միլիոն յաւելումով մը փակեցինք: Իսկ 1939ի պիւտճէն 307 միլիոն է: Այս տարուան պիւտճէն, նախորդներէն ընդարձակ ըլլալով հանդերձ ուրիշ առաւելութիւններ ալ ունի: 125 միլիոնի ծրագիր մը պատրաստուած է ազգ. պաշտպանութեան համար եւ պիտի գործադրուի բանակին իր պարտականութիւնը լաւագոյնս կատարելու հնարաւորութիւն տալով:

Ամէն ատենուան պէս կրնանք վստահիլ մեր բանակին հերոսութեան եւ անձնազոհութեան:

Անշուշտ կարելի չէ երկրին մէջ շինարարական բոլոր գործերը պիւտճէին մէջ նշանակել: Այս պատճառով կը ջանանք վարկի միջոցներէն օգտուիլ եւ ազգ. ընդհ. համագործակցութիւն մը ստեղծել կը ջանանք: Ինչպէս որ տեսաք, այս տարի հանրօգուտ եւ անտես. գործավարութիւններուն պիւտճէներէն կարգ մը յատկացումներ հանելով տնտես. հաստատութեանց վարկերուն վրայ աւելցուցինք, եւ այս միջոցաւ երկրին մէջ նոր աշխատանքներ ստեղծել փորձեցինք: Ասոր ալ մէկ օրինակը Ատանայի դաշտին ոռոգման խնդիրն է, որուն 30 միլիոն կրցանք յատկացնել:

Ինչպէս բաց,ջանացինք վարկեր գտնել: Անգլիայէն ստացուած 16 միլիոն սթէրլինի վարկը 100 միլիոն թրքական ոսկիի համարժէք է: Ասոր 10 միլիոն սթէրլինը ճարտարարուեստական եւ առեւտրական, 6 միլիոնն ալ զինուորական գործերու: Բայց այս փոխառութիւնը չի նմանիր Սահմանադրական շրջանին կնքուած փոխառութեանց: Այս վարկը բացուած է միայն Թուրքին ստորագրութեան, խօսքին վստահելով:

Կարելի է ըսել թէ առաջին հնգամեայ ծրագիրը գործադրուած է, երբ նկատի առնենք թէ վերջին մէկ քանի գործարաններու շինութեան ալ ձեռնարկուած է: Հանրապետական կառավարութիւնը կրնայ վստահութեամբ յայտարարել թէ հնգամեայ ծրագրին մէջ յաջողած է:

Ձեռք բերուած փորձառութեամբ եւ ելմտական միջոցներու շնորհիւ երկրորդին գործադրութեան անցուած է: Ճարտարարուեստական քաղաքականութեան մէջ մեր հետապնդած նպատակն է ազգային անտեսութեան շահերը ներդաշնակել ազգ. պաշտպանութեան շահերուն հետ:

Մեր ելմտական քաղաքականութեան մէջ գծեցինք սկզբունքով մը կը յառաջանանք միշտ: Այն է, տուրքերը նուազեցնել: Ցարդ ինչ տուրք որ դրուէր, ալ չէր վերցուէր ժողովուրդին ուսերէն: Այս մտայնութիւնը քանդեցինք մենք:

Այս տարի 10 միլիոն ոսկի զեղչեցինք կենդանիներու, հաւասարակշռութեան, շաքարաւուրքի, սպառման, զբօսաշրջութեան, սնունդի եւ նախանիւթերու տուրքերէն. Ինչ մարզի մէջ որ տուրք մը թեթեւցուցինք, թէ սպառումը եւ թէ տուրքը վճարողը շահեցան: Այս դրական արդիւնքը տեսնելէ վերջ այլեւս չենք կրնար վարանիլ:

Կարօտներու խնդիրը կայ, որ անցեալէն մեր եւ մեր յաջորդներուն ուսերուն վրայ ճնշող բեռ մըն է: Նախապէս թէեւ որոշուած էր այս վճարումները հարիւրին 50 ապրանքով եւ հարիւրին 50 ալ օտար դրամով ընել, բայց համաշխարհային անտեսական կացութեան ենթարկուած փոփոխութեան պատճառաւ ոսկիով վճարումը անկարելի դարձած է, հետեւաբար վճարումը ամբողջովին ապրանքով պիտի ընենք:

Տնտեսական կացութիւնը ներկայացնելու համար պիտի գոհանամ ըսելով թէ այս տարուան առաջին 5 ամսուան արտածումներուն եւ ներածումներուն գումարը 113 միլիոնի կը հասնի, մինչդեռ այս թիւը անցեալ տարի 83 միլիոն էր:

Ներածումը զգալապէս աւելցած է, ինչ որ գոհունակութիւն առթող պարագայ մըն է սա պատճառաւ որ ներածուող ապրանքները մեծ մասամբ մեքենաներ եւ զանազան գործիքներ կազմածներ են: Թէեւ երկրին մէջ սպառող նիւթեր ալ կը ներածուին, բայց այն ալ ժողովուրդին գնման կարողութեան աւելցած ըլլալը կ'ապացուցանէ:

Արտածուած նիւթերուն 100էն 90ը բուսական բերքեր են, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ որքան պէտք է կարեւորութիւն ընծայել երկրագործութեան:

Գալով ընդհ. ներման, մենք մեր իսկական հասանք: Ալ մարդէ վախ չունինք: Հանրապետութիւնը պողպատեայ հիմերու վրայ զետեղուած է: Մեր գործերով հպարտացած ատեն կրնանք նաեւ մէկ քանի յանցապարտներու ներելու հաճոյքը վայելել: Այսպէսով աշխարհ պիտի համոզուի թէ որքան վստահ ենք մեր վարչաձեւին ամրութեան վրայ:

Ձենք կրնար երեւակայել ուժ մը զօրութիւնը, որ կարենայ վնասել Թուրք ազգին միութեան ու յառաջդիմութեան քայլերուն: Եթէ նոյնիսկ յանդգնողներ ըլլան, նախ մեր օրէնքներուն եւ յետոյ մեր սրտերուն մէջ տաշտող յեղափոխական հուրէն պիտի այրին եւ ոչնչանան:

կոլերդին աւելի միջոց ինկան բոլոր այն աշխատաւորները, որոնք գացին եւ առկայն մեզի ժառանգ թողուցին կալի երգեր, յուշեր ու որբութիւններ:

Յուշին լոյսը կաթի անոնց անյայտ գերեզմաններուն վրայ:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

«ՍԱՆՃԱՔԸ ԹՐՔԱԿԱՆ Է»

Ընկերներ, ամէնէն կարեւոր խնդիրը կ'անցնիմ: Ցուցաւոր սպառուած Հաթայի խնդիրը:

Կը կրկնեմ որ Հաթայ ամէն բանէ առաջ թրքական է (ծափեր, պրաւօ') եւ մեծամասնութեամբ ու մշակոյթով թրքական պիտի մնայ:

Հաթայ, ազգ. պայքարին օրերէն իսկ մեր կողքին, մեր հետ ուս ուսի անկախութեան համար կռուած նախ-բական հայրենիքի մը մէկ մասն է: (Կեցցէներ, ծափեր): Հաթայ ազգ. պայքարին ատեն ամէնէն աւելի հերոսութիւն ցոյց տուած թրքական քաղաքի մը հետ կրնայ բաղդատուիլ: Այսպիսի ժողովուրդ մը չենք կրնար լքել: Առիթս վերջ է Թուրքիոյ հանրապետութեան կարողութիւնէն: Մենք ոչ ոքի հողին աչք տնկած ենք: Միայն մեր ազգային իրաւունքը կը պաշտպանենք: Ասոր մէջ ներողամտութեան խնդիր չկայ: Իրաւունքը միշտ կը պաշտպանուի:

Ազգաժողովի ընդարձակ յանձնաժողովը Հաթայէն հեռացաւ: Զինուորական բանակցութիւնները շատ յառաջացած են:

Ֆրանսայի հետ մեր բարեկամութիւնը շատ փափուկ քննութիւնէ կ'անցնի: Եթէ մեր դատը բարեկամաբար կարենանք լուծել, ամէն մարդէ առաջ պիտի ուրախանանք:

Կրնամ ըսել թէ աւելի մեզ եւ աւելի անկեղծ մթնոլորտ մը կը տիրէ ներկայիս:

Ազգ. Մեծ Ժողովի արժանաւորութեան պատճառաւ ձեզմէ այս խնդրին համար կատարեալ լիազօրութիւն կը խնդրեմ:

Այս լիազօրութեամբ անհրաժեշտ միջոցներուն դիմելու հնարաւորութիւնը պիտի ունենանք: Եթէ կը հաւատաք թէ Հաթայի խնդրին մէջ ձեր փափաքները պիտի գոհացնենք, վստահութեան քուէ տուէք մեզի:

Այս ճառէն վերջ ժողովը վստահութիւն յայտնեց դահլիճին:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ԱՆԻԷՐ, 3 Յուլիս.— Հ. Յ. Դ. Անիէռ - Գոււա Քոլոմպի «Արամ» ենթակոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ շաբաթ 2 յուլիս, ընկերվարականներու սրահին մէջ: Օրուան բանախօսն էր ընկ. Ս. Վրացեան, նիւթը՝ «Ինչպէս Հայաստանի մէջ»: Յարգելի ընկերը աւելի քան մէկ ժամ փաստացի բացատրեց խորհրդային երկիրներու եւ մանաւանդ հայրենիքի վերջին անցուդարձերը, պարզելով պոլշեւիկեան զազրելի ոճրագործութիւնները, որոնց զոհ գացին Հայաստանի ոչ միայն ղեկավարները այլեւ մտաւորականները: Հայաստանի մէջ այսօր ռուս զօրքն է որ պահակ կանգնած է, հայ սպաները քշուած են, հայ զինուորները փոխադրուած են հեռաւոր վայրեր: Հայաստանի կէսը արգիլեալ գօտի է: Ժողովուրդը իրաւունք չունի ազատօրէն իր բարեկամին կամ ազգականին այցի երթալու, եթէ կը գտնուի այդ արգիլեալ գօտիի մէջ: Օրինակ, մէկու մը մայրը հոգեվարքի մէջ է, հեռագիր կուտան, պէտք է անպայման երթայ ծնողքին վերջին կարօտը առնելու, թաղման ներկայ գտնուելու: Պէտք է խնդրագիր ներկայացնէ երկու օրինակ եւ երկու լուսանկար եւ սպասէ մէկուկէս ամիս, մինչեւ որ արտօնութիւն գայ, հազիւ թէ մահուան քառասունքին կարող է հասնիլ եւ դեռ ինչ տանջանքներ: Անկէ քանի մը տարի առաջ գործարաններու բոլոր տնօրէնները, հակիչները Հայեր էին, սակայն այսօր Ռուսեր են: Ընկերը խօսեցաւ նաեւ կաթողիկոսին սպանութեան եւ էջմիածնի ոչնչացման մասին: Ռուս ազգայնականութիւնն է որ կը գործէ պոլշեւիկեան դիմակին տակ: Հայ դպրոցներու մէջ պարտադրուած են Ռուսաց լեզուն, ցարերու աւանդութիւնն է որ կը շարունակէ Սթալին: Այսօր Հայաստանի մէջ չկայ հին կամ ծանօթ դէմք մը, ենողները Ռուսաստանի խորքերէն եկած են եւ անյայտ մարդիկ են: Մեր հարեւան երկիրներն ալ միեւնոյն վիճակն ունին: Ուկրանիոյ 600 յայտնի դէմքերը գնդակահարուած են, Վրաստանի, Ազրբէյճանի հին գործիչները գլխաւոր ղեկավարներ անհետացած են, մնացածները կամ գործէ քշուած եւ կամ թշուառ վիճակի մը մատնուած են:

Ընկերը եզրակացնելով, յորդորեց չյուսահատիլ, հայ ազգը շատ դառնութիւններ ճաշակած է, այս ալ կ'անցնի, միայն թէ անհրաժեշտ է միանալ: Օգնենք բարոյապէս թէ ֆիզիքապէս եւ թէ նիւթապէս երբ հայրենիքի պահանջ մը, կարիք մը կայ:

*** Կ'իմանամ թէ «Արամ» ենթակոմիտէն որոշած է շարք մը դասախօսութիւններ սարքել, որ պիտի կատարուին պարբերաբար:

Արաքս

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԾԱՂԿՈՑԸ

ՍԷՆԹ ԱՆ (Մարսէյլ) — Երեք տարուան կեանք ունի մեր գաղութը, համեստ հիւղակներով: Երբ քաղաքէն այստեղ փոխադրուեցանք, թշուառ վիճակ ունէինք, չյուսահատեցանք եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեցինք մեր փոքրիկները փրկելու համար: Երկու տարի տքնելէ վերջ յաջողեցանք շինել ծաղկոց մը:

Կիրակի օր 26 յունիս տեղի ունեցաւ ծաղկոցին բացումը: Ըստ սովորութեան սկսանք աճուրդով կնքահայր մը փնտռել եւ բախտը վիճակուեցաւ Տիկին Մարթա Եղիկեանի, որ աճուրդին վրայ յաւելում մը կատարելով դուռը բացուեցաւ եւ ժողովուրդը ներս մտաւ, խոնարհելով երեք դրօշներու առջեւ (Ֆրանսական, հայկական եւ ռուսական): Բոլորը մէկ ներս խուժեցին ու տեղաւորուեցան իրենց տեղերը: Յուսմ մը մանուկներ որ հազիւ երեք շաբթուան ընթացքին սորված էին հայերէն երգ եւ արտասանութիւն, «Մեր հայրենիք»ը երգելով ներս մտան: Ժողովուրդը լսեց յոտնկայս.

Վարչութեան կողմէ օրուան նախագահը՝ ընկեր Գոզոս Համբարձումեան շնորհակալութիւն յայտնեց բոլորին, որ միակամ աշխատանքի լծուեցան եւ այս ծաղկոցը շինեցին, շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Գ. Վ. Խորասանճեանին եւ Գ. Եպիսկոպոս Խաչատուրեանին իրենց նիւթական եւ բարոյական աջակցութեան համար: Ետքոյ կարգով հրաւիրեց մանուկները որոնք երգեցին եւ արտասանեցին:

Սիրելի «Յառաջ», շատ կը խնդրեմ որ պահես անունները, որպէսզի տղաքը աւելի սիրով փարին հայ երգին եւ գրին.— Էլիզ եւ Փերուզ Մարգարեան, Զ. Խաչատուրեան, Էլէն Մուխթարեան, Լուսիա Վարդանեան, Պետրոս եւ Ռոզա Եղիկեան, Խ. Օզանեան, Վ. եւ Ս. Գալուստեան եւ Օր. Մարի (դպրոցէն եկած), թէ արտասանեցին եւ թէ երգեցին:

Այս բոլորէն վերջ նախագահը խօսք տուաւ օրուան բանախօսի՝ Եղիշէ քհնյ. Մխիթարեանի, որ պարզեց հայ ժողովուրդին արժանիքները, թրքական բարբարոսութիւնները, եւ յորդորեց հաւատարիմ մնալ մեր նահատակներու կտակին:

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԱՆՃԱՔԻ ՎԷՃԸ

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 Յունիս, երբ դեռ համաձայնութիւն չէր գոյացած).

— «Հրատարակուած բոլոր տեղեկութիւնները ցոյց կուտան թէ, Ալեքսանտրէթի Սանճաքի վէճին մէջ Թուրքիան ունի ճշդուած դիրքաւորութիւն մը:

Այդ դիրքաւորութիւնն է ՍԱՆՃԱՔԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ:

Տարիներէ ի վեր եւ մասնաւորապէս վերջին երկու տարիներուն տեղի ունեցող վէճերն ու անոր հետեւող բանակցութիւնները, Ֆրանսայի կամ Ազգ. Լիկայի հետ, հանգրուաններ են միայն նպատակի ճամբուն վրայ: Սանճաքի մասին Թուրքիա կազմած է իր որոշ ծրագիրը, ու իրեն համար կը մնայ անփոփոխելի, հակառակ ծագում առած դժուարութիւններուն:

Եթէ իր ուժերուն վստահ ըլլար, Թուրքիա առանց այլեւայլի կը մտցնէր իր զինուորական ուժերը սահմանէն ներս եւ աշխարհը կը դնէր կատարուած իրողութեան մը առջեւ:

Այդ քայլը առայժմ համարելով վտանգաւոր, Թուրքիա կ'աշխատի դիւանագիտական ասպարէզներէն նուաճումներու ճանապարհը փորձել, ու ենթադրելով այն կէտը յաւակնութիւնը, որ Սանճաքի բնակչութեան մեծամասնութիւնը Թուրքերը կը կազմեն:

Թուրքիա երեք գլխաւոր նպատակներով կ'ուզէ գրաւել Սանճաքը:

1. Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստը ունենալ իր ձեռքին մէջ, զրկելու համար Սուրիան այդ միակ եւ կարեւոր նաւահանգիստէն, որ հոմանիշ պիտի ըլլայ անոր անտեսական անդամալուծութեան:

2. Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստին ետեւը գտնուող ներքնաշխարհը դնել յետագայ գրաւման սպառնալիքին տակ:

3. Ալեքսանտրէթի խորշը վերածել ծովային ամրութիւններու, որպէսզի օտար պետութիւն մը հոն չտեղաւորուի:

Այս երեքն ալ կենսական նշանակութիւն ունին Թուրքիոյ համար:

Այս է պատճառը որ Թուրքիա օրը օրին նոր ջղայնութիւններ կը ստեղծէ ընտրապայքարին շուրջ, ապահովելու համար թուրք մեծամասնութիւն Սանճաքին մէջ, զայն Սուրիայէն անկախ յայտարարել տալու համար:

Էնկիւրիի կառավարութիւնը շատ լաւ գիտէ թէ՝ Թուրքերը Սանճաքի բնակչութեան հազիւ մէկ երրորդ մասը կը կազմեն: Այս պատճառով ալ ան սպառնալիքներով, ահաբեկումներով եւ կաշառքներով կ'աշխատի օտար տարրեր արձանագրել տալ Թուրք համայնքի ցանկին մէջ:

Կը յաջողի՞ թէ ոչ, չենք գիտեր: Բայց պարզ գիտենք թէ ան յաջողութեան պարագային, եթէ քաղաքական պայմանները նպաստաւոր ըլլան, սահմանին վրայ կեդրոնացած ուժերը պիտի շարժէ դէպի Անտիոք:

Արդ, կամ պէտք է Սանճաքը Սուրիայէն անկախ յայտարարուի քուէներու մեծամասնութեամբ եւ կամ պիտի գրաւէ զինու զօրութեամբ:

Բնաւ հաւանական չէ որ քուէներու մեծամասնութիւն ունենան Թուրքերը: Այդ պարագային կը մնայ Թուրք բանակի ներխուժումի միջոցը:

Ան յոյս ունի թէ Ֆրանսա հարկադրուած պիտի ըլլայ չուզելով մերժելու Ափրիկեան պատերազմի մը կամ Չեխոսլովաքիոյ դէմ մղուելիք պատերազմի մը մէջ: Ու ինք հնարաւորութիւն պիտի ունենայ խուժել դէպի Սանճաք, առանց կարեւորութիւն տալու հոգատար պետութեան կամքին, կամ Ազգ. Լիկայի որոշումներուն:

Ի հարկէ լուրջ արգելք մը չի կրնար ըլլալ Ազգ. Լիկան, այլ միայն Ֆրանսան, որ հնարաւորութիւն ունի խափանելու Էնկիւրիի յաւակնութիւնները, եթէ ցանկանայ:

Ֆրանսա շատ լաւ գիտէ Թուրքիոյ դիտաւորութիւնները:

Բայց վճռական ժամուն Ֆրանսան պիտի պաշտպանէ՞ Սանճաքը զինուորական ուժերով, թէ վստահի պահուն պիտի դիմէ զիջումներու:

Դժուար է ասոր պատասխանը տալ: Ժամանակն է որ մեզի պիտի ցոյց տայ իրողութիւնը:

Սուրիոյ հայ գաղութը քաղաքականապէս գործ չունի այս վէճին մէջ, բայց ունի ինքնապաշտպանութեան խնդիր: Որովհետեւ, եթէ Թուրքիա գրաւէ Սանճաքը, պիտի վտանգուի ոչ միայն Սանճաքի 30,000 հայութիւնը, այլեւ հիւս. Սուրիոյ 100.000 հայութիւնը:

Այս պատճառով ալ Սանճաքի հայութիւնը պիտի ըլլայ Սուրիոյ հետ ընդդէմ Թուրքիոյ»:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ԼԻՈՆ, 4 Յուլիս (Յառաջ).— Լիոնի երաժշտանոցի տարեվերջի երգի մրցումներուն մէջ ծանօթ երգչուհի Օր. Տովինար Տէր Գէորգեան երկրորդ մրցանակի արժանացած է:

Անցեալ տարի, օրիորդը ձայնավարժութեան հետեւող 40 աշակերտներու մէջէն Ա. մրցանակը շահած էր: Այս տարի, նոյնքան թիւով երգիչներու մէջէն Բ. մրցանակ առնելը լաւագոյն վկայութիւնը կը կազմէ իր յառաջդիմութեան, մանաւանդ երբ նկատի առնենք ստարական հանգամանքը: Իր մնայուն դաստիարակը Փրոֆ. Ռամպօ՝ մեծ ոգեւորութեամբ կ'աշխատի իրականացնել իր յոյսերը եւ Օր. Տովինարին երազը:

Մեր ջերմ շնորհաւորութիւնները:

Թղթակից

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ

ՁՆԿՈՒՆՑ ՑՈՒԼԵՐԸ

Առաջուընէ ըսեմ.— Ես ամենայն պարզութեամբ կրնայի երկու մատով որեւէ օձ խեղդել Նաւ Մամային վրէժը լուծելու համար: Երբ այդ պզզղաւակը տեսնէք, ձեր սրունքները կը բռնաք կարկինի պէս եւ,— ձախ ոտքերնիդ վզին վրայ, աջը պոչէն թիզ մը վեր, ուզէք թէ ոչ, ձեր սրունքները պողպատի պէս կ'ըլլան— մեր նոր զինուորները պիտի սորվին այդ՝ սուինամարտի մէջ,— ու երկու մատով կը բռնէք օձին վզէն, մինչեւ որ լեզուն արձակուի, ձգեցէ՛ք, անիկա շատոնց մեռած կ'ըլլայ: Ձեր երկու ոտքերուն տարածութեան մէջ որսը! Համեղ միս ունի, եթէ նեղը մնաք: Մեր գիւղը օձը կ'ափսոսէինք, անոր ճամբան կտրելով կը կապէինք, դէմ դիմաց արագ արագ կրկնելով.

Անծինը ծնանի:
Անմահը մեռանի:
Չար փուշը չար կրակը,
Չար կրակը գետին յատակը:

Այս ու ասոր նման անիմաստ քառեակներ երբ կը լսէր օձը, դիակի պէս կը մաղնիանար, կը գալարուէր. ու կ'աղաչէր լեզուն դուրս ձգած: Կամ կը սպաննէինք եւ կամ կ'ըսէինք.

— Գնա՛ մեզի ոսկի ու անգին քար բեր:

Ու ան կ'երթա՞ր, է՞յ երանելի մանկութիւն: Բայց անիմաստ չէր քառեակը: Նախ սոսկալի հայհոյութիւն մըն է անոր դէմ որ կը հաւատանք թէ չէ ծնած ու կայ, մխտուտը անոր անմահութեան: Հայհոյութիւնը երգուած է միւսին տիրապետութեան ու հպատակութիւն կրակին, չար փուշը տարտարոսին իբր ժառանգ հաւատափոխութեամբ: Ես ձեզի կախարդութիւն սորվեցնելու չեմ, եթէ կ'ուզէք «Վէնհաղարեան» կարդացէք նախապէս վստահ ըլլալով ձեր գլխի տոկունութեան, իմ ինչ գործն է: Նոյնիսկ չըսի թէ ինչպէս կ'ափսոսնենք ու կը բռնեն Բուէնաւորուողը: Ես օձերը հպատակեցնելու մասին է որ կը խօսիմ:

Առաջուընէ ըսեմ որ թիւրիմացութեան մէջ չիյնաք: Այսպէս ես գիւղը չէ մէկ բանէ կը վախնայի, բայց... ամէնէն դպրոց հազիւ քանի մը հարիւր քայլ ճամբան ինծի համար ամէնէն ահռելի երթեւեկն էր, որովհետեւ նախ պիտի անցնէի Աղոյենց Կարիկ աղբոր դռնէն, վերջն ալ մանաւանդ Զնկոնց թաղէն: Անկէ անդին այլեւս դպրոցը կ'երեւար իր խուրձ խուրձ ճպոտներով, ոստակալներով ու ծանր ցայտածուրքով, որոնց մրմուռը ես շատ անգամ զգացեր էի մարմնոյս վրայ, բայց ես այնպէս դպրոցը երբ կ'երեւար, ես կը սկսէի շնչել:

Օրական չորս անգամ այս նահատակութեան ճամբէն պէտք էր որ անցնէի: Երկու տուներուն մէջ ալ աղջիկ, տղայ ընկերներ ունէի, բայց դարձեալ սարսափս չէր պակսեր բնաւ: Երկու տանտէրերն ալ հօրս բարեկամներ էին ու ազգական, բայց ես շատ անգամ օրերով ջերմի բռնուած եմ լռելեայն, այդ դռներէն անցնելու համար եւ ցերեկ ատեն: Ա՜հ, գիշերը երգելով առ ու ձոր, լեռ ու անտառ կրնայի երթալ, առանց երգի ի՛նչ կրնար ըլլալ: Ճակատամարտները, նոյնիսկ Արտաշէսի Արտաւազդ հայկական երգերով շահուած են: Այսպէս էր մեր գիւղը. երգելով կը կթէինք կովերը. (Հայերը տարին այդ գիւղը մինչեւ հեռաւոր Ամերիկա):

Երգով կը մեծնային մեր փոքրերը ու բերանը առանց ծծակի: Երգելով կը թաղէինք մեր սիրելիները եւ առանց գոհունակ ժպիտը շրթներուն կ'երթային: Առանց երգի աղբիւրներն իսկ կը ցամքէին, դպրոցն չէր գար: Ցորենները նոր կ'ընէին ամբան կարասները լեցուելու: Առանց երգի ոչ կուռնկը լուր կը բերէր, ոչ ծիծեռնակը բոյն կը շինէր մեր տանեակներուն մէջ:

Մեր կալուածները մեր երգերէն հրապուրուած, ձմեռը մեզմէ չէին հեռանար, ժայռերուն մէջէն իրենց մրջամները կ'ընտրէին կամ տաքուկ ծակերէն մեր երգերը լսելով կը քնանային:

Առաջուընէ կ'ըսեմ, որովհետեւ վախնալը անպատուութիւն է եւ դուք պիտի զարմնաք, գիտեմ, ինչպէս անպատուող մարդէն, եթէ նոյնիսկ աշխարհի վերջերուն մասին մուրճը անոր գլխուն վրայ ըլլայ: Բայց կեանքիս մէջ այնքան սարսափելի կերպով աչ ու դողի մատնուած չեմ երբեք որքան այդ երկու դռներուն առջեւ, եւ ես կը կարծեմ թէ՝ մեր գիւղի տղաքը ինծմէ տարբեր վիճակ մը չունէին այն ատեն:

Առաւօտուան ծաղկաբոյր կաթը, կէսօրուան արեւահամ ձուածեղն ու մեղրը քթէս բերնէս կուգար: Մինչեւ իրիկուան սորված դասերս կածակներու պէս գլխէս կը թռէին, երբ կը գտնայի Աղոյենց դրան անկիւնը,

— Ծօ՛, ի՞նչ կեցեր ես, անխելք: Ետիս գնա՛ չար սատանայ: Հայածեա՛ յինէն, ա՞յ:

— Հայ գետինն անցնի ձեր գացած դպրատունը: Ծօ ա՞ռ է ձեր սորվածը: Փիլիզոփա դարձար, հիմա ալ արհէ՞ստ կ'ուզես սորվիլ մատղործին նայող շուներուն պէս: Ծօ՛ աս աւանակն ալ Երուսաղէմ գացեր է, եկուր մղտեսի ըսենք:

Ու Կարիկ աղբարը մէկ ձեռքը առած ծուռ, մանգաղի պէս դանակ մը, միւսով սմբակի մը կտոր մեզ լաւ մը կը շշմեցնէր:

Կը կարծէք թէ՝ կրնայի՞նք համարձակիլ ըսելու իրեն թէ՝

— Ինչպէս անցնինք, Արա՛ք (մտովին կ'ըսէինք՝ Յուան գիւղը այդպէս մկրտեր էր երկրորդ անգամ), ինչպէս անցնինք երբ փողոցի լայնքին էլ մը հազիւ կ'ըլլայ տեղաւորուէր): Մանաւանդ ձի մը, ջորի մը երբ կը պայտէր.. պախուրցը կապած մէկ պատին, միւս ոտքին տակ ինք - կենդանիին պոչով սմբակին վերէն ամուր մը փաթթած, երկուքն ալ քրտինքի մէջ կը լողային. եւ գերագոյն վիճակի մէջ: Եթէ կը սարսափէինք իր նայուածքէն ու լեզուէն՝ կը վախնայինք նաեւ ենթակայ սմբակաւորներէն: Իրար կը ճանչնայինք. առանց ամանք խածան էին, ամանք զեռ կրնային ոտ ունենալ ճիրանօքէն մնացած: Ընենք որ լուսնագործին հետ ալ բարեկամներ չէին բնաւ իր այս յաճախորդները, ուրիշ անգամ իրեն չէին մօտենար. ու ինք կեանքին մէջ ստիպուած էր ոտքով քալել: Իշերն իսկ յանձն չէին առներ զինքը կրքելու եւ լա՛ւ կ'ընէին:

Խ. ԱՐԱՄԱՆԻ

(1)

(Շար.)

Նախկինը հետ, հետեւեալը կը հաղորդէ. (Կուտամ վերապահութեամբ) — Այն բոլոր հայ[illegible]նները որոնք բժշկական քննութենէ անցած պահուած իրենց տրուած հարցարան-թերթիկին դրական պատասխան չեն տար, (կ'ուզէ՞ս զինուորագրուիլ, «դիւրացնելու համար հպատակութեան, գործադրութիւնները), պիտի կանչուին յառաջիկայ տարի։ Եթէ ամուրի են՝ 18 ամիս, իսկ եթէ ամուսնացած եւ զաւակներու տէր՝ մարզանքի շրջան մը կատարելու համար։

*** Մէկ շաբաթէ մը ի վեր մետաղագործական 7 հաստատութիւններ, որոնց մէջ Քոտէրը, գործադուլ յայտարարած են։ Պատճառը հետեւեալն է. Մասնագէտներու նախագահը, Ֆրանսահպատակ Հայ մը՝ հարիւր առ հարիւր համաձայնաբար, դուրս կը հանուի Քոտէրի վարչութեան կողմէ, իբրեւ փոխ վրէժ անոր անցեալ տարուան գործունէութեան. Եւ ահա, մասնագէտները գործադուլ կը յայտարարեն. Առանց գլուխի մարմինը չաշխատիր։ Եւ իբրեւ համակրանք կը գոցուին 7 հաստատութիւններ 6000 (վեց հազար) հոգի դուրս ձգելով. Բանակցութիւնները կը շարունակուին։

Ցէրնան Պիւխոնի շաբաթաթերթը, «La Tribune Provençale»կը գրէ այս [illegible] թուան թիւով թէ, ինչպէս կ'ըլլայ որ անցեալ շաբաթ Սէն Պարնապէի [illegible] գործական հաստատութենէն չորս Ֆրանսացի ընկերվարական [illegible] բանուոր դուրս կը հանեն եւ գործադուլ չեն յայտարարեր, իսկ «հարիւրին հարիւր համաձայնաբար մը՝ նախկին Թրքահպատակ եւ պատերազմի ընթացքին մեր հայրենիքի դէմ զէնք վերցնողի մը համար ընդհանուր գործադուլ կը յայտարարուի, 6000 հոգի դուրս թափելով։

Աւելի կոյրն Թուրքիան կը զովեն

«Թան» երէկուան խմբագրականով ենկիւրիի մէջ ստորագրուած համաձայնութիւնը կ'ողջունէ իբրեւ «կարեւոր գէպք մը որ նոր շրջան մը կ'աւետէ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ յարաբերութեանց մէջ։ Ֆրանքօ-Թրքական գործակցութիւնը՝ կրաւորութեան համար Ալեքսանտրէթի Սանճաքին ապահովութիւնը՝ կրնայ թանկագին մեկնակէտ մը կազմել որ եւ է նոր քաղաքականութեան համար եւ պէտք է ընդհանրել։ Այն պայմանները որոնց մէջ համաձայնութիւն գոյացաւ, երբ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չէր յաջողած վերջնապէս լուծել այս բարդ խնդիրը եւ երբ տեղւոյն վրայ ծագած դժուարութիւններ կրնային վտանգել ամէն բարեկարգութիւն, կարեւոր յաջողութիւն մը կը կազմեն Ֆրանսական դիւանագիտութեան եւ Թրքական դիւանագիտութեան համար»։

Կիսապաշտօնական օրկանը յետոյ բացատրելով կնքուած համաձայնութեանց իմաստը, զինուորական թէ քաղաքական, կ'եզրակացնէ.

— «Մինչեւ հիմա կը մտածուէր որ Ալեքսանտրէթի խնդիրը լուրջ բարդութիւններ յառաջ բերէ ի վնաս մեր դիրքին եւ ազդեցութեան Մօտաւոր Արեւելքի մէջ, ընդհակառակն ան ծառայեց Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ մերձեցման՝ միջերկրական գօտին վրայ եւ կացութեան տեւական պայծառացման՝ աշխարհի ամէնէն զգայուն մէկ մասին մէջ։ Թուրքիան խաղաղութեան էական ազդակ մը դարձաւ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։ Իր քաղաքական եւ տնտեսական նշանակալից վերականգնումը՝ Քէմալ Աթաթիւրքի մղումին տակ, իր բարոյական եւ նիւթական բարեշրջումը, իր կերպարանափոխումը արդիական պետութեան մը որ բոլոր ասպարէզներուն մէջ կը ներշնչուի արեւմտեան քաղաքակրթութենէն, վերջապէս իր յարաճուն չահագրգռութիւնը դէպի եւրոպական քաղաքականութիւնը, այս բոլորը անոր կ'ապահովեն դիրք մը եւ ազդեցութիւն մը [illegible] նախկին ամենիան կայսրութիւնը։ Ցայտնի է այն դերը զոր Թուրքիա կը կատարէ Պալքանեան Միութեան մէջ, թէ ինչպէս ան յաջողած է կարգադրել իր հին[illegible] խնդիրները Յունաստանի հետ եւ ինչպէս այդ երկրին հետ կնքած համաձայնութիւնը դարձաւ հաւասարակշռութեան ուժ մը արեւելեան Միջերկրականի մէջ։ Այս իրողութիւնները Թրքական քաղաքականութեան կուտան արժէք մը զոր պէտք է գնահատել իր բուն գնովը։

*** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, երբ երկրորդ ընթերցումը կը կատարուէր Թուրքիոյ տրուած փոխերու օրինագծին, ելմտական նախարարը ուրախութիւն յայտնելով գոյացած համաձայնութեան համար, բսաւ թէ փոխատուութիւններ պիտի վերադարձուին տասը տարիէն, 1951էն 1962, [illegible] [illegible] եւ թէ տոկոսը հարիւրին մէկ պակաս պիտի ըլլայ [illegible] ամէն, նուազագոյն 3 առ հարիւրով։ Այս առթիւ յայտարարեց.

— «Քաղաքական տեսակէտով, մեր երկիրը երջանիկ է [illegible] Մեծն Բրիտանիոյ եւ Թուրքիոյ բարեկամութիւնը դրուած է ամուր եւ [illegible] հիմերու վրայ։ Մեր երկու երկիրներուն ընդհանուր նպատակն է [illegible] աշխարհի խաղաղութիւնը։ Անոնց բարեկամութիւնը ուղղուած չէ ուրիշ ոեւէ է ազգի դէմ։ Երկուքն ալ կ'ուզեն զօրաւոր ըլլալ, բարեկամներու եւ [illegible] համար իրենց ժողովուրդներուն բարգաւաճումը եւ կեանքի մակարդակը։ Տնտեսական տեսակէտով Թրքական կառավարութեան կատարած վերականգնումները նշանակալից յառաջդիմութիւններ պահուած է։ Երկրին ելմտական վարչութիւնը շատ առողջ է։ Թուրքիոյ վճարման կարողութիւնը ազդուեցաւ 1931էն ասդենայէն եւ հարկ եղաւ հաշուակցութեան համաձայնութիւններ կընքել ուրիշ երկիրներու հետ։ Անգլօ-Թուրք համաձայնութիւնը մինչեւ լաւ չընթացաւ, քանի որ Թուրքիա չկրցաւ բաւականաչափ ներածում կատարել դէպի Մեծն Բրիտանիա. Բայց երկրին տնտեսական յառաջդիմութիւնը թոյլ կուտայ յուսալ թէ շուտով պիտի դարմանուի այս վիճակը. Անգլիական կառավարութիւնը մտադրութեամբ դոհ է որ այս համաձայնութիւնը կնքեց Թուրքիոյ հետ»

— Մինչեւ գրած ենք, Թուրքիոյ կրկնակի ցուցակները ու հաւանութիւն յայտնեցին կառավարութեան, եւ մէկ երկու ընկերվարականներ միայն գիտել տուին թէ Գերմանիան պաշարելու փորձ մըն է որ կը կատարուի։

ՑԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔՅԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՌՈՆԱՈՒԱՅԻ մէջ շրջան դրոյցներու համաձայն, որ արձանագրուած են ընկերական եւ Ֆրանսական թերթերու կողմէ, Տիմիթրով, Կոմինթէրնի վարիչը [illegible] ձերբակալուած է իբրեւ պատասխանատու Սպանիոյ խորհրդային [illegible] ձախողման։ Մեւ ցանկին անցած են նաեւ իր երկու գործակիցները Դամնէյն եւ Պոպով։ Իսկ իտալական թերթերը կը գրեն թէ նոր [illegible] բուռն դժգոհութիւն պատճառուած են Սպիտակ Ռուսիոյ եւ Ուկրայնայի մէջ. Ձերբակալութիւնները եւ գնդակահարութիւնները կը շարունակուին [illegible]

ՊԻ. ՅՈՐՈՒԹԻՆ կը հաստատէ թէ երկու տարի բանտարկութեան դատապարտուած [illegible] որ պետութեան դէմ դաւադրութիւն մը սարքած էր անցեալ մայիսին։ Դատապարտուեցաւ նաեւ իր մէկ մեղսակիցը։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ կը շարունակուին անընդհատ [illegible] [illegible] երեքշաբթի օր՝, 10—12 հոգի ալ վիրաւորուեցան [illegible] [illegible] ծագի Հրեաներուն եւ Ա[illegible] միջեւ։

ԻՏԱԼԱՑԻ ՕԴԱՉՈՒՆՆԵՐ ՕՐՆԵՐ Ֆրանսական հողը [illegible] երկու ֆրանսացի գիւղերու վրայ, որոնց մէկը ծանր [illegible]

[illegible] 7ը, շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի [illegible] (Պալխասա)։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական ճաշարանին։

[illegible]

[illegible] խումբի ընդհ. ժողով ը 7 Յուլիս, Հինգշաբթի, երեկոյ ժամը [illegible] ճաշարանին [illegible] ընկերներու ներկայութիւն [illegible]

[illegible] 8 Յուլիս, Ուրբաթ, երեկոյ [illegible] 9 [illegible] gagneur սրճարանի ներքին [illegible]

ԳՈՒԼՎԱՐ ՈՍՄԱՆ «Վաղաւոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, սովորական ճաշարանը

ՄԱՐՍԷՅԼ «[illegible]» խումբի ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ [illegible] ժամը 9ին, [illegible] ճաշարանին [illegible]

[illegible] խումբի դասախօսական ժողովը 9 Յուլիս [illegible] Դասախօս Ընկ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

Մեծ դաշտահանդէս

ԽՄԲԱՍՈՐՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սարսէլի «Հրայր» եւ Առնուվիլի «Ռոստոմ» խումբերու կողմէ, հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. [illegible] Կոմիտէին 10 Յուլիս կիրակի, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ [illegible] Օ-ՓՈՆ-ԻՒՌՈՆՏԷԼի ծառաստանին մէջ։

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ զուարճալի խաղեր։ Պիտի նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ եւ փոքրիկն Ռէժինա պիտի պարէ Թաշկական եւ կովկասեան պարեր։ Ճոխ եւ գիւրամատչելի պիւֆէ, խմիչք։ Մուտքը ազատ է։

Ընծրեւի պարագային կը յետաձգուի

Դաշտահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ԻՍԻԻ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Միշտ պաշ [illegible] մօտ (Բոսի Վէրի կէն)

Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, երգ եւ նուագ

Ընծրեւի պարագային կը յետաձգուի։

Պարահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը 19էն մինչեւ կէս գիշեր իր կեդրոնատեղին 8, Rue Bossuet, Paris:

SAUTERIE — ORCHESTRE

ՏԱՐԵ[illegible]

[illegible] ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, կիրակի առաւօտ [illegible]

[illegible] GRAND ARBRE, Maison FIQUET

[illegible]

ԴՈՐԴԱ[illegible] De fer Rochefort [illegible]

ԽԱՌՆՈՒՐԴՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

[illegible] Հայ Երաժշտական Միութեան դաշտահանդէսը 10 Յուլիս, կիրակի, «Աէն Սիրի» ծովեզերեայ անտառին մէջ։

Արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թէյեանի, 8 a Rue Francis de Pressensé Մարսէյլ, ամէն օրը մինչեւ 7 Յուլիս Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 7ը։ Երթ ու դարձ [illegible] 7.50 ֆրանք։

Դաշտահանդէս

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

24 Յուլիս, կիրակի, ժամը 3էն, վարժարանին պարտէզը

1, Bld. du Nord, le Raincy

Կը ներկայացուի ԱՆՈՒՇ օփերէթէն պատկերներ գեղեցկութեամբ ԳՄՐԷԹԵԱՆԻ։ LES CHAUSSONS DE LA DUCHESSE ANNE (օփէրէթ), հայկական պարեր, ծաղիկներու պալէ, զանազան պատկերներ, մարզական խաղեր։

Ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10։ Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով, (կը խնդրուի միասին ուտելիք չբերել)։ Մուտք 5 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Opéraէն կամ Jaurèsէն առնել «Metro»-ն 21A եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն բռնել direction Gargan, իջնել Raincy-Pavillons:

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Գրէպան Մարսէյլի սրահին մէջ, ներկայութեամբ յոբելեարին եւ նախագահութեամբ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր հովիւներուն։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

Բանախօսութիւններ եւ գեղարուեստական բաժին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Մարսէյլի Վարդան Գալֆաեան կը փնտռէ իր եղբայրը Հաճի Ցարութիւն Գալֆաեան եւ քոյրը Ծովինէս Տօնապետեան հէմէրէկցի, որոնք 8 տարի առաջ կը գտնուէին Ֆրանսա, Վիէն։ Տեղեկացնել Վարդան Գալֆաեանի Mikropolis, Drama, (Grèce)։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՄԱՅԻՍ 28»

ԴԻՒՂԵՑԻԿ ՀԱ ՈՐ ՄԸ Հ. Հ. ՔԱՍԱՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

[illegible]

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. Երեւան, [illegible]

Սպասարանքներ կանխիկ։

Գին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ 5 ֆր., փոստի ծախքով 6 ֆր., արտասահման 25 սէնթ։ Դիմել՝ S. TOROSSIAN, 88 Rue de Bagneux, Cachan (Seine) France.

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ — ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

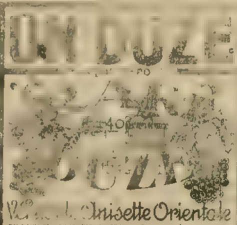
Նուազածոյ կազմելու համար եք պակսին հետեւեալ թիւերը.— 1. [illegible] Առաջին տարւոյ պէտք ունինք թիւ 3ին։ Վերադարձնողներուն պատրաստ ենք տալ պահանջուած փոխարինութիւնը (Ծնօղներուն մեր բարեկամներուն, որոնց բարեպաշտութեամբ լրացուցինք [illegible])։

ՀԱՅ ԲՈՅԺի երեք տարուան հաւաքածոն, առանց ապահովկցուած պակաս թիւերը, կը ծախուի 50 ֆրանք,— [illegible] 700 էջնոց հատոր մը։

Դիմել՝ 17, Rue Damesme, PARIS:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ են Յուլ.-Օգոստ 45, 46 եւ 47 թիւերը։

ՀԱՅ ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30, արտասահմանի համար 35 եւ 40 ֆրանք (ըստ երկրի)։

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 8 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 8 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3777

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԸՆԿԱ՜Լ ՔԱՂՑՐՈՒԹԵԱՄԲ...

«Լո՜ւր կ'ուզենք Խ. Հայաստանէն», կ'աղաղակէ Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը, Յունիս 28ի խմբագրականով:

Լո՛ւր կը մուրայ Երուսաղէմի Պատրիարքը, «նկատելով որ ապրիլ 23էն ի վեր հեռագրով եւ նամակով ոչ եւ է լուր չէ ստացուած Էջմիածինէն»:

Կարդացէք արդէն: Ճարահատ, պատրիարքը Փրանսերէն հեռագիր մը ուղղած է Էջմիածին, Չէօրէքճեան արք.ի, յունիս 13 թուականով.

— «Կը սպասենք անվրէպ մանրամասնեալ նամակի վասն յաջորդութեան Սրբազան Հայրապետին, կացութեան Մայր Աթոռոյ, անդամոց Գերագոյն Խորհուրդի եւ Ձեր տեղակալութեան կոնդակին»:

Ոչ եւ է լուր ստացած չըլլալով, պատրիարքը երկրորդ հեռագիր մը ղրկած է յունիս 29ին, (պատասխանը վճարուած).

— «Ամէն կողմէ կը դիմեն մեզի. հանեցէք փութացնել սպասուած տեղեկութիւնները»:

Ինչպէս գիտէք, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին մահուան լուրը — կաթուածահա՞ր — արտասահման հասաւ ապրիլ 12ին, Երուսաղէմի պատրիարքին միջոցաւ: Հեռագիրը կ'ըսէր թէ մահը տեղի ունեցած է, ապրիլ 10ին: Համաձայն ընկալեալ սովորութեանց, կաթողիկոսները կը թաղուին մահէն եօթը օր վերջը:

Արդ, ապրիլ 10էն ի վեր ոչ մէկ լուր՝ թաղման մասին: Ե՞րբ թաղեցին: Ո՞վ կատարեց օծումը: Ո՞վ խօսեցաւ դամբանականը: Ո՞ւր թաղուեցաւ Խորէն Ա.:

Ճիշդ իննսուն օր եւ ոչ մէկ լուր: Ոչ ալ որ եւ է կոնդակ՝ տեղապահութեան մասին.

Մեզի համար զուգանիշ չեն այս բոլորը:

[illegible] «կաթուածահար եղած է» կաթողիկոսը: Ոչ թէ ապրիլ 10ին, այլ 6ին, երկու [illegible]

Մեր թղթակիցները անցորդներու բերնէն քաղելով, մանրելով, նկարագրեցին սպանութեան մանրամասնութիւնները, որոնք չեն հերքուած մինչեւ այսօր:

Պատասխանատու անձնաւորութիւն մըն ալ իր կարգին հաստատեց թէ կաթողիկոսը ԽԵՂԴՈՒԱԾ ԷՆ, իսկ Բագրատ եւ Մեսրոպ եպիսկոպոսներն ալ գնդակահարուած, 70 տարեկան վարդապետի մը հետ (Դանիէլ վարդ. Զաքարեան):

Միեւնոյն ատեն հաղորդուեցաւ թէ Զեկան աւերի մատնուած է Էջմիածինը, առնելով նոյնիսկ միւռոնի կաթսան:

Եւ ուրիշ քամենիի պատմութիւններ, որոնք չըլլան կ'ըսեն ամիսներէ ի վեր: (Ո՞ւր են, օրինակ, սա երեք ակադեմականները, Հրաչեայ Աճառեան, Մանուկ Աբեղեան, Արսէն Տէրտէրեան...):

Մեր պատուարժա՜ն «Հայաստանասէրները» նախընտրեցին առպաշի դեր կատարել, այս քամենիի դէպքերուն առթիւ: Փոխանակ իրողութիւններով զբաղելու, ճամարտակութիւններ թխեցին: Փոխանակ տեղէն շարժելով պրպտումներ կատարելու, սուտն ու իրաւը ստուգելու, անոնք շարունակեցին բութ ածականներ արձակել, զարշելի հէքեաթներ պատմել, հեգնել եւ օրօր կարդալ: Նոյնիսկ անթելի պատմութիւն մը հիւսեցին, այն ալ միայն եւ միայն Սոֆիայի մէջ լոյս տեսած, հայ խմբագրի մը ականջով..

Եւ հիմա, ամիսներ վերջը, տեսնելով որ ոչ նամակ, ոչ ալ հեռագիր կը հասնի Էջմիածինէն, նոյնիսկ իբրեւ պատասխան, ի՞նչ, ո՞ւր են անցեր, — «Լո՜ւր կ'ուզենք Խ. Հայաստանէն»: Կը պահանջե՜ն: Եգիպտոսի ռամկավար օրկանն է որ կը յայտարարէ բարձրաձայն.

— «Պահանջելու կ'ըսենք եւ ոչ խնդրելու: Անցաւ խնդրանքին եւ ակնկալութեան պայմանաժամը: Կը պահանջե՛նք՝ այն իրաւունքով զոր մեզի կուտան տարիներէ իվեր մեր հայրենիքին հանդէպ մեր ունեցած հաւատարիմ վերաբերումը, մեր անոր մատուցած նիւթական պզտիկ եւ բարոյական մեծ օժանդակութիւնները»:

Հրաշալի՜, հրաշալի՜.— Մենք ժամանակին շատ բարիք ըրինք քեզի, սիրելի Հայաստան, դուն ալ բարի եղիր լուր մը տալու մեզի: Ինտո՞ր ես, աղէ՞կ ես, իրա՞ւ է որ կաթողիկոսը խեղդեր են: «Ի՛նչպէս տեղի ունեցաւ մահը, ի՛նչպէս թաղումը եւ անկէ առաջին ի՛նչ կ'ընէ Էջմիածինը ներկայի եւ ապագայի համար»:

Մենք ալ մեր կարգին խորապէս ազդուած՝ այս հոյակա՜պ կոչէն, կ'աղաղակենք ի խորոց սրտի.

— «Ընկա՜լ քաղցրութեամբ, Տէր Մոսկով (Աստուած) հզօր, դառնացողին զաղաչանս, մատիր գթութեամբ...»:

Այո, այո՛, «մատիր գթութեամբ», Տէ՛ր Մոսկով: Ահա ծունկի են եկեր հաւատարիմները,— անոնք որ միշտ բարձր պահեցին քու վարկդ եւ Երեւանի վարկը:

«Ընկա՜լ քաղցրութեամբ» — ահա քեզի կը դիմեն անոնք, «որդիական իրաւունքներուն պատշաճ յիշեցումով»:

Մեծ բան չէ իրենց ուզածը, լսէ՛.

— «Ասոր համար՝ կը խորհինք որ նպատակայարմար քայլ մըն է, նախ, դիմել Խ. Միութեան Փարիզի դեսպանատան, օրինակ, եւ խնդրել որ ինք դեսպանատունը իմանայ եւ իմացնէ մասնաւորապէս Էջմիածնի վիճակը՝ Խորէն կաթողիկոսին մահուան, թաղման եւ իր յաջորդին ընտրութեան հարցերով միասին: Խնդրել, յետոյ, որ արտասահմանէն պատուիրակութիւն մը արտօնուի երթալ Խ. Հայաստան եւ տեղին վրայ անձամբ ծանօթանալ կացութեան»:

Եւ դուն, ժողովուրդ Հայոց որ ի սփիւռս աշխարհի, գա՛ս առ: Սորվէ թէ անձնուէր զաւակներդ ի՛նչպէս կը սիրեն Հայաստանը...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ ԷՎԻԱՆԻ ՄԷՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Չորեքշաբթի օր Էվիանի մէջ բացուեցաւ միջկառավարական խորհրդաժողով՝ ուսումնասիրելու համար քաղաքական տարագիրներու խնդիրը, որ երթալով կը ծանրանայ: Կը նախագահէր Պ. Պէռանժէ, Ծերակոյտի արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը, որ առաջին խօսքը տուաւ Մ. Նահանգներու պատուիրակին (այս ժողովը թելադրած էր նախագահ Րուզվէլթ): Ամերիկայի ներկայացուցիչը բացատրեց թէ արտագաղթի հոսանքը կրնայ աղէտի մը յանգիլ եւ սաստկացնել միջազգային ճգնաժամը, եթէ այսպէս տեւէ եւ եթէ կարգ մը պետութիւններ շարունակեն դուրս նետել անհաճոյ բազմութիւններ՝ իրենց բնակչութենէն: Եզրակացնելով, Մ. Նահանգներու պատուիրակը ըսաւ թէ անհրաժեշտ է միջազգային մնայուն յանձնաժողով մը կազմել, Փարիզի մէջ, անդամակցութեամբ ժողովին մասնակցող պետութեանց դեսպաններուն: Ծախքերն ալ այդ պետութիւնները պիտի հոգան:

Յետոյ խօսեցաւ Անգլիոյ ներկայացուցիչը, եւ յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է գործակցելու, տարագիրներու հարցը գործնապէս լուծելու համար: Այս առթիւ դիտել տուաւ թէ ժողովը հրաւիրուած է լուծելու միայն Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ քաղաքական տարագիրներուն խնդիրը, եւ ոչ թէ գաղթի ընդհանուր հարցը:

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, Պ. Պէռանժէ, յայտարարեց.

— Ֆրանսական կառավարութիւնը ամբողջովին կը գնահատէ ամերիկեան կառավարութեան նախաձեռնութիւնը: Ֆրանսա կը համակրի այս ձեռնարկին մանաւանդ անոր համար որ, Մեծ պատերազմէն ի վեր անընդհատ կ'ընդունի կը հիւրընկալէ եւ նոյնիսկ կը տեղաւորէ բազմաթիւ տարագիրներ եւ ամէն տեսակ փախստականներ: Այս տարագիրներուն թիւը այսօր կ'անցնի 200.000ը 40 միլիոն ժողովուրդի մը համար, որուն մէջ երեք միլիոն օտարականներու ներկայութիւնը արդէն իսկ դժուարին խնդիր մը կը յարուցանէ: Այս թիւը համեմատաբար ամէնէն բարձրն է օրակարգի հարցին մէջ: Ֆրանսա այս հարցը լուծած է յանձն առնելով ամէն վտանգ, մանաւանդ հաւատարմութեամբ մարդասիրութեամբ եւ համերաշխութեամբ, պետութեան օժանդակութեամբ եւ Ազգային ժողովին կողմէ ստեղծուած մարմիններու միջոցաւ: Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ իր վաղեմի աւանդութեանց, թէեւ արդէն իսկ ծայրագոյն սահմանին հասած, եթէ անցած չէ»: Պ. Պէռանժէ եզրակացուց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է աջակցելու նոր ձեռնարկին, հաշուի առնելով, սակայն, երկրին հնարաւորութիւնները «որոնք անսահման չեն»:

Գերմանիա չի մասնակցիր այս ժողովին, քանի որ ամէնէն աւելի իրեն դէմ ուղղուած են քննադատութիւնները, հակահրէական օրէնքներու հետեւանքով:

Անգլիական միջամտութիւնը պալքանեան երկիրներու մէջ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, երբ կը քննուէր Թուրքիոյ տրամադրուած վարկերու խնդիրը, ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը նոյն քաղաքականութեան պիտի հետեւի ուրիշ երկիրներու հանդէպ ալ: Այս առթիւ մանաւանդ յիշուեցան հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի պետութիւնները:

Այս տրամադրութիւնը մեծ իրարանցում պատճառած է Գերմանիոյ մէջ: Թերթերը բացէ ի բաց կ'ըսեն թէ Անգլիոյ ձեռնարկները ուղղուած են Գերմանիոյ դէմ, անոր ձեռքէն առնելու համար առեւտրական շահաստանները Ռումանիոյ, Յունաստանի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Յունական թերթերը արդէն կը գրեն թէ Անգլիա կ'ուզէ առեւտրական ընդհանուր ճակատ մը կազմել Կեդր. Եւրոպայի դէմ, Յունաստանն ալ քաշելով: «Անշուշտ դժուար պիտի ըլլայ գերմանական ապրանքները քշել յունական հրապարակէն, որ վարժուած է անոնց, բայց Յունաստանի աշխարհագրական դիրքը այնքան կարեւոր է որ Անգլիա կրնայ կարգ մը զոհողութիւններ կատարել»:

Գերմանական թերթերը կը գանգատին թէ Ռումանիոյ մէջ ալ նշաններ կ'երեւան Գերմանիոյ երես դարձնելու եւ արեւմտեան պետութեանց կողմը հակելու, առեւտրական ճակատին վրայ: Կարեւոր թերթ մը դիտել կուտայ թէ Անգլիա շուտով չվերադարձնել գերմանական գաղութները: Արդ, Գերմանիա հարկադրուած ըլլալով հարաւային արեւելեան Եւրոպայէն ճարել անհրաժեշտ նախանիւթերը, այժմ ալ կ'ուզեն իր ձեռքէն խլել տամանելի աշխատանքով ստացուած պատառը, «Ճիշդ ինչպէս որ Աստուածաշունչին մէջ հարուստը կը սպաննէ աղքատին մէկ հատիկ ոչխարը: Ամէն անգամ որ վաճառականութեան մէջ նկատուելիք փոփոխութիւն մը կը կատարուի անգլիական շահերուն հակառակ, բրիտանական կառավարութիւնը կ'որոշէ միջամտել առեւտրական բնականոն հոլովման դէմ: Տարակոյս չկայ թէ տնտեսական բնական օրէնքներու հակառակ է իր միջամտութիւնը հարաւային արեւելեան Եւրոպայի անտեսութեան մէջ»:

Հրեաներու թշուառութիւնը Վիեննայի մէջ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ վերջին քանի մը օրերու ընթացքին 800 (ութ հարիւր) Հրեաներ անձնասպանութեան փորձած են Վիեննայի մէջ: Շաբաթ օր, երբ սովորաբար հրէական յուղարկաւորութիւն չի կատարուիր, ռաբբիները շարունակ մեռելական արարողութիւններով զբաղած էին եւ չկրցան վերջացնել արեւմուտքէն առաջ: Սինակոկները, հրէական հիւանդանոցները, գերեզմանատուները եւ ուրիշ հաստատութիւններ շարունակ այցելուներ կ'ընդունին: Անձնասպանութեանց այս ահռելի յաւելման մէկ պատճառը կը համարուի այն հրամանը որուն համաձայն բոլոր հրեայ աշխատաւորները պէտք է արձակուին, արիականներու քով ծառայեն թէ ցեղակիցներու: Կառավարութիւնը յայտարարեց թէ այդ հրամանը տրուած է առանց իր գիտութեան, բայց անոր ողբալի ազդեցութիւնը բոլորովին խորտակեց արդէն յուսահատ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՐԶ, ՊԱՐԶ ԵՒ ԿԱՐՃ

Սովորութիւն ունի՞ք աչքէ անցընելու հայկական «կոչ»երը,— հայրենասիրական, բարեգործական, կրթական, հայրենակցական կամ գրական-գեղարուեստական:

Ես որ ստիպուած եմ շաբաթը քանի մը հատ կարդալու, կպցնելու եւ գրաշարին յանձնելու, հետզհետէ կը սոսկամ անոնց ոչ միայն առատութենէն եւ բովանդակութենէն, այլ եւ լեզուէն եւ շարադրութենէն:

Կարծես նոր սեռ մըն է որ կը ծաղկի մեր գրական անդաստանին մէջ, առանց հեղինակութեան խնդիր յարուցանելու:

Ի՛նչ ծաղկազարդ նմոյշներ կան, արդէն տպուած կամ սեղանիս վրայ:

Հայրենակցական մը կ'որոշէ նոր մասնաճիւղ մը հաստատել, համերաշխութեան յայտնութեան կարդալ և կամ ձեռնարկ մը փորձել.— կո՛չ:

Կը յանձնեն գրոց - բրոցի մը, որ կը թխէ, կ'ուռեցնէ, կը ծաղկազարդէ եւ խազէն գրելով կ'ուղղէ մամուլին:

Կան թերթեր որ նոյնութեամբ գրաշարին կը յանձնեն զայն: Որո՞ւ հոգ թէ ամէնէն առաջ խմբագիրը ինք բան չը հասկնար:

Ուրիշ թերթեր ալ, օրինակ «Յառաջ»ը, կ'աշխատին ձեւի բերել, գոհացնելու համար ոչ միայն Միութիւնը, այլեւ «ընթերցող հասարակութիւնը»:

Այս տեղ է որ կը սկսի բուն չարչարանքը:

Ջարդե՜լ: Բայց ո՞վ ըսաւ թէ դիւրին աշխատանք է «ջարդել»ը, կարմիր կամ կապոյտ մատիտով:

Կոչը բան մը ըսել կ'ուզէ: Եւ դուն ստիպուած ես մաղել: Զատել հողն ու քարը, խիճն ու աւազը, յարդն ու կեղեւը, գտնելու համար միջուկը.— քանի մը հատիկ ցորեն:

Իսկ այս կը նշանակէ ոչ թէ ջարդել, այլ նորէն խմբագրել — յաճախ ուրիշ թուղթի մը վրայ եւ քու հասկցած լեզուովդ:

Մէկը ջինջինջէն կը սկսի, ուրիշ մը՝ Սուլթան Համիտէն կամ համաշխարհային պատերազմէն: Իսկ ընդհանրապէս, բոլորն ալ մասնաւոր ենթ մը կը մատնեն կարելի եղածին չափ «գրաբար» գրելու, կարասուն-կարասուն ածական շարելու, խօսքերը օղակ օղակ իրար կապելու, կարծելով թէ սինլի ազդու կը դառնայ:

Նմոյշ մը՝ շատերու մէջէն. (տպագիր).

— «Ուրեմն մտաւորելով մեր խօսքը թող մեր ցանկալի թելադրանքըն ըլլայ կեդրոններու ծանօթ վարիչ անդամներուն՝ որպէսզի շուտով կասեցուի խուլ եւ համր սին ու ունայն պայքարը իրարու դէմ եղբայր եղբօր դէմ քէնն ու ատելութիւնը ...ի հարկէն ներս որուն արդիւնքը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ քայքայումն ու աւերումը այս մեր ընկերութեան, որ վաղուց ի վեր, աւելի քան 4 — 5 տարիներու ընթացքին ի յայտ եկած է եւ կը շարունակուի, եւ որու տխուր եզրակութեան առջեւ ոմանց անվերջ լռութիւնը, ոմանց բոլորովին հեռանալն ու չէզոքացումը եւ շատերու լռելեայն տածած վերապահ դիրքը, ալ աւելի լայն ասպարէզ բացած է մեր չքնաղ մոլեռանդ ղեկավար մարմիններու առջեւ որոնք երբեմնի խաղաղ մթնոլորտն ու անոր հանգուցիչ ծոցը այսօր մոլեգնօտօրէն ամէնայի հակամարտութեան բոյներու վերածած են»:

Ինչպէս կը տեսնէք, չգիտնալը չէ որ գործ կ'աւրէ, այլեւ չափազանց շատ գիտնալը:

Պարզ, պարզ եւ կարճ, սիրելի հայրենակիցներ:

Կոչերու նպատակն է կարելի եղածին չափ շուտ ազդել եւ գործի մղել:

Ուրեմն, մի յոգնեցնէք: Մի ցրուէք: Մի նայապնեցնէք: Գրեցէք այն՝ ինչ որ ըսել կ'ուզէք: Խօսքերն ալ, բառերն ալ կարճ եւ ամփոփ:

ՎԱՀԷ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

Պէյրութի Զարթօնքը (ռամկավար) հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Ալեքսանտրէթէն, յունիս 25 թուականով.—

Հայոց դիրքը՝ անորոշութիւն, սկեպտութիւն, ճակատագրապաշտութիւն բառերով միայն կ'որակուի: Մարդ չի գիտեր թէ ինչ պիտի ընէ, ինչ պիտի ըլլայ: Գացողներ՝ գացին, մնացողներուն մէջ մնալու տրամադրութիւն չկայ, բայց բարեբախտաբար արտօնութիւն չի տրուիր մեկնելու համար: Մեկնումի արտօնագիրը պէտք է ստանալ Գնդ. Գոլէէն կամ Վալիէն, որոնք սրտանց փափաքող են որ մեկնող չըլլայ Սանճաքէն:

Եթէ բնականոն վիճակի վերադարձ իսկ ըլլայ, այս մէկ ամսուան մէջ Հայոց ունեցած տնտեսական վերիվայրումը հինգ տարիէն չի դարմանուիր: Գիւղերու մէջ գրեթէ Հայ չմնաց: Ուրհանիէի մէջ միայն 7 տուն, Զաթալ — Հիւյիւկի մէջ միայն 2 տուն Հայ է մնացեր: Սօվուգ-Սուլիններ դեռ կը մնան բայց ձեռքերնին սրտերնուն վրայ: Նոյնը Գըրըխանի մէջ եւ գրեթէ ամէն տեղ: Հայոց հանդէպ Թուրքերու կողմէ բարի վերաբերում կայ միշտ եւ ըստ Թաղ Ս.ի Սանճաքի բոլոր մասերուն մէջ Հայերը անհանգստացնող դէպք չկայ:

Սուէտիոյ եւ Քէսապի հայութիւնը հանդարտած է եւ պիտի ընդունի կատարուած իրողութիւնը: Պ. Մովսէս Տէր Գալուստեան մեկնած է Պէյրութ, կ'ըսուի: Համոզում կայ որ, առնուազն մը համար, վտանգ չկայ մեզի, հետեւաբար կը մնայ ամփոփուիլ եւ որոշել ընդդիմունելիք ուղեգիծը:

*** Ուրիշ ռամկավար թերթ մը, Հալէպի Եփրատը կը գրէ նոյն առթիւ.—

Թուրքերուն շնորհուած ակներեւ առաւելութեանց եւ կատարուած իրողութեան առջեւ, Սանճաքցին շշմած, կորսնցուց իր պաղարիւնը, եւ առաւ յուսահատ ու լքուած կերպարանք մը: Թուրքերու խաղաղ թափանցման անմիջական հակազդեցութիւնը եղաւ ստեղծուած խուճապի արդիւնք, արտագաղթի շարժում մը:

Այս շարժումը բնականաբար աւելի լայն ծաւալ պիտի ստանար Հայերու մէջ, իրենց մորթին վրայ կրած ըլլալով Թրքական բարիքները, իսկ աւելի նուազ Թափով՝ Արաբներու մէջ:

Անտիոքի մէջ գտնուող 122 տնուոր հայութենէն 20 ընտանիք մնաց միայն: Ալեքսանտրէթէն մեկնող հայ ընտանիքներուն թիւը 100ը կ'անցնի, իսկ Գըրըգխանէն 27: Այս խուճապին ի տես, հրամանատար Գոլէ ուրիշ համայնքներու ներկայացուցիչներու կարգին իր մօտ հրաւիրեց Տ. Խադ արք.ը եւ անոր թելադրեց կարելի բոլոր միջոցներով յորդորել հայ համայնքը, կատարեալ պաղարիւնութիւն պահելու եւ վստահելու պատասխանատու կառավարութեան: Իսկ միւս կողմէ արտագաղթը պաշտօնապէս կ'արգիլուէր: Հակառակ ասոր, փախուստի դիմողներ անպակաս են:

ՀԱՑԱԶԳԻ ՍԱԼԱՇԻ, Հունգարիոյ հիթլէրականներուն հրամանատարը, երեք տարի տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուեցաւ Փէշթայի վերաքննիչ ատեանին կողմէ, իբրեւ խռովարար: Նախապէս ատեանը տասը ամիս բանտարկութեան դատապարտած էր, բայց Սալաշի վերաքննութեան դիմած ըլլալով, շատ աւելի ծանր պատիժ մը կը կրէ:

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՃԱՄԲԱՆԵՐԷՆ ԴՈՒՐՍ

Պոլսեցիչէն նամակագիր մը, Պ. Լեւոն Լուսին, «Ցառաջ»ի 30 յունիսի թիւին մէջ կոչ կ'ընէ «կազմակերպել մը համահայկական համագումար մը, ընտրել կեդրոնական պատասխանատու վարչութիւն մը մեր զուտ հայկական խնդիրներուն ընթացք եւ ուղղութիւն տալու համար»։

Հեղինակաւոր կեդրոնական մարմին մը, տեսակ մը իշխանութեան գոյութիւնը անհրաժեշտ կը դառնէ վճռելու համար ճակատագիրը նոր սերունդին եւ զգուշացնելով թէ մեր այսօրուան անգլուխ վիճակը ոչ մէկ արդարացում պիտի գտնէ պատմութեան առջեւ, արտասուաց չէչտով կը բացագանչէ. «Լսենք իրար, մօտենանք երկար, մէկ սիրտ ու մէկ հոգի ներկայանալու համար վաղուան փոթորիկին առջեւ առանց վարանումի եւ առանց ժամավաճառութեան։

Զէ՞ որ այսպէս ըրին Սերպերը, չէ որ այսպէս ըրած են ու կ'ընեն ամէն անգամ Հրեաները իրենց համայնքին գործերուն ընթացք տալու համար։

Բայց կը տեսնեմ քմծիծաղը բոլոր ինքնագոհ ինքնավստահ մարդոց որոնք հեգնաշուրթն պիտի մրլտան— «մտաւորականներ... Ազգ պիտի փրկեն...»։

Այս մեկնումը մէկէ աւելի անգամներ պատմական աննախատեսութեան պատճառ է եղած։ Զիւթ ծամողներուն համար խօսք չունինք։ Գալով իրենց քսակին ապաւինելով ս եւ է վըտանգի առնն իրենց մորթը ազատել մտածողներուն, ատոնց ալ խօսքի իրաւունք չկինար։

Մեր շուրջը բոլոր կատարուածներուն մտահոգութիւնը ամէն գիտակից անհատի կը զգացնէ ընկերային ըմբռնումին, համերաշխութեան անհրաժեշտութիւնը, պահանջ կը դնէ միացնելու իր իսկ ճակատագիրը իր նմաններուն ճակատագրին։

Համազգային զգացումի ըմբռնումը ծնունդ կ'առնէ մարդուն մէջ իր ազատութեան, իր պատասխանատուութեան գիտակցումով, իր ճակատագիրը, իր ապագան վճռելու կամքէն։ Մարդուս աշխատութիւնը կամ ուսումը ուրիշ իմաստ չունի, այլ գրաւումը իր անձնական ճակատագրին։

Աշխարհի չորս անկիւններէն, վայրավատին ժողովուրդը սառն բայց գործօն արթնութեան հրաւէր կը կարդայ իր ղեկավարներուն։

Հանդարտ է ան հիմա, ս եւ է առենէ աւելի, ու տէրն է իր ջիղերուն։ Ոչ եւ է ցոյց չի կատարեր, բայց արթուն է վտանգներուն առջեւ։ Սխալներէն դաս առած, զգոյշ՝ գրգիռներէ ու ծայրայեղութիւններէ որոնց վըտանգը երբեմն աւելի տեսական էր քան թէ գործնական, կը կշռէ, կը չափէ ու կը խորհի։ Հակառակ բանակռիւներուն, բարեմտութիւն ցոյց կուտայ հասկնալու, ըմբռնելու համար բոլոր մեծ հարցերը որոնք այնքան այլափոխուեցան պատահական խաղերու համար,— բարեմտութիւն մը որ չի հրաժարիր ոչ վիճաբանելէ, ոչ ալ պահանջելէ, այլ խորքին մէջ անվեհեր՝ հաստատամիտ ու պատրաստ, բոլոր անհրաժեշտ կամքերու գործադրութեան համար։

Մեր հիւրընկալողները, իրենց նըպատրանկալ քաղաքականութեամբ, Սանճաքի խնդիրն ալ սակարկեցին մեր երէկուան դրացիներուն հետ։ Այս առթիւ հետաքրքրական էին հեղինակաւոր յօդուածագիր Լիւսիէն Ռոմիէի հետեւեալ ոգակումները. — «Նըպատակակէտ քաղաքականութիւն. հիւանդութիւն մը որ թեւարկութեան յատկանշական վազքի ռէժիմը կը տանէ։ Ոչ մէկ լուրջ չէհեղանք կարելի է գտնել իր մեծ շահերուն ու ապահովութեան զաւանանող ժողովրդապետութեան մը համար»։

Առանց ծամծմելու ըսենք եւ ընդունինք թէ մեր ներքին վիճակին կազմակերպման նոյնիսկ անհրաժեշտ կանխատեսութիւնը, գէթ գործունէութիւն, զգալի փրկութեան ճամբուն համար խեթան մըն է եղած։ Մեր ազգային ուժականութեան ներքին պառակտումներով տկարացման մտավախութիւնը այսօր շատ աւելի կը յաճախէ միտքերը։

Այդ մտավախութիւնը — որ յոյզը կը կազմէր մեր թշնամիներուն, յոյս մը զոր կը սնուցանեն դեռ մինչեւ այսօր նպատակաւոր ու յերիւրածոյ տեղեկութիւններով,— այդ մտավախութիւնը պատճառ կ'ըլլայ տեսակէտի մը կառչելու, դրօշի մը ապաւինելու։

Այսուհետեւ ներքին ամէն տկարացում ու վարանում նոր եւ աւելի ծանր հատուած մը պիտի իջեցնէ մեր գլխուն։

Զէ՞ք նկատեր, կը գրագին, կը հետաքրքրուին մեզմով. կը հսկեն մեր վրայ, ոչ թէ մեր անհատական կեանքին դրուագներուն մէջ, այլ մեր հաւաքական շարժումներուն, ուրիշ խօսքով կ'ուզեն չնչել կեդրոնացման դրութիւնը։ «Բաժնէ որ իշխես»ի մեթոտին քաջածանօթ՝ մեր պառակտում չեն սիրեր։

Այսքան երկար փորձառութենէ վերջ միթէ ներելի՞ է մեր անգլուխ վիճակը։

Անոնք մեր թշնամիները, քաղաքանութեան մէջ աշկերտներ չեն. իրենց դասընթացքները վաղուց են աւարտած։ Անոնք չեն հաւատար, ինչպէս մեր մէջ շատեր կ'ուզեն հաւատալ ու հաւատացնել, թէ մեր ողբերգութիւնը վերջ է գտած ու մեր դատը ջուրը նետուած։ Իրենք ալ մեծ պատերազմի ընթացքին ապրեցան մեր հիւանդութիւնը՝ գիտեն նշանակութիւնը այս կամ այն ախտանիշին, ու տեսած են, սորված են թէ ինչ կը հետեւի անոր։ Մեր ճամբը, մեր վէճերը, մեր անդամալոյծ վիճակը, — որ ընկերային անդրադարձներու (réflexe) անյարակցութենէն կուգայ — ատոնք չեն որ կը հետաքրքրեն զիրենք. այլ մէկ բան — մեր միացեալ ճակատը։

Պէտք է ամէն գնով կազմել այդ ճակատը, ոչ թէ տարտամ փորձ մը եւս ընելու համար, այլ միանգամ ընդմիշտ դուրս պրծելու սովորոյթի ու նախկութեան շաւիղէն, նոյնիսկ տակնուվրայ ընելով սովորամոլութիւններն ու պաճուճապան անպատասխանատուութեան մը փերեւեկող թափօնները։

Իրենց սխալը ճանչցողներ եղան, տուած արդիւնքին համար պէտք չէ զարմանան։ Շաւիղէն դուրս ելլելը պարզ նպատակներու վրայ հիմնուած վճիռ մը կ'ենթադրէ, առոյգ եւ մարդկային ճշմարտութեամբ։

ԱՐԱՄԱԶԴ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒՀԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՈՐՎԵՑՆԷ ԹՈՒՐՔ ՈՒՍԱՆՈՂԻ ՄԸ

ԽՄԲ. — Հայ ուսանողուհի մը, Վերոնիքա Քարեան, հետեւեալ գրութիւնը հրատարակած է ամերիկեան World Youth ամսագրին մէջ (Համաշխարհային Երիտասարդութիւն), իբրեւ պատասխան թուրք ուսանողի մը ցնդաբանութեան.—

Էթէմ Արալ, Թուրքիոյ Սթամպուլ Համալսարանի ուսանող մը, World Youthի Ապրիլ 9 եւ 23 համարներուն մէջ հրատարակած երկու յօդուածներով կը ներկայացնէ այն տեսակէտը թէ քաղաքակրթութիւնը ստեղծած են Թուրքերը, կեդրոնական Ասիոյ մէջ, Քրիստոսէ 10.000 տարի առաջ, եւ անոնք է որ զայն տարածած են ամբողջ աշխարհի մէջ։ Պ. Արալ կը յայտնէ թէ Մուսթաֆա Քէմալի կողմէ 1931 թուին հաստատուած Թուրք Պատմագիտական Ընկերութիւնը մշակած է այս տեսութիւնը եւ կարեւոր գործունէութեանց ձեռնարկելով արժէքաւոր նպաստներ բերած է այս թէզի ապացուցման գործին։

Այս գործունէութիւններէն մին եղած է երկու տարի առաջ Անգարայի մէջ հիմնումը Լեզուաբանական Վարժարանի մը, որու ջանքերուն պտուղը եղած է... ուրիշ տեսութիւն մը, «Արեւ-Լեզուին Տեսութիւնը»։ Այս թէօրիին համաձայն, նախնական Թուրքերէնը եղած է մայրենի լեզուն աշխարհի գրեթէ բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդներուն— Եւրոպացիներուն, Չինացիներուն եւ Հնդիկներուն (մէջն առնելով Ամերիկեան Հնդիկները)։

Պ. Արալ կը տեղեկացնէ թէ այս բոլոր «հսկայական կարեւորութիւն ունեցող փաստերը» Թուրքերու կողմէ ներկայացուած են քառասուն պատմագէտներու, որոնք մասնակցեցան անցեալ տարի Պոլսոյ մէջ գումարուած Պատմական Համաժողովին, ուր ներկայ փրոֆեսորներէն ամէն մէկը (բացի մէկ երկուքէն) կարդաց թեզ մը, ճոխացնելով այս «փաստարկութիւնը» (թէ քաղաքակրթութիւն ստեղծողները Թուրքերն են)։

Թրքական համալսարանի մը երիտասարդ մէկ ուսանողին զեկուցման մասնաւոր ուշադրութիւն չէինք ընծայեր, եթէ այդ գրութիւնը չցուցահանէր բոլոր Ֆաշական երկիրներու, յատկապէս Գերմանիոյ մէջ քարոզուած ու կիրարկուած ցեղապաշտութեան բոլոր ախտանիշները։ Իբրեւ վաւերագիր մը «ղեկավարէն առաջնորդուած ու պաշտպանուած» գիտութեան, չափազանց հետաքրքրական էան։

Պատմագիտութիւնը եւ անոր յարակից գիտութիւններ, լեզուաբանութիւն, հնագիտութիւն, մարդաբանութիւն եւայլն, հակառակ այս դարու մէջ իրենց կատարած մեծավայլ յառաջդիմութեան, տակաւին չեն հասած այնպիսի կէտի մը ուր կարելի ըլլայ յայտարարել քիչ-շատ ստուգութեամբ թէ քաղաքակրթութեան ծնունդ տուաւ այսինչ ցեղը, այնինչ ցեղը։ Աւելի է որ ծագած են շատ մը դպրոցներ, եւ անոնց անպատասխանատու, խելագար պոչերը, Ֆաշական կառավարութիւններու կողմէ որդեգրուած ցեղապաշտական շարժումները։

Գերմանական օրինակին վրայ ձեւուած, բայց շատ աւելի յաւակնոտ է Թրքական տեսութիւնը։ Հիւսիսականներ գոնէ ճերմակ ցեղին երեք ստորաբաժանումներուն մին է միայն, իսկ ճերմակ ցեղը ինքն ալ մէկն է միայն աշխարհի չորս մեծ ցեղերէն։ Մինչդեռ թուրքիստ դպրոցի Թուրք համարած ժողովուրդները կը կազմեն «կարճ-գլուխ տեղը, մին մարդկային ցեղի երկու մեծ բաժանումներէն»։

Նորագոյն Թուրքիան կը հաւատայ եւ կը հռչակէ թէ ոչ միայն ճերմակ ցեղի Ալպեան ստորաբաժանումը, Ատլանտեանէն մինչեւ Կասպեան եւ անդին, Թրքական ծագում ունի, այլ Թուրք են նմանապէս դեղին Չինացիները ու կարմիր Ամերիկեան Հնդիկները։ Պ. Արալ կը հաւաստէ թէ «այս ժողովուրդները Թուրք կը կոչուէին եւ անոնցմէ ոմանք դեռ այսպէս կը կոչուին»։ «Այս ժողովուրդները ուր որ գացին, իրենց հետ տարին իրենց քաղաքակրթութիւնն ու լեզուն»։ Այսպէս երկու անջատ եւ փառայեղ քաղաքակրթութիւններու, եւրոպական ու չինական քաղաքակրթութեանց կերտումին փառքը, մէկ հարուածով, կ'իյնայ Թուրքին գոգը։

Պ. Արալ այսպէս կը տրամաբանէ.

1) Քաղաքակրթութիւնը ստեղծուած է կարճագլուխ ցեղին կողմէ կեդրոնական Ասիոյ մէջ,

2) Թուրքերը կարճագլուխ են եւ իրենց նախկին բնակավայրը Կեդր. Ասիան էր,

3) Ուրեմն, քաղաքակրթութիւնը ստեղծեցին Թուրքերը։

Արդ, ճիշդ է որ «մէկ երկու Ամերիկացիներ ու հնագէտներ» կը կարծեն թէ Կեդր. Ասիոյ մէջ ջորոշ քաղաքակրթական կեդրոններ աւելի հին են քան Եգիպտոսը կամ Սումերը։ Առհասարակ ընդունուած է նաեւ որ այսօրւան թէ Կեդր. Ասիոյ մէջ որոշ քաղաքակրթութիւնը, որուն հնագոյն կեդրոնը Թուրքեստանի Անաւ քաղաքը կրնայ եղած ըլլալ կամ չըլլալ, կարճագլուխ մարդոց ձեռագործն էր, մինչդեռ սումերեան մշակոյթը ստեղծողն ու զարգացողն եղան երկարգլուխ մարդիկ։ Այնպէս որ առաջնութեան տիտղոսը կը պատկանի կարճագլուխ տիպին։

Բայց այն փաստը որ «կարճագլուխ քաղաքակրթութիւնը» «երկարգլուխ քաղաքակրթութենէն» հին է կամ հին ըլլալ կը թուի, չի նշանակեր թէ կարճագլուխ ցեղն էր երբ ողջ քաղաքակրթութեան միակ ու իսկական արարիչը, ինչպէս կը կարծէ Պ. Արալ։ Օրինակի համար Սումերեան քաղաքակրթութիւնը, իր չքեղ ու ինքնատիպ արուեստի գործերով, սեպական գրով ու գրականութեամբ, ծնաւ ու աճեցաւ միանգամայն անկախ Նկարուն կաւեղէնի մշակոյթէն։ Կրնայ ըլլալ որ կարճագլուխ մարդոց հետքեր գտնուած ըլլան Սումերեան վայրի մը նախասումերեան խաւին մէջ։ Ատով չի բացատրուիր Սումերական քաղաքակրթութիւնը որ թէ խորապէս տարբեր էր, եւ թէ անհամեմատ աւելի բարձր։

Աւելի գար, պեղումներով հաստատուած է որ, երբ կարճագլուխ արշաւողները Ք. Ա. 2000 թուին Փոքր Ասիա եւ Հայաստան եկան, միակ գիտութիւնը զոր Էթէմ Արալ կրցած է յանձնուանէ յիշել իբրեւ մին Թուրքերու, որպէս թէ ստեղծած բազմաթիւ գիտութիւններէն, հանքագործութիւնը, արդէն բարձրօրէն զարգացած եւ ծաղկեալ վիճակի մէջ էր այնտեղ։ Եւ ապացուցուած է մարդաչափական քննութեամբ թէ Հայաստանի եւ Փոքր Ասիոյ տեղածին բնակչութիւնը, Սումերներուն պէս, երկարգլուխ տիպին կը պատկանէր։

Քաղաքակրթութիւնը, ուրեմն, առնուազն կրկնակ հիմ ունի։ Մէկ հիմը դրուած է կարճագլուխ ցեղին կողմէ. միւսը, շատ աւելի բարձրորակը, գործն է երկարգլուխ թուխ (Միջերկրականեան) տիպին։

Բայց ենթադրենք թէ քաղաքակրթութեան միակ ստեղծիչները կարճագլուխ մարդերն էին. ապա կը հետեւի՞ թէ «այս մարդիկը Թուրքեր էին»։ Միմիայն ճերմակ ցեղի կարճագլուխ ստորաբաժանումը կը պարունակէ քըսանի չափ ժողովուրդներ — որոնց կարգին Ֆրանսացիները որ մասամբ կարճագլուխ են։ Ատոնց վրայ աւելցուցէք բարձր քաղաքակրթութեան տէր Չինացիները եւ ամերիկեան Հնդիկները։ Այս ժողովուրդներէն ոեւէ մին Թուրքերուն չափ իրաւունք ունի ինքզինքը նոյնացնելու «ընտրեալ» ցեղին հետ։ Եթէ հարցը Ֆիզիքական տիպի պատկանութեան մասին է, ճերմակ ժողովուրդներուն մէջ ամէնէն աւելի Հայերը իրաւունք ունին այդ տիտղոսին. այդ պատճառով Արմենոիդ բացատրութիւնը կարճ գլուխ ցեղին համար բնորոշուած գիտական յորջորջումներէն մին է։ Ուրեմն ինչի՞ վրայ հաստատուած է Թուրքերուն կարճագլուխ կայսրութեան գահին վրայ ունեցած յաւակնութիւնը։

Այն փաստին վրայ, կ'ըսէ Արալ, որ Կեդր. Ասիան Թրքական երկիր է, «այս ժողովուրդները Թուրք կը կոչուէին եւ ԱՆՈՆՑՄԷ ոմանք տակաւին այդպէս կը կոչուին»։

Հարկ կա՞յ Թրքական համալսարանի մը ուսանողին սորվեցնելու որ երբէք Կեդր. Ասիոյ ներկայ բնակիչներուն մէկ մասը Թուրք կը կոչուի, այդտեղ «տակաւին»ի խնդիր չկայ։ Կեդր. Ասիան Թրքական երկիր չէր նոյնիսկ դասական շրջանին, ուր մնաց այն նախապատմական շրջաններուն երբ կ'ենթադրուի թէ տեղի ունեցած են «քաղաքակրթութեան արարիչներուն» գաղթաշարժերը։ Եթէ գոյութիւն ունի փաստի փշրանք մը անգամ, թէ «այդ մարդիկ» Թուրք կը կոչուէին կամ Թրքերէն կը խօսէին, Պ. Արալ թող մէջտեղ դնէ զայն։

Էթէմ Արալ կ'ըսէ. «Նոյնիսկ այսօր Կեդր. Ասիոյ մէջ երկիր մը կայ որ Թուրքիստան կը կոչուի»։

Փաստերը հետեւեալներն են.— Թուրքերը, որ սկզբնապէս կը բնակէին Հիւսիսային-Արեւելեան Ասիոյ մէջ, Պայքալ լճին շուրջը, Ք. Ե. 6րդ դարուն արշաւեցին Կեդր. Ասիա եւ գրաւեցին զայն։ Ք. Ե. 11րդ դարէն սկսեալ, արդի Թուրքերուն նախահայրերը արշաւեցին Արեւմտեան Ասիա եւ Եւրոպա։ Վերջապէս անոնք տեղաւորուեցան Փոքր Ասիոյ եւ Հայաստանի մէջ, ուր զիրենք կը գտնենք այսօր։ Թուրք ժողովուրդներէն ոմանք մնացին Կեդ. Ասիոյ մէջ եւ այն տեղ հաստատուեցան։

Այդ է պատճառը որ «այսօր Կեդր. Ասիոյ մէջ Թուրքիստան անունով երկիր մը կայ, եւ ուրիշ երկիր մը Արեւելեան Եւրոպայի մէջ, որ Թուրքիա կը կոչուի»։

Վերոյիշեալ արշաւանքները, որ կը պատկանին ամբողջովին պատմական եւ համեմատաբար նորագոյն ժամանակներու, ոչ մէկ կապ ունին նախապատմական կարճագլուխներու գաղթերուն հետ, որ պէտք է տեղի ունեցած ըլլան Ք. Ա. առնուազն 5րդ հազարամեակին։ Նոյնիսկ մեր թուականի առաջին դարերուն Կեդր. Ասիան բնակուած էր ոչ-Թրքական, ամենայն հաւանականութեամբ արիական, ժողովուրդներով։ Նոյնիսկ այսօր Թուրքիստանի բնակչութիւնը կը բաղկանայ մասամբ Ուրալ-Ալթայեան ժողովուրդներէ, որոնց արեան մէջ մեծ չափով արիական արիւն կայ։

Կարճ, եթէ Կեդր. Ասիա Թրքական երկիր է այսօր, այդպէս է շնորհիւ յետագայ աշխարհակալութեան եւ ոչ սկզբնական սեփականատիրութեան։

Նոյնիսկ Հիւսիսային Ասիոյ համար չենք կրնար ըսել որ նախապատմական շրջանին բացառապէս Թրքախօս ժողովուրդներուն կը պատկանէր։ Ականաւոր գիտնական մը Մարկանի կարծիքով Հնդեւրոպականներու նախահայրենիքը Սիպերիան էր։

ՎԵՐՈՆԻՔԱ ՔԱՐԵԱՆ

Յառաջդիմասիրաց դպրոցահանդէսը

ՔԱՇԱՆ — Պանեէօ-Քաշանի … բեկան գաւառահանդէսն էր կիրակի։ Երջանիս հայրենակիցները, Փարիզի եւ շրջակայքի մտերիմները Ռոպէնսոնի ծանօթ վայրը փութացած էին։ Հովանոցակներու տակ եւ ընդարձակ սրահին մէջ, ընտանիքներ իրենց սեղանները սարքած էին. Վարչութեան մրաջան անդամներէն ամէն մէկը իր գործը եւ պաշտօնը ունէր։ Հանդէսի առաջին բաժինը կը բանայ վարչութեան կողմէ Պ. Ս. Գարակէօզեան, երեւան կը հանէ հայ ժողովուրդի բնութեան հանդէպ ունեցած պաշտամունքը։ Ան հաճոյքներու վայրը ընտրած է լեռներու բարձունքները, … ճերու եղերքները, պարտէզներու ստուերախիտ ծառերը … Ու կը թելադրէ որ ատոնց ապրուելու ամպոտ երկինքէն, ստեղծեն ներքին հոգեկան ապրում եւ խանդավառ … րամադրութիւն։ Խօսքը ուսուցիչ Պ. Նշան Պէշիկթաշլեանինն է.

— «Քիչ առաջ ըսուեցաւ որ երկինքը ամպոտ է։ Հայը ամպեր շատ տեսած է իր կեանքին մէջ, Հայը ան է որ ամպերէ չի վախնար, եւ մանաւանդ ան որ հոգիին մէջ ունի արեւը որ ամէն ժամանակ լուսաւոր է ներքին շառայլներով, որ հոգեղինուած է, լուսաւորուած։ Այսօր համախմբուած ենք «Յառաջդիմասիրաց» միութեան այս հանդէսին, դպրոց մը պահպանելու համար, գործ մը ուր կը շարունակուի ինը տարիէ ի վեր։ Ի՞նչ է դպրոցը, նոր սերունդին լուսաւորման մը, բոլոր տեսակի սպառազինութեանց ամէնէն կարեւորը։ Վայ այն ազգին որ օդի, ծովու եւ ցամաքի վըրայ սպառազինուած է թնդանօթով, ժողովային գործիքներով եւ զուրկ է հոգեկան սպառազինումէն։ Այդպիսիները կրնան օր մը կործանիլ իրենց զէնքերուն վրայ։ Բոլոր սպառազինութիւններու կենսականը նախ հոգեկանն է, մտայինը, ցեղայինը։ Պատահած է որ բանակ մը յաղթած ըլլայ իր հոգեկան ուժականութիւնով։ Հայ զօրավար մը անգամ մը, իր …

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (102)

ՍՏԱՄՊՕԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Սուլթանի դէմքը պայծառացաւ։

— Լա՛ւ, աղէկ մխիթարութիւն մըն է. ուրեմն հօրեղբօրը հետն է...

— Ես աւելի լաւը կրնամ ըսել, դիտել տուաւ քարտուղարը. շատ հաւանական է որ երեքը միասին բարեկամի մը տունը մնացած ըլլան գիշերը...

— Բայց, այդ պարագային տունը հետամայն կ'ընէին...

— Պէտք չկար. ընտանիքը ուրիշ անգամ չունի մտահոգ ըլլալու համար. կ'երեւայ թէ պարելու գացին, ուշ մնացին եւ հօրեղբայրը աւելորդ սեպեց ծառաները արթնցնել՝ պարզապէս ըսելու համար թէ առաւօտուն պիտի վերադառնան...

— Իսկ իրենց հագուստնե՞րը...

— Այս առաւօտ մէկուն հետ բերել կուտան... դեռ շատ կանուխ է, եօթնուկէսը նոր անցեր է...

— Անշուշտ կարելի է, բայց անհաւանական. տարբեր խնդիր եթէ անակնկալ բան մը պատահելով ուշ մնացին...

— Թերեւս, ամէն պարագայի լաւ նշան է. գիտէք որ յեղափոխութիւնը տակաւին պայթած չէ եւ Քազարմի ու Ալին իշխանութեան գլուխ չեն գըտնուիր։ Անշուշտ կրնան շատ դիւրութեամբ փախցնել Տայանայի նման մինակ մնացած աղջիկ մը եւ սակայն պատճառ ցոյց տալ. օրինակ կրնան ըսել թէ մէկու մը սիրահարած ըլլալով անոր հետ փախած է կամ Թուրք երիտասարդ մը ծայրայեղ միջոցներու դիմած է— այդ տեսակ բաներ կը պատահին Պոլսոյ մէջ— կրնան նոյնիսկ պնդել որ աղջիկներու տեսութեամբ գրաւող մէկը առեւանգած է զայն... բայց չեմ կարծեր որ անոնք ելլեն Տրնքէնըիփն պէս համբաւաւոր մէկը եւ իր աղջիկը փախցնելու վտանգը աչք առնեն... չափազանց տխուր բան է արդարացնել այդ տեսակ քայլ մը...

— Թերեւս իրաւունք ունիք, հաւանեցաւ Սուլթան յուսահատօրէն. բայց չենք կրնար այս ահարկելի անորոշութեան մէջ մնալ. Ի՞նչ պիտի ընենք...

Քարտուղարը ոտքի բարձրանալով իր ձեռքը դրաւ երիտասարդին ուսին.

— Դուք հիմակուհիմա ամէն բան ինծի ձգեցէք. վեր գացէք, բաղնիք մը առէք ու քանի մը ժամ անկողինին վրայ հանգստացէք...

— Չեմ կրնար, բողոքեց Սուլթան. պէտք է Տայանան գտնեմ. ու եթէ ձեր քննութիւնները արդիւնք մը չյանգին, այն ատեն ես ինքս իշխանին բնակարանը պիտի երթամ. տարբեր … մը ունի՞ք...

— Ո՛չ, միայն անելի մը. դուն շատ յոգներ ես, տղա՛ս, ուրեմն եթէ կ'ուզես իսկապէս օգտակար ըլլալ, քանի մը ժամ պիտի հանգստանաս՝ ուժերդ վերստանալու համար. մինչեւ այն ատեն ես գործի կը սկսիմ ու նորէն վստահութեան հետ կը տեսակցիմ..

Սուլթան երբեք չէր ուզեր տեղի տալ, բայց առողջ միտք ունենալով, խորհեցաւ թէ քարտուղարը անառարկելի իրաւունք ունէր։ Այնքան բաներ անցեր էին իր գլուխէն վերջին քառասունըութը ժամուան ընթացքին որ, բոլորովին ուժասպառ եղած էր։ Կարճատեւ հանգիստ մը նոյն էր միայն որ յոյս ունէր իր կորովը վերագտնելու՝ արդիւնաւոր կերպով կըրնալ դաշտը նետուելու համար։

Վեր բարձրանալով, կանաչէն հանեց նաւաստիի հագուստները, ածիլեց իր երկու օրուան մօրուքը, թաղուեցաւ բաղնիքի տաք ջուրերուն մէջ ուր մնաց քառորդ ժամու չափ։ Ցետոյ երբ քարտուղարին ննջասենեակը վերադարձաւ, տեսաւ որ մաքուր սաւաններ անցուցեր էին անկողինին ու գիշերանոց մը պատրաստեր էին իրեն համար։ Անկողին մտնելու վրայ էր, երբ քարտուղարը ներս եկաւ.

— Դեսպանին հետ խօսեցայ, ըսաւ. Մ. Քէմալին հետ յարաբերութեան մէջ պիտի մտնէ... Կազին ալ մայրաքաղաքը Էնկիւրի փոխադրեց ու մեր գործը դժուարացուց. սակայն ստիպուած ենք երկու դեսպանատուն պահել... անշուշտ ձմեռը հոն կը մնանք, սակայն ամառը, Աստուած հեռու ընէ, ապրելիք տեղ չէ. այնպէս որ նորէն Պոլիս կը վերադառնանք. բայց այդ պարագային ալ կարեւոր խնդիրներու համար փութանակ անձամբ տեսակցութիւն ունենալու պետական մարդոց հետ, ստիպուած ենք հեռաձայնը բանալ... Հիմա մասնաւոր օգնականով տեղեկագիր մը պիտի ղրկենք Էնկիւրի, ինչպէս նաեւ ոստիկանութեան մեծաւորներուն ցուցակը զոր մեզի համար ձեռք անցուցիր. զէնքերը պիտի բաշխուին այս գիշեր...

— Տա՛ր Աստուած որ Քէմալը հաւատք ընծայէր ձեր խօսքին, դիտել տուաւ Սուլթան. դժուա՛ր թէ հաւատայ որ իր վստահելի բարեկամները — ինչպէս օրինակ իշխան Ալին— ապստամբ իրեն դէմ զէնքը ջախջախելու համար, մանաւանդ որ ապացոյցին նշոյլն անգամ չունինք...

— Ինչ որ է, մինչեւ դուն արթըննաս, կարելի է լուր մը ստանանք...

Սուլթան հանգստաւէտ անկողինին մէջ դարձաւ։

— Ձեզմէ խոստում մը կ'ուզեմ, ըսաւ քարտուղարին. վարը պիտի հարցնէք բայց...

— Ի՞նչ խոստում ..

— Երկու ժամէն զիս պիտի արթընցնէք. այդքանը կը բաւէ որպէսզի ուժերս վերստանամ ու նորէն ոտքի ելլեմ. չեմ կրնար աւելի երկար մնալ որքան ատեն որ չենք գիտեր թէ ինչ պատահած է Տայանային...

— Շատ լա՛ւ, կ'արթնցնեմ...

— Շնորհակալութի՛ւն...

Սուլթան աչքերը փակեց։ Իրեն այնպէս թուեցաւ թէ վայրկեան մըն ալ տեւած չէր իր քունը, երբ քարտուղարը իր ուսէն թօթվելով կ'արթնցնէր զինքը։

— Երկու ժամ եղաւ, եկէ՛ք.. բարի լուրեր ունիմ... Սըր Ճորճ Տըրքէնըն եկած է, վարն է...

— Աստուա՛ծ իմ, ո՛ւրկէ ուր, բացագանչեց Սուլթան աչքերը չորս բանալով։

(Շար.)

կընդակէ, առանց պայքարի եւ առանց գնդակի մնացած բանակին կը հրամայէ յարձակիլ, զինուած Վարդանեանց յարձակիլ, Վահաններու, Հմայեակներու ոգւով, ու յարձակումը կը պսակուի յաղթանակով, հրա՛շք... այո, կը հաւատամ հրաշքին, բոլոր հաւատացողներու համար հրաշքը կարելիութիւն է, խոնարհինք այդ զօրավարին առջեւ: Չմոռնանք նաեւ խոնարհիլ այդ զօրավարին ուսուցչին առջեւ, զօրավար մը բարձունք մը գրաւեց, բոլոր Հայերը բարձունքի վրայ են, քանզի Հայաստանը երկնաքերձ լեռներու աշխարհն է: Ճշմարիտ Հայը ան է որ ուր ալ գտնուի, բարձունքի մը վրայ է, հեռու հարթէններէ, տափաստաններէ: Հայը բարձունքներ գրաւողն է, գագաթ մը չունեցողը՝ Հայ չէ, այլ Հայու ձեւ, Հայու շուքը, ու բոլոր բարձունքներու գիծը ցուցնողը ուսուցիչն է, ան չի կրնար աշակերտին հանճար կամ տաղանդ տալ, սակայն կը գծէ դէպի կատար գացող ազգային ճամբան: Ուսուցիչը չէ որ գրողներ, զօրավարներ, արուեստագէտներ կը ստեղծէ, ուսուցիչն է սակայն անոնց կրակէ գիծը շինողը, ճանչցէք ուսուցչին գործին մեծութիւնը: Ալ հերիք կարծուի թէ ուսուցիչը արհամարհելի «վարժապետ»ն է, խեղճ մարդ մը, արգահատանքի միայն արժանի, ինչպէս արհամարհանքի: Ուսուցիչն է որ կ'աշխատի հրաշքին հունտերը ցանել: Այս մեծ պայքարի օրերուն ուսուցիչն է որ ձեր զաւակները պիտի ընէ ձեր զաւակները, անոնք, ձեր որդիները օրէնքով ձերն են, սակայն ուսուցչին շնորհիւ է որ հոգիով, խութեամբ պիտի ըլլան ձերը, ուսուցիչն է որ անբունքը կը պահէ լեզուական հայրենիքին մէջ: Մեր լեզուն... հրաշալի տաճարին բերդ, անհուն ապաւինութիւն, անսպառելի հարստութիւն: Բոլոր հոգերը քաշեցին մեր ոսկերոտ տակէն, ի ծուարին շրջան մը կը բոլորենք՝ ապրելով եւ պահպանելով մեր լեզուին պատնէշներուն մէջ: Սիրեցէք ձեր լեզուն, սիրցուցէք զայն ձեր զաւակներուն, հայ դպրոց ղրկեցէք ձեր զաւակները: Կեցցէ հայ դպրոցը եւ կեցցէ հայ ազգը»:

Այս խօսքերը գնահատուեցան ջերմ ծափերով: Օր. Մաքրուհի Նիզամեան ինչպէս միշտ այս անգամ եւս մեներգեց Կոմիտասէն եւ Ալէմշահէն, շատ յաջող:

Յառաջդիմասիրացի աշակերտները ներկայացուցին ուսուցչին ղեկավարութեամբ «Երկու Ծայրայեղները», Գ. Գ. Ա. Խավէնեան, Ս. Նորեկեան, Կ. Գալստեան, Մխճեան կատարեցին իրենց դերերը շատ լաւ:

Սարքուած էր վիճակախաղ մը, ինը, տասը տարեկան տղաքներ եւ աղջիկներ իրենց դպրոցին ծառայելու պատրաստակամութեամբ կը թափանցէին ամէն անկիւն, կը սպառէին տոմսակներ եւ կը վերադառնային յաղթական:

Նուագախումբը Գ. Օնոսեանի ղեկավարութեամբ կը սկսէր պարահանդէսը, հայկական եւ եւրոպական կտորներ կը յաջորդէին իրարու, խանդավառ է մթնոլորտը, երգեր, ցնծութեան ինքնաբուխ աղաղակներ, մանրմիկ սեղաններէն կը բարձրանային: Բոլորս ալ գոհ ենք, Յառաջդիմասիրացի շուրջ ստեղծուած այս ժողովրդական համակրանքը, անոր գործին հանդէպ կը նկատենք գնահատական արտայայտութիւն:

Թղթակից

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 5 յուլիս (Ցաւուց).— Այս կիրակի կէս օրէ վերջ խումբ մը ընկերներով կ'ուղղուինք դէպի Սէվրի Պէշիկթաշլեան թատերասրահը, լսելու Կապոյտ Խաչի «Ծիրանեան» դպրոցի ամավերջի հանդէսը:

Կը մտնենք սրահ: Խաչուհիները գործի վրայ են, եռուզեռ մը կայ սրահին մէջ: Ժամը 3ուկէսն է, սրահը կիսովին լեցուած ընդհանրապէս ծնողներով: Վարագոյրը կը բացուի՝ բեմին վրայ շարուած են 60էն աւելի մանուկներ: Կը սկսին «Մեր հայրենիք»ը ղեկավարութեամբ ուսուցչուհի Օր. Ալճեանի: Հետզհետէ կ'երգուին «Յառաջ նահատակ», «Աղուոր մեծ կարասին» եւ «Մինչեւ յուսոյ»: Ահա մէկիկ մէկիկ յառաջ կուգան արտասանութիւն ընելու: Ո՛ր մէկը չիչել, ամէն մէկը ըսելիք մը ունի: Մանուկները ուրախ են, ուրախ են նաեւ ծնողները:

Կարճ դադարէ մը վերջ վարագոյրը կը բացուի: Բեմին վրայ են աշակերտները եւ սեղանին շուրջ նստած են դպրոցի վարչութիւնը եւ ուսուցչուհին: Սեղանին վրայ գիրքեր: Օր. Ալճեան կը բացատրէ թէ պարգեւ պիտի ստանան անոնք որ եղած են քաջի, աշխատասէր եւ չեն բացակայած դպրոցէն: Կը կարդայ անունները, մէկիկ մէկիկ կու-գան կ'առնեն իրենց նուէրները եւ շնորհակալութիւն յայտնելէ վերջ կ'երթան իրենց տեղերը: Ցետոյ տեղի ունեցաւ հայկական պար մը սպիտակ զգեստներով որ շատ լաւ կազմակերպուած էր: Կրկին կը բացուի վարագոյրը: Շարուած են աշակերտները բեմին վրայ, ահա կը սկսի խմբերգներու նոր շարք մը, «Հայկ ու Վարդանին», «Ի զէն Հայեր», «Արեւ ծագեց Թուխ ամպերէն»: Կրկին կը սկսի արտասանութիւններու շարքը, անվերջ արտասանութիւն եւ տրամախօսութիւն:

Դպրոցի վարչութեան կողմէ խօսք առնելով Գ. Ա. Փօլաճեան, բացատրեց թէ այս տարի դպրոցի կրթական վիճակը եղաւ ոչ-գոհացուցիչ, եւ թէ գլխաւոր պատճառն եղաւ ծնողներու անտարբերութիւնը դպրոցի հանդէպ: Աշակերտներու արձանագրութիւնը եղած է անկանոն, օրինակ 1937 հոկտեմբերին աշակերտներութիւն էր 60, դեկտեմբերին եղաւ 80, 1938 փետրուարին 100, ապրիլին 115, Մայիսին 120: Ի՞նչպէս կարելի էր գոհացուցիչ, երբ մէկը կուգայ հոկտեմբերին, միւսը մայիսին, ութ ամիս վերջ: Աւելին ծնողներու ամենամեծ թերութիւնն է: Դպրոցը կը գոցուի յուլիսի վերջը եւ կը վերաբացուի հոկտեմբերի առաջին հինգշաբթի: Ուրեմն ծնողները պէտք է իրենց զաւակները բերեն ու արձանագրեն: Նոյեմբեր մէկէն սկսեալ, նոր աշակերտ պիտի չընդունինք: Կը խնդրենք որ բացականերուն հաղորդէք այս յայտարարութիւնը:

Ամէնէն վերջ տեղի ունեցաւ հայկական պար մը հայկական տարազով: Երկու պարերն ալ սորվեցուցած էր խաչուհի Կարմիրմօրուքեան: Չմոռնամ ըսել թէ աշակերտները անակընկալ մը ըրած էին ուսուցչուհիին նուիրելով ծաղկեփունջ մը, փոքրիկ աստարակ մը եւ ուղերձ մը: (Այս վերջինը աշակերտներու խնդրանքով յօրինած էր Գ. Ղ. Դանիէլեան):

Ներկայ մը

Ս. Ս. Միութիւնը

Սանասարեան Սաներու Միութիւնը կիրակի կէսօրէ վերջ Րաֆֆի ճաշարանին մէջ թէյասեղանի մը շուրջ համախմբած էր իր անդամները եւ անոնց ընտանեկան պարագաները, թիւով շուրջ 50 հոգի: Կը նախագահէր Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ արք.: Վարչութեան կողմէ տեղեկութիւններ տուին Գ. Գ. Հայկ-Արամ Քիպարեան եւ Մկրտիչ Գարամեան: Խօսք առին նաեւ Վռամշապուհ սրբազանը եւ Գ. Գ. Հրաչ Զարդարեան, Ս. Ազատալեան, Վահագն Իշխալցեան եւ Բժ. Բալասան: Տեղի ունեցան նաեւ ժողովրդական երգեր:

Վարչութեան տուած տեղեկութիւններէն կը հասկցուէր, որ Սանասարեանի Եւրոպա ունեցած հիմնադրամը փրկելու համար եղած բոլոր փորձերն ապարդիւն մնացեր են: Դիմումներ եղած են աւելի առաջ Էջմիածին, Պոլիս Սանասարեան Խնամակալութեան, Գ. Նորատունկեանին, երբ ողջ էր տակաւին, ինչպէս նաեւ Բարեգործականին, որուն հոգածութեան ու խնամքին յանձնուեր էր հիմնադրամը Գ. Նորատունկեանի եւ Խնամակալութեան հաւանութեամբ: Այս վերջինը հաւանած էր որ տարեկան հարիւր վաթսուն հազար ֆրանքի պատկառելի գումար մը փոխադրուի Պոլիս ամէն տարի, կրթական պէտքերու համար:

Չորս-հինգ տարուան մէջ գանձը անտարակոյս հալեր է, որ այժմ Պոլիս դրամ չի փոխադրուիր: Բարեգործականին դիմումներ եղած են, Սանասարեանի անունը մոռացումէ փրկելու համար որ եւ է հիմնարկութիւն ընել, որ եւ է կրթական համեստ ձեռնարկ, եւ սակայն այս մարմինը Պիղատոսի պէս ձեռքերը լուացեր է, յայտնելով թէ իրենք որ եւ է իրաւունք չունին, եւ Պոլսոյ խնամակալութենէն եկած հրահանգները գործադրողներ են միայն:

Ներկաները տխրութեամբ լսեցին տրուած տեղեկութիւնները, եւ ընդհանուր փափաքին վրայ վերընտրեցին նախկին վարչութիւնը, աւելցնելով պակսած անդամները: Նոր վարչութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալներէն, — Գ. Գ. Հայկ-Արամ Քիպարեան, Մկրտիչ Գարամեան, Հրաչ Զարդարեան, Վահագն Արուլեան եւ Վահագն Իշխալցեան:

Ցանկութիւն յայտնուեցաւ հանդիսաւորապէս տօնել մեծ բարերար Մկրտիչ Սանասարեանի ծննդեան 120ամեակը, (1818) մահուան յիսնամեակը (1890) եւ Սանասարեան վարժարանի հիմնարկութեան 60ամեակը (1881), միեւնոյն ատեն լոյս ընծայելով հատոր մը, նուիրուած՝ Սանասարեան վարժարանի պատմութեան բարերարին, Կ. Եզեանցի տեսուչներուն, ուսուցիչներուն եւ սաներուն կենսագրութեան:

Սաներէն մէկը

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՅԻՍ 28

ԳՈՒՑՕ — Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Մուրատ» խումբը, թէեւ քիչ մը ուշ, նախաձեռնած էր Մայիս 28ի 20րդ տարեդարձը տօնել արժանավայել կերպով:

26 Յունիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին բազմութիւնը գրաւած էր Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ-Շահպազ» ակումբի նստարանները, հետաքրքրական սպասումի մէջ:

Հանդէսի բացումը կատարուեցաւ յոտնկայս, «Մեր հայրենիք»ով զոր քանի մը ընկերներ եւ խաչուհիներ երգեցին, ղեկավարութեամբ Ա. Գ. Մեսումենցի: Ընկեր Ա. Քէնտիրեան պարզեց մանուկ Հայաստանի ծնունդը: Ապա ներկաները հրաւիրեց վայրկեան մը յոտնկայս յարգել յիշատակը բոլոր նահատակ ռազմիկներու, որոնք իրենց արեան վերջին կաթիլով ոռոգեցին հայրենի դաշտերն ու ձորերը: Մէջ ընդ մէջ մեներգեցին ճարտարագէտ-ելեկտրագէտ Գ. Վ. Գասպարեան «Ալագեազ բարձր սարէն», «Գարնան օրեր», տիկիններ Վ. Ճերմակեան՝ «Գարուն», «Զէյթունցիներ», Սիրուն Հալաճեան՝ «Բարի լուսի», «Աչքերով խօսունկ» երգերը, ընկերակցութեամբ (դաշնակ), Ա. Գ. Մեսումենցի: Արտասանեցին Տիկին Սաթենիկ Հալաճեան «Հայրենիք», Օր. Ծ. Վարդանեան «Հայաստանին» (Յովհ. Մահտեսեան), եւ փոքրիկն Ս. Տօնէրեան «Հայաստանին»:

Քառորդ ժամ դադարէ վերջ, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, ընկեր Հրանդ Սամուէլ, որ մօտաւորապէս մէկ ժամ տեւող ճառով մը բացատրեց «Մայիս 28»ի իրական իմաստը: Պատմական փաստերով քաղաքականն ըրաւ հայ ժողովուրդին երէկուան եւ այսօրուան վիճակին: Շեշտեց թէ հայկական դատը չի կրնար լուծուած նկատուիլ, որքան ատեն որ հարիւր հազարաւոր Հայեր իրենց մայր հայրենիքէն դուրս կ'ապրին, իբրեւ հայրենազուրկ: Խօսեցաւ գաղութներու մէջ նոր սերունդը իբրեւ հայ մեծցնելու անհրաժեշտութեան մասին, գովեց Գորտոյի ափ մը Հայերուն կատարած աշխատանքը այդ ուղղութեամբ: Ցետոյ ակնարկ մը նետելով ներկայ քաղաքական կացութեան, մանաւանդ Հայաստանի գլուխներուն վրայ, յորդորեց միացեալ ճակատ կազմել՝ որպէսզի վաղուան փոթորիկը չլառուած ումերով չդիմաւորենք եւ անակնկալի չգանք: Վերջացնելով, հրաւիրեց աջակցիլ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որուն ամբողջ գործունէութիւնը նուիրուած է ազատագրութեան սրբազան գործին: Ընկերոջ ճառը կ'ընդմիջուէր ծափերով:

Հանդէսի վերջաւորութեան ներկայացուեցաւ կենդանի պատկեր մը, Ա. Ահարոնեանի «Հսկումի գիշերը»:

Հանդէսէն վերջ տեղի ունեցաւ խնճոյք որ տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամը 1: Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Հրանտ Սամուէլ որ կառավարեց խնճոյքը՝ խանդավառ մթնոլորտի մէջ:

Յայտնուած փափաքին վրայ ընկեր Հ. Սամուէլ յետաձգեց իր Փարիզ մեկնումը եւ չորեքշաբթի իրիկուն Գ. Դ. Շահլամճեանի ճաշարանին մէջ հրապարակային դասախօսութիւն մը տուաւ՝ օրուան հրատապ հարցերուն շուրջ: Արագ ակնարկ մը նետելէ վերջ միջազգային ներկայ կացութեան վրայ, ծանրացաւ մանաւանդ Սանճաքի խնդրին վրայ, քննեց Մերձաւոր Արեւելքի մէջ վերջին տարիներու ընթացքին առաջ եկած փոփոխութեանց պատճառները, մեծ պետութեանց մրցակցութիւնը ու հակամարտութիւնները եւ հայ ժողովուրդին պարտականութիւնները: Խօսեցաւ նաեւ Հայաստանի ներկայ կացութեան եւ գաղութներու վիճակուած դերին վրայ, յորդորելով չվհատիլ եւ անյողդողդ կամքով դիմագրաւել ապագան:

Ընկերոջ դասախօսութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց ունկնդիրներուն վրայ: Ներկաներէն քանի մը հոգի հարցումներ ուղղեցին որոնց ընկերը գոհացում տուաւ:

Կ. Տօնէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՆՈՐ ԳԻՒՏԸ

«Հայրենիք» հետեւյալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 Յունիս).

— «Թուրքերը նոր գիւտ մը ըրած են, այն է թէ Հայերը կը պատկանին Թուրք ցեղին եւ հայերէնն ալ Թուրքերէնի մէկ աղճատուած գաւառաբարբառն է:

Չէ՞ք հաւատար: Կարդացէք «Հապէր» եւ «Աքշամ» Թուրք թերթերուն մէջ գրուածները:

«Պատմությունը ցույց կուտայ, կ'ըսուի հոն— թէ Հայերը Թուրք են: Իմ կատարած ուսումնասիրությանց կարգին, Ատտիլայի կատարած ազգերու արշաւանքը հարաւային Գերմանիայ մէջ կանգ առած է, եւ այսօր Վիւրթէմպէրկի Գերմաններուն մօտ թուրք-հայ ցեղին պատկանող հազարաւոր հոգիներու կը հանդիպինք, այնպէս որ մարդ ինքզինքը Թուրքիոյ մէջ կը կարծէ... Էրմէն տղամարդ կը նշանակէ եւ թուրքերէն է: Այս անունն անգամ չի՞ հասկցներ, թէ Թուրքերէն փրցուած գոյութիւն մըն է Հայը»:

Ահա Թրքական «յայտնութիւնը» նաեւ լեզուի մասին.—

«Հայերէն կոչուած լեզուն երբ «Արեւ լեզու» տեսութեամբ վերլուծենք, կը տեսնենք թէ մեր նախնիքներուն գործածած թուրք լեզուին աղճատուած եւ տեսակ տեսակ տարբեր խառնուելով հայերէն անունը առած գաւառաբարբառ մըն է»:

Եւ գիտէ՞ք ով է այս չնաշխարհիկ գիւտին հեղինակը: Ինքը՝ Աթաթիւրքը, Մուսթաֆա Քէմալ փաշան:

Ճիւմհուրիէթ թերթին մէջ յայտնի Եռնուս Նատին կը հաղորդէ թէ՝

«Աթաթիւրքի պատմական հետազօտութիւնները ցոյց են տուած, որ Հայերը Թուրքերէ սերած են: Աթաթիւրքի կատարած մեծ յեղաշրջման մէջ լեզուին յարգանքի արժանի մեծ կարեւորութիւն մը ունին այն նոր ճշմարտութիւնները, զորս անիկա քաղաքակիրթ աշխարհին առջեւ դրած է՝ լուսաբանելով պատմութեան մինչեւ հիմա ձեռք չդպցուցած խաւարը: Եւ այս յեղաշրջումներու լոյսին մէջ, Թուրք եւ Հայ՝ պատմութեան մէջ զիրար գտած են իբրեւ միեւնոյն ծագումն ունեցող մարդիկ: Աթաթիւրքի յեղաշրջումը իրագեկ Թուրքերու իրական զգացումը այս է հիմա Հայոց հանդէպ»:

Այս բացայայտ եւ այնքա՜ն երախայական առասպելները տարածելով՝ Թուրքերը, կը թուի թէ, երեք հիմնական նպատակներ կը հետապնդեն:

Առաջին՝ անոնք ի նկատի ունին Ալեքսանտրէթի շրջանը, որուն Հայերը իբր իրենց հարազատ եղբայրները ներկայացնելով՝ կ'ուզեն մեծամասնութիւն մը ստեղծել իրենց ի նպաստ:

Երկրորդ՝ այս առասպելի օգնութեամբ կը ձգտին հարկադրել իրենց լուծին տակ մնացած հայկական բեկորները ի սպառ հրաժարելու հայ դպրոցներէն, հայ լեզուէն ու գրականութենէն, ինքզինքնին Թուրքերէն տարբեր ցեղ մը ճանչնալէն, նըկատելով Թուրքերէնը իբր իրենց հարազատ լեզուն եւ ինքզինքնին զգալով այսուհետեւ իբր Թուրք ցեղի զաւակներ, որով, ուրեմն, մոռնալով իրենց հայկական ուրոյն ծագումն իսկ:

Երրորդ՝ Թուրքերը իրենց յերիւրած առասպելի միջոցով իւրացուցած կ'ըլլան հայ ցեղի պատմական ամբողջ ժառանգութիւնը, դարձած կ'ըլլան արիացիներ ծագումով ու մշակոյթով, կապուած կ'ըլլան օրկանապէս Եւրոպացիներուն եւ անոնց քաղաքակրթութեան հետ, պէտք չեն ունենար այլեւս ամչնալու իրենց բարբարոս անցեալէն, կ'ունենան ոչ միայն քանդել եւ սպաննել գիտցող, այլեւ բարձր քաղաքակրթութիւն ըստեղծող եւ շինարար աշխատանքի ընդունակ ազնիւ ցեղի մը բոլոր դրական յատկութիւնները:

Թուրքերը, ինչպէս կ'երեւի, աներկբայ, չափազանց կը տառապին այժմ Inferiority Complex (ստորադասութեան հիւանդագին զգացում) կոչուած հոգեկան ախտէն եւ չեն ուզեր հաշտուիլ պատմական այն անհերքելի ու հանրածանօթ փաստին հետ, թէ իրենք մոնղոլական ծագում ունին, թէ իրենք օտար են միանգամայն եւրոպական ցեղերուն եւ քաղաքակրթութեան, թէ իրենք պարզապէս Միջին Ասիայէն գաղթած բարբարոս ցեղ մըն են, որ դարերու ընթացքին դրական ոչինչ են տուած մարդկութեան, եւ որ գիտցած են միայն քանդել բարձր քաղաքակրթութիւններ, ջուրէ եւ սուրէ անցընել իրենցմէ շատ բարձր ցեղեր, թալլել ու աւերել իրենց շուրջը շարունակ՝ պատմութեան մէջ տխուր հռչակ մը հանելով միայն իբրեւ անօրինակ ու անմարդկային ջարդարարներ:

Այսպիսի մռայլ ցեղային անցեալ մը այնքա՜ն կը ճնշէ քէմալական Թուրքերու հոգիին վրայ, որ անոնք չեն իսկ ամչնար նոյնանալու իրենց զոհը եղող հայ ցեղին հետ, չեն ամչնար Թուրքերէնը հայերէնի հետ խառնելով: Այդ կերպով անոնք կ'ուզեն նուազ պատճառ ունենալ ամչնալու իրենց անցեալէն: Այդ կերպով անոնք կ'ուզեն հիմ ու իրաւունք ունենալ հպարտօրէն խառնուելու քաղաքակիրթ ազգերու կարաւանին:

Արդեօ՞ք Inferiority Complexի հետ միասին նաեւ վատ խիղճը չէ՞ որ կը տանջէ Թուրքերը: Արդեօ՞ք իրենց ահաւոր ոճիրներու ձգած խորունկ հետքերը ջնջելու համար՝ անոնք չեն ձըգտիր բարոյապէս բարձրանալ իրենց դժբախտ զոհերու մակարդակին վրայ: Արդեօ՞ք անուղղելի այդ ջարդարարները ու թալանճիները, ամբողջ ժողովուրդ մը վայրագօրէն կոտորելէ յետոյ, այժմ ալ անդիմադրելի մղում չեն զգար իրենց մէջ յափշտակելու նաեւ այդ ժողովուրդի անցեալը, ցեղային ծագումը, մշակոյթը, լեզուն եւ հոգեւոր ամբողջ ժառանգութիւնը:

Ամէն պարագայի տակ երեւոյթը չափազանց ուշագրաւ ու յատկանշական է թրքական նկարագրի ու մտայնութեան համար եւ աննախընթաց է ազգերու բովանդակ պատմութեան մէջ»:

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ

ՁՆԿՈՒՆԵՆՑ ՑՈՒԼԵՐԸ

Սակայն ամբողջ գիւղը կը սիրէր այս մարդը, որովհետեւ հարսանիքներու զուարթութիւնն էր, խրախճանքներու, տօներու, ուխտագնացութիւններու հոգին էր: Թիզ մը հող չունէր գիւղին մէջ ու կ'ապրէր ինքնիրմէն սորված արհեստով: Գալստար էր ու երջանիկ էր իր լիփ լեցուն տունով: Կար հացթուխ մայրը որ կէս «բժիշկ» էր, որ ինքզինք կ'անուանէր բժիշկ. ունէր լաւկեաց կին մը ու զաւակներ, ինչ երջանիկ էր. համակ ուրախութիւն, երգ, սրախօսութիւն, կատակ ու անոյշ ծաղրանք: Եթէ այն պակասութիւնը չունենար որ թուեցի, մենք շատ անգամ զինք պիտի չփոթէինք ծաղկած ծառի մը հետ ու թռչուններու պէս թեւերուն վրայ պիտի թառէինք:

Կարե՛կ աղբա՛ր:

Հարսանիքին գո՞րգ կ'ուզես: Պիտի ըսեմ հօրս որ ոչ թէ՝ մեր տան առջեւ, այլ մինչեւ հարսնցուին տունը լայն գորգ ու կապերտ փռել տայ: Երբ մայրս զիս կարգէ, անպատճառ դուն պիտի ըլլաս հարսնւորին գլուխը ու քանի որ անանկ կը կամենաս, փողոցը փռուած թանկագին գորգերուն վրայէն ծնրադիր քալէ, երգելով երգելով, մեր գիւղի աղջիկներուն հանած չէյերը դուն բոլորը գիտես, դուն ալ պակաս բանաստեղծ չես արդէն:

Տավուլ-զուռնայի առջեւէն, ծունկի վրայ պար կը դառնաս, ճակտիդ ոսկի կ'ուզես փակցնեն, զուռնան պայթեցնելու չափ, ատ ըլլայ ուզածդ: Ամէն դրան առջեւ լանկտա (ափսէ) ի վրայ օղի ու գինի «բաղդում տեսակ», ուտելի՞ք կ'ուզես. ո՞վ կրնայ մերժել: Մեր դրան առջեւ ալ ի՞նչ կ'ուզես մորթեն չէմքին վրայ, ապա-խան չարդուանին հետ դուն պարելով պիտի օղի խմես, մեր անկրկի արտերուն պէս ծծելով. Թող քու կամքդ ըլլայ, միայն թէ՝ մեզի հետ ծնած-մեծցած մեր եզներէն չըլլայ. մենք անոնց մահը չենք տեսած. հայրս կը յիշէ մէկ հատ միայն ու ինք ասկէ սպիտակած վէրք մը ունի որ կը կոտտայ մինչեւ վերջ: Հեռու երկիրներէ պիտի բերեմ, եզ մը իմ քրտինքով գնուած:

Կարե՛կ աղբա՛ր:

Միայն թէ՝ երբ ձեր դռնէն անցնիմ այնպէս մի սատանեցներ հոգիս:

—Ծօ ի՞նչ կեցեր ես, չըլլայ թէ արհեստդ ձեռքէդ առնել ուզես:

Ես ուրիշ ճամբայ չունէի դպրոց երթալու համար. յետոյ ատ իմ ճամբան էր: Տան ետեւի կողմէն թէ հեռու էր եւ թէ վարժապետին դռնէն պիտի անցնէի, հոն ալ կարծես պատուելին չէր թուեր, իրենց շուներն ու աղաքը վատանց էին. վարժապետը յարգելու համար ստիպուած էինք անոնցմէ ալ քաշուիլ: Կարեկ աղբարը կը նախընտրէի, անկէ վերջ սակայն ընկրկելու տունը կար որ մէկը միւսին մոռցնել կուտար: Միայն թէ՝ հոն բոլորովին տարբեր էր պատճառը:

Ես խելքի հասակով, խաչոր փութով տղայ մը՝ ագելով կը մօտենայի երկրորդ փորձանքարին ու կը սկսէի դողալ երբ կը լսէի.

— Ըմպա՛ու. ը՛մ ը՛մ պառ՛ու ո՛ւ ո՛ւ ա:

Ձնկունենց Աղաճան աղբօր ցուլերը դուրս կ'ելլէին:

Դուք տեսա՞ծ էք ցուլեր, քա՛ղցէք: Առաջուընէ բա՛ւ. ես նոյնիսկ ցուլերու ջոլիրներ տեսած եմ: Գիտեմ թէ սպանիական ցուլերուն, կըրկէս բերելէ առաջ վառօդ կը խմցնեն ու իրենք կ'ըսեն [illegible]: Ն. Վ. Ալպիոնի թագաւորին համար սնուցուած ցուլերէն՝ հաճոյքի համար մազ քաշեր եմ, անոնց դագանի պէս պոռալը լսելով խնդացեր եմ, ցուլեր որոնք քիթէն օղակուած, ոտքերէն շղթայուած են որպէսզի անշարժութեան մէջ պերճաշուքութեամբ պարարտանան եւ Ն. Վ.-ի հաց զաւակները սնուցանեն. ի՞նչ կը կարծէք հապա, մեզի պէս խեղկատակ ոյժերու ստացած միտ՞վ կը սնանին... Նոյնիսկ Զաքոյի անտառներուն մէջ վայրի ցուլերու յարձակումը կրցած եմ հովանոցով փախուստի մատնել, բայց Ձնկունե՞նց ցուլերը տարբեր բաներ էին:

Մարմարեայ շարժուն դղեակ արձաններ: Երկու հատ էին անոնք, բայց մեզի համար միասը մը կը կազմէին. այնքան նման էին իրարու բնաւորութեամբ ու մարմնով:

Հեռուէն զոյգ մը ատուծներու կը նմանէին. երբ փողոց կ'ելլէին ամպերէ կանչելով բոլորին, նոյնիսկ պատերը կը դողային:

Անոնց համբաւը գիւղէ գիւղ գացած էր, երկրէ երկիր տարածուելու համար: Անոնց չահատակութիւններուն պատասխանատու չկար: Ամէն ոք պարտաւոր էր զգուշանալ անոնցմէ, ուրիշ ոչինչ: Լաւ, բայց ի՞նչպէս ես զգուշանայի, ահա՛ նեղ փողոցին մէջ յանկարծ դէմս կ'ելլեն քարերը դողացնելով. փայլուն երկու զոյգ սուիններ անկած վրադ կը յարձակին, լուսնի պէս աչքերը սեւեռած: Դեռ հեռուէն ես կը զգայի որ կողերուս մէջ եղջիւրներ կը խրուէին եւ ես անոնց դէմ ունէի Դ. Ծաչկոնցէն թափած թերթեր, գրաբար Աւետարանի անթափանցելի բառեր ու քանի մը ընկերներու ծաղրանկարները որոնց համար վարժուած էի ծեծ ուտել մեր պատուելիէն: Ու ասոնցմէ զատ ուրիշ զէնք, միջոց չունէի.

— Մայրի՛կ, կը պոռայի ու ահա Աղաբարը նոր մէջտեղ կ'ելլէր փրկարար հրեշտակի մը պէս ու անոնց սրտաճմլած տարափին շանթարգել ըլլալու համար՝ կ'իյնար անոնց զաչոյնի պէս ողորկ նորաբոյս եղջիւրներուն վրայ, ու անոնք զինք օդին մէջ վեր առած կը տանէին անսահման ուրախութիւն պատճառելով իրեն, որովհետեւ միայն այդ պարագային էր որ՝ կը տեսնէինք խնդալը, գէթ ակռաներուն ցուցադրութիւնը:

Դպրոցին մէջ ականջով միայն կը լսէի, իսկ միւսը մշտական պապառ դրուած էր հեռաւոր ձայնի մը. ցուլերու մարտադաշտ բառաչին, հոգիս անոնց ոտքերուն հետ կը թափառէր անդաստանները:

Հաճոյք կը զգայի պահուած տեղէս դիտելով անոնց ազատ խաղերը:

Անոնք երբեք իրարու հետ չէին քալեր:

Նոյնիսկ տեղատարափ անձրեւի ատեն երբ մարդ-մարդասանք, հաւ ու ճնճղուկ ծակամուտ կ'ըլլային՝ ցուլե՞րը. հօփա՛, հօ՛փ, հօ՛փ, հօփալալա՛— ջրվէժի պէս կը ցատկռտէին նախ ու կը սկսէին փխրուն հող փորելու եղջիւրներով, կճղակներով, ու փոշեղոյն կը ներկէին սորսով, կարծես, տեսակ տեսակ հողաներկերով:

Խ. ԱՐԱՄԵԱՆ

(2)

(Շար.)

Հրեաները, որոնք խմբովին արձակուեցան եւ որ եւ է յոյս չունին ուրիշ գործ գտնելու ։

Բոլոր այն Հրեաները որոնք փողոցի վրայ նայող յարկաբաժիններ կը բնակին, հրաման առացան անմիջապէս հեռանալու։ Հրեաներ հազիւ կը նըշմարուին քաղաքին փողոցներուն մէջ, եւ ընդհանրապէս անցագրի համար պաշ կողմած առեն։ Անոնք վտարուած են բոլոր հանրային պարտէզներէն, չեն կրնար սինեմա, թատրոն կամ սրճարան մտնել առանց անարգուելու։ Անհրաժեշտ պիտոյքները կը գնեն հրէական խանութներէ, իրենց տուներուն մօտ ։

Աւստրիոյ կայուն վիճակ ստացած է Վիեննայի մէջ, նոյնպէս չըջապայութիւնը ։

*** Կառավարութիւնը ամէն միջոց կը փորձէ օր առաջ լրացնելու համար Աւստրիոյ ձուլումը։ Լուծուեցան նախկին պատերազմիկներու 174 ընկերութիւններ, ոստիկանական 37 ընկերակցութիւններ եւն.։ Ծախուեցան են շատ մը կարեւոր թերթեր։ Վիեննայի փաստաբանական կաճառին դաւաճէն վերջը, երբ 730 հրեայ փաստաբաններ վտարուեցան, այժմ ձեռնարկուած է միջնակարգ վարժարաններու արիականացման ։

Ծանր դէպքեր Պաղեստինի մէջ

—

Անարեկչական գործունէութիւնը օրէ օր կը սաստկանայ Պաղեստինի մէջ։ Չորեքշաբթի օր ռումբ մը պայթեցաւ Հայֆայի հրապարակին վրայ, ուր բազմաթիւ Արաբներ համախմբուած էին։ Ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ կատաղի կռիւ մը սկսաւ։ Պայթումէն եւ հրացանաձգութեան հետեւանքով մեռան 20 հոգի, որոնց 18ը Արաբ, երկուքը Հրեայ։ Ծանրապէս վիրաւորուեցան 38 հոգի, թեթեւապէս՝ 22 հոգի։

Ոստիկանութիւնը եւ զօրքը խստիւ կը հետապնդեն ահաբեկիչները։ Խումբ մը Արաբներ յարձակում կրեցին, երբ կը փորձէին քանդել Իրաքի նաւթագիծը։ Ինը Արաբներ սպաննուեցան ։

—◆—

ՉԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ հասած լուրերու համաձայն, ռուս զօր. Լուշավի փախուստին հետեւանքով, բազմաթիւ բարձր պաշտօնատարներ ձերբակալուած են Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Առաջին անգամ ըլլալով ձերբակալուած են տասնեակներով երեւելիներ,— հրամանատար, զօրավար, խմբագիր եւն.։

41 ԹՈՆ ՉՈՒԼ ՈՍԿԻ փոխադրուած է Սպանիայէն, 1931էն ի վեր եւ պահուած Պանք տը Ֆրանսի մէջ։ Սպանիոյ երկու կառավարութիւնները հոս պահանջած ըլլալով այս հարստութիւնը, Փարիզի Վերաքննիչ Ատեանը ամբի օր քննեց խնդիրը եւ վճռեց թէ առ այժմ կարելի չէ վերադարձնել այդ ոսկին։

ՉԻՆԱՅԻ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ պատերազմին [illegible] տարեդարձը լրացաւ յուլիս 6ին։ Այս առթիւ հրապարակներ կը հաստատեն թէ աւելի քան մէկ միլիոն մարդ կեանքին գին տուած է, եւ [illegible] Չինացիները տուեցան են 450.000 մեռ. [illegible] եւ 850.000 վիրաւոր, ճափոնցիները՝ 90.000 մեռեալ եւ 100.000 վիրաւոր։ [illegible] է մէկ միլիոն գինուոր, Չինաստան՝ երկու միլիոն, 1400 մղոն տարածութեամբ ճակատի մը վրայ ։

[illegible] կառավարութիւնը առաջարկած էր չէզոք նաւահանգիստ մը յատկացնել օտար առեւտրական նաւերու համար (Ալմերիա)։ [illegible] պատասխանել [illegible] [illegible] գնդութիւնները ։

ՉԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵՆԷ ԱԶԱՏԵԼՈՒ համար խարդախ վկայականներ կը պատրաստէին Մարսէյլի մէջ։ Ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ երեւան հանել կեղծարարները եւ ձերբակալեց երեք հոգի, որոնց մէկը բժիշկ է

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ «ԵԳԻՊՏՈՍԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 1ը ՌՈՊԻՆՍՈՆԻ GRAND ARBRE, Maison FIQUETի պարտէզին մէջ

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՊՈԽԼ. ՕՏՏՐՅԻ Մ ՃԻՒՂԻ

10 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2էն

Սէն Մորէլի օդասուն պարտէզին մէջ

ՄԱՐՍԷՅԼ ՓՐԱՏՈՅԻ Ս ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ Կիրակի օր, 10 Յուլիս, կը կատարուի Ս. Թարգմանչաց տօնը։ Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Զգօն վրդ. Յակոբեան։ Նաեւ մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցիին հիմնադիր բարերար Գ. Վահան Խորասանճեանի ծնողքին եւ ընտանիքին հանգուցեալներու յիշատակին։

Ամ․ վերջի դպրոցական հանդէս Այֆորվիլի մէջ

10 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2էն, տեղւոյս եկեղեցիին մէջ։ Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը։

ՀՐԱՒԷՐ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՇԱՎԻԼԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 9 Յուլիս, Շաբաթ, իրիկուան ժամը 9ին, դպրոցի սրահին մէջ։ Բոլոր անդամ-անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կը հրաւիրուին նաեւ համակիրները։ Զեկուցում պատգամաւորի եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան։

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ կարեւոր օրակարգով, 9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը ճիշդ 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Երիմեան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողովի կը հրաւիրէ Կապոյտ Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» Կոմիտէի, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան եւ Իսիի Հայ Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Երիմեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Սրահի ընդարձակման եւ բեմի շինութեան խնդիր։

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի 6րդ. Պատգ. ժողովը կը գումարուի յառաջիկայ Օգոստոս 13ին, Շաբաթ առաւօտ, Տէօրին մէջ։ Օրակարգի նիւթերը առանձին շրջաբերականով պիտի հաղորդուին մասնակցող մասնաճիւղերուն։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութիւնը ընկերահաւաքական ժողովի կը հրաւիրէ Անիէռի եւ Քոլոմպի գինակից ընկերներն ու համակիրները 10 Յուլիս, Կիրակի ժամը 3էն Անիէռ, Զաքարի սրճարանը, 34 Villa Rouveyvolle։ Ներկայ կ'ըլլայ Գնդ. Բաղդասարեան որ պիտի խօսի Միութեան նպատակներու եւ օրուան հարցերու շուրջ։

ԴԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Ժողովներ

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

[illegible]

ԼԻՈՆԻ «Մուսա-Լեռ» խումբի ընդհ. ժողովը 8 Յուլիս, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին. 16 Quai Victor Augagneur սրճարանի ներքին սրահը.

ԳՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. ՍԷՆԹ ԼՈՒԹԱՆԻ սովորական հաւաքատեղին. կարեւոր օրակարգ։

ԳՈՒԹԷ-ԻՊՋԻԻ «Վարանդեան» խումբի դասախօսական ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեանի երու բնակարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Պիտի դասախօսէ Ընկ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ.

Նիւթը «Յիշատակ Դաշնակցականի մը յուշատետրէն»

ԿՐԵՆՈՊԼԻ «Նեմեսիսցիները» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Շաբաթ, 9 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 9ին. ընկեր Մկրտիչ Գաբրիէլեանի բնակարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով. կարեւոր օրակարգ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր «Յրամանիթօ» ակումբին մէջ։

ՎԱԼԵՆՍԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 3ին, անձրեւին պատճառաւ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Յուլիս 10ին։

Մեծ [illegible]

ԽԱՆՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սարսէլի «Հրայր» եւ Անուվիլի «Ռոստոմ» խումբերու կողմէ, հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի 10 Յուլիս Կիրակի, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, Օ-ՏԻՒ-ՌՈՒԱՆի եւ Օ-ՓՈՆ-Ռ-ՈՐԻ ՏԻԼԻ ծառաստանին մէջ։

Բանախօսութիւն, եւ գ. արտասանութիւն եւ դաշտային խաղեր։ Պիտի նուագէ ժամանա ԳԱՆԵՄԻՆ եւ փայլին [illegible] պիտի պարէ [illegible] ձուկ եւ գիւղամատչելի պիւֆէ, խմիչք։ Մուտքը ազատ է։

[illegible]

Դ[illegible]

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ԻՍԻԻ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Մէօտոն պուրակին մէջ (Բաժին Վէրթ Գեյի)

Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, երգ եւ նուագ.

[illegible]

Պարահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը 10էն մինչեւ կէս գիշեր իր կեդրոնատեղին 8, Rue Bossuet, Paris

SAUTERIE — ORCHESTRE

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 10էն մինչեւ կէս գիշեր

ՌՈՊԻՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, GRAND ARBRE, Maison FIQUET

Գեղարուեստական բաժին, զանազան խաղեր եւ անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ Թանկօ եւ Ճազ, ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Մեթրօն փոխել Denfer Rochereau եւ առնել Robinsonի գիծը։

Մուտք 5 ֆրանք

Ուտելիքը կարելի է միասին բերել

ԴԱՇՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութեան դաշտագնացութիւնը 10 Յուլիս, Կիրակի, «Սէն Սիր»ի ծովահայեաց անտառին մէջ։

Արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թէլեանի, 8 a Rue Francis de Pressensé Մարսէյլ, ամենաուշը մինչեւ 7 Յուլիս, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 7ը։ Երթուդարձ շոգեկառքով 7.50 ֆրանք։

Դ[illegible]

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

24 Յուլիս, Կիրակի, ժամը 3էն, վարժարանին պարտէզը

1, Bld. du Nord, le Raincy

Կը ներկայացուի ՕՆՈՐԷ ՏԸ ՊԱԼԶԱՔի երկու պատկերներ դեկավարութեամբ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ։ LES CHAUSSONS DE LA DUCHESSE ANNE (օփէրէթ), հայկական պարեր ծաղիկներու պայէ զանազան պատկերներ, մարզական խաղեր։

Ճաշ եւ պար մինչեւ մութ։ 10 ձոխ պիւֆէ մատչելի գիներով, (կը խնդրուի միասին ուտելիք չբերել)։ Մուտք 5 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. Operaէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս 21A եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք՝ direction Gargan. իջնել Raincy-Pavillons.

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Պրէպան Մարսէյլէի սրահին մէջ, ներկայութեամբ յոբելեարին եւ հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր հովիւներուն։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

Բանախօսութիւններ եւ գեղարուեստական բաժին։

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՌԱՄԱՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 9 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 9 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3778

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՅՆ ԴԻՄԱԳԻԾԸ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Միջազգային մամուլը կը շարունակէ աւելի կամ պակաս վաւերական յայտնութիւններ հրատարակել, Սանճաքի անցուդարձին եւ առ հասարակ Մօտաւոր Արեւելքի նոր տագնապին առթիւ։

Իրականին մէջ, մեծ գաղտնիքներ չեն որ կը պարզուին։ Կան շարք մը բացորոշ իրողութիւններ, որոնց լոյսը կ'օգնէ քակելու հանգոյցը։

Սովորական բացատրութիւն մը գործածելով, կրնայինք ըսել թէ 1914ի պատմութիւնն է որ կը կրկնուի, — ազդեցութեան պայքար, ի հարկին պատերազմի յանգելու գնով։

Քսանըչորս տարի վերջն ալ, շատ բան փոխուած չէ պայքարի ձեւերուն մէջ։ Տնտեսական յարաճուն գործունէութիւն, եւ նոյն ալ՝ քաղաքական ծրագիրներ, մերթ ծածուկ, մերթ ակնյայտ։

Արեւմտեան Եւրոպան կորսնցուց իր հանգիստը, այն օրէն ի վեր որ ֆաշական Իտալիան աչքերն ուղղեց դէպի Արեւելք եւ իսլամական երկիրները, իսկ ջախջախուած Գերմանիան ոտքի կանգնեցաւ, շատ աւելի հզօր եւ սպառազէն։

Ֆրանսայի նախկին վարիչները (Լավալ եւ ընկ.) յաջողեցան Իտալիոյ ծաւալման ճամբաները վերածել զիկ-զակի, մղելով դէպի Եթովպիա։ Հռոմ յաղթեց, բայց Կարմիր ծովը չէր որ պիտի բանար հռոմէական կայսրութեան ճամբան։ Ուրիշ խօսքով, պահեստի ծրագիրներ միշտ ալ կան, առաւելապէս ուղղուած դէպի արեւելեան Միջերկրական։

Միւս կողմէ, Գերմանիա ասպարէզ մտած էր Պալքաններու եւ Թուրքիոյ մէջ, առ այժմ տնտեսական գետնի վրայ, բայց աւելի յայտնի եւ հեռաւոր ձգտումներով։ Միայն առեւտրական գետնի վրայ կատարուած նուաճումները արդէն մտահոգած էին Փարիզն ու Լոնտոնը։ Սեղանաւորական մեծ օրկանը, «էնֆորմասիոն», կ'ըսէր վերջերս.

— «Պերլին որ անշուշտ ի վեր ամրապէս տեղաւորուած է կեդրոնական Եւրոպայի մէջ, ակնարկը դարձուցած է դէպի Արեւելք, ախորժակը բացուած է եւ կ'երազէ Պոլիսն ու Պաղտատի գիծը։

Թուրքիոյ կացութիւնը խորհրդանշական է (սէմպօլիք)։ Շնորհիւ Տոքթ. Շախթի ճարպիկ մեքենայութեանց, Գերմանիա իր տնտեսական խնամակալութեան ենթարկած էր այս երկիրը։ Այսպէս, 1936ին գնեց Թուրքիոյ արտածած բերքին հարիւրին 51ը, իսկ Թուրքիա իր ներածած ապրանքներուն հարիւրին 45ը Գերմանիայէն առաւ։ Այս պայմաններուն մէջ, կարելի՞ էր միթէ որ Թուրքիա չենթարկուէր Գերմանիոյ։

... 1938ին պիտի աւելնայ այս ազդեցութիւնը, շնորհիւ Աւստրիոյ օգնութեան։ Վիէննա կը գտնուի Պոլսոյ ճամբուն վրայ։ Թուրքիոյ հետ Աւստրիոյ ունեցած առեւտուրով պիտի աւելնայ գերմանական ճնշումը Պալքաններու մէջ»։

Լոնտոն Փարիզէն առաջ արթնցած ըլլալով, իբրեւ գեսպան ինկիւրի փութացուց արեւելեան գործերու մասնագէտ մը։ Նոյն իսկ իր նախորդ վեհապետը պարտք սեպեց առաջին պտոյտին իսկ Աթաթիւրքի հանդիպիլ եւ մտերմական ասուլիս մը սարքել։

Ցետոյ յուշիկ-յուշիկ նուաճումներ կատարելով, Լոնտոն յաջողեցաւ իր թեւարկութեան տակ առնել Թուրքիան։ Այդ բոլորին ելքն էր 16 միլիոն ոսկիի բացառիկ փոխը, (վեց միլիոնը սպառազինութեանց, մնացեալը հանրօգուտ շինութեանց համար)։

Այս յաջողութեան հետ, անոր հետ զուգընթաց, Մեծն Բրիտանիա իր ետեւէն քաշեց Ֆրանսան։ Վրդովիչ հեռանկարներ պարզեց անոր առջեւ, եւ զիջումներ կատարել տուաւ։ (Առ այժմ Ալէքսանտրէթի շրջանի մասին կը խօսուի, բայց կը կարծենք թէ աւելի չարաշուք է բուն գաղտնիքը)։

Այս ձեռնարկներն ու իրողութիւնները արդէն իրար անցուցած են Պերլինն ու Հռոմը, ուր շատ լաւ կ'ըմբռնեն թէ չափուելու փորձ մըն է որ կը կատարուի։

Աւելի բաց խօսինք, — Մեծն Բրիտանիա մտահոգութեամբ դիտելով Գերմանիոյ ծաւալումը՝ դէպի հարաւային-արեւելեան Եւրոպա, մանաւանդ Աւստրիոյ կցումէն վերջ, կ'ուզէ ամուր ցանց մը հաստատել արեւելեան Միջերկրականի մէջ։

Ցանց մը՝ որ պիտի ծառայէ խափանելու գերմանական եւ մանաւանդ իտալական յարաճուն գործունէութեան, բուն յաւակնոտ՝ աշխարհակալութեան ճամբաները։

Ատոր համար ալ, Լոնտոն անհրաժեշտ կը գտնէ Թուրքիոյ զօրացումը։ Ոչ միայն բանակով, նաւատորմով եւ օդատորմիղով, այլեւ տնտեսութեամբ։

Անհրաժեշտ կը գտնէ, նաեւ, իր թաթն երկարել դէպի Պալքանները եւ մասնաւորապէս դէպի Ռումանիա, որ քարիւղ ունի եւ ուր նորէն Գերմանիան կեցած է իր ճամբուն վրայ։

Ուրեմն, ճակատները փոխուած են, բայց ոչ գործելու մեթոտները։

Երէկ Թուրքիոյ զինակիցներն էին Գերմանիա եւ Աւստրիա-Հունգարիա։ Այսօր Թուրքիան կը հովանաւորեն Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա։ Երկուքն ալ, անգամ մը եւս չափուելու տրամադրութեամբ...

Դժուա՞ր է ըսել թէ ո՛ւր կրնան յանգիլ այս պայքարները։

Առ այժմ բոլորն ալ թեւախիտ նստած են։ Եւ կը զինուին, աննախընթաց մոլեգնութեամբ։ Նոյնիսկ պանծացնելով սպառազինութեանց բազմապատկութիւնը, իբրեւ ապահով խաղաղութեան։ Կը զինուին ոչ միայն մեծերը իրենք, այլեւ «եղբայրաբար» կը զինեն միւսները, գլուխն ըլլալով Թուրքիան...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԷՆԳԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

Անտիոքի ֆրանսականները ալ կը դիմաւորեն թուրք զօրքը

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն յուլիս 7 թուականով —

Այս առտու ժամը 11ին խորհրդաժողով մը գումարուեցաւ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ, նախագահութեամբ Ր. Արասի, մշակելու համար բարեկամութեան եւ բարի դրացնութեան դաշնագիրը Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ։ Ֆրանսական պատուիրակութեան կը նախագահէր գնդապետ, Գ. Փոնսօ։ Ժողովին ներկայ էր նաեւ Սուրիոյ պատուիրակը։

*** Անտիոքէն կը հեռագրեն յուլիս 7 թուականով —

Թուրք զօրքը կը շարունակէ իր տեղաւորումը։ Այս առտու մէկ վաշտ լեռնային հետեւակազօրք մտաւ Անտիոք եւ ընդունուեցաւ հրամանատար Քոլէի, ընդդիմադիր Թէվֆիկ եւ Շիւքրիի, կուսակալ Ապտիւրահմանի, քաղաքին եւ բոլոր համայնքներուն երեւելիներուն կողմէ։ Մարզական արձակագէններու վաշտ մը զինուորական պատիւներ կ'ընծայէր։ Քրիստոնեայ եւ այլ հասարակութեանց բազմաթիւ անդամներ եկած էին ողջունելու թուրք զօրքը, այսպէս իրենց գոհունակութիւնը յայտնելով Ֆրանքօ-թուրք գործակցութեան իրականացման համար։

ԿՌՈՒԹԻՒՆԸ ՍԻՒՂԻ ԾԱՆՐԱՑԱՒ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Երկու մահացածներ եւ երկու վիրաւորներ

Պաղեստինի կացութիւնը աւելի ծանրացած ըլլալով, անգլիական կառավարութիւնը երկու վաշտ զօրք ճամբայ հանեց Եգիպտոսէն։ Միեւնոյն ատեն միթիլաքի դրահաւոր մը եւ յածանաւ մը Հայֆա գացին շոգեպինք։ Զրահաւորը, «Րիփիլս», ունի 32.000 թոն տարողութիւն եւ Քորֆու հասած էր մէկ շաբաթ առաջ, իսկ յածանաւը կը գտնուէր Եգիպտոս։ Անգլիայէն ալ նոր կիսապաշտօն մը պիտի ղրկուի։

Վերջին քսանըչորս ժամուան միջոցին սպաննուած են 40 Հրեաներ եւ Արաբներ, իսկ վիրաւորներուն թիւը 100ը կ'անցնի։ Պաշարման վիճակ պիտի հռչակուի նոյնիսկ Երուսաղէմի մէջ։

Պաղեստինի կարեւոր կէտերուն մէջ բարեկարգութեան կը հսկեն անգլիացի զինուորներ։ Հայֆայի մէջ զինուորները կը շրջին սուինաւոր հրացաններով։ Խիստ հսկողութեան տակ առնուած է Մուսուլի նաւթագիծը։ Երթեւեկը դադրած է Հայֆայի եւ շրջականներուն մէջ։ Եաֆայի խանութները փակուած են եւ հետզհետէ կը զօրանայ Պաղեստինի բոլոր արաբական խանութները փակելու շարժումը։ Նազարէթի մէջ 150 ոստիկաններ մարդիկ յարձակելով քանդեցին հրեայ բանուորներու կայանը։ Հինգշաբթի օր չորս ռումբեր նետուեցան Երուսաղէմի կեդրոնական պահականոցին վրայ։ Արաբ մը սպաննուեցաւ, ուրիշ մը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ։

ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նոր ոտնձգութիւն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դէմ

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ խստօրէն ձաղկել Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը՝ հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի մէջ, Թուրքիոյ հետ կնքուած համաձայնութեանց եւ դրամական աջակցութեան առթիւ։ Հանրային կարծիքը մեծապէս յուզուած է, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի տնտեսական գործունէութիւնը վերագրելով հակազդեցման ծրագրի մը։ Անգլիոյ փոխառութիւնը Թուրքիոյ, Լոնտոնի մէջ ծրագրուած ուրիշ փոխառութիւն մը՝ Ռումանիոյ, Ֆրանսայի կողմէ ցորենի գնումը՝ Եուկոսլավիոյ մէջ՝ կը համարուին ախտանիշները նոր յարձակողականի մը, որ կը ձգտի Գերմանիան հեռացնել Պալքաններէն։ Երկու կարեւոր թերթեր, «Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ» եւ «Քէօլնիշէ Ցայթունկ», դիտել կուտան թէ այս յարձակողականին առթիւ, քաղաքական տեսակէտով Անգլիա կը հետեւի Ֆրանսայի, իսկ տնտեսական տեսակէտով ծրագիրներ կ'որոճայ, քարիւղի նոր հանքեր երեւան հանելու համար Ռումանիոյ մէջ։ Առաջին թերթը կը գրէ.

— «Կը վերակենդանացուին հին ծրագիրներ որոնք օգտան քանի տարի առաջ, բայց ոչ թէ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն ընծայելու համար այն աջակցութիւնը որ մերժուեցաւ անցեալին մէջ։ Այդ վերակենդանացումը կը կատարուի խափանելու համար յաւելումը իտալական եւ ամէն բանէ առաջ՝ գերմանական վաճառականութեան որմէ յայտնապէս կ'օգտուին այդ երկիրները։ Հետապնդուած ծրագիրն է Դանուբեան երկիրներու առեւտուրը բռնի շեղեցնել իր բնական ճամբէն եւ Ֆրանսական գիւանագիտութիւնը յարաճուն ուժգնութեամբ մը կը բանի այս առաջադրութեամբ, բոլոր արամադրելի միջոցներով։ Կը խորհուի վերադինման յատկացուած գնումները փոխադրել դէպի հարաւային-արեւելեան Եւրոպա։ Մինչեւ անգամ Պուքրէշէն կը հաղորդեն թէ Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն առեւտրական բանակցութիւններ յետաձգուեցան, որովհետեւ Անգլիա կ'ուզէ այսուհետեւ աւելի մեծ քանակութեամբ ցորեն եւ քարիւղ գնել Ռումանիայէն։ Նոյն դիտումները կը վերագրուին Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն։ Կ'ըսուի թէ Անգլիա կ'ուզէ հակակշռել գերմանական ազդեցութիւնը, փոխեր բանալով Ռումանիոյ եւ Յունաստանի, այնպէս ինչպէս վերջերս ըրաւ Թուրքիոյ։ Գերմանիա քաղաքական գերակշռութեան չի ձգտիր հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի մէջ, ոչ ալ կ'երազէ մենաշնորհի վերածել անոր առեւտուրը։ Բայց եւ այնպէս, ինքնախաբութիւն է կարծել թէ Գերմանիան կրնայ դուրս քշուիլ իբրեւ յաճախորդ»։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՑՆԴԱԾ»Ը ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԶԱՌԱՆՑԵԼ

Ո՞վ չի ճանչնար Քլօտ Ֆառէրը, — գրագէտ, ակադեմական, «ճախկին» նաւազ։

Իր գրագէտի համբաւին հետ զուգընթաց շաղաց միւսը, — թրքամոլ, անմեղ զարշելի տեսակէն։ Այնքան ցած, որ թուրքերն անգամ զարմացան։

Տակաւին անցեալ տարի էր որ թուրք թերթերը գետնէ գետին զարկին զինքը, զուարճալի ածականներով, — հանգստեան, «ցնդած ծերուկ» (պունաք իհթիյար), կեղծաւոր, արծաթասէր նաւազ։

Միեւնոյն ատեն պահանջեցին սրբել իր անունը Պոլսոյ այն փողոցին վրայ որ կը կոչուէր Քլօտ Ֆառէր, «ի վարձ բարւոք ծառայութեանց»։

Եւ վերջապէս, նոյն տարին, Իզմիրի քաղաքապետն էր որ կը յայտարարէր, Աթաթիւրքի առջեւ.

— «Քլօտ Ֆառէր կոչուած այդ ապուշը, Աթաթիւրք, ան ասեն ձեր ոտքը ինկաւ, բայց դուք մեծութիւն ըրիք եւ հրամայեցիք որ վեր ելլէ»։

Արդ, այս «ցնդած»ը փոխանակ իր պատեանին մէջ ամփոփուելու եւ վերջ գրելու, կը շարունակէ քաղաքականութիւն խաղալ, տեսակէտներ յայտնել, վճիռներ արձակել։

Այսպէս, «Ժըզ սը Սիւի» թերթին Փարիզի թղթակիցը իր կարծիքը հարցուցած կ'ըլլայ Սանճաքի եւ Սուրիոյ մասին, եւ Քլօտ Ֆառէր կը պատասխանէ.

— «Սուրիա դժուարաւ կառավարուելիք երկիր մըն է։ 1919ին, երբ Սուրիոյ հոգատարութիւնը յանձնուեցաւ Ֆրանսայի, հանդիպեցայ հին բարեկամ Թուրքերու որոնք դիտել տուին. «Հիմա ձերն է կարգը. պիտի տեսնէք թէ որքան դժուարին է...»։

Միայն զօր. Վէյկանն է որ բան մը ըրաւ Սուրիոյ մէջ։ Դժուարութիւնը հոն է որ Սուրիա բաղկացած է իրարու թշնամի բազմաթիւ ցեղերէ։

Մուսթաֆա Քէմալի սխալը այն եղաւ որ իսլամութիւնը ջնջեց Թուրքիոյ մէջ. Իսլամութիւնն կրօնքն (շիմէնթօ) է որ ամրացուցած էր Թուրքիան։ Տունի մը քարերը կ'իյնան, երբ շաղախը կ'իյնայ։

Միջերկրականեան բոլոր ազգերու նման, Սուրիացիներն ալ անկարգութիւն կը սանեն իրենց մտած տեղերը։ Սուրիա անհունօրէն կորուստ ունեցաւ, երբ Թուրքիա քաշուեցաւ իր հողէն. Թուրք ոստիկան զինուորը (ժանտարմա) լաւ էր։ Երբեմն թերեւ էր ան. բայց բաւական քաղցրաբարոյ իր մասնաւոր կեանքին մէջ, շատ արդար եւ անշահախնդիր։ Բնականաբար խօսքս պաշտօնեաներու մասին չէ, որոնք չէին կրնար ապրիլ՝ թոշակ չառնելուն համար։ Կ'ըսեմ թէ ընդհանրապէս Թուրքը քաղցրաբարոյ եւ ուժեղ է»։

Թղթակիցը — Հապա հայկական ջարդերը, փաստը...

— Հայերը գրգռեցին Թուրքերը՝ վաշխառութեամբ եւ չահագործումով։ Օսմանեան կայսրութեան բոլոր նշանաւոր նախարարները Հայեր էին։ Թրքահայերը անհուն հարստութիւն դիզեցին, մինչ թուրք ազգը կը մնար քաղցած։ Հայերը եւ Սուրիացիները սարսափելի մարդիկ են գործի տեսակէտով, շատ աւելի սարսափելի՝ արեւմտեան ազգին համար։

Սուրիոյ մէջ միշտ բանակ մը պահելու է։ Ահա թէ ինչու կը ցաւիմ թրքական բանակին մեկնումին համար»։

Կը յիշեմ որ այս զառանցողը 1921ին ալ նոյն ձեւով ցնդաբանութիւն մը գրած էր գաւառական հանդէսի մը մէջ, ապացուցանելու համար թէ Թուրքերը չէին որ Հայ ջարդեցին, այլ Հայերը կոտորեցին անմեղ թուրք ժողովուրդը...

Մարդը ներկայացուցած եղայ։ Մնացեալը թող լրացնեն Թուրքերը իրենք «պունաք իհթիյար»էն մինչեւ «աղչաք»ը։

ՎԱՀԷ

300 ՖՐԱՆՔԻ ՆՈՒԷՐ ՁՔԱՒՈՐ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ

Ռովնօ քաղաքէն (Լեհաստան) երեք հայրենակիցներ, Անտոն Մարշուբեան, Գէորգ Թադէոսեան եւ Յովհ. Կիլանեան 100ական ֆրանք տրամադրելով, 300 ղրկած են «Յառաջ»ի, յատկացուելու համար Նոր Սերի Լուսինեան վարժարանին։

Այդ հանգամանքութիւնը փակուած ըլլալով, 300 ֆրանքը յատկացուցինք նոյնքան կարօտ հաստատութեան մը, Հավրէզքի ազգ. դպրոցին (Մուսուլ)։

Սուրիոյ հոգեւոր պետերուն դիմումը

Արաբերէն «էլ Թէգատտում» թերթը կը գրէ. —

Հալէպի հոգեւոր պետերը մարզպանին պատուիրակ Գ. Տավիտի դիմելով, պաշտպանութիւն խնդրած են Սանճաքի ոչ-թուրք տարրերուն համար։ Պատուիրակը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է.

— Ֆրանսական կառավարութիւնը իր կարելին ըրաւ՝ Սանճաքի մէջ սուրիական իրաւունքները պաշտպանելու համար։ Սանճաքի մէջ պիտի գործածուի սուրիական դրամը։ Սուրիոյ եւ Սանճաքի միջեւ մաքսային սահման գոյութիւն պիտի չունենայ։

Բացատրելէ վերջ այն հարկադրիչ պատճառները որոնք ստիպեցին Ֆրանսան հաշտեցողութեան գալ Թուրքիոյ հետ, պատուիրակը ըսած է թէ Ֆրանսա ու եւ է պարագայի տակ չի կրնար թոյլ տալ որ ոչ — թուրք տարրերը բռնութեանց ենթարկուին։

Հոգեւոր պետերը, որոնք կը ներկայացնէին սուրիական գրեթէ բոլոր համայնքները, քրիստոնեայ թէ իսլամ, խնդրած են Գ. Տավիտէն որ ֆրանսական կառավարութեան հաղորդէ իրենց փափաքներն ու խնդրանքները, Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը օր առաջ վաւերացուած տեսնելու մասին։

*** Անտիոքի երեսփոխան Գ. Մովսէս Տէր Գալուստեան յունիս 29ին Սուրիոյ մարզպանին ներկայանալով, երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է։ Կիմանանք թէ այս առթիւ յուշագիր մը ներկայացուցած է Սանճաքի Հայերու կացութեան մասին, կարգ մը առաջարկներ ներկայացնելով։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը բողոքեց Փարասէլ կղզիներու գրաւման դէմ՝ Ֆրանսայի կողմէ։ — Կայսրը պատգամագիր մը ուղղեց, ազգային բոլոր հարստութիւնները շարժման մէջ դնելու եւ պատերազմը շահելու համար։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մետաղագործական բանուորներու գործադուլին առթիւ, «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ մասնագէտները պահանջած են վերահաստատել փափաքանը, մինչդեռ գործարանին վարչութիւնը կ'ուզէ արձակել ուրիշ երկսուն բանուորական պատուիրակներ։ Գործադուլը կը շարունակուի Կրընոպլի եւ Լիոնի մէջ։ Թուլուզի քաղաքապետութեան բանուորներն ալ գործադուլ հռչակեցին, յաւելում պահանջելով։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց Թուրքիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, Մէնէմէնճիօղլու, որ նախագահն է առեւտրական պատուիրակութեան մը։ Խօսակցութիւնը դարձաւ տնտեսական խնդիրներու եւ ընդհանրապէս գերմանօ-թուրք յարաբերութեանց վրայ։

ԶՕՐ. ՊՐԷՄՈՆ ԽՍՏՕՐԷՆ ԿԸ ՔՆՆԱԴԱՏԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱՀԱՆՋԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ. **La France Militaire** հրատարակած է հետեւեալ գրութիւնը, Կիլիկիոյ երբեմնի մարզպանին ստորագրութեամբ (15 Յուլիս).—

Ցարդ չվաւերացուած, բայց արդէն իսկ յարգուած Ֆրանքօ-Թրքական աղետալի դաշնագրի առաջին հետեւանքը իրականանալու վրայ է.— Սանճաքին դրաւումը Թուրքիոյ կողմէ։

Ֆրանսան է որ կ'օժանդակէ այս նոր Անշլուսին։ Եղերական ազդարարութիւն Սուրիոյ՝ այն յօշոտման մասին որ իրեն վերապահուած է, երբ Ֆրանսացիները մեկնին։ Եւ նոյնպէս բացայայտ ցուցմունքը այն դիրքին զոր օրինաւորապէս պիտի բռնէ Դամասկոսի կառավարութիւնը, սոխակելով հովանաւոր, բայց ոչ անփախանանելի իշխանութիւնը՝ պաշտպանելու սուրիական հողը։

Թուրքիան, իսկապէս, կը պահանջէ Ալեքսանտրէթի հողամասը, որուն կուտայ Հաթայ անունը, Հիթիթներու երկիրը, որոնց շառաւիղներն ու յաջորդներն են Թուրքերը՝ ըստ քէմալական պատմագրութեան։

Այս Հիթիթները (Հեթէացիները, Hétéens, կ'ըսուի ֆրանսերէն Աստուածաշունչին մէջ եւ Ուրիա, Դաւիթի զօրավարը, զոր այս Թագաւորը սպաննել տուաւ առնելու համար անոր կինը Բեթսաբէն, անոնցմէ մէկն էր) պատմութեան բոլորովին անծանօթ էին մինչեւ 1870։ Այս թուականէն սկսեալ, ապացուցուեցաւ Հիթիթեան կայսրութեան մը գոյութիւնը, 40 եւ 20րդ. դարերու միջեւ, (Ն. Ք.), որուն մայրաքաղաքը Պտերիան (Ptéria) արդի Պօղազ-քէօյ քաղաքն է։ Պ. Հրօզնի, Փրակայի գիտուն փրոֆէսէօրը, ապացուցուց թէ անոնց լեզուն Հնդեւրոպական էր, եւ ոեւէ կապ չունի մոնկոլեան լեզուներու հետ, որմէ առաջ կուգայ Թուրքերէնը։

Իրենք զիրենք Հիթիթներու յաջորդները կոչելով, Թուրքերը կը պահանջեն այն հին հողերը որոնց այս աշխարհակալները երբեմն տիրեցին Սուրիոյ, ասկից 40—50 դար առաջ, Սարգոնեանցիներու, Բաբելացիներու եւ Եգիպտացիներու դէմ իրենց մղած կռիւներուն մէջ։ Այս հաշուով, մենք պիտի կրնայինք, աւելի նոր իրաւունքներով, պահանջել արդի Անգարան որ, Անկիւրա անուան տակ, հիմնուեցաւ Ծ. դարուն (Ն. Ք.) կելտական կոչուած ցեղին կողմէ, որուն ուրիշ մէկ շառաւիղը գնաց հիմնելու Թուլուզը։

Ամէնէն զուարճալին հոն է որ, պնդելով թէ հելլէնական քաղաքակրթութիւնը փոխ առնուած է Հիթիթներէն, որոնց յաջորդները կը կոչեն իրենք զիրենք, Թուրքերը, կը հետեւցնեն թէ մեր աշխարհի յունական քաղաքակրթութիւնը պարզապէս Թրքական ծագում ունի (1)։ Միայն այս հրաշալի տեսութիւններով արդէն պիտի թափի, եթէ ֆրանքօ-թրքական կարծիքը չարունակէ թոյլ մնալ։

Այս երկիրը ներկայիս Սանճաք կամ Ալեքսանտրէթի մութասարըֆութիւն կը կոչուի։ «Սանճաք» Թրքական բառ է եւ կը նշանակէ դրօշակ, թարգմանութիւնը արաբերէն «լիվա» բառին զոր Խալիֆաները կը գործածէին իբրեւ հողային բաժանման եզր։ Մուհաֆըզութիւն՝ «մօհաֆէզ»ի կամ կառավարիչի պաշտօնին համապատասխան արաբերէն բառ մըն է, բառ առ բառ կը նշանակէ պահապան։ Այս բառը Ֆրանսացիներուն շատ ծանօթ է, որովհետեւ «Հաֆիզ» ձեւին տակ անունն էր Սուլթան-Մուլէ-Ալլա-էլ-Հաֆիզի, ծառան «պահապան»ին, Աստուծոյ տրուած 99 ստորոգելիներէն մէկը։

Թուրքիա աղմուկ հանած ըլլալով, 1937 Մարտին Ֆրանսա երկչոտ կերպով ծռեց եւ 10 Մարտ 1937-ին հոն ստորագրեց տհաճութեան համաձայնութիւն մը, որ կրնայ երկու պայմաններու մէջ ամփոփուիլ.—

1.— Թուրքիա կը հրաժարի Սանճաքի վրայ հողային ամէն ցանկութենէ։

2.— Ֆրանսա յանձն կ'առնէ ընտրել տալ Սանճաքի մէջ 22 քէմալական երեսփոխաններ 40ի վրայ։

Այս համաձայնութիւնը որ ստորագրուած էր Պ. Թէօտորի կողմէ, ակներեւ խաբէութիւն մըն է, որովհետեւ առաջին հատուածին յանձնառութիւնը կ'ոչնչանայ, եթէ երկրորդ հատուածը չիրագործուի։ Արդ, երկրորդը չի կրնար գործադրուիլ, գէթ պատուաւոր կերպով։ Որովհետեւ մարդահամարի ցանկերը ներկայիս կը ցուցնեն 65 առ հարիւր ոչ-Թուրքեր՝ 35 առ հարիւր Թուրքերու դէմ, որոնց առնուազն կէսը հակաքէմալական է։ Ֆրանսա ուրեմն ստիպուած պիտի ըլլայ քուէները խարդախե՞լ։

Բայց ի՞նչ պիտի ըսեն Ազգաժողովի 22 պատուիրակները, որոնք հոն կրօսական ճամբորդութիւն մը կ'ընեն, բացառաբար ֆրանսական ծախքերով (ամէն մարդ գիտէ թէ մենք շատ դրամ ունինք վճարելու համար Ժընեւի ա՛յնքան օգտակար եւ ա՛յնքան անհրաժեշտ մարդոց համար), քուէներու կանոնաւորութիւնը ապահովելու պատրուակին տակ։ Կարծես թէ մենք աւելի առաւել չըլլայինք այդ բանին։

Ֆրանքօ-Թրքական այս կարգադրութեանց մէջ կան իրապէս այլեւ ցուցիչ բաներ, մանաւանդ քերթածի, ինչ որ նուազ կը վտանգէ անոնց հեղինակները։ Այսպէս, մենք յանձն առած ենք Սանճաք ղրկել միայն մէկ զօրամարտակ զինուոր եւ մէկ սաւառնակ (ճիշդ այս բառերով)։ Եթէ կարգը չպահպանուի— եւ չի կրնար պահպանուիլ այսպիսի երկրի մը մէջ ուր մարդիկ ամէն օր իրար կը սպաննեն — Թրքական բանակը, որ նման որեւէ յանձնառութիւն չունի, կրնայ իրագործել իր Անշլուսը, Հիթլէրի օրինակին հետեւելով, բոլորովին խաղաղօրէն։

Թուրքերը ղրկած են մօտ 25,000 «ընտրողներ» որոնք ամէն տեղ հիմնած են «ժողովրդային տուներ», որովհետեւ քէմալականութիւնը «ժողովրդային կուսակցութիւն» է։ Այդ «տուներ»ը (Հալք էվի) ճնշման կեդրոններ են այն խեղճ մարդոց համար զոր կը լքենք։

Նախ դիմադրութիւնները եղան վայրագ։ «Ժողովրդային տուներ»ու առջեւ այրեցին գլխարկներու եւ գըդակներու դէզեր որոնք Թուրքիայէն հասած էին բռնակալօրէն, իբրեւ միաբանութեան նշան ծառայելու համար «Թարպուշներ»ու եւ «քէֆիէ»ներու հաւատարիմ մնացած այս երկրին մէջ։

Բայց այսօր կռուկանը վրայ կը հասնի, եւ Քրիստոնեաներու փախուստը սկսած է։ Ո՞վ զիրենք յանցաւոր նկատելու իրաւունք ունի։ Զանոնք անգամ մըն ալ չէ՞նք լքեր։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ չէ՞ն նկատեր պաղ կերպով որ անոնցմէ 40,000ը (եւ կրկինը պիտի ըլլայ) անգամ մըն ալ ստիպուած պիտի ըլլան թողուլ այն երկիրը ուր քսան տարիէ ի վեր մեր դրօշին տակ կ'ապրին, եւ փախչիլ Լիբանան։

Ահա թէ ի՛նչ բանի պիտի յանգի ֆրանսական հովանաւորութիւնը։ Ասիկա ամօթ մըն է, պէտք է անկեղծօրէն հաստատել։

Ճէզիրէէն Ֆրանսացի մը կը գրէ.— «Ճէզիրէցիները միայն Ֆրանսան կ'ուզեն, եւ Ֆրանսան է որ զանոնք կը սերմէ, եւ Ֆրանսան է որ կը դաշնակցի անոնց թշնամիներուն հետ, զանոնք ճնշելու համար»։

Որովհետեւ Ֆրանս. զօնդերն են որ պաշտօն ստանձնած են Ֆրանս. դրօշները տապալելու գործը։

Թէեւ այս սակարկութեան համաձայնութիւն անունը տուած են, ինչ որ զայն խորհրդարանի դատաստանին յանձնելէ զերծ կը կացուցանէ, պէտք է ջերմապէս յուսալ որ սրբագրութիւն մը առաջ կուգայ։ Կը խորհի՞նք թէ բանագնացները կրցած են պայմաններ չդնել կրօնական հաստատութիւններու, դպրոցներու, բուժարաններու, հիւանդանոցներու մասին (9 ֆրանսական, 1 անգլիական, 3 իտալական, 1 ամերիկեան), որոնք 10 միլիոն ֆրանք նիւթական արժէք ունին եւ պիտի արժանանան Թուրքիոյ մեր հաստատութեանց բախտին, այսինքն պիտի անհետանան։ Կը խորհի՞նք թէ Իտալիան այս բանը մեր երեսին զարնելու անարգանքը պիտի չընէ մեզի։

Տակաւին ժամանակ կայ հակազդելու բոլոր այս ողբալի լքումներուն։ Պէտք է գէթ այն ժողովուրդներու շահին համար — որոնց հովանաւորութիւնը ստացած ենք ինչ որ կը նշանակէ անոնց պաշտպանութիւնը — հետեւեալ երաշխիքները ապահովուին.

— Ֆրանսացի դատաւորներ՝ դատարաններու մէջ.

— Ֆրանսական սպաներ՝ ոստիկանութեան եւ պահակազօրքին մէջ.

— Բոլոր սպասարկութեանց մէջ ֆրանսացի խորհրդականներ եւ մասնագէտներ։

Ո՛վ չապշիր որ այս սակարկութեանց ընթացքին ոչինչ յիշատակուած է մեր զինուորներու աշխատանքներուն պաշտպանութեան համար որոնք ստիպուած պիտի ըլլան իրենց հաստատութիւնները լքել։

— Մարզպանի վէթոյի իրաւունք ունենալ բոլոր վարչական եւ օրէնսդրական գործերու վրայ։

— Եւ վերջապէս, 22 Քէմալականներ ընտրելու վերաբերեալ գարշելի եւ անիրագործելի պայմանը անվաւեր եւ չեղեալ յայտարարուի մեր խոստակողութեամբ։

Ներկայ ժամուն, Թուրքերը կ'ուզղուին Սանճաքին մէջ, իբրեւ նուաճուած երկրի մը մէջ։ Անհեթեթ ակարութիւնը ունեցանք անոնց զոհելու Ֆրանսասէր Թուրքերը, որոնք զոյգ փոխարինութիւններ միայն գտած էին հոն, Ֆրանսայի ի նպաստ իրենց ըրած զոհողութեանց փոխարէն։ Եւ Ֆրանսան է որ զանոնք վտարած է։ Ի՞նչպէս զարմանալ որ բարեկամներ չունինք, քանի որ զանոնք այսպէս կը վռնտենք։

Լաւ գիտեմ որ ոմանք կ'երեւակային ժամենալ Քէմալականութեան։ 1914ին մեր դեսպանը՝ Պոմփառ, արդէն ունեցաւ նման պատրանքներ եւ գիտենք թէ ինչ եղաւ արդիւնքը։ Անգամ մըն ալ Ճէմալ փաշայի ուրուականը, Սուրիոյ դահիճը, կրնայ բացագանչել, մեր մասին մտածելով, ինչպէս որ կ'ընէր 1914ին. «Ալտաթտըմ պուտալալարը» (խաբեցի տխմարները)։ Աւաղ....

Անշուշտ, շատ փափաքելի է Թուրքիան անջատել գերմանական դաշնակցութենէն, բայց անիկա հոն կապուած է այն ժամանակէն ի վեր երբ Ֆրետերիք Բ. գերմանացի Գալէպ բէյիկը ուղարկեց Սուլթան Մուսթաֆա Գ.ի քով, եւ երբ փրուսիացի Թէքսէն դեսպանը ամենակարող էր Պոլսոյ մէջ։

1919էն ի վեր, Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները չարալի ձեռնթափութիւններ արձանագրած են, փոխարէն հատուցում ստանալու ոչ իսկ ամենափոքր փառքի մը։ Այս ժամուն, երբ Ֆրանսա զանգաղօրէն կ'ուղղուի իր կրած փորձութիւններէն, պէտք է որ հոն ալ իր կամքը զօրանայ եւ վերստանայ տկարներու պաշտպանութեան իր դերը, որ իր անցեալի աւանդութիւնն ու փառքը կը կազմէր։ Մենք ունինք զօրեղ եւ աքանչելի բանակ մը. թող ուրեմն մեր դիւանագիտութիւնը ինքզինքը արժանի ցուցնէ այդ բանակին։

Եթէ իրապէս Թուրքիա կ'ուզէ իր ուղղութիւնը փոխել, մեզի չինար երբեք անոր հատուցում ընել։ 1921էն ի վեր, Կիլիկիոյ պարպումի ողբալի տարին, մենք միշտ տուած ենք, տուած ենք, յանձնած ենք, նահանջած իսկ ենք, առանց երբեք բան մը ստանալու։ Եւ այն լուսանքները զոր այս պահուն Թրքական մամուլը կը շռայլէ Ֆրանսայի, «այս կնգծաւոր ազգին, որ Հիթլէրի լեզուն կը խօսի»— կը ցուցնեն թէ պէտք է զգոյշ ըլլալ եւ ոչ թէ մոլիլ ժամվաճառին խոստացուած ոչխարներու պէս։

ԶՕՐ. ՊՐԷՄՈՆ

Ի ՊԷՏՍ ՋՆՐԳԺԵԼՈՑ

Սիրելի Արագ.— Թերթի մը երեք կարճ սիւնակ թարգմանութեան մը մէջ համրեցի վաթսուն եւ հինգ հատ էական կամ անձնական դերանուն ենթակայ կամ սեռ բայի, մինչ հազիւ 10—15 հատը կը բաւէր։ Թարգմանութիւնը նիւզէէն էր, որուն մայրենի լեզուն՝ գերմաներէնը՝ աւհասարակ նոյն դերանուն տէրբայինը միշտ կը գործածէ խօսելու կամ գրելու ատեն։ Հա՞րկ է արդեօք յիշեցնել Ֆրանսերէնին ալ օրինակը։ Հայ լեզուին բայերը նոյն անձնական կամ էական դերանուն ենթակաները զօրութեամբ, անվրէպ կը հասկցնեն իրենց մէջ, ունին զանոնք իրենց ներսը (ես, դուն, ան, մենք, դուք, անոնք)։ Այսպէս՝ կ'երթամ, կ'երթաս, կ'երթայ, կ'երթանք, կ'երթաք, կ'երթան կ'ըսուի— առանց յայտնի կերպով դնելու դերանուն տէրբային։ Եթէ մամուլը պէտք մը չներկայանայ, զոր օր. շեշտուած խօսք մը, հրամայելու ձեւով կամ կոչական դերանուն մը, բնաւ հարկ չկայ տէրբային կրկնելու, քանի որ արդէն բային մէջ կայ ան, տէրը։ Նմանօթ թարգմանութիւնը, առանց այդ խծալուր կրկնութիւններուն, պիտի պահէր իր հարազատութեան դրոշմը։ Ինքնագիր յօդուածներու մեր նոր գրողները նուազ կ'իյնան նոյն սխալին մէջ, բայց երբ թարգմանեն— դէզ մը կը կազմուի իսկոյն «եսեր»ու, «դուներու», եւն.։ Գրաշարին մասնաւոր աւելի օգտակար աշխատութիւն մը պիտի երկնէին եւ արագիր նոր յուր մը, նոր խորհրդածութիւն մը աւելի պիտի ընծայէր իր ընթերցողներուն։ Թարգմանութիւններու համար այնքան խիզախ մեր լեզուն կը սմքի տկար ախոյեաններու անփորձութեան հետեւանքով։— Հազար անգամ կրկնուած է, եւ ամէն ոք մեր մէջ, հին թէ նոր գրողներ, գիտէ թէ մեր Ս. Գիրքին թարգմանութիւնը օտար բանաքէրներուն կողմէ հռչակուած է թագուհի թարգմանութեանց։ Եւ մի՛ կարծէք, թէ առանց բանաւոր պատճառի այս տիտղոսին արժանի դատուած է Հայերէն թարգմանութիւնը։ Առաջինը այն՝ որ հայ լեզուն իր վերլուծական եւ համադրական հանգամանքով բնագրին դժուարին, խորիմաստ, խորհրդազգած մասերը ապուած է ճշգրիտ միանգամայն ըստ իմաստին վսեմագոյն դարձուածներով, վերլուծականի եւ համադրականի յաջողակները ներդաշնակութեան միանգամայն քաղցրութեան հաւասար գետինի վրայ տարածելով։ Երկրորդ այն՝ որ մեր բայերը իրենց մէջ մածուցիկ կը պահեն անձնորոշ դերանունները, հրամայականի զանազան ձեւեր ունին, ապառնին եւ ստորադասականը իրենց մերթ նոյն մերթ տարբեր սպասարկութեամբ իմաստներուն կուտան փայլ եւ պէսպիսութիւն։ Օտար մասնագէտները իրաւցի եղած են այս հայկական մասնայատկութիւններուն եւ բաղդատական ուսումնասիրութենէ վերջ միայն համոզումով նշանակած են «Թագուհի»ն։ Եթէ նոյնիսկ մեզի պէս միջակ ծանօթութիւններով մէկը կամ միւսը նոյն բաղդատութիւնը կատարէ, պիտի յանգի միեւնոյն դատողութեան, Հայկական թարգմանութեան շնորհիւ եւ ոյժին տակ ընկճուած։ Այսպիսի գործի մը արդի տէրերը ինչո՞ւ ուրեմն անարկին, երբ սովոր ներկայանալ չայն գործածելու, գէթ ի մասին պարզ պա...դերանուններու, զոր օր. դերանուն տէրբայիններուն անճահ կրկնութիւնէն խուսափելով։

Բայց փոքր ինչ սթափում — հայցել բային արմատականէն չէ՞ արդեօք «այցը»։ Կատարելը կը թուի ծրոնենդ տուած է «կտրելը»ին, կամ այս վերջինը առաջինին։ Նոյն կը թուին ըլլալ խաւ եւ թաւ։ Թափառիլ կուգայ ափէն (ափ առնել, դուռնէ դուռ թափառիլ, ափ առնել)։ Կարծեմ, յանդգնութիւն պիտի չհամարի դասագէտս, երբ նոյնացնենք «խառն» եւ «շախուռն», երբ «օղնել» բային արմատ նկատենք իրուամբ վէգ կամ վիգին (զօրավիգ), ինչպէս նոյնպէս՝ երկ երկն, հերկել, երկիր։ Շատ հեռու չեն թուիր իրարմէ ցանցառ եւ ծանծաղ։

Սիրելի Արագ, նուռուն գեղը կամ խնձոր կրնանք երթալ փնտռել գերմաներէնի Heck հոմանիշին մէջ։ Ի՞նչ նեղութիւններու կը մատնուիս, բանասիրութեան կարթէն անգամ մը որ բռնուիս....։

Փութանք յիշեցնել զարմանալ, թէ մեր գասերուն մէջ յաճախ կրկնուած թիւններ տեղի կ'ունենան գիտակցաբար։ Այդ կրկնութիւններուն անհ… ժեշտութեան վրայ խօսած ենք ատեն… Ինչ որ կը ճանչնանք իբրեւ առա… կը կոչուի նաեւ կորիզ։ Թերեւս կոր… նաեւ փողրակ՝ արմատական փող… Մի մոռնաք որ նախնիք «որածո… թիւնը գործածած են իբրեւ ժա… տանու կամ ժանտամահ, մահատարա… ժամ։ Ողնին բառուած է նաեւ կողնկուղ, ինչպէս կայ կզաքիս։

Ունինք վայկարեկել, անուանայ, կել, խլազել, ամենօրեայ, եւ … կարգի բազմաթիւ բառեր՝ որոնք զա… ռական օրէնքի համաձայն կերտուա… են մեր արդի լեզուին մէջ, ուր … ապ… դիմութեան պէտքը կը մղէ գր… ղը, հնութեան, անգործածութեան փոխարէն նորեր կերտել։ Այս մեթ… որ միշտ ի զօրու է եւ պէտք է ըլլ… կարգ անցած բառերու եւ բայերու չափով եւ բանավարութեամբ։ Վերջինայ բառերը հին գրականին մէջ չեն գործածուած բնաւ, բայց հետ… նութիւնագործուած են։

ՏԱՐԱԶ

ՕԹԹՕ ՊԱՈՒԷՐ

Ինչպէս գրած էինք, երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը, առաւօտեան ժամը 3ին, իր անկողնին մէջ յան… կարծամահ եղաւ Օթթօ Պաուէր, … կին նախարար աւստրիական կառա… վարութեան, լիդր աւստրիական ս… ցիալ-դեմոկրատ կուսակցութեան, տեսաբան Բ. Միջազգայինի։

Ծնած է 1881ին, Աւստրիոյ … մէջ, որ աւստրիական փոքրիկ գիւղ մըն է, 1919էն ի վեր Չեխոսլովաքիոյ կց… ուած։ Տեղական լիսէէն աւարտ… վերջ, կը մտնէ Վիէննայի իրաւա… նական համալսարանը։ Եւ սակայն փաստաբանական ասպարէզը չէր հետաքրքիր զինք այնքան, որքան … կերային գիտութիւնները եւ քաղ… քական տնտեսութիւնը։

Քսան տարեկան էր, երբ մտաւ … կերվարական կուսակցութեան շարք… րուն մէջ եւ կատաղօրէն սկսաւ ու… սումնասիրել մարքսիզմը, կարդալով Մարքսի բոլոր գիրքերը եւ հետեւելով պրոլետարներու կեանքին։ 1905ին հրատարակեց գիրք մը, որու մէջ … նութեան կ'առնէր ազգային հարցեր… մարքսի վարդապետութեան լոյսով։ Գիրքը գրաւեց Վիքթոր Ատլէրի … շադրութիւնը։ Աւստրիացի ընկերվա… րականներու առաջնորդը ուսանող Օթթօ Պաուէրի մէջ նշմարեց ապա… գայ տեսաբանը, որ այնքան գեղեց… կօրէն կը ներկայացնէր ազգային փո… քրիկներու պատմական արժէքը եւ … րելու անոնց իրաւունքը։

1907ին, երբ կ'ընտրուի Աւստրիոյ առաջին խորհրդարանը, Օթթօ Պաուէր կը նշանակուի քարտուղար ընկերվարականներու խորհրդարանական հատուածին, այդ պաշտօնով կը դառնայ ծերունի Վիքթոր Ատլէրի աշխատակիցը։ Իր առջեւ կը բացուին այլեւս հրապարակագրութեան դուռները.— Օթթօ Պաուէր կ'երեւի Արպայթէր Ցայթունկի եւ Քամփի մէջ։

Իր անունը հետզհետէ կը թափ… կ'անցնի Աւստրիոյ սահմաններուն … րայէն, այնպէս որ 1914ին կ'ընտրու… ի գումարելիք Վիէննայի միջազգայի… համագումարին, երբ ծագեցաւ պա… տերազմը, համագումարը չգումարուե…։ Կը զինուորագրուի, իբրեւ սպա… կալ կը մտնէ բանակ եւ կը ղրկուի ռազմաճակատ։ Գերի կ'իյնայ Ռուս…

• ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (103)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Franc : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Զբօսանաւով հասեր է երէկ գիշեր ու անմիջապէս կանչել տուեր էր իր եղբայրն ու երկու աղջիկները՝ վերջին լուրերուն տեղեկանալու համար... անոնք զբօսանաւ դացեր են ժամը տասնուկէսին ու այնտեղ մնացեր են մինչեւ առաւօտեան երկուքը... մէկ ժամ կը տեւէ Պէյպէք վերադարձը... ուրեմն որոշեր են նաւուն վրայ գիշերել...

— Կը նշանակէ թէ Տայանան ապահով է...

— Այո՛, պատասխանեց դիւանադէտը ժպտելով. պարապ տեղը վախցեր ես... բայց Սըր Ճօրճ քեզի տեսնել կ'ուզէ անմիջապէս... ուրեմն եթէ բաւական հանգստացար, ոտքի ելիր...

— Հանգստացայ անշուշտ, չորս կողմս կը ցաւի դեռ, բայց նորէն երկու ժամուան քունը տարբերութիւն մը ըրաւ...

— Շատ բարի, ըսաւ քարտուղարը եւ անոր ցոյց տուաւ աթոռին վրայ դրուած հագուստները. խորհեցայ որ Ներքինիին մարդիկը կրնային քեզ ճանչնալ նաւաստիի հագուստովդ, եթէ նորէն դուրս ելլես... Այս հագուստները բերել տուի... չեմ կարծեր որ շարժավարի տարազով մէկը փնտռելու եռեւէ ըլլան... գրպանդ ալ մաս մը դրամ դրի, որովհետեւ կը տեսնեմ որ քեզ լաւ մը սոթթեր են...

— Շատ շնորհակալ եմ բաւ Սուլիվան։ Անկողինէն դուրս ցատկեց եւ սկսաւ ծպտուիլ իրեն համար պատրաստուած նոր տարազով-քէշ մը մեծ էր ան, բայց ի՞նչ կարեւորութիւն ունէր։ Ցեռոյ քարտուղարին հետ վար իջաւ։

Սըր Ճօրճ իրեն կը սպասէր դեսպան Սըր Ֆրէնսիս Քէմպէրիլին հետ — կարճահասակ, կլոր ու կարմիր թուշերով մէկը— որուն ներկայացուցին զինքը անմիջապէս։ Քարտուղարը դուրս ելաւ հեռաձայնելու համար եւ ծերունի սեղանաւորը սկսաւ խօսիլ գոհունակ շեշտով մը.

— Սիրելի Տէսթիմ, չափազանց ուրախ եմ որ քեզի պէս երիտասարդ մը գտայ. բայց առջի մէկ վայրկեանէն հասկցայ թէ ամէնէն յարմար մարդը երեւան հանած էի այս պաշտօնին համար... անգնահատելի ծառայութիւն մատուցիր թէ Անգլիոյ սեզոնաւորական շահերուն եւ թէ մանաւանդ քու հայրենիքիդ...

— Շատ բարի էք, պարոն, ըսաւ Սալիվան վարանելով. իսկ ես կը խորհէի թէ գործը խայտառակեցի ձգեցի, մասնաւորաբար երէկ գիշեր...

— Ընդհակառա՛կն, Տէսթի՛մ, դիտել տուաւ Սըր Ֆրէնսիս Քէմպէրիլ, իմ կարծիքովս աքանչելի դեր մը կատարած էք... եթէ Մ. Քէմալը գործի սկսի հիմնուելով այն տեղեկութեանց վրայ զորս կարողացանք իրեն հաղորդել շնորհիւ ձեր ջանքերուն, այն ատեն չափէն աւելի ծանրակշիռ կացութիւն մը կանխած պիտի ըլլանք...

— Ձեր վստահութիւնը շատ ազնիւ է, սակայն հոգ է դժուարութիւնը— Քէմալը գործի պիտի ձեռնարկէ՞ առանց փաստեր ունենալու... կրնայ խորհիլ թէ շինծու է մեր պատմութիւնը...

— Կը հասկնամ թէ ինչ ըսել կ'ուզէք, պատասխանեց դեսպանը. գրեթէ բախտաւոր լուր առինք թէ Մ. Քէմալ երէկ գիշեր իսկ Էնկիւրիէէն մեկնած է անորոշ ուղղութեամբ... բայց այս առաւօտ հեռաձայնով խօսեցայ Ըսմէթ փաշային հետ որուն հաւատարմութիւնը կասկածի տակ դնել կարելի չէ... ռազմանիւթի մթերանոցներու ցուցակը իրեն պիտի յանձնուի այսօր կէսօրին... յոյս ունիք եղեր այս գիշեր ձեռք անցընել դաւադրութեան ղեկավարներուն անունները կրող անգամատումը... այդ թուղթերը բացարձակօրէն պիտի ապացուցանէ ըմբոստներուն դաւաճանութիւնը...

— Այո՛, պարոն. այդ թուղթին վրայ արձանագրուած է յեղափոխականներուն ուխտը. իշխան Ալիի տունը բնակող Ֆրանսուհին հասկցեր է թէ ուր պահուած է ան... բայց խնդիրը հոն է որ եթէ նոյնիսկ աղջիկը յաջողի իր ձեռնարկին մէջ, ես իրեն կրնամ հանդիպիլ միայն այս իրիկուն, աւելի կանուխ կարելի չէ... չէ՞ք կարծեր որ ուշը մնացած պիտի ըլլանք...

— Ո՛չ, ո՛չ. օգնականներուն համար անկարելի է գիշերանց կտրել Անատոլուի լեռները, բայց ես մասնաւոր օդանաւ մը պատրաստել կուտամ վաղ առտուան համար... արեւը ծագած ճամբայ կ'ելլէ... Մուսթաֆա Քէմալը, կամ, իր բացակայութեան, Ըսմէթը թուղթը կը ստանայ ժամը իննին... յեղափոխութիւնը պիտի պայթի կէս գիշերին. հետեւաբար լայնօրէն ժամանակ կրնան ունենալ անհրաժեշտ միջոցներուն դիմելու համար...

Լա՛ւ ուրեմն, պարո՛ն, անշուշտ ես իմ կարելիս կ'ընեմ այդ փաստաթուղթը ստանալու համար...

— Ապրի՛ս, տղաս, ապրի՛ս, ուրախացաւ Սըր Ճօրճ. արդէն կը շնորհաւորեմ քեզ այս աքանչելի աշխատանքիդ համար... Տայանան մանրամասնութիւնները պատմեց ինծի երէկ գիշեր, փառաւոր պատմութիւն էր...

— Տայանա՞ն... բացագանչեց Սուլիվան յանկարծ. ո՞ւր է ան...

Սեղանաւորը զարմացաւ պահ մը լեռոյ ըսաւ.

— Երբ զբօսանաւէն ցամաք ելանք, մեզմէ բաժնուեցաւ... օ՜հ, այո՛, Բեռազիտանէ պիտի երթար, որպէսզի քեզի հանդիպի եւ նոր լուրեր առնէ...

— Աստուա՛ծ իմ, ի՞նչ կ'ըսէք, չէ՞ք գիտեր որ...

— Անշո՛ւշտ, ընդմիջեց դեսպանը. թէ մինակը անդին-անդին թափառի Ներքինիին մարդիկը կրնան զինք ձերբակալել...

— Երբե՛ք, բացագանչեց սեղանաւորը. աղջիկը ոճիր գործած չէ, ոստիկանութիւնը որեւէ բան չի կրնար ունենալ անոր դէմ...

— Ոստիկանութիւնը պաշտօնապէս իմ դէմս ալ բան մը չունէր, բայց ես այնպէս ձերբակալուեցայ, ըսաւ Սուլիվան. փորձեցին նոյնիսկ սպաննել զիս... Տայանան ալ պիտի ձերբակալէին երէկ գիշեր ու եթէ այդ ծրագիրէն հրաժարեցան, պատճառը այն է որ անիկա իր հօրեղբօրը հետ երբ զբօսանաւ կ'երթար...

(Շար.)

բուն ձեռքը (1915), որոնք զինք կը ղրկեն Սիպերիա, Պայքալի լճէն անդին: Այնտեղ հրատարակեց թերթ մը գերիներու համար, միաժամանակ պատրաստեց գիրք մը ներկայացնելու համար ընկերվարական փիլիսոփայութեան տեսակէտները,— Մարքսիզմի համաշխարհային պատկերը:

Ռուսական յեղափոխութիւնը կը պայթի 1917 Մարտին: Հիւլամանս եւ Վանտէրվէլտ կը հետաքրքրուին իր վիճակով, կ'աշխատին փրկել զայն: Փեթրոկրատի սովետը աւելին ըրաւ, Քերէնսկիի դիմելով՝ յաջողեցաւ ազատ արձակել տալ: Օթթօ Պաուէր ապարամայրէն մեկնելով՝ Փեթրոկրատ գնաց, ուր հիւր եղաւ քաղաքային սովետին: Երկու նախարարներ, Սկոբելեւ եւ Ծերեթելլի, պաշտօնական այցելութիւն կուտան իրեն: 1918ի սկիզբը Վիէննա վերադարձած է արդէն, ուր կը յաջորդէ Ֆրէտէրիկ Ադլէրի, Արպայթէր Ցայթունկի խմբագրութեան մէջ: Թերթին լեզուն փոխուեցաւ, վախկոտ քննադատութիւնը իր տեղը տուաւ խանդավառ պայքարին, «որպազմ միութեան» վարդապետութիւնը՝ ընդդիմադիր ճակատի բոցավառ տեսակէտներուն: Այս փոփոխութիւնը կառավարութեան քունը փախցուց, ուզեց խափանել երիտասարդ խմբագրին պայքարը: Ուստի, պատժելու համար զայն, զօրանոցի ենթարկեց եւ ղրկեց իտալական ճակատ: Տակաւին ռազմաճակատ կը գտնուէր, երբ տապալեցան Կեդր. Եւրոպայի պատերազմիկ պետութիւնները:

Աւստրիոյ փոքրիկ փլատակներուն վրայ հիմնել նոր կառավարութիւն մը, որուն մէջ մտաւ Օթթօ Պաուէր, նախ իբրեւ դեր-նախարար, յետոյ իբրեւ նախարար արտաքին գործերու, միաժամանակ ընտրուեցաւ նախագահ ընկերվարական յանձնաժողովին,— այդ շրջանին էր որ գրեց «Դէպի ընկերվարութիւն» գիրքը: Ս. Ժերմէնի դաշնագիրը կնքուած ժամանակ, հրաժարեցաւ նախարարութենէն, բայց մնաց իր երկրորդ պաշտօնին մէջ, ուր ընդունիլ տուաւ սեփականազրկութեան օրէնքը, ինչպէս նաեւ օրէնք մը՝ բանուորական խորհուրդ կազմելու համար ամէն ձեռնարկի մէջ, որ կ'աշխատցնէ աւելի քան քսան բանուոր: Այնուհետեւ իր կեանքը կը յատկացնէ այնքան գործի, նոյնքան տեսաբանութեան ճամբուն վրայ: 1923ին մեծ դեր կը խաղայ Միջազգայինի վերակազմութեան մէջ:

Դժբախտաբար, 1927էն սկսեալ, կը սկսին ճգնաժամի տարիները ոչ միայն աւստրիացի ընկերվարականներուն, այլեւ ամբողջ Աւստրիոյ համար: Օթթօ Պաուէր կը շարունակէ իր պայքարը, դէմ է նահանջականութեան: Կը կազմակերպէ երիտասարդութիւնը, եւ Տոլֆուսի պետական հարուածին ժամանակ՝ զինեալ պայքարի կը դիմէ: Երեք օր կատաղի եւ հերոսական կռիւներ տեղի կ'ունենան: Վիէննայի բանուորական թաղերը կը ռմբակոծուին անխնայ: Կառավարութիւնը դրամ կը խոստանայ Պաուէրի գլուխը բերողին: Օթթօ Պաուէր կը հաւաքէ կուսակցութեան ցանուցրիւ տարրերը Պրունի մէջ, 10 հազար օրինակով կը վերհրատարակէ «Արպայթէր Ցայթունկ»ը, այս անգամ շաբաթաթերթ, վառ պահելու համար ըմբոստութեան բոցը:

Այսուհանդերձ անկարելի էր շարունակել այդ պայքարը: Անշլուսէն վերջ Օթթօ Պաուէր լքեց Չեխոսլովաքիան ալ եւ եկաւ հաստատուիլ Փարիզի մէջ, ուր մեռաւ սիրտի պայթումով,— խորտակուեցաւ Պաուէրի սիրտը, խորտակուեցաւ տառապանքէն եւ իր երկրին կրած դժբախտութիւններէն, ինչպէս կը գրէ Լէոն Պլում:

Իր գործերէն յիշենք — Պոլշեւիզմ եւ ընկերվարութիւն (1920), Աւստրիական յեղափոխութիւն (1922), եւ առաջին հատորը արդի դրամատիրութեան պատմութեան՝ Rationalisation Manquée. (Երկրորդ հատորը գրաւուած է Վիէննայի ոստիկանութեան կողմէ): Ասկէ զատ ունի Entre deux Guerres Mondiales գործը, ուր Պաուէր կը փառաբանէ ընկերվարութեան յաղթանակը՝ գործնական եւ տեսական հակադրութեանց միացումով:

Վերջերս կ'աշխատէր նոր գործ մը վրայ, ուր ծրագրած էր ներկայացնել ֆաշիզմին յարուցած հարցերը:

Աւստրիոյ ընկերվարական շարժման պատմութեան մէջ, Վիքթոր Ատլէր եւ Օթթօ Պաուէր կը կազմեն երկու գլուխներ,— առաջինը կը ներկայացնէ բանուոր դասակարգին կազմակերպութիւնը եւ յաղթանակը: Երկրորդը պայքար տնտեսական ու քաղաքական տագնապներու մէջէն:

Աւստրիոյ ընկերվարականները պիտի կրնա՞ն տալ նոր դէմք մը, որ հաղթէր այդ պատմութեան երրորդ գլուխը, յառաջնէր նոր շրջանը,— նախապատրաստութիւն՝ վերականգնելու համար շարժումը:

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

ՍԱՐՍԷԼ.— Երկու շաբաթ առաջ, քանի մը տիկիններու եւ օրիորդներու նախաձեռնութեամբ հիմնուեցաւ Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը: Իրենց անդրանիկ ժողովին՝ կեդրոնին կողմէ ներկայ էր տիկին Գ. Աղապապեան, որ իր անդամուհիներուն ծանօթացնելու համար Կ. Խաչի աշխատանքները ընդհանրապէս եւ ուղղութիւն տալու համար մասնաւորապէս: Այդ ժողովին մէջ ընտրուեցաւ վարչութիւնը հետեւեալներէ.— Օր. Ա. Աւետիսեան, ատենապետուհի, տիկին Վ. Յարութիւնեան, ատենադպրուհի, տիկին Մ. Աւագեան, գանձապահուհի, տիկիններ Պ. Գումրուեան, Շ. Գարսիկեան եւ Օր. Ա. Պօղոսեան խորհրդականներ:

Նոյն ժողովին մէջ որոշուած էր մասնաճիւղին բացումը կատարել թէյասեղանով մը որ տեղի ունեցաւ անցեալ Կիրակի օր, Սալ տը Նօսի մէջ: Գոյնզգոյն ծաղիկներով զարդարուած սեղաններու շուրջ հրաւիրեալները կը հիւրասիրուէին Խաչուհիներու կողմէ թէյով ու խմորեղէնով:

Նախապէս տրուած որոշման համաձայն, թէյասեղանին պիտի նախագահէր նոյնինքն տիկին Գ. Աղապապեան, սակայն ուշացած ըլլալուն համար, փոխանորդաբար նախագահեց Պ. Խոսրով Ներսէսեան, որ աւուր պատշաճի խօսքերով բացումը կատարեց: Ապա խօսք տուաւ տիկին Միսաքեանի:

Յարգելի տիկինը որ առաջին անգամ լինելու հանդէսը կ'ունենայինք մեզի ընդհանուր տեղեկութիւններ տուաւ այն բոլոր ձեռնարկներու մասին զոր Կապոյտ Խաչը ունեցած է: Թուեց մէկիկ-մէկիկ թէ քանի դպրոց, քանի դարմանատուն ու մանկամսուրներ ունին, թէ որքան հիւանդներ եւ անկարներ կը պատսպարուին, վերջապէս որքան փոքրիկներ օգտուելու թեան կ'երթան ամէն տարի: Բացատրեց թէ որ գաղութներու մէջ՝ Խաչերը կան եւ որքան մասնաճիւղեր ունին, բոլոր մասնաճիւղերը միասին հաշուելով որքան անդամուհիներ ունին եւ որքան եկամուտ տարեկան: Այս բազմակողմանի բացատրութիւնէն վերջը խօսքը ուղղելով նորակազմ Մ.-ճիւղի անդամուհիներուն ըսաւ.— Դուք անդամագրուելով Կ. Խաչի մեծ ընտանիքին մէջ, ծանր պարտականութեան ու պատասխանատուութեան տակ կը մտնէք, բայց այդ պարտականութիւնները երբեք ձեզ պէտք չէ վհատեցնեն, ընդհակառակն պէտք է բոլոր դժուարութիւններուն կուրծք տաք, եւ յիշէք թէ տասը հազար անդամուհիներ ունեցող մեր կազմակերպութիւնը միշտ պատրաստ է ձեզի օժանդակելու:

Վերջերս կ'աշխատէր նոր գործի մը թենէն վերջ Պ. Նախագահը ներկաներուն խօսք տուաւ: Բոլորն ալ Կ. Խաչի մասնաճիւղին անհրաժեշտութիւնը շեշտեցին մեր գաղութին համար եւ շնորհաւորելով տիկիններուն այս ձեռնարկը, յաջողութիւն եւ յարատեւութիւն մաղթեցին:

Միջընդմէջ եղան երգեր եւ արտասանութիւններ: Տիկին Շաքէ Գարաբիկեան երգեց «Ուսոք կուզաս» զարիզ Բլբուլը եւ «Անուշ զարունը», Պ. Ե. Ասլեան (Անուշաւէրէն) նուագեց հայկական եւ եւրոպական կտորներ, Պ. Հայկ Դաւիթեան արտասանեց Սիամանթոյի «Ախ մը մոխիր», Պ. Հայկ Սրամ Գազանճեան երգեց հայերէն եւ ֆրանսերէն, Օր. Ազատնի Պօղոսեան երգեց «Ոլոր-մոլոր հուրն է գալիս», փոքրիկն Անահիտ Մկրտիչեան յստակօրէն արտասանեց Բաժառ Բաթիւթյէն «Երբ որ մայրը երկունքով աշխարհ բերէ երախայ»:

Այս խանդավառ տրամադրութեան տակ Կ. Խաչին եղան դրամական նուէրներ: Ներկաները մասնակցեցան տոմսով, քանով որմէ գոյացաւ 300 ֆրանք: Քանի մը չէզոք տիկիններ ալ զանազան առարկաներ նուիրած են: Երկու անդամուհի եւս աւելցաւ նախկին կազմին վրայ,— Տիկին Մառի Գրիգորեան եւ Տիկ. Աննա Ալթունեան, որով մասնաճիւղը կ'ունենայ տասներկու անդամուհի: Անշուշտ ուրիշներ ալ պիտի արձանագրուին:

Օ. Կարապետեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՎԻԷՆ, (Ցուռայ).— Ֆր. Կ. Խաչի դպրոցին ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ յուլիս 2 ին Ռ. Ա. սրահին մէջ: Իրապէս որքան ուրախառիթ եւ բեռոյթ մըն է տեսնել 70ի մօտ մանուկներ բեմին վրայ, որոնք տարին ամբողջ իրենց ազատ ժամերը յատկացնելով սորված են իրենց մայրենի լեզուի նախակրթութիւնները եւ նոյնիսկ ոմանք այնքան յառաջացած որ զարմանք կ'ազդեն մեծերուն: Ֆրանսահայ Կ. Խաչի թափած աշխատանքը եւ իր անդամներուն զոհաբերութիւնները ապարդիւն չեն անցներ... «Կիլիկիա» երգէն ետքը Ուսուցիչ Հ. Կ. Տէրմոյեան, բացման քանի մը խօսքով, խումբ խումբ բեմին վրայ հրաւիրեց աշակերտները որ արտասանութիւններ ըրին: Երկրորդ մասը կը սկսէր պարերու շարքով մը, կոկիկ եւ պըզ-

ՎԱՐԴԳԷՍ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
եւ
Օր. ՄԵԼԻՆԷ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ
Նշանուած

19 Յունիս, 1938 Մարսէյլ

տիկ հագուած փոքրիկ օրիորդներ շատ գեղեցիկ կերպով պարեցին, առաջնորդութեամբ տիկին Անահիտ Խաչիկեանի՝ արժանանալով ծափերու:

Յայտագրին երրորդ մասը ծանրաբեռնուած էր երեք փոքրիկ թատերական կտորներով որոնցմէ երկուքը եթէ նորութիւն չէին գաղութիս համար, սակայն երրորդը՝ բոլորովին նոր էր.— «Րաֆֆի»: Ուսուցիչ Հ. Կ. Տէրմոյեան նկատելով որ գաղութիս մէջ աննշմար անցած էր մեր մեծագոյն վիպասանին 100ամեայ ծննդեան տարեդարձը, ամփոփած էր գեղեցիկ մտածումներ եւ խօսքեր եւ այսպէս կազմած էր երեք պատկեր, ցոլացնելով միութեան մը կեանքը բաղկացած փոքրերէ, որոնք ժողով կ'ընեն եւ կ'որոշեն տօնախմբել հրապարակային բանախօսութեամբ Րաֆֆիի 100ամեայ տարեդարձը: Անակնկալ մը եղաւ մեծերուն համար, երբ տեսան որ իրենց փոքրերը կրնան ժողով ընել, որոշումներ տալ, յայտագիր պատրաստել եւ հրապարակային բանախօսութիւն սարքել՝ երգով եւ արտասանութեամբ — անպակաս ըլլալով նաեւ օրուան նախագահը:

Փոքրիկ հարցում մը, ի՞նչ մտածեցին գաղութիս Համազգայինի անդամները եւ իրենց վարչութիւնը երբ տեսան փոքրերու կատարածը, մանաւանդ որ մշակութային ասպարէզին մէջ ամէնուրեք Համազգայինն է որ կը ցոլայ:

Ընդհանուր առումով բոլոր դերակատարները յաջող խաղարկութիւն մը ցոյց տուին եւ այսպէս հանդէսը վերջացաւ ժամը 11ին:

Թղթակից

Բանուորական.— Գործերը անկայուն են, կօշիկի մեծ գործարանատէրը, Պ. Փէյլ մօտ մէկ ամիսէ ի վեր աշխատաւորներու թիւը կրճատել բռնած է: Մօտ 20 հայրենակիցներ այսօր արձակուած են արդէն եւ մնացեալներու աշխատանքի վիճակը անկայուն է: Արձակուածներուն մէջ կը գտնուին 4—5 զաւակներու տէր բանուորներ եւ կիներ, որոնց վիճակը շատ ծանր է: Կը խնդրենք «Յառաջ»ի թղթակիցներէն որ եթէ որ եւ է տեղ գործ գտնելու յոյս կայ, գրեն խմբագրութեան:

Հակառակ սոյն տագնապին, հանդէսները իրարու կը յաջորդեն: 15 օր առաջ Էսթրէլի լիճին ունեցաւ իր դպրոցի վերբացման հանդէսը, մեծ յաջողութեամբ:

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն կազմակերպած էր զուտ ընկերական դասախօսութիւն մը, յուլիս 1ին: Նիւթն էր.— «Հայկական հարցը մինչեւ Պերլինի վեհաժողովը»: Ընկերներ Ս. Գալուստեան եւ Կ. Մուրատեան գնահատելի աշխատանք տարած էին, իրենց դասախօսութիւնը պատրաստելու համար: Այս առթիւ եղան հարցումներ, որոնց պատասխանեցին դասախօսները: Շատ գեղեցիկ մթնոլորտի մէջ, եղան վիճաբանութիւններ եւ մտերմական խօսակցութիւններ: Երկրորդ դասախօսութեան մը նիւթը յանձնուեցաւ երկու ընկերներու, որպէսզի պատրաստուին:

Թ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ԱՌԱՍՊԵԼԸ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Թուրքիոյ ընդհանուր ներման առաջին առթիւ (26 Յունիս).

— «Տնտես-քաղաքական բացառիկ պայմաններու հետեւանքով գաղթահայը եկած է հոգեկան այնպիսի վիճակի մը որ կը հաւատայ ամէնէն պատասիկ բաներուն, օրինակ՝ Թուրքիա վերադարձի խոստումին, որուն յուսադրանքը ահա կ'ուզէ ծնունդ բերել:

Ի՞նչ փոյթ թէ եղածը առասպել է, կամ իրական եղած պարագային իսկ՝ միայն խաբկանք եւ յուսաբեկում պիտի ունենայ իբրեւ վախճան: Հաւատը շինողը՝ արդարացում ալ կը շինէ:

— Թուրքը հին Թուրքը չէ, բոլորովին արդիական դարձած է, թօթափելով նախկին գէշ բնազդները: Քրիստոնեան այլեւս կեավուր չէ անոր աչքին, քանի որ կրօնքը բաժնած է պետութենէն եւ խստիւ կը հալածէ իսլամը. Թուրքը հանրապետական է, Եւրոպայի փոխարէն կը գործածէ զուիցերիական քաղաքային օրէնքը որ ամէնէն ազատականն է Եւրոպայի մէջ:

Հապա հին օրերը, իր չհինցող յիշատակներով: Օ՛, պատասխանը եւ ընկուրնէ պատրաստ է.

— Էֆէնտիմ, ծուռ նստինք շիտակ խօսինք: Քիչ մըն ալ մերն է յանցանքը: Ի՞նչ, Թուրքը միամիտ ու բարի է, ջուրին գնա եւ հոգին առ: Բայց մեր կուսակցութիւնները գրգռեցին զայն, տիեէ իմանէ հանեցին եւ պատճառ դարձան որ թացն ալ այրի չորին հետ: Ապա թէ ոչ, եթէ հանգիստ մնայիր եւ միայն հացիդ նայիր, փո՛ւշ բոլոր չկայ քեզի: Մանաւանդ հիմա, երբ իսլամական մոլեռանդութիւնը ծալլուած թանգարան դրուած է, մըշիկ-մըշիկ քնանալու համար հոն...:

Հարկ է ծուիկ ծուիկ ընել երկու պատրանքներն ալ եւ օդին տալ, որպէսզի յետին միամիտն անգամ բաց աչքով տեսնէ իրականութիւնը եւ ատոր համաձայն քայլ առնէ:

Նախ՝ վերադարձի խնդիր չկայ ու չի կրնար ըլլալ: Որովհետեւ, եթէ կայ բան մը որ խիստ անկարելի է Նոր Թուրքիոյ մէջ, այդ ալ ամէն գնով միաձոյլ զանգուած մը կազմելու առաջադրութիւնն է: Ասիկա դարձած է պետական քաղաքականութեան սկզբունք եւ հետեւաբար չի կրնար դիւրութեամբ խախտիլ: Մանաւանդ կամաւոր կերպով:

Աւելի ըլլալով՝ դարձած է նաեւ ազգային դաւանանք եւ բիւրացուած բոլոր դասերէն, անխտիր: Եւ շատ աւելի արմատաւորապէս ու թթուութեամբ, քան մեր գիտցած կրօնական մոլեռանդութիւնը: Մանաւանդ որ օրուան սիրածն է, նորոյթը նաեւ «Քաղաքակիրթ» Եւրոպայի, որուն հետեւիլ պարտք կը համարի Թուրքիան, ամէն կերպով անթերի դառնալու համար «արդիականութեան» ընդօրինակը մը:

Արդարեւ, երբ գրեթէ ամէն երկիր ամբողջապէս փակած է դուռները անմեղ օտարին առջեւ, Թուրքիան չէ որ կրնայ վրայ պիտի բանայ Հայերուն առջեւ, զոր— աւելի ըլլալով— կը դաւանի նաեւ «խային», «մուզիր», առնուազն՝ անբաղձալի:

Մի՛ ըսէք թէ ընդհանուր ներում կայ եւ ահա Ցնտու Նաուիի նման հեղինակաւոր դէմք մը հրապարակաւ խոստում կուտայ:

- Այո՛, ներում կայ, բայց ատիկա Թուրքիոյ համար է: Նկատի առէք որ, սեւ ցանկին պարագլուխներուն՝ «150-նոց» կոչուած այս «դաւաճաններուն» անգամ կալուածները չգրաւեցին: Եղածը՝ վարչական պարզ կարգադրութիւն մըն է: Երէկ հեռացուցին՝ վախնալով որ խլրտում կը հանեն, այսօր կ'ընդունին՝ որեւէ վախ չունենալով այլեւս: Անխախ թշուառութենէ, տարիները պէտք եղածէն աւելի տրորած են զանոնք:

Ուրիշ կէտ մը: Ներման օրինագիծը, որ շատոնց յանձնուած է խորհրդարանին եւ մօտերս օրէնք կը դառնայ, ոչ մէկ բառ կը պարունակէ Հայերու վերադարձի մասին: Ո՛չ իսկ յոյսի նշոյլ մը, գոնէ ակնարկութեան ձեւով:

Ճումհուրիէթին դրա՞մը: Քիչ մը խորը նայեցէք, եւ հոն ալ աչքի պիտի զարնէ անյատակ պարագայութիւնը: Բառե՜ր, միայն բառեր, սնամէջ ու դարձդարձիկ:

Ո՛չ, հայրենակիցներ, վերադարձի խնդիր չկայ ու չի կրնար ըլլալ: Տարիներ առաջ ալ չունկայ հանուեցաւ նոյն առասպելը եւ հարիւրաւոր անձեր գործի իսկ լծուեցան, Թրքական հիւպատոսարանները վազելով ու «պէյաննամէ»ներ լեցնելով: Ի՞նչ եղաւ արդիւնքը.— մէկ հոգի իսկ ներս չառնուեցաւ, իսկ շատ փոխարէն սատանայական միջոցներով մարդիկ վտարուեցան հայրենիքէն, կալուածներն ալ գրաւուեցան: Որովհետեւ այդ «պէյաննամէ»ները պարզապէս ծուղակի դեր կատարեցին, Թուրք ոստիկանութեան պարզելով իր չգիտցածները...:

Տարբեր պիտի չըլլայ արդիւնքը, եթէ այս անգամ ալ յայտագիր լեցնելու յանդգնի գործը, ինչ որ կասկածելի է իր կարգին:

Եւ վերջապէս— լաւագոյն, աւելի ճիշդը՝ յոռեգոյն պարագային իսկ— ի՞նչ կը սպասէք Թուրքիա վերադարձողին՝ Գո՞րծ: Նայեցէք այդ տեղի ձեր ազգակիցներու վիճակին եւ դատեցէք: Անատոլուի մէջ մնացած բեկորներն իսկ կը քշուին, հակառակ անոր որ ոչ հայերէն կը խօսին, ոչ ալ հայկական դպրոց կամ եկեղեցի ունին: Պոլիս մնացածներն ալ դրուած են այնպիսի պայմաններու տակ, որ հարկադրուին մեկնիլ արտասահման: Ամէն ինչ՝ Թուրքերուն, սկսեալ պետական պաշտօններէն մինչեւ զինուորութիւնը, մինչեւ մասնաւոր ընկերութեանց ու հաստատութեանց ծառայութիւնները: Իսկ Հայն ու Յոյնը միայն անձնագրով (Նուֆուս) Թուրք են:

Յանուն ինչի՞, ուրեմն, յոյս կապել վերադարձի խնդրին, երբ ոչ ազատութիւն կայ, ոչ հանգիստ, ոչ ալ չոր հաց մը որ պիտի կազմէր միակ շլացնող խայծը: Մնաց որ, եթէ այս բոլորն ալ գտնուէին, ընդունող չկայ:

Եթէ 7—8 տարի առաջուան շարաշար յուսախաբութիւնը բաւական չեղաւ աչք բանալ տալու, ժամանակ եւ մանաւանդ սիրտ ունեցողները թող փորձեն այս անգամ ալ, չափելու համար արժէքը այն պոչաւոր առասպելին զոր ահա Պոլսէն կ'երկարեն արտասահման, պարզապէս հոս ալ պղտորելու համար միտքերը»:

ՍՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՒՆԸ

ՁՆԿՈՒՆՑ ՅՈՒԼԵՐԸ

Մէկ ակնթարթ կը լսէք պատուհանին ճպուռին չռռալը. մետաղ փայլակ կայծակ եւ որոտում: Մեր գիւղը ծնած այդ նախկին հասարակ «ռշ-ազնուացեղ» հորթերը այս ատեն էր որ մեր աչքին կը բարձրանային մինչեւ երկինք: Իւրաքանչիւր պար կը բռնէին, կը կաքաւէին կեցած տեղը, արջերու պէս դէպի ծառերը կը խոյանային, վեր ելլել փորձելով:

Կայծակի դէմ կայծակ կը ժայթքեցնէին իրենց ոտքերու տակէն: Ի՜նչ լաւ էր, ի՜նչ լաւ էր արձակուրդի ատեն մենք փոքրիկ հովիւներ, մեր շինած խուղերուն մէջ թաքնուած, հրճուանքով կը դիտէինք ձմրան կաթսաներու պէս իրարու սեղմուելով ու Որոտումի ատեն անոնք աքացիներ նետելով երկինքն ի վեր, դուռդուռը կը խափանէին զոյգ բառաչելով:

Անոնք անվախ ու տիրական անասուններ էին. ի՜նչ կը ճանչնային գաւառական մեծութիւնները: Զարմանալի չէ որ յաւիտենական յիմար Տաճիկը կը հաւատայ թէ, աշխարհը կարմիր եզան մը եղջիւրներուն վրայ զետեղուած է. որովհետեւ եթէ տիեզերքն ալ իյնար այդ միջոցին, մեր ցուլերը պիտի կրնային իրենց եղջիւրներուն անցընել ինչպէս ծակ, ծակ գնդակ մը:

Ժամուն զանգը գիւղն իբրեւ հանգիստ կը հրաւիրէ: Խանդէկենց Կարապետը Թագուհիին սիրահարուելէն ի վեր, շնորհալի զանգակահար է դարձեր:

Աղջիկները մեզմէ ձանձրացած ճլըլլան ճնճղուկներու պէս տուն կը վազեն. իսկ մենք ժամ կ'իջնենք տէրտէրին խօսակցութեան մասնակցելու անծանօթին հետ:

Գիւղ ու վարժարան խօսք մէկ ըրած են ու մենք երբեք ուղիղ երթեւեկ չունինք տունէն դպրոց. նախ ժամ. ամէն բանէ առաջ ժամ. աղջիկներու գործած մեղքե՞րն ալ մենք պիտի քաւենք:

Ռուսները կը հանենք. տեղը լաւ կը սրբենք որ չկորսուի այդ հաւլ կոշիկ ծակ կօշիկ կառքը. ու բոպիկ ոտքերով կը շարունակենք դասերը: Գրաբարին եւ աւելի դիւրութեամբ կը նայիմ դէպի դուռը. Մկրտիչ աղբարը բազէի մը պէս իր խշտեակին վրայ ծանր է ու ձայնաւոր հայհոյութեամբ մեր սխալները կը չակէ: Կիներու բաժնին մէջ Մարդադինարցիի պէս Սըրօն սիւնին քովիկը, անընդհատ շրթունքը կը շարժէ ու իր մաշած մուշտակին կուրծքը արցունքով կը թրջէ. եթէ օր մը երաշտ ըլլայ, անոր արցունքները կը բաւեն մեր ճեղքռտած արտերը ջրելու համար:

Ուրիշ մը իր քառակուսի խշտեակին ամէնածները կը ծչէ:

Հայրս առանց համար էր որ ժամ չէր գար. ինք ալ կոնակով քար կրեր էր, կ'ուզէր որ սրբութիւն սրբոց ըլլայ ժամը:

— Մէկը լալով կը մեղանչէ, միւսը հայհոյելով կ'աղօթէ. անդին գիւղը ափ մը տեղ մնացեր է, անդին մէկ տէր կը չակէ:

Յանկարծ ժամուն կամարին տակ արտակարգ սոսումով երեք աղաւնեներու վրայ չարոտած մաժերը կը դողան. փոխ ու քարոզ կը լռեն: Թեւերը ստածն կը դառնան, պէտք է ամէն ինչ լռէ:

Տէր պապան զայթակղած ձեռքի խաչով տերտերուին գլխուն կը զարնէ. ակնոցին կապերը շակելով:

— Մասը աղւոյն բեր: Սոյնուց կոչու հաղթեր: Օր-ցերեկուան լոյսին տակ, ես չեմ գիտեր թէ՝ այսպէս գրուա՞ծ էր Աւետարանին մէջ. բայց կը վկայեմ այսօր այո՛: Ցուլերը «ազնուացեղ» կովերէ ծնած չէին եւ հող էր արդէն հրաշքը:

Անոնց մայրերը հասարակ կովեր էին ու հասարակ մօզիներէ բազմացուած:

Աղամն արարն էր որ զանոնք վիլաթնած-ամենղծագործած էր, որովհետեւ անոնք իրեն էին, ու իրմով միայն գիւղինն էին:

Այդ էր պատճառը որ, եթէ անասուններ պաշտող ըլլայինք ունէինք զանոնք ծնող գիւղին սուրբեր, անվիճելի յարգանք ունէինք զանոնք կատարելագործողին անձին: Ժամէն դուրս ելլելու ատեն Աղաբարը կը տեսնէինք, ան կը բռնէր իր երկու ցուլերուն պոչերէն ու ցըբլիս կը խաղար: Այդ միջոցին իր երկար հասակը երբեմն ծիրանի գօտի կ'ըլլար, երբեմն ալ փայլակի ծամածռութիւն մը: Ի՜նչ երջանիկ էր:

Տէրտէրը նախանձով կը նայէր ու ժամուրի մը դառնալով կ'ըսէր.

— Լուծի չեն գար ատոնք, իր տիրոջն պէս:

Ես ժամուն դրան առջեւ ժամանակ չանցնելու համար, կը քաշուէի, ցուլերուն խաժ էն նայելով:

Ի՜նչ հրաշքներ էին անոնք: Մաքուր, լոգանք նոր ելած են կարծես: Մինչ ուրիշ կենդանիներու վրայ հերաթափ վէրքեր անպակաս էին, ասոնց վրայ ոչ ճանճ, ոչ կուրեղ չէր նստեր: Անոնք գէջ կենդանիներ էին, ամէն կերպով եւ Աղաբարը իրաւունք ունէր անոնց կերցնելու կաղին ու չամիչ, ընկոյզ ու նշէջ:

Անոնց մուրին մէջ կը քնանար, իր եղեան ու գլխին վրայ թափած մետաքսէ սատայինները որոճալով: Տարիներու փայփայանքով մազերու գոյնը փայլեցուցեր էին, կերպարանափոխ ըրած, միմիայն երկու աչքերը մնացեր էին բնական: Ինչ հոգ, ան ունէր իր տեսքնած երկու ցուլերը, երկու հասարակ նախահօրթեր:

Ինք կարծես չէր սպրեր մեր գիւղը, ոչ ալ իր տունը: Իր շէն օճախը լեցուն էր ամէն բարիքով, հարսով ու թոռներով: Անոնք ալ մեզի պէս հաշտուեր էին եղածին հետ եւ թողուցեր էին զինք միմիայն իր ցուլերուն հետ:

Գիւղը սկսած էր մտահոգուիլ. Աստուծոյ ստեղծագործութիւնը նոյն իսկ եօթն օրէն լմնցաւ:

Չէինք գիտեր թէ Աղաբարը ի՞նչ կը մտածէր, բայց մենք սրտատրոփ կը սպասէինք թէ արդեօք տէրտէրին գուշակութիւնը պիտի կատարուէր:

Գիւղին միւս ցուլերը արօրի վարժեցնելու համար քանի մը գարնան կը կարօտէր, մինչեւ որ թիկնեղ բակուկներ կը խոնարհեցնէին անոնց գլուխները լուծին տակ, ու ամուր ամուր սամիները անցընելով անոնց վիզերէն, կը պսակէին արտերուն հետ:

— Պիտի վարժուի՞ն լուծի, պիտի դիմանա՞ն խոփին ու գործվրակի:

Բայց անկէ առաջ կարեւորը կար:

Ցուլերը պէտք է անուն փոխէին:

— Ջէ, ատ մէկը պիտի չըլլայ, եւ անոնց ամէն մէկուն կոկովը եզան մը պատւին չափ պիտի խոշորցնեմ, ըսած էր Աղաբարը:

— Պիտի վարժուի՜ն լուծի՛, լուծի:

Խ. ԱՐԱՄԱՆԻ

(3)

(Շար.)

Անգլիական նաւատորմը Սեւ ծովու մէջ

«Քէօլնիշէ Ցայթունկ» աւելի յառաջ երթալով, կը գրէ թէ Անգլիա կը փորձէ իր ազդեցութիւնը ամրապնդել Ռումանիոյ մէջ, ուղղակի Լոնտոնի եւ անուղղակի՝ Էնկիւրիի միջոցաւ։ Այս առաջադրութեամբ, առաջին քայլ մը կը համարուի Կարոլ թագաւորին վերջին այցելութիւնը Աթաթիւրքի, «քանի որ, երկու պետութիւններ որոնց մէջ կ՛անցնի բրիտանական ազդեցութիւնը, այժմ կ՛ընդարձակեն իրենց տնտեսական եւ զինուորական կապակցութիւնները»։ Գերմանական թերթին կարծիքով, առոր ալ պատճառը քարիւղն է։ «Քամ-փինայի եւ Մորէնիի (Ռումանիա) քարիւղի հորերը պիտի սպառին վեց-եօթը տարիէն, եւ նոր հորեր պէտք է բանալ Կարպաթներու արեւելեան սարալան-ջերուն վրայ։ Անգլիա այդ քարիւղին պէտք ունի իր տենդագին վերազինման համար, եւ Ռումանիոյ քարիւղի ծրագիրները կրնան դիւրաւ զուգորդուիլ Ի-րաքի քարիւղի ծրագրին հետ։ Այս առթիւ նշանակալից է քարիւղի անգլիացի ամենամեծ դիւանագէտ մասնագէտներէն մէկուն՝ Սըր Ր. Հօրի փոխադրու-թիւնը Թէհրանէն Պուքրէշ»։

Գերմանական թերթը կ՛ըսէ թէ Անգլիա ծրագիրներ կ՛որոճայ, նաւային եւ օդանաւային կայան մը հաստատելու համար Սեւ ծովու մէջ, Քոնսթանցայի մօտ։ Եւ եզրակացնելով, կ՛աղդարարէ թէ Գերմանիոյ տնտեսական դիրքը այն-քան զօրաւոր է Պալքաններուն մէջ որ, Անգլիոյ ծրագիրները պիտի չյաջողին, «հակառակ անգլիական ոսկիին եւ արծաթ գնդակներուն»։ Պալքանները «հաւասարիմ պիտի մնան Գերմանիոյ, ապացոյց՝ Պալքաններու վերջին ցու-ցահանդէսին մէջ, 609 օտար ցուցադրողներէն 386ը Գերմանացի էին եւ միայն վեցը Անգլիացի»։

Նոր լուրեր Իրանական ապստամբութեան մասին

Ինչպէս գրած էինք անցեալ օր, Թուրքիոյ վարչապետը Ազգ. Ժողովին մէջ խօսելով Տէրսիմի մասին, կ՛ըսէր թէ, զինուորական գործողութիւնները այս տարի ալ պիտի շարունակուին» եւ թէ «անցեալ տարուան հետ բաղդատելով այս տարի աւելի շատ զինուոր համախմբած ենք»։

Ուրեմն դիմադրութիւնը կը շարունակուի Տէրսիմի մէջ։

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ քրտա-կան յարձումներու մասին, քաղելով Տիգրանակերտէն հասած քիւրտ ցեղապե-տէ մը (2 յուլիս)

Մոտկանի (Պիթլիսի շրջան), Քէյարի (Կարճկանի շրջան) եւ Քէրադի (Հա-թոզի շրջան) աշիրէթները մէկ ամիսէ ի վեր ապստամբած են։ Կառավարու-թիւնը այս երեք աշիրէթներուն միջեւ եղած յարաբերութեան միջոցները կըտ-րած է։ Զապամի ուրիշ միջոցներ օգուտ չեն տուած։

Տէրսիմի եւ Սասունի շրջաններուն մէջ աւելի լայն ծաւալ առած են ա-պստամբական շարժումները։ Խմիր ագայի աշիրէթը մեծ վնասներ պատճառած է թրքական կառավարութեան։ Վերջերս գիշերով յարձակում մը գործած են իրենց դէմ ղրկուած երեք դումարտակ զօրքին վրայ եւ ղզալի վնասներ հասցուցած։ Զօրքը փախուստի դիմած է։ Կառավարութիւնը նոր ուժ կը ղրկէ։

Ապստամբութիւնը կարենալ զսպելու համար, կառավարութիւնը ձեռնար-կած էր նեղ ճամբաներու շինութեան։ Գործաւորները, թուով 700 հոգի, գի-շերով փախուստ տուած եւ կ՛ապաստանին անառիկ լեռներու վրայ, իրենց հետ տանելով բոլոր վրանները եւ գործիքները։

Իսկ արաբական գործակալութիւնը կը հաղորդէ — Թուրքիայէն հասած նոր լուրերը կը հաստատեն թէ քրտական ըմբոստութիւն մը ծագած է Անա-տոլուի մէջ։ Այս անգամ ալ Տէրսիմն է ըմբոստութեան կեդրոնը, բայց եկած տեղեկութեանց մէջ չըսուիր թէ ո՛րոնք են այն քիւրտ ցեղերը որ կը վարեն շարժումը։

Ոչ մէկ երկիր կ՛ընդունի 650,000 հրեայ գաղթականները

Էվիանի խորհրդաժողովի երկրորդ օրուան նիստին մէջ, Եւրոպայի գըլ-խաւոր գաղթային պետութիւնները իրենց ներկայացուցիչներուն միջոցաւ յայտ-նեցին թէ տեղ չունին 650.000 անճար Հրեաներու համար։ Ցարմար վայրեր կը համարուէին բրիտանական գաղթավայրութիւնները, Հարաւ. Ամերիկայի հանրապետութիւնները եւ ուրիշ անգծովեայ գաղթավայրեր, բայց Աւստրա-լիոյ, Քանատայի, Պրազիլիոյ, Արժանթինի, Հոլանտայի եւ Պէլժիոյ ներկա-յացուցիչները պաղ ջուր լեցուցին, համակրանք յայտնելով հանդերձ։ Աւստ-րալիոյ պատուիրակը յայտարարեց թէ իր երկիրը Հրեայ չի կրնար ընդունիլ, որովհետեւ կ՛ուզէ պահել իր անգլիասաքսոն դիմագիծը։ Քանատայի ներկա-յացուցիչը առարկեց թէ իր երկիրը տնտեսական տագնապի եւ անգործութեան մատնուած է։ Արժանթինի ներկայացուցիչը դիտել տուաւ թէ իր երկիրը միւ-ներուն ընդունած իրաքանչիւր հարիւրին դէմ 270 Հրեաներ ընդունած ըլլա-լով, կատարած է իր մարդասիրական պարտականութիւնը։ Հոլանտայի ներ-կայացուցիչը յայտարարեց թէ իր երկիրը արդէն 25.000 տարագիրներ ընդու-նած է, ինչ որ շատ մեծ թիւ մըն է չափազանց խճողուած երկրի մը համար։ Պելժիոյ ներկայացուցիչն ալ նոյն առարկութիւնն ըրաւ։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ Պերլին հասած լուրերու համաձայն, տիկին Լիթվինով, արտաքին գործոց նախարարին կինը (Անգլուհի), Սիպերիա աքսորուած է, բողոքած ըլլալով վերջին ընդդիմադիրներուն դէմ։ Կ՛ըսուի թէ Սթալին պահանջած է որ Լիթվինով ամուսնալուծում կատարէ... Տիկինը մերժած է եւ տանել իր մեղադրանքը։

Պատարագ Հայոց եկեղեցիին մէջ

Երուսաղէմի միաբաններէն Սիոն վարդապետ Մանուկեան որ պատահաբար քաղաքս կը գտնուի, այս Կիրակի, 10 Յուլիս, պիտի պա-տարագէ եւ քարոզէ Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼ-ՓՐԱՏՈՅԻ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ Կի-րակի օր, 10 Յուլիս, կը կատարուի Ս. Թարգմանչաց տօնը։ Կը պա-տարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Զգօն վրդ. Յակոբեան։ Նաեւ մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցիին հիմնադիր-բարերար Պ. Վա-հան Խօրասանճեանի ծնողքին եւ ընտանիքին հանգուցեալներու յի-շատակին։

Խնամատարի կոչ

Տր. Կապոյտ Խաչի օգտակարութեան կայանին համար լաւ խո-հարարուհի մը կ՛ուզուի, գոհացուցիչ վճարումով։

Դիմել գրաւոր Տրջ. Վարչութեան հասցէին՝ Տիկ. Միսաքեան, 6 Rue d'Alsace, Asnières, Seine

Անտոնիի դպրոցական հանդէս Ալֆորվիլի մէջ

10 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, տեղւոյս եկեղեցիին մէջ։ Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը։

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 3ին, անձրեւին պատճառաւ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Յուլիս 10ին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊՐՕՊԱԿԱՆՏԻ ենթախումբի ժողովը 11 Յուլիս, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ ճաշարանին։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդարութեան» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական ճաշարանին։

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՑՑՈՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական ճաշարանին։

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Վրէժ» խումբի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս. Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 10ին սովորական ճաշարանին. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սէնթ Անթուանի սովորական ճաշարանին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԳՐԻՈԼԻՊՋԻԻ «Վարանդեան» խումբի դասախօսական ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեաններու բնակարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Պիտի դասախօսէ Ընկ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ։

Նիւթ. «Տիգրան Դաշնակցականի մը յուշերէն»։

ԿՕԼՈՆՊԻ «Թոթնեղբայրեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ ճաշարանին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերներ ը Շաբաթ, 9 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 9ին, ընկեր Միհրանի Գաբրիէլեանի բնակարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով կարեւոր օրակարգ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին իր «Ռիւամանթօ» ակումբին մէջ։

Պարահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը 19էն մինչեւ կէս գիշեր իր կեդրոնա-տեղին 8, Rue Bossuet, Paris

SAUTERIE ORCHESTRE

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՊՈՒԼ. ՕՑՑՈՅԻ Մ ՃԻՒՂԻ

10 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

Սէնթ Անտրէի օդաւոր պարտէզին մէջ

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութեան պաշտօնական ... որ տեղի պիտի ունենար 10 Յուլիսին։

ՑՈՒՑԱԿՆԵՐ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ կարե-ւոր օրակարգով, 9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը ճիշդ 9ին, սովորական հաւա-քատեղին։ Անդամներու ներկայու-թիւնը պարտաւորիչ է։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Երիմեան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողովի կը հրաւիրէ Կապոյտ Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» Կոմիտէի, Հայ Կա-մաւորներու եւ Մարտիկներու Միու-թեան եւ Իսիի Հայ Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, 9 Յու-լիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Երիմեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Սրահի ընդարձակման եւ բեմի շինու-թեան հարց։

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրե-նակցական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կեդր. Վարչ. ժողովը կը գու-մարուի յառաջիկայ Օգոստոս 13ին, Շաբաթ առաւօտ, Տէսինի մէջ։ Օրա-կարգի նիւթերը առանձին շրջաբերա-կանով պիտի հաղորդուին մասնաճ-յուղ մասնաճիւղերուն։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐ-ՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութիւնը ընկերահա-ւաքական ժողովի կը հրաւիրէ Ա-նիէռի եւ Քոլոմպի զինակից ընկեր-ները ու համակիրները 10 Յուլիս, Կի-րակի ժամը 3ին Անիէռ, Զաքարի սըր-ճարանը, 34 Villa Rouveyrolle: Ներկայ կ՚ըլլայ Գնդ. Բաղդասարեան որ պի-տի խօսի Միութեան նպատակներու եւ օրուան հարցերու շուրջ։

Զ. Ո. Մ. ՓԱՐԻԶԻ Մ.ճիւղի Ընդհ. ժողովը 11 Յուլիս, Երկուշաբթի ե-րեկոյեան ժամը 9ին, Քանէի սրճա-րանին վերնայարկը։ Կարեւոր օրա-կարգ։

... մը ...յեան, Անթառամ մի գոյնա եւ զաւակները, Դաւթ. Տէր Գրիգորեան, Յովսէփ Թաթուլեան, Տիգրան Անդրէաս Ղազարեան եւ ազգա-կանները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն մահը

ՕՀԱՆ ՄԻՐՋՈՅԵԱՆԻ

որ տեղի ունեցաւ Յուլիս 5ին, ժամը 6.40ին Բիթիէ Հիւանդանոցին մէջ եւ թաղումը կատարուեցաւ Յուլիս 6ին Թիէի գերեզմանատունը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթ. Միու-թեան Վարչութիւնը իր եւ բոլոր ան-դամներու կողմէ խորին ցաւակցու-թիւններ կը յայտնէ Միութեան ան-դամներէն Պ. Կ. Փալատեանի եւ իր պարագաներուն, իր մօր՝ Տիկ ՍԻՐԱ-ՆՈՅՇ ՓՈԼԱՏԵԱՆի դառնաղէտ մահ-ուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ
10
ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE
10 JUILLET
1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3779

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔՆԱՑՈՂՆԵՐՆ ԱԼ ԱՐԹՆՑԱՆ, ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ...

Թէեւ շատ ուշ, բայց, վե՛րջապէս, քնացողներն ալ արթնցան: Շփելով իրենց քնաթաթախ աչքերը, անոնք ալ սկսեր են յո՛ւր պահանջել Խ. Հայաստանէն ու Էջմիածինէն :

Երկու օր առաջ յիշեցինք Եգիպտոսի ռամկավար օրկանին յունիս 28ին խմբագրականը, ուր այս պահանջը կը դրուի իբրեւ իրաւունք :

— « Հաւատարմութեան եւ օժանդակութեան մեր այդ պարտքը ինքնաբերաբար ու անշահախնդրօրէն կատարած ըլլալով՝ կը խօսինք այսօր մեր *իրաւունքին* վրայ. իրաւո՛ւնք գիտնալու՝ թէ ի՛նչ է Խ. Հայաստանի այսօրուան վիճակը »:

Յատուած մը եւս, պատկերացնելու համար այն անձար վիճակը որուն մատնուած են ռամկավարները ·

— « Երէ նոյնիսկ պատահած չըլլային այն քստմնելի կամ խորհրդաւոր դէպքերը որոնք Աղասի Խանջեանի մահով սկսան եւ հասան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին վախճանումին, մենք դարձեալ պիտի ուզէինք ճամբորդի, ականատեսի ստոյգ լուրեր ունենալ մեր հայրենիքէն, ինչպէս պարբերաբար ունեցած ենք անկէ առաջ՝ քանիցս մարդ դրկելով ուղղակի մեր կողմէն եւ մեր տեսնել ու դատել կրցող անդամներուն միջոցաւ այդ տեղեկութիւնները քաղելով: Մինչդեռ հիմա, աւելի քան երկու տարիէ ի վեր, ստիպուած ենք *լսել* մէկ կողմէ Երեւանի թերթերուն եւ միւս կողմէ Դաշնակցական մամուլին յանախ իրարու հակասող լուրերը, առանց կարենալ ստուգելու ոչ մէկը եւ ոչ միւսը»:

Սաչափը կրնանք վստահաբար ըսել որ կասկածելի են թէ՛ մէկ եւ թէ՛ միւս կողմին ըսածն ու գրածը»:

Հարցը այն չէ որ մեր պատուարժան ռամկավարները կը հաւատա՞ն թէ ոչ, երկու տարիէ ի վեր հաղորդուած, զանազան վկայութիւններով հաստատուած լուրերուն :

Անոնք մասնաւոր ճիգ մը թափեցին մեղմացնելու նոյնիսկ այն քստմնելի մանրամասնութիւնները, որ մամուլին հաղորդուեցան իրենց իսկ շրջանակէն, «Լիբանանցի երիտասարդի» մը բերնով: Տեղեկութիւններ որոնց մեծ մասը ամիսներ առաջ հրատարակուած էր Դաշնակցական մամուլին մէջ, միայն մանրամասնութեանց մէջ տարբերելով :

Անոնք իրենց յատուկ մեկնութիւններ ալ տուին խմբական գնդակահարութեանց, պատասխանատու համարելով բուն իսկ Երեւանցիները, եւ ոչ թէ Թիֆլիսն ու Մոսկուան, իբրեւ փրկիչ ներկայացնելով Անաստաս Միկոյեանը, մինչդեռ «Խ. Հայաստան»ը զայն կը պանծացնէր իբրեւ յեղափոխութեան բազմափառ սուրը որ կտրեց Թափեց, «մերկացրեց, ոչնչացրեց», փշրեց «ժողովուրդի թշնամիները»...

Այս պարագաները չեն որ կը հետաքրքրեն մեզ, այլ ռամկավարներու եւ աւ հասարակ «Հայաստանասէր»ներու մեռասանեբորդ ժամու խրախուսումը,— այն ալ Էջմիածնի չարաչուք յուռթենէն վերջը: Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին մահէն — սպանութենէն — ինն ամիս օր վերջը: Այն ալ անշուշտ անոր համար որ, Երուսաղէմի պատրիարքն ալ իրար անցեր է, եւ հետապնդումներ կը դարնէ, պատասխան սպասելով Էջմիածնի պատերէն ..

Արթննալով իրենց խոր քունէն, ռամկավարները նորէն չեն հաւատար թէ Խորէն Ա. սպաննուած է: Բա՛ւ լիցի:

— «Չհաւատացինք, եւ այսօր ո՛ւ եւ է նոր տեղեկութիւն չունինք որ մեզի ստիպէ խորհիլ թէ կրնայ ճիշդ ըլլալ ըսուածը: Բայց բուն իսկ այդ պակասը տեղեկութիւններու, այդ յամառ լռութիւնը Էջմիածնէն ու Խ. Հայաստանէն ընդհանրապէս՝ մտահոգիչ կը գտնենք, ո՛չ թէ խեղդումին հաւատալու տեսակէտով, այլ ա՛յն խեղդիչ մթնոլորտին՝ որ կայ եւ կը շարունակէ տիրել մեր երկրին մէջ »:

Դուք դատեցէք խորութիւնը՝ այս հոգեկան թշուառութեան, որ պարզապէս հետեւանք է կուսակցական կիրքի:

Մարդոց գլխուն մէջ գամուեր է թէ «արտասահմանի Դաշնակ թերթերն ու գործիչները առիթէն կ՚օգտուին՝ աւելի եւս չարաչուք դէպքեր հնարելու համար »:

Կ՚ըմբռնէք, անշուշտ, իմաստը այս անձոռնի, այս գարշելի հոգեբանութեան :

Աւելի քան 40 գլուխներ գնդակահարուած, փչրուած կամ «անհետացած» են — կարելի է համրել անուններով — կաթողիկոսն ալ խեղդուած է, ինչպէս եւ երկու եպիսկոպոսներ գնդակահարուած են: Ամիսներէ ի վեր կը գրուի այս դէպքերու մասին: Փոխանակ մասը մախիրը թաթխելու եւ գոնէ հինգ սպանութեան կամ գնդակահարութեան դէպք ստուգելու, մարդիկ իրար կը մըխիթարեն զանոնք վերագրելով Դաշնակցական յերիւրանքներու : — Ի՛նչ կ՚ուզէ ըլլայ, Դաշնակցութեան ըսածը չըլլայ :

Անշուշտ արթնցած են հիմա, եթէ ոչ խղճով, գոնէ ջիղերով : Կը զգան թէ «բաներ մը» պատահած են: Եւ լուր կը մուրան : Որ-մէ՞,— Փարիզի խորհրդային դեսպանատունէն, միեւնոյն ատեն արտօնութիւն խնդրելով պատուիրակութիւն մը ղրկելու :

« Երանի՛ հոգիով աղքատներուն», պիտի ըսէր բարեպաշտ ընթերցողը :

Բայց ոչի՛նչ: Թող այդ ալ փորձեն: Թող զարնեն բոլոր դուռները: Թող չարժին եւ լոյս մըն ալ իրենք ճարեն, որովհետեւ, ինչ որ տեղի կ՚ունենայ Հայաստանի մէջ, երկու տարիէ ի վեր, իսկապէս աննախընթաց է եւ զարհուրելի, — կրնայինք ըսել նոյն իսկ դժոխային, կշռելով բառին ամբողջ խորութիւնը:

Մանաւանդ որ, հաղորդակցութեան վերջին թելն ալ խզուած է մէկ ամիսէ ի վեր.— այլեւս չենք ստանար «Խ. Հայաստան»ը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Արաբները ընդհ. գործադուլ կը հռչակեն

Ուրբաթ օր Երուսաղէմի մէջ ռումբ մը պայթած ըլլալով, անգլիացի զինուորներ դիրք բռնեցին ուժնաւոր հրացաններով եւ ձեռնառումբերով: Ռումբը արձակուած էր Եաֆայի դրան առջեւ, Դաւիթի Աշտարակին մօտ, Արաբներով լեցուած հանրակառքի մը վրայ : Պայթումէն սպաննուեցան չորս Արաբներ, իսկ վիրաւորուեցան 18 հոգի. մէջն ըլլալով անգլիացի զինուոր մը: Հանրակառքը ջարդուփշուր եղաւ եւ կտորները քանի մը հարիւր մեթր անդին նետուեցան: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց երեք Հրեաներ եւ Հրէուհի մը, իբրեւ հեղինակներ այս ահաբեկման :

Դէպքը մեծ յուզում պատճառեց քաղաքին մէջ եւ բոլոր արաբական խանութները փակուեցան: Քիչ մը վերջը Հրեաներն ալ փակեցին իրենց խանութները, վախնալով փոխվրէժէ : Ընդհ. գործադուլը, որ հռչակուած էր Եաֆայի եւ Հայֆայի դէպքերէն վերջը, արագօրէն կը ծաւալի: Փոխադրութեան բոլոր սպասարկութիւնները դադրած են, եւ բազմաթիւ խանութներ փակուած գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Ամէն օր հազարաւոր արաբ բանուորներ կը հաւաքուին մզկիթներուն առջեւ, իսկ անգլիացի նաւազները միշտ կը ցրուեն զանոնք: Անգլիական վիթխարի զրահաւոր մը Հայֆա հասած ըլլալով, նոր նաւազներ ցամաք հանուեցան: Թէլ - Աւիվի հրէական թաղերը պաշտպանութեան տակ առնուած են ոստիկանական գինուորներով:

Անդրյորդանանի Արաբները իրենց համակրանքը յայտնեցին Պաղեստինի ազգակիցներուն, ցոյցեր կատարելով Ամանի փողոցներուն մէջ: Այս առթիւ բուռն ճառեր խօսեցան էմիր Աբդուլլահի պալատին եւ բրիտանական պատուիրակի պաշտօնատան առջեւ: Թերթերը կը գրեն թէ մեծ քանակութեամբ զէնք եւ ռազմանիւթ կը փոխադրուի Անդրյորդանանէն Պաղեստին :

Պաղեստինի հրէական գործակալութեան նախագահը կոչ մը ուղղեց Հրեաներուն, յորդորելով պահել իրենց պաղարիւնը եւ զգուշանալ վրէժխնդրական արարքներէ

Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Պաղեստինի այս դէպքերուն մէջ մատ ունին Իտալիա եւ Գերմանիա: Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ աշխատաւորական մը հարցումներ ուղղեց անցեալ օր, իմանալու համար թէ ո՛վ կը ճարէ այս դաւադրութեանց դրամները :

Չէմպըրլէն դժգոհ Իտալիոյ բռնած դիրքէն

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ անգլօ-իտալական համաձայնութենէն ի վեր (16 ապրիլ) առաջին անգամ ըլլալով, Պ. Չէմպըրլէն կծու ակնարկներ ուղղած է Մուսոլինիի, սպանիական գործերու միջամտման առթիւ: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Անգլիոյ վարչապետը ինքն ալ սկսեր է կասկածիլ թէ համաձայնութիւնը կրնայ ջուրը իյնալ, եթէ այսպէս շարունակուի :

Անգլիոյ վարչապետը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ կը գտնէ որ սպանիական խնդիրը վերջանայ, որպէսզի անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը գործադրելի դառնայ: Արդ, Իտալիա կը յայտարարէ թէ կատարած է իր յանձնառութիւնները, դադրեցնելով հականգլիական քարոզութիւնները, կրճատելով Լիբիոյ պահակազօրքը եւ այլեւս օգնութիւն ղրկել չի տար Զօր. Ֆրանքոյի : Բայց եւ այնպէս, Անգլիոյ վարչապետը գոհ չէ եւ միշտ նեղացուցիչ հարցումներու կ՚ենթարկուի երեսփ. ժողովին մէջ :

Հռոմի անգլիական դեսպանը անցեալ օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ: Երկրորդ տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ երկուշաբթի օր: Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Անգլիոյ վարչապետը գերագոյն փորձեր կը կատարէ , ելք մը գտնելու համար :

Քաղաքական տարագիրներու խնդիրը

Էվիանի ժողովին երրորդ օրուան նիստին մէջ, ամերիկեան պատուիրակը յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է 27.000 տարագիրներ ընդունելու Մեծն Գերմանիայէն (Գերմանիա եւ Աւստրիա), յառաջիկայ տարուան ընթացքին: (Մինչեւ յունիս 30 ընդունած է 20.000 հոգի, իսկ նախընթաց տարի՝ 13.000): Իրականին մէջ կաթիլ մը ջուր է այս, քանի որ 300.000 Հրեաներ կ՚ուզեն հեռանալ Գերմանիայէն, բայց ոչ մէկ երկիր կ՚ընդունի :

Խորհրդաժողովին դիմած են զանազան պատուիրակութիւններ, տարագիրներու դատը պաշտպանելու համար: Յուշագիր մը կ՚առաջարկէ խնդիրը չսահմանափակել միայն Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ տարագիրներով, այլ մտածել նաեւ այն տարագիրներու մասին որ զրկուած են միջազգային ... պաշտպանութենէ (Իտալացիներ, Լեհեր, Հունգարացիներ, Ցոյներ, Հայեր եւն.): Ուրիշ յուշագիր մը կ՚առաջարկէ բողոքել Գերմանիոյ հակահրէական հալածանքներուն դէմ: Երրորդ մը կ՚առաջարկէ միջազգային ծրագիր մը մշակել, Հրեաներու տեղաւորման համար եւ աւելի լայն չափով Հրեաներ ընդունիլ Պաղեստինի մէջ :

Խորհրդաժողովը կազմած է բազմաթիւ յանձնախումբեր, որոնց մէկը լսեց 22 ընկերակցութեանց ներկայացուցիչները: Յանձնախումբերէն մէկուն նախագահն է Պ. Հանսոն, Նանսէնեան գրասենեակին վերատեսուչը, որուն փորձառութենէն կ՚ուզեն օգտուիլ պետութիւնները

ՆԻՍԻ ՄԷՋ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ թժիշկ մը, Տոքթ. Ֆասօ, որ ամբաստանուած է թէ զէնք եւ ռազմանիւթ կը ճարէր Գաղտնի Կոմիտէին կամ «Սուրի Ասպետներուն»:

ՕՏԱՐԱԶԳԻՆԵՐՈՒ հպատակութեան գործողութիւնները խստացնելու համար, Փարիզի առեւտրական սենեակը քննեց ծերակոյտին ներկայացուած օրինագիծ մը: Այս առթիւ բազմանք յայտնեց որ հպատակութեան շնորհը տրուի մեծ զգուշութեամբ եւ նկատի առնելով առեւտրական սենեակներու վկայութիւնները: Մէջի առեւտրական սենեակն ալ նոյն բաղձանքներն յայտնեց , շարք պայմաններ բանաձեւելով :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՐՈՒՆԳԻ ՄԱՍԻՆ

« *Նոր Օր*»ի քրոնիկագիրը փառաբանական մը գրած էր, անցեալները, վարունգի մասին, վկայութեան կանչելով պատմագիտական աշխատութիւնը մեր համակրելի բժիշկին՝ Տոքթ. Գ. Գալուստեանի, որ ի մէջ այլոց կը հաստատէր թէ Թիմուրլէնկ կը խենթենար վարունգին վրայ: Այնպէս եւ Ֆաթիհ Մէհմէտ :

Բայց միայն Թիմուր Լէ՞նկ կամ Ֆաթիհ Մէհմէ՞տ:

Եգիպտացիները, երբ Հրէաստան կը վերադառնային Եգիպտոսէն, վարունգ կ՚երազէին անապատին մէջ՝ ծարաւ անցընելու համար: Ցեռոդ, երբ երկիր մտան, վարունգի անծայրածիր արտեր մշակեցին, արտերուն մէջն ալ խրտուիլակներ անկեցին՝ հեռու պահելու համար գողերը :

Օգոստոս կայսրն ալ ,ինչպէս եւ Տիբերիոսը, կը խենթենային վարունգին համար, զոր կը կրծէին ճաշու վրայ թէ ճաշէ դուրս :

Վարունգը իրաւունք ունի, ուրեմն, երբ կը պարծենայ , ինչպէս կը պատմէ Ասոկախօսը. «Վարունգն կոչեցեալ պտուղ պարտիզի՝ մեծարգոյ քան զայլսն կարծէր զանձնէ վասն կանխութեանն»: Սեխը վիճաբանութեան բռնուեցաւ վարունգին հետ եւ ըսաւ. — « Եթէ պատուիս՝ զի մերձ ես ի գիմ, եւ եթէ ոչ այնպէս սակայն անպատուիս՝ դեղնութեամբ զարշելի եղեալ »:

Որքան պարծենկոտ, նոյնքան վախկոտ է վարունգը: Հեղինակ մը կը վկայէ թէ վարունգը կը սոսկայ ... երկնքի որոտումէն, — երբ ամպեր կը պայթին,վախէն կը ծռի մահիկի պէս: Կը վախնայ նաեւ ձէթէն,— շատ պոչի պէս կը ծռի՝ երբ վրան ձէթ թափի: Ընդհակառակն շատ կը սիրէ ջուրը : Վ.արունգին մօտ, — 2 — 3 մատ հեռու, աման մը ջուր դրէք եւ վարունգը կ՚երկարի, կարծես ջուր խմելու կ'երթայ:

Վաստակոց գիրքը «Կոդայ» կ՚անուանէ վարունգը (մեծ տեսակը), զոր կը յանձնարարէ հասակովը դնել երեխային օրօրոցին մէջ՝ եթէ ջերմ ունի, — շուտ կ՚անցնի ջերմը :

Քանի որ տեղը եկաւ, ըսեմ նաեւ որ վարունգը ոչ միայն կոկորդի ծարաւ կ՚անցընէ, այլեւ ... այն ծարաւը, զոր առաջին անգամ զգացին Ադամ եւ Եւա :

Այս պատճառով հին յոյն բժիշկները վարունգ կը կերցնէին ... կուսական այրի կիներուն, որոնք ատանկ ծարաւներ կ՚ունենան եղեր: Ուրիշ առասելութիւն մը,— վարունգի ջուրով *մէհէլէմը* սխալելի դեղ է մորթային բորբոքումի եւ կեռքի: Կ՚ըսեն թէ կը ծառայէ նաեւ փափկացնելու մորթը:

Իսկ ո՞վ կրնայ մոռնալ վարունգին խնդ իբրեւ զովացուցիչ, *ճաշիկ* ըլլալ կրծելիք: Վաստակոց գիրքը կ՚ըսէ.— « Թէ ուզես որ յամէն ձմեռն ունենաս (վարունգ), ի կարաս՝ ուր ապիտակ գինի լինի կամ անոյշ քացախ՝ կախես զինքն, այնպէս որ գինին չհասնի, եւ ի վերայ ծեփես, երբ ուզես՝ բաց, բաղէ զատածիս»:

Բայց ձեզի զարմանալի բան մը պիտի ըսեմ: Հին առեն, Հռովմայեցիները եւ Յոյները կը կարծէին թէ վարունգը խելացութիւն կուտայ: Մեր Ամիրտովլաթն ալ կ՚ըսէ թէ *«խիար»*, հայերէն խաւարտ, օգնէ *սէրսէմին*: Եւ խելացի բան մը կը խորհրդածէր վարունգը: Մինչդեռ հիմա, ընդհակառակն, վարունգ կ՚անուանեն ապուշները :

Արդեօք վարո՞ւնգը աղուշցաւ թէ ... արդի մարդկութիւնը :

ԱՐԱՋ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ ԿՆՔՈՒԱԾ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Յուլիս 3ին Անտիոքի մէջ կնքուած զինուորական համաձայնութենէն վերջը, Յուլիս 4ին Էնկիւրիի մէջ ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութեան դաշնագիրը, Սանճաքի վերաբերեալ յայտարարութեամբ :

Պոլսոյ թերթերէն կ՚արտատպենք դաշնագրին եւ յայտարարութեան մանրամասնութիւնները —

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐ

ՅՕԴ. 1.— Ստորագիր բարձր կողմերը յանձնառու կ՚ըլլան թէ պիտի չմասնակցին քաղաքական կամ տնտեսական ո եւ է համաձայնագրի եւ ո եւ է խմբաւորումի մը որ իրենցմէ մէկուն դէմ ուղղուած է :

ՅՕԴ. 2.— Ստորագիր բարձր կողմերէն մէկը, հակառակ իր խաղաղասէր դիրքին մէկ կամ աւելի պետութեանց կողմէ եթէ յարձակումի ենթարկուի, ինչ կացութեան մէջ ալ գտնուի, ոչ մէկ օգնութիւն պիտի կատարէ յարձակողին կամ յարձակողներուն :

ՅՕԴ. 3.— Ստորագիր բարձր կողմերը, որոնք նոյն չափով կապուած են ընդհ. խաղաղութեան եւ Արեւելեան Միջերկրականի ապահովութեան պահպանման գործին, ի դէպ այն կացութեան, որ զիրենք կը մղէ գործադրել այն յանձնառութիւնները զորս ընդունած են 29 մայիս 937 թուակիր Սանճաքի ամբողջականութիւնը երաշխաւորելու մասին, իրարու հետ խորհրդակցութիւն պիտի կատարեն, իրենց այս յանձնառութեանց կատարման անհրաժեշտ դիւրութիւնները ընծայելու համար :

ՅՕԴ. 4.— Ընդհ. իրաւարական դաշնագիրը, այս համաձայնագրին ստորագրութեան պահուն ինչպէս որ կը սկսի զօրաւոր ըլլալ երկու ստորագիր բարձր կողմերուն միջեւ, նոյնպէս ի զօրու պիտի մնայ անոր գոյութեանը ընթացքին՝ երկու կողմերու միջեւ վէճ կամ անհամաձայնութիւն ծագած պարագային լուծման ձեւերը ճշդելու համար :

ՅՕԴ. 5.— Այս դաշնագիրը, ստորագիր բարձր կողմերու միջեւ ծագելիք կարգ մը վէճերու մասին չի հակասեր այն տրամադրութեանց որոնք մասնաւոր լուծումի ձեւ մը կը ճշդեն :

ՅՕԴ. 6.— Այս դաշնագիրը պիտի չմեկնաբանուի այնպիսի ձեւով մը թէ Ազգաժողովի վիճակած դերը կը սահմանափակէ կամ Ազգաժողովի ուխտին երկու կողմերուն պարտադրած պարտականութիւններուն կը վնասէ :

ՅՕԴ. 7.— Այս դաշնագիրը պիտի վաւերացուի եւ վաւերացեալ պատճէնները կարելի եղածին չափ շուտ պիտի փոխանակուին եւ փոխանակումէն անմիջապէս վերջ պիտի գործադրուին: Իր պայմանաժամը 10 տարի պիտի ըլլայ, եւ այս ժամանակամիջոցին լրանալէն 6 ամիս առաջ եթէ չջնջուի, ինքնաբերաբար 5 տարուան համար վերանորոգուած պիտի համարուի :

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

« Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի կառավարութիւնները, Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ գոյութիւն ունեցող 3 փետրուար 930 թուակիր բարեկամութեան, փո -

(Կարդալ շարունակութիւնը կարգ մը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՏԱԼԻԱ, ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԻՋԱՒԱՆՁԸ

Ճի՞շդ է թէ իտալական վտանգ մը գոյութիւն ունի Թուրքիոյ համար։ Արդեօք մեր զգացականութիւնը կամ երեւակայութիւնը չէ՞ որ կը ստեղծէ այդ վտանգը, երբ իրականին մէջ գոյութիւն չունի ան, երբ ընդհակառակն նոր Թուրքիան կը դարպասուի ամէն կողմէ եւ ի միջի այլոց կողքին ունի ծովաց Ալպիոնը՝ իբրեւ զինակից կամ պահապան հրեշտակ։

Որպէսզի այս տարակոյսը տեղ չգտնէ միտքերու մէջ, եւ մանաւանդ չըսուի թէ «մուկը միշտ վատ երազ կը տեսնէ կատուի մասին», անհրաժեշտ է զգուշանալ անձնական խորհրդածութիւններէ եւ միշտ խօսիլ տալ ուրիշներու, անոնց՝ որ զգացական չեն, իբրեւ ենթակայ կամ օտար։

Այս նկատումով, նախորդ թղթակցութեանս մէջ խօսեցուցի Թուրք թերթերը, թէ՛ անոնք որ ահազանգ կը հնչեցնեն, թէ՛ անոնք մանաւանդ որ անտեղի կը համարեն վրդովումը։

Այս անգամ ալ խօսեցնենք օտար թերթերը, որոնք առարկայօրէն կը մօտենան հարցին։ Նոյնիսկ քիչ կ'արտայայտուին, հակառակ շատ բան գիտնալնուն։

×

Այս ապրիլի սկիզբը, երբ Անգլիա եւ Իտալիա բանակցութեան մէջ էին, «Թանըի Հռոմի յատուկ թղթակիցը կարգ մը տեղեկութիւններ կը հրատարակէր քննուած հարցերու մասին, քաղելով իտալական շրջանակներէ։ Բայց պէտք կը տեսնէր աւելցնելու. «Այս տեղեկութիւնները բնաւ չեն բներ ամէն բան»։ (Թան, 9 Ապրիլ 1938)։

Ըսել կ'ուզէր թէ կան նաեւ գաղտնի բաներ, զոր իտալական շրջանակները անժամանակ կը գտնեն հրապարակել, նկատելով որ բանակցութիւնները դեռ չեն վերջացած։

Երբ խօսակցութիւնները յաջողութեան յանգեցան եւ Ապրիլ 16ին կնքուեցաւ համաձայնութիւնը, «Թանըի թղթակիցը այլեւս ի վիճակի եղաւ աւելի բաց խօսելու եւ նոր մանրամասնութիւններ հաղորդելու։

Քայլ առ քայլ հետեւինք թղթակցին, որ ոչ միայն ականաւոր լրագրող մըն է, այլեւ մեծ վարկ կը վայելէ իբրեւ իտալասէր եւ այս հանգամանքով մօտիկ կապեր ունի Քիկի պալատին՝ Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան հետ։

×

Ի՞նչ տարողութիւն ունի անգլիա-իտալական համաձայնութիւնը, ո՞ր խնդիրները կը շօշափէ եւ մինչեւ ո՞ւր կը տարածուի։

Յիշելէ յետոյ թէ քննուած ու կարգադրուած են Սպանիոյ, Եթովպիոյ, Կարմիր Ծովու եւ այլ խնդիրները, թղթակիցը կ'ըսէ.

— Այս ձեւով, համաձայնութիւնը կ'ընդգրկէ ընդարձակ դաշտ մը, Քանարեան կղզիներէն երկարելով մինչեւ Քենեա (Ափրիկէ), եւ փոքր Ասիայէն մինչեւ արեւելեան Ափրիկէ։ (Թան, 18 ապրիլ, 1938)։

Խնդիր է թէ «Փոքր Ասիա» բացատրութիւնը կը վերաբերի՞ նաեւ Թուրքիոյ։ Պարզ տրամաբանութիւնը «այո՛» կ'ըսէ, որքան ալ այդ բացատրութեան մէջ մտնեն նաեւ այլ հողամասեր։ Եւ սակայն, ինչպէս չէ - ւանցինք, շատ ուժ չունինք տրամաբանութեան որ կրնայ երբեմն մոլորեցնել մեզ, սխալ եզրակացութեան տանիլ։ Հետեւաբար նորէն խօսք տանք «Թանըի յատուկ աշխատակցին, որ աւելի ճշդէ իր տողերուն իմաստը։

Ընդգծելէ յետոյ թէ ստորագրուած համաձայնագիրը կը վերաբերի «կայսերական Իտալիոյ», աշխատակիցը կ'աւելցնէ.

— Այս կերպով նոր փուլի մը մէջ կը մտնեն անգլօ-իտալական յարաբերութիւնները։ Առաջին անգամ ըլլալով, բրիտանական հին կայսրութիւնը եւ իտալական երիտասարդ «կայսրութիւնը» կը համաձայնին քաղաքական, [illegible] եւ զինուորական հաւասարութեան հիման վրայ։ Արդարեւ, համաձայնութիւնը ԿԸ ՆՈՒԻՐԱԳՈՐԾԷ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՀԻՆ ՊԱՀԱՆՋ ՄԸ, ՈՐ ԿՈՒԳԱՅ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎԱՂՃԱՆԷՆ ԵՒ ԶՈՐ ԻՐ ՀԱՇԻՈՅՆ ԻՒՐԱՑՈՒՑ ՖԱՇԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՈՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՑԱՒ։ (Թան, 18 Ապրիլ, 1938)։

Աշխարհաբար հայերէնի թարգմանենք այս դիւանագիտական բանաձեւումը եւ այն ատեն որոշակի կը տեսնուի իմաստը։

«Պահանջը որ կուգայ համաշխարհային պատերազմէն, երկուք է— 1. Լոնտոնի 1915ի դաշնագիրը, որով Իտալիոյ կը սահմանուէին Իզմիրի եւ Անթալիոյ շրջանները, իբրեւ վարձք իր մասնակցութեան՝ ընդհանուր պատերազմին։ 2. Սայքս-Փիքոյի համաձայնագիրը որ Սուրիոյ մէջ ազդեցութեան գօտի մը կուտար Իտալիոյ։

Զինադադարին, կռթնած Լոնտոնի դաշնագրին, Իտալացիները գրաւեցին Անթալիան, բայց յետոյ ստիպուեցան պարպել, որովհետեւ Դաշնակիցները Յունաստանին տուին Իզմիրը։ Միեւնոյն ժամանակ մերժեցին գործադրել Սայքս-Փիքոյի բաժանումը։

Շատ բողոքեցին, բայց անօգուտ։ Երբ պետութիւն մը տկար է, ձայնն ալ անլսելի կ'ըլլայ։

Երբ Մուսոլինի իշխանութեան գլուխ անցաւ, առաջին գործն ըրաւ «իւրացնել» այդ պահանջը եւ ամէն առթիւ տրտնջալ թէ Դաշնակիցները Իտալիոյ կը պարտին յաղթանակը, բայց աւարէն բաժին չհանեցին անոր։

Թէեւ շատ պոռաց, բայց տկար ըլլալով՝ ոչ ոք կարեւորութիւն տուաւ։ 1926ին, Անգլիա մասնակի գոհացում մը տուաւ, Արաբիոյ մասին գաղտնի համաձայնութիւն մը կնքելով Իտալիոյ հետ։ 1935ի սկիզբն ալ, Ֆրանսա կարգ մը հողեր տուաւ Ափրիկէէն։

Այդ միջոցին, փարիզեան թերթ մը գրեց թէ՝ Անգլիայէն յետոյ ահա Ֆրանսան ալ կը գործադրէ Լոնտոնի դաշնագրին 13րդ. յօդուածը։ Բայց Մուսոլինի փութաց դիտել տալու թէ տրուած հողերը անապատ են, իսկ ինքը նպատակ չունի «աւազի հաւաքածոյ կազմելու»։ Ըսել կ'ուզէր թէ իր ախորժը ուրիշ բան է, ա՛յլ հողեր, ովասիսներ եւ ոչ թէ անապատներ։

Հիմա, երեք տարի յետոյ, ահա «Թանըի աշխատակիցը կը յայտնէ թէ Անգլիա «ՆՈՒԻՐԱԳՈՐԾԱԾ է» համաշխարհային պատերազմէն ծագած իտալական այդ պահանջը, զոր Մուսոլինի «իւրացուց», գործի գլուխ անցնելուն պէս։ Այլ խօսքով, հաւանած է որ գործադրուին Լոնտոնի դաշնագիրը եւ Սայքս-Փիքոյի համաձայնագիրը։

×

Հապա Ֆրանսա՞ն։ Ան ալ պիտի հաւանի՞, եւ կամ այս մասին խօսք կ'անցնի՞ ֆրանքօ-իտալական բանակցութեանց մէջ, որոնք ներկայիս կը կատարուին, թէեւ շատ դժուարութեամբ։

Նորէն մէջ բերենք օտար վկայութիւններ։

Արաբական գործակալութեան կողմէ Փարիզէն հաղորդուած 17 Մայիս 1938 թուակիր հեռագիր մը, որ հրատարակուեցաւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ թերթերուն մէջ, պարզ կ'ըսէ.

Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կը խօսուի թէ՝ Հռոմի ֆրանքօ-իտալական բանակցութեանց ընթացքին խնդիր պիտի ըլլայ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մասին։ Արեւելքի իտալական շահերու կարգադրութիւնը կը նկատուի ազդակ մը որ կրնայ խաղաղութիւն առաջ բերել Միջնաւոր Արեւելքի մէջ։

Միւս կողմէ, Պէյրութի եւ Դամասկոսի թերթերը կը գրեն թէ ֆրանքօ-իտալական բանակցութիւնները ընդհատուած են, որովհետեւ Իտալիա ազդեցութեան գօտիներ կը պահանջէ Միջնաւոր Արեւելքի մէջ։

Այսպէս, Պէյրութի «Լը Ժուռ» օրաթերթը (Մայիս 20) կը հրատարակէ Հռոմի իր թղթակցին մէկ գրութիւնը, ուր կ'ըսուի.

— Իտալիա կը պահանջէ որ, ըստ Սայքս-Փիքոյի համաձայնագրին, վերադարձուին արեւելքի հոգատարութիւնները եւ իրեն տրուին Պաղտատի գծին վրայ իր ունեցած իրաւունքներ։ Ըստ այդ համաձայնագրին համեմատ, Հալէպի եւ Ճէզիրէի շրջանակը կ'ենթարկուի իտալական ազդեցութեան, իսկ Ալէվիներու շրջանի ծովեզերքը կը մնայ Ֆրանսայի։ Միւս կողմէ, Սուրիա կը կցուի արեւելեան Յորդանանի եւ կը դառնայ անկախ, Լիբանանը կը պահէ ազգային վարչութիւնը, իսկ Ալէվիներու շրջանը կ'ենթարկուի օտար հոգատարութեան։

Նկատի առնելով Արեւելքի իր կացութիւնը Ֆրանսա կը վարանի ընդունիլ այս առաջարկը, եւ այս պատճառով դադրած են բանակցութիւնները։

Լրացնելու համար մէջբերումներու շարքը, յիշենք նաեւ երկու վկայութիւններ.

Ֆրանսացի ծանօթ լրագրող մը՝ Փիէր Միլ, վերցնելով միջազգային դէպքերը, կը գանգատի թէ Ֆրանսա անտարբեր կը մնայ, մինչդեռ՝

— Ամբողջ մոլորակն է որ խռովուած է. ամբողջ մոլորակն է որ կը ձեւափոխուի, սպառնալով իր վերակազմութեան։ Ինչպէս միշտ, այսօր ալ խնդիրը կը վերաբերի Ափրիկէի եւ Ասիոյ։ (Թան, 5 Մայիս, 1938)։

Ասոնք, խօսելով Հիթլէր - Մուսոլինի տեսակցութեան մասին, «Ճոռնալ տ'Իթալիա» կ'ըսէ թէ երկու դիկտատորները որոշած են գործակցիլ կեդրոնական Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ։ Մայիս 8ին ալ, նորէն արծարծելով այս հարցը, նոյն թերթը այսպէս կը ներկայացնէ Իտալիան.

Միջերկրականի մէջ կեդրոնացած 45 միլիոնեց ազգ մը, մէկ թեւը երկարած դէպի կեդրոնական Եւրոպա եւ Պալքանները, միւսը ուղղած՝ դէպի ԱՓՐԻԿԷ եւ ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ։

×

Այս բոլոր փաստերէն եւ վկայութիւններէն կը հետեւի.

1. Իտալիա վճռականօրէն կը պահանջէ Լոնտոնի դաշնագրին և Սայքս-Փիքոյի համաձայնագրին գործադրութիւնը, տիրանալու համար Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ հողերէն իրեն յատկացուած բաժինին։

2. Ապրիլ 16ի համաձայնութեամբ, Մեծն Բրիտանիա «Նուիրագործած է» այդ պահանջները, այսինքն հաւանած է անոնց գոհացման։

3. Իրենց վերջին տեսակցութեան ընթացքին, Մուսոլինի եւ Հիթլէր ազդեցութեան գօտիներու բաժնած են ոչ միայն կեդրոնական Եւրոպան եւ Պալքանները, այլ եւ Թուրքիան։

4. Ֆրանքօ-իտալական բանակցութեանց ընթացքին ալ խօսք եղած է Սայքս-Փիքօ համաձայնագրի մասին։ Ֆրանսա կը վարանի առայժմ, բայց վերջ ի վերջոյ պիտի հաւանի, երբ կարգադրուին միւս վիճելի հարցերը։

Այս կերպով, Ռէվալի պատմութիւնը կը կրկնուի Թուրքիոյ գլխուն, բաժանումի շատ աւելի մեծ ու արմատական ծրագրով մը։ Աւելի ճիշդը՝ կ'երրորդուի։

1908ին, նախազգալով վտանգը, Նիազի եւ Էնվէր յեղափոխութիւն առաջ բերին եւ յաջողեցան արգիլել Ռէվալի մէջ ծրագրուած բաժանումը։

1919ին, Մուստաֆա Քէմալ նոր յեղափոխութիւն մը ստեղծեց եւ յաջողեցաւ արգիլել Սեւրի մէջ որոշուած անդամատումը։

Այս անգամ ո՞վ յեղափոխութեան պիտի ձեռնարկէ, արգիլելու համար ծրագրուած նոր բաժանումը։ Մուստաֆա Քէմա՞լը, թէ ուրիշ մը, նկատելով որ առաջինը ծեր ու անդամալոյծ է, այդքան յանդուգն ելոյթ մը կատարելու համար։

Իսկ ամէնէն էականը՝ նոր յեղափոխիչը, Աթաթիւրքը ըլլայ թէ ուրիշ մը, պիտի կրնա՞յ յաջողիլ։ Չէ՞ որ փոխուած է աշխարհը, «ամբողջ մոլորակն է որ կը ձեւափոխուի, սպառնալով իր նոր ձեւափոխման...»։

ԴԻՏ

ԲԵՄԱԿԱՆ ՀԻՆ ԴԻՄՔԵՐ

ԳԷՐԵԳԻՆ ՌՇՏՈՒՆԻ
(ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿ ՈՒ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒՀԻ)

ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿԸ

Բ.

Վարդովեան իր խումբին մէջ կ'առնէ Մաղաքեանի բոլոր դերասանները։ Այս մեծ խումբին մէջ է որ կը միանան երեք առաջնակարգ կատակերգակներ՝ Ռշտունի, Թրեանց եւ Մ. Զաֆրասա։ Ներկայացումները թէ՛ հայերէն էին եւ թէ թուրքերէն։

Ռշտունի 1875—76ի թատերաշրջանը կ'անցընէ Չուխաճեանի օփերական խումբին հետ։ Կը գրէ «Քէօսէ Քէհեա» կատակախաղը որ կ'եղանակաւորուի վարպետին կողմէ ու քանիցս կը ներկայացուի Սուլթան Պայազիտ կողմը։

Չուխաճեանի խումբին ցրուելէն վերջ Ռշտունի կրկին կ'ըլլայ, ակամայ, Վարդովեանի հետ։

Ռշտունի հասարակութիւն մը կապած էր իրեն։ Ուր որ ըլլար՝ կը լեցուէր թատրոնը։ Փառքը իր դրախտը բացած էր իր առջեւ...

Այդ բոլորին անխորաչափելի ունայնութիւնը ըմբռնեց Ռշտունի, երբ 1876ի աշնան կրկնուած ցնցղատապ մը զգետնեց զինքը, դատապարտելով անկողնի։

Ու յանկարծ, լքուած էր բոլորէն։ Տանը մէջ մնացած պառկած երեսին։ Շաբաթներով առանց դեղի ու նոյնիսկ առանց սնունդի։ Մոռցուած անըմբռնելի ապերախտութեամբ։

Կը յիշեմ Աղամեանի խօսքը, այս առթիւ.

— Եթէ քառասուն տարի թատրոնի մը մէջ խաղաս ու քառասունմէկերորդ տարին բեմէն քշուած, թատրոնին քովի տունը բնակիս՝ մարդ չի յիշեր քեզի։ Մոռցուած ես։

Ասանկ աշխարհի մը մէջ, ա՛յս է բոլոր մշակներուն ճակատագիրը։ Մշակով քիչ թէ շատ կը հետաքրքրուին երբ ան կը շարժի, մէկ ալ (ոչ յաճախ) մեռած օրը։

Ռշտունի իր հիւանդի մահիճէն ահա թէ ինչ կը գրէ Նշանիկ աղա Ղուկասեանին, որ բարի թատերասէր մը եղած է, հասնելով դերասաններու դեղօրայքի պէտքերուն, ըլլալով դեղագործ։

1876 Հոկտ. 18 Կ. Պոլիս

«Ձեր վերջին անգամ ինձ այցելու եկած ատեն ըսած էի որ Տօքթէօր Մինէճեան էֆէնտին Պոլիս հիւանդի մը այցելած ատեն ինծ ալ այցելելու Քէլալաք ըրիք, շնորհակալ եմ, բայց Տօքթէօրը այնպէս կարծելով որ (դուցէ դիտաւորութեամբ) ես 3 օրէն պիտի առողջանամ եւ իրեն անձամբ պիտի երթամ մինչեւ ցարդ։ Նաեւ քօնհաքախառն դեղ մը կ'առնէի որուն դեղագիրը Ձեր քովն է. պիտի աղաչէի Ձեզ որ կամ դեղը, կամ դեղագրին մէկ օրինակը ղրկէք. մինչեւ ցարդ այս ալ երեւան չելաւ. առանց բժիշկի եւ առանց դեղի մնացած եմ. բարեկամս շնորհ ըրէք կամ այդ դեղագիրը եւ կամ այդ դեղը (գոնէ 3 օրուան տող) ղրկել ինծ, ինչպէս խմուելուն չափն ու ատենը որոշելով, որովհետեւ օր անցած ըլլալուն մոռցած եմ։ Եղբայր, գիտեմ, ամօթահար եղայ Տօքթէօրին քով, սակայն, դու գիս գիտես, գրպանս եղած ատեն կը վճարեմ. բայց քանի որ այդ անօրէն (Վարդովը) որմէ 10—20 ոսկի կ'ուզեմ, 16օրեայ հիւանդութեանս միջոցին մանըր մը (հաւատա միւպալաղա չէ) անգամ չվճարելու ըլլալ ձգէ բժիշկին, դեղագործին վճարել, եւ ի՞նչպէս կ'ապրիմ... ահա այս պատճառաւ էր որ Տօքթէօրին պարտք ունեցած միջոցիս Պոլիս ինծ այցելած ատեն փոքրիկ բան մ'անգամ չկրցի վճարել, ուստի այս չուզեւով եղած պակասութեանցս համար իմէ ներում խնդրէ, եւ զինք վստահացուր որ ես՝ ես միշտ իմ պարտքս ճանչցող եւ անպատճառ վճարող մարդ եմ։

Աւելի պիտի գրէի սակայն թեւերս ալ յոգնեցան։ Մնամ միշտ Ձերդ

Գ. Հ. Ռշտունի»

Նամակը քիչ մը պաշտօնականութեամբ կը սկսի ու կը մտնէ վերջը՝ մտերմական ոլորտի մը մէջ։ Այս պատճառով հաւանաբար չէ նկատած իր յոգնակիով սկսիլը եւ եզակիով փակելը։ Ստորագրութենէն առաջ կրկին կ'երեւի յոգնակին։ Թուցէ իր ընկճուած, յուզուած, տակնուվրայ վիճակն է պատճառ եղած այս սխալին։ Ամէն բանէ առաջ, այս նամակով, ներքին էջ մը կը լուսաւորուի, լի բծաւոր ստուերով մը, ինկած Վարդովեանի վրայ, քիչ մըն ալ անպատճառ Ռշտունիի ընկերներուն։

Երբ ոտքի ելաւ, բան մը փլուած էր իր մէջ։ Ոմանք խորհուրդ կուտան որ տարի մը գոնէ հրաժարի բեմէն եւ դարմանուի հիմնապէս։ Կը մերժէ ու կ'ըսէ.— «Ռշտունին պէտք է բեմին վրայ մեռնի»։

1877ի սկիզբը Պրուսա է, յետոյ Իզմիր, վերջապէս Սելանիկ. Ամէն կողմ իրեն վերապահուած էր անօրինակ ընդունելութիւն։ Կը քայքայուի խումբը։ Ռշտունի, Զաֆրասա, Սիրանոյշ, Աստղիկ եւ ուրիշ երկրորդական ոյժեր կ'անցնին Գավալա, Թոռոսթօ։ Ռշտունի հիւծախտաւոր էր ալ ու ղեկը ձեռք առած էր Զաֆրասա։ Ռշտունին կը հազայ, կը մսի, կը քամուի։ Անկարող կ'ըլլայ շարունակել ճամբան։ Խումբը կ'անցնի Ադրիանուպոլիս, իսկ Ռշտունի Սելանիկ, գտնուելու համար բաղդատաբար մեղմ կլիմայի մը ներքեւ։ Չէր ուզեր մանաւանդ Պոլիս վերադառնալ։ Իր ընկերներէն երկուքը մեռած էին (Նալպանեան, Փափազեան), լեցուած էր Վարդովեանի դէմ, դառնացած էր հասարակութենէն եւ ուխտած քէն մը ըրած էր թատրոնին հանդէպ։

Ռշտունիէն առաջ հայ բեմը ունեցած էր կատակերգակ Ձերազին որ կարճ շրջան մը երեւցած է Արեւելեան թատրոնի բեմին վրայ։ Յետոյ տաղանդաւոր կատակերգակ մը Այազեան, որ նոյնպէս գործած է Արեւելեան թատրոնին մէջ, անձնաւորելով Աղասի, Արգիշտի, Ժօրժ Տանտէնի դերերը։ 1867ին Մանասի Ֆրանսական թատերախումբին հետ մեկնած է Ֆրանսա, վերջը Հոլանտա եւ անկէ ալ, բախտախնդրութեամբ Հնդկաստան, ուրկէ վերջ կորսուած է իր հետքը բոլորովին։ (Թրեանց թէեւ Ռշտունիէն առաջ բարձրացած է բեմ, սակայն, իր կատակերգակի լիակատար քայլը աւելի ուշ երեւցած է)։

Ծարաաեան խօսելով Ռշտունիի արուեստի մասին՝ կը գրէ.

— «Այազեանէ վերջ Գ. Ռշտունի անոր մեծահամբաւ անունը մոռցնելու աստիճան տիրապետող հանդամանք մը առած է Թրքահայ բեմին վրայ, իր դերասանական անժխտելի ձիրքերուն միացնելով երգիծական գործեր արտադրելու կարողութիւն մը։ ... Իր մէջ բացարձակ ու կորովի սանձարձակ ուժ մը կար, վերին աստիճան ըմբռնում ու երանգաւորութեամբ արտայայտութիւն ունենալով՝ Թրեանցին ներդաշնակութիւնն ու Զաֆրասային պարզմտութիւնը միացած էին իր մէջ, որով կը վճռուի թէ մեր կատակերգակներուն ամէնէն լրացեալն էր, ամէնէն ճաշակաւոր արուեստագէտը՝ չափազանց ու կոշտ-զաւեշտական ոչինչ ունեցած, եւ սակայն ամէնէն ժողովրդականը մնացած ըլլալով։ Ճարտար էր մասնաւորապէս՝ տիպար դերերու մէջ, ինչպէս Մոլիէրի Պարոն Բուրժուազանքին կամ Թիպալի (Ջաղացպանին աղջիկը) մէջ։ Ձայնը բեմական պահանջներուն որքան ատակ, արտասանութիւնն ալ այնքան յստակ էր. դիմայարդարման մէջ վարպետ մըն

ՅԱՌԱՋ ԵՒ ԹՕՐԹՕՆԸ (104)

ՍՏԱՄՊՕԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Այո՛, աւելցուց դեսպանը, կ'երեւայ թէ երկուքն ալ միասին ձերբակալել չուզեցին իսկ եթէ միայն աղջիկը ձերբակալէին, գիտէին որ հօրեղբայրը ուղղակի մեզի պիտի դիմէր... այն ատեն ստիպուած պիտի ըլլային պատասխանել մեր դեսպանին բողոքին...

— Բայց օր ցերեկով... սկսաւ Սըր Ճորճ։

— Որքան ատեն որ Պոլիս մնայ՝ Տայանան վտանգի մէջ է, ըսաւ Սուիթին գլխարկը վերցնելով. մանաւանդ հիմա որ համոզուած են թէ ինծի հետ կ'աշխատի՝ Կոկայի դէմ. պէտք է անմիջապէս գործի սկսիմ եւ գտնեմ զինքը...

— Եթէ գտնէք այստեղ բերէք, միայն դեսպանատան մէջ ապահով կրնայ ըլլալ, ուրիշ ո՛չ մէկ տեղ, պոռաց դեսպանը, երբ Սուիթին սենեակէն դուրս կը շտապէր։

Նախագաւիթին մէջ ժամացոյցին նայեցաւ. տասը քառորդ անցած էր։ Ամէն ինչ պէտք է մոռնար հիմա ու Քեադըրհանէ պէտք է գտնուէր տասնըմէկին, որովհետեւ Տայանային հետ ժամադրութիւն ունէր։ Սանդուխներէն վար վազեց, արագ քայլերով անցաւ պարտէզէն ու վանդակորմէն դուրս նետուեցաւ։

Ճիշդ այդ վայրկեանին թաքսի մը կ'անցնէր դեսպանատան առջեւէն. ձեռքով կանչեց վարորդը, հասցէն տուաւ անոր, ըսաւ որ փութայ ու յետոյ կառքին մէջ ցատկեց։

Երբ դռնակը կը գոցէր, տեսաւ որ ոստիկան Մոլիէր դեսպանատան մուտքին առջեւ՝ մայթին վրայ կեցած չորս աչքով իրեն կը հետեւէր։ Յանկարծ փողոցին մէջտեղը նետուեցաւ ան, անկիւնը սպասող ոստիկանը օգնութեան կանչեց ու յետոյ երկուքը միասին սկսան թաքսիին ետեւէն վազել՝ պոռալով ու պոռալով։

Աստուծմէ պիտի ըլլայ, շարժավարը, որ կարեւոր պախշիշ մը կ'ակնկալէր իր յաճախորդէն, տեսած չէր զանոնք ու քովընտի փողոց մը դէպի Փըթի Շան կը յառաջանար։ Նոր ու սրընթաց կառք մըն էր, անկիւն մը եւս դարձաւ գրեթէ անմիջապէս. ոստիկանները շատ ետ մնացած էին։ Սուիթին կծկուեցաւ բազմոցին վրայ ու ազատ շունչ մը առաւ։

Կռահեց թէ ինչ պատահած էր։ Ոստիկանը դեսպանատան առջեւը դրկուած էր զինքը ձերբակալելու համար, եթէ այնտեղ պատսպարուելու փորձ մը կատարէր։ Շէնքէն ներս մտնելէն վերջ այլեւս չէին կրնար ձերբակալել, քանի որ դեսպանատունը բրիտանական հող ըլլալով անոր ապաւինարան էր։ Դուրս ելած ըլլալու պարագան, որ ոստիկանին մօտէն անցած չէր անցներ, ինչպէս նաեւ մեկնումի գործողութեան արագութիւնը փրկած էին զինքը։ Ի հարկէ մազապուրծ ազատած էր ու ցաւով կը տեսնէր որ իր վերջին ապաստանն ալ միանգամընդմիշտ փակուած էր իր առջեւ։ Եթէ դեսպանատուն վերադառնալու փորձ մը եւս կատարէր, անպայման պիտի ձերբակալէին զինքը։

Սուիթին կառքին պատուհանէն դուրս հանեց գլուխը եւ նոր հասցէ մը տուաւ շարժավարին՝ բացատրելով թէ միտքը փոխած էր եւ Քեադըրհանէ պիտի չերթար։ Ենիճամիի կամուրջը հասնելուն կառքը կեցնել տուաւ եւ մարդուն դրամը վճարեց՝ հազար անգամ օրհնելով դեսպանատան քարտուղարը որ բաւականաչափ գումար մը դրած էր իր գրպանը։ Շարժավարը կրնար խորհիլ թէ փախուստի Անգլիացիի մը հանդիպած էր. թող անանկ խորհէր։ Եթէ ոստիկանը թաքսիին թիւը առնելով հետախուզած ըլլար ոստիկանութեան, կրնային կառքը կեցնել կէս ճամբան, բայց պիտի չկրնային զինքը գտնել անոր մէջ։

Փողոցին անկիւնը դառնալուն, երկրորդ թաքսի մը վարձեց եւ շարժավարին ըսաւ որ զինքը Գալաթ Փալաս տանի։ Երբ հոն հասան, այդ կառքն ալ ճամբու դրաւ ու վարձեց ուրիշ մը՝ այս անգամ ուղղակի Քեադըրհանէ երթալու նպատակով։ Սուիթին վստահ էր որ իր ուղղամտութեամբ իր հետքը կորսնցնել տուած էր զինքը հալածող ոստիկաններուն։ Ու արդէն սկսած էր խորհիլ Տայանային մասին։

Շատ կը վախնար որ ան ճանչցուած ու Ներքինիին ոստիկաններուն կողմէ հետապնդուած ըլլար այդ առտուն, երբ զբօսանաւէն դուրս կ'ելլէր իր հօրը հետ։ Եթէ այդ տեսակ բան մը պատահած էր, ուրեմն ան արդէն ծուղակը ինկած էր մէկ ժամէ ի վեր։ Միւս կողմէ, սակայն, Քեադըրհանէն Ոսկեղջիւրի ամէնէն հեռաւոր կէտին վրայ գտնուելով, ոստիկանները Ղալաթիոյ կամուրջէն հազիւ մէկուկէս ժամէն կրնային հոն հասնիլ նաւակով։ Տայանան զբօսանաւէն մեկնած ըլլալու էր ինննուկէսին ատեններ ու անմիջապէս ճամբայ ինկած էր դէպի ժամադրավայրը։ Եթէ նաւահանգիստին ոստիկանները զինքը ճանչցած չէին, չափէն աւելի անխոհեմ եղած պիտի ըլլար, ճանչցուելու համար Ոսկեղջիւրի փոքրիկ նաւակին մէջ։

Կառքը Խասգիւղի Զինարանն ալ անցնելով, կարեց Աղուաէլմէ արուարձանը։ Սուիթին շատ մտահոգ էր, որովհետեւ չէր գիտեր թէ ճիշդ ժամը քանի էր։ Կրնար ըլլալ որ Տայանան նաւահանգիստի ոստիկանութեան աչքէն վրիպէր, ժամադրավայրը հասնէր, զինքը այնտեղ չգտնէր ու խորհելով որ պիտի չգար՝ նորէն քաղաք վերադառնար։ Ներքինին մարդ պիտի ձգէր անոր ետեւէն եւ հսկողութեան տակ պիտի առնէր Բերա Փալասը, Թօքաթլեանն ու իր հօր եղբօրը բնակարանը՝ ինչպէս նաեւ այն բոլոր վայրերը ուր աղջիկը կրնար ապաստանիլ փորձել։ Այն ատեն Տայանան ոստիկանութեան ցանցին մէջ ինկած պիտի ըլլար. յանցաւոր դարձած պիտի ըլլար ինքը՝ Սուիթինը, քանի որ ժամադրութիւնը յարգած չէր։

Թաքսին կանգ առաւ փայլատակ մզկիթի մը դիմացը։ Հասած էին Քեադըրհանէ կոչուած վայրը ուր երկու գետակներ իրարու խառնուելով Ոսկեղջիւր կը թափին։ Կառքէն վար իջնելուն մէկը մօտեցաւ իրեն, հարցնելու համար թէ կը փափաքէ՞ր Տէր՝ վիշներուն պարը տեսնել։ Իր հաւանական պատասխանին վրայ անմիջապէս ներս առաջնորդեցին զինքը։

(Շար.)

չ՛ր, յայտնի է թէ կերպարանիլը (se grimer) գիրի յաջողութեան՝ որով հանդիսատեսին վրայ ընել ազդուած տպաւորութեան գոյացման առաջին պայման է։ Իր յատկանշական մէկ մեծ յաջողութիւնն էր ամէնէն քահքահելի տեսարաններու առեն պահել իր պաղարիւնը, եւ երբեք չզրուցիլ իր գործին առաջ բերած տպաւորութեամբ։

Ցիշատակենք իր դերերը։ Նախ երեւցած է կատակերգական կարճ խաղերու մէջ (Գոմպարդինի ճաշարանը, Բուլչինեճեան, Թղթէ վզնոցով սիրահարը, Ժամանակ, վերջին երկուքը իր հեղինակութիւնը)։

Երգած ու արտասանած է հեղինակելով՝ Գէշ առեն, Բանթալոնիս կոճակը, Կրամբամբուլին, Քթէն դժգոհ մարդ մը։

Գրած ու խաղացած է Վենցուկէս պրոտի ժառանգ մնացած անտուկը, Նիքս Նիքս, Քէօսէ Քէհեա։

Ռշտունի, առանց մեծ յաջողութեան, երեւցած է նաեւ լուրջ խաղերու մէջ։ Ժողովուրդը ծիծաղ կը բաղձար անկէ, իր այլ արտայայտութիւնները չէին ազդեր։ Իր եղերերգական դերերէն ահա քանի մը հատ, (որոնց մէջ դատաւոր Ցոպանոտի դերը կատարած է այնքան աքանչելի կերպով)։ Տոպանոտ (Լիոնի սուրհանդակը), Միրալմո (Սէր առանց համարման), Ժան տ'Ավէլլա (գաղտնիք հաւատարմութեան), Գէթրուչչիօ (Մոնթէ Քրիսթօ), Սամուէլ (Կեսար Պորճիա) եւ ազգային խաղերու մէջ Խասրով (Արտաշէս աշխարհակալ), Գարեգին (Լեւոն Զ.)։

Իր մենաշնորհեալ դերերը եղած են Մոլիէռեան կատակերգութիւններու գլխաւոր հերոսները։ Անոնց հետ յիշելու է «Նեղսիրտ բարեգործ»ի մէջ Ծառայի դերը եւ «Անծանօթ»ի մէջ Թօնիի դերը, ուր իր բարձրագոյն արտայայտութիւնները։

Ռշտունի երկու տարի մնաց Թեատրոնէն, հեռու զինքը խելայեղօրէն ծափահարող հասարակութենէն, հեռու իր ցրուած ընկերներէն, հեռու իր սահարէն։

Երկու տարի, մինչ հիւանդ, ծայրագոյն չքաւորութեան մէջ, գրեթէ անօթի, զուրկ վրայ գլուխէ եւ շատ անգամ փոքրիկ ցրտառութեամբ մը շաբաթներով բանտարկուած իր խցիկին մէջ։

Լքուած բոլորէն ու նոյնիսկ ինքզինքէն։ Աշխարհը երես դարձուցած էր իրմէ, ինք ալ կեանքին ու շատ մը անոմէջ բաներուն երես դարձուցած։ Ամէն օր քայքայումի վիհը թաւալելով։ Ապրելով՝ գրեթէ մուրացկանութեամբ։

1879ի ձմեռնամուտին, Ռշտունի կ'իյնայ չոր տերեւի մը պէս, մահուան թեւերուն մէջ։

Ցոյները տէր կը կանգնին։ Արուեստագէտի մը արժանի յուղարկաւորութեամբ կը թաղեն զինքը, իրենց դերեզմանատան պանդուխտներու յատկացուած թաղամասին մէջ։

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Երկրաչափական վարժարանէն վկայական առաւ Գ. Վահագն Իսրայէլեան, տասնըերկու Ֆրանսացի աշակերտներուն մէջ երկրորդ հանդիսանալով։

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՂԷՆ

Արձակուրդի քանի մը օրերս անցեր էին, երբ առտու մը վերարկուս թեւիս, խուցէս դուրս ելայ։ Պահ մը վերջ արդէն խումբ մը շրջիկներու հետ տեղ կը գրաւեմ կառքի մը մէջ։ Մեծ մասը Անգլիացիներ են։ Երջանիկ ժողովուրդ։ Մեծի թէ պզտիկի դէմքին վրայ ժպիտ մը կը խաղայ։ Կ'երգեն ու կը զուարճանան։ Կը փորձեմ քիչ մըն ալ ես ըլլալ անոնց պէս։ Ի զուր։ Ցամքեր է կարծես ուրախութեանս աղբիւրը։ Ու սիրտս կը մխայ։

Կառքը կը վազէ փողոցները ճեղքելով։ Ալ չեն լսուիր ձանձրացուցիչ աղմուկները։ Չկայ Փարիզը։ Չկան ոչ ծուխերը եւ ոչ ալ օդը խեղդող։

Հիմա, այս վիթխարի շէնքերուն տեղ կը բացուի տեսարանը գեղջուկ տուներուն։ Այս տուները մեր գեղի տուներուն պէս կարճահասակ են։ Իւրաքանչիւրը իր պարտէզն ունի։ Կանանչ հագեր են ամէնն ալ։ Ու ծաղիկ, ծաղիկ, ծաղիկ պատուհաններու մէջ, ծաղիկ պատերուն վրայ։ Մագլցեր են դռները նաեւ։ Ինչ սիրունիկ է հասակը բաղեղին։ Հապա կարմիր ու ճերմակ վարդերը, որ շատ կը յիշեցնեն պարտէզիս վարդերը։ Ահա կ'անցնին գիւղացիները առոյգ եւ ժըպտուն։ Անոնց երկուքն աղջիկներ են որ քրքջալէն կ'անցնին։ Փարիզի աղջիկներուն պէս ներկուած չեն անոնք։ Իրենց այտերուն վրայ կ'ըսես, արեւին փոշին կայ, եւ շրթները նուռի արիւնի գոյն ունին։

Բաց դաշտին մէջն ենք։ Գիւղ չկայ հիմա։ Գեղեցիկ ու երկար ճամբաներ։ Դաշտը կանանչ ծովի մը պատկերն ունի։ Դիտէ որքան որ կրնաս։ Մեղմ հովի մը շարժումէն իսկ, թուղթ կ'ըլլէ ծովը, կ'ալեկոծի եւ կը փրփրի։ Հոււնա հորիզոնին վրայ ստուեր մը կը խաղայ։ Ո՞վ կրնայ ըլլալ այդ բաց դաշտին մէջ, տաք արեւուն տակ։ Գիւղացին, որ քրտինքը ճակտին արտը կը փորէ։ Քիչ մը անդին խումբ մը կ'իներ կ'երեւին, ասոնք ալ ամբողջ հասակով գետինը ծռած՝ անպէտ խոտերը կը մաքրեն բանջարանոցին։ Ահ, սա մէկը որ սիրտս թունդ հանեց։ Սայլապանն էր այդ, որ հպարտ, խոտ կը բառնար իր կառքին։ Միշտ օրհնեալ պատկերը մեր հայրենի գիւղերուն, ոսկի դաշտերուն։

Աչքերս հորիզոնին, ու ես հայրենի յիշատակներուս թանգարանին մէջ, երկիւղածութեամբ կը դիտեմ պատէն կախուած սրբազան պատկերները։ Ցանկարծ ահաւոր ցնցում մը սթափեցուց զիս։ Պատուհանէն ներս մտնող հով մը կը շոյէ ճակատս։ Հեշտութիւն մը կը զգամ, բայց սիրտս կսկիծ մը ունի ..

Կայարանի մը առջեւ ենք։ Մաղիկներով ծանրաբեռնուած, կին մը մեզի կ'ընկերանայ։ Աչքս ծաղիկներու փունջին պէս պէս կը նայիմ։ Գեղեցիկ են եւ թարմ։ Բայց ով դարմանք, հոտ չունին։ Կարծես թուղթէ ծաղիկներ եղած ըլլային։ Այսպէս չէին սակայն մեր գեղին ծաղիկները։ Անոնք ըլլային մեծ թէ պզտիկ, թարմ թէ թառամած, անոյշ բոյր մը ունէին ...

Կառքը ճեղքեց դաշտը։ Անցաւ նեղ ու երկայն ճամբաներէն։ Անցաւ ծառերու առուներէն ու, կանգ առաւ ռազմական բազրիքներով շրջապատուած պալատի մը առջեւ։ Վարիչը, յաղթական մէկու մը պէս ճամբորդներուն դառնալով՝ գոչեց.

— Ֆոնթէնպլօ։

Ամէնս մէկս կառքէն կ'իջնենք վար։ Շատերու համար նորութիւն մը չէր այդ գիւղը։ Բայց ինծի համար բոլորովին անծանօթ, կը ջանամ ուշադրութեամբ դառնալ հրապարակին վրայ։ Պահ մը վերջ սենեակ մը կը վարձեմ, կը տեղաւորեմ գոյքերս եւ կ'ելլեմ տունէն դուրս։

Այս գիւղը, քիչ մը աւելի քիչ մը պակաս, շատ կը նմանէր մեր գիւղին։ Մեր գիւղը, հողին սիրեմ, թէեւ չունէր քանակն ու որակը Ֆոնթէնպլոյին, բայց ունէր շատ մը բաներ որ չունի այս։

Մեր գիւղը որ հազար հոգի կը համրէր, միեւնոյն արիւնին եւ միեւնոյն ընտանիքին կը պատկանէին։ Բայց այս գիւղը այդպէս չէր։ Ան ունէր տարբեր արիւնէ եւ տարբեր ընտանիքէ մարդիկ ...

Զիջողաք, եթէ ըսեմ թէ Ֆոնթէնպլօ զոց կապոյտ անդրկեղեւը բաց կապոյտ երկինք ունէր, ուր յաճախ կը տեսնէի Ցարդգողի ճամբան, այնքան որոշ եւ յստակ։ Եօթնեղբայրները սիրուն եւ լուսաւոր։ Աստղերը պարզ եւ փայլուն։ Լուսուն աստղը՝ այս ամէնէն աւելի։ Բայց հոս, ի զուր աշխատիցայ տեսնել մէկը կամ միւսը, որ ըլլային գոնէ նմանը ժամուն պըլպըլալ մոմերուն։

Մեր գեղի արեւը ոսկի ցաներ էր երեսը, այս տղջնոր գեղին։

Կը խոստովանիմ որ, մեր գեղի ճամբաները ցեխոտ էին քիչ մը ամէն տեղ, ուր շատ հեղ բեռնակիր էշերը կը սպառէին մէջը։ Ֆոնթէնպլոյի ճամբաները մաքուր են եւ խնամուած, որոնց վրայ ինքնաշարժ կառքերը պար կը պարէին։ Ներողութիւն, մեր գիւղերն ալ ունէին իրենց կառքերը, որ կը քաշուէին եզներով ու գոմէշներով։ Այս սայլերուն վրայ էր որ, դեռ երէկ, գիւղացին ձեռքը ականջին, հը–պարտ, ա՛երը կ'երգէր իր սիրած աղջկան։

Ֆոնթէնպլօ, սիրահարներու բոյն անտառ մը ունի, պէտք ըսէք թերեւս։ Ահ, մի քրքրէք վէրքերս։ Թող տուէք որ ըսեմ, մեր գիւղը որ կլոր շրջանակի մը պատկերն ունէր, շրջակայ պարտէզները այդ անտառէն աւելի հէքեաթներ ունէին։ Հէքեաթը գիւղացի աղուն եւ աղջկան։ Մեր ծառերը սաղարթախիտ եւ պտղատու էին։ Եթէ եղեր էք ամառ առեն գիւղի պարտէզներուն մէջ, պիտի յիշէք ոսկի ցանքերը, խնձորները, կեռասները, ծիրանները, դեղձերը եւ այն օրհնեալ բոյները որոնց կարօտն ունինք այսօր։ Պառկեցէք լուռ ու ուռիներուն, երբ մանաւանդ աղբիւր մը կը գլգլայ ձեր մօտէն։ Աղբիւր մը պաղ եւ մաքուր։ Ու ես ամբողջ շաբաթ մը Ֆոնթէնպլոյի դաշտերուն մէջ փնտռեցի շուքը մեր ուռիներուն, պտուղը մեր ծառերուն, աղբիւրները մեր դաշտերուն, հոտը մեր ծաղիկներուն, արեւն ու լուսինը մեր երկինքին, բայց, չգտայ։ Բացառութիւն մըն էր Նափոլէոնի աղբիւրը որ կը հոսէր իր պարտէզին մէջ։

Մեր գիւղը ուրիշ առաւելութիւն մըն ալ ունէր որ Ֆոնթէնպլօ չունէր։ Այդ իր պատմական բերդն էր։ Իսկ առաւելութիւն մը որ Ֆոնթէնպլօ ունի, այդ ալ իր նշանաւոր պալատն էր, որ դարձեր էր թանգարան մը միայն։ Բայց ներողութիւն, մենք ալ ունինք մեր թանգարանները, սակայն, չենք գիտեր թէ ո՞ւր եւ ե՞րբ պիտի բացուին անոնց դռները։

ՓԱՐՄԱՆԻ

ՊՐՈՖ. ՏՕՏՈՄԵԱՆՑԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԸ

(Le rôle des Arméniens dans la civilisation mondiale)

Պրոֆ. Վահան Տոտոմեանցի այս գիրքը՝ որ Հայոց քաղաքակրթութեան պատմութեան եւ մարդկութեան մէջ իր կատարած դերին պատկերազարդ մէկ յիշատակարանն է, արժանի է մեր ուշադրութեան։

Բիւզանդական Հայերէն մինչեւ Ռուսաստանի Հայերը կարգով շարուած են հոն, յիշելով նաեւ Հայոց դէպի Հնդկաստան, Պարսկաստան, Թուրքիա, Եգիպտոս, Պալքաններ, Լեհաստան, եւն., իրենց գաղթի պատմութիւնը, 17 կարեւոր նկարներով։ Հըմուտ հեղինակը կանգ առած է հոն հայկական ճարտարապետութեան, Ցովհաննէս Այթընի, Այվազովսկիի, Նուպար փաշայի, Մելքոն Խանի, Զօրավար Կոմս Լազարեանի, Գրիգոր Ցրանցու-Խաչի, Թ. Աղաբաբեանի ու Պրոֆ. Եղիազարեանի վրայ։

Ամէն Հայ պէտք է ունենայ զայն իր գրասեղանին վրայ իբրեւ ընկեր եւ խորհրդատու, եւ իբրեւ չաեմարան հայկական տեղեկութեանց։

Առայ՝ միանգամայն քաջալերած կ'ըլլանք բազմարդիւն գիտականը։

Մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները։

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ՍՐՈՒՆՏ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ամէն ժողովուրդի մէջ, ընդհանուր պժգոհութիւն մը կայ Գրականութեան Պատմութեան դասագիրքերուն դէմ, որոնք յաճախ կը յաւերժացնեն կեղծ համբաւները։

Combats պարբերաթերթին մէջ, երիտասարդ գրող մը, Բլէզպէր Հէտէնս, այդ դժգոհութիւնն է որ կը մատնէ՝ վերագնահատութեան անողոք փորձ մը կատարելով։

Աւելի առաջ, Գրականութեան Պատմութեան գիրքերուն դէմ կատաղի պայքար մը կ'առաջնորդէ նաեւ Ֆէրնան Վանտ՛րէմ, մերադրելով անոնց հեղինակներուն աւանդապաշտ եւ վհեկըբոտ կեցուածքը, ազնէ՝ չունեցի պակաս եւ տեսակէտներու տափակութիւնը, որ կը նշմարուի նման գիրքերու մէջ։

Սահայն երիտասարդները, որոնք, ուզելով հետեւիլ քաղաքական կեանքի մէջ կատարուած հանապազօրեայ վերագնահատութեան, փորձ կը կատարեն իրենց դասագրքերին չունեցը փչելու գրական պանթէոնէն ներս, կ'իյնան ուրիշ մեղքի մը մէջ։

Արդիական եւ նորաճաշակ երեւնալու մարմաջով մը՝ եղան երիտասարդներ, որոնք նորոյթ դարձուցին գիւրին քննադատութեան ձեւ մը,— ուրանալ համբաւի հասած արուեստագէտներու արժէքը։ Ֆլօպէ՞րը,— սխալ մըն է։ Մոփասա՞նը,— արժէք չէ։ Ռուսօ՞ն,— ցնդած մը։ Վոլթէ՞րը,— շատախօս մը։

Ուրացի՛ր եւ հարթէ՛ որպէսզի բան մը կարենաս ըսել,— այս ծիծաղելի «քաղաքականութիւնը» մէկն էր այն հիւանդութիւններէն, որոնք երեւան եկան յետպատերազմեան շրջանին (1918 — 1928)։ Անհունօրէն գաւառական լրջութիւն մը հագաւ գրականութիւնը։

Եւ սակայն ժամանակ առ ժամանակ, պայթիւնի մը ձեւով, կը յայտնուի ուրացումի ոգին։

Այդ ուրացումն է որ կը կատարէ հիմա Բլէզպէր Հէտէնս։

Իր կարգին էտմոն Ժալու, քննութեան առնելով Combatsի կատարած «վերագնահատութիւնը», դիտել կու տայ թէ գրականութեան պատմութիւնը ծիծաղելի բան մը պիտի դառնար, եթէ, ամէն քանըհինգ տարին անգամ մը, երիտասարդութիւնը գար արժէքները վեր ի վայր շրջել։ Էտմոն Ժալու բնել կ'ուզէ թէ վաւերական եւ տեւական արժէքներ կան, որոնց գիրքը խուժանելու համար բաւական չէ երիտասարդութիւն ցուցնել։ Բլէզպէր Հէտէնս երիտասարդ է եւ շատ երիտասարդ, ճիշդ է որ անուն մը չինած է արդէն իբրեւ վիպագիր։ Բայց վիպագրութեան մէջ շինած համբաւը բաւական չէ քննադատութեան բարձրաւանդակին վրայ նստելու։

Դժբախտութիւն է որ քննադատութեան մասին ամէնէն քիչ գաղափար ունին... գրագէտները։ Այս է պատճառը, որ քննադատ անունով հրապարակ իջած են հարիւրաւոր գրողներ, մինչ բուն քննադատը հարիւրին մէկ համեմատութեամբ կրնաք գտնել անոնց մէջ։ Ահա թէ ինչո՛ւ լրջութիւնը կը պակսի Հէտէնսի ուսումնասիրութենէն, երբ, քանի մը ճիշդ դիտողութիւններու կարգին, յիմար բաներ ալ կ'ըսէ.— Ֆրանսական գրականութեան պատմութեան մէջ, կ'ըսէ, Հէտէնս, գահուած է. բանաստեղծութիւնը։ Տաղանդ չունին Տիկին տը Սէվինեէ եւ Լա Ռօշֆուքօ (շատ լաւ), Վոլթէր պաղ է եւ կարճամիտ, (ի՞նչ կ'ըսէ), Ռուսօ՝ բանդագուշական (ա՛յ), Մոնթէսքիէօ՝ ձանձրացուցիչ, Վինեի՝ միջակ, Լամարթին՝ անարժէք։

Ցետոյ նոյն երիտասարդ գրողը գարմանք կը յայտնէ որ համբաւի հասած են պաանաւաններ, անոնց հետ՝ Ֆէնըլոն, Պուալօ, Լըսաժ, Տիկին տը Սթալ, Թէօֆիլ Կօթիէ, եւ Ֆլօպէր (ո՛վ սրբապղծութիւն), ու Զոլան, ու Մոփասանը։ Վերջապէս ցաւ կը յայտնէ որ փառքի չէ հասած Ժէրար տը Ներվալը, որ այնքան խորունկ տաղանդ մը ունի, կը զարմանայ որ շատեր քնարերգակ Միւսէն աւելի բարձր կը համարին ողբերգակ Միւսէէն։ Կ'ընդվզի որ Պալզաք տեղ չի գրաւեր փառքի պատուանդաններ վրայ։

Այս գրական շարքին կողքին, յիշեցէք Միշէլ-Մօրիս Կիյեոմի Ֆրանսական Գրականութեան պատմութեան գիրքը, ուր Հիւկօ կը ձաղկուի, Պօտլէր կարեկցութեան կարօտ կը համարուի, Միւսէն՝ «ակար արարած, ստորին բնազդներու անձնատուր»։

Բարեբախտութիւն է, կ'ըսէ, Ժալու, որ երկու քննադատներն ալ չեն ուրանար Մալարմէի արժէքը։

Բայց ի՞նչ պիտի ըսէին, այս գնահատութեան առթիւ, մեր հայ «քննադատները»,— Մալարմէ, իբրեւ «անհասկնալի» եւ «անըմբռնելի» գրող, պիտի վայելէ՞ր արդեօք բարձր գնահատութիւնը մերիններուն։

ՀԸ ԿՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ, մաքուր եւ յստակ։

ՀԱՆԴԻՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՀԱՅ ԵՒ ՌՈՒՄԷՆ ՖՕԼՔԼՕՐՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Ռումէն լեզուի եւ գրականութեան պրոֆէսէօր եւ գրական քննադատ փառւլ Փափատոփօլ «Փրէօգուփըր Լիթէրարէ» հանդէսին մէջ կը գրէ հայ մշակոյթի մասին.—

«Հայ մշակոյթը եւ անոր կապը ուրիշ ժողովուրդներու հետ լուսաբանուած են «Անի» պարբերականին մէջ։ Անոր վերջին համարին մէջ մեծ ուշադրութիւն դարձուած է հայ փոլքլորին, ընդհանուր թէ տեղական, եւ այդ առթիւ. հրատարակուած են ասածներ իւրեն մասին, երգումներ, փոխաբերութիւններ, մաղթանքներ, անէծքներ, նախապաշարումներ, հաւատալիքներ, ինչպէս եւ «Երգումը ...ին Հայոց մօտ», «Հարսնիքը Արտէալի Հայոց մէջ» եւայլն։ Շատ նշանակալից են ինչ ինչ հանդիպութիւններ, որոնք իրենց հասարակաց աղբիւր ունին արեւելեան բոլոր ժողովուրդներու հոգեկան խորքը։ Ահա քանի մը հատ՝ որոնք հեռու չեն ռումանական փոլքլորէն.—

Եշուն էրին վարդ չեն բուներ։
Եշն ինչ գիտէ խնչ է ուռչը՝ կ'ներքայ
կ'ուտէ փուշը։
Սատկած էշուն պայտը խաշող շատ
կ'ըլլայ։
Էշին աղէկը բեռան տակ յայտնի կ'ըլլայ։
Էշը կը յոգնի, ձին է ստողը։
Էշին ականջները երկար են՝ խելքն է
կարճը։
Ջիէն իջաւ՝ էշն հեծաւ։
Ձարկ թամբը որ էշը իմանայ։
Վախը՝ էշը ձիէն վազուն կ'ընէ։
Մի սառակիր, իմ էշս, գարունն է
բացւում, առւոյտն է ծլում։

Ցետոյ փոխաբերութիւններէն՝

Մէկ չամիչը օխտը տեղէ կը խածնէ
(— կծծի է)։

Երդումներէն՝

Աստուած վկայ։

Եւ ահա քանի մը յատկանշական նախապաշարումներ, որոնց կը հանդիպինք ռումէն ժողովուրդի հոգեբանութեան մէջ ալ.—

Եթէ բուն մէկը կտուրէն վայէ՝
այդ տունէն մէկը պիտի մեռնի։
Եթէ շունը ոռնայ կամ հաւն աքաղաղի պէս կանչէ՝ մեծ վտանգ մը պիտի պատահի։
Շան խոտ ուտելը աժանութեան նըշան է։
Եթէ մէկուն աջ աչքը խաղայ՝ յաջողութիւն պիտի պատահի, իսկ եթէ ձախը՝ ձախողութիւն։

Նման մէջբերումներ մեծ շահեկանութիւն կը ներկայացնեն բնականաբար։

ՀՊԱՐՏ ԵՄ

Հպարտ եմ որ Հա՛յ եմ ծընած.
Մեծ է ցեղս արմենական.
Ուժիմ անցեալ մը փառապանծ
Գործեր վըսեմ, անմահական։

Ցեղս ըա՛ն մէ՜ ելած անշէջ,
Լո՛յս է տըւած Արեւմուտքին,
Դըրախտավայր իմ երկրիս մէջ
Կըրթեր զըտել փառքերը հին։

Հողին տակը ու հողէն վեր,
Կօթողնե՞ր են ուժիմ անպարտ,
Որոնք վըկան են գերիվեր
Իմ հանճարին՝ նէգ ու հըպարտ։

Ունեցեր եմ աշխարհակալ
Թագաւորնե՛ր, քա՛ջ, յաղթանա՛կ,
Որոնք մեր ժամն եւ օճախը
Ոտնխորն են ծուռելի բերեր։

Ունեցեր եմ գիտուն մարդիկ,
Արուեստագէտ, մե՜ծ հանճարներ,
Որոնց գըլխին մարդկութիւնն իսկ
Զետեղեր է պերճ դափնիներ։

Հըպա՛րտ եմ որ Հա՛յ եմ ծընած,
Մե՛ծ է ցեղս Արմենական,
Կը քալեմ արդ ճակատաբաց,
Լուսաւորա՛յս իմ ապագան։

Օ. ՁԱՐՄՈՒՆԻ

ՆՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՑՆԸ

ՁՆԿՈՒՆՑ ՅՈՒՇԵՐԸ

Ով որ տեսաւ այդ օրը, որովհետեւ իրիկուն մը Աղաբարը մինակ դարձաւ տուն չակրնկեր մը վրան։ Ցուլերէն ոչ մէկ յիշատակ թողուցեր էին։ Երբեմն զոյնը կապոյտ էր հիմա։ Բարի աչքերը արիւնոտած։ Կուրծքին պարան մը հիւսելու չափ մազերը ճեր-մկած էին։

Ձեռքի ճոկանը ճաթած էր ու արիւնոտած բոպիկ ոտքերը կը վկայէին թէ ան շատ հեռու տեղէ կուգար։ Սարսուռ մը անցաւ գիւղին վրայէն։ Ով որ կը համարձակէր հարցում մը ընել։ Մեծ ու պզտիկ հարցական յօնքերով ականջները դարձուցած էին եկող հովերուն, բայց անոնց գոռգոռալը չլսուեցաւ այլեւս։

Ցարե՞ր էին...։

Այս մէկ խօսքին վրայ դարաւոր մեր գիւղը կրնար եկեղեցին լեցնելու չափ Ցայսմաւուրք գրել։ Ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ ես կակազելով բանեմ նշանակութիւնը։

Ցարեր էին։

Աղարոր ձեռակերտը, գայլարարոյ արիւնարբու մարդակերպներու ձեռքերով քանդուելէ վերջ, ինք ուերակ մըն էր դարձած։ Նոր չարիկ չէր ունէր հագնիլ։ Իրենց տանիքն էր եկեր ու ծիլիին կրծնած՝ կօշիկները կը կարկտէր։ Այսուհետեւ անհեռութեամբ կը մօտենային երբեմն, անոր մազերը փնթելով արագիլի բոյնի հետ։ Ուլուրները չառնցեր էին այդ օրերը։ Օր մըն ալ լսեցինք թէ՝ իր ցուլերուն հետքով դէպի Սեւ ծով երկարող ճամբան կալ առնած է զայն։

Այս զոյգ կորուստը ինծի համար կը նմանէր ովկիանոսի այն փոքրիկ պատառակաւոր ալիքներուն որոնց լեռնակուտակ փոթորիկը կը ծնին։ Երկինքի այն սեւ ամպի ծուէններուն որոնց ջրհեղեղը կը սանձէ։

Ցուլերու ու իր սիրոյ բաշակալութեան մեր գիւղի տղաքը փոխուեցաւ։ Ա՛լ աղջիկներու երեսները չէինք նայեր, որովհետեւ մեր աչքերը կը նըմանցնէին ցուլերու պատուղներուն։ Քիչ կը հեռանդնէինք մեր մեծերուն։ Լեռ ու անտառ կը փախչէինք։ Բոյներ կը քանդէինք ու անոնց մէջի հաւկիթները հաճոյքով մեր կրունկներուն տակ կը ճզմէինք, որովհետեւ ամբողջ ըմբռնումները չէին ուզեր գիտնալ Աղարոր ցուլերուն սուգը։

Մեր խաղերուն մէջ շատ անգութ էինք։ Մեր սրտերուն մէջ ծանր քար մը կար, առով հասնողին կը զար-նէինք։

Անոնց անհետանալէն վերջ, ես այնպիսի պարապութիւն մը զգացի մէջս, որ թռչելու համար մեծ փափաք մը ծնաւ, որ ամէն գիշեր երազիս մէջ կ'իրականանար։

Ծովոր փորը շատոնց հալած էր ու հասակս երկարած, հայրս յաճախ կ'ըսէր.

— Ցուն երեսը գոյն եկաւ, աչքերը լոյս, շան մալը ոտքերովդ հողին հաներ էր, չէինք գիտեր։

Մեզմէն ու դրացիին կառամէջը ուրախ չըրաւ, բայց տես նոյն կեղեւ ու ծառին արմատը խաչել խմելով ինքնու՞ր ինկաւ թերմալ թէնեալին կը ծիկը։ Ան չէր գիտեր թէ՝ ի՞նչ սառամանիք կ'անցընէի դպրոցի ճամբան։

Հիմա որ ցուլերը չկան, տառապանքը կայ ու կայ. մինակ ես չեմ։ Նովերը յորանջելով կ'նախսելի ալ, քերով կ'անցնին ցուլերու թողէն։

Ուրիշներ աղեղ աղեղ կ'ըլլան նորէն նոյն տեղէն անցնելու առեն։

Գիւղը երբեք չի մոռնար զէյն ու բարին։ Մարգերուն վրայ նախիրն ու արջառը հանգիստ չեն արածեր, հետաւոր մարտահրաւէրներ բառաչէ մը մորթուած յաճախ գլուխները խոժոռ վեր կ'առնեն։ Երբեմն ալ տալայ կովի մերձենալէն բռնուած, անոնց դրան քարերը կը լզեն, մոզիններու ընճուղները, նոյնիսկ ցուլերու առհրեւէն փախ տալով։ Այնչափ քաղցր էր անոնց թողած յիշատակը։ Ահա ո՞ւ որ որեւէ երինջ չխայելեց զանոնք, որովհետեւ գիւղը չէր հասած ջուր «աղջնուցեր» անասուններ ունենալու համար Աղարարներ պէտք են եւ այն հասակը՝ թէ՝ ինչ որ ունին իրենց էր, կը պակսէր։ Այդ հասակը թերեւս Հաճայրն մէջ կար եւ այդ գաղափարով էր անշուշտ որ կարերուն մէջ յովտակներ կը յօդեն ցնէր իրենց չորին յազդելու համար։

Եկող մարդ, չորին Աստուա՞ծ է բաղէ. որ կատարեալ ըլլայ. ինչպէս ափը անմազ է, չորին ալ անծին է։

Ձեմ գիտեր թէ այդ տարուան երկու երեք ամառուան արձակուրդը ինչպէս անցաւ։ Միրաս ցուլերով ու իր սիրոյ սարսափելի կորուստով տարած, ժամանակը տառէն քալեր կացեր էր, այն տարեկան որ քոյուրները ու իրենց պատուհասը նոյնիսկ անյիշար էին անցեր ինծ համար։

Միայն գիտեմ որ ինչպէս առեղ մը կը փնտռէն յարդանոցին մէջ, օրեր ու ամիսներ որոնեցի ցուլերուն ու իր սիրոյ, մինչեւ Սեւ ծով։

Մինչեւ այսօր, այդ ճամբաներէն անցնող կարաւաններուն մէջ եթէ Հազարցի կար՝ երկու ձեռքերը փակած հասաւ մէջ պէս կը բռնէ բերնին շուրջ, ու անդադար չորս ծաղերուն կը պոռայ.

— Ա՛ղ ա՛ բա՛ր...

Ու իբրեւ պատասխան միշտ ալ կը լսուի անդադար չորս ծաղերէն

— Ե՛մ, հե՛մ, բէմա՛ հո՛ւ ո՛ւ ում, մարմաղոր, բարձրաղաղակ հրաւէրակը մեր հովիներուն մէջ պահուած Ցուլերուն։

Խ. ԱՐԱՄԱՆԻ

(Վերջ)

խաղաղ համակեցութեան եւ իրաւարարութեան դաշնագրին փոխարէն այսօր ստորագրուած բարեկամական դաշնագիրը նկատի ունենալով,, այս միացեալ յայտարարութեամբ հետեւեալ խնդիրներու մասին համաձայնութեան յան - գած են ։—

1.— Գործադրել 1937 մայիս 29ին ընդունուած Աղեքսանտրէթի Սանճաքի իրաւակարգը եւ սահմանադրութիւնը։ Սանճաքին մէջ Թուրք տարրին դերակշռութիւնը ընդունելով հանդերձ, Թուրք կառավարութեան կողմէ, Սանճաքի հարցը Թուրքիոյ համար հողային խնդիր մը չնկատել, ինչպէս կը հաստատէ Էնկիւրիի 1921 հոկտեմբեր 20 թուակիր համաձայնագիրը ։

2.— Հովանաւորութեան վարչաձեւին տակ պահել 30 մայիս 1936 թուակիր Անգարայի պայմանագրութեամբ Թուրքիոյ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի միջեւ հաստատուած բարեկամութեան եւ բարի դրացնութեան յարաբերութիւնները ։ Եւ այս պայմանագրութեան եւ զայն ամբողջացնող համաձայնագրերուն պայմանաժամը լրանալուն հետեւանքով այս յարաբերութեանց ո եւ է դադարումին արգելք ըլլալու համար, յիշեալ փաստաթուղթերու տեւողութիւնը տարի մը եւս յետաձգել ։

Միայն թէ այս համաձայնագրերուն արտատեղիներու իրաւունքներուն վերաբերեալ տրամադրութիւնները այսօրուընէ սկսեալ ջնջուած են.

3.— Նոյն պայմանաժամով տեւողութիւնը երկարաձգել այն իրերահասկացողութեան եւ իրաւարարութեան դրութիւններուն, որոնք Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ 30 փետրուար 930 թուակիր բարեկամութեան, իրերահասկացողութեան եւ իրաւարարութեան դաշնագրի կցուած փրոթօքոլով հաստատուած են Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի հանրապետութեան իշխանութեան տակ գտնուած երկիրներու միջեւ ։

4.— Թրքահպատակներու Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի հպատակներուն ալ Թուրքիոյ մէջ բնակութեան իրաւունքը եւ պայմանները եւ մանաւանդ դատական իրաւասութեան մասին ամէնէն աւելի նպաստաւորուած ազգի վերաբերմունքի առարկայ ընել ։

5.— Երկու կառավարութիւններ որոշած են, երբ Սուրիա ինքնավար դառնայ, Թուրքիոյ, Սուրիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ եռեակ բարեկամական դաշնագրի մը վերածել եւ ամբողջացնել երկարաձգուած այն բարի դրացնութեան պայմանագիրը, որու մասին բացատրութիւն տրուած է այս յայտարարութեան երկրորդ հատուածին մէջ ։

6.— 1936 մայիս 30 թուակիր բարեկամութեան եւ բարի դրացնութեան պայմանագիրը, կնքուած ըլլալով Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ որ միջազգային յանձնառութեամբ Սուրիոյ եւ Լիբանանի վրայ ճանչցուած իրաւասութիւններ ունի, որոշուած է որ անոր տրամադրութիւնները պիտի չահագրգռեն Լիբանանը ։

Միւս կողմէ որոշուած է որ՝ երբ կարելի ըլլայ, բանակցութիւններ կատարուին՝ ապահովելու համար Թուրքիոյ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի միջեւ հաստատուած առեւտրական յարաբերութեանց զարգացումը ։

7.— Վերջապէս, Թուրք-Ֆրանսական կառավարութիւնները, Թուրքերուն Ֆրանսայի մէջ եւ Ֆրանսացիներուն ալ Թուրքիոյ մէջ կացութիւնը ճշդելու համար, համաձայնած են որ մօտերս բանակցութեան սկսին, բնակութեան պայմանագրութիւն մը կնքելու համար ։

*** Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ դաշնագրին բանակցութեանց առթիւ, խորհրդաժողովը որոշեց երեք յանձնախումբեր կազմել, մէկը՝ սահմանալյուծիններու եւ առողջապահութեան մասին, երկրորդը՝ փոխադրութեանց, երրորդը՝ անտեսական հարցերու համար ։

*** «Ֆրանսա - Թուրքիա » խորհրդարանական խմբակին նախագահը, Գ. Գասսութրօ, նամակ մը ուղղելով Փարիզի Թրքական դեսպանին, իր ջերմ ուրախութիւնը կը յայտնէ Աղեքսանտրէթի հարցին կարգադրութեան համար եւ կ'աւելցնէ — «Մեր խմբակցութիւնը կը յուսայ թէ շատ աւելի սերտ յարաբերութիւններ պիտի հաստատուին մեր երկու մեծ հանրապետութեանց միջեւ եւ կը խնդրէ Աթաթիւրքի հաղորդել իրենց խորունկ բարեկամութեան զգացումները Օսմանեան(?) հանրապետութեան հանդէպ»։

*** Նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ Գ. Ժորժ Պոնէ մանրամասն դեկուցում մը հաղորդեց արտաքին քաղաքականութեան մասին։ Այս առթիւ մասնաւորապէս ծանրացաւ Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութեան վրայ, շեշտելով թէ ան մեծ կարեւորութիւն ունի ոչ միայն Աղեքսանտրէթի հարցին կարգադրութեան տեսակէտով, այլեւ իր սարքութեամբ։

*** Գերմանական թերթերը կը շարունակեն արծարծել Մօտաւոր Արեւելքի խնդիրը, «Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ» առաջին էջին մէջ հրատարակեց յօդուած մը երեք սիւնակի վրայ, ուր կը բացատրէ թէ Ֆրանսա չի կրնար դաղթավայրի մը վերածել Սուրիան, բաւականաչափ ժողովուրդ չունենալով»։

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 7րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Քաղուաի մէջ։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0.964 546 թիւը

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք 0.029.146, 1.319.672, 0.430 495, 0.447 226.

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք. 0.270.603, 0 542.533, 0 008.907, 0.491.921, 0 669.378, 0.828.814 ։

08.662 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք։
62.777, 14 823 վերջացող թիւերը շահեցան 80.000 ֆրանք ։
84 756, 51.852 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք ։
6891, 5230, 8713 եւ 8245 վերջացող թիւերը շահեցան 20.000 ֆրանք ։
833 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք ։
443 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք ։
61 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք ։
60 եւ 05 վերջացող թիւերը շահեցան 220ական ֆրանք ։
3 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք ։

ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ.

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, 210 պաշտօնատար ձերբակալուած են Ուկրայնայի հողագործական պաշտօնատան մէջ, յունիսի ընթացքին։ Կ'ըսուի թէ միայն յունիսի երկրորդ կիսուն 3800 անդամներ վտարուած են Ուկրայնայի բոլշեւիկեան շարքերէն ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏԻ յաւելման խնդիրը քննելով, Սէնի նահանգային ժողովը հետեւեալ սակերը որոշեց, յուլիս 1էն սկսեալ.— Ա. Մէկ ընտանիքի համար օրական 37 ֆր. 50, որուն 21.25ը ընտանիքին պետին, 16. ը կնոջը Բ. իւրաքանչիւր երկու առաջին զաւակներու համար 17.50 Գ. Երրորդ զաւակէն սկսեալ 15 ֆրանք (ինչպէս եւ անոնց համար որ բեռ են ընտանիքին վրայ).— Դ. Անհատ գործազուրկին համար՝ օրական 21.25 Ժողովը 500.000 ֆրանքի վարկ մը սահմանեց, իբրեւ նահանգին բաժինը ։

ՑԵՍՏԱՋԳՈՒԱԾ է Իսիի «Զաւարեան» կոմիտէի գաղտահանդէսը որ տեղի պիտի ունենար այսօր. կիրակի։

Թղթատարութիւն կ'ուզուի

Յր. Կապոյտ Խաչի օգտակարութեան կայանին համար լաւ խոհարարուհի մը կ'ուզուի. դոհացուցիչ վճարումով։

Դիմել գրասար Մրջ. Վարչութեան հասցէին՝ Տիկ. Միսաքեան, 6 Rue d'Alsace- Asnières, (Seine

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՑԵՍՏԱՋԳՈՒԱԾ է Պրոպականտի Յանձնախումբի ժողովը որ տեղի պիտի ունենար 11 Յուլիս երկուշաբթի։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեանս» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 3ին, անձրեւին պատճառաւ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Յուլիս 10ին (այսօր)։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

17 Յուլիս, կիրակի առաւօտեան ժամը 9էն գիշերուան 11.30

ՌՈԲԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, *Grand Arbre, Maison Fiquet*

Գեղարուեստական հաճելի անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ Ենձրեւի պարագային գոց սրահ։ Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած խայտուհիներու կողմէ. Մուտք 5 ֆրանք

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՃԱՄԲԱՆԵՐ. Denfertէն առնել մեթրոյի դէպի ... եւ կամ բռնել Ռոբինսոնէն օթօպիւս թիւ 128։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս կիրակի առաւօտ ժամը 10էն մինչեւ կէս գիշեր

ՌՈԲԻՆՍՈՆԻ ՄԷՋ GRAND ARBRE, Maison FIQUET

Գեղարուեստական ... մեծ, զանազան խաղեր եւ անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ ... եւ ժազ. Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գին ...

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Մեթրօ փոխել Denfer Rochereau եւ առնել Robinson գիծը

Մուտք 5 ֆրանք

Ուտելիքը կարելի է միասին բերել

Դ ... ՃԱՇԿԵՍ

ԴՊՐ ... ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

24 Յուլիս, կիր... 3ին, վարժարանին պարտէզը

1 Bld du Nord, le Raincy

Կը ներկայացուի ԱՆՈՒՇ օփերէթէն պատկերներ ղեկավարութեամբ ԴՄԻՒԹԵԱՆի։ LES CHAUSSONS DE LA DUCHESSE ANNE (օփերէթ), հայկական պարեր, ծաղիկներու պալէ, զանազան պատկերներ, մարզական խաղեր։

Ճաշ եւ պար մինչեւ մութ, 10 ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով, (կը խնդրուի միասին ուտելիք չբերել)։ Մուտք 5 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. Operaէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս ... cy Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք ... cy Pavillons.

Աստուածածնի դպրոցական հանդէս Ալֆորվիլի մէջ

10 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2էն, եկեղեցւոյ եկեղեցիին մէջ։ Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը։

ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

... ԲԶՈՒԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

14 Յուլիս, Հինգշաբթի ամբողջ օրը ՍԷՆ ԼՈՒ ԿՐԱՆ-ՓԷՆ, սոթենոգայեանի հովասուն պարտէզը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. ԼԵՒՈՆ ԶԱՄԲԱՐՋԻԵԱՆ

Կը ներկայացուի «ՇԱՏ ԽՕՍ ՍԱՓՐԻՋԸ» ղեկավարութեամբ Ե. ԻՆՃԻԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Գ. Գ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆի եւ ԳԱՍՄԱՃ... կը նուագէ հայրենակից ջութակահար Գ. ՆԱԶԻԿԵԱՆ։ Պարերու ընթացքին կը նուագէ Գ. ՍԻՄՈՆ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆ իր խումբով։ ...

Միութեանս վիճակահանութիւնը կը քաշուի տեղւոյն վրայ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — ... առնել 15, 16, 18 թիւ ... եւ իջնել Սէն-Լու կրան փէն։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ, վարչութեան ժրաջան քարտուղարուհի Տիկ. Գալանճեանի եւ ... իր եղբօրորդւոյն ... ՌՈՒԲԷՆ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆի ... առթիւ ։

ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Զ. Ռ. Մ. ՓԱՐԻԶԻ Մ.ճիւղի Ընդհ. Ժողովը 11 Յուլիս, Երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Քաւէի սրճարանին վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՆԴԵՐՁԵՂԷՆԻ

գանուոր. լանուորուհիներու ստենտիքան երկուշաբթի օրուան համար (11 Յուլիս) կազմակերպած է Ընդհ. Ժողով մը, Սա Ֆէրէր, Վիէյլ Պուրս որ Թրավայլ, ժամը 18.30ին։ Ստենտիքան կը հրաւիրէ բոլոր հանդերձեղէնի բանուորները ներկայ ըլլալ այս կարեւոր հաւաքոյթին

ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

ԼԻՈՆ Թ. Ա.— Կարգալ Ա. Հ ի ուղղուած նամակը եւ կարգադրել։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
7
ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI
7 JUILLET
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3776

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՌԱՆՑՔ ԱՌԱՆՑՔԻ ԴԷՄ

Հասարակ մահկանացուներու համար անթափանցելի կը մնայ այն գաղտնիքը, որ մէկ օրէն միւսը փոխել տուաւ հոգատար իշխանութեան դիրքը՝ Ալեքսանտրէթի հարցին մէջ :

Այս առթիւ բերնէ բերան եւ թերթէ թերթ շրջան կ'ընեն զարմանազան պատմութիւններ ու մեկնութիւններ: Եւ զարմացողները միայն օտարազգիներ չեն, այլեւ Ֆրանսացիներ, որոնք պատասխանատու պաշտօններ վարած են տարիներով:

Օրինակ, Զօր. Պրէժօն, Կիլիկիոյ երբեմնի մարզպանը, դառնօրէն կը տրտնջար «Լա Ֆրանս Միլիթէռ»ի մէջ, յունիս 15ին, երբ տակաւին չէրստորագրուած Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը.

— «1919էն ի վեր, Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները ցաւալի [illegible] թիւններ արձանագրած են, առանց որ եւ է փոխարինութեան:

... Եթէ իրապէս Թուրքիա կ'ուզէ իր ուղղութիւնը փոխել, մեզի չիյնար երբեք անոր հաւատացում ընել: 1921էն ի վեր,— Կիլիկիոյ պարպումի ողբալի տարին — մենք միշտ տուած ենք, տեղի տուած ենք, յանձնած ենք, հեթարկուած ենք, առանց երբեք բան մը ստանալու: Եւ այն լուտանքները զոր այս պահուն թուրք մամուլը կը շռայլէ Ֆրանսայի, «այս կեղծաւոր ազգին, որուն հետ Հիթլէրի լեզուով պէտք խօսիլ»,— կը ցուցնեն թէ պէտք է զգոյշ ըլլալ եւ ոչ թէ մայել մասվանառին խոստացուած ոչխարներու պէս»:

Մենք առիթ ունեցանք ներկայացնելու, նաեւ, մէկ-երկու թերթերու եւ մասնաւորապէս «Իւմանիթէ»ի քննադատութիւններ՝ այս ձեռնթափութեանց առթիւ :

Արդ, քաղաքական-դիւանագիտական շրջանակներու մէջ ի՞նչպէս կը բացատրեն հոգատար իշխանութեան վերջին նահանջը, այնքան անսպասելի եւ արկածալի :

Ամերիկեան յատանելակ եւ հեղինակաւոր թերթ մը, «Նիւ Եորք Թայմզ», կը պատմէ յունիս 15ին, Պէյրութի թղթակցին բերնով.

— «Աթաթիւրքին զարմը դիւրացնող իրողութիւնն այն է որ ֆրանսական բնդի. ապալրկոյտը չի հակառակիր Ալեքսանտրէթի Թուրքիոյ կցումին: Ֆրանսական զինուորականութիւնը թրքական բարեկամութեան հետեւ է ամէն գնով:

Այս գրողը ի վիճակի է յայտնելու գաղտնի համաձայնութիւն մը որ գոյացած է Ֆրանսայի զինուորական իշխանութիւններուն եւ թուրք կառավարութեան միջեւ: Անցեալ փետրուարին Ֆրանսայի Արեւելքի ուժերու հրամանատարը Հիւնցիւրի գնաց եւ Թուրքերուն հետ գոյացուց համաձայնութիւն մը, որ միջազգային բախումի մը պարագային թուրք զինուորներ գրաւեն Ալեքսանտրէթի ամբողջ շրջանը: Ատոր փոխարէն Թուրքիան չէզոք պիտի մնայ եւ Տարտանէլէն ազատ անցք պիտի տայ ֆրանսական եւ բրիտանական պատերազմական նաւերուն :

Թէեւ տակաւին հրապարակաւ պատերազմ չկայ, բայց նախապէս Աթաթիւրք կ'ուզէ որոշ թիւով զինուոր ունենալ Ալեքսանտրէթի մէջ »:

Թղթակիցը կ'աւելցնէ թէ Ֆրանսայի արտաքին գործերու պաշտօնատունն ալ «անձկութեամբ կ'ուզէ որ Թուրքերը հաճեցնէ»: Այս առթիւ պարզելով ընտրական արձանագրութեանց առթիւ ոչ-Թուրքերու վրայ կատարուած ճնշումները, կ'եզրակացնէ.

— «Պէտք չէ թշնամացնել Թուրքերը»,— այս է Ֆրանսայի ներկայ քաղաքականութիւնը, որուն ուժ կուտայ Մեծն Բրիտանիա »:

Օրուան դէպքերն ալ ճիշդ այդ պարագան է որ կ'ապացուցանեն, մանուածապատ եւ զիկ-զակ դաւաւորումներով :

Ճիշդ այն պահուն երբ կը ստորագրուէին Անտիոքի եւ Էնկիւրիի համաձայնութիւնները, Ֆրանքօ-Թուրք զինուորական եւ քաղաքական գործակցութեան մասին, Անգլիոյ երեսփ. ժողովը երկրորդ ընթերցումով կը վաւերացնէր Թուրքիոյ շնորհուած փոխառութեան օրինագիծը (4 յուլիս):

Այս առթիւ փառաբանական ճառ մը խօսեցաւ ելմտական նախարարը, Սըր Ճօն Սայմըն, շեշտելով թէ 16 միլիոնէն վեց միլիոնը պիտի յատկացուի Թուրքիոյ վերազինման :

— «Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ բարեկամութիւնը դրուած է ամուր հիման մը վրայ. երկու երկիրներն ալ նոյն գերագոյն նպատակն ունին,— պահպանել խաղաղութիւնը: Այս բարեկամութիւնը ուղղուած չէ ուրիշ որ եւ է ազգի դէմ»:

Նախարարին ձայնակցեցան ոչ միայն իր պահպանողական կուսակիցները, այլեւ ընկերվարականները, որոնց վարիչը հետեւեալ ուշագրաւ խօսքերն արտասանեց.

— «Ընդլիք չունիմ. խելօք բան է օգնել որ Թուրքիա սպառազինուի: Մենք պէտք ունինք սպառազէն եւ բարեկամ Թուրքիայի մը՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ»:

Ուրիշ ընկերվարական մը հեգնեց այս յայտարարութիւնը, դիտել տալով թէ 1914ին ալ Մեծն Բրիտանիան էր որ սպառազինեց Թուրքիան... Բայց եւ այնպէս, ժողովը իր ջերմագին հաւանութիւնը յայտնեց դաշնակիցին քաղաքականութեան, բաղձանք յայտնելով որ միեւնոյն դիւրութիւններն ընծայուին Պալքանեան պետութեանց, ամուր ցանց մը կազմելու համար :

Որո՞ւ դէմ: Անշուշտ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ: Ուրեմն առանցք առանցքի դէմ, իբրեւ յենարան ունենալով Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ կնքուած բարեկամութիւնը, եւ ջուրին տալով մնացեալը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՍԱՆՃԱՔ ՄՏԱՒ ՄԵԾ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

Ֆրանսական զօրքն ալ 2500ի կը բարձրանայ

Անտիոքէն կը հեռագրեն.— *Թրքական զօրքը այս առտու (երեքշաբթի) ժամը 5.30ին անցաւ Ալեքսանտրէթի Սանճաքին սահմանագլուխը, Հաճիլարի կայանէն եւ ներս մտաւ: Թրքական գունդը, որուն առջեւէն հեծելագունդ մը կ'երթար, Գարասու գետն ի վեր բարձրացաւ, Գըրըխանի եւ Անտիոքի ուղղութեամբ: Թուրք գնդապետ Ճէվտէ Մանճուկ, որ թրքական հրամանատարութիւնը պիտի ներկայացնէ ֆրանսական հրամանատարութեան մօտ, զօրքը դիմաւորելու գնաց ընկերակցութեամբ Անտիոքի թրքական հիւպատոսին, մինչեւ Ալթընէօզ, վերջին գիւղը Թուրքիոյ սահմանին վրայ, ուր գնդ. Քօլէ՝ մարզպանին պատուիրակը, նոյնպէս գացած էր դիմաւորելու ընդհ. հրամանատարը.*

Թրքական գունդը հանգստանալէ յետոյ այսօր պիտի տեղաւորուի այդ գիւղին մէջ, վաղը պիտի մտնէ Գըրըխան, յետոյ պիտի երթայ Անտիոք: Ուրիշ վաշտ մը, որ պիտի հասնի այս առտու Տաւրոսի ճամբով, պիտի տեղաւորուի Ալեքսանտրէթի մէջ:

Թուրք ժողովուրդը ջերմ ընդունելութեամբ ողջունեց զօրքը:

Ալեքսանտրէթէն կը հեռագրեն յուլիս 5 թուականով —

Այսօր ժամը 12.15ին թրքական բանակէն երկրորդ զօրագունդ մը հանդիսաւորապէս մուտք գործեց քաղաքին մէջ, որ զարդարուած էր ֆրանսական եւ բազմաթիւ թրքական դրօշներով (այժմ թրքականը պիտի բռնէ Սանճաքի դրօշին տեղը): Զօրքը, որ կը բաղկանար մէկ վաշտ հետեւակազօրքէ, մէկ [illegible] եւ հեծելազօրքերու գասակէ մը, պիտի տեղաւորուի քաղաքին մէջ, իսկ [illegible] գումարտակը, որոնք այս առտու հասան Գարասուի ճամբով, պիտի [illegible] Անտիոքի, Գըրըխանի, Պէյլանի եւ Ալթընէօզի մէջ: Ճամբան կարելով հրաշէկ արեւի մը տակ, Թուրք զօրքը քաղաքին փողոցները մտաւ առաջնորդութեամբ քաղաքապետական նուագախումբին, մինչ բազմութիւնը կը [illegible]: Յետոյ իրենց տեղերը գացին առանց միջադէպի :

Հայերը կը ձանձրանան...

Անտիոքէն կը հեռագրեն յուլիս 5 թուականով —

Թուրք զօրքին Սանճաք մուտքով այս առտու սկսաւ Անտիոքի զինուորական համաձայնութեան գործադրութիւնը: Երկու բանակներուն գործակցութիւնը այսուհետեւ պիտի ապահովէ Սանճաքին հողային ամբողջութիւնը եւ քաղաքական իրաւակարգը :

Նոր կարգուսարքին հաստատումը արդէն իսկ թուլացում յառաջ բերած է քաղաքական կացութեան եւ զանազան համայնքներուն թաքուն թշնամութեան միջեւ: Ֆրանքօ-թուրք զինուորական գործակցութիւնը վզալի ապահովութիւն ներշնչեց մանաւանդ հայկական շրջանակներուն որոնք վտանգուած կը համարէին իրենց շահերը:

Ժողովուրդին հոգեկան վիճակի բարւոքումը հետեւանք է նաեւ ֆրանսական զօրքին յաւելման: Սանճաքին մէջ եղած երկու վաշտ մարոքեան արձակայէններուն եւ երկու հեծելագունդերուն վրայ շուտով պիտի աւելնան ուրիշ երկու Սենեկալեան եւ Թունուզեան արձակաձիներու վաշտեր, որոնք պիտի տեղաւորուին Տաֆնէի եւ Ռէհանիյէի մէջ. Հրետանի մըն ալ պիտի հաստատուի Անտիոքի մէջ: Այս զինուորներուն թիւը պիտի լրանայ երեք օրէն, հասնելով մօտ 2500ի: Սենեկալեան վաշտ մը արդէն տեղաւորուած է հրամանատարութեամբ հազարապետ Մուլէի :

Բնակիչներուն ցոյց տուած գործակցութեան շնորհիւ, հոգատար իշխանութիւնը կը խորհի ներում շնորհել քաղաքական բանտարկեալներուն: Այս կէսօրին հրամանատար Քոլէ վերցուց պաշարման վիճակը:

Այս իրիկուն Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութեան ցոյց մը պիտի կատարուի ճաշասեղանով մը, մարզպանութեան Անտիոքի պաշտօնատան մէջ, մասնակցութեամբ հրամանատար Քոլէի եւ գնդ. Շիւքրիի, որ հրամանատարն է թուրք յանուային հետեւակազօրքի 48րդ գունդին, ինչպէս եւ իր սպայակոյտի անդամներուն: Գնդ. Շիւքրի յետոյ Պէյլան պիտի երթայ, հոն հաստատելով իր հրամանատարութեան կայանը :

ՍՊԱՆԻՈՅ ՕՏԱՐ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Վերջնապէս ընդունուեցաւ անգլիական ծրագիրը

Ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, 27 պետութիւններ հաւանութիւն յայտնեցին անգլիական ծրագրին, օտար կամաւորներու յետս կոչման եւ պատերազմական իրաւունքներու մասին: Ծրագիրը երէկ իսկ հաղորդուեցաւ Սպանիոյ հանրապետական եւ ազգայնական կառավարութեանց, Անգլիոյ միջոցաւ : Անհրաժեշտ է այդ երկու կառավարութեանց գործակցութիւնը, դիւրացնելու համար օտար կամաւորներու ցուցակագրութիւնը եւ փոխադրութիւնը: Վերադարձի ծախքը կը հաշուեն 2.500.000 անգլ. ոսկի, որ գլխաւորաբար կը ծանրանայ Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Խորհ. Միութեան վրայ. Իբրեւ կանխիկ դրամ, առաջին չորս պետութիւնները անմիջապէս 12.500ական ոսկի յանձնեցին, համագումար 50.000 ոսկի, որպէսզի յանձնաժողովը կարենայ գործի ձեռնարկել անմիջապէս :

Անգլիական ծրագրին համաձայն, զօր. Ֆրանքօ պատերազմիկ պիտի համարուի, երբ առնուազն 10.000 օտար կամաւորներ արձակած ըլլայ : Նոյնքան ալ պիտի արձակէ հանրապետական կառավարութիւնը :

Ծրագրին քննութեան առթիւ, ճառեր խօսեցան պետութեանց ներկայացուցիչները, որոնց կարգին նաեւ Թուրքիոյ պատուիրակը, որ անմիջապէս հաւանութիւն յայտնեց :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՐԵԿԱՄԸ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Միայն քաղաքական հորիզոնին վրայ չէ որ սեւ-մութ ամպեր կուտակուած են: Ոչ ալ միայն Եւրոպայի մէջ:

Երէկ ամերիկեան թերթերը կը թղթատէի, եւ ի՞նչ տեսնեմ, ձեզի օրեր.

1. Հնչակ-բոլշեւիկ համաձայնութիւնը խզուեր է:

2. Հայ բոլշեւիկներու օրաթերթը, *«Բանուոր»*, որ կը պարծենար թէ հազար բաժանորդ ունի Հայաստանի մէջ, հոգին աւանդեր է:

3. Հօկը եւ յարակից կազմակերպութիւնները (Աշխատաւորական Միութիւն եւն.) նոր շապիկ մը հագնելով, դարձեր են... «Ցառաջդիմական», գնոր տնօրինութիւն :

Այս վերջին պարագան ամէնէն աւելի ջղագրգռութիւն պատճառած է նոյնքան «Հայաստանեան» ռամկավարներուն որոնք միշտ գնդասեղի հարուածներ կը տեղացնեն նախկին զինակիցներու գլխուն, ոտքին, կողերուն :

Ռամկավար քրոնիկագիր մը կը պատմէ, Հօկի «լուծարք»ին առթիւ.

— «*Ինչպէս գիտէք, սկիզբէն յամառեցան (Հօկեանները), քարը խածին եւ իրենց իրական ու իրաւական գոյութեան վրայ պնդեցին՝ երկու ոտքերնին գետին զարնելով: Բայց, թէեւ ուշ, զգացին թէ անզլուխ մարմին մըն են եւ կը նմանին յանկածաւ ովկիանոսին մէջ տատանող անգեկ նաւի մը, որ վաղ թէ անագան՝ պիտի զարնուի խութերուն եւ ջարդուփշուր պիտի ըլլայ:*

Այդ սոսկումէն ահաբեկ եւ հանրային կշտամբանքին եւ իրենց հանդէպ ցոյց տրուած անվստահութենէն սարսափած՝ ամիսներով գլուխնին քարէ քար զարկին եւ վերջապէս ինքզինքնին (գրէ՝ իրենք զիրենք — Վ.) փրկեցին «Ցառաջդիմական» նոր պիտակով մը: (Պայքար, 23 յունիս):

Ամերիկան այսպէս, իսկ միւս գաղութներո՞ւն մէջ:

Ռամկավար քրոնիկագիրը քիթը կ'երկարէ մինչեւ մեր կողմերը.

— «*Հիմա գիս հետաքրքրողն է Եւրոպայի զանազան շրջաններուն ինչպէս նաեւ Եգիպտոսի, Սուրիոյ եւ Հալէպ. Ամերիկայի Հօկեաններու կեցուածքը, որոնք տակաւին անեղեանութեամբ կը շարունակեն իրենց անունն ու գործը՝* առանց տէր Տիրականի :

Այդ շրջաններու Հայաստանի իրապէս բարեկամ մամուլին ու հոսանքներուն պարտականութիւնն է խօսք մը հասկցնել այդ անուղղաներուն, հասկցնել՝ մանաւանդ, թէ իրենք այլեւս իրաւունք չունին «հաշուեյարդար»ի ենթարկուած մարմնոյ մը անունով տակաւին խլուրդի աշխատանք կատարել եւ իւրացնել միամիտ ու պարզամիտ հայրենասէրներու արիւն-քրտինքով շահուած քանի մը լումաները »:

Այս «բարեկամական» ազդարարութիւնը ինծի կը յիշեցնէ Պետրոսին եւ Պօղոսին պատմութիւնը :

Գիտէք անշուշտ,— երկու բարեկամներ, Պօղոս եւ Պետրոս, հիւր կ'իջնեն տեղ մը: Երբ մէկը առանձին կը մնայ, տանտէրը կը հարցնէ միւսին,

— ընկերդ ի՞նչպէս մարդ է, Պ. Պօղոս:

— Զգէ եղբայր, իշուն մէկն է:

Կարգը կուգայ միւսին.

— Պօղո՞սը, կո՛վ, կով...

Մեր «Հայաստանեան» բարեկամներն ալ միասին ճամբայ ելեր էին, սէր ու սի՛ր ցանելով աջ ու ձախ: Եւ ահա...

ՎԱՀԷ

ԼՈ՞ՒՐ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ԷՋՄԻԱԾԻՆԷՆ

«Սիոն», Երուսաղէմի պատրիարքութեան պաշտօնաթերթը, յուլիսի թիւին մէջ, կողքին վրայ կը գրէ թէ «նկատելով որ ապրիլ 23էն ի վեր հեռագրով եւ նամակով որ եւ է լուր չէ ստացուած Էջմիածինէն», Պատրիարքը հետեւեալ Ֆրանսերէն հեռագիրը ուղղած է Զէօրէքճեան արք.ի, յունիս 13ին :

— « Կը սպասենք անվրէպ մանրամասնեալ նամակի վասն յուզարկաւորութեան Արքազան Հայրապետին, կացութեան Մայր Աթոռոյ, անդամոց Գերագոյն Խորհուրդի եւ ձեր Տեղակալութեան կոնդակին»:

Յունիս 29ին ալ, Պատրիարքը հետեւեալ հեռագիրը ուղղած է, վճարեալ պատասխանով.

— «Ամէն կողմէ կը դիմեն մեզի. հաճեցէք փութացնել սպասուած տեղեկութիւնները»

«Արեւ», Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը, կ'աղաղակէ իր կարգին, խմբագրականով մը,— «Լուր կ'ուզենք Ս. Հայաստանէն» (28 յունիս): Եւ կ'առաջարկէ դիմել Փարիզի խորհրդային դեսպանատան, այլեւ պատուիրակութիւն մը ղրկել Հայաստան...

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Զինուորական խնդիրներ եւ գործադուլ

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.—

Օտարականներու վերաբերեալ հրամանագիր օրէնքին գործադրութենէն ի վեր, մինչեւ 10 յունիս, Մարսէյլի մէջ, իբրեւ «անկանոն» կամ «անբաղձալի» ձերբակալուած են 500 (հինգ հարիւր) հոգի եւ կը գտնուին նահանգային բանտերուն մէջ: Կը սպասեն դատավարութեանց :

Յունիս 10էն մինչեւ 1 յուլիս Ապահովութեան Տեսչութեան պաշտօնեաները ձերբակալած և բանտարկած են 198 անկանոն եւ անբաղձալի օտարականներ, ինչ կը վերաբերի պզտիկ անկանոնութեանց որոնց համար կը դատապարտուին ոստիկանական ատեաններու առջեւ, ատոնց թիւը հազարներու կը հասնի: Ատոնք մէկ ֆրանքէն մինչեւ 5 ֆրանքի, եւ երբեմն աւելի մեծ տուգանքներու կը դատապարտուին :

**** Վերջերս զրոյց կը շրջէր թէ Սուրիահպատակ, Լիբանանահպատակներն ալ զինուորական ծառայութեան պիտի կանչեն: Ուզողը՝ Ֆրանսայի մէջ, չուզողը իրենց երկրին մէջ: Ես ալ, Լիբանանցի ըլլալով, գացի լուսաբանութիւններ առնելու: Պատասխանը եղաւ այսպէս,— «Ոչ սխալէք, այդպիսի բան չկայ»: Հետեւաբար Սուրիա-Լիբանանցիները անհանգիստ ըլլալու բան մը չունին :*

**** Իրազեկ անձնաւորութիւն մը որ շփումներ ունի զինուորական շրջա-*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Կ'ՈՒԶԵՆ ԱՆՋԱՏՈՒԻԼ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴՐԱԽՏԷՆ

ԽՄԲ.— Հնչակեան վաստակաւոր գործիչը, Գրիգոր Եղիկեան, կը գրէ «Հայրենիք»ի մէջ, Խ. Միութեան վերջին դէպքերուն առթիւ.—

Եթէ Խորհրդային կառավարութիւնը շատ է խօսում անջատողականութեան մասին, շարունակ կրկնում է, որ եթէ քաղաքացիներից շատերը, նոյնիսկ կուսակցական նախկին ղեկավարներ ու պետական նախկին պետեր, մտածում են Ռուսաստանից երկրամասեր անջատել, այդ ցոյց է տալիս թէ ճիշդ որ Ռուսաստանի սահմաններում ապրող բազմազան եւ բազմատարր ժողովուրդների մէջ տրամադրութիւն կայ Ռուսաստանից անջատուելու։

Ի հարկէ, ես չեմ հաւատում, որ Բուխարինը, Ռիկովը եւ նրանց հետ մեղադրուածների աթոռի վրայ նստողները կարող էին երբեւիցէ Ռուսաստանից հողեր անջատելու մասին մտածել, ինչպէս եւ չեմ հաւատում, որ ռուս ուղղափառ կրօնին պատկանող եպիսկոպոսներ եւ տէրտէրներ կարող էին այդ ուղղութեամբ գործել։ Կարող է պատահել, որ ազգային հանրապետութեանց ղեկավարների մէջ գտնուէին մարդիկ, որ մտածած լինէին անջատման մասին, այն էլ ի հարկէ իրենց ապրած միջավայրի ճնշման տակ։ Նոյնպէս կարող է պատահել, որ ռազմահրապարակների մէջ գտնուէին մի քանի անձեր, որոնք երազէին, թէ լաւ կը լինէր որ իրենց կառավարութիւնները տիրէին իրենց ապրած տեղերին եւ իրենք շնորհիւ այդ հանգամանքի աւելի լաւ պայմաններում ապրէին։

Ի՞նչ է պատահել։ Ինչո՞ւ «ընկերվարական եւ աշխարհի ամէնից կատարելագործուած եւ ազատ եւ ռամկավարական կարգեր» ունեցող երկրից՝ նոյն կարգերը հաստատուելուց քանի տարի յետոյ, երբ այդ երկրում այլեւս «դասակարգեր չկան», երկիրը «արդիւնաբերական» է դարձել, երբ «վերացել» է այնտեղ շահագործումը բանուորական ուժի, անգործութիւն չկայ, այլ կայ առատութիւն, լիութիւն, «երջանկութիւն», ո՛չ միայն քաղաքացիների, այլեւ երկրի կառավարիչների մէջ ցանկութիւն կայ այդ երկրից բաժանուելու։ Ինչո՞ւ սոյնանման «յանցաւոր մտքեր» են ծնւում ո՛չ միայն հասարակ, անգրագէտ, կիսագրագէտ, բանուորների եւ գիւղացիների, այլեւ յայտնի գրականագէտների ուղեղի մէջ։

Խորհրդային կառավարութիւնը այդ բանը բացատրում է Ֆաշականութեան զարգացմամբ երկրի մէջ ապրող վրէժխնդիր տարրերի եւ դասակարգային թշնամիների մէջ եւ օտար ֆաշական եւ դրամատիրական պետութիւնների գործակալների խառնդուն գործունէութեամբ եւ քարոզչութեամբ։ Դասակարգային թշնամիները, Ֆաշականութիւնը ու կայսերապաշտութիւնը դուրսը՝ հանգիստ չեն թողնում Մոսկուայի վարիչներին անխափան եւ առանց դժուարութիւնների ընկերվարութիւն կառուցանել, այժմ էլ աշխատում են ընկերվարական դրախտը կտոր կտոր անել։

Խորհրդային կառավարութիւնը ամենախիստ վիրաբուժական գործողութիւններ է կատարում հիւանդութեան «պատճառը» ոչնչացնելու համար։

Բայց անմահ հարց է ծագում։ Ինչո՞ւ Խորհրդային կառավարութեան եւ ռուսական համայնավար կուսակցութեան ղեկավարներին, որոնք իրենց տրամադրութեան տակ ունէին քարոզելու, բացատրելու, համոզելու, նոյնիսկ բռնի կերպով հնազանդեցնելու բոլոր միջոցները չյաջողուեց մինչեւ այսօր մօտ քսան տարում իրենց քաղաքացիներին կապել իրենց «ամենաազատ եւ ամենաերջանկացուցիչ» կարգերի հետ, մինչդեռ ֆաշականութեան յաջողուեց մի քանի տարում, այն էլ, միայն դրսից քարոզչութեան շնորհիւ, նոյն քաղաքացիներին լարել «Խորհրդային ու ընկերվարական դրախտի» դէմ։

Այս հարցը չի քննւում Խորհրդային պետական գործիչների կողմից, որովհետեւ նրա մանրամասն քննութիւնը միայն մի բան ցոյց պիտի տայ, այն է՝ Խորհրդային կարգերի անկենսունակութիւնը եւ վնասակարութիւնը եւ իրենց, Խորհրդային գործիչների անընդունակութիւնը եւ անպարկեշտութիւնը։ Այս վերջինների համար դժուար է խոստովանել իրենց անընդունակութիւնը եւ անպարկեշտութիւնը։

Հարցը եթէ լրջօրէն քննութեան ենթարկուի, միայն մի եւ շատ որոշ եզրակացութեան կարելի պիտի լինի յանգել, այն է, որ Խորհրդային երկիրների ժողովուրդները այլեւս դիմանալ չեն կարողանում բռնութեան, որ իրանց վրայ գործ է դրւում, բռնութեան, որին ենթարկուած են եւ շարունակական եւ երկարատեւ սովամահութեան։ Իրենք, Վելիկոռուսները, տէրտէր, վարդապետ, զօրական, գիւղացի, բանուոր, պետական գործիչներ եւայլն, շարունակական դաւադրութիւններով ձգտում են այսօրուան իշխանութիւնը եւ երկրում տիրող կարգերը տապալել, մինչդեռ ոչ-Վելիկօ-Ռուսները, օտարազգիները, Հայերը, Թուրքերը, Ուկրայնացիք, Վրացիները, Թաթարները եւայլն ուզում են անջատուել Վելիկօռուսիայից, բուն Ռուսաստանից։ Ուրիշ կերպ բացատրել Վելիկոռուսների եւ ոչ-Վելիկօ-Ռուսների անջատողական ձգտումները՝ անկարելի է եւ անտրամաբանական։

Խորհրդային կառավարութիւնը՝ որովհետեւ չի ըմբռնում, աւելի ճիշդ չի ուզում կամ չի կարողանում ըմբռնել իրերի իրական կացութիւնը, դրա համար էլ բռնութիւնների եւ այլ խելագար միջոցների է դիմում մի կողմից երկրի սահմանները պաշտպանելու, միւս կողմից ծայրագաւառներում անջատողական ձգտումները խեղդելու, երրորդ կողմից էլ իր յանցաւոր եւ անտանելի դարձած իշխանութիւնը պահելու համար։

Նա տեղահանում է ծայրագաւառներում ազգային հանրապետութիւնների սահմաններում ապրող ժողովուրդների աչքի ընկնող մասը՝ նրանում խեղդելու համար անջատողական զգացումները եւ Ռուսաստանի խորքերից ծայրագաւառներն է բերում Վելիկոռուսներին՝ սրանց մէջ էլ ընդդիմադրութեան ոգին սպաննելու համար։ Իսկական իթթիհատա-թէրագգիական միջոցներ։

Նա փոխադրում է նաեւ ազգային հանրապետութիւնների կազմած գնդերը իրենց բնակավայրերից աւելի հեռու վայրեր եւ նրանց տեղ բերում է զուտ ռուսական գնդեր։ Օրինակ, այժմ Թրքական սահմանի վրայ կեդրոնացած են զուտ ռուսական գնդեր եւ սահմանապահ զօրքերի մէջ մի հատ Հայ կամ Վրացի չկայ։ Հայկական գնդերի մեծ մասը փոխադրուած են հեռուները, մի մասն էլ Ադրբէյջան։ Կասպից ծովի տիին, ռուսական Աստարա նաւահանգիստի պահակազօրքը Հայերից է բաղկացած եւ այդ Հայերին գիտակցաբար դրել են Իրանցիների դէմ, որպէսզի որեւէ պատահական արիւնահեղութիւն պատճառ դառնայ Հայերի եւ Իրանցիների (որոնք իրար հետ շատ բարեկամ են) թշնամութեան։ Մի անգամ թափուած արիւնը չի մոռացւում։ Նա պատճառ է դառնում նորանոր արիւնահեղութեանց։ Ադրբէյջանցի զինուորներին ամբողջովին խառնել են ռուսական գնդերի մէջ։ Վրացիները սրանցից աւելի լաւ պայմաններում են գտնւում համեմատաբար, թէեւ պէտք է ասած, որ Վրաստանի եւ Թուրքիայի սահմանից էլ քշւում են վրացի գնդերը եւ նրանց տեղ Ռուսներ են ուղարկւած։ Ռուսներ են ուղարկուած նաեւ Ադրբէյջանի եւ Պարսկաստանի բոլոր սահմանների երկարութեամբ՝ բացի Աստարայից, ուր հայ զինուորներ են կանգնած։

X

Խորհրդային կառավարութեան գործադրած ինքնապաշտպանութեան միջոցներից մէկն էլ ռուսերէն լեզուի ուժով տարածումն է ազգային հանրապետութիւնների ժողովուրդների մէջ։ Ռուսերէն լեզուի ի նպաստ քարոզչութիւն է կատարւում։ Լաւ ռուսերէն սովորող աշակերտներին նուէրներ են տալիս։ Ռուսերէն լեզուն պարտաւորիչ է դարձած ո՛չ միայն դպրոցներում այլ եւ բնակարաններում։ Պետրոս Մեծ, Պուշկին եւ այլ զուտ ռուս ազգայնական մեծութիւններ ներկայացւում են օտարազգիներին՝ որպէս մարդկութեան բարերարներ եւ ստիպում են նրանց մարդկութեան այդ բարեկամներին իրենց համարել, նրանցով ոգեւորուել եւայլն, եւայլն։

Հաւատացած եմ, որ Խորհրդային կարգերի եւ կառավարութեան արտասահմանում ապրող բազմաթիւ եւ բազմատեսակ բարեկամները, փրոֆէսօրներ, ակադեմիկներ, պատուելիներ, վարժապետներ, Մարքսի վարդապետութեան հետ ոչ մի ծանօթութիւն չունեցող կամ մակերեւութային ծանօթութիւն ունեցող վաճառականներ, խմբագիրներ, տաղանդաւոր անտաղանդ դէմքեր եւայլն, որոնք զարմանալի յամառութեամբ չեն կամենում դուրս [illegible] երկիրներից հեռանալ եւ գնալ ընկերվարական դրախտում ապրել, եւ, եթէ «ընկերվարական դրախտ» էլ գտնւում են, անմիջապէս հեռանում են այնտեղից յետոյ տարուայ գինի եւ վաթսուն տարուայ գոնեակ խմելուց յետոյ, չափազանցութիւններ պիտի գտնեն իմ ասածների մէջ եւ պիտի պնդեն, որ «Խորհրդային դրախտից» անջատուել կամենում են միմիայն մի քանի դաւաճաններ, բայց ժողովրդական զանգուածները, «աշխատաւորութիւնը», հաւատարիմ են Խորհրդային կառավարութեան եւ անջատուելու ոչ մի տրամադրութիւն չունեն եւ այդ մի քանի դաւաճաններն էլ արդէն բռնուած եւ պատժուած են կամ կը բռնուեն եւ կը պատժուեն։

Այդ բազմազան Խորհրդային կարգերի երկրպագուները, ինչպէս որ մինչեւ հիմա արդարացրել են Խորհրդային կառավարութեան բոլոր վայրագութիւնները, այժմ էլ պիտի արդարացնեն նոյն կառավարութեան Ռուսաստանի ծայրագաւառներում ապրող ժողովուրդների անջատուելու ձգտումները՝ խեղդելու համար գործադրած բոլոր անասելի խժդժութիւնները ու բռնութիւնները։ Բայց նրանց չպիտի յաջողուի ծածկել փաստը, այն է՝ Ռուսաստանից անջատուելու ձգտումը,— մի ձգտում, որ շատ օրինաւոր է, շատ բնական եւ շատ հասկանալի ներկայ պայմաններում։

Օրից օր աւելացող եւ տարիներ տեւող ճնշումը միշտ հակազդեցում է առաջացնում։ Կարելի է ժամանակաւորապէս ժողովուրդների մէջ ազգային անկախութեան ձգտումը թուլացնել, բայց չի կարելի այդ ձգտումը ամբողջովին ոչնչացնել կամ խեղդել։

Կարմիր Ռուսաստանում ապրող օտարազգիները ձգտում են անջատուել Խորհրդային «դրախտից»։ Նրանք վաղ թէ ուշ պիտի անջատուեն։

Ոչ ոք մեղաւոր չէ, եթէ Խորհրդային կառավարութեան թշնամիները օգտուեն անջատուել կամեցող ժողովուրդների տրամադրութիւններից՝ նրանց անկախութեանց գործին օգնելու համար կամ Ռուսաստանից հողեր խլելու նպատակով։ Նրանց այդ ցանկութիւնը պատճառ չէ ժողովուրդների դէպի ազատութիւն ունեցած ձգտումը յանցաւոր համարելու։

ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՅՍՊԷՍ..

Մինչեւ մենք ամիսներէ ի վեր «[illegible]» ու «[illegible]» մասին կը վիճինք, անդին, Թշնամին արթուն ու զգաստ, տարիներէ ի վեր ծրագրուած եւ մեթոտիկ աշխատանքներու նուիրուած է, եւ կրկին դաւեր կը պատրաստէ։

Անցեալի պատմութիւնն է որ կը կրկնուի։ Ահաւասիկ ամիսներէ ի վեր ամբողջ Սուրիոյ հայ գաղութը եւ յատկապէս Սանճաքի երեսուն հազարէ աւելի հայութիւնը ծանր մղձաւանջի օրեր կ'ապրի, քաղաքական բարդութիւններէ եւ անակնկալներէ մղուած։ Եւ ինչպէս կը հաղորդեն օրուան լուրերը, շատեր, իրենց տարիներու քրտինքի արդիւնքն ու արդար վաստակը թողած կը գաղթեն։ Մինչ մեր մեծերն ու գլխագիր ազգին ներկայացուցիչները արտասահմանի մէջ, հանգիստ ու ապահով, սանդին մէջ ջուր կը ծեծեն։

Բայց ինչո՞ւ համար այս անբացատրելի լռութիւնն ու անտարբերութիւնը հարիւր հազարոց հայ գաղութի մը դժբախտութեան հանդէպ։ Որ արդեօք անո՞ր համար որ՝ ուրիշներու մեղքերը կը քաւեն, հայրենիքի սահմաններէն հեռու գտնուելով։ Համեմատութեան ոչ մէկ եզր ունի Սուրիոյ մեր դժբախտ գաղութին ճակատագիրը, բաղդատելով Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի ժողովուրդին պարտադրուած անիրաւութեան հետ։

Երեւի մեր զգացումներն ալ թմրած են, որ այսքան շատ մոռցած ենք՝ երէկը։ Նոյնիսկ անոնք, որ Թուրքին սարսափը տեսած ու անոր ահաւոր նախճիրը ապրած են։

Ձայներ կը լսուին աջէն ու ձախէն։

— Այո, դժբախտութիւն է, բայց ինչ կրնանք ընել, մեր երկիրը չէ, յատուկ իրաւունքներ չունինք որ մեզ իրաւասու նկատենք այն տեղի քաղաքական դէպքերուն միջամտելու ըլլալու, երկիրը ուրիշինն է ու նաեւ զայն պաշտպանելու կամ երեւոյթներուն հետ հաշտուելու, բողոքելու բոլոր իրաւունքը։ Իրաւունք ունի՞նք Թուրքին դէմ ճակատ յարդարելու, բողոքի խօսքեր ըսելու, իրաւունքներու պաշտպանութեան մասին խօսելու։

Կան նաեւ կարգ մը բարեխիղճներ որոնք կը տրամաբանեն։ — Ի՞նչ հարկ իրար անցնելու յուզուելու, գրգռուելու, մեր մեծերը այդքան ալ անտարբեր չեն անշուշտ, եւ բան մը կը խորհին, անպատճառ ամէն բան փողոցին մէջ մեզի պիտի չպատմեն, վստահ ենք անոնց, որ իրենց հայեցողութեամբ հետեւին դէպքերուն, եւ ընեն ինչ որ պէտք է, մեր ձեռքէն ի՞նչ կուգայ։

Այսպէս ենք եղած մենք՝ միշտ։ Ձեռքը գաւազան մը, պզտիկ մօրուք մը եւ սիլինտր գլխարկ մը դրած մեր ազգի ներկայացուցիչներուն վրայ շատ մեծ հաւատք ունեցած ենք միամտօրէն, կարծելով որ՝ գաւազանը, գլխարկը եւ մօրուքը ամէն բան գիտնալու, ամէն կարողութիւն ունենալու գրաւականներ են արդէն։

Կարելի՞ է չյիմարանալ, վտանգէն հեռու գտնուելով։

Հարիւր հազար բազմութիւնը՝ ոչխարներու հօտ չէ, ուր եւ ինչ հողի վրայ ալ գտնուին։ Այդ գաղութի ֆիզիքական գոյութիւնը վտանգի ենթակայ է եւ միայն այդ պարագան մեզ կը պարտադրէ անոր ապահովութեան մասին մտածելու։

Ահաւասիկ առիթ մը, մեր ղեկավարութիւնն ու ազգին ներկայացուցիչները փորձի ենթարկելու։ Որպէսզի ցոյց տան թէ՝ որքան անկեղծ են եւ արդարացնեն իրենց համբերատարութեան կոչերն ու ազգասիրութեան «[illegible]»։ Երկրահաղորդութեան, ճիգերու եւ աշխատանքի ու զոհողութեան ճիշդ ժամանակն է։ Մեր ղեկավարութիւնը թող անգամ մը գէթ, այս դժբախտ առիթով ցոյց տայ, թէ անհրաժեշտ եւ առնուազն կան բոլորներուն, գիտէ մոռնալ անցեալի բոլոր առաւելութիւններն ու կիրքը եւ մէկ մարդու պէս ցցուիլ մեր ժողովուրդի իրաւունքներու պաշտպանութեան գործին նուիրուելու։ Այն առեն է որ մեր ժողովուրդը պիտի գիտնայ արժանաւորապէս գնահատել եւ ծափահարել զիրենք, չմոռնալով ինչ որ իրեն պարտականութիւնն է։

Կը բաւէ որքան պարապ բաներու եւ բառերու վրայ խաղալով տասնեակ տարիներ ամուլ եւ ապարդիւն անցուցինք։

ՀԵԹԱՆՈՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Ես քու խօսքդ կ'ուզեմ, Թասին ցորենը շատ։

** Երկու մերկէն թշուառ կը ծնի։

** Ես աղա դուն աղա, մեր ալիւրը ո՞վ աղայ։

** Երբ մարդ մը խենթ կոչես 40 անգամ, անպատճառ կը խենթենայ։

** Եօթը եկեղեցի շինելուդ՝ եօթը որբ մարդ ըրէ։

ԿԱԼԻ ԵՐԳԵՐ

Մանուկ օրերու թախծաշունչ յուշերս աչքերուս առջեւ կ'արթննան ու ես ակամայ հեշտանքով քալելով՝ կենդանաբար պատկերը եւ ուղղեց երգել բնաշխարհի գիւղին կալին երգը.

Ամառուան տօթը սկսած է, դաշտերու մէջէն ոսկեգոյն հունձքը կալ կը փոխադրուի էշով, ջորիով եւ կառքով։ Եզներէն կախուած արեւը կը սանձազերծէ ճառագայթները կ'օրօրէ ամէն գլխի, հնձուորը՝ հեզահամբոյր եւ չարքաշ աշխատաւորը դաշտին, փառք կուտայ արեգակի շողերուն։

Բնութեան ծոցին մէջ ծնած ու սնած՝ գիւղացին կալը կը պատրաստէ մանգաղը ձեռք առնելէ առաջ։ Ահա լայնատարած դաշտ մը ուր գիւղացիներ քով քովի կը շինեն իրենց կալը։ Կալերը շարուած են եւ պատրաստ հունձքը բերուելու։ Եւ, ինչ երջանիկ օրեր էին, եկան ու անցան, մեզ անտեր ձգեցին, պանդուխտի կեանքը բաժին հանելով։

Դպրոցական տղաքը արձակուրդ ունին, կալերը կը սկսին, ու կամին վրայ մանուկներ նստած կը քշեն եզները։ Միւս կողմէն մեծերը խուրձերը կը քակեն աւելի թանձրացնելու համար կալը։ Եօթը կը սկսին, մանուկները չեն դիմանար, եզներուն վրայ իշամեղուներ կը նստին եւ տաքէն խեղճ կենդանիները կամը կալէն դուրս հանելով կը վազեն վերի աղբիւրը ջուրին մէջ նստելու համար։

Կալի եղանակն է, երջանկութեան կեանքի մը խորախորհրդաւոր պատկերն է գծագրուած մէջս այդ օրերէն, հին օրերէն։

Կալի քաղցրալուր երգեր, երբեմն մեծերը կամերու վրայ նստած իրենց գեղջկական նուագով երգերով մէջը կը լեցնէին։ Անոնց երգերը ա՜խ, ի՜նչ սքանչելի եղանակներով եւ որքան ռուզական յօրինուածքով հագեցնէին կը թնդացնէին, սերեր կ'արթնցնէին եւ հոգեպարար տեսարաններու վայելքը կուտային։

Ցերեկուան տօթերուն զովացուցիչ կեանքը խաղաղութեան կը յանգի, ծառերուն տերեւները անշարժ են, միայն կը լսուի յորձանուտ ջուրերուն ձայնը, իշամեղուներու վզզոցը եւ ջուրերու մէջ տառապող գորտերուն կռկռոցը։

Ահա այս տօթակէզ պահերուն մէջ է որ կը սկսի կալի աշխատանքը։ Գիւղացին հալածող՝ ճակատի քրտինքով արտադրած հունձքի տաստարութեան համար մեղեդիներ ունի, երբեւ կալը կրկնելու եղանակին։

Իրիկուն է, արեւը կը հանգչի եւ խուրձ ու ոսկեհուր ճառագայթները ու կը կորսուի երկնամերձ լեռան ետեւ։ Զովասուն օդը կը սկսի շոյել ծառ ծաղիկները, ու կալի կեանքը կը դառնայ չափազանց հաճելի։ Միայն գիւղացին կը զգայ կալի երեկոներու հաճոյքի վեհութիւնը։

Ահա լուսնկան կալ կոխած երկինքի մէջ՝ պարզած է եղած կարծես, եւ լոյս կը տարածէ բոլորին, բոլորին, հարուստին, աղքատին։

Լուսնկայ եթերին տակ նստած կալի աշխատաւորները կը հաշուեն, կրկին գործի կը սկսին մինչեւ կէս գիշեր կալսելու համար։

Ու նորէն, հոգւոյս խորքերէն, այս

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (101)

ՍՏԱՄՊՕԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Այդ պարագան լաւագոյն յոյսը կը ներշնչէր իրեն. բայց դժբախտութիւնը հոն էր որ ան տակաւին ոչ մէկ ապացոյց ունէր իր ձեռքը՝ Ներքինին ամբաստանելու համար։ Հարցը իր բոլոր անկիւններէն քննելէ վերջ, Սուխոմին որոշեց դիմում մը կատարել բրիտանական դեսպանատան քարտուղարին՝ պաշտօնական աջակցութիւն ստանալու համար։

Սուրճը խմեց, սպասաւորին դրամը վճարեց այն մանրուքէն զոր ոստիկան Մալիքը իրեն քով ձգած էր ու հաշիւ ընելով որ թաքսի մը վարձելու չափ դրամ ունէր դեռ, անմիջապէս դուրս ելաւ։ Շատ կանուխ էր տակաւին. ժամը եօթին քառորդ կար. թաքսի չգտաւ, բայց հանրակառքերը կը բանէին եւ բաւական թիւով անցորդներ կը տեսնուէին փողոցներուն մէջ։ Նետուեցաւ հանրակառք մը որ զինքը բլուրէն վեր տարաւ. յետոյ վար իջնելով քանի մը հարիւր եարտ քալեց ու բրիտանական դեսպանատան վանդակորմէն ներս մտաւ։

Շողշողուն համազգեստով գաւազանները, որոնք դեսպանատան առջեւ կը սպասեն ցերեկը, այնտեղ չէին դեռ. բայց գիշերապահը Սուխոմինին թափթփած երեւոյթէն նայելով պաղ ընդունելութիւն մը ըրաւ։ Տղան ժամավաճառ չէր կրնար ըլլալ. հեղինակաւոր անձնաւորութեան մը հովը առնելով ինքն իրեն, մարդուն ըսաւ որ իր անունը յայտնէր առաջին քարտուղարին՝ հակառակ անոր որ յարգելի պաշտօնատարը տակաւին անկողինին էր ու կը քնանար։

Գիշերապահը քթին տակէն տրտնջալով փոքրիկ սենեակ մը առաջնորդեց զայն ու ծառան վեր ղրկեց, քարտուղարը արթնցնելու համար։

Թիմոթի Ուիլիըմս իր սովորական ժամէն երկու վայրկեան կանուխ արթննալուն համար քանի մը օրհնութիւններ փսփսաց ինքնիրեն, բայց Սուխոմինին անունը լսելուն պէս կռնակը անցուց պարեգօտը, սանտրեց իր ցանցառ մազերը եւ շիտակ վար վազեց, իր այցելուին հետ տեսնուելու համար։

— Օ՜հ, ուրեմն դուք էք Սուխոմին Տէօթիմը, ըսաւ երբ առանձին մնացին. Սըր Ճօրճ Տըրէչընէր ամէն երկու ամիս առաջ նամակով մը յայտնած էր թէ կրնայիք մեզի հանդիպիլ դժուարութեան մը պարագային. Տոյլնան ալ այս վերջին օրերս ձեր անունը կը յիշէր յաճախ, Պոլսոյ ոստիկանապետութեան առթիւ զոր երեւան հանեցիք...

— Ես ալ Տոյլնային համար հոս եկած եմ, ըսաւ Սուխոմին անմիջապէս. այս չար դաւաճանները առեւանգեր են զայն...

— Ի՞նչ կ'ըսէք, զարմացաւ քարտուղարը, քունը յաղթելով. գէ՛շ լուր... բայց խնդրեմ, ամէն բան պատմեցէք ծայրէն...

— Սակայն խնդիրը շատ ստեղծաղական է, չա՛տ. բան մը ընելու ենք, եւ անմիջապէս...

— Անշո՛ւշտ, բայց եւ այնպէս, քանի որ միասին աշխատեր էք, պէտք է ամէն բան իմանամ, որպէսզի դէպքերը յստակ կերպով հաղորդեմ Նորին Վսեմութեան...

— Շատ լաւ. ուրեմն ըսէք տեսնեմ, որքա՞ն բան գիտէք իմ կատարած աշխատանքներուս մասին...

— Տոյլնան ըսաւ թէ երկու օր առաջ տեսակցութիւն ունեցեր էք Սըր Ճանթոր Մէթլանտը. անոր պատմածէն նայելով Կակայի խնդիրը շատ լուրջ կ'երեւայ... կ'ուզենք աւելին իմանալ...

— Այո՛, շատ լուրջ է, պատասխանեց Սուխոմին եւ սկսաւ մանրամասնօրէն պատմել իր գլխուն եկածները։ Սկիզբը շատ անհամբեր կ'երեւար, տեսնելով քարտուղարին հանդարտ ու անվրդով արտայայտութիւնը, բայց քանի պատմութիւնը շարունակեց, դիւանագէտը ցոյց տուաւ երեւոյթի մը հետաքրքրութիւնը զոր ան սովորաբար կը ծածկէր իր տարիքին համապատասխան [illegible] մը տակ. Սուխոմին ուշադրութեամբ որ Թիմոթի Ուիլիըմս համակրութեամբ մտիկ կ'ընէր զինքը։

Երբ վերջացուց, քարտուղարը աթոռին կռթնեցաւ եւ ըսաւ.

—Աստուա՜ծ իմ, մեծ փորձանք անցուցեր էք։

— Ամէն ինչ խոյատակ ըրի, ձգեցի, դիտել տուաւ Սուխոմին գոհունակութեամբ։

— Ընդհակառա՛կն, շատ սքանչելի գործ տեսեր էք...

— Ինչպէ՞ս. անշուշտ անհաւատալի բախտ ունեցայ կեանքս ազատելու համար, բայց տեսէք ի՛նչ սարսափելի կացութեան մատնեցի Տոյլնան, շնորհիւ իմ ապուշութեանս...

— Այդ մասին մի մտահոգուիք, որեւէ մէկը այդ սխալը պիտի գործէր. կարեւորը այն է որ դուք շատ օգտակար գործ մը տեսած էք մեզի համար առանձնալով այս տեղեկութիւնները՝ Կակայի մասին։

— Ի՞նչ անիծած, Տոյլնա՞ն ինչ պիտի ըլլայ, խենթենալու բան մը չէ...

Դիւանագէտին. կապոյտ աչքերուն արտայայտութենէն կարելի էր գուշակել թէ ան հասկցած էր որ Սուխոմին անձնապէս կը հետաքրքրուէր աղջկան ճակատագրով։

— Կը հասկնամ թէ ինչ ըսել կ'ուզէք, ըսաւ բարի շեշտով մը. գիտեմ թէ ինչ կը զգաք ու եթէ իշխանին մասին ձեր ըսածները ճիշդ են, սարսափելի է երեւակայել թէ ինչեր կրնան պատահիլ... Սակայն եւ այնպէս անիկա շատ զգաստ պէտք է ըլլայ հիմա որ յեղափոխութիւնը ձախողած է եւ հաւանաբար տաղանդը պիտի չկարենայ իր ծրագրերը յաջողցնել Տոյլնային։ Ես հիմա հեռաձայն կ'ընեմ անոր հօրեղբօրը տունը եւ կը հասկնամ թէ ինչ ձեւով անհետացեր է... շիտակը կը զարմանամ որ մինչեւ հիմա մեզի հետ յարաբերութեան չեն մտեր...

Քարտուղարը թիւը առաւ, քանի մը հարցումներ ուղղեց, ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ ու յետոյ Սուխոմինին դառնալով ըսաւ.

— Զարմանալի բան. իշխ. Տէնզէլն ալ տուն չէ դարձեր երէկ գիշեր. ինչպէս նաեւ իր աղջիկը՝ Ըրտալան, միասին դուրս գացեր են ճաշելու, ժամը իննին առեններ...

(Շար.)

Թուրքիոյ տնտեսական վիճակը եւ ուրիշ ճիւղեր

Թուրքիոյ ազգ. ժողովի յունիս 29ի նիստին մէջ, վարչապետ Ճելալ Պայար կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ ներքին եւ տնտեսական կացութեան մասին: Ստորեւ՝ գլխաւոր մասերը —

— «Մեր կառավարութեան հետապնդած սկզբունքներուն ամէնէն գըլխաւորն է հաւատարիմ մնալ Թուրք ազգին խոստացուած ուխտատանքի ծըրագրին: Ամէն վայրկեան հաշուի կ'առնենք թէ ինչ խոստացած ենք եւ ինչ գործադրած ։

Անկասկած մեզ զբաղեցնող ամէնէն կարեւոր խնդիրները ելմտական գործերն էին եւ կառավարութիւնը կը զգայ թէ ինչպէս ծանր բեռ մը կայ իր ուսերուն վրայ, այս տարուան ընթացիկ պիւտճէին պատճառաւ ։

Անցեալ տարուան պիւտճէն, որ 271 միլիոն էր, հասոյթի մէջ 28 միլիոն յաւելումով մը փակեցինք: Իսկ 1939ի պիւտճէն 307 միլիոն է: Այս տարուան պիւտճէն, նախորդներէն ընդարձակ ըլլալով հանդերձ ուրիշ առաւելութիւններ ալ ունի: 125 միլիոնի ծրագիր մը պատրաստուած է ազգ. պաշտպանութեան համար եւ պիտի գործադրուի բանակին իր պարտականութիւնը լաւագոյնս կատարելու հընարաւորութիւն տալով:

Ամէն առթնուան պէս կրնանք վըստահիլ մեր բանակին հերոսութեան եւ անձնազոհութեան ։

Անշուշտ կարելի չէ երկրին մէջ շինարարական բոլոր գործերը պիւտճէին մէջ նշանակել: Այս պատճառով կը ջանանք վարկի միջոցներէն օգտուիլ եւ ազգ. ընդհ. համագործակցութիւն մը ստեղծել կը ջանանք: Ինչպէս որ տեսաք, այս տարի հանրօգուտ եւ անտես. գործավարութիւններուն պիւտճէներէն կարգ մը յատկացումներ հանելով տնտես. հաստատութեանց վարկերուն վրայ աւելցուցինք, եւ այս միջոցաւ երկրին մէջ նոր ուխտատանքներ ստեղծել փորձեցինք: Ասոր ալ մէկ օրինակը Ատանայի դաշտին ոռոգման խնդիրն է, արուն 30 միլիոն կրցանք յատկացնել ։

Ինչպէս ըսի, ջանացինք վարկեր գտնել: Անգլիայէն ստացուած 16 միլիոն սթէրլինի վարկը 100 միլիոն Թրքական ոսկիի համարժէք է: Ասոր 10 միլիոն սթէրլինը ճարտարարուեստական եւ առեւտրական, 6 միլիոնն ալ զինուորական գործերու: Բայց այս փոխառութիւնը չի նմանիր Սահմանադրական շրջանին կնքուած փոխառութեանց: Այս վարկը բացուած է միայն Թուրքին ստորագրութեան, խօսքին վստահելով:

Կարելի է ըսել թէ առաջին հնգամեայ ծրագիրը գործադրուած է, երբ նկատի առնենք թէ վերջին մէկ քանի գործարաններու շինութեան ալ ձեռնարկուած է: Հանրապետական կառավարութիւնը կրնայ վստահութեամբ յայտարարել թէ հնգամեայ ծրագրին մէջ յաջողած է ։

Ձեռք բերուած փորձառութեամբ եւ ելմտական միջոցներու շնորհիւ երկրորդին գործադրութեան անցուած է: Ճարտարարուեստական քաղաքականութեան մէջ մեր հետապնդած նպատակն է ազգային տնտեսութեան շահերը ներդաշնակել ազգ. պաշտպանութեան շահերուն հետ ։

Մեր ելմտական քաղաքականութեան մէջ գեղեցիկ սկզբունքով մը կը յառաջանանք միշտ: Այն է, տուրքերը նուազեցնել: Ցարդ ինչ տուրք որ դըրուէր, ալ չէր վերցուեր ժողովուրդին ուսերէն: Այս մտայնութիւնը քանդեցինք մենք ։

Այս տարի 10 միլիոն ոսկի զեղչեցինք կենդանիներու, հաւասարակըշռութեան, շահատուրքի, սպառման, դրօշմաթուղթի, սինէմայի եւ նախանիւթերու տուրքերէն: Ինչ մարզի մէջ որ տուրք մը թեթեւցուցինք, թէ պետութիւնը եւ թէ տուրքը վճարողը շահեցան: Այս դրական արդիւնքը տեսնելէ վերջ այլեւս չենք կրնար վարանիլ ։

Կուպոններու խնդիրը կայ, որ անցեալէն մեր եւ մեր յաջորդներուն ուսերուն վրայ ճնշող բեռ մըն է: Նախապէս թէեւ որոշուած էր այս վճարումները հարիւրին 50 ապրանքով եւ հարիւրին 50 ալ օտար դրամով ընել, բայց համաշխարհային տնտեսական կացութեան ենթարկուած փոփոխութեան պատճառաւ ոսկիով վճարումը անկարելի դարձած է, հետեւաբար վճարումը ամբողջովին ապրանքով պիտի ընենք ։

Տնտեսական կացութիւնը ներկայացնելու համար պիտի գոհանամ ըսելով թէ այս տարուան առաջին 5 ամսուան արտածումներուն եւ ներածումներուն գումարը 113 միլիոնի կը հասնի, մինչդեռ այս թիւը անցեալ տարի 83 միլիոն էր ։

Ներածումը զգալապէս աւելցած է, ինչ որ գոհունակութիւն առթող պարագայ մըն է սա պատճառաւ որ ներածուող ապրանքները մեծ մասամբ մեքենաներ եւ զանազան գործիքի կազմածներ են: Թէեւ երկրին մէջ սպառող նիւթեր ալ կը ներածուին, բայց այն ալ ժողովուրդին գնման կարողութեան աւելցած ըլլալը կ'ապացուցանէ ։

Արտածուած նիւթերուն 100ին 90ը բուսական բերքեր են, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ որքան պէտք է կարեւորութիւն ընծայել երկրագործութեան:

Գալով ընդհ. ներման, մենք մեր իմէջայլին հասանք: Ալ մարդէ վախ չունինք: Հանրապետութիւնը պողպատեայ հիմերու վրայ զետեղուած է: Մեր գործերով հպարտացած առեն կրնանք նաեւ մէկ քանի յանցապարտներու ներելու հաճոյքը վայելել: Այսպէսով աշխարհ պիտի համոզուի թէ որքան վստահ ենք մեր վարչաձեւին ամրութեան վրայ ։

Զենք կրնար երեւակայել ուժ մը գոյութիւնը, որ կարենայ վնասել Թուրք ազգին միութեան ու յառաջդիմութեան քայլերուն: Եթէ նոյնիսկ յանդգնողներ ըլլան, նախ մեր օրէնքներուն եւ յետոյ մեր սըրտերուն մէջ առկայծող յեղափոխական հուրէն պիտի այրին եւ ոչնչանան ։

կոլերգին աւթիւ միայն ինկան բոլոր այն ուխտաւորները, որոնք դացին եւ տակաւին մեզի ժառանգ թողուցին հայի երգեր, յուշեր ու սրբութիւններ ։

Թողին լոյսը կաթի անոնց անյայտ գերեզմաններուն վրայ ։

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

«ՍԱՆՃԱՔԸ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ Է»

Ընկերներ, ամէնէն կարեւոր խնդրոյն կ'անցնիմ: Ցուցումով սպառուած Հաթայի խնդիրը ։

Կը կրկնեմ որ Հաթայ ամէն բանէ առաջ թրքական է (ծափեր, պռաւօ՛) եւ մեծամասնութեամբ ու մշակոյթով թրքական պիտի մնայ ։

Հաթայ, ազգ. պայքարին օրերէն իսկ մեր կողքին, մեր հետ սա ուխտ անկախութեան համար կռուած նուիրական հայրենիքի մը մէկ մասն է: (Կեցցէներ, ծափեր): Հաթայ ազգ. պայքարին առեն ամէնէն աւելի հերոսութիւն ցոյց տուած թրքական քաղաքի մը հետ կրնայ բաղդատուիլ: Այսպիսի ժողովուրդ մը չենք կրնար լքել: Ասիկա վեր է Թուրքիոյ հանրապետութեան կարողութեններէն: Մենք ոչ ոքի հոգին աչք անկած ենք: Միայն մեր ազգային իրաւունքը կը պահանջենք: Ասոր մէջ ներողամտութեան խնդիր չկայ: Իրաւունքը միշտ կը պահանջուի ։

Ազգամիջովի ընտրական յանձնաժողովը Հաթայէն հեռացաւ: Զինուորական բանակցութիւնները շատ յառաջացած են ։

Ֆրանսայի հետ մեր բարեկամութիւնը շատ փափուկ քննութենէ կ'անցնի: Եթէ մեր դատը բարեկամաբար կարենանք լուծել, ամէն մարդէ առաջ պիտի ուրախանանք ։

Կրնամ ըսել թէ աւելի մեծ եւ աւելի անկեղծ մթնոլորտ մը կը տիրէ ներկայիս ։

Ազգ. Մեծ ժողովի արձակուրդին պատճառաւ ձեզմէ այս խնդրին համար կատարեալ լիազօրութիւն կը խնդրեմ ։

Այս լիազօրութեամբ անհրաժեշտ միջոցներուն դիմելու հնարաւորութիւնը պիտի ունենանք: Եթէ կը հաւատաք թէ Հաթայի խնդրին մէջ ձեր փափաքները պիտի գոհացնենք, վըստահութեան քուէ տուէք մեզի ։

Այս ճառէն վերջ ժողովը վստահութեան քուէ յայտնեց դահլիճին ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ԱՆԻԷԹ, 3 Յուլիս — Հ. Յ. Դ. Անիէս - Պուա Քոլոմպի «Արամ» ենթակոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ շաբաթ 2 յուլիս, ընկերվարականներու սրահին մէջ: Օրուան բանախօսն էր ընկ. Ս. Վրացեան, նիւթը՝ «Դէպքերը Հայաստանի մէջ»: Յարգելի ընկերը աւելի քան մէկ ժամ փաստացի բացատրեց խորհրդային երկիրներու եւ մանաւանդ հայրենիքի վերջին անցուդարձերը, պարզելով պոլշեւիկեան զազրելի ոճրագործութիւնները, որոնց զոհ գացին Հայաստանի ոչ միայն ղեկավարները այլեւ մտաւորականները: Հայաստանի մէջ այսօր ռուս զօրքն է որ պահակ կանգնած է, հայ սպաները քշուած են, հայ զինուորները փոխադրուած են հեռաւոր վայրեր ։ Հայաստանի կէսը արգիլեալ գօտի է: Ժողովուրդը իրաւունք չունի ազատօրէն իր բարեկամին կամ ազգականին այցի երթալու, եթէ կը գտնուի այդ արգիլեալ գօտիի մէջ: Օրինակ, մէկու մը մայրը հոգեվարքի մէջ է, հեռագիր կուտան, պէտք է անպայման երթայ ծնողքին վերջին կարօտը առնելու, թաղման ներկայ գտնուելու ։ Պէտք է խնդրագիր ներկայացնէ երկու օրինակ եւ երկու լուսանկար եւ սպասէ մէկուկէս ամիս, մինչեւ որ արտօնութիւն գայ, հազիւ թէ մահուան քառասունքին կրնայ հասնիլ եւ դեռ ինչ տանջանքներ: Ասկէ քանի մը տարի առաջ գործարաններու բոլոր անօրէնները, ճարտարագէտները Հայեր էին, անկայն այսօր Ռուսեր են: Ընկերը խօսեցաւ նաեւ կաթողիկոսին սպանութեան եւ էջմիածնի ոչնչացման մասին: Ռուս ազգայնականութիւնն է որ կը գործէ պոլշեւիկեան դիմակին տակ ։ Հայ դպրոցներու մէջ պարտադրուած են ռուսաց լեզուն, ցարերու ռուսացումն է որ կը շարունակէ Ստալին: Այսօր Հայաստանի մէջ չկայ հին կամ ծանօթ դէմք մը, եկողները Ռուսաստանի խորերէն եկած են եւ անյայտ մարդիկ են մեր հարեւան երկիրներն ալ միեւնոյն վիճակն ունին: Ուկրանիոյ 600 յայտնի դէմքերը գնդակահարուած են, Վրաստանի, Ատրպէյճանի հին գործիչները գլխաւոր ղեկավարներ անհետացած են, մնացածները կամ գործէ քշուած եւ կամ թշուառ վիճակի մը մատնուած են:

Ընկերը եզրակացնելով, յորդորեց չյուսահատիլ, հայ ազգը շատ դառնութիւններ ճաշակած է, այս ալ կ'անցնի, միայն թէ անհրաժեշտ է միանալ: Օգնենք բարոյապէս թէ ֆիզիքապէս եւ թէ նիւթապէս երբ հայրենիքի պահանջ մը, կարիք մը կայ ։

*** Կ'իմանամ թէ «Արամ» ենթակոմիտէն որոշած է շարք մը դասախօսութիւններ սարքել, որ պիտի կատարուին պարբերաբար ։

Արաքս

ՀԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԾԱՂԿՈՑԸ

ՍԷՆԹ ԱՆ (Մարսէյլ) — Երեք տարուան կեանք ունի մեր գաղութը, համեստ հիւղակներով: Երբ քաղաքէն այստեղ փոխադրուեցանք, թշուառ վիճակ ունէինք, չյուսահատեցանք եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեցինք մեր փոքրիկները փրկելու համար: Երկու տարի աշխատելէ վերջ յաջողեցանք շինել ծաղկոց մը:

Կիրակի օր 26 յունիս տեղի ունեցաւ դպրոցին բացումը: Ըստ սովորութեան սկսանք աճուրդով կնքահայր մը փնտռել եւ բախտը վիճակուեցաւ Տիկին Մարթա Եղիկեանի, որ աճուրդին վրայ յաւելում մը կատարելով դուռը բացուեցաւ եւ ժողովուրդը ներս մտաւ, խոնարհելով երեք դրօշներու առջեւ (ֆրանսական, հայկական եւ ռուսական): Բոլորը աչք ներս խուժեցին ու տեղաւորուեցան իրենց տեղերը: Խումբ մը մանուկներ որ հազիւ երեք շաբթուան ընթացքին սորված էին հայերէն երգ եւ արտասանութիւն, «Մեր հայրենիքը» երգելով ներս մտան: Ժողովուրդը լռեց յոտնկայս ։

Վարչութեան կողմէ օրուան նախագահը՝ ընկեր Պօղոս Համբարձումեան շնորհակալութիւն յայտնեց բոլորին, որ միակամ աշխատանքի լծուեցան եւ այս ծաղկոցը շինեցին, շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Պ. Վ. Խորասանճեանին եւ Գ. Եպիսկոպոս Խաչատուրեանին իրենց նիւթական եւ բարոյական աջակցութեան համար: Յետոյ կարգով հրաւիրեց մանուկները որոնք երգեցին եւ արտասանեցին ։

Սիրելի «Յառաջ», շատ կը խնդրեմ որ պահես անունները, որպէսզի ազգը աւելի սիրով փարի հայ երգին եւ գրին.— Էլիզ եւ Փերուզ Մարգարեան, Զ. Խաչատուրեան, Էլէն Մուխսիբեան, Լուսիա Վարդանեան, Պետրոս եւ Ռոզա Եղիկեան, Ս. Օգսանեան, Վ. եւ Ս. Գալուստեան եւ Օր. Մարի (զուրաէն եկած), թէ արտասանեցին եւ թէ երգեցին:

Այս բոլորէն վերջ նախագահը խօսք տուաւ օրուան բանախօս՝ Եղիշէ քհնյ. Մխիթարեանի, որ պարզեց հայ ժողովուրդին արժանիքները, Թրքական բարբարոսութիւնները, եւ յորդորեց հաւատարիմ մնալ մեր նահատակներու կտակին ։

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԱՆՃԱՔԻ ՎԷՃԸ

«Ազատէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 Յունիս, երբ դեռ համաձայնութիւն չէր գոյացած)։

— «Հրատարակուած բոլոր տեղեկութիւնները ցոյց կուտան թէ, Ալեքսանտրէթի Սանճաքի վէճին մէջ Թուրքիան ունի ճշդուած դիտաւորութիւն մը:

Այդ դիտաւորութիւնն է ՍԱՆՃԱՔԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ:

Տարիներէ ի վեր եւ մանաւանդ ապէս վերջին երկու տարիներուն տեղի ունեցող վէճերն ու անոր հետեւող բանակցութիւնները, Ֆրանսայի կամ Ազգ. Լիկայի հետ, հանդիպումներ են միայն նպատակի ճամբուն վրայ ։ Սանճաքի մասին Թուրքիա կազմած է իր որոշ ծրագիրը, ու իրեն համար կը մնայ անփոփոխելի, հակառակ ծագում առած դժուարութիւններուն:

Եթէ իր ուժերուն վստահ ըլլար, Թուրքիա առանց այլեւայլի կը մըտցնէր իր զինուորական ուժերը սահմանէն ներս եւ աշխարհը կը դնէր կատարուած իրողութեան մը առջեւ:

Այդ քայլը առայժմ համարելով վըտանգաւոր, Թուրքիա կ'աշխատի դիւանագիտական աստիճանական նուաճումներու ճանապարհը փորձել, ունենալով այն կեղծ յաւակնութիւնը, որ Սանճաքի բնակչութեան մեծամասնութիւնը Թուրքերը կը կազմեն:

Թուրքիա երեք գլխաւոր նպատակներով կ'ուզէ գրաւել Սանճաքը:

1. Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստը ունենալ իր ձեռքին մէջ, զրկելու համար Սուրիան այս միակ եւ կարեւոր նաւահանգիստէն, որ հոմանիշ պիտի ըլլայ անոր տնտեսական անդամալուծութեան:

2. Ալեքսանտրէթի նաւահանգիստին ետեւը գտնուող ներքնաշխարհը դնել յետագայ գրաւման սպառնալիքի տակ:

3. Ալեքսանտրէթի խորշը վերածել ծովային ամրութիւններու, որպէսզի օտար պետութիւն մը հոն չտեղաւորուի ։

Այս երեքն ալ կենսական նշանակութիւն ունին Թուրքիոյ համար:

Այս է պատճառը որ Թուրքիա օրը օրին նոր ջղայնութիւններ կը ստեղծէ ընտրապայքարին շուրջ, ապահովելու համար թուրք մեծամասնութիւն Սանճաքին մէջ, զայն Սուրիայէն անկախ յայտարարել տալու համար:

Էնկիւրիի կառավարութիւնը շատ լաւ գիտէ թէ՝ Թուրքերը Սանճաքի բնակչութեան հազիւ մէկ երրորդ մասը կը կազմեն: Այս պատճառով ալ ան սպառնալիքներով, ահաբեկումներով եւ կաշառքներով կ'աշխատի օտար տարրեր արձանագրել տալ թուրք համայնքի ցանկին մէջ:

Կը յաջողի՞ թէ ոչ, չենք գիտեր: Բայց պարզ գիտենք թէ ան յաջողութեան պարագային, եթէ քաղաքական պայմանները նպաստաւոր ըլլան, սահմանին վրայ կեդրոնացած ուժերը պիտի շարժէ դէպի Անտիոք ։

Արդ, կամ պէտք է Սանճաքը Սուրիայէն անկախ յայտարարուի քուէներու մեծամասնութեամբ եւ կամ պիտի գրաւէ զէնքի զօրութեամբ:

Բնաւ հաւանական չէ որ քուէներու մեծամասնութիւն ունենան Թուրքերը: Այդ պարագային կը մնայ թուրք բանակի ներխուժումի միջոցը:

Ան յոյս ունի թէ Ֆրանսա հարկադրուած պիտի ըլլայ շուտով մխրճուելու Աֆրիկեան պատերազմի մը կամ Չեխոսլովաքիոյ դէմ մղուելիք պատերազմի մը մէջ: Ու ինք հնարաւորութիւն պիտի ունենայ խուժել դէպի Սանճաք, առանց կարեւորութիւն տալու հոգատար պետութեան կամքին, կամ Ազգ. Լիկայի որոշումներուն:

Ի հարկէ լուրջ արգելք մը չի կըրնար ըլլալ Ազգ. Լիկան, այլ միայն Ֆրանսան, որ հնարաւորութիւն ունի խափանելու Էնկիւրիի յաւակնութիւնները, եթէ ցանկանայ:

Ֆրանսա շատ լաւ գիտէ Թուրքիոյ դիտաւորութիւնները:

Բայց վճռական ժամուն Ֆրանսան պիտի պաշտպանէ՞ Սանճաքը զինուորական ուժերով, թէ վտանգի պահուն պիտի դիմէ զիջումներու:

Դժուար է ասոր պատասխանը տալ: Ժամանակն է որ մեզի պիտի ցոյց տայ իրողութիւնը:

Սուրիոյ հայ գաղութը քաղաքականապէս գործ չունի այս վէճին մէջ, բայց ունի ինքնապաշտպանութեան խնդիր: Որովհետեւ, եթէ Թուրքիա գրաւէ Սանճաքը, պիտի վտանգուի ոչ միայն Սանճաքի 30,000 հայութիւնը, այլեւ հիւս. Սուրիոյ 100.000 հայութիւնը:

Այս պատճառով ալ Սանճաքի հայութիւնը պիտի ըլլայ Սուրիոյ հետ ընդդէմ Թուրքիոյ»:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ԼԻՈՆ, 4 Յուլիս (Յառաջ) — Լիոնի երաժշտանոցի տարեվերջի երգի մրցումներուն մէջ ծանօթ երգչուհի Օր. Ծովինար Տէր Գէորգեան երկրորդ մրցանակի արժանացած է ։

Անցեալ տարի, օրիորդը ձայնավարժութեան հետեւող 40 աշակերտներու մէջէն Ա. մրցանակը շահած էր: Այս տարի, նոյնքան թիւով երգիչներու մէջէն Բ. մրցանակ ստանալը լաւագոյն վկայութիւնը կը կազմէ իր յառաջդիմութեան, մանաւանդ երբ նկատի առնենք օտարականի հանգամանքը: Իր մնայուն դասախօսը Փրոֆ. Թամպօ՝ մեծ ոգեւորութեամբ կ'աշխատի իրականացնել իր յոյսերը եւ Օր. Ծովինարին երազը:

Մեր ջերմ շնորհաւորութիւնները:

Թղթակից

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ

ԶՆԿՈՒԵՆՑ ՑՈՒԼԵՐԸ

Առաջուընէ ըսեմ.— Ես ամենայն պարզաբանութեամբ կրնայի երկու մատով սրբել օձ խեղդել Նոա Մամային վրէժը լուծելու համար: Երբ այդ պարզասակը տեսնէք, ձեր սրունքները կը բանաք կարկինի պէս եւ,— ձախ ոտքերնիդ վզին վրայ, աջը պոչէն թիզ մը վեր, ուզէք թէ ոչ, ձեր սրունքները պողպատի պէս կ'ըլլան— ձեր նոր զինուորները պիտի սորվին այդ՝ սուինամարտի մէջ,— ու երկու մատով կը բռնէք օձին վզէն, մինչեւ որ լեզուն արիւնոտի, ձգեցէ՛ք, անիկա շատոնց մեռած կ'ըլլայ: Ձեր երկու ոտքերուն տարածութեան մէջ որքա՜ն հաճոյք մըն ունի, եթէ նեղը մընաք: Մեր գիւղը օձը կ'ափսոսէինք, անոր ճամբան կտրելով կը կալէինք, դէմ դիմաց արագ արագ կրկնելով.

Ամծիրը ծնաթի:
Ամմահը մեռաթի:
Ձար փուշը չոր կրակը,
Ձար կրակը գլխին յատակը:

Այս ու ասոր նման անիմաստ քառեակներ երբ կը լսէր օձը, գիտէի պէս կը մագլցանէր, կը գալարուէր, ու կ'աղաչէր լեզուն դուրս ձգած: Կամ կը սպաննէինք եւ կամ կ'ըսէինք.

— Գնա՛ մեզի ոսկի ու անդին քար բեր:

Ու ան կ'երթա՛ր, է՜յ երանելի մանկութիւն: Բայց անիմաստ չէր քառեակը: Նախ սոսկալի հայհոյութիւն մըն է անոր դէմ որ կը հաւատանք թէ չէ ծնած ու կայ, ժխտումը անոր անմահութեան: Հայհոյութիւնը երդումն է միւսին տիրապետութեան ու հպատակութիւն կրակին, չոր փուշը տարտարոսին երբ ժառանգ հաւատափոխութեամբ: Ես ձեզի կախարդութիւն սորվեցնելու չեմ, եթէ կ'ուզէք «Վեցհազարեակ» կարդացէք նախապէս վստահ ըլլալով ձեր գլխի ողջութեան, թէ ինչ գործն է: Նոյնիսկ չըսի թէ ինչպէս կ'ափսոսնեն ու կը բուժեն թունաւորուածը: Ես օձերը հպատակեցնելու մասին է որ կը խօսիմ:

Առաջուընէ ըսեմ որ թիւրիմացութեան մէջ չիյնաք: Այսպէս ես գիւղը ոչ մէկ բանէ կը վախնայի, բայց... ամէնէն գլխաւոր հազիւ քանի մը հարիւր քայլ ճամբան ինծի համար ամէնէն աւելի երթեւեկն էր, որովհետեւ նախ պիտի անցնէի Աղոյենց Կարիկ աղբօր դանէն, վերջն ալ մանաւանդ Զնկուենց թաղէն: Անկէ անդին այլեւս դպրոցը կ'երեւար իր խուրձ-խուրձ ճղուտներով, ոստակալներով ու ծանր Ցայծմաւուրքով, որոնց մըրմուռը ես շատ անգամ զգացեր էի մարմնոյս վրայ, բայց եւ այնպէս դպրոցը երբ կ'երեւար, ես կը սկսէի շնչել:

Օրական չորս անգամ այս նահատակութեան ճամբէն պէտք էր որ անցնէի: Երկու տուներուն մէջ ալ աղջիկ, տղայ ընկերներ ունէի, բայց դարձեալ սարսափս չէր պակսեր բնաւ: Երկու տանտէրերն ալ հօրս բարեկամներ էին ու ազգական, բայց ես շատ անգամ օրերով ջերմի բռնուած եմ ըլլալեան, այդ դռներէն անցնելու համար եւ ցերեկ առեն: Ա՛հ, գէշ՛րը գիշերը երգելով սար ու ձոր, լեռ ու անտառ կրնայի երթալ. առանց երգի ի՛նչ կրնար ըլլալ: Ձմեռուամպրաները, նոյնիսկ Արարատէն Արտաշ, Հայկական երգերով շահուած են: Այսպէս էր մեր գիւղը. երգելով կը կթէինք կովերը. (Հայերը տարին այդ գիւտը մինչեւ հեռաւոր Ամերիկա):

Երգով կը մեծնային մեր փոքրերը ու բերանը առանց ծծակի: Երգելով կը թաղէինք մեր սիրելիները եւ անոնք գոհունակ ժպիտը շրթներուն կ'երթային: Առանց երգի աղբիւրներն իսկ կը ցամքէին, գարուն չէր գար: Ծորենները նաց կ'ընէին ձմրան կարաւանները լեցուելու: Առանց երգի ոչ կուտկը լուր կը բերէր, ոչ ծծծանակը բոյն կը շինէր մեր սենեակներուն մէջ:

Մեր կալուածները մեր երգերէն հրապուրուած, ամէնը մեզմէ չէին հեռանար, ժայռերուն մէջէն իրենց մըշադները կ'ընտրէին կամ ապաւէն ծերպերէն մեր երգերը լսելով կը քնանային:

Առաջուընէ կ'ըսեմ, որովհետեւ վախնալը անպատուութիւն է եւ դուք պիտի դարշիք, գիտեմ, ինչպէս անպատուող մարդէն, եթէ նոյնիսկ աշխարհի վեցերորդ մասին մէջ անոր գլխուն վրայ ըլլայ: Բայց կեանքիս մէջ այնքան սարսափելի կերպով ահ ու դող մտնուած չեմ երբեք որքան այդ երկու դռներուն առջեւ, եւ ես կը կարծեմ թէ՝ մեր գեղի ամղաքը ինծմէ տարբեր վիճակ մը չունէին այն առեն:

Առասուն ծաղկաւոր կաթը, կէսօրուան արեւահամ ձուաքներ ու մեղրը քթէս բերնէս կուգար: Մինչեւ իրիկուն սորված դասերս կածակներու պէս գլխէս կը թռէին, երբ կը գանայի Աղոյենց դրան անկիւնը.

— Ծօ՛, ի՞նչ կ'ըսեր ես, անխելք: Ետիս գնա՛ չար սատանայ: Հայածեա՛ յինէն, ա՛ր:

— Հայ գետինն անցնի ձեր գացած դպրատունը: Ծօ ա՛ռ է ձեր սորվածը: Փիլիզոփա դարձար, հիմա ալ ալհն՛ս կ'ուզես սորվիլ մտագործին նայող շուներուն պէս: Ծօ՛ սա սատանան ալ Երուսաղէմ գացեր է, եկուր մղտսի ըսենք:

Ու Կարիկ աղբարը մէկ ձեռքը առած ծուռ, ժանգոտի պէս դանակ մը, միւսով ամբակի մը կտոր մեզ լաւ մը կը շշմեցնէր:

Կը կարծէք թէ՝ կրնայի՞նք հաւաքձակիլ ըսելու իրեն թէ՝

— Ինչպէս անցնինք, Աբօ՛ր (մօտվին կ'ըսէինք՝ Ցռան գիւղը այդպէս մկրտեր էր երկրորդ անգամ), ինչպէս անցնինք երբ փողոցի լայնքին էշ մը հազիւ կ'ըռովէր անցաւորուէր): Մանաւանդ ձի մը, ջորի մը երբ կը պայտէր.. պախուրցը կապած մէկ պատին, միւս ոտքին տակ ինք. կենդանիին պոչով ամբակին վերէն ամուր մը փաթթած, երկուքն ալ քըրտինքի մէջ կը լողային. եւ զերազըգիռ վիճակի մէջ: Եթէ կը սարսափէինք իր նայուածքէն ու լեզուէն՝ կը վախնայինք նաեւ ենթակայ ամբակաւորներէն: Իրար կը ճանչնայինք. անոնցմէ ոմանք խածան էին, ոմանք դեռ կրնային ոխ ունենալ ձիարշաւէն մնացած: Ընենք որ լուսնագործին հետ ալ բարեկամներ չէին բնաւ իր այս յաճախորդները, ուրիշ անգամ իրեն չէին մօտենար. ու ինք կեանքին մէջ ստիպուած էր ոտքով քալել: Էշերն իսկ յանձն չէին առներ զինքը կըրելու եւ լա՛ւ կ'ընէին:

Խ. ԱՐԱՄԱՆԻ

(1)

(Շար.)

նակներու հետ, հետեւեալը կը հաղորդէ: (Լուսամ վերապահութեամբ) — Այն բոլոր հայմաթլըսները որոնք բժշկական քննութենէ անցած պահուն իրենց տրուած հարցարան թղթիկին դրական պատասխան չեն տար, (կ՚ուզե՞ս զինուորագրուիլ, «դիւրացնելու համար հպատակութեան գործողութիւնները), պիտի կանչուին յառաջիկայ տարի: Եթէ ամուրի են՝ 18 ամիս, իսկ եթէ ամուսնացած եւ զաւակներու տէր՝ մարզանքի շրջան մը կատարելու համար:

*** Մէկ շաբաթէ մը ի վեր մետաղագործական 7 հաստատութիններ, որոնց մէջ Բոսէրը, գործադուլ յայտարարած են: Պատճառը հետեւեալն է.— Մասնագէտներու նախագահը, ֆրանսահպատակ Հայ մը՝ հարիւր առ հարիւր համայնավար, դուրս կը հանուի Բոսէրի վարչութեան կողմէ, իբրեւ փոխվրէժ անոր անցեալ տարուան գործունէութեան: Եւ ահա, մասնագէտները գործադուլ կը յայտարարեն: Առանց դլուխի մարմինը շաշխատիր: Եւ իբրու խուճ կը գոցուին 7 հաստատութիւններ 6000 (վեց հազար) հոգի դուրս ձգելով: Բանուորութիւնները կը շարունակուին:

Ֆէրնան Պիւխոնի շաբաթաթերթը, «La Tribune Provençale»կը գրէ այս շաբթուան թիւով թէ, «Ինչպէս կ՚ըլլայ որ անցեալ շաբաթ Սէն-Պարնապէի մետաղագործական հաստատութենէն շորս ֆրանսացի ընկերվարական պատուիրակներ դուրս կը հանեն եւ գործադուլ չեն յայտարարեր, իսկ «հարիւրին հարիւր համայնավարի մը՝ նախկին թրքահպատակ եւ պանթրքիզմի ընթացքին մեր հայրենիքի դէմ զէնք վերցնողի մը համար ընդհանուր գործադուլ կը յայտարարուի, 6000 հոգի դուրս թափելով:

Անգլիան կողմէ Թուրքիան կը գովէ

«Թան» Երէկուան խմբագրականով Էնկլիւքի մէջ նշանագրուած համաձայնութենէն կ՚ողջունէ իբրեւ «կարեւոր դէպք մը որ նոր շրջան մը կ՚աւետէ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ յարաբերութեանց մէջ. Ֆրանքօ-Թուրք գործակցութիւնը՝ երաշխաւորելու համար Ալեքսանտրէթի Սանճաքին ապահովութիւնը՝ կրնայ թանկագին մեկնակէտ մը կազմել, որ եւ է նոր քաղաքականութեան համար եւ պէտք է շնորհաւորել: Այն պայմանները որոնց մէջ համաձայնութիւն գոյացաւ, երբ Ազգերու Դաշնակցութիւնը չէր յաջողած վերջնապէս լուծել այս բարդ խնդիրը եւ երբ տեղին վրայ ծագած դժուարութիւններ կրնային վհատեցնել ամէն բարեացակամութիւն, կարեւոր յաջողութիւն մը կը կազմեն Ֆրանսական դիւանագիտութեան եւ թրքական դիւանագիտութեան համար»:

Կիսապաշտօնական օրկանը յետոյ բացատրելով կնքուած համաձայնութեանց իմաստը, զինուորական թէ քաղաքական, կ՚եզրակացնէ.

— «Մինչդեռ կը վախցուէր որ Ալեքսանտրէթի խնդիրը լուրջ բարդութիւններ յառաջ բերէ ի վնաս մեր գիրքին եւ ազդեցութեան Մոտաւոր Արեւելքի մէջ, ընդհակառակն ան ծառայեց Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ մերձեցման՝ միջազգային դետնի վրայ եւ կացութեան տեւական պայծառացման՝ աշխարհի ամէնէն զգայուն մէկ մասին մէջ: Թուրքիան խաղաղութեան էական ազդակ մը դարձաւ Մոտաւոր Արեւելքի մէջ: Իր քաղաքական եւ տնտեսական նշանակալից վերականգնումը՝ Քէմալ Աթաթիւրքի մղումին տակ, իր բարոյական եւ ընկերային բարեշրջումը, իր կերպարանափոխումը արդիական պետութեան մը որ բոլոր առարկէններուն մէջ կը ներշնչուի արեւմտեան քաղաքակրթութիւնէն, վերջապէս իր յարատեւ չահագրգռութիւնը դէպի եւրոպական քաղաքականութիւնը,— այս բոլորը անոր կ՚ապահովեն դիրք մը եւ ազդեցութիւն մը զոր երբեք չունեցաւ նախկին օսմանեան կայսրութիւնը: Ցայտնի է այն դերը զոր Թուրքիա կը կատարէ Պալքանեան Միութեան մէջ, թէ ինչպէս ան յաջողած է կարգադրել իր հինաւուրց կռիւները Յունաստանի հետ եւ ինչպէս այդ երկրին հետ կնքած համաձայնութիւնը դարձաւ համերաշխութեան ուժ մը արեւելեան Միջերկրականի մէջ: Այս իրողութիւնները Թրքական բարեկամութեան կուտան արժէք մը զոր պէտք է գնահատել իր բուն դնով»:

*** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, երբ երկրորդ ընթերցումը կը կատարուէր Թուրքիոյ տրուած վարկերու օրինագծին, նիւթական նախարարը ուրախութիւն յայտնելով գոյացած համաձայնութեան համար, ըսաւ թէ փոխառութիւնները պիտի վերադարձուին տասը տարիէն, 1951էն 1962, վերջամասայ մասնաւճարներով եւ թէ տոկոսը հարիւրին մէկ պակաս պիտի ըլլայ գերշի տոկէն, նուազագոյն 3 առ հարիւրով: Այս առթիւ յայտարարեց.

— «Քաղաքական տեսակէտով, մեր երկիրը երջանիկ է հաստատելով որ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Թուրքիոյ բարեկամութիւնը դրուած է ամուր եւ առողջ հիմերու վրայ: Մեր երկու երկիրներուն դերագոյն նպատակն է պահպանել աշխարհի խաղաղութիւնը. Անոնց բարեկամութիւնը ուղղուած չէ ուրիշ ոեւէ է տէրութեան դէմ: Երկուքն ալ կ՚ուզեն զօրաւոր ըլլալ, բարելաւելու եւ պահպանելու համար իրենց ժողովուրդներուն բարգաւաճումը եւ կեանքի մակարդակը: Տնտեսական տեսակէտով, թրքական կառավարութեան կատարած վերակազմութիւնը նշանակալից յառաջդիմութիւններ պահուած է: Երկրին նիւթական վարչութիւնը շատ առողջ է: Թուրքիոյ վճարման կարողութիւնը աղդուեցաւ 1931ի տագնապէն եւ հարկ եղաւ հաշուեկշռութեան համաձայնութիւններ կընքել ուրիշ երկիրներու հետ: Անգլօ-Թուրք համաձայնութիւնը միջոց մը չընթացաւ, քանի որ Թուրքիա չկրցաւ բաւականաչափ ներածում կատարել դէպի Մեծն Բրիտանիա: Բայց երկրին տնտեսական յառաջդիմութիւնը թոյլ կուտայ յուսալ թէ չուտով պիտի դարմանուի այս վիճակը: Անգլիական կառավարութիւնը մասնաւորապէս գոհ է որ այս համաձայնութիւնը կնքեց Թուրքիոյ հետ»:

Ինչպէս գրած էինք, բոլոր կուսակցութիւններն ալ հաւանութիւն յայտնեցին կառավարութեան, եւ մէկ երկու ընկերվարականներ միայն դիտել տուին թէ Գերմանիան պաշարելու փորձ մըն է որ կը կատարուի:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ շրջան դրոյցներու համաձայն, որ արձանագրուած են լեհական եւ ֆրանսական թերթերու կողմէ, Տիմիթրով, Կոմինտէրնի վարիչը (Պուլկար), ձերբակալուած է, իբրեւ պատասխանատու Սպանիոյ խորհրդային քաղաքականութեան ձախողման: Սեւ ցանկն անցած են նաեւ իր երկու գործ... ...երը, Դանիլեւ եւ Գոլով: Իսկ իտալական թերթերը կը գրեն թէ նոր աւելի բուռն դժգոհութիւն պատահած են Սպիտակ Ռուսիոյ եւ Ուկրայնայի մէջ: Ձերբակալութիւնները եւ գնդակահարութիւնները կը շարունակուին մոլեգնօրէն:

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ կը հեռագրեն թէ երկու տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Տոքթ. Շահպէն, որ պետութեան դէմ դաւադրութիւն մը սարքած էր անցեալ մայիսին: Դատապարտուեցաւ նաեւ իր մէկ մեղսակիցը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ կը շարունակուին անընդհատ: Հինգ Հրեաներ սպաննուեցան երեքշաբթի օր, 10—12 հոգի ալ վիրաւորուեցան: Կը վախցուի որ քաղաքացիական պատերազմ ծագի Հրեաներուն եւ Արաբներուն միջեւ:

ԻՏԱԼԱՑԻ ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ֆրանսական հողը մտնելով, հրա՛ց բացին երկու Ֆրանսացի շրջիկներու վրայ, որոնց մէկը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՏՈՂԻ 7րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի վաղը, ուրբաթ, Քաղուրի մէջ (Քարկասոն).

Հ. Յ. Դ.

Շրջանային

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆ

ԼԱՍԻՈԹԱՅԻ «Թաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը 7 Յուլիս, Հինգշաբթի, երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԼԻՈՆԻ «Մուսա-Լեռ» խումբի ընդհ. ժողովը 8 Յուլիս, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին, 15 Quai Victor Augagneur սրճարանի ներքին սրահը:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կայծ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սէնթ Անթուանի սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՓՈՒԱԼԻՒՁԻ «Վարանդեան» խումբի դասախօսական ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին. Ընկ. Արապեաններու բնակարանը: Ներկայանալ անդամատետրով: Պիտի դասախօսէ Ընկ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՄԵԱՆ.

Մեծ դաշտահանդէս

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սարսէլի «Հրայր» եւ Առնուվիլի «Ռազմիկ» խումբերու կողմէ, հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. «Վարդան» ենթակոմիտէի. 10 Յուլիս կիրակի, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, Օ-ՏԻՒ-ՌՈՒՍԻ եւ Օ-ՖՈՆՏԵՆԷԼի ծառաստանին մէջ:

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ գաշտային խաղեր: Պիտի նուագէ Թառիստ ԳԱՐԻԳԻՆ եւ փոքրիկն Ռէժինա պիտի պարէ Քայլական եւ կովկասեան պարեր: Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ, խմիչք: Մուտքը ազատ է:

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի

Դաշտահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ԻՍԻԻ «ՁԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ
Մէօտոնի պաղ աղբիւրին մօտ (Թափի Վէրի կից)
Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, երգ եւ նուագ:
Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի.

Պարահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը 19էն մինչեւ կէս գիշեր իր կեդրոնատեղին 8, Rue Bossuet, Paris

SAUTERIE | ORCHESTRE

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, կիրակի առաւօտ ժամը 10էն մինչեւ կէս գիշեր
ՌՕՊԻՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, GRAND ARBRE, Maison FIQUET

Գեղարուեստական բաժին, զանազան խաղեր եւ աճուրդներ, ընտիր նուագախումբ Թանկօ եւ ճազ, ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Թրէյնով փոխել Denfer Rochereau եւ առնել Robinsoni գիծը:

Մուտք 5 ֆրանք
Ուտելիքը կարելի է միասին բերել

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութեան դաշտահանդէսը 10 Յուլիս, կիրակի, «Սէն Միրօ» ծովափնեայ անտառին մէջ:

Արձանագրութեանց համար դիմել Թէլեանի, 8 a Rue Francis de Pressensé, Մարսէյլ, ամենաուշը մինչեւ 7 Յուլիս, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 7ը: Երթուդարձ հոգեկառքով 7.50 ֆրանք:

Դաշտահանդէս

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

24 Յուլիս, կիրակի, ժամը 3ին, վարժարանին պարտէզը
1, Bld. du Nord, le Raincy

Կը ներկայացուի ԱՆՈՒՇ օփերէթէն պատկերներ ղեկավարութեամբ ԳՄԲԷԹԵԼՆԻ: LES CHAUSSONS DE LA DUCHESSE ANNE (օփէրէթ), հայկական պարեր, ծաղիկներու պալէ, զանազան պատկերներ, մարզական խաղեր:

Ճազ եւ պար մինչեւ ժամը 10: Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով, (կը խնդրուի միասին ուտելիք չբերել): Մուտք 5 ֆ.

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Operaէն կամ Jaurèsէն ... 21A եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք direction Gargan. իջնել Raincy Pavillons:

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ

9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Գրէպան Մարսէյլէզի սրահին մէջ, ներկայութեամբ յոբելեարին եւ հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր հովիւներուն:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

Բանախօսութիւններ եւ գեղարուեստական բաժին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Մարաշցի Վարդան Գավաֆեան կը փնտռէ իր եղբայրը Հաճի Յարութիւն Գավաֆեան եւ քեռայրը Յովհաննէս Տօնապետեան Կէմէրէկցի, որոնք 8 տարի առաջ կը գտնուէին Ֆրանսա, Վիէն: Տեղեկացնել Վարդան Գավաֆեանի Mikropolis, Drama, (Grèce):

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ 8 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 8 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3777

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԸՆԿԱ՛Լ ՔԱՂՑՐՈՒԹԵԱՄԲ...

« Լո՛ւր կ'ուզենք Ս. Հայաստանէն», կ'աղաղակէ Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը, Յունիս 28ի խմբագրականով :

Լո՛ւր կը մուրայ Երուսաղէմի Պատրիարքը, «նկատելով որ ապրիլ 23էն ի վեր հեռագրով եւ նամակով որ եւ է լուր չէ ստացուած Էջմիածինէն» :

Կարդացէք արդէն: Ճարահատ, պատրիարքը Ֆրանսերէն հեռագիր մը ուղղած է Էջմիածին, Զէօրէքճեան արք.ի, յունիս 13 թուականով.

« Կը սպասենք անվրէպ մանրամասնեայ նամակի վասն յուղարկաւորութեան Սրբազան Հայրապետին, կացութեան Մայր Աթոռոյ, անդամոց Գերագոյն Խորհուրդի եւ Ձեր տեղակալութեան կոնդակին» :

Որ եւ է լուր ստացած չըլլալով, պատրիարքը երկրորդ հեռագիր մը ղրկած է յունիս 29ին, (պատասխանը վճարուած).

— « Ամէն կողմէ կը դիմեն մեզի. հաճեցէք փութացնել սպասուած տեղեկութիւնները » :

Ինչպէս գիտէք, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին մահուան լուրը — կամ «մահը» — պաշտօնական հաստատ ապրիլ 12ին, Երուսաղէմի պատրիարքին միջոցաւ: Հեռագիրը կ'ըսէր թէ մահը տեղի ունեցած է ապրիլ 10ին: Համաձայն ընկալեալ սովորութեանց, կաթողիկոսները կը թաղուին մահէն եօթը օր վերջը :

Արդ, ապրիլ 10էն ի վեր ոչ մէկ լուր՝ թաղման մասին: Ե՞րբ թաղեցին: Ո՞վ կատարեց օծումը: Ո՞վ խօսեցաւ դամբանականը: Ո՞ւր թաղուեցաւ Խորէն Ա. :

Ճիշդ խնսուն օր եւ ոչ մէկ լուր: Ոչ ալ որ եւ է կոնդակ՝ տեղապահութեան մասին

Մեզի համար գաղտնիք չեն այս բաները:

Մէկէ աւելի ապրիլներ հաղորդեցին թէ ինչպէս «կաթուածահար եղած է» կաթողիկոսը: Ոչ թէ ապրիլ 10ին, այլ 6ին, երկու եպիսկոպոսներու եւ մէկ վարդապետի հետ:

Մեր թղթակիցները ալ ... [illegible] ..., նկարագրեցին սպանութեան մանրամասնութիւնները, որոնք չեն հերքուած մինչեւ այսօր :

Պատասխանատու անձնաւորութիւն մըն ալ իր կարգին հաստատեց թէ կաթողիկոսը ՍՊԱՆՈՒԱԾ ԷՆ, իսկ Բագարատ եւ Մեսրոպ եպիսկոպոսները ... [illegible] ... մը հետ (Դանիէլ վարդ. Զաքարեան):

Միեւնոյն ատեն հաղորդուեցաւ թէ Զեկուն ատրի ... է Էջմիածինը, տանելով նոյնիսկ միւռոնի կաթսան :

Եւ ուրիշ քամենելի պատմութիւններ, որոնք չըջան կ'ընեն ամիսներէ ի վեր: (Ո՞ւր են, օրինակ, սա երեք պեխերով վաստակաւորները, Հրաչեայ Աճառեան, Մանուկ Աբեղեան, Աբգէն Տէր-Ակոբեան ...):

Մեր պատուարժա՞ն «Հայաստանասէրները» նախընտրեցին ապուշի դեր կատարել, այս քամենելի դէպքերուն առթիւ: Փոխանակ իրողութիւններով զբաղելու, ճամարտակութիւններ թխեցին: Փոխանակ տեղէն չարժելով պրպտումներ կատարելու, սուտն ու իրաւը ստուգելու, անոնք չարունակեցին բութ օրագիրներ արձակել, զարշելի հէքիաթներ պատմել, հեգնել եւ օրօր կարդալ : Նոյնիսկ անթելի պատմութիւն մը հիւսեցին, այն ալ միայն եւ միայն Սոֆիայի մէջ լոյս տեսած, հայ խմբագրի մը ականջով ...

Եւ հիմա, ամիսներ վերջը, տեսնելով որ ոչ նամակ, ոչ ալ հեռագիր կը հասնի Էջմիածինէն, նոյնիսկ իբրեւ պատասխան, ի՛նչ բա՞ր են անցեր,— «Լո՛ւր կ'ուզենք Ս. Հայաստանէն»: Կը պահանջե՞ն: Եգիպտոսի ռամկավար օրկանն է որ կը յայտարարէ բարձրաձայն .

— « Պահանջելու կ'ըսենք եւ ոչ խնդրելու: Անցաւ խնդրանքին եւ ակնկալութեան պայմանաժամը: Կը պահանջե՛նք՝ այն իրաւունքով զոր մեզի կուտան տարիներէ իվեր մեր հայրենիքին հանդէպ մեր ունեցած հաւատարիմ վերաբերումը, մեր անոր մատուցած նիւթական պզտիկ եւ բարոյական մեծ օժանդակութիւնները» :

Հրաշալի՛, հրաշալի՛ .— Մենք ժամանակին շատ բարիք ըրինք քեզի, սիրելի Հայաստան, դուն ալ բարի եղիր լուր մը տալու մեզի: Ինտո՞ր ես, աղէ՞կ ես, իրա՞ւ է որ կաթողիկոսը խեղդեր են : «Ի՛նչպէս տեղի ունեցաւ մահը, ի՛նչպէս թաղումը եւ անկէ ասդին ի՛նչ կ'ընէ Էջմիածինը ներկայի եւ ապագայի համար » :

Մենք ալ մեր կարգին խորապէս ազդուած՝ այս հոյակա՛պ կոչէն, կ'աղաղակենք ի խորոց սրտի.

— « Ընկա՛լ քաղցրութեամբ, Տէր Մոսկով (Աստուած) հզօր, դաւանացողին զաղաչանս, մատիր գթութեամբ ... »:

Այո, այո՛, «մատիր գթութեամբ», Տէ՛ր Մոսկով: Անոնց ծունկի են եկեր հաւատարիմներդ,— անոնք որ միշտ բարձր պահեցին քու վարկդ եւ Երեւանի վարկը:

« Ընկա՛լ քաղցրութեամբ» — ահա քեզի կը դիմեն անոնք, «որդիական իրաւունքներուն պատշաճ յիշեցումով»:

Մեծ բան չէ իրենց ուզածը, լսէ՛.

— « Ասոր համար՝ կը խորհինք որ նպատակայարմար քայլ մըն է, նախ, դիմել Խ. Միութեան Փարիզի դեսպանատան, օրինակ, եւ խնդրել որ ինք դեսպանատունը իմանայ եւ իմացնէ մասնաւորապէս Էջմիածնի վիճակը՝ Խորէն կաթողիկոսին մահուան, թաղման եւ իր յաջորդին ընտրութեան հարցերով միասին: Խնդրել, յետոյ, որ արտասահմանէն պատուիրակութիւն մը արտօնուի երթալ Խ. Հայաստան եւ տեղին վրայ անձամբ ծանօթանալ կացութեան » :

Եւ դուն, ժողովուրդ Հայոց որ ի սփիւռս աշխարհի,գա՛ս ասոր: Սորվէ թէ անհման զաւակներդ ի՛նչպէս կը սիրեն Հայաստանը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ ԷՎԻԱՆԻ ՄԷՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Չորեքշաբթի օր Էվիանի մէջ բացուեցաւ միջկառավարական խորհրդաժողովը՝ ուսումնասիրելու համար քաղաքական տարագիրներու խնդիրը, որ երթալով կը ծանրանայ: Կը նախագահէր Փ. Պէրանժէ, Ֆերակոյտի արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը, որ առաջին խօսքը տուաւ Մ. Նահանգներու պատուիրակին (այս ժողովը թելադրած էր նախագահ Ռուզվէլթ): Ամերիկայի ներկայացուցիչը բացատրեց թէ արտագաղթի հոսանքը կրնայ աղէտի մը յանգիլ եւ սաստկացնել միջազգային ձգտումը, եթէ այսպէս տեւէ եւ եթէ կարգ մը պետութիւններ չարունակեն դուրս նետել ահագին բազմութիւններ՝ իրենց բնակչութենէն: Եզրակացնելով, Մ. Նահանգներու պատուիրակը ըսաւ թէ անհրաժեշտ է միջազգային մնայուն յանձնաժողով մը կազմել, Փարիզի մէջ, անդամակցութեամբ ժողովին մասնակցող պետութեանց դեսպաններուն: Ծախքերն ալ այդ պետութիւնները պիտի հոգան:

Յետոյ խօսեցաւ Անգլիո՛յ ներկայացուցիչը, եւ յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է գործակցելու, տարագիրներու հարցը գործնապէս լուծելու համար: Այս առթիւ գիտել տուաւ թէ ժողովը հրաւիրուած է լուծելու միայն Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ քաղաքական տարագիրներուն խնդիրը, եւ ոչ թէ գաղթի ընդհանուր հարցը :

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, Փ. Պէրանժէ, յայտարարեց .

Ֆրանսական կառավարութիւնը ամբողջովին կը գնահատէ ամերիկեան կառավարութեան նախաձեռնութիւնը: Ֆրանսա կը համակրի այս ձեռնարկին մանաւանդ անոր համար որ Մեծ պատերազմէն ի վեր անընդհատ կ'ընդունի,կը հիւրընկալէ եւ նոյնիսկ կը տեղաւորէ բազմաթիւ տարագիրներ եւ ամէն տեսակ ... [illegible] ...: Այս տարագիրներուն թիւը այսօր կ'անցնի 200.000ը 40 միլիոն ժողովուրդի մը համար, որուն մէջ երեք միլիոն օտարականներու ներկայութիւնը արդէն իսկ դժուարին խնդիր մը կը յարուցանէ: Այս թիւը համեմատաբար ամէնէն բարձրն է օրակարգի հարցին մէջ: Ֆրանսա այս ... է յանձն առնելով ամէն վտանգ, մանաւոր հաստատութեանց մարդասիրութեամբ եւ համերաշխութեամբ, պետութեան օժանդակութեամբ եւ Ազգաց ժողովին կողմէ ստեղծուած մարմիններու միջոցաւ: Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ իր վաղեմի աւանդութեանց, թէեւ արդէն իսկ ծայրագոյն ... սահմանին հասած, եթէ անցած չէ»: Փ. Պէրանժէ եզրակացուց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է աջակցելու նոր ձեռնարկին, հաշուի առնելով ... [illegible] ...

Գերմանիա չի մասնակցիր այս ժողովին, քանի որ ամէնէն աւելի իրեն դէմ ուղղուած են քննադատութիւնները, հակահրէական օրէնքներու հետեւանքով ,

Անգլո-գերմանական մրցակցութիւնը պալքանեան երկիրներու մէջ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, երբ կը քննուէր Թուրքիոյ տրամադրուած վարկերու խնդիրը, ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը նոյն քաղաքականութեան պիտի հետեւի ուրիշ երկիրներու հանդէպ ալ: Այս առթիւ մասնաւորապէս յիշուեցան հարաւ. արեւելեան Եւրոպայի պետութիւնները :

Այս տրամադրութիւնը մեծ իրարանցում պատճառած է Գերմանիոյ մէջ : Թերթերը բացէ ի բաց կ'ըսեն թէ Անգլիոյ ձեռնարկները ուղղուած են Գերմանիոյ դէմ, անոր ձեռքէն առնելու համար առեւտրական շահաստանները Ռումանիոյ, Յունաստանի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ: Յունական թերթերը արդէն կը գրեն թէ Անգլիա կ'ուզէ առեւտրական ընդհանուր ճակատ մը կազմել Կեդր. Եւրոպայի դէմ, Յունաստանն ալ քաշելով: «Անշուշտ դժուար պիտի ըլլայ գերմանական ապրանքները քշել յունական հրապարակէն, որ վարժուած է անոնց, բայց Յունաստանի աշխարհագրական դիրքը այնքան կարեւոր է որ Անգլիա կրնայ կարգ մը զոհողութիւններ կատարել»:

Գերմանական թերթերը կը գանգատին թէ Ռումանիոյ մէջ ալ նշաններ կ'երեւան Գերմանիոյ երես դարձնելու եւ արեւմտեան պետութեանց կողմը հակելու, առեւտրական ճակատին վրայ: Կարեւոր թերթ մը դիտել կուտայ թէ Անգլիա չուզեր չվերադարձնել գերմանական գաղութները: Արդ, Գերմանիա հարկադրուած ըլլալով հարաւային արեւելեան Եւրոպայէն ճարել անհրաժեշտ նախանիւթերը, այժմ ալ կ'ուզեն իր ձեռքէն խլել տաժանելի աշխատանքով ստացուած պատուը, «ճիշդ ինչպէս որ Աստուածաշունչին մէջ հարուստը կը սպաննէ աղքատին մէկ հատիկ ոչխարը: Ամէն անգամ որ վաճառականութեան մէջ նշմարուի փոփոխութիւն մը կը կատարուի անգլիական շահերուն համար, բրիտանական կառավարութիւնը կ'որոշէ միջամտել առեւտրական բնականոն հոլովման դէմ: Տարակոյս չկայ թէ տնտեսական բնական օրէնքներու հակառակ է իր միջամտութիւնը հարաւային արեւելեան Եւրոպայի անտեսութեան մէջ »:

Հրեաներու ինքնասպանութիւնը Վիեննայի մէջ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ վերջին քանի մը օրերու ընթացքին 800 (ութ հարիւր) Հրեաներ անձնասպանութեան փորձած են Վիեննայի մէջ: Շաբաթ օր, երբ սովորաբար հրէական յուղարկաւորութիւն չի կատարուիր, բարուհիները չարունակ մեռելական արարողութիւններով զբաղած էին եւ չկրցան վերջացնել արեւամուտէն առաջ: Ունակիցները, հրէական հիւանդանոցները, դերեզմանոցները եւ ուրիշ հաստատութիւններ չարունակ այցելուներ կ'ընդունին: Անձնասպանութեանց այս ահռելի յաւելման մէկ պատճառը կը համարուի այն հրամանը որուն համաձայն բոլոր հրեայ աշխատաւորները պէտք է արձակուին, արհեստներու քով ծառայէն թէ ցեղակիցներու: Կառավարութիւնը յայտարարեց թէ այդ հրամանը տրուած է առանց իր գիտութեան, բայց անոր աղետալի ազդեցութիւնը բոլորովին խափանելէ արդէն յուսահատ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՐԶ, ՊԱՐԶ ԵՒ ԿԱՐՃ

Սովորութիւն ունի՞ք աչքէ անցընելու հայկական «կոչ»երը,— հայրենասիրական, բարեգործական, կրթական, հայրենակցական կամ գրական-գեղարուեստական :

Ես որ ստիպուած եմ շաբաթը քանի մը հատ կարդալու, կոկելու եւ գրաշարին յանձնելու, հետզհետէ կը սոսկամ անոնց ոչ միայն առատութենէն եւ բովանդակութենէն, այլ եւ լեզուէն եւ շարադրութենէն :

Կարծես նոր սեռ մըն է որ կը ծաղկի մեր գրական անդաստանին մէջ, առանց հեղինակութեան խնդիր յարուցանելու :

Ի՞նչ ծաղկազարդ նմոյշներ կան, որպէս տպուած կամ սեղանիս վրայ:

Հայրենակցական մը կ'ուզէ՝ ... մասնաճիւղ մը հաստատել, համերաշխութեան յարդար կարդալ և կամ ձեռնարկ մը փորձել.— կո՛չ:

Կը յանձնեն գրոց - բրոցի մը, որ կը թխէ, կ'ուռեցնէ, կը ծաղկազարդէ եւ խառնէն գրելով կ'ուղղէ մամուլին :

Կան թերթեր որ նոյնութեամբ գրաշարին կը յանձնեն զայն: Որո՞ւ հոգ թէ ամէնէն առաջ խմբագիրը ինք բան չը հասկնար :

Ուրիշ թերթեր ալ, օրինակ «Յառաջը», կ'աշխատին ձեւի բերել, գոհացնելու համար ոչ միայն Միութիւնը, այլեւ «ընթերցող հասարակութիւնը»:

Այս տեղ է որ կը սկսի բուն չարչարանքը :

Ջարդե՞լ: Բայց ո՞վ բսաւ թէ դիւրին աշխատանք է «ջարդել»ը, կարմիր կամ կապոյտ մատիտով :

Կոչը բան մը ըսել կ'ուզէ: Եւ դուն սախտուած ես մտնել: Ջարդել հոգին ու քարը, խիճն ու աւազը, յարդն ու կեղեւը, գտնելու համար միջուկը.— քանի մը հատիկ ցորեն:

Իսկ այս կը նշանակէ ոչ թէ ջարդել, այլ նորէն խմբագրել — յաճախ ուրիշ թուղթի մը վրայ եւ քու հասկցած լեզուովդ :

Մէկը ջրհեղեղէն կը սկսի, ուրիշ մը՝ Սուլթան Համիտէն կամ համաշխարհային պատերազմէն: Իսկ ընդհանրապէս, բոլորն ալ մանմաւոր ձիգ մը կը մտնեն կարելի եղածին չափ «գրաբար» գրելու, կարաւան-կարաւան ածական շարելու, խօսքերը օղակ օղակ իրար կապելու, կարծելով թէ ունելի ազդու կը դառնայ :

Նմոյշ մը՝ շատերու մէջէն. (տպագիր).

— « Ուրեմն մասնաւորելով մեր խօսքը թող մեր ցանկալի թելադրանքըն ըլլայ կեդրոններու ծանօթ վարիչ անդամներուն՝ որպէսզի չուտով կասեցուի խօսլ եւ համր սին ու սխերիմ պայքարը իրարու դէմ եղբայր եղբօր դէմ քէնն ու ատելութիւնը ...ի հարկէն ներս որուն արդիւնքը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ քայքայումն ու տարտամ այս սոր ... , որ վաղուց ի վեր, աւելի քան 4 — 5 տարիներու ընթացքին ի յայտ եկած է եւ կը շարունակուի, եւ որու տխուր եզրակութեան առջեւ ոմանց անվերջ լըռութիւնը, ոմանց բոլորովին հեռանալն ու չէզոքացումը եւ շատերու լըռելեայն տաժան վերապահ դիրքը, ալ աւելի լայն ասպարէզ բացած է մեր չքնաղ մոլեռանդ դեկավար մարմիններու առջեւ որոնք երբեմնի խաղաղ մթնոլորտն ու անոր հանգուցիչ ծոցը այսօր մոլեգնաօրէն աղմկալի հակամարտութեան բոյներու վերածած են» :

Ինչպէս կը տեսնէք, չգիտնալը չէ որ գործ կ'աւրէ, այլեւ չափազանց շատ գիտնալը :

Պարզ, պարզ եւ կարճ, սիրելի հայրենակիցներ:

Կոչերու նպատակն է կարելի եղածին չափ շուտ ազդել եւ գործի մղել:

Ուրեմն, մի յոգնեցնէք: Մի ցրուէք: Մի ձանձրացնէք: Գրեցէք այն՝ ինչ որ ըսել կ'ուզէք: Խօսքերն ալ, բառերն ալ կարճ եւ ամփոփ :

ՎԱՀԷ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

Պէյրութի Զարթօնքը (ռամկավար) հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Աղեքսանտրէթէն, յունիս 25 թուականով.—

Հայոց դիրքը՝ անորոշութիւն, սկեպտութիւն, ճակատագրապաշտութիւն բառերով միայն կ'որակուի: Մարդ չի գիտեր թէ ինչ պիտի ընէ, ինչ պիտի ըլլայ: Գաղթողներ՝ գացին, մնացողներուն մէջ մնալու տրամադրութիւն չկայ, բայց բարեբախտաբար արտօնութիւն չի տրուիր մեկնելու համար: Մեկնումի արտօնագիրը պէտք է առնել Գնդ.-Քոլէէն կամ Վալիէն, որոնք արտանց փախցող են որ մեկնող չըլլայ Սանճաքէն :

Եթէ բնականոն վիճակի վերադարձ իսկ ըլլայ, այս մէկ ամսուան մէջ Հայոց ունեցած տնտեսական վերիվայրումը հինգ տարիէն չի դարմանուիր : Գիւղերու մէջ գրեթէ Հայ չմնաց: Թիհանիէի մէջ միայն 7 տուն, Զաթալ — Չիւլիւկի մէջ միայն 2 տուն Հայ է մնացեր: Սուվուգ-Սուէնները դեռ կը մնան բայց ձեռքերնին արտերնուն վրայ: Նոյնը Գրըգխանի մէջ եւ գրեթէ ամէն տեղ: Հայոց հանդէպ Թուրքերու կողմէ բարի վերաբերում կայ միշտ եւ բատ Ծայր Ս.ի Սանճաքի բոլոր մասերուն մէջ Հայերը անհանգստացնող դէպք չկայ :

Սուէտիոյ եւ Քէսապի հայութիւնը հանդարտած է եւ պիտի ընդունի կատարուած իրողութիւնը: Գ. Մովսէս Տէր Գալուստեան մեկնած է Պէյրութ, կ'ըսուի: Համոզուած կայ որ, ատենի մը համար, վտանգ չկայ մեզի, հետեւաբար կը մնայ ամփոփուիլ եւ որոշել ընդդրկուելիք ուղեգիծը :

*** Ուրիշ ռամկավար թերթ մը, Հալէպի Եփրատը կը գրէ նոյն սաթիւ.—

Թուրքերուն չնորհուած ակներեւ առաւելութեանց եւ կատարուած իրողութեան առջեւ, Սանճաքցին չշմած, կորանցուց իր պաղարիւնը, եւ առաւ յուսահատ ու լքուած կերպարանք մը: Թուրքերու խաղաղ թափանցման անմիջական հակադարձութիւնը եղաւ տեղծուած խուճապի արդիւնք, արտագաղթի շարժում մը :

Այս շարժումը բնականաբար աւելի լայն ծաւալ պիտի ստանար Հայերու մէջ, իրենց մորթին վրայ կրած ըլլալով Թրքական բարիքները, իսկ աւելի նուաղ թափով՝ Արաբներու մէջ:

Անտիոքի մէջ գտնուող 122 տնուոր հայութենէն 20 ընտանիք մնաց միայն: Աղեքսանտրէթէն մեկնող հայ ընտանիքներուն թիւը 100ը կ'անցնի, իսկ Գրըգխանէն 27: Այս խուճապին ի տես, հրամանատար Քոլէ ուրիշ համայնքներու ներկայացուցիչներու կարգին իր մօտ հրաւիրեց Տ. Յովք արք.ը եւ անոր թելադրեց կարելի բոլոր միջոցներով յորդորել հայ համայնքը, կատարեալ պաղարիւնութիւն պահելու եւ վստահելու պատասխանատու կառավարութեան : Իսկ միւս կողմէ արտագաղթը պաշտօնապէս կ'արգիլուէր: Հակառակ ասոր, փախուստի դիմողներ անպակաս են :

ՀԱՅԱԶԳԻ ՍԱԼԱՇԻ, Հունգարիոյ հիթլէրականներուն հրամանատարը, երեք տարի տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուեցաւ Փէշթայի վերաքննիչ ատեանին կողմէ, իբրեւ խռովարար: Նախապէս ատեանը տասը ամիս բանտարկութեան դատապարտած էր, բայց Սալաշի վերաքննութեան դիմած ըլլալով, շատ աւելի ծանր պատիժ մը կը կրէ :

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՃԱՄԲԱՆԵՐԷՆ ԴՈՒՐՍ

Պոլըրճէյէն նամակագիր մը, Գ. Լեւոն Լուսեն, «Ցառաջ»ի 30 յունիսի թիւին մէջ կոչ կ'ընէ «կազմակերպել համահայկական համագումար մը, ընտրել կեդրոնական պատասխանատու վարչութիւն մը մեր զուտ հայեցի խնդիրներուն ընթացք եւ ուղղութիւն տալու համար»։

Հեղինակաւոր կեդրոնական մարմին մը, տեսակ մը իշխանութեան գոյութիւնը անհրաժեշտ կը դառնէ վճռելու համար ճակատագիրը նոր սերունդին եւ զգուշացնելով թէ մեր այսօրուան անգլուխ վիճակը ոչ մէկ արդարացում պիտի գտնէ պատմութեան առջեւ, սրտառուչ շեշտով կը բացագանչէ. «Լանենք իրար, մոռնանք երկար, մէկ սիրտ ու մէկ հոգի ներկայանալու համար վաղուան փոթորիկին առջեւ առանց վարանումի եւ առանց ժամավաճառութեան»։

Չէ՞ որ այսպէս ըրին Սերպերը, չէ որ այսպէս ըրած են ու կ'ընեն ամէն անգամ Հրեաները իրենց համայնքին գործերուն ընթացք տալու համար։

Բայց կը տեսնեմ ժպիտը բոլոր ինքնագոհ ինքնավստահ մարդոց որոնք հեգնաշուրթն պիտի մրմռան — «մտաւորականներ... Ազգ պիտի փրկեն...»։

Այս մեկնումը մէկէ աւելի անգամ ներ պատմական աննախատեսութեան պատճառ է եղած։ Զիւծ ծամողներ [illegible] իրենց քսակին ապաւինելով ո եւ է վըտանգի առեն իրենց մորթը ազատել մտածողներուն, առանց ալ խօսքի իրաւունք չինար։

Մեր շուրջը բոլոր կատարուածներուն մասնակցութիւնը ամէն գիտակից անհատի կը զգացնէ ընկերային ըմբռնումին, համերաշխութեան անհրաժեշտութիւնը, պահանջ կը դնէ միացնելու իր եւ ճակատագիրը իր նմաններուն ճակատագրին։

Համազգային զգացումի ըմբռնումը ծնունդ կ'առնէ մարդուն մէջ իր ազատութեան, իր պատասխանատուութեան զգացումով, իր ճակատագիրը, իր ապագան վճռելու կամքէն։ Մարդուս աշխատութիւնը կամ ուսումը ուրիշ իմաստ չունի, այլ գրաւումը իր անձնական ճակատագրին։

Աշխարհի չորս անկիւններէն, վայրավատին ժողովուրդը տառն բայց գործօն արթնութեան հրաւէր կը կարդայ իր ղեկավարներուն։

Հանդարտ է ան հիմա, ո եւ է ատեն աւելի, ու աչքն է իր ջիղերուն։ Ոք եւ է ցոյց չի կատարեր, բայց արթուն է վտանգներուն առջեւ։ Միայն ներէն դաս առած, զգոյշ՝ գրգիռներէ ու ծայրայեղութիւններէ որոնց վըտանգը երբեմն աւելի տեսական էր քան թէ գործնական, կը կշռէ, կը չափէ ու կը խորհի։ Հակառակ բանտարկեալներուն, բարեխառնութիւն ցոյց կուտայ համեստելու, ըմբռնելու համար բոլոր մեծ հարցերը որոնք այնքան այլայլիչ պատահական խաղերու համար, — բարեխառնութիւն մը որ չի հրաժարիր ոչ վիճաբանելէ, ոչ ալ պահանջելէ, այլ խորքին մէջ անվեհեր՝ հաստատամիտ ու պատրաստ, բոլոր անհրաժեշտ կամքերու գործադրութեան համար։

Մեզ հիւրընկալողները, իրենց [illegible] քաղաքականութեամբ, Սանճաքի խնդիրն ալ սակարկեցին մեր երէկուան դրացիներուն հետ։ Այս առթիւ հետաքրքրական էին հեղինակաւոր յօդուածագիր Լիւսիէն Ռոմիէի հետեւեալ արտայայտութիւնները. — «Նոյնպէս տկար քաղաքականութիւն։ Հիւանդութիւն մը որ թեւաբեկութեան յուսահատական վաղքի ուժէն մը կը առնէ։ Ոչ մէկ լուրջ չափազանց կարելի է գտնել իր մեծ շահերուն ու ապահովութեան դաւաճանող ժողովրդապետութեան մը համար»։

Առանց ծածկելու ըսենք եւ ընդունինք թէ մեր ներքին վիճակին կարգաւորման նոյնիսկ անհրաժ կանխատեսութիւնը, դէպի գործօնէութիւն, դէպի փրկութեան ճամբուն համար խթան մըն է եղած։ Մեր ազգային ուժականութեան ներքին պառակտումներով տկարացման մտավախութիւնը այսօր շատ աւելի կը յաճախէ միտքերը։

Այդ մտավախութիւնը — որ յոյսը կը կազմէր մեր թշնամիներուն, յոյս մը զոր կը սնուցանէին դեռ մինչեւ այսօր նպաստաւոր ու յերիւրածոյ տեղեկութիւններով,— այդ մտավախութիւնը պատճառ կ'ըլլայ տեսակէտ մը կազմելու, դրօշ մը պարզելու։

Այսուհետեւ ներքին ամէն տկարացում ու վարանում նոր եւ աւելի ծանր հարուած մը պիտի իջեցնէ մեր գլխուն։

Չէ՞ք նկատեր, կը գրագին, կը հետաքրքրուին մեզմով, կը հակին մեր վրայ, ոչ թէ մեր անհատական կեանքին դրուագներուն մէջ, այլ մեր հաւաքական շարժումներուն, ուրիշ խօսքով կ'ուզեն ըսել կեդրոնացման դրութիւնը։ «Բաժնէ որ իշխես» [illegible] քաղաքանոթ՝ ե՞րբ պառակտում չեն սերմաներ։

Այսքան երկար փորձառութենէ վերջ միթէ ներելի՞ է մեր անգլուխ վիճակը։

Անոնք մեր թշնամիները, քաղաքականութեան մէջ աշկերտներ չեն. իրենց զաւրաթացքները վաղուց են սարքուած։ Անոնք չեն հաւատար, ինչպէս մեր մէջ շատեր կ'ուզեն հաւատալ ու հաւատացնել, թէ մեր ողբերգութիւնը վերջ է գտած ու մեր դատը ջուրը նետուած։ Իրենց ալ մեծ պատերազմի ընթացքին ապրեցան մեր հիւանդոտ բինը՝ գիտեն նշանակութիւնը այս կամ այն արտաքինին, ու տեսած են, սորված են թէ ինչ կը հետեւի անոր։ Մեր ճառերը, մեր վէճերը, մեր անդամալոյծ վիճակը, — որ ընկերային անդրադարձներու (réflexe) անյարմարութեան կուգայ — առանց չեն որ կը հետաքրքրեն զիրենք, այլ մէկ բան — մեր միացեալ ճակատը։

Պէտք է ամէն գնով կազմել այդ ճակատը, ոչ թէ տարտամ փորձ մը ետ ընելու համար, այլ միանգամ ընդմիշտ դուրս գրնելու սովորոյթի ու նակութեան շաւիղէն, նոյնիսկ տակնուվրայ ընելով սովորամոլութիւններն ու պաճուճապան անպատասխանատուութեան մը փերեզակող թափօնները։

Իրենց սխալը ճանչցողներ եղան, տուած արդիւնքին համար պէտք չէ զարմանան։ Շաւիղէն դուրս ելլելը պարզ նպատակներու վրայ հիմնուած վճիռ մը կ'ենթադրէ, առոյգ եւ մարդկային ճշմարտութեամբ։

ԱՐԱՄԱԶԴԻ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒՀԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՈՐՎԵՑՆԷ ԹՈՒՐՔ ՈՒՍԱՆՈՂԻ ՄԸ

ԽՄԲ — Հայ ուսանողուհի մը, Վերօնիքա Քարեան, հետեւեալ գրութիւնը հրատարակած է ամերիկեան World Youth ամսագրին մէջ (Համաշխարհային Երիտասարդութիւն), իբրեւ պատասխան թուրք ուսանողի մը ցնդաբանութեան.

Էթէմ Արալ, Թուրքիոյ Սթամպուլ Համալսարանի ուսանող մը, World Youthի Ապրիլ 9 եւ 23 համարներուն մէջ հրատարակած երկու յօդուածներով կը ներկայացնէ այն տեսակէտը թէ քաղաքակրթութիւնը սաղմնաւորած են Թուրքերը, Կեդրոնական Ասիոյ մէջ, Քրիստոսէ 10,000 տարի առաջ, եւ անոնք է որ զայն տարածած են ամբողջ աշխարհի մէջ։ Գ. Արալ կը յայտնէ թէ Մուսթաֆա Քէմալի կողմէ 1931 թուին հաստատուած Թուրք Պատմագիտական Ընկերութիւնը մշակած է այս տեսութիւնը եւ կարեւոր գործունէութեանց ձեռնարկելով արժէքաւոր նպաստներ բերած է այս թէզի ապացուցման գործին։

Այս գործունէութիւններէն մին եղած է երկու տարի առաջ Անգարայի մէջ հիմնումը Լեզուաբանական Վարժարանի մը, որու ճակատին պատուըր եղած է... ուրիշ տեսութիւն մը, «Արեւ-Լեզուի Տեսութիւնը»։ Այս թէօրիին համաձայն, նախնական Թուրքերը [illegible] եւ մայրենի լեզուն են աշխարհի բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդներուն— Եւրոպացիներուն, Չինացիներուն եւ Հնդիկներուն (մինչեւ անգամ Ամերիկեան Հնդիկները)

Գ. Արալ կը տեղեկացնէ թէ այս բոլոր «հնակայական կարեւորութիւն ունեցող փաստերը» Թուրքերու կողմէ ներկայացուած են քանաւոր պատմագէտներու, որոնք մասնակցած են անցեալ տարի Պոլսոյ մէջ գումարուած Պատմական Համաժողովին, ուր ներկայ փրոֆեսորներէն ամէն մէկը (բացի մէկ երկուքէն) կարդաց թեզ մը, հաստատելով այս «փաստարկութիւնը» (թէ քաղաքակրթութեան բուն աղբիւրները Թուրքերն են)։

Թրքական համալսարանի մը երիտասարդ մէկ ուսանողին ցեղակցական մասնաւոր ուշադրութեան չէինք ընծայեր, եթէ այդ գրութիւնը չցուցադրէր [illegible] յատկապէս Գերմանիոյ մէջ քարոզուած ու կիրարկուած ցեղապաշտութեան բոլոր սկզբունքները։ Իբրեւ վաւերագիր մը ղեկավարէն առաջ նորդուած ու պաշտպանուած գիտութեան, չափազանց հետաքրքրական է ան։

Պատմագիտութիւնը եւ անոր յարակից գիտութիւնները, — լեզուաբանութիւն, հնագիտութիւն, մարդաբանութիւն եւայլն, հակառակ այս դարու մէջ իրենց կատարած մեծաքայլ յառաջդիմութեան, տակաւին չեն հասած այնպիսի կէտի մը ուր կարելի ըլլայ յայտարարել բիւ-չափ ստուգութեամբ թէ քաղաքակրթութեան ծնունդ տուաւ այսինչ ցեղը, այնինչ ցեղը։ Աւելի է որ ծագած են շատ մը դպրոցներ, եւ անոնց անպատասխանատու, խելագար պոչերը, փաշական կառավարութիւններու կողմէ որդեգրուած ցեղապաշտական շարժումները։

Գերմանական օրինակին վրայ ձեւուած, բայց շատ աւելի յաւակնոտ է թրքական տեսութիւնը։ Հիւսիսականները գոնէ ճերմակ ցեղին երեք ստորաբաժանումներուն մին է միայն, իսկ ճերմակ ցեղը ինքն ալ մէկն է միայն աշխարհի չորս մեծ ցեղերէն։ Մինչդեռ թուրքիստ դպրոցի Թուրք համաձայն ժողովուրդները կը կազմեն «Կարճ-գլուխ» տիպը, մին ժողովրդային ցեղի երկու մեծ բաժանումներէն։

Նորագոյն Թուրքեան կը հաւատայ եւ կը հռչակէ թէ ոչ միայն Ցիրմաք ցեղի Ալպեան ստորաբաժանումը, Ատլանտեանէն մինչեւ Կասպեան եւ անդին, Թրքական ծագում ունի, այլ Թուրք են նմանապէս դեղին Չինացիները ու կարմիր Ամերիկեան Հնդիկները։ Գ. Արալ կը հաւատայ թէ այս ժողովուրդները Թուրք կը կոչուէին եւ անոնցմէ ոմանք դեռ այսպէս կը կոչուին։ «Այս ժողովուրդները ուր որ գացին, իրենց հետ տարին իրենց քաղաքակրթութիւնն ու լեզուն»։ Այսպէս երկու անջատ եւ փառաւոր քաղաքակրթութիւններու, եւրոպական ու չինական քաղաքակրթութեանց կերտումին փառքը, մէկ հարուածով, կ'իյնայ Թուրքին գոգը։

Գ. Արալ այսպէս կը տրամաբանէ.

1) Քաղաքակրթութիւնը սաղմնաւորուած է կարճգլուխ ցեղին կողմէ Կեդրոնական Ասիոյ մէջ,

2) Թուրքերը կարճգլուխ են եւ իրենց նախկին բնակավայրը Կեդր. Ասիան էր,

3) Ուրեմն, քաղաքակրթութիւնը ստեղծեցին Թուրքերը։

Արդ, ճիշդ է որ մէկ երկու Ամերիկացիներ ունեցած կը կարծեն թէ Կեդր. Ասիոյ մէջ քաղաքակրթական կեդրոններ աւելի հին են քան Եգիպտոսը կամ Սումերը։ Անհաւանական ընդունուած է նաեւ որ այնծեն թէ Կեդր. Ասիոյ մէջ որոշ քաղաքակրթութիւնը, որուն հնագոյն կեդրոնը Թուրքեստանի Անաւ քաղաքը կրնայ եղած ըլլալ կամ չըլլալ, կարճգլուխ մարդոց ձեռագործն էր, մինչդեռ սումերեան մշակոյթը ստեղծող ու զարգացնող եղան երկարգլուխ մարդիկ։ Այնպէս որ առաջնութեան մրցանքը կը պատկանի կարճգլուխ տիպին։

[illegible] քաղաքակրթութիւնը «երկարագլուխ քաղաքակրթութենէն հին է կամ հին ըլլալ կը թուի», չի նշանակեր թէ կարճգլուխ ցեղն էր երբ ողջ քաղաքակրթութեան միակ ու իսկական արարիչը, ինչպէս կը կարծէ Գ. Արալ։ Օրինակի համար Սումերեան քաղաքակրթութիւնը, իր շքեղ ու ինքնատիպ արուեստի գործերով, ամփակ գրով ու գրականութեամբ, ծնաւ ու աճեցաւ միանգամայն անկախ նկարուն կեանքերու մշակոյթէն։ Կրնայ ըլլալ որ կարճգլուխ մարդոց հեռաւոր գաղթականները հասած ըլլան Սումերեան վայրի մը նախասումերեան թաղին մէջ։ Առով չ՚ բացատրուիր Սումերական քաղաքակրթութիւնը որ թէ խորապէս տարբեր էր, եւ թէ անհամեմատ աւելի բարձր։

Աւելի գար, պեղումներով հաստատուած է որ, երբ կարճգլուխ արշաւողները Ք. Ա. 2000 թուին Փոքր Ասիա եւ Հայաստան եկան, միակ գիտութիւնը զոր Էթէմ Արալ կրցած է յանուանէ յիշել իբրեւ մին Թուրքերու ստեղծած բազմաթիւ գիտութիւններէն, հնէաբանութիւնը, արդէն բարձրօրէն զարգացած եւ ծաղկեալ վիճակի մէջ էր այնտեղ։ Եւ ապացուցուած է մարդաբանական քննութեամբ թէ Հայաստանի եւ Փոքր Ասիոյ տեղացին բնակչութիւնը, Սումերներուն պէս, երկարագլուխ տիպին կը պատկանէր։

Քաղաքակրթութիւնը, ուրեմն, առնուազն կրկնակի հիմ ունի։ Մէկ հիմը դրուած է կարճգլուխ ցեղին կողմէ։ Միւսը, շատ աւելի բարձրորակը, գործն է երկարագլուխ թուխ (Միջերկրականեան) տիպին։

Բայց ենթադրենք թէ քաղաքակրթութեան միակ ստեղծիչները կարճգլուխ մարդերն էին. ատկէ կը հետեւի՞ թէ «այս մարդիկը Թուրքեր էին»։ Միմիայն ճերմակ ցեղի կարճգլուխ ստորաբաժանումը կը պարունակէ քսանի չափ ժողովուրդներ — որոնց կարգին Ֆրանսացիները որ մասամբ կարճգլուխ են։ Անոնց վրայ աւելցուցէք բարձր քաղաքակրթութեան տէր Չինացիները եւ ամերիկեան Հնդիկները։ Այս ժողովուրդներէն ոեւէ մին Թուրքերուն չափ իրաւունք ունի ինքզինքը նոյնացնելու «բնորոշ» ցեղին հետ։ Եթէ հարցը ֆիզիքական տիպի պատկանելութեան մասին է, ճերմակ ժողովուրդներուն մէջ ամէնէն աւելի Հայերը իրաւունք ունին այդ տիտղոսին. այդ պատճառով Արմէնոիտ բացատրութիւնը կարճ գլուխ ցեղին համար ընդունուած գիտական յորջորջումն է։ Ուրեմն ինչի՞ վրայ հաստատուած է Թուրքերուն կարճգլուխ կայսրութեան գահին վրայ ունեցած յաւակնութիւնը։

Այն փաստին վրայ, կ'ըսէ Արալ, որ Կեդր. Ասիան Թրքական երկիր է, «այս ժողովուրդները Թուրք կը կոչուէին ԵՒ ԱՆՈՆՑՄԷ ոմանք տակաւին այսպէս կը կոչուին»։

Հարկ կա՞յ Թրքական համալսարանի մը ուսանողին սորվեցնելու որ եթէ Կեդր. Ասիոյ ներկայ բնակիչներուն մէկ մասը Թուրք կը կոչուի, ատոնց «տակաւին» խնդիր չկայ։ Կեդր. Ասիան Թրքական երկիր չէր նոյնիսկ զառական շրջանին, ուր մնաց այն նախապատմական շրջաններուն երբ կ'ենթադրուի թէ տեղի ունեցած են «քաղաքակրթութեան արարիչներուն» գաղթականութիւնները։ Եթէ գոյութիւն ունի փաստ մը [illegible] կոչուէին կամ Թրքերէն կը խօսէին, Գ. Արալ թող մէջտեղ դնէ զայն։

Էթէմ Արալ կ'ըսէ. «նոյնիսկ այսօր Կեդր. Ասիոյ մէջ երկիր մը կայ որ Թուրքիստան կը կոչուի»։

Փաստերը հետեւեալներն են.— Թուրքերը, որ սկզբնապէս կը բնակէին Հիւսիսային-Արեւելեան Ասիոյ մէջ, Պայքալ լճին շուրջը, Ք. Ե. 6րդ դարուն արշաւեցին Կեդր. Ասիա եւ գրաւեցին զայն։ Ք. Ե. 11րդ դարէն սկսեալ, արդի Թուրքերուն նախահայրերը արշաւեցին Արեւմտեան Ասիա եւ Եւրոպա։ Վերջապէս անոնք տեղաւորուեցան Փոքր Ասիոյ եւ Հայաստանի մէջ, ուր զիրենք կը գտնենք այսօր։ Թուրք ժողովուրդներէն ոմանք մնացին Կեդր. Ասիոյ մէջ եւ այն տեղ հաստատուեցան։

Այդ է պատճառը որ «այսօր Կեդր. Ասիոյ մէջ Թուրքիստան անունով երկիր մը կայ», եւ ուրիշ երկիր մը Արեւելեան Եւրոպայի մէջ, որ Թուրքիա կը կոչուի»։

Վերոյիշեալ արշաւանքները, որ կը պատկանին ամբողջովին պատմական եւ համեմատաբար նորագոյն ժամանակներու, ոչ մէկ կապ ունին նախապատմական կարճգլուխներու [illegible] թեան հետ, որ պէտք է տեղի ունեցած ըլլան Ք. Ա. առնուազն 5րդ հազարամեակին։ Նոյնիսկ մեր Թուրքերուն առաջին զաւակները Կեդր. Ասիա բնակուած էր ոչ-Թրքական, ամենայն հաւանականութեամբ արիական, ժողովուրդներով։ Նոյնիսկ այսօր Թուրքիստանի բնակչութիւնը կը բաղկանայ մասամբ Օզբէգ - Ալթայեան ժողովուրդներէ, որոնց արեան մէջ կայ չափով արիական արիւն կայ։

Կարճ, եթէ Կեդր. Ասիա Թրքական երկիր է այսօր, այդպէս է յետագայ աշխարհակալութեան սկզբնական սեփականատիրութեան։

Նոյնիսկ Հիւսիսային Ասիոյ համար չենք կրնար ըսել որ նախապատմական շրջանին բացառապէս Թրքական ժողովուրդներուն կը պատկանէր։ Կանուոր գիտնական մը Մոզրենի կարծիքով Հնդեւրոպականներու նախահայրենիքը Սիպերիան էր։

ՎԵՐՈՆԻՔԱ ՔԱՐԵԱՆ

Ցառաստիճանաւորաց դպրոցականներ

ՔԱՇԱՆ. — Գանեշօ-Քաչանի սահմանագլխէն [illegible] էր կիրակի, Երքանիս հայրենակիցները, Փաքրի եւ շրջակայքի մտերիմները Թօպճեանի ծանօթ վայրը փութացած էին։ Հրաւիրուողներու տակ եւ ընդարձակ առանձին մէջ, ընտանիքներ իրենց ուտելիքները սարքած էին։ Վարչութեան ժրաջան անդամներէն ամէն մէկը իր գործը եւ պաշտօնը ունէր։ Հանդէսին առաջին բաժինը կը բանայ վարչութեան կողմէ Գ. Ս. Գարակէօզեան, երեւան կը հանէ հայ ժողովուրդի նուիրման, հանդէպ ունեցած պաշտամունքը. Ան հաճոյքներու վայրը եղած է յետոյ բարձունքները, մեծերու եղբայրները, պարտէզները, ստուեր պարտէզ փողոցներ, պուրակներ. Ու կը թելադրէ որ առանց ապրելու ամպոտ երկինքէն, առողջն ներքին հոգեկան ապրում եւ խանդավառ բամազրուէին։ Խօսքը ուսուցիչ Գ. Նշան Պէլիկթաշեանին է։

— «Քիչ առաջ լսուեցաւ որ երկիրը ամպոտ է։ Հայը ամպեր շատ ունեցած է իր կեանքին մէջ, Հայը գիտէ որ ամպերէ չի վախնար, եւ մանաւանդ ան որ հոգիին մէջ ունի արեւ, որ ամէն ժամանակ լուսաւոր է ներքին շառայլներով, որ հոգեկենսած է, լուսաւորուած։ Այսօր համախմբուած ենք «Ցառաստիճանաւորաց» միութեան այս հանդէսին, դպրոց մը պահելու համար, գործ մը ուր կը շարունակուի ինչ տարրէ ի վեր։ Ի՞նչ է դպրոցը, նոր սերունդին լուսաւորման տեղ, բոլոր տեսակի սպառազինութեանց ամէնէն կարեւորը։ Վայ այն ազգին որ օգի, ծովու եւ ցամաքի սպառազինուած է թնդանօթներով ու գործիքներով եւ զուրկ է հոգեկան սպառազինումէն։ Այսպիսիները կրնան օր մը կործանիլ իրենց զէնքերուն վրայ։ Բոլոր սպառազինութիւններու կենսականը նախ հոգեկանն է, մտայինը, ցեղայինը։ Պատահած է որ բանակ մը յաղթած ըլլայ իր հոգեկան ուժականութիւնով, կը յօրանջէր մը անգամ մը, իբր

ՍՏԱՄՊՈՒԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans: J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Սուլիոնի դէմքը պայծառացաւ։

— Լա՛ւ, ատիկա մխիթարութիւն մըն է. ուրեմն հօրեղբօրը հետն է...

— Ես աւելի լաւը կրնամ ըսել, դիտել տուաւ քարտուղարը. շատ հաւանական է որ երեքը միասին բարեկամի մը տունը մնացած ըլլան գիշերը...

— Բայց, այդ պարագային տունը հեռաձայն կ'ընէին...

— Պէտք չկար. ընտանիքը ուրիշ անգամ չունի մտահոգ ըլլալու համար. կ'երեւայ թէ պարելու գացին, ուշ մնացին եւ հօրեղբայրը աւելորդ սեպեց ծառաները արթնցնել՝ պարզապէս ըսելու համար թէ առաւօտուն պիտի վերադառնան...

— Իսկ իրենց հագուստնե՞րը...

— Այս առաւօտ մէկուն հետ բերել կուտան... դեռ շատ կանուխ է, եօթնուկէսը նոր անցեր է...

— Անշուշտ կարելի է, բայց անհաւանական. տարբեր խնդիր եթէ անակնկալ բան մը պատահելով ուշ մնացին...

— Թերեւս, ամէն պարագայի լաւ նշան է. գիտէք որ յեղափոխութիւնը տակաւին պայթած չէ եւ Քաղաքն ու Ալին իշխանութեան գլուխ չեն գտնուիր։ Անշուշտ կրնան շատ դիւրութեամբ փախցնել Տալանայի նման մինակ մնացած աղջիկ մը եւ տասը տեսակ պատճառ ցոյց տալ. օրինակ կրնան ըսել թէ մէկու մը սիրահարած ըլլալով անոր հետ փախած է կամ Թուրք երիտասարդ մը ծայրայեղ միջոցներու դիմած է— այդ տեսակ բաներ կը պատահին Պոլսոյ մէջ— կրնան նոյնիսկ պնդել որ աղջիկներու սեւեռուցով դրաղող մէկը առեւանգած է զայն... բայց չեմ կարծեր որ անոնք կըլըն Տըրքէնըընին պէս համբաւաւոր մէկը եւ իր աղջիկը փախցնելու վտանգը աչք առնեն... չափազանց տխուր բան է արդարացնել այդ տեսակ քայլ մը...

— Թերեւս իրաւունք ունիք, հաւանեցաւ Սուլիոն յուսահատօրէն. բայց չենք կրնար այս տարօրինակ անորոշութեան մէջ մնալ. ի՞նչ պիտի ընենք...

Քարտուղարը ոտքի բարձրանալով իր ձեռքը դրաւ երիտասարդին ուսին.

— Դուք հիմակուհիմա ամէն բան ինծի ձգեցէք. վեր գացէք, բաղնիք մը առէք ու քանի մը ժամ անկողինին վրայ հանգստացէք...

— Չեմ կրնար, բողոքեց Սուլիոն. պէտք է Տալանան գտնեմ. ու եթէ ձեր քննութիւնները արդիւնքի մը չյանգին, այն ատեն ես ինքս իշխանին բնակարանը պիտի երթամ. ատրճանակ մը ունի՞ք...

— Ո՛չ, միայն ածելի մը. դուն շատ յոգներ ես, տղա՛ս, ուրեմն եթէ կ'ուզես իսկապէս օգտակար ըլլալ, քանի մը ժամ պիտի հանգստանաս՝ ուժերդ վերստանալու համար. միեւնոյն ատեն ես գործի կը սկսիմ ու Նորին Վսեմութեան հետ կը տեսակցիմ...

Սուլիոն երբեք չէր ուզեր տեղի տալ, բայց առողջ միտք ունենալով, խորհեցաւ թէ քարտուղարը անտարակոյս իրաւունք ունէր։ Այնքան բաներ անցեր էին իր գլուխէն վերջին քսանուչորս ժամուան ընթացքին որ, բոլորովին ուժասպառ եղած էր։ Կարճատեւ հանգիստ մը հարկ էր միայն որ յոյս ունէր իր կորովը վերստանալու՝ արդիւնաւոր կերպով կռուին դաշտը նետուելու համար։

Վեր բարձրանալով, կոճակէն հանեց նաւաստիի հագուստները, անփոյթ իր երկու օրուան մօրուքը, թաղուեցաւ բաղնիքի տաք ջուրերուն մէջ ուր մնաց քառորդ ժամու չափ։ Ետոյ երբ քարտուղարին ննջասենեակը վերադարձաւ, տեսաւ որ մաքուր սաւաններ անցուցեր էին անկողնին ու գիշերանոց մը պատրաստեր էին իրեն համար։ Անկողին մտնելու վրայ էր, երբ քարտուղարը ներս եկաւ.

— Դեսպանին հետ խօսեցայ, ըսաւ ան. Մ. Քէմալին հետ յարաբերութեան մէջ պիտի մտնէ... Կայծին ալ մայրաքաղաքը Էնկիւրի փոխադրեց ու մեր գործը դժուարացուց. ստիպուած ենք երկու դեսպանատուն պահել... անշուշտ ձմեռը հոն կը մնանք, սակայն ամառը, Աստուած հեռու ընէ, ապրելիք տեղ չէ. մինչեւ որ նորէն Պոլիս կը վերադառնանք. բայց այդ պարագային ալ կարեւոր խնդիրներու համար փոխանակ անձամբ տեսակցութիւն ունենալու պետական մարդոց հետ, ստիպուած ենք հեռաձայնը բանալ... Հիմա մտադիր օգնականով տեղեկագիր մը պիտի ղրկենք Էնկիւրի, ինչպէս նաեւ ռազմանիւթի մթերանոցներուն ցուցակը զոր մեզի համար ձեռք անցուցիր. զէնքերը պիտի բաշխուին այս գիշեր...

— Տա՛ր Աստուած որ Քէմալը հաւատք ընծայէր ձեր խօսքին, դիտել տուաւ Սուլիոն. գիտէ՞ք թէ հաւատայ որ իր վստահելի բարեկամները — ինչպէս օրինակ իշխան Ալին — ապուրէք իջած են զինքը ջախջախելու համար, մանաւանդ որ ապացոյցին նշոյլն անգամ չունինք...

— Ինչ որ է, մինչեւ դուն արթննաս, կարելի է լուր մը ստանանք...

Սուլիոն հանգստաւէտ անկողին մէջ դարձաւ։

— Ձեզմէ խոստում մը կ'ուզեմ, [illegible] աւ քարտուղարին. վարը պիտի հանցնէի բայց...

— Ի՞նչ խոստում...

— Երկու ժամէն զիս պիտի արթնցնէք. այդքանը կը բաւէ որ ուժերս վերստանամ ու նորէն [illegible] իշեմ. չեմ կրնար աւելի երկար մնալ որքան ատեն որ չենք գիտեր թէ պատահած է Տալանային...

— Շատ լա՛ւ, կ'արթնցնեմ...

— Շնորհակալութի՛ւն...

Սուլիոն աչքերը փակեց։ Ի[illegible] այնպէս թուեցաւ թէ վայրկեան [illegible] ալ տեսած չէր իր քունը, երբ [illegible] տուղարը իր ուսէն թօթվելով կ'[illegible] ինցնէր զինքը։

— Երկու ժամ եղաւ, եկո՛ւ [illegible] բի լուրեր ունիմ... Սըր Ճորճ Տ[illegible] քէնըն եկած է, վարն է...

— Աստուա՛ծ իմ, ո՞ւրկէ եւ[illegible] ցագանչեց Սուլիոն աչքերը չորս [illegible] նալով։

(Շար.)

գնդակի, առանց պաշարի եւ առանց զգեստի մնացած բանակին կը հրամայէ յարձակիլ, զինուած Վարդաններու, Վահաններու, Հմայեակներու ոգիներով, ու յարձակումը կը պսակուի յաղթանակով, հրա՜շք... այո, կը հաւատամ հրաշքին, բոլոր հաւատացողներու համար հրաշքը կարելիութիւն է, խոնարհինք այդ զօրավարին առջեւ: Չմոռնանք նաեւ խոնարհիլ այդ զօրավարին ուսուցչին առջեւ, զօրավար մը բարձունք մը գրաւեց, բոլոր Հայերը բարձունքի վրայ ծնած են, քանզի Հայաստանը երկնակարկառ լեռներու աշխարհն է: Ճշմարիտ Հայը ան է որ ուր ալ գտնուի, բարձունքի մը վրայ է, հեռու ճահիճներէ, տափաստաններէ: Հայը բարձունքներ գրաւողն է, դաշտը մը չունեցողը՝ Հայ չէ, այլ Հայու ձեւ, Հայու շուշուքը, ու բոլոր բարձունքներու գիծը ցուցնողը ուսուցիչն է, ան չի կրնար աշակերտին համար կամ տաղանդ տալ, սակայն կը գծէ դէպի կատար գացող ազգային ճամբան: Ուսուցիչը չէ որ գրողներ, զօրավարներ, արուեստագէտներ կը շինէ, ուսուցիչն է սակայն անոնց կրակէ գիծը շինողը, ճանչցէք ուսուցչին գործին մեծութիւնը: Ալ հերիք կարծուի թէ ուսուցիչը արհամարհելի «վարժապետ» մըն է, խեղճ մարդ մը, արգահատանքի միայն արժանի, ինչպէս արհամարհանքի: Ուսուցիչն է որ կ'աշխատի հրաշքին հունտերը ցանել: Այս մեծ պայքարի օրերուն ուսուցիչն է որ ձեր զաւակները պիտի ընէ ձեր զաւակները, անանք, ձեր որդիները օրէնքով ձերն են, սակայն ուսուցչին շնորհիւ է որ հոգիով, էութեամբ պիտի ըլլան ձերը, ուսուցիչն է որ սերունդը կը պահէ լեզուական հայրենիքին մէջ: Մեր լեզուն... հրաշալի ոսկեղէն բերդ, անհուն ազատագինութիւն, անսպառելի հարստութիւն: Բոլոր հողերը քաշեցին մեր ոտքերուն տակէն: Դժուարին շրջան մը կը բոլորենք՝ ապրելով եւ պահպանելով Մեր լեզուին պատնէշներուն մէջ: Սիրեցէք ձեր լեզուն, սիրցուցէք զայն ձեր զաւակներուն, հայ դպրոց ղրկեցէք ձեր զաւակները: Կեցցէ հայ դպրոցը եւ կեցցէ հայ ազգը»:

Այս խօսքերը գնահատուեցան ջերմ ծափերով: Օր. Մաքրուհի Նիզամեան ինչպէս միշտ այս անգամ եւս մեներգեց Կոմիտասէն եւ Ալէմշահէն, շատ յաջող:

Յառաջդիմասիրաց աշակերտները ներկայացուցին ուսուցչին ղեկավարութեամբ «Երկու Մայրապետները», Գ. Գ. Ա. Խավչեան, Ս. Նորեկեան, Կ. Գապասաբեան, Մինճեան կատարեցին իրենց դերերը շատ լաւ:

Սարքուած էր վիճակախաղ մը, ինը, տասը տարեկան տղաքներ եւ աղջնակներ իրենց դպրոցին ծառայելու գոհունակութեամբ կը թափանցէին ամէն անկիւն, կը սպառէին տոմսակները եւ կը վերադառնային յաղթական.

Նուագախումբը Գ. Օնոսեանի ղեկավարութեամբ կը սկսէր պարահանդէսը, հայկական եւ եւրոպական կտորներ կը յաջորդէին իրարու, խանդավառ է մթնոլորտը, երգեր, ցնծութեան ինքնաբուխ աղաղակներ, մանրիկ սեղաններէն կը բարձրանային: Բոլորս ալ գոհ ենք, Յառաջդիմասիրաց շուրջ սեղմուած այս ժողովրդական հաւաքոյթը, անոր գործին հանդէպ կը նկատենք գնահատական արտայայտութիւն: Թղթակից

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 5 յուլիս (Ցուաք) — Այս կիրակի կէս օրէ վերջ խումբ մը ընկերներով կ'ուղղուինք դէպի Սէվրի [illegible] լսելու Կապոյտ Խաչի «[illegible]» դպրոցի ամավերջի հանդէսը:

Կը մտնենք սրահ: Խոհանոցները գործի վրայ են, եռուզեռ մը կայ սրահին մէջ: Ժամը 3ուկէսն է, սրահը կիսովին լեցուած ընդհանրապէս ծնողներով: Վարագոյրը կը բացուի: Բեմին վրայ շարուած են 60էն աւելի մանուկներ: Կը սկսին «Մեր Հայրենիք»ը ղեկավարութեամբ ուսուցչուհի Օր. Ալճեանի: Հետզհետէ կ'երգուին «Յառաջ նահատակ», «Ակօռիի մեծ կարասին» եւ «Մինչեւ յուսոյ»: Ահա մէկիկ մէկիկ յառաջ կուգան արտասանութիւն ընելու: Որ մէկը չի՛ չեր, ամէն մէկը ըսելիք մը ունի: Մանուկները ուրախ են, ուրախ են նաեւ ծնողները:

Կարճ դադարէ մը վերջ վարագոյրը կը բացուի: Բեմին վրայ են աշակերտները եւ սեղանին շուրջ նստած են դպրոցի վարչութիւնը եւ ուսուցչուհին: Սեղանին վրայ գիրքեր: Օր. Ալճեան կը բացատրէ թէ պարգեւ պիտի տրուի անոնց որ եղած են բարի, աշխատասէր եւ չեն բացակայած դպրոցէն: Կը կարդայ անունները, մէկիկ մէկիկ կուգան կ'առնեն իրենց նուէրները եւ շնորհակալութիւն յայտնելէ վերջ կ'երթան իրենց տեղերը: Ետքը տեղի ունեցաւ հայկական պար մը սպիտակ զգեստներով որ շատ լաւ կազմակերպուած էր: Կրկին կը բացուի վարագոյրը: Շարուած են աշակերտները բեմին վրայ, ահա կը սկսի խմբերգներու նոր շարք մը, «Հայկ ու Վարդանին», «Ի զէն Հայեր», «Արեւ ծագեց Թաւիս ամպերէն»: Կրկին կը սկսի արտասանութիւններու շարքը՝ աւելի վերջ արտասանութիւն եւ պատմախօսութիւն.

Դպրոցի վարչութեան կողմէ խօսք առնելով Գ. Ա. Գօյաճեան, բացատրեց թէ այս տարի դպրոցի կրթական վիճակը եղաւ ոչ-գոհացուցիչ, եւ թէ գլխաւորն պատճառն եղաւ ծնողներու անտարբերութիւնը դպրոցի հանդէպ: Աշակերտներու արձանագրութիւնը եղած է անկանոն, օրինակ 1937 հոկտեմբերին աշակերտներու թիւն էր 60, դեկտեմբերին եղաւ 80, 1938 փետրուարին 100, ապրիլին 115, Մայիսին 120: Ի՞նչպէս կարելի էր դասաւորել, երբ մէկը կուգայ հոկտեմբերին, միւսը մայիսին, ուր ամիս վերջ: Ասիկա ծնողներու ամենամեծ թերութիւնն է: Դպրոցը կը գոցուի յուլիսի վերջը եւ կը վերաբացուի Հոկտեմբերի առաջին հինգշաբթի: Ուրեմն ծնողները պէտք է իրենց զաւակները բերեն ու արձանագրեն: Նոյեմբեր մէկէն սկսեալ, նոր աշակերտ պիտի չընդունուին: Կը խնդրենք որ բացականերուն հաղորդէք այս յայտարարութիւնը:

Ամէնէն վերջ տեղի ունեցաւ հայկական պար մը հայկական տարազով: Երկու պարերն ալ սորվեցուցած էր խմբուհի Կարմիրմօրուքեան: Չմոռնամ ըսել թէ աշակերտները անակնկալ մը ըրած էին ուսուցչուհիին նուիրելով ծաղկեփունջ մը, փոքրիկ աշտարակ մը եւ ուղերձ մը: (Այս վերջինը աշակերտներու խնդրանքով յօրինած էր Գ. Ղ. Դանիէլեան):

Ներկայ մը

Ս. Օ. Միութիւնը

Սանասարեան Սաներու Միութիւնը կիրակի կէսօրէ վերջ Րաֆֆի ճաշարանին մէջ թէյասեղանի մը շուրջ համախմբած էր իր անդամները եւ անոնց ընտանեկան պարագաները, թիւով շուրջ 50 հոգի: Կը նախագահէր Փարիզի Հոգեւոր Հովիւ Վռամշապուհ արք.: Վարչութեան կողմէ տեղեկութիւններ տուին Գ. Գ. Հայկ-Արամ Քիպարեան եւ Մկրտիչ Գարուճեան: Խօսք առին նաեւ Վռամշապուհ արքեպս. եւ Գ. Գ. Հրաչ Զարդարեան, Ս. Աղապալեան, Վահագն Իշգալացեան եւ Բժ. Բալասան: Տեղի ունեցան նաեւ ժողովրդական երգեր:

Վարչութեան տուած տեղեկութիւններէն կը հասկցուէր, որ Սանասարեանի Եւրոպա ունեցած հիմնադրամը փրկելու համար եղած բոլոր փորձերն ապարդիւն մնացեր են: Դիմումներ եղած են աւելի առաջ Էջմիածին, Պոլիս Սանասարեան Խնամակալութեան, Գ. Նորատունկեանին, երբ ողջ էր տակաւին, ինչպէս նաեւ Բարեգործականին, որուն հոգածութեան ու խնամքին յանձնուեր էր հիմնադրամը Գ. Նորատունկեանի եւ Խնամակալութեան հաւանութեամբ: Այս վերջինը հաւանած էր որ տարեկան հարիւր վաթսուն հազար ֆրանքի պատկառելի գումար մը փոխադրուի Պոլիս ամէն տարի, կրթական պէտքերու համար:

Չորս-հինգ տարուան մէջ գանձը անտարբերապէս հալեր է, որ այժմ Պոլիս գրամ չի փոխադրուիր: Բարեգործականին դիմումներ եղած են, Սանասարեանի անունը մոռացումէ փրկելու համար որ եւ է հիմնարկութիւն ընել, որ եւ է կրթական հաստատութիւն, եւ սակայն այս մարմինը [illegible] պէս ձեռքերը լուացեր է, յայտնելով թէ իրենք որ եւ է իրաւունք չունին, եւ Պոլսոյ Խնամակալութենէն եկած հրահանգները գործադրողներ են միայն:

Ներկաները տխրութեամբ լսեցին տրուած տեղեկութիւնները, եւ ընդհանուր փափաքին վրայ վերընտրեցին նախկին վարչութիւնը, աւելցնելով պակսած անդամները: Նոր վարչութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալներէն, — Գ. Գ. Հայկ-Արամ Քիպարեան, Մկրտիչ Գարուճեան, Հրաչ Զարդարեան, Վահագն Արուլեան եւ Վահագն Իշգալացեան:

Ցանկութիւն յայտնուեցաւ հանդիսաւորապէս տօնել մեծ բարերար Մկրտիչ Սանասարեանի ծննդեան 120ամեակը, (1818) մահուան յիսնամեակը (1890) եւ Սանասարեան վարժարանի հիմնարկութեան 60ամեակը (1881), միեւնոյն ատեն լոյս ընծայելով հատոր մը, նուիրուած՝ Սանասարեան վարժարանի պատմութեան բարերարին, Կ. Եզեանցի տեսուչներուն, ուսուցիչներուն եւ սաներուն կենսագրութեան:

Սանէրէն մէկը

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՅԻՍ 28

ՊՈՒՑՕ — Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Մուրատ» խումբը, թէեւ քիչ մը ուշ, նախաձեռնած էր Մայիս 28ի 20րդ տարեդարձը տօնել արժանավայել կերպով:

26 Յունիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին բազմութիւնը գրաւած էր Հ. Յ. Դ. «Քարսեղ-Շահպազ» ակումբի նստարանները, հակառակ տաքին:

Հանդէսի բացումը կատարուեցաւ յոտնկայս, «Մեր հայրենիքը»ով զոր քանի մը ընկերներ եւ խաչուհիներ երգեցին, ղեկավարութեամբ Ա. Գ. Մեսումենցի. Ընկեր Ա. Քէնտիրեան պարզեց ժամուկ Հայաստանի ծնունդը: Ապա ներկաները հրաւիրեց վայրկեան մը յոտնկայս յարգել յիշատակը բոլոր նահատակ ազատիկներու, որոնք իրենց արեան վերջին կաթիլով ապահովեցին Հայրենի դաշտերն ու ձորերը: Մէջ ընդ մէջ մեներգեցին ճարտարապետ-էլեկտրագէտ Գ. Վ. Գազասարեան «Ալագեազ բարձր սարէն», «Փարեան օրեր», տիկիններ Վ. Ճերմակեան՝ «Գարուն», «Ջէյրունցիներ», Սիրուն Հալաճեան՝ «Բարի լուսոյ», «Աչքերով խորունկ երգերը», ընկերակցութեամբ (դաշնակ), Ա. Գ. Մեսումենցի: Արտասանեցին Տիկին Սաթենիկ Հալաճեան «Հայրենիք», Օր. Ե. Վարդանեան «Հայաստանին» (Յօդ. Մահտեսեան), եւ փոքրիկն Ս. Տօնէրեան «Հայաստանին»:

Քառորդ ժամ դադարէ վերջ, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, ընկեր Հրանդ Սամուէլ, որ մօտաւորապէս մէկ ժամ տեւող ճառով մը բացատրեց «Մայիս 28»ի իրական իմաստը: Պատմական փաստերով քաղաքականն բրաւ հայ ժողովուրդին երէկուան եւ այսօրուան վիճակին: Շեշտեց թէ հայկական դատը չի կրնար լուծուած նկատուիլ, որքան ատեն որ հարիւր հազարաւոր Հայեր իրենց մայր հայրենիքէն դուրս կ'ապրին, իրբեւ հայրենազուրկ: Խօսեցաւ գաղութներու մէջ նոր սերունդը իրրեւ հայ մեծցնելու անհրաժեշտութեան մասին, գովեց Գորոսի աւ մը Հայերուն կատարած աշխատանքը այդ ուղղութեամբ: Ետքը ակնարկ մը նետելով ներկայ քաղաքական կացութեան, մասնաւորապէս Հայաստանի դէպքերուն վրայ, յորդորեց միացեալ ճակատ կազմել՝ որպէսզի վաղուան փոթորիկը ջլատուած ուժերով չդիմաւորենք եւ անակնկալի չգանք: Վերջացնելով, հրաւիրեց աջակցիլ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որուն ամբողջ գործունէութիւնը նուիրուած է ազատագրութեան սրբազան գործին: Ընկերոջ ճառը կ'ընդմիջուէր ծափերով:

Հանդէսի վերջաւորութեան ներկայացուեցաւ կենդանի պատկեր մը, Ա. Ահարոնեանի «Հակումի գիշերը»:

Հանդէսէն վերջ տեղի ունեցաւ խրնջոյք որ տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամը 1: Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Հրանտ Սամուէլ որ կառավարեց խրնջոյքը՝ խանդավառ մթնոլորտի մէջ:

Ցայտնուած փափաքին վրայ ընկեր Հ. Սամուէլ յետաձգեց իր Փարիզ մեկնումը եւ չորեքշաբթի իրիկուն Գ. Դ. Շահլամճեանի ճաշարանին մէջ հրապարակային դասախօսութիւն մը տուաւ՝ օրուան հրատապ հարցերուն շուրջ: Արագ ակնարկ մը նետելէ վերջ միջազգային ներկայ կացութեան վրայ, ծանրացաւ մասնաւորապէս Սանճաքի խնդրին վրայ, քննեց Մերձաւոր Արեւելքի մէջ վերջին տարիներու ընթացքին առաջ եկած փոփոխութեանց պատճառները, մեծ պետութեանց մրցակցութիւնը ու հակամարտութիւնները եւ հայ ժողովուրդին պարտականութիւնները: Խօսեցաւ նաեւ Հայաստանի ներկայ կացութեան եւ գաղութներու վիճակուած դերին վրայ, յորդորելով չվհատիլ եւ անյողդողդ կամքով դիմագրաւել ապագան:

Ընկերոջ դասախօսութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց ունկնդիրներուն վրայ: Ներկաներէն քանի մը հոգի հարցումներ ուղղեցին որոնց ընկերը գոհացում տուաւ:

Կ. Ցօնէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՆՈՐ ԳԻՒՏԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 Յունիս).

— «Թուրքերը նոր գիւտ մը ըրած են, այն է թէ Հայերը կը պատկանին թուրք ցեղին եւ հայերէնն ալ թուրքերէնի մէկ աղճատուած գաւառաբարբառն է:

Չէ՞ք հաւատար: Կարդացէք «Հապէր» եւ «Աքշամ» թուրք թերթերուն մէջ գրուածները:

«Պատմութիւնը ցոյց կուտայ... կ'ըսուի հոն— թէ Հայերը Թուրք են: Իմ կատարած ուսումնասիրութեանց կարգին. Անատոլուի կատարած ազգերու աշխատանքը հարաւային Գերմանիոյ մէջ կանգ առած է, եւ այսօր Վիւրթէմպէրկի Գերմաններուն մօտ թուրք-հայ ցեղին պատկանող հազարաւոր հոգիներու կը հանդիպինք, այնպէս որ մարդ ինքզինքը Թուրքիոյ մէջ կը կարծէ... Երմէն տղամարդը կը Օրմանէ եւ թուրքերէն է: Այս անգամ չի՞ հասկցուիր, թէ Թուրքերէն փրցուած զոյութիւն մըն է Հայը»:

Ահա թրքական «յայտնութիւնը» նաեւ լեզուի մասին.—

«Հայերէն կոչուած լեզուն երբ «Ալ-փեն լեզու» տեսութեամբ վերլուծենք, կը տեսնենք թէ մեր ցեղակիցներուն գործածած թուրք լեզուին աղճատուած եւ տեսակ տեսակ տարրեր խառնելով հայերէն անունը առած գաւառաբարբառ մըն է»:

Եւ գիտէ՞ք ով է այս չնաշխարհիկ գիւտին հեղինակը: Ինքը՝ Աթաթիւրքը, Մուսթաֆա Քէմալ փաշան:

Ճիւմհուրիէթ թերթին մէջ յայտնի Եունուս Նատին կը հաղորդէ թէ՝

«Աթաթիւրքի պատմական հետազօտութիւնները ցոյց են տուած, որ Հայերը Թուրքերէ սերած են: Աթաթիւրքի կատարած մեծ յեղաշրջման մէջ լեզուէն յարգանքի արժանի մեծ կարեւորութիւն մը ունին այն նոր ճշմարտութիւնները, զորս անիկա Քաղաքակիրթ աշխարհին առջեւ դրած է՝ լուսաբանելով պատմութեան մինչեւ հիմա մեզ չդպցուցած խաւարը: Ահա այս յեղաշրջումներու լոյսին մէջ, Թուրք եւ Հայ՝ պատմութեան մէջ գլուխ գտած են իբրեւ միեւնոյն ծագումն ունեցող մարդիկ: Աթաթիւրքի յեղաշրջումը իրագնող Թուրքերու իրական զգացումը այս է հիմա Հայոց հանդէպ»:

Այս բացայայտ եւ այնքա՜ն երախայական առասպելները տարածելով՝ Թուրքերը, կը թուի թէ, երեք հիմնական նպատակներ կը հետապնդեն:

Առաջին՝ անոնք ի նկատի ունին Ալեքսանտրէթի շրջանը, որուն Հայերը երբ իրենց հարազատ եղբայրները ներկայացնելով՝ կ'ուզեն մեծամասնութիւն մը ստեղծել իրենց ի նպաստ:

Երկրորդ՝ այս առասպելի օգնութեամբ կը ձգտին հարկադրել իրենց լուծին տակ մնացած հայկական բեկորները՝ ի սպառ հրաժարելու հայ դպրոցներէն, հայ լեզուէն ու գրականութենէն, ինքզինքնին Թուրքերէն տարբեր ցեղ մը ճանչնալէն, նկատելով Թուրքերէնը իբր իրենց հարազատ լեզուն եւ ինքզինքնին զգալով այսուհետեւ իբր Թուրք ցեղի զաւակներ, որով, ուրեմն, մոռնալով իրենց հայկական ուրոյն ծագումն իսկ:

Երրորդ՝ Թուրքերը իրենց յերիւրած առասպելի միջոցով իւրացուցած կ'ըլլան հայ ցեղի պատմական ամբողջ ժառանգութիւնը, դարձած կ'ըլլան արիացիներ ծագումով ու մշակոյթով, կապուած կ'ըլլան օրկանապէս Եւրոպացիներուն եւ անոնց քաղաքակրթութեան հետ, պէտք չեն ունենար այլեւս ամչնալու իրենց բարբարոս անցեալէն, կ'ունենան ոչ միայն քանդել եւ սպաննել գիտցող, այլեւ բարձր քաղաքակրթութիւն ըստեղծող եւ շինարար աշխատանքի ընդունակ ազնիւ ցեղի մը բոլոր դրական յատկութիւնները:

Թուրքերը, ինչպէս կ'երեւի, անհերքելիօրէն, չափազանց կը տառապին այժմ Inferiority Complex (ստորադասութեան հիւանդագին զգացում) կոչուած հոգեկան ախտէն եւ չեն ուզեր հաշտուիլ պատմական այն անհերքելի ու հանրածանօթ փաստին հետ, թէ իրենք մոնղոլական ծագում ունին, թէ իրենք օտար են միանգամայն եւրոպական ցեղերուն եւ քաղաքակրթութեան, թէ իրենք պարզապէս Միջին Ասիայէն գաղթած բարբարոս ցեղ մըն են, որ դարերու ընթացքին դրական ոչինչ են տուած մարդկութեան, եւ որ գիտցած են միայն քանդել բարձր քաղաքակրթութիւններ, հուրէ եւ սուրէ անցընել իրենցմէ շատ բարձր ցեղեր, թալլել ու աւերել իրենց շուրջը շարունակ՝ պատմութեան մէջ տխուր հռչակ մը հանելով միայն իբրեւ անօրինակ ու անմարդկային ջարդարարներ:

Այսպիսի մռայլ ցեղային անցեալ մը այնքա՜ն կը ճնշէ քէմալական Թուրքերու հոգիին վրայ, որ անոնք չեն իսկ ամչնար նոյնանալու իրենց զոհը եղող հայ ցեղին հետ, չեն ամչնար Թուրքերէնը հայերէնի հետ խառնելով: Այդ կերպով անոնք կ'ուզեն նուազ պատճառ ունենալ ամչնալու իրենց անցեալէն: Այդ կերպով անոնք կ'ուզեն հիմ ու իրաւունք ունենալ հպարտօրէն խառնուելու քաղաքակիրթ ազգերու կարաւանին:

Արդեօ՞ք Inferiority Complexի հետ միասին նաեւ վատ խիղճը չէ՞ որ կը տանջէ Թուրքերը: Արդեօ՞ք իրենց ահաւոր ոճիրներու ձգած խորունկ հետքերը ջնջելու համար՝ անոնք չեն ձըգտիր բարոյապէս բարձրանալ իրենց դժբախտ զոհերու մակարդակին վրայ: Արդեօ՞ք անուղղելի այդ ջարդարարները ու թալանճիները, ամբողջ ժողովուրդ մը վայրագօրէն կոտորելէ յետոյ, այժմ ալ անդիմադրելի մղում չեն զգար իրենց մէջ յափշտակելու նաեւ այդ ժողովուրդի անցեալը, ցեղային ծագումը, մշակոյթը, լեզուն եւ հոգեւոր ամբողջ ժառանգութիւնը:

Ամէն պարագայի տակ երեւոյթը չափազանց ուշագրաւ ու յատկանշական է թրքական նկարագրի ու մտայնութեան համար եւ աննախընթաց է ազգերու բովանդակ պատմութեան մէջ»:

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ

ՁՆԿՈՒՆՑ ՅՈՒՇԵՐԸ

Սակայն ամբողջ գիւղը կը սիրէր այս մարդը, որովհետեւ հարսանիքներու զուարթութիւնն էր, խրախճանքներու, տօներու, ուխտագնացութիւններու կուռքն էր: Թիզ մը հող չունէր գիւղին մէջ ու կ'ապրէր ինքնիրմէն առլման արհեստով: Պայտար էր ու երջանիկ էր իր լեփ լեցուն տունով: Կար հացթուխ մայրը որ կէս «բժիշկ» էր, որ ինքզինք կ'անուանէր բժիշկ· ունէր լուակեաց կին մը ու զաւակներ, ինք երջանիկ էր. համակ ուրախութիւն, երգ, սրախօսութիւն, կատակ ու անոյշ ծաղրանք: Եթէ այն պակասութիւնը չունենար որ թուեցի, մենք շատ անգամ զինք պիտի չփոխէինք ծաղկած ծառի մը հետ ու թռչուններու պէս թեւերուն վրայ պիտի թառէինք:

Կարե՛կ աղբա՛ր:

Հարսանիքին ո՞րք կ'ուզես: Պիտի ըսեմ հօրս որ ոչ թէ՝ մեր տան առջեւ, այլ մինչեւ հարսնցուին տանը լայն գորգ ու կարպետ փռել տայ: Երբ մայրս գիս կարգէ, անպատճառ դուն պիտի ըլլաս հարսնուորին գլուխը ու քանի որ անանկ կը կամենաս, փողոցը փռուած թանկագին գորգերուն վրայէն ձիերը քալէ, երգելով երգելով, մեր գիւղի աղջիկներուն հանած չէրերը դուն բոլորը գիտես, դուն ալ պակաս բանաստեղծ չես արդէն:

Տավուլ-զուռնայի առջեւէն, ծունկի վրայ պար կը դառնաս, ճակատդ ոսկի կ'ուզես փակցնեն, զուռնան պայթեցնելու չափ, ատ ըլլայ [illegible]: Ամէն դրան առջեւ յանկար (ափսէ) ի վրայ օղի ու գինի «բաժնուած տակ», ուտելի՛ք կ'ուզես. ո՞վ կրնայ մերժել: Մեր դրան առջեւ ալ ի՛նչ կ'ուզես մորթեն չէմքին վրայ, արեան շատրուանին հետ դուն պարելով պիտի օղի խմես, մեր անկրդի արտերուն պէս ծծելով. Թող քու կամքդ ըլլայ, միայն թէ՝ մեզի հետ ծնած-մնացած մեր եզներէն չըլլայ. մենք անոնց մահը չենք տեսած. Հայրս կը յիշէ մէկ հատ միայն ու ինք անկէ սպիտակ վէրք մը ունի որ կը կոտտայ մինչեւ վերջ: Հեռու երկիրներէ պիտի բերեմ, եղ մը խմ քրտինքով պնուած:

Կարե՛կ աղբա՛ր:

Միայն թէ՝ երբ ձեր գանէն անցնիմ այնպէս մի ասանկներ հոգիս:

—Ես ի՞նչ կեցեր եմ, չըլլայ թէ արհեստս ձեռքէս առնել ուզես:

Ես ուրիշ ճամբայ չունէի դպրոց երթալու համար. յետոյ աս իմ ճամբաս էր: Ցան եւեւի կողմէն թէ հեռու էր եւ թէ վարժապետին գիւղին պիտի անցնէի, հոն ալ կարծես պատուելին չէր թողուր, իրենց շուներն ու տղաքը վազով էին. վարժապետը յարգելու համար ամփոփուած էինք անոնց մէջ ալ քաշուիլ: Կարեկ աղբարը կը նախընտրէի, անկէ վերջ ամէնքէն կ'[illegible] տառը կար որ մէկը միւսին մոռցնել կուտար: Միայն թէ՝ հոն բոլորովին տարբեր էր պատճառը:

Ես խելքի հասնելով, խաչը փորել մը՝ աքցալով կը ժամանայի երկրորդ փորձանքին ու կը սկսէի դողալ երբ կը լսէի.

— Ըմպա՜ու. ը՛մ ը՛մ պա՛ու ո՛ւ ո՛ւ ա:

Ձնկունց Աղաճան աղբօր ցուլերը դուրս կ'ելլէին:

Դուք տեսա՞ծ էք ցուլեր, քա՛ղցէք: Առաջնորդէք բանէ. ես նոյնիսկ ցուլերու ջոկեր տեսած եմ: Գիտեմ թէ սպանիական ցուլերուն, կըրկէս բերելէ առաջ վօտքը կը խաղցնեն ու իրենք կ'ըսեն [illegible]: Ն. Վ. Ալլուինի թաղուէրին համար սնուցուած ցուլերէն՝ հաճոյքի համար քանի քալեր եմ, անոնց զղջանի աչքը սուրալը լռելով խնացեր եմ, ցուլեր որոնք քիթէն օղակուած, ոտքերէն շղթայուած են որպէսզի անշարժութեան մէջ գեղարուեստագէտ-թեամբ պարարտանան եւ Ն. Վ. Նիհար զաւակները սնուցանեն. ի՛նչ կը կարծէիք հաւաս, մեզի պէս խեղճատակ այծերու արտասուն միտա՞ք կը մնային... Նոյնիսկ Զաքարի անասուններուն մէջ վայրի ցուլերու յարձակումը կրցած եմ հոգանոցով փախուստ մաանել, բայց Ձնկունց ցուլերը տարբեր բաներ էին:

Սարմաքայ շարժում զօրչ արձաններ: Երկու հատ էին անոնք, բայց մեզի համար միասար մը կը կազմէին. այնքան նման էին իրարու ընտանութեամբ ու մարմնով:

Հեռուէն դոյգ մը առիւծներու կը նմանէին. երբ փողոց կ'ելլէին ասպարէզ կանչելով բոլորին, նոյնիսկ պատերը կը դողային:

Անոնց համբաւը գիւղէ գիւղ գացած էր, երկրէ երկիր տարածուելու համար: Անոնց յաղթապանծութիւններու պատմութիւնը չկար: Ամէն ոք պարտաւոր էր զգուշանալ անոնցմէ, ուրիշ ոչինչ: Լաւ, բայց ի՞նչպէս ես զգուշանայի, ահա՛ նեղ փողոցին մէջ յանկարծ դէմս կ'ելլեն քարերը դողացնելով. փայլուն երկու զոյգ [illegible] անկած վրան կը յարձակին, [illegible] պէս աչքերը ոսկեած. Դեռ հեռուէն ես կը զգայի որ կոզերուն մէջ եղջիւրներ կը խրուէին եւ ես անոնց դէմ ունէի Դ. Խաչկոնցէն թափած թերթեր, գրաբար Աւետարանի անթափանցելի բառեր ու քանի մը ընկերներու ծաղրանկարները որոնց համար վարժուած էի ծեծ ուտել մեր պատուելիէն: Ես ատոնցմէ զատ ուրիշ զէնք, միջոց չունէի.

— Մայրի՛կ, կը պոռայի ու ահա Աղաբարը նոր մէջէ՞ն կ'ելլէր փրկարար հրեշտակի մը պէս ու անոնց [illegible] չանթարգել ըլլալու համար՝ կ'ըսէր անոնց գա-չոփի պէս ողորկ նորաբոյս եղջիւրներուն վրայ, ու անոնք զինք օդին մէջ վեր առած կը տանէին անսահման ուրախութիւն պատճառելով իրեն. որովհետեւ միայն այդ պարագային էր որ՝ կը տեսնէինք խնդալը, դէթ ակռաներուն ցուցադրութիւնը:

Դպրոցին մէջ ականջով միայն կը լսէի, իսկ միւսը մշտական ազատ դրուած էր հեռաւոր ձայնի մը. ցուլերու մարտագոռ բառաչին, հոգիս անոնց ոտքերուն հետ կը թափառէր անդաստանները:

Հաճոյք կը զգայի պահուած տեղէս դիտելով անոնց ազատ խաղերը:

Անոնք երբեք իրարու ետեւէ չէին քալեր:

Նոյնիսկ ահզասարափ անձրեւի ատեն երբ մարդ-մարդասանք, հաւ ու ճնճղուկ ծակամուտ կ'ըլլային՝ ցուլե՛րը. հօփա՛, հո՛փ, հո՛փ, հոփա՛յ — ջրվէժի պէս կը ցատկռտէին տան ու կը սկսէին փխրուն հող փորել եղջիւրներով, կճղակներով, ու կոյնոցին կը ներկէին սարսռով, կաղձնեով, տեսակ տեսակ հողաններէրով:

Խ. ԱՐԱՍԱՆԻ

(2)

(Շար.)

Հրեաները, որոնք խմբովին արձակուեցան եւ որ եւ է յոյս չունին ուրիշ գործ գտնելու ։

Բոլոր այն Հրեաները որոնք փողոցի վրայ նայող յարկաբաժիններ կը բնակին, հրաման ստացան անմիջապէս հեռանալու ։ Հրեաներ հազիւ կը նըշ-մարուին քաղաքին փողոցներուն մէջ, եւ ընդհանրապէս անցագրի համար պահ կայմած առեն ։ Անոնք վտարուած են բոլոր հանրային պարտէզներէն, չեն կրնար օրինէմա, թատրոն կամ սրճարան մտնել առանց անարգուելու ։ Անհրաժեշտ պիտոյքները կը գնեն հրէական խանութներէ, իրենց տուներուն մօտ ։

Աւստրիոյ կայուն վիճակ ստացած է Վիէննայի մէջ, նոյնպէս շրջագայութիւնը ։

*** Կառավարութիւնը ամէն միջոց կը փորձէ որ առաջ լրացնելու համար Աւստրիոյ ձուլումը ։ Լուծուեցան նախկին պատերազմիկներու 174 ընկերութիւններ, ոստիկանական 37 ընկերակցութիւններ եւն. ։ Խափանուած են շատ մը կարեւոր թերթեր ։ Վիէննայի փաստաբանական կաճառին ըստ ամէն վերջը, երբ 730 հրեայ փաստաբաններ վտարուեցան, այժմ ձեռնարկուած է միջնակարգ վարժարաններու արիականացման ։

Ծանր դէպքեր Պաղեստինի մէջ

Ահաբեկչական գործունէութիւնը օրէ օր կը սաստկանայ Պաղեստինի մէջ ։ Ջորեքշաբթի օր ռումբ մը պայթեցաւ Հայֆայի հրապարակին վրայ, ուր բազմաթիւ Արաբներ համախմբուած էին ։ Ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ կատաղի կռիւ մը սկսաւ ։ Պայթումի եւ հրացանաձգութեան հետեւանքով մեռան 20 հոգի, որոնց 18ը Արաբ, երկուքը Հրեայ ։ Ծանրապէս վիրաւորուեցան 38 հոգի, թեթեւապէս՝ 22 հոգի ։

Ոստիկանութիւնը եւ զօրքը խստիւ կը հետապնդեն ահաբեկիչները ։ Ռումբ մը Արաբներ յարձակում կրեցին, երբ կը փորձէին քանդել Իրաքի նաւթագիծը ։ Ինը Արաբներ սպաննուեցան ։

—o—

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ճամբոն հասած լուրերու համաձայն, ռուս զօր. Լուշկովի փախուստին հետեւանքով, բազմաթիւ բարձր պաշտօնատարներ ձերբակալուած են Ծայր. Արեւելքի մէջ ։ Առաջին անգամ ըլլալով ձերբակալուած են տասնեակներով երեւելիներ, — հրամանատար, գործավար, խմբապետ եւն. ։

41 ԹՈՆ ՋՈՅԼ ՈՍԿԻ փոխադրուած է Սպանիայէն, 1931էն ի վեր եւ պահուած Պանք տը Ֆրանսի մէջ ։ Սպանիոյ երկու կառավարութիւնները եւս պահանջած ըլլալով այս հարստութիւնը, Փարիզի Վերաքննիչ Ատեանը ամէն օր քննեց խնդիրը եւ վճռեց թէ առ այժմ կարելի չէ վերադարձնել այդ աւանդը ։

ՉԻՆՆԻ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ պատերազմին առաջին տարեդարձը լրացաւ յուլիս 6ին ։ Այս առթիւ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ աւելի քան մէկ միլիոն մարդկային կեանք զոհ տրուած է, եւ ուսկայն ճամբոն տակաւին շատ հեռու է իր գլխաւոր նպատակէն ։ Չինացիները ունեցած են 450.000 մեռեալ եւ 850.000 վիրաւոր, ճափոնցիները՝ 90.000 մեռեալ եւ 100.000 վիրաւոր ։ Ճափոն գնելի տակ առած է մէկ միլիոն գինուոր, Չինաստան՝ երկու միլիոն, 1400 մղոն տարածութեամբ ճակատի մը վրայ ։

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնական կառավարութիւնը առաջարկած էր չէզոք նաւահանգիստ մը յատկացնել օտար առեւտրական նաւերու համար (Ալմերիա) ։ Անգլիոյ նաւատէրերը մերժեցին ։ Բանակցութիւնները կը շարունակուին, ինչպէս եւ ռմբակոծութիւնները ։

ՉԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵՆԷ ԱԶԱՏԵԼՈՒ համար խարդախ վկայականներ կը բաժնէին Մարսէյլի մէջ ։ Ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ երեւան հանել կեղծարարները եւ ձերբակալեց երեք հոգի, որոնց մէկը բժիշկ է ։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏՈՍԵԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11ը ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ GRAND ARBRE, Maison FIQUETի պարտէզին մէջ

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՊՈՒԼ. ՕՏՏՈՅԻ Մ.ՃԻՒՂԻ

10 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2էն

Սէնթ Անտրէի օդաւոր պարտէզին մէջ

ՄԱՐՍԷՅԼ ՓՐԱՅՈՅԻ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ Կիրակի օր, 10 Յուլիս, կը կատարուի Ս. Թարգմանչաց տօնը։ Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Զգօն վրդ. Ցակոբեան։ Նաեւ մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցին հիմնադիր-բարերար Գ. Վահան Խորասանճեանի ծնողքին եւ ընտանիքին հանգուցեալներու յիշատակին։

Ամառնային դպրոցական հանդէս Ալֆորվիլի մէջ

10 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2էն, տեղւոյս եկեղեցին մէջ։ Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՇԱՎԻԼԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 9 Յուլիս, Շաբաթ, իրիկուան ժամը 9ին, դպրոցի սրահին մէջ ։ Բոլոր անդամ-անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է ։ Կը հրաւիրուին նաեւ համակիրները ։ Զեկուցում պատգամաւորի եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան ։

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԵՆԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ կարեւոր օրակարգով, 9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը ճիշդ 9ին, սովորական հաւաքատեղին ։ Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է ։

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Երիմեան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողովի կը հրաւիրէ Կապոյտ Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» Կոմիտէի, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան եւ Իսիի Հայ Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Երիմեան» սրահին մէջ ։ Օրակարգ՝ Սրահի ընդարձակման եւ բեմի շինութեան հարց ։

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի 6րդ. Պատգ. Ժողովը կը գումարուի յառաջիկայ Օգոստոս 13ին, Շաբաթ առաւօտ, Տէսինի մէջ ։ Օրակարգի նիւթերը առանձին շրջաբերականով պիտի հաղորդուին մասնաճիւղերուն ։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութիւնը՝ ընկերահաւաքական ժողովի կը հրաւիրէ Անիէռի եւ Քոլոմպի զինակից ընկերներն ու համակիրները 10 Յուլիս, Կիրակի ժամը 3ին Անիէռ, Զաքարի սրճարանը, 34 Villa Rouveyvolle: Ներկայ կ'ըլլայ Գնդ. Բաղդասարեան որ պիտի խօսի Միութեան նպատակներու եւ օրուան հարցերու շուրջ ։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette. angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Dameame — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Ժողովներ

ՇԱՎԻԼԻ «Զրդուեան» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

«ՅՈՅՍ» ...

ԼԻՈՆԻ «Մուսա-Լեռ» խումբի ընդհ. ժողովը 8 Յուլիս, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին. 15 Quai Victor Augagneur սրճարանի ներքին սրահը.

ԳՈՒԼՎԱՐ ՕԺՏՈՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Սէնթ Լուիի սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԳՈՒԱԼԻԻԶԻ «Վարանդեան» խումբի դասախօսական ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեաններու բնակարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով. Պիտի դասախօսէ Ընկ. ՓՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ, նիւթը «Ցեղայ Դաշնակցական մը յատկանիշները»

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Սոմխեդքայրեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԱՎԻՆԵՕՆԻ «Մուրատ» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Շաբաթ, 9 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 9ին. ընկեր Մկրտիչ Գաբրիէլեանի բնակարանը ներկայանալ անդամատետրով։ Կարեւոր օրակարգ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 3ին, անձրեւին պատճառաւ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Յուլիս 10ին։

Մեծ դաշտահանդէս

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սարսէլի «Հրայր» եւ Աննուվիլի «Ռազմիկ» խումբերու կողմէ, հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. «Վարդան» Ենթակոմիտէի։ 10 Յուլիս Կիրակի, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ. Օ-ՏԻՒ-ՌՈՒԱՆի եւ եւ. Օ-ՓՈՆ-ԻՒՌՈՆ ՏԷՅԻ ծառաստանին մէջ։

Բանախօսութիւն, ելք, արտասանութիւն եւ գաշտային խաղեր։ Պիտի նուագէ խմբապետ ԳԱՐԵԳԻՆ եւ փոքրիկն Ռէժինա պիտի պարէ հայկական եւ կովկասեան պարեր։ Ճոխ եւ գիւրամատչելի պիւֆէ, խմիչք։ Մուտքը ազատ է։

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի

Դաշտահանդէս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Հ. Յ. Դ. ԻՍԻԻ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ

Մէօտօնի պաշ ագըիւրին մօտ (Թամփ Վէրի կից)

Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, երգ եւ նուագ։

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի.

Պարահանդէս Երեկոյթ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը 19էն մինչեւ կէս գիշեր իր կեդրոնատեղին 8, Rue Bossuet, Paris

SAUTERIE . . ORCHESTRE

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՑԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 10էն մինչեւ կէս գիշեր

ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, GRAND ARBRE, Maison FIQUET

Գեղարուեստական բաժին, զանազան խաղեր եւ անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ. Թանկօ եւ ճազ, ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Տեթրօն փոխել Denfer Rochereau եւ առնել Robinsonի գիծը։

Մուտք 5 ֆրանք

Ուտելիքը կարելի է միասին բերել

ԴԱՇՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութեան դաշտագնացութիւնը 10 Յուլիս, Կիրակի, «Սէն Ժէր»ի ծովահայեաց անտառին մէջ։

Արձանագրութեանց համար դիմել՝ Թէլեանի, 8 a Rue Francis de Pressensé Մարսէյլ, ամենաուշը մինչեւ 7 Յուլիս, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 7ը։ Երթեւգարձ շոգեկառքով 7.50 ֆրանք։

Դաշտահանդէս

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

24 Յուլիս, Կիրակի, ժամը 3ին, վարժարանին պարտէզը

1. Bld. du Nord, le Raincy

Կը ներկայացուի ԱՆՈՒՇ օփերէթէն պատկերներ ղեկավարութեամբ ԴՄԻՏՐԻԵԱՆԻ։ LES CHAUSSONS DE LA DUCHESSE ANNE (օփէրէթ), հայկական պարեր. ծաղիկներու պալէ, զանազան պատկերներ, մարզական խաղեր։

Ճազ եւ պար մինչեւ մութ։ 10 ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով, (կը խնդրուի միասին ուտելիք չբերել)։ Մուտք 5 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Opéraէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս 21A եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք՝ direction Gargan, իջնել Raincy-Pavillons:

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Պրէպան Մարսէյլէի սրահին մէջ, ներկայութեամբ յոբելեարին եւ հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր հովիւներուն։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

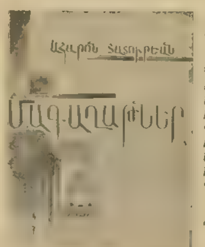
Բանախօսութիւններ եւ գեղարուեստական բաժին։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ հատոր մը, 300 էջ, Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով

Գլուխներ այս հոյակապ քերթուածագիրքէն.—

ՃԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ԳԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԿԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱ...
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԵԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել նեղինակին,
17, Rue Dameame, PARIS

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«Մատենաշար Ռազմիկ»ի թիւ ...

Հրատարակութիւն Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ

Այս գիտական խիստ արժէքաւոր ուսումնասիրութիւնը գործն է Հրանտ Փաստրմաճեանի, որ վերջերս անգլիերէն լեզուով լոյս տեսած է Վաշինկթոնի մէջ։ Մեր համակրելի աշխատակիցը շատ պարզ եւ հասկնալի լեզուով կ'ուսումնասիրէ լեռնային զանազան ռազմարշաւները — մասնաւորապէս Հայկականը — տալով անոնց շուրջ կատարուած զանազան նշանակալից դէպքեր, ...լով պատճառներ, թիւեր ու դէմքեր ։

Հեղինակը ազանչելիօրէն կը պարզաբանէ լեռնային հոգամասերու ...յատուկ կազմութիւնը ու անոնց դերը ռազմական գործողութիւններու ... Կը խօսի զանազան տեսակի կռիւներու մասին ։ Կը պարզէ լեռնային երկիր...րու պարենաւորման եւ փոխադրութեանց դժուարութիւնները, լեռնային ...տուկ զօրամասերու կազմակերպութիւնը, զատերու գործը եւայլն ։

Հայերէնի թարգմանուած այս գործը պիտի հետաքրքրէ անխտիր ... նախկին ռազմիկները, նորակոչ զինուորներ, եւ առհասարակ ամբողջ հասարակութիւնը

Գիրքը 100 էջէ աւելի, գեղեցիկ տպագրութեամբ եւ հողուագիծ նկարներով զարդարուած է ։

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԻՈՒՆԻ — ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հաւաքածոյ կազմելու համար կը պակսին հետեւեալ թիւերը 1. 2. 13. 20. 39։ Առաջին առթիւ պէտք ունինք թիւ 39ին։ Վերադարձնողներուն պատրաստ ենք տալ պահանջուած փոխարինութիւն (Շնորհակալութիւն մեր բարեկամներուն, որոնց բարեացակամութեամբ լրացուցինք քանի մը հաւաքածոյ)։

ՀԱՅ ԲՈՅԺի երեք տարուան հաւաքածոն, առանց ապահովագրական թիւերու, կը ծախուի 50 ֆրանք,— մօտաւորապէս 700 էջնոց հատոր մը։

Դիմել՝ 17, Rue Dameame, PARIS:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ են Հայ.Բոյժի 45, 46 եւ 47 թիւերը։

ՀԱՅ - ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30, արտասահմանի համար 35 եւ 40 ֆրանք (ըստ երկրի)։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ (սահմանափակ թիւերով)

ՅԱԿՈԲ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

ԴԻՒՑԱԶՆՈՒԿԱՆ ՀԱՅՈՐԴԻՆ

(Բնական լուսանկարներով)

ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ

(Ալֆորվիլի ֆիզիքական դաստիարակութեան ղեկավար)

Գին՝ Ֆրանսա 8 ֆրանք, Սուրիա 6 ֆրանք, Ամերիկա 50 սէնթ

Բոլոր ապացուցներով կանխիկ

Ստանալու համար դիմել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil. Asnières (Seine) France

Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44RueDunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻՒ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42 69

Ընդունի ամէն օր ժամը 14—20։

Կամ ուրիշ ժամադրութեամբ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 9 ՅՈՒԼԻՍ
SAMEDI 9 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3778

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ՝ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Միջազգային մամուլը կը շարունակէ աւելի կամ պակաս վաւերական յայտնութիւններ հրատարակել, Սանճագի անցուդարձին եւ առ հասարակ Մօտաւոր Արեւելքի նոր տագնապին առթիւ :

Իրականին մէջ, մեծ գաղտնիքներ չեն որ կը պարզուին : Կան չորս մը բացորոշ իրողութիւններ, որոնց լոյսը կ'օգնէ քակելու հանգոյցը :

Սովորական բացատրութիւն մը գործածելով, կրնայինք ըսել թէ 1914ի պատմութիւնն է որ կը կրկնուի, — ազդեցութեան պայքար, ի հարկին պատերազմի յանգելու գնով :

Քսանըչորս տարի վերջն ալ, շատ բան փոխուած չէ պայքարի ձեւերուն մէջ: Տնտեսական յարաճուն գործունէութիւն, եւ ուէն ալ՝ քաղաքական ծրագիրներ, մերթ սողոսկուն, մերթ սպառնալից :

Արեւմտեան Եւրոպան կորսնցուց իր հանգիստը, այն օրէնի վեր որ Փաշական Իտալիան աչքերն ուղղեց դէպի Արեւելք եւ իսլամական երկիրները, իսկ ջախջախուած Գերմանիան ոտքի կանգնեցաւ, շատ աւելի հզօր եւ սպառազէն :

Ֆրանսայի նախկին վարիչները (Լավալ եւ ընկ.) յաջողեցան Իտալիոյ ծաւալման ճամբաները վերածել զիկզակի, մղելով դէպի Եթովպիա: Հռոմ յաղթեց, բայց Կարմիր ծովը չէր որ պիտի բանար հռոմէական կայսրութեան ճամբան: Ուրիշ խօսքով, պահեստի ծրագիրներ միշտ ալ կան, առաւելապէս ուղղուած դէպի արեւելեան Միջերկրական :

Միւս կողմէ, Գերմանիա սատրնձնուրոյ ... Պալքաններու եւ Թուրքիոյ մէջ, առ այժմ տնտեսական գետնի վրայ, բայց աւելի յայն թէեւ հեռաւոր ձգտումներով: Միայն առեւտրական գետնի վրայ կատարուած նուաճումները արդէն մտրցուած էին Փարիզն ու Լոնտոնը: Սեզոնաւորական մեծ օրկանը, «Էնֆորմասիոն», կ'ըսէր վերջերս .

— «Պերլին որ անշուշտ ի վեր ամբողջ տեղաւորուած է կեդրոնական Եւրոպայի մէջ, ակնարկը դարձուցած է դէպի Անթեւէյ, ախորժակը բացուած է եւ կ'երազէ Պոլսոյ ու Պաղտատի գիծը :

Թուրքիոյ կացութիւնը խորհրդանշական է (սէմպոլիք): Շրնորհիւ Տօքթ. Շախթի ճարպիկ մեքենայութեանց, Գերմանիա իր տնտեսական խնամակալութեան ենթարկած էր այս երկիրը: Այսպէս, 1936ին գնեց Թուրքիոյ արտածած բերքին հարիւրին 51ը, իսկ Թուրքիա իր ներածած ապրանքներուն հարիւրին 45ը Գերմանիայէն առաւ: Այս պայմաններուն մէջ, կարելի՞ էր միթէ որ Թուրքիա չենթարկուէր Գերմանիոյ :

... 1938ին պիտի աւելնայ այս ազդեցութիւնը, շնորհիւ Աւստրիոյ օգնութեան: Վիէննա կը գտնուի Պոլսոյ ճամբուն վրայ: Թուրքիոյ հետ Աւստրիոյ ունեցած առեւտուրով պիտի աւելնայ գերմանական ճնշումը Պալքաններու մէջ»:

Լոնտոն Փարիզէն առաջ արթնցած ըլլալով, իբրեւ դեսպան ինկիւրի փութացուց արեւելեան գործերու մասնագէտ մը: Նոյն իսկ իր նախորդ վեհապետը պարտք սեպեց առաջին պտոյտին իսկ Աթաթիւրքի հանդիպիլ եւ մտերմական ասուլիս մը սարքել :

Ցետոյ յուշիկ-յուշիկ նուաճումներ կատարելով, Լոնտոն յաջողեցաւ իր թեւարկութեան տակ առնել Թուրքիան : Այդ բոլորին գինն էր 16 միլիոն ոսկիի բացառիկ վարկը, (վեց միլիոնը սպառազինութեանց, մնացեալը հանրօգուտ շինութեանց համար):

Այս յաջողութեան հետ, անոր հետ զուգընթաց, Մեծն Բրիտանիա իր ետեւէն քաշեց Ֆրանսան: Վրդովիչ հեռանկարներ պարզեց անոր աչքին, եւ զիջումներ կատարել տուաւ: (Առ այժմ Ալէքսանտրէթի շրջանի մասին կը խօսուի, բայց կը կարծենք թէ աւելի հարազատ է բուն գաղտնիքը):

Այս ձեռնարկներն ու իրողութիւնները արդէն իրար անցուցած են Պերլինն ու Հռոմը, ուր շատ լաւ կ'ըմբռնեն թէ չափուելու փորձ մըն է որ կը կատարուի:

Աւելի բաց խօսինք,— Մեծն Բրիտանիա մտահոգութեամբ դիտելով Գերմանիոյ ծաւալումը՝ դէպի հարաւային-արեւելեան Եւրոպա, մանաւանդ Աւստրիոյ կցումէն վերջ, կ'ուզէ ամուր ցանց մը հաստատել արեւելեան Միջերկրականի մէջ :

Ցանց մը՝ որ պիտի ծառայէ խափանելու գերմանական եւ մանաւանդ իտալական յարաճուն գործունէութեան, բուն բառով՝ աշխարհակալութեան ճամբաները:

Ատոր համար ալ, Լոնտոն անհրաժեշտ կը գտնէ Թուրքիոյ զօրացումը: Ոչ միայն բանակով, նաւատորմով եւ օդատորմիղով, այլեւ տնտեսութեամբ :

Անհրաժեշտ կը գտնէ, նաեւ, իր թաթն երկարել դէպի Պալքանները եւ մասնաւորապէս դէպի Ռումանիա, որ քարիւղ ունի եւ ուր նորէն Գերմանիան կեցած է իր ճամբուն վրայ :

Ուրեմն, ճակատները փոխուած են, բայց ոչ գործելու մեթոտները:

Երէկ Թուրքիոյ զինակիցներն էին Գերմանիա եւ Աւստրիա-Հունգարիա: Այսօր Թուրքիան կը հովանաւորեն Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա: Երկուքն ալ, անգամ մը եւս չափուելու տրամադրութեամբ ...

Դժուա՞ր է ըսել թէ ո՛ւր կրնան յանգիլ այս պայքարները:

Առ այժմ բոլորն ալ թուխսի նստած են: Եւ կը զինուին, անընդհատ մոլեգնութեամբ: Նոյնիսկ պանծացնելով սպառազինութեանց բազմապատկութիւնը, իբրեւ ազդակ խաղաղութեան: Կը զինուին ոչ միայն մեծերը իրենք, այլեւ «եղբայրաբար» կը զինեն միւսները, գլուխն ըլլալով Թուրքիան ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

Անտիոքի Քրիստոնեաները ալ կը դիմաւորեն թուրք զօրքը

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն յուլիս 7 թուականով —

Այս առտու ժամը 11ին խորհրդաժողով մը գումարուեցաւ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ, նախագահութեամբ Ր. Արասի, մշակելու համար բարեկամութեան եւ բարի դրացնութեան դաշնագիրը Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ: Ֆրանսական պատուիրակութեան կը նախագահէր դեսպանը, Պ. Փօնսօ: Ժողովին ներկայ էր նաեւ Սուրիոյ պատուիրակը :

*** Անտիոքէն կը հեռագրեն յուլիս 7 թուականով —

Թուրք զօրքը կը շարունակէ իր յառաջխաղացումը: Այս առտու մէկ վաշտ լեռնային հետեւակազօրք մտաւ Անտիոք եւ ընդունուեցաւ հրամանատար Քօլէի, գնդապետներ Ֆէվրիի եւ Շիւքրիի, կուսակալ Ապտիւրահմանի, քաղաքին եւ բոլոր համայնքութեանց երեւելիներուն կողմէ: Մարզական արձակազէններու վաշտ մը զինուորական պատիւներ կ'ընծայէր : Քրիստոնեայ եւ ալեւի համայնքութեանց բազմաթիւ անդամներ եկած էին ողջունելու թուրք զօրքը, այսպէս իրենց գոհունակութիւնը յայտնելով ֆրանքօ-թուրք գործակցութեան իրականացման համար :

Կ՚ՅՈՒԹԻՒՆԸ ՍԻԵԼԻ ԾԱՆՐԱՑԱՒ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Երկու մարտանաւ եւ երկու վ. չս զինուոր

Պաղեստինի կացութիւնը աւելի ծանրացած ըլլալով, անգլիական կառավարութիւնը երկու վաշտ զօրք ճամբայ հանեց Եգիպտոսէն: Միեւնոյն ատեն վիթխարի զրահաւոր մը եւ յածանաւ մը Հայֆա գացին շոգեպինդ : Զրահաւորը, «Րիփըլս», ունի 32.000 թոն տարողութիւն եւ Քորֆու հասած էր մէկ շաբաթ առաջ, իսկ յածանաւը կը գտնուէր Եգիպտոս: Անգլիայէն ալ նոր կիսագունդ մը պիտի ղրկուի .

Վերջին քանըչորս ժամուան միջոցին սպաննուած են 40 Հրեաներ եւ Արաբներ, իսկ վիրաւորներուն թիւը 100ը կ'անցնի: Պաշարման վիճակ պիտի հռչակուի նոյնիսկ Երուսաղէմի մէջ :

Պաղեստինի կարեւոր կէտերուն մէջ բարեկարգութեան կը հսկեն անգլիացի զինուորներ: Հայֆայի մէջ զինուորները կը շրջին սուինաւոր հրացաններով: Միւս հսկողութեան տակ առնուած է Մուսուլի նաւթագիծը: Երթեւեկը դադրած է Հայֆայի եւ շրջականներուն մէջ: Եաֆայի խանութները փակուած են եւ հետզհետէ կը զօրանայ Պաղեստինի բոլոր արաբական խանութները փակելու շարժումը: Նազարէթի մէջ 150 սպառազէն մարդիկ յարձակելով քանդեցին հրեայ բանուորներու կայանը: Հինգշաբթի օր չորս ռումբեր նետուեցան Երուսաղէմի կեդրոնական պահականոցին վրայ: Արաբ մը սպաննուեցաւ, ուրիշ մը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ :

ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նոր դժգոհութիւն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դէմ

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ խստօրէն ձաղկել Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը՝ հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի մէջ, Թուրքիոյ հետ կնքուած համաձայնութեանց եւ զրամական աջակցութեան առթիւ: Հանրային կարծիքը մեծապէս յուզուած է, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի տնտեսական գործունէութիւնը վերագրելով հակագերման ծրագրի մը: Անգլիոյ փոխատուութիւնը Թուրքիոյ, Լոնտոնի մէջ ծրագրուած ուրիշ փոխատուութիւն մը՝ Ռումանիոյ, Ֆրանսայի կողմէ ցորենի գնումը՝ Եուկոսլավիոյ մէջ՝ կը համարուին արտայայտիչները նոր յարձակողականի մը, որ կը ձգտի Գերմանիան հեռացնել Պալքաններէն: Երկու կարեւոր թերթեր, «Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ» եւ «Բէօրզէնզէ Ցայթունկ», գիտել կուտան թէ այս յարձակողականին առթիւ, քաղաքական տեսակէտով Անգլիա կը հետեւի Ֆրանսայի, իսկ տնտեսական տեսակէտով ծրագիրներ կ'որոճայ, քարիւղի նոր հանքեր երեւան հանելու համար Ռումանիոյ մէջ: Առաջին թերթը կը գրէ .

— «Կը վերակենդանացուին հին ծրագիրներ որոնք սկսան քսան տարի առաջ, բայց ոչ թէ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն ընծայելու համար այն աջակցութիւնը որ մերժուեցաւ տնտեսական մէջ: Այդ վերակենդանացումը կը կատարուի խափանելու համար յաւելումը իտալական եւ մէկն բանէ առաջ՝ գերմանական վաճառականութեան որմէ յայտնապէս կ'օգտուին այդ երկիրները: Հնացնելու ծրագիրն է Դանուբեան երկիրներու առեւտուրը բանի չեզոքացնել իր բնական ճամբէն եւ ֆրանսական գիւտ մը ակամայ յարաճուն ուժգնութեամբ մը կը բանի այս առաջադրութեամբ, բոլոր տրամադրելի միջոցներով: Կը խորհուի վերագինման յատկացուած գնումները փոխադրել դէպի հարաւային-արեւելեան Եւրոպա: Մինչեւ անգամ Պուքրէշէն կը հաղորդեն թէ Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն առեւտրական բանակցութիւնները յետաձգուեցան, որովհետեւ Անգլիա կ'ուզէ այսուհետեւ աւելի մեծ քանակութեամբ ցորեն եւ քարիւղ գնել Ռումանիայէն: Նոյն գնումները կը վերապահուին Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն: Կ'ըսուի թէ Անգլիա կ'ուզէ հակակշռել գերմանական ազդեցութիւնը, վարկեր բանալով Ռումանիոյ եւ Յունաստանի, այնպէս ինչպէս վերջերս ըրաւ Թուրքիոյ: Գերմանիա քաղաքական գերակշռութեան չի ձգտիր հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի մէջ, ոչ ալ կ'երազէ ժենէւեան վերածել անոր առեւտուրը: Բայց եւ այնպէս, ինքնաբաւութիւն է կարծել թէ Գերմանիան կրնայ գանցել երբեւէ յանձնարար ».

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՑՆԴԱՄ»Ը ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՋԱՌԱՆՑԵԼ

Ո՞վ չի ճանչնար Գլօտ Ֆառէրը, — գրագէտ, ակադեմական, «նախկին» հայոց :

Իր գրագէտի համբաւին հետ զինքը այդ շռայլ միւսը,—թրքամոլ, ամենէն զարշելի տեսակէն: Այնքան ցած, որ Թուրքերն անգամ զանեցան :

Տակաւին անցեալ տարի էր որ թուրք թերթերը գետնէ գետին զարկին զինքը, զունազեղածականներով, — հացկատակ, «ցնդած ծերուկ»(*պունաք իհթիյար*), կեղծաւոր, արծաթամոլ հայոյն:

Միեւնոյն ատեն պահանջեցին այրել իր անունը Պոլսոյ այն փողոցին վրայ որ կը կոչուէր Գլօտ Ֆառէր, «ի վարձ բարւոք ծառայութեանց» :

Եւ վերջապէս, նոյն տարին, Իզմիրի քաղաքապետն էր որ կը յայտարարէր, Աթաթիւրքի առջեւ .

— «*Գլօտ Ֆառէր կոչուած այդ ապուշը, Աթաթիւրք, այն ատեն ձեր ոտքը լիզեց, բայց դուք մեծութիւն ըրիք եւ հրամայեցիք որ վեր ելլէ...*»:

Արդ, այս «ցնդած»ը փոխանակ իր պառաւանոցին մէջ ամփոփուելու եւ վէպ գրելու, կը շարունակէ քաղաքականութիւն խաղալ, տեսակէտներ յայտնել, վճիռներ արձակել :

Այսպէս, «Էքօ տը Սիւտ» թերթին Փարիզի թղթակիցը իր կարծիքը հարցուցած կ'ըլլայ Սանճաքի եւ Սուրիոյ մասին, եւ Գլօտ Ֆառէր կը պատասխանէ .

— «*Սուրիա դժուարաւ կառավարուելիք երկիր մըն է: 1919ին, երբ Սուրիոյ հոգատարութիւնը յանձնուեցաւ Ֆրանսայի, հանդիպեցայ հին բարեկամ Թուրքերու որոնք գիտել տուին. «Հիմա ձերն է կարգը. պիտի տեսնէք թէ որքան դժուարին է...»: Միայն զօր. Վէյկանն է որ բան մը ըրաւ Սուրիոյ մէջ: Դժուարութիւնը հոն է որ Սուրիա բաղկացած է իրարու թշնամի բազմաթիւ ցեղերէ .*

Մուսթաֆա Քէմալի սխալը այն էր, զաւ որ իսլամութիւնը ջնջեց Թուրքիոյ մէջ: Իսլամութիւնը կրագիւտ (չիմէնթօ) է որ ամրացուցած էր Թուրքիան. Տանի մը քարերը կ'իյնան, երբ շաղախը կ'իյնայ :

Միջերկրականեան բոլոր ազգերու նման, Սուրիացիներն ալ անկարգութիւն կը տանին իրենց մտած տեղերը: Սուրիա ահագին կորուստ ունեցաւ, երբ Թուրքիա քաշուեցաւ իր հողէն: Թուրք ոստիկան զինուորը (ժանտարմա) լաւ էր: Երբեմն թերա էր ան. բայց բաւական քաղցրաբարոյ իր մասնաւոր կեանքին մէջ, շատ արդար եւ անշահախնդիր: Բնականաբար խօսքս պաշտօնեաներու մասին չէ, որոնք չէին կրնար ապրիլ՝ թոշակ չառնելնուն համար: Կ'ըսեմ թէ ընդհանրապէս Թուրքը քաղցրաբարոյ եւ ուժեղ է»:

Թղթակիցը.— *Հապա հայկական ջարդն ալ. փաստը* ... :

— Հայերը գրգռեցին Թուրքերը՝ վաշխառութեամբ եւ շահագործումով: *Օսմանեան կայսրութեան բոլոր նշմարտական նախարարները Հայեր էին: Թրքահայերը ահագին հարստութիւն դիզեցին, մինչ Թուրք ազգը կը մնանէր քաղցէն: Հայերը եւ Սուրիացիները սարսափելի մարդիկ են գործի տեսակէտով, շատ աւելի սարսափելի՝ արեւմտեան ազգին համար :*

Սուրիոյ մէջ միշտ բանակ մը պէտք է պահելու է: Ահա թէ ինչո՞ւ կը ցաւիմ թրքական բանակին մեկնումին համար »:

Կը յիշեմ որ այս զանելիքը 1921ին ալ Ռոզ Ֆիմոնտր գրադարանութիւն մը զրած էր զաւառական հանդէսի մը մէջ, ապացուցանելու համար թէ Թուրքերը չէին որ Հայ ջարդեցին, այլ Հայերը կոտորեցին անմե՛ղ թուրք ժողովուրդը ...

Մոռցած ներկայացուած եղաւ: Մըռմընալը թող լրացնեն Թուրքերը իրենց «պունաք իհթիյար»էն մինչեւ «ալչաք»ը:

ՎԱՀԷ

300 ՖՐԱՆՔԻ ՆՈՒԷՐ ՁՔԱՒՈՐ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ

Ռօվնօ քաղաքէն (Լեհաստան) երեք հայրենակիցներ, Անտոն Մարշուբեան, Գէորգ Թաղէոսեան եւ Յովհ. Կիլանեան 100ական ֆրանք տրամադրելով, 300 ղրկած են «Յառաջ»ի, յատկացուելու համար Նոր Սիսի Լուսինեան վարժարանին :

Այդ հաստատութիւնը փակուած ըլլալով, 300 ֆրանքը յատկացուցինք նոյնքան կարօտ հաստատութեան մը, Հալէպի ազգ. դպրոցին (Մուսալ):

Սուրիոյ հոգեւոր պետերուն դիմումը

Արաբերէն «Էլ Թէգատտում» թերթը կը գրէ.—

Հալէպի հոգեւոր պետերը մարզպանին պատուիրակ Պ. Տավիտի դիմելով, պաշտպանութիւն խնդրած են Սանճաքի ոչ-թուրք տարրերուն համար: Պատուիրակը հեռեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է .

— Ֆրանսական կառավարութիւնը իր կարելին ըրաւ՝ Սանճաքի մէջ սուրիական իրաւունքները պաշտպանելու համար: Սանճաքիմէջ(պիտի) գործածուի սուրիական դրամը: Սուրիոյ եւ Սանճաքի միջեւ մաքսային սահման գոյութիւն պիտի չունենայ :

Բացատրելէ վերջ այն հարկադրիչ պատճառները որոնք ստիպեցին Ֆրանսան համաձայնութեան գալ Թուրքիոյ հետ, պատուիրակը ըսած է թէ Ֆրանսա որ եւ է պարագայի տակ չի կրնար թոյլ տալ որ ոչ — թուրք տարրերը բռնութեանց ենթարկուին:

Հոգեւոր պետերը, որոնք կը ներկայացնէին սուրիական գրեթէ բոլոր համայնքները, քրիստոնեայ թէ իսլամ, խնդրած են Պ. Տավիտէն որ ֆրանսական կառավարութեան հաղորդէ իրենց փափաքներն ու խնդրանքները, ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը օր առաջ վաւերացուած տեսնելու մասին:

*** *Անտիոքի երեսփոխան Պ. Մովսէս Տէր Գալուստեան յունիս 29ին Սուրիոյ մարզպանին ներկայանալով, երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է: Կիմանանք թէ այս առթիւ յուշագիր մը ներկայացուցած է Սանճաքի Հայերու կացութեան մասին, կարգ մը առաջարկներ ներկայացնելով :*

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը բողոքեց Փարասէլ կղզիներու գրաւման դէմ՝ Ֆրանսայի կողմէ:— Կայսրը պատգամագիր մը ուղղեց, ազգային բոլոր հարստութիւնները շարժման մէջ դնելու եւ պատերազմը շահելու համար :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մետաղագործական բանուորներու գործադուլին առթիւ, «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ մասնագէտները պահանջած են վերահաստատել փափաքանը, մինչդեռ գործարանին վարչութիւնը կ'ուզէ արձակել ուրիշ երեսուն բանուորական պատուիրակներ: Գործադուլը կը շարունակուի Կըընոպլի եւ Լիոնի մէջ: Թուլուզի քաղաքապետութեան բանուորներն ալ գործադուլ հռչակեցին, յաւելում պահանջելով :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց Թուրքիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, Մէնէմէնճիօղլու, որ նախագահն է առեւտրական պատուիրակութեան մը: Տեսակցութիւնը դարձաւ տնտեսական խնդիրներու եւ ընդհանրապէս գերմանօ-թուրք յարաբերութեանց վրայ:

ՋՕՐ. ՊՐԷՄՕՆ ԽՍՏՕՐԷՆ ԿԸ ՔՆՆԱԴԱՏԷ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՆԱԽԱՆՁԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ. La France Militaire հրատարակած է հետեւեալ գրութիւնը, Կիլիկիոյ երբեմն մարզպանին ստորագրութեամբ (15 Յունիս).—

Ցարդ չկայացուած, բայց արդէն իսկ չարագուշակ Ֆրանքեւսուրիական ազդեցիկ դաշնագրի առաջին հետեւանքը իրականանալու վրայ է.— Սանճաքին գրաւումը Թուրքիոյ կողմէ։

Ֆրանսան է որ կ'օժանդակէ այս նոր Անշլուսին։ Եղերական ազդարարութիւն Սուրիոյ՝ այն յօշոտման մասին որ իրեն վերապահուած է, երբ Ֆրանսացիները մեկնին։ Եւ նոյնպէս բացայայտ ցուցմունքը այն դերքին զոր օրինաւորապէս պիտի բռնէ Դամասկոսի կառավարութիւնը, սխալելով հովանաւոր, բայց ոչ սեփականատէր իշխանութիւնը՝ պաշտպանելու սուրիական հողը։

Թուրքիան, խակայէս, կը պահանջէ Ալեքսանտրէթի հողամասը, որուն կուտայ Հաթայ անունը, Հիթիթներու երկիրը, որոնց շառաւիղներն ու յաջորդներն են Թուրքերը՝ ըստ քէմալական դասախարակութեան։

Այս Հիթիթները (Հեթէացիները, Hétéens, կ'ըսուի Ֆրանսերէն Աստուածաշունչին մէջ եւ Ուրիա, Դաւիթի զօրավարը, զոր այս Թագաւորը սպաննել տուաւ առնելու համար անոր կինը Բեթսաբէն, անոնցմէ մէկն էր) պատմութեան բոլորովին անծանօթ էին մինչեւ 1870։ Այս թուականէն սկսեալ, ապացուցուեցաւ Հիթիթեան կայսրութեան մը գոյութիւնը, 40 եւ 20րդ. դարերու միջեւ, (Ն. Ք.), որուն մայրաքաղաքը Պտերիան (Ptéria) արդի Պօղազ-քէօյ քաղաքն է։ Պ. Հրոզնի, Փրակայի գիտուն փրոֆէսէօրը, ապացուցուց թէ անոնց լեզուն հնդեւրոպական էր, եւ ոեւէ կապ չունի մոնկոլեան լեզուներու հետ, որմէ առաջ կուգայ Թուրքերէնը։

Իրենք զիրենք Հիթիթներու յաջորդները կոչելով, Թուրքերը կը պահանջեն այն հին հողերը որոնց այս աշխարհակալները երբեմն տիրեցին Սուրիոյ, ասկից 40—50 դար առաջ, Ասորեստանցիներու, Բաբելացիներու եւ Եգիպտացիներու դէմ իրենց մղած կռիւներուն մէջ։ Այս հաշուով, մենք պիտի կրնայինք, աւելի նոր իրաւունքներով, պահանջել արդի Անգարան ալ, Անկիւրա անունով հիմնուեցաւ Գ. դարուն (Ն. Ք.) կելտական կոչուած ցեղին կողմէ, որուն ուրիշ մէկ շառաւիղը գնաց հիմնելու Թուլուզը։

Ամէնէն զուարճալին հոն է որ, մոռնալով թէ հելլենական քաղաքակրթութիւնը փոխ առնուած է Հիթիթներէն, որոնց յաջորդները կը կոչեն իրենք զիրենք, Թուրքերը, կը հետեւցնեն թէ մեր աշխարհի յունական քաղաքակրթութիւնը պարզապէս թրքական ծագում ունի (!)։ Միայն այս հրաշագան տեսութիւններով արդէն պիտի թափի, եթէ Ֆրանքեւսուրիական կարծիքը շարունակէ թոյլ մնալ։

Այս երկիրը ներկայիս Սանճաք կամ Ալեքսանտրէթի մուհաֆըզութիւն կը կոչուի։ «Սանճաք» թրքական բառ է եւ կը նշանակէ դրօշակ, թարգմանութիւնը արաբերէն «լիվա» բառին զոր Խալիֆաները կը գործածէին իբրեւ հողային բաժանման եզր։ Մուհաֆըզութիւն՝ «մօութէսարիֆ» կամ կառավարիչի պաշտօնին համապատասխան արաբերէն բառ մըն է, բառ առ բառ կը նշանակէ պահապան։ Այս բառը Ֆրանսացիներուն շատ ծանօթ է, որովհետեւ «Հաֆիզ» ձեւին տակ անունն էր Սուլթան-Մուլէ-Ապտ-էլ-Հաֆիզի, ծառան «պահապանին», Աստուծոյ տրուած 99 ստորոգելիներէն մէկը։

Թուրքիա աղմուկ հանած ըլլալով, 1937 Մարտին Ֆրանսա երկչոտ կերպով Ժընեւ գնաց եւ 10 Մարտ 1937-ին հոն ստորագրեց անհաւատալի համաձայնութիւն մը, որ կրնայ երկու պայմաններու մէջ ամփոփուիլ.—

1.— Թուրքիա կը հրաժարի Սանճաքի վրայ հողային ամէն ցանկութենէ։

2.— Ֆրանսա յանձն կ'առնէ ընտրել տալ Սանճաքի մէջ 22 քէմալական երեսփոխաններ 40ի վրայ։

Այս համաձայնութիւնը որ ստորագրուած էր Պ. Թէսանի կողմէ, անմեկնելի խարէութիւն մըն է, որովհետեւ առաջին հատուածին յանձնառութիւնը կ'ոչնչանայ, եթէ երկրորդ հատուածը չիրագործուի։ Արդ, երկրորդը չի կրնար գործադրուիլ, գէթ պատուաւոր կերպով։ Որովհետեւ մարդահամարի ցանկերը ներկայիս կը ցուցնեն 65 առ հարիւր ոչ-Թուրքեր՝ 35 առ հարիւր Թուրքերու դէմ, որոնց առնուազն կէսը հակաքէմալական է։ Ֆրանսա ուրեմն ստիպուած պիտի ըլլայ քուէները խարդախե՞լ։

Բայց ի՞նչ պիտի ըսեն Ազգաժողովի 22 պատուիրակները, որոնք հոն գրաւական ճամբորդութիւն մը կ'ընեն, բացառաբար ֆրանսական ծախքերով (ամէն մարդ գիտէ թէ մենք շատ դրամ ունինք վճարելու համար Ժընեւի ա՜յնքան օգտակար եւ ա՜յնքան անհրաժեշտ մարդոց համար), քուէներու կանոնաւորութիւնը ապահովելու պատրուակին տակ։ Կարծես թէ մենք աւելի առաջ չըլլայինք այդ բանին։

Ֆրանքեւթրքական այս կարգադրութեանց մէջ կան իրապէս ապշեցուցիչ բաներ, մանաւանդ թրքական, ինչ որ նուազ կը վտանգէ անոնց հեղինակները։ Այսպէս, մենք յանձն առած ենք Սանճաք ղրկել միայն մէկ զօրավարական զինուոր եւ մէկ սուրհանդակ (ճիշդ այս բառերով)։ Եթէ կարգը չպահպանուի— եւ չի կրնար պահպանուիլ այսպիսի երկրի մը մէջ ուր մարդիկ ամէն օր իրար կը սպաննեն — թրքական բանակը, որ նման որեւէ յանձնառութիւն չունի, կրնայ իրագործել իր Անշլուսը, Հիթլէրի օրինակին հետեւելով, բոլորովին խաղաղօրէն։

Թուրքերը ղրկած են մօտ 25.000 «ընտրողներ» որոնք ամէն տեղ հիմնած են «ժողովրդային տուներ», որովհետեւ քէմալականութիւնը «ժողովրդային կուսակցութիւն» է։ Այդ «տուները» (Հալք էվի) ճնշման կեդրոններ են այն խեղճ մարդոց համար զոր կը լքենք։

Նախ դիմադրութիւնները եղան վայրագ։ «Ժողովրդային տուներ»ու առջեւ այրեցին գլխարկներու եւ գըդակներու դէզեր որոնք Թուրքիայէն հասած էին բռնակալութեամբ, իբրեւ միաբանութեան նշան ծառայելու համար «Թարպուշներ»ու եւ «քէֆիէ»ներու հաւատարիմ մնացած այս երկրին մէջ։

Բայց այսօր կաղապարը վրայ կը հասնի, եւ Քրիստոնեաներու փախուստը սկսած է։ *Ո՞վ գիտենք յանդուգն նկատելու իրաւունք ունի։ Զանոնք անգամ մըն ալ չի՞նք լքեր։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ չէ՞ն նկատեր պաղ կերպով որ անոնցմէ 40.000ը (եւ կրկինը պիտի ըլլայ) անգամ մըն ալ ստիպուած պիտի ըլլան թողուլ այն երկիրը ուր քսան տարիէ ի վեր մեր դրօշին տակ կ'ապրին, եւ փախչիլ Լիբանան։*

Ահա թէ ի՞նչ բանի պիտի յանգի ֆրանսական հովանաւորութիւնը։ Ասիկա ամօթ մըն է, պէտք է անկեղծօրէն հասկնալ։

Ծէզիրէէն Ֆրանսացի մը կը գրէ.— «Ծէզիրէցիները միայն Ֆրանսան կ'ուզեն, եւ Ֆրանսան է որ զանոնք կը ներժէ, եւ Ֆրանսան է որ կը դաշնակցի անոնց թշնամիներուն հետ, զանոնք ճնշելու համար»։

Որովհետեւ Ֆրանս-գունդերն են որ պաշտօն ստանձնած են Ֆրանս-դրօշները տապալելու գործը։

Թէեւ այս սակարկութեան համաձայնութիւն անունը տուած են, ինչ որ զայն խորհրդարանի դատաստանին յանձնելէ զերծ կը կացուցանէ, պէտք է ջերմապէս յուսալ որ արբագրութիւն մը առաջ կուգայ։ Կը խորհի՞ք թէ բանագնացները կրցած են պայմաններ չդնել կրօնական հաստատութիւններու, դպրոցներու, բուժարաններու, հիւանդանոցներու մասին (9 ֆրանսական, 1 անգլիական, 3 իտալական, 1 ամերիկեան), որոնք 10 միլիոն ֆրանք նիւթական արժէք ունին եւ պիտի արժանանան Թուրքիոյ մեր հաստատութեանց բախտին, այսինքն պիտի անհետանան։ Կը խորհի՞ք թէ Իտալիան այս բանը մեր երեսին զարնելու անարգանքը պիտի չընէ մեզի։

Տակաւին ժամանակ կայ հակազդելու բոլոր այս ողբալի լքումներուն։ Պէտք է գէթ այն ժողովուրդներու շահին համար — որոնց հովանաւորութիւնը ստացած ենք ինչ որ կը նշանակէ անոնց պաշտպանութիւնը — հետեւեալ երաշխիքները ապահովուին.

— Ֆրանսացի դատաւորներ՝ դատարաններու մէջ.

— Ֆրանսական սպաներ՝ մուհաֆըզութեան ոստիկանութեան եւ պահակազօրքին մէջ.

— Բոլոր սպասարկութեանց մէջ Ֆրանսացի խորհրդականներ եւ մասնագէտներ։

Ո՛վ չապրիր որ այս սակարկութեանց ընթացքին ոչինչ յիշատակուած է մեր գիտուններու աշխատանքներուն պաշտպանութեան համար որոնք ստիպուած պիտի ըլլան իրենց հետազօտութիւնները լքել։

— Մարզպանը վէթոյի իրաւունք ունենայ բոլոր վարչական եւ օրէնսդրական գործերու վրայ։

— Եւ վերջապէս, 22 Քէմալականներ ընտրելու վերաբերեալ զարշելի եւ անիրագործելի պայմանը անվաւեր եւ չեղեալ յայտարարուի մեր խիստ հսկողութեամբ։

Ներկայ ժամուն, Թուրքերը կ'ուզզուին Սանճաքին մէջ, իբրեւ նուաճուած երկրի մը մէջ։ Ահռելի ակարութիւնը ունեցանք անոնց զոհելու Ֆրանսասէր Թուրքերը, որոնք գաղջն փոխարինութիւններ միայն գտած էին հոն, Ֆրանսայի ի նպաստ իրենց ըրած զոհողութեանց փոխարէն։ Եւ Ֆրանսան է որ զանոնք վտարած է։ Ի՞նչպէս զարմանալ որ բարեկամներ չունինք, քանի որ զանոնք այսպէս կը զոհենք։

Լաւ գիտեմ որ ոմանք կ'երեւակայեն մօտենալ Քէմալականութեան։ 1914ին մեր դեսպանը՝ Պօմփառ, արդէն ունեցաւ նման պատրանքներ եւ գիտենք թէ ինչ եղաւ արդիւնքը։ Անգամ մըն ալ Ճէմալ փաշայի ուրուականը, Սուրիոյ դահիճը, կրնայ բացագանչել, մեր մասին մտածելով, ինչպէս որ կ'ընէր 1914ին. «Ալտաթթըմ պալաւսալարը» (խաբեցի տխմարները)։ Աւաղ....

Անշուշտ, շատ փափաքելի է Թուրքիան անջատել գերմանական դաշնակցութենէն, բայց անիկա հոն կապուած է այն ժամանակէն ի վեր երբ Ֆրետերիք Բ. գերմանացի Ղալէպ բժիշկը տեղաւորեց Սուլթան Մուսթաֆա Գ.ի քով, եւ երբ փրուսիացի Մոլթքէն դեսպանը ամենակարող էր Պոլսոյ մէջ։

1919էն ի վեր, Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները ցաւալի ձեռնթափութիւններ արձանագրած են, փոխարէն հատուցում ստանալու ոչ իսկ ամենափոքր փաստ մը։ Այս ժամուն, երբ Ֆրանսա դանդաղօրէն կ'ուղղուի իր կրած փորձութիւններէն, պէտք է որ հոն ալ իր կամքը զօրանայ եւ վերստանայ տկարներու պաշտպանութեան իր դերը, որ իր անցեալի աւանդութիւնն ու փառքը կը կազմէր։ Մենք ունինք զօրեղ եւ սքանչելի բանակ մը. թող ուրեմն մեր դիւանագիտութիւնը ինքզինքը արժանի ցուցնէ այս բանակին։

Եթէ իրապէս Թուրքիա կ'ուզէ իր ուղղութիւնը փոխել, մեզի չինար երբեք անոր հատուցում ընել։ 1921էն ի վեր, Կիլիկիոյ պարպումի ողբալի տարին, մենք միշտ տուած ենք, տեղի տուած ենք, յանձնած ենք, ենթարկուած իսկ ենք, առանց երբեք բան մը ստանալու։ Եւ այն լուտանքները զոր այս պահուն թրքական մամուլը կը շռայլէ Ֆրանսայի, «այս կեղծաւոր ազգին, որ Հիթլէրի լեզուն կը խօսի»— *կը ցուցնեն թէ պէտք է զգոյշ ըլլալ եւ ոչ թէ մայել մսավաճառին խոստացուած ոչխարներու պէս։*

ՋՕՐ. ՊՐԷՄՕՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Առաջ.— *Թերթի մը երեք կարճ սիւնակ թարգմանութեան մը մէջ համրեցի վաթսուն եւ հինգ հատ չափական կամ անձնական դերանուն ենթակայ կամ տէր բայի, մինչ հազիւ 10 — 15 հատը կը բաւէր։ Թարգմանութիւնը Նիցչէէն էր, որուն մայրենի լեզուն՝ գերմաներէնը՝ առհասարակ նոյն դերանուն տէրբայիները միշտ կը գործածէ խօսելու կամ գրելու ատեն։ Հա՞րկ է արդեօք յիշեցնել Ֆրանսերէնին ալ օրինակը։ Հայ լեզուին բայերը նոյն անձնական կամ չափական դերանուն ենթակաները զօրութեամբ, անվրէպ կը հասկցնեն իրենց մէջ, ունին զանոնք իրենց ներսը (ես, դուն, ան, մենք, դուք, անոնք)։ Այսպէս՝ կ'երթամ, կ'երթաս, կ'երթայ, կ'երթանք, կ'երթաք, կ'երթան կ'ըսուի— առանց յայտնի կերպով դնելու դերանուն տէրբային։ Եթէ ժամանակ պէտք մը չներկայանայ, զոր օր. ընդգծուած խօսք մը, հրամայելու ձեւով կամ կոչական դերանուն մը, բնաւ հարկ չկայ տէրբային կրկնելու, քանի որ արդէն բային մէջ կայ ան, տէրը։ Ամնօթ թարգմանութիւնը, առանց այդ խճալուր կրկնութիւններուն, պիտի պահէր իր հարազատութեան դրոշմը։ Ինքնագիր յօդուածներու մեր նոր գրողները նուազ կ'իյնան նոյն սխալին մէջ, բայց երբ թարգմանեն— դէզ մը կը կազմուի խոկոյն «եսեր»ու, «դուներ»ու, եւն.։ Գրաչարին մասնը աւելի օգտակար աշխատութիւն մը պիտի երկնէին եւ օրագիրը նոր լոյս մը, նոր խորհրդածութիւն մը աւելի պիտի ընծայէր իր ընթերցողներուն։ Թարգմանութիւններու համար այնքան խիզախ մեր լեզուն կը ամքի տկար տխոյժաններու անփարձութեան հետեւանքով։— Հազար անգամ կրկնուած է, եւ ամէն ոք մեր մէջ, հին թէ նոր դպրոցէն, գիտէ թէ մեր Ս. Գիրքին թարգմանութիւնը օտար բանասէրներուն կողմէ հռչակուած է* թագուհի թարգմանութեանց։ *Եւ մի՛ կարծէք, թէ առանց բանաւոր պատճառի այս տիտղոսին արժանի դասուած է հայերէն թարգմանութիւնը։ Առաջինը այն՝ որ հայ լեզուն իր վերլուծական եւ համադրական հանգամանքով բնագրին գծուածին, խորհուրդն ու խորհրդազգած մասերը ալ ունած է ճշգրիտ միանգամայն բառ ի բառին վսեմագոյն դարձուածներով, վերլուծականն եւ համադրականն յաղթելակները ներդաշնակութեան միանգամայն բարձրութեան հասասար զետինի վրայ տարածելով։ Երկրորդ այն՝ որ մեր բայերը իրենց մէջ մածուցիկ կը պահեն անձնորոշ դերանունները, հրամայականն զանազան ձեւեր ունին, ապառնին եւ ստորադասականը իրենց մէջը նոյն մէջը տարբեր սպասարկութեամբ իմաստներուն կուտան փայլ եւ պէսպիսութիւն։ Օտար մասնագէտները իրաւցի եղած են այս Հայկական մասնայատկութիւններուն եւ բաղդատական ուսումնասիրութենէ վերջ միայն համոզումով նշանակած են «թագուհի»ն ։ Եթէ նոյնիսկ մեզի պէս մերձակ ծանօթութիւններով մէկը կամ միւսը նոյն բաղդատութիւնը կատարէ, պիտի յանգի միեւնոյն դատողութեան, Հայկական թարգմանութեան շնորհիւ եւ ալմին տակ ընկճուած։ Այսպիսի գործերէ մը արդի տէրերը ինչո՞ւ ուրեմն տեսերկին, երբ առիթը ներկայանայ զայն գործածելու, գէթ ի մասին պարզ պաչ-ագաներու, զոր օր. դերանուան տէր բայերուն անձահ կրկնութիւնէն խուսափելով։*

Բայց փոքր ինչ օթափում.— հայցել բային արմատականն չէ՞ արդեօք «այցե»։ Կատարելը կը թուի ծընունդ տուած է «կորեկ»ին, կամ այս վերջինը առաջինին։ Նոյն կը թուին ըլլալ խաւ եւ թաւ։ Թաւալել կուգայ ափէն (ափ առնել, դուռնէ դուռ թափառիլ, ափ առնել)։ Կարծեմ, յանցնութիւն պիտի չհամարի դասաւանդ, երբ նոյնացնենք «վառան» ու «յախուռն», երբ «օգնել» բային արմատ նկատենք իրաւամբ վիդ կամ վիզն (զօրավիգ), ինչպէս նոյնպէս՝ երկ երկն, հերկել, երկիր։ Շատ հեռու չեն թուիր իրարմէ ցանցառ եւ սանձոտ.

Սիրելի Առաջ, նաւուն ղեկը կամ խելքը կրնանք երթալ փնտռել գերմաներէնի Heck *հոմանիշին մէջ։ Ի՞նչ նեղութիւններու կը մատնուիս, բանասիրութեան կարթէն անգամ մը որ յ'նուիս...։*

Փութանք յիշեցնել դարձեալ, թէ մեր դասերուն մէջ յաճախ կրկնութիւններ տեղի կ'ունենան գիտակցաբար։ Այդ կրկնութիւններուն անհրաժեշտութեան վրայ խօսած ենք առիթ... Ինչ որ կը ճանչնանք իբրեւ առողջ կը կոչուի նաեւ կորիզ. Թերեւս կոր... նաեւ փողրակ՝ արմատական փող — Մի մոռնաք որ նախնիք «արմա... թիւնը» գործածած են իբրեւ ... ատհու կամ ժանտամահ, մահաբ... ժամ։ Ողնիին բուսած է նաեւ կողնի... կուզ, ինչպէս կայ կզաքիս։

Ունինք վարկաբեկել, անուանարկել, իրագեկ, ամենօրեայ, *եւ ... կարգի բազմաթիւ բառեր՝ որոնք ... ական օրէնքի համաձայն կերտ... են մեր արդի լեզուին մէջ, ուր ... սպիրմութեան պէտքը կը մղէ ... ղը, հնութեան, անգործածութեան փոխարէն նորեր կերտել։ Այս մէթ... որ միշտ ի զօրու է եւ պէտք է ... կարգ անցած բառերու եւ բայերու ... չափով եւ բանավարութեամբ։ Վեր... յիշեալ բառերը հին գրականին մէ... չեն գործածուած բնաւ, բայց հիմ... նուիրագործուած են։* ՏԱՐԱՁ

ՕԹԹՕ ՊԱՈՒԷՐ

Ինչպէս գրած էինք, երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը, առաւօտեան ժամը 3ին, իր անկողինին մէջ ... կարծամահ եղաւ Օթթօ Պաուէր, նախկին նախարար աւստրիական կառավարութեան, լիդր աւստրիական ս...-դեմոկրատ կուսակցութեան ... տեսաբան Բ. Միջազգայինի։

Ծնած է 1881ին, Բոյխէնպէրկի մէ..., որ աւստրիական փոքրիկ գիւղ մըն է, 1919էն ի վեր Չեխոսլովաքիոյ կց...։ Տեղական լիսէն աւարտ... վերջ, կը մտնէ Վիէննայի իրաւաբանական համալսարանը։ Եւ ... փաստաբանական ասպարէզը չէ՛ ... տաքցնէր զինք այնքան, որքան ըն... կերային գիտութիւնները եւ քաղ... ական տնտեսութիւնը։

Քսան տարեկան էր, երբ մտաւ ը... կերվարական կուսակցութեան շարք... րուն մէջ եւ կատաղօրէն սկսաւ ուսումնասիրել մարքսիզմը, կարդալ... Մարքսի բոլոր գիրքերը եւ հետեւ... լով պրոլետարներու կեանքին։ 1905ի... հրատարակեց գիրք մը, որու մէջ ... նութեան կ'առնէր ազգային հարցը ... մարքսի վարդապետութեան լոյսով։ Գիրքը գրաւեց Վիքթոր Ատլէրի ու... շադրութիւնը։ Աւստրիացի ընկերվարականներու առաջնորդը ուսմ... Օթթօ Պաուէրի մէջ նշմարեց ապա... գայ տեսաբանը, որ այնքան զեղեց... կօրէն կը ներկայացնէր ազգային հ... րցերու պատմական արժէքը եւ ... րելու անոնց իրաւունքը։

1907ին, երբ կ'ընտրուի Աւստրիո... առաջին խորհրդարանը, Օթթօ Պաու... էր կը նշանակուի քարտուղար ընկեր... վարականներու խորհրդարանական ... հատուածին, այդ պաշտօնով կը դառ... նայ ծերունի Վիքթոր Ատլէրի աշխա... տակիցը։ Իր առջեւ կը բացուին ալ... եւս հրապարակագրութեան դաշտը.— Օթթօ Պաուէր կ'երեւի Արպայթէր Ցայթունկի եւ Քամփֆի մէջ։

Իր անունը հետզհետէ կը ... կ'անցնի Աւստրիոյ սահմաններէն ... բայցէն, այնպէս որ 1914ին կ'ընտրուի գիկուցաբեր Վիէննայի միջազգայի... համագումարին, երբ ծագեցաւ պա... տերազմը, համագումարը չկայացաւ...

Կը զինուորագրուի, իբրեւ սպայ ... կալ կը մտնէ բանակ եւ կը ... ռազմաճակատ։ Գերի կ'իյնայ Ռուս...

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (103)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Frans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Զրօսանաւով հասեր է երէկ գիշեր ու անմիջապէս կանչել տուեր էր իր եղբայրն ու երկու աղջիկները՝ վերջին լուրերուն տեղեկանալու համար... անոնք զրօսանաւ գացեր են ժամը տասնումէկէսին ու այնտեղ մնացեր են մինչեւ առաւուան երկուքը... մէկ ժամ կը տեւէ Պէյլէրպէյ վերադարձը... ուրեմն որոշեր են նաւուն վրայ գիշերել...

— Կը նշանակէ թէ Ցայանան ապահով է...

— Այո՛, պատասխանեց դիւանագէտը ժպտելով. պարապ տեղը վախցեր ես... բայց Սըր Ճորճ քեզի տեսնել կ'ուզէ անմիջապէս... ուրեմն եթէ բաւական հանգստացար, ասդի եկուր...

— Հանգստացայ անշուշտ, չորս կողմս կը ցաւի դեռ, բայց նորէն երկու ժամուան քունը տարբերութիւն մը ըրաւ...

— Շատ բարի, ըսաւ քարտուղարը եւ անոր ցոյց տուաւ աթոռին վրայ դրուած հագուստները. խորհեցայ որ Ներքինիին մարդիկը կրնային քեզ ճանչնալ նաւաստիի հագուստովդ, եթէ նորէն դուրս ելլես... Այս հագուստները բերել տուի... չեմ կարծեր որ շարժավարի տարազով մէկը ճանաչելու ճարէն ըլլան... Գրպանդ ալ մաս մը դրամ դրի, որովհետեւ կը տեսնեմ որ քեզ լաւ մը սօթթեր են...

— Շատ շնորհակալ եմ ըսաւ Սուիտոն։ Անկողինէն դուրս ցատկեց եւ սկսաւ ծածկել իրեն համար պատրաստուած նոր տարազով. քիչ մը մեծ էր ան, բայց ի՞նչ կարեւորութիւն ունէր։ Ցնոյ քարտուղարին հետ վար իջաւ։

Սըր Ճորճ իրեն կը սպասէր դեսպան Սըր Ֆրէնսիս Բէլֆըրտիչին հետ — կարճահասակ, կլոր ու կարմիր թուշերով մէկը— որուն ներկայացուցին զինքը անմիջապէս։ Քարտուղարը դուրս ելաւ հեռանալու համար եւ անդամաւորը սկսաւ խօսիլ գոհունակ շեշտով մը.

— Սիրելի Տէօթիմ, չափազանց ուրախ եմ որ քեզի պէս երիտասարդ մը գտայ. բայց առջի մէկ վայրկեանէն հասկցայ թէ ամէնէն յարմար մարդը երեւան հանած էի այս պաշտօնին համար... անգնահատելի ծառայութիւն մատուցիր թէ Անգլիոյ տէրութեան շահերուն եւ թէ մանաւանդ քու հայրենիքիդ...

— Շատ բարի էք, պարոն, ըսաւ Սուիտոն վարանումով. իսկ ես կը խորհէի թէ գործը խայտառակեցի ձգեցի, մասնաւորաբար երէկ գիշեր...

— Ընդհակառակն, Տէօթիմ, գիտակ առաւ Սըր Ֆրէնսիս Բէլֆըրտիչ, իմ կարծիքովս սքանչելի գործ մը կատարած էք... եթէ Մ. Քէմալը գործի սկսի հիմնուելով այն տեղեկութեանց վրայ զորս կարողացանք իրեն հաղորդել շնորհիւ ձեր ջանքերուն, այն ատեն չափէն աւելի ծանրակշիռ կացութիւն մը կանխած պիտի ըլլանք...

— Ձեր վստահութիւնը շատ ազնիւ է, սակայն հոդ է դժուարութիւնը— Քէմալը փորձի պիտի ձեռնարկէ՞ առանց փաստեր ունենալու... կրնայ խորհիլ թէ չինծու է մեր պատմութիւնը...

— Կը համենամ թէ ինչ ըսել կ'ուզէք, պատասխանեց դեսպանը. դժբախտաբար լուր առինք թէ Մ. Քէմալ երէկ գիշեր իսկ Էնկիւրիէն մեկնեցաւ է անորոշ ուղղութեամբ... բայց այս առտու հեռաձայնով խօսեցայ Ըսմէթ փաշային հետ որուն հաւատարմութիւնը կասկածի տակ դնել կարելի չէ... ռազմանիւթի մթերանոցներու ցուցակը իրեն պիտի յանձնուի այսօր կէսօրին... յոյս ունիմ որ այս գիշեր ձեռք անցնել դաւադրութեան գեկավարներուն անուններ կրող ամգամատոմը... այդ թուղթիկը բացարձակօրէն պիտի ապացուցանէ ըմբոստներուն դաւաճանութիւնը...

— Այո՛, պարոն. այդ թուղթին վրայ արձանագրուած է յեղափոխականներուն ուխտը. իշխան Ալիի առանը բնակող Ֆրանսուհին հասկցեր է թէ ուր պահուած է ան... բայց խընդիրը հոն է որ եթէ նոյնիսկ աղջիկը յաջողի իր ձեռնարկին մէջ, ես իրեն կրնամ հանդիպիլ միայն այս իրիկուն, աւելի կանուխ կարելի չէ... չէ՞ք կարծեր որ ուշը մնացած պիտի ըլլանք...

— Ո՛չ, ո՛չ. օգնականներուն համար անկարելի է գիշերանց կտրել Անատոլուի լեռները, բայց ես մասնաւոր օդանաւ մը պատրաստել կուտամ վաղ առտուան համար... արեւը ցնդած ճամբայ կ'ելլէ... Մուսթաֆա Քէմալը, կամ, իր բացակայութեան, Ըսմէթ Թուղթը կը ստանայ ժամը ինընին... յեղափոխութիւնը պիտի պայթի կէս գիշերին. հետեւաբար յաւելեալ ժամանակ կրնան ունենալ անհրաժեշտ միջոցներուն դիմելու համար...

— Լա՛ւ ուրեմն, պարո՛ն, անշուշտ ես իմ կարելիս կ'ընեմ այդ փաստաթուղթը ստանալու համար...

— Ապրի՛ս, տղաս, ապրի՛ս, ուրախացաւ Սըր Ճորճ. արդէն կը շնորհաւորեմ քեզ այս սքանչելի աշխատանքիդ համար... Ցայանան մանրամասնութիւնները պատմեց ինծի երէկ գիշեր, փառաւոր պատմութիւն էր...

— Ցայանա՞ն... բացագանչեց Սուիտոն յանկարծ. ո՞ւր է որ...

Սեղանաւորը զարմացաւ պահ մը յետոյ ըսաւ.

— Երբ զրօսանաւէն ցամաք ելան մեզմէ բաժնուեցաւ... օ՛հ, այո Քեաղըտհանէ պիտի երթար, ... կի քեզի հանդիպի եւ նոր լուրեր ... նէ...

— Աստուա՛ծ իմ, ի՞նչ կ'ըսէք, ... գիտեր որ...

— Անշո՛ւշտ, ընդմիջեց դեսպանը, ... եթէ մինակը աղջին-անդին թափ... Ներքինիին մարդիկը կրնան զին... ձերբակալել...

— Երբե՛ք, բացագանչեց սեղանաւորը. աղջիկը ոեւէ գործած չէ, ... տիկնութիւնը որեւէ բան չի կրնար ունենալ անոր դէմ...

— Ոստիկանութիւնը պաշտօնապէս իմ դէմս ալ բան մը չունէր, բայց ... այնպէս ձերբակալուեցայ, ... Սուիտոն. փորձեցին նոյնիսկ սպան... նել զիս... Ցայանան ալ պիտի ձերբակալէին երէկ գիշեր ու եթէ այդ գիրքէն հրաժարեցան, պատճառը ... է որ անիկա իր հօրեղբօրը հետ էր երբ զրօսանաւ կ'երթար...

(Շար.)

բան ձեռքը (1915), որոնք զինք կը ընեն Սեպերեր, Գուլգայի լեհն ան-գին։ Այնտեղ հրատարակեց թերթ մը գիւղերու համար, միաժամանակ պատրաստեց գիրք մը ներկայացնե-լու համար ընկերվարական փիլիսո-փայութեան տեսակէտները.— Մարք-սիզմի հոմոզիոնպականը պատկերը :

Ռուսական յեղափոխութիւնը կը պայթի 1917 Մարտին։ Հիւսմանս եւ Վանտերվելտ կը հետաքրքրուին իր վիճակով, կ'աշխատին փրկել զայն։ Փեթրոկրատի սովետը անկէն ըրաւ, թերենսկիի դիմելով՝ յաջողեցաւ ա-զատ արձակել տալ։ Օթթօ Պաուէր աքսորավայրէն մեկնելով՝ Փեթրոկ-րատ գնաց, ուր հիւր եղաւ քաղաքա-յին սովետին։ Երկու նախարարներ, Սկորեյլեւ եւ Ծերեթելլի, պաշտօնա-կան այցելութիւն կուտան իրեն։ 1918ի սկիզբը Վիէննա վերադարձած է արդէն, ուր կը յաջորդէ Ֆրէտէրիկ Աւստերլիցի. Արպայթէր Ցայթունկի խմբագրութեան մէջ։ Թերթին լեզուն փոխուեցաւ, վախկոտ քննադատու-թիւնը իր տեղը տուաւ խանդավառ պայքարին, զօրացան միութեան ու վարդապետութեան ընդդիմադիր ճակատի բոցաշունչ տեսակէտներուն։ Այս փոփոխութիւնը կառավարու-թեան քանդը փախցուց, ուզեց խափա-նել երիտասարդ խմբագրին պայքա-րը։ Ուստի, պատժելու համար զայն, զօրակոչի ենթարկեց եւ զրկեց իտա-լական ճակատ։ Տակաւին ռազմաճա-կատ կը գտնուէր, երբ տապալեցան Հէզբ. Եւրոպայի պատերազմիկ պե-տութիւնները ։

Աւստրիա փորձեց փլատակներուն վրայ հիմնել նոր կառավարութիւն մը, որուն մէջ մտաւ Օթթօ Պաուէր, նախ իբրեւ ղեր - նախարար, յետոյ իբրեւ նախարար արտաքին գործերու, միա-ժամանակ ընտրուեցաւ նախագահ ըն-կերվարական յանձնաժողովին, —այդ շրջանին էր որ գրեց «Դէպի ընկերվա-րութիւն» գիրքը։ Ս. Ժերմէնի դաշ-նագիրը կնքուած ժամանակ, հրաժա-րեցաւ նախարարութենէն, բայց մնաց իր երկրորդ պաշտօնին մէջ, ուր ըն-դունիլ տուաւ սեփականազրկու-թեան օրէնքը, ինչպէս նաեւ օրէնք մը՝ բանուորական խոր-հուրդ կազմելու համար ամէն ձեռ-նարկի մէջ, որ կ'աշխատցնէ աւելի քան քսան բանուոր։ Այնուհետեւ իր կեանքը կը յատկացնէ որքան գործի, նոյնքան տեսաբանութեան ճամբուն վրայ։ 1923ին մեծ դեր կը խաղայ Միջազգայինի վերակազմութեան մէջ ։

Դժբախտաբար, 1927էն սկսեալ, կը սկսին նահանջի տարիները ոչ միայն աւստրիացի ընկերվարականներուն, այլեւ ամբողջ Աւստրիոյ համար։ Օթ-թօ Պաուէր կը շարունակէ իր պայ-քարը, դէմ է նահանջականութեան, կը կազմակերպէ երիտասարդութիւ-նը, եւ Տոլֆուսի պետական հարուա-ծին ժամանակ՝ զինեալ պայքարի կը դիմէ։ Երեք օր կատաղի եւ հերոսա-կան կռիւներ տեղի կ'ունենան։ Վիէն-նայի բանուորական թաղերը կը ռմբ-բակոծուին անխնայ։ Կառավարու-թիւնը դրամ կը խոստանայ Պաուէրի գլուխը բերողին։ Օթթօ Պաուէր կը հաւաքէ կուսակցութեան ցանուցրիւ տարրերը Պրունի մէջ, 10 հազար օ-րինակով կը վերհրատարակէ «Արպայ-թէր Ցայթունկ»ը, այս անգամ շաբա-թաթերթ, վառ պահելու համար ըմ-բոստութեան բոցը ։

Այսուհանդերձ անկարելի էր շարու-նակել այդ պայքարը։ Անշլուսէն վերջ Օթթօ Պաուէր լքեց Չեխոսլովաքիան ալ եւ եկաւ հաստատուիլ Փարիզի մէջ, ուր մեռաւ սիրտի պայթումով,— խորտակուեցաւ Պաուէրի սիրտը, խորտակուեցաւ տառապանքէն եւ իր երկրին կրած դժբախտութիւններէն, ինչպէս կը գրէ Լէոն Պլում ։

Իր գործերէն յիշենք .— Պոլշեւիզմը եւ ընկերվարութիւնը (1920), Աւստրիական յեղափոխութիւնը (1922), եւ առաջին հատորը արդի դրամատի-րութեան պատմութեան՝ Rationalisation Manquée. (երկրորդ հատորը գը-րուած է Վիէննայի տարիներու-թեան կողմէ)։ Անկէ զատ ունի Entre deux Guerres Mondiales գործը, ուր Պաուէր կը փաստարկէ ընկերվարու-թեան յաղթանակը՝ գործնական եւ տեսական հակադրութեանց միացու-մով։

Վերջերս կ'աշխատէր նոր գործի մը վրայ, ուր ծրագրած էր ներկայացնել ֆաշիզմին յարուցած հարցերը։

Աւստրիոյ ընկերվարականշարժման պատմութեան մէջ, Վիքթոր Ատլէր եւ Օթթօ Պաուէր կը կազմեն երկու գլուխներ,— առաջինը կը ներկայա-ցնէ բանուոր դասակարգին կազմա-կերպութիւնը եւ յաղթանակը։ Երկ-րորդը պայքար տնտեսական ու քաղա-քական տագնապներու մէջէն ։

Աւստրիոյ ընկերվարականները պի-տի կրնա՞ն տալ նոր դէմք մը, որ հազմէր այդ պատմութեան երրորդ գլուխը, յառաջնէր նոր շրջանը, — Նախապատրաստութիւն՝ վերականելու համար շարժումը ։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Տ. Կ. ԽԱՉԻ ԹԵՅԱՍԵՂԱՆԸ

ՍԱՐՍԷԼ.— Երկու շաբաթ առաջ, քանի մը տիկիններու եւ օրիորդներու նախաձեռնութեամբ հիմնուեցաւ Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը։ Իրենց անդրա-նիկ ժողովին՝ կեդրոնին կողմէ ներ-կայ էր տիկին Գ. Աղապապեան, նո-րեկ անդամուհիներուն ծանօթացնելու համար, Կ. Խաչի աշխատանքները ընդ-հանրապէս եւ ուղղութիւն տալու հա-մար մասնաւորապէս։ Այդ ժողովին մէջ ընտրուեցաւ վարչութիւնը հե-տեւեալներէ — Օր. Ա. Աւետիսեան, ատենապետուհի, տիկին Վ. Յարու-թիւնեան. ատենադպրուհի, տիկին Մ. Աւագեան, գանձապահուհի, տիկին-ներ Վ. Գումրուեան, Շ. Պարսիկեան եւ Օր Ա. Պօղոսեան խորհրդական-ներ ։

Սոյն ժողովին մէջ որոշուած էր մասնաճիւղին բացումը կատարել թէ-յասեղանով մը որ տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի օր, Սալ տը Նոսի մէջ։ Գոյնզգոյն ծաղիկներով զար-դարուած սեղաններու շուրջ հրաւիր-եալները կը հիւրասիրուէին Խաչու-հիներու կողմէ թէյով ու խմորեղէ-նով։

Նախապէս արուած որոշման համա-ձայն, թէյասեղանին պիտի նախագա-հէր նոյնինքն տիկին Գ. Աղապապ-եան, սակայն ուշացած ըլլալուն հա-մար, փոխանորդաբար նախագահեց Գ. Սոսյ վ. Ներսէսեան, որ աւուր [illegible] քանի գործունէութեան ու մանկամասու-ներ ունին, թէ որքան հիւանդներ եւ անկարներ կը պատսպարուին, վերջա-պէս որքան փոքրիկներ օդափոխու-թեան կ'երթան ամէն տարի։ Բացա-սրեց թէ որ գաղութներու մէջին. Խա-չեր կան եւ որքան մասնաճիւղեր ու-նին, բոլոր մասնաճիւղերը միասին հաշուելով որքան անդամուհիներ ու-նի եւ որքան եկամուտ տարեկան։ Այս բազմակողմանի բացատրութենէն վերջը խօսքը ուղղելով նորակազմ Մ.ճիւղի անդամուհիներուն ըսաւ.— Դուք անդամագրուելով Կ. Խաչի մեծ ընտանիքին մէջ, ծանր պարտականու-թեան ու պատասխանատուութեան տակ կը մտնէք, բայց այդ պարտա-կանութիւնները երբեք ձեզ պէտք չէ վհատեցնեն, ընդհակառակն պէտք է բոլոր դժուարութիւններուն կուրծք տալ, եւ յիշէք թէ տասը հազար ան-դամուհիներ ունեցող մեր կազմակեր-պութիւնը միշտ պատրաստ է ձեզի օժանդակելու։

Վերջերս կ'աշխատէր նոր գործի մը թենէն վերջ Գ. Նախագահը ներկանե-րուն խօսք տուաւ։ Բոլորն ալ Կ. Խա-չի մասնաճիւղին անհրաժեշտութիւնը շեշտեցին մեր գաղութին համար եւ շնորհաւորելով տիկիններու այս ձեռ-նարկը, յաջողութիւն եւ յարատեւու-թիւն մաղթեցին ։

Միջոցին մէջ եղան երգեր եւ արտա-սանութիւններ։ Տիկին Շաքէ Պարսիկ-եան երգեց «Ուստի կուգաս» զարիպ բլբուլը եւ «Անուշ գարուն»ը, Գ. Ե-սայեան (Առնուվիլէն) նուագեց հայ-կական եւ եւրոպական կտորներ, Գ. Հայկ Դաւիթեան արտասանեց Սիա-մանթոյի «Այն մը մոխիր», Գ. Հայկ Արամ Գազանճեան երգեց հայերէն եւ ֆրանսերէն, Օր. Աղաւնի Պօղոսեան եւ գեց «Ալոր - մոլոր կուգն է գալիս», փոքրիկն Անահիտ Մկրտիչեան յըն-տակօրէն արտասանեց Բամաւ Բաթի-պայէն «Երբ որ մայրը երկունքով աշ-խարհ բերէ երախայ»։

Այս խանդավառ տրամադրութեան տակ Կ. Խաչին եղան դրամական նը-ւէրներ։ Ներկաները մասնակցեցան տոմսով, քանով որմէ գոյացաւ 300 ֆրանք։ Քանի մը չէզոք տիկիններ ալ գանազան առարկաներ նուիրած են։ Երկու անդամուհի եւս աւելցաւ նախ-կին կազմին վրայ,— Տիկին Մառի Գրբըպէշեան եւ Տիկ. Աննա Ալտաբեան, որով մասնաճիւղը կ'ունենայ տասնրինը անդամուհի։ Անշուշտ ու-րիշներ ալ պիտի արձանագրուին։

Օ. Կարապետեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՎԻԷՆ, (Ցառաչ).— Տր. Կ. Խաչի դպրոցին ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ յուլիս 2 ին Ռ. Ա. սրահին մէջ։ Իրապէս որքան ուրախալի ե-րեւոյթ մըն է տեսնել 70ի մօտ մա-նուկներ բեմին վրայ, որոնք տարին ամբողջ իրենց ազատ ժամերը յատկա-ցնելով սորված են իրենց մայրենի լե-զուի նախադասութիւնները եւ նոյնիսկ ոմանք այնքան յառաջացած որ զար-մանք կ'ազդեն մեծերուն։ Ֆրանսահայ Կ. Խաչի թափած աշխատանքը եւ իր [illegible]

ՎԱՐԴԳԷՍ ՄՐՃՈՅԵԱՆ
ԵՒ
ՕՐ. ՄԵԼԻՆԷ ՆԱԼՊԱՆԴԵԱՆ

Նշանուած

19 Յունիս, 1938 — Մարսէյլ

պղուն հագուած փոքրիկ օրիորդներ շատ գեղեցիկ կերպով պարեցին, առաջնորդութեամբ տիկին Անահիտ Խաչիկեանի՝ արժանանալով ծափե-րու։

Ցուցադրին երրորդ մասը ծանրա-բեռնուած էր երեք փոքրիկ թատերա-կան կտորներով որոնցմէ երկուքը ե-թէ նորութիւն չէին գաղութիս հա-մար, սակայն երրորդը՝ բոլորովին նոր էր.— «Րաֆֆի»։ Ուսուցիչ Հ. Կ. Տէրմոյեան նկատելով որ գաղութիս մէջ աննշմար անցած էր մեր մեծա-գոյն վիպասանին 100ամեայ ծննդեան տարեդարձը, ամփոփած էր գեղեցիկ մտածումներ եւ խօսքեր եւ այսպէս կազմած էր երեք պատկեր, ցոլացնե-լով միութեան մը կեանքը բաղկացած փոքրերէ, որոնք ժողով կ'ընեն եւ կ'ո-րոշեն տօնախմբել հրապարակային բանախօսութեամբ Րաֆֆիի 100ամ-եայ տարեդարձը։ Անակնկալ մը եղաւ մեծերուն համար, երբ տեսան որ ի-րենց փոքրերը կրնան ժողով ընել, ո-րոշումներ տալ, յայտագիր պատրաս-տել եւ հրապարակային բանախօսու-թիւն սարքել՝ երգով եւ արտասանու-թեամբ — անպակաս ըլլալով նաեւ օրուան նախագահը։

Փոքրիկ հարցում մը, ինչ մասնե-ցին գաղութիս Համազգայինի անդամ-ները եւ իրենց վարչութիւնը երբ տե-սան փոքրերու կատարածը, մանա-ւանդ որ մշակութային ասպարէզին մէջ ամէնուրեք Համազգայինն է որ կը ցոլայ ։

Ընդհանուր առումով բոլոր դերակա-տարները յաջող խաղարկութիւն մը ցոյց տուին եւ այսպէս հանդէսը վեր-ջացաւ ժամը 11ին։

Թղթակից

ԲԱՆՈՒՈՐԱԿԱՆ.— Գործերը անկա-յուն են, կօշիկի մեծ գործարանատէ-րը, Գ. Փէլէ մօտ մէկ ամիսէ ի վեր աշխատաւորներու թիւը կրճատել բռ-նած է ։ Մօտ 20 հայրենակիցներ այսօր արձակուած են արդէն եւ մնաց-եալներու աշխատանքի վիճակը ան-կայուն է։ Արձակուածներուն մէջ կը գտնուին 4—5 զաւակներու տէր բան-ուորներ եւ կիներ, որոնց վիճակը շատ ծանր է։ Կը խնդրենք «Յառաջ»ի թղ-թակիցներէն որ եթէ որ եւ է տեղ գործ գտնելու յոյս կայ, դրեն խմբ-բագրութեան։

Հակառակ այս տագնապին, հան-դէսները իրարու կը յաջորդեն։ 15 օր առաջ Էսթրէզէի շրջանը ունեցաւ իր դպրոցի վերաբացման հանդէսը, մեծ յաջողութեամբ ։

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն կազ-մակերպած էր զուտ ընկերական դա-սախօսութիւն մը, յուլիս 1ին։ Նիւթն էր — «Հայկական հարցը մինչեւ Պեր-լինի վեհաժողովը»։ Ընկերներ Ս. Գա-լուստեան եւ Կ. Մուրատեան գնահա-տելի աշխատանք տարած էին, իրենց [illegible]

Ռ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ԱՌԱՍՊԵԼԸ

— • —

Պէյրութի «Ազդակ»ը ներքեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խո-րագրով խմբագրականի մը մէջ, Թուրքիոյ ընդհանուր ներման առթ-իւ (26 Յունիս).

— «Տնտեսա - քաղաքական բացա-ռիկ պայմաններու հետեւանքով գաղ-թահայը եկած է հոգեկան այնպիսի վիճակի մը որ կը հաւատայ ամէնէն արտառոց բաներուն, օրինակ՝ Թուր-քիա վերադարձի խոստումին, որուն լուսարձակը ահա կ'ուղղէ Ճումհու-րիէթ։

Ի՞նչ փոյթ թէ եղածը առասպել է, կամ իրական եղած պարագային իսկ՝ միայն խաբկանք եւ լուսաբեկում պի-տի ունենայ իբրեւ վախճան։ Հաւատք շինողը՝ արդարացում ալ կը շինէ։

— Թուրքը հին Թուրքը չէ, բոլորո-վին արդիական դարձած է, թօթա-փելով նախկին գէշ բնազդները։ Քը-րիստոնեան այլեւս կենալու չէ անոր աչքին, քանի որ կրօնքը բաժնած է պետութենէն եւ խառն կը հալածէ եօնան։ Թուրքը հանրապետական է, Մէճէլլէի փոխարէն կը գործածէ զը-ւիցերիական քաղաքային օրէնքը որ ամէնէն ազատականն է Եւրոպայի մէջ։

Հապա հին օրերը, իր չհինցող յի-շատակներով։ Օ՜, պատասխանը ե-րեւկութէն պատրաստ է.

— Էֆէնտիմ, ծուռ նստինք շիտակ խօսինք։ Քիչ մըն ալ մերն է յանցան-քը։ Ի վերջ, Թուրքը միամիտ ու բարի է. ջուրին դնա եւ հոգին առ։ Բայց մեր կուսակցութիւնները գրգռեցին զայն, տիրէ իմացէ հանեցին եւ պատ-ճառ դարձան որ թացն ալ այրի չորին հետ։ Այս թէ ոչ, եթէ հանդիստ մը-նար եւ միայն հացիդ նայիս, փը'ութ-բող չկայ քեզի։ Մանաւանդ հիմա, երբ իսլամական մոլեռանդութիւնը ծալլուածթանգարան դրուած է, մը-չիկ-մչիկ քնանալու համար հոն....

Հարկ է ծուիկ ծուիկ ընել երկու պատրանքներն ալ եւ օդին տալ, որ-պէսզի յետին միամիտն անգամ բաց աչքով տեսնէ իրականութիւնը եւ ա-տոր համաձայն քայլ առնէ։

Նախ՝ վերադարձի խնդիր չկայ ու չի կրնար ըլլալ։ Որովհետեւ, եթէ կայ բան մը որ խսկապէս նոր է նոր Թուրքիոյ մէջ, այդ ալ ամէն գնով միաձոյլ զանգուած մը կազմելու ա-ռաջադրութիւնն է։ Ասիկա դարձած է պետական քաղաքականութեան սկզ-բունք եւ հետեւաբար չի կրնար դիւ-րութեամբ խախտիլ։ Մանաւանդ կա-մաւոր կերպով։

Աւելի ըլլալով՝ դարձած է նաեւ ազ-գային դաւանանք եւ բիւրացուած բո-լոր դասերէն, անխտիր։ Եւ շատ աւե-լի արմատապէս ու թթուութեամբ, քան մեր գիտցած կրօնական մոլեռան-դութիւնը։ Մանաւանդ որ օրուան տխուր է, նորոյթը նաեւ «քաղաքա-կիրթ» Եւրոպային, որուն հետեւիլ պարտք կը համարի Թուրքիան, ամէն կերպով անթերի դարձնելու համար [illegible] առնուազն՝ անբաղձալի։

Մի՛ ըսէք թէ ընդհանուր ներում կայ եւ ահա Եռնուա Նատրի նման հե-ղինակաւոր դէմք մը հրապարակաւ խոստում կուտայ։

Այո՛, ներում կայ, բայց տաճիկ Թուրքին համար է։ Նկատի առէք որ, սեւ ցանկին պարագլուխներուն՝ «150-նոց» կոչուած ազ «գաւաճաններուն» անգամ կալուածները չզրաւեցին։ Ե-ղածը՝ վարչական պարզ կարգադրու-թիւն մըն է։ Երէկ հեռացուցին՝ վախ-նալով որ խլրտում կը հանեն, այսօր կ'ընդունին՝ որեւէ վախ չունենալով այլեւս։ Անկախ թշուառութենէ, տա-րիները պէտք եղածէն աւելի տրորած են զանոնք։

Ուրիշ կէտ մը։ Ներման օրինագի-ծը, որ շատոնց յանձնուած է խորհր-դարանին եւ մօտերս օրէնք կը դառ-նայ, ոչ մէկ բառ կը պարունակէ Հա-յերու վերադարձի մասին։ Ո՛չ իսկ յոյսի նշոյլ մը, գոնէ ակնարկութեան ձեւով։

Ճումհուրիէթին գրա՞ծը։ Քիչ մը խորը նայեցէք, եւ հոն ալ աչքի պիտի զարնէ անյատակ պարապութիւնը։ Բառե՛ր, միայն բառեր, անմէջ ու դարձդարձիկ։

Ո՛չ, հայրենակիցներ, վերադարձի խնդիր չկայ ու չի կրնար ըլլալ։ Տա-րիներ առաջ ալ չուկայ հանուեցաւ նոյն առասպելը եւ հարիւրաւոր ան-ձեր գործի իսկ լծուեցան, թրքական հիւպատոսարանները վազելով ու «պէյաննամէ»ներ լեցնելով։ Ի՞նչ ե-ղաւ արդիւնքը.— մէկ հոգի իսկ ներս չառնուեցաւ, իսկ տասը փոխարէն տասնեակներով մարդիկ վտարուեցան հպատակութենէ, կալուածները ալ զրաւուեցան։ Որովհետեւ այդ «պէ-յաննամէ»ները պարզապէս ծուղակի դեր կատարեցին, Թուրք ոստիկանու-թեան պարզելով իր չգիտցածները...։

Տարբեր պիտի չըլլայ արդիւնքը, եթէ այս անգամ ալ յայտագիր լեցնե-լու յանգի գործը, ինչ որ կասկածելի է իր կարգին։

Եւ վերջապէս— լաւագոյն, աւելի ճիշդը՝ յոռեգոյն պարագային իսկ— ի՞նչ կը սպասէք Թուրքիա վերադառ-նալէն։ Գո՞րծ։ Նայեցէք այդտեղի ձեր ազգակիցներու վիճակին եւ դա-տեցէք։ Անատոլուի մէջ մնացած բե-կորներն իսկ կը քշուին, հակառակ ա-նոր որ ոչ հայերէն կը խօսին, ոչ ալ հայկական դպրոց կամ եկեղեցի ու-նին։ Պոլիս մնացածներն ալ դրուած են այնպիսի պայմաններու տակ, որ հարկադրուին մեկնիլ արտասահման։ Ամէն ինչ՝ Թուրքերուն, սկսեալ պե-տական պաշտօններէն մինչեւ դինուո-րութիւնը, մինչեւ մասնաւոր ընկե-րութեանց ու հաստատութեանց ծա-ռայութիւնները։ Իսկ Հայն ու Յոյնը միայն անձնագրով (նուֆուս) Թուրք են ։

Ցանուն ինչի՞, ուրեմն, յոյս կապել վերադարձի խնդրին, երբ ոչ ապա-հովութիւն կայ, ոչ հանգիստ, ոչ ալ չոր հաց մը որ պիտի կազմէր միակ շլացնող խայծը։ Մնաց որ, եթէ այս բոլորն ալ գտնուէին, ընդունող չկայ։

Եթէ 7—8 տարի առաջուան չարա-[illegible]

ԵՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՅՆԸ

ՁՆԿՈՒՆՑ ՑՈՒԼԵՐԸ

[illegible]

Ե. ԱՐՇԱՆԵԻ

(3)

(Շար.)

Անգլիական նաւակայա՞ն Սեւ ծովու մէջ

«Քէօլնիշէ Ցայթունկ» աւելի յառաջ երթալով, կը գրէ թէ Անգլիա կը փորձէ իր ազդեցութիւնը ամրապնդել Ռումանիոյ մէջ, ուղղակի Լոնտոնի եւ անուղղակի՝ Էնգիւրիի միջոցաւ։ Այս առաջադրութեամբ, առաջին քայլ մը կը համարուի Կարոլ թագաւորին վերջին այցելութիւնը Աթաթիւրքի, «քանի որ, երկու պետութիւններ որոնց մէջ կ'անի բրիտանական ազդեցութիւնը, այժմ կ'ընդարձակեն իրենց տնտեսական եւ զինուորական կապակցութիւնները»։ Գերմանական թերթին կարծիքով, ասոր ալ պատճառը քարիւղն է։ «Քոստ-փինայի եւ Մորենիի (Ռումանիա) քարիւղի հորերը պիտի սպառին վեց-եօթը տարիէն, եւ նոր հորեր պէտք է բանալ Կարպաթեններու արեւելեան սարալանջերուն վրայ։ Անգլիա այդ քարիւղին պէտք ունի իր անդրադին վերազինման համար, եւ Ռումանիոյ քարիւղի ծրագիրները կրնան գիւրաւ զուգորդուիլ Իրաքի քարիւղի ծրագրին հետ։ Այս առթիւ նշանակալից է քարիւղի անգլիացի ամենամեծ դիւանագէտ մասնագէտներէն մէկուն՝ Սըր Ր. Հօրի փոխադրութիւնը Թէհրանէն Պուքրէշ»։

Գերմանական թերթը կ'ըսէ թէ Անգլիա ծրագիրներ կ'որոճայ, նաւային եւ օդանաւային կայան մը հաստատելու համար Սեւ ծովու մէջ, Քօնսթանցայի մօտ։ Եւ եզրակացնելով, կ'ազդարարէ թէ Գերմանիոյ տնտեսական դիրքը այնքան զօրաւոր է Պալքաններուն մէջ որ, Անգլիոյ ծրագիրները պիտի չյաջողին, «հակառակ անգլիական ոսկիին եւ արծաթ գնդակներուն»։ Պալքանները «հաւատարիմ պիտի մնան Գերմանիոյ, ապացոյց՝ Պալքաններու վերջին ցուցահանդէսին մէջ, 609 օտար ցուցադրողներէն 386ը Գերմանացի էին եւ միայն վեցը Անգլիացի»։

Նոր յուզեր [illegible] մասին

Ինչպէս գրած էինք անցեալ օր, Թուրքիոյ վարչապետը Ազգ. ժողովին մէջ խօսելով Տէրսիմի մասին, կ'ըսէր թէ զինուորական գործողութիւնները այս տարի ալ պիտի շարունակուին եւ թէ «անցեալ տարուան հետ բաղդատելով այս տարի աւելի շատ զինուոր համախմբած ենք»։

Ուրեմն դիմադրութիւնը կը շարունակուի Տէրսիմի մէջ։

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ քրտական շարժումներու մասին, քաղելով Տիգրանակերտէն հասած քիւրտ ցեղապետ մը (2 յուլիս).—

Մոտկանի (Պիթլիսի շրջան), Քէյարի (Կարճկանի շրջան) եւ Քէրագի (Հաթագի շրջան) աշիրէթները մէկ ամիսէ ի վեր ապստամբած են։ Կառավարութիւնը այս երեք աշիրէթներուն միջեւ եղած յարաբերութեան միջոցները կտրած է։ Զապտիէ ուրիշ միջոցներ օգուտ չեն տուած։

Տէրսիմի եւ Սասունի շրջաններուն մէջ աւելի լայն ծաւալ առած են ապստամբական շարժումները։ Էմիր աղայի աշիրէթը մեծ վնասներ պատճառած է Թրքական կառավարութեան։ Վերջերս գիշերով յարձակում մը գործած են իրենց դէմ ղրկուած երեք գումարտակ զօրքին վրայ եւ զգալի վնասներ հասցուցած։ Զօրքը փախուստի դիմած է։ Կառավարութիւնը նոր ուժ կը ղրկէ։

Ապստամբութիւնը կարենալ զսպելու համար, կառավարութիւնը ձեռնարկած էր նեղ ճամբաներու շինութեան։ Գործաւորները, թուով 700 հոգի, գիշերով փախուստ տուած եւ կ'ապաստանին անառիկ լեռներու վրայ, իրենց հետ տանելով բոլոր վրանները եւ գործիքները։

Իսկ արաբական գործակալութիւնը կը հաղորդէ.— Թուրքիայէն հասած նոր լուրերը կը հաստատեն թէ քրտական ըմբոստութիւն մը ծագած է Անատոլուի մէջ։ Այս անգամ ալ Տերսիմն է ըմբոստութեան կեդրոնը, բայց եկած տեղեկութեանց մէջ չըսուիր թէ ո՞րոնք են այն քիւրտ ցեղերը որ կը վարեն շարժումը։

Ոչ մէկ երկիր կ'ընդունի 650,000 հրեայ գաղթականներ

- Էվիանի խորհրդաժողովի երկրորդ օրուան նիստին մէջ, Եւրոպայի զէլխաւոր զաղթային պետութիւնները իրենց ներկայացուցիչներուն միջոցաւ յայտնեցին թէ տեղ չունին 650.000 անճար Հրեաներու համար։ Ծարմար վայրեր կը համարուէին բրիտանական գաղթավայրերը, Հարաւ. Ամերիկայի Հանրապետութիւնները եւ ուրիշ անդծովեայ գաղթավայրեր, բայց Աւստրալիոյ, Քանատայի, Պրազիլիոյ, Արժանթինի, Հոլանտայի եւ Պելժիոյ ներկայացուցիչները պաղ ջուր լեցուցին, համակրանք յայտնելով հանդերձ։ Աւստրալիոյ պատուիրակը յայտարարեց թէ իր երկիրը Հրեայ չի կրնար ընդունիլ, որովհետեւ կ'ուզէ պահել իր անգլօսաքսոն դիմագիծը։ Քանատայի ներկայացուցիչը տարակեց թէ իր երկիրը տնտեսական տագնապի եւ անգործութեան մատնուած է։ Արժանթինի ներկայացուցիչը գիտել տուաւ թէ իր երկիրը միւսներուն ընդունած բաղդատմամբ հարիւրին դէմ 270 Հրեաներ ընդունած ըլլալով, կատարած է իր մարդասիրական պարտականութիւնը։ Հոլանտայի ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ իր երկիրը արդէն 25.000 տարագիրներ ընդունած է, ինչ որ շատ մեծ թիւ մըն է չափազանց խճողուած երկրի մը համար։ Պելժիոյ ներկայացուցիչն ալ նոյն առարկութիւնն ըրաւ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ Պէրլին հասած լուրերու համաձայն, տիկին Լիթվինով, արտաքին գործոց նախարարին կինը (Անգլուհի), Սիպերիա աքսորուած է, բողոքած ըլլալով վերջին դատավարութեանց դէմ։ Կ'ըսուի թէ Սթալին պահանջած է որ Լիթվինով ամուսնալուծում կատարէ... Տիկինը մերժած է եւ տանել իր մեղադրանքը։

Պատարագ Հայոց եկեղեցին մէջ

Երուսաղէմի միաբաններէն Սիոն վարդապետ Մանուկեան որ պատահաբար քաղաքս կը գտնուի, այս կիրակի, 10 Յուլիս, պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼ-ՓՐԱՏՈՅԻ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ-ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ կիրակի օր, 10 Յուլիս, կը կատարուի Ս. Թարգմանչաց տօնը։ Եր պատարագէ եւ կը քարոզէ Տ. Զգօն վրդ. Ցակոբեան։ Նաեւ մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցին հիմնադիր-բարերար Գ. Վահան Խարասանճեանի ծնողքին եւ ընտանիքին հանգուցեալներու յիշատակին։

[illegible]

Տր. Յակոբ Խաչի օգտակար թեան կայանին համար լաւ խոհարարուհի մը կ'ուզուի. գոհացուցիչ վճարումով։

Դիմել գրաւոր Շրջ. Վարչութեան հասցէին՝ Տիկ. Միսաքեան, 6 Rue d'Alsace, Asnières, (Seine

Ամավիրցի դաշտահանդէս Այծավիլի մէջ

10 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, տեղւոյս եկեղեցին մէջ, կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը։

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԻՍԸ որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 3ին, անձրեւին պատճառաւ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Յուլիս 10ին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊՐՕՊԱԿԱՆՏԻ ժանձնախմբի ժողովը 11 Յուլիս, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին։

ՇԱՎԻԼԻ «Արզումեան» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

[illegible]

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՑՏՈՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Վրէժ» խումբի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 10ին սովորական հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կայծ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԳՈՒԱԼԻՒՉԻ «Վարանդեան» խումբի դասախօսական ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, ընկ. Արապեաններու բնակարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Պիտի դասախօսէ Ընկ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ։

Նիւթը՝ «Յեղափ. Դաշնակցական մը յատկանիշները»

ԿՐԸՆՈԲԼԻ «Նօթնեգբայրեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԱՆԻՆԻԷՌԻ «Մուրատ» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Շաբաթ, 9 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 9ին, ընկեր Միրանէ Գաբրիէլեանի բնակարանը։ Ներկայանալ անդամատետրով կարեւոր օրակարգ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր «Արամեան» ակումբին մէջ։

[illegible]

ԿԻԶԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը 18էն մինչեւ կէս գիշեր իր կեդրոնատեղին 8, Rue Bossuet, Paris

SAUTERIE ORCHESTRE

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՊՈՒԼ. ՕՑՏՈՅԻ Մ ՃԻՒՂԻ

10 Յուլիս, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

Սէնթ Անտրէի օդասուն պարտէզին մէջ

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութեան գաշտահանդէսը որ տեղի պիտի ունենար 10 Յուլիսին։

[illegible]

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ կարեւոր օրակարգով, 9 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը ճիշդ 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Երիմեան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողովի կը հրաւիրէ Կապոյտ Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» Կոմիտէի, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան եւ Իսիի Հայ Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, 9 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Երիմեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Սրահի ընդարձակման եւ բեմի շինութեան հարց։

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Ընդ. Պատգ. Ժողովը կը գումարուի յառաջիկայ Օգոստոս 13ին, Շաբաթ առաւօտ, Տէսինի մէջ։ Օրակարգի նիւթերը տանձին շրջաբերականով պիտի հաղորդուին մասնակցող մասնաճիւղերուն։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութիւնը ընկերահաւաքական ժողովի կը հրաւիրէ Անիէռի եւ Քոլոմպի գինակից ընկերներն ու համակիրները 10 Յուլիս, Կիրակի ժամը 3ին Անիէռ, Զաքարի սրճարանը, 34 Villa Rouveyrolle: Ներկայ կ'ըլլայ Ընդ. Բաղդասարեան որ պիտի խօսի Միութեան նպատակներու եւ օրուան հարցերու շուրջ։

Զ. Ռ. Մ. ՓԱՐԻԶԻ Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը 11 Յուլիս, Երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Քառէի սրճարանին վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։

Կոմպոզիտոր Բարսեղեան, Անթառամ Միհրդատ եւ զաւակները, Ղազարոս Տէր Դաւթեան, Ցոլակ Բայրաքեան, Տիկին Անթառամ Ղազարեան եւ ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն մահը

ՕՀԱՆ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆԻ

որ տեղի ունեցաւ Յուլիս 5ին, ժամը 8.40ին Բիթիէ Ճիւաղանոցին մէջ եւ թաղումը կատարուեցաւ Յուլիս 8ին Թիէի գերեզմանատունը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթ. Միութեան Վարչութիւնը իր եւ բոլոր անդամներու կողմէ խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Միութեան անդամներէն Գ. Կ. Փոլատեանի եւ իր պարագաներուն, իր մօր՝ Տիկ ՍԻՐԱՆՈՅՇ ՓՈԼԱՏԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dameame, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R C Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
27, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 10 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 10 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3779

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔՆԱՑՈՂՆԵՐՆ ԱԼ ԱՐԹՆՑԱՆ, ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ...

Թէեւ շատ ուշ, բայց, վե՛րջապէս, քնացողներն ալ արթնցան: Շփելով իրենց քնաթաթախ աչքերը, անոնք ալ սկսեր են լռ՛ւր պահանջել Խ. Հայաստանէն ու Էջմիածինէն:

Երկու օր առաջ յիշեցինք Եգիպտոսի ռամկավար օրկանին յունիս 28ին խմբագրականը, ուր այս պահանջը կը դրուի իբրեւ իրաւունք:

— « Հաւատարմութեան եւ օժանդակութեան մեր այդ պարտքը ինքնաբերաբար ու անշահախնդրօրէն կատարած ըլլալով՝ կը խօսինք այսօր մեր *իրաւունքին* վրայ. իրաւո՛ւնք գիտնալու՝ թէ ի՛նչ է Խ. Հայաստանի այսօրուան վիճակը »:

Հատուած մը եւս, պատկերացնելու համար այն անճար վիճակը որուն մատնուած են ռամկավարները.

— « Եթէ նոյնիսկ պատահած չըլլային այն քաոսային կամ խորհրդաւոր դէպքերը որոնք Աղասի Խանջեանի մահով սկսան եւ հասան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին վախճանումին, մենք դարձեալ պիտի ուզէինք ճամբորդի, ականատեսի ստոյգ լուրեր ունենալ մեր հայրենիքէն, ինչպէս պարբերաբար ունեցած ենք ասկէ առաջ՝ քանիցս մարդ ղրկելով ուղղակի մեր կողմէն եւ մեր տեսնել ու դատել կրցող անդամներուն միջոցաւ այդ տեղեկութիւնները քաղելով: Մինչդեռ հիմա, աւելի քան երկու տարիէ ի վեր, ստիպուած ենք *լսել* մէկ կողմէ Երեւանի թերթերուն եւ միւս կողմէ Դաշնակցական մամուլին յաճախ իրարու հակասող լուրերը, առանց կարենալ ստուգելու ոչ մէկը եւ ոչ միւսը»:

Այսչափ կրնանք վստահաբար ըսել որ կասկածելի են թէ՛ մէկ եւ թէ՛ միւս կողմին ըսածն ու գրածը»:

Հարցը այն չէ որ մեր պատուարժան ռամկավարները կը հաւատա՞ն թէ ոչ, երկու տարիէ ի վեր հաղորդուած, զանազան վկայութիւններով հաստատուած լուրերուն:

Անոնք մասնաւոր ճիգ մը թափեցին մեղմացնելու նոյնիսկ այն քստմնելի մանրամասնութիւնները որ մամուլին հաղորդուեցան իրենց իսկ շրջանակէն, «Լիբանանցի երիտասարդի» մը բերնով: Տեղեկութիւններ որոնց մեծ մասը ամիսներ առաջ հրատարակուած էր Դաշնակցական մամուլին մէջ, միայն մանրամասնութեանց մէջ տարբերելով:

Անոնք իրենց յատուկ մեկնութիւններ ալ տուին խմբական գնդակահարութեանց, պատասխանատու համարելով բուն իսկ Երեւանցիները, եւ ոչ թէ Թիֆլիսն ու Մոսկուան, իբրեւ փրկիչ ներկայացնելով Անաստաս Միկոյեանը, մինչդեռ «Խ. Հայաստան»ը գայն կը պանծացնէր իբրեւ յեղափոխութեան բոցավառ սուրը որ կտրեց թափեց, «մերկացրեց, ոչնչացրեց», փոչիացո՛ւց «ժողովուրդի թշնամիները»...

Այս պարագաները չէն որ կը հետաքրքրեն մեզ, այլ ռամկավարներու եւ առ հասարակ «Հայաստանասէր»ներու մեռասանեբորդ ժամու իրարանցումը, — այն ալ էջմիածնի չարաչուք լռութենէն վերջը: Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին մահէն — սպանութենէն — ինն ամիս վերջը: Այն ալ անշուշտ անոր համար որ, Երուսաղէմի պատրիարքն ալ իրար անցեր է, եւ հեռագիրներ կը ղրկէ, պատասխան սպասելով էջմիածնի պատերէն ...

Արթննալով իրենց խոր քունէն, ռամկավարները նորէն չեն հաւատար թէ Խորէն Ա. սպաննուած է: Քա՛ւ լիցի:

— «Չհաւատացինք, եւ այսօր ո՛ւ եւ է նոր տեղեկութիւն չունինք որ մեզի ստիպէ խորհիլ թէ կրնայ ճիշդ ըլլալ ըսուածը: Բայց բուն իսկ այդ պակասը տեղեկութիւններու, այդ յամառ լռութիւնը էջմիածնէն ու Խ. Հայաստանէն ընդհանրապէս՝ մտահոգիչ կը գտնենք, ո՛չ թէ խեղդումին հաւատալու տեսակէտով, այլ ա՛յն խեղդիչ մթնոլորտին՝ որ կայ եւ կը շարունակէ տիրել մեր երկրին մէջ »:

Դուք զատեցէք խորութիւնը՝ այս հոգեկան թշուառութեան, որ պարզապէս հետեւանք է կուսակցական կիրքի:

Մարդոց գլխուն մէջ գամուեր է թէ «արտասահմանի Դաշնակ թերթերն ու գործիչները առիթէն կ'օգտուին՝ աւելի եւս չարաչուք դէպքեր հնարելու համար »:

Կ'ըմբռնէք, անշուշտ, իմաստը այս անճոռնի, այս գարշելի հոգեբանութեան:

Աւելի քան 40 գլուխներ գնդակահարուած, փչրուած կամ «անհետացած» են — կարելի է համրել անուններով — կաթողիկոսն ալ խեղդուած է, ինչպէս եւ երկու եպիսկոպոսներ գնդակահարուած են: Ամիսներէ ի վեր կը գրուի այս դէպքերու մասին: Փոխանակ մատը մոխիրը թաթխելու եւ գոնէ հինգ սպանութեան կամ գնդակահարութեան դէպք ստուգելու, մարդիկ իրար կը մխիթարեն զանոնք վերագրելով Դաշնակցական յերիւրանքներու: — Ի՛նչ կ'ուզէ ըլլայ, Դաշնակցութեան ըսածը չըլլայ:

Անշուշտ արթնցած են հիմա, եթէ ոչ խղճով, գոնէ ջիղերով: Կը զգան թէ «բաներ մը» պատահած են: Եւ լուռ կը մնան: Որմէ՞, — Փարիզի խորհրդային դեսպանատունէն, միեւնոյն ատեն արտօնութիւն խնդրելով պատուիրակութիւն մը ղրկելու:

« Երանի՛ հոգիով աղքատներուն», պիտի ըսէր բարեպաշտ ընթերցողը:

Բայց ոչի՛նչ: Թող այդ ալ փորձեն: Թող զարնեն բոլոր դուռները: Թող չարժին եւ լոյս մըն ալ իրենք ճարեն, որովհետեւ, ինչ որ տեղի կ'ունենայ Հայաստանի մէջ, երկու տարիէ ի վեր, իսկապէս աննախընթաց է եւ զարհուրելի, — կրնայինք ըսել նոյն իսկ դժոխային, կշռելով բառին ամբողջ խորութիւնը:

Մանաւանդ որ, հաղորդակցութեան վերջին թելն ալ խզուած է մէկ ամիսէ ի վեր. — այլեւս չենք ստանար «Խ. Հայաստան»ը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Արաբները ընդհ. գործադուլ կը հռչակեն

Ուրբաթ օր Երուսաղէմի մէջ ռումբ մը պայթած ըլլալով, անգլիացի զինուորներ դիրք բռնեցին ուժեղ հրացաններով եւ ձեռնառումբերով: Ռումբը արձակուած էր Եաֆայի դրան առջեւ, Դաւիթի Աշտարակին մօտ, Արաբներով լեցուած հանրակառքի մը վրայ: Պայթումէն սպաննուեցան չորս Արաբներ, իսկ վիրաւորուեցան 18 հոգի, մէջն ըլլալով անգլիացի զինուոր մը: Հանրակառքը ջարդուփշուր եղաւ եւ կտորները քանի մը հարիւր մեթր անդին նետուեցան: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց երեք Հրեաներ եւ հրէուհի մը, իբրեւ հեղինակները այս ահաբեկման:

Դէպքը մեծ յուզում պատճառեց քաղաքին մէջ եւ բոլոր արաբական խանութները փակուեցան: Քիչ մը վերջը Հրեաներն ալ փակեցին իրենց խանութները, վախնալով փոխվրէժէ: Ընդհ. գործադուլը, որ հռչակուած էր Եաֆայի եւ Հայֆայի դէպքերէն վերջը, արագօրէն կը ծաւալի: Փոխադրութեան բոլոր սպասարկութիւնները դադրած են, եւ բազմաթիւ խանութներ փակուած գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Ամէն օր հազարաւոր արաբ բանթողներ կը հաւաքուին մզկիթներուն առջեւ, իսկ անգլիացի նաւազները միշտ կը ցրուեն զանոնք: Անգլիական վիթխարի զրահաւոր մը Հայֆա հասած ըլլալով, նոր նաւազներ ցամաք հանուեցան: Թէլ-Ավիվի հրէական թաղերը պաշտպանութեան տակ առնուած են ատուաբաթիւ զինուորներով:

Անդրյորդանանի Արաբները իրենց համակրանքը յայտնեցին Պաղեստինի ազգակիցներուն, ցոյցեր կատարելով Ամանի փողոցներուն մէջ: Այս առթիւ բուռն ճառեր խօսեցան էմիր Աբտուլլահի պալատին եւ բրիտանական պատուիրակի պաշտօնատան առջեւ: Թերթերը կը գրեն թէ մեծ քանակութեամբ զէնք եւ ռազմանիւթ կը փոխադրուի Անդրյորդանանէն Պաղեստին:

Պաղեստինի հրէական գործակալութեան նախագահը կոչ մը ուղղեց Հրեաներուն, յորդորելով պահել իրենց պաղարիւնը եւ զգուշանալ վրէժխնդրական արարքներէ:

Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Պաղեստինի այս դէպքերուն մէջ մատ ունին Իտալիա եւ Գերմանիա: Անգլիոյ երեսփ. Ժողովին մէջ աշխատաւորական մը հարցումներ ուղղեց անցեալ օր, իմանալու համար թէ ո՛վ կը ճարէ այս դաւադրութեանց դրամները:

Չէմպըրլէյն դժգոհ Իտալիոյ բռնած դիրքէն

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ անգլօ-իտալական համաձայնութենէն ի վեր (16 ապրիլ) առաջին անգամ ըլլալով, Պ. Չէմպըրլէն կծու ակնարկներ ուղղած է Մուսոլինիի, սպանիական գործերու ձգձգման առթիւ: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Անգլիոյ վարչապետը ինքն ալ սկսեր է կասկածիլ թէ համաձայնութիւնը կրնայ ջուրը իյնալ, եթէ այսպէս շարունակուի:

Անգլիոյ վարչապետը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ կը գտնէ որ սպանիական խնդիրը վերջանայ, որպէսզի անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը գործադրելի դառնայ: Արդ, Իտալիա կը յայտարարէ թէ կատարած է իր յանձնառութիւնները, դադրեցնելով հականգլիական քարոզութիւնները, կրճատելով Լիբիոյ պահակազօրքը եւ այլեւս օգնութիւն ղրկել չի տար Զօր. Ֆրանքոյի: Բայց եւ այնպէս, Անգլիոյ վարչապետը գոհ չէ եւ միշտ նեղացուցիչ հարցումներու կ'ենթարկուի երեսփ. Ժողովին մէջ:

Հռոմի անգլիական դեսպանը առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ: Երկրորդ տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ երկուշաբթի օր: Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Անգլիոյ վարչապետը գերագոյն փորձեր կը կատարէ, ելք մը գտնելու համար:

Քաղաքական ապաստանեալներու խնդիրը

Էվիանի Ժողովին երրորդ օրուան նիստին մէջ, ամերիկեան պատուիրակը յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է 27.000 տարագիրներ ընդունելու Մեծն Գերմանիայէն (Գերմանիա եւ Աւստրիա), յառաջիկայ տարուան ընթացքին: (Մինչեւ յունիս 30 ընդունած է 20.000 հոգի, իսկ նախընթաց տարի՝ 13.000): Իրականին մէջ կաթիլ մը ջուր է այս, քանի որ 300.000 Հրեաներ կ'ուզեն հեռանալ Գերմանիայէն, բայց ոչ մէկ երկիր կ'ընդունի:

Խորհրդաժողովին դիմած են զանազան պատուիրակութիւններ, տարագիրներու դատը պաշտպանելու համար: Յուշագիր մը կ'առաջարկէ խնդիրը չսահմանափակել միայն Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ տարագիրներով, այլ մտածել նաեւ այն տարագիրներու մասին որ զրկուած են միջազգային որ եւ է պաշտպանութենէ (Իտալացիներ, Լեհեր, Հունգարացիներ, Ռուսներ, Հայեր եւն.): Ուրիշ յուշագիր մը կ'առաջարկէ բողոքել Գերմանիոյ հակահրէական հալածանքներուն դէմ: Երրորդ մը կ'առաջարկէ միջազգային ծրագիր մը մշակել, Հրեաներու տեղաւորման համար եւ աւելի լայն չափով Հրեաներ ընդունիլ Պաղեստինի մէջ:

Խորհրդաժողովը կազմած է բազմաթիւ յանձնախումբեր, որոնց մէկը լսեց 22 ընկերակցութեանց ներկայացուցիչները: Ցանձնախումբերէն մէկուն նախագահն է Պ. Հանսոն, Նանսէնեան գրասենեակին վերատեսուչը, որուն փորձառութենէն կ'ուզեն օգտուիլ պետութիւնները:

ՆԻՍԻ ՄԷՋ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ բժիշկ մը, Տոքթ. Ֆաւօ, որ ամբաստանուած է թէ զէնք եւ ռազմանիւթ կը ճարէր Գաղտնի Կոմիտէին կամ «Սուրի Ասպետներուն»:

ՕՏԱՐԱԶԳԻՆԵՐՈՒ հպատակութեան գործողութիւնները խստացնելու համար, Փարիզի առեւտրական սենեակը քննեց ծերակոյտին ներկայացուած օրինագիծ մը: Այս առթիւ բաղձանք յայտնեց որ հպատակութեան շնորհը տրուի մեծ զգուշութեամբ եւ նկատի առնելով առեւտրական սենեակներու վկայութիւնները: Մէջի առեւտրական սենեակն ալ նոյն բաղձանքներն յայտնեց, չորս պայմաններ բանաձեւելով:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՐՈՒՆԳԻ ՄԱՍԻՆ

« *Նոր Օրի* » քրոնիկագիրը փառաբանական մը գրած էր, անցեալները, վարունգի մասին, վկայութեան կանչելով պատմագիտական աշխատութիւնը մեր համակրելի բժիշկին՝ Տոքթ. Գ. Գալուստեանի, որ ի մէջ այլոց կը հաստատէր թէ Թիմուրլէնկ կը խենթենար վարունգին վրայ: Այդպէս եւ Ֆաթիհ Մէհմէտ:

Բայց միայն Թիմուր Լէ՞նկ կամ Ֆաթիհ Մէհմէ՞տ:

Երրայեցիները, երբ Հրէաստան կը վերադառնային Եգիպտոսէն, վարունգ կ'երազէին անապատին մէջ՝ ծարաւ անցընելու համար: Ցետոյ, երբ երկիր մտան, վարունգի անձայ-րածիր արտեր մշակեցին, արտերուն մէջն ալ խրտուիլակներ տնկեցին՝ հեռու պահելու համար գողերը:

Օգոստոս կայսրն ալ, ինչպէս եւ Տիբերիոսը, կը խենթենային վարունգին համար, զոր կը կրծէին ճաշու վրայ թէ ճաշէ դուրս:

Վարունգը իրաւունք ունի, ուրեմն, նիւթ կը պարծենայ, ինչպէս կը պատմէ Առակախօսը. «Վարունգն կոչեցեալ պտուղ պարտիզի՝ մեծարգոյ քան զայլսն կարծէր զանձնէ վասն կանաչութեանն»: Սեխը վիճաբանութեան բռնուեցաւ վարունգին հետ եւ ըսաւ. — « Եթէ պտուղ ես՝ զի մերձ ոչ իցեմ, եւ եթէ ոչ այնպէս սակայն անպտուղ՝ դեղնութեամբ զարշելի եղեալ »:

Որքան պարծենկոտ, նոյնքան վախկոտ է վարունգը: Հեղինակ մը կը վկայէ թէ վարունգը կը սոսկայ... երկինքի որոտումէն, — երբ ամպեր կը պայթին, վախէն կը ծռի մանիկի պէս: Կը վախնայ նաեւ ձէթէն, — շատ պաչի պէս կը ծռի՝ երբ վրան ձէթ թափի: Ընդհակառակն շատ կը սիրէ ջուրը: Վարունգին մօտ, — 2 — 3 մատ հեռու, ամանով ջուր դրէք եւ վարունգը կ'երկարի, կարծես ջուր խմելու երթայ:

Վաստակոց գիրքը «Կօգայ» կ'անուանէ վարունգը (մեծ տեսակը), զոր կը յանձնարարէ հասակովը դնել երեխային օրօրոցին մէջ՝ եթէ ջերմ ունի, — շուտ կ'անցնի ջերմը:

Քանի որ տեղը եկաւ, ըսեմ նաեւ որ վարունգը ոչ միայն կոկորդի ծարաւ կ'անցընէ, այլեւ... այն ծարաւը, զոր առաջին անգամ զգացին Ադամ եւ Եւա:

Այս պատճառով հին յոյն բժիշկները վարունգ կը կերցնէին... կուսակրօն այրի կիներուն, որոնք ատանկ ծարաւներ կ'ունենային եղեր: Ուրիշ առասելութիւն մը, — վարունգի ջուրով *մշկէմը* ամչնալի դեղ է մորթային յարդարումի եւ կեռքի: Կ'ըսեն թէ կը ծառայէ նաեւ փափկացնելու մորթը:

Իսկ ո՞վ կրնայ մրցիլ վարունգին հետ իբրեւ զովացուցիչ, *ճաշիկ* ըլլալ կրծելիք: Վաստակոց գիրքը կ'ըսէ.— « Թէ ուզես որ յամէն ժամու ունենաս (վարունգ), ի կարաս՝ ուր սպիտակ գինի լինի կամ անոյշ քացախ՝ կախես զինքն, այնպէս որ գինին չհասնի, եւ ի վերայ ծեփես, երբ ուզես՝ բաց, թազէ գտանես»:

Բայց ձեզի զարմանալի բան մը պիտի ըսեմ: Հին ատեն, Հռովմայեցիները եւ Յոյները կը կարծէին թէ վարունգը խելացութիւն կուտայ: Մեր Ամիրտովլաթն իսկ կ'ըսէ թէ *«խիար»*, հայերէն խաւարտ, օգտէ *«էքմէքին»*: Եւ խելացի բան մը կը խորհրդանշէր վարունգը: Մինչդեռ հիմա, ընդհակառակն, վարունգ կ'անուանեն ապուշները:

Արդեօք վարո՞ւնգը ապուշցաւ թէ ... արդի մարդկութիւնը:

ԱՐԱՋ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ ԿՆՔՈՒԱԾ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Յուլիս 3ին Անտիոքի մէջ կնքուած զինուորական համաձայնութենէն վերջը, Յուլիս 4ին Էնկիւրիի մէջ ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-թուրք բարեկամութեան դաշնագիրը, Սանճաքի վերաբերեալ յայտարարութեամբ:

Պոլսոյ թերթերէն կ'արտատպենք դաշնագրին եւ յայտարարութեան մանրամասնութիւնները:—

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐ

ՅՕԴ. 1.— Ստորագիր բարձր կողմերը յանձնառու կ'ըլլան թէ պիտի չմասնակցին քաղաքական կամ տնտեսական ո եւ է համաձայնագրի եւ ո եւ է խմբաւորումի մը որ իրենցմէ մէկուն դէմ ուղղուած է:

ՅՕԴ. 2.— Ստորագիր բարձր կողմերէն մէկը, հակառակ իր խաղաղասէր դիրքին մէկ կամ աւելի պետութեանց կողմէ եթէ յարձակումի ենթարկուի, ինչ կացութեան մէջ ալ գտնուի, ոչ մէկ օգնութիւն պիտի կատարէ յարձակողին կամ յարձակողներուն:

ՅՕԴ. 3.— Ստորագիր բարձր կողմերը, որոնք նոյն չափով կապուած են ընդհ. խաղաղութեան եւ Արեւելեան Միջերկրականի ապահովութեան պահպանման գործին, ի դէպ այն կացութեան, որ զիրենք կը մղէ գործադրել այն յանձնառութիւնները զորս ընդունած են 29 մայիս 937 թուակիր Սանճաքի ամբողջականութիւնը երաշխաւորելու մասին, իրարու հետ խորհրդակցութիւն պիտի կատարեն, իրենց այս յանձնառութեանց կատարման անհրաժեշտ դիւրութիւնները ընծայելու համար:

ՅՕԴ. 4.— Ընդհ. իրաւարական դաշնագիրը, այս համաձայնագրին ստորագրութեան պահուն ինչպէս որ կը սկսի զօրու ըլլալ երկու ստորագիր բարձր կողմերուն միջեւ, նոյնպէս ի զօրու պիտի մնայ անոր գոյութեանը ընթացքին՝ երկու կողմերու միջեւ վէճ կամ անհամաձայնութիւն ծագած պարագային լուծման ձեւերը ճշդելու համար:

ՅՕԴ. 5.— Այս դաշնագիրը, ստորագիր բարձր կողմերու միջեւ ծագելիք կարգ մը վէճերու մասին չի հակասեր այն տրամադրութեանց որոնք մասնաւոր լուծումի ձեւ մը կը ճշդեն:

ՅՕԴ. 6.— Այս դաշնագիրը պիտի չմեկնաբանուի այնպիսի ձեւով մը թէ Ազգաժողովի վիճակած դերը կը սահմանափակէ կամ Ազգաժողովի ուխտին երկու կողմերուն պարտադրած պարտականութիւններուն կը վնասէ:

ՅՕԴ. 7.— Այս դաշնագիրը պիտի վաւերացուի եւ վաւերացեալ պատճէնները կարելի եղածին չափ շուտ պիտի փոխանակուին եւ փոխանակումէն անմիջապէս վերջ պիտի գործադրուին: Իր պայմանաժամը 10 տարի պիտի ըլլայ, եւ այս ժամանակամիջոցին լրանալէն 6 ամիս առաջ եթէ չջնջուի, ինքնաբերաբար 5 տարուան համար վերանորոգուած պիտի համարուի:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

« Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի կառավարութիւնները, Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ գոյութիւն ունեցող 3 փետրուար 930 թուակիր բարեկամութեան, փո -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՏԱԼԻԱ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄՂՁԱՒԱՆՁԸ

Ճի՞շդ է թէ իտալական վտանգ մը գոյութիւն ունի Թուրքիոյ համար ։ Արդեօք մեր զգացականութիւնը կամ երեւակայութիւնը չէ՞ որ կը շինէ այդ վտանգը, երբ իրականին մէջ գոյութիւն չունի ան, երբ ընդհակառակն նոր Թուրքիան կը զարպասուի ամէն կողմէ եւ ի միջի այլոց կողքին ունի ծովաց Ալպիոնը՝ իբրեւ զինակից կամ պահապան հրեշտակ։

Որպէսզի այս տարակոյսը տեղ չգտնէ միտքերու մէջ, եւ մանաւանդ չըսուի թէ «մուկը միշտ վատ երազ կը տեսնէ կատուի մասին», անհրաժեշտ է զգուշանալ անձնական խորհրդածութիւններէ եւ միշտ խօսիլ տալ ուրիշներու, անոնց՝ որ զգացական չեն, իբրեւ ենթակայ կամ օտար։

Այս նկատումով, նախորդ թղթակցութեանս մէջ խօսեցուցի Թուրք թերթերը, թէ՛ անոնք որ անպայման կը հնչեցնեն, թէ՛ անոնք մանաւանդ որ անտեղի կը համարեն վրդովումը։

Այս անգամ ալ խօսեցնենք օտար թերթերը, որոնք առարկայօրէն կը մօտենան հարցին։ Նոյնիսկ քիչ կ'արտայայտուին, հակառակ շատ բան գիտնալնուն։

×

Այս ապրիլի սկիզբը, երբ Անգլիա եւ Իտալիա բանակցութեան մէջ էին, «Թանի Հռոմի լաւատեղեակ թղթակիցը կարգ մը տեղեկութիւններ կը հրատարակէր քննուած հարցերու մասին, քաղելով իտալական շրջանակներէ։ Բայց պէտք կը տեսնէր աւելցնելու. «Այս տեղեկութիւնները բնաւ չեն բաեր ամէն բան»։ (Թան. 9 Ապրիլ 1938)։

Ըսել կ'ուզէր թէ կան նաեւ գաղտնի բաներ, զոր իտալական շրջանակները անժամանակ կը գտնեն հրապարակել, նկատելով որ բանակցութիւնները դեռ չեն վերջացած։

Երբ խօսակցութիւնները յաջողութեան յանգեցան եւ Ապրիլ 16ին կընքուեցաւ համաձայնութիւնը, «Թանի թղթակիցը այլեւս ի վիճակի եղաւ աւելի բաց խօսելու եւ նոր մանրամասնութիւններ հաղորդելու։

Քայլ առ քայլ հետեւինք թղթակցին, որ ոչ միայն ականաւոր լրագրող մըն է, այլեւ մեծ վարկ կը վայելէ իբրեւ իտալագէտ եւ այս հանգամանքով մօտիկ կապեր ունի Քիկի պալատին՝ Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան հետ։

×

Ի՞նչ տարողութիւն ունի անգլօիտալական համաձայնութիւնը, ո՞ր խնդիրները կը շօշափէ եւ մինչեւ ո՞ւր կը տարածուի։

Ըսելէ յետոյ թէ քննուած ու կարգադրուած են Սպանիոյ, Եթովպիոյ, Կարմիր Ծովու եւ այլ խնդիրները, թղթակիցը կ'ըսէ.

— Այս ձեւով, համաձայնութիւնը կ'ընդգրկէ ընդարձակ դաշտ մը, Քանարեան կղզիներէն երկարելով մինչեւ Քենիա (Աֆրիկէ), եւ Փոքր Ասիայէն մինչեւ արեւելեան Աֆրիկէ։ (*Թան*, **18 ապրիլ, 1938**)։

Յնդիր է թէ «Փոքր Ասիա» բացատրութիւնը կը վերաբերի՞ նաեւ Թուրքիոյ Պարզ տրամաբանութիւնը «այո՛» կ'ըսէ, որքան ալ այդ բացատրութեան մէջ մտնեն նաեւ այլ հողամասեր։ Եւ սակայն, ինչպէս չէք տեսցինք, շատ ուշ չառանք տրամաբանութեան որ կրնայ երբեմն մոլորեցնել մեզ, սխալ եզրակացութեան տանիլ։ Հետեւաբար նորէն խօսք տանք «Թանի լաւատեղեակ աշխատակցին, որ աւելի ճշդէ իր տողերուն իմաստը։

Ընդգծելէ յետոյ թէ ստորագրուած համաձայնագիրը կը վերաբերի «կայսերական Իտալիոյ», աշխատակիցը կ'աւելցնէ.

— Այս կերպով նոր փուլի մը մէջ կը մտնեն անգլօ-իտալական յարաբերութիւնները։ Առաջին անգամ ըլլալով, բրիտանական հին կայսրութիւնը եւ իտալական երիտասարդ «կայսրութիւնը» կը համաձայնին քաղաքական, քաղաքական եւ զինուորական հաւասարութեան հիման վրայ։ Արդարեւ, համաձայնութիւնը ԿԸ ՆՈՒԻՐԱԳՈՐԾԷ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՀԻՆ ՊԱՀԱՆՋ ՄԸ, ՈՐ ԿՈՒԳԱՅ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎԱԽՃԱՆԷՆ ԵՒ ԶՈՐ Ի'Ր ՀԱՇԻՈՅՆ ԻՒՐԱՑՈՒՑ ՖԱՇԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՈՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՑԱՒ։ (Թան. 18 Ապրիլ, 1938)։

Աշխարհաբար հայերէնի թարգմանենք այս դիւանագիտական բանաձեւումը եւ այն ատեն որոշակի կը տեսնուի իմաստը։

«Պահանջ»ը որ կուգայ համաշխարհային պատերազմէն, երկուք է— 1. Լոնտոնի 1915ի դաշնագիրը, որով Իտալիոյ կը սահմանուէին Իզմիրի եւ Անթալիոյ շրջանները, իբրեւ վարձք իր մասնակցութեան՝ ընդհանուր պատերազմին։ 2. Սայքս-Փիքոյի համաձայնագիրը որ Սուրիոյ մէջ ազդեցութեան գօտի մը կուտար Իտալիոյ։

Զինադադարին, կրթնած Լոնտոնի դաշնագրին, Իտալացիները գրաւեցին Անթալիան, բայց յետոյ ստիպուեցան պարպել, որովհետեւ Դաշնակիցները Յունաստանին տուին Իզմիրը։ Միաժամանակ մերժեցին գործադրել Սայքս-Փիքոյի բաժանումը։

Շատ բողոքեցին, բայց անօգուտ ։ Երբ պետութիւն մը տկար է, ձայնն ալ անլսելի կ'ըլլայ։

Երբ Մուսոլինի իշխանութեան գլուխ անցաւ, առաջին գործն ըրաւ «իւրացնել» այդ պահանջը եւ ամէն առթիւ տրտնջալ թէ Դաշնակիցները Իտալիոյ կը պարտին յաղթանակը, բայց աւարէն բաժին չհանեցին անոր։

Թէեւ շատ պոռաց, բայց տկար ըլլալով՝ ոչ ոք կարեւորութիւն տուաւ։ 1926ին, Անգլիա մասնակի գոհացում մը տուաւ, Արաբիոյ մասին գաղտնի համաձայնութիւն մը կնքելով Իտալիոյ հետ։ 1935ի սկիզբն ալ, Ֆրանսա կարգ մը հողեր տուաւ Աֆրիկէէն։

Այդ միջոցին, փարիզեան թերթ մը գրեց թէ՝ Անգլիայէն յետոյ ահա Ֆրանսան ալ կը գործադրէ Լոնտոնի դաշնագրին 13րդ. յօդուածը։ Բայց Մուսոլինի փութաց դիտել տալու թէ տրուած հողերը անապատ են, իսկ ինքը նպատակ չունի «աւազի հաւաքածոյ կազմելու»։ Ըսել կ'ուզէր թէ իր ուզածը ուրիշ բան է, այլ հողեր, ովասիսներ եւ ոչ թէ անապատներ։

Հիմա, երեք տարի յետոյ, ահա «Թանի աշխատակիցը կը յայտնէ թէ Անգլիա «ՆՈՒԻՐԱԳՈՐԾԱԾ է» համաշխարհային պատերազմին ծագած իտալական այդ պահանջը, զոր Մուսոլինի «իւրացուց», գործի գլուխ անցնելուն պէս։ Այլ խօսքով, հաւանած է որ գործադրուին Լոնտոնի դաշնագիրը եւ Սայքս-Փիքոյի համաձայնագիրը։

×

Հապա Ֆրանսա՞ն։ Ան ալ պիտի հաւանի՞, եւ կամ այս մասին խօսք կ'անցնի՞ ֆրանքօ-իտալական բանակցութեանց մէջ, որոնք ներկայիս կը կատարուին, թէեւ շատ գժուարութեամբ։

Նորէն մէջ բերենք օտար վկայութիւններ։

Արաբական գործակալութեան կողմէ Փարիզէն հաղորդուած 17 Մայիս 1918 թուակիր հեռագիր մը, որ հրատարակուեցաւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ թերթերուն մէջ, պարզ կ'ըսէ.

Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կը խորհին թէ՝ Հռոմի ֆրանքօ-իտալական բանակցութեանց ընթացքին խնդիր պիտի ըլլայ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մասին։ Արեւելքի իտալական շահերու կարգադրութիւնը կը ներկայացնէ ազդակ մը որ կրնայ խաղաղութիւն առաջ բերել Միջերկրական Արեւելքի մէջ։

Միւս կողմէ, Պէյրութի եւ Դամասկոսի թերթերը կը գրեն թէ ֆրանքօ-իտալական բանակցութիւնները ընդհատուած են, որովհետեւ Իտալիա ազդեցութեան գօտիներ կը պահանջէ Միջերկրական Արեւելքի մէջ։

Այսպէս, Պէյրութի «Էլ Պիլատ» արաբերէն թերթը (Մայիս 20) կը հրատարակէ Հռոմի իր թղթակցին մէկ գրութիւնը, ուր կ'ըսուի.

— Իտալիա կը պահանջէ որ, ըստ Սայքս-Փիքոյի համաձայնագրին, վերանորոգուին արեւելքի հոգատարութիւնները եւ իրեն տրուին Պաղեստինի գծին վրայ իր ունեցած իրաւունքները։ Ըստ այդ համաձայնագրին Հայֆայի եւ Ճէզիրէի շրջանակը կ'ենթարկուի իտալական ազդեցութեան, իսկ Ալէվիներու շրջանի ծովեզերքը կը մնայ Ֆրանսայի։ Միւս կողմէ, Սուրիա կը կցուի արեւելեան Յորդանանի եւ կը դառնայ անկախ, Լիբանանը կը պահէ ազգային վարչութիւնը, իսկ Ալէվիներու շրջանը կ'ենթարկուի օտար հոգատարութեան։

Նկատի առնելով Արեւելքի իր կացութիւնը Ֆրանսա կը վարանի ընդունիլ այս առաջարկը, եւ այս պատճառով դադրած են բանակցութիւնները։

Լրացնելու համար մէջբերումներու շարքը, յիշենք նաեւ երկու վկայութիւններ.

Ֆրանսացի ծանօթ լրագրող մը՝ Փիէր Միլ, վերցնելով միջազգային գլխագրերը, կը գանգատի թէ Ֆրանսա անտարբեր կը մնայ, մինչդեռ՝

— Ամբողջ մոլորակն է որ խռովուած է. ամբողջ մոլորակն է որ կը հեղափոխուի, պատրաստելով իր վերակազմութեան։ Ինչպէս միշտ, այսօր ալ խնդիրը կը վերաբերի Աֆրիկէի եւ Ասիոյ։ (*Թան*, 5 Մայիս, **1938**)։

Աւելին, խօսելով Հիթլէր-Մուսոլինի տեսակցութեան մասին, «Ժօր-նալ տ'Իթալիա» կ'ըսէ թէ երկու դիկտատորները որոշած են գործակցիլ կեդրոնական Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ։ Մայիս 8ին ալ, նորէն արծարծելով այս հարցը, նոյն թերթը այսպէս կը ներկայացնէ Իտալիան.

Միջերկրականի մէջ կեդրոնացած 45 միլիոննոց ազգ մը, մէկ բեւր երկարած դէպի կեդրոնական Եւրոպան եւ Պալքանները, միւսը ուղղած՝ դէպի ԱՖՐԻԿԷ եւ ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ։

×

Այս բոլոր փաստերէն եւ վկայութիւններէն կը հետեւի.

1. Իտալիա վճռականօրէն կը պահանջէ Լոնտոնի դաշնագրին եւ Սայքս-Փիքոյի համաձայնագրին գործադրութիւնը, տիրանալու համար Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ հողերէն իրեն յատկացուած բաժինին։

2. Ապրիլ 16ի համաձայնութեամբ, Մեծն Բրիտանիա «նուիրագործած է» այդ պահանջները, այսինքն հաւանած է անոնց գոհացման։

3. Իրենց վերջին տեսակցութեան ընթացքին, Մուսոլինի եւ Հիթլէր ազդեցութեան գօտիներու բաժնած են ոչ միայն կեդրոնական Եւրոպան եւ Պալքանները, այլ եւ Թուրքիան։

4. Ֆրանքօ-իտալական բանակցութեանց ընթացքին ալ խօսք եղած է Սայքս-Փիքօ համաձայնագրի մասին։ Ֆրանսա կը վարանի առայժմ, բայց վերջ ի վերջոյ պիտի հաւանի, երբ կարգադրուին միւս վիճելի հարցերը։

Այս կերպով, Թէվֆիքի պատմութիւնը կը կրկնուի Թուրքիոյ գլխուն, բաժանումի շատ աւելի մեծ ու արմատական ծրագրով մը։ Աւելի ճիշդը՝ կ'ներրորդուի։

1908ին, նախազգալով վտանգը, Նիազի եւ Էնվէր յեղափոխութիւն առաջ բերին եւ յաջողեցան արգիլել Թէվֆիքի մէջ ծրագրուած բաժանումը։

1919ին, Մուսթաֆա Քէմալ նոր յեղափոխութիւն մը ստեղծեց եւ յաջողեցաւ արգիլել Սեւրի մէջ որոշուած անդամատումը։

Այս անգամ ո՞վ յեղափոխութեան պիտի ձեռնարկէ, արգիլելու համար ծրագրուած նոր բաժանումը։ Մուսթաֆա Քէմա՞լը, թէ ուրիշ մը, նկատելով որ առաջինը ծեր ու անդամալոյծ է, այդքան յանդուգն ելոյթ մը կատարելու համար։

Իսկ ամէնէն կարեւորը՝ նոր յեղափոխիչը, Աթաթիւրքը ըլլայ թէ ուրիշ մը, պիտի կրնա՞յ յաջողիլ։ Չէ՞ որ փոխուած է աշխարհը, «ամբողջ մոլորակն է որ կը ձեւափոխուի, պատրաստելով իր նոր ձեւափոխման...»։

ԴԻՏ

ԲԵՄԱԿԱՆ ՀԻՆ ԴԷՄՔԵՐ

Գ. ԳԱՐԵԳԻՆ ՌՇՏՈՒՆԻ
(ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿՆ ՈՒ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒՆ)

ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿԸ

Բ.

Վարդովեան իր խումբին մէջ կ'առնէ Մաղաքեանի բոլոր դերասանները։ Այս մեծ խումբին մէջ է որ կը միանան երեք առաջնակարգ կատակերգակներ՝ Ռշտունի, Թրեանց եւ Մ. Զափրաստ։ Ներկայացումները թէ՛ հայերէն էին եւ թէ թուրքերէն։

Ռշտունի 1875—76ի թատերաշրջանը կ'անցընէ Զուհաճեանի գուսանական խումբին հետ։ Կը գրէ «Քէօսէ Քէհեա» կատակախաղը որ կ'եղանակաւորուի վարպետին կողմէ ու քանիցս կը ներկայացուի Սուլթան Պալյազիսի կողմը։

Զուհաճեանի խումբին ցրուելէն վերջ Ռշտունի կրկին կ'ըլլայ, ակամայ, Վարդովեանի հետ։

Ռշտունի հաստարակութիւն մը կապած էր իրեն։ Ուր որ ըլլար՝ կը լեցուէր թատրոնը։ Փառքը իր դրախտը բացած էր իր առջեւ...

Այդ բոլորին անխորաչափելի ունայնութիւնը ըմբռնեց Ռշտունի, երբ 1876ի աշնան կրկնուած ցնցղատապ մը զգետնեց զինքը, դատապարտելով անկողնի։

Ու յանկարծ, լքուած էր բոլորէն ։ Տանը մէջ մնացած պառաւ երեսին ։ Շարաթներով առանց գեղի ու նոյնիսկ առանց սնունդի։ Մոռցուած անըմբռնելի արագութեամբ։

Կը յիշեմ Ազամեանի խօսքը, այս առթիւ.

— *Եթէ քառասուն տարի թատրոնի մը մէջ խաղաս ու քառասունըմէկերորդ տարին բեմէն քաշուած, թատրոնին քովէն անցնիս բնակիս՝ մարդ չի յիշեր քեզի։ Մոռցուած ես։*

Ասանկ աշխարհի մը մէջ, ա՛յս է բոլոր մշակներուն ճակատագիրը. Մշակով քիչ թէ շատ կը հետաքրքրուին երբ ան կը շարժի, մէկ ալ (ոչ յաճախ) մեռած օրը։

Ռշտունի իր հիւանդի մահճէն առ հա թէ ի՛նչ կը գրէ Նշանիկ աղա Ղուկասեանին, որ բարի թատերասէր մը եղած է, հասնելով գերասաններու գեղօրայքի պէտքերուն, ըլլալով դեգագործ։

1876 Հոկտ. 18 Կ. Պոլիս

«Ձեր վերջին անգամ ինձ այցելու եկած ատեն ազաչած էի որ Տօքթէօր Մինէճեան էֆէնտին Պոլիս հիւանդի մը այցելած ատեն ինձ ալ այցելելու թելադրէք. ըրիք, շնորհակալ եմ, բայց Տօքթէօրը այնպէս կարծելով որ (դուցէ գիտութեամբ) ես 3 օրէն պիտի առողջանամ եւ իրեն անձամբ պիտի երթամ մինչեւ ցարդ։ Նաեւ քօնեաքախառն դեղ մը կ'առնէի որուն դեղագիրը Ձեր քովն է. պիտի աղաչէի Ձեզ որ կամ դեղը, կամ դեղագրին մէկ օրինակը ղրկէք. մինչեւ ցարդ այս ալ երեւան չելաւ. առանց բժիշկի եւ առանց դեղի մնացած եմ. բարեկամս շնորհ ըրէք կամ այդ դեղագիրը եւ կամ այդ դեղը (գոնէ 3 օրուան տող) ղրկել ինձ, ինչպէս խմուելուն չափն ու ատենը որոշելով, որովհետեւ որ անցած ըլլալուն մոռցած եմ։ Եղբայր, գիտեմ, ամօթահար եղայ Տօքթէօրին քով, սակայն, դու գիտ գիտես, գրպանս եղած ատեն կը վճարեմ. բայց քանի որ այդ անօրէն (Վարդովը) ամէն 10—20 ոսկի կ'ուզեմ, 16օրեայ հիւանդութեանս միջոցին մանըր մը (հաւատա միապալաղա չէ) անգամ չվճարելու ըլլալ ձգէ բժիշկին, դեղագործին վճարել, ես ի՞նչպէս կ'ապրիմ... ահա այս պատճառաւ էր որ՝ Տօքթէօրին պարտք ունեցած միջոցիս Պոլիս ինձ այցելած ատեն փոքրիկ բան մ'անգամ չկրցի վճարել, ուստի այս չուզելով եղած պակասութեանցս համար իմծէ ներում խնդրէ, եւ զինք վստահացուր որ ես՝ ես միշտ իմ պարտքս ճանչցող եւ անպատճառ վճարող մարդ եմ։

Աւելի պիտի գրէի սակայն թեւերս ալ յոգնեցան։ Մնամ միշտ Ձերդ

Գ. Հ. Ռշտունի»

Նամակը քիչ մը պաչտօնականութեամբ կը սկսի ու կը մտնէ վերջը՝ մտերմական ոլորտի մը մէջ ։ Այս պատճառով հաւանաբար չէ նկատած իր յոգնակիով սկսիլը եւ եզակիով փակելը։ Ստորագրութենէն առաջ կրկին կ'երեւի յոգնակին։ Գուցէ իր ընկճուած, յուզուած, տակնուվրայ վիճակն է պատճառ եղած այս սխալին։ Ամէն բանէ առաջ, այս նամակով, ներքին էջ մը կը լուսաւորուի բծաւոր ստուերով մը, ինկած Վարդովեանի վրայ, քիչ մըն ալ անպատճառ Ռշտունիի ընկերներուն ։

Երբ ոտքի ելաւ, բան մը փշրուած էր իր մէջ։ Ոմանք խորհուրդ կուտան որ տարի մը գոնէ հրաժարի բեմէն եւ դարմանուի հիմնապէս։ Կը մերժէ ու կ'ըսէ.— «Ռշտունին պէտք է բեմին վրայ մեռնի»։

1877ի սկիզբը Պրուսա է, յետոյ Իզմիր, վերջապէս Սելանիկ։ Ամէն կողմ իրեն վերապահուած էր անօրինակ ընդունելութիւն։ Կը քայքայուի խումբը։ Ռշտունի, Զափրաստ, Սերովբեան, Աստղիկ եւ ուրիշ. երկրորդական ույժեր կ'անցնին Գալաթա, Թոսաթօ։ Ռշտունի հիւծախտաւոր էր ալ ու դեկը ձեռք առած էր Զափրաստ։ Ռշտունին կը հազայ, կը մաշի, կը քամուի։ Անկարող կ'ըլլայ շարունակել ճամբան։ Խումբը կ'անցնի Աղէքսանդրիա, իսկ Ռշտունի Սելանիկ, դարմանուելու համար բաղդատաբար մեղմ կլիմայի մը ներքեւ։ Ձեր ուզէր մանաւանդ Պոլիս վերադառնալ։ Իր ընկերներէն երկուքը մնացած էին (Նալբանդեան, Փափազեան), լեցուած էր Վարդովեանի դէմ, դառնացած էր հասարակութենէն եւ ուխտել քէն մըրած էր թատրոնին հանդէպ ։

Ռշտունիէն առաջ հայ բեմը ունեցած էր կատակերգակ Զերազին որ կարճ շրջան մը երեւցած է Արեւելեան թատրոնի բեմին վրայ։ Յետոյ ալ ղանդաւոր կատակերգակ մը Այսքեան, որ նոյնպէս գործած է Արեւելեան թատրոնին մէջ, անձնաւորելով Ազահի, Արկանի, Ժօրժ Տանտէնի դերերը։ 1867ին Մանասի Ֆրանսական թատերախումբին հետ մեկնած է Փարանսա, վերջը Հոլանտա եւ անկէ ալ բախտախնդրութեամբ Հնդկաստան, ուրկէ վերջ կորսուած է իր հետքը բոլորովին ։ (Թրեանց թէեւ Ռշտունիէն առաջ բարձրացած է բեմ, սակայն իր կատակերգակի լիակատար քայլը աւելի ուշ երեւցած է)։

Շարասան խօսելով Ռշտունիի արուեստի մասին՝ կը գրէ.

— *«Այսրնեանէ վերջ Գ. Ռշտունի անոր մեծահամբաւ անունը ժառանգելու ատենէն տիրապետող հանգամանք մը առած է թրքահայ բեմին վրայ, իր դերասանական անժխտելի ձիրքերուն միացնելով երգիծական գործեր արտադրելու կարողութիւն մը։ ... Իր մէջ բացարձակ ու կորովի ստեղծագործող ույժ մը կար, վերին աստիճան ըմբռնում ու երանգաւոր արտայայտութիւն ունենալով՝ թըրքեանցին նրբամտութիւնն ու Զափրաստին պարզմտութիւնը միացած էին իր մէջ, որով կը վճռուի թէ մեր կատակերգակներուն ամէնէն լրացեալն էր, ամէնէն ճաշակաւոր արուեստագէտը՝ չափազանց ու կոշտ-զաւեշտական չէինչ ունեցած, եւ սակայն ամէնէն ժողովրդականը մնացած ըլլալով։ Ճար տար էր մանաւանդ՝ ոտանաւոր գրելու մէջ, ինչպէս Մոլիէրի Փարոն Բուրսօնեադին կամ Թիպոյի (Զաղացպանին աղջիկը) մէջ։ Ձայնը բնական պահանջներու որքան առատ, արտասանութիւնն ալ այնքան յստակ էր դիմայարդարման մէջ վարպետ*

ՍՏԱՄՊՈՒԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Այո՛, աւելցուց դեսպանը, կ'երեւայ թէ ելքն ալ միասին ձերբակալել չուզեցին. իսկ եթէ միայն աղջիկը ձերբակալէին, պէտք էին որ հօրեղբայրը ուղղակի մեզի պիտի դիմէր... այն ատեն ստիպուած պիտի ըլլայինք պատասխանել մեր դեսպանին բողոքին...

— Բայց օր ցերեկով... սկսաւ Սըր Ճորճ։

— Որքան ատեն որ Պոլիս մնայ՝ Տայանան վտանգի մէջ է, ըսաւ Սուիտին գլխարկը վերցնելով. մանաւանդ հիմա որ հասկցած են թէ ինծի հետ է աշխատի՝ Կակային դէմ. պէտք է անմիջապէս գործի սկսիմ եւ գտնեմ զինքը...

— Եթէ գտնէք այստեղ բերէք, միայն դեսպանատան մէջ ապահով կըրնայ ըլլալ, ուրիշ ո՛չ մէկ տեղ, պատասխանեց դեսպանը, երբ Սուիտին սենեակէն դուրս կը շտապէր։

Նախադուռին մէջ ժամացոյցին նայեցաւ. տասը քառորդ անցած էր։ Ամէն ինչ պէտք է մոռնար հիմա ու Քեազըմհանէ պէտք է գտնուէր տասնըմէկին, որովհետեւ Տայանային հետ ժամադրութիւն ունէր։ Սանդուղներէն վար վազեց, արագ քայլերով անցաւ պարտէզէն ու վանդակորմէն դուրս նետուեցաւ։

Ճիշդ այդ վայրկեանին թաքսի մը կ'անցնէր դեսպանատան առջեւէն ։ Կանչեց շարժավարը, հասցէն տուաւ անոր, ըսաւ որ աճապարէ ու յետոյ կառքին մէջ ցատկեց։

Երբ դռնակը կը գոցէր, տեսաւ որ ոստիկան Մալիքը դեսպանատան մուտքին առջեւ՝ մայթին վրայ կեցած շուրս աչքով իրեն կը հետեւէր։ Յանկարծ փողոցին մէջտեղը նետուեցաւ ան, անկիւնը սպասող ոստիկանը օգնութեան կանչեց ու յետոյ երկուքը միասին սկսան թաքսիին ետեւէն վազել՝ պոռալով ու պոռալով ։

Ատուածէ պիտի ըլլայ, շարժավարը, որ կարեւոր պախշիշ մը կ'ակնկալէր իր յաճախորդէն, տեսած չէր զանոնք ու քովրնտի փողոց մը դէպի Փըթի Շան կը յառաջանար։ Նոր ու սրընթաց կառք մըն էր, անկիւն մը ետ դարձաւ գրեթէ անմիջապէս. ոստիկանները շատ ետ մնացած էին։ Սուիտին կծկուեցաւ բազմոցին վրայ ու պաղ շունչ մը առաւ։

Կռահեց թէ ինչ պատահած էր ։ Ոստիկանը դեսպանատան առջեւը ղրկուած էր զինքը ձերբակալելու համար, եթէ այնտեղ պատսպարելու փորձ մը կատարէր։ Շէնքէն ներս մտնելէն վերջ այլեւս չէին կրնար ձերբակալել, քանի որ դեսպանատունը բրիտանական հող ըլլալով անբռնաբարելի էր։ Դուրս ելած ըլլալու պարագան, որ ոստիկանին մաքէն անցած չէր անշուշտ, ինչպէս նաեւ մեկնումի գործողութեան արագութիւնը փրկած էին զինքը։ Ի հարկէ մազապուրծ ազատած էր ու ցաւով կը տեսնէր որ իր վերջին ապաստանն ալ միանգամընդմիշտ փակուած էր իր առջեւ։ Եթէ դեսպանատուն վերադառնալու փորձ մը եւս կատարէր, անպայման պիտի ձերբակալէին զինքը։

Սուիտին կառքին պատուհանէն դուրս հանեց գլուխը եւ նոր հասցէ մը տուաւ շարժավարին՝ բացատրելով թէ միտքը փոխած էր եւ Քեազըմհանէ պիտի չերթար։ Ոտնաբանի կամուրջը հասնելուն կառքը կեցնել տալու եւ մարդուն դրամը վճարեց՝ հազար անգամ օրհնելով դեսպանատան քարտուղարը որ բաւականաչափ գումար մը դրած էր իր գրպանը։ Շարժավարը կրնար խորհիլ թէ փախուստ Անգլիացիի մը հանդիպած էր. թող անանկ խորհէր։ Եթէ ոստիկանը թաքսիին թիւը առնելով հետախուզած ըլլար ոստիկանութեան, կրնային կառքը կեցնել կէս ճամբան, բայց պիտի չկրնային զինքը գտնել անոր մէջ։

Փողոցին անկիւնը դառնալուն, երկրորդ թաքսի մը վարձեց եւ շարժավարին ըսաւ որ զինքը Գասըմ Փաշա տանի։ Երբ հոն հասան, այդ կառքն ալ ճամբու դրաւ ու վարձեց ուրիշ մը՝ այս անգամ ուղղակի Քեազըմհանէ տանելու նպատակով։ Սուիտին վստահ էր որ իր ուղղամտութեամբ իր հետքը կորսնցնել տուած էր զինքը հալածող ոստիկաններուն։ Ու արդէն սկսած էր խորհիլ Տայանային մասին։

Շատ կը վախնար որ ան ճանչցուած ու Ներքինիին ոստիկաններուն կողմէ հետապնդումի ենթարկուած ըլլար այդ առտուն, երբ զբօսանաւէն դուրս կ'ելլէր իր հօրը հետ։ Եթէ այդ տեսակ բան մը պատահած էր, ուրեմն ան արդէն ծուղակը ինկած էր մէկ ժամէ ի վեր։ Միւս կողմէ, սակայն, Քեազըմհանէն Ոսկեղջիւրի ամէնէն հեռաւոր կէտին վրայ գտնուելով, ոստիկանները Ղալաթիոյ կամուրջէն հազիւ մէկուկէս ժամէն կրնային հոն հասնիլ նաւակով։ Տայանան զբօսանաւէն մեկնած ըլլալու էր իննուկէսին ատենները ու անմիջապէս ճամբայ ինկած էր դէպի ժամադրավայրը։ Եթէ նաւահանգիստին ոստիկանները զինքը ճանչցած չէին, չափէն աւելի անհամբեր եղած պիտի ըլլար, ճանչցուելու համար Ոսկեղջիւրի փոքրիկ նաւակին մէջ։

Կառքը Խասքէօյի Զինարանն ալ անցնելով, կարեց Այուպէյլամ առուարժանը։ Սուիտին շատ մտահոգ էր, որովհետեւ չէր գիտեր թէ ճիշդ ժամը քանին էր։ Կրնար ըլլալ որ Տայանան նաւահանգիստի ոստիկանութեան աչքէն վրիպէր, ժամադրավայրը հասնէր, զինքը այնտեղ չգտնէր ու խորհելով որ պիտի չգար՝ նորէն քաղաք վերադառնար։ Ներքինին մարդ պիտի ձգէր անոր ետեւէն եւ հսկողութեան տակ պիտի առնէր Բերա Փալասը, Թօքաթլեանն ու իր հօրեղբօրը բնակարանը՝ ինչպէս նաեւ այն բոլոր վայրերը ուր աղջիկը կըրնար պատսպարուիլ երթալ։ Այն ատեն Տայանան ոստիկանութեան ցանցին մէջ ինկած պիտի ըլլար. յանցաւորը դարձեալ պիտի ըլլար ինքը՝ Սուիտին, քանի որ ժամադրութիւնը յարգած չէր։

Թաքսին կանգ առաւ փայտաշէն մզկիթի մը դիմացը։ Հասած էին Քեազըմհանէ կոչուած վայրը ուր երկու գետակներ իրարու խառնուելով Ոսկեղջիւր կը թափին։ Կառքէն վար իջնելուն մէկը մօտեցաւ իրեն, հարցնելու համար թէ կը փափաքէ՞ր Տէրվիշներուն պարը տեսնել։ Իր հաստատական պատասխանին վրայ ան՝ անմիջապէս նորա առաջնորդեցին զինքը

(Շար.)

էր, յայտնի է թէ կերպարանքը (se gamer) դերի յաջողութեան՝ որով հանդիսատեսին վրայ ընել ուզուած տպաւորութեան գոյացման առաջին պայման է։ Իր յատկանշական մէկ մեծ յաջողութիւնն էր ամէնէն քաղաքային տեսարաններու առնէն պահել իր պաշարումը, եւ երբեք չդադրիլ իր գերին առաջ բերած տպաւորութեամբ։

Ցիչատակենք իր դերերը։ Նախ եբեւցած է կատակերգական կարճ խաղերու մէջ (Փոմպարդինի ճաշարանը, Բուլէինէլլա, Թղթէ վինցով սիրահարը, Ժամանակ, վերջին երկուքը իր հեղինակութիւնը)։

Երգած ու արտասանած է հեղինակելով՝ Գէշ առնն, Բանթալոնիս կոճակը, Կրամբամբուլին, Քթէն դժգոհ մարդ մը։

Գրած ու խաղացած է Վենետկեան պրաթ ժառանգ մնացած անտուկը, Նիքս Նիքս, Քէօսէ Քէհեա։

Թլնաուրի, առանց մեծ յաջողութեան, երեւցած է նաեւ լուրջ խաղերու մէջ։ Ժողովուրդը ծիծաղ կը բաղձայ անկէ, իր այլ արտայայտութիւնները չէին ազդեր։ Իր եղերերգական դերերէն ահա քանի մը հատ, (որոնց մէջ դատաւոր Տօպանտոնի դերը կատարած է այնքան ազանշելի կերպով)։ Տօպանտօ (Լիոնի սուրհանդակը), Ձիոլամօ (Սէր առանց համարման), Ժան տ'Աւէլլա (դաշտերը հատատարիմութեան), Պէթրուչիօ (Մոնթէ Քրիսթօ), Սամուէլ (Նեսար Փորճիա) եւ ազգային խաղերու մէջ Յուսուֆ (Արտաշէս աշխարհակալ), Գարեգին (Լեւոն Զ.)։

Իր մենաշնորհեալ դերերը եղած են Մոլիէռեան կատակերգութիւններու կլիմաւոր հերոսներ։ Անոնց հետ յիշելու է «Ենդաբիրա բարեգործի» մէջ Ծառայի դերը եւ «Անծանօթ» մէջ Թոնիի դերը, երբ իր բարձրագոյն արտայայտութիւնները։

Թլնաուրի երկու տարի մնաց Թեսաղոնիկէ, հեռու գինքը խելայեղօրէն ծափահարող հասարակութենէն, հեռու իր ցրուած ընկերներէն, հեռու իր սահմէն։

Երկու տարի, մինչ հիւանդ, ծայրագոյն չքաւորութեան մէջ, գրեթէ անօթի, գուրկ վրայ պլուխէ եւ շատ անգամ փոքրիկ ցրտաւութեամբ մը չարաճներով բանտարկուած իր խցիկին մէջ։

Լքուած բոլորէն ու նոյնիսկ ինքզինքէն։ Աշխարհը երեւ դարձուցած էր իրմէ, ինք ալ կեանքին ու շատ մը անամէջ բաներուն երես դարձուցած։ Ամէն օր քայքայումի վէհը թաւալելով։ Ապրելով՝ գրեթէ մուրացկանութեամբ։

1879ի ձմեռնամուտին, Թլնաուրի կ'իյնայ չոր տերեւի մը պէս, մահուան թեւերուն մէջ։

Ցոյները տէր կը կանգնին։ Արուեստագէտի մը արժանի յուղարկաւորութեամբ կը թաղեն զինքը, իրենց դեբեղմանատան պանդուխտներու յատկացուած թաղամասին մէջ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Երկրաչափական վարժարանէն վկայական ստացաւ Պ. Վահագն Իսրայէլեան, տասներկու ֆրանսացի աշակերտներուն մէջ երկրորդ հանդիսանալով։

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՂԷՆ

Արձակուրդի քանի մը օրերս անցեր էին, երբ առաւօտ մը վերարկուս թեւիս, խուցէս դուրս ելայ. Պահ մը վերջ արդէն խումբ մը շրջիկներու հետ տեղ կը գրաւէի կառքի մը մէջ։ Մեծ մասը Անգլիացիներ են։ Երջանիկ ժողովուրդ։ Մեծի թէ պզտիկի դէմքին վրայ ժպիտ մը կը խաղայ։ Կ'երգեն ու կը զուարճանան։ Կը փորձեմ քիչ մըն ալ ես ըլլալ անոնց պէս։ Ի զուր։ Ցամքեր է կարծես ուրախութեանս աղբիւրը։ Ու սիրտս կը մխայ։

Կառքը կը վազէ փողոցները ճեղքելով։ Ալ չեն լսուիր ձանձրացուցիչ աղմուկները։ Չկայ փարէզը։ Չկան ոչ ծուխերը եւ ոչ ալ օդը խեղդող։

Հիմա, այս վիթխարի շէնքերուն տեղ կը բացուի տեսարանը գեղջուկ տուներուն։ Այս տուները մեր գեղի տուներուն պէս կարճահասակ են։ Իւրաքանչիւրը իր պարտէզն ունի։ Կանանչ հագեր են ամէնն ալ։ Ու ծաղիկ, ծաղիկ, ծաղիկ պատուհաններու մէջ, ծաղիկ պատերուն վրայ։ Ծաղկեր են դռները նաեւ։ Ինչ սիրունիկ է հասակը բաղեցին։ Հօպա կարմիր ու ճերմակ վարդերը, որ շատ կը յիշեցնեն պարտէզիս վարդերը։ Ահա կ'անցնին գիւղացիները առոյգ եւ ժըպտուն։ Անոնց երկուքն աղջիկներ են որ քրքջալէն կ'անցնին։ Փարիզի աղջիկներուն պէս ներկուած չեն ասոնք։ Իրենց այտերուն վրայ կ'ըսես, արեւին փոշին կայ, եւ շրթները նուռի արիւնի գոյն ունին։

Բաց դաշտին մէջն ենք։ Դիւղ չկայ հիմա։ Գեղեցիկ ու երկար ճամբաներ։ Դաշտը կանանչ ծովի մը պատկերն ունի։ Դիտէ որքան որ կրնաս։ Միայն հովի մը չարժումէն իսկ, թուեր կ'ելլէ ծովը, կ'ալեկոծի եւ կը փրփրի։ Հոնա հորիզոնին վրայ սառուեր մը կը խաղայ։ Ո՜վ կրնայ ըլլալ այդ բաց դաշտին մէջ, տաք արեւուն տակ։ Գիւղացին, որ քրտինքը ճակտին արաւ կը փորէ։ Քիչ մը անդին խումբ մը կիներ կ'երեւին, ասոնք ալ ամբողջ հասակով գետինը ծռած՝ անպէտ խոտերը կը մաքրեն բանջարանոցին։ Ահ, սա մէկը որ սիրտս թունդ հանեց։ Սոյլապանն էր այդ, որ հպարտ, խոտ կը բառնար իր կառքին։ Ծիշդ օրհնեալ պատկերը մեր հայրենի գիւղերուն, ոսկի դաշտերուն։

Աչքերս հորիզոնին, ու ես հայրենի յիշատակներուս թանգարանին մէջ, երկիւղածութեամբ կը դիտեմ պատէն կախուած սրբազան պատկերները։ Ցանկարծ ահաւոր ցնցում մը սթափեցուց զիս։ Պատուհանէն ներս մտնող հով մը կը չոյէ ճակատս։ Հեշտութիւն մը կը զգամ, բայց սիրտս կսկիծ մը ունի։

Կայարանի մը առջեւ ենք։ Ծաղիկներով ծանրաբեռնուած կին մը մեզի կ'ընկերանայ։ Աչքս ծաղիկներու փունջին պիշ պիշ կը նայիմ։ Գեղեցիկ են եւ թարմ։ Բայց ով զարմանք, հոտ չունին։ Կարծես թուղթէ ծաղիկներ եղած ըլլային։ Այսպէս չէին սակայն մեր գեղին ծաղիկները։ Անոնք ըլլային մեծ թէ պզտիկ, թարմ թէ թոռոմած, անոյշ բոյր մը ունէին։

Կառքը ճեղքեց դաշտը։ Անցաւ նեղ ու երկայն ճամբաներէն։ Անցաւ ծառերու սատւերէն ու, կանգ առաւ ռեկեղծ բազրիքներով շրջապատուած պալատի մը առջեւ։ Վարիչը, յաղթական մէկու մը պէս ճամբորդներուն դառնալով՝ պոռաց.

— Ֆոնթէնպլօ։

Ամէնս մէկս կառքէն կ'իջնենք վար։ Շատերու համար նորութիւն մը չէր այդ գիւղը։ Բայց ինծի համար բոլորովին անծանօթ, կը սկսիմ ուշադրութեամբ դառնալ հրապարակին վրայ։ Պահ մը վերջ սեննակ մը կը վարձեմ, կը տեղաւորեմ գոյքերս եւ կ'ելլեմ տունէն դուրս։

Այս գիւղը, քիչ մը աւելի քիչ մը պակաս, շատ կը նմանէր մեր գիւղին։ Մեր գիւղը, հոգին օրհնեմ, թէեւ չունէր քանակն ու որակը Ֆոնթէնպլօյին, բայց ունէր շատ մը բաներ որ չունի այս։

Մեր գիւղը որ հազար հոգի կը համրէր, միեւնոյն արիւնին եւ միեւնոյն ընտանիքին կը պատկանէին. Բայց այս գիւղը այդպէս չէր։ Ան ունէր տարբեր արիւնէ եւ տարբեր ընտանիքէ մարդիկ...

Չմնաք, եթէ ըսեմ թէ Ֆոնթէնպլօ գոց կապոյտ-ակամերգիւղը բաց կապոյտ երկինք ունէր, ուր յաճախ կը տեսնէի Ցարգգողի ճամբան, այնքան որոշ եւ յստակ։ Եօթնեղբայրները սիրուն եւ յուսաւոր։ Աստղերը պարզ եւ փայլուն։ Լուսնի աստղը՝ այս ամէնէն աւելի։ Բայց հոս, ի զուր աշխատեցայ տեսնել մէկը կամ միւսը, որ ըլլային գոնէ նմանը ժամուն պլպլալան ժամերուն։

Մեր գեղի արեւը ոսկի ցաներ էր եբեր, այս տեղինը դեղին։

Կը խոստովանիմ որ, մեր գեղի ճամբաները ցեխոտ էին քիչ մը ամէն տեղ, ուր շատ հեղ բեռնակիր էշերը կը պառկէին մէջը։ Ֆոնթէնպլօյի ճամբաները մաքուր են եւ խնամուած, որոնց վրայ ինքնաշարժ կառքերը պար կը պարէին։ Ներողութիւն, մեր գիւղերն ալ ունէին իրենց կառքերը, որ կը քաշուէին եզներով ու գոմէշներով։ Այս սայլերուն վրայ էր որ, գեռ երեկ, գիւղացին ձեռքը ականջին, հըպարտ, աչքը կ'երգէր իր սիրած աղջկան։

Ֆոնթէնպլօ, սիրահարներու բոյն անտառ մը ունի, պիտի ըսէք թերեւս։ Ահ, մի քրքրէք վէրքերս։ Թոյլ տուէք որ ըսեմ, մեր գիւղը որ կլոր շրջանակի մը պատկերն ունէր, շրջակայ պարտէզները այդ անտառէն աւելի հէքեաթներ ունէին։ Հէքեաթը գիւղացի աղուն եւ աղջկան։ Մեր ծառերը սաղարթախիտ եւ պտղատու էին։ Եթէ եկիր էր ամառ առնել գիւղի պարտէզներուն մէջ, պիտի յիշէք ոսկի ցանքերը, խնձորները, կեռասները, ծիրանները, դեղձերը եւ այն օրհնեալ խուլերը որոնց կարօտն ունինք այսօր։ Պատկեցէք չուքը ուռիներուն, երբ մանուանդ աղբիւր մը կը գլգլայ ձեր մօտէն։ Աղբիւր մը պաղ եւ մաքուր։ Ու ես ամբողջ չաբաթ մը Ֆոնթէնպլօյի դաշտերուն մէջ փնտռեցի չուքը մեր ուռիներուն, պտուղը մեր ծառերուն, աղբիւրները մեր դաշտերուն, հոտը մեր ծաղիկներուն, արեւն ու լուսինը մեր երկինքին, բայց չգտայ։ Բացառութիւն մըն էր Նափոլէոնի աղբիւրը որ կը հոսէր իր պարտէզին մէջ։

Մեր գիւղը ուրիշ առաւելութիւն մը եւս ունէր որ Ֆոնթէնպլօ չունէր։ Այդ իր պատմական բերդն էր։ Իսկ առաւելութիւն մը որ Ֆոնթէնպլօ ունի, այդ ալ իր նշանաւոր պալատն էր, որ դարձեր էր թանգարան մը միայն։ Բայց ներողութիւն, մենք ալ ունինք մեր թանգարանները, սակայն, չենք գիտեր թէ ո՞ւր եւ ե՞րբ պիտի բացուին անոնց դռները։

ՓԱՐՄԱՆԻ

ՊՐՈՖ. ՏՕՏՈՄԽԵԱՆՑԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԸ

(Le rôle des Arméniens dans la civilisation mondiale)

Պրոֆ. Վահան Տօտոմխեանցի այս գիրքը՝ որ Հայոց քաղաքակրթութեան պատմութեան եւ մարդկութեան մէջ իր կատարած դերին պատկերացող մէկ յիշատակարանն է, արժանի է մեր ուշադրութեան։

Բիւզանդական Հայերէն մինչեւ Ռուսաստանի Հայերը կարգով շարուած են հոն, յիշելով նաեւ Հայոց դէպի Հնդկաստան, Պարսկաստան, Թուրքիա, Եգիպտոս, Պալքաններ, Լեհաստան, եւն., իրենց գաղթի պատմութիւնը, 17 կարեւոր նկարներով Հըմուտ հեղինակը կանգ առած է հոն հայկական ճարտարապետութեան, Ցովհաննէս Այվազովսկիի, Ալթըրի, Նուպար փաշայի, Մելքոն Խանի, Զօրավար Կոմս Լազարեանի, Գրիգոր Ցրանքու-Եաշի, Ռ. Աղաբաբեանի ու Պրոֆ. Եղիազարեանի վրայ։

Ամէն Հայ պէտք է ունենայ զայն իր գրասեղանին վրայ իբրեւ ընկեր եւ խորհրդատու, եւ իբրեւ շտեմարան հայկական տեղեկութեանց։

Առաջ՝ միանգամայն քաջալերած կ'ըլլանք բազմարդիւն գիտնականը։

Մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները։

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ամէն ժողովուրդի մէջ, ընդհանուր ըմբռնումն մը կայ Գրականութեան Պատմութեան դասագիրքերուն դէմ, որոնք յաճախ կը յուսախաբեն կեղծ համբաւները։

Combats պարբերաթերթին մէջ, երիտասարդ գրող մը, Քլէպէր Հէտէնս, այդ ըմբռնումն է որ կը մատնէ՝ վերագնահատութեան անողոք փորձ մը կատարելով։

Անկէ առաջ, Գրականութեան Պատմութեան գիրքերուն դէմ կատաղի պայքար մը կատարեց նաեւ Ֆէրնան Վանտէրէմ, ծեղադրելով անոնց հեղինակներուն ամանդապաշտ եւ փճեփոտ կեցուածքը, ազէկ՝ չունենալ պահաքը եւ տեսակէտներու տափակութիւնը, որ կը նշմարուի նման գիրքերու մէջ։

Սակայն երիտասարդները, որոնք, ուզելով հետեւիլ քաղաքական կեանքի մէջ կատարուած հանապազօրեայ վերագնահատութեան, փորձ կը կատարեն իրենց դասաւորութեան կույր փշելու դրական պանթէոնէն ներս, կ'իյնան ուրիշ ծայրի մը մէջ։

Արդիական եւ նորաճաշակ երեւակայութեան մարմանով մը՝ եղան երիտասարդներ, որոնք նորոյթ դարձուցին դիւրին քննադատութեան ձեւ մը,— ուրանալ համբաւի հասած արուեստագէտները ամէնքը։ Ֆլոպէ՞րը,— ախմար մըն է։ Մոփասա՞նը,— արժէք չէ։ Ռուսօ՞ն,— ցնդած մը։ Վոլթէ՞րը,— չառաճու մը։

Ուրացէ՛ք եւ հարթէ՛ք որպէսզի բան մը կարծեն քեզ,— այս ծիծաղելի «քաղաքականութիւնը» մէկն էր այն հիւանդութիւններէն, որոնք երեւան եկան յետպատերազմեան շրջանին (1918 — 1928)։ Այնուհետեւ դասակարգային լրջութիւն մը հաղորդ գրականութիւնը։

Եւ սակայն ժամանակ առ ժամանակ, պայթիւնի մը ձեւով, կը յայտնուի ուրացումի ոգին։

Այդ ուրացումն է որ կը կատարէ հիմա Քլէպէր Հէտէնս

Իր կարգին խոժոռ ժպտելու, քննութեան առնելով Combatsի կատարած «վերագնահատութիւնը», դիտել կու տայ թէ գրականութեան պատմութիւնը ծիծաղելի բան մը պիտի դառնար, եթէ, ամէն քսանհինգ տարին անգամ մը, երիտասարդութիւնը գար արժէքները վեր ի վայր շրջել։ Խոժոռ ժպտելու կ'ուզէ թէ վաւերական եւ տեւական արժէքներ կան, որոնց գիրքը խախտելու համար բաւական չէ երիտասարդութիւն ցուցնել։ Քլէպէր Հէտէնս երիտասարդ է եւ շատ երիտասարդ, ճիշդ է ու անուն մը չինած է արդէն իբրեւ վիպագիր։ Բայց վիպագրութեան մէջ շինած համբաւը բաւական չէ քննադատութեան բարձրաւանդակին վրայ նստելու։

Դժբախտութիւն է որ քննադատութեան մասին ամէնէն քիչ գաղափար ունին... գրագէտները։ Այս է պատճառը, որ քննադատ անունով հրապարակ իջած են հարիւրաւոր գրողներ, մինչ բուն քննադատը հարիւրին մէկ համեմատութեամբ կրնաք գտնել անոնց մէջ։ Ահա թէ ինչո՛ւ լրջութիւնը կը պակսի Հէտէնսի ուսումնասիրութենէն, երբ, քանի մը ճիշդ դիտողութիւններու կարգին, յիմար բաներ ալ կ'ըսէ.— Ֆրանսական գրականութեան պատմութեան մէջ, կ'ըսէ, Հէտէնս, գոհուած է բանաստեղծութիւնը։ Տազանդ չունին Տիկին տը Սէվինեէ եւ Լա Ռօշֆուքօ (շատ լաւ), Վոլթէր պաղ է եւ կարճամիտ, (ի՞նչ կ'ըսէք), Ռուսօ՝ բանդագուշական մ՚ը, Մոնթէսքիէօ՝ ձանձրացուցիչ, Վինեի՝ միջակ, Լամարթին՝ անարժէք։

Ցետոյ նոյն երիտասարդ գրողը զարմանք կը յայտնէ որ համբաւի հասած են պառնասեանները, անոնց հետ՝ Ֆէնըլոն, Պուալօ, Լըռաժ, Տիկին տը Սթալ, Թէոֆիլ Կոթիէ, եւ Ֆլօպէր (ո՜վ սրբապղծութիւն), ու Զոլան, ու Մոփասանը։ Վերջապէս ցաւ կը յայտնէ որ փառքի չէ հասած Միլրար տը Նեռվալը, որ այնքան խորունկ տաղանդ մը ունի, կը պարմանայ որ շատեր քնարերգակ Միւսէն աւելի բարձր կը համարին ողբերգակ Միւսէէն։ Կ'ընդվզի որ Պալզաք տեղ չի գրաւեր փառքի պատուանդանին վրայ։

Այս գրական ջարդին կողքին, յիշեցէք Միշէլ-Մօրիս Կիյեմոյի Ֆրանսական Գրականութեան պատմութեան գիրքը, ուր Հիւկօ կը ժողվուի, Գուրէր կարեկցութեան կարօտ կը համարուի, Միւսէն՝ «տկար արարած, տարին բնազդներու անձնատուր»։

Բարեբախտութիւն է, կ'ըսէ, Ժամլու, որ երկու քննադատներն ալ չեն ուրանար Մալարմէի արժէքը։

Բայց ի՞նչ պիտի ըսէին, այս գնահատութեան առթիւ, մեր հայ «քննադատները»,— Մալարմէ, իբրեւ «անհասկնալի» եւ «անըմբռնելի» գրող, պիտի վայելէ՞ր արդեօք բարձր գնահատութիւնը մերիններուն։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ մաքուր եւ ընթեռնելի։

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԸ ԵՒ ՌՈՒՄԷՆ ՖՕԼՔԼՕՐՆԵՐՈՒ ՄՕՏԻ

Ռումէն լեզուի եւ գրականութեան փրոֆէսէօր եւ գրական քննադատ Փաւէլ Փափատովուլ «Թրէզօրուլէր Լիթէրարէ» հանդէսին մէջ կը գրէ հայ ժողովուրդի մասին.—

«Հայ ժողովուրդը եւ անոր կազմը ուրիշ ժողովուրդներու հետ լուսաբանուած են «Անոր վերջին հատորին մէջ մեծ ուշադրութիւն գրաւած է Հայ Ֆոլքլորին, ընդհանուր թէ առանձին, եւ այդ տեսակէտով: Հրատարակուած են առածներ, երգեր, փոխաբերութիւններ, մաղթանքներ, անէծքներ, նախապաշարումներ, հաւատալիքներ, ինչպէս եւ «Սերգոս» հին Հայոց մէջ, «Հայաստանի Արտաքին» Հայոց մէջ եւայլն։ Շատ նմանակալից են ինչ ինչ համակրութիւններ, որոնք իրենց հաւասարապէս ազգիր ունին արեւելեան բոլոր ժողովուրդներու հոգեկան խորքը։ Ահա քանի մը հատ՝ որոնց հետու չեն ռումանական ֆոլքլորէն.—

Լռուն բերնի վարդ չեն բռներ։
Էշը ինչ գիտէ ինչ է Նուշը՝ կ'երթայ կ'ուտէ փուշը։
Սատկած էշուն պայտը փաշող շատ կ'ըլլայ։
Էշին ազդակը բռնած տակ յայտնի կ'ըլլայ։
Էշը կը յոգնի, ձին է ուտողը։
Էշին ականջները երկար են՝ խելքն է կարճ։
Ձիէն իջար՝ էշն եննաս։
Զարկ թամբը որ էշը իմանայ։
Վախը՝ էշը ձիէն վազել կ'ընէ։
Մի սատկիր, իմ էշս, գարունն է բացւում, առւոյտն է ծլում։

Ցետոյ փոխաբերութիւններէն՝

Մէկ չամիչը օխտը տեղ կը բաժնէ (— ժլատ է)։

Երդումներէն՝

Աստուած վկայ։

Եւ ահա քանի մը յատկանշական նախապաշարումներ, որոնց կը հանդիպինք ռումէն ժողովուրդի հոգեբանութեան մէջ ալ.—

Եթէ բուն մէկը կտուրին վայէ՝ այդ տունէն մէկը պիտի մեռնի։

Եթէ շունը ոռնայ կամ հաւը աքաղաղի պէս կանչէ՝ մեծ վտանգ մը պիտի պատահի։

Շան խոտ ուտելը ամլութեան դեղն է։

Եթէ մէկուն աջ աչքը խաղայ՝ յաջողութիւն պիտի պատահի, իսկ եթէ ձախը՝ ձախողութիւն։

Նման մէջբերումներ մեծ չափով կ-նութիւն կը ներկայացնեն բնականաբար։

ՀԱՐՑ ԵՄ

Հըպարտ եմ որ Հա՛յ եմ ծընած.
Մեծ է ցեղըս արմենական.
Ունիմ անցեալ մը փառապանծ
Գործեր վըսեմ, անմահական։

Ցեղըս քա՜ն մ՚է եղած անշէջ,
Լո՛յս է տըւած Արեւմտքին,
Դըրախտավայր իմ երկրիս մէջ
Կըրնաք գըտնել փառքերըս հին։

Հողին տակը ու հողէն վեր,
Նշխարնե՛ր են ունիմ անպարտ,
Որոնք վըկան են գերիվեր
Իմ հանճարին՝ ուժգ ու հըպարտ։

Ունեցեր եմ աշխարհակալ
Թագաւորնե՛ր, քա՛ջ, յաղթանա՛կ,
Որոնք մեր ժամն եւ օրհակալ
Ոտոխներն են ծունկի բերեր։

Ունեցեր եմ գիտուն մարդիկ,
Արուեստագէտ, մե՛ծ հանճարներ,
Որոնց գըլխին մարդկութիւնն իսկ
Զետեղեր է պերճ դափնիներ։

Հըպա՛րտ եմ որ Հա՛յ եմ ծընած,
Մե՛ծ է ցեղըս Արմենական,
Կը քալեմ արդ ճակատաբաց,
Լուսաւորեա՛շ իմ ապագան։

Օ. ՉԱՐՄՈՒՆԻ

ՆՐԲ ՇԷՆ ԷՐ ՄԵՐ ԲՈՑՆԸ

ՁՆԿՈՒՆՑ ՅՈՒՇԵՐ

Ոչ ոք տեսաւ այդ օրը, որովհետեւ իրիկուն մը Աղաբարը մինակ դարձաւ տան չապկընկեր մը վրան։ Ցուլերէն ոչ մէկ յիշատակ թողուցեր էին։ Երկնի գոյնը կապոյտ էր հիմա։ Բարի աչքերը արիւնոտած։ Կուրծքին պարան մը հիւսելու չափ մազերը ճերմկած էին։

Ձեռքի ճոկանը ճաթած էր ու արիւնոտած բոպիկ ոտքերը կը վկայէին թէ ան շատ հեռու տեղէ կուգար։ Սարսուռ մը անցաւ գիւղին վրայէն։ Ոչ ոք կը համարձակէր հարցում մը ընել։ Մեծ ու պզտիկ հարցական յօնքերով ականջները դարձուցած էին եկող հովերուն, բայց անոնց դողդոջումը չլսուեցաւ այլեւս։

Տարի՛ր էին...։

Այս մէկ խօսքին վրայ դարաւոր մեր գիւղը կրնար եկեղեցին լեցնելու չափ Ցայսմաւուրք գրել. ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ ես կակազելով բռնեմ նշանակութիւնը։

Տարեր էին։

Աղաբոր ձեռակերտը, գայլաբարոյ արիւնարբու մարդակերպներու ձեռքերով քանդուելէ վերջ, ինք աւերակ մըն էր դարձած։ Նոր չապիկ չէր ուզեր հագնիլ։ Իրենց տանիքն էր եղեր ու ծխնիին կրթնած՝ կօշիկները կը կարկտէր։ Ակռաները անխնայութեամբ կը մտնէին երբեմն, անոր մազերը չփոթելով արագիլի բոյնի հետ։ Ուրուրները չատցեր էին այդ օրերը։ Օր մըն ալ լսեցինք թէ՝ իր ցուլերուն հետքով դէպի Սեւ Ծով երկարող ճամբան կուլ տուած է զայն։

Այս զոյգ կորուստը ինծի համար կը նմանէր ովկիանոսի այն փոքրիկ պտուտակաւոր ալիքներուն որոնք յեռնակուտակ փոթորիկը կը ծնին։ Նրկնքի այն սեւ ամպի ծուէններուն որոնք ջրհեղեղը կը ստեղծեն։

Ցուլերու ու իր տիրոջ բացակայութեան մեր գիւղի տղաքը փոխուեցան։ Ա՛լ աղջիկներու երեսները չէինք նայեր, որովհետեւ մեր աչքերը կը նըմանցնէին ցուլերու պտուղներուն։ Քիչ կը հնազանդէինք մեր մեծերուն։ Լեռ ու անտառ կը փախչէինք։ Բոյներ կը քանդէինք ու անոնց մէջի հաւկիթները հանելով մեր կրունկներուն տակ կը ճզմէինք, որովհետեւ անոնցմէ ծնածները չէին ուզեր գիտնալ Աղաբօր ցուլերուն տաղը։

Մեր խաղերուն մէջ շատ անգութ էինք։ Մեր արտերուն մէջ ծանր քար մը կար, անով հաւանողին կը զարնէինք։

Անոնց անհետանալէն վերջ, ես այնպիսի պարապութիւն մը զգացի մէջս, որ թուելու համար մեծ փափաք մը ծնաւ, որ ամէն գիշեր երազիս մէջ կ'իրականանար։

Ծոյոր փորս չատոնց հալած էր ու հասակս երկարած, հայրս յաճախ կ'ըսէր.

— Տղուն երեսը գոյն եկաւ, աչքերը լոյս, լան մալը տարիներով հոգին հանեց էր, չէինք գիտեր։

Մեղրն ու գդումին կոտմէջը օգուտ չըրաւ, բայց տես նաան կեղեւն ու ծառին արմատը խաշել խմցնելով ինչո՞ւ ինկաւ թերմաչ թէննային կըծիկը։ Ան չէր գիտեր թէ՝ ի՞նչ տառապանքներ կ'անցընէի դպրոցի ճամբան։

Հիմա որ ցուլերը չկան, տառապանքը կայ ու կայ. մինակ ես չեմ։ Կովերը յօրանջելով կիսախուփ աչքերով կ'անցնին ցուլերու թաղէն։

Ուրիշներ աղեղ աղեղ կ'ըլլան նորէն նոյն տեղէն անցնելու առեն։

Գիւղը երբեք չի մոռնար դէշն ու բարին։ Մարդերուն վրայ նախիրն ու արջառը համեղիսս չեն արածիր, հեռաւոր մարտահրաւէրներ բառաչէ մը մորթուած յաճախ գլուխները խըմբով վեր կ'առնեն։ Երբեմն ալ տաւարը կովի մերձնօպայէ բռնուած, անոնց դրան քարերը կը լզէին, մօղիներու, ընծաւղներու, նոյնիսկ ցուլերու առջեւէն փախ տալով։ Այնչափ քաղցր էր անոնց թողած յիշատակը։ Ափսո՜ս որ արեւէ երկինք չվայելեց զանոնք, որովհետեւ գիւղը չէր հաւատացած որ «աղեղացեղ» անասուններ ունենալու համար Աղաբարներ պէտք են եւ այն հաւատքը՝ թէ՝ ինչ որ ունին իրենցն էր, կը պակսէր։ Այդ հաւատքը թերեւս Համազին մէջ կար եւ այդ գաղափարով էր անշուշտ որ կալերուն մէջ յովատակներ կը յօգնեցնէր իրենց ջորին յղացնելու համար։

Ճեղճ մարդ. Ջորին Աստուա՞ծ է ըստեղծեր որ կատարեալ ըլլայ. ինչպէս ափը անմազ է, ջորին ալ անծին է։

Ձեմ գիտեր թէ այդ տարուան երկու երեք ամռուան արձակուրդը ինչպէս անցաւ։ Միտքս ցուլերով ու իր տիրոջ սարսափելի կորուստով պատած, ժամանակը առանձին քալեր գացեր էր, այն աստիճան որ քուչորները. ու իրենց պատուհասը նոյնիսկ աննշմար էին անցեր ինձ համար։

Միայն գիտեմ որ ինչպէս առեղ մը կը փնտռեն յարգանոցին մէջ, օրեր ու ամիսներ փորոնեցին ցուլերուն ու իր տիրոջ, մինչեւ Սեւ Ծով։

Մինչեւ այսօր, այդ ճամբաներէն անցնող կարաւաններուն մէջ եթէ Հագարցի կար՝ երկու ձեռքերը փլած հաւատամքի պէս կը բռնէ բերնին չուրջ, ու անդադար չորս ծագերուն կը պոռայ.

— Ա՛ղ ա՛ բո՛ր...

Ու իբրեւ պատասխան միշտ ալ կը լսուի անդատան չորս ծագերէն

— Ը՛մ, հը՛մ, ըմպա՛ հո՛ւ ո՛ւ ուա՛, մարտաշուր, բարձրաղաղակ հրաւէրակը մեր հոգիներուն մէջ պահուած Ցուլերուն։

Խ. ԱՐԱՄԱՆԻ

(Վերջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

խաղաղ համագործակցութեան եւ բարեկամութեան դաշնագրին վաւերացումը (?) այսօր ստորագրուած բարեկամական դաշնագիրը նկատի ունենալով,, այս միացեալ յայտարարութեամբ հետեւեալ խնդիրներու մասին համաձայնութեան յանգած են —

1.— Գործադրել 1937 մայիս 29ին ընդունուած Ալեքսանտրէթի Սանճաքի բրաւակարգը եւ սահմանադրութիւնը։ Սանճաքին մէջ Թուրք տարրին գերակշռութիւնը ընդունելով հանդերձ, Թուրք կառավարութեան կողմէ, Սանճաքի հարցը Թուրքիոյ համար հողային խնդիր մը չնկատել, ինչպէս կը հաստատէ քննիչներէն 1921 հոկտեմբեր 20 թուակիր համաձայնագիրը։

2.— Հովանաւորութեան վարչաձեւին տակ պահել 30 մայիս 1936 թուակիր Անգարայի պայմանագրութեամբ Թուրքիոյ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի միջեւ հաստատուած բարեկամութեան եւ բարի դրացնութեան յարաբերութիւնները։ Եւ այս պայմանագրութեան եւ զայն ամբողջացնող համաձայնագրերուն պայմանաւորմամբ լրանալուն հետեւանքով այս յարաբերութեանց ո եւ է գաղտնութին արդիւնք ըլլալու համար, յիշեալ փաստաթուղթերու տեւողութիւնը առաւել մը եւս յետաձգել։

Միայն թէ այս համաձայնագրերուն արտաառեղիններու իրաւունքներուն վերաբերեալ տրամադրութիւնները այսօրուընէ սկսեալ ջնջուած են։

3.— Նոյն պայմանաժամով տեւողութիւնը երկարաձգել այն բարեհամբացողութեան եւ իրաւարարութեան գրութիւններուն, որոնք Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ 30 փետրուար 930 թուակիր բարեկամութեան, բարեհամբացողութեան եւ իրաւարարութեան դաշնագրի կցուած protocolով հաստատուած են Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի հանրապետութեան իշխանութեան տակ դրուած երկիրներու միջեւ։

4.— Թրքահպատակներու Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի հպատակներուն ալ Թուրքիոյ մէջ բնակութեան իրաւունքը եւ պայմանները եւ մանաւանդ զատական իրաւասութեան մասին ամէնէն աւելի նպաստաւորուած ազգի վերաբերմունքի առարկայ ընել։

5.— Երկու կառավարութիւնները որոշած են, երբ Սուրիա ինքնավար դառնայ, Թուրքիոյ, Սուրիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ եռեակ բարեկամական դաշնագրի մը վերածել եւ ամբողջացնել երկարաձգուած այն բարի դրացնութեան պայմանագիրը, որու մասին բացատրութիւն տրուած է այս յայտարարութեան երկրորդ հատուածին մէջ։

6.— 1936 մայիս 30 թուակիր բարեկամութեան եւ բարի դրացնութեան պայմանագիրը, կնքուած ըլլալով Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ որ միջազգային յանձնառութեամբ Սուրիոյ եւ Լիբանանի վրայ ճանչցուած իրաւասութիւններ ունի, որոշուած է որ անոր տրամադրութիւնները պիտի չահագրգռեն Լիբանանը։

Միւս կողմէ որոշուած է որ՝ երբ կարելի ըլլայ, բանակցութիւններ կատարուին՝ ապահովելու համար Թուրքիոյ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի միջեւ հաստատուած առեւտրական յարաբերութեանց զարգացումը։

7.— Վերջապէս, Թուրքօ-Ֆրանսական կառավարութիւնները, Թուրքերուն Ֆրանսայի մէջ եւ Ֆրանսացիներուն ալ Թուրքիոյ մէջ կացութիւնը ճշդելու համար, համաձայնած են որ մօտերս բանակցութեան սկսին, բնակութեան պայմանագրութիւն մը կնքելու համար։

*** Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ դաշնագրին բանակցութեանց առթիւ, խորհրդաժողովը որոշեց երեք յանձնախումբեր կազմել, մէկը՝ սահմանագլուխներու եւ առողջապահութեան մասին, երկրորդը՝ փոխադրութեանց, երրորդը՝ տնտեսական հարցերու համար։

*** «Ֆրանսա - Թուրքիա» խորհրդարանական խմբակին նախագահը, Գ. Գոտուէթրօ, նամակ մը ուղղելով Փարիզի Թրքական դեսպանին, իր ջերմ ուրախութիւնը կը յայտնէ Ալեքսանտրէթի հարցին կարգադրութեան համար։ Եւ կ'աւելցնէ․— «Մեր խմբակցութիւնը կը յուսայ թէ շատ աւելի սերտ յարաբերութիւններ պիտի հաստատուին մեր երկու մեծ հանրապետութեանց միջեւ եւ կը խնդրէ Աթաթիւրքի հաղորդել իրենց խորունկ բարեկամութեան ըղձացումները Օսմանեան(?) հանրապետութեան հանդէպ»։

*** Նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ Գ. Ժորժ Պօնէ մանրամասն զեկուցում մը հաղորդեց արտաքին քաղաքականութեան մասին։ Այս առթիւ մանաւորապէս ծանրացաւ Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութեան վրայ, չնշելով թէ ան մեծ կարեւորութիւն ունի ոչ միայն Ալեքսանտրէթի հարցին կարգադրութեան տեսակէտով, այլեւ իր տարողութեամբ։

*** Գերմանական թերթերը կը շարունակեն արծարծել Մօտաւոր Արեւելքի խնդիրը, «Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ» առաջին էջին մէջ հրատարակեց յօդուած մը երեք սիւնակի վրայ, ուր կը բացատրէ թէ Ֆրանսա չի կրնար գաղթավայրի մը վերածել Սուրիան, բաւականաչափ ժողովուրդ չունենալով։

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւներ

Ազգ. պարգեւախաղի 7րդ. շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Բաղուրի մէջ։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0.964.546 թիւը։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք.— 0.029.146, 1.319.672, 0.430.495, 0.447.226։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք․— 0.270.603, 0.542.533, 0.008.907, 0.491.921, 0.669.378, 0.828.814։

08.662 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք։
62.777, 14.823 վերջացող թիւերը շահեցան 80.000 ֆրանք։
84.756, 51.852 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք։
6891, 5230, 8713 եւ 8245 վերջացող թիւերը շահեցան 20.000 ֆրանք։
833 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք։
443 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք։
61 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք։
60 եւ 05 վերջացող թիւերը շահեցան 220ական ֆրանք։
3 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, 210 պաշտօնեաներ ձերբակալուած են Ուկրայնայի հողագործական պաշտօնատան մէջ, յունիսի ընթացքին։ Կ'ըսուի թէ միայն յունիսի երկրորդ կիսուն 3800 անդամներ վտարուած են Ուկրայնայի բոլշեւիկեան շարքերէն։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏԻ յաւելման խնդիրը քննելով, Սէնի նահանգային ժողովը հետեւեալ սակերը որոշեց, յուլիս 1էն սկսեալ․— Ա. Մէկ ընտանիքի համար օրական 37 ֆր. 50, որուն 21.25ը ընտանիքին պետին, 16.25ը կնոջը.— Բ. իւրաքանչիւր երկու առաջին զաւակներու համար 17.50.— Գ. Երրորդ զաւակէն սկսեալ 15 ֆրանք (ինչպէս եւ անոնց համար որ բեռ են ընտանիքին վրայ).— Դ. Անհատ գործազուրկին համար՝ օրական 21.25։ Ժողովը 500.000 ֆրանքի վարկ մը սահմանեց, իբրեւ նահանգին բաժինը։

ՑՆՏԱԶԳՈՒԽԱԾ է Իսիի «Զաւարեան» կոմիտէի դաշտահանդէսը որ տեղի պիտի ունենար այսօր, կիրակի։

Կոմսաարութի կ'ուզուի

Ֆր. Կապոյտ Խաչի օգափոխութեան կայանին համար լաւ խոհարարուհի մը կ'ուզուի, դոհացուցիչ վճարումով։

Դիմել գրաւոր Տրջ. Վարչութեան հասցէին՝ Տիկ. Միսաքեան, 6 Rue d'Alsace. Asnières, (Seine).

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՑՆՏԱԶԳՈՒԽԱԾ է Գրօպականատի ցանձնախումբի ժողովը որ տեղի պիտի ունենար 11 Յուլիս, երկուշաբթի։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդուեթեան» խումբի ժողովը 10 Յուլիս, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին սովորական ճաշարանին։

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ որ տեղի պիտի ունենար Յուլիս 3ին, անձրեւին պատճառաւ ՑՆՏԱԶԳՈՒԽԱԾ է Յուլիս 10ին (այսօր)։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

17 Յուլիս, կիրակի առաւօտեան ժամը 9էն գիշերուան 11.30

ՌՈԲԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, *Grand Arbre, Maison Fiquet*

Գեղարուեստական հանդէսի անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ Անդրեւի պարագային գոց սրահ։ Ճաշ պիւֆէ՝ պատրաստուած խնամակալուհիներու կողմէ. Մուտք 5 ֆրանք

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Denfertէն առնել մեթրոյի դէպի Ռոպէնսոն տանող գիծը, եւ կամ Բուրժ լ'Օրեյէնէն օթօպիւս թիւ 128։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

10 Յուլիս, կիրակի առաւօտ ժամը 10էն մինչեւ կէս գիշեր

ՌՈԲԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, GRAND ARBRE, Maison FIQUET

Գեղարուեստական բաժին, զանազան խաղեր եւ անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ Թանկօ եւ ճազ, ճաշ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— մեթրօն փոխել Denfer Rochereau եւ առնել Robinsonի գիծը։

Մուտք 5 ֆրանք

Տոմսերը կարելի է միայն բերել

Դաշտահանդէս

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

24 Յուլիս, կիրակի, ժամը 3ին, վարժարանին պարտէզը

1, Bld. du Nord, le Raincy

Կը ներկայացուի ԱՆՈՒՇ օփերէթէն պատկերներ ղեկավարութեամբ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ։ LES CHAUSSONS DE LA DUCHESSE ANNE (օփերէթ), հայկական պարեր, ծաղիկներու պալէ, զանազան պատկերներ, մարզական խաղեր։

Ճազ եւ պար մինչեւ մութ 10։ Ճաշ պիւֆէ մատչելի գիներով, (կը խնդրուի միայն ուտելիք չբերել)։ Մուտք 5 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Opéraէն կամ Jaurèsէն առնել օթօպիւս 31A եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք՝ direction Gargan, իջնել Raincy-Pavillons.

Ամառնային դպրոցական հանդէս Ալֆորվիլի մէջ

10 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, տեղւոյս եկեղեցին մէջ։ Կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը։

ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՄԱՍԻԱ-ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

14 Յուլիս, Հինգշաբթի ամբողջ օրը ՍԷՆ-ԼՈՒ ԿՐԱՆ-ՓԷՆ, եօթնեղբայրեանի հովանոցի ագարակը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. ԼԵՒՈՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Կը ներկայացուի «ՇԱՅԵԽԵԱՆ ՍԱՓՐԻՉԸ» ղեկավարութեամբ Յ. ԻՆՃԷԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ Գ. Գ. ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆի եւ ԳԱՍՄԱՃեանի։ Կը նուագէ հայրենակից ջութակահար Գ. ՆԱԶԻԿԵԱՆ։ Պարերու ընթացքին կը նուագէ Գ. ՍԻՄՈՆ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆ իր խումբով։ Պարգեւատր խաղեր եւ զուարճալի անակնկալներ։ Առատ կերուխում։

Միութեանս վիճակահանութիւնը կը քաշուի տեղւոյն վրայ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Բուլվար Կարիպալտիէն առնել 15, 16, 18 թիւ ծանրակառքերը եւ իջնել Սէն-Լու Կրան-Փէն։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ, վարչութեան ժրաջան քարտուղարուհի Տիկ. Գոզանեանի եւ պարագաներուն, իր եղբօրորդւոյն Դոմեայ ՌՈՒԲԷՆ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆի գաղտնազէն մահուան առթիւ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԵՆԴԵՐՁԵՂԷՆԻ

քանոնաւոր - բանուորուհիներու սէնտիքան երկուշաբթի օրուան համար (11 Յուլիս) կազմակերպած է Ընդհ. Ժողով մը, Սա Ֆէրէր, Վիէյլ Գուրս որ Թրավայլ, ժամը 18.30ին։ Սէնտիքան կը հրաւիրէ բոլոր հանդերձեղէնի բանուորները ներկայ ըլլալ այս կարեւոր հաւաքոյթին։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. Մ. ՓԱՐԻԶԻ Մ.-ճիւղի Ընդհ. ժողովը 11 Յուլիս, Երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Բաալէի սրճարանին վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ, Թ. Ա.— Կարգալ Ա. Հ.ի ուղղուած նամակը եւ կարգադրել։

Մեծ դաշտահանդէս

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սարսէլի «Հրայր» Առնուվիլի «Ռաղմիկ» խումբերու կողմէ, հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. «Վարդան» Ենթակոմիտէի։ 10 Յուլիս կիրակի, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Օ-ՏԻՒ-ՌՈՒԱՆի եւ Օ-ՓՈՆ-ԻՌՈՆՑԷԼի ճամբաներուն մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Մ. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ գաւառային խաղեր։

Պիտի նուագէ թառահար ԳԱՐԵԳԻՆ եւ փոքրիկն Ռեժինա պիտի պարէ Փայլական եւ կովկասեան պարեր։ Ճաշ եւ դիւրամատչելի խմիչք։ Մուտքը ազատ է։

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՊՈՒԼ. ՕՑՑՈՅԻ Մ. ՃԻՒՂԻ

10 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

Սէնթ Անտրէի օգաւաւէտ պարտէզին մէջ

Բանախօսութիւն, գեղարուեստական խնամուած բաժին՝ երգ, մեներգ, արտասանութիւն, անակնկալներ եւ հայկական պարեր։ Կ. Խաչի սանուհիներու կողմէ։ Հ. Յ. Դ. «Աղամեան» թատերախումբը կը ներկայացնէ «ԵՐԿՈՒ ԾԱՌՐԱՌԵՂՆԵՐԸ»։ Մուտքը ազատ է։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Հանդիսավայր երթալու համար Գուռ Պելզունսէն առնել 25 թիւ հանրակառքը եւ իջնել վերջաւորութեան։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ [illegible]

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 12 Յուլիս, [illegible] երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Գոսիւէ։

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ «Իրապաշտ շարժումը ժամանակակից գրականութեան մէջ (Սըմպոլիզմէն լկան)»։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameseme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 12 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3780 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ» ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ժամանակակից քաղաքական խմորումներն ու դէպքերը այնքան ծանրակշիռ հանգամանք պիտի չունենային, անշուշտ, եթէ անոնց հետ խառնուած չըլլար վարդապետական գիծ մը։ Այն ինչ որ կը կոչուի «գաղափարախօսութիւն» (իտէոլոժի)։

Առաջ, պետութիւններ եւ արքաներ պատերազմ կը սարքէին, աշխարհակալութիւններ կը պատրաստէին յանուն քրիստոնէութեան եւ քաղաքակրթութեան։

Յետոյ մէջտեղ նետուեցան նոր նշանախօսքեր, — արդարութիւն, իրաւունք, ազգերու ինքնորոշում եւ ուրիշ հրապուրիչ խօսքեր, որոնց քանի տարի առաջ մատաղ գացին քանի միլիոն քաղաքացիներ, մեռեալ, վիրաւոր թէ հաշմանդամ։

Այսօր ալ մարդիկ նոյն պատրաստութիւնները կը տեսնեն յանուն խաղաղութեան, բայց վարպետօրէն կը գոհացնեն զայն, կատարեալ թնճուկ մը դարձնելով։

Այսպէս, աշխարհակալ պետութեանց մէկ մասը «խաղաղութիւն»ը կը մեկնէ պահպանումը շահուած աւարին։

Միւս մասը ինքզինքը զրկուած համարելով, մինչեւ նոյն ատեն հաստատուած կարգուսարքը իր նոր վարդապետութեան համաձայն չգտնելով, զէն ու զրահ կը դիզէ, «արդարութիւնը տեղը բերելու համար»։

Այս ճակատին վրայ, ամէնէն առաջ փայլեցաւ խորհրդային իշխանութիւնը, համաշխարհային յեղափոխութեան մարտակոչը հնչեցնելով։ Յետոյ աստիճանաբար նահանջելով, այժմ «ռուս մեծ ժողովուրդին» հայրենասիրութիւնը կը պանծացնէ, 100–150 լեզուներով եւ գաւառաբարբառներով։

Մոսկուայէն արձակուած շեփորը թեւ առաւ երկու մեծ պետութեանց, բոլորովին նոր եղանակներ հնչեցնելու համար, — ֆաշականութիւն եւ ազգային-ընկերվարութիւն (հիթլէրականութիւն)։

Երկուքն ալ ամէն բանէ առաջ գերագոյն ճիգեր թափեցին, միլիոնաւոր բազմութիւններ ոտքի հանելու, կարգապահացնելու եւ ազատականութիւնները տապալելու համար։

Հիմա որ արդէն հասած են իրենց նպատակին, ահռելի ուժ ամբարելով, երկուքն ալ կը խօսին ոչ միայն քաղաքական եւ տնտեսական իրաւունքներու մասին, այլեւ իրենց վարդապետութեանց գերազանցութեամբ։ Ուրիշ խօսքով, կ'ուզեն ճիշդ այն դերը կատարել, ինչ որ փորձեցին պոլշեւիկները, բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ։

Եւ, երկուքն ալ չեն ծածկեր թէ պատրաստ են պատերազմելու այդ սկզբունքներուն համար։

Ահաւասիկ վերջին վկայութիւնը, նոյնինքն Մուսոլինիի բերնով։

Իտալիոյ Առաջնորդը յառաջաբան մը գրած է Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ հրատարակուած գրքի մը — «Հաւաքածոյ Հրամանագիրներու»։ Այդ յառաջաբանը, որ արտատպուեցաւ իտալական մամուլին մէջ, շատերու կարծիքով կը կազմէ Մուսոլինիի առաջին բացորոշ յայտարարութիւնը՝ պատերազմի հաւանականութեան մասին։

Հատուած մը, գաղափար կազմելու համար։ Մուսոլինի շեշտելով Իտալիոյ միջամտութեան (Սպանիա) «պատմական ահագին նշանակութիւնը», կը յայտարարէ․

— «Առաջին անգամ է որ — անշուշտ ոչ վերջինը — Սեւ Շապիկաւորները կը ճակատին համայնավարութեան ուժերուն եւ ժողովրդապետութեան անմահ սկզբունքներուն դէմ միջազգ. գետնի վրայ։ Առաջին ընդհարումն է այս երկու յեղափոխութեանց միջեւ, անցեալ դարու յեղափոխութեան (որովհետեւ պոլշեւիզմն ալ յետաշրջական յեղափոխութիւն մըն է) եւ մերինին միջեւ։ Մենք չենք գիտեր թէ այս ընդհարումը պիտի ծաւալի՞ վաղը, եւրոպական եւ համաշխարհային ատեանի մը վրայ, բայց գիտենք որ ֆաշականութիւնը չի վախնար ճակատամարտէ մը որ պիտի վճռէ Եւրոպայի ճակատագիրը»։

Շարունակութեան մէջ, «Դուչէ»ն կը բացատրէ թէ Իտալիա այժմ կը շնչէ համաշխարհային շունչով մը, «վճռապէս կանգնած՝ Հռոմ – Պերլին առանցքին եւ Հռոմ-Պերլին-Թոքիօ եռանկիւնին վրայ»։

Այսքանը ինքնին բաւական է, իմանալու համար թէ ո՛ւր կ'ուզէ յանգիլ ֆաշականութիւնը։ Մանաւանդ որ, իր զինակիցն ալ, հիթլէրականութիւնը նոյնքան խանդավառութեամբ կը հնչեցնէ իր նոր աւետարանը, քաղաքականութենէն մինչեւ գեղարուեստը։

Կիրակի օր, բանալով գերմանական արուեստի երկրորդ համագումարը Միւնիխի մէջ, Հիթլէր պարզեց նոր Գերմանիոյ գեղարուեստական ըմբռնումները եւ յայտարարեց.— «Ո՛վ որ կ'ուզէ արուեստագէտ ըլլալ այս երկրին մէջ, պէտք է պանծացնէ ա՛յս դարը»։

Իրմէ առաջ, Պավարիոյ շրջանապետն ալ պանծացնելով գերմանական նոր արուեստը, շեշտեց թէ «Ազգային-ընկերվարական Գերմանիան կ'առաջնորդէ աշխարհը, ստեղծագործ գեղարուեստի բոլոր ձեւերուն մէջ»։

Նոր վերլուծումներու չեն կարօտիր այս արտայայտութիւնները, իբրեւ ժամանակի նշան։

Թէ իտալական եւ թէ գերմանական արտայայտութեանց մէջ, երկու առաջնորդներն ալ նոյն հեգնական սլաքները կ'արձակեն «ժողովրդապետութեան» դէմ, անխուսափելի գտնելով ընդհարումը։

Ուրեմն, յառաջիկայ պատերազմը պիտի մղուի յանուն «գաղափարական» աշխարհակալութեան, պարտկելու համար միւս տենչերը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

50.000 ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐ ՏԷՐՍԻՄԸ ԽՈՐՏԱԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Էնգիւրիէն.—

Թրքական բանակը մօտերս պիտի մասնակցի լայն ռազմափորձի մը՝ Տէրսիմի շրջանին մէջ։ Ռազմափորձերուն հետ միաժամանակ զսպողական գործողութիւններ պիտի կատարուին ապստամբ ցեղերուն դէմ։ Պիտի մասնակցին 50.000 զինուորներ, օդանաւային եւ հրետանիի ուժերով։ Զինուորներու համախմբումը սկսած է արդէն։

ՅԱՌԱՋ. – Ինչպէս հաղորդած էինք, Թուրքիոյ վարչապետն ալ Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ յայտարարեց թէ այս տարի աւելի ստուարաթիւ զինուորներ պիտի դրկուին Տէրսիմ, դիմադրութիւնը խորտակելու համար։ Կառավարութիւնը վճռած է անխնայ ջախջախել ապստամբութիւնը, ինչպէս եւ խափանել քրտական ցեղերու արշաւը արեւելեան սահմանագլուխէն, ուր ընդհարումներ յաճախադէպ են։ Տէրսիմի առջեւ համախմբուած բանակը զսպելով այս աշխարհները, մինչեւ նոյն ատեն վերջ պիտի տայ Տէրսիմի աւանդական սովորութիւններուն եւ քէմալական օրէնքները պիտի գործադրէ ամենայն խստութեամբ։

Գերմանիա կը հետաքրքրուի Թուրքիոյ համաձայնութեամբ

«Թայմզ»ի թղթակիցը Պերլինէն գրած նամակի մը մէջ կ'ըսէ Գերմանիոյ պաշտօնական շրջանակները զարմանալի կը գտնեն որ Լոնտոն այնքան լայն վարկ բացաւ Թուրքիոյ. Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ «Մեծն Բրիտանիա աչք առած է դրամ ալ կորսնցնել, վտանգելու համար Գերմանիոյ տնտեսական տիրապետութիւնը արեւելեան Եւրոպայի մէջ»։

Թղթակիցը կը կարծէ թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունելով Թուրքիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը՝ Նուման Մէնէմէնճիօղլու, լուսաբանութիւններ խնդրած է Սանճաքին համար կնքուած ֆրանքօ-թուրք դաշնագրի մասին։

Ուրիշ անգլիական թերթեր ալ կը գրեն թէ թուրք առեւտրական պատուիրակութեան բանակցութեանց առթիւ, գերմանական մամուլը նորէն կ'ազդարարէ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա մրցակցութիւն մը կը սարքեն Գերմանիոյ դէմ, հարաւային արեւելեան Եւրոպայի մէջ։ «Պէրլինէր Թակպլաթ» խմբագրականով մը գրելով կ'ըսէ թէ յանկարծ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խելքին փչեց դրամ մը ընել հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի պետութեանց համար։ Եւ առաջին ձեռնարկը կատարուեցաւ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ, երբ Անգլիա անպատեհ կերպով 16 միլիոն ոսկիի վարկ մը բացաւ Թուրքիոյ, գումար մը որուն մեծ մասը պիտի յատկացուի վերազինման։

Թերթը կ'եզրակացնէ թէ Պալքանեան երկիրներու եւ Թուրքիոյ պէտք ունեցածը քաղաքական վարկը չէ, այլ կանոնաւոր շուկան։ Իրազեկներ կը հաւատան թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը այս մասին ալ խօսած է Մէնէմէնճիօղլուի հետ։

**** Մոսկուայի մամուլը, որ մինչեւ հիմա վերապահ դիրք մը բռնած էր ֆրանքօ-թուրք բանակցութեանց հանդէպ, իր ուրախութիւնը կը յայտնէ անոր յաջողութեան համար։ «Իզվեստիա» կը գրէ.— «Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ գոյացած այս համաձայնութիւնը պէտք է կազմէ եւ կը կարծենք թէ պիտի կազմէ կարեւոր տարր մը հաւաքական ապահովութեան զօրացման համար։ Մեր հանրային կարծիքը անշուշտ կը գնահատէ այսպիսի համաձայնութիւն մը երկու պետութեանց միջեւ որոնց հետ Խ. Միութիւնը կը գործակցի, միջազգային հարցերու լուծման համար։*

*** Անտիոքէն կը հեռագրեն յուլիս 10 թուականով.— *Ֆրանքօ-թուրք ռազմական բարեկամութեան ցոյցերը կը շարունակուին Սանճաքին մէջ։ Ալեքսանտրէթի Ֆրանսական Տան մէջ սեղան մը սարքուեցաւ Ֆրանսացի սպաներու կողմէ, ի պատիւ զնդ. Ճէվտի Մուհամսէի։ Միւս կողմէ Անտիոքի Հալք էվին ճաշասեղան մը սարքեց ի պատիւ երկու պահակազօրքերու սպաներուն։*

«Իւմանիթէ» նորէն կը քննադատէ Ֆրանսայի նահանջը

«Իւմանիթէ»ի քաղաքական խմբագիրը, Գ. Կապրիէլ Փէրի, որ մինչեւ նոյն ատեն երեսփոխան է, երէկ դժգոհունակութեամբ արձանագրելով Ֆրանքօ-թուրք բարեկամութեան դաշնագրին կնքումը, դիտել կու տայ.

— *«Եթէ նշանագրուած դաշնագիրը կը կասեցնէ խառնակչութեան սադրանքները Թուրքիոյ մէջ, գնահատելի տարր մը պիտի կազմէ միջազգային խաղաղութեան համար։ Իրականութիւնը այն է որ Հռոմի եւ Պերլինի մամուլը շատ գէշ ընդունելութիւն ըրաւ այս դէպքին, ինչ որ նպաստաւոր կարծիք մը կը ներշնչէ մեզի։ Սակայն եւ այնպէս, մեզի համար անկարելի է չընել կարեւոր վերապահումներ։ Ուզենք չուզենք, դաշնագիրը առաջնութիւն մը կ'ապահովէ Թուրքիոյ՝ Սանճաքին մէջ։ Այդ առաջնութիւնը պարտադրուած է բռնութիւն բանեցնելով ե՛ւ Ազգաժողովի որոշումներուն ե՛ւ Սանճաքի ժողովուրդին վրայ։ Թուրքերուն ուզած եղանակով կազմակերպուած եւ քանիցս Էնգիւրիի կամքին համաձայն փոխուած ընտրական գործողութիւն մը,* հակառակ ամէն տեսակ ճնշումներու, հաստատեց թէ Սանճաքին բնակիչներուն մեծամասնութիւնը արաբական-ալաւի է, *թէ ժողովրդապետական կանոնը կը մերժէ թրքական մեծամասնութեամբ օժտուած խորհրդարան մը։ Ֆրանսա Թուրքիոյ բռնութեան սպառնալիքին տակ գիտակցօրէն եւ կեցաւ ե՛ւ Ազգաժողովին յանձնարարած կանոնագիրը ե՛ւ Սանճաքի ժողովուրդին կամքը յարգել տալու պահանջէն։* Ֆրանսա տեղի տուաւ թրքական «շանթաժ»ին առջեւ։ *Անշուշտ այս կերպով ի դերեւ ելան այն մեծ յոյսերը զորս Հռոմ եւ Պերլին կը սնուցանէին վէճին ծանրացման մասին։ Բայց, ահռելի պատասխանատուութիւններ չպատրաստուեցա՞ն այս եղանակով։*

Ամէն պարագայի մէջ, դաշնագիրը կնքուելէ վերջ, երկու պարտականութիւններ կ'իյնան Ֆրանսական կառավարութեան վրայ։ Սանճաքին Ֆրանս-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՈՒՆԸ ԵՒ ԻՐ ԳԱՑԻԿԸ

Վերջերս «զգայացունց» միջադէպ մը պատահեցաւ Փարիզի մէջ, շուներու ցուցահանդէսին առթիւ։

Գնահատիչ յանձնախումբին անդամներէն մէկը «զզուելի խառնուրդ» կոչած էր ցուցադրուած շուներէն մէկը։

Տէրը, ազնուական տիկին մը, խռովքէն վիրաւորուած՝ այս նախատինքէն, անուանարկութեան դատ բացաւ, 30.000 ֆրանք տուգանք պահանջելով։

Չեմ գիտեր ի՛նչպէս վերջացաւ այս «շքեղ եւ աննախընթաց» միջադէպը։

Կը յիշեմ, միայն, որ դատարանը մէկ ամիս պայմանաժամ խնդրած էր, նախ դատին իրաւական հիմքը ճշդելու համար։

Անշուշտ այս պարագան արգելք չէ որ ես ալ իմ կարծիքս յայտնեմ, առանց դատաւոր կամ փաստաբան ըլլալու։

Խոկալէս որ շատ բարդ հանգամանք ունի խնդիրը։

Նախ, շուները որ եւ է ատեն մարդ-արարածին վստահա՞ծ են իրենց կեանքը ու պատիւը, այր թէ կին։

Անոնք թէեւ կարդալ-գրել չեն գիտեր, ոչ ալ հրապարակային ժողովներ կրնան գումարել, ճառ խօսելու եւ բողոքի բանաձեւեր քուէարկելու համար, բայց ես վստահ եմ որ, իրենք ի ծնէ ուշիմ անասուններ, շատոնց գաղափար կազմած են մարդոց արդարութեան մասին։

Անշուշտ անոնք հայկական հարցի մասին ալ բան չեն գիտեր։

Բայց, կը յիշեն որ առնէ մը հազարաւոր, անհամա՞ր հայկական գիւղեր կային, ուր իրենք ալ իրենց որջն ունէին արմուկին տակ, ուր կը շրջէին ազատ համարձակ, եւ հիմա չկան։

Չկան՝ շնորհիւ մարդկութեան մէկ մասին գազանութեան եւ միւս մասին միջամտութեան։

Մարդ-արարածներու ո՞ր անզօր բազմութիւնը զօրաւորներու միջամտութեան դիմելով արդարութիւն շահեցաւ, զանէ կրցաւ փրկել իր պատիւը։

Ապահովաբար այս շունն ալ, որուն համար անուանարկութեան դատ բացած է ազնուական տիկինը, այնքան յարգ պիտի վայելէ որքան որ կը տեւէ իր հմայքը, իբրեւ զգուիչ եւ կազդուրիչ։

Վա՛յ է եկեր իրեն, եթէ քիչ մը մաշի։ Մանաւանդ՝ եթէ տիկինը շահի 30.000 ֆրանքը։ Առտու մը խելքին կը փչէ եւ աւելի առոյգ «փինօ» մը կը գնէ, 3000 ֆրանքի։

Միւս «ազնուականները» ալ այդպէս չըրի՞ն։

Իւրաքանչիւրը շոյեց ու խրախուսեց «փոքրիկ դաշնակիցը», — քու պատիւդ իմ պատիւս է, քու արիւնդ՝ իմ արիւնս, քու դատդ՝ իմ դատս»։ Մինչեւ որ բամպակն ու քարիւղը արբեցին տարին ամէն բան, եւ պատիւն ու դատը դարձան «հին հին դարուց յիշատակ»։

Դեռ շատ աւելի ծանր բարդութիւններ կրնայ պատճառել Փարիզի մէջ բացուած դատը։

Եթէ տիկինը շահի զայն, — ի՞նչ պիտի ըլլան այն չնաշխարհիկ փաղաքշական բացատրութիւնները որ կը գործածուին աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն մէջ, մէկը միւսէն գունագեղ — սկսելով «շունշանորդի»էն եւ «շնացում»էն ...

ՎԱՀԷ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆԻՆ Ա. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆ. Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ մասնաճիւղերու կողմէ ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլլան յառաջիկայ Ուրբաթ օր Յուլիս 15ին, ժամը 11ին **Gare Montparnasse**: Ընկերութեան կողմէ արտօնուած է հաւաքուիլ **Ancienne gare Hall d'entrée** (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը)։

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք։

ԷՋՄԻԱԾՆԷՆ ԿԸ ՀԵՐՔԵՆ ԽՈՐԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ...

Ընթերցող մը, որ եկեղեցի գացած էր կիրակի օր, պարտք սեպեր է մեզի հաղորդել հետեւեալ տեղեկութիւնները.— *(Կ'արձանագրենք պարզապէս ի գիտութիւն)։*

Վռամշապուհ եպիսկ. ակնարկելով Էջմիածնի վերջին անցուդարձերուն, հանդիսաւորապէս եւ բարձրաձայն յայտարարեց թէ սուտ են այն բոլոր վրդովիչ տեղեկութիւնները որ ամիսներէ ի վեր լոյս կ'ընծայուին հայերէն թերթերու մէջ։ Ըսաւ թէ կաթողիկոսը խեղդամահ չէ եղած, ոչ ալ Էջմիածինը աւերի տրուած է, այլ ամէն ինչ բնականոն պայմաններու մէջ է։ Գերագոյն Խորհուրդն ու տեղակալ Գէորգ արք. Չէօրէքճեան իրենց պարտականութեանց գլուխն են։ Այս տեղեկութիւնները հաստատող բոլոր վաւերագրերը հասեր են լարաթ, թէեւ քիչ մը ուշ... Ուրեմն թանգարանը, գանձարանը բոլորը իրենց տեղն են։ Թողլով որ Խոյեան քահ. կարդաց հասած երկու կոնդակները, ժողովուրդին թելադրեց աղօթել որ Աստուած Երեւանի եւ Մոսկուայի իշխանաւորներուն սիրտը սիրով եւ բարեխղճութեամբ լեցնէ ու յոյս յայտնեց թէ մօտ օրէն նոր ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ։

Յետոյ Խոյեան քահ. կարդաց երկու կոնդակներ, առաջինը՝ իբրեւ վաւերական պատճէնը այն կոնդակին զոր Խորէն կաթողիկոս իր կենդանութեան 1936 ապրիլ 18ին գրած է, իրեն տեղակալ նշանակելով Գէորգ արք. Չէօրէքճեանը եւ յորդորներ ընելով Գերագոյն Խորհուրդին, արտասահմանի եկեղեցական իշխանութեանց, անոր ենթարկուելու եւ օժանդակելու։

Երկրորդ կոնդակը ղրկուած է տեղակալ Գէորգ արք.ի կողմէ Փարիզի հոգեւոր հովիւին, որով կը յայտնուի թէ Խորէն կաթողիկոսը սրտի կաթուածէ մեռած է ապրիլ 6ի գիշերը։ Այս առթիւ կը յիշուի նոյնպէս Երեւանէն եկած բժիշկներու, մասնաւորաբար Փրոֆ. Յովսէփեանի մանրամասն դիտողութիւնը եւ անդամահատութիւնը, որով կը հաստատուի թէ կաթողիկոսը սրտի կաթուածէ մեռած է... Կատարուեր է նոյնպէս օծում եւ թաղում։

Այս մասին գրուեր է Սահակ Բ. կաթողիկոսին, Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ պատրիարքութեանց, որպէսզի հաւատացեալ ժողովուրդը իրազեկ պահեն ու հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեն ամէն տեղ։ Նոյն թելադրութիւնը եղեր է նաեւ Համամիութենական հանրապետութեանց մէջ ապրող թեմական ժողովուրդին։

ԿԱԹՈԼԻԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Այս երկու միջազգային մեծ ուժերը մերթ կը բախին իրարու եւ մերթ գործակցութեան եզրեր կը փնտռեն։

Կեանքը, ընկերային եւ քաղաքական պայմանները, ի հարկէ, տեսական խնդիրներէն աւելի, գործնական լուծում կը պահանջեն։ Եւ ատոր համար կաթոլիկութիւնն ու համայնավարութիւնը որքան ալ հակոտնեայ ուժեր ըլլան, չեն կրնար զիրար անտեսել, իրենց աշխարհագրական դիրքի փոփոխութեան ժամանակ։

Այս երկու ուժերու մերձեցման փորձերը վերջին օրերս բազմաթիւ են, որ պէտք չէ վրիպին մեր ուշադրութենէն։ Անոնց կանխակալ կարծիք եւ նախապաշարում կրնայ վնասել դրուած հարցերու ճշգրիտ ըմբռնումին։

Արդ քննել, ճանչնալ կաթոլիկ կրօնի եւ եկեղեցիի միջազգային կշիռն ու արժէքը, ընկերային ու քաղաքական տեսութիւնները, անոր ներքին միութիւնն ու կազմակերպութիւնը, անշուշտ կարեւոր նպաստ մըն է, որ կրնայ, գէթ որոշ չափով, լուսաբանել օրուան խնդիրներու գաղափարական տարողութիւնը եւ անոնց տակ ծածկուած միտքը։

Ինչո՞ւ Ֆրանսական-Համայնավար կուսակցութիւնը կաթոլիկներու հետ գործակցութեան եզր կը փնտռէ, երբ Մոսկուան կրօնը՝ իր ազգային բոլոր ձեւերուն մէջ՝ «ժողովուրդի թոյն» կը նկատէ եւ կը հալածէ։ Ինչո՞ւ կաթոլիկ աշխարհը, տեղ մը «երկաթէ ձեռքը» կը սեղմէ, իսկ տեղ մըն ալ բռնակալներու արշաւանք կը կազմակերպէ համայնավարութեան դէմ։ Ինչո՞ւ բոլոր վարդապետութիւնները դիրք կը ճշդեն կրօնքի հետ ընդհանրապէս եւ կաթոլիկ եկեղեցւոյ հետ մասնաւորապէս։ Ինչո՞ւ Ֆաշականութիւնն անգամ հաշուեյարդարի կը նստի կաթոլիկութեան հետ Գերմանիոյ մէջ, մինչդեռ Լեհաստանի, Չեխոսլովաքիոյ եւ Սպանիոյ մէջ կը գործակցի անոնց հետ։ Հարցեր, որոնք անտարակոյս կը լուծեն կաթոլիկ աշխարհի կարեւորութիւնն եւ անոր դերը։

Անոր հինաւուրց միութեան վրայ պէտք չկայ կանգ առնելու։ Ներկայ կացութիւնը բաւական է զայն ներկայացնելու իր իրական գիծերով։

Վիքթոր Հիւկօ, տեղ մը, թերեւս իրաւամբ կ'ըսէր թէ՝ այս աշխարհի վրայ «Աստուծոյ երկու կէսերն են Պապն ու Կայսրը»։ Մէկը, ի հարկէ, իբրեւ ներկայացուցիչ հոգեւոր իշխանութեան, իսկ միւսը՝ աշխարհական իշխանութեան։

Պապութիւնը 1805էն ի վեր իրապէս տէրն էր դարձած կաթոլիկ աշխարհի, որ ըստ Հիւպէրի, 200 միլիոն հաւատացեալներու վրայ կ'իշխէր։ Անգլիայի մէջ կաթոլիկութիւնը, «տասնը կարգի շրջադարձ մը» կը նկատուէր, իսկ յետագային այդ միակ «չըջակայելու» դատապարտուածքներ տեսաւ եւ զոհ դարձաւ այլազան ճնշումներու։

Սակայն, հակառակ կրօնական բազմազան հերձուածներու, պապութիւնը իբրեւ միջազգային հոգեւոր իշխանութիւն, այսօր աւելի ուժեղ է, քան Միջին-դարուն, երբ քաղաքական իշխանութեան հովեր առած հաւատաքննութեան խարոյկներ կը սարքէր։

Կաթոլիկ կղերն ու եկեղեցին այսօր շատ են արդիացած։ Անոնք դարձած են ոչ միայն քրիստոնէութեան, այլեւ պետական ազդեցութեանց տարածման հզօր ազդակներ։

Անկէ զատ, կաթոլիկ եկեղեցին շատ անգամ նպաստած է ազգային պետական իշխանութեանց վերականգնման։ Կարելի է յիշել լեհ ժողովուրդը, որ օրթոտոքս Ռուսիոյ եւ բողոքական Գերմանիոյ մէջ, կաթոլիկ եկեղեցւոյ կռթնելով կրցաւ ինքզինք փրկել իբրեւ ազգութիւն։ Կաթոլիկ եկեղեցին չի մերժեր որ մարդիկ բաժնուին ըստ ազգութեան եւ կազմակերպուին ազգային գետնի վրայ, թէպէտ ինք ազգային կամ աւելի ճիշդ գերազգային կազմակերպութիւն մըն է եւ հիմնուած միմիայն իր ներքին կուռ միութեան վրայ։

Սահմանադրականօրէն կաթոլիկ եկեղեցին ե՛ւ միապետական է ե՛ւ ժողովրդապետական։ Անսխալական միապետն է Պապը, որ կը կառավարէ իր հոգեւոր պետութիւնը քաղաքականօրէն անկախ երկրի մը պէս։

Վատիկանի մէջ, օրէնսդիր ժողով եւ նախարարութիւն, պապութեան անմիջական գործակիցներն են եւ անոնք են, որ կը վարեն այդ հոգեւոր պետութիւնը։

Օրէնսդիր ժողովը երկատուած է։

1.— Կարտինալներու ժողով կամ Կոնսիսթորիա, որ ծերակոյտի դեր կը կատարէ եւ Պապին խորհրդատու մարմինն է։ Կաթոլիկ աշխարհին հետ Պապը այդ ժողովի միջոցով է որ կը հաղորդակցի եւ կը յայտնէ իր կարծիքները։

2.— Պապինոսի ժողով (Կոնկլաւ), որ երեսփ. ժողովին տեղը կը բռնէ եւ Պապին ընտրութեամբ ու եկեղեցական ներքին հարցերով կը զբաղի։ Պապինոսի ժողովի կարտինալներուն թիւը ըստ ներքին կանոնադրութեան պէտք է ըլլայ 70, սակայն թափուր տեղեր միշտ ալ կը պատահին։

Կարտինալները կը նշանակուին Պապին կողմէ ըստ կամս, առանց սահմանի խորութեան։ Նոյնիսկ պատահած է, որ հօթ տարեկան մանուկ մը կարտինալ ձեռնադրուի եւ տանի «խորհրդանիշ գլխարկը»։

Պապին ընտրութիւնը կը կատարուի գաղտնի քուէարկութեամբ։ Օրը երկու քուէարկութիւն տեղի կ'ունենայ, մինչեւ որ պահանջուած մեծամասնութիւնը գոյանայ։ Նախապաշարումն ալ իր տեղը ունի։ Երբ քուէարկութիւնը որեւէ արդիւնք տուած չըլլայ, թաց յարդի հետ, ծխնելոյզի մը մէջ, կը վառեն վառ քուէները, որպէսզի դուրսը սպասող ժողովուրդը ծուխէն գուշակէ թէ տակաւին Պապը ընտրուած չէ։

Ձեւականօրէն դահլիճի կամ գոյութիւն չունի, բայց նախարարներ ունի, որ կը վարեն պապական իշխանութեան գործերը։ Մասնաւոր արժէք ունի արտաքին գործերու վարչութիւնը, եւ Պապին արժէքաւոր կոնդակները անոր միջոցով կը ղրկուին։ Ներքին վարչութիւնը, որ նոյնքան մասնաւոր նշանակութիւն ունի պետական նշանագրոյցը հաւատարակելու համար։ Թնագիրներու տեսչութիւնը, որ կը խմբագրէ Պապին բոլոր վաւերական թուղթերը, վարդապետական թուղթերու եւ լատիներէն նամակներու տեսչութիւնը, յանձնուած դիւանագիտական ոճով թուղթերու համար, Ուխտականներ, որ կաթոլիկ երկիրներու մէջ դիւանագիտական ներկայացուցիչներ են։

Բացի այս նախարարութիւններէն, գոյութիւն ունին դատական իշխանութիւններ եւ դատարաններ չորս ատեաններով

1— Առաքելական Ատեան, ուր կը դատուին խղճի վերաբերեալ դատեր։

— Երկուորդ Ատեան, որ եկեղեցական օրէնքներու համար 12 վարդապետներէ կազմուած է քննելու համար նախադաս ատեաններու վճիռները։

3.— Քահանայապետական Ատեան, որ վճռաբեկ ատեանի դերը կը կատարէ։

4.— Թուագրական Ատեան, որ կը զբաղի ներում շնորհելու խնդիրներով

Այս չորս տեսակի դատարաններէն զատ կան միաբանութիւններ, որոնց ամէն մէկուն կարտինալ մը կը նախագահէ։ Այդ միաբանութեանց թիւը առաջ 15 էր, այժմ իջած է 11ի։ Կրնայ ապագային դարձեալ փոփոխութեան ենթարկուիլ, որովհետեւ համաձայն ժամանակի եւ կարեւորութեան, միաբանութեանց թիւը միշտ փոփոխութիւններ կը կրէ։

Գաղափար մը տալու համար թուենք ամէնէն կարեւորները միայն.—

1.— Հռոմէական սրբազան հաւատաքննութեան միաբանութիւն կամ ուխտ, որուն կը նախագահէ Պապը։ Այս միաբանութեան կոչումն է հսկել հաւատքի գործադրութեան եւ բարքերու պահպանութեան վրայ։

2.— Կոնսիստորական միաբանութիւն, որուն դերն է հսկել եպիսկոպոսներու եւ հոգեւոր [illegible] ունի այս միաբանութիւնը եւ տարր ալ կը նախագահէ Պապը ինք։

3.— Կարգապահական միաբանութիւն։ Անունը արդէն ցոյց կու տայ իր կոչումը։

4.— Քարոզչութեան ուխտ կամ միաբանութիւն, որ կը զբաղի կաթոլիկ երկիրներու դատական կազմակերպութեամբ, քարոզչական առաքելութեամբ (փրոփականտա)։ Իր նախագահ կարտինալը դաղթային փարիչ կը կոչուի։ Այս ուխտը շատ լայն իրաւունքներ ունի եւ նախագահը ծանօթ է «Կարմիր Պապ» անունով։ Արեւելեան կիսակղզիի եւ վայրենի ժողովուրդներու մէջ քրիստոնէութիւնը տարածելու գործը ծանրացած է այս միաբանութեան վրայ։ Մասնաւորապէս օտար ծէսեր ալ կը սորվին, որպէսզի կարենան գիւղեր նուաճել հաւատացեալներ, երբ Պապութեան մէջ կատարեալ պատրիարքութիւն մըն է այս ուխտը։

5.— Մատեաններու ուխտ, որ կը հսկէ գիրքերու եւ հրատարակութիւններու վրայ։ Տեսակ մը գրաքննական մարմին է։

6.— Արտակարգ գործերու միաբանութիւն, որ քաղաքական յանձնախումբ մըն է եւ կ'օգնէ արտաքին գործերու վարիչին։

7.— Ուսումնասիրութեանց միաբանութիւն, որ ուսումնական խորհուրդի դեր կը կատարէ եւ կը հսկէ հաւատոյ դպրոցներուն վրայ։

Ուրիշներ, արարողութեանց եւ այլ միաբանութիւններ կան, որոնք իրենց խրայատուկ զբաղումներն ունին։

Այսպիսով տուած եղանք կաթոլիկ եկեղեցւոյ ներքին կազմակերպութեան ամփոփ մէկ պատկերը։

Այժմ քննենք թէ ինչ գաղափարական առաջադրութիւններ ունի եւ ինչ բանի կը ձգտի ան։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԶՐՈՅՑ ՀՕՐՍ ՀԵՏ

Հայր, կ'ըսեն որ հոգիները չեն մեռնիր եւ կ'ապրին, շատ յաճախօրէն, կ'ապրին մեզի պէս, բայց մենք չենք տեսներ զանոնք։

Կը հաւատամ ես հոգիներու անմահութեան, որովհետեւ, հայր, դուն ինծի համար երբեք մեռած չես եւ ահա միայն այս հաւատքն է որ ինծի խօսիլ կու տայ քեզի հետ յաճախ, քու սիրած բերթերուդ էջերէն։

Այսօր, հայր, կ'ուզեմ քեզի հետ խօսիլ այն սիրելի նիւթին շուրջ, որ տարիներ եղաւ քու միակ սէրը, քու միակ իտէալը, քու միակ նպատակը։ Անոր համար դուն պատրաստ էիր զոհել կեանք ու զաւակ, դուն որ այնքան ընտանեսէր, զաւակասէր էիր,— քու սրբազան կուսակցութիւնդ, որ քու կրօնքդ դարձած էր։

Խօսինք, հայր, քիչ մը Դաշնակցութեան վրայ։

Իրաւունք ունիմ ես այսօր, խօսելու քեզի հետ այդ գմայլելի նիւթին շուրջ, որովհետեւ այլեւս մեծցած եմ եւ կը հասկնամ իմաստը «Մեր Հայրենիք»ին, «Դաշնակցական խումբ»ին

Անոնք այլեւս երգեր չեն ինծի համար, եղանակներ չեն որ իմ փոքրիկ թոքերուս բոլոր ուժովը կը պոռայի, որովհետեւ հօրս սիրած երգերն էին։

Հայր, ես հիմա աւելի մօտէն ծանօթ եմ այն իտէալին որ քուկդ էր ու կարծես քու հոգիով, քու սրտով կը սիրեմ Զայն, քու աչքերով կը դիտեմ Անոր գեղեցիկ գիծերը եւ քու զգացումներդ ունիմ Անոր հանդէպ։

Ան՝ ամէն բանէ առաջ։

Բայց քու իտէալդ, հայր, պարզ կուսակցական ըլլալ չէր միայն։ Դուն Դաշնակցական ըլլալէ առաջ Հայ էիր, եւ Հայ մանուկին երջանկութիւնը, անոր դատը՝ որ դատն է մեր կուսակցութեան, քեզի համար նոյնքան եւ աւելի սիրելի էին։ Ես համոզուած եմ որ այսպէս է ամէն իրական Դաշնակցականի համար։

« Մեր կուսակցութիւնը »։

Ես հպարտութեամբ հիմա իրաւունք ունիմ ըսելու՝ «Մեր»։

Գիտես, չէ՞, հայր, արդէն շատոնց է որ մտած եմ այն շարքերէն ներս ուր միայն զոհաբերութիւն, աշխատանք եւ զոհողութիւն կը սպասեն մեզի։

Ի՞նչ է Հ. Յ. Դ. ն

Ո՛րքան խօսած են անոր մասին։ Որքան էջեր լեցուած են այս նիւթին շուրջ եւ որքան վէճեր տեղի տուած են

Կ'ըսեն թէ ան կուսակցութիւն մը չէ սոսկ...

Կ'ըսեն թէ՝ ան կը ներկայացնէ Հայ ժողովուրդը։

Հակառակորդները կ'ըսեն թէ ան «Հակահայաստանեան» է, գիտակցաբար է, որ միայն կործանում կրնայ պատճառել

Կ'ըսեն թէ ան ոգին է Հայ ցեղին, պաշտպան բազուկը հայ ժողովուրդին, աջ թեւը Մայր-Հայաստանին։ Ու կ'ըսեն, կ'ըսեն, դեռ շատ բաներ կ'ըսեն ..

Բայց դուն, հայր, կ'ըսէիր, մէկ խօսք ու այդ իմ մէջ տպաւորուած է եւ երբեք պիտի չաւրուի անոր իմաստը իմ մտքիս բառարանին մէջ։ »

— « Հայը չի կրնար այլեւս առանց Հ. Յ. Դ.-ական ըլլալ »։

Պարզ է այս խօսքը ու փայլուն առածաններ խոր իմաստ մը չեն տար անոր։ Լուսապսակ չկայ քու այս շատ համեստ նախադասութեանդ շուրջ, բայց հայր, որքան հարազատ է ան եւ որքան իրական։

Ան ինքնին պատկերն է մեր կուսակցութեան։

Կը յիշես, չէ՞, որքան կ'աղաչէի քեզի որ առնես զիս ներս այդ «հեքիաթ-դոնէն» որ քեզ կը մտցնէր փայլուն «պալատը»։

Երեխայիս շատ երեւակայող հոգին արդէն պարիկներու աշխարհ մը դարձուցած էր այդ երեք գրերու իմաստը եւ ամէն ինչ որ կը պատկանէր անոր, — նկար, թուղթի չնչին կտոր, դրօշակ, ուրիշ փայլ մը ունէին իմ մանուկ հոգւոյս համար։ Եթերային, երկնային, պարիկներու յատուկ էր ամէն ինչ որ մաս կը կազմէր Հ. Յ. Դ.ին։

Ու կարծես տարօրինակ վախ մը կը համակէր զիս, երբ կ'երեւակայէի ինքզինքս այդ պարիկներու աշխարհին մէջ.

Սիրտս կը տրոփէր ուժգին, երբ կ'երգէի «Մշակ բանուորը», որովհետեւ այս անոր երգն էր։

Ու ահա օր մը եկաւ ուր երեխայ մեծցաւ եւ արժանի նկատուեցաւ մտնելու խորհուրդներու աշխարհը։

Հսկայ դուռը բաց էր իմ առջեւ ու յանկարծ երբ ինքզինքս գտայ անոր հիւրընկալ, լուսաշող փեղկերուն առջեւ, փնտռեցի թեւդ, հայր, որ պէտք անոր կռթնած աւելի ուժով մտնեմ այդ նոր աշխարհը։

Բայց չկայիր դուն եւ ես կարծեցի թէ պիտի տկարանամ։ Ոչ։

Դուն ինծի երեւութապէս չկայիր, չէիր դողդոջուն երբեք քու երախային ձեռքէն բռնել ու զայն ձեռքովդ տարիր զիս ներս։ Այո, ձեռք-ձեռքի մտանք մենք ու երբ զարմացած երկար նայեցայ, հասկցար զիս եւ ըսիր ինծի՝

— «Աղջիկս, պարիկներու այս փայլուն աշխարհին մէջ երբեք պիտի չփնտռես գմբէթներ, աղամանդ, ոսկէ կառք եւ փնտռիր անկողին։ Բարի պարիկները այս աշխարհին որուն անունն է «զոհողութիւն», կը կրեն շատ դարդ, կոշտ հագուստներ, կը պառկին շար տախտակէ անկողիններու վրայ

Բայց դուն միթէ այս գմայլելի «լոյսին» աւելի բոցավառ աղամանդ տեսա՞ծ էիր երբեք, զաւակս։ Տես որքան ցինց է ան, տես որքան լուսաւոր է եւ ինչպէս փայլ կու տայ համեստ պարիկներու կոշտ հագուստին։

Ու տեսայ, հայր, ես այդ «լոյսը», աղամանդեայ «լոյսը» փայլուն եւ սիրով հագայ համեստ պարիկներու կարծր զգեստը, որպէսզի Ան իր լոյսով աղամանդներ դնէր իմ կոշտ հագուստին վրայ եւ տար անոր փայլը գեղեցիկ, շատ պարզ պարիկներու կոշտ «պատմուճաններն»։

Տես, հայր, այսօր իմ ալ հագուստս լուսավառուած է այդ հրաշալի լոյսով եւ հոգիս կարծես հիմա կը [illegible] պարիկներու աշխարհի փայլովը։

Տես, հայր, այդ լոյսը վառած է նաեւ բոցը աչքերուս եւ ես կարծես մեր ժողովուրդը ուրիշ ակնոցով կը դիտեմ, ուրիշ սիրով կը սիրեմ հիմա։ Ես համոզուած եմ, հայր, որ համեստ պարիկներու այս վառ բոցը, միշտ անշէջ պիտի մնայ եւ պիտի բոցավառէ մեր ազգին խարոյկը եւ մենք երբեք պիտի չմեռնինք, ինչպէս չմեռար դուն, ինչպէս չեն մեռած բոլոր զոհ պարիկները իմ «պարիկներու հէքիաթին»։

Մանուկ օրերու լաւ հէքեաթ որ դարձած ես այսօր իմ կեանքս, իմ լոյսս, երանի ամէն Հայ երախայ, ապրի քեզմով, քու լոյսով, քու լոյսով եւ սիրէ քեզ այնպէս ինչպէս իմ հայրս սորվեցուց ինծի սիրել քեզ իմ շատ մանուկ հոգիովս։

ԱՐՄԷՆ - ՆԱՅԻՐԻ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀՆԳԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳԻՐԸ

Թրքական սուլիչ մը, որ Փարիզի «Թանն»ին Էնկիւրէի թղթակիցն է, երկար յօդուածով մը կը ներկայացնէ Թուրքիոյ տնտեսական յաջողութիւններն ու կատարելիք նուաճումները («Թանն», 7 յուլիս) —

Ցետպատերազմեան շրջանին նորոյթ դարձած բացատրութիւններու կարգին, մասնաւորապէս սիրելի է «ծրագիր» բառը։

Դարձմանուններու, Երկիր, Տօրոս եւ այլ անուն ծրագիրներէն վերջ ծաղկեցան եռամեայ, քառամեայ, հնգամեայ ծրագիրները։ Մոսկուա բաբաք Թուրք. Միութիւնը շատ կը սիրէ մշակել շինարարական ծրագիրներ, այդ բացատրութեան գործածութեան հետ ծախսելով մեծ գումարներ, փրոփականտի համար, համայն աշխարհի առջեւ պարբերաբար յայտարարելով իր նուաճումները եւ .. նուաճելիքները։

Թուրք երիտասարդ Հանրապետութիւնը — որ յառաջիկայ հոկտեմբերին կը տօնէ իր տասնըհինգերորդ տարեդարձը — իր կարգին՝ փարած է, 1933ի վերջին ամիսներէն ի վեր, ճարտարարուեստական հնգամեայ ծրագրի մը գործադրութեան։

Պէտք է ըսել թէ Թուրքիա շատ աշխատանք ունէր կատարելիք այդ ուղղութեամբ։ Օսմ. կայսրութիւնը չէր շահագրգռուեր ճարտարարուեստական եւ հանքագործական հարցերով, այլ ընդհանրապէս կը նախընտրէր դիւրին լուծում մը՝ մենաշնորհ տալ օտար խմբակցութեանց։ Յետոյ, պէտք չէ մոռնալ որ Պալքանեան երկրորդ պատերազմը հազիւ աւարտած էր՝ երբ ծայրեցաւ համաշխարհային պատերազմը, ուր քշուեցաւ Թուրքիա՝ կեդր. Եւրոպայի պետութեանց կողքին։ Աւելի վերջ, ձեռնարկելով անկախութեան պատերազմին, որ վերջացաւ յունական բանակին նահանջով Փոքր Ասիայէն, մինչեւ 1922 ժամանակ չունեցաւ զբաղելու երկրին տնտեսական վերակառուցումով։ Միւս կողմէ, համաձայն Լօզանի դաշնագրին՝ ժողովուրդներու փոխանակութիւն կատարելով, Թուրքիայէն մեկնեցաւ յունական տարրը, որ բարգաւաճ ճարտարարուեստ մը ստեղծած էր երկրին մէջ, մասնաւորապէս մե-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (105)

ՍՏԱՄՊՕԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Խոշոր շէնք մըն էր ան. Ներքին մասը կը յիշեցնէր սովորական մզկիթ մը, բայց տարբերութիւն ըլլալով ունէր ընդարձակ սրահ մը որուն մէջտեղը յղկուած կեդրոնը բազրիքներով շրջապատուած էր։ Անոնց բոլորտիքը կը բարձրանային իրանեան զարդերով ծածկուած պատուհանդաններ՝ հանդիսատեսներուն համար։ Այս վերջինները, մեծ մասով Թուրք, իրենց տեղերը գրաւած էին, երբ Սուլթան ներս մտաւ։ Նայուածք մը նետելով չորս դին, Տայանան տեսնելու յոյսով. Շատ ուրախ էր որ ճիշդ ժամանակին հասած էր. աղջիկը ճամբայ ելած էր, բայց տակաւին պիտի ուշանար։ Պատուհանդաններուն կոնակը կը տեսնուէին գաւիթներով պաշտպանուած պատուհաններ։ Սուլթանին գիտէր թէ հին ատենները Թրքուհին միայն անոնց ետեւէն կրնար տեսնել այս արարողութիւնը, որովհետեւ օրէնքը թոյլ չէր տար որ ան իր ամուսինէն զատ ուրիշին երեւար։ Խորհեցաւ որ շատ աղէկ պիտի ըլլար եթէ այդ գաւիթներուն ետեւը պահուըտէր՝ Տայանային սպասելու համար։ Առանց ներկաներուն ուշադրութիւնը գրաւելու դուրս ելաւ ու քանի մը սենեակներէ անցնելով, գտաւ պատուհանի մը դիմացը տեղաւորուեցաւ։

Արարողութիւնը սկսելու վրայ էր։ Քսան այր պարողներ, ամէն տարիքի ու տիպարի, երկար պատմուճաններ հագած, բոկոտն ու ֆէսաւոր, կարգով սրահին կեդրոնը եկան։ Հեռուն նստած էր Մոլլան։ Պարողներուն առաջնորդը խոնարհութիւն մը ըրաւ առջեւ ու յետոյ սկսաւ պտուտակի մը արագութեամբ դառնալ. կը նմանէր իլիկի մը ճախարակին։ Հետզհետէ միւսներն ալ հետեւեցան անոր ու մէկ վայրկեան վերջը քսան պարողները, իրարմէ հաւասար հեռաւորութեամբ բաժնուած, կը դառնային ու կը դառնային, իւրաքանչիւրը պահելով իր ծիրը եւ առանց խանգարելու շրջանակին ամբողջութիւնը։

Սուլթան անձկութեամբ գրան կողմը կը նայէր շարունակ եւ հազիւ թէ կը դիտէր պարը։ Տէրվիշները կը դառնային անդադար. կարծես գիտակցութիւնն ալ հեռացած էր անոնց դէմքէն. կը դառնային անկենդան մարմիններու նման՝ հնազանդելով արտասովոր ու անծանօթ օրէնքի մը որ չափ կու տար իրենց շարժումներուն, օրէնք մը որուն իմաստը մարդուն միտքը չէր կրնար ըմբռնել։ Քրտինքի յուլունքներ կը կաթկթէին անոնց բոպիկ ոտքերէն ու տախտակամածը հետզհետէ կը խոնաւնար։ Երբեմն կ'արագացնէին իրենց քայլերը ու պատմուճանները անոնց մէջքին կը փաթթուէին։ Ոմանք իրենց գլուխներէն վեր կը բռնէին իրենց թեւերը ու յետոյ դարձեալ կը խոնարհէին մինչեւ տախտակամածը։

Յանկարծ Տայանան էր որ ներս մտաւ։ Սուլթան չափէն աւելի ուրախացաւ, տեսնելով որ ան ողջ առողջ էր մինչեւ այդ վայրկեանը։ Տեղէն ելաւ ու անոր ճամբան կտրեց՝ տակաւին բազմութեան չմտած։

— Ուրեմն Կարմիր Ասպետը ժամադրութիւնը յարգեր է, փսփսաց Տայանա ժպտելով։

Այո՛, շնորհիւ աստուածներուն, խնդաց Սուլթան. անիկա երկու անգամ ծուղակը ինկաւ. Մթերանոցին մէջ՝ ճակատի մասին կատարուած խոստովանութենէն ի վեր. բայց ահաւասիկ նորէն դուրսն է... շիտակ [illegible] երթալու ենք, որովհետեւ Թագուհին վտանգի մէջ է...

— Վտանգը Ասպետի՞ն պիտի գայ, հարցուց աղջիկը, անոր աչքերուն մէջ նայելով։

— Երանի թէ անկէ զատ ու Թագուհին ուրիշ բանէ վախնալու պատճառ չունենայ... դժբախտաբար նախապատմական անասունը անոր ետեւէն ինկած է... քալէ...

— Այսօ՞ր ալ վտանգ կայ...

— Ամէն տեղ՝ Պոլսոյ մէջ, բացի բրիտանական դեսպանատունէն եւ հիմա քեզ հոն պիտի տանիմ՝ անմիջապէս...

Տայանա խնդաց եւ անոր հետեւեցաւ.

— Չեմ կարծեր որ այդքան ալ մեծ մտերիմ ըլլայ... քանի մը վայրկեան սպասենք... պիտի ուզէի սա պարերը տեսնել...

— Իսկ ես կը նախընտրեմ որ առանց ժամանակ կորսնցնելու ճամբայ ինկնանք...

— Ո՛չ, խնդրեմ. քիչ մը կենանք, յետոյ խօսքդ մտիկ կ'ընեմ, որովհետեւ ոստիկան դարձեր ես... անշուշտ այդ ատենէն չես ատեր զիս որ գլուխդ ճամբել ուզես...

— Աստուա՛ծ իմ, ինչե՛ր կ'ըսես, պատասխանեց Սուլթան ջերմագին. խնդիրը այն է որ չափազանց մտահոգ էի քու մասիդ...

— Նոյնը կրնամ ըսել ես, խոստովանեցաւ աղջիկը. երեւոյթ վէրքերէն կը հասկնամ որ կռիւ ըրեր ես... պատմէ նայիմ, ի՞նչ պատահեցաւ...

Շատ լաւ, բայց եկուր սա պատուհաններուն ետեւն երթանք ու այնտեղէն դիտենք պարերը. եթէ մեր չուզած անձերէն մէկը ներս գայ՝ մենք իրմէ առաջ կրնանք զինքը տեսնել...

Սուլթան աղջիկը առաջնորդեց դէպի վանդակապատ պատուհաններէն մէկուն ետին ու երբ տեղաւորուեցան հոն ուր ինք քանի մը վայրկեան առաջ նստած էր, սկսաւ համառօտակի նկարագրել ինչ որ պատահած էր։ Տէրվիշները տակաւին կը պարէին ու ոմանք փրփուր ունէին իրենց բերնին մէջ։ Ահաւասիկ, իրենցմէ մէկը երեսի վրայ վար ինկաւ յանկարծ՝ ուշաթափ։ Բայց պարը կը շարունակուէր դեռ։ Երկրորդ մըն ալ գետին գլորեցաւ, ու յետոյ ուրիշ մը։ Ժամանակ մը վերջ հազիւ մէկ երկու հոգի ոտքի մնացած էին ու շարունակ կը դառնային յղկուած տախտակամածին վրայ։ Սակայն անոնք ալ կեցան յանկարծ ու կարգով Մոլլային առջեւէն անցնելով խոնարհութիւն մը ըրին ու կամաց, կամաց դուրս ելան։ Ուշաթափ Տէրվիշները կիսամեռ վիճակի մէջ մնացին գետինը։ Արարողութիւնը վերջացած էր։

(Շար.)

…ի ճարտարարուեստը։ Թրքական …րապետութիւնը չվարանեցաւ սա… …ն հրաժարիլ իր այդ բնակիչներէն, …ր պիտի երբեք չձուլուէին …
… վերջապէս Թուրքիա աւանելա… …ղագործական երկիր մըն է և… …ն օկիալէն ի վեր, այնքան որ տա… …յան արտադրութիւններուն մէջ իր հո… …ին բերքը կը կազմէր 75 առ. հա… …ամենատարութիւն մը։ Սակայն …էն սկսեալ, Թրքական հանրա… …ութեան տնտեսական կլիրը նը… …տատար ընթացք մը առաւ, հա… …ակ այն անտարբերութեան որ կը …ի միջնադարեան պայմաններու …ւ տնտեսականութիւններէն։ Հողային …ւ եւրոպութիւնը այնքան այլա… …ն է որ արտադրութիւնները պարապա… …՝ երբ բերքին մէկ տեսակը դոհա… …ցէ չէ, բայց կը դոցուի բերքի …ւա տեսակով մը։ Միւս կողմէ, …ին մարդահամարին՝ տեսնուեցաւ …յանի արհեստ մը ունեցող բը… …ութեան մօտաւորապէս 80 առ …իւրը նուիրուած է հողագործու… …ան։ Գիւղացին, առածի կարգ ան… …ած իր ժամկալութեամբ եւ չարքա… …ութեամբ, կարիք կամ պահանջ չու… …յող այս դասակարգը կը կազմէ այն …ը որ երկրին կուտայ հրաշալի …ուորներ, օժտուած՝ անսահման …մարդկանութեամբ, անհրեւակա… …ի համբերատարութեամբ եւ անտե… …ալի քաջութեամբ։

Այսուհանդերձ, որքան ալ սահմա… …ակ բլլան ժողովուրդի մը պա… …նջները, հողագործութիւնը չի կր… …ր փոխարինել ամէն բան։ Եւ 1929… …երեւան եկան բացարձակօրէն միակ …մակերպի մը մէջ աշխատելու ան… …տհնութիւնները։ Այդ տարի սաս… …ւ երաշտ մը պատճառ դարձաւ որ …ը նուազի, միւս կողմէ ներածող… …ն ալ, մաքսային սակերու հաւա… …ան բարձրացումէն վախնալով, …ւ քանակութեամբ ապրանք ներա… …էին, եւ ահա երկրին տնտեսա… …ն կշիռը խանգարուեցաւ։ Մէկ կա… …ը պատահի եղաւ որ յարգի բա… …ւ, գործական պետութիւնը, իր …րը արդիւնաւորելու նպատակով, …ան ապրանքներ բերել իր ար… …ւմաններէն ալ աւելի ցած գին… …յն հետեւանքն այն եղաւ որ Թուրքիա առա… …րդ պատճառը, որ Թուրքիան առաջ… …ւ գործելու վտանգներու առջեւ։
…ւնրկրաւնատարտր դրամական արժէ… …կումը, որ տեղի կ՚ունենար, դրա… …ին պարտադիր արժէքին մասին ըն… …ունուած օրէնքէն ի վեր (1915) ա… …լին անդամ ըլլալով, կատարուեց… …աւ չափաւոր, — 153 միլիոն Թրքա… …ան ոսկի։ Բայց ոսկի պահեստ գրե… …էք գոյութիւն չունէր այլեւս։ Ուրեմն, …«դրամական հիւանդութեանց» ծա… …մասնաւոր է, կանչուեցաւ հի… …անդին սնարին մօտ, եւ ուրեմն օժան… …դակութեամբ՝ ձեռք առնուեցան ա… …րագ եւ վճռական միջոցներ, կասեցր… …ու համար դրամին անկումը։ Սերտ …ենքներու տակ առնուեցաւ լումա… …յափոխութիւնը եւ դրամագլուխը պա… …րուեցաւ խիստ ցանցով մը։ 1931էն …կսեալ ներածումները հակակշռուե… …ն, այնքան որ դժուարացաւ գնու… …ր արտասահմանի մէջ։

Այս ձեւով քաջալերուեցաւ տեղա… …ան ճարտարարուեստը, — ճարտա… …արուեստի գոյութիւն ունեցող ճիւ… …ղերը տարածուեցան, միւս կողմէ բա… …ցուեցան նոր ճիւղեր համաձայն …ղրին կարիքներուն։ Թրքական դր… …ամը ամրացաւ։ Իսկ «ճարտարար…

…ուեստի եւ հանքերու դրամատունը», որ սահղծուած է 1925ին, դրամագլուխ ունենալով քսան միլիոն ոսկի, եւ պետութեան հակակշիռին տակ՝ ընկերութիւնը կը գործէր չորս ձեռնարկներու մէջ (հօշիկի գործարան մը եւ կերպասեղէնի երեք գործարան), ըն… …դարձակից գործունէութեան առաջ… …ըեր մասնակցելով տասնմէկ ձեռնարկներու (ելեկտրական ընկերութիւններ, մանարաններ, շաքարի գործարան, խաղախորդարան, հանքերու շահագործում, եւայլն), բայց եւ այնպէս անհրաժեշտ էր տակաւին մեծ ճիգ մը։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՆՈՐ ԽՈՒՄԲ ՄԸ

ՄՈՆՓԵԼԻԷ. — Հայ Երիտ. Միու… թեան կազմակերպած քանախօսութիւնը տեղի ունեցաւ յունիս 28ին։ Այս առթիւ հրաւիրուած էր ընկեր Վ. Իշխանեան, մեր բարեկամ Ս. Տիրատուրեանի թելադրութեամբ։

Ժամը ճիշդ 9ին Միութեան սովորական ժողովատեղին լեցուած էր ընկերներով եւ իրենց ընտանիքներով։ Ընկեր Արա, վարչութեան քարտուղարը, ժողովը բացուած յայտարարելով հրաւիրեց փոքրիկները որոնք արտասանութիւններ ըրին, Հայերէն թէ Ֆրանսերէն (5էն 7 տարեկան)։ Օր. Արուսեակ եւ Ք. Քոչոյեան մաքուր Ֆրանսերէնով արտասանեցին Ֆրանսերէն։ Օր. Ժագլին Մարգարեան նոյնպէս արտասանեց Ֆրանսերէն։ Ցակոբ Ճոյարիկեան արտասանեց Ֆրանսերէն եւ «Լուսին չկարծը եր…» գնչ, իսկ Օր. Վարդուհի Փէշէքիրեան արտասանեց մաքուր Հայերէնով, «Կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն, մեր հայկական դրօշակը»։ Ցետոյ երգեց «Մեր Հայրենիքը» տուն մը։

Նախագահը բեմ հրաւիրեց օրուան բանախօսը, ընկեր Վ. Իշխանեան, որ մեզի ներկայացուց Հայաստանի կարմիր եւ արտասահմանի ճերմակ ջարդերը։ Ապա չեշտեց միացեալ ճակատի անհրաժեշտութիւնը։ Անդրադառնալով ՛չէղոք միութիւններու, անհրաժեշտ գտաւ անոնց մուտքը դէպի շարքերը, գործնապէս ծառայելու համար հայ ժողովուրդին։ «Զէյթուն շատ կը նմանի անձրեւի ջուրերէն հաւաքուած լճակի մը, որ չունի իր բընական հոսուն աղբիւրը։ Ուրեմն չի կրնար երկար կեանք ունենալ, օրեբու կամ ամիսներու, շատ շատ քանի մը տարուան կեանք հազիւ կրնար ունենալ, որովհետեւ պիտի չոցխանայ արեւի տակ ճառագայթներուն ազդեցութիւնը տակ, կամ պիտի լճանայ»։ Պարզեց նաեւ Սանճաքի կացութիւնը, եւ թէ Թուրքը ինչ մեթոտներով կը գործէ, իր նպատակը իրականացնելու համար։

Բանախօսութենէն վերջ, ընկեր Իշխանեան առաջարկեց որ եթէ լուսաբանութեան կարօտ կէտեր կան, կընան հարցումներ ուղղել։

Ցետոյ կարգադիր յանձնախումբը շամփանեաներով պատուեցին ներկաները։ Միութեան անդամները մեծ մասով Դաշնակցութեան շարքերը արձանագրուեցան եւ կազմուեցաւ առաջին խումբը։

Գիշերուան ժամը 1ին ժողովը փակուած համարուելով, ընկերները դրժուարաւ բաժնուեցան խանդավառ մթնոլորտէն։

Տ. Փ.

Հոսպատակացին ժողով Դամասկոսի մէջ

Հալէպի Հայրենասէր Երիտասարդներու Միութիւնը մեծ ժողով մը գումարեց, ի պատիւ Սուրիոյ վարչապետին։ Ներկայ էին նաեւ նախարարները։ Այս առթիւ կրակոտ ճառեր խօսուեցան։

Հայրենասէր Երիտասարդներու ընդհ. քարտուղար՝ Տօքթ. Աէյֆէտտին Մաամուն, բուռն ճառ մը խօսելով պարզեց իրենց դոհունակութիւնները, եւ ընդգծեց պատգամներուն ակնարկելով ըսաւ թէ Ազգ. Պլօքը պատրաստ է «կտրելու ամենամեծ գլուխը որ կ՚ուզէ անիրաւութիւն ընել երկրին»։

Ցետոյ խօսք առաւ երեսփոխան Ֆախրի էլ Պարուտի եւ ըսաւ.

— «Ամբողջ Եւրոպան մեզի դէմ է։ Եթէ չմիանանք, պիտի չհասնինք մեր նպատակին։ Եթէ Աստուած ուզէ, այս երկիրը ոչ միայն պիտի արժանանայ իր անկախութեան, այլեւ պիտի ազատէ ամբողջ արաբ աշխարհը։ Մենք պիտի ապրինք, հակառակ արտասահմանի ընդդիմութեան»։

Համայի երեսփոխան Տօքթ. Զէյէքի իր կարգին շեշտեց անհրաժեշտութիւնը ազգային միութեան, որ ոչ միայն պիտի կարենայ ազատել Սուրիան, այլեւ արաբական կայսրութիւն մը հիմնել։

Դամասկոսի երեսփոխան Լութֆի Հաֆֆար, անդրադառնալով Սանճաքի եւ Ճէզիրէի դէպքերուն, հարցուց թէ «մեր դաշնակիցները ինչո՞ւ վերջ չեն տար մեր դժուարութեանց, որոնցմէ սակայն չենք վախնար, ինչ որ ալ պատահի»։

Ամէնէն վերջը վարչապետը ինք խօսելով, յոյս յայտնեց թէ Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը պիտի իրականացնէ իրենց բաղձանքները։

⁂ «Մարիէթ փաշա» շոգենաւը Պէյրութ հասած ատեն, խուզարկութիւն կատարուելով, մեծ քանակութեամբ զէնքեր բռնուեցան, որոնց մէջ կը գտնուէին մանաւորապէս 25 գնդացիր-հրացաններ։ Ճամբորդները, որոնց մէջ կը գտնուէր նաեւ նախկին վարչապետ Ճայրէտտին Ահտապ, դուրս կրցան ելլել խիստ խուզարկութենէ մը վերջ։

⁂ Անտիոքի Թուրք թերթը կը գանգատի թէ դատական կոչնագիրները տակաւին արաբերէն կը գրուին եւ թէ նամակատան վարչութիւնը կը գործածէ թուղթեր որոնց գլուխը կը գտնուի հետեւեալ արձանագրութիւնը,— «Էլ Ճումհուրիյէթ Սուրիէ»…

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱՐՏԱՆ, 4 յուլիս.— Հ. Ց. Դ. «Նիկոլ - Դուման» խումբը կազմակերպած էր թատերական ներկայացում մը, «Անդրանիկ», որ տեղի ունեցաւ յուլիս 3ին, հոծ բազմութեան ներկայութեամբ։ Յաջողութիւնը պիտի յատկացուի Հ. Յ. Դ. Տան նորոգութեան եւ յարակից ծախքերու, ներկայացման իր մասնակցութիւնը բերած էր «Անդրանիկ» թատերախումբը որ վեց տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի։ Ձայնը անցաւ սպասուածէն աւելի յաջող։ Մօտ վեց հարիւր Ֆրանք մուտք եղաւ։ Ժողովուրդը մեկնեցաւ գոհունակութեամբ։

Առաջարկ մը.— Ազգային հերոս Անդրանիկ յեղափոխական գործունէութեան մէկ դրուագն է միայն որ կը պատկերացնէ Ա. Շիրանեան։

Անդրանիկի բուն թատերախաղը պէտք է գրուի աւելի ընդարձակ եւ հերոսական տեսարաններով։

Պէտք է գրել նաեւ Սերոբի, Գէորգ Չաւուշի եւայլն քաջերու թատերագիրքը, իբրեւ ներշնչման աղբիւր։ Հայ մտաւորականներու ճիտին պարտքն է անցեալի մշուշներու մէջ կորած քաջերու յիշատակները վերարծարծել իրականութեան լոյսին առջեւ բերել։

«Անդրանիկ»ի ներկայացումը պիտի կատարուի նաեւ Սէնթ - Անթուանի մէջ, յուլիս 10ին, Շէյխ Համիի Երիտասարդաց Միութեան կողմէ։

Լեւոն Գեղամի

Թուրքիոյ բացած 16 միլիոն սթերլինի վարկի գործին մէջ, հետեւեալ բացատրութիւնները տուած է յիշեալ պաշտօնատար գործունէութեան մասին.—

Այն կազմակերպութիւնը որուն գլուխը կը գտնուիմ՝ սա պատճառով հիմնուած է — 19րդ դարուն, օտար երկիրները ուղղակի Լոնտոն դիմելով լաւագոյն պայմաններով փոխառութիւններ ձեռք կը բերէին։ Բայց ընդհ. պատերազմէն վերջը, անգլ. հպատակներուն պահանջները անզանձելի մնացին եւ մեր դրամատէրները այլեւս չվստահեցան օտարներուն։

Այս կացութիւնը աննպաստ էր թէ փոխառուներու եւ թէ փոխատու անգլիացի դրամատէրին, ինչպէս նաեւ անգլ. առեւտուրին համար։ Այս խորհրդածութեամբ, «Էքսփորթ Գրէտի»ինը այս կարգի գործառնութեան մը մէջ միայն գործի եւ առեւտրական տեսակէտով կը շահագրգռուի, քաղաքական նկատումներով չի գործեր։ Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերութիւնը Պօսըըթ ընկերութեան հետ կը սկսի։

Թուրք կառավարութիւնը Պօսըըթ ընկերութեան յանձնարարութիւն մը բրած էր։ Ընկերութիւնը դրամը անմիջապէս կը պահանջէր։ Անգլիոր ընկերութեան։ Երբ առաւ մէջ յաջողեցանք. անգլ. դեսպանը, որ Թուրքի մեծ բարեկամ մըն է, փափաքեցաւ որ, ընդլայնելու համար այս վարկը հնարաւորութիւններ փնտռենք։ Առաջ վրայ Լոնտոն եկան Պ. Մուամմէր Էրիշ եւ Պ. Իւհամի Փամիր եւ համաձայնութիւնը կնքեցինք։

Մեծ գոհունակութիւն կը զգանք Թուրքիոյ հետ գործելէ։ Այս անգամ Ինկիլթերի այցելութեանս պատճառը առեւտրական համար է համաձայնութեան գործադրութեան եղանակի մասին։

ԹՈՒՐՔԻԱ

● ԱՆԳԼԻՈՅ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Լոնտոնի «Էքսփորթ Գրէտիթ Կլըրանթի»ս պաշտօնական անօրէն Պ. Նիքսըն, որ այժմ Ինկիլթերի կը գտնուի եւ կարեւոր դեր մը ունեցաւ Անգլիոյ

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԻՆ ԽԱՂԸ ՆՈՐ ԴԻՄԱԿՈՎ

«Հայրենիք» խմբագրական յօդուածով կ՚ըսէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 Յունիս).

— «Քանի մը օր առաջ Նիւ Եորքի մէջ դադրեր է հայատառ համայնավար «Բանուոր» թերթի հրատարակութիւնը։

Վստահ ենք, թէ ամերիկահայ հասարակութիւնը անխառն ուրախութեամբ պիտի ընդունէր այս լուրը, եթէ միայն դադրած «Բանուոր»ին փոխարէն համայնավար պրոպագանդին նուիրուած ուրիշ հայատառ թերթ մը չուստով չսկսէր լոյս տեսնել։ Ինչպէս որ «Հօկ»ն ու «Պետական Կարմիր Խաչ»ը լուծուեցան՝ միացեալ նոր անունի մը տակ շարունակելու համար բոլշեւիկեան հին խաղը, այնպէս ալ «Բանուոր» վերջ կուտայ իր գոյութեան, որպէսզի ժամանակ մըն ալ ուրիշ անունով փորձէ իր գրգռիչ ու խռովարար գործը ամերիկահայ գաղութին մէջ։

Կասկած չկայ, որ այս նոր դիմակաւորումը կը կատարուի համաձայն Մոսկուայի հրահանգներուն, որոնց նպատակն ու իմաստը դժուար չէ հասկնալ։

Ինչպէս կ՚երեւի փակուող «Բանուոր» թերթի բառերէն, նոր հրատարակուելիք հայատառ թերթն ալ իր նախորդին պէս ամերիկահայ գաղութին մէջ կոչուած է գլխաւորաբար պայքար մղելու «Ֆաշիզմի» դէմ։

Մինչդեռ գաղտնիք չէ, որ հայ կեանքի մէջ Ֆաշիզմ կամ Ֆաշական ոեւէ կազմակերպութիւն չկայ։ Բրոշ է, որ ֆաշիզմ բառը կը գործածուի իբր վարագոյր՝ փաստօրէն դաւելու համար ազգային կամ ազգայնական նպատակներ հետապնդող բոլոր հայ կազմակերպութեանց եւ գլխաւորաբար Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ՝ ներկայացնելով զանոնք իբր Ֆաշական։

Հարկաւ, եթէ հայանուն համայնավարները անկեղծօրէն ուզէին պայքար մղել Ֆաշիզմի դէմ, պիտի չվարանէին գործակցիլ բոլոր ազատասէր եւ դեմոկրատական տարրերու հետ ընդդէմ Ֆաշիզմի։ Այդ պարագային անոնք երբեք չպիտի փորձէին հայկական ոեւէ կազմակերպութիւն իբր Ֆաշական ընդունելու, այլ, ընդհակառակն, շատ լաւ գիտնալով որ Հայերու մէջ չկայ Ֆաշական ոեւէ կազմակերպութիւն, ամէն ջանք պիտի թափէին ի մի բերելու հայկական բոլոր հոսանքները եւ ուժերը։

Սակայն, հայանուն համայնավարները փաստօրէն Ֆաշիզմի դէմ չէ որ կը պայքարին։ Անոնք գիտեն, թէ այն, ինչ որ Ռուսաստանի մէջ կ՚ընէ իրենց առաջնորդ Ստալինը Ֆաշիզմէն շատ ալ տարբեր բան մը չէ։ Անոնք գիտեն, թէ համայնավարութիւնը նոյնքան մոլեռանդ թշնամի է ազատութեան եւ ժողովրդապետութեան կամ դեմոկրասիի, որքան Ֆաշականութիւնը։ Անոնք գիտեն, թէ համայնավարութիւնը նոյնքան կը հաւատայ բանի ուժին, նոյնքան եւ մինչեւ իսկ աւելի սանձարձակ կերպով ընդունակ է գործադրելու զայն, որքան Ֆաշականութիւնը։

Ճիշդ է, թէ համայնավարներու եւ

Օր. ՌԻՄԻ Ց. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԵՒ

Պ. ԺՈՐԺ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Նշանուած

Փարիզ 938 Յուլիս 3

Ֆաշականներու միջեւ որոշ տարբերութիւններ ալ կան։ Օրինակ, Ֆաշականները կը հաւատան ու կը ձգտին միջազգային պատերազմի։ Բայց համայնավարներն ալ փաղաղասէրներ չեն. անոնք եւս պատերազմի կը հաւատան ու կը ձգտին, միայն անոնց սիրած պատերազմը ներքին, դասակարգային պատերազմն է, ներանձնական մէջ մղուած պատերազմին։

Այնպէս որ, երբ համայնավարները կ՚ըսեն թէ իրենք պատերազմի եւ ֆաշիզմի դէմ կը պայքարին՝ խաղաղութիւնն ու ազատ ժողովրդապետական կարգերը պաշտպանելու համար, անոնք անամօթաբար սուտ կը խօսին։

Ըլլալով թէ՛ խաղաղութեան եւ թէ՛ դեմոկրասիի կատաղի թշնամիներ ու շարունակ դաւելով անոնց դէմ՝ համայնավարները ոչ մէկ իրաւունք ունին ներկայանալու իբր խաղաղութեան եւ դեմոկրասիի պաշտպաններ։ Եւ եթէ անոնք կը միանան խաղաղութեան եւ դեմոկրասիի անկեղծ ու անխարդախ պաշտպաններուն, այդ կ՚ընեն պարզապէս կեղծելով, որպէսզի այդ ուժերէն կարենան օգտուիլ՝ իրենց մութ նպատակները իրագործելու համար։

X

Այսպիսի անամօթ կեղծիք մըն է, որ այժմ կ՚ընեն Մոսկուայի գործակալ հայանուն համայնավարները Ամերիկայի մէջ, փոխելով անունները իրենց գաւազիր կազմակերպութեան եւ թերթին։ Աւելին, անոնք այնքան հեռուն կը տանին իրենց կեղծիքը, որ իբր թէ անուններու հետ չափով մը կը փոխեն նաեւ իրենց ծրագիրն ու գործելակերպը։

Այդպէս ըսաւ վերջերս Ամերիկեան համայնավար կուսակցութիւնը, այդպէս կ՚ընեն անոր հակակշռին տակ գործող հայանուն համայնավարները, որոնք չկարենալով նոյնիսկ միացեալ ճակատով մը գործել իրենց երէկուան գործակից Հնչակեաններուն եւ Ռամկավարներուն հետ, այսօր իբր թէ կ՚ուզեն աւելի լայն ժողովրդապետական ճակատ մը ստեղծել։

Սակայն, հայանուն համայնավարները Ամերիկայի մէջ քաջութիւն չունին խոստովանելու, որ իրենց նորանոր դիմակաւորումները նիւթական եւ բարոյական սնանկութեան հետեւանքն են եւ որ «Հօկ»ն ու «Պետական Կարմիր Խաչ»ը լուծուեցին, որովհետեւ, նախ, Մոսկուան էր այդպէս հրամայած եւ, երկրորդ, եթէ չլուծէին, այդ կազմակերպութիւնները արդէն քայքայուած էին այնքան, որ պիտի լուծուէին ինքնաբերաբար։

Հայանուն համայնավարները Ամերիկայի մէջ քաջութիւն չունին խոստովանելու, որ «Բանուոր»ը կը դադրեցնեն, որովհետեւ ան արդէն հասած էր այնպիսի ողբալի վիճակի մը, որ ինքնաբերաբար պիտի դադրէր, բաժանորդ եւ ընթերցող չունենալուն պատճառով»։

ՑԱՌԱՋԻ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԻՒՂԱՑԻ ՍԻՐԱՌԻՆ

Ա.

Տիրան Պարտէզեանը արեւելեան գրքերու վաճառական մըն էր։ Իր գործին մէջ ու իր յաճախորդներուն հետ, ան տարբեր մարդ մըն էր, ու իր գործին եղած էր աղն ու պղպեղը։ Իր տունին մէջ ալ՝ թէեւ հայր մըն էր ընտանիքի, բայց, ներս մտած ատեն սանը դռնէն, այնքան կը կակուղնար, այնքան կը պղտիկնար, որ տունիններ՝ կը գործածէին զինքը իրենց ունդին պէս։ Ձօսելու իր ձեւերը, բառերու մասնաւոր գործածութիւնը, իր նկատուելացը նոյնիսկ, կը փոխուէին տունին մէջ։ Այնպէս կ՚երեւար թէ, կրբեմն կարծես իմէ զատ, ամէն ինչ հրամայելու, տունին մէջ բարձրաձայն խօսելու իրաւունքը ունէր։ Թէթեւ ժպիտ մը կամ ծիծաղ մը կար իր մերժումներուն ու «ոչ»երուն մէջ, ու «այո»էկ մը աւելի կ՚արժէին, այնքան կակուղ էին անոնք։ Ու, կը խընդային իրեն հետ իր տղաքը, թէեւ մը

հասակ ունեցող տղոց պէս կը քսուըռուէին իրենց հօրը, ու, «ո՛ւ, հայրիկ. այո՛, ըսէ» կ՚ըսէին, ու առանց կարենալ բռնելու իր ծիծաղը, հայրը կը պատասխանէր «ո՛չ»։ Իր աղոցը ու դաշն ալ սա արդէն, եւ ուրախութեան ձայները կը լեցնէին տանը չորս դին։

Իր երկու աղջիկներն ալ, առով մէկ-անոլ, չէին կրնար իրենց բերանը բանալ՝ իր մէկ հատիկ մանչուն՝ Սարգիսի դէմ։ Սարգիսն ալ, օր մը օրանց, ծուռ նայած չունէր իր քոյրերուն, որովհետեւ, կը սիրէր անոնց լռութիւնը, ու երբ չէին հակառակէր, կամ խեղօքիկ մը կը կախէին իրենց գլուխը, սիրտը ուրախութեամբ կ՚ուռէր։

Իր հօրը չէր նմաներ Սարգիս։ Տիրելու, ամբողջ տունը նուաճելու բան մը կար իր ներսը։ Աչքը բաց աղջայ, իր ճարպիկութիւնը կը ծածկէր

իր թերութիւնները շատ անգամ։ Հասատակ կամ մերել, իր քովը, իրենց ամէնէն տարօրինակ արտայայտութիւնը կ՚առնէին։ Ասանկ պահերու երբ յանկարծ կը կենար ու կը նայէր, լռութիւնը իր մասնաւոր խորհուրդը կուտար, եւ կարծես բան մը մտիկ կ՚ընէր։

Բայց, ուրիշ ուժ մըն էր Տիկին Զարմիկ տունին մէջ։ Իր մէկ խօսքը երկուք չէր ըլլար։ Ու երբ քիչ մը տարիքոտ երեւցաւ աչքերուն իրենց նոր սպասուհին.

Վնաս չունի, գաւառացի է, կ՚աշխատի, ուժով կ՚ըլլան գաւառացիները, ըսաւ Տիրան, երբ իր կինը դժգոհութիւն ըրաւ, ու տարակուսանքով թօթվեց գլուխը։ «Անգամ մը աչքերուն նայէ, լոյսերու մէջ կը խաղան դեռ։ Անոնք գաւառացի են, ծերանալ չեն գիտեր», կրկնեց Պարտէզեան իր կնոջը, երբ սիրտը կոտրած ձեւով՝ Տիկին Զարմիկ գլուխը կախեց քիչ մը, ու շարունակելով, ըսաւ.— «Հոգ մի ըներ, ես դրամս կըրակը չեմ նետեր», ու պակասները սեղմած, ժպիտով մը հաստատեց իր բառը։ Այր ու կին այս անգամ, իրարու նայեցան անուշութեամբ։

— Ասանկները, մայրի՛կ — ըսդմիջեց իր մեծ աղջիկը — երիտասարդէ մը աւելի կ՚աշխատին։ Ինչը միտքը աղքին անցին չըլլար։

— Վաղը միւս օր, երբ մեր տեղը գայ, ու երեսներն ալ լեցուին… օ՜հ, գաւառացի են անոնք, գլուխնին կախ կ՚աշխատին։ Եթէ ուժերը չեն բաւեր, շարունակեց Պարտէզեան, ու չի կըրնար աշխատիլ, կը խօսիմ հետամայնով, ուրիշ սպասուհի մը կը դրկեն եկեղեցիի դրասենեակէն։ Ջհասան գաղթականները ու հասնիլ ալ չունին…

Ու շատ խօսեցան իրենց գաւառացի սպասուհիին վրայ։ Ան, գաղտնիքը ունէր իր երիտասարդութիւնը պահելու, ու առոյգ, շարժումի մը թող բայը մարմնին մէջ։ Անոր համար պար մըն էր իր աշխատութիւնը, ու կ՚աշխատէր, կ՚երգէր ու կը խնդար։ Ասանկ մէկն էր իրենց համար գաւառացի սպասուհին։ Սպասուհի ծնած էր ան։ Ուրիշ բան չէին տեսներ անոր վրայ։ Ու անոր խեղօքիկ ու թեթեւ քալուածքը նոյնիսկ, սպասուհի մը կը յիշեցնէին իրենց։ Անոր շարժումներուն մէջն էր ան։ Անոր խօսակցութեան ու խօսքերուն, նոյնիսկ անոր աչքերուն մէջ կ՚երեւար ան։

Ու, աղէկուկ աչքեր ունի, ըսին։ Ու պարոն Պարտէզեանը, «տունին ասանկ չենք ճնորհք սպասուհի մը կը վայլէ», ըսաւ։ Գոհունակութիւնը, որովհետեւ կ՚երեւար երեսին վրայ։

— Այս տարիքին մէջ, ըսաւ իր մեծ աղջիկը, պահած է իր Արեւելքցիի խոշոր աչքերուն տաքութիւնը։ Երբ առոն մը կը նայիս երեսին, անոնք, կ՚երազեն կարծես։

— Արփինէն՝ յիսունէնոց կին մը, յարեց իր հայրը, այս տարիքին անուշ, մայրերու նայուածքը կ՚ունենայ։

— Ձայնը չի հաներ, բայց քիչ մը կը խնդայ երեսը։ Սակայն, շատ մը դաղթական Հայերու պէս, մարած բան մը կ՚երեւայ անմիջապէս երեսին վրայ՝ երբ կը խնդայ։ Կ՚երեւի թէ, այս պահուն միտքը բան մը կ՚իյնայ։

— Ես ալ գաւառացի եմ, ըսաւ պարոն Պարտէզեանը։ Երբ միտքս կուգան այն օրերը… Հոգ մի ըներ, անոնք չեն վախնար կեանքէն։ Տունիս մէջ վաղը՝ ձայնն ալ կը բացուի, հոգին ալ կը բացուի։ Տունիս վարժուելուն պէս, ամէն բան կը լմննայ։

Բայց այս կնկան բոլոր վիճակը՝ արտին խորը իջած էին։ Պզտիկ գիւղական մը կար հոն, ու ամէն անգամ՝ երբ կը բացուէր ու կը լեցուէր լոյսով հոգին, կ՚երեւար այս գիւղական։

X

Ամիս մը եղաւ։

— Կը տեսնե՞ս, ինտո՞ր գոյն եկաւ երեսին վրայ, ըսաւ պարոն Պարտէզեան իր կնոջը։ Ինքնիրեն, մինակ եղած ատենը կը խնդայ։ Իր խնդալու ձեւերը տեսնել կ՚արժէ։ Այսքան կըրնայ ըլլալ դոհունակութիւնը։

— Կը խնդայ ըսելով, երեսին վրայ գոյն եկաւ ըսելով՝ շատ երես տալու չէ։

— Խօսք է որ կ՚ընեմ։ Խաղալու, խնդալու չելլայ սպասուհիին հետ, հեռուէ հեռու տեսածս կ՚ըսեմ միայն։

— Ես ալ շատ բան կը տեսնեմ, բայց աչքս կը գոցեմ։ Անոնք սպասուհի են, շատ իրենց երեսին խնդալու չի գար։

Որովհետեւ տանտիկին էր Արփինէ, ու բերանը գոց, կ՚աշխատէր լուռ ու մունջ, Տիրան Պարտէզեան շատ կը սիրէր ասանկ լռութիւնները, ու կ՚ըսէր, «նոր հարսի պէս կ՚աշխատի»։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(1)

(Շար.)

ուժերուց զինուորական գրաւումը պէտք չէ ծառայէ Թրքական ահաբեկչութեան յանձնելու Սանճաքը: Թրքական կազմակերպութիւններ կը խաղծեն Արաբները, աւարի կուտան տուները, արտագաղթի կը մղեն բնակիչներու մեծ մասը: Անուսարսափը պէտք է դադրի Սանճաքին մէջ: Ֆրանսայի կ'իյնայ պահանջել որ դադրի:

Անհրաժեշտ է նաեւ ուրիշ տնօրինութիւն մը: Փարիզի եւ Էնկիւրիի միջեւ գոյացած համաձայնութիւնները կը նախատեսեն Ֆրանքօ-Թուրք - սուրիական երրեակ դաշնագիր մը: Արդ, որպէսզի սուրիական պետութիւնը իրաւական անձնաւորութիւն մը դառնայ, Ֆրանսական խորհրդարանը պէտք է վաւերացնէ այն դաշնագիրը որ ազատ պետութիւն մը կը դարձնէ Սուրիան: Գ. Ժորժ Պոնէ կը խորհի Էնկիւրի երթալ յառաջիկայ սեպտեմբերին, ստորագրելու համար Ֆրանքօ-Թուրք դաշնագիրը: Եթէ վճռած է երթալ, պէտք է որ մինչ այդ դանէ նախնական վաւերացնելու Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագիրը, կամ դանէ իր համբորդութենէն առաջ, ծերակոյտին եւ երեսփ. ժողովի ձեռնհաս յանձնաժողովներէն ստանայ քուէ մը՝ որ յանձնառութեան տակը դնէ խորհրդարանը:

Եթէ բնականոն վիճակ մը չհաստատուի Սանճաքին մէջ, եթէ շարունակուի Արաբներու եւ Հայերու դէմ սարքուած հալածանքը, եթէ, վերջապէս, տակաւին ձգձգուի Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին վաւերացումը, Ֆրանսա արաբական աշխարհին մէջ պիտի կորսնցնէ այն ինչ որ կը պարծենայ թէ շահած է Թուրքիոյ մէջ»:

Պոլսոյ Հայերը եւ Սանճաքին «ազատագրումը»

Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութեան կնքումէն եւ մանաւանդ Թուրք զօրքին Սանճաք մտնելէն ի վեր, Թուրք մամուլը կը յորդի ցնծութեան աղաղակներով: Ամէն թերթ սիւնակ-սիւնակ նկարագրութիւններ կը հրատարակէ, ապացուցանելու համար թէ Թուրք զօրքին մուտքը օրհնութիւն մը եղած է Սանճաքի ժողովուրդին համար: Այս առթիւ կը չեշտեն թէ Հայերն ալ շատ գոհ են:

«Ճիւմհուրիյէթ» արձանագրելով այդ գոհունակութիւնը, կը գրէ հետեւեալ խորագրին տակ.— «Հայ հայրենակիցներու մեծ ուրախութիւնը» (6 յուլիս).

Հայոց պատ. տեղապահ Ալաճեան արքեպ. երէկ Բերա - Փալասի մէջ ներքին գործոց եւ Հալէպի ընդհ. քարտուղար Շիւքրիւ Գայային այցելելով, Հաթայի ազատագրումին առթիւ Թուրքիոյ Հայերուն ուրախութիւնը յայտնած եւ խնդրած է որ Մեծ ղեկավար Աթաթիւրքի եւ վարչապետ Ճէլալ Պայարի հաղորդէ Թրքահայերուն անկեղծ զգացումները:

Այս առթիւ Ալաճեան արքեպս. հետեւեալը յայտարարած է Բերա Փալասի պանդոկին մէջ իրեն հետ տեսակցող մեր խմբագրին.

— Հաթային ազատագրութեան առթիւ Թրքահայերուն անկեղծ ուրախութեան զգացումները յայտնելու եկայ: Հաթայի դատին առթիւ, սկիզբէն ի վեր, Թրքահայերը պահ մը իսկ չմոռցին այս ազգ. դատին մէջ իրենց վիճակուած պարտականութիւնը կատարել:

Մենք արտասահմանի Հայերու գործերուն միջամտել չենք ուզեր եւ չենք միջամտեր ալ: Բայց Հաթայը Թուրք հայրենիքին անբաժանելի մէկ մասը նկատելով, մեզի համար ազգային պարտականութիւն մը կը սեպենք հոն գտնուող մեր ցեղակիցները զգուշացնել իրենց սպառնացող վտանգներուն դէմ: Ինչպէս ամէն առնն, իրենց էութիւնը ծանօթ կարգ մը մարդիկ, առիթէն օգտուելով, կը ջանան խառնակութիւն առաջ բերել, իրենց գործերովը գրաւող մարդոց սպառնալով: Մինչդեռ Հաթայի Հայերուն ճնշող մեծամասնութիւնը առաջին օրէն իսկ կը գործակցի իր Թուրք եղբայրներուն հետ: Ջանանք այս ուղիղ ճամբէն չեղեցնել ուզողները թէեւ վերջերս ուզած են ընդարձակել իրենց գործունէութիւնը, բայց ամէն կողմ ժողովուրդին բուռն ընդդիմութեանը կը բախին: Ինչպէս որ ապարդիւն անցած են Հաթայի Հայերը Սուրիա գաղթել պատրաստելու համար թափուած ջանքերը, նոյնպէս յաղթանակած է իրաւունքը տեսնող ժողովուրդին ողջմտութիւնը:

Մեր Մեծ Պետին՝ Աթաթիւրքի ազատագրած Հաթայի նոր վարչաձեւին տակ, Թուրքերու եւ Հայերու համար բարօրութեան նոր շրջան մը բացուած պիտի ըլլայ: Վստահ ենք որ, Հաթայի մեր ցեղակիցները, գնահատելով այս ճշմարտութիւնը, պիտի շարունակեն գործակցութիւնը իրենց Թուրք եղբայրներուն հետ: Իրենց այս ուղղամիտ ընթացքով, Հաթայի Հայերը գործնապէս ապացուցած պիտի ըլլան թէ արժանի են նոր վարչաձեւին:

Նոր դէպքեր Պաղեստինի մէջ

Կիրակի օր նոր դէպքեր ծագեցան Պաղեստինի զանազան մասերուն մէջ: Հայֆայի մէջ ռումբ մը պայթեցաւ հանրակառքի մը մէջ, վիրաւորելով ութ հոգի: Ուրիշ հանրակառքի մը վրայ եւ ռումբ մը նետուելով, վիրաւորուեցան 16 հոգի: Արաբները Հրեաներուն վրայ յարձակեցան, քարեր նետելով եւ ապակիներ տեղացնելով: Արաբական խումբեր հրէական թաղին վրայ պիտի յարձակէին, բայց անգլիացի նաւաստիները արգիլեցին: Ռումբ մը պայթեցաւ Եաֆայի եւ Թէլ-Ավիվի սահմանին վրայ, յետոյ կռիւ մը ծագեցաւ Արաբներու եւ Հրեաներու միջեւ: Դժոխային մեքենայ մը գտնուեցաւ Երուսաղէմի մէջ, Ժինէվայի մը առջեւ, իսկ ուրիշ մը պայթեցաւ հրէական թաղին մէջ 400 հոգի արգելափակուեցան կեդրոնացման կայանի մը մէջ:

Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց վեց վաշտ զինուոր ղրկել Պաղեստին, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար: Զօրքերը պիտի ղրկուին Եգիպտոսէն, կարելի եղածին չափ շուտ:

Անցեալ շաբթուան դէպքերուն հետեւանքով սպաննուած են 52 Արաբներ եւ 12 Հրեաներ, վիրաւորուած՝ 145 Արաբներ եւ 20 Հրեաներ:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՆ նորատիպ թէնէ գրկուեցաւ, ուրիշ 68 տարագիրներու հետ, իբրեւ Մարքս Թրմարք, նոյնպէս նշանաւոր գրքին «Ես մէկ նորութիւն տեսած եմ» հեղինակը, որ չարժանիքի ալ վերածուած է:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՐՕԶՎԷԼԹ Օքլահոմայի նահանգին մէջ պտոյտ մը կատարած ատեն, անծանօթ մը ատրճանակին շղթայէն սղսակելով կառքին վրայ խոյացաւ: Գաղտնի ոստիկաններ անմիջապէս ձերբակալեցին մարդը եւ փախցուցին, մինչ ամբոխը կ'ուզէր բզկտել: Հարցաքննուած ատեն անծանօթը յայտարարեց թէ կ'ուզէր պարզապէս ներկել նախագահին կօշիկները: Վրան զէնք չունէր: Հաստատուած է թէ խելագար մըն է, որ անկէ առաջ ալ ատրճանակ մը փետուր նետած էր պատերազմական նախարարին գլխուն:

ՀԱԿԱՀՐԵԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ կը սաստկանան Գերմանիոյ մէջ, Աւստրիոյ կցումէն ի վեր: Նոր օրէնք մը Հրեաներուն կ'արգիլէ շարք մը արհեստներ, մասնաւորապէս կալուածական միջնորդութիւնը, տուներու մատակարարութիւնը, ամուսնական միջնորդութիւնը, օտար շրջիկներու առաջնորդութիւնը եւն.: Անաստուածները պիտի բանտարկուին: Ուրիշ հրամանագրի մը տրամադրութեամբ, բոլոր ծովեզերեայ, գետային եւ լճային բաղնիքները, օդի եւ արեւի լոգանքները այսուհետեւ կրնան արգիլուիլ Հրեաներուն, այդ հաստատութեանց վարչութեան կողմէ, առանց ոստիկանական հրահանգի:

ԻՏԱԼԻՈՅ սպայակոյտին պետը, որ Գերմանիա կը գտնուի մէկ շաբաթէ ի վեր, ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Հիթլէրի կողմէ: Երկու զինակից պետութեանց սպայակոյտներուն խորհրդակցութիւնները մեծ ուշադրութիւն գրաւած են քաղաքական շրջանակներու մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ապստամբականները շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը,

«Ցաւաւ» կը ծախուի

Place des Fêtesի լրագրավաճառի խանութը գոց ըլլալով Յուլիս 14էն մինչեւ 18ը, «Յառաջ» կը ծախուի Place des Fêtesի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Baldjian 2 Rue de Crimée (Տոքթ. Գըրգոյեանի քլինիքին քովը):

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս, կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11ը ՌՈԲԷՆՍՈՆԻ GRAND ARBRE, Maison FIQUETի պարտէզին մէջ

Կը խնդրուի նկատի առնել այս թուականը:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

17 Յուլիս, կիրակի առաւօտեան ժամը 9էն գիշերուան 11.30

ՌՈԲԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, *Grand Arbre, Maison Fiquet*

Գեղարուեստական հաճելի անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ մինչեւ պարտզային գոց սրահ: Ճաշ պիւֆէ՝ պատրաստուած խնամակալ հիներու կողմէ. Մուտք 5 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Denfertէն առնել մեթրոյի դէպի Ռոպէնսոն տանող գիծը, եւ կամ բոքթ տ'Օրլէանէն օթոպիւս թիւ 128:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 12 Յուլիս, երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիէ:

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ «Իրապաշտ շարժումը ժամանակակից գրականութեան մէջ (Սըմաքէչխանլեան)»:

ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՄԱՍԻԱ-ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

14 Յուլիս, Հինգշաբթի ամբողջ օրը ՍԷՆ-ԼՈՒ ԼԸ ՖՈՐԷ - ՓԷՆ, Սօթնեղայրեանի հովասուն ագարակը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. ԼԵՒՈՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Կը ներկայացուի «ՇԱՏԱԽՕՍ ՍԱՓՐԻՉԸ» ղեկավարութեամբ Յ. ԻՆՃԷԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Գ. Գ. ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ եւ ՊԱՍՄԱՃեանի: Կը նուագէ հայրենակից ջութակահար Գ. ՆԱՃԻԿԵԱՆ: Պարերու ընթացքին կը նուագէ Գ. ՍԻՄՈՆ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆ իր խումբով: Զարդեւառոր խաղեր եւ զուարճալի անակնկալներ: Առատ կերուխում: Միութեանս վիճակահանութիւնը կը քաշուի տեղւոյն վրայ:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Հուլվար կարիպալտիէն առնել 15, 16, 18 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել ՍԷՆ-Լու Լըրան փէն:

Ամավերջի պարահանդէս

ՓՈՔՐ Տ'ԻԹԱԼԻԻ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ Ս. ԽԻՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 Յուլիս, Հինգշաբթի ժամը 2.30ին Յովհաննէսեանի սրահին մէջ, 15 Rue Pierre Curie. Bicetre (մէթրօ Փորթ տ'Իթալի):

Երգ, արտասանութիւն, ներկայացում, պար եւ զանազան անակնկալներ երկսեռ աշակերտներու կողմէ: Մուտք 3 ֆրանք:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԿԵՍԱՐԻՈՅ

Դրեց՝ ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՕՅԱՃԵԱՆ

Երկու ստուար հատորներով ԼԴ+2479 էջով, գեղազարդուած 687 պատկերներով եւ վիմատիպ 16 բազմագոյն պատմական քարտէզներով պատկառելի գործ մը, որ ոչ միայն Կեսարիոյ եւ Շրջակայից պատմութիւնն է այլ՝ պատմութիւնը Փոքր Ասիոյ հայ գաղութներուն: Կը պարունակէ համայնագիտական ծանօթութիւններ, տեղագրական, վիճակագրական, ազգագրական, մատենագրական եւ կենսագրական ամենահօս տեղեկութիւններ:

Նուազագոյն գինը 25 շիլին. Փարիզի մէջ կը ծախուի Գ. Սարգիս Մաղըքեանի քով, 13 րիւ ՍԷՆ Լազար, Փարիզ (9):

խորտակեցին շատ ամուր դիրքեր: Այժմ միայն 25 մղոն հեռու են Վալէնցիայէն: Հանրապետականները ներսաբար կը դիմադրեն: Ազգայնական ջոկոյց մը կ'ըսէ թէ 552 պատնէներ հրացանի բռնուած են կառավարութեան կողմէ:

ՉԵԽԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց լիազօրութիւն պահանջել խորհրդարանէն, կարգադրելու համար հրատապ խնդիրներ:

ԱՆԳԼԻՈՅ թագաւորը անկողին ինկած է, ստամոքսի տկարութեան մը հետեւանքով:

ԱՆԳԼԵՒ-ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ օդանաւային մարզանքներ կատարուեցան կիրակի օր, Վիլլաքուպլէի մէջ, մեծ յաջողութեամբ: Ներկայ էր նաեւ հանրապետութեան նախագահը, 50.000 հանդիսատեսներով:

ԹԷՆՍԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ, որ Գերմանացիներուն կողմէ քանդուած էր մեծ պատերազմին ատեն եւ կը նորոգուէր մինչեւ այսօր, հանդիսաւորապէս բացուեցաւ կիրակի օր, պաշտօնական նուիրակին կողմէ, որ հայրենասիրական ճառ մը խօսեցաւ այս առթիւ:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
13
ՅՈՒԼԻՍ
[redacted]
13 JUILLET
1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3781

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԽԻԹԱՐԱՆՔ...

Փարիզի Հոգեւոր Հովիւր կիրակի օր կարդալ տուած երկու նամակներ՝ Էջմիածինէն, յայտարարեր է «հանդիսաւորապէս եւ բարձրագոյնս», ինչպէս կը հաղորդէր աշխատակից մը.

— Սուտ են այն բոլոր վրդովիչ տեղեկութիւնները որ ամիսներէ ի վեր շրջան կ'ընեն հայերէն թերթերու մէջ: Կաթողիկոսը խեղդամահ չէ եղած, ոչ ալ Էջմիածինը աւարի տրուած է, այլ ամէն ինչ բնականոն պայմաններու մէջ է...

Ի՛նչպան պիտի ուզէինք որ սուտ ըլլային, խակապէս, բոլոր վրդովիչ տեղեկութիւնները:

Դժբախտաբար հասած վաւերաթուղթերը բաւական չեն այդպիսի վճիռ մը արձակելու համար: Անոնք շատ - շատ կրնան ծառայել իբրեւ կրած սրտի մխիթարանք, առանի մը համար: Մինչեւ որ կարելի ըլլայ վերջնապէս ստուգել ամէն բան:

Իրականին մէջ, ի՞նչ կը ներկայացնեն երկու վաւերաթուղթերը:

Առաջինը ուշացած նամակ մըն է— գրուած՝ 1938 Մայիս 24-ին, զոր արտատպած ենք նոյնութեամբ եւ որ հաղորդելով կաթողիկոսին մահը՝ «սրտի կաթուածից», հոգեհանգիստ կատարելու կը կարգադրէ:

Միւսը, զոր պիտի հրատարակենք վաղը, պատճէնն է այն կոնդակին որով Հանգուցեալ կաթողիկոսը տեղապահ կը նշանակէ Գէորգ արք. Չէօրէքճեանը (1936 ապրիլ 18):

Փորձենք յստակօրէն ամփոփել մը նետել, դիւրացնելու համար կացութեան վերլուծումը:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին մահուան հեռագիրը ղրկուած էր ապրիլ 10ին, Երուսաղէմի պատրիարքին միջոցաւ, եւ մեր թերթին մէջ հրատարակուեցաւ ապրիլ 13ին:

Այս օրէն յաջորդեց խոր լռութիւն մը, մինչեւ մայիս 10, երբ հրատարակեցինք առաջին վրդովիչ տեղեկութիւնները,— կաթողիկոսը խեղդամահ, Էջմիածինը աւարի տրուած, երկու եպիսկոպոս եւ մէկ վարդապետ ալ խեղդուած կամ սպաննուած:

Վստահ ըլլալով հանդերձ մեր թղթակիցներուն վրայ, մենք այս տեղեկութիւնները հրատարակեցինք հետեւեալ զգուշաւորութեամբ, —« Սպասելով վերջնական ստուգման»: Նոյն օրուան խմբագրականն ալ կը վերջանար այսպէս.

— « Բայց եւ այնպէս, մենք պիտի ուզէինք որ սուտ կամ չափազանցուած ըլլային այս բոլորը: Ոռովհետեւ, չափազանց ճանմնելի է պարզուած պատկերը, չրանելու համար յուսահատական »:

Ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ հրատարակուեցան յաջորդ օրը, ինչպէս եւ աւելի վերջը: Նոյն տեղեկութիւնները լոյս տեսան նաեւ «Բուսաբեր»ի մէջ: Եւ, ինչպէս «Յառաջ»ի, նոյնպէս «Յուսաբեր»ի տեղեկատուները մէկ հոգի չէին, ոչ ալ սովորական անհատներ.

Ողբերգութեան վերջին դրուագը հրատարակեցինք Յունիս 23ին, որ կը հաղորդէր թէ կաթողիկոսին հետ նահատակուած վարդապետը Դանիէլ Ծ. Վ. Զառոյեանն է, միաբան Աղթամարի, 70 տարեկան: Իսկ ամենավերջինը լոյս տեսաւ յուլիս 5ին, հետեւեալ յաւանդակութեամբ եւ յունիս 24 թուականով.

« Ստոյգ է այլեւս, որ կաթողիկոսին խեղդել են չէկիստներ: Իր եղերական մահից երկու օր առաջ, չէկիստները կաթողիկոսից պահանջում են Մայր Աթոռի գանձատան բանալիները: Մեսրոպ (Մագիստրոս) եւ Բագրատ եպիսկոպոսները գնում են չէկիստներին յայտնելու Կաթողիկոսի ժխտական պատասխանը: Չէկիստները տեղն ու տեղը գնդակահարում են Մագիստրոսին եւ Բագրատին» : Եւայլն:

Այս տեղեկութեանց առթիւ էր որ, Երուսաղէմի պատրիարքը իրար անցած, սախրողական հեռագիրներ ուղղեց Էջմիածին, յունիս 13ին եւ 29ին, լուսաբանութիւններ խնդրելով:

Այդ հեռագիրներուն պատասխանը եկա՞ծ է թէ ոչ — տեղեկութիւն չունինք: Առ այժմ եղած - չեղած երկու նամակներ կան:

Այնպէս որ, Վաւերական արք. առնուազն կը չափազանցէ, մէկ անգամէն «սուտ» հռչակելով բոլոր վրդովիչ տեղեկութիւնները:

Երբ մենք այնքան բազմակողմանի նիւթեր ունենալով հանդերձ որոշ վերապահութիւն կը յայտնենք, Փարիզի հոգեւոր հովիւը հինգ անգամ աւելի վերապահ պիտի ըլլար, այնքան «հանդիսաւոր եւ բարձրագոյնս» վճիռ մը արձակելու համար: Մանաւանդ որ, ինք Էջմիածինն ալ տեսած է, աւելի բախտաւոր օրերու մէջ, եւ գարձեալ խորհրդային իշխանութեան օրով: Տեսած եւ ողբե՛ր արձակած է, գամբարաններու առջեւ...

Ի վերջոյ ի՞նչ կ'ըսէ Էջմիածնի մայիս 24 թուակիր նամակը, որուն զանց մէկ չարաչուք սարսափելութիւնը — Արդե՞ն արքեպիսկոպոս — բաւական էր աչքերը բանալու.

1. Դիազննութիւն կատարուեր եւ հաստատուեր է որ կաթողիկոսի մահը «հետեւանք է եղել սրտի կաթուածի »:

2. Անմիջապէս հեռագրուեցաւ մահուան լուրը, Կիլիկիոյ կաթողիկոսին, Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ պատրիարքներուն, ինչպէս եւ «Համամիութենական հանրապետութիւններում գտնուած բոլոր թեմերին»: (Կա՞ն այդպիսի թեմեր, երբե՞ն ի վեր...):

3. «Կատարուեցաւ հանգուցեալի օծումը եւ թաղումը»: (Ե՞րբ, ի՞նչպէս):

4. «Աղօթենք Բարձրեալին», որ «յաջողէ» համազգային եկեղեցական ժողով գումարել, նոր կաթողիկոս ընտրելու համար:

Հարցում մը եւս.— Քանի՞ օր կ'երեւանէն Փարիզ, Մոսկուայի ճամբով: Ինչո՞ւ ապրիլ 6ին պատահած դէպքի մը մանրամասնութիւնները գրի կ'առնուին Մայիս 24ին, եւ Փարիզ կը հասնին շաբաթ օր, 9 յուլիս:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՎԵՐԱՊԱՀ ԴԻՐՔԸ ՖՐԱՆՔՕ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԷՊ

«Թանս»ի թղթակիցը կը գրէ Հռոմէն, յուլիս 11 թուականով.—

Իտալիա շատ վերապահ դիրք մը բռնեց Աղեքսանտրէթի Սանճաքին վերաբերեալ համաձայնութեան հանդէպ: Ան բացէ ի բաց չարտայայտուեցաւ կողմերէն որ եւ է մէկուն համար,— Ֆրանսա, Թուրքիա, Սուրիա: Պատճառը այն է որ, Իտալիոյ հանրային կարծիքին համաձայն, խնդիրը ճշմարտապէս լուծուած չէ տակաւին եւ անդրադարձ հետեւանքներ պիտի ունենայ: Կարճ խօսքով, Իտալիա իրեն կը վերապահէ դիրք բռնել աւելի ուշ, համաձայն իր մասնաւոր շահերուն:

Բայց եւ այնպէս մամուլը չի ծածկեր թէ Սանճաքի հարցին մէջ Թուրքիա բազմաթիւ առաւելութիւններ առաւ: Գալով Ֆրանսայի, իր բռնած դիրքին այնպէս կը դատեն թէ կ'ուզէ Թուրքերը ազատ ձգել Սանճաքին մէջ, իբրեւ փոխարինութիւն Ֆրանքօ-Թուրք բարեկամութեան դաշնագրին: Մինչեւ անդամ այս վերջինը կը կապուի Ֆրանքօ-Բրիտանական զինակցութեան հետ: Թուրքիան այսուհետեւ բացարձակ իրաւարարն ըլլալով Նեղուցներուն, կը կարծուի թէ Ֆրանսա պիտի փորձէ զայն կապել իր զինակցութիւններու ցանցին, որպէսզի ամէն առիթի մէջ ապահովուի Ֆրանքօ-Բրիտանական ուժերու յծակցութիւնը Վոսփորի եւ Տարտանէլի միջեւ:

«Ճիօրնալէ տ'Իթալիա»ն հանդէպ այս տեսակէտը կը յայտնէ, բացատրելով թէ համաշխարհային պատերազմին փորձառութիւնը Ֆրանսացիներուն սորվեցուցած է ամէն դժուարութիւն, Թուրքիոյ չէզոքութիւնը ապահովելու համար Ֆրանքօ-Բրիտանական այս կապակցութեան: Ահա թէ ինչու շատ մեծ ճիգ մը պիտի փորձուի Էնկիւրիի մէջ. ճիգ մը որուն անտարբեր չէ Անգլիա:

Այս հրատարակութիւններէն կրնան հետեւցնել թէ Իտալիա տակաւին ոչ բարեկամ է, ոչ ալ անհրաժեշտ կը գտնէ արեւելեան Միջերկրականի հաւասարակշռութեան փոփոխութեան խնդիր յարուցանել, Սանճաքի համաձայնութեան առթիւ: Ան մեկուսի կը մնայ, առանց ամենափոքր առարկութիւն մը յայտնելու. եւ սակայն, երբ հրատարակուեցաւ անգլիական քննիչ յանձնաժողովին տեղեկագիրը Պաղեստինի բաժանման մասին, Իտալիա փութաց բողոքել, այն սկզբունքը յառաջ քշելով թէ Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը պէտք չէ փոխուի: Ի՞նչ է իր ներկայ դիրքին պատճառը: Արդեօք Իտալիա կը խորհի՞ ինք անձամբ գործողութիւն մը կատարել Էնկիւրիի մէջ: Կոմս Չիանօ չէ հրաժարած Անթալիոյի այցելելու ծրագրէն: Ի հարկին արտաքին գործոց նախարար պաշտպանելով Սանճաքի հարցին մէջ, Իտալիա դեր մը պիտի կատարէ: Առ այժմ չէզոք է եւ լուռ: Զուգեր կանխագուշակել ապագան:

Գերմանիոյ ազդեցութիւնը Թուրքիոյ մէջ

Պելկրատէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Առեւտրական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ մեծապէս պիտի ծաւալի Գերմանօ-Թրքական առեւտուրը, իբրեւ հետեւանք Թուրքիոյ եւ Գերմանիոյ տնտեսական նախարարութեանց միջեւ կատարուած բանակցութեանց: Թուրքիոյ հետ առեւտրական յարաբերութիւնները զարգացնելու քաղաքականութիւնը բացաւ Տօքթ. Շախթ, երբ տնտեսական նախարար էր: Նոյն ճամբան կը շարունակէ իր յաջորդը, Պ. Ֆունք որ մօտերս Էնկիւրի պիտի այցելէ:

Մանչեսթըր Կարտեան մը քննելով այս հարցը, կը գանգատի թէ անգլօ-թրքական փոխադարձութեան համաձայնութիւնը ուղղուած է Գերմանիոյ դէմ, հակազդելու համար անոր գերակշռութեան՝ Պալքանեան եւ Դանուբեան երկիրներու մէջ: Մանաւանդ որ, կ'ըսուի թէ Անգլիա կ'ուզէ վարկեր բանալ նաեւ այդ պետութեանց: Թերթ մը կը բացատրէ թէ Անգլիա կ'ուզէ առաւել դերութեան դատապարտել հարաւային արեւելեան Եւրոպայի երկիրները, քաղաքական փոխառութիւններով որոնք պարտականը կը դրկեն իր չարժումի ազատութենէն »

Մոսկուայի տեսակէտը ֆրանքօ-թրքական համաձայնութեան մասին

«Իզվեստիա», Մոսկուայի կառավարական պաշտօնաթերթը, կը գրէ Ֆրանքօ-Թրքական համաձայնութեան առթիւ.

— « Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ համաձայնութիւնը կրնայ ըլլալ եւ մենք վստահ ենք թէ պիտի ըլլայ կարեւոր տարր մը հաւաքական ապահովութեան զօրացման համար: Ֆրանքօ-Թուրք դաշինքը ոչ միայն բարեկամութեան դաշնագիր մըն է, այլեւ իր բնութեամբ դաշինք մը նախայարձակ պետութեան չօգնելու, նախայարձակ չըլլալու, յարեւնման այն համաձայնութեանց զոր Խ. Միութիւնը կնքեց Ֆրանսայի, Թուրքիոյ եւ իր շատ մը դրացիներուն հետ: Խ. Միութեան հանրային կարծիքը կը գնահատէ այսպիսի համաձայնութիւն մը կնքումը երկու պետութեանց միջեւ որոնց հետ կը գործակցի խորհրդային կառավարութիւնը, լուծելու համար միջազգային խնդիրներ: Եթէ Ֆրանսական եւ Թրքական կառավարութիւնները կրցան, չափազանց բարդ կացութեան մը մէջ խաղաղօրէն լուծել հին վէճը եւ միանգամայն կարգադրել Ֆրանքօ-Թուրք յարաբերութեանց խնդիրը, պատճառներ կան յուսալու թէ այդ համաձայնութեան գործադրութիւնը փրկարար արդիւնքներ պիտի տայ երկու երկիրներուն եւ խաղաղութեան գատին համար »:

*** Արտաքին Նախարարութիւնը առջի օր հրատարակութեան յանձնեց Էնկիւրիի մէջ ստորագրուած համաձայնութիւնները, որոնց պատճէնները հրատարակեր էինք կիրակի օր:

Եկեղեցի մը եւս փակուեցաւ Մոսկուայի մէջ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն.—

Օրթոտոքս քրիստոնէութեան դէմ բացուած պայքարը նոր շրջանի մը մէջ մտաւ Աստուածայայտնութեան եկեղեցւոյ բռնադատեալ փակումով, Դորոգոմիլովսկայայի մէջ (հարաւ - արեւմտեան արուարձան մը): Այս տաճարը իբրեւ մայր եկեղեցի կը ծառայէր Մոսկուայի մէջ, աւելի նշանաւոր հաստատ -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՆԿՏԻՔ

Հայկական գիւղերու մէջ սովորութիւն էր.

1.— կիները ամօթ կը համարէին իրենց ամուսինը անուանել անունով, ու կ'ըսէին. «Գլխաւորս», «Մեծս», կամ «Տղուս հայրը»:

2.— Այրերը եւս՝ «մօրս հարսը» կ'ըսէին, երբ հարկ կ'ըլլար յիշել իրենց կինը:

Գայթակղութի՛ւն էր ըսել «իրեւ-տակս», «առտուածուհիս», կամ «փիսիկս», «աղաւնեակս» եւ նման բաներ:

Մեծ - հայրս, երբ կիրակի օրերու զգեստները հագնէր եւ վրայէն կապէր նախշուն ու հաստուէտ գօտին, (գիտե՞ք թէ ի՛նչպէս կը կապէր գօտին, — մէկ ծայրէն կը բռնէի ես եւ կը կանգնէի ընդարձակ *չարտախ*ին առէնէն հեռաւոր անկիւնը, իսկ միւսը ինքն իր մէջքը կը խօթէր ու կը սկսէր դառնալ մէվլէվիի պէս ձեռքերը վեր բռնած եւ այնքան արագ, որ կը գինովնար եւ ես կը ճաթէի խնդալէն), այդ պահուն միտքը կ'իյնար չեմ գիտեր ինչ բան մը, ու կը պոռար մեծ - մօրս.

— Կնի՛կ...

Այս դրուագը կը պատմեմ՝ հաստատելու համար թէ մեծ - հայրս աւանդութիւն - մաւանդութիւն չէր յարգեր,— կնիկին կնիկ կ'ըսէր: Նոյնիսկ, եթէ մեծ - մայրս չլսէր էգէտառնի ժաժ հանող ստենտորեան իր ձայնը, այս անգամ կ'ըսէր.

— Կնի՛կ, կնկտի՛ս...

Ցետոյ ինծի կը դառնար եւ ընկեր ... բար կը բացատրէր պակասութիւնները այս կնիկ դատակարգին, զոր կ'անուանէր կնկտիք: Եւ մեծ - հայրս ու թոռնիկ, երկու ընկերներ, կը խընդայինք կնկտոց պակասութիւններուն վրայ, մանաւանդ ես՝ երբ մեծ - հայրս, հէքեաթ պատմած ատեն, աչքով ինծի հրամայէր «փօ՛» մը պոռալ նստած տեղը քնացող մեծ - մօրս ականջին:

— *Կնիկն ի՛նչ ընէ բառ ու բան, ժամերգութիւն, չարական ...*

Այս ոտանաւորով կը հեգնէր մեծ - մայրս որ ականջ չէր տար իր «բառ ու բան»ին (հէքեաթ), Ֆէմինիսթ չէր մեծ - հայրս, բայց կը սիրէր էրիկ - մարդու պէս վերէն նայիլ կիներուն վրայ, հովանաւորել ու թեւարկութեան տակ պահել զանոնք: Ու եօթը - յարկէն հայհոյութիւն մը կը գլորէր, երբ կը լսէր որ գիւղացի մը ծեծեր է իր կնիկը՝ դատական ձեւով, կրամբունթրուլին ննջելէ եւ լոլիկ դառնալէ վերջ:

Կնիկ ծեծելու պատմութիւն շատ էի լսած: Բայց կ'երեւի թէ փոխուեր են դարերը:

Պրֆլոյի մէջ, ամերիկեան դատարանը վեց ամիս բանտարկութեան դատապարտեց կին մը, որ ամէն իրիկուն կը ծեծէր իր էրիկը. «թիրիթ» դարձնելով զայն: Այս առթիւ, դատաւորեան ճոխացաւ ,գաւով դիտել տուաւ.

— Ատեն մը էրիկն էր որ կը ծեծէր իր կինը, ամէն իրիկուն: Իսկ հիմա փոխուած է սովորութիւնը, կինն է որ կը ծեծէ իր էրիկը՝ դրամ վաստկելու եւ *սիրուհիի* դառնալու ճամբան տորվելէ վերջ:

Ուրեմն. այսուհետեւ, գլուխները վա՛ր... կնկտոց առջեւ:

ԱՐԱԶ

ԷՋՄԻԱԾՆԷՆ ՀԱՍԱԾ ԱՌՋԻՆ ՆԱՄԱԿԸ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԽՄԲ.— Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Փարիզի եկեղեցիին մէջ կիրակի օր կարդացուեցան Էջմիածինէն հասած երկու նամակներ, մէկը՝ կաթողիկոսին մահուան, երկրորդը՝ տեղապահի նշանակման մասին, երկուքն ալ ուղղուած Փարիզի հոգեւոր հովիւին եւ եկեղեցւոյ վարչութեան:

Ահաւասիկ առաջին նամակը (երկրորդը՝ վաղը) ...

Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Խորէն Կաթողիկոսը տարւոյս Ապրիլ լոյս 6ի գիշերը հանգեաւ ի Տէր սրտի կաթուածից: Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը խսկոյն եւեթ հաղորդեց այս մասին կառավարութեան, որի հետեւանքով Երեւանից ժամանեցին բժիշկներ, որոնք մանրազնին քննութիւնից յետոյ՝ յայտարարեցին թէ՝ Հանգուցեալ Հայրապետի մահը տեղի է ունեցել սրտի կաթուածից: Կառավարութեան առաջարկութեամբ եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի համաձայնութեամբ յիշեալ բժիշկները՝ Պրոֆ. Շեկ-Ցովսէփեանի գլխաւորութեամբ՝ անդամահատեցին հանգուցեալի դին, որով վախճանապէս հաստատուեցաւ թէ Խորէն Ա. Կաթողիկոսի մահը հետեւանք է եղել սրտի կաթուածի: Անմիջապէս հեռագրուեցաւ Տանն Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Տ. Սահակ Բ. Կաթողիկոսին, Ս. Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսի ամենապատիւ պատրիարքներին, որոնցից առաջինին խնդրուեցաւ իրազեկ անել արտասահմանի բոլոր թեմերին Տ. Խորէն Ա. կաթողիկոսի մահուան մասին՝ կարգադրելով հանգուցեալի յիշատակին հոգեհանգիստ կատարել. Նոյնանման հեռագիրներ ուղարկուեցան նաեւ համամիութենական հանրապետութիւններում գտնուած բոլոր թեմերին: Մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ եւ կատարուեցաւ հանգուցեալի օծումը եւ թաղումը:

Տ. Խորէն Ա. կաթողիկոսի վաղաժամ մահը խոր վիշտ պատճառեց Ս. Էջմիածնի միաբանութեան, սակայն, աշխարհի ամէն կողմից եւ միութենական սահմանի Հանրապետութիւններից տեղացող վշտակցութեան, սիրոյ եւ հաւատարմութեան զգացմունքներով լի հեռագիրները առ պատմական Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը մխիթարում եւ քաջալերում են մեզ:

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը բերում է իր շնորհակալիքը պատուարժան Խորհրդից եւ Թեմից հաւատացեալ ժողովրդին Տ. Խորէն Ա. Կաթողիկոսի մահուան առթիւ արտայայտած ջերմ ցաւակցութեան եւ բարեմաղթութեանց համար: Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը կատարելապէս հաւատացած է, որ թէ ձեր եւ թէ հայ հաւատացեալ ժողովրդի հաւատարմութեան եւ բարեպաշտութեան զգացմունքները միշտ վառ ու կենդանի կը մնան առ ընդհանրական հայրապետութիւնն ու առ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը:

Աղօթենք Բարձրեալին, որ պարգեւէ Ամենայն Հայոց հայրապետութեան եւ Ս. Էջմիածնին անսասանութիւն եւ յաջողէ՝ Հայաստանեայց եկեղեցու ականդական կարգերի համաձայն՝ գումարել Էջմիածնում Համազգային եկեղեցական ժողով եւ ընտրել Նոր ընդհանրական Հայրապետ:

Հայաստանի խորհրդային սոցիալիստական հանրապետութեան բարեհաճ վերաբերմունքը այս խնդրի նկատմամբ հաստատուն գրաւական է սոյն հարցի բարւոք լուծման:

Ընդ սմին Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը անհրաժեշտ է համարում հաղորդել ձեզ, որ Հանգուցեալ Տ. Խորէն Ա. Կաթողիկոսը 1936 թուի ապրիլի 18ի Հայրապետական կոնդակով Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի անդամ Գերաշնորհ Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոս Չորեքճեանին կարգել է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տեղակալ: Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդը ընդ սմին ներփակում է յիշեալ կոնդակի վաւերական պատճէնը:

Տեղակալ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան՝ Ստոր. Գէորգ Արքեպիսկոպոս, անդամ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի՝ Ստոր. Արտէն Արքեպիսկոպոս:

Թիւ 201, 24 Մայիսի 1938 Թ. Ս. Էջմիածին:

ԼՔՈՒԱԾԸ

Քաղաքական ծանր օրեր կ'ապրինք. արտակարգ, անակնկալ դէպքեր կ'այլեկոծեն մեր կեանքը: Հայրենիքէն բաժնուած մինչեւ հեռաւոր գաղութներու մէջ, Հայը ապահով չէ. կը պայքարի՝ ոչ միայն ապրելու համար, այլեւ իր գոյութեան համար: Ու, յաճախ, կը պայքարի միայն ապրելու համար: Մոռցած վաղն ու ապագան, հարկադրաբար մտածելով միայն առօրեայի մասին:

Այս անողոք, անհաւասար պայքարին մէջ, շատ բաներ մոռցուած են. շատ արժէքներ զոհ տրուած. փրկելու կամ որպէս թէ փրկելու համար միայն մեր առժամեայ գոյութիւնը. յետագային թողլով մեր տեւական, հիմնական գոյութեան խնդիրը:

Այս մոռցուած կամ անտեսուած «ամէնէն առաջինը»՝ կասկած չկայ, որ հայ գրականութիւնն է. աւելի լայն բացատրութեամբ մը՝ հայ մշակոյթը, իր բոլոր ճիւղերովը: Մոռցուած՝ ոչ միայն ժողովրդական խաւերէն, այլեւ մտաւորականութենէն:

Գրական հանդէս մը, նոր գիրք մը, արտակարգ յօդուած մը կամ հրատարակութիւն մը, մահ մը կամ յոբելեան մը միայն կը յիշեցնեն մեզ՝ որ հայ գրականութիւն կայ դեռ եւ մարդիկ՝ որ գրականութեամբ կը զբաղին տակաւին:

Գրական նոր թերթ մը՝ զուր վատնում կը համարուի, վէպ մը՝ ժամանց. քերթուած մը՝ խաղ եւ ուսումնասիրութիւն մը՝ տաղտուկ:

Ո՞վ կամ քանի՞ հոգի այլեւս լրջութեամբ, արժանավայել կարեւորութեամբ կը վերաբերուի այս բոլորով. «Ատենը չէ հիմա»— այս է ընթացիկ բացատրութիւնը. Նախ՝ կեանքը, ապահովութիւնը, կենսականը, գործնականը եւ յետոյ՝ զարդն ու զարդարանքը:

Ու այս «զարդն ու զարդարանքը»՝ գրականութիւնն է, արուեստը, մշակութայինը առհասարակ:

Եւ ճիշդ հոս է մեր դժբախտութիւնը. հայ կեանքի մեծագոյն ողբերգութիւններէն մէկը. հանրային մտածողութեան ամէնէն հիւանդ կէտերէն մէկը:

Այնպէս կը կարծուի, ընդհանրապէս, թէ կեանքը շերտաւորումներով կ'ընթանայ, անջատ հատուածներ, զատ երեսներ ունի ազգերու կեանքը եւ թէ անոր մէջ կան կարեւոր ու անկարեւոր խնդիրներ, առաջնակարգ ու երկրորդական լուծումներով: Կը կարծուի թէ, օրինակ, քաղաքականը աւելի կարեւոր, կենսական, անմիջական է, մինչ մտաւորականն ու մշակութայինը՝ անկարեւոր, երկրորդական, ոչ-անմիջական:

Այսպէս չէ՞ նաեւ պատերազմական ճակատներուն վրայ, ուր վճռականը՝ զէնքն ու զօրքը կը կարծեն:

Բայց, չեն անդրադառնար շատեր, որ բաւական չէ զօրքերու թիւ ունենալ միայն, այլ հարկ է որ անոնք մարզուած ըլլան, արթուն, եւ այս բոլորէն վեր՝ հոգեպէս առողջ ու հաւատարիմ: Լաւագոյն բանակները անոնք չեն, որ ամէնէն շատ թիւ, զէնք ու նոյնիսկ քաջութիւն ունին. այլ անոնք՝ որ այս բոլորը ունին հաւասարակշռուած վիճակի մէջ: Մեծ ժողովուրդները շատ թիւ, շատ դրամ ու շատ կորով ունեցողները չեն, այլ անոնք՝ որ կրցած են իրենց պատմութեան մէջ նիւթական, ֆիզիքական ու բարոյական ուժերու միջեւ հաւասարակշռութիւն հաստատել, կրցած են զարգացնել իրենց բոլոր կարողութիւնները, զուգընթացաբար:

Արդ, ո՛ւր ենք մենք այս տեսակէտէն: Կրցա՞ծ ենք գտնել մեր ներքին հաւասարակշռութիւնը. մեր կեանքի ճակատագրական հարցերը դիմագրաւել համապատասխան միջոցներով, քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային աղէտներուն առջեւ պատնէշներ կեցնել՝ լայն սահմաններու վրայ:

Չենք կրնար դրական ու վճռական պատասխան տալ:

Գիտենք, թէ երբ քաղաքական հարուածը կ'իջնէ մեր վրայ, կը տորոքի մեր կեանքը, իր բոլոր մարզերովը— ազգային, տնտեսական, մտաւոր, կրթական: Գիտենք աւելին. բայց չենք գիտեր կամ չենք ուզեր գիտնալ՝ թէ մեր ինքնապաշտպանութեան միջոցները պէտք է ըլլան նոյնքան լայն ու բազմազան:

Որքան մեծ աղէտը, այնքան ուժեղ դիմադրութիւնը. որքան փոթորկոտ մեր ճակատագիրը, այնքան լայն ու հզօր մեր նաւը ամուր ու հաւասարակշիռ պահելու ջանքերը:

Այս ջանքերուն մէջ փոքր դեր մը չէ վերապահուած մեր մշակոյթին ու ամէնէն առաջ՝ մեր գրականութեան: Մինչ, քանի կ'աւելնայ տագնապը, քանի քաղաքական մտահոգութիւնները կը պաշարեն մեզ, այնքան աւելի կ'անտեսուին, կը լքուին մեր մտքի ու մշակոյթի ճակատները:

Ի՞նչ կուտայ ամէն մէկ գաղութ հայ մշակոյթին, ի՞նչ աշխատանք ու զոհաբերութիւն յանձն կ'առնենք յանուն գիրի ու գրականութեան: Գրողուտում մը ցոյց պիտի տար մեր աշխատանքին ու զոհաբերութեան չափը— քանի մը հանդէս, քանի մը դասախօսութիւն եւ մէկ երկու թերթ գլխաւոր գաղութներու մէջ:

Մինչ հարկ էր, որ այս ծանր տարիներուն, մանաւանդ, կրկնապատկուէր մեր եռանդը, բազմապատկուէին մեր զոհաբերութիւնները, ոչ թէ իբրեւ անհատական պահանջներու զոհացում, այլ իբրեւ արտայայտութիւն ազգային պաշտպանութեան ըղձացումին:

Հարկ էր որ արժէքով թերթ մը, հանդէս մը, գիրք մը կամ հրատարակութիւն մը, նկարի կամ երգի հանդէս մը, դասախօսական հաւաքոյթ մը կամ հայ դպրոց մը հասնէին բարձրագոյն յաջողութեան, իրենց շուրջ ստեղծելով ազգային ու ժողովրդական այն ոգեւոր մթնոլորտը, որ անհրաժեշտ է նման ձեռնարկներուն, ցեղային առաքելութիւններ կատարելու համար:

Ամէն ժողովուրդ, տագնապի մէջ, ազգային պաշտպանութեան համար անհուն զոհողութիւններ կը սահմանէ: Ահաւոր գումարներ կը յատկացնեն բոլորը, ոչ միայն զէնք ու զրահի համար, այլ եւ մշակութային ձեռնարկներու համար:

Ի՞նչ կ'ընենք մենք, թողունք բուն ճակատը, մշակոյթի ճակատին վրայ. ի՞նչ զոհողութիւններ կը սահմանենք, ի՞նչ գումարներ կը տրամադրենք, ոգեպէս բարձրանալու, շունչ ու կորով սփռելու համար: Մեր գրականութիւնը՝ հազիւ կը շնչէ, մեր հրատարակութիւնները կը ծածկուին փոշիով, մեր թերթերն ու հանդէսները յարատեւ տագնապի մէջ են եւ մեր դպրոցները կը տժգունին, փոխանակ փայլ առնելու տարուէ տարի:

Կասկած չկայ, որ՝ չենք անդրադառնար թէ ի՞նչ զառիթափի վրայ ենք կեցած եւ ո՛ւր կ'երթանք: Պատրուակ ու պատրուակ դարձուցած ենք օրուան տագնապները, առանց մտածելու որ մեր հայրերը ճիշդ այդ տագնապներու ընթացքին է որ ստեղծած են ցեղային այն գանձերը, որ մեր պարծանքը կը կազմեն այսօր: Տագնապն ու մղձաւանջը, երբեք պակաս չեն եղած հայ կեանքէն. պիտի պայքարինք ու պիտի ստեղծենք. պիտի դիմադրենք ու տէր պիտի կենանք: Հաւաքական ջանքերով գործի պիտի լծուինք, բոլոր ճակատներուն վրայ եւ մանաւանդ մշակոյթի ճակատին վրայ: Ազգային զգացումով ու մտահոգութիւններով պիտի մօտենանք հայ մտքի արտայայտութեանց, ոչ միայն գիրն ու արուեստը փրկելու, այլ հայ ցեղը պաշտպանելու համար: Անոնք կազմակերպութիւններ, որոշ ճակատներու համար: Ինչո՞ւ կերպով մը չգտնել հայ մտքի եւ մշակոյթի լքուած ճակատին համար. ինչո՞ւ հաւաքական, ազգային զոհողութիւններ չսահմանել այդ ճակատի պաշտպանութեան համար:

Այս մութ օրերուն, հայ ժողովուրդը, իր տագնապին մէջ եւ ճիշդ այդ տագնապին համար պէտք է մտածէ այս մասին: Եւ ամէնէն առաջ՝ հայ մտաւորականութիւնը: Քանի լքումը դեռ չէ դարձած համատարած ու անդարմանելի:

Եւ այս՝ ոչ միայն յանուն գրականութեան եւ արուեստի.

Ոչ թէ յանուն հայ ժողովուրդին, այլ յանուն ազգային պաշտպանութեան:

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ԹՈՒՐՔԻԱՅ
ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀՆԳԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳԻՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այն ատեն կառավարութեան նախաձեռնութեամբ ստեղծուեցաւ Սումէր Պանքը (1933), սկիզբը 20 միլիոն թրքական ոսկի դրամագլուխով, այժմ 80 միլիոն: Այս դրամատան գործունէութեան ծրագիրն էր բանեցնել պետական գործարաններ համաձայն ազգային տնտեսութեան կարիքներուն, ինչպէս նաեւ հիմնել արհեստանոցներ, ստեղծել առճիկներ արտասահմանի մէջ ուսանող պահելու համար: Այդ պայմաններուն մէջ հրապարակ հանուեցաւ ճարտարարուեստական հնգամեայ ծրագիրը: Այսպէս, Սումէր Պանքը իր ամբողջ գործունէութիւնը նուիրեց հետեւեալ 5 ճիւղերուն.

1— Հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստ (բամպակ, բուրդ, կանեփեղէն):

2— Հանքային ճարտարարուեստ (երկաթ, հանքածուխ, պղինձ, ծըծումբ):

3— Սէլլիւլոզի ճարտարարուեստ (թուղթ, խաւաքարդ, արհեստական մետաքս)

4— Խեցեղէն ճարտարարուեստ (շիշ, ապակեղէն, յախճապակի):

5— Քիմիական ճարտարարուեստ:

Այս արդիւնաբերութեանց մէջ հիւսուածեղէնը կը գրաւէ գլխաւոր տեղը: Կառավարութիւնը, իր կարգին, ուժ տուաւ բամպակամշակութեան, բաշխելով լաւ սերմ հունտ, որպէսզի արդիւնաբերութիւնը յատկապէս բազկանայ «քլիվլընտ» եւ «աքալա» կոչուած տեսակներէն, երկարաթել, որովհետեւ ատոր համար ոչ միայն հարկ պիտի չըլլայ նախանիւթ ներածել, այլեւ շատ կը փնտռուի համաշխարհային շուկաներու վրայ:

Թուրքիա շուտով ինքնաբաւ կը դառնայ հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստի սեկտորով, ու նոյնիսկ կրնայ որոշ չափով բամպակ արտածել, յօգուտ իր առեւտրական կշիռին:

Գալով հանքային ճարտարարուեստին, Սումէր Պանք շահագործել սկսաւ Քէչիպորլուի ծծումբի եւ Զոնկուլտաքի ածուխի հանքերը 1935էն աղին: Հանքածուխի արտադրութիւնը աւելի մեծ չափով պիտի կատարուի անշուշտ, երբ գործել սկսին ձուլարանները՝ համաձայն անգլիական ճարտարարուեստի ծրագրին: Ծծումբի արտադրութիւնը եւս շուտով կը հասնի այնպիսի չափերու, որ կը յուսացուի վերջ դնել ներածումին (տարեկան 3 — 4 հազար թոն):

Գալով սէլլիւլոզի ճարտարարուեստին, ծրագրուած էր հիմնել թուղթի երկու գործարաններ, մէկը սկսաւ բանիլ Իզմիթի մէջ 1936 հոկտեմբերէն ի վեր, տարեկան 12.000 թոն արտադրութեամբ, միւսը կը շինուի 1936 նոյեմբերէն ի վեր նոյն շրջանին մէջ, նոյնքան տարողութեամբ: Արդ, Թուրքիա տարեկան կը ներածէր 19 — 23 հազար թոն թուղթ, կը տեսնուի որ շուտով Թուրքիա պէտք չունենար թուղթ ներածելու: Այս տարի փետրուարին Աթաթիւրք պաշտօնապէս կատարեց արհեստակցական մետաքսի գործարանին բացումը: Ծրագիր մը մշակուած է անտառ տնկելու, որպէսզի նախանիւթ չպակսի այս ճարտարարուեստին համար:

Խեցեղէն ճարտարարուեստին ծրագիրը եւս գլուխ կը հանուի յաջողապէս. Փաշապաղչէի ապակիի գործարանը հիմնուեցաւ Ֆրանսացի ճարտարագէտներու կողմէ եւ կը գործէ 1935 դեկտեմբերէն ի վեր, իսկ Քէօթահիոյ մէջ, որ հին կեդրոն մըն է ծաղկազարդ յախճապակեղէնի՝ մանր արհեստաւորներու ձեռքով, ի մօտոյ կը բացուի ճենապակիի արդիական գործարան մը:

Քիմիական ճարտարարուեստը, սակայն, շատ ետ կը մնայ: Միայն Նալարթայի վարդի իւղի գործարանն է որ կը բանի 1935 մայիսէն ի վեր: Իսկ քիմիական այլ նիւթերու արդիւնաբերութիւնը (քլօր, սուտ քոսթիք, սիւփէրֆոսֆաթ եւայլն) տակաւին ուսումնասիրութեան տակ է, միայն գործարաններուն տեղերը ճշդուած են:

Քիմիական ճարտարարուեստին ետ մնալուն մեղքը կ'իյնայ գերմանական հաստատութեանց վրայ, որոնք մերժած են հիմնել գործարանները, երբ իրենց առաջարկուած է փոխարժէքը ստանալ թրքական ապրանքով:

Ճարտարարուեստական այս հսկայ ծրագիրը անշուշտ պիտի պահանջէր նիւթական հսկայ գումարներ: Սկզբնական հաշիւներու համաձայն, 25 — 30 միլիոն թրքական ոսկի կը նախատեսուէր ճարտարարուեստական այս ծրագրին գործադրութեան ծախքը: Արդ, այդքանը արդէն մեծ գումար մըն է Թուրքիոյ նման երկրի մը տնտեսութեան համար: Նկատի առէք որ 1 Յունիս 1938էն 31 Մայիս 1939, Թուրքիոյ տարեկան պիւտճէն կը նախատեսէր 249.954.000 թրք. ոսկի ծախք: Այս պայմաններուն մէջ Թուրքիա, որքան կրնար, ուզեց մեքենաներ եւ ազգային տնտեսութեան անհրաժեշտ գործիքներ գնել փոխանակելով թրքական ապրանքներու հետ. Բայց, ինչպէս տեսնուեցաւ քիմիական ճարտարարուեստի ծրագրին մէջ, յաջող արդիւնք չտուաւ այդ քաղաքականութիւնը: Մեծ յաջողութիւնը, զոր ունեցան թուրք ղեկավարները, կը կայանայ այն փոխատուութեան մէջ, զոր կատարեց Անգլիա, նիւթապէս օժանդակելով երկաթի ճարտարարուեստին:

Արդարեւ, Լոնտոնէն Պրասէր խըմբակցութիւնը, 23 Յունիս 1936ին կնքուած համաձայնութեամբ մը, յանձն առած է Գարապիւքի մէջ շինել երկու ձուլահնոց, քարածուխի գործարան մը, պողպատի մեծ գործարան մը, մէկ թիթեղանոց եւ մէկ քանի ձուլարան: Մօտ 3 միլիոն սթերլինի, այսինքն 20 միլիոն թրքական ոսկիի աշխատանք: Շինութիւնը պէտք է աւարտի 1939 Մայիսին: Այս ամէնը պիտի վճարուի թրքական հանքային արտադրութիւններով եւ այլ տեղական ապրանքներով: Ահա թէ ի՛նչքան շահաւէտ է Թուրքիոյ համար անգլիական ձեռնարկը: Աւելցնենք որ Թուրքիա իր ճարտարարուեստական ծրագրին գործադրութեան սկսած էր արդէն այն փոխատուութեամբ, 8 միլիոն տոլար, զոր կատարած էր Խորհ. Միութիւնը, քսան տարիէն առանց տոկոսի վերադարձնելու պայմանով, համաձայն 21 յունուար 1934ին կնքուած պայմանագրութեան:

Բախտաւոր ժողովուրդ, որ այսպիսի նպաստաւոր պայմաններով փոխատուութիւն ընող կը գտնէ եւ հանգիստ կը շարունակէ իր երկրին արդիականացումը: Ճիշդ է, միջազգային քաղաքականութեան կացութիւնն է որ այսպիսի առատաձեռնութիւններ կը ստեղծէ: Թրքական հանրապետութիւնը սկիզբէն ի վեր բարեկամական յարաբերութիւն կը մշակէ Խորհ. Միութեան հետ, որուն օժանդակութիւնն ալ վայելեց իր սկզբնական քայլերուն: Ալեքսանդրէթ Թուրքիա երբեք թոյլ չտուաւ համայնավարական քարոզչութեան կատարելու իր երկրին մէջ, ամէնէն երկչոտ փորձերն իսկ անխնայ զսպեց: Այնպէս որ Խորհ. Միութիւնը ի վերջոյ յուսահատեցաւ փոխ տալէ իր դրամը,— որուն այնքան պէտք ունի նաեւ ինք,— մէկու մը որ այնքան կ'ընդդիմանայ Մոսկուայի առաքելութեան քարոզչութեան: Միւս կողմէ, բրիտանական կառավարութիւնը կը հսկէր, եւ ի վերջոյ ուզեց բարեկամանալ անոր հետ, որ իր ձեռք կը պահէր Տարտանէլի բանալիները, Մոնթրէօյի դաշնագրէն ի վեր: Ու քանի կը մարէր ռուսեւթրքական սէրը, այնքան կը փայլէր թուրքեւանգլիական աստղը:

Եւ վերջապէս Անգլիա, որ Եթովպիոյ գրաւումէն ի վեր խեթիւ կը նայէր Հռոմի կայսրութեան ծաւալման, Սուէզի այնքան մօտէն, կը խորհէր որ լաւ է բարեկամական կայան մը ունենալ Արեւելքի մէջ, ի հարկին ռազմանիւթի մատակարարութեան կայանի վերածելու համար զայն: Լոնտոնի դրամատէրները եւս ուրիշ բան չէին փնտռեր, եթէ ոչ շահու դնել իրենց դրամագլուխները: Այսպէս կը ծնի Գարապիւքը բրիտանական ոսկիին ինքնահայրութեամբ:

Քաղաքականութիւնը զուտ ճարդասիրութիւն չէ: Թուրքիա չափազանց խանդավառուեցաւ այդ քաղաքականութեամբ եւ ահա նմանական նոր յանձնախումբ մը եւս ղրկեց Լոնտոն, վարկ հայթայթելու համար հանքագործական եռամեայ իր ծրագրին: Բանակցութիւնները աւարտեցան յաջողութեամբ: Անգլիա փորձով գիտէ թէ ի՛նչքան հարուստ է թրքական հողը, եւ 10 միլիոն սթերլին եւս փոխ տուաւ, հատուցանելի հանքային արտադրութեամբ, ինչպէս նաեւ 6 միլիոն սթերլին, որպէսզի Թուրքիա կարենայ զօրացնել իր ծովային ուժը՝ գնելով մարտանաւեր:

ԼՈՒԻ ՌԻՎԻԼ

ԳՈՒՆԱՒՈՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՍՄՍԵՂՈՒԿՆԵՐԸ

Մեր հանրային կեանքին մէջ անձեր եւ խմբակներ կան, որ կը ծառայեն միայն ու միայն սիրտ ու միտք պղտորելու համար:

Կրօնական եւ յարանուանական խնդիրներով չեմ հետաքրքրուիր, բայց յաճախ, անմեղ անուններու տակ չարիքներ կը գործուին, որոնց իրաւ կարելի չէ ուսերը թօթուել եւ անցնիլ:

Կարծէք քիչ ըլլային ներքին տարակարծութիւնները, անհամաձայնութիւններն ու բաժանումները, յարանուանական գետնի վրայ եւս կ'ըլլան բուռն հակումներ. տարիներու աղետաբեր պայքարն ու ատելութիւնը, մեր ժողովուրդը կոտորակելով եւ իրարմէ հեռացնելով անոր տրամադրութիւններն ու պիտանի զգացումները:

Օգտուելով մեր գաղութի յուսահատ եւ անտարբերութեան մատնուած վիճակէն, գործի վրայ են մեր պատուելիներն ու քրուհճիկները:

Ըստ երեւոյթին բարի նպատակով, բայց իրականին մէջ ձախաւեր եւ սխալ աշխատանքի մը լծուած են անոնք: Հայաշատ արուարձաններու մէջ ամէն տեղ սկսած են առանձին դպրոցներ բանալ, մրցում կատարելով ազգային կրթարան-մանկապարտէզներու հետ: Եւ հազար ու մէկ շողոքորթութիւններ եւ վկայութիւններ Աւետարանէն, քանի մը միամիտ ծնողներ աւելի խաբելու եւ աշակերտներ որսալու, հաւատացեալներու բանակը զօրացնելու համար: Եւ յաճախ կը յաջողին իրենց նպատակին մէջ: Ով ըլլան միսիոնարներու տէրերը եւ մեր ժողովուրդի բարեմտութիւնը:

Պէտք է հարցնել այս ամենազնիւներուն, թէ՝ ի՞նչ նպատակով եւ ինչու կը բանան այդ դպրոցները, երբ արդէն բոլոր շրջաններու մէջ ալ հայկական կրթարաններ կան: Եթէ իրենց նպատակը հայ փոքրիկներուն մայրենի բարբառը սորվեցնելն է, արդէն այդ նպատակին կոչուած դպրոցներ կան տարիներէ ի վեր: Իսկ եթէ ծնրէն յուսահատ, կ'ուզեն մեր մատաղ սերունդին հոգին թունաւորել

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (106)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ
The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Ինչ Սուխոն, սարսափելի օրեր անցուցեր ես, բացագանչեց Տայանա երբ երիտասարդը աւարտեց իր պատմութիւնը. եւ սակայն հրաշալի գործ տեսեր ես...

— Իրա՞ւ կ'ըսես, ուրեմն անկեղծօրէն կը հաւատա՞ս ատոր, հարցուց Սուխոն ուրախութեամբ

— Չեմ հանդիպած այս տեսակ գործերու մէջ փորձառութիւն ունեցողի մը կամ սկսնակի մը որ աւելի լաւ աշխատանք կատարած ըլլար...

— Իրա՞ւ, իրա՞ւ կ'ըսես Տայանա, կրկնեց տղան վախնալով որ ան թերեւս կը ծաղրէր զինքը. Թէեւ անոր ձայնին շեշտը անդրդուելի տպաւորութիւն մը ձգած էր իր վրայ:

— Այո՛, պատասխանեց աղջիկը - անշուշտ հիմա դիւրին է ետ նայիլ այն տխմար բաները զորս քեզի բերին շաբաթներ առաջ. գիտեմ որ իմ մասին կարծիքդ ալ փոխած չես, բայց շատ չար, չիմար ու անփորձ եղայ քեզի հանդէպ, մինչդեռ, ընդհակառակն, պարտաւոր էի քեզ քաջալերել ու օժանդակել այս դժուարին պաշտօնիդ մէջ...

— Գարա՞մ խօսք, բողոքեց Սուխոն. անգամ մը որ արդէն գործի բռնուած, դուն քու կարելին ըրիր. հրաշալի կերպով վարուեցար, Տայանա՛...

— Երանի՜ թէ ես ալ այդ կարծիքը ունենայի, բսաւ աղջիկը գլուխը օրօրելով: Ինչ որ է, փառք Տէրոջը ու ամէն բան վերջացաւ. հիմա բրիտանական դեսպանատունը կ'երթանք ու այնտեղ կը մնանք մինչեւ որ այս խնդիրը վերջանայ... ո՛չ դուն, ո՛չ ալ ես թուրք կառավարութեան դէմ յանցանք մը գործած չենք, այնպէս որ վախնալու պէտք չունինք ու քանի մը օրէն ալ մեր երկիրը կը վերադառնանք...

— Խնդիրը վերջացած չէ դեռ. այս գիշեր Արիֆին պիտի հանդիպիմ՝ Ալիին անգամ մը տեսնելու համար, եթէ, ի հարկէ ժամէթը ձեռք անցուցած է այդ թղթիկը. անկէ ետքն է որ կրնամ ըսել թէ յաջողած եմ, բայց ո՛չ առաջ...

— Ո՛չ, ո՛չ, պնդեց աղջիկը անհամբերելով. դուն պէտք եղածը ըրիր արդէն, նոյնիսկ պէտք եղածէն աւելին. հիմա կարգը ուրիշներուն եկաւ. դեսպանատան պաշտօնեաներէն մէկն ալ կրնայ Արիֆին հանդիպիլ...

— Ո՛չ, ատիկա որեւէ օգուտ չունի. պաշտօնեաները Արիֆին հետ ծանօթ չեն ու եթէ նոյնիսկ ճանչնան զայն իմ նկարագրութենէս վերջ, բաւական չէ, երբեք պիտի չվստահի անոնց. եւ ինքս պէտք է երթամ... Մնաց որ այդ թուղթին կարօտ իշխան Ալին մահուընէ պիտի ըլլայ ու ես անձնապէս պէտք է տեսնեմ զայն...

— Ո՛չ, խնդրե՛մ, պիտի չերթաս, աղաչեց Տայանա. չափազանց վտանգաւոր քայլ է մանաւանդ որ քեզի կը հետապնդեն հիմա Պոլսոյ մէկ ծայրէն միւսը. խնդրեմ Սուխոն, պիտի չերթաս, վտանգին մէջ պիտի չնետուիս այլեւս... երկու գիշերէ ի վեր քուն քնացած չեմ, որովհետեւ չէի գիտեր թէ ինչ պատահած էր քեզի... խնդրե՛մ, մի՛ երթար... քեզ այնքան կը սիրեմ...

Ամբողջ վայրկեան մը Սուխոն չկրցաւ հաւատալ թէ այդ բառերը արտասանողը էր Տայանան: Յետոյ նայեցաւ անոր աչքերուն որոնք հիմա արցունքով լեցուած էին:

— Տայա՛նա, իրա՞ւ կ'ըսես, հարցուց հեւալով:

— Ինչո՞ւ տղայ, անշուշտ իրաւ կ'ըսեմ...

Ու արցունքի կաթիլները սահեցան աղջկան այտերն ի վար:

— Օ՜հ, Աստուա՛ծ իմ... չէի գիտեր... ինչպէ՞ս կ'ուզէիր որ գիտնայի...

— Դո՛ւն, դուն չէի՞ս, կ'ուզես որ ամէն բան աղջիկը նետէ որպէսզի հասկնաս... գիտեմ որ զիս կ'ատես... ի՞նչ ըսեմ...

Տայանա սկսաւ դառնօրէն արտասուել ու անդին դարձաւ:

— Քեզ կ'ատե՜մ... Աստուած վկայ թող ըլլայ որ կը պաշտեմ այն հողը որուն վրայ կը քալես...

Սուխոն բռնեց անոր թեւէն ու անճարակ շարժումով մը դէպի իրեն քաշեց զայն:

Յետոյ, հին օրերու հարէմին թըրքուհիները վարագուրող այդ վանդակներուն ետին անոնք գրկեցին զիրար ու անյագօրէն սիրուըտեցան, մոռնալով ժամը, վայրը եւ վտանգը եւ բոլորովին անձնատուր այն յափշտակող երանութեան զոր առաջին անգամ կը վայելէին հիմա:

Նորէն իրարմէ բաժնուեցան. Տայանա իր արցունքները սրբեց պզտիկ թաշկինակով մը ու կակազեց.

— Ինեթո՛ւկ, ինչո՞ւ մինչեւ հիմա չըսիր թէ կը սիրէիր զիս...

— Հապա դո՞ւն, խենթ աղջիկ, ինչո՞ւ համար առիթ մը չստեղծեցիր որ ըսէի. կը յիշե՞ս այն օրը երբ միասին թէյ կ'առնէինք ձեր տունը... որեւէ բան չհասկցուցիր. մինչդեռ ես իմ հասկըս եկած ըրի... Բայց այն ատեն քեզի հազիւ թէ կը ճանչնայի եւ պէտք է վստահ ըլլայի...

Անյագօրէն իրարու աչքի մէջ նայեցան՝ բոլորովին անհաղորդ իրենց շրջապատին ու երջանկութեամբ գինովցած: Դարձեալ տարփոտ համբոյրներ փոխանակեցին ու իրար գրկեցին: Յետոյ հեւալով բաժնուեցան ու Տայանան փափաքոտ, ցած ձայնով.

— Տակաւին կրնանք այստեղ մնալ չվերադառնանք, կ'ըլլա՞յ. հին պալատ մը ու գեղեցիկ պարտէզներ կան. եկուր երթանք պտտինք՝ թէեւ թէեւ, որ պէտք բոլորովին համոզուիմ թէ իմս ես քիչ մը ատեն... Նորէն միայն պիտի մնամ յուսով եւ քու մասին պիտի մտածեմ ...

— Ինչպէս որ կ'ուզես, հոգիս...

Սուխոն աղջկան թեւը մտաւ ու իր ափին մէջ սեղմեց անոր մատները: Յետոյ ազատ կերպով լուսաւորուած սենեակներէն անցնելով, դանդաղ քալելով հասան շէնքին գլխաւոր մուտքին առջեւ:

— Հոգիս, կ'ուզեմ նորէն լսել այդ բառերը զորս քիչ մը առաջ արտասանեցիր — «քեզ այնքան կը սիրեմ»...

(Շար.)

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԵՐ ՆՈՐԱԳԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ԵՐԴՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սառուար բազմու- թիւն ու անօրինակ խանդավա- ռութիւնը պերճախօս փաստն ե- ղան այն բուռն հետաքրքրու- թեան, որ երեւան եկաւ մեր ամբողջ բանիմաց հայրենակիցներուն մէջ, Յուլիս 2ին, Շաբաթ գիշեր, Շահ- նէեան սրահը.

Գիտի երեւա ու.

— Անշուշտ, ի՞նչպէս կարելի է երթալ:

Ճի՞շդ է որ երդման արարողու- թիւն տեղի պիտի ունենայ...

Տղա՞յ ես ...

Եւ գետ այսպիսի բազմաթիւ հարց ու պատասխաններ շաբաթ մը առաջ, ամէն բերան, գիւղէ գիւղ ու թաղէ թաղ.

Ժամանակէն առաջ, բազմութիւնը հասիլ սկսած էր:

Տեղ չկայ ...

Բաց կ'ուշանանք, մօտիկ չըլլիր.

— Ոտքի կը կենանք . .

Բեմը զարդարուած է եռագոյնով, պաճուճ հերոսներու նկարներով:

Բեմին մէկ կողմը դրուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիրներուն եղբայրութեան մեծադիր նկարը, միւս կողմը՝ Հ. Յ. Դ. գերանշանը:

Ժամը 9ուկէսն է եւ անհա բեմ կը բարձրանայ ընկեր Վ. Իշխանեան, օրուան նախագահին եւ ուրիշ ընկերոջ ...

Ընկեր Ե. Պօղիկեան Երջ կամի ... կողմէ կ'ըսէ բացման խօսքը, բա- ցատրելով ... խմասար

Խումբ մը ընկերներ կ'երգեն «Մեր Հայրենիք»: Քանի մը ընկերներ կ'արտասանեն:

Անհամբեր են շատերը:

Նոր ընկերներ հին ընկերներու մէջ ծանօթ դէմքեր կ'որոնեն:

Հին ընկերներ կը փորձեն նոր ըն- կերները ճանաչնալ:

Լսած են որ վերջին մէկուկէս ամ- սուան ընթացքին հարիւրաւոր մը նո- րագիրներ ընդունուած են մեր շար- քերու մէջ:

Հպարտ են, ուրախ: Կ'ուզեն ճանչ- նալ բոլորը, համբուրել, շնորհաւո- րել:

Բայց հոն չէն բոլոր նորագիրները, ոմանք գիշերային աշխատանքի, ու- րիշներ տեղի հեռաւորութեան պատ- ճառով կը բացակային, իրենց բացա- տրագիրերը ղրկելով Շրջանային կո- միտէին:

Ինչպէս չբացակային Մոնփէլիէէ «Ռ'շխան» խումբի նորագիրները, որոնք աւելի քան հարիւր քիլոմեթր հեռու են մեզմէ:

Նիկօլ - Դումանը (Կարտան) փոքր ունի, յաջորդ օրը ներկայացում պիտի տան եւ հեռու են:

Եւ դեռ ուրիշներ, ուրիշներ, միայն յարգելի պատճառներով բացակայ...:

Ներկայ են «Վրէժ», «Թաթուլ», «Մարզպետ», «Վարանդեան», «Համազասպ» խումբերու, «Վռամեան», «Ակնունի» ենթակոմիտէներու նորա- գիրները.

— Խօսքը ընկեր Իշխանեանին է, կը յայտարարէ ընկեր նախագահը:

Բուռն ծափերու մէջ կ'երեւայ ըն- կեր Իշխանեան, որ իր յատուկ պեր- ճախօսութեամբ մօտ մէկուկէս ժամ կը խօսի Հ. Յ. Դ. եւ Դաշնակցականի առաքինութիւններու մասին, մի առ մի կը թուէ պատճառները, որոնք ծնունդ տուին Դաշնակցութեան, կը վերլուծէ կարգ մը կարեւոր հարցեր, սկիզբէն մինչեւ վերջը ունկնդիրները պահելով լարուած վիճակի մը մէջ:

Ընկերոջ ճառէն վերջը, նախագահը կը հրաւիրէ բոլորը ոտքի կանգնելու:

Խօսքը նորէն ընկեր Իշխանեանին է, որ կ'արտասանէ նուիրական երդումի բանաձեւը:

Յուզիչ է տեսարանը: Շատեր կը փղձկին: Բոլոր ձեռքերը տարածուած են դէպի վեր:

Երկիւղածութեամբ ու ջերմեռանդ կը կրկնուին երդումին բառերը:

Այսպաութեան աստուածոյ ոգին կը սաւառնի սրահին մէջ, կ'անցնի հե- րոսներու նկարներուն, զինանշանի ե- ռագոյնի առջեւէն ու կ'երթայ խորա- ռուղուիլ մեր նոր ընկերներու հոգիներուն մէջ:

Սրբազան հաղորդութիւն մը իրա- ւամբ, նահատակուած եւ ողջ մնացած հին ու նոր ընկերներու միջեւ:

Երդում ...

Բայց ո՞վ կը չափէ խորութիւնն ու զօրութիւնը այս բառին, ով կրնայ արտասանել այդ բառը առանց սար- սուռի:

Երդումներուն երդումն է ան, վա- ւերն ալ, այդ արարողութեամբ մեր նորագիրները կուգան կամովին յեղա- փոխութեան սեղանին ողջակիզելու ի- րենք զիրենք: Անոնք կը գերադասեն յաւիտենականը անցաւորէն, կ'ուզեն, կ'ուխտեն չխնայել ամէն բան, նոյն- իսկ իրենց կեանքն ու արիւնը, յանուն ժողովուրդի փրկութեան, յանուն Անիսի ու Միացեալ Հայաստանի:

Այդպէս չէ՞ր նաեւ երէկ:

Այդպէս երդուեցան Քրիստափոր ու Զաւարեանը, Ռոստոմն ու Արամը, Վռամեանն ու Վարդգէսը, բոլորը, դրէի ու զէնքի տիտանները մեր:

Ու քառասունութ տարիներ շարու- նակ, արիւնի ճամբաներու վրայ տե- նող ու հերոսական մահով անմահա- ցողներու բանակներն ու փաղանգները այդպէս ուխտ ըրին:

Երդումը կը վերջանայ

Սրահը կը թնդայ միաձայն ու մար- տաղոտ երգով, «Մշակ բանուո- ր ով»

Արարողութիւնը վերջացած է:

Հին ընկերներ, համակիրներ կը մօ- տենան նորագիրներուն, կը շնորհաւո- րեն, կը համբուրուին:

Ու ոչ ոք կ'ուզէ բաժնուիլ ...

Ողջո՜յն մեր նորագիր ընկերնե- րուն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Կրօնական մոլեռանդութեամբ, դա- ստիարակուած են ձախողման: Մեր ժողովուրդի բարեմիտ խաւերն ալ սփ- ռ/ անդրադառնան պատուէլիներու կ'ըմէ չեանին նոյատակով դործուած չարիքներուն:

Մեր բարեմիտ ժողովուրդը պէտք է հասկնայ թէ իրենց զաւակներու կրօ- նական դաստիարակութիւնը միսիոնար- ներու ձեռքով չէ որ պիտի կատար- ուի: Ուշ չէ, եւ Մարսէյլոյ դաղու- թը ամէն շրջանի մէջ անոնց արժանի դասը պէտք է տայ:

Եթէ օտար միսիոնարներու զրկելիք իրենց բարւոք ծառայութեան ցանկե- րէ չեն կրնար լեցնել վասն մամոնայի, թուրքերը մեզ իրենց «եղբայրակից- ներ» կը յայտարարեն հրապարակաւ, թող հոն երթան եւ անոնց բարոյն երկնքի մեծութիւնն ու փառքը: Մենք դայն կը ճանչնանք դարերէ ի վեր եւ պէտք չունինք իրենց «բարի» քարո- զութիւններուն:

ՀԵԹԱՆՈՍ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Յուլիս 3ին տեղի ունեցաւ, Լիլա- Գոնեօլէի, Փրէ Ս. Ժէրվէի շրջանին մէջ, դպրոցական հանդէս մը, ուր նոյն օրը կատարուեցաւ նաեւ Գաղոյա Ծաչի Նորակազմ մասնաճիւղին բա- ցումը:

Ժամը 3ին վարչութեան անդամու- հիներէն Տիկին Եազըճեան, հանդէսը բացուած յայտարարեց, որմէ վերջ, դպրոցի ուսուցչուհին Տիկին Խաչիկ- եան քանի մը խօսքով բացատրեց թէ ինչ դժուար պայմաններու մէջ սանդ- ծուեցաւ այդ դասընթացքը: Հազիւ կրցած են սրահ մը գտնել եւ դպրոցը բանալ Նոյեմբերի կէսին եւ շարու- նակուեր է մինչեւ յունիսի վերջը: Այդ կարճ ժամանակին մէջ մեր մա- նուկները կրցան օգտուիլ մեր սպա- սածէն աւելիով եւ առանց դժգոհու- թեան ստիպով կը վազէին ամէն հինգ- շաբթի, նկատի չառնելով որ այդ մէկ օրը կրնային հանգստանալ եւ ա- ւելի շատ զուարճանալ, տարբեր խա- ղերով:

Երբ վարագոյրը բացուեցաւ, տա- ղէն մօտ 25 աշակերտներ, մանչ եւ աղջիկ, շարուած էին կարգով: Առա- ջին շարքին վրայի տղոց կուրծքը զար- դարուած էր ոսկետառ գրերով. — «Մանուկ մը կրթել ազգ մը կրթել ը- ռել է»: Խումբը սկսաւ երգել, — «Հայկ ու Վարդան» «Մայր Արաքսի» եւ կ'ձայն Մօսին կ'երգէր Դեպանուշ Լուսինեան, իր քաղցր ձայնով: Ետ- կար պիտի ըլլար յիշել խմբերգներն եւ արտասանութիւնները: Ներկանե- րուն ուշադրութիւնը գրաւեց Անգինէ Պզտիկեան: Բոլորս ալ կը զարմանա- յինք թէ ինչպէս այսչափ քիչ ժամա- նակի մէջ այնքան լաւ կրնան արտա- սանել: Ցետոյ տեղի ունեցաւ կատա- կերգ մը, հինգ փոքրիկներու կող- մէ, որոնք կատարեցին պէտք հագուած, երգեցին ու ցատկեցին եւ ժողովուրդը զուարճացուցին, ապա ծաղիկներու երգախաղն պարը: Ամէն մէկը ծաղիկ մը կը ներկայացնէր թէ իր հագուս- տի գոյնով թէ գլխուն պսակով: Սի- րուն էին նաեւ պարուհիները «Մաթօ - պապա» քառեակը, որոնց գերակատար- ներն էին Ժամագործեան Վարդգէս, Սարգսեան Արտաւազդ եւ Թէյեան Կարօ, որ խաղական «Մաթօ-պապա»ի մը դերին մէջն էր: «Դառնուկի» խաղը նոյնպէս լաւ էր, բայց դերակատար- ները լաւ չէին սորված իրենց դերերը. ամենավերջին խաղն էր «Դատարկը»: Շնորհաւորելի է նաեւ Օր. Ազա Թո- րոսեան որ դաշնակով կ'ընկերանար: Ջերմ ծափերու մէջ վերջացաւ դպրո- ցական բաժինը:

Ժամը չորսին Փարիզի վարչութեան անդամները դպրոցի տղոցը բաժնեցին շոքոլա եւ փոքրիկ փէն, յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Տիկին Էլլէն Բիւզանդ, որ խօսեցաւ մասնաճիւղի բացման առթիւ: Տիկինը ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ խանդավառ ճառով մը խը- րախուսեց ներկաները, որ ուժով փա- րին այս գործին, քանի որ անոր նպա- տակը՝ Հայը Հայ պահել է, մինչեւ որ ան հասնի իր նպատակին, այսինքն կ'ունենայ իր ազատ հայրենիքը: Գ. Խաչին գործը ներկայիս միայն վէր- քեր կապել չէ, այլեւ պաշտպանել մեր մանուկները օտարացումէ, պա- հել զանոնք առողջ ու կայտառ, անոր համար ոչ մէկ ջանք չի խնայուիր այս կազմակերպութեան կեդրոնէն, ինչ որ դուք կը տեսնէք ձեր իսկ աչքերով: Մէկ ժամ տեւող այս գեղեցիկ ճառը վերջացաւ ծափերու մէջ:

Ցետոյ բեմ բարձրացաւ Նորակազմ մասնաճիւղի վարչութեան անդամու- հիներէն, Տիկին Ալիս Կիւլիսեան որ ուղերձ մը կարդաց, ծնողներու եւ կարչութեան կողմէ շնորհակալու- թիւն յայտնելով նախ Փարիզի մաս- նաճիւղի վարչութեան, եւ երկրորդ Տիկին Խաչիկեանի, որ թէ դպրոցին հոգը միանակը տարեր է եւ պատրաս- տեր այս գեղեցիկ հանդէսը եւ թէ Նորակազմ մասնաճիւղին մէջ առանձ- նեւ է աշխատանքի ամենամեծ բա- ժինը: Այս առթիւ գեղեցիկ թաղար մը նուիրեց բոլորին կողմէ:

Ամէնէն վերջ սկսաւ եւրոպական պարերը: Ներկաները բոլորուած սե- ղաններու շուրջը ուրախ ժամեր ան- ցուցին, ճաշակելով համեղ ուտելիք- ներ նուիրուած անդամ - անդամու- հիներու կողմէ: Մէջ ընդ մէջ երգուե- ցան երգեր, որոնք մեծ խանդավառու- թիւն առեղծեցին: Ինչպէս միշտ այս անգամ ալ մեր հանդէսներուն փայլ տուին Տիկին Ցակոբեան, Օր. Գո- եաղեան, Գ. Գարեգին եւ Գ. Շաիկ- եան, երգելով գեղեցիկ կտորներ եւ մինչեւ կէս գիշեր ապրեցանք խանդա- վառ մթնոլորտի մը մէջ:

Բոլոր անգամ անդամուհիները մը- րաջան կ'աշխատէին գոհ ձգել եկող հիւրերը, որոնք շնորհաւորելով նոր մասնաճիւղը, փափաք յայտնեցին ա- ւելի յաճախ վայելել այսպիսի հան- դէսներ:

Ներկայ մը

ԼՈՒՐԵՐ ՊՐԻՒՍԵԼԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՊՐԻՒՍԷԼ. Անցեալ կիրակի, Պրիւ- սէլի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը գրօսական պտոյտ մը կազմակերպած էր դէպի Հոլանտա: Բազմաթիւ ան- դամներ եւ անդամուհիներ իրենց ըն- տանիքներով մասնակցեցան շոգենա- ւային այդ պտոյտին, որ 8 ժամ տե- ւեց երթ ու դարձ, եւ առիթ ընծայեց երիտասարդութեան հաճելի ու զը- ւարթ օր մը անցնելու:

Միւթեան միութեան գրադարանի յանձնախումբը ծրագրած է այս տա- րեշրջանին համար կազմակերպել գը- րական մրցում մը:

Մրցումի նիւթ ընտրուած է նորա- վէպ մը Պելճիոյ հայ կեանքէն: Այդ առթիւ կազմուած է երեք անդամէ բաղկացած մխութ մը, որ պիտի հսկէ մրցումին, քննելով նորավէպին գե- ղարուեստական արժէքն ու լեզուն, եւ ապա սահմանելու համար նախա- պէս որոշուած Ա. եւ Բ. կարգի մըր- ցանակները:

** Գ. Արշակ Չօպանեանի գրական գործունէութեան յոբելեանին առթիւ, հանդէս մը պիտի սարքուի յառաջի- կայ սեպտեմբերին, նախաձեռնու- թեամբ գաղթ. վարչութեան:

Հ. Տէրունի

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՃՈՌՆԻ ԲԱՐՔԵՐ

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկա- վարներուն օրկանը, խմբագրականի մը մէջ խստօրէն կը ծաղկէ կարգ մը բարքեր որոնք միայն Ամերիկայի յա- տուկ չեն (28 Յունիս).

— «Դաշտային հանդէսներու եղա- նակը մեզ կը պարտադրէ մէկ քանի անհրաժեշտ դիտողութեանց, ասիա- կան կարգ մը բարքերու եւ երեւոյթ- ներու դէմ, որոնց տեղ՝ ամէն Հայ կը բաղձայ աւելի նուրբ ճաշակ եւ առհմրկ շնորհներ տեսնել:

Բարենորոգչական խաչակրութեան մը եռանդը չէ որ մեզ կը մղէ մեր ժո- ղովուրդին լուրջ ուշադրութիւնը դարձնել կեդրոնացնելու այն անճոռ- նի թրքական եղանակներուն, պարե- րուն եւ ձանձրացուցիչ ձայնարձա- կութեանց վրայ, զորս անարդարանա- լի մասյնութիւն մը կը յամառի յա- ւերժացնել ամերիկահայ ընկերային կեանքին մէջ, եւ այս առհաւական դարձած ասխականութիւնը նոյն իսկ հրապուրիչ դարձնել Ամերիկայի մէջ ծնած ու կրթուած նոր երիտասար- դութեան:

Ըսենք նաեւ որ, հանդէսներու, քը- լիւպներու եւ ընկերական ամէն տե- սակ հաւաքոյթներու մէջ, «բարե- նորոգեալ» Քէմալականներէն իսկ մերժուած թրքական անճոռնի ե- ղանակներու վրայ՝ հայ հայրենասի- րութեան առելութեան կրակներն ալ չենք ուզեր տեղացնել, թէեւ ապշելով կ'առչինք ասիական առհաւութեան ներգործութեան վրայ՝ որ մեր ժողո- վուրդին բնաւորութիւնն ու բարքերը կաղապարած է: Այս կաղապարումն ալ կ'երեւի այնքան ամուր է որ լեռ- վին անկարելի կը թուի Հայը դար- ձնել ճաշակի տէր, զայն նրբացնել ու արդիականացնել, մինչդեռ Թուրքը, այսպիսի վերանորոգման մը համար մեծ ջանք կը կատարէ: Կը զարմա- նանք մասնաւորապէս՝ ազգասէր, յե- ղափոխական, կուսակցական Հայե- րու վրայ, որոնք դեռ կարող եղած չեն ըմբռնելու որ, երբ թրքական ե- ղանակներու հրապոյրին կը խառ- նուի օղիի բուրումը եւ կ'արթննայ ա- սիականութիւնը, անիկա մէկ վայր- կեանի մէջ կը քանդէ այն ամբողջ ջանքը, զոր հայ մշակոյթը ու հայրե- նասիրութիւնը կատարած են ու կը կատարեն՝ հայկական զգացումին մէջ խնդրելու համար յուրի ազդեցութիւ- նը մեզի համար առելի թրքութեան մը, զոր Թուրքեր իսկ իրենց վրայէն թօթափել կ'աշխատին:

Իրենց երակներուն մէջ կարմիր ա- րիւն ունեցող Հայեր ինչպէ՞ս կարող են իրենց բարքերուն ու բարոյակա- նին մէջ ա՛յնքան մեզկ ու թոյլ թըր- քականէն այլասերած ըլլալ, որ ցեղի նման իրենց մասյնութեան վրայ փա- կած, իրենց բնութեան հետ ձուլուա- ցած կը պահեն՝ մեր հանդիսավայրե- րէն տարածուող թրքական եղանակ- ներէն իսկ արծարծուած մեղկ ու պո- ռոտ ասիական բարքերը:

Միթէ հայկական արժանապատուու- թեան եւ ազգային հպարտութեան կենսական զգացումներուն չա՞րժեր զոհել կարգ մը սովորական հաճոյք- ներ:

Միթէ ազգային ճաշակի ամենա- դոյզն նշոյլը չէ՞ մնացած թրքական եղանակներէն եւ պարերէն հոգեւին գերուած Հայերու մէջ:

Ի՞նչ կ'արժէ Հայուն պարծանքն իր գերազանց մշակոյթին, իր պատմու- թեան եւ աւանդութեան, իր եկեղեց- ւոյն, գրականութեան եւ գեղարուեստ- ին մասին, երբ՝ կոյր ու խուլ հան- դէպ քաղաքակրթուած Ամերիկայի նուրբ ճաշակին ու ազնիւ բարքերուն, մեր համայնքն իր հանդէսներուն եւ հաւաքոյթներուն առթիւ՝ հայկական կեանքի մէջ կը բերէ ու կը տնկէ ան- ճոռնի թրքութիւն մը, անոր թրքա- կան ծամածռել, ոճպայն ու հոգա- հարել ձայնարկութիւններովը, մինչ այս հայկական հանդէսներուն ամէն մէկը սարքուած է դարմանելու հա- մար անիծեալ Թուրք ոճրագործներու պատճառած աղէտին բազմազան վը- նասները:

Մենք՝ սքանչելի մշակոյթ ունինք, բարեկամներս, կենսապաշտու- թեամբ կայտառ եւ զուարթութեամբ առլի գեղջկական երգեր ու պարեր ունինք, թող Զնդուշեն պարէ իր կուռ պարը Հայաստանի հին ու նոր ժողովրդային սքանչելի երգերուն ու- մեղ ու ներդաշնակ եղանակներով, եւ դուք պիտի տեսնէք աւելի մեծ խանդավառութիւն հաւաքոյթի մը մէջ, թող Սեբաստացին պարէ իր առնական շուրջ-պարը, եւ դուք պիտի տեսնէք, թէ ո՛րքան շնորհ ընդելուզ- ուած է առողջ հայկականութեան մը հետ, մինչդեռ սա ողորմելի մարդը՝ որուն հանդերձներն ալ վրայէն կը կախուին, ի՜նչ կայուն, իգականա- ցած թրքական պար է, պարի ի՜նչ հեգնանք ու զաւեշտ է որ կը ցուցա- դրէ արեւելեան նուազածութեան հետ:

Այս խեղճուկրակ երեւոյթները կը յաւերժանան մեր համայնքին մէջ, որովհետեւ շատեր կը խորհին, թէ ժողովուրդը թրքական եղանակ եւ «արեւելեան» նուագածութիւն կը պա- հանջէ: Ժողովուրդն ալ, իր հաւաքա- կան անհատականութեան մէջ կը նը- մանի որեւէ անհատի՝ որ լաւ բան կը սիրէ երբ լաւագոյնին ճաշակը կը մը- շակէք իր մէջ»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԻՒՂԱՑԻ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Ու լուիկ մնջիկ կ'աշխատէր ըսին ի- րենց սպասուհիին համար տանտի- կինք:

Դժուար էր անոր այս լռութիւնը բացատրելը: Բայց այս լռութիւնը կը սիրէին, ու ատոր համար, իրենք ալ լուիկ մնջիկ, առանց բան հասկցնելու, սկսան սիրել իրենց գաւառացի սպա- սուհին:

Հիմակ, լռութենէն կուգար իրենց աչքը:

X

Երբ Արփինէ աշակերտուհի էր ազգային վարժարանին, իր ճամ- բուն վրայ, երկաթագործին խանու- թին առջեւ կը կենային աղջիկներով: Տեսարանը՝ ուրիշ տեսարան մը կ'ար- թնցնէր իր մտքին մէջ, երբ սալին վը- րայ՝ կը ծեծէին կարմրած երկաթը, ու դուռնատր աստղերու նման կայ- ծերը՝ աղբիւր մը կը շինէին լուսաւոր խանութին մէջ: Տղայ էին ու կը նա- յէին իրենք, ուրիշ, աւելի խորհրդա- ւոր լոյս մըն ալ՝ իրենց երեսին վրայ ճառագայթած:

Ու Արփինէ, շատ կը սիրէր նայիլ երիտասարդ աշկերտին, որուն կուրծ- քը բաց ու սօթտուած թեզնիքները, երբ սալին կ'իջնէր մուրճը, ձայն մը ամէն անգամ մուրճին կ'ընկերանար, ուժ կուտար անոր: Չէր գիտեր Ար- փինէ, ի՞նչ կար, այս ձայնը բան մը արթնցուցած էր իր ներսը, ու դառն- րը պատրաստած առնն օր մը, «ուժի մը ձայնը», ըսաւ ինքնիրեն: Սիրտէն կուգար ան: Ու երբ ամէն հեղ, երկա- թագործին խանութին առջեւէն կ'անց- նէր, թեթեւ թեթեւ այդ ձայնը կ'ըն- կերանար իրեն, ու սրտի պէս կը բա- բախէր իր սրտին մէջ:

Իր սիրտը բանի մը կը պատրաստ- ուէր այդ օրերուն, ու ամէն տեղ, ուր, որ կ'երթար, դաշտերուն մէջ մանաւանդ, գործաւորները երբ կը տեսնէր, ուրախութիւն կուգար վը- րան, ու անոնց նայած ատեն, անոնք իր աչքերուն՝ հսկաներու պէս կ'երե- ւային յաղթանդամ: Կարծես բնու- թիւնը անոնց մէջն էր, ու կ'աշխա- տէին անոնք ուրախ զուարթ, ու կը լսէր ուժին ձայնը ամէն դի:

Ու երկաթագործին աշկերտը, իր մօրը հետ թէեւ օրը օրին ապրող աղ- դայ մը, երբ ամուսնութեան ուղեց դէնքը, համբուրեց, համբուրեց իր հօրը ու մօրը երեսները, ու այս՛, հայրիկ, այս՛, մայրիկ ըսաւ, ու շատ մը պատմութիւններ ըրաւ անոնց: Իր ձայնը կը հնչէր մաքուր մաքուր, իր ձայնը ուժ մըն էր որովհետեւ...

Ու երբ միամինակ կը մնային տու- նին մէջ երկու քոյրերը, իրենց քով կը կանչէին Արփինէն, ու մօտիկ կ'ը- նէին անոր այս պատմութիւնները.

— «Երջանկութեան ո՞ր պատմու- թիւնը ըսեմ ձեզի», կը հարցնէր Ար- փինէ երկու քոյրերուն: Ու անոնք, —«բոլոր ամուսնութեանց դրուագներէն մէկը, տիկին Արփինէ», կ'ըսէին ու կը սպասէին:

Թարմ էին իր պատմութիւնները: Տաքուկ բան մը կար անոնց մէջ:

Դրուագ մը իր ամուսնոյն կեան- քէն:

Ու երբ լմնցաւ, «քաղաքին ծայրը, ըստ, դաշտերը տանող ճամբուն վը- րայ, երկաթագործի խանութ մը ու- նէր ամուսինս: Անցուդարձը ու Աս- տուծոյ բարեւը պակաս չէին օրն ի բուն: Ամէն մարդ ըսելիք մը ունէր: Մուրճը ձեռքը, երբ կը ծեծէր երկա- թը սալին վրայ, միշտ կ'երգէր կամ կը խօսէր իր քովը գտնուողներուն հետ: Լաւ արհեստաւոր մըն», կ'ըսէին գինը ճանչցողները:

Իր ամուսինը կը նմանէր այն մար- դոց, որոնց մէջ բնութիւնը քաղցրու- թիւն մը կը դնէ: Ու այս մարդուն կեանքին մէջ, ամէն բան իր սրտին պայծառութիւնը ունէր: Ու «ամէն մարդ այս մարդուն պէս չի կրնար ըլ- լալ», կ'ըսէին, մանաւանդ երբ հայրը ու որդի, կը խօսակցէին իրարու բա- րեկամներու պէս:

Տեսարան մըն էր այս խօսակցու- թիւնը:

Իր տղան երբեմն, խնդալով կ'անց- նէր օճախին առջեւ, ու փքոցը կը քա- շէր: Մինչ մոխիրները կը թաչէին խանութին մէջ ու բոցը կ'երգէր, յաղ- թելու տեղ, իր տղան ալ, իր ծիծաղ- ները կը խառնէր կրակին, կամ բան մը կ'երգէր: Երբ իր հայրը կը պօ- ռար, «բաւական է, փքոցը գոցէ- ցուր», կատակարմիր կտրած, Տիգրան կարմիր ժպիտով մը կը նայէր իր հօ- րը:

Փքոցը պատմութիւն մըն էր եղած խանութին մէջ: Աշակերտները, մէկ երկու օր կը մնային, ու ալ չէին վե- րադառնար: Այն ատեն, անոնց պա- կասը կը լեցնէր անմիջապէս Արփի- նէն, ու օճախին առջեւը անցած, փը- քոցը կը քաշէր տեսակ մը գոհունա- կութեամբ՝ իր տղուն պէս: Երբեմն ալ, կըն- կան խօսակցութիւնն ալ այս պահուն, ուրիշ կենդանութիւն կուտար խա- նութին:

Ու, «իմ ամուսինս, օճախին առջեւ տեսնելու էիք», ըսաւ Արփինէ, երբ երկու քոյրերը հարցուցին՝ թէ շատ մը գաւառացիներուն պէս յաղթան- դամ եւ ուժո՞վ էր ան: «Ինչպէ՞ս նը- կարագրեմ ձեզի», պատասխանեց Ար- փինէ, ի՞նչ որ ըսեմ, տղուս նկարա- գրութիւնը ըրած պիտի ըլլամ, միայն սա էր տարբերութիւնը որ, ամուսինս երկայն ու սեւ պեխեր ունէր բոլոր մեր քաղաքացիներուն պէս: Սօթտած թեզնիքները ու մազոտ կուրծքը բաց, երբ կրակին մէջ կը խօթէր երկաթը, ուած Հերակլէսը միտքս կ'իյնար: Աչքերը այդ պահուն այնքա՛ն կը փայ- լէին որ, կրակին բոցէն աւելի բան մը կը տեսնէիր անոնց մէջ:

Ու երբ իր տղուն տարիքը հարցուե- ցին, «տղաս տասնըութը տարեկան էր», ըսաւ Արփինէ, երբ Փարիզ եկաւ ուսանելու: Միշտ կը գրէր: Առջին անգամն ինկանք պատերազմի շրջանին: Ամուսինս մեռաւ, ու հիմակ, տղուս հետքն ալ կորսնցուցի: Շատ բաներ լսեցի, որո՞ւն հաւտամ: Զկրցայ գըտ- նել տղաս: Ինչո՞ւ մոռնամ այս բա- ները: Մայրերը բան չեն մոռնար կեանքի մէջ:

— «Շատ երիտասարդ էր տղաս: Հօրը պէս կրակոտ մէկն էր: Ան, գը- րել գիտէր: Կը գրէր ու տետրակներ կը լեցնէր: «Մայրիկ» ըսած ատենը սասնկ պահերու, կը հասկնայի որ լեցուն էր սիրտը: Իր աչքերը կը փա- լէին ու չէի կշտանար անոնցմով:

— «Դուք տեսած ունի՞ք աանկ աչքեր»:

— «Շատ աչքեր տեսած ենք», պա- տասխանեցին ու խնդացին երկու քոյ- րերը:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(2)

(Շար.)

տուԹեանց փակումէն ի վեր։ Շաբաթ օր քանուորներ վար կ՚առնէին գմբէթ-ներուն եւ զանգակատան խաչերը,— իբրեւ նախաքայլ քանդումի։ Կեդրոնական գմբէթին վրայ դրուած մեծ խաչը վար կախուած է շղթայի մը ծայրէն։ Այս եկեղեցին վերջերս վերանորոգուեցաւ մեծագումար ծախքով, օրթոտոքս հաւատացեալներու զոհողութեամբ։ Յեղափոխութենէն ի վեր այստեղ կը պահուէր ժամանակակից նուիրական պատկեր մը (պատկեր), զոր ժողովրդական աւանդութիւնը կը վերագրէ Ղուկաս առաքեալին։ Այս մասունքին ճակատագիրը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ հաւատացեալներուն. Եկեղեցին կը գտնուի Սթալինի ճամբուն վրայ որ իր ամառանոցը կ՚առաջնորդէ։ Սթալինի հակակրօնական առնչութիւնը կը սկսի Թիֆլիսէն, երբ դպրանոց կը յաճախէր։ Սակայն քանդումին գլխաւոր պատճառը այն է որ քրիստոնէական մեծ տօներուն առԹիւ եկեղեցին պաշարուած էր անհամար բազմութիւններով որոնք համբերութեամբ կարգի կը սպասէին, երկար արարողութեանց գոնէ մէկ մասը տեսնելու համար։

Այժմ Մոսկուայի մէջ բաց մնացած միակ մեծ եկեղեցին կը գտնուի Էլոխովսկայա եւ նոյնպէս վտանգուած է. Նովկորոտի շնորհազուրկ մետրապոլիտը, Սէրգէյ, որ 11 տարիէ ի վեր պատրիարքի պաշտօնը կը վարէր եւ կանոնաւորապէս կը պատարագէր փակուած եկեղեցիին մէջ, պաշտօնական մամուլին կողմէ կ՚ամբաստանուի իբրեւ գործակից Փաշական պետութեանց գործակալներուն։

Նոր խռովութիւններ Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն Թէ երկուշաբթի օր նոր դէպքեր պատահեցան Հայֆայի մէջ։ Սպաննուեցան 10է աւելի մարդիկ։ Աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն վիրաւորները, որոնց մէջ կը գտնուին անգլիացի սպաներ եւ զինուորներ։

Հայֆայի կեդրոնին մէջ Արաբները քարկոծեցին պահականոցը, ռումբ մը նետելէ վերջ համրակառքի մը վրայ որ լեցուած էր Հրեաներով։ Ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ պարապ փամփուշտներով, եւ երբ ամբոխը մերժեց հեռանալ, անգլիացի նաւաստիներ յարձակում գործեցին սուիններով։ Նազարէթի մէջ ալ երկու ռումբեր նետուեցան հրէական համրակառքի մը վրայ։ Ռումբ նետուեցաւ նաեւ Երուսաղէմի հին քաղաքին վրայ։ Հեռագիր եւ հեռաձայնի թելերը կտրուած են շատ մը վայրերու մէջ։ Հայֆայի արաբական բոլոր խանութները փակուած են, իսկ բաց մնացած հրէական խանութները կը քարկոծուին, հակառակ ցամաքային եւ ծովային զինուորներու պաշտպանութեան։ Հայֆայի հարաւային մասին մէջ 300 Արաբներ յարձակեցան հրէական գաղութի մը վրայ, վիրաւորելով շատ մը բնակիչներ։ Թուլքարէմի մէջ ահաբեկիչներ սափրիչի մը խանութը խուժելով տեղն ու տեղը սպաննեցին ոստիկանական քննիչ մը, Արաբ, երբ կ՚ածիլուէր։

Այդ օրը Պաղեստին հասան Եգիպտոսէն ղրկուած օժանդակ զինուորներ։

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, պատասխանելով զանազան հարցումներու, գաղթային նախարարը հաւաստեց Թէ կառավարութիւնը ձեռք առած է բոլոր անհրաժեշտ միջոցները, կարգը հաստատելու համար եւ Թէ նոր զինուորներ պիտի ղրկուին։

Նիւ Եորքէն Փարիզ 16 ժամ ... ժամէն

Ամերիկացի օդաչու մը, Հօուըրտ Հիւզ, որ միլիոններ դիզած է իբրեւ շարժանկարի արտադրիչ եւ որ անցեալ շաբթու ձեռնարկած էր աշխարհի շրջանը կատարելու, յաջողեցաւ կոտրել համաշխարհային մրցանիշը։ Օդանաւորդը Նիւ Եորքէն Փարիզ, Պուռժէի օդակայանը հասաւ 16 ժամ 31 վայրկեանէն, երկուշաբթի իրիկուն ժամը 4.51ին։ Նիւ-Եորք-Փարիզ առաջին ուղղակի Թռիչքն է այս։ Գնդ. Լինտպէրկ նոյն ճամբան կտրած էր 33 ժամ 20 վայրկեանէն, մինչ նոր ախոյեանը շահած կ՚ըլլայ 16 ժամ եւ 49 վայրկեան։

Այս յաղթանակը անհամբերութիւն պատճառեց Մ. Նահանգներուն մէջ։ Թերթերը սիւնակներով նկարագրութիւններ կը հրատարակեն։ Օդաչուին կ՚ընկերանան երկու օդակայեր, անթելի մեքենավարը եւ մեքենագէտ մը։ Ցանդուղն օդանաւորդները հանգստանալէ անմիջապէս վերջը, գիշերուան ժամը 1.24ին ճամբայ ելան դէպի Մոսկուա։ Իրենց Թռիչքին ժամանակ միջին արագութիւնը եղած է 353 քիլոմեթր 980։

*** Օդանաւով աշխարհի շրջանը կատարելու առաջին փորձը տեղի ունեցաւ 1924ին, երեք ամերիկացի սպաներու կողմէ, եւ տեւեց 175 օր։ Երկրորդ փորձը կատարեց գերմանական ցէփլինը, սաւառնելով 20 օր եւ 4 ժամ։ Երրորդը՝ 1931ին, (Ամերիկացիներ), 8 օր եւ 15 ժամ եւ 51 վայրկեան տեւողութեամբ։ Չորրորդը՝ 1933ին, (դարձեալ Ամերիկացի), 7 օր, 13 ժամ, 50 վայրկեան։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԵԻՏԱԼԱԿԱՆ համաձայնութեան գործադրութեան մասին նոր տեսակցութիւն մը ունեցան Իտալիոյ արտաքին նախարարը եւ Հռոմի անգլիական դեսպանը։ Ճամբան բաւական հարթուած կը Թուի, քանի որ ընդհանուր համաձայնութիւն գոյացած է Սպանիոյ օտար կամաւորները ետ կանչելու համար։

ՍՊԱՆԻՈՅ օտար կամաւորներու յետս կոչման խնդիրը միշտ կը պարզենէ մեծ դժուարութիւններ։ Հակառակ գոյացած համաձայնութեան, կը կարծուի Թէ 3—5 ամիս պիտի տեւեն վերադարձի գործողութիւնները, եԹէ նոյնիսկ նոր բարդութիւններ չծագին։ Ամբողջ ծրագիրը, որ 2 750 000 անգլ. ոսկի պիտի արժէ, չի կրնար գործադրուիլ առանց Սպանիոյ երկու կառավարութեանց վերջնական հաւանութեան։

ԵՐԶՆԿԱՅԷՆ կը հեռագրեն Թէ ահռելի ողողումներ աւերեցին ամբողջ շրջանը։ Առաջին առԹիւ երեւան հանուեցան 19 մեռեալներ։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ Գերմաններու հարցին առԹիւ, գերմանական մամուլը նորէն կրակ կը տեղայ չեխական կառավարութեան դէմ, անոր վրայ ձգելով ապագայ բոլոր պատասխանատուութիւնները։ Այս առԹիւ կը պահանջէ որ Անգլիա միջամտէ, եԹէ իրապէս խաղաղութիւն կ՚ուզէ։

ՃԱՓՈՆ վճռապէս մերժեց որ եւ է օտար միջամտութիւն՝ չինական պատերազմին մէջ։

ԻՐԱՆԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ (Պարսկաստան) պայմանագրութիւններ կնքեց երկու գերմանական ընկերութեանց հետ, երկաթի հանքեր շահագործելու համար Թէհրանէն 20 քիլոմեթր հեռու։ Մասնագէտներ 30 միլիոն մարք կը հաշուեն այս պայմանագրութեանց արժէքը։ Ռ. Միութենէն վերջ, Գերմանիա երկրորդ տեղը կը բռնէ Իրանի արտաքին առեւտուրին մէջ։

ՖՐ. Կ ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆԻՆ Ա. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆ. Կապոյտ խաչի վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ մասնաճիւղերու կողմէ ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլլան յառաջիկայ Ուրբաթ օր Յուլիս 15ին, ժամը 11ին Gare Montparnasse: Ընկերութեան կողմէ սպասուած է հաւաքուիլ Ancienne gare Hall d'entrée (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը)։

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք։

ԴԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 14 ՅՈՒԼԻՍ JEUDI 14 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ - 14e Année No. 3782 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՆՈՒՆ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ...

Ի՞նչ օրհնութիւն է, որ եւ է ժողովուրդի համար, կարենալ տօնել իր յաղթանակները։ Մանաւանդ ազատութեան անունով կատարուած նուաճումները։

Այդպիսի յաղթանակի մը տարեդարձն է որ կը կատարուի այս երկրին մէջ, ամէն տարի յուլիս 14ին։ Յաղթանակ մը՝ ժողովրդական ու յեղափոխական, որ խորտակեց ներքին բռնութեան շղթաները, հաշակելու համար ազատութիւն, եղբայրութիւն եւ հաւասարութիւն։

Անշուշտ մէկ անգամէն չիրականացան յեղափոխութեան բոլոր բաղձանքները։

Մինչեւ այսօր ալ, նորէն առանձնաշնորհեալ դասակարգեր են որ կ'իշխեն ու կը վայելեն։ Միջնադարեան աւատապետութեան աւերակներուն վրայ բարձրացաւ ուրիշ ստրկատիրութիւն մը, — այն որ կը կոչուի քաղքենի - դրամատիրական։ Ազնուականութեան եւ հոգեւորութեան տապաններուն յաջորդեցին դրամատիրութեան եւ կալուածատիրութեան կամ ճարտարագործութեան իշխանները։ Եւ բազմութիւնները նորէն մնացին — մինչեւ այսօր ալ կը հեւան — «քաղաքակրթեալ», աւելի նուրբ լուծերու տակ։

Եւ սակայն, այս բոլորը չեն նսեմացներ 1789 յուլիս 14ի յեղափոխութեան խորութիւնն ու տարողութիւնը։

Ընդհակառակն, մինչեւ այսօր ալ, նոյնիսկ ծայրագոյն ձախակողմեան հոսանքները ներշնչումի, խանդավառութեան, խոյանքի աղբիւրներ կը գտնեն անոր մէջ։ Կը փորձեն խորացնել, ընդլայնել, ժողովրդականացնել անոր հիմնական սկզբունքները։

Ո՞րքան խօսուն է, այս տեսակէտէն, Ֆրանսայի բոլշեւիկներուն վարած քաղաքականութիւնը։ Շատ չըներ որ անոնք մասնաւոր շրջաբերականներ ալ հրատարակեցին, շարքերը գիտակցօրէն կապելու համար Յուլիս 14ի յեղափոխութեան [illegible]։

Ուշագրաւ է, դարձեալ, որ 1935էն ի վեր, յուլիս 14ի ազգային թափօրը Պաստիյէն դէպի Նասիոնի հրապարակը, կը կատարուի բոլոր ձախակողմեան տարրերու մասնակցութեամբ, — կուռ եւ հոծ բազմութիւններով։

Այդպէ՞ս էր որ կազմուեցաւ Ժողովրդական Ճակատը, հանդիսաւոր ուխտ մը պարտադրելով բոլորին։

Ինչ որ ալ ըլլան այդ ճակատին վրիպումները, կարելի չէ մխել անոր շնորհիւ իրականացած նուաճումները, ընկերային բարենորոգման տեսակէտէն։ Ինչպէս նոր շունչ մը ծաւալեցաւ այս երկրին մէջ, վարակելով ուրիշ երկիրներ ալ։

Ուրիշ խօսքով, նոյն պայքարն է որ կը շարունակուի յանուն ազատութեան, տարբեր պարագաներու մէջ։ Ցեղաշրջում՝ առանց արիւնահեղութեան։ Մարտնչում՝ բազմապիսի անարդարութեանց դէմ, յարաճուն բազմութեանց ճնշումով։ Արդիացում եւ խորացում հաստատուած կարգուսարքին՝ քուէներու միջոցով։

×

Ազատութեան պայքար մըն ալ մենք մղեցինք եւ կը մղենք տակաւին։ Ազատութիւն՝ տարրական, տառական իմաստով։ Եւ պայքար մը, որ իր նմանը չունի ազգերու պատմութեան մէջ, եթէ ոչ տեւողութեամբ, գոնէ արիւնահեղութեամբ։

«Զարկինք — զարկուեցանք», — եւ տակաւին ճամբուն կէսը հազիւ կտրած ենք։ Կտրուած ճամբուն վրան ալ, նորէն խաւարն է որ կը տիրապետէ։ Երբեմն լուսաւոր, բայց յաճախ անթափանցելի։

Իսկ ամէնէն քստմնելին. — նոյնիսկ այն ինչ որ նուաճում կրնար համարուիլ, քսան տարի վերջն ալ կը դառնայ վիճելի։ Առնուազն՝ անճանաչելի։

Յիշեցէք, օրինակի համար, այսօրուան հայրենիքը մինուճար։ Կամ սա վրդովիչ ելեւէջները որ կը խմորուին Միջերկրականի ափերուն վրայ...

Ի՞նչն էր որ պակսեցաւ մեզի, յանգելու համար այս նորագոյն յուսախաբութեանց։ Շատ աւելի դառն եւ ըմբոստացուցիչ։

Զոհողութեան ոգի՞ն։ Ճի՞գը թէ արիւնը։ Եւ կամ խե՞լքը։

Չմտնենք պատճառներու քննութեան մէջ, որոնք շատ հեռուները պիտի տանէին մեզ։

Կը բաւէ յիշեցնել, մեծ ժողովուրդի մը այս յեղափոխական տարեդարձին առթիւ ալ, թէ ամէն բանէ առաջ կը կարօտինք խոր, անսասան հաւատքի մը եւ գործօն վճռականութեան մը, նորէն լուսաւորելու համար մեր ճամբան, յանուն ազատութեան։

Թող Յուլիս Տասնչորսն ալ դառնայ, մեզի համար, կենդանի աղբիւր մը ներշնչումի եւ գործունէութեան, ինչպէս դարձեր է այս ժողովուրդին համար, տարբեր հասկացողութեամբ։

Ծով է եւ փոթորիկ՝ ժողովուրդներու կեանքը։

Մեծ թէ փոքր, այդ ամէնի ալեկոծութեան մէջ ի վերջոյ կը յաղթեն անոնք միայն որ օժտուած են դարերու իմաստութեամբ, — դիմանալ եւ պայքարիլ, յարատեւել եւ գործել։

Եթէ միջազգային դիւանագիտութեան լպրծուն ալիքներն են որ կը սպառնան, — չմոռնանք պատմութեան դասերը, այնքան պերճախօս եւ արիւնագանգ։

Եթէ լեռներ են որ կը ցցուին մեր առջեւ, սորվինք փնտռել գտնել անոնց կիրճերը։

Եթէ աւազուտքի մը առին ենք ինկեր, սերտենք լողալու արուեստը։

Իսկ ամէն բանէ առաջ, — հաւատանք մենք մեզի, չափելով խորութիւնը պարտադրուած ճիգին։ Ամփոփելով, կեդրոնացնելով, յարելով բոլոր ոյժերը։ Լեցնելով թափուր դիրքերը։ Եւ դիւրացնելով մեր գործելու մեթոտները։ Եւ գործելով, անընդհատ գործելով՝ մէկ ընդհանրական նշանաբանի տակ, — ինքնապաշտպանութիւն եւ ազատութիւն։

Այսպէս տօնած կ'ըլլանք, մենք ալ, Յուլիս 14ը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԵՒ ՕԴԻՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ՌԱԶՄԱՆԻԹ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն. — Այսօր, երկուշաբթի, տնտեսութեան նախարար Շաքիր Քէսէպիր կատարեց հիմնարկէքը քիմիական նոր գործարանի մը, Իզմիտի մէջ, — զինուորական արգիլեալ գօտի մը ուր կը գտնուի Թուրքիոյ նաւային կայանը՝ Մարմարայի վրայ։ Նախարարը շեշտեց իր ճառին մէջ.

— «Ամբողջ աշխարհ գիտէ որ Աթաթիւրքի արդիական Թուրքիան խաղաղութիւն կ'ուզէ. բայց միջազգային կացութիւնը կը հարկադրէ զգուշանալ։ Ահա թէ ինչու կ'ուզենք արագօրէն ստեղծել քիմիական ազգային գործարան մը, պաշտպանուելու համար բարբարոսական յարձակումներու դէմ»։

Արարողութեան ներկայ էին հազարաւոր հիւրեր, մէջն ըլլալով երեսփոխաններ, զինուորներ, ծովակալներ եւ կառավարական բարձր պաշտօնատարներ։

Նոր գործարանը կը շինուի գերմանական հաստատութեան մը կողմէ, յետաձգուած վճարումներով։ Ծախքը պիտի ըլլայ 350.000 անգլ. ոսկի։ Այս ձեռնարկը սկիզբն է քիմիական համեմատ ընդարձակ ծրագրի մը։ Պիտի շինուին ուրիշ բազմաթիւ գործարաններ — միայն տեղական հում նիւթեր գործածելով — արտադրելու համար անհրաժեշտ քանակութեամբ ռազմամթերք եւ քիմիական ամէն տեսակ նիւթեր։

*** Հիթլէր երկուշաբթի օր Պերլինի կուսակցական կեդրոնին մէջ ունկնդրութեան ընդունեց Թուրքիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, Մէնէմէնճիօղլու, որ Գերմանիա կը գտնուի առեւտրական բանակցութեանց համար։ Տեսակցութեան ներկայ էին նաեւ թրքական դեսպանը եւ Միւնիխի ընդհ. հիւպատոսը։

Տալատիէ կը գնահատէ Գերմանիոյ բռնած դիրքը

Վարչապետ Պ. Տալատիէ առջի օր ճառ մը խօսելով հացկերոյթի մը առթիւ, բացատրեց թէ անցեալ ամիսին չեխական տագնապը ծանր փորձ մը եղաւ աշխարհի խաղաղութեան, եւ «քիչ մնաց որ բազմաթիւ ժողովուրդներ անդարմանելի աղէտի մը մատնուէին։ Բայց, կարելի եղաւ առաջքը առնել, շնորհիւ բոլոր բարեացակամութեանց աջակցութեան, ուր Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի խաղաղասիրական վճռականութիւնը դիմաւորուեցաւ ուրիշ ազգերու եւ մասնաւորապէս Գերմանիոյ նոյն տրամադրութեամբ։ Կ'ուզեմ աւելցնել թէ այս առթիւ ֆրանսական կառավարութիւնը ուզեց վստահութիւն ընծայել այն խաղաղասիրական տենչերուն զորս Գերմանիոյ վարչապետը միշտ կ'արտայայտէ հրապարակաւ»։

Յիշելէ վերջ Ֆրանսայի հանդիսաւոր եւ նուիրական յանձնառութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, վարչապետը յայտարարեց. — «Ֆրանսա տողորուած է երկու զգացումներով. — 1. Երբեք առիթ չտալ գործադրելու այդ յանձնառութիւնները. — 2. Երբեք չուրանալ իր խօսքը, եթէ, դժբախտաբար, ի դերեւ ելլէ այդ յոյսը։ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Գերմանիա ջերմապէս շահագրգռուած են չեխական հարցին խաղաղ լուծումով եւ պատրաստ՝ օգնելու այդ ելքին։ Ես երբեք չեմ հաւատացած եւ պիտի չհաւատամ պատերազմին ճակատագրականութեան։ Այս վերջին փորձառութիւնը իրաւունք կու տայ հաւատալու ապագային»։

Վարչապետը յետոյ լուսաբանութիւններ ընծայեց ելմտական կացութեան մասին։

Ֆրանսական զօրք Ճէպէլը Մուսայի մէջ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն, ծանուցանելով թրքական եւ ֆրանսական զօրամասերուն մուտքը. —

Երէկ, երկուշաբթի (4 յուլիս), կէսօրէն վերջ Հալէպէն ֆրանսական զօրամասեր մեկնեցան «քամիոն»ներով եւ գիշերեցին Սանճաքի սահմանին վրայ։ Այսօր, 5 յուլիս, նոյն ժամուն այդ զօրամասերն ալ Սանճաք մտան։ Մէկ մասը Անտիոք ուղղուեցաւ, միւսը՝ Գըրըքխան։ Ուշագրաւ պարագայ մը, — ֆրանսական եւ թրքական զօրամասերը միաժամանակ մեկնեցան նոյն ուղղութեամբ, — Գըրըքխան եւ Անտիոք։ Միւս կողմէ, երկու օր առաջ խումբ մը ֆրանսացի սպաներ պտտեցան Սուէտիոյ եւ Քէսապի շրջանը եւ յատակագիծ մը պատրաստեցին, ֆրանսական զօրանոցներու հաստատման համար։

Կ'ըսուի թէ Սուրիոյ դահլիճը պիտի հրաժարի, իբրեւ հետեւանք ֆրանքօ-թուրք համաձայնութեան։

Ֆրանսա չի լքանար Սուրիան...

Զօրավար Պրէժօն Փարիզի մէջ, Գաղթային Գիտութեանց կաճառին առջեւ արտասանած ճառի մը միջոցին, յայտարարեց թէ միայն Լիբանանը չի բաւեր ապահովելու համար ֆրանսական հակակշիռը Միջերկրականի արեւելեան աւազանին մէջ, եւ թէ իր ներքին ու արտաքին դժուարութիւններուն մատնուած եւ ինքն իր բախտին ձգուած Սուրիա մը կրնայ դիւրութեամբ դառնալ խարիսխ մը վտանգաւոր գործողութեանց՝ ընդդէմ Լիբանանի։

Աւելի՛ զատ, Պ. Պրէժօն հաւաստեց թէ Ֆրանսա հանդիսաւոր յանձնառութիւններ կնքած է Սուրիոյ փոքրամասնութեանց հանդէպ եւ թէ իր պատիւը պիտի չթոյլատրէ իրենց բախտին ձգել զանոնք, առանց նախապէս ձեռք բերելու բաւարար երաշխիքներ որոնց լաւագոյնը պիտի ըլլար — զօրավարին կարծիքով — ֆրանսական զօրքի պահպանումը երկրին մէջ։

Գաղթային Գիտութեանց Ակադեմիան աւարտեց քննութիւնը «Սուրիոյ դաշնագրերուն կարեւոր հարցին, որ անդադար կը յեղաշրջուի», ինչպէս կը չեշտէ դիկոյց մը։

Կարծիքներու փոխանակութենէ մը վերջ, որուն մասնակցեցան զօր. Պրէ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՍԴԻՆ ՊԱՐ, ԱՆԴԻՆ ՊԱՐ

Յուլիս 14ի պարերը այս տարի պիտի տեւեն տասը օր, պատուելու համար Անգլիոյ թագաւորն ու թագուհին, որոնց այցելութիւնը յեղաշրջած է Փարիզի փողոցներն անգամ։

Ոստիկանական տեսչութիւնը մասնաւոր շրջաբերականով մը ճշդած է տասը գիշերներու պարի ժամերը, որպէսզի անհամաձայնութիւններ չծագին։

Դժբախտաբար, մինչեւ այսօր ալ ամպն ու անձրեւն են որ կը պարեն։

Ամէն տարի այս առթիւ բազմութիւնները կը հալէին տաքէն, դէպի ծով, դէպի լեռ փախչելով։

Այս տարի, յունիսէն ի վեր, մարդիկ տունէն դուրս կ'ելլեն վերարկուով։ Առնուազն հովանոցով մը։

Ամերիկայի մէջ արդէն իսկ մահեր կը պատահին զարհուրելի տաքէն, մտահոգութեան մատնելով մինչեւ անգամ էսքիմոները։ Պոլսոյ մէջ կը խեղդուին տաքէն (37—40 աստիճան)։ Թուրք զօրքը Սանճաք մտեր է 42 աստիճան տաքութեան մէջ։

Իսկ այստեղ, Փարիզի մէջ, մինչ ուրիշ տարիներ յուլիս 14ի զօրահանդէսը երբեմն կը յետաձգուէր, տաքին հետեւանքով, մարդիկ ի զո՜ւր օդին բացուիլը կը սպասեն։

Արեւն անգամ գաղթական է դարձեր, տարագիր։ Փախստակա՞ն։

Կարծեմ զուռնան ալ աւելի բախտաւոր չէ։

Քանի շաբաթ է որ դաշտահանդէսներ կը ծանուցուին եւ կը յետաձգուին։

Եւ սակայն, պարողը պիտի պարէ անպայման, եթէ ոչ տասը գիշեր վրայէ վրայ, գոնէ տասն օրուան մէջ երկու գիշեր։ Եթէ դուրսը չըլլար, ներսը։ Եթէ գետինը թաց է, մայթին վրայ։ Եթէ սրճարանը շարժելու տեղ չկայ՝ տունին մէջ։

Մնացեալը թող սրճարանատէրերը մտածեն։

Բայց այս չէր ըսելիքս։ Թուրք թերթերը գնծացին աւետելով իրենց «յաղթապանծ» զօրքին տեղաւորումը Սանճաքին մէջ, կը պատմեն.

— «Հաթայի սուգը վերջացաւ։ Սեւ հագուստներու մէջ փաթթուած երիտասարդ աղջիկներ առտուն կանուխ թուրք բանակը դիմաւորելու փութացին, եւ անոնց գալուստէն վերջ սեւերը նետելով ճերմակ հագուստներ հագան։ Ժողովուրդը չափազանց յուզուեցաւ այս այլաբանական շարժումէն եւ շատեր լացին»։

— «Գըրըքխան ծայրէ ծայր նոր հարսի պէս զարդարուած է։ Գիւղերէն եկած հազարաւոր թուրքեր փողեր եւ թմբուկ հնչեցնելով, թափօրէն վերջ սկսան պարել եւ ցնծալ»։

Պարը պար է ամէն տեղ։

Բայց ես մէկ նրբութիւն կը տեսնեմ այս երկու պարերուն միջեւ։

Այստեղ կը պարեն՝ գօտիները աւելի շուտ քակելու համար։ Այնտեղ՝ աւելի ամուր կապելու համար։

Honni soit qui mal y pense!

ՎԱՀԷ

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԿՈՆԴԱԿԸ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ. — Երէկ հրատարակեր էինք Էջմիածինէն Փարիզի եկեղեցւոյ վարչութեան հաղորդուած նամակը՝ կաթողիկոսի մահուան մասին։ Ստորեւ՝ տեղապահութեան վերաբերեալ կոնդակը, որու վաւերականութեան մասին ոչինչ կրնանք ըսել. —

ԽՈՐԷՆ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԱՆՀԱՍԱՆԵԼԻ ԿԱՄՕՔՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ԷՋՄԻԱԾՆԻ, անդամոց Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդոյ Ս. Էջմիածնի, լիազօր ներկայացուցչի մերում Գերաշնորհ Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոսի Չորեքճեան, հարազատի Մայր Աթոռոյս ողջոյն քրիստոսաւանդ եւ օրհնութիւն Հայրապետական։

Ի նկատի առնելով գործունէութիւն ձեր յընթացս բազմամեայ եւ պատասխանատու պաշտօնավարութեանդ, նաեւ զխոհեմ, զհեռատես եւ զշրջանկատ բնաւորութիւն ձեր, այսու Հայրապետական կոնդակաւս նշանակեմք զձեզ Հայրապետական Տեղակալ եւ Նախագահող Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդոյ Ս. Էջմիածնի։

Պատուէր տամք Գերաշնորհութեանդ յետ մահուան մերոյ, խորհրդակցութեամբ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդոյ Ս. Էջմիածնի տալ ընթացս ամենայն գործոց վերաբերելոց հաւատացեալ հօտին մերոյ եւ եկեղեցւոյ Հայոց, որք կան ի սփիւռս աշխարհի, պահելով եւ պահպանելով անաղարտ եւ սրբութեամբ զամենայն աւանդս եւ զիրաւունս եկեղեցւոյ, նշանակել զկանոնաւոր ընտրութիւն յաջորդին Մերոյ Նորոյ Կաթուղիկոսի Ամենայն Հայոց, ըստ կարգաց եւ կանոնաց Հայաստանեայց Ժողովրդական Սուրբ Եկեղեցւոյս։

Լիայոյս եմք եւ հաւատամք, զի միաբանութիւն Մայր Աթոռոյս եւ Առաջնորդք եւ Առաջնորդական Փոխանորդք Թեմորէից, Թեմական Խորհուրդք եւ Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնք աջակից լիցին ձեզդ Գերաշնորհութեան ըստ ամենայն մասանց ի կատար ածելով զկարգադրութիւնս ձեր։

Հաւատամք նաեւ պատուէր տամք հայրաբար սիրելի եղբարցս եւ զաւակացս, Ամենապատիւ Պատրիարքաց, ամենայն Առաջնորդաց, Ազգային եւ եկեղեցական վարչութեանց եւ հաւատացեալ հայ ժողովրդեան լինել զօրավիգ եւ գործակից ձեզ, Տեղակալիդ Ամենայն Հայոց Կաթուղիկոսի, միաբան եւ համերաշխ ընդ միմեանս յամենայն գործս բարիս եւ վարել զազգային-եկեղեցական հաստատութիւնս եւ զձեռնարկս քրիստոնէականս սիրով, յուսով եւ հաւատով։

Օրհնելով զձեզ եւ զամենեսին, մաղթեմք ի Տեառնէ շնորհել ձեզ կար եւ զօրութիւն, Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյս անսասանութիւն եւ պայծառութիւն, Ազգիս Հայոց եւ Հայրենեացս խաղաղութիւն եւ երջանկութիւն։

Աղօթեմք առ Աստուած նաեւ խաղաղութեան աշխարհիս եւ համերաշխութեան ազգաց։

Ողջ լերուք, զօրացեալ ի Տէր եւ յաւէտ օրհնեալ ի ՄԷՆՋ, ԱՄԷՆ։

ԽՈՐԷՆ Ա. Գերագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Ի 18ն Ապրիլի 1936 ամի, ըստ Տումարիս ՌՅՁԵ, Ի Հայրապետութեան Մերում Դ-ամի, Ցայրապետանիստ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, ի Վաղարշապատ, Թ. 660։

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը հաստատում է սոյն Հայրապետական Կոնդակի պատճէնի նոյնութիւնը բնագրի հետ ստորագրութեամբ եւ կնքոյ դրոշմամբ։ 14ն Մայիսի 1938 թ., Ս. Էջմիածին, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի անդամ, Ստոր. Արսէն Արքեպիսկոպոս։

(Կնիք)

ՅՈՒԼԻՍ 14ի տօնին առթիւ, «Յառաջ»ի յաջորդ համարը լոյս կը տեսնէ շաբաթ օր։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐԸ ԵՒ ՄԵՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Տակաւին կը չարունակուին Թրքական քարոզութիւնները Հայոց համար. Օր չանցնիր որ Թրքական մամուլը ժեղմով չրգրադի եւ մեզի անուշ բաներ չըսէ, մինչ անդին Թրքական կառավարութիւնը Պոլսոյ եւ գաւառի մէջ հայութիւնը կը կողոպտէ պաշտօնապէս եւ «օրինական» ճամբով:

Այս անգամ ալ «Թանին»ի նախկին խմբագիրը լեզու ելած էր, մեր «փրկութեան ճամբան» ցոյց տալու համար: Ինչ ազնիւ մարդ...

Նշանակալից պարագայ մը, չաբաթներ առաջ, Թուրք հանրակարծիքը պատրաստող սա հին աղուէսներն են որ ամէնէն շատ իրար են անցած, մեր լաւութեան ու երջանկութեանը համար:

Երէկուան հայատեացները ահա հրաւէր կը կարդան հայ ժողովուրդին վերադառնալ Թրքական լուծին եւ յանձնուիլ անոր բարի պաշտպանութեան

«Հայուն համար միակ փրկարար ճամբան հին Թրքական բարեկամութիւնն է», կ'ըսէ Թուրք լրագրողը:

Թրքական հին բարեկամութիւնը... ահա բան մը որ տարիներով ճաշակեցինք եւ զգացինք մեր մորթին վրայ եւ որուն վերջին ապացոյցը տեսանք 1915ին:

Ուրեմն «Նոր Թուրքիոյ» մէջ կրկին մեր ճանչցած «հին բարեկամութիւնն» է որ կը խորհին ու կը խօսին: Ալ ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ չըսենք թէ Թուրքիան չէ փոխուած:

Վերջին տարիներս Թուրքերը շատ չփոխուեցան նորէն, համեստութեան ամէն չափ կորսնցնելու աստիճան:

Աթաթիւրքի Իզմիրլեան կտակուն ծովը նետուելով ապաստաններս այսօր կը նկատեն յանցաւոր եւ անոնց կը խոստանան «ներում»:

Թուրք օրագրողը, Մուհիէտտին Պիրկէն՝ անամօթութիւնը կը հասցնէ իր ամենաբարձր կէտին, երբ կը գրէ.

«... Ընդհ. պատերազմի դէպքերուն մէջ Թուրքը ոչ մէկ յանցանք ունի»:

Երբ այսօր մեզ ոխրաչահիլ փորձածները անգամ չի կրնար իր խոկութիւնը պարտկել եւ կ'ուզէ հայրենիք սարսափները արդարացնել, ալ ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ հաւատք ընծայենք իր անուշ խօսքերուն:

Թուրքը կը մնայ եւ պիտի մնայ Թուրք, ջարդող եւ յափշտակող, դայն կառավարողն ըլլայ Աթաթիւրք, Թալէաթ, Համիտ թէ Ճիւնկիզ:

Թուրք հրապարակագիրը աշխարհը իրար կ'անցընէ, Երեւանէն մինչեւ հեռաւոր գաղութները, ապացուցանելու համար թէ Հայերը դժնդաւեղի քանակութիւն մըն են Թուրքիոյ պէս հզօր եւ զօրաւոր պետութեան մը համար:

Եթէ ճիշդ է եւ համոզուած այդ իրողութեան, ինչո՞վ բացատրել այն սաստն, չարաթներէ ի վեր Հայոց եղած այս դարպասը, «հայրենասիրութեան» այս ուշ մնացած արտայայտութիւնը:

Ամէն պարագայի մէջ, այս խրատները, հրաւէրները, խոստումները, անուշ անուշ նայուածքները, աչքի քթթումները ոչինչ ունին բարեգուշակ: Ինչ մեքենայութեան մը եւ Թաքուն ծրագրի մը ընդլայնման յա-

զորդական մարդերն են անոնք:

Այժմ միտքերու պատրաստութիւն մըն է որ կը կատարեն, յառաջիկային կրկին կարենալ ըսելու համար թէ «Թուրքը ոչ մէկ յանցանք ունի»:

Սանճաքի Հայոց խնդիրը, անոնց Հայնը որսալու գաղափարը արդէն երկրորդական ակնկալութիւն մըն է: Աւելի հեռուն եւ աւելի արմատական ու կարեւոր տուեալութիւն մը կ'ուզէն ձեռք անցընել այդ նենգ խաղերով:

Հայութիւնը բերել դէպի այնպիսի կացութեան մը մէջ որ, վերջնապէս ջլատուելով լուծուի եւ բրմանայ:

Բարեկամութեան, եղբայրութեան հաւաստիքները, ներումի խոստումները, Հայու պաշտպանի հովերը, օր մը մեր գլխուն պայթելիք փոթորիկի մը նախանշաններն են:

Թէ ի՛նչ տեսակի պիտի ըլլայ այդ փոթորիկը, տեղը չէ հրապարակաւ բացատրելու:

Մեզի կ'իյնայ մեր աչքերը բանալ եւ ինքնապաշտպանութեան մասին խորհիլ.

Բայց տակաւին ակադեմական խորհրդածութիւններու եւ նախապայմաններ բանաձեւելու մարզին մէջ ենք:

«Քաղաքական դաղափարներէ» զուրկ կոչէ մեզ Թուրք հրապարակագիրը: Ահա այս գիտակցութիւնն է որ Թուրքին կուտայ անսահման յանդգնութիւնը Հայը հալածելու եւ ոչնչացնելու իր ծրագիրներուն մէջ:

Մեզի կը մնայ ապացուցանել թէ մեր քաղաքական գիտակցութիւնը եւ թէ մեր ինքնապաշտպանութեան բնազդը:

Շատոնց արդէն, իւրաքանչիւր համայնքի, գիւղի, քաղաքի եւ երկրի հայերը իրարու քով եկած պէտք էին ըլլալ, խորհրդակցելու համար՝ նախ զիրենք շահագրգռող անմիջական հարցերու մասին ու յետոյ, մէկ երկրէ միւսը՝ հայկական ընդհանուր հարցերու մասին: Անշուշտ գլխաւոր նպատակն ըլլալով ազգապահպանումը:

Կուսակցութիւններու առաջնորդութեամբ կամ անոնցմէ անկախ, ինչպէս որ եղաւ վերանորոգութեան հարցերու առթիւ, իւրաքանչիւր վայրի հայ հասարակութիւնը թող քով քովի գայ ու ընտրէ մարմին մը, որուն միակ գործը ըլլայ յարաբերութիւն հաստատել ուրիշ երկիրներու նմանօրինակ մարմիններու հետ, կազմելու համար իւրաքանչիւր երկրի մէջ կեդրոնական մարմին մը: Այս կազմակերպութեան աշխատանքը՝ իւրաքանչիւր երկրի մէջ կատարուելէ վերջ, կեդրոնական մարմինները կը կազմեն ընդհանուր համագումար մը,— Ազգային փրկութեան համագումարը:

Գայթման չէ որ սպասենք կուսակցութեանց նախաձեռնութեան: Անոնք փոխեան պիտի գան զանազան ժողովներու մէջ եւ կամաց կամաց պիտի ներդաշնակօրէն կազմուած միութիւնը: Բայց ամէն բանէ առաջ ժողովուրդն է որ պիտի կազմէ միութիւնը: Ուրեմն դէպի գործ:

Յաճախ կը խօսինք տարագիր բազմութեանց թիւին մասին: Նոյն իսկ չունինք պարզ վիճակագրութիւն մը, գիտնալու համար թէ ինչ քանակութիւն կը ներկայացնենք եւ ինչ կրնան ըլլալ մեր կարելիութիւնները:

Շատոնց պէտք էր կատարուած ըլլային այս աշխատութիւնները, կազմուած կեդրոնական ֆոնտ մը, մեծատուններու ժամուն, այս կամ այն հայրենակցականին չըսելու համար տրամադրելի դրամ պահել:

Ազգ մը, ժողովուրդ մը, ժողովուրդ է եթէ ունի կազմակերպութիւն եւ կարգապահութիւն, այլապէս կը դառնայ ամբոխ:

Մօտաւորապէս 800.000 կը հաշուենք մեր թիւը, ցրուած չորս դին: Ես միայն 300.000 այրեր հաշուելով, եթէ 30.000 հոգին ամիսը վճարած ըլլար միայն Ֆրանսական 5 ֆրանքնոց մը, այսօր կ'ունենայինք տարեկան 1.5—2 միլիոնի պիւտճէ մը, գոնէ պատահականութեանց առջեւ պատրաստ ըլլալու համար:

Հայ հասարակութիւնը կը վճարէ եւ վճարած է աւելին, սակայն անկազմակերպ եւ անկանոն: Այնպէս որ ոչ մէկ չօշափելի արդիւնք է յառաջ եկած:

Նոր ոյժեր, երիտասարդ միտքեր, եռանդուն կամքեր պէտք է հրապարակ գան, պայքարի նոր ըմբռնումներով եւ նոր միջոցներով դիմագրաւելու համար նորանոր վտանգներ:

Բաւական երկար ապրեցանք արեւմտեան երկիրներու մէջ, տեսնելու համար թէ ի՛նչ մեքենականութեամբ կը բանին անոնց կազմակերպութիւնները: Անոնք գիտութեամբ կը յարմարին նորանոր պայմաններու, անթերի յառաջ քալելու համար:

Ժողովուրդի մը կազմակերպութիւնը եւ վարչութիւնը չեն տարբերիր օրինակ՝ հսկայ տնտեսական ձեռնարկի մը, ճարտարարուեստական հաստատութեան մը եւ կամ մեծ աշխատանոցի մը կազմակերպութենէն ու կեանքէն:

Երկու տասնամեակներուն մէջ ալ առաջադրուած նպատակն է ապրիլ ու յառաջադիմել: Մէկուն թէ միւսին մէջ կը մտնեն հոգեբանական միեւնոյն ազդակները եւ ցեղային մասնայատուկ տուեալները:

Միշտ եւ ամէն տեղ պէտք է նորանոր միջոցներով կանխել հսկառակորդին քայլերը: Այս՝ մեր յետամնաց ուղեղներուն համար դարմանալի եւ անմատչելի կուգայ: Զէ՞ որ ամէն նոր բան օխդ մը, աւելորդ աշխատութիւն մը կը պահանջէ: Ծա՞նր է այդ ճիգը մեզի համար:

Զեմ կարծեր: Մենք ալ ունինք շատ մը կենսունակ տարրեր, կը բաւէ որ հրապարակ իջնեն եւ գործի գլուխ անցնին:

ՊԻՐՃ

ՔԱՂԱՔԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Միջերկրականի կարեւոր եւ բանուկ նաւահանգիստներէն է մեր քաղաքը: Եւ այսօր մտադրած եմ պտոյտ մը կատարել ծովեզերեայ խճանկարներին մէջ:

Զովասուն առաւօտ մը էր քաղցրաբոյր զեփիւռներով խաղաղ ներերին հետ կ'ողջագուրուէի: Կը քալեմ հանդարտ: Արձակուրդ է, կարօտցեր եմ ծովը: Եւ ահա ծովը անդորր իր անսահմանութեամբ.

Անդորրութեան մէջ, կը դիտեմ ծովուն թագաւորութիւնը, մակընթացութիւն չկայ եւ ալիքները հոգեվարքի մատնուած են:

Կը շարունակեմ պտոյտս, կ'իջնեմ քաղաք, աղմկալի երթեւեկ եւ ժխոր: Ահա Մայր եկեղեցին որ կը հանգչի ծովահայեաց դիրքի մը մէջ բազմած: Sacré - Coeurի տոնն է, հաւիւրաւոր կղերականներ գործի վրայ են, խուռներամ բազմութիւն կը խուժէ ներս, աղօթելու, խնդրելու:

Կը տեսնեմ այս պատկերները ճամբուս վրայ, եւ արտօրանքով հայաշատ թաղերը կը յառաջանամ, «Յառաջ» մը ճարելու համար:

«Յառաջ» դրասան մէջ եմ, տէրը՝ Սերոբեան, քթին ակնոց մը դրած լրերթերը կը ծալէ ու կը խօսի չենչող: Գրասան ապակեփեղկին վրայ բացուելու գրերն «Յառաջ»ին հագած են եռագոյն շապիկ, ու կախարդական նայուածքով մը կը հմայեն անցորդը: Այս ազգային գրադարանը կը նմանի մեր բնագաւառի մեհենարուած երկրագործին տան, ուր թոնիրը բընաւ պարապ չի մնար, ամէն օր հաց կ'եփեն հոն:

Այսպէս է «Յառաջ»ը, ամէն օր կը ներկայանայ իբրեւ լաւաշ հացը մեր պապերուն, ու ընթերցողը անով կը սնանի մտաւորապէս:

Ահա Մասիս սրճարանը: Դրան առջեւ հայ երիտասարդներ, վառվռուն սրամտութեամբ կը խօսին ու կը վիճին օրուան հրատապ հարցերուն շուրջ: Կը խօսին բարձրաձայն: Զէ՞ որ Հայը ցած խօսիլ չէ սիրեր:

— Սանճաքն ալ Թուրքին ձգեցին, Եւրոպացիներուն վրայ շատ յոյս դրինք եւ սակայն միշտ ալ խաբուեցանք օգուտ չկայ անոնցմէ, բարեկամս, մեր ազգին փուշը մենք մեր ձեռքով պէտք է հանենք,— կ'ըսէր հայ երիտասարդ մը, ժելամաղձոտ:

Ուրիշ մը որ աւելի հասուն կը թըւէր ըլլալ, կ'ընդմիջէր.

— Զէ, ազբար, չէ, տարբէն չկայ յոյս, մեր փտարանքի ազգը, եւրոպական դիւանագիտութեան յաւիտենական զոհն է եղած միշտ, այսքանը հասկցողին շատ բարեւ:

— Կարդացի՞ր «Յառաջ»ը, Սանճաքի մասին լայն տեղեկութիւններ կուտայ: Այս քաղաքական ընդհանուր վերիվայրումներուն մէջ, Դաշնակցութիւնը ի՛նչ կը բանի արդեօք: Ի զուր սպասեցինք որ մեր գործիչէն որ եւ է խօսք որ մխիթարէր մեզ...

Արդարեւ, այս հայրենազուրկ ժողովուրդը, ինչ պայմաններու տակ ալ քարշ տայ իր կեանքը, ամէն բանէ առաջ գործ կ'ուզէ Դաշնակցութենէն, վասնզի կը հաւատայ թէ միայն այդ կազմակերպութիւնն է որ արթուն պահակի դեր կը կատարէ:

Սրճարանի դրան վրայ համախմբուած երիտասարդներու նոյնքան խանդավառ տրամադրութենէն բաժնուելով, կ'իջնեմ Քուռ Պէլզօնս: Սրեւը կը մաղուի, ու այս պողոտան ալ արեւելեան տօնավաճառի կերպարանքն ունի: Փաթթոցաւոր եւ Փէսաւոր Ալճերիացիներ սրճարաններու մէջ խռնուած կը խօսին բարակ ձայնով: Մին կ'երգէ, ուրիշներ կը ծափեն:

Ահա Թառոյին պարտէզը, քաղաքին պարտին վրայ՝ արդիական ճաշակով շինուած հանգստավայր մը հանրային: Հոս ալ հայ մայրեր իրենց մանուկներուն ձեռքէն բռնած կը սպասեն զանոնք կանանչութեան մէջ: Հէյ աշխարհ, այս ժողովուրդը երկրին մէջ ունէր անծիր ու անծայր պարտէզներ, արեւահամ եւ աղբիւրներով օժտուած, բայց ահա ծառ ու ծաղիկ կը մուրայ օտար երկնակամարի տակ...

Կը յառաջանամ դէպի ամկարանի չէնքը, որ գեղեցկօրէն դրօշազարդուած է Ֆրանսական եռագոյնով եւ ամերիկեան աստղազարդ դրօշով՝ Միացեալ Նահանգներու անկախութեան տօնին առթիւ (Յուլիս 4):

Քիչ մը վար նորէն ծովը, ուր հաբիւրաւոր նաւակներ կարգով շարուած՝ յաճախորդի կը սպասեն: Երկու Անգլիացիի եւ տեղացիի մը հետ նաւակ կը նստինք: Նաւակին տէրը ճերմակած պեխերուն տակ՝ բերանը ծամծմելով կը սկսի թիավարել: Ծովուն վրայ ենք:

Անգլիացիները պաղ պոլոշայի պէս կը խօսին ու կը խնդան, տեղացին ու ես, յոգնած մարդոց պէս, մունջ կ'ընենք կամակոր:

Ծովափ: Օտարները կը հեռանան ու ես ձեռքս ետիս կապած կը քալեմ քաղաքին հարուստ կեդրոնը՝ Քանըպիէր, ուր անհամար բազմութիւն մը լայն փողոցին մէջ իրար հրմշտկելով կը քալէ, փողոցը կը հեւայ ժողովուրդի ոտքին տակ: Կը խառնուիմ ամբոխին, լրագրավաճառները իրարու ետեւէ կը վազվզեն: Անոնց մէջ կը տեսնեմ սեւաչեայ Հայկակներ որոնք իրենց անութին առած խուրձ - խուրձ թերթերը՝ չուտ սպառելու համար սրճարանէ սրճարան կը վազեն, հանրակառք կը ցատկեն: Էհ, Հայը մուրալ չի գիտեր, այլ հացը քարէն կը հանէ, պիտի բաէր, պատուը աառաջին:

Եւ իրարու յաջորդող գունաւոր եւ անգոյն պատկերները կուգան ու կ'անցնին: Բարկ արեւակը կը սկսի աւելի ամօթային մաղուիլ, ծառախիտ պողոտային նստարանները լեփ լեցուն են մարդոցմով: Մինչ մանները իրենց գունագեղ յայտարարութիւններով եւ ինչական ձայներով միջոցը կը լեցնեն, հանրակառքերը կը քալեն ճռճռալով եւ ժխորը կը բազմապատկուի:

Քանըպիէրի պորտին վրայ կայ կոչիկի հայ վաճառական մը: Կանգ կ'առնեմ քիչ մը, կրկին կը քալեմ: Նոյն փողոցին մէջ հայ լուսանկարիչ Մանուկը իր Աթիւտիոյի ապակեփեղկին մէջ յաղթականօրէն տեղաւորած է Ա. Աճարեանանին մեծադիր նկարը: Ճամբուս վրայ տեսածներս փոշիացած միտքիս մէջ, երբ տեսայ սպիրդու մեծ հայուն նկարը Անոր վեհ ճակատը սառուցի շղարշ մը կը ձգէ փոսացած աչքերուն, ուր ժպիտ մը յարատեւ կայ ու կը մնայ: Կը նայիմ ուշի ուշով ուխտի գացողի մը նման: Վարէն խումբ մը Հայեր կուգան ու կանգ կ'առնեն, կը նային ակնածիչ ու կը հեռանան ուխտաւորին

Քաղաքի պատկերներէն միակը որ հոգիս ալեկոծեց, այս մեծադիր նկարն էր: Կարծես բանաստեղծը նստած Արաքսի ափը, անոր ահեղավարգ գնացքին փառքը կ'երգէր, Հայոց աշխարհին ողբը կը կարդար:

Իրիկուն է արեւը հաւաքեց իր ճառագայթները, քաղաքը լուսազարդուեցաւ ու ես անբաժան ընկեր «Յառաջ»ը ձեռքս, «Արմէններ Անապատին» աչքէս կարդալով քալեցի գլխահակ:

Այդ օր անապատէն վերադարձող Արմէնները ուխտի էին գացեր, մեծ վըշտերգուն տեսնելու:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

Թուրքիա ինչո՞ւ կատղած է
ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԻ

ԽՄԲ.— Գահիրէի «Մուգաթթամ» թերթին քաղաքական խմբագ[իր] Ռութայ, հետեւեալ տեսութիւն[ը] կը պարզէ Սանճաքի հարցին առ[թիւ]

— «Անդարայի քաղաքակա[նու]թեան չուրջ լուսաբանուելու նպ[ատա]կով՝ Թրքական բանակին պատկ[...] է, ոճիանդութեան պատճառով [...] պատեան կոչուած բարձրաստ[...] սպայի մը հարց տրուեցաւ թէ, [...] պէս կ'ըլլայ, որ Թուրք կառավա[րու]թիւնը այս պատուն աշխարհի [...] վրայ կ'ընէ եւ միջազգային քաղ[աքա]թիւններ ու խառնակութիւններ [...] ստեղծէ Իսքէնտէրունի Թուրքեր[ուն] պաշտպանելու պատրուակին տակ, [...] անդին Ռուսիոյ եւ Իրանի բազմա[...] լեան Թուրքերուն ի նպաստ ոչ [...] բառ մը կ'արտասանէ կամ անոնց [...] տութեան համար ոչ իսկ կը մա[...] մինչեւ այս վերջիններուն եւ [...] նաւանդ ռուսահպատակ Թուրքեր[ու] կացութիւնը մեծապէս արժանի է [...] տահոգութեան, քանի որ Ռուս[իա] ամբողջ ուժով կ'աշխատին [...] բոլշեւիկ դարձնելու եւ սլաւացնե[լու] ազգայնականութեան շրջանակէն [հեռա]ցնելու: Ակնարկուած ժամանակ[...] Թուրքերը 30 միլիոնի կը [...] մինչեւ Իսքէնտէրունի Թուրքեր[...] րանց ազատագրումը կը հետապնդ[...] ու եւ է պարագայի տակ 70 [...] անդին չեն անցնիր: Մնաց որ [...] Թուրքերը արաբական ծագում [...] եւ Յունաստան ալ իրենց ցանկացու[...] աւելին չնորհած է՝ արար տարր[...] կարտցնելու նպատակով: Արդա[րեւ] Սանճաքի բնակչութիւնը անցած [...] փուլերէ, որոնք կորսնցնել տուին [...] նոր Թրքական դիմագիծը, ան [...] վերցուց Թրքական բանակին դէմ [...] ունելու համար, 1918ին հետամտ[...] գալ դայն երկրէն արտաքսելու եւ [...] բաղական դրօշակ պարզեց: Անտ[իոք] եւ Իսքէնտէրունցի երեւելիներ [...] վերջերս Թրքական ցանկին մէջ [...] ձանաչրուեցան, քիչ առաջ արաբ[ա]կան ծագումով կը պարծենային, [...] Լէի, վերջոստանր կը պնդէր [...] բայ Պաղտո Պին էլ Վէլիտէ, որու[ն] նուանով «Աալիաններու Պէրքըլ[...]» ուեցաւ, իսկ Հակի Մուհամմէտ [...] թարի եղաւ Հակի Մուհամմէտ [...] եա եւայլն»:

Մեր բարեկամը՝ առանց վիճաբանելու ընդդիմախօսելու՝ հետեւեալ պատասխանը տուաւ.

— «Ներկայ պայմանները չեն թ[ոյ]լատրեր, որ Թուրքիա բարեկամ[...] ու գժտութիւնը գրգռէ Ռուսիոյ [...] որ ալ բնէ այս վերջինը: Նոյնպէս [...] րին համար անկարելի է վէճ [...] ծել Իրանի հետ՝ Ազրպէյճանի բնակ[...] չանի մը միլիոն Թուրքերուն [...] մար»: Ապա յարեց.— «Եթէ Թու[ր]քիա այսքան կարեւորութիւն կուտ[այ] Իսքէնտէրունի հարցին, հան[...] ափ մը Թրքութեան ի նպաստ, արդ[...] րութիւն գործադրել տալու նպատակով չէ, այլ ան այս կերպով կ'ուզ[է] ձեռք ձգել ռազմական ընտիր [...] մը, զոր Թրքական սպայակոյտը [...] հրաժեշտ կը նկատէ ազգային պաշտ[...] պանութեան օգտին համար: Արդ[...] լեւ, Իսքէնտէրունի Սանճաքին [...] կայ Գիլանի կիրճը զինուորական [...] տեսակէտէն անգին կարեւորութիւն ունեցող դիրք մըն է, որուն աշխարհ[...]

ՍՏԱՄՊՈՒԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ
The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Քեզ այնքա՞ն կը սիրեմ, կրկնեց աղջիկը. սիրեցի աղջի մէկ վայրկեանէն...

— Նոյնիսկ զբօսանաւո՞ւն վրայ...

Սուիտին շատ զղջաց այդ անիմաստ հարցումը ըրած ըլլալուն համար, բայց Տայանան արդէն բաժնուած էր իր քովէն:

— Ուրեմն տակաւին խօսքերուս չէ՞ս հաւատար, հարցուց դառն չեշտով մը:

Երբ դուրս ելան, տեսան որ Սըր Ճորճ Տրնքէնըն ու ու դեսպանատան քարտուղարը փառայեղ ինքնաշարժէ մը իջնելով դէպի իրենց կողմը կուգային: Տեսան նաեւ ուրիշ կառք մը որ արագօրէն անկիւնը դառնալով, կեցաւ իրենցմէ քանի մը քայլ անդին:

Սուիտին անմիջապէս ճանչցաւ անոր շարժավարը— այն թաքսին էր զոր վարձած էր դեսպանատունը ձգելէն վերջ: Կառքին մեքենան հազիւ թէ կանգ առած էր, երբ Մալիքն ու երկու ուրիշ ոստիկաններ դուրս ցատկեցին:

— Շուտ ըրէ՛, Տայանա, ըսաւ Սուիտին ու աղջկան թեւէն բռնելով մղկիթին կողմը քաշեց. ոստիկանութիւնը հետքս գտեր է, թաքսին հետապնդելով...

— Ո՛չ, ո՛չ, այս կողմէն, ըսաւ աղջիկը. հայրիկս դեսպանատան ինքնաշարժով եկած է... ան ալ բրիտանական հող կը նկատուի... մեզ չեն կրնար ձերբակալել եթէ անոր հասնինք... Աստուծոյ սիրոյն վազէ՛...

Եւ ահա քարտուղարը, Սըր Ճորճը, Սուիտինը, Տայանան, Մալիքն ու միւս ոստիկանները սկսան ամէնքը մէկ վազել տարբեր ուղղութեամբ: Ինքնաշարժին առջեւ քայլ մնացած, իրարու զարնուեցան եւ Տայանա խոռմանկ շարժումով մը չուարեցուց ոստիկաններէն մէկը եւ կառքին վրայ ցատկեց: Քարտուղարը Մալիքին բախեցաւ եւ երկուքը միասին վար ինկան: Սըր Ճորճն ալ խառնուեցաւ այդ իրարանցումին: Սուիտին անդին շըպրտեց իր թեւէն բռնող ոստիկանն ու կառքէն ներս հրեց Տայանան. յետոյ ինքն ալ ներս գլորեցաւ: Քիչ առաջ սեղանաւորն ալ նստած էր անոնց քովը:

Քարտուղարը ոտքի բարձրացաւ, վրան գլուխը թօթվեց ու դառնալով ոստիկան Մալիքին որ բարկանայթ կը բողոքէր թէ ան արգիլած էր երիտասարդին ձերբակալութիւնը, համդարտօրէն ըսաւ.

— Եթէ կ'ուզէք, խնդիրը կրնաք ընականաբար հաղորդել պատկանեալ իշխանութեանց ու անոնց միջոցաւ ներկայացնել ձեր բողոքը որ դեսպանատան կողմէ նկատի պիտի առնուի պատեհ առթին...

Այս բառերը արտասանելէ վերջ, դիւանագէտը անխռով իր ճամբան շարունակեց եւ ինքնաշարժը մտաւ:

Շքեղ ինքնաշարժին մեքենան ըսկսաւ եռալ. շարժավարը հեզնոտ նայուածք մը նետեց Մալիքին ու յառաջացաւ: Թուրքը կեցած տեղը մնաց ու կատաղութենէն փրփրած աչքերով նայեցաւ անոնց: Մեծ հաճոյքով իր կեանքէն հինգ տարի զիջել կուտար ան, եթէ կարենար ատրճանակը քաշել ու կառքին վար իջեցնել Սուիտինը, բայց չէր համարձակեր, որովհետեւ ինքնաշարժին ցռուկին վրայ կը փրթռար մեծաքանհիւ փոքրիկ եռագոյնը: Ո՛չ մէկ ոստիկան, ինչ գոյն կ'ուզէր թող ունենար— սեւ, ճերմակ, դեղին—կը համարձակէ՞ր ձեռք դըպցնել Նորին Բրիտանական Վեհափառութեան ներկայացուցիչներուն ըստացուածքին ու անպատիժ մնալ. ոստիկանը ծանօթ էր այդ իրողութեան: Դեդուած վիճակ մը ունէր ան հիմա: Սուիտին ալ յուզուած էր այդ պահուն ու լիովին կ'ըմբռնէր անգլիական դրօշին հմայքը:

Երբ կառքը սկսաւ սըլեթաց սուրալ փողոցներուն մէջէն, քարտուղարը, որ առաջնմասին վրայ տեղաւորուած էր, ետին դարձաւ ու ըսաւ.

— Շատ բախտաւոր ես որ Նորին Վսեմութիւնը խելք ըրաւ ու կառքը ղրկել տուաւ. բայց մեզ կը հետապնդէն... ի՛նչ պիտի ընենք հիմա...

— Ուղղակի դեսպանատուն կ'երթանք ըսաւ Սըր Ճորճ:

— Շատ լաւ, բայց եթէ Սուիտինը նորէն դեսպանատունէն դուրս գայ, անմիջապէս կը ձերբակալեն: Դժբախտութիւնը հոն է որ ստիպուած է դուրս ելլել այս իրիկուն իսկ, որովհետեւ շատ կարեւոր ժամադրութիւն մը ունի...

— Գիտե՛մ, հաստատեց Սուիտին. ինծի ճամբան կը ձգէք. ես տեղ մը կը պահուըտիմ մինչեւ իրիկուն ու յետոյ Արթին կը հանդիպիմ...

— Ո՛չ, ո՛չ, բացագանչեց Տայանա. մեր ետեւէն եկող ոստիկանները քեզ պիտի տեսնեն. չեմ ձգեր որ վար իջնես...

— Անոնք թաքսի առած են, դիտել տուաւ քարտուղարը. մեզի չեն կրնար հասնիլ. մենք արդէն շատ առաջ անցած ենք. շարժավարին ըսէ՛ որ կըրցածին չափ արագացնէ. այն ատեն շատ ետեւ կը մնան. եթէ քանի մը փողոց ալ յառաջանանք, կրնաս վար իջնել՝ առանց տեսնուելու:

— Անշո՛ւշտ, պատասխանեց Սուիտին եւ մարդուն ըսաւ որ աւելի արագ վարէ կառքը:

Յետոյ քարտուղարին դառնալով աւելցուց.

— Ինծի նայէ՛, կարեւոր բան մը պիտի ընես ինծի համար...

— Ի՞նչ...

— Եկուր մեր հագուստները փոխենք. անոնց փնտռածը շարժավարը տարազով մէկն է, այնպէս որ երբ դեսպանատան դրան առջեւ կեցող ոստիկանը զիս տեսնէ, պիտի հասկնայ որ ներս գացած եմ. ատկէ զատ գիտէ ուար թէ կարենամ զիս ճանչնալ քաղաքացիի հագուստներով...

Դիւանագէտը պահ մը զարմացաւ ու աչք մը նետեց Տայանային կողմը:

— Կարեւորութիւն չունի, ըսաւ անմիջապէս աղջիկը. հագուստներ առնել իրենց լոդանքի տարազով. ինչ կ'ըլլայ եթէ քեզ ալ տեսնեմ...

— Շատ աղէկ, բայց ամէն պարագայի մէջ ուրախ եմ որ դեսպանատան քարտուղարները այս տեսակ փորձանքի չեն հանդիպիր ամէն օր...

(Շար.)

Արեւելքի եւ Արեւմուտքի Հաղորդակցութեան մեծ ճամբաներուն վրայ կ'իյնէ։ Թաղմական այս դիրքէն անցան բոլոր արշաւախումբերը եւ այդ վայրին վրայ մղուեցաւ այն մեծ ճակատամարտը, որ տեղի ունեցաւ 1832-ին Փոքր Ասիա արշաւող Իպրահիմ փաշայի զօրաբանակին եւ Միւշիր Հիւսէյին փաշայի հրամանատարութեան վստահուած օսմ. բանակին միջեւ. Թուրք ողջակիզութեան հանգուած է. Թէ այս կիրճին գրաւումն ու ամրացումը պիտի դիւրացնեն Հարաւային Անատոլուի պաշտպանութեան գործը եւ Թուրքիոյ համար ազատ պիտի ձգեն զինուորական ուժեր, զորս ան պիտի կրնայ օգտագործել ուրիշ ճակատներու մէջ։ Այսպէս, եթէ կիրճը ուրիշ տէրութեան մը ձեռքը գտնուի, Թուրքիա ստիպուած է 5 զօրաբանակներ հանելու հոն, մինչդեռ խնդրոյ առարկայ կիրճը իր ձեռքին տակ ունենալով՝ պաշտպանութեան գործին համար ան պիտի կրնայ բաւականանալ մէկ գնդապահակով միայն։

Մտան աղէտ ազդալի յայտարարութեան նեղ բռնոյ ամփոփումը բացորոշ կերպով ցոյց կուտայ, թէ հարցը կը դառնայ ոչ թէ նախապատուութեան կամ հայաստանի ինքնակալ ած մը Թուրքեր ազատել եւ Խալատալին շուրջ, այլ Թուրքիոյ նպատակն է ինքն երկանաւոր կիրճ մը ձեռք ձգել եւ հարաւային Անատոլուի մէջ (Թուրքիոյ) պաշտպանութեան գիծը ամրացնելու ռազմական կարեւոր դիրք մը իւրացնել, դիրք մը, որ մեծ յարգ ունեցած է պատմական բոլոր շրջաններուն մէջ եւ երկար ատեն վէճի առարկայ եղած է այլազան ազգերու եւ ժողովուրդներու միջեւ։ Սուրիոյ եւ Անատոլուի մէջ կազմուող ամէն պետութիւն իր ռազմական շահերուն նպաստաւոր կը գտնէ տիրանալ այս կիրճին եւ ամրացնել զայն, որպէսզի կարելի ըլլայ պաշտպանել իր հողային ամբողջականութիւնը եւ անխախտ պահել իր հեղինակութիւնը։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

Ալիքսանտրէթէն կը հաղորդեն.— Յանիսի սկիզբէն ամէն կերպ գոհացում կը տրուի Թուրքերու պահանջներուն, եւ արդէն սկսած է տիրել Թրքական շունչը։ Ձեռնումներ կը բանեցուին՝ տեղական թէ հողատար իշխանութեան կողմէ՝ փոքրամասնութեան վրայ, որպէսզի Թուրքերուն խոստացած մեծամասնութիւն մը ստեղծուի։ Մինչեւ հիմա եղած արձանագրութեանց արդիւնքը աննպաստ է Թուրքերուն համար։

Տեղական կառավարութեան մէջ կատարուած փոփոխութիւնները հետեւեալներն են. Սանճաքի կուսակալ նշանակուած է Տօքթ. Աբտիւրահման Մալաք (Թուրք), ժանտարմըրին եւ ոստիկանութիւնը կը գտնուին իր հրամանատարութեան տակ։ Կը գործէ հաւաքապետ Թալէթի հետ համաձայն։ Գայմագամ նշանակուած է Սուբհի պէյ Պալաֆ (նախկին Թաղապետ Անտիոք քաղաքին, նոյնպէս Թուրք)։ Քաղաքապետ անուանուած է տոքթ. Վէտիհ։ Հարպիյէ Միհրանի տեղը նշանակուած է տեղակալ Ֆէմի։ Ռաւիտանական նշանակուած է քոմիսէր Լութֆի, Ալեքսանտրէթի քոմիսէրը։ Սուէյտիոյ ալեվի շրջանի միւտիրը, որ Ալեվի մըն էր, փոխարինուած է Թուրքով մը։ Ուրիշ ալեվի եւ արաբ

շրջաններու միւտիրները եւ ոստիկանապետներու տեղերը նոյնպէս Թուրքեր նշանակուած են։ Այս պաշտօնեաներէն զատ՝ մօտ 60 Չէրքէզներ եւ Թուրքեր, որոնցմէ շատերը անկէ առաջ զանազան ոճիրներու համար դատապարտուած էին, ժանտարմ արձանագրուեցան. «Ֆալք Էվի» ժամանոր ոստիկանները նոյնպէս պետական ոստիկաններ դարձան։

Այս կարգադրութիւններէն վերջ՝ դադրած ընտրական արձանագրութիւնները վերսկսան։

Ալեվի եւ արաբ շրջաններուն մէջ նոր ժանտարմները բռնութիւն գործ կը դնեն՝ ժողովուրդը Թուրք ցանկին մէջ արձանագրել տալու համար կամ՝ հակառակ պարագային՝ արգիլելու համար անոնց արձանագրուիլը։ Այս բոլոր ջանքերը սակայն ապարդիւն եղան. մինչեւ հիմա Սուէյտիոյ շրջանէն միայն 4—5 Ալեվի որպէս Թուրք արձանագրուած է, շուրջ 20 հոգի ալ Հարպայի Ալեվիներէն։ Մնացած բոլոր շրջաններու Ալեվիները՝ Ալեվի Արաբները՝ արաբ կ'արձանագրուին։ Թուրքերը դեռ կը յուսան, թէ Գաւէգրի շրջանի Արաբներէն իրենց ցանկին մէջ արձանագրուողներ պիտի ըլլան։

Թուրքերու կողմէ, Թասին պէյի միջոցով, ջանքեր կ'ըլլան քանի մը Հայեր պատուիրակութեան անուան տակ Անգարա ղրկել...

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՆՉՈ՞Ի ՁԵՆ ՅԱՋՈՂԻՐ

Դաճիօթ հրապարակագիր Մ. Զէքէրիա կը գրէ Թանի մէջ.

Համալսարանի քննութիւնները այս տարի ալ տուին այն գէշ արդիւնքը որ [illegible] տարի այնքան ըսի — [illegible] տուած էր։ Իրաւաբանական Համալսարանի ուսանողութեան 100[illegible] 100էն 30էն աւելին [illegible] քննութիւններէն չեն յաջողած իրեն. [illegible] Ուրեմն, կը նշանակէ թէ չէ լուծուած անցեալ տարի հրապարակ դրուած հարցը։ Լիսէնե՞րն են որ չեն կրնար ուսանող հասցնել Համալսարանին, թէ ոչ Համալսարանի դասաւանդութեան եւ քննութեան դրութիւնն սխալ է։ Եւ կամ այս գէշ արդիւնքը առաջ բերող ուրիշ պատճառնե՞ր կան։ Այնպէս կը կարծենք թէ, այս պարագան այս տարի հիմնապէս պէտք է քննուի եւ լուծուի։ Որովհետեւ արդիւնքին այսպէս գէշ ըլլալը ոչ թէ միայն աշակերտին պարապ տեղը ժամանակ եւ դրամ կորսնցնելուն եւ թէ դասախօսներուն յուսախաբ ուժ սպառելուն պատճառ կ'ըլլայ, այլ կը մղէ որ գէշ վճիռ մը տրուի Համալսարանի մասին։

Պէտք է ճար մը գտնել Համալսարանէն կատարեալ արդիւնք մը ստանալու համար։

ՔԻՉ ԱՇԽԱՏԵԼՈՒ ՀԱԿՈՒՄ ՄԸ

«Աքշամ»ի Քրոնիկագիրը կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Լուրեր կը հասնին.

— Պաշտօնատանց կանուխ փակուիլը առեւտրական կեանքին վրայ ազդած է։ Կարգ մը արհեստակիցներ, իրենց մինչեւ հասկացողութեան գալով ժամը 6ին կը սկսին փակել իրենց խանութները։

Կ'ըսեն թէ՝

— Նոյն կերպով հասկացողութեան գալով, շաբաթական դադարը երկու օր կատարողներ ալ կան։

Զանազան դասակարգերէ նամակներ կը հասնին.

Մենք ալ քիչ աշխատիլ կ'ուզենք։ Մեր գործերուն մէջ ալ պաշտօնեաներուն նման դադար կատարուի։

Պաշտօնեաները կը գրեն.

— Ժամը 14ին դադարը ձմեռն ալ գործադրուի։

Ամփոփելով կրնանք ըսել թէ, քիչ աշխատելու հակում մը ծայր տուած է։ Երբ լաւ մտածենք, պէտք չէ տեղին գտնենք այս հոգեկան վիճակը։ Որովհետեւ մենք ամէն ազգէ աւելի պէտք է աշխատինք... Մէկ կողմէ ալ մարդ ըլլալնիս հասկնանք, օ՜հ, ըսենք, զբօսնելը գիտնանք, զարգանալու համար պարապ ժամանակ ունենանք, ճիշդ է... Բայց գոնէ բնականոն աշխատանքի ժամերուն խառնենք մեր ջանքերը եւ աւելցնենք արդիւնաբերութիւնը։

Ազգովին կատարելիք շատ գործեր ունինք։ Գործը, ինչպէս յայտնի է, ժամանակով կը կատարուի։ Անընդհատ գործի ժամանակամիջոցը նուազեցնելու չհակինք։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏԳԱՄ. ԺՈՂՈՎԸ

Տիգրանակերտի եւ շրջանի Հայրենակցական Միութեան Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը գումարուեցաւ Յուլիս 3ին, Փարիզի մէջ։ Կը մասնակցէին 7 լիազօր պատգամաւորներ, եւ քանի մը հայրենակիցներ, խորհրդակցական ձայնով՝ Փարիզէն եւ շրջաններէն, շրջ. վարչութիւնը իր ամբողջ կազմով։

Պատգամաւորական ժողովը օրակարգի հարցերը քննեց լրջօրէն, եւ լուծարկեց միաձայնութեամբ։

Ժողովը յառաջիկայ շրջանին համար քուէարկեց՝ երեք շատ կարեւոր առաջադրութիւններ.

Ա.— Նորընտիր շրջ. վարչութեան [illegible] միջոցներ ստեղծել որ Հայ[illegible] երկրորդական վարժարանի մը [illegible] ուսանի՝ Ֆրանս[illegible] մէջ Հա[illegible] հայրենակցական միութեան [illegible] Հա[illegible] կամ Պէյրութ [illegible] ջանքերով, Փ[illegible] Ֆրանքի մրցա-

Բ.— 1000 (հա[illegible] նաեւ մը տալ այն [illegible] կը նկարագրէ ու հանրութեան [illegible] կանութիւնը կը դարձնէ ([illegible] կամ գրքոյ ձեւով) Տիգրանակերտի եւ շրջանի հայութեան կէս դարու (1890-էն մինչեւ օրս) ընդհ. պատմութիւնը, անցուդարձերը մանրամասնօրէն եւ բազմակողմանի։

Գ.— Կոչ ուղղել՝ Ֆրանսայի շրջանի բոլոր հայրենակիցներուն՝ առանց տարի եւ դասակարգի խտրութեան, որ միլորուին հայրենակցական միութեան շուրջ, յարաբերութեան մէջ մտնեն արտասահմանի բոլոր հայրենակիցներուն հետ՝ համագործակցաբար եւ աւելի լայն չափով կարենալ օգտակար դառնալ հայրենակիցներուն։

Ժողովը համերաշխ, սեր մթնոլորտի տակ, գիշերը ուշ ատեն ընտրեց իր շրջանային վարչութիւնը, հետեւեալ անդամներով —

Պ. Պ. Ժ. Հաքիմեան, Ն. Տընկեան, Տ. Գահվէճեան, Ս. Փաղալեան եւ Թ. Նալպանտեան։ Միութիւնը ներկայիս իր գանձին մէջ ունի, պատրաստ դրամ 5495.75, որ գոյացած է ամսավճարներէ, նուէրներէ, երեկոյթներէ եւայլն

Միութեան հասցէն կը մնայ միշտ անփոփոխ.— T. Nalbandian, 141 Bld. de Magenta, Paris 10. Վարչութիւն

Օր. ԹԵՐԵԶ ԳԱՖԹԱՆՃԵԱՆ
եւ
Պ. ԽՈՐԷՆ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Ամուսնացան
Փարիզ 3 Յուլիս, 1938

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԻՇԽԱՆ ՄԻՒՌԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

ԺՈՒԱՆ ԼԷ ՓԷՆ.— «Յառաջ»ի մէջ կարդացի թղթակցութիւն մը Բերլինէն Նափոլիի Թագաւոր Միւռայի ծագումի մասին տեղեկութիւններ, քաղուած «Գառայ» տարեցոյցէն, որոնք ըստ գերմանացի Քուրթ Ֆոն Տիւրինկի հետազօտութիւններուն հիման վրայ՝ վերագրում են Միւռային հայկական ծագում, եւ յիշեցի որ «Revue des Etudes Arméniennes»ի թուերէն մէկի մէջ կայ ուսուցչապետ Մաքլէրի մի յօդուածը այդ հարցի մասին։

Կան եւ իմ կարդացած տեղեկութիւնները նոյն հարցի վերաբերմամբ, 1890ական թուականներին, մի ռուսերէն գրքի մէջ, որի վերնագիրն է «Հայերը», եւ որի հեղինակը Պ. Գրիգոր Նիկողոսեանն է, թէպէտ գրքի վրայ հեղինակի անունը Մագդայ Նէյման է։ Գիրքը լոյս տեսաւ Պետերբուրգում, եւ պարունակում է Միւռայի հայկական ծագման մասին աւելի մանրամասն տուեալներ, լսած՝ Պ. Նիկողոսեանից զօրավար Լազարեւից, Կարսի հերոսից (Յովհաննէս Դաւիթեան Լազարեանից)։ Չունիմ ձեռքի տակ այդ գիրքը, որպէս զի կարողանայի թարգմանել այդ տեղեկութիւնները։ Մի ուրիշ տեղ էլ կարդացած եմ Նափոլիի Թագաւոր Միւռայի սենեկապետի, Ալբեսովի մասին, որ ըստ ազգանունին անշուշտ Հայ էր։ Այդ վերջին տեղեկութիւնն էլ ի չարս ուրիշ տուեալների գալիս է որոշ չափով ամրացնել «Յառաջ»ի, 16 Յունիսի թուի, մէջ տպուած թղթակցութիւնը Միւռայի հայկական ծագման մասին։

Նոյն թղթակցութեան մէջ յիշուած Միւռայի երկու թոռների մասին, գիտեմ որ նրանից Աչիլլէս պաշտօնեայ էր Կովկասում, իշխանուհի Մինգրելսկուհու հետ (աղջիկ՝ Մինգրելիայում իշխած իշխանուհիի) եւ ապրած էր Կովկաս, եւ ունեցած էր 3 զաւակ, երկու մանչ, եւ մի աղջիկ։ Նրանցից մեծը պսակուած էր մի բարձր դասակարգից [illegible]ուհիի հետ, եւ ինձ յայտնի չէ [illegible] թէ ոչ զաւակներ։ [illegible] թէ նա [illegible] մասին գիտեմ, որ [illegible] միւս երկուսը [illegible] նրանք ներկայումս Ֆրա[illegible] եւ նրանցից Նապ. Միւռայ, որ հաշմանդամ է, ապրում է Նիս։ Աղջիկը եւ իշխան Նափոլէոն ամուսնացած չեն։

Յիշուած թոռներից միւսը պսակուած էր — ինչպէս գիտեմ — մի ռուս օրիորդի հետ, եւ պաշտօնել է, ու ապրել է ու Կովկասում։ Ընթերցող

ՄԱՄՈՒԼ

« ԱՐԺԱՆԱՒՈՐ » ՀՈՎԻՒՆԵՐԸ

«Յուսաբեր» վերջերս դատապարտութիւն մը կրեց (360 անգլ. ոսկի)։ Չեկայի գործակալ հռչակած ըլլալով Իրանի առաջնորդ Ռուբէն եպիսկ. Մանասեանը, հաւանօրէն Ազաբեկովի յուշերուն։ Ինչպէս կը պատմուէր, Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը ծափ ու ծնծղայ հնչեցուց այս առթիւ, ուրիշ առնուած պտտայտաութեանց հետ։ «Յուսաբեր» երկու ընդարձակ խմբագրականներու մէջ բանալով ամբողջ վարագոյրը, կը հարցնէ (30 Յունիս).

— «Բայց, առանց կրկնութենէ վախնալու կը հարցնենք անգամ մըն ալ — ռամկավար օրգանը մի՞թէ չի գիտեր, որ Ա. Ղլտըճեան իրաւամբ Չեկայի գաղտնի հրահանգով մեկնած է Փարիզէն Էջմիածին։

Մի՞թէ չի գիտեր, որ Ա. Ղլտըճեան իրաւամբ Չեկայի կողմէ յատուկ առաքելութեամբ Էջմիածինէն մեկնած է Թէհրան (ուրկէ քշուեցաւ պարսիկ կառավարութեան կողմէ)։

Անշուշտ գիտէ եւ գիտէր։ Եւ գիտնալու համար պէտք չկար մինչեւ հիւսիսային բեւեռ պրպտումներ կատարելու։

Այս հարցումներուն առջեւ պատասխանները ռամկավար օրգանը կրնար ունենալ իր պաշտպանեալէն՝ ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՆԱՍԵԱՆԷ, որուն անձին հանդէպ այնքան մեծ յարգանք եւ խօսքին հանդէպ այնքա՛ն մեծ վստահութիւն ունի եղեր...

Ռ. Մանասեան, որ քաջածանօթ է իր աքեմակցի կեանքին եւ գործին, վստահ ենք, որ ռամկավար օրգանին անհրաժեշտ մանրամասնութիւններ կուտար, պարզելով անոր, թէ ինչո՞ւ Սիսէն Ղլտըճեան Փարիզէն Էջմիածին մեկնած է, ինչ ձեւով եպիսկոպոս ձեռնադրուած է եւ ի՛նչ առաքելութեամբ Էջմիածինէն Թէհրան անցած է...

«Մեծ Սուգը» խորագրով իր խմբագրականին մէջ (նուիրուած Ամենայն Հայոց Նահապետի յիշատակին), Երուսաղէմի Պատրիարքը կը գրէ («Սիոն», 1938 Մայիս).

«Իրեն նման իմաստուն, կորովի, առանց աղմկալից լինելու ճշմարտապէս գործունեայ եւ Մայր Աթոռոյ կարիքներուն եւ միջոցներուն խորապէս ծանօթ եւ փորձառու գործիչի մը ներկայութիւնը Էջմիածնի մէջ, Տ. Տ. Մեսրոպ, Բագրատ, Գարեգին, Մատթէոս եւ Գէորգ արքեպիսկոպոսներու հետ, մեծ ապահովութիւն կ'ազդէր ամէնուս։

«Այս հինգերէն մին այժմ վախճանած, միւսը՝ բացակայ, առոյգ է թէ մնացեալ երեքը փոքր ուժ մը չէ որ [illegible]երկայացնեն, թէ՛ անձնապէս ու [illegible] մանաւանդ...»։

Կը [illegible] ԳԵՐԷՆ եւ ոչ ՎԵՑ[illegible] թէ՛ միասն[illegible] [illegible]ոգը, Գե[illegible] Բայց ինչո՞ւ Հ[illegible] [illegible]ամ, ԵՐԷՆ. ո՞ւր մնաց վեցեր. [illegible] բողոքին Հոգեւոր Խորհուրդի ա[illegible] արքեպիսկոպո՞ս, Համալսարանա[illegible] ա՞րա Արսէն Ղլտըճեանը...

Գրչի վրիպանքո՞վ արդեօք թէ յիշողութեան պարզ մոռացումով Պատրիարքին կողմէ յիշատակուած չէ ՎԵՑԵՐՈՐԴԻՆ անունը։

Զուր են այս հարցումները։

«Սիոն»ի խմբագրապետը գիտէ բաւականաչափ իշխել իր գրչին եւ տիրապետել իր յիշողութեան 6րդ.ին (եւ ոչ...66րդ.ին) անունը չմոռնալու համար։

Այդ անունը չյիշատակուիր, որովհետեւ նաեւ Երուսաղէմի Պատրիարքին համոզումովը այդ անունը արժանի չէ յիշատակութեան։

Այո՛, միայն Արսէն Ղլտըճեանի պարագան բաւական է նոյնութեամբ ետ վերադարձնելու համար ռամկավար օրգանին «զրպարտիչ» բառը, զոր ան կը յանդգնի շպրտել մեր հասցէին։

Միայն այս մէկ հատիկ փաստը բաւական է համոզուելու համար, որ նաեւ Չեկան գիտէ վեղար դնել իր գլխուն...

Դատական նիստի ընդարձակ նկարագրականը տալով՝ ռամկավար օրգանը իր Մայիս 20ի թիւին մէջ կը գրէր.

«Ռուբէն եպիսկ. հս, վեր մնալով ամէն կասկածէ, ցարդ կը մնայ Առաջ. Հայոց Իրանի, վայելելով ամէն յարգ, պատիւ ու վստահութիւն ընդհանուրին կողմէ...»։

Այս «ընդհանուր»ին մէջ կը մտնէր նաեւ «մասնաւորը»՝ Եգիպտոսի ռամկավար օրգանն իր գլխաւորած կուսակցութեան հետ միասին։

Այս «մասնաւոր»ի խօսքին անկեղծութեան վկայելու համար, աւելորդ չենք նկատեր հոս հրատարակութեան տալ հատուած մը այն գրութենէն, որ լոյս տեսաւ նոյն օրգանի 1938 Ապրիլ 28ի թիւին մէջ.

«Երուսաղէմի Ս. Պատրիարքը Ապրիլ 10ին Էջմիածնէն կաթողիկոսին մահուան լուրն առնելով՝ նոյն օրն իսկ յատուկ հեռագիրներով գոյժը հաղորդեց Անթիլիասի Կաթողիկոսին, Պոլսոյ Պատրիարքին եւ Գաղթաշխարհի բոլոր թեմերուն։ Գրեթէ ամէնքին յաջորդ երեք օրերու մէջ բաւարարուեցաւ սուգի եւ ցաւակցութեան պատասխան, բացի մէկէն, որ սիրտ բրած էր մեզի ծանօթ պատճառներով՝ որոնց մասին պատշաճ է լռել հիմակ, այս անգամ ԱՆ թղթատարով ետ դարձնելու Պատրիարքարանի պաշտօնական հեռագիրը»։

Ասոր — Ռուբէն Մանասեանի մասին է։

Ա՛յս մէկն է, որ «սիրտ բրած էր» իր Կրօնապետի մահուան վերաբերող սուգի հեռագիրը թղթատարով ետ վերադարձնելու զայն յղողին՝ Երուսաղէմի Պատրիարքին։

Պատճառները ծանօթ են իրեն, բայց ոչ մեզի, եւ անոնց մասին խօսիլը— ռամկավար օրկանը անպատշաճ կը նկատէ այսօր։

Խորհրդաւոր «ԱՆ» մը կուգայ վկայելու որ Ռուբէն Մանասեան առաջին անգամ չէ որ պաշտօնական գրութիւններ ետ կը դարձնէ Երուսաղէմի Պատրիարքին։

Սակայն լուռ է ոչ միայն ռամկավար օրգանը, այլ լուռ են նաեւ Երուսաղէմի Պատրիարքը (գրութիւններ յղող) եւ Ռ. Մանասեան (զանոնք ետ վերադարձնող)։

Եթէ օր մը այս խուլ պայքարին պատճառները հանրութեան սեփականութիւն դառնան, վստահ ենք թէ այլեւս անխուսելի պիտի ըլլայ բոլո[illegible] համար ճշմարտութիւնը ռամկա[illegible] [illegible]ն այն խօսքին, թէ Ռ. Մա[illegible] [illegible] կը վայելէ եղեր ա[illegible] [illegible]ւ վստահու[illegible] [illegible]վար օրգա[illegible] [illegible]նասեան իրաւամ[illegible] մէն յա՛րգ, պատի՛ւ [illegible] թի՛ւն ընդհանուրին կողմէ...

Կը վայելէ յատկապէս «մասնաւոր»ին՝ ռամկավար օրգանին եւ իր «կուսակցութեան» կողմէ։

Եւ այս վերջիններին կողմէ կը վայելէ ... արժանաւորութիւն»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԻՒՂԱՑԻ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Տիգրան իր հօրը շատ կը նմանէր։ Ձեռ գիտեր աչքերուն զուարթութիւնը միրանգէն կուգար, ու կը բանար [illegible] եւեւր

— Եկո՛ւր, աչուկներդ համբուրեմ, Մօտեցիր զաւակս, կ'ըսէր Արփինէ, ու ամէն առտու, չէր մոռնար իր տղուն աչքերը համբուրել, երբ Տիգրան՝ պայուսակը անութին տակ դպրոց կ'երթար։ Արփինէ, կարօտով՝ կը նայէր իր տղուն ետեւէն՝ մինչեւ որ բակին դռնէն ներս մտնէր, ու վերջին անգամ մըն ալ՝ կը փոխանակէին իրենց անուշ ու խորհրդաւոր շարժուձեւերը։

Այն օրերուն...

Ու իրաւ ալ, յուզումով մօտիկ ըրին երկու քոյրերը։

Գիրքերը ծնկը երբ տուն կը վերադառնար, երազ մըն էր կարծես իր տղան՝ կարմրած այտերը ուրախութենով։ Աչքերէն կը հասկնայիր որ սրտին մէջ շատ բաներ կային։

— «Վարդ է բացուեր այտերուդ վրայ», կ'ըսէր ամէն անգամ Արփինէ։ Բառը կը փոխէր երբեմն ալ։ Դաշտահալ ծաղիկ մըն էր այս անգամ, կամ հասուն պտուղի մը անունը կուտար։

Ու նոր մարդ մը կը տեսնէր Արփինէ իր տղուն վրայ ու կը կրկնէր, «ուրիշներուն չի նմանիր»։ Մանաւանդ, իրեն համար ուրախութեան պատկեր մըն էր, երբ ծունկերուն վրայ դրած գիրքը, անոր կը նայէր իր տղան, ու երեսէն կը հասկնար որ սիրտը բաց էր արդէն կեանքին առջեւ։

Ու Արփինէ շատ մը ուրիշ մայրերու պէս, իր տղան փնտռելու եկած էր այս քաղաքին մէջ։ Բայց կեանքը չէր թողուր, կ'արգիլէր... Բայց ինք կը սպասէր մօր մը պէս, ու խօսած ատենը ձայնը կը խաղար, ու բարձրանալու տեղ՝ կարծես կը մարէր։

Բան չէր պակսեր իր սրտին մէջ։ Ու, «Սարգիս, զաւակս», կ'ըսէր իր սանտրկնոց տղուն։ Ու սրտմտութեամբ կը նայէր նախ, յետոյ, «հաւ ու ան հարց ու փորձ ըրէ», կ'ըսէր։ «Կարելի է լուր մը կ'առնես։ Զաք լուրը շուտով կը հասնի։ Եթէ տղաս մեռած ըլլար, հազար անգամ առաջ անոր բերնէն լսած պիտի ըլլայինք»։

Սարգիս խիղճով խելացի տղայ, չէր ուզեր այս կնկան սիրտը կոտրել, ու անուշութեամբ կը պատասխանէր։ Ու աւելի սիրտ տալու համար, օր մը նոյնիսկ, ըսաւ.— «Հոգ մի ըներ, մայրիկ, գիտես թէ ինչ դարու մէջ կ'ապրինք։ Հիմակ մեռելները կ'ողջնան ու կը վերադառնան իրենց տուները»։

—«Բերանդ պագնեմ, զաւակս», պատասխանեց Արփինէ։ Այս պահուն իր ձայնը կը դողար։

Գեղեցկութեան պատկերը եղած էր իր տղան մտքին ու հոգիին մէջ, ու ամէն օր՝ կը գեղեցկանար, ու ամէն օր լոյս մը կը վառէր անոր մէջ։ Այս գեղեցկութիւնը իր սրբութեան հասած ըլլալով, դիմանալու ճար մնացած չէր իր վրայ։ Ու երբ գեղեցկութեան վրայ խօսք կ'ըլլար, իր տղուն պատկերը կ'երեւար իրեն։

Իր սրտին գեղեցկութիւնն էր ան,

×

Ինչո՞ւ խնդալը կուգար։ Զանի մը թրթռումը կը բարձրանար կոկորդէն, ու Արփինէ չէր գիտեր, թէ ինչպէս կը խնդար։ Բայց չէր գիտեր թէ որո՞ւ վրայ կը խնդար։ Ու որքան կը կրկնէր ու կ'ըսէր տուներներուն պէս՝ «գաւառացի սպասուհի», ծիծաղ մը կուգար ներսէն։

Այս տունին մէջ, մեծէն մինչեւ սպասեակը, տանէ մը ի վեր կը կրկնէին այս երկու բառերը։ Ու առաջինակ մէկը երեւաց իրեն գաւառացի սպասուհին, ու երբեմն այս անունը տուած ատեն իր ձայնը մօտիկ կ'ընէր։

Շատոնց իր ներսը մնացած էր այս ձայնը։ Անոր թռիչքը ու ապառութիւնը տարիներէ ի վեր մոռցած, չէր գիտեր թէ ո՛ր տեղէն կուգար ան հիմակ։ Ան, շատ խորունկ տեղէ մը կը թռէր վեր, ու անծանօթ, շատ փափուկ զգաց անոր վերելքը, երկար երազէ մը արթնցածի տպաւորութիւնը ունեցաւ ու կրկնեց, «գաւառացի սպասուհին»։ Իրեն, առօրեական արձագանք մը կուտար այս անունը, ու քանի մը անգամներ կրկնեց, ու նայեցաւ ինք իր վրայ։ Բան չէր տեսներ։ Աչքերը լարեց խուշոր խուշոր։ Առաւօտ, բան չէր տեսներ, բան չէր տեսներ։ Գոցեց իրեն աչքերը ու ըսպառեց հանդարտութեամբ, այս անգամ հնչեց արձագանգը, ճառագայթեցաւ, պլպլաց լոյսով, լուսաւորուեցաւ, ու տեսաւ իրենց քաղաքը, ու ըսաւ, «գաւառը...»։

Հոն, օրօրոցէն կը սկսէր չորս եղանակներուն գինովութիւնը, ու խորունկ աչքերով կ'երազէր մանուկը։ Անոնք, ամէն տարի կ'ազուորնային ու կը լեցուէին տղուն աչքերուն հետ, ու առուներուն հետ ամէն տարի անոնք՝ կը բերէին նոր լոյսեր, նոր աչքեր։ Ու երբ ըսաւ, «մեր գաւառին եւկինքները...» իր աչքերը մնացին լուսաւոր խորունկութեան մը մէջ, հրաշալի լոյս մը մնացած էր անոնց մէջ իր աչքերուն խորը։

Արփինէ ամփոփուեցաւ։ Սրտին մէջ փայլակներ տեղացին։ Գաղութիւն եկաւ վրան։

Աղուոր, լոյսի պէս երեսներ ունէին իր գաւառացի հայրենակիցները։ Արեւին բոցերումը եփած անոնց մարմինները, պահած արեւին կարմիրները անոնց մորթերուն վրայ, ուժով էին իրենց պարտէզներուն ծառերուն պէս։ Ջուրերու արծաթին պէս կը հնչէր անոնց ձայնը։

Որո՞ւ հետ կրնային բաղդատել իրենց աղջիկներն ու պատանիները։

Արփինէ, կրկնելով «գաւառացի սպասուհի», խոհանոցին քովի սենեակը գնաց, կեցաւ հայելիին առջեւ։ Բայց չկրցաւ բերանը բանալ։ Մնաց պահ մը՝ կարծես անծանօթի մը առջեւ, ու ըսաւ.— «Ջար մըն է անցեր վրայէս։ Որչափ փոխուեր եմ, ո՛րչափ փոխուեր եմ»։ Իր աչքերուն մէջ մնացած լոյսը սակայն, կը փայլէր, որովհետեւ իր խորութեան արտաքսումով, վիշտով քաղցրացաւ ձայնը, ու տաքուկ սուեր մը մնաց լրթունքներուն վրայ։ Իր հոգիին մէջ այնպիսի բարձրութիւններ կային, այնքան լոյսը շատ էր հոն որ, իրեն թուեցաւ թէ՝ մարմինը որքա՛ն իր ծանրութենէն բան մը կը կորսնցնէ ու կը թեթեւնայ, հոն՝ լոյսը կը լուանայ աւելի աւելի։ Միտքը հալեր էին երեսին վրայ, բայց կարմիրը արեւին կը վառէր հոն ու լոյս կուտար։

Արեւը արեւ էր մնացեր մարմինին մէջ։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(3)

(Շար.)

մօն (կառաղի հակառակորդ վաւերացման), Ժալաղէր, Թրնք Սիմոն, Ֆրան-սուա Փիէթրի (նախկին ծովային նախարար) եւ Սէրէթի տը լա Ռօքա, ժողովը միաձայնութեամբ ընդունեց բանաձեւ մը, որ սկզբունքով դէմ է վաւերացման։

Կ՚ըմբռնենք թէ — կ՚աւելցնէ Արաբական Դիւանի թղթակիցը — վաւերացման խնդիրը առայժմ մէկ կողմ դրուած է։ Եւ սակայն, համաձայն իրաւասու շրջանակներու մէջ տիրող տպաւորութեան, կասկած չկայ թէ վաւերացումը տեղի պիտի ունենայ 1938ի վերջերը, մանաւանդ որ լուծուած է Սանճաքի խնդիրը։

Տնտեսական վերակազմութիւնը Ֆրանսայի մէջ

Գ. Փաթընոթր, ազգ. տնտեսութեան նախարարը, ճառ մը խօսելով ազգ. տնտեսական խորհուրդին առջեւ, յայտարարեց.

— Քանի մը տարիէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով Ֆրանսա կը վայելէ տնտեսական նպաստաւոր պայմաններ։ Հաւասարակշռութիւն հաստատուած է մեծաքանակի եւ փոքրաքանակի գիներուն, ներքին եւ արտաքին շուկաներու գիներուն միջեւ։ Դրամը հաստատուն վիճակ ստացած է։ Այս ազդակները բաւական են վերահաստատելու ազգին վստահութիւնը, փարատելու հաւաքական ջղագարութիւնը եւ ստեղծելու հիմք մը միացեալ ճիգերու, միաժամանակ զարգացնելու համար արտադրութիւնը եւ սպառումը։

*** Գ. Ժուհօ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, բանախօսութեան մը ընթացքին յայտնեց թէ ճիշդ է որ մեծ քանակութեամբ փախստական դրամագլուխ վերադարձած է, բայց տակաւին 560.000.000 անգլ. ոսկիի գումար մը կը մնայ օտար երկիրներու մէջ։

1000 Արաբներ կը փախչին Ամրգէն...

Ամրգի Համամ գիւղախումբէն ինտիսիալ խոսագիրը ուղղուած է արաբերէն Նահար թերթին, յուլիս 1 թուականով.—

Հազար Արաբներ Ամրգի մէջ հնթարկուեցան Թուրքերու յարձակումներուն եւ ստիպուեցան ապաստանիլ Համամ, ուր կը մնան կիզիչ արեւի մը տակ, անպատսպար եւ անօթի։ Թուրքերը բռնաբարած են աղջիկներն ու կիները։ Այս Արաբներուն բոլոր հարստութիւնները աւարի տրուած են։ Բազմաթիւ Արաբներ բանտարկուած։ Յանուն մարդկութեան կը խնդրեն վերջ տալ այս դժբախտութեանց։

Անաբեկում եւ յարդ Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն յուլիս 12 թուականով.—

Հակառակ ձեռք առնուած խստութեանց եւ անգլիական զօրքի յաւելման, խռովութիւնները կը շարունակուին նոյն սաստկութեամբ։ Այս առտու Երուսաղէմի հին շուկային մէջ պայթեցաւ ռումբի մը, որ խուժին խոռովեց Արաբներուն մէջ։ Արձակուած գնդակներէն մէկը ծակեց խմբին թօքերը, երկու գնդակներ ալ մտան ստամոքսին մէջ։ Մահը վայրկենական եղաւ։ Մարմինը փոխադրուեցաւ կառավարական հիւանդանոցը։ Արաբ կին մը, որ խմբին քովէն կ՚անցնէր անհարկիժան միջոցին, նոյնպէս վիրաւորուեցաւ։

Խմբը 60 տարեկան էր, շրջանաւարտ՝ Գահիրէի էլ Ազհար համալսարանէն եւ իբրեւ քարոզիչ էօմէրի մզկիթին իր հօրը յաջորդեց 1910ին, համաձայն Թուրքիոյ Սուլթաններուն շնորհած ժառանգական իրաւունքին։ Քաշուած կեանք մը կը վարէր, վայելելով բոլոր հաւատացեալներուն յարգանքը։ Կ՚ըսուի թէ խմբը զոհ գացած է արաբ ահաբեկիչներուն, ըլլալով թշնամի՝ մեծ միւֆթիին (փախստական)։ Կասկածներ կան թէ կապ ունէր ոստիկանութեան հետ։

*** Նազարէթի մօտ, հրէական Մաշա գաղութը յարձակման ենթարկուեցաւ։ Առաջին տեղեկութեանց համաձայն, գիւղը քանդուած է եւ 60 Հրեաներ սպաննուած են։ Միեւնոյն շրջանին մէջ, Թաբոր լերան մօտ, բուռն կռիւ մը տեղի ունեցաւ ոստիկանութեան եւ ահաբեկիչներու միջեւ։ Կացութիւնը շատ ծանր է հիւսիսային Պաղեստինի մէջ։ Հայֆայի հրէական հիւանդանոցը խճողուած ըլլալով, դպրոցն ալ հիւանդանոցի վերածուեցաւ, վիրաւորները ընդունելու համար։

Ծովային հետեւակազօրքը եւ ոստիկանութիւնը կը գործակցին, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար Հայֆայի մէջ, որուն կարգ մը թաղերը ամբողջովին փակուած են։ Վերջին ահաբեկումներու զոհերուն մէջ կը գտնուի հրեայ գործարանատէր մը, Թոպիաս, որ արաբ ամբոխին կողմէ իր կառքէն քաշկռտուելով, խոշտանգուած եւ սպաննուած է։

Ամէն կողմէ բողոքներ կը հասնին այս դէպքերուն առթիւ։ Անգլօ-յորդանանի էմիրը իր հեռագրին մէջ դառն գանգատներ յայտնելով, դիտել կուտայ թէ ներկայ կացութիւնը ի դերեւ կը հանէ ամէն յոյս՝ Պաղեստինի հարցին խաղաղ կարգադրութեան համար։ Քրիստոնեայ եկեղեցիներու ներկայացուցիչներն ալ կոչ մը ուղղեցին մարդկանց, պաշտպանութիւն խնդրելով իրենց հաւատացեալներուն համար։ Անգլիա շարունակ զինուոր կը ղրկէ։

ՑԱՆՑԱՌ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ԱՆՋՆԱՍՊԱՆ.— Վալանս հաստատուած երիտասարդ մը, Լեւոն Գասարճեան, Սասանցի, վերջերս հիւծախտէ վարակուած ըլլալով, յուսահատ՝ կ՚երթայ Մարսէյլ եւ անձնասպան կ՚ըլլայ։ Ըղներ ալ կան թէ թունաւորուած է։

ԳԻԲՐՈՒԹ հասաւ Զօր. Քայյօ, արեւելեան բանակին ընդհ. հրամանատարը, որ պիտի յաջորդէ Զօր. Հէնցիկէրի։ Քաղաքին վրայ զինուորական պատիւներ եղան նոր հրամանատարին։

ԽՐԲԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԸ առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ փոխ-վարչապետ Գ. Շօթանի հետ։

ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ նոր փոխառութիւնը շրջաբերութեան պիտի հանուին երկուշաբթի օր, 100, 500, 1000, 10.000, 100.000 եւ մէկ միլիոն ֆրանքնոց թուղթերով եւ 18 ամիս պայմանաժամով։ Ընդհ. գումարը անորոշ կը մնայ։ Տոկոսը պիտի ըլլայ 3ուկէս առ հարիւր (առաջինը 3առ հարիւր էր)։

ՄԻԼԻՈՆԱՏԷՐ ՕԴԱՉՈՒՆ, Հօուըրտ Հիւզ եւ իր չորս ընկերները շարունակելով իրենց յանդուգն թռիչքը, Փարիզէն Մոսկուա հասան երեքշաբթի ժամը 8.5ին, մեկնեցան ժամը 10.31ին, Օմսք հասան 19ին, դէպի Եաքուցք մեկնեցան ժամը 22.45ին։ Ամբողջ աշխարհ հեւ ի հեւ կը սպասէ այս աննախընթաց թռիչքի վերջնական ելքին։

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ խորհրդաժողովը որոշեց մնայուն մարմին մը կազմել, իբրեւ կեդրոն ունենալով Լոնտոնը, դրադելու համար Մեծն Գերմանիոյ Հրէաներու ճակատագրով. Վերջին ժողովը պիտի գումարուի վաղը, ուրբաթ։

ԻՏԱԼԻԱ գոհացում տալով Ֆրանսայի բողոքին, որոշեց պատժել այն սահմանապահ զինուորը որ ֆրանսական հող մտած եւ ուսանող մը վիրաւորած էր։ Զոհին ալ հատուցում պիտի տրուի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ զինուորութենէ ազատելու համար կեղծ թուղթեր առած երիտասարդներէն վեց հոգի եւս ձերբակալուեցան (ընդամէնը 7)։ Դեռ կը հետապնդուին 202 երիտասարդներ, որոնց մէջ օտարականներ ալ կան։ (Երկու եղանակութիւնները համար «Թուրք» էին գրած տեղական թերթերը, բայց անունները չեն համապատասխաներ)։

Հ. Յ. Դ.

Կուսակցական

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 16 յուլիս, շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԼՈՄՕՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 յուլիս, շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

«Յառաջ» կը ծախուի

Place des Fêtesի լրագրավաճառի խանութը գոց ըլլալով յուլիս 14էն մինչեւ 18ը, «Յառաջ» կը ծախուի Place des Fêtesի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Baldjian, 2 Rue de Crimée (Տոքթ. Գըրգօյեանի քլինիքին բովը)։

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԾԱՎԻԼԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ Յուլիս 31ին կիրակի օր, Հ. Յ. Դ. «Արզութեան» խումբին կողմէ։ Այցելութիւն Իշխան Արղութեաններու շիրիմին։ Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ *Romainville-Montreuil* ՆՈՐԱԿԱԶՄ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

16 Յուլիս. Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Salle des Fête de la Maine. Porte des Lilasէն առնել օթօպիւս 95 B

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ս. ԱԳԱՊԱԼԵԱՆ

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ ՕՐ. ՖԼՈՐԱ-ԱՆԱՀԻՏ

Գեղեցիկ անակնկալներ, ընտիր ճաշ, հայկական եւ եւրոպական պարեր ճաշ եւ աժան պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով։ Մուտք 5 ֆրանք։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

17 Յուլիս, կիրակի առաւօտեան ժամը 9էն գիշերուան 11.30

ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, *Grand Arbre, Maison Fiquet*

Գեղարուեստական հաճելի անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ Անձրեւի պարագային գոց սրահ։ Ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած խաչուհիներու կողմէ. Մուտք 5 ֆրանք

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Denfertէն առնել սեթրոյի գիծի թոպէնսոն տանող գիծը, եւ կամ Porte d'Orléansէն օթօպիւս թիւ 128։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

17 Յուլիս, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, Մէօտօնի անտառին մէջ, «Թափի Վէռ»

Երգ, նուագ, արտասանութիւն։ Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ։ Անձրեւի պարագային «Խրիմեան» դպրոցին մէջ խնջոյք տեղի պիտի ունենայ։ Մուտքը ազատ է։

ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՄԱՍԻԱ-ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

14 Յուլիս, Հինգշաբթի ամբողջ օրը ՍԷՆ-ԼԱԻ ԿՐԱՆ-ՓԷՆ, Սօթնեզրայեանի հովանոց ագարակը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. ԼԵՒՈՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

կը ներկայացուի «ՇԱՏԱԽՕՍ ՍԱՓՐԻՉԸ» ղեկավարութեամբ Ե. ԻՆՃԷԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ Գ. Գ. ԱԻՔՍԱՆԵԱՆԻ եւ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ։ Կը նուագէ հայրենակից ջութակահար Գ. ՆԱՋԻԿԵԱՆ։ Պարերու ընթացքին կը նուագէ Գ. ՍԻՄՈՆ ՇԻՇՄԱՆԵԱՆ իր խումբով։ Զարդարուած ճաշեր եւ զուարճալի անակնկալներ։ Առատ կերուխում։ Միութեանս վիճակահանութիւնը կը քաշուի տեղւոյս վրայ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Շաթլէն կարիպալտին առնել 15, 16, 18 թիւ ծանրակառքերը եւ իջնել Սէն-Լու կրան Փէն։

Ալֆորվիլի դպրոցական հանդէս

ՓՈՔՐ Տ՚ԻԹԱԼԻԻ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ Ս. ԺԻՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 Յուլիս, Հինգշաբթի ժամը 2.30ին Ցավհաննէսեանի սրահին մէջ, 15 Rue Pierre Curie. Bicetre (Մէթրօ Փորթ տ՚Իթալի)։

Երգ, արտասանութիւն, ներկայացում, պար եւ զանազան անակնկալներ երկսեռ աշակերտներու կողմէ։ Մուտք 3 ֆրանք

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՄԵԾ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

15 Յուլիս, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Շաբլոթի սրահին մէջ։

Կը խօսի Գ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ. Նիւթ՝ «ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵՐԶՆԿԱՑԻ» (ժողովրդական լեզուով միջնադարեան հայ գրականութեան առաջին մեծ բանաստեղծը)

Ծախսերու մասնակցութիւն 2 ֆրանք։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հաճընի Հայրենակց. Վերաշինաց Միութեան Շաւի Մասնաճիւղին կողմէ

17 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Սալ տը Ֆէթի ընդարձակ սրահին մէջ։ Երգ եւ արտասանութիւն։

Պիտի բանախօսէ Զէյթունի հերոս ԱՂԱՍԻ։ Մուտք 2 ֆրանք։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԿԵԴՐՈՆԻՆ Ա. ԽՈՒՄԲԻՆ ՍԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆ. Կարմիր խաչի վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ մասնաճիւղերու կողմէ ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլլան յառաջիկայ Ուրբաթ օր Յուլիս 15ին, ժամը 11ին **Gare Montparnasse**։ Ընկերութեան կողմէ սրոշուած է հաւաքուիլ **Ancienne gare Hall d'entrée** (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը)։

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(ՀԻՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ)

Նոր մատենաշարին Ա. հատորը

Հայաստանի ամէնէն տաղանդաւոր արձակագիր, նահատակ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑԻ

ԾԻՐԱՆԻ ՓՈՂԸ, ԽՈՆԱՐՀ ԱՂՋԻԿԸ, ՍԵՒ ՑԵԼԵՐԻ ՍԵՐՄԱՑԱՆԸ եւ ՍՊԻՏԱԿ ՁԻՆ։

Հետզհետէ լոյս պիտի տեսնեն ուրիշ հատորներ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻէն, ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԷՆ, ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՑԷՆ, ԱԼԱԶԱՆԷՆ, ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑԷՆ եւ ուրիշներէ։

Խմբագրական եւ հրատարակչական մարմինը մէկ նպատակ կը հետապնդէ.— գաղութներուն ծանօթացնել Հայաստանի գրականութիւնը, լոյս ընծայելով ժողովրդական մատչելի գինով գրքոյկներու այս շարքը։

Մամուլի տակ է մատենաշարին Բ. հատորը՝ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ Ստեփան Զօրեանէ։

Վաճառման կեդրոնատեղին է ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ 51, Rue Monsieur le Prince, Paris (6) chèque postal, Paris 1278 - 35, հեռաձայն Danton 88—65։

Մեծաքանակ գնորդներու մասնաւոր զեղչ։

Առաջին հատորին գինն է 7.50 ֆր., արտասահման՝ 1 ուկէս դոլար կամ 40 սէնթ. Ապսպրանքները՝ կանխիկ գրամով։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը, փոքրիկն ՌՈՒԲԷՆ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆի մահուան տխուր առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի կայանի համար մէկ երախայի անկողին՝ զղջացեալին անունով։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջանի Ընդհանուր ժողովը 17 Յուլիս, Կիրակի առաւօտեան ժամը ճիշդ 9ին, «Քաֆէ Նուաժի» ներսի սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier)։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Լասիօթայի «Ֆաժակ» խումբի բոլոր ընկերները ցաւակցութիւն կը յայտնեն ընկ. Ղուկաս Կարկոտեանի՝ իր քրոջ զաւկին պատահական մահուան առթիւ, նոյնպէս իր քեռայրին եւ քրոջը եւ բոլոր պարագաներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ե. Սահակեան (Ալֆորվիլ) խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք ներկայ գտնուեցան ՇՈՒՇԻՆ ՀՈՒԳ ՓԱԼԱՑԵԱՆԻ յուղարկաւորութեան։

ԾԱԽՈՒ Է

Ալֆորվիլի մէջ, հայաշատ կեդրոնի վրայ, բանուկ սրճարան մը, ՊԱՍՏԱՒՈՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՎ։ Դիմել Տէկին Մարիամ Փափազեանի 29 bis, Rue Etienne-Dolet, Alfortville (Seine)։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE
HARATCH
(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286
Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք
ՇԱԲԱԹ 16 ՅՈՒԼԻՍ SAMEDI 16 JUILLET 1938
ԺԴ. ՏԱՐԻ – 14e Année No. 3783
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԵՔ ՏԱՐԻ ՎԵՐՋԸ

Այս տարի ալ կրկնուեցաւ Ժողովրդական Համախմբումի ցոյցը՝ երկու մեծ թափօրներով, Պասթիյլէն մինչեւ Նասիոն, կրկնելու համար 1935 յուլիս 14ի հանդիսաւոր երդումը:

Ինչպէս միշտ, այս տարի ալ ցոյցը անցաւ գնահատելի բարեկարգութեամբ, որուն կը հսկէին մասնակցող հոսանքներու կարգապահ յանձնախումբերը :

Երկու թափօրները որոշ ուղեգծի մը հետեւելով, կը հասնէին Նասիոնի հրապարակը, որուն մեծ յիշատակարանին վրայ կախուած էր երդումի բանաձեւը: Իւրաքանչիւր հոսանք թափօրին կը մասնակցէր իր բազմազան մասնաճիւղերով եւ խմբակցութիւններով, որոնց ամէն մէկն ունէր իր նշանախօսքը, մեծատառ եւ ընդհանրապէս կարմիր: Ամբողջ բազմութեան, ինչպէս եւ ճամբուն վրայ շարուած հանդիսատեսներուն մէջ կը տիրապետէին բոլշեւիկները, որոնք «միութի՛ւն, միութի՛ւն» կ'աղաղակէին, մանաւանդ երբ ընկերվարական խմբակցութիւն մը կ'անցնէր:

Օրուան գլխաւոր նշանախօսքերն էին.

— Յանուն հացի, ազատութեան եւ խաղաղութեան: Գործադրեցէք Ժողովրդական Համախմբումի ծրագիրը: Հաւատարմութիւն 1934 յուլիս 14ի երդումին :

— Դէպի բանտ՝ վեղարաւորները (Գաղտնի Կոմիտէին անդամները): Բանտարկեցէք Տը լա Ռոքը եւ Տոռիօն:

— Բացէք սահմանագլուխը: Թնդանօթ եւ օդանաւ նաւել Սպանիոյ :

— Անկցի՛ պատերազմը.— Անկցի՛ ֆաշականութիւնը.— Լուծեցէք խռովարարական կազմակերպութիւնները :

— Գոհացում պետական պաշտօնեաներու: Կա՛մ յաւելում, կա՛մ գործադուլ: Մեր 10 առ հարիւրը ...

— Կեցցէ՛ Թորէզ: Իշխանութեան գլուխ Թորէզը :

Թերեւս աւելորդ չէ թարգմանել 1935 յուլիս 14ի երդումն ալ.

— «Կ'երդնունք միացեալ մնալ պաշտպանելու համար ժողովրդապետութիւնը, զինաթափ ընելու եւ լուծելու համար խռովարար կազմակերպութիւնները, ֆաշականութեան դէմ անմատչելի դարձնելու համար մեր ազատութիւնները: Կ'երդնունք պաշտպանել Ֆրանսայի ժողովուրդին շահած ժողովրդապետական ազատութիւնները, հաց տալ աշխատաւորներուն, աշխատանք՝ երիտասարդութեան, և Մարդկային Մեծ խաղաղութիւնը աշխարհի»:

Անոնք որ կանոնաւորապէս հետեւած են վերջին երեք տարիներու այս աւանդական ցոյցերուն, դիտեցին կարգ մը յատկանշական երեւոյթներ :

Նախ՝ մեծապէս պակսած էր բազմութիւնը, եւ անոր հետ ալ՝ խանդավառութիւնը :

Նախընթաց տարիներուն, մանաւանդ երբ առաջին երդումը կը կատարուէր, Նասիոնի փապուղին կը կազմէր տեսակ մը սահմանագիծ: Ուրիշ խօսքով, փապուղիէն դուրս ելլելով, ստիպուած էիր կանգ առնել անոր բերանը,— այնքան որ խիտ էր բազմութիւնը:

Այս տարի, կրնայիր պտտիլ առանց դժուարութեան, հասնելով մինչեւ թափօրին առջեւ, ուր բազմութիւնը հազիւ քանի մը շարքերէ կը բաղկանար: Ընդարձակ հրապարակը թափուր էր գրեթէ կէս առ կէս :

Երկրորդ՝ թափօրը վերջացաւ ժամը 6ին, մինչդեռ նախընթաց տարիներուն մինչեւ ժամը 9ը տակաւին բազմութիւններ կը հոսէին Սէնթ Անթուանէն եւ ուրիշ փողոցներէ :

Երրորդ՝ զգալապէս նուազած էր խանդավառութիւնը: Մինչ ուրիշ տարիներ «Ինթէրնասիոնալ»ը կը գոռար անընդհատ, եւ ծափերն ու բացագանչութիւնները կը ճեղքէին օդը, կը թնդացնէին գետինը, այս անգամ տարօրինակ թուլութիւն մը կը տիրէր: Եւ ընդհանրապէս բոլշեւիկներ էին պոռացողներն ու ցնծացողները:

Իսկ ամէնէն ուշագրաւը՝ ընկերվարականներուն եւ բոլշեւիկներուն փոխադարձ վերաբերումն էր (արմատականները կը մնային երրորդ կարգի վրայ):

Այսպէս, ամէն անգամ որ ընկերվարական խմբակցութիւն մը կ'անցնէր, առաջնորդութեամբ յայտնի վարիչի մը, կարմիր հանդիսատեսները կ'աղաղակէին.

— Միութի՛ւն, միութիւն գործի :

Այս կանչը տեսակ մը սրտնեղութիւն կը պատճառէր ընկերվարականներուն, որոնք անոր կը պատասխանէին դժգոհ շարժուձեւերով եւ կամ հեգնութեամբ:

Ամէնէն նշանակալից դէպքը պատահեցաւ այն պահուն երբ ընկերվարական խմբակցութիւն մը՝ առաջնորդութեամբ Գ. Ժան Լոնկէի, ստիպուած էր կանգ առնել, ճամբան խճողուած ըլլալով:

«Միութի՛ւն, միութի՛ւն» կ'աղաղակէին կարմիրները: Եւ ահա բանավէճ մը: Լոնկէ ինքն ալ ջղագրգռուեցաւ: Քանի մը ընկերներ սկսան տալ-առնել: Ի վերջոյ լսուեցաւ հեգնական ձայն մը.

— Այո՛, միութիւն, բայց առանց ժողովրդապետներու : (Կ'ակնարկէ համայնավարներու այն կոչին որ ուղղուած է կաթոլիկ ժողովրդապետներուն եւ քահանաներուն):

Ուրիշ անցքի մը առթիւ, քիչ մնաց որ ընդհարում պատահէր: Համայնավար տիկին մը ձայնը ձգած «Միութիւն» կ'աղաղակէր : Ընկերվարական տիկին մը ջղագրգռուելով պոռաց.—«Հասկցանք, հերի՛ք է»:

Դեռ կային ընկերվարականներ ալ որոնք արձակուած կանչին կը պատասխանէին կարուկ շարժուձեւով մը — ցուցամատը ցցելով ժխտական իմաստով (ո՛չ):

Ո՛րքան խօսուն է, իբրեւ հոգեբանական վիճակ, այս արտայայտութիւնը, ճիշդ այն պահուն երբ երկու կուսակցութեանց մամուլն ալ բանավէճի մը բռնուած է, միութեան հարցին առթիւ, եւ նամակներ կը փոխանակուին կեդրոնէ կեդրոն :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒԼԻՍ 14Ի ԶՕՐԱՀԱՆԴԷՍԸ ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՀՐԱՍԱՅԼԵՐՈՎ ԵՒ ՕԴԱՆԱՒԵՐՈՎ

Յուլիս 14 աւանդական զօրահանդէսը այս տարի փայլեցաւ զէն ու զրահի պատկառելի ցուցադրութիւնով մը, հինգշաբթի առտու, ժամը 9էն մինչեւ 11, մանաւանդ որ քանի մը օրէն Փարիզ կը հասնին Անգլիոյ թագաւորն ու թագուհին (Յուլիս 19 — 22): Ինչպէս ամէն տարի, Զօրահանդէսին ներկայ էին հանրապետութեան նախագահը, նախարարները եւ օտար դեսպանները, բազմաթիւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներով, որոնց առջեւէն շարք - շարք անցան ֆրանսական բանակին ամէնէն ընտիր եւ արդիական զօրամասերը, երկրին ամէն կողմերէն: Մասնաւորապէս աչքի կը զարնէին հրասայլերը՝ ամենավերջին դրութեամբ, սովորականէն մինչեւ 35 թոննոց «հրէշներ», սպառազինուած՝ թնդանօթներով եւ գնդացիրներով, մինչ օդին մէջ կը սաւառնէին շարք շարք սաւառնակներ եւ օդանաւեր, գրեթէ տուներու տանիքներուն քսուելով: Խոր տպաւորութիւն գործեցին նաեւ մեքենաշարժ զօրամասերը: Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր Շան զ'Էլիզէի պողոտային մայթերուն եւ կողմնակի փողոցներուն վրայ, ինչպէս եւ տուներու տանիքներուն, պատշգամներուն եւ պատուհաններուն առջեւ: Բարեկարգութեան կը հսկէին ոստիկանները եւ շրջուն պահակները :

Կէս օրէն վերջը տեղի ունեցաւ Ժողովրդական Ճակատի թափօրը, կրկնելու համար 1935 յուլիս 14ի ուխտը: Նախապէս կարգադրուած էր որ ինը ճառեր խօսուին, մասնակցող հոսանքներու ներկայացուցիչներուն կողմէ, բայց վերջին պահուն մէկդի դրուեցան բոլոր ճառերը, վէճ մը ծագած ըլլալով անոնց գրաքննութեան առթիւ (առաջարկուած էր որ վարիչ մարմինը նախապէս աչքէ անցընէ ճառերը): Այս տարի ոչ նախորդին բազմութիւնը կար, ոչ ալ համապատասխան խանդավառութիւնը:

Յուլիս 14ը մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ նաեւ Ֆրանսայի բոլոր մասերուն եւ արտասահմանի մէջ: Օդը մռայլ է միշտ, բայց անձրեւը դադրած ըլլալով, աւանդական պարերը կը շարունակուին նոյն ոգեւորութեամբ :

*** Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ երեքշաբթի օր Սուրիայէն մեկնեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան այն յանձնաժողովը որ պաշտօն ունէր հսկելու Ալեքսանդրէթի Սանճաքին ընտրութեանց վրայ:— Յուլիս 14ի տօնին առթիւ, Սանճաքին ֆրանսական եւ թրքական զինուորները միասին մասնակցեցան աւանդական զօրահանդէսին, հրամանատարութեամբ գնդ. Քոլէի եւ գնդ. Ֆէվզիի. Պէյրութի մէջ զինուորները աչքէ անցուց արեւելեան բանակին հին հրամանատարը, զօր. Հէնցիկէր, Դամասկոսի մէջ՝ նորը՝ Զօր. Քայեօ :

Իտալիոյ մէջ ալ ցեղապաշտ շարժում

Իտալական կառավարութիւնը յուլիս 14ին հրատարակել տուաւ յուշագիր մը, որ հետեւեալ խնդիրը կը յարուցանէ — Իտալիա պիտի հետեւի ցեղապաշտական քաղաքականութեան մը: Յուշագիրը, որ ստորագրուած է խումբ մը փրոֆեսէօրներու կողմէ, կը պարունակէ հետեւեալ տասը կէտերը.—

1. Աշխարհի մէջ կ'ընդունուին տարբեր ցեղեր: Այս չի նշանակեր, ի յառաջագունէ, թէ անոնք գերազանց կամ ստորադաս են, այլ տարբեր են:

2. Կան մեծ եւ փոքր ցեղեր: Հիւսիսական եւ Միջերկրականեան ժողովուրդները, օրինակի համար, կենսաբանական տեսակէտով կը կազմեն ճշմարիտ ցեղեր որոնց գոյութիւնը անհերքելի իրողութիւն մըն է :

3. Ցեղային մրցումը իսկ եւ իսկ կենսաբանական է :

4. Իտալացի ժողովուրդը եւ իր քաղաքակրթութիւնը արիական են :

5. Իտալիոյ համար առասպել մըն է տարբեր բազմութեանց նպաստը՝ պատմական ժամանակներու մէջ.

6. Այսուհետեւ գոյութիւն ունի զուտ իտալական ցեղ մը: Այս հաստատումը հիմնուած է արիւնի այն զուտ ինքնութեան վրայ որ կը միացնէ այսօրուան Իտալացիները դարեր առաջ Իտալիան լեցնող բնակիչներու հետ:

7. Եկած է ժամանակը որ Իտալացիները բացէ ի բաց իրենք զիրենք հռչակեն ցեղապաշտ: Բայց խնդիրը պէտք է լուծել զուտ կենսաբանական տեսակէտով, առանց փիլիսոփայական կամ կրօնական դիտումի:

8. Հարկ է բացորոշ զանազանութիւն մը հաստատել Եւրոպայի Միջերկրականեան ցեղերուն (արեւմտեան ժողովուրդներ) եւ Արեւելքցիներուն ու Ափրիկեցիներուն միջեւ :

10. Իտալացիներու զուտ եւրոպական ֆիզիքական եւ հոգեբանական յատկանիշները պէտք չէ խաթարուին որ եւ է ձեւով: Միութիւնը կ'ընդունուի միայն եւրոպական ցեղերու շրջանակին մէջ:

Յուշագիրը կը ձգտի նաեւ ապացուցանել թէ մեծ ցեղերուն շահը պէտք է գերադասէ փոքր ցեղերուն վրայ :

Յուշագրին բովանդակութենէն կը հետեւի թէ նպատակայարմար չեն Իտալացիներու եւ Հրեաներու միջեւ եղած ամուսնութիւնները :

Իտալական թերթերը խօսելով այս յուշագրին վրայ, դիտել կու տան թէ «հիւսիսական» բացատրութիւնը անպատճառ չի նշանակեր հիւսիսային Եւրոպայի ժողովուրդներ, այլ Եւրոպացի, որուն ֆիզիքական տիպարը «կը համապատասխանէ մեր մեծ քանդակագործներուն պանծացուցած ինչպէս եւ հելլէն, լատին եւ իտալացի արուեստագէտներու կողմէ արձանագրուած դասական գեղեցկութեան»:

Աշխարհի շրջանը երեք օր, 19 ժամ, 14 վայրկեանին

Ամերիկացի միլիոնատէր օդաչուն, Հօուըրտ Հիւզ եւ իր չորս ընկերները յաջողեցան գլուխ հանել իրենց յանդուգն ծրագիրը աշխարհի շրջանը ամենակարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ: Օդաչուները, որոնք Նիւ Եորքէն ճամբայ ելած էին անցեալ շաբթու, հոն վերադարձան ողջ առողջ եւ արժանացան ընդունելութեան մը որ տեսնուած չէր Մեծ պատերազմի զինադադարէն ի վեր: 800.000 հոգինոց բազմութիւն մը խռնուած էր ոստիկանական շղթաները, ողջունելու համար օդաչուները: Աշխարհի շրջանը տեւած եղաւ 3 օր, 19 ժամ եւ 14 վայրկեան, ինչ որ կը նշանակէ չորս օր եւ 35 վայրկեան պակաս՝ նախորդ ախոյեանէն (հանգուցեալ Ուիլի Փոստ, Ամերիկացի, որ 1933 յուլիս 15 — 22

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՆԵՐԸ ԿԸ ՊՆԴԵՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ, ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՂՈՐԴԵԼՈՎ

ԽՄԲ.— Ճիշդ այն պահուն երբ կը պատրաստուէինք մէկ - երկու լուսաբանութիւններ քաղել կաթողիկոսի սպանութեան պարագաներուն մասին, Թղթաբերը չորեքշաբթի օր յանձնեց ապահովագրեալ ծրար մը,— երկար թղթակցութիւն մը, որ ոչ միայն կը հաստատէ առաջին տեղեկութիւնները, այլեւ շարք մը նորութիւններ կը հաղորդէ :

Կը հրատարակենք նախ այս թղթակցութիւնը, կարելին փորձելով կարգ մը յուրերու ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՍՏՈՒԳՄԱՆ համար: (Տարրական պարկեշտութիւնը կը պահանջէ որ «Հայաստանատէր»ները ալ նոյն փորձը կատարեն, փոխանակ օրօր կարդալու կամ «ներքումներ» թխելու նստած տեղը, չորս պատի մէջ).—

.... 30 Յունիս 1938

Էջմիածնի մէջ կատարուած ոճրագործութեան, կաթողիկոս Խորէն Ա.ի նահատակութեան եւ մասնաւորապէս Հայաստանի մէջ տիրող զարհուրանքի մասին ամէնից աւելի ընդարձակ եւ մանրամասն տեղեկութիւնները ես հաղորդեցի արտասահմանի երեք կարեւոր օրաթերթերուն,— «Յառաջ», «Հայրենիք» եւ «Յուսաբեր»: Այս թերթերից ալ արտատպումներ կատարեցին արտասահմանի բազմաթիւ թերթեր, բացի ռամկավար եւ «Հայաստանասէր» մամուլից, որի բրածոյ խմբագիրներն ու ղեկավարները մինչեւ այսօր ալ կարծում են թէ Հայաստանում կատարուած դէպքերի եւ Էջմիածնի ոճրագործութեան, Խորէն Ա. կաթողիկոսի նահատակութեան մասին Դաշնակցական թերթերի թղթակիցների հաղորդած տեղեկութիւններն ու թղթակցութիւնները չարամտօրէն գրուած, շինծու, սուտ - սխալ եւ կամ բոլորովին չափազանցուած են: Ռամկավար թերթերին եւ նրանց խմբագիրներին պատասխանելու ժամանակ չունիմ եւ խորհուրդ եմ տալիս, որ Դաշնակցական թերթերի խմբագիրներն ալ սիրտ ու միտք չմաշեցնեն ռամկավարներին եւ միւսներին համոզելու եւ հաւատացնելու, թէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Նահատակ Խորէն Ա.ը խեղդամահ եղած է Չեկայի հրամանով, թէ Էջմիածնի Մայր Տաճարը թալանուած է, թէ տարուած են Էջմիածնի ամբողջ հարստութիւնները, եկեղեցական սրբազան անօթները եւ մինչեւ իսկ միւռոնի կաթսան: Զուր է ռամկավարներին հաւատացնել թէ Չեկան գլխատել է Երեւանի հայ լուսաւոր մտաւորականներին, աքսորել, բանտարկել, անհետացրել է հազարաւոր անմեղ մարդկանց՝ մեղադրելով նրանց իբր տրոցկիստ, նացիոնալիստ, Դաշնակցական, հակայեղափոխական եւայլն

Այսօր դարձեալ հաղորդում եմ տեղեկութիւններ Էջմիածնի եւ Հայաստանի մասին: Այդ տեղեկութիւնները ստացել եմ Հայաստանից եկած Իրանահպատակներից: Աւելորդ եմ համարում հրապարակով յայտնել իմ տեղեկատուների անուն - ազգանունները: Ռամկավար եւ միւս թերթերը արտասահմանում անշուշտ ունին իրենց «սեփական թղթակիցներ» եւ ուզում ականջում քնած այդ թղթակիցները լսեն են այն բոլոր պատմութիւնները, որ անում են Հայաստանից Իրան անցած՝ աւելի ճիշդ քշուած Իրանահպատակները, սակայն ռամկավար թղթակիցները կը պահեն այդ բոլորը, չեն գրում իրենց թերթերին:

Հայաստանից վերջերս եկած Իրանահպատակներից մէկը, որ կաթողիկոսի նահատակութիւնից վեց օր վերջը գնացել է Էջմիածին, հետեւեալ տեղեկութիւններն է հաղորդում Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Խորէն Ա.ի նահատակութեան մասին.—

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ Է ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆՈՎ, ԹԻՖԼԻԶԻ ԳԻՏՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆԻ ՉԵԿԱՅԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՆ ԱԼ ԿԱՏԱՐԵԼ ԵՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀՐԱՄԱՆԸ :

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԱԾ Է ԱՊՐԻԼ 6Ի ԳԻՇԵՐԸ, ԼՈՅՍ ԱՊՐԻԼԻ 7Ը, ՄԱՀՈՒԱՆ ԼՈՒՐԸ ԳԻՇԵՐՆ ԻՍԿ ԻՄԱՑՈՒԵԼ Է ՎԱՆՔՈՒՄ, ԲԱՅՑ ՈՉ ՈՔ ՉԻ ՀԱՄԱՐՁԱԿՈՒԵԼ ՁԱՅՆ ՀԱՆԵԼ :

Չեկիստները երկու ինքնաշարժերով գալիս են Էջմիածին՝ գիշերուան ժամը 10ին: Մտնում են վանքի բակը եւ Էջմիածնի Չեկայի հետ խորհրդակցելուց վերջ, պատրաստում են կաթողիկոսի սպանութեան եւ վանքը թալանելու ծրագիրը :

Գիշերուան ժամը 1ին, երբ ամբողջ վանքի շրջապատում ահ ու սարսափ եւ չեկիստների զարզանդն էր տիրում, ոճրագործները զգուշութեամբ մտնում են վեհարանը, դուռը ներսից կողպում եւ բարձրանում են կաթողիկոսի կացարանը, թակում են ննջարանի դուռը: Դժբախտ կաթողիկոսը դեռ չէր պառկել, արթուն նստած կարծես դահիճներին էր սպասում :

Ոճրագործները ներս են մտնում եւ առաջին առթիւ ասում են.

— Աղասի Խանճեանը ամբողջ հինգ տարի Էջմիածնից տուրք չի վերցրել, նա պաշտպանել է ձեզ եւ ազատել է տուրքից եւ տուգանքից, որոնց գումարը հասնում է 240.000 ռուբլու (երկու հարիւր քառասուն հազար): Դուք այդ գումարը չէք վճարել: Կառավարութիւնը այժմ Էջմիածնից պահանջում է միայն 40.000 ռուբլի (մօտ 8000 տոլար — ութ հազար): Այդ գումարը հիմայ պէտք է վճարէք, առանց որ եւ է առարկութեան :

Հոգեկան անհնարին տագնապի մատնուած կաթողիկոսը ժամանակ է խնդրում, այդ գումարը վճարելու համար: Խնդրում է թոյլ տալ իրեն հեռագրել արտասահման եւ դրամ ստանալ: Մերժում են :

(Շարունակելի)

ԾՈՎԵՑԻ

*** Երուսաղէմի Պատրիարքը յուլիս 2 թուականով հեռագիր մը ստացած է Ս. Էջմիածնէն Տեղակալ Գէորգ Արք. Չէօրէքճեանի կողմէ ստորագրուած, որ կ'ըսէ թէ «տեղեկագիրը ուղարկուած է, համեցէք յայտարարել»:

Պատրիարքը կը խորհի թէ այս տեղեկագիրը պէտք է ըլլայ այն որուն մասին խնդրանք ներկայացուցած էր Էջմիածին :

ՏԷՄԻՆԻ ոստիկանապետութիւնը կը հրաւիրէ հայ գաղթականները, ոստիկանատունէն ստանալ իրենց ինքնութեան թուղթերը: Միեւնոյն առեն կը յիշեցնէ թէ Ֆրանսա բնակող օտարականներու վերաբերեալ նոր հրամանագրին համաձայն, պարտին իրենց ինքնութեան թուղթերուն նորոգութիւնը խնդրել, անոնց տեւողութեան թուականէն երեք ամիս առաջ :

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ խորհրդաժողովը կատարեալ համաձայնութեան յանգեցաւ Էվիանի մէջ: Միջկառավարական մնայուն յանձնաժողով մը պիտի կազմուի Լոնտոնի մէջ, նախագահութեամբ անգլիացի պաշտօնատարի մը:

ԿԱԹՈԼԻԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բ.

Կաթոլիկ աշխարհը ի՞նչ քաղաքական դաւանանք ունի արդի ընկերային եւ քաղաքական տագնապալից կացութեան հանդէպ եւ ի՞նչ գարմաններ կ'առաջարկէ.

Ամբողջ մարդկութիւնը կ'ապրի տնտեսական եւ քաղաքական ծանր տագնապ մը։ Սարսափահար ժողովուրդները փոխադարձ աանլուսեան եւ սպառնալիքներու մղձաւանջին տակ կ'ապրին։ Ամպեր են կուտակուած մարդ արարածի գլխուն։ Նոր ուժեր, նոր պետական խմբակցութիւններ ու դաշինքներ կը ծնին ամէն օր, մթագնելով մարդկութեան եւ քաղաքակրթութեան ապագան։

Կաթոլիկ եկեղեցին չի կրնար այս բոլորը դիտել իր վանդակէն եւ ուսերը թօթվել։ Ան ալ մտահոգ է աշխարհի խաղաղութեան համար եւ կ'ուզէ իր համոզումներն ու ըմբռնումները պարտադրել խաղաղասէր բանակին։

Պիոս ԺԱ. Ծնունդին արտասանած իր ճառին մէջ, խօսքէն կը դատապարտէ տնտեսական երկիրներու եւ մանաւանդ Գերմանիոյ հակակրօնական շարժումը եւ դիրք կը ճշդէր բոլոր վարդապետութիւններուն ու հոսանքներուն հանդէպ, որոնք մարդկութիւնը կը բաժնեն հակադիր ճամբաներու։

Քանի մը օր վերջ, հանրածանօթ կարտինալ Վէրտիէն «Եկեղեցին արդի աշխարհին մէջ» գրքոյկով, կուզայ վերլուծել տնտեսական «չարիքները», որոնցմէ կը տառապի մարդկութիւնը։

Կարտինալ Վէրտիէն խիստ յուսահատ ձեւով կը քննէ բոլոր հարցերը եւ բացորոշ դիրք կը ճշդէ։ Անոր մտքերուն մէջ խտացած են հին ու նոր կաթոլիկ աշխարհի բոլոր վարդապետութիւններն ու առաջադրութիւնները։ Եւ իր ձայնին մէջ կարծես, միլիոնաւոր կաթոլիկ բազմութեանց ձայնը կայ։

Ես կ'ուզեմ առարկայօրէն մօտենալ անոր դրած հարցերուն եւ տեսնել կաթոլիկ աշխարհի մտահոգութիւններն ու վերաբերմունքը, որ Մ. Թօրէզի «Եղբայրական» գլացումներն է գրգռած։

— «Վտանգուած անորոշութիւնն ու յուսահատութիւնը եւ մարդէ մարդ ծփուած անկայութիւնը, լայնօրէն կը բացատրեն ներկայ հոգեվիճակը։ Այս բարոյական անկումին դաղտնեաց կը խորանայ տնտեսական տագնապը եւ մէջ ….. յարաբերութիւնները միշտ լարուած կը պահէ, յանդելու համար յարձուրելի վախճանի մը»։

Եւ ապա Փարիզի արքեպիսկոպոսը կուզայ կ'ասել ընկերային ներկայ անարդարութեանց վրայ, բացատրութիւններ կուտայ եւ եզրակացութիւններ կը հանէ։

— «Անհերքելի է, կ'ըսէ, որ մարդկութեան մէկ մասը ….. պայմաններու ….. տանջանքի մէջ կ'ապրանայ իր հանդիպող, իսկ միւս մասը աղխատանք չունի ու անօթի կը մնայ։ Գիտուին ու գիտութիւնը ամէն օր թեւեր կ'առնեն, ամբարտութիւնները կը ստեղծեն, ժողովուրդներու փոխադարձ յարաբերութիւնները կը գերացնեն, տնտեսական եւ մշակութային դեմի վրայ կապեր կը ստեղծեն եւ միջազգային ընթացուած կեանք մը կը պարտադրեն։ Սակայն ի՞նչ արդիւնքներ է տուած։ Պատերազմը ի՞նչ կրնայ տալ յաջողականին ու պարտեալին համար, բացի թշուառութենէ եւ խեղճութենէ. Քաղաքականաքական գինարշաւները են դարձած։ Ամէներէն մաքսային պատնէշներ կը քաշեն պետութիւնները, անոնց կեանքի պահովութեան համար։ Ամէնուրեք եւ բոլոր ժողովուրդներու, քաղաքներու գիւղերու եւ տուներու մէջ անհատական շահերը կը գերազանցեն ընդհանրական բաժանքն։ Ընտանեկան կեանքը աղաւաղուած եւ ազատ կենակցութեանց զոհը դարձած է։ Պետական քաղաքականութեանց միակ նպատակը պիտի ըլլայ ազգային շահերը բարձր բռնել ամէն բանէ, փոխանակ ընդրական եւ միջազգային տնտեսական վտանգաւոր խաղերը խաղալու»։

Միայն ընկերային անարդար կարգերու մասին չէ որ կը խօսի ան, այլ միջազգային քաղաքական կեանքի մասին ալ կը խօսի եւ կը մեկնաբանէ։

— «Ի՞նչ ըսել միջազգային կեանքի մասին։ Ժողովուրդներու փոխադարձ լման ժամանակ կը լուծէին միայն հետեւեալ յատկութեանց ….. պատերազմական պարտքեր, հատուցում, յայտնի ու գաղտնի դաշնագրեր, տարածուածութիւն, դաշնագրերու վերաքննութիւն.— մէկ խօսքով անոլայոսա ախորժակներ ու արամադրութիւններ, որ հորիզոնին վրայ միայն պատերազմին ուրուականն կը գծագրեն։ Միջազգային նիւթական կեանքն ալ կուգայ ժողովուրդներու դոյութեան ամէնէն կենսական շահերը տիրութեամբ իրեն ենթարկել։ Այժմ ոչ միայն դրամատիրութեան, ընտանիքի եւ պետական վարչաձեւերու տագնապ կայ, այլեւ կայ քաղաքակրթութեան տագնապ։ Արդի աշխարհը անհոգի մարդկութեան ձեռքն է։ Եւ այս բոլորին բուն պատճառը բարոյական գիտակցութեան անանկութիւնն է։ Այս մարդկութիւնը ալ ինք մեռնի իր ծուսփրութեան երեսէն, որուն աաաջին արտայայտութիւններն են նախանձն ու ագահութիւնը։ Այդ աղտոր աղբիւրէն կը բխին բոլոր անկարգութիւններն ու անհաւասարակշռութիւնները։ Բնական եւ օրինական հայրենասիրութիւնը զոհ է դարձած ագահութեան։ Այդ պատճառով շահն ու ուժը փոխարինած են իրաւունքին եւ հայրենասիրութեան, եւ սակաւաթիւ մեծահարուստներ կ'ուզեն միշտ հակադրել իրենց դասակարգային պահանջները հնկայ զանգուածներու շահերուն։ Ուստի վարդապետութիւններն ալ նոյն դիրք չեն խաղար այս պայքարի եզերքներուն մէջ»։

Այս քիչ մը երկար մէջբերումները կատարեցինք, կարտինալի արծարծած միտքերը աւելի բացայայտ դարձնելու համար։

Արդեմն, ըստ Վէրտիէի.—

Ա.— Մայրական անհատապաշտութիւն մը կայ, որ մարդկային ընկերութեան կանոնները յընդունիր եւ կը ջատագովէ զօրաւորին իրաւունքը։

Բ.— Տնտեսական աճապիսի կարգեր են հաստատուած այդ անհատապաշտութեան ….. որ մարդը կը չահագործուի մարդու ձեռքով։

Այդ չահագործումէն կը ծնին դասակարգային գիտակցութիւնը, պայքարները, անարդարութիւններն ու ընկերային ցնցումները։ Տեղ մը մարդը անէացած է պետական մեքենային մէջ, ուրիշ տեղ մը արհեստակցական եւ դասակարգային խմբակցութեանց մէջ։ Ջանգուածներն ու հաւաքականութիւններն են որ կը գործեն պատմութեան բեմին վրայ։

Այս նախադրեալներով կարտինալը տրամաբանօրէն պիտի յանգէր այն եզրակացութեան, թէ որ ընկերվարութիւնն ու համայնավարութիւնը կը պահանջեն. այսինքն՝ մարդը մարդու միջոցով պէտք չէ շահագործուի։ Սակայն Վէրտիէ կը դատապարտէ թէ ընկերվարութիւնը եւ թէ համայնավարութիւնը։

Համայնավարութեան դէմ է իր բուռն վարդապետութեան, անհատական սեփականութեան ջնջումին ու դասակարգային պայքարի քարոզութեան ….., իսկ ընկերվարութիւնը կը դատապարտէ, որ վճռական սկզբունքներ ….. անհատական ազատութեանց յանդելու համար։ Մինչդեռ կաթոլիկ եկեղեցին յամառօրէն կը մերժէ տնտեսական այն բոլոր բարեկարգութիւնները, որ կը կատարուին ի վնաս անհատական ազատութեան։ «Իրական կեանքը, կ'ըսէ ան, անհատական եւ պետական պարտականութեանց ներդաշնակութիւնն է։ Ով որ կը սիրէ մարդը եւ անոր բարիքը կ'ուզէ, պէտք է հոգւոյն մէջ արմատացնէ ճշմարիտ համոզումներ եւ սրբազան սէր իշխանութեան հանդէպ։ Եկեղեցին միշտ կանգնած է իր աւանդական բարոյականին վրայ եւ ատոր համար կ'ըսէ.— դրամատիրութիւն, իշխանութիւն եւ աշխատաւորութիւն՝ յարգուած կեանքի հիմնաքարերը կը կազմեն»։

Կաթոլիկ եկեղեցական ուսմունքը, աւանդական բարոյական հասկացողութեանց վրայ տակաւին կ'ուզէ քալած մնալ, մարդ էակը Յիսուսի բարձրութեան վրայ կանգնած տեսնելու համար։

Ցեղապաշտական ցնցումներու միջոցաւ մարդոց կատարած նուաճումները.— մարդկային բաւարարութիւնը — կաթոլիկ ուսման համար թերի են սահմանադրուած։ Ազատութիւն, եղբայրութիւն եւ հաւասարութիւն, իրրեւ թէ ապահովուած չեն մարդկային իրաւունքներու պահանջները։ Իրական ազատութիւնը անոնք կը տեսնեն «բարոյական կեանքի գեղեցկութեան եւ մարդկային անձնական արժանիքներուն» մէջ։

Տեսական ըմբռնումներով կաթոլիկ աշխարհը դեռ կեցած է անցեալին վրայ, բայց գործնական տեսակէտէն՝ տուրք կուտայ ներկայի պահանջներուն։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԱՐԻՒՆՈՏ ՅՈՒՇԵՐ

Մեծ եղեռնէն հրաշքով ճողոպրած էի՝ արիւնաշանդ եաթաղանի սուսերէն սահմռկած։ Աստուծոյ տակ ու արեւավառ օր մըն էր, երբ հօրեղբորս որդւոյն հետ մեր գիւղէն կէս ժամ հեռաւորութեամբ թուրք գիւղ մը ապաստանեցանք։ Հինգ-վեց տարեկան հազիւ կայի։ Տակաւին աշխարհի չարերն ու բարին չճանչցած՝ աքսորական կեանքի դառնութիւններու ընտելացանք։ Տեղահանութեան ընթացքին մայրս կորսնցուցեր էի, բայց ով գարմանք եւ ինչ բախտաւորութիւն, երբ մեր ապաստանած թրքական գիւղին մէջ, անակնկալօրէն մայրական բազուկներու գորովագութ խնամքներու հանդիպեցայ։ Մայրս, քանի մը մեր գիւղացի կիներու հետ, կէս գիշերին, երբ կարաւանը ճամբայ կը հանեն դէպի Հօր Օղլի լեռը տանելու, կոտորելու, մութէն օգտուելով կծիկը կը դնէ խոյս։ Երբ ես գայն տեսայ, անոր մայրական բարեպաշտ գիրկին վրայ կարծես թէ մահուան չարաչուք սուսերն էր իջեր։

Գունատ ու դողդոջուն, ան ինքզինքը կը զգար փախստական վիճակի մէջ, երբ քանի մը զափթիէներ հրացան արձակելով՝ կը հետապնդէին զինք…։ Մայրս ալ շատերու նման երկու երեք անգամ մահուան ճիրաններէն հրաշքով ազատած էր։

Մահուան անագորոյն սուսերը դեռ կը հալածէր մեզ։ Անցաւ բաւական ժամանակ, հետզհետէ վարժուեցանք թուրքերու նոր կենցաղին, նիստ ու կացին, շուտով սորվեցանք անոնց աւանդի լեզուն։ Մահուան վախը մէկ կողմէն, մեր ազգային—անօթիին մէկն էր — սպառնալիքները միւս կողմէ մեզ կը հարկադրէին տեղալ եւ համբերել։ Օր մը, երբ թոնրատան քով հացերը կը պահէի, որ փողոցի շուները չգան ներս եւ չուտեն, խոշոր շուն մը պատէն ցատկեց ու ներս եկաւ։ Կ'երեւի թարմ հացի հոտն առած էր։ Ոսկերի չթողուլ, սակայն շունը մոլաբաց եւ նոյնիսկ փորձեց վրաս գալ, ես լեզուպատառ ձգեցի փախայ։ Բայց փիլիսոփայի մը պէս գիտէի գլխուս գալիքը, եւ եղաւ այն ինչ որ սրտէն կը գուշակէի։ Հարս ու կեսուր գիս իջեցուցին մարած թոնրին մէջ, տապակով, թոնրին կափարիչով ու փայտի կտորներով, սկսան անխնայ զարնել։ «Հացերը շուներուն կը կերցնես, հա՞, կեավուրի լակոտ, ձեզ ջարդն ու աքսորը կը փրկեն»։ Ես ի հարկէ չէի կրնար ձայն ձուն հանել։ Իրենց խղճմտանքին ձգած էի։ Այս փառաւոր ծեծէն վերջ, այլեւս մեր բարեկամական զաչինքը սառեցաւ. հարսկեսուրներու հետ։ Ալ ամէն առաւօտ հացիս վրայ թարմ կարագ կը քսէին, երբ ոչխարները արածելու կը տանէի։

Քանի մը ամիս վերջ, օր մըն ալ տեսայ որ երեք հայ որբուկներ բերուած են մեր ազգային տունը։

Մայրս կը պատմէր թէ անոնք Թըլկատինցի են, (Խուլլուեցի)։

Երկու քոյր եւ եղբայր մըն էին անոնք։ Մայրը աքսորի գացած էր։ Ճամբան, կարաւանին մէջէն ազատ քալած բերած էր այս երեք փոքրիկները, (տարիքով ինծմէ շատ մեծ էին)։ Շաբաթ մը վերջ եկաւ անոնց մայրը։ Աչքերովս տեսայ անոր ջախջախուած գլուխը, իսկ մարմինը քանի մը սուիններու հետք կը կրէր։ Դեռ թարմ էին վէրքերը, արիւնը կը հոսէր սուինի բացուած վէրքերէն ու գլուխին մէջ որդեր կը հաւաքուէին։ Ծերմակ չորով մը փաթթեցին գլուխը, քիչ մը զեղ ու դարման ըրին նաեւ միւս վէրքերուն, բայց ազէկնալու մէկ յոյս։ Գրեթէ մօրէ մերկ եկաւ մեր տունը։ Աղաս այս կնոջ բոլոր չարժուած առաջուածքը տեղահանութեան նախօրեակին բերած մէջ բռած էր իր տունը.— Խոստացած էր անոր ամբողջ գերդաստանը ազատել վերահաս վտանգէն։ Սակայն իր խոստումը գործած էր, ազատելով միայն կնոջ (անունը չեմ յիշեր) երեք զաւակները։

Շաբաթ մը վերջ մեռաւ այդ վիրաւոր հէք կինը։ Մեռաւ հայ կնոջ պատիւը բարձր պահելով։

Ան չէր ուզած յանձնուիլ անասուն թուրքին, նախընտրած էր պատուով մեռնիլ քան թէ անպատիւ ապրիլ։ Վերջին անգամ ըլլալով համբուրեց, շոյեց երեք սիրասուն զաւակներուն այտերը ու հոգին աւանդեց իր զաւակաց գրկին մէջ։

Տրտում ու դաժան օրերը կ'անցնէին միօրինակ։ Թուրքը կը հրճուէր չնական ժպիտով մը։ Մասամբ ուրախ էի, որ հայ ընկերներ կան քովս եւ ես կրնայի անոնց հետ զաղտնաբար հայերէն խօսիլ։ Աւետիս, Հերանոյշ եւ Արմինէ,— ահա իրենց անունները։ Հերանոյշ 13 — 14 տարեկան կար մօտաւորապէս։ Զարդը թէ եւ մեծցած էր, սակայն տեղ տեղ դեռ կը կոտորէին։ Մանաւանդ Խարբերդի հեռաւոր գիւղերուն մէջ. Աստնները կ'անցնէին յամրընթաց օրը մը պէս։ Ալ վարժուած էինք թուրքերէնի։ Մոռցեր էինք հայութիւն, հայրենիք, լեզու, կրօն, սրբութիւն եւ ամէն բան։ — Ուտել, խմել եւ աշխատիլ։— Ահա մեր խոճալը, մեր գործը։ Պահ մը մոռցեր էինք նաեւ անողոք եաթաղանը, մոռցեր էինք կարծես այն ահաւոր, համատարած խարշափը մեծ եղեռնին, որ աւլեց տարաւ ցեղին յաւակոյն մտաւորականութիւնը, երիտասարդութիւնը, ծեր, երեխայ եւայլն։

Այնքան չէինք այլ փոքր, հազիւ վեց տարեկան, երբ վեց զարերու խոր չարիքներ, երբ տարագրութեան արիւնոտ ճամբան ափ առինք։ Մեր փրկութիւնն էր միայն պատճառը, որ մեզի ամէն բան մոռցնել տուաւ։ Մեր աչքերը թուրքերու յարկին տակ բացինք, հոն մեծցանք, ծեծ կերանք, անօթի մնացինք յաճախ, բայց հաւատքին սրտերնիս անոնց մէջ անոնց բնազդական կամքը կատարեցինք, եթէ ոչ մեր երեսին կը շպրտէին յաւանդը «Թիւրքեր կեավուրներ»։ Դարբիէ ….. այնքան չէինք վախնար որքան թուրքերու ….. ։

Հերանոյշ այլեւս մեծցած էր, արեւոտ ու գեղուղէշ հասակով։ Աչքերը միշտ բացուած — Օ, ես կը պաչտեմ Հայու սեւ ու խոշոր աչքերը,— զոյգ մը վառ աստղեր հեռաւոր երկինքին մէջ։

— Հէյ կեավուրի աղջիկ, կ'ըսէր աղաս, Հերանոյշին, ալ մեծցեր ես, քեզ Օսմանին հետ (տղան է) նիշան տիտի ընեմ։ Ղուրանի օրէնքով պաշտօնապէս կ'ամուսնանաք։

Կամաց-կամաց ուզեցին Հերանոյշը համոզել, թակարդը ձգել։ Շողշողուն խօսքերով չկրցան հայ աղջկան սիրտը որսալ։ Ցաճախ սպառնալիքներ ըրին, դարձեալ ոչինչ։ Ան մնաց իր բարձրութեան վրայ ամուր եւ անսասան, ինչպէս իր մայրը՝ տարագրութեան ընթացքին զէնքի ու սուինի առջեւ։ Ինչ միջոց որ փորձեցին ապարդիւն եղաւ։ Բայց թուրքերուն համար դիւրին կ'ելլէր պատճառներ չէին հայ աղջկան մը մերժողական խօսքերը։ Մանաւանդ որ անոր չափ գեղանի աղջիկ մը հազուագիւտ էր թուրքերու մէջ եւ ինչու չէ «լքեալ գոյք» մըն էր, անտէր, անտիրական, պէտք է բռնի ձեռք ձգել զայն։

— Ես կը նախընտրեմ մեռնիլ քան թէ թուրքի մը կինը դառնալ, կը պատասխանէր Հերանոյշ հերոսուհիի մը պէս։

— Լաւ, լաւ, վերջէն կը տեսնուինք։

Եւ իրապէս ալ իրենց սպառնալիքները գործադրեցին այդ բռնիները։

Համաշխարհային պատերազմի վերջաւորութեան էր կարծեմ, որ Ամերիկայի միսիոնարներ Խարբերդ քաղաքը եկեր էին ու որբեր կը հաւաքէին գաւառներէն, գիւղերէն եւ հարեմներէն։ Լսելով այդպիսի հաստատութեան մը հիմնուիլը վերի քաղաքին մէջ, մեր անօթի աղան, քանի մը թուրքերու հետ համախորհուրդ, դրացիներուն կը յայտարարէ թէ Աւետիսը, Հերանոյշը եւ Արմինէն որբանոց պիտի տանի։ Հետեւեալ առաւօտը, գեռ արշալոյսը չծագած, անոյշ քունէն հանելով տարին իմ որբ ընկերներս, այն յոյսով թէ որբանոց պիտի դրուին, դէթ թուրքի գերութենէն կ'ազատին։ Եւ ինչքան ուրախ էին անոնք որ պիտի երթային հայկական հաստատութեան մէջ, հայ խօսքի ու շունչի տակ։ Հազիւ գիւղէն բաւական ժամ հեռացած, Քար-հան կոչուած կիրճին մէջ կը կեցնեն երեք որբերը գեղեցկութեան տխուր երբորդութիւնը։ Ով որ տեսած էր այս երկիրդափ վայրը, ան միայն կարող է հասկնալ թէ ինչպիսի ամայի տեղ մըն է։ Երկու կողմը բարձր լեռներով պարսպուած, Եփրատէն Արեւելք խիստ ծառերու անտառ մը, ձորին մէջէն կուժայրապով կը վազէ փոքրիկ գետակ մը, որ՝ միայն Աստուած կ'երեւայ։ Տաքզայլ հեռաւորութեան վրայ կը կեցնեն նախ Աւետիսը, ամէնէն փոքր տղայը ու երեք հրացանակիր թուրքերը մէկէն կը կրակեն։ Հէք տղան ճակատէն, կուրծքէն եւ փորէն զարնուելով գետատարած կ'իյնայ։ Երկու քոյրերը զարզուրանքէն կը փակեն իրենց աչքերը, որպէսզի չտեսնեն դաժանային ոճիրը արեւուն լոյսին տակ։ Խիղճերնուն, կը փորձեն փախչիլ, սակայն ի զուր, ոճրագործ հրէշները կը հասնին ու նոյն պահուն ուշաթափ Արմինէին կանանցին գնդակահարելով կը նետեն մէկ կողմ։ Հերանոյշ կուլայ, կ'աղայ, կ'աղաչէ. ի զուր։ Թուրքերը չնական հեգնանքով մը կը կանչեն.

— Հերանոյշ, դեռ չես ուզեր Օսմանին հետ ամուսնանալ, տես քրոջդ եւ եղբորդ վիճակը, եթէ համաձայնիս մեր որոշումին, կեանքդ ազատ է ըլլայ։

Խեղճ աղջիկը կը չարունակէ աղերսել.

— Աւետիս, Արմինէ, Աստուած երկինք կրակ թափէ գլխուս, ո՞ւր ես ով արդարութիւն…

Օսմանի վերջին սատակած որ կ'ուզէ իրեն կնութեան առնել Հերանոյշը, կը ներկայանէ ժանդոտած խանչերը ու կ'ըսէ.

— Տես, աչքիդ առջեւ եղբայրդ ու քոյրդ սպաննեցինք, եթէ համաձայնիս ու ինծի հետեւիս, ողջ առողջ քեզ գիւղ պիտի տանինք։

Հերանոյշ ցնցում մը կ'ընէ, խենթի պէս աղաղակելու։

— Զարկէք, սպաննեցէք զիս, լաւ է պատուով մեռնիլ քան թէ ձեզի պէս շուներուն կինը դառնալ։ Ալ որու համար պիտի ապրիմ ես, վատեր, անպատիւներ։

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans.: J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Երբ ինքնաշարժը Ասլուէլսով փողոցէն կ'անցնէր, գիւանդաչէտն ու երիտասարդը փոխեցին իրենց հագուստները։ Քանի մը վայրկեան վերջ հուգձող մտած էին։ Ոստիկաններուն բանակի այլեւս չէր տեսնուեր։

— Օ՜հ, Հոյիս, փսփսաց Տայանա որուն աչքերը արցունքով լեցուեցան նորէն։ Սեզանուոպը զարմացած իր աղջկան նայեցաւ։

— Հոյի՛ս, կրկնեց Տայանա, հօրը աչքերուն մէջ նայելով. այո՛, հայրիկ, ես ալ այդ բառը արտասանողը. շատ նախանձոտ է գիտեմ, բայց եւ այնպէս կը սիրեմ զինքը։

Մտած էին փողոց մը ուր մարդմարդասանք չկար։ Ինքնաշարժը աւելի կամաց կը յառաջանար հիմա։ Սուիտոն աղջկան նայեցաւ ու ժպտեցաւ. յետոյ յանկարծ մէկ տասնով մայթին վրայ ցատկեց։ Կառքը դարձեալ սլացաւ ու Տայանան լսեց երիտասարդին հրաժեշտի վերջին բառերը.

Արեւ ով սիրեմ…

Ծածուկ վայրկեանին Սուիտոն անյայտացաւ տուներուն ետին։

Դարձդարձիկ ճամբաներէ— որոնց ծանօթացած էր չարաթներ առաջ, երբ Խաւքջող կուգար դիշերանց— բաւական ուղղակի դէպի այն զինետունը որ թուս տարագիրներուն ժամադրավայրն էր։ Առանց վտանգի հոն հասաւ եւ դրան առջեւ բացուող կարճ սանդուղներէն վար իջնելով ներս մըտաւ ու անդաւորուեցաւ աղօտ կերպով լուսաւորուած անկիւն մը։ Գինետունը մութ էր ու բաւական զով՝ դուրսի տաք արեւէն վերջ։ Սուիտոն յախեցաւ որ իր հագուստները, որոնց լափը հազիւ թէ կը յարմարէր իրեն, կրնային անտեղի ուշադրութիւնը գրաւել քիթը-բերանը կախած սպասուհիին որ արդէն իր սեղանին մօտեցած էր ապսպրանքը առնելու համար։ Թափթփած վրայ-գլուխով յաճախորդներ ունեցող այդ զինետանմէջ իր անթերի տարազը կրնար հազուագիւտ երեւոյթ մը նկատուիլ։ Սակայն եւ այնպէս աղջիկը բնաւ իրմով չհետաքրքրուեցաւ։ Այնպէս որ, Սուիտոն կարելի եղածին չափ հանդարտ ու անխռով արտայայտութիւն մը դըրաւ իր դէմքին վրայ ու սեղանին առջեւ նստաւ՝ փառք տալով որ բթամիտ աղջկան մը հանդիպած էր։

Բարեբախտաբար զինետունը դրեթէ յաճախորդ չունէր այդ ժամուն։ Երբեմն քանի մը բանուորներ ներս կը մտնէին, բաժակ մը կ'ապսպրէին, քանի մը բառեր կը փոխանակէին ի բարու հետ ու յետոյ դուրս կ'ելլէին։ Ու ոչ իր սեղանին մօտեցաւ։ Կէս ժամ մըն չափ այդ ապահով դիրքին մէջ մնալէ վերջ, Սուիտոն նոր քաջութիւն մը առաւ, խորհելով թէ յաջողած էր խոյս տալ ոստիկան Մալիքի հետապնդումէն։ Հիմա կը մնար միայն համբերել։ Պիտի նստէր այնտեղ առանց որեւէ բան ընելու ու պիտի սպասէր մինչեւ այն ժամը երբ ստիպուած էր նորէն դուրս երթալ՝ Եւրիփին հանդիպելու համար։

Ըմպելիք մը եւս առաւ ու յետոյ երկու պնակ փիլաւ ապսպրեց— ճաշացուցակին վրայ ուրիշ աւելի կարեւոր կերակուր չկար— կանխելու համար զինետան տէրը որ կրնար դուրս վռնտել զինքը, եթէ չափէն աւելի երկար մնար այնտեղ։ Ճաշեց, կամակը պատին տուաւ եւ սկսաւ ուտա-քուն ձեւանալ։ Ի հարկէ երբեք չէր ուզեր քնանալ։ Եւ սակայն ժամանակ մը վերջ սկսած էր մրափել, թէեւ գիտակցութիւնը երբեք կորսնցուցած չէր ու անդադար կը մտածէր Տայանայի մասին։ Օհ, եթէ անվտանգ դուրս գար այս գործէն, ի՞նչ հրաշալի ժամանակ պիտի անցընէր միասին։ Իր լատինական խառնուածքը գրեթէ աբցանքով լեցուց անոր աչքերը, երբ վերյիշեց աղջկան լացը Մզկիթին մէջ։ Կարծես Տայանային աչքերուն խոնաւութիւնը կը զգար տակաւին իր այտերուն վրայ, ինչպէս զգացած էր քանի մը ժամ առաջ, երբ իր թեւերուն մէջ գրկած էր զայն։

Ժամը երեքին արթնցաւ ու բաժակ մը եւս ապսպրեց։ Հաշիւ ըրաւ որ մէկ ժամ պէտք էր Ղալաթիա հասնելու համար, ուր ընականաբար հետիոտն պիտի երթար։ Ուրեմն աւելի աղէկ էր որ զինետունը մնար մինչեւ ժամը հինգը. բաղդատաբար աւելի ապահով էր այնտեղ մնալ քան թափառիլ փողոցներուն մէջ։

Բաւական ատեն խորհեցաւ այն քայլերուն մասին զորս պարտաւոր էր ձեռք առնել այն պարագային երբ ժանէթը յաջողած պիտի ըլլար եւ Արիֆն ալ իրեն պիտի յանձնէր Կաղապի անդամատոմսը։ Անշուշտ բրիտանական դեսպանատան շէնքերը հակողութեան տակ առնուած պիտի ըլլային Ներքինիին ասպիկաններուն կողմէ։ Ուրեմն թէ ինքնաշարժէն դուրս ցատկելէ առաջ խելք ընելով քարտուղարէն խնդրած ըլլար որ կառքը ապահով տեղ մը դրէր՝ զինքը առնելու եւ ուղղակի դեսպանատուն տանելու համար։ Բայց շատ կարեւոր եղած էր իրենց հանդիպումը եւ գրեթէ ամբողջ ժամանակը անցուցած էին իրենց հագուստները փոխանակելով։ Վերջ ի վերջոյ Սուիտոն յանգեցաւ այն եզրակացութեան թէ լաւագոյնը պիտի ըլլար դեսպանատուն վերադառնալ ու շատ աւելի խելացի բան մը ըրած կ'ըլլար, եթէ կամացուկ մը գրասենեակը հասնէր եւ այնտեղ պահուըտէր մինչեւ սեղանաւորին ու քարտուղարին վերադարձը։

Վերջին ժամը շատ երկար թուեցաւ իրեն։ Բայց եւ այնպէս մեկնումի վայրկեանը հասաւ. Անհանգստութեան վիճակ մը ունէր։ Կը տառապէր խորհելով թէ Տայանան վտանգի մէջ կրնար ըլլալ. կը զգար որ ամենակարեւոր մէկն էր հիմա եւ ընդունակ՝ արագօրէն խորհելու եւ գործելու։

Ժամը հինգին գաւաթ մը եւս ապսպրեց, ուժերը հաւաքեց վերջին փորձ մը կատարելու համար, գլխարկը աչքերուն վրայ քաշեց ու զինետունէն դուրս ելաւ։

(Տար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիրելի Արամ.— Ի զուր չէ որ Խորենացին կոչուած է նաեւ Քերթողահայր, Հայր Պատմութեան Հայոց աշխարհի, ցանցած տխրաձայն զատ: Նախ իր գրաւածքին առաջին մասերը հերոսապատում մը կը կազմեն: Ժամանակներու մշուշին մէջէն կը փայլատակեն Վահագն եւ չքնաւոր մը առասուածներու ժամանոտ կռուոյ անոնց պատկերը, արեւուն եւ լուսաւորներուն լայնատուութեան տակ, ու քարեխառն ոսկեղեղի մէջ յանկարծ երեւան կը գայ մեր ազգանուն հերոսին դէմքը, ... մը թշնամիներու գրոհին մէջ: Եւ մեծ ազգի մը լինելութեան իրական պատմութիւնը մինչ խառնելով, բոլոր ազգերու սկզբնաւորութեան մէջ եղածին նման, առասպելական գրուցատրութիւններու, վայելչապէս կը հասնի արդէն կէտի մը՝ ուր պատմական ամէնէն լուսաւոր քարտէզին վրայ կը շողայ մեր արդար ժողովուրդին բազմաչարչար կերպարանքը, յաւիտենական դիմագիծով: Եթէ բանաստեղծութիւն չէ այս, ոտանաւորին քնարերգութիւն է, արձակ ոտորայայի մէջ քերթուած, եւ հեղինակի արժանացած, ինչպէս ըսինք, քերթողահայր տիտղոսին:

Հարիւրանցի գիտողութիւն մը.— Հինգերորդ դարու մեր անմահներէն առնենք Եղիշէն, որուն երկն ալ, Վարդանանքը, որքան իրական նոյնքան գրոյցներու, Ողիմպական, Համերական տաղերով յատակուած, ամէնէն գեղեցիկ դէմքին վրայ՝ որ Վարդանանց յայտնութիւնն է, հաւատքի ու հայրենիքի ճառագայթներու ծիածով մը: Անոնք իսկ Փարպեցին, որ, հակառակ իր պատմած դէպքերուն, անցքերուն թուականէն բաւական հեռի ըլլալուն, մեր առջեւ կը պարզէ Արշակունեան փառքեր դաշտը, ամենուրբ արգասիքներով եւ հրաշալի անկարգութիւններով, որոնք բանաստեղծին վրձինը կը յիշեցնեն: Զըխօսմանք ուրիշ մասերու մէջ: Եթէ դարէ դար նոյն հաւաքածը ըլլանք, գտնելու բայց անպերազանցելի երեւոյթներ, անհման երաժշտականութեամբ, գիրքը կը մղեն, ինչպէս տըրայական սեղանի մը վրայ «բամբակ մէկ գրամական»: Եւ, այսպէս, մինչ Կիլիկիոյ մէջ տակաւ մարելու վրայ կ'ըլլայ քաղաքական կեանքին հայկական ջահը, այն դարերուն օտար աշխարհներու անարգութեան եւ խաչակրական անխնամ ապաստանութիւններուն վերեւ հայկական մտաւոր կեանքին աստղերը կը պլպլան լիալուսին շրջանակի մէջ, գլխաւորութեամբ Շնորհալիին, որուն հաւասար ոչ մէկ Եկեղեցի, ոչ մէկ Հաստատութիւն երկնած է երգիչ հրաշալասում:

Եւ երեւակայել, թէ Շնորհալիէն գրեթէ հինգ դար առաջ Հայ Բանաստեղծութիւնը ծնունդ առած է հին Կամբառնի մը, «Անձինք նուիրեալ»-ին ձայնաւոր արծիւը:

Հին սերունդէն շատեր ման կուգային, այսպէս, «ի վայրի դալարուտ» հայկական հնարոյր կեանքին, մտերմանալով ոչ թէ միայն այդ կեանքին պատկանող մասերններուն, այլ ուսումնասիրելով իսկ զանոնք: «Ո՜վ ամացն փափոխմանց»: Իրաւ, որքան փափուած են տարիները Թասնին բարձին ալ»: Աւերակներու վրայ իսկ խըրոխտ կեցած, նոր սերունդէն մինչեւ իսկ պարմանիներ իրենց հօրմէոյն անդամոյն բնագիրներով հրաւէր կ'ուղղեն բոլորուիլ հայրենի սեղանին շուրջ, հակառակ անշքութեան: Խորենացիին ողբը կարդալով մեր առաջին մտածումը կ'ըլլար կարծես, թէ ահա մեռաւ ազգը, ահա կը մեռնի այս ազգը, որուն ծոցին մէջ այսքան ապականութիւններ բոյն դրած են, արտաքին ու ներքին ազդակներու բերումով: Բայց այդ ողբէն նուազ է ապահովաբար որ «Աշխարհական ճակատամարտը» կը գտայ «զօրութեամբ ու փառքով պերճացած» Պարսից Ցայկերունի ու իր անհամարներուն դէմ Տղմուտ գետին ափունքը, Արարատի մէկ լայնշի թեւին անձուկ միջոցին մէջ: Այդ ողբէն վերջն է որ Հայոց Աշխարհին մէջ իրարու կը յաջորդեն մին միւսէն արիաբար ազգայդ թագաւորութիւններ եւ իշխանութիւններ, եւ անպակաս են ընդհանուր պատմական դէպքեր, որոնց մէջ մեկնեծան կայսրութիւններ իրենց ամէնէն հուժկու հրամանատարները կը ղրկեն՝ Հայուն ապստամբ ձգտումները սրկելու համար: Դէհ, ա՛յ ո՛ն անոր, եւ չեն յաջողիր իրենց անարգ ու [illegible] մէջ, եւ հայրենասիրական զգացումները կը ատեին յաղթանակը եւ այս, քանի երրորդ անգամ ըլլալով, ստորոտի գաղափարութիւններու հեռաւանքով: Մի՛ չարչարեր զգանցքս, սիրելիդ իմ Արամ, եթէ մենք լռենք, քարերը պիտի աղաղակեն: Հանդարտ թողունք քարերու բնութիւնը: Մենք անբախտ ենք, եթէ լեզու ելլեն, անոնցմէ ո՞վ գիտէ, գուցէ հաղորդաւորներ մեր դէմ պատ պիտի քաշեն, նոր փորձանք մըն ալ այդ հրաշքէն... Եւրոպամերիկեան հրաշքը տեսանք արդէն: Ըսի: Չէ՞ք զգանցքս եւ սպասէ յաջորդին:

ՏԱՐԱՁ

Եւ Թուրքին խմիչքը կը մխուի անոր արտին, անշունչ դետին փռելով անկամարդուհին:

Դէպքէն ամիս մը վերջ միայն տեղեկացանք որ սպաննուած են եղեր: Օր մը, երբ ուխտաւորներ դէպի Քարհանի կողմը տարինք Թուրք հօտաղներու հետ, ինծի ցոյց տուին խոյլըդամի վայրը. նայեցանք ձորերուն, որոնց վրայ արիւնի հետքեր կային տակաւին:

Ցնայ այս բոլորը ու հիմա երբ կը փորձեմ քանի մը տող մրոտել անհամար զոհերու յիշատակին, ամէնէն առաջ աչքերուս առջեւ կը պատկերանան Աւետիսի, Հերանոյշի եւ Արմենէի կենդանագիրները:

Մոռնալ այս զոհերու յիշատակը՝ կը նշանակէ Թուրքին սրակաս թողածը լրացնել:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

Պատերազմի մղձաւանջը եւ Փրանսական մամուլը

Յորատես մտահոգ է Ֆրանսական մամուլը: Պատերազմի մղձաւա՜նջը...:

Միջազգային քաղաքական մթնոլորտը հնչահեղձութիւն կը պատճառէ դարձեալ: Մուսոլինի ցորեն կը հնձէ՝ մանգաղը շարժելով, մանգաղ մըն ալ՝ Եւրոպայի խաղաղութեան սպառնալով: Ֆրանսայի հանդէպ մամուլարշաւ, կռուազան դիրք մը բռնած է Մուսոլինի, այս օրերուս:

Իսկ Հիթլէր, լռե՞լ է, սուրբի մը պէս բերանը փակած է Հիթլէր: Եւ Հիթլէրի լռութիւնը աւելի սարսափ կը պատճառէ, կ'ըսեն Ֆրանսական թերթերը, քան Մուսոլինիի սպառնացող աղաղակները: Ինչո՞ւ լուռ է այսքան, ի՞նչ կը մտածէ նորէն,— կը հարցնեն Փարիզի թերթերը քանի մը օրէ ի վեր: Յուլիսի այս տաքերուն՝ ստգտանելի ուղեղները կ'եռան եւ պատերազմի վախ մը կը յաճախէ միտքերը:

«Փարի-Միտի» կ'աշխատի հաստատել թէ պատերազմի սպառնալիքը կայ ու կը մնայ: Ուրիշ թերթեր կը յուսան որ աշխարհի պիտի խնայուի նման աղէտ մը:

«Օմ Լիպրի» մէջ, Ժան Թուլէն կը գրէ խաղաղութեան յամառ հաւատքով մը.—

«Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը մտահոգ է այն տեղեկութիւններէն, որոնք կը ղրկուին Պերլինէն՝ իր դեսպանին միջոցաւ: Այս պահուս Հիթլէր զգացած է իր լեզուն, լուռ է եւ կ'որոճայ, բայց ինչո՞վ բացատրել այդ լռութիւնը:

Ներկայիս Գերմանիոյ քաղաքական եւ զինուորական վարիչները կարեւոր խորհրդակցութիւններ կը կատարեն Ջօր. Փարիանիի հետ, որ պետն է Իտալիոյ ընդհ. սպայակոյտին եւ հեղինակը՝ «Ժամանցու հարուած» հրահակաւոր տեսութեան:

Միջազգային քաղաքական շրջանակներու մէջ, Իտալացի ընդհ. հրամանատարին այս այցելութիւնը կը համարուի փաստ մը Հռոմ-Պերլին առանցքը ամրացնելու զինուորական տեսակէտով: Ամէն անգամ որ երերը բարդ հանգամանք մը կը ստանան Սպանիոյ մէջ, ինքնաբերաբար նոր թափ մը կը ստանայ իտալեւգերմանական գործակցութիւնը: Միւս կողմէ, հրդեհի վախեր կը նշմարուին Ափրիկէի մէջ, ուր Անգլիացիները օդանական ուժ կը հասցնեն՝ զսպելու համար Պաղեստինի խռովութիւնները: Բարեբախտաբար Թուրքեւֆրանսական համաձայնութիւնը կուգայ սփոփարար դեր մը կատարելու աշխարհի այդ անկիւնին մէջ:

Ինչ որ ալ ըլլայ, խաղաղութեան դատը պիտի յաղթանակէ շնորհիւ անոր որ Անգլիա եւ Ֆրանսա անսասան գործակցութիւն մը ցոյց կուտան,— Լոնտոն եւ Փարիզ կը կատարելագործեն եւ կը լրացնեն իրենց սպառազինութիւնը, միաժամանակ դիւանագիտական գնահատելի աշխատանք կատարելով»:

«Փըթի Ժուռնալ»ի մէջ Լէոն Պուսար կը գրէ միւսները խաղաղեցնելու ճիգով մը.—

«Արհեստով չարունակ անհաղանդ հնչեցնողները եւ սալոններու մէջ դաշնակի դեր կատարողները երբեմն մեզի կը հաղորդեն թէ ահա Գերմանները կը գրաւեն սպանիական Մարոքը, երբեմն ալ թէ Իտալիա տէր դարձաւ սպանիական հողերուն, թէ Չէյմպըրլէնի դաշինքը ժամէ ժամ պիտի իյնայ: Կամ մեծաչափեր կը տեղեկացնեն թէ քանի մը օրէն (որու խօսելու համար՝ Յուլիս 14էն վերջ) Գերմանիա նոր անակնկալի մը առջեւ պիտի դնէ աշխարհը՝ Կեդր. Եւրոպայի մէջ կատարուած խաղով մը: Եթէ քիչ մըն ալ այսպէս երթայ, կացութիւնը այնպէս պիտի ըլլայ որ Ֆրանսա զօրաշարժ յայտարարելու պիտի ստիպուի: Ոմանք նոյնիսկ կը մտածեն կանխարգելիչ պատերազմ մը ընել, արգիլելու համար յարձակողական արշաւի մը: Քիչ մը պաղարիւն, պարոններ»:

«Ֆիկարօ»ի մէջ Վ. տ'Օրմըսոն կը գրէ յանձնարարելով կամք եւ աշխատանք՝ խուսափելու համար պատերազմէն, որու մղձաւանջը կախուած է հոգիներու վրայ.—

«Անկեղծօրէն համոզուած եմ որ Եւրոպա գրեթէ հասած է քաղաքական եւ նիւթական այնպիսի լարուածութեան մը, ուր այլեւս իրեն կը մնայ ընտրութիւն մը կատարել,— կամ ստուգումով մը փրկել ինքզինք, կամ գահավիժումով մը կորսուիլ անդունդին մէջ: Չեմ կարծեր որ մեծ պետութիւնները կարենան դեռ երկար ատեն շարունակել սպառազինութեան արշաւը, որ կը փշրէ կը կործանէ իրենց պիւտճէն՝ առանց արդիւնաբեր հարստութեանց աղբիւրներ ստեղծելու:

Չեմ կարծեր նոյնպէս որ կարենան անզգած շարունակել ժամուըլ յոխորտանքը՝ պատերազմի գաղափարին յարմար կլիմայ ստեղծելով միտքերու մէջ: Չեմ կարծեր վերջապէս որ հանապազօրեայ միջադէպերը կարկամներով (օրը օրին) լուծելու ձեւը բաւական ըլլայ խաղաղութիւնը պահպանելու: Եթէ արեւմտեան քաղաքակրթութեան առաջնորդները չգործեն միահամուռ՝ խաղաղ կեանքի եւ գործակցութեան ձեւ մը գտնելու համար, ուշ կամ կանուխ, այս կամ այն վէճին պատճառով, կը բռնկի համաշխարհային խարոյկը, որ կայծի մը կը սպասէ բոցավառելու համար»:

«Էփոք»ի մէջ Հ. տը Քէրիլիս կը գրէ՝ ձգելով թշնամութեանց կամ վրէժխնդրութեանց պատճառները.—

«Կը գտնուինք քաոսի մը առջեւ, ուր թնճուկի վերածուած պետական շահերն են [illegible]: Ասոնց վրայ աւելցուցէք սահման չունեցող փառասիրութիւններ աշխարհակալական ցանկութիւններ: Ճափոն աչքը տնկած է Ասիոյ մէկ մասին վրայ, Գերմանիա՝ Եւրոպայի վրայ, Իտալիա՝ Միջերկրականի ափերեան եզերքներուն վրայ: Անշուշտ այդ էր որ Կէօպէլս կ'ուզէր հասկցնել, երբ կը յայտարարէր թէ «հասած է հողային նոր բաշխումներ կատարելու ժամը»: Այդ էր որ Մուսոլինի կ'ուզէր ըսել, երբ անհրաժեշտ կը գտնէր թէ կարգը իրենցն է «պրոլեթար ժողովուրդներ սպառագործելու» կամ «զանազան երկիրներու բախտը որոշելու»:

Մենք, Ֆրանսացիներս, ունեւոր ժողովուրդ ենք: Տէրն ենք տիեզերքի ոչ միայն ամէնէն հարուստ հողերէն մէկուն, այլեւ յամառ ճիգերով կազմած ենք ընդարձակ գաղթաշխարհ մը, ու թէեւ այսօր կը տապլտկինք նիւթական անձկութեան մէջ, բայց եւ այնպէս աշխարհի ոսկիին մեծագոյն բաժինը ունեցողներէն մէկն ենք:

Զարմանալի չէ, ուրեմն, եթէ նախանձ կը գրգռենք, եթէ ամէն թշնամութիւն կը կեդրոնացնենք մեր վրայ, եթէ ամէն առթիւ Ճափոնը, Իտալիան եւ Գերմանիան կողք կը փնտռեն մեզի դէմ: Ու մինչ Անգլիա, ինքզինք պաշտպանելու համար, տարուբերած է կղզեկանութեան, Ռուսիա՝ իր անծայրածիր տարածութեան, Ամերիկա՝ իր հեռաւորութեան, մենք զուրկ այդ բոլորէն, տակաւին թոյլ կուտանք որ տկարանան մեր նիւթական ուժերը, եւ երեւան գայ բարոյական եւ հոգեբանական ծանր խենալքում մը:

Մեր գաղթային հարստութեանց աչք անկողները կը սպասեն որ ներքին վէճերով աւելի եւս տկարանանք, ու ճեղքեր բացուին այն ճակատին վրայ, զոր, Անգլիոյ կողքին, յարդարած ենք իրենց դէմ:

Անգամ մը որ հասնի այդ ժամը, պիտի յարձակին մեր վրայ եւ պիտի բաժնեն մեր հարստութիւնը իրենց միջեւ»:

Աւելի լայն վերլուծում մը տալու համար Ֆրանսական մամուլին այս մտահոգութիւններուն մասին, քաղուածք մը եւս պիտի կատարենք:

ՄԱՄՈՒԼ

ՖՐԱՆՔԵԻԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 Յուլիս).

— «Ի՞նչ է բնոյթը եւ մանաւանդ արժէքը այն համաձայնութեան որ Յուլիս 1ին կնքուեցաւ Փարիզի մէջ, Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ:

Ի՞նչ խօսք որ, Սանճաքի խնդիրը կը կազմէ անոր գլխաւոր առանցքը, իբրեւ գծառութեան միակ խնձորը: Բայց ինչպէս կը յայտնէ պաշտօնական գեկոյցը, այս խնդիրը առիթ տուաւ ներկայացուցիչներու լայն փոխանակութիւն մը կատարելու զանազան հարցերու մասին, որ կը վերաբերին երկու երկիրներու փոխ-յարաբերութեանց»: Այլ խօսքով, երկու կողմերը ժամանակը եկած համարեցին հաշուեյարդարի ենթարկելու բոլոր վէճերը եւ սեւական գործակցութիւն հաստատելու.

Հաշուեյարդարը կը վերաբերի երկու մասի.— 1, Սանճաքի հարցին. 2. Ֆրանքեւթուրք բարեկամութեան ուխտի մը, ինչպէս նաեւ Ֆրանքեւթուրքեւսուրիական դաշնագրի մը կնքումին:

Առաջին մասը կը շահագրգռէ Ֆրանսան, երկրորդը՝ Թուրքիան: Եւ որովհետեւ «բանակցութիւն» կոչուածը սակարկութիւն է պարզապէս, պէտք է ընդունիլ թէ Ֆրանսա զիջած է առաջին մասին մէջ, Թուրքիան ալ՝ երկրորդին.

Պաշտօնական գեկոյցին դատելով, մեծ բան մը չէ Ֆրանսայի բրած զիջումը. «Ընդունի թէ 1921ի դաշնագիրը գործութեամբ (implicitement) մասնաւոր կացութիւն մը ընդունած է Թուրք տարրին համար Սանճաքին մէջ».

Իրականին մէջ, սակայն, եղածը շատ խոշոր է եւ պարզապէս կը նշանակէ Սանճաքի թրքացումը, քանի ամէնալայն առումով: Թրքացում՝ եւ ներքնապէս եւ արտաքնապէս, ձեւով թէ խորքով:

Զմոռնանք որ 1921ի դաշնագիրը, որուն կ'ակնարկուի, շատ աւելի նեղ ու անմեղ բացատրութիւն մը կը պարունակէր, «մասնաւոր վարչութիւն մը»: Եւ սակայն, այս նեղ ու անմեղ խօսքը այնքան յանդգնօրէն ու մեղաւոր դարձաւ տարիներու ընթացքին, որ ահա յանդգնցաւ ծանօթ կացութեան:

Աւելի խօսուն օրինակ մը: Զեկոյցին մէջ կը շեշտուի թէ «Թուրքիա հաստատած է իր հողային անշահախնդրութիւնը»: Արդ, 1921ի դաշնագրին մէջ ստորակէտ իսկ չկար այս իմաստով: Կը նշանակէ թէ կարելի է չեղածն անգամ եղած դարձնել, այսինքն բոլորովին նոր խնդիր յարուցանել եւ ընդունիլ տալ:

Ըսել կ'ուզենք թէ կարեւորը դիւանագիտական բանաձեւումը չէ, այլ ոգին որով պիտի գործադրուի բանաձեւը: Արդ, տիրող ոգին այն է որ Անգարա կատարեալ ու անմիջական [illegible] ստանայ: Այսպէս է որ, բացի ներքին վարչութենէն որ կը յանձնուի իրեն, իբրեւ ուժ կը ստանայ նաեւ հաւասար թիւով զօրք մտցնելու Սանճաք եւ գործակցելու ապահովութեան պաշտպանութեան.

Բայց ահա նոր հարցական մը: Թըրքական զինուորները, [illegible], քան պիտի ըլլան եւ մանաւանդ ո՞րչափ ատեն պիտի մնան ու ի՞նչ պայմաններով:

Եթէ հաւատանք Թուրք մամուլին, զօրքը բերուած է նոր ընտրութեանց համար եւ պիտի հեռանայ, անմիջապէս որ աւարտին ընտրութիւնները եւ հաստատուի Սանճաքի նոր վարչաձեւը:

Պաշտօնական գեկոյցը, սակայն, ուրիշ բան կ'ըսէ. «զինուորական պայմանադրութիւնը կը ճշդէ պայմանները որոնցմով Ֆրանսա եւ Թուրքիա պիտի կիրարկեն երաշխաւորութիւնը զոր հաւաքաբար ստանձնած են Սանճաքին հանդէպ»:

Ո՞րն է այս «երաշխաւորութիւնը»: Արտաքի՞ն է թէ ներքին: Առժամեա՞յ թէ տեւական: Ահա կարեւոր կէտեր որ առայժմ կը մնան մութ: Բայց կը թուի թէ երաշխաւորումը առաւելապէս պիտի ըլլայ ներքին ու տեւական, քանի որ արտաքին երաշխաւորութիւնը նախ տեսական է, ապա թէ ենթակայ չէ որեւէ հասանական վտանգի, երկրորդ՝ չի կրնար պատճառաբանել այդքան փոյթ ու եռանդ:

Անուրաց, նաեւ, հիմնական այլ կէտ մը. Թուրք տարրը «մասնաւոր կացութիւն մը» պիտի ունենայ Սանճաքին [illegible] թէ ոչ մեծամասնէր: Բայց ի՞նչ հիման վրայ.— Ժնեւի կողմէ ճշդուած կանոնադրութեա՞ն (ստատիւ), թէ բոլորովին նոր օրէնքի մը վրայ: Աւելի յստակ խօսելով, Ազգաժողովի՞ կը մնա՞յ վարչաձեւին միջնորդին հանգը, թէ մէկին նետուած է իբրեւ ամէնայարդ մէկ օրոյ մթնոլորտ մը:

Զեկոյցը լուռ է նաեւ այս կէտին [illegible] Ասկէ աւելի խօսուն է թերթական մամուլը, որ բացէ ի բաց կը յայտնէ թէ ինչ որ ծրագրեր, երբ Անգարա եւ Փարիզ կրնան համաձայնիլ իրենց իրարու:

Խական է այս պարագան: [illegible], եթէ պահուի վարչաձեւին միջնորդային հանգամանքը, այն ատեն անհրաժեշտ պիտի ըլլայ պահել Ջնեւը յանձնաժողովին կատարած [illegible] որ շատ նպաստաւոր է ոչ-թուրք տարրերուն եւ իրաւական ամուր կռուան մը կուտայ [illegible]: Իսկ եթէ պիտի ջնջուի միջնորդի հակակշիռը, այն ատեն [illegible] ջնջուած կ'ըլլան նաեւ արձանագրութիւնները եւ ոչ-թուրք համայնքները կը գրկուին թանկագին յենարանէ մը:

Ինչպէս կը տեսնուի, կան բազմաթիւ փափուկ եւ կարեւոր կէտեր որ կամ չեն հրապարակուիր եւ կամ դեռ չեն կազմուած»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ՝ եւ ընթեռնելի ձեւով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԻՒՂՈՒՅԻ ԾԻԱԾԱՆԸ

Միսի՜ր...

Ինք իր վրայ կքեցաւ մարմինը, լըռեց վայրկեան մը, յետոյ մրմնջեց.

«Ամէն տեղ միսը կը փնտռեն մարդուն: Մարմինին միսը միայն կ'առնի մարդուն համար: Կեանքին համը միսին մէջն է...»:

Իր միսերը չորցած էին, բայց այնչա՛ն խորունկ էր իր սիրտը, անոր ճամբաները բաց, այնքան մաքուր էին որ, մարմնին սարսուռը կը զգար: Հող էր կեանքը: Ու լոյսեր կը բուսնէին իր մորթին վրայ: Ու խորապէս, այս պահուն կը զգար որ, իր մէջ բան մը կ'ապրէր մարդէն: Ու ըսաւ.

— «Գուատացի կիները...». Անոնք պահել գիտէին իրենց երիտասարդութիւնը, ու իրենց մայրութիւնը բան մը աւելի կ'արժեցնէին: Իր միսերը բոց առին այս պահուն իր մորթին տակ: Երազներու վրայ խաչուած շատ մը մայրեր միտքը եկան ու գոչեց,— «Գուատացի մայրերը...»:

Երբ իր մօրը հետ խօսակցութեան բռնուած էր Սարգիս, Արփինէ չէր գիտեր, որո՛ւ նայէր: Երկուքն ալ իրենց ձայներուն մէջ թրթռումներ ունէին: Ասանկ պահերու, Սարգիս ըսելու տեղ՝ իր աղուն անունը կուտար: Կ'ուզէր, որտանց կը փափաքէր անոր անունը տուած ատեն, իր աղուն անունը Սարգիսի բոլոր ձեւերուն մէջ, ու կը կրկնէր գորովանքով՝ «Սարգիս-Տիգրան»: Իր շուրջը կեանքը կը վերածնէր, ու կը զգար որ համբոյրներ կային իր շրթունքներուն վրայ:

Որչա՜փ հարուստ էր սրտով:

Ու իր կորսնցուցած երազները կուգային միտքը: Բայց... չէր կրնար արթնցնել իր երազած մթնոլորտը այս տունին մէջ: Իրեն համար, տարօրինակ պատկեր մըն էր այս նոր միջավայրը: Հոն, պակաս բան չկար: Ուրախութեան ու խրախճանքի ձայները կը լեցնէին չորս դին: Միշտ հիւրերն ալ պակաս չէին: Ու ինք՝ կ'աշխատէր, կ'աշխատէր, բայց..

×

Բաց երկինք: Անուշ կապոյտ:

Ասանկ օրերուն, իրենց քաղաքին մէջ թիթեռնիկ մըն էր Արփինէ, ու պարտէզին ծաղիկներուն քով կ'առնէր իր շունչը: Ամէն հեղ ասանկ օրերուն, երազ կը բերէր արեւը իրեն, ու զովացոյ կը հիւսէր իրեն, կամ ասեղնագործութեամբ կը զբաղէր, ճառագայթներու կը փախուէին թելերը, ու մատները կը վազէին լոյսի պէս: Այդ օրերուն, իր սիրտը թարմ էր օրերով: Ու իր սիրտը օրերուն կուտար սէր, ու անոնք կ'երթային, կը հեռանային սիրահարներու նման:

Ժամացոյցը չոր չոր իր ձայնը հնչեցուց: Արփինէ արամութեամբ նայեցաւ ժամացոյցին: Վայրկեանները կարծես իր սիրտը կը առնէին:

Գոնէ, ինքնամփոփումի մէջ կ'ուզէր զգալ իր կեանքը, ու պարապ ժամերուն, ասեղնագործութեան սկսաւ:

Այս աշխատութիւնը հետաքրքրական էր:

Ասեղին բռնուածքը՝ շատ կը վայլէր իր մատներուն, ու

— «Բնցանի՞դ բաց նայելու տեղ, սորվեցէք», ըսաւ իրենց հայրը, երբ իր աղջիկները, ասեղնագործութեան պատմութիւնը ըրին:

Արփինէ բացատրեց ամէն բան, ու իրաքանչիւր օրինակի գաղտնիքը տուաւ, ու «դժուար չէ, ձեռքի ճարպիկութիւն ու թեթեւութիւն պէտք է քիչ մը», աւելցուց ուրախութեամբ: Ու, իր բոլոր գործածները ըսաւ, բացատրեց մէկիկ մէկիկ, տուաւ իր գործին գաղտնիքը:

— «Շուտիկ մատներ ունի, խելացի ու աչքը բաց է» ըսին, երբ ամէն բան սորվեցան.

— «Աչքով կ'առնէ ամէն բան, վըրանին նայելուն պէս, կը հասկնար թէ լաւ հասկցած չենք», ըսաւ մեծ աղջիկը, երբ կը խօսէին պատուհանին վրայ:

— «Ինծի նայեցէք, ըսաւ հայրը, աչքերը չորս լարած, գործի նորոգութեան ատեն, չըլլայ որ դուռը բաց թողուք»:

Խօսքը դեռ չվերցուցած, «Հոգ մի ըներ», ըսաւ իր կինը: Շատոնց ես մըտածեր եմ այդ մասին: Աղջիկներս աշխատած ատեն, անիկա գործին շուքը անգամ չի տեսներ»:

— «Մենք մարդու բան չենք ցուցներ, հայրիկ», աւելցուց իր պզտիկ աղջիկը, ու նայեցաւ իր հօրը՝ երեսը բոլորովին բացուած ու լոյսերու մէջ: Ու շարունակելով իր խօսքը, «հայրի՛կ, ըսաւ, զորքի նորոգութիւնը, ինչ ըլլալն անգամ չիգիտեր Արփինէն».

—«Նայած ունի՞ք աչքերուն, յարեց մեծ աղջիկը, երբ կը նայի՝ ասեղը մատներով բռնած, լոյսը աչքերուն մէջ կը խաղայ: Աչքերէն բան չի փախիր»:

Հայրը այն ատեն, բոլորովին արթնցած, ըսաւ, «Անոնց փառաւորելի են», ու նայեցաւ ամէնուն:

Թանկագին ու սուղնոց կորգերուն նորոգութիւնը՝ երկու քոյրերուն գործն էր, ու քիթ քիթի տուած, երբ դուրսէն մարդ չըլլար իրենց տունին մէջ, ուրախ զուարթ՝ կ'աշխատէին դուռները բաց: Բայց, սպասուհին ոտքը դռնէն ներս նետելէն ի վեր, դռները գոց էին, ու մարդ բան չէր գիտեր թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ տունին մէջ: Լռութիւնը, իր տեղն էր ասանկ պահերու, ու ձայն ձուն չէին հաներ: Ձայն ձուն չէին հաներ ասանկ պահերու, բայց լռութիւնը փափուքի կը նմանէր:

— Վերջէն կը պաղի գործէն, ու երեսի վրայ կը թողու ամէն բան, յարեց յանկարծ հայրը, կարծես միտքը բան մը ինկած:

— «Լսեցի՞ք հայրիկին ըսածը», ըսաւ բարձր ձայնով՝ տիկին Զարմիկ իր աղջիկներուն:

— «Արդէն ամէն մէկուս ձեռք առած ենք», պատասխանեցին երկուքը մէկկանց:

— «Ես չեմ գիտեր, պէտք է աչքերնիդ բանաք...

×

Այն օրուց ի վեր, որոնք առաջին անգամ բան մը տեսնելով կամ լսելով, կը լուսնոյ երեւնին ու հետաքրքրութիւնները կ'աւելնայ, Սարգիս ասանկ կերպարանք մը առած, ամէն հեղ երբ առիթը կը ներկայանար, կը նայէր իրենց սպասուհիին, կը խօսէր անոր հետ, ու այնքա՛ն հիմարիտ ու անկեղծ էր հետաքրքրութիւնը որ հաճոյքով մտիկ կ'ընէր, ու կը փափաքէր որ խօսէր, խօսէր, խօսէր, ու «մտիկ ընելն ալ՝ տարբեր հաճոյք է», կ'ըսէր: Ու մտիկ ըրէք— կ'աւելցնէր— Արփինէին խօսած հայերէնը: Որչա՛փ անուշ կը հնչեն բառերը բերնին մէջ»:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(4)

(Շար.)

մրցանիշը կոտրեց 7 օր, 19 ժամ եւ 49 վայրկեանէն)։

Ահաւասիկ այս հոյակապ թռիչքին մանրամասնութիւնները —

Նիւ Եորք Փարիզ — 5800 քիլոմեթր, տեւողութիւն՝ 16 ժամ 55, հանգիստ՝ 7 ժամ։

Փարիզ - Մոսկուա — 2780 քիլոմեթր, տեւողութիւն՝ 7 ժամ 41, հանգիստ՝ 2 ժամ 26։

Մոսկուա - Օմսք — 2250 քիլոմեթր, տեւողութիւն՝ 8 ժամ 39, հանգիստ՝ 3 ժամ 37։

Օմսք-Եաքուցք — 3480 քիլոմեթր, տեւողութիւն՝ 10 ժամ 31, հանգիստ՝ 2.53։

Եաքուցք - Ֆէրպէնքս (Ալասքա) — 3960 քիլոմեթր, տեւողութիւն՝ 12 ժամ 17, հանգիստ՝ 1 ժամ 18։

Ֆէրպէնքս - Մինէապոլիս — 3790 քիլոմեթր, տեւողութիւն՝ 12.55 ժամ, հանգիստ՝ 50 վայրկեան։

Մինէապոլիս - Նիւ Եորք — 1650 քիլոմեթր, տեւողութիւն 4.45։

Ուրեմն, օդաչուները կտրած են համագումար 23,710 քիլոմեթր, թռչելով 73 ժամ 23 վայրկեան եւ հանգստանալով 17.51 վայրկեան։ Ուրիշ խօսքով, ամբողջ շրջանը տեւած է 91 ժամ 14 վայրկեան, ժամական միջին արագութիւնը՝ 260 քիլոմեթր։ Օդանաւային ամենափառաւոր թռիչքն է այս, եւ նոր էջ մը կը բանայ օդագնացութեան մէջ։

Նոր դէպքեր Պաղեստինի մէջ

Զորեքշաբթի երկու Հրեաներ դաշունահար սպաննուեցան Հայֆայի մէջ։ Ճիշդ նոյն օրը անգլիական մեքենաշարժ զօրամաս մը հասած էր Եգիպտոսէն։ Ուրիշ դէպքեր ալ պատահեցան նոյն շրջանին մէջ։ Բազմատարար հանդարտութիւն կը տիրէ Երուսաղէմի մէջ։ Արաբներուն չափ Հրեաներն ալ վրէժխնդրական միջոցներու դիմած ըլլալով, Լոնտոնի թերթերը կը կարծեն թէ հրէական կազմակերպութեան վարիչն է Վլատիմիր Եապոթինսքի, վերաքննական կուսակից Սիոնականներուն առաջնորդը։ Այս կուսակցութիւնը ժամանակ առնելութիւն մը կը սնուցանէ Արաբներուն դէմ։

Ճիպրալթարէն մինչեւ Թուրքիա

Լոնտոնի թերթեր կը գրեն թէ կառավարութիւնը նկատի առնելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դիտումները՝ Սպանիոյ եւ Փորթուկալի վրայ, նոր միջոցներ կը ծրագրէ, աւելի ամրացնելու համար Ճիպրալթարը եւ Արեւելեան Միջերկրականի գիրքերը։ Որոշուած է ծանր թնդանօթներ ճարել Փորթուկալի, որուն կը դարպասեն թէ Հռոմ-Պերլին առանցքը եւ թէ անգլեւֆրանսական զինակցութիւնը։ Դրամ ալ պիտի ճարուի Փորթուկալի, որ Անգլիոյ վաղեմի զինակիցն է։ Ճիպրալթարի ամրութիւնները պիտի օժտուին արդիական սպառազինութիւններով։ Կ'ըսուի նաեւ թէ իսկ եւ իսկ զինուորական դաշինք մը պիտի կնքուի Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ։ Այս տեսակէտէն մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ անգլիական 16.000.000 ոսկիի փոխը՝ Թուրքիոյ վերազինման համար։ Անգլիա կ'ուզէ հակադրել Իտալիոյ՝ արեւելեան Միջերկրականի մէջ եւ Սուէզի ճամբուն վրայ։ Հաւանական է որ Անգլիա դարպասէ նաեւ Զօր. Ֆրանքոյի, նոյն մտահոգութիւններով։

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐՄՆՑՈՒՆԵՐՈՒ ՇՈՒԿԱՑ մը գոյութիւն ունի Օստրալիայի մէջ (Եուկոսլավիա), երկար ատենէ ի վեր։ Հաւնած աղջիկը կը գտնես, գինը կը վճարես, 100 տոլար կամ աւելի պակաս, շիտակ եկեղեցի կը տանիս։ Մաանաւոր միջնորդներ կը դիւրացնեն գործողութիւնները։ Արդ, առաջին անգամ ըլլալով, վերջերս երեք Անգլիացիներ ալ, որոնք ինքնաշարժով պտոյտի ելած էին, գացին երեք հարսնցուներ ղատեցին, ամէնէն գեղեցիկը, Օր. Մելիցա Բատուալաւիէչ, կ'արժէր 1500 տինար (400 տոլար)։ Պսակը տեղի ունեցաւ օրթոտոքս եկեղեցին, յետոյ աւանդական խրախճանքները կատարուեցան, եւ երեք փեսաները հարսերն առին տարին, թէեւ իրարու լեզու չեն հասկնար։

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ «մաքրագործումին» ենթարկուած են Խ. Միութեան մէջ, համաձայն փախստական զօր. Լուշքովի, որ Ճափոն կը գտնուի այժմ։ Զօրավարը այս առթիւ կը նկարագրէ այն անհելի չարչարանքները որոնց կ'ենթարկուին բանտարկեալները, խոստովանութիւններ կատարելու համար։

ՃԱՓՈՆ որոշեց մէկդի դնել 1940ի ցուցահանդէսը, ինչպէս եւ ոլիմպիականը, իբրեւ հետեւանք չինեւճափոնական պատերազմին։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս, Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11ը ՌՈԲԻՆՍՈՆԻ GRAND ARBRE, Maison FIQUETի պարտէզին մէջ
Կը խնդրուի նկատի առնել այս թուականը։

Ճիշատակի օր Վարդավառի առթիւ

Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակց. Միութեան կողմէ
24 Յուլիս, Կիրակի ժամը 3ին, Գ. Բովհաննէսեանի սրահը, Բրէմլէն-Պիսէթր։ Մանրամասնութիւնները յետոյ։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ 15—18 տարեկան ճարպիկ տղայ մը ժամագործի քով աշխատելու եւ քսակի համար։ Ներկայանալ պայմանական վկայագրով։ Դիմել Maison Daron (Թաթուլեան), 4 Rue de Liban, Paris (20e.)։

Հ. Յ. Դ.

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 16 Յուլիս, Շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 9ին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

"Յառաջ" կը ծախուի

Place des Fêtesի լրագրավաճառի խանութը գոց ըլլալով Յուլիս 14էն մինչեւ 18ը, «Յառաջ» կը ծախուի Place des Fêtesի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով. S. Baldjian, 2 Rue de Crimée (Տոքթ. Պըրգոյեանի քլինիքին քովը)։

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԾԱՎԻԼԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ Յուլիս 31ին Կիրակի օր, Հ. Յ. Դ. «Արզումեան» խումբին կողմէ։ Այցելութիւն Իշխան Արզումեաններու շիրիմին։ Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Romainville-Montreuil ՆՈՐԱԿԱԶՄ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

16 Յուլիս, Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս
Salle des Fête de la Mairie. Porte des Lilasէն առնել օթօպիւս 95 B
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Ա. ԱՂԱՊԱԼԵԱՆ
ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ ՕՐ. ՖԼՈՐԱ-ԱՆԱՀԻՏ

Գեղեցիկ անակնկալներ, ընտիր ճաշ, հայկական եւ եւրոպական պարեր ճաշ եւ առատ պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու նուէրներով։ Մուտք 5 ֆրանք։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

17 Յուլիս, Կիրակի առաւօտեան ժամը 9էն գիշերուան 11.30
ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, Grand Arbre, Maison Fiquet

Գեղարուեստական հաճելի անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ Անձրեւի պարագային գոց սրահ։ Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած խնամակալուհիներու կողմէ։ Մուտք 5 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Denfertէն առնել սեթ բոյի դէպի Թապէնտոն տանող գիծը, եւ կամ Port Orléansէն օթօպիւս թիւ 128։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

17 Յուլիս, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, Մէօտօնի անտառին մէջ, «Թափի Վէռ»։

Երգ, նուագ, պարահանդէսին։ Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ։ Անձրեւի պարագային «Վելվետան» գարրոցին մէջ խնճոյք տեղի պիտի ունենայ։ Մուտքը ազատ է։

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ԿԱՊ. ԽԻ ՄԱՐՏ. Միութեան Իսի-լէ-Մուլինոյի Մ.ճիւղը կազմակերպած է դասախօսութիւն մը այսօր, Շաբաթ, 17 Յուլիս, երեկոյեան ժամը 9ին «Արմէնեան» սրահին մէջ։ Կը դասախօսէ Գնդ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջանի Ընդհանուր ժողովը 17 Յուլիս, Կիրակի առաւօտեան ժամը ճիշդ 9ին, «Քաֆէ Նուաշի» նեղսի սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier)։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչը։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կ. Խաչի Վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները ի նպաստ չքաւոր մանուկներու օդափոխութեան կայանին, Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Իգ. Միրզէեան իրենց սիրասուն զաւկին՝ փոքրիկն Ռուբէնի կնքահայրի մահուան առթիւ 500 ֆրանք, Տիկին Աշխէ Տամլամեան 100 ֆրանք, Գ. Գ. Սահակեան, Կոստանեան եւ Պայրամեան 50ական ֆրանք։

Շրջ. Վարչութիւն

ՆՈՒԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Յունիս 24— Յուլիս 13

ՍՔՔՐԱ. ՑՐԹ — 115 ֆրանք
ՆԻՍ. Հ. Մ — 40
ՄԱՐՍԷՅԼ. Գործ — 900
ՏԵՍԻՆ. Rabotel — 396.10
ԷՔՍ. Աւ. — 175
ՓԱՐԻԶ. Կ. Թ — 100
ՓԱՐԻԶ. Օ. Ս — 40
ՄԱՐՍԷՅԼ. Քիւր — 80
ԼԱՊԱՐ. Տ. Թ — 40
ՄԱՐՍԷՅԼ. Գործ — 903
ՓԱՐԻԶ. Տ. Գ. — 50
Ս. ՇԱՄՈՆ. Խ. Խ — 150
Ս. ՇԱՄՈՆ. Ճար — 150
ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ. Թոռ — 150
ՁՐԷԺԻՒՍ. Գրի —75
ԹՈՒԼՈՆ. Գրկ — 80
ՌԸՆԱԺ. Շնորհ — 50
ԼԱՅԱՎԻԵԹ Ռ. Գ — 75
ՇԱՍ. Ազր — 25
ԳՈՌՏՕ. Զ. Ք — 150
ՓԱՐԻԶ. Տիւ. — 75
ՓԱՐԻԶ. Տիկ. Ն — 50
ԿՈՒՍԷՆՎԻԼ. Մ. Գ — 40
Գ. ՔՈԼՈՆԳ. Ց. Գ — 75
ՄՈՆ-ՍԷՆ-ԿԷՕԶՆ. Փր — 150
ԳԵՐ-ՏԸ-ԳԱՍՔ. Վրդ —75
ԼԱԳՕՔՔԱ. Աստ — 40
ՄԵՆ. Տ. Ա — 70
ՄՈՐՊԻՀԱՆ. Ալեք — 120
ՄՈՆՓԷԼԻԷ. Ս. Ճ — 75
ՌՈՄԱՆ. Գ. Թ. 200
ՌՈԱՆ. Գ. Ք — 150
ՓԱՐԻԶ. Պայ — 100
ՖՈՒԺԵՌ. Տէր — 75
ՄՕՐԵՍԹԵԼ. Պաս — 40
ՉՐԱԿԻՆԵԱՆ. Թերզ — 40
ԿԱՐՏԱՆ. Ե. Ց — 150
ՇԱՄՊԵՐԻ. Գոն — 255
ՎԻԼԵՐՊԱՆ. Պետ — 75
ՆԻՍ. Գալ — 70
ՇԷՕՎՐԵԶ. Նաթ — 75
ՍԵՎՐԱՆ. Տ. Վ. Խ — 75
ԳՈՐԿԼ — ԼԻՈՆ — Ստացանք
ԼԻՈՆ. Տիկ. Ը — 40
ՓԱՐԻԶ. Կ. Գ — 70
ՄԱՐՍԷՅԼ. Գործ — 831
ՄԱՐՍԷՅԼ. Գ. Օ — 912
ՌՈԳՆԵՆՍՈՆ. Գալ — 40
ՄԱՐՍԷՅԼ. Վէմ — 75
ԼԻՈՆ. Տիկ. Ս — 150
ՊՕՄՕՆ. Գործ — 260
ՇԱԼԷԹ. Յով — 115
ՎԻԹՐԻ ՍԻՒՐ ՍԷՆ Մաթ — 75
ՔՈԼՈՆԳ. Տիկ. Թ — 75
ՔԱԶԱՊԼԱՆՔԱ. Զաք — 510
ԱԼՖՈՐՎԻԼ — ԻՍԳ — 150
ԼԱ ՍԻՈԹԱ. Մոմ —364
ԺՈՒԱՆ-ԼԷ-ՓԷՆ. Իշխ. Ա — 40
ՌՈԱՆ. Պօղ — 100
ԼԱ-ՊՕՔԱ. Գար — 75
ՓԱՐԻԶ. Դա — 75
ԼԻՈՆ. Տոն — 150
ՕՐԼԷԱՆ. Մավ — 100
ՎԵՐՍԱՅԼ. Պալ — 150
ԼՈՆՏՈՆ. Նիկ — 70

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 17 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ 14e Année No. 3784

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՀԱՅ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐՈՒՆ ԱՉՔԵՐԸ...»

Թուրքերէն թերթ մը, Անտիոքի «Ենի Կիւն»ը նկարագրելով Թուրք զօրքին յաղթական մուտքը, մանաւորապէս կը շեշտէ.

— «Էթի թուրք (Ալէվի), Յոյն - օրթոտոքս, Հայ, Մարօնի եւ միւս համայնքներու ներկայացուցիչները ողջերթի գացին Ալէքսանտրէթի կայարանը եւ մէկիկ մէկիկ ներկայացուեցան Զօր. Կիւնտիւզի: Համայնքներու ներկայացուցիչները խնդրեցին իրենց յարգանքն ու յարումը յայտնել Աթաթիւրքին: — Շատ լաւ, պիտի ըսեմ, ձեր համակրանքն ու յարգանքը պիտի հաղորդեմ, շատ փափկօրէն պատասխանեց զօր. Կիւնտիւզ:

«Զօրավարը մէկիկ մէկիկ սեղմեց իրեն ներկայացուածներուն ձեռքը եւ հարցուց անոնց որպիսութիւնը: Մասնաւորաբար հարցուց հայ համայնքին ներկայացուցչին որպիսութիւնը եւ ըսաւ.

— «Մեր հայ եղբայրները ինչպէ՞ս են: Իրենց աչքերը կը համբուրեմ»....

Ահա այսպէս, ոչ միայն «ցեղակից» ենք արդէն, այլեւ արժանի «համբոյր»ի:

Եղա՛ւ մը միայն կրնար այսքան կարօտ զգալ մեր աչքերը համբուրելու,— աչքեր որոնք պաղեցան տառապանքէն եւ սպասումէն...

Անշուշտ այս տեղեկութիւնը նորէն պիտի ոգեւորէ անոնք որ վերադարձի կարօտը կը տաչորին,— ճիշդ այն պահուն երբ որրնթաց կը փլի, փշուր - փշուր կը հալի Պոլսոյ ափ մը Հայութեան հանրային կեանքը:

Ամէն պարագայի մէջ, այս երեւոյթն ալ պատմական պիտի մնայ, Ալեքսանտրէթի հարցին այնքան լրջօրէն կարգադրութենէն վերջը:

Մնացեալը կը տեսնենք հեռուէն, երբ ձեւ ու մարմին առնէ վիճելի շրջանին Թրքացումը,— «օրինաւոր» խորհրդարանով եւ անկէ բխած կառավարութեամբ:

Ճիշդ է որ Ֆրանսական զօրքն ալ հաւասարապէս տեղաւորուած է հոն, մանաւորաբար ոչ-Թուրք շրջաններուն մէջ: Եւ սակայն,— ոչ Արաբը հանդիսա քան կը քաշէ, ոչ ալ, մանաւանդ, տարագիր Հայը, որ բնօ մը բան գիտէ այսպիսի կարգադրութեանց վերջնական ելքի մասին:

Մէկ միջնորդական պարագայ,— տրամադրելի գտրած է ալ այժմ: Անոնք որ տուն - տեղ ձգած հեռացած էին առաջին խուճապին առթին, Թերեւս կը փնտռեն իրենց հին բոյները, իսկ մնացողները անշուշտ պիտի մնան, ցնոր տնօրինութիւն:

Ըսենք, անցողակի, որ շատ բան կախում ունի բնութեանց նոր նշանակէն: Ահա այժմ հակասական լուրեր կը շրջին այդ մասին:

Այսպէս, սուրիական թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, գնդ. Քոլէ բանակէն արձակուելով եւ ունկնդրութեան ընդունելով արար վարիչը՝ Զէքի Արսուզի, յայտներ է թէ Ազգաժողովին ընտրող յանձնախումբը իրեն պաշտօն տուած է շարունակել արձանագրութիւնները: «Հետեւաբար քիչ առենէն պիտի վերսկսին արձանագրութիւնները»:

Բայց ի՞նչպէս,— նոր արձանագրութիւնները յանձնախումբին կէս ձգած տեղէ՞ն պիտի շարունակուին, թէ ծայրէն պիտի սկսին, իբրեւ բոլորովին նոր գործողութիւն:

Ուրիշ հարց մը: Զէզրք յանձնախումբին պաշտօնավարած շրջանին անգամ բռնութիւններ կատարուեցան — թէեւ ապարդիւն — Թրքական մեծամասնութիւն ապահովելու համար: Արդ, Սանճաքին բնակիչները ի՞նչ տեսակ ազատութիւն պիտի վայելեն այժմ, երբ Թրքական զօրքն ալ կը հսկէ բարեկարգութեան, եւ երբ հողատար իշխանութիւնը պաշտօնապէս յանձնառութեան տակ մտած է, Թրքական մեծամասնութիւնը անպատճառ յաջողցնելու համար:

×

Սպասելով այս հարցերուն լուսաբանութեան, դառնանք զօր. Կիւնտիւզի «համբոյր»ին:

Այդ համբոյրը ձեզի չի՞ յիշեցներ այն ողջագուրումները որ կատարուեցան 1908 յուլիսին, իբրեւ չոչափելի արդիւնք յանգելով Կիլիկիոյ առաջին սպանդին (1909):

Յետոյ, ձեր միտքը չի՞ն գար այն միւս համբոյրները, որ փոխանակուեցան Պալքանեան պատերազմին առթին (1911 — 1912), ի վերջոյ յանգելու համար 1915 - 1918ի հայաջինջ սարսափներուն:

«Հին պատմութիւննե՞ր» կը քրքրենք:

Լա՛ւ: Հապա Փոքր Ասիոյ եւ Կիլիկիոյ վերջին սարսափնե՞րը (1920—1922), — առանց հաշուելու Կարսն ու Ալեքսանդրապոլը, երբ իշխանութիւնը արդէն իսկ անցած էր նոր ուժերուն — միլլի եւ քէմալական... Եւ այն միւս «խաղաղ» եւ «օրինական» ջարդե՞րը, որ կը շարունակուին մինչեւ այսօր, յանուն հանրապետական եւ արդիակա՛ն Թուրքիոյ: Եւ դեռ ուրիշ հեռանկարներ որ կ'ուրուագծուին արեւելեան կամ հարաւային սահմաններուն վրայ...

Այս ո՛րքան թանկագին դարձան «հայ եղբայրներուն աչքերը», առանց ՄԷԿ ՀԱՏԻԿ լուսաւոր գիծ տեսնելու նոր Թուրքիոյ հայկական քաղաքականութեան մէջ:

Կը կարծէինք թէ գոնէ զօրավարները այդքան շուտ չեն փղձկիր, քանի որ ամէն բանէ առաջ սուրն է իրենց պարգեւը, եւ ոչ թէ համբոյրը:

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ հազար համբոյր՝ մէկ հատիկ տերեւ չեն շարժեր Թրքական անդաստանին մէջ, երբ հարցը կապ ունի հայ ժողովուրդին հետ:

Ինկերի փոխա՞ծ է իր աշխարհահայեացքը,— իրեն կ'իյնայ ապացուցանել, ոչ թէ համբոյր բաժնելով աջ ու ձախ, այլ ափ մը հող՝ մեր ժառանգութենէն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

20 հոգի սպաննուած, 100 վիրաւոր

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն յուլիս 15 թուականով.— *Քսան հոգի սպաննուեցան եւ աւելի քան 100 հոգի վիրաւորուեցան այսօր, ռումբ մը նետուած ըլլալով Դաւիթի փողոցի արաբական շուկային մէջ: Փողոցը եւ շրջականները խճողուած էին Արաբներով որոնք մզկիթ կ'երթային, երբ ռումբը պայթեցաւ: Աղմուկէն հարիւրաւոր մարդիկ խուռնեցան հին քաղաքին բոլոր մասերէն: Երբ խրարանցումը մեղմացաւ, 18 դիակներ հանուեցան, որոնց հինգը կիներ էին: Ոստիկանութիւնը եւ զօրքը վերահաստատեցին բարեկարգութիւնը, մինչ 40 ծանր վիրաւորներ հիւանդանոց կը փոխադրուէին: Երկուքը մեռան ճամբան: Քաղաքը խորապէս յուզուած է: Արաբ ժողովուրդը գրգռուած է երկրին զանազան մասերուն մէջ: Պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ անորոշ տեւողութեամբ, սկսելով երիկուան ժամը 6էն: Հարիւրաւոր ոստիկաններ եւ զինուորներ հսկողութիւն կը կատարեն հին քաղաքին մէջ:*

Նոյն օրը ուրիշ ռումբ մը եւս նետուեցաւ Սաֆէտի մէջ (հիւսիսային Պաղեստին): Արաբները գրգռուելով փորձեցին գրոհ տալ դէպի հրէական թաղը: Եգիպտոսէն նոր հասած անգլիական զինուորները կրակ բացին, վիրաւորելով երեք Արաբներ որոնց մէկը մեռաւ քիչ վերջը: Սաֆէտի մէջ ալ պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ 22 ժամուան համար:

Նրէկ խուզարկութիւններ կատարուեցան Էօմէրի մզկիթին մօտերը, եւ երեւան հանուեցաւ զինարան մը որ կը պարունակէր բազմաթիւ հրացաններ եւ փամփուշտներ: Անգլիացի սուինաւոր զինուորներ կը հսկեն քաղաքին բոլոր դռներուն առջեւ, եւ գնդացիր մը տեղաւորուած է Եաֆայի դրան առջեւ:

Հայֆայի մէջ ալ ծանր խռովութիւններ ծագեցան: Շուկան թալանուեցաւ, հրէական շէնքեր կրակի տրուեցան: Ցարձակման լուրեր կը հասնին Պաղեստինի հիւսիսային եւ արեւմտեան բոլոր շրջաններէն: Ռամլէի մօտ արաբական գիւղեր յարձակում կրած են, ահաբեկիչներ շոգեկառքի գիծը հանած են Հայֆայի ճամբուն վրայ եւն.: Նապլուսի լեռներուն մէջ ապստամբած բռնաւներ կրակ բացին զօրքին վրայ:

Երուսաղէմի գիւղերն հետեւանքով բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան: Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուին երկու հրեայ կիներ որոնց մէկուն համար կ'ըսեն թէ դժոխային մեքենան կողովի մը մէջ դնելով բերած պայթեցուցած է Արաբներուն վրայ:

Սուրիացիներու բուռն բողոքը Սանճաքի հարցին առթիւ

Դամասկոսէն կը հեռագրեն յուլիս 15 թուականով.—

Ազգային խմբակցութեան համագումարը բացուեցաւ այսօր, վարչապետին ամառանոցին մէջ, նախագահութեամբ ներքին նախարար Սաադալլահ Ճապրիի:Իր բացման ճառին մէջ,նախագահը բացատրեց ժողովին նպատակը,— կառավարութեան կրած դժուարութիւնները, Ալեքսանտրէթի Սանճաքին խնդիրը եւն.: Վարչապետ, Ճէմիլ Մէրտամ պէյ, խօսք առնելով պարզեց քաղաքական կացութիւնը եւ մանաւորապէս Սանճաքի խնդիրը, Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին կնքումէն մինչեւ էնկիւրիի համաձայնութիւնները: Յետոյ պահանջեց ստիպողական որոշումներ տալ, շեշտելով թէ կառավարութիւնը ամուր կը մնայ իր դիրքին վրայ: Գալով Ճէզիրէի հարցին, վարչապետը յայտնեց թէ պիտի կարգադրուի գոհացուցիչ եղանակով մը:

**** Այս համագումարէն առաջ, նախապատրաստական ժողովներ գումարուեցան Դամասկոսի մէջ, ուր ազգ. խմբակցութեան ներկայացուցիչները բուռն ճառեր խօսեցան, յայտարարելով թէ «չենք ճանչնար Սանճաքի մասին եղած կարգադրութիւնները»: Վարչապետը չափաւոր էր իր արտայայտութեանց մէջ, իսկ դատական եւ կրթական նախարարը, Քէյալի, շատ բուռն ճառ մը խօսեցաւ: Թերթերը կը գրեն թէ Քէյալի այնքան կրակոտ խօսքեր արտասանեց որ քիչ մնաց միջամտէր ծագէին: «Պէտք է կռուինք, ըսաւ նախարարը, վատեր են անոնք որ կը հրաժարին կռիւէն: Մենք պիտի չկրէինք Ալեքսանտրէթի հարուածը, եթէ տագնապուած ըլլայինք այս կամքով»: Ուրիշ ճառախօսներէ վերջ, բանաստեղծ Բաչար Բուէհա բանաստեղծութիւն մը կարդաց բուռն ծափերու մէջ:*

**** Արաբական թերթերը կը գրեն թէ Հայերը եւ Արաբները վերապահ դիրք մը բռնեցին, երբ Թուրք զօրքը Սանճաք մտաւ: Սանճաքի պաշտպանութեան մասնախումբը կը տեղեկացնէ թէ դէպքերու սկիզբէն ի վեր Արաբները եւ Հայերը ունեցած են 11 սպաննեալ եւ 40 վիրաւոր, թէ 2000 հոգի խուճապահար ապաստանած են հարեւան երկիրները, մանաւորապէս Լաթաքիէ եւ Լիբանան, եւ թէ անոնց մեծ մասը մատնուած է թշուառութեան:*

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ այցելութեան առթիւ, վերջին վար շտկուեցաւ թէ մ'Օրսէի պալատը, ուր պիտի բնակին թագաւորն ու թագուհին: Մեծ պատրաստութիւններ տեսնուած են նաեւ Վերսայլի պալատին մէջ: Թագաւորին պիտի ընկերանան երկու անձնական թիկնապահներ: Նախորդ եւ Մարի Անթուանէթի անկողիններուն մօտ, ուր պիտի պառկին թագաւորն ու թագուհին, հեռաձայնի գիծ մը հաստատուած է, ուղղակի Լոնտոնի հետ, որպէսզի արքայական հիւրերը կարենան խօսիլ իրենց երկու աղջիկներուն հետ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ջոկատ մը Մանչուրիոյ սահմանը անցնելով, գրաւեց կարեւոր դիրք մը: Մանչուրիոյ կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց, սպառնալով ճափոնի պաշտպանութեան:

Կ. Թալի օդափոխութեան առաջին խումբը

Ռուայանէն կը հեռագրեն մեզի յուլիս 16 թուականով.— *Կ. Թալի օդափոխութեան առաջին խումբին աղաքը, 37 մանչ եւ աղջիկ, իրենց կայանը հասան այսօր: Բոլորին ալ առողջական վիճակը շատ լաւ է:*

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՆԵՐԸ ԿԸ ՊՆԴԵՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ, ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՂՈՐԴԵԼՈՎ

Ոչ միայն խեղդած են, այլ եւ սուրբ կոկորդը խուած...

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակած էինք այս թղթակցութեան առաջին մասը,— մինչեւ այնտեղ ուր կաթողիկոսը պայմանաժամ կը խնդրէ, հեռագիր ղարկելու եւ արտասահմանէն բերելու պահանջուած գումարը, բայց Չեկան կը մերժէ: Ահաւասիկ շարունակութիւնը.—

Կաթողիկոսը խնդրում է սպասել մինչեւ Նուաստապ, թերեւս հնարաւոր լինի այդ գումարը գտնել: Դարձեալ մերժում են: Չեկիստները պահանջում են յանձնել բանալիները Մայր Տաճարի մէջ գտնուած եկեղեցական անօթների եւ սպասների թանգարանին, ուր պահւում էին էջմիածնի թանկագին քարերը, կաթողիկոսների եւ եպիսկոպոսների չքանշանները, պնակէներ, մատանիներ, լանջախաչեր եւայլն: էջմիածինն ունէր ոսկեայ եւ արծաթեայ բազմաթիւ խաչեր, սկիհներ եւ եկեղեցական զանազան սպասներ եւ այս բոլորի մէջ նաեւ միւռոնի կաթսան, այլեւ մետաքսագործ եւ թանկարժէք վարդաշորեր, հին գորգեր, *եւայլն եւայլն:*

Ազգային - եկեղեցական այս նուիրական աւանդները, որոնք դարերի սուր ու հուրի, արիւնի եւ արհաւիրքների միջից եկել ու հասել էին մինչեւ մեր օրերը եւ պահուել էին այնքան սրբութեամբ, հիմայ Չեկան եկել եւ կոպիտ կերպով պահանջում է այդ բոլորը: Կաթողիկոսը մերժում է յանձնել բանալիները: Չեկիստները սպառնում են ատրճանակներով եւ սուինով — դարձեալ մերժում է բանալիները յանձնել:

Ահա այս մերժումին վրայ է, որ չորս չեկիստներ զազանի նման *ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԵՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՎՐԱՅ, ԲՌՆՈՒՄ ԵՆ ԹԵՒԵՐԸ ԵՒ ԲՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ԳՐՊԱՆՆԵՐԻՑ ՀԱՆՈՒՄ ԵՆ ԲԱՆԱԼԻՆԵՐԸ: ՏԱՐԱԲԱԽՏ ԾԵՐԸ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ Է ԿԱՆՉՈՒՄ, ԱՂԱՂԱԿՈՒՄ, ԲԱՅՑ ԻՍԿՈՅՆ ՈՃՐԱԳՈՐԾՆԵՐԸ ԲՌՆՈՒՄ ԵՆ ԾԵՐԻ ԲԵՐԱՆԸ ԵՒ ՍԿՍՈՒՄ ԵՆ ԽԵՂԴԵԼ:*

Խեղդամահ - նահատակի դիակը փռուած է ննջարանի յատակի վրայ: *Ոճրագործները նախապէս ծրագրուած որոշման համաձայն* բաց են անում նահատակի բերանը եւ սուինը կոխում են կոկորդը, որտեղից սկսում է հոսել առատ արիւն, ողողելով բերանն ու կուրծքը: Դիակը չարչարելու այդ սարսափելի, կրկնակի ոճիրի նպատակը եղել է այն, որ կարծեն թէ կաթողիկոսը մեռել է արտի կաթուածից եւ խեղդուել արիւնից:

Դիակը փռուած մնում է սենեակում: Ոճրագործները դուռը դրսից փակում եւ հեռանում են, երբ արդէն Վեհարանի դռնապանն ու գիշերապահը, ինչպէս նաեւ կաթողիկոսի շաթիրները անհետացել էին:

Կաթողիկոսի այս չարաչար մահուան, այս նշմարիտ նահատակութեան լուրը նոյն գիշերն իսկ տարածւում է վանքում եւ Վաղարշապատում:

Բացւում է ապրիլ 7ի առաւօտը: Ոչ ոք չի համարձակւում Վեհարանին մօտենալ: Ապա Չեկան լուր է տարածում թէ կաթողիկոսը յանկարծամահ է եղել: Միաբաններից ոչ մէկը չի համարձակւում վեհարանը մտնել:

Եւ արդէն կաթողիկոսին սպանելուց վերջ, ՉԵԿԻՍՏՆԵՐԸ ԳՆՈՒՄ ՍՊԱՆՈՒՄ ԵՆ ՆԱԵՒ ԵՐԿՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐԻ ԵՒ ՄԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ: Եպիսկոպոսների եւ վարդապետի սպանութեան մասին խօսում են, բայց չեն կարող հաստատ մի բան ասել: Ասում են վարդապետը Աղթամարի միաբան Դանիէլ վրդ. Զատոյեանն է:

*Էջմիածնի վանքում թէ կաթողիկոսը եւ թէ միաբաններն ապրել են ծայ*րայեղ աղքատութեան մէջ, օրուան հացի կարօտ եւ զուրկ ապրուստի տարրական միջոցներից: *Ասում են, որ* Դանիէլ վրդ.ը մտնում էր Վաղարշապատի տներ եւ կաթողիկոսի ու միաբանութեան համար հաց եւ ուտելիք էր հաւաքում: *Միաբանութիւնը նիւթապէս ապրեցնելու գործին մէջ Դանիէլ վրդ.ը յիշատակութեան արժանի ծառայութիւն կատարած է: Վանքի ունեցած մէկ ողորմելի ջրաղացն էլ կառավարութիւնը գրաւեց եւ էջմիածինը մատնուեց աղքատութեան:*

Պառաւները դագաղ մը կը բերեն, Չեկան կ'արգիլէ

Կաթողիկոսին խեղդելուց յետոյ, Չեկիստները մտնում են Մայր Տաճարը եւ թանգարանը բաց անելով ամբողջ հարստութիւնը լեցնում են արկղների մէջ եւ տանում են Երեւան:

Ապրիլի 7, 8, 9ին կաթողիկոսի դիակը մնում է ննջարանում, դուռը փակ: Ապրիլ 9ի առաւօտ երկու պառաւ կին կառքով գնում են Երեւան եւ մի դագաղ են բերում, կաթողիկոսին թաղելու համար: Չեկիստները պառաւների ձեռքից դագաղն առնում եւ ջարդում են:

Անծանօթ, անզաւակ եւ անօգ պառաւները հաւաքւում են Չեկայի առջեւ եւ պահանջում են կաթողիկոսի դիակը, որ տանեն թաղեն: Չեկան մերժում է: Պառաւները սկսում են աղմկել: Չեկիստները ատրճանակ են կրակում պառաւների վրայ, որոնք սակայն ցիրւ չեն գալիս, աւելի են սկսում աղմկել եւ քարեր նետել, հայհոյել եւ անիծել՝ պահանջելով կաթողիկոսի դիակը: Ի վերջոյ Չեկան համաձայնում է եւ կարգադրում է, որ նահատակի դիակը վերցնեն եւ թաղեն էջմիածնի Ներսիսեան լճի հարաւակողմը, Ս. Գայիանէի վանքի արտաքին դարպասի առջեւ գտնուող անտէր եւ պանդուխտ մեռելների յատկացուած գերեզմանոցում: Աչքից հեռու, սրտից հեռու, մոռացուած մի վայր, ուր շատ մեռելներ թաղուած են 1915ի վանի նահանջից յետոյ էջմիածին եկած վասպուրականցիներից եւ 1918—1919 թուականների Հայաստանի սովին ու վարակիչ հիւանդութիւններին զոհ գացած Արարատեան դաշտի Հայերից: Եւ խորէն կաթողիկոսը (այն առեն եպիսկոպոս) որ Վասպուրականի եւ Արարատեան նահանգների խնամութեան համար անձնուէր աշխատանք կատարեց, ի վերջոյ նահատակուեց Չեկիստների ձեռքով ու թաղուեց նահատակ մեռելների մէջ:

Սակայն Չեկան այստեղ էլ ունեցաւ սոսր եւ յետին միտք: Բարեպաշտ կոյսեր եւ պառաւները կաթողիկոսի մարմինը դրին ջարդուած դագաղի մէջ: Չեկայի կարգադրութեամբ չորս բանուորներ վերցրին դագաղը, որի յետեւից մղկտալով եւ իրենց յուզումն ու պղծումը զսպելով գնում էին միայն յիշեալ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՃԱՌԱԻԻՂԸ (1)

Բարեկամներէս մէկը կ'ապրի Փարիզի մէջ։ Քիչ մը դրամ չինար է ու ինքզինքը կը զգայ գոհ ու երջանիկ։ Անոր անունը Անուշաւան է։ Հետը բարեկամութիւն կը պահեմ, որովհետեւ մեր հայրերը միասին մասնակցեր են Խանասորի արշաւանքին։ Անիկա հարկաւ լուրջ պատճառ մը չէ մէկու մը հետ բարեկամ ըլլալու, բայց վերջապէս աւանդ մըն է մեր հայրերէն մնացած։

Անցեալները Փարիզէն անցած ատեն, գացի Անուշաւանին այցելութեան. Խօսք խօսքի վրայ, չեմ գիտեր ինչպէս յիշեցի Խանասորի արշաւանքը։

Ըսի՝

— Անուշաւան, մեր հայրերը մեծ մարդիկ էին, անոնց Խանասորի փողին ձայնէն արթնցաւ հայ ժողովուրդը։

Այս ըսելս իմացայ...

Անուշաւանը մէկ զայրացաւ, մէկ փրփրեցաւ...

— Ծօ, աղբար, բաւ, ձեռք առք Թափ տալով, ի՞նչ են առեր անցեր Խանասորը. ալ բան չունի՞ս խօսելիք։ Զգէ՛ այդ ամէնը, մոռցի՛ր... Աղէկ կ'ըլլայ, որ ամէն բան մոռնաս անցեալէն... Այդ Արաբօները, Գէորգ Չաւուշները, Դումանները, Քրիստափորները... Ո՞վ են ատոնք, ի՞նչ են ատոնք... Ատոնք որ չըլլային, մենք բախտաւոր կ'ըլլայինք, այս օտար երկիրներու անմերն ալ չէինք մաշեր... Թօ՛ղ, Թօ՛ղ, մոռցի՛ր ... ատոնք հաց չեն տար... Զե՞ս տեսներ որ այստեղ կեանքը ուրիշ արժէքներ կ'առաջադրէ...

— Հը՛մ, պոռացի ես՝ վարի շրթունքս կրծելով եւ զայրացած նայելով Անուշաւանին աչքերուն մէջ.— Ի՞նչ արժէքներու մասին կը խօսիս։

— Քաղաքակրթութենէն, մեծ պետութիւններու քաղաքակրթութենէն խօսէ...

— Քաղաքակրթութի՞ւն... Քու կարծիքով Խանասորը քաղաքակրթութիւն չէ՞ր...

— Այդ չէ ըսածս, դուն ըսէ՝ ի՞նչ կը խորհի Ռուզվելթը, որ Ճերմակ Տունին մէջ նստած՝ տոլարին ու ըսթէռլինին արժէքները կը խախտէ... Կամ ինչո՞ւ Մուսոլինին ու Հիթլէրը կրակ են կտրեր ու աշխարհին բախտը իրենց ձեռքին մէջը կը զգան։ Ծի՞շդ է, որ Անգլիան եւ Ֆրանսան նոր դաս մը կուտան Եթովպիոյ Արքայից Արքային, թէ այս երկրին մէջ թոյլը իր տեղը պիտի ճանչնայ եւ հպատակի ուժեղին։ Այդ ողորմելի Նէկիւսը գոնէ մեզմէ օրինակ վերցնէր. Զե՞ս կարծեր, որ եթէ մենք ժամանակին խոհեմ ըլլայինք, այս օրին չէինք հասներ... Հը՞, ի՞նչ կը կարծես, եթէ Նէկիւսը ուզէ...

Համբերութիւնս սպառեցաւ.

— Դո՛ւն ըսէ ինծի, Անուշ-հայվան, դուն ըսէ... ալ ի՞նչ կը կարծես,— զսպուած զայրոյթով հարցուցի ես։

Անուշաւանը լռեց եւ զարմացած նայեցաւ վրաս։ Կ'երեւի թէ ձայնիս խոպոտութիւնը ազդեր էր վրան։

Վրդովուած հեռացայ, համոզուած ըլլալով, որ մեր ծանօթութիւնը ատոր վրայ խզուեցաւ։ Մեր մէջ այլեւս Խանասորը չկար։

×

Երբ հեռացայ Անուշաւանէն, երկար ժամանակ չէի կրնար հանգստանալ, կը պտտէի փողոցներուն վրայ, կը մտնէի զանազան սրճարաններ եւ կ'աշխատէի խուսափիլ այն տեղերէն, ուր կրնայի հանդիպիլ Հայերու։ Տեսակ մը ամօթ կը զգայի, որ Խանասորի շառաւիղներս այսպիսի տրամադրութիւններու եւ մտայնութիւններու ենք հասեր։

Գիշերը անհանգիստ անցուցի։

Առտուն, երբ սպասաւորը սուրճս բերաւ, ինքզինքս տեսակ մը վատ կը զգայի. արդեօք ես ինքս ալ Անուշաւան մը չե՞մ, կամ իմ գործակիցներս ինչո՞վ կը տարբերի անոնց մտածելակերպէն։

Այս ծանր մտածումներս շատ հեռու տարին զիս։ Ուզեցի անգամ մըն ալ հասկնալ անցեալն ու ներկան։

×

Հանգուցեալ հայրս յաճախ կը սիրէր խօսիլ Խանասորի արշաւանքէն։ Կ'ըսէր թէ Խանասորի ռազմական շունչը ինքնավստահութիւն ներշնչեց հայ մարդուն։

Կը կարծեմ թէ ատոնք անհիմն խօսքեր չէին։

Այն ատեն հայ ժողովուրդը մատնուած էր ապստամբութեան գաղափարի դիւթանքին եւ Խանասորը այն առիւծոտ փորձն էր, որ սարսափ պիտի ազդէր թշնամուն։

Դարերու սարկութիւնը թունաւորեր էր Հայու հոգին. պէտք էր արթնցնել անոր գիտակցութիւնը եւ կամքը։ Խանասորը հայկական կորովի ցասումն էր եւ պիտի բարձրացնէր Հայու պատիւն ու արիութիւնը.

Այս արշաւանքին մասնակցող զոհարեր հոգիները երեւակայութենէ անցած իրականի պաշտամունքին։ Անոնց համար այլեւս չկային զգայախաբութիւն, սարսափ, երազանք։ Անոնք գացին ոճիրը պատժելու եւ սրբազան գաղափարը մարմնաւորելու։ Անոնք հաւատացին, որ հասեր է ժամանակը խորտակելու թշնամու վատութիւնը, ինչպէս հանճարին միտքը ճիշդ վայրկեանին վստահութիւն կը ստանայ յաղթանակելու տարերքի դաւ ուժերուն։

Երբ Խանասորէն կը պատմէր հայրս, ես դեռ փոքրիկ մանուկ էի, բայց կը տեսնէի յաղթանակէն բխած գոհունակութեան ցոլքը անոր տանջուած երեսին վրայ։ Կը պատմէր, շատ կը պատմէր հայրս։ Եւ ամէն քաջութիւն կը վերագրէր «Խանասորին»... Իրեն ոչինչ... Կարծես Խանասորը չնչաւոր ըլլար։

Զոհաբերող էր ու պարկեշտ...

Առանց տարակուսանքի պիտի ըսեմ, որ իմ եւ հօրս մէջ մեծ տարբերութիւն կայ։ Ան Խանասորի մարդ էր. ես՝ Փարիզի, Լոնտոնի, սաւառնակներու, ռատիոյի եւ ալ չգիտեմ ի՛նչ սատանայագիտ նորոյթներու։ Անոր բանը ուրիշ էր, իմս՝ ուրիշ։ Ան ճամբայ կ'երթար ոտքով կամ եզներու սայլերով կամ աւանակի մը վրայ նստած, ես երկաթուղիի սրընթաց գնացքներով կամ օդանաւով կը ճամբորդեմ։ Ան զլանիկ մը վառելու համար քանի լուցկի կը փճացնէր, ես ելեկտրական վառելիքով կը պտտիմ։

Զգիտեմ ինչո՞ւ այսօր շատ կը յիշեմ հանգուցեալ հօրս։ Լաւ Հայ էր, միայն հայերէն կը խօսէր, գիշերները պառկելուն կ'աղօթէր, միշտ կը յիշէր իր ընկերները՝ Վարդանը, Դումանը, Բժիշկը, Խանասորը։ Այդ տեսակի ապրումներ այժմ ընդունուած չեն։ Բանի կ'առաջանայ կեանքը, այնքան մենք կը հեռանանք անցեալէն։

Փուշէ Անուշաւանը ճշմարիտ է...

Կեանքը կը փոխուի, մենք ալ պէտք է որ փոխուինք։ Հայրս Խանասորի Հայ էր։ Ես ինքզինքս համաշխարհային քաղաքացի կը համարեմ։ Հայրս կը կարդար Րաֆֆի, Գամառ Քաթիպա, Շիրվանզադէ։

Ես կը սիրեմ կարդալ անգլիական օրկածանագրական վէպեր, որոնց մէջ բարոյագիտութիւնը վերջին տեղը կը բռնէ, իսկ հայրենասիրութիւնը եւ ոչ մէկ անկիւն։

ՏԱՐԱԳԻՐ

(Մնացեալը յաջորդով)

(1) Այս գրութիւնս տպուած է 1930-ին «Հայրենիք» ամսագրի մէջ եւ Ամերիկայէն դուրս քիչեր միայն կարդացած կը լինեն. այդ պատճառով յարմար դատեցի վերայացնել «Յառաջ»ի ընթերցողներին, պատմական Խանասորի այս տարուան տարեդարձի առթիւ։ Տարագիր

ԲԵՄԱԿԱՆ ՀԻՆ ԴԷՄՔԵՐ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՌՇՏՈՒՆԻ
(ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿ ՈՒ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒՆ)

ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿԸ

Գ.

Ռշտունի ամուսնացած էր։ Իր կինն էր Ղամբէշուհի, նախկին մականունով Գալչնուէրեան։ Հօր անուն՝ Ղուկաս։ Կարճ շրջան մը դերասանուհի։ Ուրիշ տեղեկութիւն չունինք։

Ռշտունի իր փառքի շրջանին Վարգովեանէն կը ստանար ամսական երեսուն ոսկի եւ թատերաշրջանի ընթացքին իրաւունք ունէր նպաստի ներկայացման մը։

(Իր առաջին նպաստի ներկայացումը (1867), երբ դեռ սկսնակ էր, տըւած է Սկիւտար, Ազիզիէ թատրոնին մէջ, ներկայացնելով «Նեղսիրտ բարեգործը կատակերգութիւնը եւ «Անծանօթ» անուն զաւեշտը, մասնակցութեամբ Օր. Երանուհի Գարագաշի, Մաղաքեանի, Սիսակի եւ Պէնկլեանի)։

Ռշտունի ունեցած է աղջիկ մը՝ Հայկանոյշ, որ ամուսնացած է Արթաքի Ռնճեանի հետ։ Փեսան իր աներոջ մասին կենսագրական տեղեկութիւններ տուած է Ֆրետերիք Մացլէրի։ Այս վերջինը այդ տեղեկութիւնները յանձնած է Սելինցքի— ուսումնասէր Փարիզի արեւելեան կենդանի լեզուներու դպրոցէն— որ զանոնք օգտագործած է յառաջաբան-ուսումնասիրութեան մը մէջ, Յ. Պարոնեանի «Պաղտասար Աղբար» կատակերգութեան իր ֆրանսերէն թարգմանութեան սկիզբը։ Գիրքը հրատարակուած է Ֆր. Մացլերի «Հայկական Փոքրիկ Գրադարան» մատենաշարին մէջ։

Արթաքի Ռնճեանի տուած նիւթերը խիստ համառօտ են, հազիւ կէս էջի մը սաւերագիծը, ու գրեթէ կարեւոր նորութիւն մը չեն բովանդակեր։ Կ'իմանանք միայն թէ՝ Ռշտունի երբ ուսուցչական պաշտօնով Ռումանիա գացած է, այնտեղ սորված է ռումաներէն։ Ու երկրորդ՝ Ռշտունիի հողակոյտին վրայ գրուած է մահարձան մը որ ցարդ (1913) գոյութիւն ունի։ Կ'արժէ գիտնալ թէ Թեոդոսեսիէի յունական գերեզմանատան պանդուխտներու բաժնին մէջ տակաւին գո՞յ է այդ մահարձանը։ (Կամ գոյութիւն ունեցա՞ծ է երբեւէ։ Այդ քաղաքը բնակող մեր հայրենակիցներէն կը խնդրենք ստուգել։)

Սելինցքի կը գրէ կատակերգակի մասին.

— «Ծնած արուեստագէտ եւ օժտուած աքանչելի տաղանդով մը, իր յառաջդիմութիւնները եղած են ծայրայեղօրէն արագ։ Իր շարժումները, իր ձեւերը, իր կեցուածքները, միակ բառով մը իր ամբողջ դիմախաղը՝ գինքը դասեցին կատակերգակներու առաջին կարգին մէջ։ Անմիջապէս որ կը յայտնուէր բեմին վրայ, սրահը կը բռնուէր անվերջանալի խնդուքէ մը որ պատճառ կ'ըլլար ներկայացման ընդհատութիւնը ու շարունակուի»

Մեծատաղանդ դերասանուհի Տիկին Ազնիւ-Հրաչեայ, գրած է գրքոյկ մը «Իմ Յիշողութիւններս» անունով, նախապէս տպուած Նախապատերազմեան «Անահիտ»ներուն մէջ եւ ապա առանձին հատորով, 1909, Փարիզ, տպարան Ներսէսեան։ Հրաչեայ իր յիշողութիւններուն մէջ— հազար ափսո՜ս— կը խօսի միմիայն իր մասին ու մեր բեմի գործիչներուն վերաբերող տեղեկութիւններ չի հաղորդեր մեզի։ Նոյնիսկ բոլորովին մլաւ է եւ ուշելի լուռ՝ իր ընկերներուն եւ ընկերուհիներուն կեանքի մանրամասնութեանց, մանաւանդ ընդունակութեանց մասին։ Երկու անձի մասին, սակայն, խզած է լռութիւնը, իր բերկրանքին... գուտաճանելով։ Կ'երեւի կարելի չէր լռել այդ երկուքի մասին։ Երկու արուեստագէտներ միայն արժանացած են իր գովեստներուն, Մէկը Պետրոս Ադամեանն է, մեծ ողբերգակը, ու միւսը Ռշտունին, մեծ կատակերգակը։

Ահա թէ ինչ կը գրէ կատակերգակի մասին.

— «Գարեգին Ռշտունի միջահասակ(?), նիհար, թխադէմ, կուրծքի հիւանդութեամբ տառապող երիտասարդ մըն էր։ Այս պարոնը ճշմարիտ տաղանդ էր. ափսո՜ս որ չէինք հասկնար, ինչ որ կ'ընէր անիկա։ Փիէսինք միայն որ լաւ դերասան է։ Այս գիշեր Տօպանթօն դատաւորի դերը կը կատարէ, ժողովուրդը զայն կը լսէ իբրեւ Տօպանթօն, վաղը գիշեր Փոմնիէնկլայի դերին մէջ՝ Փոմնիէնկլան էր։ Ան տեսարան կուգար թէ չէ, ժողովուրդը կը սկսէր խնդալէն մարիլ։ Իր դէմքին վրայ չէր տեսնուեր որեւէ ծամածռութիւն։ Վերջին ծայր բնական էր իր բոլոր դերերուն մէջ։ Ի՛նչ մեծ տաղանդ պէտք էր ըլլար այդ մարդը՝ որ անբնական դերասաններու մէջ բնականութիւնն էր ընդգրկեր»։

(Փնտռուելիք է տիկին Հրաչեայ, Ծովէ. Թումանեանի Թեւաղբուրի թեաւմբ, այդ գրքոյկը գրած ըլլալուն համար։ Իր յիշողութիւնները կրնան լրացնել մեր գրական կենսագրութիւններուն որոշ մէկ մասը)։

Հրաչեայի յայտնած կարծիքին վերջին խօսքին ճշմարտութիւնը լաւագոյն կերպով փաստելու համար, ըսենք որ այն շրջանի խաղարկութեան ձեւը չափազանց թատերական էր։ Դերասանները՝ ապրում, հոգեկան խռով, ուսումնասիրուած դերեր, մտածման համաձայն արտայայտութիւն, պէտք ու ներաշխարհեան տեսիլներ տալէ աւելի՝ կ'արտասանէին (եղանակաւորելով), մնջախաղի ձեւեր կ'ընէին, կը կատարէին մեծ քայլեր ու լայն շարժումներ։ (Ոչ բոլորովին նոյնը, սակայն, Պոմէյոի Ֆրանսեացի դերակատարութեան հանդիսաւորութիւնը որ գրեթէ կը շարունակուի աւանդականօրէն՝ կրնայ գաղափար մը տալ այդ խաղարկութեան մասին։ Փարիզի մէջ հինէն ի վեր անպակաս են դերակատարութեան այդ ձեւը հետեւողներ։)

Հայ դերասանները իբրեւ դերուսոյց ունեցած էին Իտալացի մը՝ Ասրի, որուն գործը ձեռնհասօրէն կը շարունակէր Մաղաքեան։

Հրաչեայ կը գրէ ուրիշ էջի մը մէջ.

— «Այն ժամանակ ողբերգութիւնները մեծ տեղ կը բռնէին. այն դերասանը որ կը կարողանար երեք քայլ առաջ ու երեք քայլ ետ երթալ, ձեռքերը օդին մէջ տարածել, ոտքին մէկը բարձրացնել, եւ աչքերը առաստաղին վրայ յառելով՝ «հեռո՛ւ, հեռո՛ւ, արիւնալից ուրուականներ», արդէն տարած էր յաղթանակը, եւ կը կոչուէր առաջին դերասան կամ դերասանուհի»։

Տարօրինակ իրողութիւն մըն է որ բեմը — այլանդակելու համար կարծես իր վրայ բարձրացողը — կուտայ գրեթէ բոլոր սկսնակներուն միջոց մը գէպի անբնականութիւն ձայնի ու ձեւի։ Նոյնն է բեմբասացներուն պարագան։ Անոնք, յաճախ, կը կորսնցնեն ակամայ, իրենց բնականոն ձեւն ու ձայնը։ Ձեւով կ'ըլլան ապաշնորհ ու ձայնով վարդապետական։ Ու շատեր կը մնան այդ կերպին մէջ եւ բնաւ չեն զգար աղաղակող անբնականութիւնը։ Այդպիսիները հազուադէպ պիտի ճանչնան իրենց ձայնը, եթէ երբ ունկնդիր լսեն զայն։

Տարիներ պէտք եղան որպէսզի դերասանները թօթափեն իրենց պառատ, ուռուցիկ խաղարկութիւնը եւ իրենց դերասանութիւնը բնեն առանց շարականի կարդալու, խօսքերը արտասանելով բնական, կենդանի մերկութիւնով, ներդոր չորութեամբ։

Եւ իրա՛ւ ի՛նչ մեծ, ի՛նչ ճշմարիտ, ի՛նչ զուարթ արուեստագէտ էր եղած Ռշտունի որ կը պատկանէր դեռ չհիմնուած դպրոցի մը, «ուր անբնական դերասաններու մէջ բնականութիւնն էր ընդգրկեր»։

Շեշտենք նաեւ որ Ռշտունի բեմին վրայ, ինչպէս կեանքի մէջ, եղած է լուրջ մարդ, առանց խոժոռութեան։ Մարդ կրնայ զուարթախոհ ըլլալ եւ միանգամայն լուրջ։ Ըսել կ'ուզենք երբեք խեղկատակ մը չէր Ռշտունի, ու իր ժամանակակիցները խնդացուց։

Կատակերգակին համար, ինչպէս կատակերգուին, անկումի վիհը միշտ մօտն է իր քայլերուն։ Փոքրիկ սայթաքում մը եւ կատակերգակը խեղկատակ ու եղած միմոս։ Կատակերգութեան բարձունքները լի են անդունդներով։ Ինչքան արուեստագիտական նկարագիր, ինչքան թախիծ պէտք է խուսափելու համար վայրէջքէն։

Զկայ աւելի դիւրին բան քան բեմէ լլել ու խնդացնել հասարակութիւնը եւ է դռհիկ, արտաոոց խօսքով կամ շարժուձեւով։ Սրամտութեան գերեզմանը՝ հասարակ բառախաղ կամ ուրիշ մէկ փոսը՝ գռեհկութիւնը, ամբոխին կողմէ կ'արժանանան ծափահարութեանց եւ ծափերու։

Որքան դժուար արուեստ է, սակայն, առանց հոգիտութեան, խորամեալ կատակերգականութեամբ ժպտեցնել, խնդացնել հասարակութիւնը։

Ստեղծել անդիմադրելի խնդուքը որ ըլլայ օգտակար ու գեղեցիկ՝ խնդուքը որ իմաստի մը վրայ կը թրթռայ, որ արուեստով մը բիւրեղացած է, որ կը հնչէ ու կը թռչի բանաստեղծական նոյլով։

Գրիգոր Մարգարեան կ'ըսէր.

— Եթէ ուզեմ չեմ խնդար. ինչ ալ ըլլան ատքերս։ Ես մէկ հոգիի չէի դիմանար,— Ռշտունիին։

Ուրեմն Ռշտունի բացառիկ կատակերգակ մըն էր, հրաշալի կատակերգակ մը. քարերն անգամ խնդացնող։

Իր նկարագրին վերաբերող ուրիշ պարագայ մըն ալ կ'արժէ յիշատակել։ Իր պատկանած խումբին մէջ կը գտնուէր տաղանդաւոր կատակերգակ մը՝ Դաւիթ Թրեանց։ Անկէ զատ, նոյն խումբին մէջ, իր առաջին քայլերը առաւ ուրիշ նշանաւոր կատակերգակ մը՝ Միքայէլ Զափրաստ։ Ռշտունի երբեք չունեցաւ դերասաներու մասնայատուկ նախանձը եւ նախանձը։

×

Պէտք է խօսինք նաեւ Ռշտունիի տարիէ մէկ յատկութեան մասին։

Ան դաստիարակ էր շքեղ խմբապետութեան — Պար Պետրոսեանց, պար Ղեւոնեանց եւ պար Վենետիկեան.

Վարդովեան թատերախումբը աւելի պաշտօնական պարուհիներ — Պերճուհի Գարագաշեան, Գոհարիկ Շիրինեան, Աննիկ Զուհանճեան եւ Ֆէորիկ Քայլըճեան։ Ասոնցմէ զատ բոլոր դերասան-դերասանուհիները համար պարտաւորիչ էր խմբապարերու մասնակցութիւնը։ Պարի ուսուցիչն էր Մ. Զափրաստ։ Կազմուած էր ... մարդուած մեծ խումբը, որ խատերախաղերուն աւարտէն վերջ պարախաղի յաւելուածական ներկայացում մը կ'ընծայէր հանդիսատեսներուն։

Ռշտունին էր այդ գործին հեղինակը։

Դլուխ-գործոց մը եղած էր պար վենետիկեանը։ Բեմանկարները վրձինած էր իտալացի աշխարհածանօթ բեմանկարիչ Մեսլօ։ Կը ներկայացուէր տօնածին ու մարմարագեղ կամուրջն Ազրիականի, Վենետիկը, իր կոնտոլներով, երփներփեան լապտերներով, ցայգամուտներով, ազնուական ամուսիններով եւ պատմական ճոխ տարազներով։ Հայ երաժիշտներէ կազմուած նուագախումբը կը ղեկավարէր Գ. Սինանեան։ Դիւթական տպաւորութիւն մը կը թողուր «պար վենետիկեանը», որուն կեդրոնական դէմքն էր Վերգինէ Գարագաշեան։

Ուրեմն կատակերգակին մէջ կար նաեւ պարագէտ մը, կար տաղանդը երգիչը եղանակաւորուած արտասանութիւններու եւ արտախօսութիւններու, ինչպէս նաեւ կատակերգուն որուն մասին պիտի խօսինք։

Ռշտունի հարուստ թեւեր ունէր։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (109)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ
The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Մինչեւ Ղալաթիա որեւէ արտասովոր դէպք չպատահեցաւ։ Գրեթէ ընթացքն դուրս չելաւ քովընտի նեղլիկ փողոցներէն որոնք պակաս չեն այդ թաղին մէջ։ Կամուրջ հասնելուն գտաւ Աթէնէ սրճարանը, բայց արտնեղութիւն մը զգաց, տեսնելով որ Արիֆը աւելի խաղող ժամադրավայր մը ընտրած չէր։ Սրճարանին հովանիին տակ աթոռներ ու սեղաններ շարուած էին՝ հինգ կարգի վրայ։ Բոլորն ալ գրաւուած էին։ Բաւական մեծ բազմութիւն մը կար ներսն ալ։

Սուլթանի բոլշեական մտահոգութիւնը փարատեցաւ յանկարծ, որովհետեւ մեծ գոհունակութեամբ տեսաւ որ Արիֆը ժամադրութիւնը յարգած էր եւ միասին բերած էր նաեւ Ֆրանսուհի Ժանէթը.

Նստած էին ամէնէն ետեւի շարքը սեղանի մը առջեւ որ մասամբ պահուըտած էր պղինձէ ծաղկամաններու մէջ դրուած մշտադալար թուփերուն տերեւներուն տակ։ Սուլթանն մօտեցաւ անոնց ու կռնակը փողոցին տալով նստաւ։ Ժանէթ տժգոյն ու յոգնած դէմք մը ունէր, իսկ Արիֆ աւելի տխուր կ'երեւար։ Բայց երկուքն ալ ուրախացան Սուլթանը տեսնելով։ Թուրք երիտասարդը սուրճ մը ապսպրեց իրենց քովէն անցնող սպասաւորին ու յետոյ ցած ձայնով մը ըսաւ.

— Ուրեմն ազատեր ես... երկուքս ալ խենթի պէս էինք, որովհետեւ Ժանէթէն իմացայ որ... այսինքն երէկ գիշերուան դէպքէն վերջ վախցանք որ այլեւս քեզ պիտի չտեսնէինք... հոտեկանք խորհելով որ ուրիշ ընելիք չկար... Առտուան մեր երեքը նայեցաւ...

— Այո՛, նայեցաւ, պատասխանեց Սուլթան. երէկ գիշեր կը խորհէի թէ ա՛լ ամէն բան վերջացած էր եւ փրկութեան միջոց չկար... բայց այսօր յոյս ունէի թէ օրիորդը փախուստիս մասին լուր առած եւ քեզի իմացուցած կ'ըլլար... շատ ուրախ եմ որ եկեր էք... գոհ եմ...

— Ժանէթին քովն է...

— Այո՛...

Աղջիկը սեղանին տակէն Սուլթանին ձեռքը գրաւ փոքրիկ ծրար մը։ Երզան նայեցաւ անոր եւ անմիջապէս գրպանը նետեց։

— Մեր բարեկամը ո՞ւր պահած էր այս թղթիկը... հարցուց հետաքրքրութեամբ։

— Պահպանակի մը մէջ զոր վիզէն կախած էր ժապաւէնով... փախուստէ Ժանէթ. երէկ գիշեր գինով ատեն եկաւ. ես ալ քիչ մը աւելի գինովցուցի զինքը... յետոյ երբ քնացաւ, ժապաւէնը կտրեցի եւ առի...

— Կամաց մը բնակարանէն դուրս ելեր է եւ կէս գիշերը անցած Սէկիւտար՝ տանս եկաւ, աւելցուց Արիֆ. ալ հոն չիկրնար երթալ... ասոնց կանութիւնը ամբողջ օրը զինք կը փնտռեն... երեւակայել անգամ չեմ ուզեր թէ ինչեր կրնան ընել անոր՝ եթէ ձեռքերնին իյնայ...

— Անիկա դէշ լուր է, գիտել տուաւ Սուլթան. ի՞նչ պիտի ընէք...

— Ունեցած հարստութիւնս երկրէն դուրս հանած եմ եւ պէտք է անմիջապէս հեռանամ Թուրքիայէն... բայց ի՞նչ ձեւով...

Սուլթան վայրկեան մը խորհեցաւ. յետոյ ըսաւ.

— Նուաճանգիստը դրօշմաւոր մը խարխափած է, անունը «Ոսկի Բազէ», իր պատկանի Սըր Ճօրճ Տրեքըլներին. ես ալ գործս լմնցնելուս պէս այնտեղ պիտի երթամ... դուք ալ կրնաք ապահով ըլլալ անոր վրայ, գոնէ առայժմ... Ուրեմն լաւ կ'ընենք եթէ հիմա իբրեւ բաժնուինք... ատեւիկա ամբողջ օրը կը հետապնդէ թէ օրիորդը եւ թէ զիս... առիթ մը պակաս ալ լաւ կ'ըլլայ իրենց, եթէ միասին չտեսնեն...

Ժանէթ գլուխը թօթվելով համաձայնեցաւ Սուլթանի առաջարկը։

— Անոնք չմոռնաք, շարունակեց աղան. «Ոսկի Բազէ», տէրը՝ Սըր Ճօրճ Տրեքըլն... երբ հոն հասնիք, նաւապետը հարցուցէք, Հարըլտ Ուեբէին... ըսէք իրեն որ ես ձեզի ղրկեցի եւ նաւուն վրայ պիտի մնաք մինչեւ իմ վերադարձս կամ մինչեւ որ Սըր Ճօրճին հանդիպիք... Ան ալ այս գործին տեղեակ է եւ ձեզի աղէկ կը նայի... Ուրեմն հիմա ճամբայ ելէք... սուրճերը ես կը վճարեմ... քիչ մըն ալ կը մնամ հոս, մինչեւ որ դուք հեռանաք...

Երկուքը մէկ ոտքի բարձրացան։

— Շնորհակալ եմ եղբայրակից, ըսաւ Արիֆ. ապագայ կինս ու ես քեզի յանձնուեցանք եւ դուն մեզի համար տարիէ եղար... մեծապէս երախտապարտ ենք քեզի...

— Պարտք խօսք, պատասխանեց Սուլթան որուն ինքնասիրութիւնը փայփայուած էր այդ բառերով. յոյս ունիմ որ մէկ ժամէն զարձեալ իրարու կը հանդիպինք... Առտուան ձեզի հետ...

Անոնց մեկնումէն վերջ նստաւ քանի մը վայրկեան՝ կամաց, կամաց պարպելով սուրճին բաժակը։ Ամէն անգամ որ թեւը կուրծքին վրայ կը սեղմէր, կը զգար անդամաւոր պարունակող պահպանակը որ հիմա բաժկանին գրպանն էր։ Որչա՜փ ուրախ էր այդ յաջողութեան համար։ Եթէ աւանց փորձանքի դրօշմանուը համնէր, արդէն կատարած պիտի ըլլար այլ յաւաժանատական գործին իրեն յանձնուած բաժինը։

Դիպուածով ճաշարանին պատուհանին ներս նայեցաւ։ Բազմաթիւ յաճախորդներ սեղաններու երկար շարքերու մը առջեւ ճաշի նստած էին։ Իր ուշադրութիւնը գրաւեց մէկը որ այսհօրէն կը յափէր իր մաճառաթին։ Արիֆ իր տեսողութենէն ծածկած էր զայն, բայց հիմա ամբողջութեամբ կը տեսնէր այդ մարդը որուն դէմքը ծանօթ կ'երեւար իրեն։

Ցաճախորդը գլուխը աջին դարձուց յանկարծ եւ Սուլթանին նայեցաւ։ Երկուքն ալ իրար ճանչցան։ Փիլոսոփայօսն էր՝ Միտաթօր Մեթրոն, նոյնին յոյն տնօրէնը որ ահա մէկ ամսուան ոտքի ցատկեց։ Սուլթանին աչքը ցեղ աթոռը եւ խենթի պէս դուրս մայթին վրայ վազեց։ Երբ եաժին դարձաւ, սրճարանին դրան առջեւ նշմարեց Լեքիտօփօլոս որ ... նուլթեն կ'ազդարարէր.

— Բռնեցէ՛ք, ոստիկան կանչեցէ՛ք, այս մարդը ոստիկանութենէն փնտռուած... բռնեցէ՛ք...

(Շար.)

ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

Երբ Տօքթ. Իլիա Քրամերով տաւկային իր խշտեակին վրայ կը հոգեվարէր, բերանը գոցել բանալով, հոգին Աստուծոյ առջեւ եկած էր արդէն։ Տէրը նստած էր փողփողուն գահի վրայ, կռնակը պատին, զոյգ Արարատներու նկարով։ Գլխուն ունէր պարկեշին, կուրծքէն հայկական խաչը կախած։ Աջը կը կենար Ս. Թադէոս, ձախը Ս. Բարթողիմէոս առաքեալները։ Ետին Ս. Գ. Լուսաւորիչ, Մեծն Ներսէս, Նարեկացի, Խրիմեան Հայրիկ, եւայլն։

Կեանքի գիրը բեր, ըսաւ Աստուած։

Գաբրիէլ հրեշտակապետը սկսաւ կարդալ

— Տօքթ. Եղիա Շնորհիկեան, Հայ, ծնած Բագու։

— Մտնցէք, Շնորհիկեան, հրամայեց Աստուած։

Ան չէր շարժեր։

— Ձեզի եմ, Շնորհիկեան, սաստեց Աստուած։

— Ես, ես, կակազեց մեռեալը, Ալի բնմի մայու··· եա Քռամմիէռվ···

Ան գլուխը երերցուց։ Հրեշտակապետը շարունակեց.

«Տօքթ. Եղիա Շնորհիկեան, հայ, ծնած Բագու։ Մայրը բարեպաշտ Հայուհի, հայրը նոյնպէս բարեպաշտ հայ քրիստոնեայ, երկաթագործ։ Երբ գիւղին նախակրթարանը աւարտեց տղան, ղրկուեցաւ Թիֆլիս։ Հոն սորվեցաւ երկրորդական կրթութիւնը։ Մանթաշոֆի կտակով Մոսկուա բժշկութիւն սորվեցաւ։ Դարձաւ Բագու։ Հայերէնը մոռցեր էր արդէն։ Կամ չէր ուզեր խօսիլ։ Կ'ատէր իր ազգն ու իր լեզուն։ Բագուի կոտորածին, երեք օր մառան մը պահուելով փրկուեցաւ։ Անցաւ Եւրոպա։ Խուլ՝ հայութեան պահանջներուն ու ցաւերուն։ Սորվեցաւ սահուն Ֆրանսերէն, եւ ռուսերէնէն զատ, նաեւ գերմաներէն։ Հմտացաւ գնչուներու զանազան բարբառներուն։ Հայերէնը մոռցաւ։ Ապրեցաւ իր հաճոյքին համար։ Հեռու փախաւ որբերէն ու աղքատներէն։ Կեանքի վերջին օրերուն ազգային միութեան մը դրամարկղը կողոպտելով անհետացաւ։ Օձիքէն բռնելով զինքը հոս բերի, Տէր, Տէր իմ Աստուած։

Հրեշտակապետը խոնարհութեամբ մէկ կողմ քաշուեցաւ։ Քրամերով գլուխը կախ ոտքերուն կը նայէր։

Տէրը իր վճիռը արտասանեց, մօրուքը բռնած։

«Եղեռն ազգի մը ուրացող զաւակը։ Ազգի մը, լքուած ինծմէ, ու մարդերէն ալ։ Կ'ատարանայ։ Կը փախչի անկէ։ Անունը կը փոխէ, լեզուն կը փոխէ։ Ամենածանր մահացու մեղքերը։ Ամենածանր պատիժ։ Դժոխք»։

Երբ դեռ այս բառերը կ'արտասանուէին, Աստուծոյ բոլորտիքէն կը լսուէր «անէծք» բառը։ Երկինքէն, գըլխիվայր, Թաւալգլոր, պտտտելով իր վրայ, փետուրի պէս, Քրամերով դժոխք մը կը թափէր։ Ան արդէն ծուխի ու մուրի սեւ շրջանն էր մտեր։ Ու ահա ուրախութեան ճիչ մը լսուեցաւ անկէ, որուն յաջորդեց.

— Թալէաթ, Թալէաթ, կանչը։ Էրմէնի կէլիյօր···

Այս խօսքերուն վրայ մարդ մը կայնեցաւ, սեւ ու խանձած բոցերէն, որուն գանկին վրայ ատրճանակի հարուածներ կ'երեւէին, ու իր խումբով խոյացաւ եկուորին վրայ, որ կը ճչար.

— Բառուսֆի, բառուսֆի, կաւաուրբէ բառուսֆի···

— Շան ծնօղ, ոռնաց Թալէաթ, մինչ քու Հայ ըլլալդ տասը քիլոմեթր հեռուէն կը ճանչնանք, դուն ո՞վ կը խաբես «բառուսֆի» թութակաբանութեամբ։

Եւ մեծ սուրը անոր սիրտը խրեց։ Քրամերով ինկաւ։ Զարդարարները ալմուկով թափեցան վրան, ու սկըսան մարմինը բզկտել։

— Փառք քեզի, Ալլահ, փառք քեզի այս շնորհին համար, սկսան աղաղակել, Թալէաթ - Էնվէր - Շաքիր, ձեռք ձեռքի տուած···

×

Արքայութեան մէջ շփոթութիւն ինկաւ։ Զարդարեան նստեր էր Ծոփաց աշխարհ ու հէքեաթ մը կը գրէր։

— Թուրքն, լսուեցաւ անդիէն, Տաղաւարեանի ձայնը։ Աստուած իր խոստումը ինչպէս երկրի վրայ, հոս ալ դրժեր է հիմակ. Հայ մը ճիշդ այս պահուս դժոխք է ղրկեր։

— Ո՞ւրկէ իմացար։

— Լուսաւորիչը ըսաւ։

Այդ պահուն ընկեր Խժխժ խոստովանութիւնը իմանալով, մէջ ինկաւ։

— Ընկեր Զարդարեան, ընկեր Զարդարեան, քո Լուսաւորչի Հայ տարրն ո՞ր, մեր Հայ տարբեր է։ Անոր համար բաւ է քրիստոնեայ ըլլայ։ Մեզ համար ազգայնական, լաւ Հայ լինի, ուզէ կռապաշտ լինի։

Անոնք պիչ պիչ կը նայէին Խժխժի։

— Եա չանորդին ու Հայ ծնած է եղեր, ուրացեր իր ազգ, իր լեզուն, փոխեր իւր անուն։ Դա ինչի՞ս Հայն էր···

Զարդարեան թէ Տաղաւարեանի նայելով մելամաղձօրէն ըսաւ

— Սիրելիս, արդար դատաստան, արդար դատաստան։ Միակ արդար դատաստանը զոր Աստուած մեր ազգին հանդէպ ըրած ըլլայ մինչեւ օրս։

— Այո, կրկնեց ընկեր Խժխժ, միակ արդար դատաստանը։ Ու աչքերը լեցուեցան արցունքով։ Ձեռքերը կռնակին վրայ իրար միացուց։ Ու սկըսաւ սուլել ու քալել։

ԽՈՐԷՆ

Հայ ժողովրդական բանահիւսութիւն

ՀԱՐՍ ՈՒ ԿԵՍՈՒՐ

Ելեր հարսու խովիկ,
Եկեր դռնակն է զարկեր.
Նարուկ, պլպլուկ հարսնուկ
Դացեր դրնակն է բացեր.
Ջեսեր որ իր հարսը չէ,
Սէլուլը ու ետ է դարձեր։

Կեսուրն եկաւ հարցուց մի.
—« Հարսնո՛ւկ, քո ո՞ր տեղն կու ցաւի »։
— « Քու մէկիկ տղուդ համար
Իմ ըմմէն տեղս կու ցաւի »։

— « Մի՛ լար ու մի՛ մէլուլեր,
Կ'ընեմ ես թուղթ ու գիր
Իւ որդիս կու բերեմ »։

— « Թուղթ ու գիր ընես
Իր որդիդ բերես՝
Աստուծոյ լուսուն տիրանաս -
Թէ որդիդ չը բերես
Կ'անիծեմ որ քարանաս »։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՖԱՇԻԶՄԸ

Միլանոյի մէջ վերջերս գումարուեցաւ համաժողով մը, քննելու համար արտաքին քաղաքականութեան հարցերը։ Այդ առթիւ Ա. Փավոլինի զեկոյց մը կարդաց այն փոփոխութիւններուն մասին, որոնք կատարուած են յետպատերազմեան Եւրոպայի սահմանագրական կարգերու մէջ։ Զեկոյցը մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ ոչ միայն իբրեւ յանդուգն վերլուծում մը սահմանադրութեան գաղափարին կրած յեղաշրջումներուն մասին, այլեւ իբրեւ նոր լոյս մը որ կ'արձակուի ֆաշիզմին ծագման, էութեան եւ զարգացման վրայ։ Մենք այստեղ պիտի արձանագրենք ոչ թէ Փավոլինիի տեսութիւնը սահմանագրութեան պատմութեան մասին, այլ միայն ֆաշիստ մտաւորականին վերլուծական հայեացքը իր կուսակցութեան վրայ։

Փավոլինի կարեւոր դէմք մըն է, առաջնակարգ հրապարակագիր եւ գրագէտ, ինչպէս նաեւ քաջ օդանաւորդ, նման խուլացի արդի բոլոր վարիչներուն, որոնք երկրորդ աստղէտ մըն ալ ունին՝ անպայման զինուորական։ Եթովպական պատերազմին մէջ, Փավոլինի կը մասնակցէր «Լա Տիսփէրաթա» աւիաքին նաւատորմին, կոմս Ջանոյի հրամանին տակ, որ իրական սարսափ մը դարձած էր եթովպական յանակներուն գլխուն։ Այժմ երեսփոխան, հրապարակագիր, գրագէտ, նախագահ ֆաշիստ մտաւորականներու ընկերակցին, Փավոլինի մեծ դեր կը խաղայ, տակաւին շատ երիտասարդ։

Ֆաշիզմը, կ'ըսէ Փավոլինի, նոյն աչքով կը դիտէ ազատականութիւնը, ժողովրդապետութիւնը, համայնավարութիւնը։ Այս վերջինը տրամաբանական ծայրայեղ վախճանն է երկու առաջիններուն։ Այնպէս որ ֆաշիզմ բնական դիրք բռնած է երեքին հանդէպ հաւասարապէս, որովհետեւ մէկն ու միւսը կազմուած է նոյն նիւթով։ Արդէն ազատականութենէն մինչեւ ժողովրդապետութիւն եւ յետոյ ժողովրդապետութենէն մինչեւ համայնավարութիւն՝ շրջանայքը տոյոյը կ'աւարտի շուտով։ Ընդհակառակն, ֆաշիզմը, միահեծան եւ ինքնիշխան պետութեան տարազով որ ազատութեան միաբանութիւն մը կը ըսեղծէ միաժամանակ իր արհեստաւորութեամբ, կը ներկայացնէ նոր դաղափարներու ոգին, կենդանի եւ խորունկ արտայայտութիւնները։ Այսպէս ֆաշիզմը պիտի դառնայ այն սահմանագրական տարազը, որմէ պիտի ներշնչուի քսաներորդ դարը։

Փավոլինի այստեղ կ'արձանագրէ ֆաշական տեսաբաններուն մէկ պարբերութիւնը.— «Մենք, ֆաշականներս, եւ միայն մենք, կը ներկայացնենք խանդաչափոթ վիճակը, սաեղծագո՛րծ խանդաչափոթութիւնը»։ Ինչ որ կը նշանակէ թէ ֆաշիզմը յարատեւ յեղափոխութիւն մըն է, որ վերջ գըտած չէ տակաւին իր ծանօթ նուաճումներով, ոչ ալ կը վերջանայ շուառով քանի մը հրովարտակներու եւ օրէնքներու հրատարակութեամբ։ Այդ յեղափոխութիւնը պիտի շարունակուի խորքով ու ծաւալով, առանց վախնալու որ քաոս մը կը ստեղծուի պահ մը։

Ուրեմն նոր արժէքներու բարոյական, քաղաքական, ընկերային, տնտեսական եւ մշակութային շէնքը, այսինքն արդի ֆաշիզմը, պիտի ունենայ բոլորովին տարբեր խարիսխ մը։

Մինչեւ այժմ, ֆաշիզմը օգտակար եղաւ ունեւոր դասակարգերուն, որոնք ապաւինեցան իրեն՝ վախնալով համայնավարութենէն։ Բայց շուտով պիտի հասկնան, որ Մուսոլինիի աշակերտները աւելի վտանգաւոր են քան Լէնինի աշակերտները, քանի որ ֆաշականները, ամբողջովին իրենց ուսերուն վրայ առած ըլլալով ընկերային հարցերու ծանրութիւնը, լուծում մը պիտի տան համաձայն իրենց վարդապետութեան սկզբունքներուն։ Այսինքն թէ ֆաշիզմը ինքզինքին կու տայ ընկերային առաքելութիւն մը, աւելի ծայրայեղ քան բոլշեւիզմը։ Ուրիշ խօսքով, ֆաշական ընկերային ծրագիրը կ'աշխատի ի նպաստ բանուորական եւ արդիւնաբերական զանգուածին, աւելի խիստ եւ աւելի անհաշտ ընթացք մը բռնելով հանդէպ ունեւոր դասակարգին, այնքան որ երբեք ցոյց չտուին համայնավարները։

Ինչպէս մեկնել այս ձգտումը։

Ապահովաբար Դուչէ նկատած է որ համայնավարական սկզբունքները բազմաթիւ համակիրներ ունին Եւրոպայի մէջ։ Այնպէս որ քանի ֆաշիզմը յաջողի ինքզինք ներկայացնել բանուորներու, գիւղացիներու եւ արհեստաւորներու իրական պաշտպանը, այնքան դէպի Հռոմ պիտի ուղղուի համաշխարհային յառաջապահ շարժման համակրութիւնը, որ դէպի Մոսկուա կ'ուղղուէր պահ մը։ Ու պիտի արգագրուի այն կարծիքը թէ ֆաշիզմ մը կը ծառայէ ունեւոր դասակարգին, ընդդէմ ընկերային յեղափոխութեան։ Այդ պարագային, Մուսոլինի ընկերային արդարութիւնը պիտի հասցնէ յառաջագոյն կէտի մը, որ անծանօթ կը մնայ բոլշեւիզմին։

Նման յեղաշրջում մը կը մտնէ նաեւ հետեւեալ նպատակները.— Ներքին ճակատի վրայ՝ քանդել բոլոր այն ուժերը, որոնք կապուած են տարբեր վարդապետութեանց, եւ այսպէս՝ զօրացնել ֆաշական միութիւնը եւ գիտակցութիւնը։ Միջազգային ճակատի վրայ՝ պարտութեան մատնել եւրոպական համայնավարութիւնը, յառաջապահութեան դրօշը առնելով Հռոմ։

Այս ամէնը կ'ենթադրէ անհամեմատ եւ անհանդուրժելի խոր յեղափոխութիւն մը, որուն ազդեցութիւնը պիտի տեւէ դարեր, եւ որուն արժանիքը պիտի հնչէ բոլոր ժամանակներուն մէջ։

Ինչ որ ալ ըսուի, եթէ նոր յեղաշրջումի մը ձգտումը կը ներշնչուի երկրին տնտեսական եւ կլիմական պայմաններէն, իրողութիւն է որ Մուսոլինիի շարժումը, օգտակար դառնալով իր ժողովուրդին այնքան որքան չկրցաւ Լէնին, աւելի մարդկային էր մինչեւ այժմ։ Իր նուաճումները նոյն հիացում պատճառեցին յաճախ։ Բայց այսուհետեւ ֆաշիզմը ստիպուած է գործել երկրին հասոյթի վերջին աղբիւրներով,—ի՞նչ պիտի ըլլայ ապագան, կարելի չէ նախատեսել։ Իտալիա կը քալէ դէպի ամբողջովին պրոլետարացուած ժողովուրդի մը ապագան, մինչ Եւրոպա, յղի կնոջ մը նման, կը մտմտայ գալիք նոր օրերու մասին՝ ականջը տուած երիտասարդութեան, որ ձանձրացած է հին կարգերէն եւ նոր կեանք կը պահանջէ։

ՀԱՅՐԵՆԻ ԿԱՂՆԻՆԵՐ

Աւստրիտամանն յաղթ կաղնիներ
Գերման հողին վըրայ կ'աճին,
Հռինոս, Վէզէր գետերուն շուրջ։
Ամբարձուղէշ պըտակներով,
Անհարթ, խորշոմ գոտի կապած,
Ծածկեն գերման հողը համափիւռ։

Սիեզառօւնվ գագաթներով
Ահեղ իրարու կը Որմանին,
Սաղարթներով, կեղեւներով,
Բա՜ւ՝ հողն ըլլայ գերմանական։
Կը սրբանն հովերուն հետ։
Համաներւագ ներեւէգով։

Ո՜վ դու Գերման, ծայր՜ ըլլաս
Կաղնիներուն պէս հաստաբեստ
Միապաղաղ ու միաձոյլ,
Բրպէտք վեր ցցցելուն դարձեալ,
Ինչպէս կաղնին անա կ'աճին
Լի կորովով գերմանածին։

Թարգմ. Գերմ.-է ԵՏԱՆ

[illegible]

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՇՈՒՄԸ

Աղեքսանտրէթի վէճին առթիւ կընքուած Թուրքեւֆրանսական համաձայնութիւնը մոռցուեցաւ մէկ չափաբ չանցած,— արեւելեան հարցերու մասին Ֆրանսական մամուլին հետաքրքրութիւնը աւանդաբար կը տեւէ այսքան միայն։ Զարմանալի չէր, ուրեմն, եթէ Փարիզեան թերթ մը սարքական ծանօթութիւններ կուտար Աղեքսանտրէթի մասին, որպէսզի իր ընթերցողները հասկնան թէ Սանճաքը ի՛նչ բան է։ Ամենն Ֆրանսացի է միայն, որ կը շարունակէ քրքրել Սանճաքին հարցը եւ ֆրանսական պարտութիւն մը համարել Թուրքեւֆրանսական վերջին համաձայնութիւնը, այդ առթիւ յիշելով վերյիշումներ կատարել Կիլիկիոյ վերջին ողբերգութենէն, մասնաւորաբար քաղուածքներ ընելով Փօլ տիւ Վէուի ծանօթ գիրքէն։ Վերջին շաբթուն «Աքսիօն Ֆրանսէզ» հրատարակեց յօդուածներ Տէլլէէլէ, Ժ. լը Գուլէէ, Զօր. Կրասէլ, Քիօռ Քէփէէ, Ապու-էլ-Լաքֆիֆէ, բոլորն ալ սակայն կ'օգտուին եւ երկար մէջբերումներ կը կատարեն Փօլ տիւ Վէուի գրքէն, (երանի թէ միւս Ֆրանսերէն թերթերն ալ այդքան մը մէջբերում կատարէին)։

Այս յօդուածագիրներուն մէջ ամէնէն աւելի ուշադրութիւն կը գրաւէ Զօր. Կրասի, որ մօտէն կը ճանչնայ Կիլիկիան՝ իբրեւ հրամանատար Արեւելեան Լեգէոնին 2րդ զօրաբաժինին։

Զօրավարը, Թուրքեւֆրանսական վերջին համաձայնութենէն վրդովուած, կը գրէ — Թերթերը կը փողահարեն թէ Հանըլարէն, զոր ես ստեղծեցի իբրեւ պահականոց, թրքական զօրքը Աղեքսանտրէթ մտաւ, ուր պիտի մնան այսուհետեւ ֆրանսական զօրքին հետ միասնաբար։

Հարկ կը տեսնեմ յայտնել իմ ամբողջ դառնութիւնս՝ տեսնելով որ Ֆրանսա մէկը միւսին ետեւէն կը հրաժարի այն գրաւականներէն, որոնք իրեն տրուած էին 1918ի յաղթանակով։

Ըսել թէ Սանճաքին այս խառն զօրքով գրաւումը «պիտի նպաստէ Թուրքեւֆրանսական դարաւոր բարեկամութիւնը զօրացնելու», կը նշանակէ անգիտութիւն ունենալ Կիլիկիոյ արիւնոտ գրաւումէն, կատարուած մեր զինուորներուն կողմէ, 1920 — 1921ին, երբ Թուրքերը այնպիսի դաւեր եւ բարբարոսութիւններ գործեցին մեզի դէմ, որ սարսուռ կը պատճառեն։ Սուրիական առած մը, այնքան ճիշդ, կ'ըսէ. «Երբ բարեկամ ես Թուրքին, քեզ կ'ուտէ, երբ թշնամի ես՝ քեզ կը սպաննէ»։ Թուրքերու դարաւոր բարեկամութիւնը զոր այնքան երգած է Փիէր Լօթի, երազատես բանաստեղծի մը կողմէ հիւսուած առասպելներէն մէկը տարբեր բան չէ։ Թրքական երգումին եւ վեհանձնութեան բուն արժէքը հասկնալու համար կարդացէք Փօլ տիւ Վէուի գիրքը։

Զօր. Կրասի այստեղ կը պատմէ թէ ի՛նչպէս Ալի - Սայիբ 2000 հոգիով յարձակեցաւ Ուրֆայի վրայ (1920), զոր կը պաշտպանէին 461 ֆրանսական զինուորներ։ Ֆրանսացի հրամանատարը, հազարապետ Հօժէ, հարկադրուած՝ կը բանակցի Ալի Սայիպի հետ, յանձն կ'առնէ պարպել քաղաքը եւ հեռանալ մինչեւ Արաբ-Փունար, պայմանով որ թշնամութիւնները դադրին։ Բայց երբ ֆրանսական զօրքը կը սկսի նահանջել, Ալի Սայիպ կը յարձակի անոնց վրայ, — տեղակալ Ֆրանկ կ'իյնայ արախողխող, ինչպէս եւ հօթը ուրիշ սպաներ, իսկ հազարապետ Հօժէ կը վիրաւորուի գերի կը բռնուի, Թուրք սպայ մը կը կտրէ անոր վիզը, զաստակները, յետոյ կը մերկացնէ եւ կ'ուտէ հազարապետին ..ները։ Թուրքերը Ֆըրանսացի սպաներէն վերջ սուրէ կ'անցընեն զինուորները, յետոյ կը փըրցնեն անոնց ..ները։ Կը յաջողին փախչիլ միայն հարիւրապետ Փէրրօ, տեղակալ Տըլոսար եւ 40 զինուորներ։ Բայց ճամբան, Թուրք գիւղացիները զինաթափ կ'ընեն զանոնք եւ կը յանձնեն Ալի Սայիպի, որ կը մերկացնէ եւ բոլորովին մերկ կը պարտցնէ Տիարպէքիրի փողոցներուն մէջ, ժողովուրդին խռնամբոսն տակ։ Նոյն իրիկունը Ալի Սայիպ փողոց փողոց կը պտտցնէ նաեւ հարիւրապետ Սամուէլ գլուխը՝ նիզակի վրայ, մինչ հազարապետ Հօժէի եւ միւս սպաներուն գլուխները կախած էր ջորիներու վիզէն։

1920 Ապրիլին Թուրքերը գիծէն դուրս կը հանեն լոգիկամ մը, գերի կը բռնեն տեղակալ Փըլոան, զոր ողջ ողջ կ'այրեն՝ քարիւղ թափելով վրան։

Նոյն ամսուն, Հայր Ֆիլիփ, Էքպէսի վանքէն, 75 տարեկան, գերի կ'իյնայ Թուրքերուն ձեռքը, որոնք մօրուքը կը փրցնեն՝ երեսին մորթն ալ միասին, յետոյ կը կտրեն սեռային գործարանները, ամէնէն վերջը խաչի վրայ կը հանեն, քարիւղ կը թափեն եւ կ'այրեն։

Կիլիկիոյ համաձայնութեամբ պարպելէ վերջ Կիլիկիան, 1923ին Ֆրանսացիները յանձնախումբ մը ղըրկեցին Պոզանթի, որպէսզի պատերազմի ճակատին վրայ ինկած Ֆրանսացի զինուորներուն մարմինները փոխադրուին Ֆրանսական հող,— յանձնախումբը ոչինչ կը գտնէ, որովհետեւ Թուրքերը բացած էին գերեզմանները, ոսկորները հանած եւ հողը հերկած։

Զօրավարը կ'ըսէ թէ չափազանցութիւններ չկան ասոնք որ կը պատմուին Փօլ Տիւ Վէուի գրքին մէջ, ինք եւս կը վկայէ իբրեւ ականատես եւ դեռ զանց կ'առնէ հայկ. ջարդերը։ Փառաբանել Թուրքեւֆրանսական համաձայնութիւնը, կը նշանակէ անարգել մեռած Ֆրանսացիները։ Այդ համաձայնութիւնը Սուրիոյ դուռը բաց կը ձգէ Թուրքերուն առջեւ, որոնք Գէյլանը անցնելէ վերջ՝ մէկ ոստումով կրնան նետուիլ Հալէպի վրայ։

Մենք որ, կ'ափսոսայ Զօրավարը, մեր արիւնը տուինք որպէսզի յաղթանակէ Ֆրանսան եւ անունը միշտ բարձր մնայ ու պատկառանք ազդէ, ահա անհուն ցաւով կը տեսնենք որ օրուան քաղաքագէտներուն սխալով՝ Ֆրանսա կը պզտիկնայ, կը խեղճանայ եւ կը դառնայ երկրորդական պետութիւն։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յստակ եւ մաքուր։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԻՒՂԱՑԻ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Իրեն պատասխան տալու չկար, դառնալով իր մօրը, «մայրի՛կ, կ'ըսէր, հայերէնը ի՛նչ աղուոր կը խօսի Արփինէն»։

Պատասխանելու տեղ, գլխու ձեւեր կ'ընէր իր մայրը, կը շարժէր ուսերը դանդաղօրէն, ու գլուխը աջ ու ձախ ծռելով, քանի մը բառեր կը մրմնջէր անհասկնալի։ Սարգիս չէր նեղանար, ու առանց ապշութիւն ցոյց տալու, խօսած այս անուշ հայերէնին համար, միշտ կը խօսէր իրենց սպասուհիին հետ։

— «Հայրի՛կ, ըսաւ իրիկուն մը Սարգիս, մեր սպասուհիին խօսած հայերէնը տարբեր գեղեցկութիւն մը ունի։ Բերնէն բառերը կը սահին այնքան անուշութեամբ ու թեթեւ որ անոնք իրենց բնական ձայնը ու ներդաշնակութիւնը կ'առնեն։ Այսօր մըտիկ ըրած առենս զինքը, մտքէս բան մը անցաւ ու ըսի,— «Լեզու մը այսպէս խօսելու է»։

— «Այո՛, զաւակս, ըսաւ հայրը յաղթութեամբ, գաւառացիները երբ աղուոր հայերէն կը խօսին, մաքուր ըլլուին»։

— Բայց ես ուրիշներն ալ մտիկ ըրած եմ։

— Մեր սպասուհին գիւղոցի երես տեսած, գիւղոց աւարտած մէկն է։ Դուն չես գիտեր թէ ի՞նչ է գաւառը։ Ճշմարիտ գաւառացիները իրենց գաւառին հողին կը դնեն իրենց ձայնին ու շեշտերուն մէջ։ Անոնց բառերուն մէջ, ինչպէս կ'ըսէր ժամանակին մեր հայերէնի վարժապետը, իրենց երկինքին, իրենց լեռներէն ու ջուրերէն բան մը կայ։

«Նորէն միտքս ձգեցիր երիտասարդութեանս օրերը։ Տղա՛ս, գաւառացին երբ իր մայրենի լեզուն կը սորվի, — օ՜ֆ, Աստուածս, հիմակ ի՞նչ ըսեմ քեզի, ինչպէ՞ս հասկցնեմ—, ամէն բան իր շուրջը, տուներուն մէջ նոյնիսկ՝ արտայայտութիւնն է իր լեզուին։ Ա, Բ, Գով անոնք կը սկսին, ու ամէն օր ան բան մը կը շինէ սիրտերուն մէջ։ Արփինէն երբ հայերէն կը խօսի, շատ անգամ միտքս կ'իյնան տղայութեանս օրերը։

«Պէտք է գիտնալ որ, ձայները աղուորիկ կ'ըլլան տունին մէջ։ Երբ հայրիկը կը խօսի, երբ մայրիկը կը կրկնէ միեւնոյն բանը՝ քանի մը բառեր ալ իր կողմէն աւելցնելով, ամէնուն ձայները տունին մէջ կը խառնուէին իրարու։ Ամէն բան հոն՝ արտայայտութիւնը ըլլալով իրենց սրբութին, տղաքը կը մեծնան՝ հայրենի ու մայրենի միջավայրին մէջ, ու իրենց մէջ կը մնայ՝ իրենց մայրենի լեզուին ձայնը։ Ո՛ւր որ ալ ըլլան, ո՛ւր որ ալ երթան առանց Արփինէի պէս կրներ···

«Կ'ուզե՞ս որ ըսեմ, զաւակս, անոնք նախ իրենց տունին ու իրենց միջավայրին մէջ կը սիրեն իրենց լեզուն։ Սիրուած բան մը միշտ իր մասնաւոր հմայքը ունի, ասոր համար, մեր սպասուհին երբ հայերէն կը խօսի, սիրելով կը խօսի։ Ասոր համար է որ անուշ կուգայ քեզի անոր խօսած հայերէնը»։

Տիրան Գարտիզեան երբ մինակ մընաց, լռութիւն մը զինքը կը պատէր իր կեանքին մէջ, ու որքան հանդարտութիւնը կը ցանէր իր շուրջը, մթնոլորտին մէջ, իր կեանքին խորերը կ'իջնէր տեսակ մը պայծառութիւնով։

Ուրախութիւն մը։

Իր կեանքին մէջ բան կորսուած չէր. մոռցեր էր միայն իր կեանքը։ Սիրտը կը գլգլար ու ժպտեցաւ։ Հանդարտ, իր բոցերը գրկած կրակի մը կը նմանէր դէմքը։ Ինչ ուրիշ մըն էր հիմակ։ Ի՞նչ բաներ կան եղեր կեանքին մէջ, որոնց՝ սիրտերը շատ բան կը պարտին, մտածեց պարոն Գարտիզեանը, ու, «մարդիկ, ապերախտ են քիչ մըն, ըսաւ ու կրկնեց, «քիչ մը···»

Մայր ու որդի, այս պահուն կը խօսէին որովհետեւ գիտցը, անոնց ձայնը, բան մը կ'արթնէր իր մէջ, ու չէր կրնար պէտք եղածին պէս, բառերը լսել, մէկիկ մէկիկ քով քովի բերելով, դուրս տալ իր սրտէն անցածը։

— «Քիչ մը, քիչ մը···»

Փափուկ մըն էր թէեւ, արձագանգ ալ չուներ այս բառը, բան մը կը մնար անկէ, ու կը կրկնուէր կարծես, ու նորէն կրկնեց, «քիչ մը···»։

Նոր հորիզոն մը։ Երբ պատանի էր···

Թեթեւ թեթեւ շոյլուելով ծառերուն, մինչեւ բարակ ճիւղերուն կը մօտենար։ Հովերը իր ձայնը կը տանէին հեռուները, ու կրկին, վերադառնալով, երբ կ'անցնէին տերեւներուն մէջէն, որչափ անուշ կը թըրթռային բառերը իր ականջներուն մէջ։ Երբ կը կանչէր իր մօրը ու հայրիկին, բառերը կը թռչէին ու կ'երգէին օդին մէջ։ Բառերը արձագանգ կը լեցնէին չորս դին, ու թեթեւցած աւելի ու աւելի տաքուկ, հովերով հասունցած, կրկին, կուգային այս անգամ՝ կը թրթռային իր սրտին խորը։ Այդ ձայները կը լսէր կարծես, իր մայրենի լեզուն, կորսնցուցած անհունութիւնները, նորէն իր երիտասարդութիւնը կը բերէր իրեն։

Գեղեցկութիւն մըն էր ան։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(5)

(Շար.)

պատուհանները ու կոյածը: Չեկայի կողմից մի չեկիստ եւ չորս գինուորներ էլ ներսեւում էին դագաղին, որպէսզի ժողովուրդ չմօտենայ եւ կամ դիակը քննութեան չենթարկուի:

Այսպէս ապրիլ 10ին թաղում են կաթողիկոսին եւ նոյն օրն էլ Գէորգ արքեպ. Չէօրէքճեանը հեռագրում Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ արք.ին թէ կաթողիկոսը վախճանել է «սրտի կաթուածից»:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԱՐՄԻՆԸ ԱՅՐԱԾ ԵՆ

Երկու ցերեկ - գիշեր կաթողիկոսի գերեզմանի մօտ պահակներ են կանգնում, որպէսզի ժողովուրդից չգան եւ դիակը չհանեն: Մի քանի օրից յետոյ, վանքում եւ Վաղարշապատում տարածւում է հետեւեալ սարսափելի լուրը.—

Չեկան կաթողիկոսի դիակը գերեզմանից հանել է տանել, կտրատել եւ ապա պէնզին լցնելով վրան այրել ու ոչնչացրել են, ռեհրի հետքը ամբողջապէս կորցնելու համար: Այս կրկնակի ոճրագործութեան մասին յամառ կերպով խօսում են Վաղարշապատում: Երեւանում ով որ կաթողիկոսի մահուան մասին խօսք է անում, իսկոյն բանտարկւում են:

Ինչպէս յիշեցի, կաթողիկոսին սպանելուց յետոյ Չեկան աքսորում կամ բանտարկում է էջմիածնի միաբաններին: Ասւում է որ Բագրատ արքեպ. Վարդազարեանը էջմիածնի դէպքերի ազդեցութեան տակ ծանր կաթուած է ստացել, այնպէս որ խօսելու եւ շարժելու վիճակում չէ այժմ: Կասկածով աւում են, որ սպանուած երկու եպիսկոպոսներն են՝ Բագրատ եւ Արտակ:

Այս բոլորից յետոյ փաստական իրողութիւնն այս է.

Չեկայի գործակալների եւ չեկիստ ոճրագործների ձեռքով.—

ա) Նահատակուած է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Խորէն Ա., որի դիակը չարչարելուց յետոյ թաղել եւ գերեզմանից հանել, կտրատել, այրել ու ոչնչացրել են:

բ) Էջմիածնի Մայր Տաճարը թալանուած է եւ կողոպտուած Չեկայի կողմից: Էջմիածնի թանկագին եւ պատմական հարստութիւնները, ականեղէն, ոսկեղէն եւ արծաթեղէն գանձերը, սրբազան անօթներն ու սպասները Չեկան կողոպտել ու տարել է, մինչեւ իսկ տաճարի զարդերն ու միւռոնի կաթսան:

գ) Այժմ փակ է եւ կնքուած Չեկայի կողմից՝ Էջմիածնի Մայր Տաճարը:

դ) Էջմիածնում միաբաններ չկան, սպանուած, մեռած, աքսորուած կամ բանտարկուած են: Էջմիածնի տէրն ու տիրականն է Գէորգեան Հոգեւոր Ճեմարանի անդամ գերապատիւ արքեպս. Ասքէն արք. Ղլճեանը: Աղարէկովի յայտնագործած այդ սրբազան երիկան կատարի հակառակորդ էր Նահատակ կաթողիկոսին:

(Շարունակելի) ԾՈՎԵՑԻ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ

Զոյգեր ռուսական օգնութեան մասին

Հալէպի «Թագառաօ» թերթը կը գրէ թէ քրտական ապստամբական ծանր շարժում մը կրկին պայթած է Տէրսիմի շրջանին մէջ: Ըմբոստները յանկարծակի յարձակած են ապստամբութեան վայրերուն մէջ բանակած թրքական զօրամասերուն վրայ, եւ հարիւրաւոր թուրք զինուորներ սպաննած ու վիրաւորած են: Նոյն տեղեկութեան համաձայն, ըմբոստներէն գրաւուած զէնքերը կը հաստատեն թէ ըմբոստութեան ուժ կուտան խորհրդային իշխանութիւնները:

Կը հաւաստուի թէ թրքական շատ մեծ ուժեր կեդրոնացած են Թուրքիոյ զինուորական իշխանութեանց կողմէ, պաշարելու համար ապստամբ շրջանները որոնք կը պատրաստուին լուրջ դիմադրութեան մը համար:

*** Թուրքիոյ մէջ տիրող կարծիքին համաձայն, ըմբոստութեան վարիչ Քիւրտերը Սուրիայէն Տէրսիմ գացած են: Միւս կողմէ, ըմբոստները մեծաքանակ զէնք ստացած են:

Եգիպտոսի թերթերն ալ կը գրեն թէ Տէրսիմէն ստացուած լուրերու համաձայն, Քիւրտերը կանոնաւոր ապստամբութիւն մը կազմակերպած են եւ յարձակում գործած թրքական պահականոցներու վրայ, սպաննելով հարիւրաւոր զինուորներ: Ասկէ զատ, գրաւած են կարեւոր թիւով գերիներ, պաշար եւ ռազմանիւթ:

Կը կարծուի թէ քրտական այս նոր ապստամբութիւնը կը քաջալերուի Ռուսիայէն, առաւելապէս անկէ զէնք եւ դրամ: Ասիկա կը հաստատուի անով որ, Տէրսիմի մէջ Թուրքերուն կողմէ գրաւուած զէնքերը բոլորն ալ ռուսական են: Ասոր վրայ թուրք կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ մեծ ուժեր կեդրոնացնել Ուրֆայի մէջ, ուր պիտի կատարուին զինուորական մեծ ռազմափորձեր: Թուրքերուն ծրագիրն է օղակի մէջ առնել Տէրսիմի լեռները:

Քիւրտիստանի բոլոր շրջաններուն մէջ ցրուած են թռուցիկներ, որոնցմով Քիւրտերը կը հրաւիրուին համախմբուիլ մէկ դրօշի տակ, թօթափելու համար թրքական լուծը: Քիւրտ ցեղապետները ընդունեցին հրաւէրը եւ իրենց մարդոցմով բարձրացան անառիկ լեռները, մասնակցելու համար հրոսակային կռիւներուն, որոնք կը փախցնեն Թուրքերուն քունը:

Չնկայց մը Սուրիոյ եւ Լիբանանի բրիտանացիներուն

1938 յուլիս 4ին կնքուած ֆրանքօ-թուրք պայմանագրութեան համաձայն, Սուրիոյ եւ Լիբանանի բնակիչներէն անոնք որ, բստ Լօզանի դաշնագրին 31րդ յօդուածին, թրքական հպատակութիւնը նախընտրած են, պարտաւոր են Թուրքիա փոխադրել իրենց բնակութիւնը:

Պէյրութի թուրք հիւպատոսարանը մարզպանութեան միջոցաւ ծանուցինտուած գեկոյցին մէջ, կ՚ըսէ թէ այդ կարգի անձերը պէտք է մինչեւ 15 օգոստոս 1938 դիմեն Լիբանանի եւ Սուրիոյ թրքական հիւպատոսարաններուն եւ յայտնեն թէ կը նախընտրեն թրքական հպատակութիւնը: Այլապէս կը կորսնցնեն այդ իրաւունքը:

Միւս կողմէ պէտք է Թուրքիա փոխադրուին մինչեւ 15 յունուար 1939:

Զեկոյցը կը ճշդէ թէ Թուրքիա մեկնողները ամբողջովին տէր կը մնան Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ իրենց ունեցած կալուածներուն: Գալով շարժուն գոյքերուն, կրնան փոխադրել Թուրքիա, առանց վճարելու ո եւ է տուրք, թէ Լիբանանի եւ Սուրիոյ եւ թէ Թուրքիոյ մէջ.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ գերմաներէն օրկանը, «Թիւրքիշէր Փոստ» գրած էր թէ հակաբոլշեւիկ ճակատ մը կազմուած է Թոքիոյէն մինչեւ Մէքքէ, մասնակցութեամբ Թուրքիոյ: Անատոլուի գործակալութիւնը պաշտօնապէս կը հերքէ այս լուրը:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնական բանակը յառաջ խաղալով, կարեց Հանրապետական զօրքին ճամբան դէպի Թէրուէլ: Կռիւները կը շարունակուին մոլեգնօրէն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ քննութիւնները յառաջ կը տարուին, երեւան հանելու համար զինուորական կեղծ վկայականներու ամբողջ դաւադիրը: Ինչպէս գրած էինք, 208 հոգի կեղծ թուղթեր ստացած են, իբրեւ հիւանդ կամ անկար, զինուորութենէ ազատելու համար: Երկու ամբաստանեալներ ալ ձերբակալուեցան, որոնց մէկը յայտնեց թէ 640 ֆրանք վճարած է, բժշկական կեղծ վկայական ստանալու համար:

ԿԵՂԾ ԱՆՑԱԳԻՐ գրասենեակ մը երեւան հանուեցաւ Փարիզի մէջ: Վարիչները էին երեք օտարականներ, մէկը՝ Ռուս, Շաքին, մէկը՝ Գերմանացի, միւսը՝ Աւստրիացի: Թերթերը այս դէպքն ալ կը շահագործեն, օտարականները հալածելու համար:

«Ցառաջ» կը ծախուի

Place des Fêtesի լրագրավաճառի խանութը գոց ըլլալով Յուլիս 14էն մինչեւ 18ը, «Յառաջ» կը ծախուի Place des Fêtesի ծանօթ հայ նպարավաճառին քով, S. Baldjian, 2 Rue de Crimée (Տոքթ. Գըրգօյեանի քլինիքին քովը):

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏՍԵՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս, կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11ը

ՌՈԲԷՆՍՈՆԻ GRAND ARBRE, Maison FIQUETի պարտէզին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Անձրեւի պարագային պատսպարուած ընդարձակ սրահ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն երիտասարդ ուժերու կողմէ: Հայկական պար ընկերակցութեամբ թառահար ԴԵՐԵԳԻՆԻ:

Գեղարուեստական բաժինէն յետոյ եւրոպական պար՝ ղեկավարութեամբ CARIO CANTI նուագախումբին:

Առատ եւ աժան պիւֆէ: Կարելի է ուտելիքը միասին բերել:

Մուտք 4 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— մեթրոն փոխել Denfert Rochereau եւ առնել Robinsonի գիծը:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

17 Յուլիս, կիրակի առաւօտեան ժամը 9էն գիշերուան 11.30

ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ ՄԷՋ, *Grand Arbre, Maison Fiquet*

Գեղարուեստական հաճելի անակնկալներ, ընտիր նուագախումբ

Անձրեւի պարագային գոց սրահ: Ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած խաչուհիներու կողմէ. Մուտք 5 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Denfertէն առնել մեթրոյի գիծը Ռոպէնսոն տանող գիծը. եւ կամ Բորթ տ՚Օրլէանէն օթօպիւս թիւ 128:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

17 Յուլիս, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, Մէօտօնի անտառին մէջ, «Թափի Վէռ»

Երգ, նուագ, արտասանութիւն: Ճոխ պիւֆէ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ: Անձրեւի պարագային «Արփեան» դպրոցին մէջ խնջոյքը տեղի պիտի ունենայ: Մուտքը ազատ է:

ԳՐԱԿԱՆ-ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի Մ.ճիւղին կողմէ նուիրուած ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆի իր մահուան 15ամեակին առթիւ 23 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ, 8 Ռիւ Ժան Կուժոն:

Դաշտահանդէս

ԴՈՐՌԻԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

21 Յուլիս, կիրակի, ժամը 3ին, վարժարանին պարտէզը

1, Bld· du Nord, le Raincy

Կը ներկայացուի ԱՆՈՒՇ օփերէթէն պատկերներ ղեկավարութեամբ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ: LES CHAUSSONS DE LA DUCHESSE ANNE (օփէրէթ), հայկական պարեր, ծաղիկներու պալէ, զանազան պատկերներ, մարզական խաղեր:

Ճաշ եւ պար մինչեւ մայիս 10 ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով, (կը խնդրուի միասին ուտելիք չբերել): Մուտք 5 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — Operaէն կամ Jauresէն առնել օթօպիւս 21A եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք՝ direction Gargan· իջնել Raincy-Pavillons:

10 Յուլիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, անգլիական եկեղեցիին մէջ, կը հրաւիրուի հայ հասարակութիւնը:

Տարեկան դաշտահանդէս

Ֆր. Կ. Խաչի Ս. Շամոնի Մ.ճիւղին կողմէ: Այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վարիվլի ծանօթ վայրը. առուակին եզերքը:

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ — ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հաւաքածոյ կազմելու համար կը պակսին հետեւեալ թիւերը.— 1, 2, 13, 20, 39: Առաջին առթիւ պէտք ունինք թիւ 39ին: Վերադարձնողներուն պատրաստ ենք տալ պահանջուած փոխարինութիւնը (Շնորհակալութիւն մեր բարեկամներուն, որոնց բարեացակամութեամբ լրացուցինք քանի մը հաւաքածոյ):

ՀԱՅ ԲՈՅԺի երեք տարուան հաւաքածոն, առանց ապահովելու պակաս թիւեր, կը ծախուի 50 ֆրանք,— մօտաւորապէս 700 էջնոց հատոր մը:

Դիմել՝ 17, Rue Dameme, PARIS:

ՀԱՅ - ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30, արտասահմանի համար 35 եւ 40 ֆրանք (ըստ երկրի):

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջանի Ընդհանուր ժողովը 17 Յուլիս, կիրակի առաւօտեան ժամը ճիշդ 9ին, «Քաֆէ Նուազի Ներսի սրահին մէջ (1 Bld. Dugomier): Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչը:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութիւնը 20 ֆրանք կը նուիրէ Նահատակ Գրողներու Բարեկամներու Միութեան, փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին Ս. ՓՈԼԱՏԵԱՆի մահուան առթիւ:

«ՑԻՆԷ» ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ

Յուլիս 14ի տօնին առթիւ «Ցինէ» Ցանձնաժողովը դրամական նուէր մը ուղարկած ըլլալով Ֆրանսահայ նոր զինուորներուն՝ կը յանձնարարէ բոլոր շահագրգռուողներուն որոնք տակաւին հաղորդակցութեան չեն մտած իրեն հետ, որ փութան տեղեկացնել իրենց անունը եւ հասցէն Ցանձնաժողովին, 15, Rue Jean- Goujon Paris (8): (Կնիք)

REXY CINEMA (Lyon)

13 Յուլիս — 21 Յուլիս

Cours Lafayette, angle Rue Garibal.

Ամէն օր ցերեկները 2.30ին, իրիկունները 20.30ին.

Tino-Rossi dans „Au son des guitars" et „Trafic - d'armes"

Գիները 3, 5 եւ 7 ֆրանք

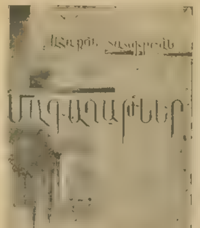
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի առավակ զեղչուած գինով:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Մ Ա Գ Ա Ղ Ա Թ Ն Ե Ր

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ հատոր մը, 300 էջ, Տպուած առկաւալի օրինակներով

Գլուխներ այս հոյակապ քերթուածագիրքէն.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ԳՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ԳԱՍՏՈՒԹԻՒՆ
ԳԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,
17, Rue Damesme, PARIS

Հ. ՉԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻւ ՆՈՌ)

Tél. Trudaine 42 69

Կ՚ընդունի ամէն օր ժամը 14 ...:
Նաւուաները ժամադրութեամբ:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ

28 Avenue Victor Hugo, Vanves (Seine)

(Լիսէ Միշըլէի հրապարակին վրայ)

Կ՚ընդունի Երկուշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը ժամը 10—12 եւ երեկոները 4—7, եւ մասնաւոր ժամադրութեամբ:

ՎԱՀԱՆ ԵԱՐԺԱՆԵԱՆ

ԻՐԱՒԱԳԷՏ - ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

Հաճեցէք դիմել իրեն, ամէն դատական եւ վարչական գործերու համար:

Ամէն օր ժամը 10էն 1: եւ 5էն 7. բացի ՇԱԲԱԹ եւ ԿԻՐԱԿԻ օրերէն:

44, Rue Lafavette. Tél. Prov. 78-38.

" ՇԻՐԱԿ "

Արեւելքի միակ իսկական օղին է

...

ՐԱՔԸ ՏԻԻԶ

Զուտ խաղողէ, քաղցրահամ եւ անիսոնով պատրաստուած իսկական օղին ՐԱՔԸ ՏԻԻԶը: Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որոնք ձեր ստամոքսը կ՚այրեն, գիշերները քունը կը խանգարեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան: Խմեցէք ՐԱՔԸ ՏԻԻԶը որուն անբասիր կազդուրիչ եւ ախորժաբեր բոյրը ճանաչուած է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren
Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille· Tél. Dragon 70-89

ՃԱՇԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Տէրեր՝ Օհանես եւ Մեծ Միշել

Արեւելեան եւ եւրոպական խոհանոցի կերակուրներ:

ԿԱՊՈՅՆԵՐ ՌՈՒՍՏԱՄԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք անգլիական, ֆր. անտական եւ չինական կերպասներու՝ այր մարդոց վերարկուի, հագուստի, կանանց ...

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

15—18 տարեկան ճարպիկ տղայ մը քուրքի մար: Ներկայանալ դպրոցական վկայագրով: Դիմել Maison Daron (Թաթուլեան), 4 Rue de Liban· Paris (20e.):

Le Gérant : H. STEPHAN
17. Rue Damesme. PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՑ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 19 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ - 14e Année No. 3785

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ՏԷՐ, ԿԵՑՈ...,,

Ամբողջ Փարիզը կը խլրտի ամիսներէ ի վեր, ի պատիւ Մեծն Բրիտանիոյ Թագաւորին, որ կը հասնի այսօր, երեքշաբթի, իբրեւ ուսան գէմ, իրեն հետ ունենալով Թագուհին եւ բազմաթիւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ :

Արքայական ընդունելութիւնները միշտ իրարու կը նմանին, համաձայն ընկալեալ սովորութեանց :

Բայց, անժխտելի է որ խնկավէտ աննախընթաց պատրաստութիւններ կատարուեցան այս անգամ : Ոչ միայն իբրեւ մեծարանք, այլեւ իբրեւ զգուշութիւն : Մէկ անգամ յետաձգուեցաւ այցելութիւնը, բայց պատրաստութիւնները շարունակուեցան նոյն թափով : Եւ այսօր Փարիզը զարդարուած է նոր հարսի մը պէս : Մայլիկներ, դրօշներ, խորհրդանշաններ, թանկագին օթոցներ և պատմական հնութիւններ տօնական երեւոյթ մը տուած են քաղաքին, որ պիտի ցնծայ մանաւանդ գիշերները : Յուլիս 14ի աւանդական պարերն անգամ կը շարունակուին մինչեւ այսօր եւ պիտի տեւեն մինչեւ Թագաւորին մեկնումը :

Փարիզ ուրիշատեն ալ արքաներ ընդունած է, մանաւանդ Մեծ Պատերազմէն առաջ : Եւ իր նախագահներն ալ գացած են մինչեւ Փեթերպուրկ (այժմ Լէնինկրատ) :

Այն ատեն ալ, քաղաքական մտահոգութիւններ էին որ տուն կուտային այսպիսի այցելութեանց (ցար Նիքոլա, նախագահ Լուպէ եւայլն) :

Եւ սակայն, շատ աւելի լայն եւ խոր իմաստ մը կը ներկայացնէ ներկայ այցելութիւնը, թէ իր բովանդակութեամբ եւ թէ այս առթիւ սարքուած շողշողուն ցոյցերով :

Այցելութիւնը կը զուգադիպի այնպիսի շրջանի մը, երբ Եւրոպան մատնուած է սուր եւ քրոնիկ ջղաձգութեան մը :

Երկու անգամ է որ, Ֆրանսայի վարչապետը հրապարակաւ կը խոստովանի թէ մեծ վտանգ մը անցուցին անցեալ մայիսին (Չեխական տագնապին առթիւ) : «Քիչ մնաց որ բազմաթիւ ժողովուրդներ անդարմանելի աղէտի մը մատնուէին» : Այս առթիւ գնահատելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի «խաղաղասիրական վճռականութիւնը», Պ. Տալատիէ մեծարանքի խօսքեր ուղղեց նաեւ Գերմանիոյ :

Անցած վտանգի մասին շատ աւելի բաց խօսեցան ընդդիմադիր թերթերը, պնդելով թէ զօրաշարժի թուղթերը պատրաստ էին արդէն, եւ միայն ազգ. պաշտպանութեան նախարարին ստորագրութիւնը կը պակսէր :

Իրականութիւն է որ Չեխոսլովաքիա զօրաշարժ կատարած էր, գերմանական սահմանագլուխին վրայ. իսկ Պերլին ալ անմիջապէս պատասխանեց, տասնապատիկ աւելի ուժ համախմբելով :

Բարեբախտաբար կարելի եղաւ կանխել վտանգը, շնորհիւ Մեծն Բրիտանիոյ վճռական ազդարարութեանց, ուղղուած՝ երկու կողմերուն ալ :

Այդ օրէն ասդին, աւելի սերտացաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գործակցութիւնը : Իսկ Հիթլէր թէեւ նահանջեց, բայց կը պահէ խոր լռութիւն մը որ չարաշուք իմաստ ունի, բանգէտներու կարծիքով :

Բրիտանական միջամտութիւնը կը ձգտէր երկու հիմնական նպատակներու, — 1. Թոյլ չտալ որ Գերմանիա նորէն կատարուած իրողութեան մը առջեւ դնէ Եւրոպան, երկրորդ «անշլուս» մը սարքելով, ինչպէս Աւստրիոյ պարագային. — 2. Փակել Ֆրանսայի զինեալ միջամտութեան բոլոր դուռները :

Ու այժմ երկու նպատակներն ալ իրագործուած են : Լոնտոնի իր ճնշումը կը շարունակէ թէ Պերլինի եւ թէ Փրակայի վրայ, միեւնոյն ատեն հանգստացնելով Փարիզի մտահոգութիւնները :

Արդ, ծարճ Զ.ի չնդալից այցելութիւնն ալ պիտի ծառայէ այդ հանդստացման :

Լոնտոն կ'ուզէ այս հանդիսաւոր առիթով ալ ապացուցանել թէ՝ միշտ Ֆրանսայի հետ է, անոր նեղ օրերուն, ապահովելու համար խաղաղութիւնը : Ամէն պարագայի մէջ, յետաձգելու համար պատերազմը, եթէ ընդունինք թէ անխուսափելի է ան :

Պերլին լռվին կ'ըմբռնէ այս պարագան : Եւ զարմանալի չէ որ, ճիշդ այս պահուն անոր մամուլը նորէն մաղձ կը թափէ Չեխերուն վրայ, նոյնիսկ նոր եւ աւելի լայն զօրաշարժ մը վերագրելով անոր :

Իրազեկներու կարծիքով, եթէ կարելի ըլլայ այս գործակցութեան շնորհիւ մինչեւ աշուն կամ ձմեռ կանխել վտանգը, յառաջիկայ տարի այլեւս հաւանական չէ պատերազմը, քանի որ Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա բազմապատկած, ահարկու աստիճանի մը հասցուցած պիտի ըլլան իրենց սպառազինութիւնները :

Ահա թէ ինչու, Փարիզի մէջ ալ «Տէր կեցո» կամ «պահէ Թագաւորը» կ'երգեն անգլերէն, պատերն ալ զարդարելով անգլիական քայլերգին առաջին պարբերութեամբ :

Մնաց որ, Անգլիոյ արքայական ամոլին այցելութիւնը միայն արարողական չէ : Թագաւորին կ'ընկերանան բազմաթիւ խորհրդականներ, գլուխն ըլլալով արտաքին նախարարը : Նոյնիսկ բաժակաճառերը նախապէս խմբագրուած են քաղաքական դունաւորումով, ի լուր աշխարհի հաչակելու համար անգլօ-ֆրանսական «սիրալիր համաձայնութիւնը», որ հաւասար է զինակցութեան մը, ինչպէս Մեծ Պատերազմին :

Այս այցելութիւնը կերպով մը պատասխանն է Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի փոխանակած այցելութեանց, առանց ունենալու դիկտատուրաներու յատուկ ուժականութիւնն ու շուքը : Երկու ժողովրդավար երկիրները իրենց ուխտն է որ կը նորոգեն, Մեծն Բրիտանիոյ արքայական - կայսերական մականի շուքին տակ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՀԱՍՆԻՆ ԱՅՍ ԻՐԻԿՈՒՆ

Առատակարգ շքեղութիւններ եւ զգուշութիւններ

Այսօր, երեքշաբթի, իրիկուան ժամը 4.50ին Փարիզ կը ժամնեն Անգլիոյ Թագաւորն ու Թագուհին, բազմաթիւ հետեւորդներով եւ 40 սնտուկ հագուստներով, որոնց 35 — 36ը Թագուհիին արդուզարդը կը կազմեն :

Կէս օրին, Թագաւորն ու Թագուհին Պուլոնյը պիտի հասնին ուղեկցութեամբ Անգլօ-ֆրանսական տորփիլին, եւ պիտի դիմաւորուին Փառ ու Քալէի նահանգապետին կողմէ : Զինուորական պատիւներէ վերջ, արքայական հիւրերը ժամը 1ին մասնաւոր կառախումբ մը նստելով, Փարիզ պիտի հասնին ժամը 4.50, Պուա տը Պուլոնեի կայարանը ուր պիտի դիմաւորուին Հանրապետութեան նախագահին, Տիկին Լըպրէնի եւ Երեսփ. Ժողովի նախագահներուն, վարչապետին եւ նախարարներուն եւ բազմաթիւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու կողմէ : Պաշտօնական ներկայացումներէն վերջ, Տէր եւ Տիկին Լըպրէնի Թագաւորն ու Թագուհին իրենց հետեւորդներով պիտի առաջնորդեն Փալէ տ'Օրսէ, Արքայական Թափօրին պիտի ընկերանայ հեծելազունդ մը, իսկ ճամբուն վրայ բարեւ պիտի կենան շարք - շարք զինուորներ : Պալատ հասնելէ անմիջապէս վերջը, Թագաւորն ու Թագուհին պաշտօնապէս պիտի այցելեն Հանրապետութեան նախագահին : Յետոյ Թագաւորը պիտի ընդունի դեսպանները : Ժամը 8ին հացկերոյթ մը պիտի տրուի Էլիզէի պալատին մէջ, գիշերը՝ երեկոյթ մը :

Վաղը, չորեքշաբթի, Հանրապետութեան նախագահը եւ տիկինը Թագաւորն ու Թագուհին պիտի առաջնորդեն քաղաքապետարան, շրջմոլիկով : Արքայական հիւրերը կէս օրին պիտի ճաշեն անգլիական դեսպանատան մէջ : Ժամը 3.30ին Հանրապետութեան նախագահը Լուվրի Թանգարանը պիտի առաջնորդէ հիւրերը, ժամը 8ին հացկերոյթ՝ ի պատիւ Հանրապետութեան նախագահին, յետոյ շքեղ ներկայացում մը Օփերային մէջ :

Հինգշաբթի օր Հանրապետութեան նախագահը մասնաւոր կառախումբով մը Վերսայլ պիտի առաջնորդէ Թագաւորն ու Թագուհին : Այս առթիւ զօրահանդէս մը պիտի կատարուի, ժամը 11ին : Կէս օրին ճաշ՝ Հայելիներու պալատին մէջ, մասնակցութեամբ 200 կոչնականներու եւ յետոյ պտոյտներ : Ժամը 8ին արտաքին նախարարը ճաշ մը պիտի սարքէ ի պատիւ հիւրերուն :

Յաջորդ օրը, ուրբաթ, Թագաւորն ու Թագուհին Փարիզէն պիտի մեկնին ժամը 10.30ին, շոգենաւ նստելով Քալէէն :

*** Արտակարգ պատրաստութիւններ տեսնուած են ընդունելութեան համար : Փարիզը կը լողայ անգլիական եւ ֆրանսական դրօշակներու ծովու մը մէջ : Հազար բանուորներ աշխատած էին միայն Քէ տ'Օրսէի պալատը յարդարելու : Երեքշաբթիէն ուրբաթ Արտաքին գործերու պաշտօնատունը փակ է միայն անոնց առջեւ որ կապ ունին արքայական այցելութեան հետ : Պաշտօնատան մէջ ամէն դուռ եւ անցք ոստիկանական հսկողութեան տակ առնուած է : Հետեւակազօրքի ջոկատ մը դրուած է պալատին առջեւ, թէ իբրեւ մեծարանք եւ թէ իբրեւ զգուշութիւն : Ամբողջ քաղաքին մէջ արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են, բարեկարգութեան եւ ապահովութեան համար : Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին նախագահը մասնաւոր կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, յանձնարարելով որ դրօշազարդեն իրենց տուները եւ ջերմագին ընդունելութիւն մը կատարեն :

Ֆրանսայի նիւթական վիճակը

Ազգային պաշտպանութեան նոր փոխառութեան առթիւ ճայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, նիւթական նախարար Պ. Մարշանտօ յայտարարեց.

— « Թէ դրամական եւ թէ նիւթական տեսակէտով կացութիւնը աւելի առողջ է քան եղած է երկար ատենէ ի վեր : Ի՞նչպէս կարելի է խօսիլ նոր արժեզրկումի մը մասին, երբ երեք ամսուան անցուդարձը ճիշդ հակառակն է այն շրջափոխութեան որ յանգեցաւ նախորդ արժեզրկումներուն» :

Շարք մը թուանշաններ կարդալէ վերջ, նախարարը շեշտեց թէ խնայողականութիւն մը պիտի կատարուի բոլոր ծախքերու մասին : Յետոյ յորդոր մը ուղղեց ժողովուրդին, որպէսզի վստահութեամբ վերադարձնեն արտասահման փոխադրուած գումարները եւ գործակցին կառավարութեան :

*** Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներու Դաշնակցութեան համագումարին առթիւ, որ բացուեցաւ կիրակի օր, Ավինեոնի մէջ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Պ. Ժուհօ, հետեւեալ ազդարարութիւնն ուղղեց .

— « Կրնայ ըլլալ որ քաղաքական նրբանցքներու մէջ նուաղած ըլլայ ժողովրդական ճակատին ուժը : Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը կը յայտարարէ թէ այդպէս չէ : Այստեղ կրնաք գաղափար կազմել անոր կենսունակութեան մասին եւ շուտով պիտի տեսնէք անոր ակներեւ ապացոյցը, երբ նորէն գործի ձեռնարկենք : Օր մը, — որ կրնայ շատ մօտ ըլլալ — Հոկտեմբերի կամ Նոյեմբերի օր մը, ժողովրդական զանգուածները գործի պիտի ձեռնարկեն : Արդէն իսկ պատրաստ են անոնք : Խռովարարները գործի ձեռնարկեցին 1934ին, սակայն ձախողեցան : Անոնք նորէն պիտի ձախողին, շնորհիւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան եւ Մարդու Իրաւունքներու Դաշնակցութեան արթնութեան, 1938 Հոկտեմբերին : Մեր պարտականութիւնն է կատարելագործութեան առաջնորդ մը բանալ Հանրապետութեան առջեւ : Մեր հակառակորդները չարաչար կը սխալին, կարծելով թէ մեր մարտականութիւնը թուլցած է, քանի որ համակերպեցանք դադարին : Մենք ոչ միայն չենք ժխտեր պայքարը, այլեւ կը փնտռենք զայն : Թող պատասխանատուները որոնեն եւ գործեն ընկերային յառաջդիմութեան ուղղութեամբ » :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Հրեայ ոստիկան մը սպաննուեցաւ Հայֆայի մէջ եւ ուրիշ երկու Հրեաներ ալ վիրաւորուեցան, Արաբներու հետ ընդհարելով : Հրեայ բանուոր մը սպաննուեցաւ Թէլ - Ավիվի մօտ : Իսկ Եաֆայի մէջ սպաննուեցան չորս Արաբներ : Անգլիական զօրքը քարուքանդ բրաւ արաբական գիւղ մը, իբրեւ բոյն ահաբեկիչներու : Մեռեալներուն թիւը տասնէն աւելի է, իսկ վիրաւորներուն թիւը չեն յայտներ :

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԵԿԱՑՈՒՆԵՐԸ ԿԸ ՊՆԴԵՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ, ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՂՈՐԴԵԼՈՎ

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՅԱՌԱՋԻ. 30 ՅՈՒՆԻՍ)

ԻՆՉՊԷՍ ՍՊԱՆՆԱԾ ԵՆ ՄՈՒՂՆՈՒՍԻՆ — ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՏՈՒՆԵՐ ՍՈՒԳԻ ՄԷՋ — ՀԱԼԱԾԱՆՔԸ ՕՏԱՐ ՀՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ԴԷՄ — «ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ» ՀԱՄԱՐՈՒԱԾ ԳԻՐՔԵՐԸ Կ'ՈՉՆՉԱՑՆԵՆ — ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՄԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄՈՍԿՈՒԱՆ ԳԻՏԷ :

ԽՄԲ. — Ահաւասիկ երրորդ եւ վերջին մասը մեր մասնաւոր թղթակցին երկար նամակին, որուն առաջին երկու մասերը հրատարակեր էինք շաբաթ եւ կիրակի :

Իրանահպատակները հաստատում են, որ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանին Չեկայի վերնայարկում խեղդելուց յետոյ դիակը ձգում են փողոցը եւ յայտարարում, որ ինքն իրեն ձգել եւ ինքնասպան է եղել : Յայտնի սրիկան ու արիւնարբու Մուղդուսին է եղել Տէր Գաբրիէլեանին սպանողը եւ դիակը փողոց ձգողը : Սակայն շուտ է գալիս Մուղդուսու բախտի անիւը :

Մի օր էլ ամենազօր Չեկան խուզարկում է Մուղդուսու բնակարանը, որտեղից հանում են մեծ քանակութեամբ ոսկեղէն եւ ակնեղէն զարդեր, ոսկի դրամ, տոլարներ եւայլն : Մարդակեր գազանը ծուղակն է ընկնում : Տանում բանտարկում են եւ ապա չարչարելուց յետոյ սպանում են : Այսպէս անարգ մահ է ունեցել Չեկայի երբեմնի գազան Մուղդուսին :

Հայաստանում հազարաւոր տուներ եւ ընտանիքներ սուգի, լացի, կսկիծի մէջ են գտնւում : Բանտարկել, աքսորել, գնդակահարել եւ կամ անհետացրել են բազմաթիւ ընտանիքների ազամարդ անդամներից մէկն ու մէկին : Ոչ ոք, բացարձակապէս ո՛չ ոք իրաւունք եւ համարձակութիւն չունի հետաքրքրուելու, իմանալու, գիտենալու թէ այսինչ մարդուն ի՞նչ են արել, բանտո՞ւմ է թէ աքսորել են, ո՞ղջ է թէ մեռած : Այսպէս լինելով հանդերձ մարդիկ պարտաւոր են ուրախ երեւալ — սինեմա, թատրոն, զուարճութիւն, միթինկ եւ ժողով գնալ, ուռա կանչել, ծափահարել, Ստալինին երկրպագել, փառաբանել, Միկոյեանի տոները լիզել, Մոլոտովին լոբձնաշուրթն գովքեր ասել, սարմանել եւ սողալ… Եւ այս բոլորը պէտք է կատարել անտրտունջ, անմռունչ :

Բացարձակապէս արգիլուած է օտարահպատակների բնակութիւնը խորհրդային Միութեան սահմաններում : Նրանք որոնք ցանկանում են իրենց հպատակութիւնը փոխել եւ մնալ ու ապրել իբրեւ ռուսահպատակ, այդպիսիները դարձեալ համարւում են անվստահելի, ուստի եւ շատերը աքսորում են Սիբիրի խորերը :

Օտարահպատակ տղամարդը երբ փոխում է իր հպատակութիւնը, կարծանւում ու քայքայւում է նրա ընտանիքը : Տղամարդուն աքսորելուց վերջ նրա կնոջ եւ չափահաս զաւակներին քշում են գիւղերը, իսկ ծծկեր երեխային մօր գրկից խլում եւ ուղարկում են պետական մանկատունը : Իրանահպատակ մի Պարսիկ պատմում էր, որ իր կինը ռուսահպատակ էր, իսկ ինքն ու զաւակները իրանահպատակ : Բաժանուելու բոլէին իր կինը 4 ամսական ծծկեր երեխան գրկած գալիս է ծովափը (Բաքու) մարդուն եւ երեխաներին ճանապարհ դնելու : Երեխաները լաց ու կոծով բռնում են իրենց մօր քղանցքը եւ չեն ուզում բաժանուել, սակայն չեկիստները նրանց քաշքշելով բաժանում են եւ մօր գրկից էլ 4 ամսական երեխային խլելով տալիս են հօրը : Այս անգամ մայրն է աղմկում եւ լացում պահանջելով անմեղ երեխային, որ լաց էր լինում հօր գրկում : Հայրը խնդրում եւ աղաչում է, որ ծծկեր երեխան մօրը յանձնեն : Գազանները զիջում են եւ երեխան յանձնում են մօրը : Նման բազմաթիւ սրտաճմլիկ պատմութիւններ են պատմում Խորհրդային Միութեան սահմաններից Իրան եկած իրանահպատակները : Ամբողջ Ռուսաստանում այժմ տիրում է հալածանքի, աքսորի, բանտի եւ մահուան սարսափը : Մատնութիւնը, լրտեսութիւնը, դաւաճանութիւնը աւերներ են գործում : Ընտանիքները ոչնչանում են Հարպզաների ձեռքով — որդին հօրն է դաւաճանում, եղբայրը՝ եղբօր : Դպրոցական մանուկներն անգամ մատնիչ ու լրտես են դարձել : Երեւանում արգիլուած է խօսել բանտարկուած եւ կամ Սիբիր աքսորուած հայ գործիչների մասին :

Անխնայ ոչնչացնում են գնդակահարուած հայ բանաստեղծների արդէն իսկ լոյս տեսած գրքերը, իբր ազգային շունչ եւ ոգի ունեցող գործեր :

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Խորէն Ա.-ի եղերական մահը պատահական, դիպուածական չէ եւ ոչ ալ Երեւանի կառավարութեան կամ Հայաստանի Չեկայի կողմից է որոշուել սպաննել Խորէն կաթողիկոսին : Նրա եղերական մահուան գաղտնիքը Երեւանից առաջ Մոսկուան գիտէ : Ահա թէ ինչ : Խորհրդային կառավարութիւնը եւ բոլշեւիկեան կուսակցութեան կենդրոնական կոմիտէն 1938ի փետրուար ամսին Մոսկուայում երկար խորհրդակցութեան եւ քննութեան նիւթ են դարձնում հակակրօնական պայքարը եւ հանում են հետեւեալ որոշումը. Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ հակակրօնական պայքարը իր նպատակին չի հասնում գլխաւորապէս կրօնապետների՝ եպիսկոպոս - պատրիարքների խիստ կեդրոնացած վարչութեան շնորհիւ, ուստի եւ անհրաժեշտ համարուեց եկեղեցական եւ կրօնական — հոգեւոր կեդրոնացումները ցրուել, ջնջել եւ մէջտեղից վերցնել կաթողիկոս, պատրիարք, առաջնորդ եպիսկոպոս, թողնելով միմիայն հոգեւոր - կրօնական համայնքները իրենց եկեղեցիներով եւ մատուռներով :

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի սպանութեան գաղտնիքը պէտք է փնտռել Մոսկուայի այդ որոշման մէջ : Երեւանից Իրան անցած պարսկահպատակները զարմանքով ու զզուանքով են կարդում ռամկավար թերթերում գրուած վայրի վերոյ դատողութիւններն ու ենթադրութիւնները Հայաստանի դէպքերի եւ կաթողիկոսի սպանութեան մասին : Երեւանում ապրողները ծանօթ են Հայաստանում կատարուած զարհուրանքներին եւ էջմիածնի ողբերգութեան, որի մասին սարսռեցուցիչ մանրամասնութիւններ են պատմում այժմ երբ արդէն արտասահման են անցել եւ վախ չունեն Չեկայի լրտեսներից . Մի նախկին բոլշեւիկ արցկիստ պատմել է, որ Չեկան Դաշնակցական թերթերը կարդում էր սրտով, հետաքրքրութեամբ եւ յաճախ հաշուի էր առնում եղած քննադատութիւնները : Նոյն Չեկան շատ անհոգութեամբ էր նայում ռամկավար թերթե -

(Լուսերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱԹՈԼԻԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գ.

Միջազգային եւ ընկերային հարցե-րու քննութեան ժամանակ, կաթոլիկ եկեղեցին, ինչպէս տեսանք, ճիշդ ըմ-բռնումներ ունի, այնպէս ինչպէս ճա-խակողմեան հոսանքները, սակայն չուզեր գործակցիլ անոնց հետ, վախ-նալով անոնց նիւթապաշտ վարդապե-տութիւններէն։

«Բոլոր մարդիկ եղբայրներ են», կ'ը-սէ ան։ Ուրեմն բոլոր պատերազմները եղբայրասպան պատերազմներ են, ո-րոնց դէմ կաթոլիկ աշխարհը պիտի ծառանայ ոգի ի բռին։ Աւելին նոյն-իսկ։ Հայկական արիւնոտ տարա-գրութեան ժամանակ, այդ նոյն կա-թոլիկ Եկեղեցին, բացի «մարդասի-րական պնակներէ» ոչինչ ըրաւ քաղա-քական գետնի վրայ...

Խաղաղութիւն, եղբայրութիւն եւ ազատութիւն կը քարոզէ ան, խունկի ու մոմի բուրումնաւէտ մթնոլորտին մէջ, երբ իր հսկայական ճկուն ու ճապուկ ուժը կրնայ նետել քաղաքա-կան նժարին մէջ եւ սատարել այդ գաղափարներու իրական յաղթանա-կին։

Բայց շարունակենք հետեւիլ անոր միտքերուն

— «Անցեալու Դաշնակցութեան կա-տարած փորձերը, մեծ ժողովուրդնե-րու կնքած դաշինքները, ինչպէս եւ ուրիշ այլազան դաշնագրեր, եթէ ի-մաստուն կերպով գործածուին, կըր-նային վէճերը չեզոքացնել եւ վեր-ջացնել։ Կատարուած աշխատանքները սպառած չեն մեր պարտականութիւն-ները։ Հիմնական խնդիրները միշտ կը մնան։ Վաղը աշխարհի մէկ ուրիշ ծայրէն մէկ ուրիշ վէճ կրնայ ծագիլ եւ իրենց շահերու մասին մտածող ազ-գեր, պիտի չտատանին պայքարի դաշտ դուրս գալու եւ հրդհելու աշ-խարհը։ Այս վտանգին դէմ է որ բո-լոր ազգերը պէտք է դաշնակցին ։ Վաղը, հանրային եւ անհատական ջարդարարներու համար, կը մնայ միշտ սկիզբն իմաստութեան։ Եւ ի-րաւունքը կը յաղթանակէ այն ատեն միայն, երբ մարդիկ մարդ են։ Միջ-ազգային սէրը, արդարութեան, գը-թութեան եւ եղբայրութեան զգացու-մին տակ, ազգերը աւելի իրարու կը մօտեցնէ եւ կը կապէ։ Եւ այս իմաս-տութիւնը, նախ եւ առաջ, տեղ պիտի տայ հայրենիքի գիտակցութեան եւ մարդկութեան պահպանման։ Թէ՛ հայրենիքի եւ թէ մարդկութեան հան-դէպ այս պարտականութիւնները բա-ցառիկ չեն, այլ միմեանցմային բնա-կան։ Եկեղեցին արծարծած գաղա-փարները միջազգային, կամ աւելի ճիշդ, գերազգային են։ Ան կրցած է գործակցիլ բոլոր տեսակի կառավա-րական վարչաձեւերու հետ, առանց ազգային եկեղեցի մը դառնալու։ Ա-նոր դուռները բաց են սահմաններէն անդին բոլոր բարեացակամ հոգինե-րուն առջեւ։

Վէրտիէ կը ջատագովէ կաթոլիկ Եկեղեցիին տիեզերականութիւնը։ Ան նեղ կը տեսնէ ազգային, կուսակցա-կան եւ վարդապետական սահմաննե-րը եւ վերացական ըմբռնումով իր դուռները կը բանայ «բոլոր բարեա-ցակամ հոգիներուն առջեւ»։ Միշդ ա-տոր համար իր միջազգային ճամբուն վրայ կը ցցուին ուրիշ միջազգային ու-ժեր, որոնց հանդէպ պարտաւոր է ճշդելու իր վերաբերմունքը։

Ահա պատերազմի վտանգը, որ ծա-ռացած է մարդկութեան առջեւ եւ զա-նոնք բաժնած երկու հակադիր մեծ բանակներու։ Կաթոլիկ ուսմունքը կը մտահնայ ատոր այնպէս, ինչպէս որ-եւէ ընկերվարական կամ համայնա-վար։

— «Պատերազմը կազմակերպուած բռնութիւն մըն է», կ'ըսէ Վէրտիէ, եւ ինքնին մեծ չարիք մը։ Ան ընդու-նակ չէ ցոյց տալու իրաւունքի ուղին եւ միաժամանակ ընդունակ չէ վրէժ-խնդիր ըլլալու։ Ոչ անարդարութիւնը կրնայ պարտութեան մատնուիլ պա-տերազմի միջոցաւ եւ ոչ ալ անմեղու-թիւնը յաղթանակել։ Այժմ այլազան գիւտերու միջոցաւ, աւելի մեծ չարիք մը դարձած է ան։ Պատերազմը երբեք օրինական չի կրնար ըլլալ, բացի հա-րինական պաշտպանութեան պարա-գայէն։ Եւ ատոր համար երեք պայ-մաններ պէտք են.— Ա) Երկիր մը պէտք է որ անարդար յարձակման են-թարկուի, Բ) պէտք է հողամաս մը խլուած ըլլայ բռնամիտ կողմէ, ու-րուն կորուստը տուժող ազգը փճա-ցուցած ու քաղաքական կորստեան մատնէ, Գ) երբ պատերազմէն զատ ոչ մէկ պաշտպանութեան միջոց կայ ։

Մօտաւորապէս այս ձեւով արտա-յատուած է շատ անգամներ Լէօն ԺԳ-րդ, թէ՛ իբրեւ վարչապետ եւ թէ իբրեւ ընկերվարական կուսակցու-թեան իբրեւ առաջնորդ, սակայն ա-մէնէն շատ կղերն էր, որ կ'ընդդիմա-նար անոր ծրագիրներուն ու կը զոր-ծակցէր դրամատիրական զանգուած-ներուն, որոնք պատերազմները միջոց դարձուցած են անարդար հարստու-թեանց, ապա ուրեմն անարդար սե-փականութեանց։

Սակայն սեփականութեան մասին կաթոլիկ Եկեղեցին իր մասնաւոր տե-սութիւնն ունի, զոր կարելի է խտա-ցնել հետեւեալ քանի մը նախադասու-թեանց մէջ։

Մարդկային անհատի զարգացման ու ծաղկման համար, սեփականութիւ-նը անհրաժեշտ է, որովհետեւ առանց ատոր աշխարհի հարստութիւնները անարդար կերպով պիտի կառավար-ուին։ Անտէր ինչքի մը գրաւումը եւ զայն ձեւափոխելու աշխատանքները սեփականութեան զգացումի աղբիւր-ներ են, որ օրինաւոր են։ Աշխատան-քի մը վրայ հիմնուած սեփականու-թիւնը որեւէ անվստահութեամբ եւ խարեբայութեամբ չի ընջուիր։

Դրամատիրութիւնը որ աշխատան-քի վրայ հիմնուած չէ եւ հանրու-թեան օգտին չի ծառայեր, ուրեմն, սեփականութեան այս ձեւի ըմբռնու-մով պէտք է նկատուի անբարոյական։

Եկեղեցին կ'ընդունի ազգայնացնել այն ստացուածքները, որոնք հանրա-յին օգտին համար աւելի լաւ կը կա-ռավարուին իշխանութեան, քան ան-հատի մը կողմէ ։

Աշխատանքի եւ դրամագլուխի տի-րապետութիւնն ալ Վէրտիէի միջոցաւ Կաթոլիկ Եկեղեցին այս ձեւով կ'ըմ-բռնէ։ Արդար վարձքը հիմնուած պի-տի ըլլայ կ'ըսէ ․

Ա.— Բանուորի եւ իր ընտանիքի անդամներու ապրուստին,

Բ.— Գործի վիճակին եւ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՇԱՒԻՂԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ես ուզախ եմ, որ հայրս ժամանա-կին մեռաւ։ Անոր համար կեանքի այս փոփոխութիւնները ծանր պիտի գա-յին ․

Բայց հայրս ես սիրով կը յիշեմ։Լաւ մարդ էր․ հաւատացեալ, բարի, խոհեմ, ․․ ատենս եւ աշխատասէր, առաջնա-գործ էր, գիւղը - ցերեկ կ'աշխատէր, որպէսզի մեզ լաւ մեծցնէ, ուսում տայ, լաւ Հայ չինէ։ Երեւի ատիկա այնքան ալ հեշտ բան չէ։ Միայն մեծ եղբայրս գնա աշակերտ եղած ատենը գնաց հօրս ճամբով, ֆէտայի դարձաւ եւ կորսուեցաւ։ Չեմ գիտեր թե՞ր սարի լանջին, ո՞ր ձորին մէջն, ինչպէս կ'ըսեն արեւելահայ բանաստեղծները։ Արշակ էր եղբօրս անունը։ Կ'ըսեն թէ ընկերները երգ ալ ունին յօրինած ա-նոր քաջագործութիւններու մասին ․

Ես, Աստուած օրհնէ անոր գերեզ-մանը։ Երեւի ատիկա մեր ընտանիքի ճակատագիրն էր ։

Բայց խեղճ հայրս չկրցաւ տալ են-ծի եւ փոքր քոյրիկիս իր անհանգիստ սրտի եւ մտքի խռովքը։ Անոնք մեզի չհասան, եւ մենք սորուկ դարձանք ուրիշ չարք մը անորոշ ու անկանոն ոյժերու, որոնք ի զուր կ'ուզենք հը-պատակեցնել մեր մտքին ու կամքին։

Մեր հայրը սրտի մարդ էր եւ միշտ կը հաւատար ու կը յուսար. իսկ մենք կ'ուզենք մտքի մարդ ըլլալ եւ միշտ կը սայթաքինք, որովհետեւ մեր միտքն ալ մեր ճակատագրին պէս միշտ երե-րուն վիճակի մէջ է։

Թերեւս այս է պատճառը, որ ես քէթեւամտօրէն ամուսնացայ Գերմա-նացի աղջկան մը հետ... եւ կ'աշխա-տիմ ինքզինքս համաշխարհային քա-ղաքացի զգալ ...

Համաշխարհային քաղաքացի՞ ... Ծաղրամոլութիւն .. աղուէսներուն արժանի մտավախութիւն ... տեսակ մը միջոց զիրք չինելու ...

Իմ ծանօթներէս մէկը յաճախ կ'ը-սէր, թէ կողմերէն մէկը պէտք է իր լուծին ենթարկէ միւսը եւ, որովհե-տեւ այրը ուժայնամիտ է, իսկ կինը խարդաւանքներով լեցուն, միշտ էրի-կը կը տուժէ, եթէ ճիշդ ժամանակին չփախչի ։

Ձեմ գիտեր այս հարցին մէջ ի՞նչն է աւելի կարեւորը. ո՞վ է թէ մտա-ծումը։ Սակայն, ինծի համար պարզ է որ ամուսնական կեանքի մէջ մեր հոգիները մերկ են, այն ինչ պայքարը շատ բարդ է եւ մեծ ճիգեր կը պա-հանջէ ։

Այստեղ է, որ խօսեցաւ մէջս Խա-նասորի ոգին եւ ես հանգոյցը կտրեցի արագ ու կտրուկ... առանձնատանի ամուսնական կեանքը ...

Եւ, ինչպէս կ'ուզես մտածէ, կեանքը հանելուկի պէս բան մըն է․ Թեթեւնէ, ընդակի պէս վեր-վար կը թռչի փո-փոխութիւն վարպետութեամբ։ Իսկ է-ութիւնը միշտ նոյնն է՝ անզօր ու տաղտուկալի կրկնութիւններ

Այժմ, երբ ապահարզանը հարցը լմնցած է, տեսակ մը մենակութիւն կը զգամ եւ կարծես թէ՝ բան մը կոր-սնցուցած ըլլամ։ Երբ բաժնուելու մասին որոշում կուտայի, այսպէս չէի երեւակայեր։ Կը մտածէի՝ ան իրեն համար, ես ալ ինծի, կնիկն ի՞նչ պի-տի ընեմ. այսպէս աւելի թեթեւ ու ազատ կ'ապրիմ. մանաւանդ որ գեր-մանուհի կինս այնքան ալ ներքէն չէր հասկնար իմ հայկական հոգիս ։

Հայկակա՞ն հոգի ...

Այո՛, այո՛, անշուշտ քիչ մը աղա-ւաղուած, բայց հայկական ...

Այն պարագան, որ ես յաճախ կը յի-շեմ հայրս եւ Խանասորը, ապացոյց է, որ հայկականութիւնը հողածայն մէջ գեռ իր առանձին անկիւնն ունի։ Իսկ այն հանգամանքը, որ կը սիրեմ փոք-րիկ, զողտրիկ, կապոյտ աչքիկներով ու չէկ մազերով կիներ, ինչպէս էր իմ գերմանուհի կինս,— ատիկա միթէ՞ աւելորդ ապացոյց մը չէ, որ հոգիս հայկական է։

Ի՞նչ ընենք, որ յետոյ հիասթա-փութիւն կուգայ մեր վրայ։ Հիաս-թափութիւնը մեզ մշտապէս ուղեկ-ցող վիճակ է, եւ սակէ մենք երբեք պիտի չկարենանք ազատուիլ ։

Իրօք որ կեանքը ունայնութիւն է, եթէ չըսենք՝ անմտութիւն... որքան կ'ուզես զոռա, խնդրէ, խոստացիր, աղերսէ, ճակատագրին անողոք անիւը իր պտոյտը կը կատարէ եւ կը ճզմէ այն ամէնը, որոնք պէտք է որ ճըզ-մուին։ Ատիկա անխուսափելի օրէնք է այժմ.— ինծի այնպէս կուգայ թէ՛ հօրս ժամանակ այդպէս չէր։ Այն ա-տեն ամէն ինչ իր տեղն էր՝ պատմու-թիւն, տրամաբանութիւն, խիղճ, պա-տիւ, խոհեմ։ Այժմ ամէն բան տակն ու վրայ է եղեր ...

Ես յաճախ կը մտածեմ իղձերնե-րուս, նպատակներուս մասին, բայց չրոչ եզրակացութեան չեմ յանգիր ։ Կարծես ատոնք ինծմէ շատ հեռու եւ օտար բաներ են, որոնք թիւրիմացու-թեամբ միայն ծներ են մէջս Խանասո-րի հեռաւոր եւ հաւատաւոր մթնոլոր-տէն, բայց այստեղ, ներսս հանդիպե-լով վանող պազութեան, տեսակ մը հիասթափութեան են վերածուեր ։

Հիասթափութիւն ...

Հայուն հիասթափութիւնն ալ գի-տենք, որ քաղաքականութենէն կու-գայ, ինչպէս քաղաքականութիւնը աշխարհագրութենէն ։ Եւ մեր հոգի-ները քաղաքական ու աշխարհագրա-կան ազդակներու շնորհիւ կը լայնա-նան, կը ծաւալին, զայթակղիչ թը-ուիչքներով ծանրաբեռնուած կը սլա-նան պարապին մէջ, որպէսզի անպա-ւելի սայթաքումներով խորտակուին, փշրուին, ջախջախուին ։

Հարցուցէք ինծի՝ ինչո՞ւ Գերմա-նուհի եւ ոչ Հայ... Ջէ՞ որ հայ կինը գերազանցօրէն առաքինի է.... Թե-րեւս տասը մէջէն է սայթաքումիս պատճառներէն մեծագոյնը։ Եթէ կինս Հայ ըլլար, հաւանական է կեանքս այլ կերպ դասաւորուէր... Անտարակոյս, անոր հետ մէկ երազ կ'ունենայինք, մէկ բաղձանք ...

Այժմ ալ Ֆրանսուհի մը կանգնած է ճամբուս վրան՝ տաղեղ, հեւանդոտ, կ'ուզէ գրաւել ոսկիներով ... դայ-թակղութիւն ...

Միթէ՞ կրկին պիտի երթամ դէպի հիասթափութիւն ...

Ա՜խ, հա՛յր, հա՛յր, ինչո՞ւ ինծի չը-տուիր Խանասորի պայծառ հոգիդ, որպէսզի այսչափ ենթակայ չըլլայի սայթաքումներու։ Ի՞նչ եմ ես այժմ .. ի՞նչ կ'ուզէ հոգիս... Պատրանք մըն է, որ արիւնս կրակի պէս կը հո-սի երակներուս մէջ, հոգիս պաղ է սառոյցի նման եւ փոփոխական քամի-լիանի պէս։ Ո՞վ կրնայ ճանչնալ մէջս Խանասորի շառաւիղը ։

Եւ ո՞ւր կը տանին մեզ այս ախտա-ւոր հողմերը, որոնք կը տարտղնեն մեր հայրերու սրբութիւնները Եւրո-պայի մեծ քաղաքներուն մէջ, ուր մի-այն արհամարհանք կայ մեզի համար։

Մեր բոլոր սովորութիւնները տակն ու վրայ են եղեր... Մեր հայրերը ու-նէին իրենց յատուկ յարաբերութիւն-ները, ձեւերը, մտածելու յատուկ կերպերը, որոնք իրենց անհատակա-նութեան մասը կը կազմէին։ Անոնք գիտէին իրենց երթալիք տաժանելի ճամբան եւ հոգեկան նուրբ թելերով կապուած էին այդ ճամբու պահան-ջած դոհաբերութեան, անոր աչաւոր ժայռերուն հետ, նոյն իսկ իրենց պայ-քարի անգթութեան հետ ։

Երբ հայրս կը պատմէր, ես դեռ ե-րեխայ էի, բայց կը հասկնայի այն ժահացու վտանգը կռիւներու, որ մրրիկի պէս կ'անցնէր ժայռերու ու նովխներու վրայէն, բայց չէր հա-մարձակեր մտնել ուխտաւորներու հո-գիներուն մէջ։ Անոնց պղդապատեայ սրտերը եւ պղպատեայ հոգիները մեղկանալու տկարութիւնը չունէին եւ մահուան մրրկի չառաջը աւելի կը կարծրացնէր զանոնք՝ առանց ցաւի ընդունելու համար մահը։

Իսկ մենք... Տեսակ մը լուռ ողբեր-գութիւն չալկած՝ կը պարտինք արհա-մարհելի դառնալու համար։

՝ Մենք, վհատ հոգիներս, որ մրո-կան խուռնէներու նման առանց պայ-քարի մէջ մտնելու, միշտ մահուան նախազգացումը ունինք մեր սրտե-րուն վրայ սեղմած, պտոյտներ կը կատարենք աշխարհի երեսին՝ մեր ներքին մեղամաղձութիւնները վանե-լու համար ։

Մեզի համար կարծես այլեւս չկան կապողուրիչ արեւի ճառագայթներ. Աւզեղներու մթագնութիւն, թուիչքնե-րու անզօրութիւն, տեսակ մը ողորմե-լի տխրութիւն մտեր է մեր մէջ, եւ մենք՝ պայծառ ու դեղեցիկ գաղա-փարները կորուսած՝ յուսահատական վիճակի մը մէջ գալարուինք։

Հիասթափութի՞ւն... ի՞նչ իրա-ւունքով... Մեր ո՞ր զոհաբերութիւն-ները հասցուցին մեզի հիասթափու-թեան։ Ո՞ւր են այն արժանագրու-թիւնները, զոր դրոշմեր էր հայրենի-քի սէրը մեր հայրերու լարուած մը-կաններու տակ ։

Մեր հայրերը գացին եւ միասին տարին իրենց հոգիներու վրայ ծան-րացած բոլոր սրբազան պարտականու-թիւններու ցանկը ...

Իսկ մենք մնացինք բրբեւ... մեծ քաղաքներու փոշիներու մէջ թաւալող ճճիներ... Մեր ուղին կորսնցուցած

... չուարած չենք գիտեր՝ ունի՞նք պապայ թէ ոչ, եւ ո՞վ պիտի տայ մե-զի այդ մեր ապագան։ Հիւանդա-անձնասիրութիւնը կը կրծէ մեր հո-գիները, տեսակ մը վախկոտ պարծե-կոտութիւն կ'օրօրէ մեզ եւ անարժ-վայելքներ կը պատճառէ։ Մենք [...] ձեր ենք անհայրենիք հերոսներ [...] նաչխատ վաստակաւորներ՝ [...] զուած ու անզօր ։

Արդեօ՞ք մենք արժանի ենք հայր-նիք ունենալու ...

Մենք՝ Խանասորի անհարազատ զա-ւակներս ...

ՏԱՐՕԳԻՐ

ՆԱՄԱԿ
ՆՈՐ ՍԻՍԻ
ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԷՆ

․․ Խմբագիր «Ցառաջ»ի,

ՆՈՐ ՍԻՍ, 7 Յուլիս.— Մարտ [...] մեր որբ եւ չքաւոր աշակերտնե[...] ֆօնտին եղած հանգանակութեան[...] տացած էինք 3000 (երեք հազա[ր]) ֆրանքի չէք մը եւ զրկած ստացա[...] րը։ Նմանապէս 27 մայիսին ալ ստա[...] ցանք 3000 (երեք հազար) ֆրանքի [...] մը, ընդհ. գումար մինչեւ այսօր [...] տացած 6000 (վեց հազար) ֆրանք[...]

Ծինել տուած ենք 59 (յիսունինը) զգեստեղան - նստարան 70 (եօթանասուն) ֆրանքէն։ Գումար 4130 [...] րած էինք թէ 870 ֆրանքով կարել[...] պիտի ըլլայ հոգալ տարոց զգեստա[...] պիտոյքները։ Հարկ եղաւ զգեստա[...] պիտոյքներու յատկացնել 1100 [...] գար հարիւր) ֆրանք։ 770 (եօթ հա[...] րիւր եօթանասուն) ֆրանք ալ [...] խաղավայրի զանազան պէտքերու[...] յատկացուցինք։ Այսպէս մինչեւ [...] սօր ծախսուած է 6000 (վեց հազար) ֆրանք։

Ինչպէս գրած էինք, աւելորդ [...] ծանրանալ թէ մեր գերազոյն ճիգեր[...] կը թափենք, մանուկ մը աւելի կր[...] դացնելու։ «Ցառաջ»ի մեր զպրո[...] համար ըրած գնահատելի եւ [...] սանայի ծառայութեան մասին [...] վերջի հանդէսին 26 յունիս կիրակի[...] ծանրացաւ վարժարանիս տնօրէն [...] Դրիգոր Գուտուլեան ։

Շեշտեց թէ հեռուն ունինք մեծ [...] փոքր բարեկամներ, թէ «Ցառաջ»[...] բարեկամները յանուն նոր սերունդի [...] փրկութեան եղբայրական որքան [...] մոռանալի պարտք մը կատարեցին։

Ինչպէս գիտէք, գրած էինք թէ [...] որբ եւ չքաւոր տղոց 91ին դրամ[...] պաշտպաններ հայրենակցական [...] ութիւններէ եւ կրթասէր հայրենա[...] կիցներէ։ 87 աշակերտներ, 45ը ա[...] ջիկ եւ 42ը մանչ, պաշտպան չունի[...] ցան։ Շատ համեստ գումար մըն [...] մեր աշակերտներու տարեթոշակ[...] մանկապարտէզի աշակերտները կը վ[...] ճարեն 50 — 60 ֆրանք, իսկ նախա[...] կրթարանինը 80 — 125 ֆրանք ։

Ամավերջի հանդէսին ներկայ [...] նաեւ ամէնէն սիրուած ու յարգուա[...] հայր Ցօղոս - Արիս վարդապետ[...] լեցուեցաւ եւ հմուտ հոգեւորա[...] կանը, որ հիացումով արտայայտուե[...] ցաւ այս շրջանին ձեռք բերուած ար[...] դիւնքներու մասին։

Առանց յարանուանական եւ կուսակ[...] ցական խտրութեան, պէտք է ըսել թէ[...] բոլորը կը գնահատեն այս վարժարա[...] նի ուսման մակարդակը եւ տարուա[ծ] աշխատանքը ։

Պարագները կը քանդուին։ Եկեղե[...] ցին սպառած մըն է, ուր կ'ուսանի[ն] նաեւ մեր մանկապարտէզի 267 փոք[...]

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (110)

ՍՏԱՄՊՈՒԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Բազմութիւնը կորեց եւ երեսուն եարտայի չափ սրճարանէն հեռանալէ վերջ մայթի վրայ սպասեց ու նորէն խուռն դրաւ։ Ցաճախորդները իրա-րանցումի մասնակցելով, ոտքի ելած էին ու իրեն կը նայէին։ Ոստիկան մըն ալ երեւան ելաւ փողոցին անկիւնէն եւ սուլեց։ Լիքիտօփուլօսը եւ քանի մը հոգի սկսան հալածել զինքը։ Սուի-ոին մէկ կողմ հրեց անոնցմէ մէկը որ իրեն մօտեցած էր եւ թեւերը կուրծ-քին վրայ սեղմելով, սկսաւ վազել՝ իր կեանքը փրկելու համար՝ բառին բո-վանդակ իմաստով։

ԳԼՈՒԽ 23

ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ

Աջ կողմէն փողոց մը մտած էր. նորէն աջ դարձաւ ու հասաւ նեղ ճամ-բայ մը որ հեւդհեւ զինքը կը հեռա-ցնէր ծովափէն։ Անմիջապէս հասկցաւ թէ սխալ հաշիւ ըրած էր, որովհետեւ իր զիմացը կ'ուռ դարիվեր փողոց մը. շատ դժուար պիտի ըլլար իրեն համար բլուրն ի վեր վազել, մանա-ւանդ որ բազմութիւնը դեռ կը հալա-ծէր զինքը։ Սակայն եւ այնպէս շատ քիչ թիւով անցորդներ կային ճամ-բուն վրայ եւ կրնար պատարօրէն չա-բունակել իր շնչասպառ վազքը։

Բլուրին գագաթը հասնելուն արագ նայուածք մը նետեց իր ետեւէն ե-կողներուն։ Ամէնէն աւելի իրեն մօ-տեցած էին ոստիկան մը եւ նիհարա-կազմ երիտասարդ մը։ Անոնց ետեւէն կուգար երկրորդ ոստիկան մը, իսկ աւելի հեռուն կը տեսնուէին Մթերա-նոցին անօրէնն ու քանի մը ուրիշ խափշփուրներ։

Ո՞րքա՛ն կառչած էր այդ սրիկայ Լիքիտօփուլօսին դէմ ու ինչպէ՛ս կ'ա-նիծէր զայն հիմա։ Ի հարկէ շատ հաւ-կնալի էր որ ան այդ իրարանցումին գլուխն անցնէր ու վայնասուն մը փրցնէր, նկատելով որ Սուլիոին պէտք եղածէն աւելի հետաքրքրուած էր Մթերանոցին ներքին գործերով, բայց ի՞նչ չար բախտ որ անիկա իրեն ժամադրավայր նշանակած պիտի ըլ-լար Աթէնէ սրճարանը եւ հոն պիտի գտնուէր այդ իրիկունը։ Սակայն յան-ցաւորը դարձեալ ինքն էր, քանի որ երբեք միտքէն անցուցած չէր այդ հաւանականութիւնը, մանաւանդ որ Արիֆէն իմացեր էր թէ յոյն առեւ-տրականութիւնը ընդհանրապէս այդ ճաշարանը կը յաճախէին։ Թօփհանէի փողոցին անկիւնն էր ան, ուրեմն շու-կային ճիշդ կեդրոնը։ Ինչպէ՛ս մոռ-ցեր էր թէ անօրէնը չարաթը երկու անգամ այդ թաղը կուգար զանազան գործերու համար։ Եւ սակայն հիմա ժամանակը չէր այդ սխալներուն մա-սին մտածելու։

Ցանկարծ աչքին զարկաւ կամարա-կապ փողոց մը։ Ժամքէն շեղեցաւ ու անմիջապէս փողոցէն ներս վազեց ։ Միւս ծայրը հասաւ, բայց զինքը հա-լածողները հեւդհեւ կը մօտենային իրեն։ Դուրս ելաւ ու մտաւ աջ կող-մէն վրայ բացուող ուրիշ ճամբայ մը որ մինչեւ Բերա կ'երկննար ։ Դըժ-բախտաբար նորէն արգելքի մը հան-դիպեցաւ, որովհետեւ փողոցին ան-կիւնը, խանութի մը առջեւ աճուրդ մը տեղի կ'ունենար այդ պահուն եւ բազմութիւն մը հաւաքուած էր այն-տեղ։ Երբ զինքը հետապնդողներն ալ այդ վայրը հասան, աճուրդը ցրուե-ցաւ, իրարանցումը սաստկացաւ եւ յաճախորդներն ալ խառնուեցան ա-նոնց։ Հիմա երեսուն հոգինոց բազ-մութիւն մըն էր որ կը հալածէր զին-քը։ Ոստիկանն ու նիհարակազմ երի-տասարդը — այս վերջինը մարդիկի մը տպաւորութիւնը կը թողուր— ա-մէնէն առջեւը կը գտնուէին։ Ցոյնը շատ ետեւ մնացած էր։ Ափսո՛ս, որ Լիքիտօփուլօսը զինքը ճանչցած էր. երանի թէ իր հագուստները քարտու-ղարէն հետ փոխած չըլլար, որովհե-տեւ այդ ծպտումն էր բուն պատճա-ռը այն տարօրինակ կացութեան որուն մատնուած էր հիմա։ Եթէ սովորէն պահած ըլլար իր չարժավարի տարա-զը կամ նաւաստիի հին զգեստները, երբեք հաւանական չէր որ ճանչցուէր։ Մինչդեռ քարտուղարին զորշագոյն հագուստը շատ կը նմանէր իր քաղա-քացիի հագուստին զոր կը հագնէր երբ առաջին անգամ կ'այցելէր Մխա-խոսի Մթերանոցը։ Բնականաբար Ցոյնը անմիջապէս ճանչցած էր զին-քը ։

Նորէն ձախ դարձաւ ու մտաւ նեղ ճամբայ մը, Ցափարակ փողոց մըն էր ուր կրցաւ աւելի դիւրութեամբ յառա-ջանալ։ Բարեբախտաբար երկար տա-րիներու զինուորական մարզանքը ու-ժով եւ ճկուն երիտասարդ մը պատ-րաստած էր։ Երկու օրէ ի վեր սար-սափելի կերպով կը չարչարուէր, բայց եւ այնպէս նախորդ գիշերը կրցեր էր քանի մը ժամ քնանալ Ներ-ջինիին բանտը. յետոյ խաղաղ քուն մը քաշած էրբրիտանական դեսպանա-տանը, իսկ այդ օրը բաւական մը իր յոգնութիւնը առած էր Խասքէօյի կալուածային մէջ։ Հետեւաբար շատ աւելի կազդուրուած վիճակ ունէր [...] մը քան որեւէ ատեն՝ իր առաջին [...] բախտախնդրութիւններէն եւ Եէտի Գուլէէ [...] սարգէն ի վեր։

Փողոցին ծայրը հասնելով [...] որ արդէն եկեր էր Եիւքսէք Գալտ[ը]րըմ կոչուած զառիվերը։ Այս վերջ[ի]նը զրեթէ տարբերութիւն չունէր [...] միւս զովնուի ճամբաններէն [...] անցեր էր քանի մը վայրկեան առաջ [...] Իւրաքանչիւր սանդղամատ մէկ եար[...] տա լայնք ունէր։ Ցանկարծ նշմարեց [...] որ ոստիկան մը կը մօտենար իրեն, բայց արագ շարժումով մը երկու մա[...] վար իջաւ. յետոյ կառչեց անմիջապ[էս] պէս թէ մարդը կրնար իր ճամբան կտրել։ Նորէն ետ դարձաւ ու այս[...] բլուրն ի վեր վազել։ Երբ հասաւ [...] կիւնը այն նեղ փողոցին որ Եիւքսէ[ք] Գալտըրըմ բերած էր զինքը, նշմարեց [...] որ քանի եարտայի հեռաւորութեան մէջ [...] կորսնցուցած էր։ Մարդիկի երեւոյ[...] թով թուրք երիտասարդը շատ ետ մնա[...] ցած էր Սուլիոին ետեւէն վազող [...] բազմութիւնը եւ հեւդհեւ կը մօտե[...] նար իրեն։

(Շար.)

րիկները, 147 մանչ 120 աղջիկ։ Հոգաբարձութիւնը եւ տնօրէնը աշխատանքի լծուած են ունենալու համար եկեղեցի եւ մանկապարտէզ։ Հակառակ տնտեսական ճգնաժամին եւ տիրող անգործութեան, վստահ ենք թէ հնոտինները դառնուած մեր բարեկամները պիտի չմոռնան Նոր-Սէբի որբ ու չքաւոր տղաքը եւ անոնց քանդուելիք բոյնը եւս օր մը դարձեալ պիտի շինուի։

Հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Ա. Րաֆայէլեան, ատենադպիր՝ Ս. Գարակէօզեան։

Յ. Գ.— Մեր տնօրէնը այցելեց Թաղեառին եւ ինչպէս պիտի տեսնուի ներփակ ցանկէն, յաջողած է 3635 պաղեստինեան դահեկան հանգանակել մանկապարտէզի եւ եկեղեցւոյ շինութեան համար։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 11 յուլիս (Յառաջ).— Անցեալ շաբաթ երեկոյ Կապոյտ Խաչի Իսիմեան դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողով էր հրաւիրած Կ. Խաչը, Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէն, Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութիւնը, եւ Իսի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը։ Օրակարգն էր սրահի ընդարձակման եւ բեմի շինութեան հարցը։ Տեղի ունեցաւ ժամը 9ին, դպրոցի սրահին մէջ։ Ներկայ էին բաւական թիւով ընկերներ, Խաչուհիներ, կամաւորներ եւ Երիտասարդաց Միութենէն մէկ հոգի։

Ժողովը ամիջապէս անցաւ օրակարգի եւ որոշեց սրահը ընդարձակել եւ շինել փոքրիկ բեմ մը։ Ներկայացումներու եւ ուրիշ հանդէսներու ծառայելու համար։ Սրահի ընդարձակման գործը 3500 — 4000 ֆրանքի կը կարօտի։ Ժողովականները նիւթական աղջեւ կանգ չէին առներ եւ ամիջապէս ձեռնարկեցին հանգանակութեան.— «300 ֆրանք ինծի, 150 ալ ինձմէ, 200 ինծի գրեցէք» եւ առհասարակ վայրկեանի մէջ գոյացաւ 2500 ֆրանքի գումարը։ Ժողովը տաք մթնոլորտի մէջ տեղի ունեցաւ։ Գ. Գէորգ Շահինեան (կամաւորներէն) նոյնիսկ կ'առաջարկէր հանգանակութիւնը 10 — 12.000 ֆրանքի հասցնել եւ դպրոցի համար հող մը գնել։ Ուրիշներ ալ ձայնակցեցան։ Ի տես այս զոհողութեան, ես ալ համոզուեցայ որ կարելի է հող գնել եւ դպրոցի սրահ մը շինել։ Եթէ ժողովականներու թիւը գոնէ հարիւր հոգի ըլլար, վստահ եմ որ այդ օրը նուէրներու գումարը 5000ի կը հասնէր։ Հանգանակութիւնը շարունակելու համար ընտրուեցաւ յանձնախումբ մ,— պարոններ, Գէորգ Շահինեան, Մարտիրոս Տէրտէրեան եւ ընկեր Կարապետ Թոփալեան։

Թղթակից

ԾԻԾԱՂ

** Վաճառական մը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ մէկու մը, որուն խանութէն մեծաքանակ իրեղէն գողցուած է. «Էհ, անցած ըլլայ, ո՞րչափ վնաս ունիս»։

Միւսը.— Բարեբախտաբար օր մը առաջ բոլոր ապրանքներուս վրայ հարիւրին 50 զեղչ ըրած էի, որով վնասս այնչափ զգալի չէ»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 11 Յուլիս.— Ամրան եղանակին, Սէնթ Անտրէի հովասուն պարտէզը դարձած է ամէնէն կարեւոր ժամադրավայրներէն մէկը Մարսէյլի հայրենասէր դասակարգին։ Շաբթուան տաժանակիր աշխատանքէն վերջ, մեր հայրենակիցները, լքած քաղաքի ախտալից մթնոլորտը, կը քալեն մօտակայ արուարձաններու դալարէտ պարտէզներն ու դաշտերը եւ հայրենասիրական ջերմ շրջանակ մը ստեղծելով, կ'ոգեւորուին հայրենի աւանդութիւններու եւ յիշատակներու ոգեկոչումով ու իրենց կեանքին մէջ կը փարատեն առօրեայ բազմատեսակ հոգերու ժանւանքը։

Հայրենակցութեան քաղցր օրուան մը հաճոյքը ընծայելու մտահոգութեամբ, Կապոյտ-Խաչի Պուլվար Օտոյի մասնաճիւղը յուլիս 10ի կիրակին, Սէնթ-Անտրէի ծանօթ պարտէզին մէջ սարքած էր դաշտահանդէս մը։ Ժողովուրդը, ուրիշ առթիւ ըմբռնած ըլլալով Կապոյտ Խաչի հանդէսներուն բացառիկ վայելքը, անհամբեր կը սպասէր հանդէսին, թէ Կապոյտ Խաչի ազգանուէր նպատակին աջակցելու եւ թէ իրենց հայրենավառ ըղձացումները յագեցնելու։

Դժբախտաբար Մարսէյլի անտանելի, փոշեխառն քամին՝ «Միսթրալ»ը մեծապէս արգելք հանդիսացաւ ժողովուրդին։

Այսուհանդերձ բաւական թուով հայրենակիցներ ժամանակէն առաջ փութացած էին հանդիսավայր։

Ընկերուհի Քիպրիթճեան բացաւ հանդէսը սանուհիներու երգչախումբին «Մեր Հայրենիքով» որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։ Յետոյ ամփոփ եւ իմաստալից ճառով մը բացատրեց Կապոյտ Խաչի նպատակը, թուեց անոր մատուցած անգնահատելի ծառայութիւնները հայ մատղաշ սերունդին ազգային դաստիարակութեան ու հայ մշակոյթի բարգաւաճման համար ու չխնայեց այն պարտականութիւնները որ կոչուած են կատարելու խաչուհիները ապառնիին։

Կապոյտ Խաչը նմանցուց Արարատի կատարին վրայ կախուած մշտավառ կանթեղին, բայց անոր անհատնում ձէթը փոխանակ վերջինին նման Լուսաւորիչի արցունքներէն գոյանալու, գոյացած է հայ կնոջ մշտահոս արցունքներէն։ Կապոյտ Խաչը այն ազդակն է որ պիտի առաջնորդէ հայ կինը ճշմարտութեան ուղիէն, պիտի հարթէ անոր թերութիւնները եւ արթնցնէ անոր մէջ զոհաբերութեան ոգին։

Եղան քանի մը գեղեցիկ արտասանութիւններ ու մեներգներ սանուհիներու կողմէ, բոլորն ալ յաջող՝ արժանանալով ներկաներու ծափերուն։ Թող ներեն եթէ զանց կ'առնեմ իրենց անունները։ Գ. Տէրտէրեանի բարձրախօսը, հանդէսի ամբողջ տեւողութեան, կը հնչեցնէր հայկական եւ եւրոպական գեղեցիկ եղանակներ։ Հանդէսին զարդերէն մէկն էր նաեւ սանուհիներու երգչախումբը որ գեղեցիկ ներդաշնակութեամբ մէջ ընդ մէջ երգեց Գ. Կառվարենցի «Կ. Խաչի քայլերգը» եւ ուրիշ հայրենասիրական ու գեղջկական ընտիր կտորներ։ Սանուհիներու գեղջկական պարերը, հայրենի տարազներով, մեծ ոգեւորութիւն պատճառեցին։

Յետոյ բեմ բարձրացաւ օրուան բանախօսը, Տիգէշ Քէնէ Մխիթարեան որ գեղեցիկ ճառով մը բացատրեց հայ կնոջ դերը մեր պատմութեան մէջ։ Թուեց Արշակունիներու, Բագրատունիներու այլ ժամանակաց Ռուբինեանց ժամանակաշրջաններն կարգ մը ականաւոր հայ կիներու կատարած անմոռանալի գործերը ընդհանրապէս ազգային եւ մասնաւորապէս մշակութային ճակատին վրայ։ Յորդորեց խաչուհիներուն բնաւ չընկճուիլ ներկայ պայմաններէն եւ անյողդողդ շարունակել իրենց վստահուած պարտականութիւնը՝ յոյս ներշնչելով որ անոնց կամքին դիմաց ամէնէն զօրաւոր արգելքներն անգամ կը խորտակուին։ Այս ոգեւորիչ բանախօսութիւնը ունկնդրուեցաւ մեծ գոհունակութեամբ։

Վիճակահանութեան ձեւով աճուրդի դրուեցաւ խաչուհիներու կողմէ ասեղնագործուած գեղեցիկ ձեռագործ մը եւ կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին սպառեցան երկու հարիւրէ աւելի տոմսեր։

Հանդէսի վերջաւորութեան, Պուլվար Օտոյի Հ. Յ. Դ. «Արամեան» թատերախումբը յաջողութեամբ բեմադրեց «Երկու Ծայրայեղներ»ը ծիծաղաշարժ զաւեշտը։ Ընկեր Ա. Յակոբեան ստանձնած էր ծոյլ ծառային դերը զոր կատարեց շատ բնականութեամբ։ Ընկերը Մարսէյլի մեր ամէնէն յաջող կատակերգակն է, օժտուած երգիծական իմացականութեամբ։ Դժբախտաբար շատ մը նման տաղանդներ զրկուած՝ մշակուելու եւ զարգանալու հնարաւորութենէն, դատապարտուած են իրենց սաղմին մէջ խեղ ցամքելու։

Միւս դերակատարներն էին Վ. Յակոբեան, Ա. Ալաջեան եւ Արմենակ, որոնք բոլորն ալ անթերի կատարեցին իրենց դերը։

Նախագահուհին քանի մը շնորհակալական խօսքերով փակեց հանդէսը եւ ներկաները մեկնեցան տպաւորուած։

Թղթակից

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐ

Գրած էինք թէ քլորի գործարան մը բացուած է Իզմիթի մէջ (Նիկոմիդիա)։ Տնտեսական գործավարը այս առթիւ ճառ մը խօսելով ըսաւ.

— «Մեզի համար մեծ հաճոյք մըն է խորհիլ թէ այս գործարանը առաջին քայլը պիտի ըլլայ հնգամեայ քիմիական ծրագրին համար։ Երկրորդը՝ հասիտ սիւլֆիւրիքի գործարանը Զոնկուլտաքի շրջանակին մէջ պիտի հաստատուի եւ այսպէսով քիմիական համադրութեան ծրագիրը ամբողջացուած պիտի ըլլայ։

Քլորի գործարանը թուղթի եւ արուեստական մետաքսի ճարտարարուեստին օգտակար ըլլալէ զատ, երկրին պաշտպանութեան ալ պիտի ծառայէ։ Խաղաղութեան համար աշխատելով հանդերձ, պէտք է պատրաստ գտնուինք հակամարտկային յարձակումներու դէմ։ Այս գործարանը վերանորոգ պարագաներու մէջ պէտք եղած միջոցները պիտի տայ մեզի»։

Գործավարը բացատրելով գործարանին արտադրական կարողութիւնը, ըսաւ թէ գործարանը 2 միլիոն [illegible] պիտի ըլլայ, տարեկան 4 հազար թոն աղ, 2 հազար թոն կրաքար եւ 10 հազար թոն հանքածուխ պիտի սպառէ, եւ տարեկան 7 — 800 հազար ոսկիի արժէքով ապրանք պիտի արտադրէ։

*** Հանրօգուտ շինութեանց գործավարը Իզմիրէն Աղիգէ երթալով, աչքէ պիտի անցընէ Աղիգէ փապուղին, որուն շինութիւնը 1,225,000 ոսկի պիտի արժէ։ Այս փապուղին ելեկտրական կառապարժերու յարմարելու համար լայն բացուած է։

Մաքսերու եւ մենաշնորհներու գործավար Գ. Ալի Ռանա ալ նոյն օրերուն Իզմիր երթալով պիտի քննէ 600 հազար ոսկիի շինուելիք ծխախոտի մթերանոցի գործը։

Օգոստոս 20ին Իզմիրի ցուցահանդէսը բանալու համար, Իզմիր պիտի երթայ վարչապետ Գ. Ճէլալ Պայար, ընկերակցութեամբ տնտեսական եւ երկրագործական գործավարներուն։

ՏԽՐՈՒՆԻ

Յուլիս 8ին Պոլսոյ մէջ մեռած է երիտասարդ երգչուհի մը, Օր. Գոհարիկ Գարբիսեան, որ Փարիզի մէջ ալ ծանօթ էր։

Մատաղ տարիքէն Գոհարիկ Գարբիսեան կ'ունենայ երաժշտական յատկանշական ձիրքեր, զորս տարիներու մարզելով կը տիրանայ գեղարուեստական բացառիկ խառնուածքի մը։ Մասնաւորաբար ընդունակութիւն ցոյց կուտայ թատերական եւ գուսանական գործերու մէջ, եւ ի վերջոյ կուտայ իր հիմնական երգահանդէսը վեց տարի առաջ, [illegible] մէջ, ուրկէ յետոյ կ'անցնի Փարիզ։

Այստեղ կ'աշակերտի հռչակաւոր արուեստագէտ Փանզէրայի, եւ կուտայ երգահանդէս մը որ ջերմապէս գնահատուեցաւ մամուլէն կողմէ։ Յետոյ Պոլիս կը վերադառնայ եւ կը հիմնէ երաժշտագիտական մասնաւոր դասընթացք մը, հետզհետէ աշակերտներու հոյլ մը համախմբելով իր շուրջը։

1934էն ի վեր կուտար նուագահանդէսներ, որոնց վերջինը՝ անցեալ տարի, իր կարապի երգը եղաւ։ Զօրաւոր, տաք եւ երանգաւոր ձայն ունէր։ Ծանօթ էր նաեւ իբրեւ կրթական աշխատաւորուհի։ Կարեւոր շրջանէ մը ի վեր կը դասախօսէր իր նախասիրած ճիւղերը, Էսայեան վարժարանի մէջ։

Վերջերս սկսած էր հետեւիլ [illegible] աշխատանքներուն, եւ այդ հաստատութեան բոլոր ականաւոր հիւրընկալութիւնները կը գնահատէին զինքը։

Եւ ծանր հիւանդութենէ մը վարակուած ըլլալով, հօթը ամիսէ ի վեր կը դարմանուէր Ազգ. Հիւանդանոցին մէջ, բայց անօգուտ։ Կը թողու ծերունի մայր մը։

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՆՈՂ ՎԷՐՔԸ

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (9 Յուլիս).

— «Ուշագրաւ է քրտական ապստամբութիւնը որ կրկին ծայր տուած է Տէրսիմի մէջ։

Ամէնէն առաջ յայտնենք թէ կատարելապէս ճիշդ է լուրը։ Այսպէս, բացի մեր թղթակիցէն եւ զանազան աղբիւրներէ, ահա նոյնինքն Թուրքիոյ վարչապետը որ պաշտօնապէս խոստովանեցաւ ըմբոստութեան գոյութիւնը, Ազգային Ժողովի Յունիս 29ի նիստին։

«Այդ ուրիշ նիւթ մը, որուն մասին կ'արժէ կարեւորութեամբ խօսիլ ձեզի։ Տէրսիմի խնդիրն է այդ։ Քանի մը անգամ մանր-մունր ընդհարումներ տեղի ունեցան» («Ճումհուրիէթ» 30 Յունիս 1938)։

Այսպէս, ուրեմն, ոչ մէկ տարակոյս լուրին ճշդութեան մասին։ Կարեւոր պարագայ մըն է այս, որովհետեւ մեր մէջ հակում կայ հաւատ [illegible] ամէն անհաստատ տեղեկութեան որ կը վերաբերի Թուրքիոյ։ Մանաւանդ երբ խնդրոյ առարկայ է քրտական հարցը, պատասխանը պատրաստ է երեւնելու.— շահագրգռուողները նստած տեղը լուր դարբնած են. տակաւին անգամ չէ շարժած, ուր մնաց հազարաւոր զէնք...։

Կարելի՞ է, սակայն, շարժումը պիտի կրնա՞յ տեւել եւ ժամանակ ցնցում առաջ բերել Թուրքիոյ մէջ։

Հակառակ իրերը քանի մը մանր-մունր ընդհարումներու վերածելու իր ճիգին, վարչապետ Ճէլալ Պայար անուղղակի կը խոստովանի թէ շարժումը կարեւորութեան աւելի լայն ու խոր է։

Այսպէս, տեղ մը կը յայտնէ թէ «բաղդատմամբ անցեալ տարուան, այս տարի աւելի շատ ուժեր հաւաքած ենք հոն»։ Ուրիշ տեղ մը թէ՝ «Մեր բանակը մասնաւոր առաջադիմութեամբ պիտի ընէ Տէրսիմի շրջանակին մէջ։ Այս առթիւ, բանակը պաշտպանութեան պիտի ստանձնէ Տէրսիմի համար եւ ընդհանուր մաքրագործումով մը աջակցելով զապիկ ուժերուն, այս խնդիրը արմատապէս պիտի փակէ նոյն» («Ճումհուրիէթ», 30 Յունիս եւ «Սոն Փոսթա» 1 Յուլիս 1938)։

Հասկնալու համար ամբողջ իմաստը այս տողերուն, հարկ է նկատի ունենալ որ երկու տեսակ ուժ կայ Տէրսիմի մէջ.1. զապիկ ուժեր, որ, ինչպէս անունը կը ցուցնէ, ժանտարմայ կը գտնուին Տէրսիմ։ 2. Բանակը, որ այլ պաշտօն ունի եւ այդ տեղ կը գտնուի։

Ճէլալ Պայարի յայտարարութիւնէն որոշակի կ'երեւի թէ՝

Նախ զապիկ ուժերը «շատ աւելի» են այս տարի։ Ուրեմն, տրամաբանօրէն կը հետեւի թէ ըմբոստութիւնն ալ «շատ աւելի» ծաւալուն դարձած է։

Երկրորդ, հակառակ աւելցած ըլլալուն, այս ուժը չէ կրցած զսպել շարժումը, եւ Անգարա պէտք տեսած է, ամբողջ բանակ մըն ալ օգնութեան ղրկելու։

Մի ըսէք թէ բանակը հերթական ռազմափորձն է որ պիտի կատարէ։ Որովհետեւ, Տէրսիմի ընտրութիւնը իբրեւ ռազմափորձի վայր, ինքնին որքէն պերճախօս է։ Չէ՞ որ վայրի ընտրութիւնը միշտ կը կատարուի քաղաքական նկատառումով. Օրինակ, [illegible] տարի առաջ երբ Մուսոլինի իր ճառին մէջ ակնարկեց «Ափրիկէի եւ Ասիոյ հողերուն որոնք պէտք է մաս կազմեն հռովմէական կայսրութեան», Թուրք սպարապետը անմիջապէս Իզմիրի շրջանը ընտրեց իբրեւ ռազմափորձի դաշտ։

Աւելի հիմնական կէտ մը։ Բանակը միայն ռազմափորձ չպիտի կատարէ Տէրսիմի մէջ, այլ եւ «ընդհանուր մաքրագործում» (թարամա), ինչպէս կը շեշտէ Ճէլալ Պայար, պիտի կատարէ, որպէսզի «զապիկ ուժերուն աջակցելով արմատէն փրցնէ նետէ այս խնդիրը»։

Այլ ծակող է, չէ՞, այս խօսքերուն անհասարակութիւնը։ Կը նշանակէ թէ զապիկ ուժերը որոնք անշուշտ կարեւոր են, ի վիճակի չեն «արմատապէս փրցնելու» խնդիրը եւ այս գործողութեան համար հարկ զգացուած է որ բանակը աջակցի՝ «ընդհանուր մաքրագործում» մը կատարելով, այսինքն ջարդելով անխնայ։

Ինչպէս կը տեսնուի, եղածը սովորական խլրտում մը չէ, այլ շատ լուրջ ու կազմակերպուած գործ մը։

Ու սակայն, այս չէ խնդիրին ցաւոտ կողմը։ Որովհետեւ, ինչ պատրաստութիւն ալ տեսած ըլլան Թիւրքերը, կասկած չկայ թէ պիտի ջախջախուին ի վերջոյ։ Անհամեմատ են երկու կողմին ուժերն ու միջոցները։ Մէկ բանակ չբաւէ՞ց, երկրորդը, երրորդը կը փութացնէ Անգարա եւ նորէն կը ճըզմէ։

Բուն ցաւը հոն է որ, հակառակ ամէն դաղումի, քրտական վէրքը կը շարունակէ բանիլ եւ այս ընթացքով դեռ երկար ատեն պիտի բանի։

Յետադարձ ակնարկ մը՝ եւ արդէն մեր աչքին առջեւ կը փռուի պարբերական պոռթկումներու շարքը.— Շէյխ Սայիտի ըմբոստութիւնը, Արարատի շարժում, Տէրսիմ թիւ 1, Տէրսիմ թիւ 2։ Ուրեմն 4 մեծ ընդվզում՝ 15 տարուան ընթացքին, թող ղկանայս եւ զմանկտիս...։

Արդ, ամէն անգամ որ հուրով եւ սուրով ընկճուեցաւ շարժումը, Անգարա հպարտութեամբ յայտարարեց թէ ամէն ինչ վերջացած է։ Մինչդեռ, հազիւ քանի մը տարի անցած, արդէն իսկ նոր մը ծայր տուաւ, միշտ կրկնելով նոյն պատմութիւնը։ Կը նշանակէ թէ վէրքին արմատը այնքան խոր ու բազմաճիւղ է, որ ոչ թնդանօթ կրնայ հասնիլ անոր, ոչ կախաղան, ոչ ալ սուրին։ Ընդհակառակն, արմատը հետզհետէ հասակ կը նետէ լայնքին ու երկայնքին»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԱՒԱՌԱՑԻ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Իր ներսն էր այս գեղեցկութիւնը։ Շատ խորունկը մնացած էր իր սրտին, մոռցեր էր զինքը։ Ու հիմակ, շատ մը անուններ պատկերներու պէս իրարու կը յաջորդէին, «Արտաշէս, Տիգրան, Վարդգէս, Սաթենիկ, Հայկանուշ...» Ամէն մէկը լոյսով կը ծընէր, ու իր ձայնը կը քաղցրանար, երբ կը հնչեցնէր զանոնք իր բերնին մէջ։ Այս անունները, հայրենիքի մը լոյսերուն ծիրանիովը կը բացուէին։ Կարծես անոնք ապրուած իր կեանքին մէջ, երբ նորէն իրենց տեղը կը գտնէին, իր սիրտը բան մը կը զգար յաւիտենականէն։

Տարօրինակ ձայնով մը, իր կինը կանչեց սպասուհիին, ու քանի մը անհասկնալի բառեր պմռտաց։

Սարսուռ մը։ Ու սրբուեցաւ պատկերը իր աչքերէն։ Ծանր բան մը ինկաւ կուրծքէն սրտին խորը։ Գարոն Գարտէզեան հառաչեց ու գոցեց աչքերը։ Հնացած գեղեցկութեան հրաշալիքը, գերեզմանի մը կը նայէր։

Լռութիւն։ Պահիկ մը միայն։ Ու իր կնոջը ու աղջիկներուն ձայնը, նորէն տունին տուաւ տարօրինակ մթնոլորտ մը։

Գարոն Գարտէզեան երբ խօսեցաւ իր կնոջը հետ, կարծես բան մը վիրաւորուած էր իր սրտին մէջ։

※

Արփինէ երբ մինակ կը մնար տունին մէջ, վայրկեանները կը փոխուէին իրեն համար։ Կը սիրէր այս պահերը, ինքզինքը կը մոռնար, ու կը նստէր բակին նայող պատուհանին առջեւ։ Ասանկ վայրկեանները իրենց մտմտաւոր խորհուրդը ունէին։ Իր կեանքին վրայէն կ'անցնէր անգամ մը։

Ասանկ պահերու իր աչքերը կը մեծնային։ Լռութեան կ'ուզէր թափանցել իր աչքերով։ Կ'ուզէր վառել զան։ Իր սրտին կրակը կ'ուզէր լեցնել հոն, ու կը նայէր, կը նայէր, կը նայէր։ Կ'ուզէր բան մը տեսնել, տուներ մը միայն, թեթեւ, թափանցիկ, ստուերի նման բան մը, շարժում մը աղօտուր։ Ու կը նայէր։ Աչքեր կը լեցուէին, որովհետեւ սրտէն եկող ճառագայթներով, ղողացող հօրիզոն մը կը ձեւաւորուէր, ու յուզումի մը հոսումին մէջ, կը մեռնէր իր տղուն ստուերը։

Ստուեր մը։ Իր սրտին հրաշքը։

Ո՞ւր էր իր տղան։ Որո՞ւ հարցնէր։ Մէկը որուն բան մը չկրցաւ ըսել։ Ու հիմակ, լռութեան մէջ կը փնտռէր իր զաւակը, ու ինքնամփոփումի պահերը կը սիրէր։

Բայց այդ օրը, Արփինէ, տանտիկնոջը հետ խօսած ատեն, զարմանալի թրթռում մը տեսաւ անոր աչքերուն մէջ։ Երբեք ասանկ տեսած չունէր անոր աչքերը։ Անոնք այս անգամ տխուր էին ու երեւ ալ չէր խնդար։ Բան չհասկցաւ։ Բայց ամպ իջաւ իր սրտին մէջ, ու տանտիկինը երբ լմնցուց իր ըսելիքը, իրենց աչքերը իրարու վրայ մնացին, այնպէս որ, ուրիշ աւելի խորունկ ստուեր մը իջաւ իր սրտին մէջ՝ մահուան պէս պաղ։

Ի՞նչ կար։

Ինք բոլորն ալ կը սիրէր տունին մէջ, ու կը մեղքնար, կը հառաչէր՝ երբ մէկը տխուր էր, բան մը ունէր սիրտկոտրուած, կամ, բան կը պատահէր տունին մէջ, ու խօսելու տեղ՝ կը կախէին իրենց գլուխը ամէնն ալ տրտում տխուր։ Ինքը չէր կարծեր որ մայր մը կրնար ունենալ ասանկ նայուածք։ Աչքերը մայրերուն համար՝ լոյսի աղբիւրներ էին, ուրկէ բոլոր լոյսերը՝ դուրս կուգային՝ մաքրուած ու շողշողուն։ Ու ինչո՞ւ կրնար տխուր բաղդատութիւն մը ընել տիկին Զարմիկի համար։ Ինք, տանտիկնոջ կը սիրէր, ու կ'ուզէր՝ աղուոր ու փայլուն բառերը գործածել՝ տունին պայծառութիւն տալու համար։

Ու հիմակ, իր սրտին մէջ բան մը մնացած էր, ու կը նեղուէր, կ'ուտէր ան իր մարմինը։

Իր ճամբորդութեան շրջանը ըրած Արփինէ։ Սիրտ այրող բաներ շատ տեսած էր, հանդիպած էր նայուածքներու ամէնէն դէշին, բայց իր տանտիկնոջ նայուածքը ուրիշ բան էր։

Կախ մը...

Կախ՞ւ։

Մայրերը շուտով կը հասկնան այս կախը։ Ու իր մաքին մէջ ուրիշ տառապանքներ արթնցան։ Իր տանտիկնոջ ձայնը այս պահուն՝ հնչեց, արձագանգեց ու մտաւ իր միտքերուն մէջ։

Այս ձա՞յնը։

Միտքը ինկաւ։ Զարմիկը չէր հաներ ու կը լսէր քիչ մը վիրաւորուած, երբ տիկին Զարմիկ կը կանչէր իր տղուն՝ պարզ խօսակցութիւն մը ըրած ատեն իր հետը։ Յետոյ երբ առանձնութեան մէջ մտիկ կ'ընէր անոր կոկորդին մէջ փոթորկող ձայնը, տակնուվրայ կ'ըլլար։

— «Իմ աչքերուս նայէ անգամ մը, ես քու մայրդ եմ», ըսած էր անգամ մը տիկին Զարմիկ իր տղուն։

Այս տեսարանը կը յուշէր հիմակ ու կը տեսնէր՝ թէ ո՞վ էր այդ մայրը։

Ու — «Մայրերու կախը», մրմնջեց Արփինէ։ Որովհետեւ չէր կրնար խօսիլ ու բան ըսել մէկուն, գլուխը կախեց։

Սակայն, մօր մը պէս սիրելու պէտք ունէր ինք այս տունին տղան՝ քիչ մը խնթեցնելու համար իր սիրտը, ու եղած էր մայրերուն ամէնէն արտայայտիչը, ամէնէն ճշմարիտը։

Այս սէրն ալ կը գլանային իրեն։

✕

Երկու սէրեր։

Երկու սրտերու վազքը կը խառնուէր իրարու, ու մէկը միւսը կը ծընէր, կը հասցնէր՝ մօր մը ծիծերուն կաթին պէս։ Այս տանը ափ մը մթնոլորտին մէջ, երկու սրտեր կը թրթռային, երկու մայրերու սիրտերը կը փնտռէին իրենց երկինքը։ Ու հիմակ, իր տունը նեղ կուգար տիկին Զարմիկի համար։ Իր սպասուհիին հանդարտութիւնը, անոր ուրախութիւնը ու շարժուձեւերը կը նեղէին զինքը։ Ո՛ւր որ կը դնէր ոտքը, կարծես անոր շուքը կը խաղար հոն։ Ան, իրմէ առաջ, հասած էր իր երթալիք տեղը։ Ու կը կենար երբեմն, կը մտմտար, ու երբ կը քալէր կրկին, կը դանդաղէին ոտքերը, ու պզտիկ, թեթեւ շնչկոց մը դող կը հանէր իր մարմինը։ Երբե՛ք, ասանկ աչքերը չորս դին մնացած չէին տունին մէջ։ Կարծես բան մը կը փնտռէր, ու կը տարտամէր իր նայուածքը ինկած տեղը՝ իր սրտէն աւելի խորունկ։ Իր սիրտը ամէն տեղ, ամէն խորունկութեան մէջ խորունկ էր հիմակ, ու ամէն դի, տունին մէջ խորունկութիւններ կային իր առջեւ։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(6)

(Շար.)

րին, որոնց չուայլած քննանքն ու գուրգուրանքը զգուանք էր պատճառում Ջեկային :

Վերջերս Կ. Պոլսոյ հայերէն թերթերի խմբագրութիւնները, Կ. Պոլսոյ առուական դեսպանից տեղեկութիւններ էին ուզել եղմիածնի եւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի մասին։ Հիւպատոսը պատասխանել էր, որ էջմիածնում ամէնայն ինչ կատարեալ է, իսկ կաթողիկոսը մեռել է բնական մահով։ Դեսպանը այլ կերպ չէր կարող ասել։ Կը գայ ժամանակ որ էջմիածնի ողբերգութեան ամբողջ մանրամասնութիւնը հրապարակ պիտի գայ՝ իր արիւնոտ էջերով

ԾՈՎԱԵՑԻ

(Վերջ)

Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններուն նոր պահանջները

Փրակայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան Գերմաններու մէկ նոր պահանջին որ անհաւասալի.— Ազգային ժողովին մէջ, միեւնոյն ժողովուրդին ներկայացուցիչները ազգային խմբակցութիւն մը կը կազմեն եւ իրենց ժողովուրդին բարոյական անձնաւորութիւնը կը ներկայացնեն։ Այս ազգային խմբակցութիւնը կը կազմէ իւրաքանչիւր ժողովուրդի ազգ. խորհրդարանը եւ իրաւասու է ինքնորոշման բոլոր խնդիրներուն համար։ Ան կը քուէարկէ օրէնքները եւ կը ձեռնարկէ հանրաքուէներ :

Ուրիշ յօդուածի մը տրամադրութեամբ, ազգ. փոքրամասնութեանց վարիչները ի պաշտօնէ անդամ են կառավարութեան, հետեւաբար կախում չունին ազգ. ժողովի քուէարկութենէն։ Անոնք միեւնոյն ատեն անդամ են ազգային պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդին :

Գերմանական յուշագիրը կ'առաջարկէ ջնջել հետեւեալ նախարարութիւնները.— հանրային կրթութեան, խնամատարութեան, առողջապահութեան։ Անոնց պաշտօնները կը փոխացուին իւրաքանչիւր ժողովուրդի ինքնօրէն վարչութեանց։ Պետական պաշտօններն ալ պիտի բաշխուին համաձայն ժողովուրդներու թիւին :

*** Չեխական կառավարութիւնը վճռապէս կը հերքէ գերմանական թերթերու այն լուրերը թէ չեխական բանակը զօրաշարժի ենթարկուած է։ Կառավարութիւնը միեւնոյն ատեն այս հերքումը հաղորդեց գերմանական կառավարութեան։ Գերմանական մամուլը կը շարունակէ անխնայ հարուածել չեխական կառավարութիւնը, մանաւանդ հիմա որ Անգլիոյ թագաւորն ու թագուհին, Փարիզ կը գտնուին :

Սպանիոյ պատերազմին երկամեակը

Յուլիս 18ին լրացաւ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին երկամեակը։ Այս առթիւ բուռն յարձակողականի մը ձեռնարկած է Զօր. Ֆրանքօ, որուն յառաջապահները արդէն իսկ մտած են Վալենցիայի նահանգը։ Ազգայնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 20.000 հանրապետական զինուորներ խուճապահար կը փախչին։ Օդանաւերը եւ թնդանօթները անընդհատ ռումբ կը տեղացնեն հանրապետական դիրքերուն վրայ :

*** Երկու տարուան պատերազմէն վերջ, Զօր. Ֆրանքօ գրաւած է երկրին մեծագոյն մասը։ Իր իշխանութիւնը ճանչցած են մինչեւ հիմա.— Գերմանիա, Իտալիա, Ճափոն, Վատիկան, Փորթուկալ, Ռումանիա, Եուկոսլավիա, Չեխոսլովաքիա, Պրազիլիա, Թուրքիա, Հունգարիա, Ալպանիա եւն. Անգլիա ալ առեւտրական ներկայացուցիչ մը նշանակած է։ Այս տարեդարձին առթիւ, ազգայնական հրամանատարը բարձր պատուանշաններ նուիրած է Իտալիոյ արտաքին նախարարին եւ զօր. Կէօրինկի, ինչ որ անգամ մը եւս կ'ապացուցանէ երեք պետութեանց սերտ գործակցութիւնը

Գերմանական թերթերը փառաբանելով ազգայնական իշխանութիւնը, կը կարծեն թէ պատերազմը դեռ երկար պիտի տեւէ։ Հանրապետականները ուժգնօրէն կը դիմադրեն բոլոր ճակատներուն վրայ։ Երեք բանակներ կը սպառնան Վալենցիայի :

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետները նամակներ փոխանակած են այս օրերս, ճշդելով երկու երկիրներուն գործակցութեան սերտացումը։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին :

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետը Հռոմ գնաց, կարգ մը քաղաքական խնդիրներ քննելու համար։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան։ Փէշթայի թերթերը կը շեշտեն Իտալիոյ կենսական դերը Դանուբեան աւազանին մէջ։

ՄՈՍԿՈՒԱ մերժեց ետ կանչել այն զինուորները որոնք Մանչուրիոյ հողը մտած էին անցեալ շաբթու։ Ճգնաժամը կ'աճի Ճափոնի մէջ, այս գրգռիչ ձեռնարկին առթիւ։ Կառավարութիւնը նոր բողոքագիր մը ուղղեց։

ԳԻՒՂԱՑԻԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆՈՒՈՐԱԿԱՆ կուսակցութիւնը, որ կազմուեցաւ նախկին ընկերվարական Մարսօ Փէվէռի կողմէ, իր հիմնադիր ժողովը գումարեց շաբաթ օր։ Այս առթիւ համագումարը 83ի դէմ 100 ձայնով մերժեց միանալ ժողովրդական ճակատին, հակառակ ղեկավարին յորդորներուն։ Նոր կուսակցութիւնը աւելի ձախ է քան բուն ընկերվարութիւնը։

ՊԱՊԸ ճառ մը խօսելով, խստօրէն ձաղկեց մոլի ազգայնականութեան վտանգները։ Այս ճառը ուշադրաւ կը համարուի անոր համար որ արտասանած է Իտալիոյ ցեղապաշտական շարժումէն անմիջապէս վերջը :

ԻՏԱԼԻՈՅ պետական պաշտօնեաները համազգեստով պիտի աշխատին այսուհետեւ։ Երկու տեսակ համազգեստ շինուած է, մէկը ամրան, միւսը ձմրան համար :

28 ԵՐԿԻՐՆԵՐ պիտի մասնակցին ցեղապաշտական շարժումին դէմ կազմակերպուած ժողովի մը, որ պիտի գումարուի յուլիս 22—24, Փարիզի մէջ։

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ 15 սանթիմէն 20ի պիտի բարձրանայ Իտալիոյ մէջ, յուլիս 20էն սկսեալ :

ՀԱՄԲ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ մը երբ գողութիւն կը կատարէր Ժընեւի մէջ, ծանր հարուած մը ստացաւ գլուխէն։ Ցատաջ եկած ջղային ցնցումէն անմիջապէս բացուեցաւ լեզուն ...

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ անընդհատ կը շարունակուի Աւստրիոյ մէջ, մասնաւորապէս Վիէննայէն :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ 1938ի հունձքը շատ լաւ պիտի ըլլայ այս տարի,— 100 — 110 միլիոն թոն։ Բայց քաղը մեծ դժուարութեանց կը հանդիպի։ Շատ մը շրջաններու մէջ մեքենաները չեն բաներ կամ վնասուած են։ Տեղ-տեղ ալ քաղը կը կատարուի նախնական միջոցներով, ինչ որ մեծ վնասներ կը պատճառէ։ Կուսակցական պաշտօնաթերթը կ'ազդարարէ թէ «կուսակցութիւնը եւ կառավարութիւնը հալէւ պիտի պահանջեն ցորենի իւրաքանչիւր կենդինարի փճացման համար »։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի բանուորները գործադուլ հռչակած ըլլալով, ճամբորդներու բեռները չեն պարպուիր, իսկ հիւսիսային Ափրիկէէն հասած մեծաքանակ բանջարեղէններ կը փճանան :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տէր եւ Տիկին Համբարձում Ալնեան եւ իրենց ազգականները խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն, Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. ընկերներուն եւ Կ. Խաչի Մասնաճիւղին, Մարսէյլիներուն, եւ բոլոր անոնց որ անձամբ կամ նամակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնած էին իրենց սիրելի զաւկին, ՄՀՁԱՏՈՒՐ ՕՆՕՍԵԱՆի մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Յուլիս 7ին։

ՑՈՒՑԱՏԵՍՐ

ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎ

Իսի լէ-Մուլինոյի «Թորիմեան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի, Հայ կամաւորներու միութեան, Իսիի երիտասարդաց միութեան բոլոր անդամները անխտիր։ Նաեւ բոլոր ծնողները եւ դպրոցով հետաքրքրուողները։ Շաբաթ (23 Յուլիս) երեկոյ ժամը 8.30ին դպրոցի սրահին մէջ։ Օրակարգ.— Դպրոցի ընդարձակման կամ զպրոցի համար հողի մը գնման հարց.

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉԱՏՈՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՅՈՒԼԻՍ
MERCREDI 20 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ - 14e Année No. 3786

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՊՐԻԼ 6_ՄԱՅԻՍ 24

Ուրեմն, ամենավերջին տեղեկութիւններն ալ — մինչեւ յուլիս 30 — կը հաստատեն Խորէն Ա. կաթողիկոսի սպանութիւնը, մօտ կոլեան գազանութեամբ :

Այս է ամբողջ եզրակացութիւնը այն ընդարձակ թղթակցութեան, որ հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ, երեք օր իրարու վրայ (յուլիս 16, 17 եւ 19):

Այդ ողբերգութեան սկիզբէն մինչեւ այսօր, մեր տեղեկատուները կանգ առին այս կէտին վրայ,— սպանութիւն, իրենց լուրերը քաղելով Հայաստանէն եւ Կովկասէն հասած հայ թէ օտար ուղեւորներէ :

Զունենալով ուղղակի եւ անմիջական միջոցներ՝ ամէն բան տեղին վրայ ստուգելու, անհաւանական չէ որ անոնք չափազանցութիւններ ալ իմացած ըլլան: Անխուսափելի են ե՛ւ չափազանցութիւնները ե՛ւ թիւրիմացութիւններն ու հակասութիւնները՝ այսպիսի պարագաներու մէջ:

Առաջին անգա՞մ է որ մարդիկ անյաղթելի դժուարութեանց առջեւ կը գտնուին, անգն ի տեղօք ստուգելու համար եղերական դէպքեր՝ Ս. Միութեան անծայրածիր տարածութեան վրայ :

Նոյն իսկ այստեղ, Եւրոպայի մէջ, հարեւան Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին առթիւ, ի՛նչ ողբերգութիւններ պատահած են եւ կը պատահին, որոնց վաւերական պատմութիւնը ամիսներ վերջը միայն կարելի կ՚ըլլայ ստուգել: Դեռ նոր էր որ հաստատուեցաւ թէ միապետական երեւելի մը սպաննուած է երկու տարի առաջ…

Դառնալով նորէն Հայաստան, վերջին երկու տարիներու ընթացքին կատարուած զազանային խոշտանգումներէն, սպանութիւններէն կամ գնդակահարութիւններէն ո՞րն էր որ իմացուեցաւ ճիշդ ժամանակին, բոլոր վաւերական մանրամասնութիւններով:

Ննջամիտ կամ բթամիտ մարդիկ իրենց նստած տեղը «սո՛ւտ է», «Սպիտակ Ռուսերու յերիւրանք է» չպոռացի՞ն, երբ առաջին անգամ կը հաղորդէինք Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութիւնը», քաղելով «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Մոսկուայի թղթակցէն:

Նոյն վայնասունը չիբեթա՞ւ, երբ, ամիսներ վերջը, կը հաղորդուէին ուրիշ ձերբակալութիւններ եւ մահացումներ,— գլխաւորը բազմաթիւ կուսակցական եւ պետական փարիչներու եւ երիտասարդ գրագէտներու: Մինչեւ որ «Հայաստանասէրները» իրենք ալ բարեհաճեցան արձանագրել, հիմնուելով «Երեւանէն եկած իրազեկ մտաւորականի մը» կամ «Լիբանանցի ուսանողի մը» տեղեկութեանց վրայ:

Եւ բա՛ն թէ երիտասարդ գրագէտներու գնդակահարութենէն մինչեւ Շահվէրտեանի եւ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի մահացումը՝ բոլոր սեւ լուրերը բերնէ բերան շրջան կ՚ընէին դեռ անցեալ տարի, ամառ եւ աշուն, «Հայաստանեայց» շրջանակներու մէջ, իսկ մենք վճռական բան չգրեցինք, մինչեւ որ թերթ մը ձեռագիր չանցաւ մեր ձեռքը կամ «Ս. Հայաստան»ի սիւնակներուն մէջ սպրդած տող մը չզարկաւ մեր աչքին (Ներկայումս գնդակահարուած Ն. Ստեփանեան)…

Այսպէս նաեւ կաթողիկոսին, երկու եպիսկոպոսներու եւ մէկ վարդապետի եւ Թերեւս ուրիշներու սպանութեան պարագան :

Ժամանա՛կ պէտք է անցնի, ամիսներ, նոյնիսկ տարի,— մինչեւ որ մեր սմսեզուկ երանելիներն ալ աստու մը արթննան եւ իրենց կարգին արձանագրեն արաչ խոզութիւններ, հոգ չէ թէ իբրեւ ոճիր - արկած :

Առ այժմ, ի՞նչ ունին անոնք, հերքելու համար հրատարակուած տեղեկութիւնները:

Նախ՝ իրենց խելապատակը, որ կը գործէ միայն մէկ ուղղութեամբ,— գրիչը մելանը թաթխել եւ մրոտել: Առանց տեղէն շարժելու: Առանց տող մը գիր գրելու եւ հարցնել - փնտռելու:

Երկրորդ՝ էջմիածնի «Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդ» կոչուած խրտուիլակին սա պատմակա՛ն նամակը, գրուած՝ 1938 մայիս 24ին եւ Փարիզ հասած՝ յուլիս 9ին: Նամակ մը, որ ոչ թէ կը բանայ, այլ աւելի կը թանձրացնէ մթութեան, խորհրդաւորութեան քօղը :

Մեր հակառակորդները շատ կը սիրեն «տրամաբանել», գիտնալով հանդերձ որ, այդ մարդկային յատկութիւնը լեզուպատառ կը փախչի, երբ խնդիրը կապ ունի խորհրդային կոչուած աշխարհի անցուդարձին հետ :

Ոչինչ. մենք ալ տրամաբանութիւն փորձ մը կատարենք, հետեւելով այդ մեթոտին :

1. Ո՞ւր կծկուած էր, ի՞նչ կը բանէր էջմիածնի Գերագոյն Խորհուրդը, ապրիլ 6էն մինչեւ մայիս 24:

Երկունքի՞ նստած էին Գէորգ եւ Արսէն արքեպիսկոպոսները, ապրիլ 6ին պատահած մահուան մը տեղեկագիրը խմբագրելու համար, երբ Արտասահմանի կղերական իշխանութիւնը եւ հաւատացեալները անհամբեր լուրի կը սպասէին, հեռագիրներ կը տեղացնէին, կաթողիկոսին մահուան պարագաները, օծումը, թաղումը եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ իմանալու համար :

2. Մենք աւանդապաշտ չենք, բայց գիտենք որ կաթողիկոսները եւ պատրիարքները դիադիննութեան չեն ենթարկուիր: Այդ ոչինչ: Եթէ իսկապէս դիադիննութիւն կատարուած է, ո՞ւր է բժշկական տեղեկագիրը, իր գիտական պատճառաբանութեամբ եւ մասնագէտներու ստորագրութեամբ :

Դեռ կարելի էր երկարել հարցումներուն շարքը: Բայց մենք բաւական կը սեպենք այսքանը, պարզելու համար այլապէս քամնելի եւ ըմբոստացուցիչ պատկեր մը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԲՈՂՋ ՖՐԱՆՍԱ Կ՚ՈՂՋՈՒՆԷ ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ՈՐՈՆՔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՍԱՆ ԵՐԷԿ ԻՐԻԿՈՒՆ

Անգլիոյ թագաւորն ու թագուհին երեքշաբթի առտու ժամը 10.55ին մեկնելով անգլիական ծովափէն, Պուլոնյ հասան ժամը 12.40ին, մասնաւոր կառախումբ մը նստան ժամը 1ին, եւ Պուա տը Պուլոնյի կայարանը հասան ժամը 4.50ին: Ծովուն վրայ 26 ֆրանսական մրցանաւեր կը հետեւէին արքայական զբօսանաւուն: Այս տորմիղին գլուխը կը գտնուէր Ֆրանսայի ամենագեղեցիկ եւ ամենահզօր զրահաւորը, «Տէօնքէրք», որ ունի 26.500 թոն տարողութիւն: Երեք յածանաւեր դեռ անցեալ տարի լրացան: Տորմիղին մէջ էր նաեւ Ֆրանսայի ամենամեծ սուզանաւը, «Սիւրքուֆ»... «Էմիլ Պէրթէն», որ ունի 5886 թոն տարողութիւն եւ 34 հանգոյց արագութիւն եւ կրնայ տանիլ 200 ական :

Պուա տը Պուլոնյի կայարանին մէջ թագաւորն ու թագուհին ընդունուեցան Հանրապետութեան նախագահին, ծերակոյտի եւ երեսփ. ժողովի նախագահներուն, վարչապետին եւ կառավարութեան անդամներուն կողմէ: Պաշտօնական ներկայացումներէն վերջը, Հանրապետութեան նախագահը իր հիւրերը առաջնորդեց Քէ տ'Օրսէի պալատը (արտաքին գործերու պաշտօնատուն), որ յատկացուած է իրենց բնակութեան: Արքայական թափօրը կը բաղկանար 11 կառքերէ: Գիշերը շքեղ հացկերոյթ մը սարքուեցաւ Շան զ՚Էլիզէի պալատին մէջ, լեռայ գեղարուեստական երեկոյթ մը :

Ամբողջ Ֆրանսան կը ցնծայ այս այցելութեան առթիւ, որուն համար սարքուած պատրաստութիւնները աննախընթաց կը համարուին: Միլիոնաւոր դրօշներ, խորհրդանշաններ, պէսպիսուն դարդարանքներ եւ ծաղիկներ կերպարանափոխած են Փարիզը, մասնաւորապէս Շան զ'Էլիզէի պողոտային վրայ: Առեւտրական հրապարակը գրեթէ կանգ առած է: Զրի թորոններ սարքուած են ժողովուրդին համար: Ֆրանսայի ամէնէն հարուստ թանգարաններէն պատմական կարասիներ եւ անգին նկարներ փոխ առնուած են, ընդունելութեան շքեղութիւնը կատարելագործելու համար: Միայն այս առթիւ եղած ծախքերը կը հաշուեն 100.000.000 միլիոն ֆրանք :

Թագաւորն ու թագուհին Փարիզ հասան առեն ողջունուեցան թնդանօթի 101 հարուածներով: Երկուշաբթի իրիկուն Հանրապետութեան նախագահը անձամբ այցելեց Քէ տ'Օրսէի պալատին պատրաստութիւնները, Նախալէնի մահիճներէ անկողինը, որ յատկացուած է թագաւորին եւ Մարի - Անթուանէթի գիպակաղարդ անկողինը, որ պիտի պառկի թագուհին: Ցերեկ բոլոր դուռները փակուեցան, մինչեւ թագաւորին ժամանումը: Քիչ վերջը հարիւրաւոր գաղտնի ոստիկաններ գիրք բռնեցին պալատին եւ կայարաններուն մէջ: Արտաքին գործերու պաշտօնատունը փակ պիտի մնայ մինչեւ արքայական հիւրերուն մեկնումը: Պաշտօնատան մէջ, մինչեւ պալատը, բոլոր դուռները եւ նրբանցքները ոստիկանական հսկողութեան տակ առնուած են: Դուրսէն ալ ապահովութեան միջոցներ ձեռք առնուած են:

Արտակարգ զգուշութիւններ ձեռք առնուած էին նաեւ ֆրանսական ծովափէն մինչեւ Փարիզ - Արքայական մասնաւոր կառախումբը կը բաղկանար վակոն - սալոնէ մը, շքեղ հի-րանոցէ մը եւ մասնաւորապէս պատրաստուած ճաշարան - վակոնէ մը, բոլորն ալ զարդարուած վարդերով զոր շատ կը սիրէ թագուհին :

Օդանաւային նախարարութիւնը մասնաւոր հրամանագրով մը բացարձակապէս արգիլած է որ եւ է օդանաւային թռիչք յուլիս 19ին, 20ին, 21ին եւ 22ին, արքայական ուղեւորութեան շրջաններուն մէջ: Ոստիկանութիւնը մասնաւոր քննութեան ենթարկեց Փարիզի եւ Սէնի նահանգին պանդոկներն ու հիւրանոցները, ստուգելով 25.000 օտարականներու թուղթերը:

Փարիզի բոլոր փողոցները կը ծփան ֆրանսական եւ անգլիական դրօշներու մէջ: Խանդավառութիւնը հրահրելու համար, Փարիզի քաղաքապետութիւնը 5000 ֆրանք պարգեւ սահմանեց, ամէնէն գեղեցիկ զարդարանքին համար: Խանութներու ապակեփեղկերը զարդարուած են թագաւորին եւ թագուհիին լուսանկարներով, դրօշներով, անգլիական խորհրդանշաններով, եւ «բարի եկաք»ներով (անգլիերէն, Welcome): Նոյնիսկ շապիկներ, փողկապներ, շալպաներ շինուած են անգլիական դրօշի գոյներով: Տեղական թերթերը բացառիկ թիւեր հրատարակեցին, նուիրուած բրիտանական կայսրութեան: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ Փարիզը այսքան ծաւալուն խանդավառութիւն չէր տեսած Մեծ պատերազմէն ի վեր: Զայնասփիւռ գործիքները անընդհատ կը բանին, յետին մանրամասնութիւնները հաղորդելով արքայական այցելութեան մասին: Թագաւորն ու թագուհին Փարիզ մտած առեն հսկայական դրօշ մը ծածանեցաւ էյֆէլի կատարէն

Հազարաւոր Անգլիացիներ Փարիզ թափած են, այս այցելութեան առթիւ:

Երէկ հանրակառքի եւ մեթրոյի հաղորդակցութիւնները ընդհատուեցան երեք ժամ, գլխաւոր պողոտաներուն վրայ :

Արաբներու ապստամբութիւնը Պաղեստինի մէջ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պաղեստինի Արաբները որոշած են բուռն յարձակումներ կատարել հրէական գաղութներուն դէմ, լայն ճակատի մը վրայ: Մինչեւ հիմա Արաբները կը գոհանային տեղական արշաւներով: Այժմ կազմուած են մասնաւոր հրոսախումբեր, առաջնորդութեամբ գերագոյն, ապայակոյտի մը: Եւ որովհետեւ հրէական գաղութները վերջերս աւելի զօրացուցած են իրենց ինքնապաշտպանութեան միջոցները, կը վախցուի որ շատ աւելի ծանր դէպքեր պատահին: Այդ գաղութներէն շատերը ապառազինուած են գնդացիրներով, բայց Արաբներն ալ նոր ուժ եւ զէնք ճարած են: Այնպէս որ, հոգատար իշխանութիւնը կը խորհի նոր զինուորներ փոխադրել: Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը նոյնքան ծանր է որքան երկու տարի առաջ, եթէ ոչ աւելի գէշ: Օրինակ, Հայֆա մեռեալ քաղաքի մը կերպարանքն առած է: Արաբական խանութներուն մեծ մասը գոց է եւ առեւտուրը կանգ առած է:

*** Անցի օր ծանր դէպքեր պատահեցան, նոր զոհերով :

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Մարիա թագուհին, որ հիւանդ էր երկար ատենէ ի վեր, մեռաւ երկուշաբթի օր: Ծնած էր՝ 1875ին եւ մօտիկ ազգական էր Անգլիոյ արքայական գերդաստանէն: 16 տարեկանին ամուսնացաւ Հոհէնցոլէրնի Ֆէրտինանտ իշխանին հետ, որ Ռումանիոյ գահը բարձրացաւ 1914ին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ԱՅԼԵՒՍ ՉԵՆ ՍԻՐԵՐ

Ամերիկուհի մը, հազիւ 29 տարեկան եւ շատ գեղանի, դառնօրէն կը գանգատի Նիւ - Եորքի լուրջ թերթերէն մէկուն մէջ.—

« Տասը տարի առաջ Եւրոպա գացած էի՝ պտոյտի համար: Այս տարի եւս, գարնան, Եւրոպա գացի՝ պտոյտի համար: Հին աշխարհի գլխաւոր մայրաքաղաքներուն, մասնաւորապէս Փարիզի մէջ, երկրորդ այցելութեանս ընթացքին, ուշադրութիւնս գրաւեց պարագայ մը.— Տասը տարի առաջ կարելի չէր քալել տասը մեթր, առանց հանդիպելու երիտասարդի մը որ քեզի կը փակչէր կարծես, խանդոտ կուզար, հազարումէկ ձեւով սիրային յայտարարութիւններ կ'ընէր: Իսկ այս տարի՝ կրնաս հանդարտ պտըտիլ Փարիզի պողոտաներուն վրայ, ոչ ոք կը նայի վրադ »:

Օրիորդը, Միս Տորոթի Սփրինկըրս, իր յուշատետրն ալ վկայութեան կանչելով, կը գրէ.— «1928ին, Մայիսեան առաւօտ մը, էթուալէն Թրոքատերօ գացած ժամանակ, խանդոտ եկան 17 երիտասարդներ: Այս տարի՝ միայն 6 երիտասարդ»: Ի՞նչ, ուրեմն կրակը մարա՞ծ է Փարիզի երիտասարդութեան սրտին մէջ: «Եւ սակայն, կ՚ըսէ Ամերիկուհին, ծերացած չեմ, տգեղցած ալ չեմ, ընդհակառակն»: 29 տարեկան եւ թա՛րմ, թա՛րմ: Ի՞նչպէս չցաւիլ որ խանդոտ գացողները քիչցած են հիմա: Նոյն «անտեսնելը» պանդոկին, թատրոններուն եւ սրճարաններուն մէջ, ոչ ոք կը մօտենայ օրիորդին՝ նուաղելու համար «հրեշտա՛կս» կամ «աստուածուհի՛ս»:

Այս պարագան կը հաստատեն նաեւ իր ընկերուհիները, որոնք պտտած են կեդր. Եւրոպա: Զարմանալի է որ Միջերկրականեան երկիրներու մէջ եւս, ուր կնոջ հպարտոյլը մինչեւ խենթութիւն կ'առաջնորդէ այրերը, նոյնքան պաղ են այս տարի: Միակ երկիրը. Եւրոպայի մէջ, որ տակաւին կը պահէ եռանդագին ասպետութիւնները, Իտալիան է,— ուրեմն, սիրերգութիւնը խոյս տուած է դէպի հիւսիս, դէպի պաղ երկիրները :

Օրիորդը կը պատմէ թէ Իտալական քաղաքներու մէջ չէր կրնար դուրս ելլել մինակը, ամմիջապէս քովը կը վազէ երիտասարդ մը, կ'առաջարկէ պտոյտի տանիլ քեզ պարտէզները, գինեմը կամ սրճարաններու վրայ : Եւ սիրային այնպիսի արտայայտութիւններ կ'ընեն, որ … կը դողաս: Օր մը, երիտասարդ մը այնքան մեղմ էր գինք, որ ստիպուեր է ոստիկանի մը դիմել: Եւ ի՞նչ պատասխաներ է ոստիկանը, գիտէ՞ք: «Եթէ ես ալ ըլլայի այդ երիտասարդին տեղը, նոյն բանը պիտի ընէի »:

Մի՛ կարծէք թէ Ամերիկուհին շատ դառնացած է այս միջադէպին համար: Ընդհակառակը մխիթարուած է, տեսնելով որ գէթ Իտալացիները եւս կոյր չեն եղեր, անուշիկ խօսքեր են ըսեր, եւ կրակէ դողով մը կը սարսռացուցեր: Ամերիկուհին, Նիւ - Եորքի լուրջ թերթին մէջ, լրջօրէն կը յանձնարարէ, որ այսուհետեւ իր ընկերակիցները երթան … Իտալիա, ուր կնոջ գեղեցկութեան մասին գովեստը սակարկութեամբ կամ կրամով չեն ծախեր, այլ կը շնորհեն առատ առատ, փողոցին մէջ, բարձրաձայն :

Ուրեմն, այս Ամերիկուհիները, որ հիմա Եւրոպա կուգան, ուրիշ ցանկութիւն չունին, բայց եթէ լսել իրենց ներւէն ․

— Հրեշտա՛կս, հրեշտա՛կս, պաշտեմ կրծեմ …

— Փիսի՛կս, եկուր սեղմեմ կուրծքիս… (Ափսո՛ս, շատո՛նց հեռացած ըլլալով դպրոցական գրասեղաններէն, հիմա չեմ գիտեր թէ դեռ ի՛նչ այլ բաներ ալ կարելի էր ըսել):

Ի՛նչ տարօրինակ քմայքներ ունին այս Ամերիկուհիները: Կը յիշեմ, տարիներ առաջ անոնք Արեւելք կուգային ուրիշ բաներու համար, որոնց դասակարգ մը Հայեր բարեգործութիւն անունը կուտային, իսկ մենք՝ ուրիշ բան: Այդ անունը կը կարդաք հայ որբերու տխուր պատմութեան մէջ :

ԱՐԱԶ

Ի՞ՆՉՈՒ ՉԱԽՈՂԵՑԱՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Լոյտ Ճորճի կարգ մը յայտնութիւնները

ԼՈՆՏՐԱ.— Անգլիոյ երբեմնի վարչապետը, Լոյտ Ճորճ, երկու շաբաթէ ի վեր զանազան գլուխներ կը հրատարակէ իր յուշերէն, «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի մէջ, Մեծ Պատերազմի հաշտութեան բանակցութեանց եւ մասնաւորապէս Վերսայլի դաշնագրի մասին: (Ամբողջութիւնը լոյս պիտի տեսնէ առանձին հատորով): Այդ յուշերու վերջին մասին մէջ, շօշափելով Հայաստանի եւ Պոլսոյ ամերիկեան հոգատարութեան խնդիրը, նախկին վարչապետը կը գրէ (Տէյլի Թէլէկրաֆ, 18 յուլիս).

Այն գաղտնի դաշնագիրները որոնցմով Պոլիսը եւ Նեղուցները եւ Հայաստանի նահանգին կէսը պիտի դրուէին ցարերու տիրապետութեան տակ, անմիջապէս չեղեալ հռչակուեցան ռուս բոլշեւիկներուն կողմէ: Ուրեմն ի՞նչ պէտք էր ընել անոնց մասին:

Նեղուցները կարելի էր ձգել Թուրքիոյ, շատ մը պատմական եւ աշխարհագրական հիմերու վրայ: Պոլիսը երբեմն եղած էր մայրաքաղաքը յունական հռչակաւոր եւ շողշողուն կայսրութեան, միլիոնաւոր Յոյներ բնակած են Նեղուցներու ափերուն վրայ, յարակից կղզիներով: Ելք մը կրնար ըլլալ այս, բայց ոչ ոք Վենիզէլոսէն աւելի լաւ կ'ըմբռնէր թէ այս լուծումը պիտի հանդիպէր Իտալիոյ բացայայտ թշնամութեան եւ Ֆրանսայի գաղտնի ընդդիմութեան, աւելի աչառու :

Ուրիշ ելք մը կրնար ըլլալ Նեղուցներուն միջազգայնացումը: Այս ձեւը կը նշանակէր կազմել վերատեսիչ յանձնաժողով մը, որուն մէջ ապահովաբար ներկայացուցիչներ պիտի ունենային Բրիտանիա, Ֆրանսա, Ամերիկա եւ Իտալիա: Բայց ամէն անգամ որ այս ներկայացուցչական ձեւը փորձուեցաւ, տեղի տուաւ բուռն անհամաձայնութեանց որոնք փոխադարձ բարեկացակամութիւնը խախտեցին նոյնիսկ ամէնէն բարեկամ պետութեանց միջեւ :

Հետեւաբար, ինծի համար պարզ էր թէ լաւագոյն լուծումը պիտի ըլլար ընտրել հոգատար պետութիւն մը որ խառնուած չըլլար եւրոպական պետութեանց նախանձներուն եւ մրցակցութեանց, պետութիւն մը որուն հեղինակութիւնը այս գարաւոր վէճերէն՝ կրնար անաչառութեան գրաւական մը կազմել, որուն ուժն ու դիրքը աշխարհի մէջ կրնային հեղինակութիւն տալ իր որոշումներուն :

Նոյն սկզբունքը նաեւ Հայկական Հարցի մասին: Այստեղ ալ անգործնական էր միջազգային հսկողութիւնը, եւ մենք այն եզրակացութեան եկանք թէ միայն Ամերիկան կրնար տիրաբար ստանձնել հոգատարի մը պատասխանատուութիւնները :

Հայաստանի եւ Պոլսոյ հոգատարութեան հրաւէրները կը համապատասխանէր նախագահ Ուիլսընի գաղափարապաշտութեան: Ոչ ոք կրնար Ամերիկա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱԹՈԼԻԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

(Դ. եւ վերջին մաս)

1936ին, ժողովրդական ճակատի կազմութենէն վերջ, Ֆրանսայի Կաթոլիկ Եկեղեցին նոյն դիրք ճշդեց ընկերային աննախընթաց բարենորոգումներու հանդէպ։

Նախ յամառօրէն պաշտպանեց այն տեսակէտը, թէ կիներու տեղը ընտանիքին մէջն է, եւ ոչ գործարաններու, արհեստանոցներու եւ այլ հաստատութեանց մէջ։ Երկրորդ, բանուորական աշխատավարձի շարժուն սակացոյցի (echelle mobile) կողմնակից հռչակեց ինքզինքը, երրորդ, ընկերային օրէնքներու հանդէպ բացարձակապէս թշնամական դիրք չբռնեց եւ մընաց կրաւորական վիճակի մէջ։

Սակայն իր ուժերն արձակեց Արհեստ. Միութեան դէմ, որ կը պառակտէ «քրիստոնեայ ցեղակից եղբայրները եւ կաթոլիկ արհեստ. միութիւնները»։

Դէմ արտայայտուեցաւ նաեւ համայնավար կուսակցութեան գործակցութեան առաջարկին։

Սակայն հոս անհրաժեշտ կերպով պէտք է կանգ առնենք հրապարակուած փաստերու վրայ, ցոյց տալու համար անոնց պահանջներն ու առաջարկները։

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնը կարտինալ Լիէնարին ուղղուած նամակով մը կը բացատրէր այն գաղափարական հիմքերը, որ զիրենք կը միացնեն «կաթոլիկ եղբայրներուն»։

Մ. Թորէզի ստորագրութիւնը կրող այդ նամակը կ՚ըսէր.

— «... Կաթոլիկութիւնն ու համայնավարութիւնը գաղափարական չփման ընդհանուր կէտեր շատ ունին։ Մենք ալ կողմնակից ենք, կ՚ըսեն համայնավարները, որ ընկերային այնպիսի կարգեր հաստատուին, ուր Աւետարանի խօսքին համաձայն «ամէն մարդ իր ճակտի քրտինքով շահի իր հացը»։ Մեր նշանաբանն է — Ով որ չաշխատիր՝ չուտեր։ Կը ժխտենք արդիւնաբերական ազատականութիւնը, որ պատճառ կը դառնայ դրամատիրական անարդար կարգերու եւ դասակարգային կռուի։ Մի մոռնաք, որ դասակարգային կռիւը ընչազուրկներու ծնունդը չէ, այլ դրամատիրութեան։ Ահա ձեզի օրինակ Խորհրդային Ռուսաստանը, ուր անհատական, ընկերային եւ կրօնական ազատութիւններ կան։ Մեր վէճը Աստուծոյ գոյութեան շուրջ չէ, այլ ժողովուրդի նիւթական երջանկութեան։ Հիթլերի եւ Մուսոլինիի խուժդուժութեանց դէմ երկուքս ալ պէտք է ցցուինք եւ այժմէն հաշտութեան լուրջ եզրեր փնտռենք»։

Որեւէ մեկնութեան պէտք չունին այս խօսքերը։ Թող կարտինալ Լիէնարը պատասխանէ կաթոլիկ նրբամըտութեամբ.

— «Անտատուած նիւթապաշտութիւնը, որ պատմութեան մէջ չատոնց գոյութիւն ունէր, ընդունուած է մարքսեան վարդապետութեան կողմէ։ Եւ այդ հիմնական սխալ մըն է եղած։ Ճիշդ է որ դուք ժողովուրդի նիւթական բարօրութեան եւ խաղաղութեան համար կ՚աշխատիք, բայց ի գործ կը դնէք այնպիսի միջոցներ, որ մենք չենք կրնար ընդունիլ։ Դուք դէմ էք սեփականատիրութեան, դէմ էք անհատական ազատութեան եւ [illegible]

[illegible]

ՕԳՏՈՒԻՆՔ ՄԵՐ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԷՆ

Անգամ մըն ալ կը դիմեմ ձեզի, անծանօթ այլ սիրելի ընկերներ, իմ ընկեր ուսանող եւ ուսանողուհիներ, իմ դժբախտ եղբայրներ ու քոյրեր, ձեզի վերջապէս, ժրաջան երիտասարդներ,

Անգամ մըն ալ լրացուցինք դժուարին շրջանը ուսանողութեան [illegible]

[illegible]

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

[illegible]

ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԳՈՐԾ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդամ

Իլինոյի համալսարանը վերջերս հրատարակած է մեր հայրենակից եւ աշխատակից Ա. Սարգիսեանի ուղիներէն մէկ խիստ շահեկան ուսումնասիրութիւնը «Հայկական հարցի պատմութիւնը մինչեւ 1885», (History of the Armenian Question to 1885) [illegible]

[illegible]

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (111)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Franc: J. M. — Թարգմ. Յ. Մ.

[illegible]

(Շար.)

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ի ՊԱՏԻՒ ՆՈՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄ, 14 յուլիս. — Հ. Յ. Դ. «Վրէժ» խումբի վարչութիւնը կազմակերպած էր ընկերական հաւաքոյթ մը, յուլիս 13ին գիշերը, Գ. Գասպարեանի սրահին մէջ, ի պատիւ նոր ընկերներու, որոնք արձանագրուեցան վերջերս: Սեղաններու շուրջ հաւաքուած էին հին եւ նոր ընկերներ:

Ընկեր Մ. Ասլանեան բանալով ժողովը, աւետեց նոր ընկերներու արձանագրութիւնը եւ այս առթիւ յիշեց քանի մը հատուածներ կազմակերպական կանոնագրէն: Ապա յոտնկայս երգուեցաւ «Մշակ բանուորը»: Այս ոգեւորիչ մթնոլորտին տակ անուն — առ անուն բաշխուեցան նոր ընկերներու անդամատոմսերը: Խումբը աւելի քան կրկնապատկուած ըլլալով, օրինական ձեւականութիւնները վերջացնելէ ետք, միաձայնութեամբ որոշուեցաւ «Վրէժ» մեր այսուհետեւ կոչել «Հայաստան» (Սէն Ժէրոմի) «Հայաստան» ենթակոմիտէ: Նոր ենթակոմիտէի նախագահը եղաւ ընկեր Հ. Պասմաճեան, որ երեկոյթին ներկայ էր իբրեւ հիւր:

Ցետոյ խօսք տրուեցաւ ընկեր Յ. Պանոսեանի, որ յիշեց զանազան դրուագներ մեր անհետացող նահատակներու կեանքէն եւ սրտապնդիչ խօսքեր ըրաւ նոր ընկերներուն:

Հաւաքոյթին առաջին պաշտօնական ձեւականութիւնները վերջանալէն ետք, սկսաւ բուն խնջոյքը:

Բոլորին փափաքին համաձայն սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Յովհ. Պանոսեան որ խօսքառատօրոյր ներկաներուն: (Անուններ զանց կ'առնեմ):

Բաժակներ պարպուեցան Հ. Յ. Դաշնակցութեան եղբօրղութեան յիշատակին, հայ վշտի անմահ երգչին՝ Ա. Ահարոնեանի առողջութեան, Ամերիկայի ընկ. բանտարկեալներուն ազատութեան, Հայաստանի աքսորական դաւակներուն եւն. կենացը:

Ազգ. յեղափոխական երգեր որոնք կը թնդացնէին ամբողջ գիշերը, արտասանութիւններ ըրին շատ մը ընկերներ եւ վերջացուց պատանի Գ. Սանոսեան: Նոր ընկերներէն երիտասարդ մը յայտարարեց. — Ընկերներ, երբ ինծի վիճակուեցաւ զինուորական պարտականութիւն կատարել Ֆրանսական բանակին մէջ, առաջին օրէն իսկ զգացի թէ ինչ տարաբախտ ազգ ենք: Չէի ուզեր մխիթարուիլ, մա ինծ հարց կուտայի թէ ինչո՞ւ իմ ծառայութիւնս պիտի չըլլէի իմ հայրենիքիս համար: Այս ձինչուններն օգուտ չունէին, իմ հոգեկան պահանջներուս գոհացում տալու հեռուէ՛ն անօսօ.— Մարգուինք: Եւ պատրաստ մնանք Հայոց հայրենիքին տրամադրելու մեր ամէն ինչը »:

Վերջին խօսքը տրուեցաւ ընկեր Մ. Ասլանեանի, որ յիշեց քանի մը դէպքեր, գոհունակ բոլոր ընկերներ եւ մաղթեց կարողութիւն, անսպառ չարունակելու համար հայոց անխոնջ պայքարը մինչեւ վերջին հանգրուան: Հաւաքոյթը փակուած էր պաշտօնապէս, բայց մեր երիտասարդ ընկերները շարունակեցին հայկական պարերն ու խրախճանքը մինչեւ լոյս:

Թղթակից

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Յուլիս 10ին, կէսօրէ վերջ, իր սովորական փայլով եւ ազգային ջերմ մթնոլորտի մէջ տեղի ունեցաւ Սեւրի Մուրատեան վարժարանի պարգեւաբաշխութեան եւ փակման հանդէսը: Օրուան նախագահն էր Փրոֆ. Կէրնիէ, նախկին նախարար եւ երեսփոխան: Ներկայ էին նաեւ իտալական փոխ-հիւպատոսը Մարքիզ Տուրաչօ, Գ. Ժորժ Փիքօ՝ նախկին ժողովական Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ, ինչպէս նաեւ զօրավար Գրէժան, Գ. Փօլ ... Վէրո... բազմաթիւ ուրիշ տիկիններ եւ ազգային դէմքեր:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մարսէյէզ»ով, որուն յաջորդեց «Բամ Փորոտանը»: Ցետոյ Գ. Զ. Խանզատեան՝ իբրեւ քաղաքական տեսուչ Մուրատեան վարժարանի՝ ճառով մը շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ խնդրեց օրուան նախագահէն որ Թարգման հանդիսանայ մեր երախտագիտական զգացումներուն ֆրանսական կառավարութեան:

Գ. Ժ. Փիքօ յայտնեց իր ջերմ համակրանքը, յիշելով իր դիտած տեսարանները Հայաստանի բարձրաւանդակներուն վրայ, ուր Հայերը անհուն ճիգերով կը կենդանացնէին այդ խոպան հողը: Գովեստով խօսեցաւ մեր երիտասարդներուն մասին որ կը ծառայեն Ֆրանսական բանակին մէջ, եւ վերջացուց իր համոզումը յայտնելով որ Ֆրանսայի եւ Հայոց միջեւ եղած սերտ բարեկամական կապերը պիտի տան այն արդիւնքը որուն համար կուռեցանք Մեծ Պատերազմի ընթացքին:

Գեղարուեստական բաժինը ղեկավարութեամբ Մուրատեան վարժարանի ուսուցիչ Գ. Մ. Ալեմշահի՝ շատ յաջող անցաւ: Վարժարանի խումբը երգեց «La Noce du Village», «Santa Lucia», «John Broion» եւ «Ճար Խմոյ», ժողովրդական երգ մը զոր ձայնագրած էր Գ. Ալեմշահ: Ներկաներուն վրայ շատ հաճելի տպաւորութիւն թողուց այս վերջին երգը իր զաւեշտական յեղումով, եւ հարազատ հայկական գունարթ ու միանդամայն Թախծոտ եղանակով: Հաճելի անակնկալ մը եղան Ա. Գօզաեանի եւ Գ. Խորաչէյեանի անուշ ձայները: Աշակերտներէն Ռ. Գնդունի, Յ. Տաւուտեան, Մ. Նոտարեան, Գ. Թորիկեան, Շահրիկեան, եւ Ա. Լուսարարեան յաջողութեամբ արտասանեցին Լամարթինի, Հիւկոյի, Թերզեանի, Շանթի, Փաւաքոլոյէ եւ Թէփիրճեան բանաստեղծութիւններ, ցոյց տալով իրենց յառաջդիմութիւնը օտար լեզուներու մէջ:

Խօսք առաւ Փրոֆ. Կէրնիէ: Հայկական անցեալի հմուտ այս պատմագէտը արագ ակնարկ մը ձգելէ վերջ հայ լեզուի եւ հայ ժողովուրդի փառաւոր անցեալին՝ դարերու մէջէն, թուեց այդ սրբազան նպատակին ծառայողները եւ մասնաւորապէս ծանրացաւ Մխիթարեան միաբանութեան գործունէութեան վրայ:

Մխիթարեանի տեւական գործունէութեան ճիւղաւորումը, հակառակ նիւթական եւ բարոյական ամէն դժուարութեան՝ կը հասնի մինչեւ հոն ուր ... Միաբանութիւնը զգացում կը ներարկէ տկարացողներուն եւ իր ազգային սիրոյ անշէջ կրակի ջերմութեամբ վառ կը պահէ ամէնուն սրտին մէջ հայութեան հոգին: Գ. Կէրնիէ յիշեց թէ առհասարակ ամէնքը՝ եւ մանաւանդ Ֆրանսայի կառավարութիւնը մեծ համակրանքով կը հետեւին Մխիթարի զաւակներուն գործունէութեան եւ թէ աս պատճառ մը եւս է որ հայ ժողովուրդը միշտ մօտիկ եւ երախտագէտ ըլլայ Մխիթարեան ուխտին՝ եւ ամէն կերպով քաջալերէ անոր գործունէութիւնը: Բանախօսը նաեւ ... Հայը իր բոլոր գեղեցիկ յատկութիւններով փոքրիկ Ֆրանսացին է: Այն ատեն Ֆրանսացին պիտի նկատէ Հայը ոչ թէ իբրեւ օտար, այլ իբրեւ հարազատ Ֆրանսացի: Այս նոր տեսակէտը արժանացաւ ամէնուն խոր համակրանքին եւ իր ճառը վերջացաւ խանդավառ ծափերով:

Վարժարանիս ուսումնապետ՝ Հ. Ցակոբոս Վ. Բոսալէյեան 1937 — 38 տարեշրջանին համառօտ տեղեկատուութիւնը ըրաւ: Շեշտեց այն նպատակները որոնց իրագործման նուիրուելով Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը յանձն առած էր ոչ միայն նիւթական մեծ զոհողութիւններ, այլեւ կը շարունակէ ամէն տարեշրջանէ վերջ զոհել վարժարանին հայուեցոյցին բացերը: Ցուցուց թէ որքան անհրաժեշտ է շատ մը հայ ծնողներու տարակուսանքը վարժարանի Թոյակի ծանրութեան մասին, քանի որ համահաւասար եւրոպական վարժարաններ նոյն գումարը եւ աւելին կը պահանջեն ցերեկօթիկ աշակերտներուն համար, մինչ այստեղ կատարեալ ուսում եւ դաստիարակութեան հետ կը ստանան նաեւ ազգային կրթութիւն: Գաղտականութիւն մըն է կասեցնել այս ազգային մեծ հաստատութեան, մանաւանդ երբ օտարները ոչինչ ունին խնայելու: Մեր ցաւալի հիւանդութիւնն է օտարը վեր դասել, մանաւանդ այս ժամանակներուն մէջ երբ կը կարօտինք պայքար եւ ազգային ինքնագիտակցութեան:

Հայր Ցակոբոս կարդաց յաջողագոյն աշակերտներուն անունները եւ տեղի ունեցաւ պարգեւաբաշխութիւն: Ֆրանսական եւ իտալական կառավարութիւնները, ինչպէս եւ Ս. Ղազարի վանքին եւ արքահայր Ռեյուտեան գերապայծառն, Մուրատ-Ռափայէլեան նախկին աշակերտներու միութիւնն, Ալֆանս Ֆրանսըզէն, Կարապետ Բիքէտճեան, Բարեգործականէն, Գ. Խանզատեանէ, Գ. Ե. Գազըրճեանէն, եւ Գ. Լուսարարեանէն հասած էին գեղեցիկ նուէրներ աշակերտներուն համար:

Խօսք առաւ Մուրատեան վարժարանի տեսուչ Հ. Սահակ Վ. Տէր Մովսէսեան, որ նախ շնորհակալութիւն յայտնեց իր գործակիցներուն եւ ըլլենորհաւորեց զանոնք այս տարեշրջանին ձեռք բերուած արդիւնքին համար: Շեշտեց այն էական դերը զոր կը խաղայ հայ ընտանիքը վաղուան հայութեան ազգային կրթութեանմէջ: Ցորդորեց բոլոր հայ ծնողներուն որ հայերէն խօսին տան մէջ, որովհետեւ ընտանիքին մէջ է որ կը դրուի երկխային ազգային կրթութեան հիմը:

Ծնողները պէտք է գործակցին եւ համերաշխ գտնուին դպրոցի բանած ուղղութեան, այլապէս քանդած կ'ըլլան վարժարանին շինած շէնքը:

Հրաւիրեալները անցնելով Մուրատեան վարժարանի դահլիճները, հիւրասիրուեցան Մխիթարեաններուն ատենական սեղանէն:

Մեր կարգին ուրախ ենք որ Մուրատեան վարժարանը հետզհետէ ամբանալով, իր ծոցէն ասպարէզներ աշակերտներ հանեց որոնք ազգային դեր մը կը կատարեն վաղուան հայ նոր սերունդի կեանքին մէջ: Մխիթարեան ամէն Մխիթարեանները ... իրենց վարժարանին շուրջ օտար համակրանքի լայն շրջանակ մը, որ ոչ միայն օգտակար՝ այլեւ պատուաբեր է:

Եռակէ Լալիկեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԱԼՆՈՅ ՁՈՐԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Ցապաղած) — Սալնոյ Ձորի հայրենակցական միութեան դաշտահանդէսը որ կազմակերպուած էր հերոններու յիշատակին համար, տեղի ունեցաւ Սէնթ Անթէ ծովահայեաց եւ օդասուն պարտէզին մէջ: Պարտէզի մուտքի եւ բեմի վրայ կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական դրօշները, իսկ բեմին վրայ դրուած էր Աղբիւր-Սերոբի եւ իր զինակիցներու մեծադիր նկարը: Ժամանակին սառը հանդիսավայրը լեցուած էր կոկիկ բազմութեամբ մը:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մի՛ որ քաջ է ինչ կը սպասէ» երգով զոր երգեցին Սալնոյ Ձորեցի նորահաս երիտասարդներ: Օրուան նախագահ հայրենակից Բ. Ալիկեան օրուան պատշաճ քանի մը խօսքեր ըրաւ վերջ, Սալնոյ Ձորեցի երիտասարդները կոզմէ եղան զանազան արտասանութիւններ ու ազգային երգեր: Օրուան բանախօսը, Գ. Ադդին Մարտիրոսեան բացակայ ըլլալով, նախագահը բեմ հրաւիրեց հայրենակից Ա. Տէր Ցովհաննէսեանը որ դրուագներ պատմեց մեր հերոններու կռիւներէն եւ կոչ ուղղեց որ մենք պատրաստ ըլլանք մեր պարտականութիւնը կատարելու: «Այն ատեն է որ մենք կատարած կ'ըլլանք մեր հերոսներուն կտակը եւ յարգած կ'ըլլանք անոնց անմոռանալի յիշատակը »:

Ցետոյ ժամերամատ պատմեց Բարչէն գիւղի կռիւը, եւ մեր հերոններու յաղթութիւնը որ այնքան խոր տպաւորութիւն գործեց Թուրք-քիւրտ ժողովուրդի վրայ: Ներկաներէն Տոքթ. Լ. Համբարձումեան ալ խօսք առնելով, ծանրացաւ նոր սերունդի, անոնց հայկցի դաստիարակութեան վրայ: Խորովածի գաւաթ մը անեալէ դրուելով կլորիկ գումար մը ապահովեց միութեան: Իսկ դերասան Գ. Ղազարեան ներկայացուց երկու ծիծաղաշարժ զաւեշտներ:

Իրիկուան ուշ ատեն հանդիսականները մեկնեցան հայրենիքի կարօտով եւ հերոններու յիշատակին ոգեւորուած:

Ներկայ մը

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՑ - ԲՈՅԺ, ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան, թիւ 45 (յունիս), հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

Կեցցէ գինին, անկցի գինին (Ն. Նարդունի), — Ինչպէս կ'ընեն գրիպը (Կ. Յ. Բասմաջեան), — Երեխաներու ամառնային փորհարութիւնը (Փրոֆ. Գաբրիէլեան), — Հարբուխը եւ գարշանը (Տոքթ. Ձենօբ Պէօրէքճեան), — Նեցլաթիները (Փրոֆ. Ա. Պէրպէր-եան), — Պատասխան բաժանորդներու բժշկական հարցումներուն եւ առողջապահական գիտելիքներ:

Թիւ 46 (ՅՈՒԼԻՍ). —

Խնձոր կերէք (Ն. Նարդունի), — Հողեմարքը չարչարա՞նք մըն է (Փ. Սամսոնոր), — Առաջին ակռան (Տոքթ. Քոչէեան), — Երբ ձեր տարիքը յառաջանայ (Տոքթ. Բ. Նազարեան), — Վարակումներ որ չեն նշմարուիր (Տոքթ. Վ. Ձիլինկիրեան), — Ջուրը կ'րբ խմել եւ ո՞րքան (Տոքթ. Ռ. Գլոնտոն), — Սանաթորիում (Հ. Բ.), — Գրախօսական (Հ. Բ.), — Բժշկութիւնը Արաբատեան դաշտում (Ա. Գիւլխանդանեան), — Պատասխան բաժանորդներու բժշկ. հարցումներուն եւ առողջապահական գիտելիքներ:

Թիւ 47 (ՕԳՈՍՏՈՍ). —

Գիւղ գացէք (Տոքթ. Ա. Աշճեան), — Փորի մարզանք (Տոքթ. Վ. Փօշէ), — Ի պէտս լողացողներուն (Տոքթ. Յ. Գաբրիէլեան), — Ի՞նչպէս գիտնամ թէ երեխաս առողջ է (Ֆրանս. Մանկապարտէզի Ընկերութիւն), — Ուղեղային արիւնահոսութիւն (Տոքթ. Գ. Ալթունեան), — Ինչո՞ւ գիշերը երեխաս անկողինը կը թրջէ (Մնծ-Հայրիկ), — Պատասխան բաժանորդներու բժշկ. հարցումներուն եւ առողջապահական գիտելիքներ:

Տարեկան բաժանորդագրութիւնը՝ Ֆրանսայի համար 30 ֆրանք, արտասահմանի համար՝ ըստ երկրի 35 եւ 40 ֆրանք:

Դիմել 17, Rue Damesme, Paris:

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԽԱԶԱԳՈՂՆԵՐ

Պաւէնոս Այրէսի «Արմէնիա»ն խմբագրականներէն մէկը կ'ընէ այս խորագրով խմբագրական մը մէջ (7 յունիս).

— «Ցայտնի է, որ Հայաստանի համայնավար իշխանութիւնը «լուծարքի» կամ հակաեղափոխական ենթարկեց սփիւռքահայ Հօկը:

Ցայտնի է նոյնպէս, որ այս ազմկարար կազմակերպութիւնը օգտակար չեղաւ ոչ այն ժողովուրդին, որուն համար ստեղծուած էր, եւ ոչ ալ այն իշխանութեան, որուն ծառայելու կոչուած էր: Ան 17 տարի շարունակ խաբեց մեր տարագիր ժողովուրդը, շահագործեց Հայաստանի անունը եւ անհամար դրամներ հաւաքելով՝ լափեց ու լափեց:

Մեծ քանակութեամբ թուղթ ու մելան սպառեցաւ մինչեւ որ կարելի եղաւ մերկացնել այս «կազմակերպուած խաչագողութիւնը»:

Ազգասէր եւ բարեմիտ հօկեան զանգուածները, որոնք Հօկին վստահած էին իրենց դրամները, զգաստացան եւ համակրեցան Երեւանի կարգադրութեան:

Սակայն, առկասութիւ մասը հօկեան կազմակերպութեան, անոնք որ Հօկը շահատասան մը վերածած էին, կը յամառին ենթարկուելու եղած կարգադրութեան, ու հիմ կը թափին նոր էն վերակազմելու, միշտ նոյն շահագիտական նպատակով, բայց տարբեր անունով:

Դիւրին բան չէ «լուծարքի» կամ «հակաեղափոխական» ըսել եւ անցնիլ: Հաւաքարար ձրիակերներ, գործի անընդունակներ, տաւու փախածներ, զեղծարարներ եւ խաչագողներ, որոնք կը գլխաւորէին հօկեան կազմակերպութիւնները, բոլորովին անգործ մնացած են:

Բնական է, այս աղէտեան մերակերները, զրկուելով հօկեան շահաբեր խանութներէն, փորձեր պիտի ընեն նոր կրպակներ բանալու զաղթաշխարհի ամէն անկիւն, իրենց անպէտ գոյութիւնը քարշ տալու համար:

Հիւս. Ամերիկայի մէջ, ուր հօկեան առաւ փախածներու բանակը մեծ թիւ մը կը կազմէ, ձեռնարկած են կազմելու Ամերիկահայ Ցառաջդիմական Միութիւն, շարունակելու համար իրենց նախկին արհեստը — խաչագողութիւն:

Փանֆլէթներու օրգան «Բանուորը», որ կը հովանաւորէ այս նոր կազմակերպութիւնը, տեղ տուած է «Այս Ամերիկահայ Ցառաջդիմական Միութեան» կոչ - բացատրականին, ուր կ'ըսուի թէ ո՞րոնք կրնան անդամակցիլ խաչագողներու այս նոր միութեան: Լսենք.

Այդ միութեան անդամ կրնան ըլլալ.

ա) Մանր առեւտրականները.

բ) Մտաւորականները.

գ) Արհեստաւորները.

դ) Կազմակերպուած կոմունիստները.

ե) «Քրիստոնէական դաւանանքի հաւատացողները՝ իրենց քրիստոնէական գաղափարները գործնականացնելու ...Քրիստոսի պատուէրները իրականացնելու» համար («Բանուոր», ապրիլ 26):

Կը տեսնէ՞ք խայտաբղէտ խաչագողներու, տաւու փախածներու, զեղծարարներու եւ ձրիակերներու մեծապատիւ շքախումբը:

Շահագործող առեւտրականէն մինչեւ շահագործուող աշխատաւորը, մտաւորականէն մինչեւ անաստուած, անհաւատ եւ «անաստուած» կոմունիստէն մինչեւ «քրիստոնէական դաւանանքի հաւատացողները» կրնան անդամակցիլ «Ամերիկահայ Ցառաջդիմական Միութեան», որ այլ բան չէ, եթէ ոչ «լուծարքի» ենթարկուած սփիւռքահայ Հօկը:

«Ցառաջդիմական Միութիւն»: Ինչ գեղեցիկ եւ գրաւիչ անուն, որ այնպէս կը յարմարի հօկեան «Ժնագոր» գայ»:

Ցառաջդիմութիւն, բայց ի՞նչ բանի մէջ: Նոր գեղծարարութեան, նոր խաբեբայութեան, նոր տաւու փախածութեան եւ նորօրինակ խաչագողութեան մէջ: Ահա ինչ որ այս նոր միութիւնը պիտի հետապնդէ, եթէ յաջողի արմատ բռնել Հիւս. Ամերիկայի մէջ:

Այստեղ ալ եա ու գետ կայ, նոյն օրինակով եւ նպատակով:

Կը լսենք, որ Արժանթինի, Ուրուկուայի եւ նոյնիսկ Պրազիլի մէջ մտադրութիւն կայ նոր միութիւններ կազմել: Անունն ալ հրապարակի վրայ է — «Ջէզոք երիտասարդներու կրթասիրաց միութիւն»:

«Ջէզոք», «երիտասարդ» եւ «կրթասէր» — հրաշալի է:

Բնական է, առանց ալ նախկին հօկեաններ են, որոնք շահագործեցին Հայաստանի անունը, աւանները, օթեակներու, ցլանցքներու եւ սասուականներու անունները եւ անուշ ըրին մեծամեծ գումարները: Հիմակ ալ կ'ուզեն հայ մշակոյթի, հայ դպրոցի եւ հայ կրթութեան անունով դրամ հաւաքել, ժողովարարութիւն ընել եւ իրենց ստամոքսը լեցնել »:

«ՑԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԱՒԱՌԱՑԻ ԱՊԱՍՈՒՀԻՆ

Ու յանկարծ, կարծես սիրել կը սորվեցնէր իրեն իր սպասուհին: Ու կարծես չէր բաւեր իր ոյժը, ու կ'ուզէր անոր սիրտը խլել... իր տղուն համար:

Հօրը եւ տղուն մէջտեղ, խօսակցութիւնը երբ կը դառնար սպասուհին շուրջ, տիկին Զարմիկ թէեւ լռութեամբ կը հետեւէր անոնց, բայց Արփինէին ձայնը կը թրթռար իր ականջներուն խորը, ու, մօր մը ձայնը կը լսէր: Իր աչքերը մանաւանդ, կը պտտէին կոպերուն մէջ, երբ իր տղան՝ դէմ դիմաց սպասուհիին հետ, կը խօսէր, կը խօսէր ու կը խնդար: Իր տունին մէջ այս պահուն՝ տարբեր ձայն մը կ'արձագանգէր: Մէկէն ի մէկ իր տղան չզղջալու համար, հընարք մը կը փնտռէր տիկին Զարմիկ, ու կը սպասէր՝ ակռաները սեղմած: Բայց վերջապէս իր տղուն անունը կուգար բերնին ու կը կանչէր: «Սարգիս» բսած ատենը, ձայնը կը դողար սրովհետեւ, իր մօրը խօսքերէն մէկը կը յիշէր Սարգիս ու կը կրկնէր խնդալով՝ «սպասուհիններուն շատ մօտենալու չէ, շատ երես տալ չի գար անոնց»:

Բերնին տակիկ ըրած, պզտիկ, շըն-չին առիթ մը կը փնտռէր տիկին Զարմիկ, կրկնելու համար սասնել խօսքերը: Ու չէր կրնար քանի մը պատկերացնել խելքը, երբ իր տղան խօսած առանց այս սպասուհիին հետ, ձայնը կը հասնէր ու կը պայծառանար:

Անցի օրերուն ձայն չհանեց տիկին Զարմիկ: Տաքուկ լոյս մը կուտային այդ օրերուն իր սպասուհիին աչքերը, ու իր սիրտն ալ տարբեր կերպով կը բացուէր: Բայց երբ սկսաւ բանկիլ այս լոյսը, ու իր տղուն ձայնին կը խառնուէր ան խօսակցութեան պահուն, իր դիմացը ուրիշ մայր մը տեսաւ տիկին Զարմիկ:

Մայր մը...

Գիրքերուն մէջ նկարագրուած մայրըն էր ան: Գիրքերը շատ բաներ կը գրէին անոր համար:

Բայց, նոր արտայայտութիւն մը կար անոր դէմքին վրայ անբացատրելի, ու նայնի՛ակ, նոյնի՛ակ, գրքերն ալ այս անգամ պիտի չկրնային գծել անոր պատկերը:

Մօր մը պատկերը...

×

Քիչ մը նիհարցաւ Արփինէ: Հիմա, դէմքը կ'երեւար տրամութեան մէջէն: Այսպէս երբեք եղած չունէր: Երբ կ'երկարէր լռութիւնը ու ականջ կը կախէր ամէնէն պզտիկ շշնկոցին, անոր մէջն էր կարծես իր տրամութիւնը, ու տառերկայի մը հանած ձայնը, բառերու խորհրդաւոր շարադրութեան մը պէս կուգար իրեն: Շատ վիշտեր ունեցած էր, դլխէն շատ բաներ անցեր էին, բայց այս անգամ շատ էր եղածը: Ու սանկ անկիւն մը, հանգստիկ տեղ մը ամփոփուելու կարօտը կը քաշէր: Աանկէ մը ի վեր, մէկ սենեակէն միւսը դացած ատեն, կը կենար, ու կարծես միտքը բան մը ինկած, կը նայէր զարմանքով, ու տանոնց հասկնալու, տառնց բան տեսնելու կը շարունակէր իր գործը:

Բայց կը յոգնէր: Մէկէն ի մէկ ծանրութիւն մը կուգար վրան: Ու կը նստէր չունչ մը առնելու համար, կը նայէր ինք իր վրայ ու կտրած սրբատով կ'ըսէր, «զատառացի սպասուհիս»:

Առով մէկտեղ, տուներներուն բառերին պէս՝ կ'աշխատէր, կ'աշխատէր...

Բայց հետզհետէ մելամաղձոտ կը դառնար:

Ու տրտում էր հիմակ՝ իր սրտին ծանրութենէն աւելի:

Մեկնեցաւ:

×

Բ.

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյն բակին մէջ:

Գաղթական Հայերու երթեւեկը:

— Տունի բոլոր գործերը ընել գիտցող շնորհքով սպասուհի մը պէտք ունիմ: Առողջ եւ ուժով մէկը ըլլայ:

Տարիքը յիսունը անցուկ, միջահասակ, ճերմակ պեխերով գէր մարդ մըն էր, որ կը խօսէր այսպէս՝ Գաղթականաց յանձնաժողովի անդամներէն մէկուն հետ:

Կին մը, քանի մը քայլ հեռու կեցած, մէկը կը փնտռէր աչքերով, շուրջ դին կը նայէր, ու խուլոր խուլոր լարած ատենը աչքերը, անձկագին բան մը ունենալը՝ կը տեսնուէր երեսին վրայ:

— «Հօս եկուր», ըսաւ Ցանձնաժողովի անդամը, ու ցուցամատը շարժելով օդին մէջ, կանչեց այս կինը: Ու, «հարուստ ու պատուաւոր տունի մը համար, սպասուհի մը կ'ուզեն, կ'երթա՞ս», հարցուց պատառ ձայնով մը:

— Առանց հարստութիւնն ալ, ամէն բանն ալ թող իրենց մնայ, պատասխանեց ու հեռացաւ:

— Ասոնք ատենք են, ըսաւ Ցանձնաժողովին անդամը, ու նայելով իր խօսակցին, օրօրեց գլուխը:

— Ցանցանքը ձեռն է, վարժեցուցեր էք, դրամ կուտաք աստնիկներուն, տառը համար աշխատիլ չեն ուզեր, ըսաւ շոր ձայնով մը անծանօթը:

Բայց այս կնկան ձայնը — իր ետեւը կեցող երիտասարդին մէջ բան մը արթնցուց, ու դառնալով՝ աչքերուն նայեցաւ ու հարցուց,

— Մայրի՛կ, գուն Տիգրանին մայրիկը չէ՞ս, տիկին Արփինէն:

— Զաւակս, ո՞վ ես դուն:

— Չճանչցա՞ր զիս: Մայրիկ — լաւ նայէ երեսս:

— Ձայնդ ծանօթ է: Պիտի յիշեմ...

— Մայրի՛կ, ես Տիգրանին ընկերը, Վարդգէսն եմ:

— Աստուածս, իրաւ է, Պայծառին տղան, Վարդգէսը...

— Անուշիկ զաւակս, ո՞ւրտեղ է Տիգրանը:

— Մայրի՛կ, վերջէն կը խօսինք այդ մասին:

— Վերջէ՞ն, վերջէ՞ն...

Արփինէ կրակներու մէջ՝ նայեցաւ Վարդգէսի, ու կրկնեց, «վերջէն, վերջէն»:

— Հոս ինչո՞ւ եկեր ես, մայրիկ:

— Մի՛ հարցներ զաւակս, մի՛ հարցներ, ամէն բան կը պատմեմ վերջէն:

Արփինէ իր զաւակը կը փնտռէր:

Բայց, այս «վերջ» բառը մեռել մըն էր:

Պզտիկ ուրախութիւն մը: Վարդգէս իր սրտին խորքէն, այս պահուն կը կրկնէր՝ «մայրիկ, մայրիկ»:

— Շատ փոխուեր ես Վարդգէս, եթէ չխօսէիր հետս, չպիտի ճանչնայի քեզ:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(7)

(Տար.)

յի վերադրել որ եւ է աղատ դիտում յափշտակելու ուրիշներու պատկանող տարածութիւններ՝ միայն իր սեփական շահուն համար։ Այս հոգատարու-թիւնը պէտի ըլլար ամերիկեան ժողովուրդին մնայուն օժանդակութիւնը մարդկութեան եւ խաղաղութեան դատին ։

Լրիւ խորհրդակցութիւններ կատարելէ վերջ Նախագահ Ուիլսընի եւ Գ. Քլէմանսոյի հետ, եւ անոնց կատարեալ հաւանութեամբ, 1919 Մայիս 4ին, ես Ցորսերու Խորհուրդին մէկ նիստին մէջ առաջարկեցի որ Մ. Նահանգներուն յանձնուի հոգատարութիւն մը Հայաստանի նահանգին (Խմբ.— Ճիշդ այսպէս է բնագրին մէջ) եւ հոգատարութիւն մըն ալ Պոլիս քաղաքին, Վոսփորի եւ Տարտանէլի նեղուցներուն, Մարմարայի ծովուն եւ յարակից փոքր տարածութեան մը վրայ ։

Նախագահ Ուիլսըն ընդունեց այս առաջարկը, յանուն Միացեալ Նահանգներու, պայմանաւ որ Ծերակոյտին հաւանութեան ենթարկուի։ Ան բացորոշապէս հաւկցուց Գ. Քլէմանսոյի եւ ինծի թէ ի վիճակի չէ վերջնապէս յայտարարելու թէ Մ. Նահանգները պիտի ընդունին առաջարկը։ Գաղափարը նորութիւն մըն էր։ Նախագահը արդէն շօշափած էր իր յայտնի աջակիցներուն միտքը եւ համոզուած էր որ անոնք նպաստաւոր են։ Դժբախտաբար միջոցներ ձեռք չէր առած մօտենալու հանրապետական վարիչ դիւանագէտներուն, ոչ իսկ անոնց որոնք անկեղծօրէն կը համակրէին իր քաղաքականութեան՝ Ազգերու Դաշնակցութեան մասին։

Ամերիկա վերադառնալով, նախագահը ժամանակ չկորսնցուց հանրային կարծիքը սորձելու Պոլսոյ եւ Հայաստանի ծրագրեալ հոգատարութեանց մասին։ Ծրագիրը նախ ընդունուեցաւ պաղ սարսուռով մը, եւ նախագահը չկրցաւ կեդրոնանալ քարոզչական պայքարի մը վրայ, լուսաբանելու համար ամերիկեան կարծիքը, որովհետեւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտի մասին բացուած պայքարը շուտով կլանեց իր բոլոր սպառած ուժերը։ Նախագահը կռուեցաւ իր պաշտպանած դատին արժանի քաջութեամբ եւ եռանդով։ Բայց իր առջեւ կը ցցուէին անհարկու դժուարութիւններ, որոնց մէկը այն էր թէ Ծերակոյտը ունէր հանրապետական մեծամասնութիւն մը, խորթացած ու գառնացած՝ 1918ի իր ընտրական սխալէն։ Երկրորդը իր գործելու խառնիրօն մեթոտն էր։ Երրորդը՝ իր անկար վիճակը (անդամալուծութիւն ֆիզիքական եւ մտային)։

Ի՞նչ նամակներ փոխանակած էին Ծոռնայի եւ Անգլիոյ վարչապետներ

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կու տան Գ. Չէյմպրլէնի եւ Գ. Տալատիէի միջեւ փոխանակուած անձնական նամակներուն, որոնց բովանդակութիւնը մինչեւ հիմա գաղտնի կը պահուի ։

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, աշխատաւորական մը հարցումներ ուղղեց այս մասին։ Վարչապետը պատասխանեց թէ նամակները անձնական են եւ երբեք խնդիր չէ եղած զանոնք հրատարակելու. Ցետոյ աւելցուց.— «Մակայն կրնամ յայտարարել թէ նամակներու այս փոխանակութիւնը անգամ մը եւս հաստատեց երկու կառավարութեանց միջեւ տիրող սերտ ներդաշնակութիւնը ընդհանուր հարցերու մասին »։

« Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի դիւանագիտական բաժնին խմբագիրը կը գրէ այս առթիւ.— Նամակներու փոխանակութիւնը տեղի ունեցած է տասը օր առաջ, բայց գաղտնի պահուած է։ Գ. Տալատիէի նամակը կնքուած յանձնուեցաւ Գ. Չէյմպրլէնի։ Անգլիոյ վարչապետին պատասխանն ալ նոյն ձեւով յանձնուեցաւ Գ. Տալատիէի, Փարիզի անգլիական դեսպանին միջոցաւ։ Այնպէս որ, նամակներուն բովանդակութեան ծանօթացան միայն երկու վարչապետները եւ անոնց անմիջական գործակիցները։ Գ. Տալատիէի յայտնած բաղձանքին վրայ էր որ նամակները գաղտնի պահուեցան, բայց կարելի է գաղափար մը տալ անոնց բովանդակութեան մասին։ Ես կը կարծեմ թէ Գ. Տալատիէ յրջօրէն մտատանջուած էր արեւմտեան Միջերկրականի ղէպքերու ընթացքէն։ Այս անձկութիւնը կը ծանրանար սա իրողութեամբ որ երկու ամիսէ ի վեր ընդհատուած են ֆրանքօ-իտալական խօսակցութիւնները։ Ցետոյ, Գիբլնեան սահմանագլուխին փակումը բան չէ փոխած Իտալիոյ ընթացքէն։ Ընդհակառակն, Ֆրանսա կը նկատէ որ Իտալիա կը բազմապատկէ իր ճիգերը, փութացնելու համար զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը։ Փարիզի մէջ այն տպաւորութիւնն ունին թէ Սպանիան կրնայ մեկնակէտ ծառայել Ֆրանսայի դէմ ուղղուած յարձակումի մը, եթէ յանկարծ վատթարանան ֆրանքօ-իտալական յարաբերութիւնները։ Եւ կը վախնան թէ իտալեւգերման քաղաքականութիւնը կը ձգտի Մեծն Բրիտանիան ալ սիրաշահիլ ի նպաստ զօր. Ֆրանքոյի եւ Ֆրանսան հեռացնել Անգլիայէն ։

Նկատի ունենալով անգլօ-իտալական համաձայնութեան գործադրութեան յապաղումը եւ ուրիշ պարագաներ, Գ. Տալատիէ հարկ դատած է Գ. Չէյմպրլէնի ուշադրութեան յանձնել անգլօ-ֆրանսական սերտ գործակցութեան անհրաժեշտութիւնը։ Ցետոյ, Անգլիոյ վարչապետին ուշադրութիւնը հրաւիրած է Գերմանիայէն քաղուած տեղեկութիւններ՝ «Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց մասին»։ Լոնտոնի մէջ, ուր նոյնպէս տեղեկութիւններ քաղուած էին այդ՝մասին, տրամադիր չէն այնքան վրդովիչ եզրակացութիւններ հանելու որքան Փարիզի մէջ ։

Կը կարծուի թէ Գ. Չէյմպրլէն պատասխանած է Գ. Տալատիէ թէ ճիշդ իրեն պէս կը մտածէ այս հարցերու մասին։ Անգլիոյ վարչապետին նամակը, որ շատ լաւ խմբագրուած է եւ լայնօրէն կը շօշափէ բոլոր խնդիրները, մեծ գոհունակութիւն պատճառած է Փարիզի մէջ։ Երկու մայրաքաղաքներուն մէջ ալ համաձայն են ամենամեծ արթնութիւն պահելու Ջիպրալթարի հարցին հանդէպ եւ Ֆրանսա հաւաստիք ստացած է թէ Մեծն Բրիտանիա նոյն կարեւորութիւն կ'ընծայէր ֆրանքօ-իտալական համաձայնութեան մը, որքան Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ կնքուած համաձայնութեան։

*** Անգլիոյ Թագաւորին կ'ընկերանայ արտաքին նախարարը, լորտ Հալիֆէքս, որ շատ կարեւոր խորհրդակցութիւններ պիտի ունենայ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին հետ։ Թէ Փարիզի եւ թէ Լոնտոնի մէջ անհրաժեշտ կը գտնեն չէզոքական տագնապին արագ լուծումը, ինչպէս եւ ֆրանքօ-իտալական բանակցութեանց վերսկսումը ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը Հռոմ հասնելով, արժանացան ջերմ ընդունելութեան մը։ Մուսոլինի անձամբ կայարան գացած էր, դիմաւորելու համար հիւրերը, որոնց հետ սիրալիր տեսակցութիւններ ունեցաւ։ Իրիկունը ճաշ մը տրուեցաւ։ Գ. Մուսոլինի իր բաժակաճառին մէջ փառաբանեց Իտալիոյ եւ Հունգարիոյ բարեկամութիւնը եւ գործակցութիւնը եւ Հռոմ - Պերլին առանցքին արժէքը։ Հունգարիոյ վարչապետն ալ պատասխանեց նոյնքան խանդավառ հաւաստիքներով ։

ՍՊԱՆԻՈՅ՝ քաղաքացիական պատերազմին երկամեակին առթիւ, զօր. Ֆրանքօ պատգամագիր մը ուղղելով ժողովուրդին, հազարաւոր սպանութեանց պատասխանատու կը հռչակէ բոլշեւիկները։ Այս առթիւ կ'ըսէ թէ աւելի քան 70.000 հոգի սպաննուած են Մատրիտի մէջ, 20.000 հոգի Վալէնցիայի մէջ, 54.000 հոգի Պարսելոնայի մէջ եւն.։— Հանրապետական Սպանիոյ վարչապետն ալ նոյն առիթով կը յայտարարէ թէ դիմադրութիւնը պիտի շարունակուի նոյն ուժգնութեամբ, յանուն ազատութեան եւ ժողովրդապետութեան ։

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ օդաչու մը, Տըկլէս Քորիկըն, որ փոքր օդանաւ մը նստած եւ ինքն իր գլխուն ճամբայ ելած էր, Նիւ Եորքէն Տըպլին (Իրլանտա) հասաւ երկուշաբթի կէս օրին։ Օդաչուն Ատլանտեանը կտրած կ'ըլլայ 28 ժամ 13 վայրկեանէն, ժամը 177 քիլոմեթր արագութեամբ։ Ամերիկացիները խենդի տեղ դրած էին այս մարդը ։

Հ. Յ. Դ.

Դիւան

ԼԻՈՆԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մուսա Լեռ», «Գայլ վահան» եւ «Ռուբէն գետ» խումբերու ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ԼԱ ՍԵՕՆԷՑԻ «Խաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ այս Ուրբաթ, (Յուլիս 28) ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս. Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11ը

ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ GRAND ARBRE, Maison FIQUETի պարտէզին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

Անձրեւի պարագային պատսպարուած ընդարձակ սրահ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին, խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն երիտասարդ ուժերու կողմէ։ Հայկական պար ընկերակցութեամբ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆԻ։

Գեղարուեստական բաժինէն յետոյ եւրոպական պար՝ ղեկավարութեամբ CARIO CANTI նուագախումբին։

Առատ եւ աժան պիւֆէ։ Կարելի է ուտելիք միասին բերել։

Մուտք 4 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Մեթրօն փոխել Denfert Rochereau եւ առնել Robinsonի գիծը։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲԻ

Տարեշրջանի վերջին ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ, տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Շաբաթ, 23 Յուլիս ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Գուժէ։ Մուտք՝ 5 ֆրանք։

ԳՐԱԿԱՆ-ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նուիրուած ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ իր մահուան 15ամեակին առթիւ

23 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ, 8 Ռիւ Ժան Կուժոն։

Կազմակերպուած ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ Մասնաճիւղին կողմէ

23 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը ճիշդ 8.30ին

Salle Jean-Goujon, 8, Rue Jean-Goujon.

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. ՕՇԱԿԱՆ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆԻ

ՊԻՏԻ ԽՕՍԻՆ Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ ԵՒ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Պիտի նուագեն՝ Տ. ԱՂԱՄԱՐԵԱՆ (ջութակ), ՆՈՃԱՐԵԱՆ (դաշնակ)

Պիտի երգէ Օր. Ա. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Պիտի արտասանեն՝ Ռ. Զարդարեան, Թ. Եղիազարեան եւ Ս. Զամալեան։

Մուտք 3 ֆրանք

ԹԷՅԱՍԻՆԿԱՆ

կազմակերպուած Տ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱՆԻԷՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ

Կը նախագահէ Գ. Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

Յուլիս 24ին Կիրակի, ժամը 3.30ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lac սրահը։ Մասնակցութիւն 6 ֆրանք։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Փարիզի Տարօնցիներու հանդէսը յետաձգուած է 31 Յուլիսի, չխաչաձեւելու համար Նախապէս յայտարարուած բարեկամ միութեան մը հանդէսը։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ հատոր մը, 300 էջ, Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով

Գլուխներ այս հոյակապ քերթողագիրքէն.—

ՑԱՑԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ԳԵՂՋԿԱԿԱՆՔ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԿԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՑ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՋ ԽՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,
17, Rue Damesme, PARIS

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Երջ. կոմիտէն բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկեր Խորէն Թլլուեանին, տիկնոջ եւ պարագաներուն, փոքրիկն ԶԱՐԹՈՒՀԻ ՈՒԼՈՒՍԵԱՆԻ գաղանադէտ մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեմ բոլոր անոնց, որոնք մասնակցեցան ողբացեալ կնոջս՝ Ֆիլոր Մարգիսեանի (Ծնեալ Խաչատուրեան) յուղարկաւորութեան, մասնաւորապէս Ջէնկիլէրցիներու եւ Քեծնոր Գիւղի Վերածնունդ Հայրենակցական Միութիւններուն։

ԴԱՇԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎ

Իսի լէ-Մուլինոյի «Քրիստեան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի, Հայ կամաւորներու Միութեան, Իսիի Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները անխտիր. Նաեւ բոլոր ծնողները եւ դպրոցով հետաքրքրուողները. Շաբաթ (23 Յուլիս) երեկոյ ժամը 8.30ին դպրոցի սրահին մէջ։ Օրակարգ.— Սրահի ընդարձակման կամ դպրոցի համար հողի մը գնման հարց.

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցութեան Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս Կիրակի 6 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ.— Պատգամաւորի ընտրութիւն, վարդավառի Թոնդէս եւլն։

Le Gérant : H. STEPHAN
17. Rue Damesme. PARIS (13)
A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) ;-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 21 ՅՈՒԼԻՍ JEUDI 21 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3787

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԲԱՌԱՍՈՒՆԷՆ ՎԵՐ ՄԱՐԴ ՉԵՍ ՏԵՍՆԵՐ»...

Միայն Էջմիածնի որբերգութեան պարագան չէ որ սուտ-խենդութեան, անբանացման շրջան մը բոլորել կուտայ հակադաշնակցական խաւնիճագանճին։

Այդ ողբերգութենէն առաջ եւ անկէ վերջն ալ պատահած են նոյնքան քամահելի դէպքեր, որոնց հանդէպ միեւնոյն տմարդի, անասնական գիրքն է բռնած այդ նոյն խառնիճաղանճը։

Այդ երանելիներուն համար երկրորդական, չորրորդական առաջնակի վրայ կ՚իյնան Հայաստանի անպարտելի տագնապները, ձերբակալութիւններէն, աքսորներէն, գնդակահարութիւններէն եւ ցաղատագողի սպանութիւններէն մինչեւ Էջմիածնի ողբերգութիւնը։ Անոնց համար կարեւորը, բուն հայրենասիրական պարտականութիւնը այդ լուրերուն սաստումը եւ ժանաւանդ պատահած դէպքերուն հետեւանքները չեն, այլ, ամէն բանէ առաջ, հակադաշնակցական պայքարին զօրացումն ու զունաւորումը։

Եթէ այդպէս չըլլար, ամէն բանէ առաջ իրենք ասպարէզ պիտի նետուէին, սղէտին ծանրութիւնը չափելու եւ կացութիւնը յուսաբանելու համար, քանի որ իրենք իրենց ընծայած են «Հայաստանի բարեկամներ»ու մենաշնորհը։

Վարը պիտի կարդաք շարք մը տեղեկութիւններ եւս, այս անգամ բոլորովին տարբեր աղբիւրէ մը, ուղղակի Հայաստանէն։ (Աղբիւր մը, մեկնած՝ յունիսի վերջերը)։

Քանի մը տող միայն՝ այս օրուան համար.

— «Քառասունէն վեր մարդ չէք տեսներ գրեթէ։ «Արմատախիլ ոչնչացրել են», «հողմացրիւ արած», ինչպէս կ՚ըսեն, կամ քանտարկած, կա՛մ աքսորած եւ կամ տունը փախուելու դատապարտած։ Ի զո՛ւր նեղութիւն կը կրէք անուններ հարցնելով։ Այնտե՛ղ ալ շատ բան չեն գիտեր, չեն համարձակիր գիտնալ թէ ո՛վ ինչ եղած է, ո՛ւր է, ո՞ղջ է թէ մեռած։ Շատերու համար սովորութիւն եղած է ըսել,— «նստած է», հասկցիր՝ բանտարկուած։ Նոյնը նաեւ կարողիկոսի մահուան պարագաներու մասին։ Միջանկեալ ըսեմ որ սերունդ մը հասած է արդէն, եւ մարդիկ երբեք չեն հետաքրքրուիր կաթողիկոսով կամ Էջմիածինով ...»։

«Քառասունէն վեր մարդ չես տեսներ»...

Ձեզ մտնար «գրեթէ»ն։ Բայց այդ մէկ հատիկ բառը բան մը կը պակսեցնէ՞ պատկերին եղերական, քամահելի եւ ըմբոստացուցիչ հանգամանքէն։

Այնքանը, ինքնին, չի՞ հաստատեր թէ անդին կատարուեր են գործեր — «մաքրագործումներ» — որոնք իսկապէս աղէտի մը հանգամանքն ունին։

Երեւանի ամէնամեծ օրկանը բարեմիտ խմբագրականի մը մէջ կը պարզէ «յուսահատութիւնը արգիլող եւ նոյն չափով սփոփանքի առիթ տուող տեսութիւն մը»։ Կարդացէք հիմնական մասը.

«Խորհրդային Հայաստանի մէջ, ուղղակի եւ գրեթէ կէտ առ կէտ նոյնն է ամբողջ ինչ որ է ամբողջ Խ. Միութեան մէջ։ Ոչ մէկ տարակոյս՝ որ եթէ Մոսկուան իր անմիջական շրջապատին մէջ չխեղդուէր կասկածի մթնոլորտ մը եւ այն «մաքրագործելու» համար անհրաժեշտ ամէնէն վայրագ միջոցներուն դիմած չըլլար՝ Երեւանի մէջ դեռ կ՚աշխատէին այսօր Ե՛ւ Աղասի Խանճեանը Ե՛ւ Զարենցը Ե՛ւ Բակունցը Ե՛ւ Մահարին Ե՛ւ Թոթովենցը Ե՛ւ Ալազանը եւ դեռ ա՛յնքան ուրիշներ որոնց անունին վրայ չարաշուք լռութիւնն է տարածուած հիմա»։ (Արեւ, 5 յուլիս)։

Ի՛հ, այս ալ մխիթարութիւն մըն է,— «գիտնալ թէ մեզի յատուկ ցաւով մը չէ որ կը տառապինք, ու պիտի բուժուինք անկէ աշխարհի հետ միասին, կը բաւէ որ տոկանք մինչեւ այն ատեն»։

Բայց, այս գիտակցութիւնը կ՚արդարացնէ՞ այն խայտառակ վերաբերումը զոր կ՚արտայայտեն «Հայաստանասէրները», երբ անճար փորձեր կը կատարուին լուսաբանելու համար «չարաշուք լռութիւնը»։

Փոխելով հարցումին եղանակը, բոլորիս պարտականութիւնը չէ՞ շարժել, պրպտել, ստուգել, երեւան հանել ամբողջ իրականութիւնը, քանի որ խնդիրը կապ ունի ոչ թէ այս կամ այն հոսանքին տեսութեան, այլ բուն իսկ հայրենիքի ճակատագրին հետ։

Բարեմիտներ կան որ կը կարծեն թէ սեւ լուրերու հրատարակութիւնը կը պաղեցնէ զաղութներու սէրը Հայաստանի հանդէպ, կը թուլցնէ հոգեկան կապերը։

Որ եւ է քննութեան չի դիմանար այս մտավախութիւնը։

Նախ որ, սեւ լուրերը ինքնին չեն ծնիր, ոչ ալ կրնան հնարուիլ։ Առանց կրակի ծուխ չըլլար, եւ երբ զանազան աղբիւրներէ եւ իրարու նման նոյն պատմութիւնները կը պատմուին որ եւ է դէպքի մասին, կը նշանակէ թէ լուրջ հիմքեր կան իրար անցնելու։

Երկրորդ, ի՞նչ օգուտ ծածկել ճշմարտութիւնը եւ օրօր կարդալ, երբ գիտես որ բան մը կը փլի անդին...

Օրինակ, զանազան աղբիւրներէ հաղորդեցին թէ հայկական (ինչպէս եւ վրացական եւ թաթարական) զօրամասերը փոխադրուած են Սիպերիա։

Մենք վաւերական տեղեկութիւններ չունինք այս մասին, բայց գիտենք որ բոլոր ազգային զօրամասերը այլուր փոխադրուած են, անոնց տեղ դնելով ռուսական զօրք։

Արդ, ի՞նչ կը շահին գաղութները, ծածկելով այս լուրը, ինչպէս ուրիշ այնքան չարաշուք իրողութիւններ։

Առողջ եւ սրտաբաց հայրենասիրութիւնը չի՞ թելադրեր գիտնալ թէ ի՛նչ կ՚անցնի կը դառնայ անդին, մեր աշխարհին մէջ, որպէսզի անոր համեմատ ձեւակերպենք մեր պարտականութիւնները, համաձայն պարագաներուն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԵՆ ՍԻՐԱԼԻՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Անգլիոյ թագաւորն ու թագուհին Փարիզ հասան երեքշաբթի, իրիկուան ժամը 4.50ին։ Այս առթիւ կազմակերպուած ընդունելութեան ծրագիրը գործադրուեցաւ գիտական ճշդութեամբ։ Կարգապահութիւնն ալ անթերի էր։ Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր Պուլոնի կայարանէն մինչեւ Քէ տ՚Օրսէ եւ նախագահական պալատը, մինչեւ կէս գիշեր։ 1914էն ի վեր առաջին անգամ էր որ Անգլիոյ վեհապետը պաշտօնական այցելութիւն մը կուտար Ֆրանսայի մայրաքաղաքը, իսկ չորրորդ այցելութիւնն էր այս, Հէնրի Ը.էն ի վեր (ԺԶ. դար)։

Թագաւորն ու թագուհին Քէ տ՚Օրսէի մէջ հանգստանալէ վերջ, առաջնորդուեցան նախագահական պալատը, ուր Անգլիոյ թագաւորը Բաղանեաց պատուանշանին մեծ խաչը յանձնեց Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահին, իսկ այս վերջինը Լէժիոն տ՚Օնէօրի նուիրեց Պատուոյ լեգէոնի մեծ խաչը։ Թագաւորն ալ ունի Պատուոյ լեգէոնի մեծ խաչը, որ Ֆրանսայի ամենաբարձր պատուանշանն է։

Իրիկուան ժամը 8ին փառաւոր սեղան մը սարքուած էր Էլիզէի պալատին մէջ, եւ այս առթիւ շատ սիրալիր բաժակաճառեր փոխանակեցին Հանրապետութեան նախագահն ու Անգլիոյ թագաւորը։ Երկուքն ալ ջերմապէս փառաբանեցին անգլօ-ֆրանսական սիրալիր համաձայնութիւնը, իբրեւ ազդակ խաղաղութեան։

Նախագահ Ք. Լըպրէօն ըսաւ իր բաժակաճառին մէջ.

— «Մնած՝ փոխադարձ յարգանքի երկար աւանդութենէ մը, ամրապնդուած՝ մտածումներու եւ ճիգերու տեւական միաձնացումով մը, նուիրագործուած՝ ամէնէն տաժանելի փորձերով, տոգորուած՝ ազատութեան եւ խաղաղութեան նոյն խանդով, մեր երկու երկիրները միացնող բարեկամութիւնը իր զարգացման ընթացքին առաւ ամրութիւն մը զոր կրնան տալ միայն մարդկային արժէքներու նոյն ըմբռնումը եւ ազգային ու միջազգային կեանքի զանազան հարցերը լայն հասկացողութեամբ դիմագրաւելու նոյն մտահոգութիւնը։ Կնքուած՝ մեր պայծառափայլ մեծ հօր կողմէ, անգլօ-ֆրանսական համաձայնութիւնը Ն. Վեհափառութիւն Ճորճ Ե.ի փառապանծ իշխանութեան օրով իր արդիւնաւորութեան չափը հաստատեց Մեծ Պատերազմին մռայլ շրջանին։ Ցեղային, իր ձեւը փոխուեցաւ, բայց երբեք ի դերեւ չելաւ այն համերաշխութիւնը զոր դարբնած էր կրակին մէջ, երբ հարցը կը վերաբերէր աւելի բարօրութիւն հաստատելու մարդոց միջեւ եւ աւելի ներդաշնակութիւն՝ սիրտերու մէջ։ Այն բարոյական խառնակութեան մէջ որուն մատնուած է աշխարհը, նոր պարտաւորութիւններ կ՚իյնան մեր երկու ազգերու վրայ, որոնք հաւասարապէս տոգորուած են մարդկային յառաջդիմութեամբ։ Ազգաց ութեան պահպանումը միջազգային օրէնքի գործադրութեամբ՝ ոչ վարանում կը փերցնէ կատարուելիք պարտականութեան մէջ, ոչ ալ թուլացում՝ ամենօրեայ ճիգին մէջ։ Դէպի այդ նպատակը պէտք է ձգտին մեր սերտօրէն միացած զգացումները՝ անխախտ եւ անսասան։ Ձեր օգոստափառ ներկայութիւնը Ֆրանսայի մայրաքաղաքին մէջ՝ կը կազմէ ամենաթարմ եւ ամէնէն թանկագին վկայութիւնը այն հաստատակամ կամքին զոր ամէն օր կը զօրացնեն երկու երկիրներուն վստահալից համակրանքը եւ անոր ներկայացուցիչներուն սերտ գործակցութիւնը։ Աւելի քան երբեք, երկու ժողովուրդներուն կատարեալ համաձայնութիւնը, որ բնդնաւոր եղած է բոլոր ասպարէզներուն մէջ, կը ներկայանայ իբրեւ էական տարր մը ապահովութեան եւ ներդաշնակութեան, յօգուտ քաղաքակրթութեան եւ խաղաղութեան։ Մնաց որ, ոչ մէկ պետութիւն չի կրնար ծուռ նայիլ այդ համաձայնութեան, քանի որ այլամերժ չէ ան եւ չանտեսեր ուրիշ որ եւ է բարեկամութիւն։ Համոզուած եմ թէ Ձեր Վեհափառութիւնը եւ իր կառավարութիւնը պիտի ջանան, ինչպէս ես ինքս եւ Հանրապետութեան կառավարութիւնը, այս կենդանի իրականութեան տալ միշտ աւելի գործօն եւ աւելի բարեբեր ճառագայթում մը»։

Անգլիոյ թագաւորը՝ իր կարգին յայտարարեց.

— «Մեզի համար մեծ գոհունակութիւն մըն է որ մեր իշխանութեան հաստատումէն ի վեր մեր առաջին այցելութիւնը արտասահման՝ նուիրեցինք Փարիզի, աշնուական մայրաքաղաքը այն բարեկամ երկրին որուն Մեծն Բրիտանիա կապուած է այնքան յիշատակներով և հասարակացգահողութիւններով։ Թագուհին եւ ես խորապէս ղգածուած ենք այն ընդունելութենէն զոր այսօր ընծայեցիք մեզի։ Հակառակ ափ մը ծովուն որ կը բաժնէ մեզ, մեր երկու երկիրները տեսան որ իրենց ճակատագիրները անվրէպ միացած են դարերու ընթացքին, եւ այսօր մեզի համար անկարելի պիտի ըլլար յիշել շրջան մը ուր մեր յարաբերութիւնները աւելի սերտ եղած ըլլային։ Անցեալին մէջ, մեր երկու երկիրներուն մեծ մարդիկը երբեմն զանազանութիւն ցոյց տուին իրարու յատկութիւնները հասկնալու համար։ Այսօր այդպէս չէ պարագան։ Երկար եւ սերտ գործակցութիւն մը հաստատեց թէ մենք տոգորուած ենք միեւնոյն իտէալով։ Մեր ժողովուրդները միեւնոյն սէրն ունին ժողովրդապետական սկզբունքներու հանդէպ որոնք լաւագոյնս կը պատշաճին իրենց բնական ոգիին եւ մենք միեւնոյն դաւանանքն ունինք անհատական ազատութեան բարիքներու մասին։ Մենք հպարտ ենք այս քաղաքական հաւատքով զոր կը բաժնենք ուրիշ մեծ ազգերու հետ։ Բայց միեւնոյն ատեն կ՚ըմբռնենք թէ այդ հաւատքը իրեն հետ կը բերէ մեծ պատասխանատուութիւններ։ Արդ, այն շրջանին մէջ ուր կ՚ապրինք, այդ հաւատքը մեզ բոլորէս կը պահանջէ, բարձր ատրճանով մը, քաջութեան եւ յարատեւ ու իմաստուն ուժի մը ազնիւ յատկութիւնները։ Միեւնոյն ատեն, ինչպէս ըսիք, պարոն Նախագահ, մեր համաձայնութիւնը ոչինչ ունի այլամերժ. Մեր բարեկամութիւնը ուղղուած չէ ուրիշ որեւէ պետութեան դէմ։ Ընդհակառակն, մեր երկու կառավարութեանց ջերմ բաղձանքն է միջազգային համաձայնութիւններով գտնել լուծում մը այն քաղաքական հարցերուն որ կը սպառնան աշխարհի խաղաղութեան եւ այն տնտեսական դժուարութեանց որ կը խանգարեն մարդկային բարօրութիւնը»։

*** Երէկ, չորեքշաբթի, Թագաւորն ու Թագուհին առաջնորդուեցան Փարիզի քաղաքապետարանը, ուր շքեղ ընդունելութիւն մը սարքուած էր։ Կէսօրին անգլիական դեսպանատան մէջ ճաշելէ վերջ, այցելեցին Լուվրի թանգարանը, Հանրապետութեան նախագահին հետ։ Գիշերը շքեղ ներկայացում մը սարքուած էր Օփերային մէջ, ի պատիւ արքայական հիւրերուն։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԹԱՊԼԱ» ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

— Իմացա՞ր։

— Նոր Ռամա՞կ եկեր է Էջմիածին։

— Ի՞նչ Էջմիածին, լուր չունի՞ս մեր քաղաքին անցուդարձէն։

— Ի՞նչպէս թէ չունիմ։ Անգլիոյ թագաւորն ու թագուհին Փարիզ են եկած եւ պիտի մնան մինչեւ ուրբաթ։ Ամբողջ քաղաքը տօնի մէջ է։

— Եղբայր, խօսքս ազգային կեանքի մասին է։

— Լսեցի որ Բարեգործականը սկսեր է շարժիլ, Սանճաքի գործադուլներուն եւ չքաւորներուն օգնութեան հասնելու համար։

— Այդ ոչինչ։ Ես աւելի կարեւոր լուրեր ունիմ։

— Այս ո՛րքան ծամծմեցիր։ Պատմէ վերջացուր։

— Ուրեմն չես գիտեր։ Երկու շաբաթ առաջ, կարծեմ յուլիս 9ին, Հօկը ժողովի կը հրաւիրէ Հայր. եւ Վերաշինաց Միութիւնները, անոնց հաղորդելու համար իր վերակազմութիւնը։ Այս առթիւ, ընդհ. քարտուղարը կը խոստովանի թէ մէկուկէս տարիէ ի վեր որ եւ է գործունէութիւն չէն առած Հայաստանէն։ Եւ հաստատելով ծանօթ «լուծարք»ը, կը յայտնէ թէ Հօկը այսուհետեւ պիտի կոչուի France - Arménie, մանաւանդ ուժ տալու համար Ֆրանսահայերու հայրենակցութեան։

— Կամ ցնդեր ես, եւ կամ կը չափազանցես։

— Մտիկ ըրէ ինչ որ կ՚ըսեմ։ Ցետոյ տեղի կ՚ունենայ Հօկի արտակարգ 7րդ պատգամաւորական ժողովը, յուլիս 14, 15, 16 եւ 17ին, ուր փոխելով ծրագիր - կանոնագիրը, կ՚որոշեն այսուհետեւ գործել հետեւեալ անունին տակ.— «Ֆրանսահայ ժողովրդական Միութիւն (Ֆրանքօ-Հայկական բարեկամութեան կոմիտէ)։

— Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ ալ ուրիշ անուն մը թխեր են,— «Ամերիկահայ Ցառաջդիմական Միութիւն», որուն կրնան մասնակցիլ մանր առեւտրականները, մտաւորականները, աշխատաւորները, կազմակերպուած կանանիստները եւ «քրիստոնէական դաւանանքի հաւատացողները»... «Քրիստոսի պատուէրները իրականացնելու համար»։ Ուրեմն «թապլա» կը փնտռեն ամէն կողմ։

— Կը կարծէ՞ք որ յաջողին, այս նոր դիմակով։

— «Ոմն ի նոցանէ», Սահակ Ջըրչեան, թեթեւ մը կը բանայ վարագոյրը։ Կարդա՛.

— «Գալիս եմ հրապարակով յայտարարելու, որ ես ոչ մի կապ չեմ պահելու սրանից յետոյ մի որ եւ իցէ մարմնի հետ, որի ղեկավարներն են Թէօսահեանը եւ Նիւ Եօրքի Քլիկը։

ՀՕԿ - ՊՀԿԹի լուծարքից յետոյ Նիւ Եօրքի կլիկը մի նոր մարմին է ստեղծում «կուսակցական տոմսակաւորներին» ղեկավարութեան տակ՝ ամերիկահայ աշխատաւորութիւնը շահագործելու։

Պիտի աշխատիլ որ այդ շահագործումը սրանից յետոյ տեղի չունենայ։

Ամերիկահայ աշխատաւորութիւնը պէտք է թօթափի սարկութեան լուծը եւ դէմ չլլրտի «Բանւորի» թութակամիտ թաթիթիուկներին։

Մինչեւ հիմա մենք ենթարկւած էինք մի մասով Երեւան. Հայաստանին։ Սրանից յետոյ Թէօսահեան քլիկն է ղեկավարելու։ Ամօթ է գիտակից մարդկանց՝ ենթարկուել մի այդպիսի ոչնչութեան։ Ես հաւատում եմ ամերիկահայ աշխատաւորութեան ուժին եւ կամքին։

«Ամերիկահայ Ցառաջդիմական Միութեան» կեդրիքների մասին կը գրեմ յետոյ եւ ցոյց կը տամ թէ ովքեր են նրա ղեկավարները,— այդ քիալագէօզ կոմունիստները, «դէմոկրատներ»ը եւ եկեղեցու լուրեր հրատարակող խաչագողները։ («Փշակ» 28 յունիս)։

— Ես ուրիշ բռնիքներ ալ ունէի, բայց դուն կամփեցիր։ Ցը...

ՎԱՀԷ

Սանճաքի ընտրութիւնները կը վերսկսին

Անտիոքէն կը հեռագրեն յուլիս 19 թուականով.— Գնդ. Քոլէ, մարզպանին պատուիրակը եւ Ճէվատ Աճիքալըն, Թուրքիոյ արտակարգ ներկայացուցիչը, հաւաքական յայտարարութիւն մը հրատարակեցին այսօր, ծանուցանելով թէ Ալեքսանտրէթի շրջանին ընտրական գործողութիւնները պիտի վերսկսին յուլիս 22ին։

Ինչպէս յայտնի է, ընտրական գործողութիւնները ընդհատուեցան յունիս 26ին, Թուրքիոյ բողոքին վրայ եւ Ազգաժողովին յանձնախումբը հարկադրուեցաւ ձեռնթափ ըլլալ։ Ընտրութեանց հսկողութիւնը պիտի կատարուի միասնաբար, Ֆրանսական եւ Թրքական կառավարութեանց կողմէ, որոնք երաշխաւորներն են Սանճաքին միջազգային վարչութեան։

*** Արաբական Դիւանը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Սանճաքի մասին գոյացած համաձայնութեան առթիւ.

Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը կը շարունակէ զբաղեցնել Ֆրանսական մամուլն ու քաղաքական շրջանակները։ Համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը հետեւեալներն են.—

1.— Երբ Սանճաքի նոր կանոնագրութիւնը գործադրուի, Սանճաք գտնուող 2500 թուրք զինուորները պիտի հեռանան։ Ֆրանսական կառավարութիւնը առաջարկած է որ մինչեւ սեպտեմբեր 15 գործադրուի այդ կանոնագրութիւնը։

2.— Թրքական զօրամասերը, որոնք կը գտնուին մեծամասնութեամբ թրքաբնակ շրջաններու մէջ, ներքին խռովութեանց պարագային կրնան միջամտել միայն այն ատեն երբ այդ տեսակ պահանջ մը ըլլայ Ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ։

3.— Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը պայմանաւորուած է Ֆրանքօ-Սուրիական համաձայնութեամբ մը, որուն հիմը պիտի կազմէ Ֆրանքօ-Սուրիական դաշնագրին վաւերացումը։ Այդ վաւերացումը հետզհետէ աւելի սաստկ կը թուի։

4. Ֆրանսա կ՚երաշխաւորէ սուրիական շահերը Սանճաքին մէջ։

*** Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ֆրանսական կառավարութիւնը որոշած է հինգ միլիոն Ֆրանքի վարկ մը բանալ, նոր զօրանոցներ շինելու համար Սանճաքին մէջ։

*** «Էլիֆ Պէ» թերթը կը գրէ թէ Սանճաք մտած թուրք զինուորներէն շատեր հիւանդացած են եւ առաջին առթիւ հիւանդանոց փոխադրուած են 40 հոգի։

Քրտական ապստամբութիւնը կը ծաւալի

Սուրիոյ էլ Գայրաք թերթը կը գրէ (10 յուլիս).—

Թուրքիոյ, Իրանի եւ Իրաքի սահմաններուն վրայ գտնուող Քիւրտերը կոչեր ուղղած են այդ շրջանի իրենց ցեղակիցներուն, օգնութիւն փութացնելու համար Քիւրտիստանի մէջ բռնութեան եւ ճնշումներու ներքեւ գտնուող իրենց եղբայրներուն։ Իրանի սահմանէն, Իսմ Սըմկօ աղայի առաջնորդութեամբ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ո՞ՒՐ ԵՆ, Ի՞ՆՉՊԷՍ ԱՆՀԵՏԱՑԱՆ ԱՅՍ ՄԻՒՍ ԵՐԵՒԵԼԻՆԵՐԸ....

Աննախանձելի է խորհրդային բարձր պաշտօնատարների վիճակը: Մի օր նրանք իբրեւ ժողովրդական գործավար, դեսպան, գրականագէտ, զօրական, պատասխանատու կուսակցական գործիչ, տնտեսական կարեւոր ձեռնարկների ղեկավար եւ այլն գնահատւում են, փառաբանւում ու վարձատրւում եւ յաջորդ օրը յանկարծակի գահավիժւում՝ երկնահաս պատուանդաններից անդունդների մէջ. դրամատիրական երկրների սեւ բանտերից աւելի կոպտօրէն քշւում գործից, ձերբակալւում, աքսորւում եւ գնդակահարւում դաւաճանութեամբ կամ առանց նրան: Լենինեան, Կարմիր Աստղի կամ պատուոյ շքանշաններն ինչ արագութեամբ կախուած են խորհրդային պաշտօնատարների կրծքից, նոյն արագութեամբ էլ ցած են թափւում, զիջելով իրենց տեղը ժողովրդի դաւաճանի, լրտեսի, տրոցկիստ - բուխարինեան վիժուածքի, աւազակի, գողանի ու օձի կոչումներին: Սակայն տասնից ինը դէպքում, Ստալինի թագաւորութեան մէջ, գործածւում է պատժի ամէնից սիրած ձեւը —անհետացում շնորհազուրկի եւ քար լռութիւն նրա մասին: Օրինակ, «հա լոյս աշխարհ է գալիս մի նոր, «սենք, ծովային ուժերի հրամանատար կամ այսինչ հանրապետութեան կուսակցական քարտուղար, շաբաթներ ու երբեմն ամիսներ անունն ու լուսանկարը կրկնւում են թերթերում: Մէկ էլ որ եւ է հանդէսի առիթով խմբանկարուած մեծամեծների խմբակութեան մէջ, նոյն պաշտօնների վրայ տեսնւում են այլ մարդիկ եւ սխալւում է այս գիտաւոր աստղերի կարճատեւ փայլը: Իսկ ի՞նչ եղան նախկինները, ոչ ոք գիտէ: Ե՞րբ եւ ինչո՞ւ պաշտօնազրկեցին, ազա՞տ են թէ բանտում, ա՞յս աշխարհում են, թէ միւս: Այս հարցերը մնում են անպատասխանի ոչ միայն խորհրդային թերթ կարդացողների, այլեւ անհետացածների ամենամօտիկ հարազատների համար: Խորհ. բառակրճատման արուեստը, ասում են, առեղծել է նոյն իսկ այն կարճ պատասխանը, որ տրւում է պետական հիմնարկութիւններում այդպիսիների մասին որ եւ է տեղեկութիւն խնդրողին: Եթէ հայերէնի վերածի նա կը լինի՝

— Դիմէոյկդուն — դիմեցէք քովի դուռը, այսինքն թափառեցէք յաւիտեան: Բիւրաւոր նման դէպքերից կ'ուզենք յիշել միայն մի քանի բարձր հայ պաշտօնատարների գլխուն պատահածը: Ով ոք կարող է ճշմարտապէս ասել, թէ ինչ եղան Հայաստանի խորհրդային անկախ հանրապետութեան առաջին եւ միակ արտաքին գործավար եւ յետագայում Բուտափէշտի դեսպան Բէգզադեան, Կովկասի մէջ այնքան յայտնի Սիմոնիկ Փիրումեան, մի ժամանակ Անդրկովկասի առեւտրական ներկայացուցիչ Փարիզում: Թէհրանի եւ Վարշաւայի նախկին դեսպան Դաւիթեանի մասին դրամատիրական երկրների թերթերը գրեցին, թէ «ինքնասպան» է եղել. իրա՞ւ է արդեօք: Ուկրայինայի Քաղաքական Բիւրոյի անդամ Սարգիսեան, աճապին ռէկլամով նշանակեց անցեալ տարի Դոնի ածխահանքերի ընդհանուր վարիչ. «Սարգիսեանը կը փրկէ Դոնը», վստահեցնում էին խորհրդային լրագրողները: Մի ամիս յետոյ նա յայտարարուեց «թաքնուած լրտեսաւորաց բացառութիւնների եւ այլ եւս ոչ մի խօսք: Զարդարուհակ լռութիւն է տիրում ռազմական արդիւնաբերութեան գործակատարի օգնական Թիտոսեանի մասին, նոյնը նաեւ քիմիական արդիւնաբերութեան վարիչ Այտինեանի եւ քարածուխի վարչութեան պետերից Օրժօնիկիձէի սիրելի Խաչատրեանի մասին: Թուրքմէնիստանի հանրապետութեան կուսակցական քարտուղար Շատունց թւում էր մի ժամանակ փայլուն ապագայ ունեցող. նա ողողում էր պաշտօնաթերթը փառաբանութիւններով Ստալինի հասցէին: Զեկուցումներով ու հեռագրներով շարունակ աւետում էր Թուրքմէնիստանում պետական արտադրական ծրագրների 100 տոկոսից աւելի կատարուած լինելու մասին: Ինչո՞ւ ուրիշը նրան փոխարինեց եւ ո՞ւր մինչեւ նրա օրը. չգիտենք: Մի ամիս չկայ Ղազախստանի կուսակցական քարտուղար Լեւոն Միրզոյեան մեծարւում էր իբրեւ հանրապետութիւնը խեղճութիւնից ամենածաղկեալ վիճակի հասցնող. թեկնածութիւնն էլ մի քանի անգամ դրուած էր Ղազախստանի Գերագոյն Խորհրդի համար. բայց ահա ընտրուած պատգամաւորների թւում չկայ. պաշտօնազուրկ է: Դա երեւում է այն փաստից, որ Ղազախստանի հանրապետութեան կուսակցական համագումարին ղեկուցանողների մէջ չկայ Միրզոյեանը. մինչդեռ առաջին ղեկուցանողը նա պիտի լինէր:

Լռութեան կնիք է դրուած նոյնպէս Ուզբէկիստանի Ներքին գործավար Դնրենիկ Ապրեսեանի վրայ: Մի ժամանակ, երբ Խորհ. Միութիւնը բռնկած է տրոցկիստներ յայտնաբերելու ջերմախտով, Եժով փորձեց նրան ձերբակալել եթէ ոչ իբրեւ տրոցկիստ, այլ այդպիսիների հետ կապ պահպանելու մեղադրանքով. կապը Դնրենիկի նամակագրութիւնն էր իր եղբօր, Օրժօնիկիձէ քաղաքի (Նախկին Վլադիկավկազ) ոստիկանական ոյժերի վարիչի հետ. բայց շնորհիւ ուղղեցիկ պաշտպանի, հաւանաբար Միկոյեանի միջամտութեան, մեղադրանքը ջրւեց— պարզւեց որ ոչ Ապրեսեանը, ոչ սիրուած ընկերներից, ոչ մի առնչութիւն չի ունեցել տրոցկիզմի հետ: Դնրենիկ Ապրեսեանի խնդիրը «տիպիկ օրինակ չէ՞ր վարկաբեկումի», յիրաւի Ուզբէկիստանի ազգայնականների կողմից Ներքին գործավարին տապալելու համար», Քաղ. Բիւրոն ընդհանուր ուշադրութեան յանձնեց «ազգայնականների» հաշւին արձանագրելով: Չնայած դրան Ապրեսեանը չկայ այսօր. ո՞ւր է նա, չգիտենք:

Միկոյեանի եւ Եժովի մէջ կայ դաժան պայքար. ո՞րը նրանցից կը յաղթէ ցոյց կուտայ ապագան: Մինչեւ վերջերս Միկոյեան թւում էր աւելի զօրաւոր: Ինչո՞ւ, կը հարցնէք. պատասխանելուց առաջ մի փոքրիկ պարզաբանութիւն: Խորհրդային բարձր ղեկավարների արժէքը ճշդւում է այն բարեացակամութեան չափով, որ յայտ է բերում դէպի նրանց «առաջնորդ» Ստալին: Առաջին որոշիչը բարեացակամութեան չափի կարելի է գտնել թերթերում զետեղուած լուսանկարների եւ հազար ու մի առիթներով տրուած շնորհաւորական կամ շնորհակալութեան հեռագրների մէջ: Երբ, օրինակ, տասնհինգամեայ բանւորների ընդունելութեան լուսանկարում Միկոյեան առաջին շարքում եւ աւելի մօտ է կանգնած Ստալինին, քան Անդրէեւ, դա նշանակում է Քաղ. Բիւրոյի երկու անդամներից առաջինն աւելի է գնահատուած ղեկավարից քան երկրորդը, ուրեմն եւ Միկոյեան աւելի ազդեցիկ է, քան Անդրէեւ: Երբ բեւեռի սառոյցից նաւ նստող Պապանինի երախտագիտութիւն է յայտնում Քաղ. Բիւրոյին եւ Կագանովիչի ազգանունն աւելի առաջ է դնում, քան Կալինինի, նշանակում է Խորհ. Միութեան «նախագահ»ը այսօր գլուխ պիտի խոնարհէ Ստալինի կնոջ եղբայր եւ հաղորդակցութեան ու ծանր ճարտարարուեստի գործավար Կագանովիչի առջեւ: Պապանինը չէ հեղինակը անունների թիւ ու դասաւորման այնպէս, ինչպէս նրանք երեւում են թերթերում, այլ մեծ երկրի միակ հրամայողը: Ոչ մի արքունիքում միապետի քմահաճոյքին ենթակայ պալատականների աստիճանաւորումը չի կատարւել այնպիսի բծախնդրութեամբ, ինչպէս դա լինում է Կրեմլում: Արդ, մինչեւ վերջերս Միկոյեան անխախտ պահում էր տարիներից ի վեր իրեն յատկացուած հինգերորդ տեղը Խորհ. Միութեան վարիչների մէջ՝ Ստալինից, Մոլոտովից, Վորոշիլովից եւ Կագանովիչից յետոյ: Բայց ահա փոքրիկ ոզնին (Եժով նշհար, կարճահասակ մէկն է. ազգանունը կազմուած է ոզնի բառից) հրում է նրան Ստալինի «զինակիցներ»ի շարքից ու ծածկում փշերով: Ոստիկանական հլու կամակատարութիւնից բացի ուրիշ արժանիք չունեցող ու գրեթէ նորընծայ կուսակցական Եժով պատգամաւոր է ընտրել 11 դաշնակցային հանրապետութիւններից 9ի (բացառութեամբ Հայաստանի եւ Վրաստանի) Գերագոյն Խորհուրդների, իսկ շուրջ քսան տարի կեդրոնի անդամ Միկոյեան միայն 5ի, հարկաւ համաձայն «Առաջնորդի կարգադրութեան»:

Աւելի սարսափելին պատահեց այս օրերս: Ցայտնի օդաչու Կոկկինակի մէկ ոստիւնով Մոսկուայից թռաւ Խաղաղականի ափը — Վլադիվոստոկ: Նոյնը կ'ընէր նոյն ձեւով Սեւ ծովից Թռան Ովկիանոսի ափը: Համաձայն նուիրագործուած սովորութեան տեղի ունեցան շնորհաւորանքի եւ շնորհակալութեան հեռագրների փոխանակութիւններ Քաղ. Բիւրոյի եւ թռիչքների կատարողների միջեւ: Այդ հեռագրներում Եժով ոչ միայն բռնել է Միկոյեանի տեղը, այլ եւ իսպառ դուրս է ձգել տալ նրա անունը. մի բան որ նախընթաց չունի Քաղ. Բիւրոյի պատմութեան մէջ: Հեռագրները կարդալիս ինձ թւում էր, թէ լսում եմ մեր հայրենակցի ատամների կճռտոցը: Եւ յանկարծ մի միտք ծագեց գլխումս.— Արդեօք եպիսկոպոսների ու մանաւանդ կաթողիկոսի սպանութիւնը ձեռնոց չի՞ եղել նետուած Եժովի կողմից Միկոյեանին: Մի լուսաւորութիւն, թէեւ մի քիչ բռնազբօսիկ, թելադրում է ինձ Հայաստանի այժմեան խեղճ ու կրակ վարիչներին համարել զուրկ խիզախութիւնից ինքնագլուխ նման ոճիր կատարելու համար. սպանութիւնը կենտրոնի մարդկանց գործն է եւ կենտրոնի հրամանով իբրեւ դաւ Միկոյեանի դէմ, որին կարելի կը լինի ազգայնականութեամբ վարակուած յայտարարել, եթէ համարձակի բողոքել էջմիածնին հասցրած զարհուրելի վիրաւորանքի առթիւ եւ «լռութեան» վիհը նետել: Սակայն, Աստուած իմ, ամէնէն անհեթեթ անհաւատալի ստորնութիւններն իսկ, հնարաւոր են Ստալինի թագաւորութեան մէջ: Զարմանալի չի լինի, եթէ մի օր պարզւի, որ կաթողիկոսը սպանելու ստորութիւնը տեղի է ունեցել Միկոյեանի պէս «հայ ժողովրդի հարազատ զաւակի» դրդումով: Երբ միակ եւ իսկական ճշմարտութիւնը թաքցուած է, բոլոր ենթադրութիւնները ճշմարտութիւններ են:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՍՐՏԱՃՄԼԻԿ ՏԵՍԱՐԱՆԸ

ԽՄԲ.— «Աէսփոն Ֆրանսէզ»ի մէկ աշխատակիցը, Տիկ. Ֆլօռ Քէլէն կը գրէ այս խորագրին տակ (11 յուլիս).

Անհաւատալի ճակատագրականութիւն մը Կիլիկիան կ'ընկճէ դարերու ընթացքին: Իր ցից ու ճաթռտած լեռներու կիրճերը, որոնք կ'իջնեն Վօռփորի ճամբուն՝ Աղեքսանտրէթի ծովածոցին վերեւ, նշանաւոր եղած են զայն իբրեւ ռազմ ճամբայ բոլոր աշխարհակալներուն: Իր ոչ - տափարակ այլ խորտ ու բորտ հողը դիւրացուցած է աւատականութեան հաստատութիւնը, եւ աւատապետներու անդադրում գժտութիւններն ու մրցակցութիւնները նշաւակ եղած են զայն բոլոր տապատակողներուն: Արեւելքի, ինչպէս նաեւ Արեւմուտքի ցեղերը, յաջորդաբար իրենց բախտը խաղալով անոր արգասաբեր դաշտավայրերուն մէջ, դարաւոր ճակատամարտներու դաշտ մը ընտրեցին զայն՝ իրենց զանազան շահերը առաջ քշելու համար: Ուստի քիչ ժողովուրդներ այնքան եղերական ճակատագիր ունեցած են որքան Հայերը, որոնք Փռիւգիայէն գալով, քրիստոնէական թուականէն եօթ դար առաջ եկան շէնցուցին Կիլիկիան:

Յաջորդաբար հարկադրուեցան թօթափել Մարաց, Պարսից, Բիւզանդականներուն լուծը, եւ կրել տիրապետութիւնը Աղեքսանդրի, Սելեւկեանց եւ Հռոմի: Դ. դարուն Լուսաւորչի ձեռքով քրիստոնէութեան դառնալով, Արեւելքի մէջ առաջինը եղան քրիստոնէական քաղաքակրթութեան: Մինչեւ իսկ գլուխ վերցուցին Արաբներուն դէմ: Իսլամին ատելութիւնը իրենց վրայ հրաւիրեցին: Ջենկիզ Խան եւ Թիմուրլէնկ աւերեցին աւերակեցին այդ երկիրը: Քրիստոնէութեան եւ անկէց ալ առաջ այսպէս քաղաքակրթութեան պատնէշները դարերով կռուելէ վերջ, Հայկական թագաւորութիւնը — որուն վերջինն եղաւ Լեւոն Ե. Լուսինեան, ան որ Սէն Տընի (Փարիզի մէկ արուարձանը) կը հանգչի — կործանեցաւ Օսմանցի Թուրքերուն կողմէ, որոնք բաւական չսեպելով զանոնք աքսորելն ու ցրուելը, ձեռնարկեցին ցեղն ալ ջնջելու:

Չեն մոռցուած անշուշտ զանգուածային ջարդերը, որոնց զոհ եղան Հայերը Ապտիւլ Համիտի օրով, որ 1894էն 1896 չարաչար մահերով մեռցուց, այրեց 300.000էն աւելի Հայեր: Անոնց ենթարկուած վայրագութիւնները, տանջանքները սարսափէն կը սառեցնեն մեզ:

Հայաստան, սակայն, իր կենսունակութիւնը կը պահէր հակառակ իր նահատակութիւններուն: Իր կրօնական պետերուն շուրջ սեղմուած, հաւատարիմ կը մնար իր աւանդութիւններուն, իր հաւատքին, իր բարոյականին: Իր զաւակները իրենց աչքերը կը դարձնէին դէպի Եւրոպա, որուն զանոնք կը կապէին հոգեկան եւ մտաւորական կապեր աւելի քան հինգ դարերէ ի վեր: Իրենց յոյսը Եւրոպային վրայ դրած էին: Բայց մանաւանդ իրենց փրկութիւնը կը սպասէին Ֆրանսայէն, քանի որ Սէօռերն ու Ֆրէրները իրենց կրթական հաստատութիւններով այնքան օգտակար եղած էին անոնց, բուն Ֆրանսան ճանչցնելով, այն աստիճան որ փոքրիկ Հայերը կ'ըսէին— Մեծ - Մայրիկ - Ֆրանսա:

Սակայն այս Ֆրանսան անգամ մըն ալ պիտի խոտորէր իր լաւագոյն ճամբէն: Իր վարիչներուն, պատգամաւորներուն անգիտակցութիւնը, տգիտութիւնը ի դերեւ պիտի հանէին հալածուածներուն իղձերն ու յոյսը եւ անոնց հետ, իր գործերուն ալ հեղինակութիւնը, անձնուիրութիւնը եւ գութը, որով փութացած էին օգնութեան հասնիլ քրիստոնեայ Արեւելքին:

Երբ Երիտասարդ Թուրքերը Գերմաններուն կողմը անցան 1914ին, երկու միլիոն Հայեր տակաւին կ'ապրէին Փոքր Ասիոյ մէջ: Պատերազմը նոր բանտր տանջանքներ պիտի բերէր անոնց: Այնքան չարչարուեցան որ Անգլիա եւ Ֆրանսա որոշեցին միջամտել: Միջազգային համաձայնութիւններով ճշդուեցան անոնց ազդեցութեան գօտիները: Սուրիոյ հին ֆրանսական ափերը, Լիբանան, Պէքաա դաշտավայրը, Աղեքսանտրէթի նաւահանգիստը, Ներքին Սուրիան, Քիւրտական Միջագետքին եւ Հայաստանի կէսը, բովանդակ Կիլիկիան վիճակեցան Ֆրանսայի: Հայ եւ Սուրիացի կամաւորներէ բաղկացած Օտար Լեգէոնի մը կազմութիւնը եւս վաւերացուեցաւ: Այս կամաւորները ոյժ պիտի տային Ֆրանսայի ազդեցութեան Արեւելքի մէջ, պայմանաւ որ Ֆրանսա խօսք տայ, պատուոյ խօսք տայ Կիլիկիան ԻՆՔՆԱՎԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ մը ընել, ուր աշխարհի ամէն կողմերէն տարագիր Հայութիւնը պիտի գտնէր վերակազմել իրենց ազգութիւնն ու ցեղը:

Արարայի յաղթանակը 1918 սեպտ. 28ին մեր առջեւ բացաւ Սուրիոյ դռները: Հոկտ. 31ին զինադադար ստորագրուեցաւ Թուրքիոյ հետ եւ դրաւեցինք այսպէս Տաւրոսի փապուղիները: Դեկտ.ին, խանդավառ Կիլիկիան թեւատարած կ'ընդունէր իր կամաւորներուն հետ նաեւ ազատարար Ֆրանսացի զինուորները:

Բայց Թրքական նենգամտութիւնը եւ Ֆրանսական կառավարութեան ապիկարութիւնը, աւա՜ղ, քիչ տեւեցին այն փառաւոր յաղթութիւնը նուաստութեան եւ գձձութեան փոխելու: Գլէմանսօ կը մերժէր բարձր քօմիսէր Ժորժ Փիքօյի պահանջած օգնական զօրքերը, եւ զօրավար Համըլէն պարտաւորուեցաւ ցաւ ի սիրտ ընդունիլ անգլիական զօրքերուն պաշտպանութիւնը եւ անով ալ բրիտանական հեգեմոնութիւնը Կիլիկիոյ վրայ:

Այս առաջին լքումին հետ սկսաւ դաւերու, ձեռքի տակէ հակադրութիւններու շրջան մը: Գլէմանսօ, թիւր տեղեկութիւններու ազդեցութեան տակ, եւ միւս կողմէ Ֆրանսայի արտաքին շահերուն անտարբեր, ստորագրեց այն սարսափելի համաձայնութիւնը, որ Ֆրանսան [illegible] կեց Հայաստանէն, Մուսուլէն, [illegible] քարիւղներէն. Ֆրանսական զօր[illegible] րուն տեղ Անգլիացիները դնելով

Գնդապետ Պրէմոնի քաղցրաբարոյութիւնը եւ կորովի դիւանագիտութիւնը միայն անզօրութիւնը [illegible] Կիլիկիոյ մէջ: Անոր [illegible] հեմ վարչութեան տակ, կեանքը [illegible] ձեւ սկսած էր գտնել իր բնական ընթացքը: Հարիւր քան հազար [illegible] յեր իրենց հայրենիքը՝ Կիլիկիա [illegible] խադրուած էին: Առողջապահական վիճակը սքանչելի էր: Արդարութիւնը կը թագաւորէր: Տարագիրները վերադարձած իրենց պապենական հողերն ու գործերը: Երկիրը կը [illegible] բաւշինուէր: Տիկին Պրէմոն՝ [illegible] իր ամուսնին մօտ գալով կ'օգնէր [illegible] նոր վերաշինական աշխատութեան իբրեւ հիանալի Ֆրանսուհի [illegible] կը գլխաւորէր Թշուառութեան [illegible] անդութեան չարիքներուն, ժողովրդական ճաշարաններ հաստատելով նաեւ որբանոցներ, դպրոցներ, [illegible] հիւանդանոցներ: Եւ երջանկութիւնը վերադարձեր տառապած Հայ ժողովրդին երդիքներուն տակ, երբ [illegible] աւա՜ղ, փոթորիկը կը պայթէր.

Ֆրան - մասոնական մասնաճիւղ[illegible] ու ազդեցութեան տակ Թուրքերը [illegible] խրախուսէին: Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն դաւակիր օթեակի մը ծածուկ [illegible] րուն տակ, Մուստաֆա Քէմալ [illegible] իր հայրենակիցները կը [illegible] Ֆրանսացիներուն դէմ կռուի. [illegible] Յոյներուն եւ Հայերուն հայրենիքը [illegible] ազատագրելու համար: Սարսափը Անա[illegible] յուէն կը հասնէր Կիլիկիա: [illegible] Փարիզ անտարբեր կը մնար. [illegible] Կուռօ, որ իր ձեռքին մէջ ունէր [illegible] ուորական միանգամայն քաղաքա[illegible] ներկայացուցիչը, գլուխը կորսնցուցած էր շէրիֆական դաւերուն մէջ [illegible] կը հակառակէր մինչեւ իսկ անհր[illegible] զինուորական գործողութիւններու, [illegible] պահպանելու համար: Պէյրութի [illegible] կար դրած էր ծանր հրետանին [illegible] Մարաշի զինուորները, որոնք Կիլի[illegible] համար նշանակուած էին [illegible] առաջին զօրաբաժինը, մեկուսացու[illegible] Պէյրութի հետ յարաբերութենէ [illegible] ուած, միմինակ կը մնար Քէմալ[illegible] դէմ. — Կիլիկիոյ չարչարանքին ժամ[illegible] հնչած էր:

Եւ արդարեւ ճշմարիտ Գողգոթա մը պատրաստուեցաւ մարզին [illegible] հայրենակիցներն ու մեր պաշտպանեալ Հայերը 1919էն 1922: Անոնց [illegible] գիւղական ու բարոյական տառապան[illegible] ները, պատերանքները, յուսախաբութիւնները իրենց հաւատարմութիւնը այն հերոսութիւնը, որով Հայորդ[illegible] վսեմ դիւցազներգութեան մը յանձնուեցին իբրեւ կամաւոր իրենց մահանկցութիւնը մեր կռիւներուն:

Պէտք է կարդալ Կիլիկիոյ Զարթ[illegible] բունքը գեղեցիկ գիրքը Փօլ տը Վէ[illegible] ճանչնալու համար դարհուրանքը [illegible] յաւերժացող պատերազմին, որուն [illegible] բաններ տարօրինութիւններու կոյ[illegible] գը կը դառնէին աղջիկներու, կիներ[illegible] հափափումը, դաւութիւնը, թալանը, մատնութիւնը, այծութիւն [illegible] կան իրերու եւ շէնքերու, տանջանք[illegible] րը, գերութիւնը եւ սպանութիւնը: [illegible] պատմելի է Հայերուն քաջութիւնը, հաւատքը, հաւատարմութիւնը: [illegible] [illegible]ութիւնները —Փարիզ, Պէյրութ[illegible]

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (112)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Հեւ ի հեւ շարունակեց վազել ու հասաւ Բերայի Շիտակ ճամբան: Բաւական յառաջացած էր, բայց խուռներամ ամբոխ մը կը հետապնդէր զինքը:

Փողոցին դիմացի եզերքը անցաւ. կառքերու բազմութիւնը պահ մը ծածկեց զինքը հետապնդողներուն տեսողութենէն. նորէն յուսադրուեցաւ. պիտի փախչէր, օձիքը ձեռք պիտի չտար: Ցանկարծ մեծ վաճառատուն մը տեսաւ. եթէ ներս մտնէր՝ ամբոխը չհասած, փրկուած էր: Սակայն երբ վաճառատան դրան առջեւ հասաւ, ոստիկան մը կառքերը կեցուց, ճամբայ տալու համար ամբոխին որ պոռալով կանչելով փողոցը կը կտրէր:

Ներս մտաւ հանդարտ քայլերով՝ առանց յայտնի ընելու թէ շնչասպառ եղած էր: Շատ դժուարութիւն կրեց զսպելու համար իր հեւքը, չէր ուզեր յաճախորդներուն ուշադրութիւնը գրաւել: Ցանուցին երեք յարկաբաժիններէն անցնելով, հասաւ ուրիշ մուտքի մը առջեւ ու շիտակ փողոց ելաւ: Վստահ էր որ շփոթութեան մատնած էր զինքը հալածողները. բայց դժբախտաբար շատով յուսախաբ եղաւ: Մորուսաւոր մարդն ու ոստիկանը գլխաւոր դրան առջեւ հասած էին բազմութիւնը, իսկ իրենք վաճառատունը մտած էին՝ դուռը ներսի կողմէն պաշտպանելու համար: Հազիւ քանի մը ծառայի հեռաւորութիւն կը բաժնէր զինքը այդ երկուքէն, երբ քովնտի փողոցը կը մտնէր: Ոստիկանն ու իր բարեկամը անոր ետեւէն վազեցին: Սուիթին մայթին վրայ գամուեցաւ, կեցաւ: Ուրացած էր կռուիլ: Երբ ոստիկանը իր վրայ յարձակելու փորձ մը ըրաւ, ձախ ձեռքով բռունցք մը իջեցուց անոր կզակին ու խեղճ մարդը ընդակի մը պէս գետին գլորեցաւ: Մորուսաւոր Թուրքը անոր թեւէն բռնեց. Սուիթին իր մարմինին ամբողջ ծանրութեամբ անոր վրայ խոյացաւ, թեւը ազատ քաշեց ու նորէն սկսաւ վազել: Վայրկեան մը վերջ դարձեալ կը գտնուէր Բերայի Շիտակ ճամբուն վրայ: Մարդը կ'ոռնար: Հեգնանքով նայեցաւ մայթին վրայ փռուած ոստիկանին ու պոռալով, կանչելով սկսաւ Սուիթինը հետապնդել: Ուրիշ ոստիկան մը, որ վաճառատան դրան առջեւ պահակ կը սպասէր, լսեց մորուսաւոր Թուրքին թաւ ձայնը, երբ անիկա փողոցին անկիւնը հասաւ: Տղան յիսուն քայլ չէր յառաջացած, երբ բազմութիւնը անգամ մը եւս բռնկաւ հալածել զինքը:

Ալ չափէն աւելի յոգնած, սպառած էր: Սիրտը կը բաբախէր, խեղդուելու աստիճան կը հեւար. կարծես թոքերը պիտի պայթէին: Գլուխը կը դառնար, աչքերն անգամ սկսած էին չտեսնել: Ոտքը քարի մը զարնուեցաւ, վար ինկաւ, թանկագին վայրկեան մը կորսնցնելով. բայց նորէն ոտքի ցատկեց ու շարունակեց վազել:

Ցանկարծ տեսաւ որ հանրակառք մը կ'անցնէր իր մօտէն: Շարժավարին քով պարապ տեղ կար. միայն երկու Թրքուհիներ կեցած էին հոն: Անմիջապէս կառքին վրայ նետուեցաւ: Շատ ուրախ էր որ գոնէ պիտի կարենար քիչ մը շունչ առնել եւ ուժերը հաւաքել: Ցետոյ սկսաւ խորհիլ թէ ո՞ւր պիտի երթար վերջի վերջոյ:

Աւելորդ էր զբօսանաւուն մասին մտածել: Ի հարկէ մինչեւ հիմա ներքինիին հեռաձայնով լուր տուած էին թէ ինք տեսնուած էր նաւահանգիստին բոլորտիքը: Այնպէս որ անիկա՝ խորամանկ մարդ, հսկողութեան տակ առած ըլլալու էր Ղալաթիոյ քարափը՝ կասկածելով անշուշտ որ կրնար նաւակով փախչելու փորձ մը կատարել: Բրիտանական դեսպանատունը շատ մօտ էր: Արդարեւ, հանրակառքը գրեթէ անոր դրան առջեւէն պիտի անցնէր հիմա. բայց եւ այնպէս շատ հաւանական էր որ ոստիկան Մալիքը զարանակալ իրեն սպասէր այնտեղ՝ իր ճամբան կտրելու համար: Սուիթին խորհեցաւ մէկ էնտրուէն տունը երթալ. բայց այդ մտքէն ալ հրաժարեցաւ: Մտնել անցնելու համար ստիպուած էր քարափ իջնել ու շոգենաւ մը նստիլ. Նաւամատոյցին շրջակաները չափէն աւելի վտանգաւոր էին: Վերջապէս խորհեցաւ թէ լաւագոյն կարգադրութիւնն էր սինեմա մը երթալ եւ մէկ ժամու չափ այնտեղ բանտարկուիլ: Երբ գիշերը վրայ հասնէր կրնար, գաղտագողի, Ղալաթիոյ մաքսին քարափէն նաւակ մը առնել եւ զբօսանաւը հասնիլ:

Երկու վայրկեանէ ի վեր հանրակառքը միօրինակ արագութեամբ կը յառաջանար: Աչէկ սպրդած էր հետապնդողներուն ձեռքէն: Բայց տակաւին կը հեւար. Թրքուհիները հետաքրքրութեամբ իրեն նայեցան: Ցանկարծ իրարանցում մըն է փրթաւ կառքին ներսի կողմէն ուր ճամբորդները նստած էին: Ընդոստ ետին դարձաւ: Աստանորդի մօրուսաւորն ու ոստիկանը այնտեղ էին եւ կ'աշխատէին ոտքի մնացողները հրմշտկելով շարժավարին բաժինը հասնիլ: Քայլ մը եւս ու պիտի ձերբակալէին զինքը:

Կառքը գրեթէ հասած էր Համալ պաշի փողոցին անկիւնը: Շարժավարը՝ անցուդարձին անտեղեակ՝ արգելակը սեղմեց: Սուիթին մէկ ոստումով վար ցատկեց ու ինքնաշարժի մը անիւներէն մազապուրծ ազատելով, դիմացի մայթը նետուեցաւ: Երկու Թուրքերը իրեն հետեւեցան ու պոռացին անցորդներուն որ փախստականը բռնեն:

Երբ գլուխն առած կը վազէր բազմութեան մէջէն, Սուիթին գիտէր որ աւելի երկար պիտի չդիմանար: Այնքան կարճատեւ եղած էր հանրակառքին ճամբորդութիւնը որ միայն [illegible] չաթաւ վար իջնելու վտանգէն ազատած էր զինքը: Իր բոլոր մկանները կը ցաւէին հիմա, կարծես վիրաւոր[illegible] ըլլային, գլուխը կը կոտտար [illegible] սրունքները կը կքէին: Անցորդ[illegible] հրեց ու վար ձգեց, պզտիկ [illegible] մը զարնուեցաւ, ոլոր մոլոր [illegible] Ընելիք մէկ բան կար միայն.— Բր[illegible] տանական դեսպանատունը փողոցին անկիւնն էր, հազիւ քանի քայլ [illegible] ու. Անտարակոյս Մալիքը դրան [illegible] ջեւ իրեն կը սպասէր, սակայն բայց [illegible] հակօրէն ուրիշ ճար չկար, պիտի [illegible] նար հարիւր եարտ եւս վազել ու [illegible] մի ձերբակալուէր:

Հետապնդումը կը շարունակու[illegible] անընդհատ, մարդիկ չորս կողմէ[illegible] «բռնեցէք, կեցուցէք» կը պոռայ[illegible] Սուիթին փողոցին մէջտեղը [illegible] աւելի լաւ էր կառքերուն տակը [illegible] քան բռնուիլ:

(Շար.)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 1 Յուլիս (Յապաղած). — Յուլիս 3ին, Սէնթ Անթրէի ընդարձակ պարտէզը լեցուած էր խուռներամ բազմութեամբ:

Մուտքի դրան վրայ կը ծածանէին եռագոյն ու ֆրանսական դրօշներ.

Բեմը զարդարուած էր հերոսներու նկարներով եւ նշանախօսքերով, ոսկեջինամով գրուած էին եւ լաւագոյն զարդանիշերը կը հանդիսանային:

Նորընտիր վարչութիւնը ջանք չէր խնայած հանդէսին յաջողութեան համար: Գործի վրայ էին Վասպուրականի Հայր. Միութեան ատենապետը Գ. Դ. Եղիշեան, անդամները՝ Պրն. Հացագործեան, Յ. Շալճեան, Մ. Աւոեան եւ ուրիշները:

Առաւօտէն սկսած, ուխտաւորներու նման զանազան թաղերէն եկած էին Վասպուրականցիներ, Խարբերդցիներ, Սեբաստացիներ, Սալնոյ-Ձորցիներ, Երզնկացիներ եւ առհասարակ Հայկական Բարձրաւանդակի բոլոր շրջաններէն, միասին բերելով իրենց ճաշերը:

կը մոռնային այս բոլոր բաները: Գօզանթիի եւ Ուրֆայի հայ նահատակները իրենց ազգին պատիւը պաշտպանեցին երճառունի դէմ մէկի հաշիւով: Հինգ հազար ալ Ֆրանսացիներ սպաննուեցան:

Մայր Հայաց, Ֆրանսա յոյս մեր... երգով ութ հազար Հայորդիներ, պարզ ու համեստ փառատանի մը առաջնորդութեամբ մեռան Հաճընի բարձր լերան վրայ: Ու երբ բոլոր զոհողութիւնները ի գլուխ եկան, երբ Կիլիկիա տարիէ մը ի վեր կատարեալ անդորրութեան օրինակը կու տար, երբ որթերը կը ծաղկէին, վաճառականութիւնը կը բարգաւաճէր, երբ արդէն դպրոցներու մէջ հայ մանկտին Ֆրանսերէն կը թոթովէր, երբ Ֆրանսայի վարժուող Թուրքերը, ուղտապան Արաբները, քրիստոնեաներն ու իսլամները, Մուհաճիրներ որոնց գիւղերը իրենց հայրենիքն էր, փայտահատ Թահթաճիները, հովիւ Նիւրուզները եւ Չերքէզները, մշակները, վարժապետները, Ուրֆայի, Մերսինի, Հաճընի եւ Գօզանթիի այժմ մեռեալ պաշտպանները Ֆրանսայի շուրջ թափոր կազմած էին, ահա այդ Մեծ-Հայրիկ-Ֆրանսան զիրենք մատնեց, իրենց դաւաճանեց նախարարի մը ձեռքով ...

Սէվրի, Լոնտոնի, Անգարայի մէջ կնքած համաձայնութիւններով Ֆրանսացի նախարարները բռնաբարած եղան Ֆրանսայի բազմադարեան աւանդութիւնները: Եւ այդպիսի նախարարներու հրամանին վրայ, Ֆրանսացի զինուորներ, յուսահատութիւնը եւ ամօթը իրենց սրտին մէջ, փացին յանձնեցին քրիստոնեայ եւ բարեկամ ժողովուրդները օսմանցի իշխանաւորներուն վրիժառութեան ... Այդ բնակիչները, վհատած, յուսահատած, դարձեալ ճամբայ ելան իբրեւ տարագիր ցրուելու համար ուր որ դժբախտութիւնը պիտի մղէր զիրենք:

Թուրք բարբարոսութիւնը եւ Բրիանի ու Ֆրանքլէն-Պույոնի դիւանագիտութիւնը անգամ մըն ալ խաչը հանեցին հայ ազգը:

Հանդէսը սկսելու պահուն, դաշտը արդէն լեփ-լեցուն էր, մինչ բարձրախօսը հայկական ընտիր երգերով կը հմայէր ունկնդիրները:

Օրուան նախագահի բացման խօսքէն ետք, Կ. Թաչի Գուլվար Օտոյի երգչախումբը երգեց «Մեր Հայրենիք»ը, որ լսուեցաւ յոտնկայս: Հայրենակից պատանիներ ու երիտասարդներ, ի շարս որոնց նաեւ Գ. Ս. Բրուտեան եւ Օր. Մարի Հացագործեան արտասանեցին ընտիր կտորներ:

Առաջին բանախօսն էր ընկ. Գ. Հիւսեան, որ գրուատելով Վասպուրականի հերոսամարտի, ինչպէս նաեւ Շապին-Գարահիսարի, Ուրֆայի եւ բոլոր միւս հերոսամարտերու արժէքը, խօսեցաւ նաեւ քաղաքական ներկայ կացութեան մասին եւ մատնանշեց մեզի սպառնացող վտանգը, միաժամանակ շեշտելով միացեալ ճակատի անհրաժեշտութիւնը: Ընկերոջ ճառը մեծ տպաւորութիւն գործեց հանդիսականներուն վրայ:

Մէջ ընդ մէջ երգերէ եւ արտասանութիւններէ վերջ, բեմ հրաւիրուեցաւ ընկ. Այգին Մարտիրոսեան, որ նոյնպէս խօսելով մեր հերոսամարտերու մասին, փառաբանեց զանոնք: Ի վերջոյ մասնաւորելով իր խօսքը Վանի հերոսամարտին, կարեւոր նորութիւններ յայտնեց եւ իր խօսքը եզրակացուց հետեւեալ կերպով. ... «Վասպուրականը յաղթեց, վտանգի դիմաց ըմբռնել վտանգը, կրցաւ միանալ եւ զգեստեց բանակալութիւնը: Վասպուրականը սորվեցուց իր սեփական ուժին ապաւինիլ, տուր գործածել եւ հիմնեց հայկական առաջին ժամանակաւոր կառավարութիւնը: Վասպուրականը առաջին անգամ գրաւեց թրքական թնդանօթները, անոնց վրայ անկելով մեր դրօշը, — «Մահ կամ ազատութիւն»: Վասպուրականը տպագրեց հայկական առաջին խմորատիպ թղթադրամը Վանի մէջ եւ ձուլեց հայկական առաջին թնդանօթը: Մենք վստահ ենք, որ Վասպուրականը նորէն պիտի դառնայ պատմական «արծուեբոյն» եւ անկախ ու միացեալ Հայաստանի ամուր մէկ հիմնաքարը»:

Քանի մը երգերէ ու խմբերգներէ ետք, սկսաւ վիճակախաղը, որմէ գոյացաւ կոկիկ գումար մը:

Մինչեւ իրիկուն հանդիսականները ապրեցան հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ, վերյիշելով հայրենիքը, իր սովորոյթները եւ յաղթական մարտնչումները, որոնք հզօր ներշնչարաններ պիտի հանդիսանան նաեւ այսօրուան եւ վաղուան մեր նոր սերունդին:

Միութեան նոր վարչութեան այս ձեռնարկը գտաւ անհրաժեշտ յաջողութիւնը եւ վստահ ենք որ իրենց բոլոր ձեռնարկներն ալ պիտի շարունակուին նոյն յաջողութեամբ:

Եւ ասոր ամենամեծ գրաւականը կը հանդիսանան վարչութեան անդամները, որոնք բոլորն ալ մեր ծանօթ եւ յարգուած հայրենակիցներն են:

Թղթակից

ՇԷՅԽ-ՀԱՃԻՑԻՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ (Մարսէյլ). — Կիրակի, Յուլիս 10, տեղի ունեցաւ Շէյխ-Հաճիի Երիտ. Միութեան դաշտահանդէս-ներկայացումը, Խարբերդցիներու օգտատու ագարակին մէջ: Հակառակ օդին անյարմարութեան, բաւական թիւով հայրենակիցներ փութացեր էին ներկայ ըլլալ եւ քաջալերել կազմակերպուած այս ձեռնարկը:

Հանդէսին կը նախագահէր Միութեան անդամներէն Գ. Կարապետ Անթառամեան, որ երկու խօսքէ վերջ, բեմ հրաւիրեց խումբ մը աղջնակներ որոնք երգեցին ներդաշնակ եւ ծափահարուեցան: Արտասանութիւններէ վերջ խօսք տրուեցաւ Մ. Թաշճեանի որ բացատրեց հայրենակցական եւ համայնական Միութեանց պարտականութիւնները: Պատերազմէն առաջ այդ միութիւնները ուրիշ ձգտումներ ունէին, սակայն այսօր տարբեր է անոնց աշխատանքի գիծը: Անդրեց մայրերէն որ ամէն ջանք թափեն իրենց փոքրիկները հայ պահելու:

Կարտանի «Անդրանիկ» թատերախումբը բեմադրեց «Զօր. Անդրանիկ» թատերգութիւնը, ղեկավարութեամբ Լեւոն Գեղունիի: Խաղարկութիւնը յաջող էր եւ ներկաները տոգորուած ազատութեան սիրով, ծափահարեցին դերակատարները:

Անուրջի գրուեցաւ խոշոր մաս մը որ ապահովեց կոկիկ գումար մը:

Պարտէզին մէջ տաւուլ-զուռնան կը բանէր, եւ պարողները պահ մը մոռնալով իրենց ամենօրեայ հոգերը, պարեցին երկար:

Ուրախ մթնոլորտի մէջ փակուեցաւ հանդէսը, նախագահին շնորհակալութեան խօսքերով:

Մինչ այդ, մէկ երկու սեղաններու շուրջ հաւաքուած երիտասարդներ երգեցին ազգային երգեր: Ագարակին տէրը ծերուկ Ամերիկահայ մը՝ Աստուր Նաճարեան իր զուարթ կատակներով ստեղծեց խանդավառ մթնոլորտ մը:

Շէյխ-Հաճիի Երիտասարդաց Միութեան գոյութիւնը կը սկսի 1925էն: Ան օգնած է իր անկարող հայրենակիցներուն, Սուրիոյ եւ Ֆրանսայի անկար համանուն գիւղացիներուն:

Յաջողութիւն կը մաղթենք մեր երիտասարդներուն որ կը գիտակցին իրենց ազգանուէր պարտականութեանց:

Ներկայ մը

ԳԵՂԵՑԻԿ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Ս. ՇԱՄՈՆ (յապաղած). — Քաղաքիս համար յուլիս 3ը հազուադէպ օր էր, մարզական օր մը՝ որ կը հանդիպի ամէն 16 տարին անգամ մը (նախորդը տեղի ունեցած է 1922ին): Այս մարզատօնը կազմակերպուած էր տեղւոյս կաթոլիկներու մարզական միութեան կողմէ, որուն կը մասնակցէին 50 զանազան ընկերութիւններ, չորս հազար (4000) մարզիկներով՝ բոլորն ալ կաթոլիկ:

Շաբաթ մը առաջ արդէն քաղաքին արտաքին տեսքը բոլորովին փոխուած էր, զարդարուած դրօշներով, դրօշակներով, լապտերներով, բոլորն ալ հրավառ գոյներով:

Քաղաքապետարանին ճարտարապետը, որուն յանձնուած էր քաղաքիս բարեզարդման պաշտօնը վերյիշեալ մարզատօնին առթիւ, առանձին նամակով մը փափաք կը յայտնէ որ Հայերն ալ մասնակցին ընդունելութեան, զարդարելով որոշեալ փողոց մը, իրենց ուզած ձեւով եւ հայկական դրօշով:

Այս հրաւէրին վրայ քանի մը հայրենակիցներ անմիջապէս գործի կը ձեռնարկեն, մէկ-երկուքը կ'երթան իրենց ինքնաշարժով հեռաւոր անտառներէ եղեւինի ծառեր բերելու, մինչ միւսները կը ձեռնարկեն ցուցական կամարին նախապատրաստական աշխատանքներուն: Եւ ահա ինքնաշարժը կը հասնի ու կանգ կ'առնէ հրապարակին քով, կեդրոնական փողոցին ծայրը՝ հարիւրաւոր նայուածքներու տակ: Բոլորը կը լծուին աշխատանքի, եւ քանի մը ժամէն արդէն պատրաստ է զարդարուած կամարը, որուն տակէն յաջորդ օրն պիտի անցնէին հազարաւոր սպիտակազգեստ մարզիկներ: Ահա պատկերը — փողոցին ամէն մէկ անկիւնը 4 մէթր բարձրութեամբ երկու հսկայ սիւներ (անկուած քաղաքապետութեան կողմէ) որոնք պճնուած են մշտադալար ճիւղերով եւ եղեւինի ճիւղերով, անոնց վրայ դրօշակներ զանազան գոյներով, մէկ սիւնէն միւսը երկար պաստառ մը, հետեւեալ վերտառութեամբ — «La Colonie Arménienne aux gymnastes de la Loire», իսկ տակէ վար՝ ճիշդ մէջտեղը, քաղաքապետութեան զինանշանը եւ անոր անմիջապէս տակը մեր պանծուխ եռագոյնը՝ այնքան վեհօրէն տարուբեր (քանի մը մեծաղուկներ ի զուր կը մոլորային):

Շաբաթ, 2 յուլիս կէսօրէ վերջ թնդանօթի քանի մը հարուածները աւետեցին բացումը մարզատօնին, եւ այնուհետեւ մարզիկները թափօր կազմելով սկսան շրջիլ քաղաքին մէջ եւ մարզանքներ կատարել մինչեւ ուշ ատեն, ամէնէն լաւ խաղերը վերապահելով կիրակի օրուան:

Կիրակի առաւօտ հազարաւոր մարզիկներ՝ ամէն տարիքէ միանման զգեստներով շրջեցան ամբողջ քաղաքին փողոցները, անցնելով աւելի քան տասը անգամ «Հայկական կամարին» տակէն (ինչպէս կոչեցին տեղացիները), եւ ժամը 10ին տեղի ունեցաւ հրապարակային պատարագ, որուն ներկայ էր 8 հազարնոց կազմութիւն մը: Անկէ վերջ տեղի ունեցան մարզական զանազան խաղեր, վազք, բարձրութեան ցատկել, գունդ եւ սկաւառակ նետել եւայլն, որոնց ժողովուրդը կը հետեւէր անձկութեամբ: Կէսօրէ վերջ թափորը կրկին անցնելով հայկական փողոցէն, կը կայնին եւ կարգով երեք անգամ կը կրկնեն — կեցցէ հայ գաղութը: Ընկերակցութեամբ Հ. Դաւիթի եւ Գ. Գ. Թաշճեանի, բոլոր անցորդները կը կենային այդ կամարին առջեւ եւ զարմացական նայուածքներ ուղղելով իրարու, կը բացականչէին — mon vieux, les Armeniens..

Գնահատելի է այս առթիւ գաղութիս ցոյց տուած հոգածութիւնը, որ բարձրացուց մեր վարկը տեղացիներուն քով: Մասնաւորապէս գնահատութեան արժանի են հետեւեալ հայրենակիցները, որոնք այնքան աշխատեցան կամարին զարդարման համար, Գ. Գ. Խ. Ընտրիկեան, Մ. Կազիարեան, Յ. Աճէմեան, Գ. Գրպրըքեան, Յ. Գանաքալըքեան եւն.: Ցիշեցի միայն քանի մը հոգի, անոնց կրած յոգնաջան աշխատանքը նկատի ունենալով:

Կամարին ծախքը ձեռք բերուեցաւ նուիրատուութեամբ:

Սօս - Գարէտ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՏԵՂԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Հայրենիք» դիւանը կուտայ այս խմբագրով խմբագրականի մը մէջ (9 յուլիս).

— «Գարեգին արքեպ. Յովսէփեան պէտք է տեսած ըլլայ մը եւս Գալիֆորնիա երթալու՝ Ֆրէզնոյի հայ եկեղեցին Դաշնակցութեան համակիր զանգուածի ձեռքէն խլելու եւ տեղական հակադաշնակցական քլիքին յանձնելու համար:

Մեծապէս կը ցաւինք իր այս քայլին համար, որ չպիտի կրնայ նպաստել ոչ ամերիկահայ պառակտուած եկեղեցիի միութեան եւ ոչ ալ առհասարակ ամերիկահայ գաղութի ներդաշնակութեան ու խաղաղութեան գործին: Մինչդեռ կարելի էր եւ պէտք էր ըսպասել, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ողբերգական վախճանէն յետոյ, անոր ներկայացուցիչ Գարեգին արք. Յովսէփեան, իր տարաբախտ մեծաւորին յիշատակը յարգել տալու համար գէթ, նոր փորձ մը պիտի ընէր իրագործելու այն առաքելութիւնը, որուն համար Էջմիածնէն ղրկուած էր մինչեւ հոս:

Սակայն, դժբախտաբար, փոխանակ ամերիկահայ բաժնուած եկեղեցիները միացնելու նոր ճիգ մը ընելու, Գարեգին արք. Յովսէփեան աւելի յարմար է գտած Ֆրէզնոյի եկեղեցիին հարցն ալ մինչեւ ամերիկեան դատարանները տանիլ, ինչպէս որ չյաջողեցաւ տանիլ կամ թողուլ տալ տանելու Ֆիլատելֆիոյ եկեղեցիի խնդիրը:

Կ'ուզենք հաւատալ, որ Գարեգին արքեպ. Յովսէփեան ինքնաբերաբար չէ որ ամերիկեան դատարաններու ճամբան կը բռնէ: Հիմեր ունինք խորհելու, որ հակադաշնակցական տխրահռչակ քլիքն է որ կ'աշխատի անոր միջոցով հաշիւներ մաքրել իր քաղաքական հակառակորդին հետ: Համոզուած ենք, որ Գարեգին արքեպ. Յովսէփեան, եթէ ի վիճակի ըլլար իր խիղճը, միանգամայն ազատ զգար ինքզինքը Հայ Եկեղեցիի շահերու պահանջին համաձայն շարժելու, ոչ թէ այնքան անխորհուրդ կերպով պիտի ենթարկուէր քաղաքական կոյր ատելութեամբ լեցուած հակադաշնակցական խմբակի մը սխալաւոր քմահաճոյքներուն, այլ իր ամբողջ հեղինակութեամբ պիտի աշխատէր սանձել այդ խմբակին անհաշտ ու պառակտիչ ընթացքը եւ անդուլ ու անտեղիտալի կերպով պիտի աշխատէր յաղթահարել ամերիկահայ եկեղեցիներու միութեան ճամբուն վրայ եղած բոլոր արգելքները:

Գարեգին արքեպ. Յովսէփեան, երբ առաջին անգամ Գալիֆորնիա էր, չյաջողեցաւ ո եւ է խնդիր կարգադրել ու դառն յուսախաբութեամբ ստիպուեցաւ հեռանալ անկէ: Եւ եթէ ան այժմ դատարանի օգնութեան կ'ուզէ դիմել, չի կրնար ո եւ է պատրանք ունենալ թէ՝ Ֆրէզնոյի համայնքը այժմ առանց բուռն պայքարի պիտի կատարէ հակադաշնակցական քլիքին պահանջը, զոր ցասումով յետ մղեց երէկ. Գարեգին արքեպ. Յովսէփեան չի կրնայ Ֆրէզնոյի եկեղեցին խլել իր օրինական տէրերու ձեռքէն, ինչպէս որ չկրցաւ խլել Ֆիլատելֆիոյ եկեղեցին:

Արդ՝ իրաւունք չունի՞նք հարցնելու, թէ ինչո՞ւ ան յոգնութիւն կրած է կրկին մինչեւ Գալիֆորնիա երթալու՝ չվարանելով վերստին դառն յուսախաբութեան ենթարկելու ինքզինքը եւ ձգելու իր վարկն ու հեղինակութիւնը: Ինչո՞ւ ան յանձն է առած այնքան ապերախտ եւ տխուր առաքելութիւն մը Գալիֆորնիոյ մէջ՝ չվախնալով նոր ձախողանքէ»:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ երկրին տնտեսական վերելքին համար կարեւոր որոշումներ տրուած են: Այսպէս, 12 միլիոն ոսկի պիտի ծախսուի Զաթալագզըի նաւահանգիստին համար, իսկ անոր կողքին պիտի շինուի զինուորական նաւահանգիստ մը, որուն համար պիտի ծախսուի 5 միլիոն ոսկի:

Երկրին հարաւային շրջանի ներածումի եւ արտածումի փոխադրութեանց համար առայժմ պիտի բաւականացուի, օգտագործելով Իսկէնտէրունի նաւահանգիստը:

Մօտ օրէն պիտի հիմնուին Զոնկուլտաքի եւ Գէօթահիոյ ելեկտրական մեծ կայանները, որոնցմէ ստացուած ելեկտրական հոսանքով է որ պիտի բանին Գարապիւքի գործարանները: «Սուրատ» երկաթներ պիտի գործածեն, իսկ Տիվրիկի երկաթի հանածոն պիտի արտածուի:

Յիշուած տեղեկութեանց համաձայն, նախ պիտի շինուին Զաթալագզըի եւ Տրապիզոնի նաւահանգիստները: Մերսինի եւ Սամսոնի նաւահանգիստներուն շինութիւնը յետաձգուած է: Տրապիզոնի Թրանզիթի գծին համար շինուելիք նաւահանգիստը 3 միլիոն ոսկի պիտի արժէ: Իսկ Էրէյլիի նաւահանգիստը քիչ ծախքով մը ապաւէն-նաւահանգիստի մը պիտի վերածուի:

Գարապիւքի հանքածուխ փոխադրելու պէտք պիտի չմնայ: Անհրաժեշտ ելեկտրական ուժը ուղղակի ելեկտրական կեդրոններէն պիտի ստանայ: Այս գործարանը լրանալուն կատարելապէս արդիւնաբերութեամբ բանելու համար անհրաժեշտ ծրագիրները պատրաստուած, բոլոր ուժերը շարժաւորումի ենթարկուած են:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Վերջերս Անկէնի եւ իր շրջաններու համար նկարներու ցուցահանդէս մը տեղի ունեցաւ, «Exposition régionale des peintures», Անկէնի Salle des Fêtesի մէջ: Այդ ցուցահանդէսը կազմակերպող Juryի հաւանութեամբ փոքրիկն Ժիբայր Բաբերդեան, 10ուկէս տարեկան, բացառիկ ընդունակութեան տէր պատանեակն եւս երկու բնանկար ունէր եւ արժանացաւ բոլորին հիացման եւ գնահատանքին:

*** Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Սանուհիներու Միութեան անդամներէն Օր. Այտա Զահրէճեան յաջողութեամբ աւարտեց Croix Rouge Françaiseի Անկէնի մասնաճիւղի հիւանդապահութեան երկամեայ դասընթացքը, եւ այդ Միութեան տարեկան հանդէսին մէջ, 23 յունիս, պաշտօնապէս յանձնեցին օգնական հիւանդապահուհիի վկայականը, մասնաւոր արժանիքի յիշատակութեամբ:

Տ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԱՒԱՌԱՑԻ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Մտածեց Վարդգէս ու նայեցաւ սարսռամօրէն: Բայց այս տղուն երեսին վրայ շուքի նման միայն՝ մնացեր էին գեղեցկութեան գիծերը: Եօթը տարի առաջ, վարդագոյն լոյս մը կը պահէր անոր գեղեցկութիւնը: Հիմակ ալ թէեւ կ'երեւար ան, բայց թոռմեր էին վարդերը:

— Եկուր Վարդգէս, դուրս ելլենք այս տեղէն: Դուրսը, բաց օդին մէջ կը խօսինք, ըսաւ Արփինէ: Իր սրտին պզտիկ կուգար եկեղեցւոյն բակը: Ու թէեւ շունչ մը առաւ, երբ բակէն դուրս ելան: Արփինէ, հիմակ կրնար նայիլ ու տեսնել այս տղուն աչքերուն մէջ՝ ճամբաները իր տղուն նայուածքին:

Երբ նստարանին վրայ նստան պարտէզին մէջ, չկրցան խօսիլ մէկէն ի մէկ: Երկուքն ալ միեւնոյն մտածումին դժուարութիւնը կը զգային: Այս լռութիւնը պէտք էր կարծես, աւելի խորունկ զգալու համար սրտի հոսուքը:

Ժպտեցաւ Արփինէ: Ինք մայր մըն էր: Բացուեցաւ երեսը: Ձայնը թէթեւ ու զուարթ ժպիտի մը մէջ իր յստակութիւնը, «Վարդգէս, ըսաւ, երբ որ, քեզ տեսնալով, հոգիս ալ, սիրտս ալ բացուեցան: Աստուած ղրկեց քեզ»:

Վարդգէս, ինքն ալ կը զգար ուրախութիւն, բայց չկրցաւ խնդալ ու խօսիլ Արփինէի նման:

Անպատճառ, բան մը ունի այս տղան, մտածեց Արփինէ, ու աւելի զուարթ երեւցաւ՝ քիչ մը սիրտ տալու համար անոր: Մինչդեռ, խնդալ ուզելով Վարդգէս, իրեն կրկնեց քանի մը անգամներ — «Կեանքը տարօրինակ է, կեանքը տարօրինակ է»: «Կեանքին ո՞ր տարօրինակութիւնը, Վարդգէս», հարցուց Արփինէ, ու խնդաց: «Այնքան շատ են տարօրինակութիւնները որ ...» ու կարճատօտ, իր կեանքին վերջին պատմութիւնը ընելով, ըսաւ. — «Վեց ամիս պատասխանի եղայ ...» ու երբ խօսքը վերջացուց, իրարու նայեցան:

Կարճ լռութիւն մը:

Ու արագ շրջան մը ընելով, երկուքն ալ դուրս կ'ելլէին իրենց կեանքին խորէն: Ու խօսելու, քալելու փափաք մը կը զգային համով: Այս տղուն ձայնը, անոր բերնին իւրաքանչիւր բառը, բոլոր շարժումները, ամէն բան, ամէն ամէն, անոր բարի ու պարզուկ ժպիտներուն հետ, կը բերէին ապաստան տարտամը: Ու արդարեւ մարդ, այն պահուն կը գտնէր իր սրտին ու մտքին խորը, ինչ որ կորսնցուցած էր ամբոխներուն մէջ:

— Ու կեանքը այսպէս է, Վարդգէս, ըսաւ Արփինէ: Երբեք պէտք չէ լքել զայն: Պէտք է սիրել ամէն գինով անոր: Պէտք է ցնցել անգամ մը կեանքը: Մենք պէտք ունինք կեանքին:

Բայց Վարդգէս կը վախնար որ Տիգրանին խօսքը պիտի ըլլար, ու առիթը գտնելով ըսաւ. «Եղբօրս Արային հետ մէկտեղ կ'ապրինք, հիմակ երկու տղայ ունինք, մայրիկ»:

Արփինէ հասկցաւ: Իր տղան չկար ուրեմն: Բայց, մութին խորերէն երեւցող լոյսերը՝ կը ցուցնեն աւելի խորութիւն, կ'երեւան աւելի խորհրդաւոր: Ու Արփինէ, չուզեր այս տղուն սիրտը կոտրել, ու «մայրիկ» բառը, կը թրթռար, որովհետեւ իր ներսը, մինչեւ իր ոսկորներուն ծուծը զգաց որ իր լռութիւնը կուլար: Ու խնդաց: Իր վիշտը արտայայտելու համար այս պահուն, ծիծաղէն աւելի գեղեցիկ բան չկար:

Արեւը կը վառէր իրենց երեսները: Արփինէ կ'ուզէր բան մը ըսել, ամէնէն փայլուն խօսքերը կ'ուզէր ըսել, ու կը խնդար: Որովհետեւ շատ պայծառութիւն կուտար արեւը, իրենց խորութիւնը կ'երեւար յստակ յստակ:

×

Առանց երես դարձնելու, երկու եղբայրները հաճոյքով հիւրընկալեցին իրենց հայրենակիցը՝ տիկին Արփինէն:

Անմիջապէս բան մը փոխուեցաւ տունին մէջ: Տուներուն մէջ, մօր մը ձայնը պէտք է՝ բոլոր սենեակները իրար անցընելու համար, ու անուշութիւն մը առին անոնք:

Այս տունը, խորունկ, ստուերներով ծածկուած անտառի մը տպաւորութիւնը ըրաւ յանկարծ Արփինէի վրայ, ուր, լռութեան կը բացուէին ծաղիկները, ու միշտ, միշտ կը թոռմէին լռութեան մէջ:

Առաջին տպաւորութիւն:

Բայց, ինք այնքան պէտք ունէր այս լռութեան, այնքան այս ծածկուած ու դողդոջուն մթնոլորտին պէտք ունէր որ, նախ զովութիւն զգաց ներս մտնելուն պէս: Կարծես զարնուած էր արեւէն: Շլացուցիչ ծիածաններ բացուեցան աչքերուն մէջ:

Լռութիւն ու ստուերներ կային այս տունին մէջ: Տրտմութիւն մը կը թափառէր չորս դին, ու մինչեւ միտքերուն մէջ կը մտնէր, սակայն, բան մը կը վառէր միեւնոյն ատեն սրտին մէջ, ու կը հակէր կարծես՝ Տիրամօր կանթեղին պէս:

Ու, զուարթ սենեակներու տպաւորութիւնը ունեցաւ յանկարծ Արփինէ: Տրտմութեան գոյնը ունէին սենեակները: Մութ կանանչի կը զարնէր ան, այնպէս որ, թէթեւ ճառագայթ մը, լոյսի մը տարտամ վերջալոյս, կը բանար անոր գոյնին ճշմարիտ աղբիւրը:

Երկրորդ տպաւորութիւն:

Ու չզանգատեցաւ Արփինէ: «Մատուռի մը կը նմանի», ըսաւ, ընդհակառակն, ու ժպիտ մը եղաւ իր սրտին արտայայտութիւնը: Ու, «իրաւ որ մատուռ մըն է», կրկնեց, ու աչքերը գիրքերուն վրայ մնացին:

Պզտիկ գրադարան մը:

Արա եւ Վարդգէս, մէկը նկարիչ, միւսը բժշկական ուսանող, այս տեղ կ'ապրէին մէկտեղ: Արա քսան երեք տարեկան էր, իսկ քսան տարեկան էր Վարդգէսը, ու մէկտեղ, 1914, մայիս ամսուն Փարիզ եկած էին, բայց պատերազմը վրայ հասնելով, անմիջապէս չկրցան իրենց ուսումը շարունակելու: Տէքարթ փողոցի այս շէնքին հինգերորդ յարկը բնակեցան: Ապրելու համար աշխատելով մէկտեղ, երբեմն, կարդալու ու նկարելու ալ ժամանակ կը գտնէին գիշերները, ու կ'աշխատէին մոմի մը լոյսին տակ: Երբ, «Մատուռ մը», կրկնեց Արփինէ, ժպտեցաւ Արա, ու մոմին հանդարտիկ ու բարի լոյսը երեւալով աչքերուն, ճշմարիտ մատուռի մը նման երեւցաւ սենեակը, ու պատասխանեց, «Մատուռ մը, ճշմարիտ մատուռ մը, մայրիկ»:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(8)

(Շար.)

քրտական զինեալ խումբեր մտած են Թրքական սահմանէն ներս: Միեւնոյն ատեն Զիլանի ցեղապետին ղեկավարութեամբ ուրիշ քրտական զինեալ խումբեր յարձակումներ գործած են Թրքական ուժերուն վրայ, մեծ կորուստներու մատնելով զանոնք: Գրաւած են կարեւոր քանակութեամբ զէնքեր :

Քրտական աւազակախումբեր Աղերդի եւ Միտիաթի շրջաններուն մէջ յարձակած են Թրքական գունդի մը վրայ, սպաննած 70 Թուրք զինուոր ու գրաւած երկու Թնդանօթ եւ քանի մը գնդացիր .

Քիւրտերը համախմբուած են Զիլանի, Թուտաղի եւ Մալազկերտի լեռներուն մէջ եւ կը պատրաստուին յարձակումներ գործելու Թրքական զինուորական կէտերուն վրայ. այդ կերպով անոնք Թուրքիոյ ուշադրութիւնը Տերսիմէն պիտի փոխադրեն ուրիշ շրջաններու վրայ

Հասկցուած է որ Թրքական ուժերը, Ուրֆայի շրջաններուն մէջ իրենց ռազմափորձերը լրացնելէ վերջ, մեկնած են դէպի Տերսիմի լեռները: Բայց անոնք կ'ենթարկուին սոսկալի դժուարութեանց եւ յարձակումներու՝ պաշարելու համար Տերսիմը: Թրքական յառաջապահ զինուորները սպաննուած են Քիւրտերէն :

Եգիպտոսի մամուլը Թուրքիոյ դէմ

„« Ժիւմհուրիյէթ»ի Գաhիրէի թղթակիցը դառնօրէն կը գանգատի թէ Եգիպտոսի մեծ թերթերը Թուրքիոյ դէմ դարձած են, Սանճաքի հարցին առթիւ : Վասնի մը նատուածներ՝ իր վերջին նամակէն .— Մինչ այսպէս լաւ յաջողութեան մը կ'երթայ Թրքական մեծ դատ մը, միւս կողմէ պարտուելու վրայ ենք քարոզական գետնի վրայ: Ասիկա ալ՝ արաբական աշխարհին մէջ մեզի դէմ կատարուած քարոզութիւնն է : Այսպէս, բացի քանի մը թերթերէ որոնց ամբողջ գրաւումը ներքին վէճերէ կը բաղկանայ, եգիպտական բոլոր թերթերը, գլխաւորութեամբ «Ալ Մօքաթթամ»ի, Հաթայի խնդրին՝ մէջ Սուրիոյ կողմը կը բռնեն

« Էլ Ահրամ»ի նման կարեւոր օրկան մը, որ հինէն ի վեր ծանօթ է իբրեւ Թուրքերու բարեկամ, մօտաւորապէս 10 օրէ ի վեր կանոնաւորապէս կը գրաղի Հաթայի խնդրով եւ կը շարունակէ ըսել թէ Թուրք զինուորներուն Հաթայ մուտքով՝ այդ հողամասը վերջնապէս պիտի բաժնուի Սուրիայէն: Վերջին յօդուածին մէջ, այդ թերթին քաղաքական բաժնի խմբագիրը կ'ըսէ որ եթէ Թրքական զինուորներուն քանակը Հաթայի մէջ կարեւոր դեր մը կատարելու չափ ըլլայ, այն ատեն արաբականութեան տեսակէտով պէտք է յոյսը կտրել Հաթայէն: «Այս տեսակ գէպք մը — կը շարունակէ խմբագիրը — վերջօրէն բուռն ազդեցութիւն պիտի գործէ Սուրիոյ եւ արաբ այլ երկիրներու մէջ: Ազգ. ժողովին մէջ Բիւլուիւ Արասի արտասանած պերճախօս ճառը չպիտի նուազեցնէ այս ազդեցութիւնը: Այս դէպքով՝ Թուրքիա կը վիրաւորէ արաբական աշխարհին սիրտը »:

« Ալ Մօքաթթամ»ի քաղաքական բաժնի խմբագիր էմին Սայիտն ալ այս նիւթին կ'անդրադառնայ օր ըստ մէջ: Ան ալ դրադեցաւ Բիւլուիւ Արասի ճառով եւ գրելով թէ այդ դեղեցիկ խօսքերը վերջ ի վերջոյ խօսք են եւ թէ իրողութիւնն է որ Հաթայի նման արաբական արժէքաւոր նահանգ մը կը կորզուի արաբ Սուրիայէն: Տարօրինակը այն է որ ,մեր եգիպտացի պաշտօնակիցը կը պաշտպանէ ոչ միայն Արաբները, այլեւ Հայերը: Յօդուածին մէջ միշտ միասին կը յիշէ արաբ եւ հայ տարրերը եւ յաճախ «այնիւ» անձկանք կուտայ երկուքին ալ: Այս ձեւով , Արաբներ պաշտպանած ատեն, Հայերն ալ պաշտպանած կ'ըլլայ :

Հիթլէր ներկայացուցիչ մը կը ղրկէ Լոնտոն

Ճիշդ այն պահուն երբ Անգլիոյ Թագաւորն ու Թագուհին Փարիզի մէջ կը դիմաւորուէին արտակարգ պատիւներով, Լոնտոն հասաւ Հիթլէրի մէկ մտերիմը, հարիւրապետ Վիտման եւ ուղղակի արտաքին նախարարին ներկայանալով, հաղորդեց Գերմանիոյ Առաջնորդին տեսակէտները միջազգ. հարցերու լուծման մասին:

Տեսակցութեան մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր առաջարկած է վերսկսիլ անգլօ-գերման բանակցութիւնները, միջոցներ խորհիլ՝ զինարշաւը կասեցնելու համար եւն. : Այս անգամ ալ Հիթլէր խաղաղասիրական հաւաստիքներ կ'ընծայէ չեխական հարցին առթիւ :

Քաղաքական շրջանակներու մէջ խոր տպաւորութիւն գործեց բարեկամեցողութեան այս ցոյցը, որ կը զուգադիպի Անգլիոյ Թագաւորին այցելութեան: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա կ'ուզէ որ վերսկսին չորս պետութեանց խօսակցութիւնները, գործակցութիւն մը հաստատելու համար (Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա, Իտալիա): Իսկ չեխական հարցի մասին կ'ըսեն թէ Գերմանիա պիտի պահանջէ որ Չեխոսլովաքիոյ կառավարութեան մէջ գտնուին չորս գերման նախարարներ

Հիթլէրի ներկայացուցիչը իր պաշտօնը լրացնելէ վերջ, Պերլին վերադարձաւ օդանաւով: Անգլիոյ արտաքին նախարարը յայտնի լուսաբանութիւններ պիտի հաղորդէ այս մասին, Փարիզի մէջ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻՍԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԶԻՆ ԳԻՆԸ (խորանարդ մեթրը) 1.35 պիտի ըլլայ յուլիս 21էն վերջ, մինչեւ 1939 յունուար 31:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ կը շարունակուին Պաղեստինի մէջ: Անցի օր չորս հոգի եւս սպաննուեցան , որոնց մէկը անգլիացի զինուոր մըն է :

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ ահռելի ռմբակոծութեան մը ենթարկեցին Հանքէու քաղաքը (Ջինաստան): Զոհերուն թիւը հազարը կ'անցնի :

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ամրութիւններ կը շինէ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ : Ճափոն նորէն պահանջեց որ ետ կանչուին Մանչուրիա մտած խորհրդային զինուորները :

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետին Հռոմ այցելութեան առթիւ, քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Մուսոլինի կը ջանայ նոր ճակատ մը կազմել, Իտալիոյ, Հունգարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ :

Հ. Յ. Դ.

Պաշտօնական

ԼԻՈՆԻ Ենթ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մուսա Լեռ», «Գայլ Վահան» ու «Առիւծ Գեւօ» խումբերու ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

ԼԱ ՍԻՕԹԱՅԻ «Խաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ այս Ուրբաթ, (Յուլիս 22) ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները Յուլիս 24ի կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին «Խաժակ» սրահին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎ

Իսի լէ-Մուլինոյի «Իրիմեան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողովի կը հրաւիրէ Ն. Իսաջի. Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի. Հայ կամաւորներու Միութեան, Իսիի երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները անխտիր. նաեւ բոլոր ծնողները եւ դպրոցով հետաքրքրուողները. Շաբաթ (23 Յուլիս) երեկոյ ժամը 8.30ին դպրոցի սրահին մէջ: Օրակարգ.— Սրահի ընդարձակման կամ դպրոցի համար հողի մը գնման հարցը.

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս կիրակի 6 Ալֆորի տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ.— Պատգամաւորի ընտրութիւն, վարչավարի ընթացք եւայլն:

Զ Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 25ին, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Քասսէի սրճարանին վերնայարկը: կարեւոր օրակարգ:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Demesme — PARIS (13)

ՏԱՐՕՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակց. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը սարքած է Սգատօն մը վաղը կիրակի առաւօտ Յուլիս ... մէջ, ի յիշատակ Տարօն Տուրուբերանի Նահատակներուն:

Կը խնդրուի բոլոր միութիւններէն եւ կազմակերպութիւններէ որ ... իրենց յարգանքի բաժինը:

ՀՐԱՒԷՐ

Ի գիտութիւն Շավիլի եւ շրջակայից բարեպաշտ ժողովուրդին կը ծանուցանենք թէ՝ կիրակի, 24 յուլիս Վարդավառաց հրաշափառ տօնին առթիւ տեղւոյս Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ Տէր Եսայի Քհնյ Ալթունեան եւ այս առթիւ մասնաւոր Պ. ... բարերարներէն Աթինեանպոլսեցի Կարպիկ, Փափազեանի ծնողաց եւ իր ընտանեաց բոլոր ննջեցելոց հոգւոյն մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի :

Կը հրաւիրենք ներկայ գտնուիլ այս հանդիսաւոր արարողութեան:

Երգեցողութիւն պիտի կատարուի ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ ... ղոսեանի եւ մասնակցութեամբ ... տեղւոյս դպիրներու :

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.

Սուրբ պատարագ ժամը 11:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ.

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ Երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 22 ՅՈՒԼԻՍ
VENDREDI 22 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3788

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԿԱՄՈՒՐՋԸ ՓԼԱՒ, ԿԵՑՑԷ "ՖՐԱՆՔՕ,,Ն...

Այլեւս յուսահատ՝ Երեւանի քար լռութենէն, Արտասահմանի Հօկերու վարիչները սկսեր են դարմանազան ծրագիրներ որոնել, քաշքշելու համար իրենց գոյութիւնը:

Ինչպէս հաղորդեց հանգուցեալ «Բանուոր»ը, Ամերիկայի Հօկը հագեր է նոր շապիկ մը,—«Ամերիկահայ Ցառաջդիմական Միութիւն», որուն կրնան անդամակցիլ մանր առեւտրականները, ժառուրականները, աշխատաւորները, կազմակերպուած կոմու-նիստները եւ «քրիստոնէական դաւանանքի հաւատացողները»:

Եւ ահաւասիկ նորագոյն աւետիսը, սեւով ճերմակի վրայ տպուած՝ Փարիզի մէջ, իբրեւ պաշտօնական ցնծոյց.

— « Ֆրանսայի Հօկի արտակարգ 7րդ պատգամաւորական ժողովը գումարուած Փարիզի մէջ 14, 15, 16 եւ 17 յուլիսին, 120 Պուլվառ Պէլվիլ, փոփոխութեան ենթարկեց իր ծրագիր կանոնագիրը եւ որոշեց այսուհետեւ գործել հետեւեալ անունով.— ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ (Ֆրանքօ - Հայկական բարեկամութեան կոմիտէ) որուն նպատակն է.—

ա) Ամրապնդել եղբայրական կապը ֆրանսացի եւ հայ ժողովուրդներուն միջեւ, փոխադարձաբար ճանչցնել անոնց պատմութիւնն ու մշակոյթը :

Հայկական շրջանակներուն ծանօթացնել եւ զանոնք մասնակից դարձնել ֆրանսական ընկերային եւ բարենպատակ հիմնարկութիւններու գործունէութիւններուն :

Նախանձախնդիր անձնուիրութեամբ կատարել ամէն պարտականութիւն Հանրապետական Ֆրանսայի շահերու պաշտպանութեան համար :

բ) Զբաղիլ ֆրանսաբնակ Հայերու հասարակական, մշակութային եւ իրաւական կեանքին հետ կապուած խնդիրներով՝ տեղական օրէնքներու սահմաններուն մէջ :

գ) Բարոյական կապ հաստատել Երկրի եւ արտասահմանի հայ ժողովուրդին միջեւ եւ քաջալերել այն բոլոր ձեռնարկները որոնք կը սատարեն անոր շահերուն :

դ) Ընկերակցութիւնը քաղաքական որ եւ է նպատակ չի հետապնդեր»:

Մենք «աւետիս» կոչեցինք այս պաշտօնական ցնծոյցը՝ Բուն բառը պիտի ըլլար՝ մահազդ :

Իսկապէս ալ, Հօկին մահն է որ կը ծանուցանեն անոր վարիչները, եւ ոչ թէ պարզապէս անունի փոփոխութիւն մը:

Տակաւին երէկ, «ոսկի կամուրջն» էր այս գիմակաւոր կազմակերպութիւնը: Միա՞կը՝ իբրեւ կապ Հայաստանի եւ Արտասահմանի միջեւ, ինչպէս կը յոխորտային տարիներով :

Այժմ փլա՞ծ է կամուրջը, իր տեղը տալով... «Ֆրանքօ»ին «Կոմիտէ Ֆրանքօ Հայկական բարեկամութեան»

Անունին հետ, փոխուած է նաեւ բովանդակութիւնը :

Կէտ առ կէտ կարդացէք ծրագիր - կանոնագրին հիմնական կէտերը, եւ փորձեցէք որ եւ է նմանութիւն գտնել՝ Հայրենիքի Օգնութեան Կոմիտէին (Հօկ) եւ այս նոր միութեան հետապնդած նպատակներուն միջեւ, բացի մէկ տողէ,— բարոյական կապ Հայաստանի հետ :

Հարցումները ինքնին կը ծնին, ի տես այս գլխիվայր թաւալումին :

Անդնական չէ որ միութիւններ անուն փոխեն, իրենց կամքէն անկախ պատճառներով :

Բայց, ո՞ւր տեսնուած է որ, օրինակ, փաստաբաններու միութիւն մը վերածուի Սափրիչներու Միութեան, կամ Գրողներու կազմակերպութիւն մը՝ Կօշկակարներու միութեան: Ի՞նչպէս մէկը միւսին յաջորդ կամ ժառանգորդ կրնայ դառնալ, այնքան հակոտնեայ առաջադրութիւններով :

Հակառակ իր խարդախ դիմակին, հիմնականը, հանգուցեալ Հօկին համար, Խ. Հայաստանն էր,— քարոզութիւն կատարել, պայքար մղել, դրամ հաւաքել, ձեռնարկներ փորձել անոր համար: Այսպէս կամ այնպէս օգնել անոր ճանաչման եւ զարգացման:

Այդ առաջադրութեամբ ալ, չեղելով բուն Հօկի (աւելի ճիշդ՝ Հօմի) նպատակէն, այս խարդախ կոմիտէն ամէն բանէ առաջ քաղաքական գործերով կը զբաղէր, «չերտաւորումներ» եւ «ճակատ»ներ կը ստեղծէր, ճեղքեր կը բանար Հայրենակցական եւ ուրիշ ազգային կազմակերպութեանց մէջ,— եւ կը ճգնէր ինք լեցնել հակազաշնակցական կրակին վրայ :

Այժմ հանդիսաւորապէս թաղուած է գլխաւորը,— հայրենիքի օգնութեան գործը, իր տեղը տալու համար բոլորովին տարբեր նպատակի մը,— «Նախանձախնդիր անձնուիրութեամբ կատարել ամէն պարտականութիւն՝ Հանրապետական Ֆրանսայի շահերու պաշտպանութեան համար.—«Զբաղիլ Ֆրանսաբնակ Հայերու հասարակական, մշակութային եւ իրաւական կեանքին հետ կապուած խնդիրներով» եւն. :

Մշակոյթի միութի՞ւն: Ազգային Խորհո՞ւրդ: Հպատակութիւնը դիւրացնելու սահմանուած գրասենեա՞կ: Նորօրինակ Նանսէնեա՞ն մը:

Կոչեցէք ինչպէս որ կ'ուզէք : Ո՛ր կողմէն ալ քննէք, եզրակացութիւնը այս է,— Հօկին վարիչները նոր խարդախութիւն մը կը փորձեն, գլխիվայր շրջելով իրենց կանոնագիր — ծրագիրը : Հետապնդելով նպատակներ, որոնք որքան ալ բանաւոր թուին, որ եւ է կապ չունին Հօկին սկզբնական, հիմնական առաջադրութեանց հետ :

Եւ այստեղ է որ կը ծագի բուն հարցը,— Հապա Հօկին ժառանգութի՞ւնը, բարոյական թէ նիւթական, մանաւանդ դրամական...

Արժէ առանձին քննել այս հիմնական խնդիրը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ՎԵՐՍԱՅԼԻ ՄԷՋ

Բացառիկ զօրահանդէս 50,000 զինուորներով

Անգլիոյ թագաւորը եւ Հանրապետութեան նախագահը Վերսայլ գացին երէկ, հինգշաբթի, եւ ժամը 11.20էն 12.30 աչքէ անցուցին ամենամեծ զօրահանդէսը՝ զինադադարէն ի վեր: Այս առթիւ շարժման մէջ դրուած էին ֆրանսական բանակին ամէնէն ընտիր զինուորները, բոլոր զօրամասերէն եւ արդիական կատարելութեամբ: Ֆրանսայի զինուորական վարիչները ջանք չէին խնայած, որպէսզի այս զօրահանդէսը գերազանցէ Պերլինի եւ Հռոմի մէջ կատարուած զօրահանդէսները: Ցատկանշական պարագայ մը,— Վերսայլը այն վայրն է ուր Ֆրանսայի թագաւորները սովորութիւն ունէին լսելու իրենց զօրամարներուն ցնծացումները՝ հզարաւոր թշնամի Անգլիոյ դէմ տար-ուած յաղթանակներու մասին: Այժմ անգլեւֆրանսական սիրալիր համաձայնութիւնն է որ կը փառաբանուի նոյն պալատին դարաստաններուն մէջ:

Զօրահանդէսէն վերջը, թագաւորն ու նախագահը գացին Վերսայլի Պըղ-տակը, ուր կը սպասէին թագուհին եւ Տիկին Լըպրէօն: Ժամը 1ին սեղան մը սարքուեցաւ Հայելիներու պալատին մէջ, ուր ստորագրուած էր Վերսայլի դաշնագիրը: Կը մասնակցէին 250 հրաւիրեալներ: Յետոյ հիւրերը պտոյտ մը կատարեցին պատմական պարտէզին մէջ եւ Փարիզ վերադարձան ժամը 4.30ին : Գիշերը հացկերոյթ մը սարքած էր արտաքին նախարարը :

... Թագաւորն ու թագուհին Փարիզէն կը մեկնին այսօր, ուրբաթ: Առաւօտեան ժամը 10.30ին պիտի երթան Վիլէ - Պրըթոնէօ, ուր Ծոր Ձ. պիտի կատարէ պատերազմական յիշատակարանի մը բացումը: Յետոյ պիտի վերադառնան Անգլիա, Գալէի ճամբով.

... Չորեքշաբթի օր, Փարիզի քաղաքապետարանին մէջ կատարուած ընդունելութեան առթիւ, թագաւորը 100.000 ֆրանք նուիրեց, Փարիզի աղքատներուն համար: Քաղաքապետական խորհուրդը թագաւորին նուիրած էր ընտիր ծխատուփ մը, իսկ թագուհիին՝ թանկագին սպասներ: Նոյն առտուն կանուխ թագաւորը գեղեցիկ ծաղկեպսակ մը դրաւ Ցաղթական Կամարին տակ, խոնարհելով Անծանօթ Զինուորի յիշատակարանին առջեւ: Գիշերը անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր Օփերայի շրջակայ փողոցները, ուր հեծեալ եւ հետեւակ զինուորներ եւ ոստիկաններ շղթայ կազմած էին: Թագաւորն ու թագուհին Օփերա մտան ժամը 10ին, առաջնորդութեամբ Հանրապետութեան նախագահին եւ կառավարութեան անդամներուն, դղրդագին ծափերու մէջ: Ներկայացուեցան գլուխ մը՝ «Սալամպօ»էն եւ պարախաղեր՝ մասնակցութեամբ հռչակաւոր արուեստագէտներու :

... Ֆրանսական մամուլը ջերմապէս կ'ողջունէ թագաւորին այցելութիւնը, առանց կուսակցական խտրութեան: Բոլորն ալ կը շեշտեն թէ այս այցելութիւնը պիտի նպաստէ աշխարհի խաղաղութեան, զօրացնելով անգլեւֆրանսական գործակցութիւնը :

... Թագաւորին եղած ընդունելութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է Անգլիոյ մէջ, իբրեւ հզօր ազդակ մը աշխարհի խաղաղութեան:

... Վերսայլի պալատին հացկերոյթը տեղի ունեցաւ 1772ին հաստատուած աւանդութիւններով (կեղծամ եւն.):

Երկու պետութեանց նախարարները կը խորհրդակցին միջազգային կացութեան մասին

Արքայական այցելութեան հանդիսաւոր ցոյցերուն մէջ, երկու երկիրներու կառավարութիւնները առիթէն կ'օգտուին, աւելի ամրապնդելու համար գործակցութիւնը: Առջի օր Ֆրանսայի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը մասնաւոր խօսակցութիւններ ունեցան Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ, Եւրոպայի կացութեան մասին: Այս առթիւ մասնաւորապէս խօսեցան չեխական հարցին եւ Հիթլէրի թիկնապահին այցելութեան վրայ: (Թիկնապահը, հարիւրապետ Վիտման, Լոնտոն երթալով, մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցած էր Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ): Երեք նախարարներու խօսակցութիւնները շարունակուեցան կէս օրուան ճաշին, ուր ներկայ էին նաեւ Փ. Փ. Լէժէ, Լէոն Պլում եւ Շօթան, ինչպէս նաեւ Փարիզի եւ Լոնտոնի դեսպանները: Առաջին երեքին խօսակցութիւնը տեւեց մէկուկէս ժամ: Խօսակցութիւնները շարունակուեցան ճաշէն վերջն ալ, մինչեւ ժամը 4: Յետոյ ցնծոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ թագաւորին այցելութիւնը պատեհութիւն ընծայեց Լորտ Հալիֆաքսի, Փ. Փ. Տալատիէի եւ Ժորժ Պոնէի՝ քննելու քաղաքական կացութիւնը, ինչպէս եւ այն խնդիրները որ մասնաւորապէս կը շահագրգռեն երկու երկիրները: Այս խօսակցութեանց ընթացքին, որոնք տեղի ունեցան փոխադարձ վստահութեան ոգիով, նախարարները ստուգեցին թէ ամբողջովին կը պահպանուի տեսակէտներու այն կատարեալ ներդաշնակութիւնը որ հաստատուած էր անցեալ ապրիլ 28ին եւ 29ին, երբ Ֆրանսայի նախարարները Լոնտոն այցելեցին »:

Իրազեկներու կարծիքով, Անգլիոյ արտաքին նախարարը հաւաստած է թէ իր կառավարութիւնը վերջնական համաձայնութիւն պիտի չկնքէ Իտալիոյ հետ, ցորչափ Մուսոլինի չկամութիւն կը ցուցնէ շարունակելու Ֆրանսայի հետ սկսած բանակցութիւնները: Հաւաստիքներ տրուած են նաեւ չեխական հարցի մասին, որ ծանր մտահոգութիւններ կը պատճառէ Ֆրանսայի: Կարճ խօսքով, կատարեալ է անգլեւֆրանսական համաձայնութիւնը :

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սպարապետներն ալ տեսակցութիւն մը պիտի ունենան, ըրիտանական յիշատակարանին բացման առթիւ :

... Հիթլէրի թիկնապահին այցելութեանը լրջօրէն կը զբաղեցնէ Անգլիոյ վարչապետը, որ սկսած է քննել անոր բերած առաջարկները: Պերլինի անգլիական դեսպանը մօտերս տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Հիթլէրի ներկայացուցիչը յուսախաբ եղած է Լորտ Հալիֆաքսի պատասխաններէն: Պերլինի թերթերը մեծ կարեւորութիւն չեն տար այս այցելութեան, ժխտելով թիկնապահին վերագրուած արտակարգ հանգամանքը.

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ վարչապետը որոշեց ունկնդրութեան ընդունիլ Գերմաններու պաշտօնական պատուիրակութիւնը, խորհրդակցելու համար վարչակա՛ն վերակազմութեան մասին :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՄԱՐԱՆԱԹԱ »

Ըսի թէ պակաս չեն զիս «փրկել» ուզողները: Այս անգամ Ամերիկայէն կը կատարուի փորձը: Տիկին մը, որ զիս կը ճանչնայ թերթով միայն, մխոչեր դրեր է անպայման փրկել զիս : Եւ սիրուն նամակի մը հետ ծրար մը«Մարանաթա» ղրկեր է ինծի :

Նամակին ոճէն կը հետեւցնեմ որ չէն շատ կրիկ մըն է, նոյնիսկ շատակրթ: Ինծի նամակ գրած պահուն՝ խոհանոցին մէջ գործ ունի եղեր ու չէ մոռցեր արձանագրել կրակին վրայ գիրտացող կերակուրին անունն ալ : Ճառագայթաձև Հայուհի մը վերջապէս, որ թէ՛ խոհանոցին գործերուն կը հասնի, թէ՛ զիս «փրկելու» կ'աշխատի, եւ զուարթ իր նամակովը typologie-ի մէջ ունեցած հմտութիւնս սխալ կը հանէ,— արդարեւ բուհճքի կերպար ունենալու համար, ըստ իմ գիտութեանս եւ փորձառութեանս, պէտք է առնուազն hypocondriaque ըլլալ, եթէ ոչ ուրիշ տեսակի հիւանդ : Բայց այս տիկինը, իր արեւշող տրամադրութեամբ, ի՞նչպէս կրնայ բուհճք ըլլալ, կարդալ *Մարանաթա* եւ յիսուսամոլութեան նուիրուած նման յիմարագրութիւններ: Ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ եռանդաշատ Հայուհի եւ մոռնալ մեր ազգային հոգերը, տարուելու համար ապուշ ազօթքներու ընթերցումով, հանդերձ զգալու համար այսպիսի հոտած ոտանաւորներէ .

Ցիսուս, աշխարհը եմ ձգած ,
Եւ խաչս առի որ առ Քեզ գամ,
Մերկ եւ աղքատ ու անարգուած,
Հերիք է ինծ որ Քեզ ճանչնամ :

Կամ այսպիսի թելադրանքներ.—

« Ձեր երկրաւոր անդամները սպաննեցէք »:

(Այսպիսի թելադրանքներու հետեւելով՝ հայ երիտասարդ մը, Սուրիոյ մէջ, փորեց հանեց իր աչքերը որոնք գայթակղեցուցած էին զինք՝ ազուոր աղջկան մը տեսքով):

« Նոր մարդը հագած հաւատացեալը գիտնալու է թէ հին թէեւ մեղքին (համար) մեռած է, բայց մեղքը մեռած չէ, հին թէեւ հին մարդէն հրաժարելով արթնցած ու անոր մէջէն ելած է, սակայն հին մարդը չէ հրաժարած իրմէ: Հաւատացեալը առնն մը առնից մէջ կը քալէր ու կ'ապրէր, բայց հիմա երկրաւոր անդամները հաւատացեալին մէջ չեն, ինչու որ մեռկացած է: Հաւատացեալը իր անդամները Աստուծոյ կ'ընծայէ որպէս արդարութեան գործիքներ, հին մարդուն անդամները հոգիով կը սպաննէ, եթէ ոչ անոնց անձնատուր ըլլալով մարմնաւորապէս ապրելու ըլլայ՝ Աստուծոյ դէմ կ'ապստամբի եւ բարկութիւն կուգայ վրան ու կը մեռնի»:

Այս երէական միսթիսիզմը ինչո՞ւ այսքան վարակէր Հայուհիները՝ անոնց մոռցնել տալով ազգային սրբազան պարտականութիւններ, շատերն ալ առաջնորդելով խենթութեան, «վեցհազարեակ»ին զոհերէն աւելի:

Զիս «փրկելու» աշխատող տիկինը թերեւս վիրաւորուի, բայց չեմ կրնար ուրիշ կերպով պատասխանել իրեն, որովհետեւ չեմ ներեր հայ տիկինի մը որ հայ տէրտէրին իր գլխուն կարդացած Աւետարանէն աւելին կը կարդայ ուրիշին գլխուն, փոխանակ ուզելու հասկնալ թէ երկու հանճարեղ Հայեր, Սահակը եւ Մեսրոպը, ազգային ոգիին քրիստոնէութեան մէջ՝ գայն երկար վնասակար դարձնելու համար:

Կրօնական բա՞ն կարդալ կ'ուզէք, կարդացէք Նարեկացի կամ Շնորհալի, եւ ոչ թէ երէական եւ ամերիկեան ցափրտուքներ, «Մարանաթա» կամ «հայրախաթա»:

ԱՐԱԶ

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ	
Մոսկոֆեան	25
Մայիս 31ի գումարը	746
Ընդհ. գումար	771

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«ՔԱՌԱՍՈՒՆԷՆ ՎԵՐ ՄԱՐԴ ՉԻՔ ՏԵՍՆԵՐ»

Անցորդ մը կը պատմէ (Հայաստանէն մեկնած է Ցունիսի վերջերը).—

Կաթողիկոսի մահուան առթիւ հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Երեւանի Ս. Սարգիս եկեղեցին,— միակը ամբողջ Երեւանի մէջ, նախագահութեամբ քահանայի մը: Ինչ որ դուք անլուր ոճրագործութիւն կը կոչէք այստեղ, գրեթէ աննշմար անցաւ այնտեղ: Ո եւ է բոլշեւիկ վարիչի մահը աւելի հետաքրքրութիւն կը շարժէ քան կաթողիկոսին սպանութիւնը :

Քառասունէն վեր մարդ չէք տեսներ Երեւանի մէջ: Կարելի չէ մէկ - մէկ թուել «անհետացած»ներու թիւը: Բանտարկեալներուն մէջ կը գտնուին պրոֆ. Ղամբարեան, պրոֆ. Ա. Ցակոբեան և ուրիշ պրոֆէսօրներ: Աւելի առաջ ձերբակալուած էին Հրաչեայ Աճառեան, Մանուկ Աբեղեան եւն.: Բանտն են նաեւ տիկին Զապէլ Եսայեան, Տիգրան Զաւէն, Գուրգէն Քէլէշեան, Գալիկեան, Բակուր եւն.: Ոչ մէկ լուր՝ Քաջազնունիէն, բայց ստոյգ է որ Երեւան չի գտնուիր :

Երբ մէկը ձերբակալուի, իբրեւ առաջին պատիժ կինը բնակարանէն կը հանեն, ինչ որ կը նշանակէ պարզապէս փողոց նետել : Միեւնոյն ատեն կը զրկուի ապրուստի միջոցներէն: Աննկարագրելի է այս առթիւ պարզուած թշուառութիւնը: Մուղդուսի, (Չեկայի նախկին վարիչը), Ամատունի (Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարը՝ Խանջեանէն վերջ), եւ Գուլոյեան (նախկին վարչապետը) երեքը մէկ ձերբակալուեցան այն ամբաստանութեամբ թէ Թուրքիա փախչելու կը պատրաստուէին... Հիներէն անոնք որ «անհետացած», աքսորուած կամ բանտարկուած չեն, իրենց տուներուն մէջ կծկուած, չեն համարձակիր դուրս ելլել :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԵՒ ԹԻՖԼԻԶԻ ԱՐԻՒՆՈՏ ԽԱՂԵՐԸ

Ուրիշ անցորդ մը, նոյնպէս վերջերս եկած Հայաստանէն, կը գրէ մեզի.—

Ձեր թերթի ապրիլ 27 թիւին մէջ հրատարակեր էիք ականատեսի մը հաղորդած տեղեկութիւնները, որ այն տպաւորութիւնը կը ձգէր թէ Հայաստանի մէջ պատահած դէպքերը հետեւանք են տեղական սխալներու եւ թէ Մոսկուա մեղք չունի ատոնց մէջ: (ԽՄԲ.— Այս տեղեկութիւնը մեզի, ինչպէս եւ ուղղակի մամուլին հաղորդուած էր ազգային հաստատութենէ մը եւ այդ ատեն գրուեցաւ թէ տեղեկատուն Լիբանանցի ուսանող մըն է : Տրուած մեկնութիւնն ալ իր անձնական տեսակէտն էր):

Ընդհանրապէս, բոլոր դէպքերը կատարուած են Մոսկուայի եւ Անդրկովկասի իշխանաւորներու կարգադրութեամբ: Հայաստանի կառավարութիւնը պարզապէս գործիք մըն է «Հայր» Սթալինի եւ Անդրկովկասի ժողովուրդներու «սիրելի բարեկամ» Բերիայի :

Այսպէս, 1936 ապրիլին, Թիֆլիսի մէջ սպաննուեցաւ Ա. Խանջեան: Յետոյ գրեցին թէ ան մեռած է իբրեւ հետեւանք ինքնասպանի արկածի մը: Այս դէպքին յաջորդեց Աղասի Խանջեանի սպանութիւնը նոյն քաղաքին մէջ. Այդ գործին դաստիքն ալ հարցուցէք Սթալինի եւ Բերիայի :

Այնուհետեւ սկսաւ ընդհանուր հալածանք եւ շատեր բանտ նետուեցան : Խանջեանի սպանութենէն վերջը Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի կարգադրութեամբ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՐԱՆԱՀՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Թաւրիզ, 4 Յուլիս

Դեռ 1937ի աշնան Ռուսաստանէն լուրեր հասան Իրան, թէ գարնան՝ 1938ին, Իրանահպատակները պիտի հեռանան կամ հեռացուին Խորհ. Միութեան սահմաններէն։ Ցետոյ լսուեցաւ թէ պիտի հեռանան ոչ միայն Իրանահպատակները, այլ եւ ամէն ազգի օտարահպատակները.

Եւ ահա 1938ի գարնան լուրերը իրականութիւն դարձան։ Կառավարութեան հրամանով նախ Ջեկան ձերբակալեց եւ բանտարկեց բոլոր օտարահպատակները ստիպելով, որ յայտնեն իրենց ունեցած ոսկիի եւ օտար դրամներու քանակը եւ մանրամասն քննութեան եւ տուներն ալ խուզարկութեան ենթարկեց։

Մեր խօսքը մասնաւորենք Իրանահպատակներու մասին։

Ռուսաստան - Կովկաս Իրանին անմիջական ահմանակից երկիր ըլլալով, տասնեակ տարիներ շարունակ Իրանէն մասնաւորապէս գիւղացիներ՝ աւելի 30 - 40 տարի առաջ, գործ եւ աշխատանք գտնելու յոյսով անցեր են Կովկաս։ Այս գիւղացիներուն մեծ մասը Պարսիկներ են, ապա Հայեր եւ Ասորիներ՝ Ղարադաղի եւ Սալմաստ-Ուրմիի շրջանի գիւղերէն։

Ըստ հաւաստի տեղեկութիւններու, ամբողջ Ռուսաստանի մէջ կան երկու հարիւր յիսուն հազար (250.000) Իրանահպատակներ, որոնց եօթանասուն հազարը միայն Բագու քաղաքին մէջ։ Անոնք որ ցանկութիւն յայտնեցին իրենց հպատակութիւնը փոխել եւ Ռուսահպատակ դառնալ, Ջեկայի աչքին նկատուեցան կասկածելի եւ աքսորուեցան Սիբիր կամ այլուր։ Անոնք որ իրենց հպատակութիւնը չփոխեցին, անմիջապէս բանտարկուեցան։ Միայն Բագու քաղաքին մէջ աւելի քան 15.000 իրանահպատակներ բանտարկեցին։ Իւրաքանչիւր բանտարկեալ բանտ պիտի մնար մօտաւորապէս երկուք ու կէս ամիս։ Ժամանակը լրանալուն պէս բանտարկուած ազատարգելիկ բանտէն կը հանեն եւ կը դնեն նաւ կամ կառախումբ ու պահակներու հսկողութեամբ կը քշեն դէպի սահմանները — Փահլէվի եւ Ջուլֆա կամ Աստարա։

Իրանահպատակները նախ եկան տասնեակներով, ապա 200 - 400 հոգի իսկ վերջերս կուգան 1000 - 4000 հոգիով։

Դէպի հայրենիք եկող այս իրանահպատակները՝ սահմանագլուխներու վրայ շատ բարեացակամ եւ հիւրասէր ընդունելութեան արժանացան Իրանի կառավարութեան կողմէ, որ իր հպատակները ընդունելու համար առած էր հարկ եղած պատրաստութիւնը, ոստիկանական հսկողութիւն, բժշկական օգնութիւն, անվճար կայան եւ տեղափոխութիւնը՝ պետական միջոցներով (երկաթուղի եւ ինքնաշարժ) եւ ծախքով դէպի նախապէս որոշուած վայրերը։ Անոնք, որ ազգական, բարեկամ եւ ծանօթ ունէին, կերպով մը տեղաւորուեցան եւ ապա իրենց համար ապրելու յարմարութիւն ստեղծեցին, իսկ անոնք որ բոլորովին անծանօթ էին եւ անօգնական վայելեցին Իրանի կառավարութեան օգնութիւնը. Գիւղացիները բոլորն ալ գիւղերը ղրկուեցան, տանելով պետական օգնութիւն։

Իրանահպատակներու հանդէպ առհասարակ ցոյց տրուած է շատ ամօթալի եւ անբարեացակամ ընթացք՝ խորհրդային իշխանութեանց կողմէ։ Այս ամարդի վերաբերմունքի պատճառով բազմաթիւ ընտանիքներ քայքայուած ու կորուստի մատնուած են հետեւեալ կերպով։ Տղամարդը՝ ընտանիքի տէրը իրանահպատակ է, իսկ կինը ռուսահպատակ։ Երեխաները իրանահպատակ։ Այսպէս հայրն ու զաւակներն անցած են Իրան, իսկ կինը մնացեր է Ռուսաստան։

Իրանահպատակներէն անոնք, որ սկզբնական կարաւաններով եկան, շատ խեղճ էին։ Եկան առանց տնային իրերու, միայն վրայի հագուստներով։ Այսպիսիները Իրանի կառավարութեան կողմէ գտան անմիջական օգնութիւն։ Իրանի կայսերական կառավարութեան կողմէ յատուկ պատգամաւորութիւն գնաց Մոսկուա եւ խորհ. կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրեց Իրանահպատակներու բանտարկութեան, քաշած նեղութիւններու, խուճապային առաքման եւ ուրիշ գործերու վրայ։ Պատգամաւորութիւնը հարկ եղած արտօնութիւնը ձեռք բերաւ, որպէսզի Իրանահպատակները հեռանան Ռուսաստանէն հանգիստ եւ կարենան միասին տանիլ իրենց ընտանիքի բոլոր անդամները եւ տնային իրերն ու կահկարասիները։

Եւ իսկապէս, վերջին եկողները աւելի բախտաւոր եղան եւ եկան հանգիստ միջոցներով եւ ընտանեկան լրիւ կազմով։

Շատերը կը կարծէին թէ Իրանի կառավարութիւնն ալ փոխադարձաբար պիտի հեռացնէ ռուսահպատակները։ Սակայն ի պատիւ Իրանի կառավարութեան պէտք է ըսել որ ոչ միայն ռուսահպատակները չհեռացուց, այլ եւ անոնց հանդէպ ցոյց տուաւ իր աւանդական բարեացակամութիւնը։

Ուրեմն շուրջ երկու հարիւր յիսուն հազար Իրանահպատակներ այս տարուան ընթացքին Իրան պիտի գան։ Իւրաքանչիւր հպատակ, ուր որ արձանագրուած է հոն ալ պիտի երթայ։ Կառավարութիւնը կ'աշխատի գիւղացիներուն, կը տեղաւորէ մասնագէտները եւ արհեստաւորները որոնք իրենց համար գործ կը գտնեն։

Իրանի հպատակները ուրախութեամբ կ'ողջունեն իրենց հայրենիքը, որ այս վերջին 15 ամեակի ընթացքին աննախընթաց եւ արագ յառաջդիմութիւն ունեցած է, շնորհիւ Շահնշահ Փահլէվիի հզօր իշխանութեան։

Ամէն ազգի հպատակներ եւ օտարազգիներ դարերու ընթացքին Իրանի մէջ ապրեր, հարստութիւններ դիզեր են, սեփական կալուածներ ունեցեր են, երկրին մէջ ամէն տեսակ շահագործումներ եւ չարաշահութիւններ կատարած են, սակայն Իրանի կառավարութիւնը եւ ժողովուրդը հանդուրժեր են։ Մանաւանդ Եւրոպացիներու կատարած չարաշահութիւնները շատ վնասներ պատճառած են այս երկրին։ Նախկին վարչաձեւերու ժամանակ Եւրոպացիներն ու Ամերիկացիները այս երկրին մէջ իրենք զիրենք շատ ազատ եւ սանձարձակ զգացեր են, իսկ ցարական Ռուսաստանը Ատրպատականի մէջ շատ բռնութիւններ գործադրած է։ Օտարազգիները նախկին վարչաձեւի ժամանակ կը վայելէին բացառիկ իրաւունքներ եւ արտօնութիւններ։ Սակայն այդ բոլորը այժմ ջնջուած են։ Այս պատճառով ալ Իրանի առատ ապրուստին եւ դրամական շահին սովոր Եւրոպացիներն այժմ անհանգիստ են, եւ դժգոհ են, որ կը զրկուին նիւթական աղբիւրներէ եւ բազմատեսակ շահագիտական ձեռնարկներէ։ Այս իրողութենէն ալ՝ վերջին տարիներու ընթացքին եւրոպական թերթերու մէջ յաճախ անտեղի քննադատութիւններ կամ չարամիտ եւ սուտ ու սխալ գրութիւններ լոյս կը տեսնեն՝ Իրանի մասին։ Իրանի մամուլը միշտ ալ իր արժանի պատասխանը տուած է այդ կարգի յօդուածներուն։

Իր տեղին մոռցանք յիշել որ Խորհ. Ռուսաստանը իր երկրի սահմաններէն կը հեռացնէ ոչ միայն Իրանի, այլ եւ ամէն ազգի հպատակները, անխտիր։ Խորհ. Ռուսաստանը բացարձակ անվստահութիւն կը տածէ ամէն ազգի օտարահպատակներու հանդէպ, կարծելով թէ անոնք յառաջիկայ պատերազմի ընթացքին վտանգաւոր պիտի դառնան իրենց, լրտեսական եւ ուրիշ մութ ու վնասակար աշխատանքներով։ Միայն այս կասկածը պատճառն է, որպէսզի բոլշեւիկները իրենց երկրէն ոչ թէ հեռացնեն, այլեւ արտաքսեն օտարահպատակները։

Բոլշեւիկեան դաստիարակութիւնը իր յոռի եւ վատ ու բացասական ամէն տեսակ գիծեր դրած է մանաւանդ նոր սերունդի եւ աշակերտութեան մէջ։ Երես առած, չփացած, յախուռ, յեղուագար եւ մեծամիտ է բոլշեւիկեան նոր սերունդը։ Մակերեսային է իր ստացած ուսումը եւ ձեռք բերած ընդհանուր զարգացումը տեւական չէ։

Բագուէն եկած իրանահպատակ շատ մանուկներ՝ Հայ եւ Պարսիկ, բացարձակապէս չեն գիտեր իրենց մայրենի լեզուով գրել կարդալ, սորված են միայն ռուսերէն։ Տիրապետող լեզուն ռուսերէնն եղած է։

ՍԵՖԵԴԻՆ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Նախորդ յօդուածով պարզեցինք Աղեքսանտրէթի սանճագին ամփոփ մէկ պատկերը, քսան տարուան բաղդատմամբ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ ունեցած յառաջդիմութիւնը, որ գերագոյն զոհողութեան, աշխատանքի, քրտինքի արդիւնք էր։ Տեսանք թէ գիւղեր, գիւղաքաղաքներ եւ քաղաքներ շինուեցան Հայու բազուկով, անջրդի անապատներու մէջ, ծառերով եւ ծաղիկներով զարդարուեցան հաճոյ տարածութիւններ։

Այժմ տեսնենք Սուրիոյ ուրիշ վայրերու մէջ բնակութիւն հաստատած հայ բեկորներու տարած յաղթանակը աշխատանքի ճակատին վրայ։

Սկսինք Հալէպէն, իբրեւ կեդրոն։

Հալէպ՝ հին ժամանակներէ ի վեր անուանի եղած է իբրեւ առեւտրական կեդրոն ընդ մէջ Ասիոյ եւ Եւրոպայի. սակայն ներկայիս կորսնցուցած է իր վաղեմի փայլը, շնորհիւ համաշխարհային պատերազմի աւերներուն։ Բայց եւ այնպէս, տակաւին կը պահէ իր հին հմայքը իր դիրքով, իբրեւ փոխադրութեան կեդրոն Իրաքի, Իրանի եւ այլ երկիրներու։ Հալէպ քառուղի մըն է, ուրկէ կ'անցնին ներկայիս ալ կարաւանները, այս անգամ շոգեշարժ մեքենաներով, որոնք կը կտրեն հսկայ անապատային տարածութիւններ ապրանքներու փոխադրութեան համար։ Երբեմնի ուղտի կարաւանները այլ եւս տեղի տուած են մեքենային առջեւ։ Հիմնուած է ան սուրիական անապատին քովիկը, տափարակ դաշտի մը վրայ ընդարձակ տարածութեամբ։

Հին քաղաք մը արտաքնապէս, որ չունի իբրեւ գեղեցկութիւն։ Նեղ նեղ փողոցներ, բերդանման խոշոր տուներ, ոչ մէկ պատուհան փողոցի վրայ նայող. այլ, ամուր պատերով շրջապատուած տունը, ունի հսկայ բակ մը, տուներուն պատուհանները ուրեմն, կը նային բակին։ Արտաքնապէս այնքան անշուք երեւցող այդ քաղաքին տուներուն ներքին մասը հմայիչ պատկեր մը կը ներկայացնէ դիտողին աչքերուն։ Բակերը զարդարուած են բազմատեսակ ծաղիկներով։ Տնեցիները կը մեծցնեն խոշոր տակառներու մէջ զանազան տեսակ ծառեր, տեսակ մը դրախտ։ Հալէպցին սիրահար է ծաղիկի եւ կանաչութեան։ Իրիկունը երբ գործէն վերադառնայ տուն, արդէն իսկ նախապէս մաքրուած, ջրուած այդ պարտէզին շուրջ կը փռուին գորգեր, բազմոցներ, աթոռակներ, ամբողջ ընտանեօք կը բոլորուին, սուրճը եւ օշարակները պատրաստ, անխուսափելի նարկիլէն մէջ տեղ դրած, կը ծխեն ախորժով այր թէ կին, կ'ընեն ուրախութիւններ, շաղակրատութիւններ։

Հալէպցին, նոյնպէս նախանձախնդիր է իր տան մաքրութեան։ Ամէն կողմ կը ծփայ մաքրութիւնը։ Բակերը ամէն շաբաթ օր պէտք է մաքրուին սրբուին որքան ալ ընդարձակ ըլլան։ Շաբաթ օրը, Հալէպցիին համար արտակարգ մաքրութեան օրն է։

Նոյնպէս Հալէպցին զուարճութիւններ սիրող է. քանի մը ընտանիքներ շաբթուան որ եւ է իրիկունը իրարու քով կուգան, կը վարձեն նուագածուներ եւ մինչեւ լոյս կը շարունակեն իրենց ուրախութիւնը։ Հոն եւրոպական ժամը 10էն վերջ ձայն չհանելու արգելք չկայ։ Մարդիկ ազատ են, ոչ ոքի վնաս չեն հասցներ։ Հաճոյակատար են։ Հալէպցի ժողովուրդը մանաւանդ իսլամ տարրը խղճամիտ է եւ բարի։ Շատ մը դրամատէր Իսլամներ, եկուոր հայ գաղթականին օժանդակելու եւ վերականգնելու համար անոր տնտեսութիւնը, նիւթապէս օժանդակած, ապրանք, դրամագլուխ տրամադրած են, ընկերացած են գործի, մանաւանդ ճամբաներու շինութեան գործին մէջ, այնպէս որ Հալէպցին ստացած է այսպիսով թէ իր երկրին յառաջդիմութեան եւ թէ հայ խրախուսուած գաղթականին հացի ապահովութեան։

Հալէպցի Իսլամը տունը վարձու կուտայ Հային։ Երբ վճարման պայմանը լրանայ, չերթար դրամ ուզելու, այլ կ'ըսէ. — «Հայը պարտաճանաչ է, ան կը բերէ կուտայ, դրամ չունեցու»։ Շատ անգամներ ինք առաջարկած է իր հայ վարձակալին. — «Համմա, եթէ նեղութիւն ունիս, մի անհամբեր, անցուր նեղ շրջանդ»։

Հալէպի Քառասուն Մանուկ եկեղեցին մօտաւորապէս 8—900 տարուան հնութեան դրոշմը կը կրէ։ Սկզբնական շրջանին շինուած է իբրեւ մատուռ, ուր կը կատարուէին եղեր արարողութիւնները, ինչպէս կ'ըսէ աւանդութիւնը. հետզհետէ հայութիւնը շատնալով այդ մատուռը քիչ մը ընդարձակուած է. եւ այսպէս ութ դարերու ընթացքին ընդարձակուելով առած է ներկայ վիճակը։ Պատմութիւնը կ'ըսէ, թէ Հալէպցի խօճա Պետրոսի (խօճա կը նշանակէ հարուստ), որ ընդարձակ առեւտրական գործեր ունեցած է թէ Հալէպ եւ թէ Կարին, եւ եղբայրներուն առատաձեռնութեան արդիւնքն է այդ մատուռը։

Մատուռը, որ առաջ իբրեւ եկեղեցի կը գործածուէր, ներկայիս եկեղեցւոյ աջակողմեան դասուն աւանդատունն է, ուր թաղուած են Կիլիկիոյ կաթողիկոսներէն ոմանք, ինչպէս նաեւ քաղաքին առաջնորդներուն գերեզմանները։

Ս. Խ. Մանուկ եկեղեցին հարուստ է իր գեղեցիկ նկարներով, որոնք հին դարերու գործեր են, սակայն պահուած են մաքուր եւ անեղծ։

Դարձեալ Ս. Խ. Մանուկ եկեղեցին հարուստ է իր ճոխ գրադարանով եւ ձեռագիրներով։ Բարեբախտաբար այս ազգ. սեփականութիւնները պահպանուած են անշուշտ եկեղեցին վարող մարմիններու աչալրջութեամբ եւ հոգածութեամբ։ Սակայն պէտք ենք ըմբռնելու, թէ Թուրքին ձեռքէն ազգ. հարստութիւններ փախցնելը կը պահանջէ մեծ խորամանկութիւն եւ ազգ. սրբութեանց հանդէպ գնահատելի նախանձախնդրութիւն եւ քաջութիւն, վտանգելով իր անձը։ Այդ տեսակէտով երախտապարտ զգացումով կը յիշենք բոլորը, մեռած ըլլան թէ ողջ։

Այս ձեռագիր արժէքները, որոնք եկեղեցիէն չափ հին են, կը պահուին տաճարին ներս, պատերուն մէջ բացուած մասնաւոր պահարաններու մէջ։ Քառասուն Մանուկ եկեղեցին սկիզբէն ի վեր եղած է երկրորդ կաթողիկոսական աթոռ մը։

Ս. Քառասուն Մանուկ եկեղեցին ունի իր բակին մէջ ուրիշ եկեղեցի մըն ալ, Ս. Աստուածածին, որ արձանագրուած է քաղաքացիական Այնթապցիներու։ Դարձեալ մեր եկեղեցիին բակին մէջէն կ'անցնին օրթոտոքս Յոյները իրենց եկեղեցին։ Դուրսէն, առանձին դուռ չունին։ Փողոցը կը կոչուի, «Սալիպէ», այսինքն՝ Խաչ փողոց։ Կ'ըսեն թէ Խաչ Փողոցը - Սալիպէն - եկեղեցիներու փողոցն է. 4-5 եկեղեցի քով քովի, կոնակ կոնակի, ասորի, յոյն, կաթոլիկ, Մարոնի եւայլն։

Եկեղեցիին մէջն է Առաջնորդարանը, աղջկանց վարժարանը եւ մանկապարտէզը։ Մանչերու վարժարանը՝ Հայկազեան, եկեղեցիէն դուրս կը գտնուի Կաղէլի մեծահարուստ անձին սեփականութիւնը, որ այժմ մեռած է։ Երեք բաժինները, մանչերու, աղջկանց եւ մանկապարտէզի երեքեան աշակերտութեան ամէն տարի թիւը կը հասնի 8-900ի, 30 - 35 ուսուցիչ եւ ուսուցչուհիներով, անտես եւ տեսուչներով, տարեկան պիւտճէն 1500 օսմ. հնչուն ոսկի։ Կը մատակարարուի եկեղեցիին օժանդակութեամբ եւ աշակերտներէ գանձուած տարեթոշակներով։ Ունի նաեւ ձրիավարժ աշակերտներ հարիւրէ աւելի։ Ուսուցչական կազմը պէտք է ըսել, թէ կ'արդարացնէ իր անունը։ Մեծ մասը Սանասարեանէն, Պէրպէրեանէն կամ Կեդրոնականէն են։

Մանչերու դպրոցին շէնքը, ինչպէս ըսինք սեփականութիւնն է Կաղէլի ... նուն մեծահարուստ տեղացի ... տոնեայի մը, սկզբնական տէրն ալ ... ղած է քրիստոնեայ, դառնալով շէնքին ճակատի խաչքարերէն եւ քրիստոնէութիւնը յիշեցնող կարգ մը պատկերներէն։

Բ. դասարանի առաստաղը իւղանկարուած է Խաչէր անուն վարպետի մը ձեռքով, կը կրէ իսլամական ... թուականը։ Խաչէր վարպետ նկարիչ մը եղած է. շատ Եւրոպացիներ եւ Ամերիկացիներ կ'այցելեն այս փառաւոր ձեռքերնին բռնած առաջնորդ գիրք մը. անմիջապէս կը մտնեն Բ. դասարանը, յետոյ Ա. դասարանը, որ իր կառուցուածքով եւ սենեակին մէկ անկիւնէն շատրուանով (այժմ չկայ) պատերու վրայի այնքան նուրբ եւ գեղեցիկ նկարներով ենթադրել կու[տայ] թէ այս սենեակը նախկին սեփական[ա]տիրոջ հանգստարանն էր։

Աշակերտներու շատութեան պատճառով, ինչպէս ուրիշ վարժարաններու մէջ, նոյնպէս հոս ալ, Ա. դասարանը խճողուած կ'ըլլայ եւ տեսչութիւնը կը ստիպուի այս դասարանը վերածելու ... Հետեւաբար մեր մատնանշած դասարանին կողքին կը գտնուի երկրորդ Ա. դասարան մը եւս, որուն տանիքը Գերմանները, պատերազմի ընթացքին խումբով մէկ գիշերուան մէջ քակած են տիրանալու համար վարպետ Խաչէրին ստեղծագործութեանց՝ նկարներուն։ Նախապէս Գերմանացիները հազար օսմ. հնչուն ոսկի խոստացած են ներկայ տիրոջը, միայն վարպետ Խաչէրին նկարներուն համար. ... ուածատէր Կաղէլին չէ համաձայնած, իսկ անոնք՝ Գերմանները, մէկ գիշերուան մէջ գաղտնի քակած ու ղրկած են Պերլին։ Վրան ծածկած են հասարակ անարժէք տախտակներով։ Այս սենեակին մէջ օճախ մըն ալ կայ, ... ուած մարմարէ, նման հալէպական օճախին։ Օճախի սեւ - մարմարին եթէ քսես ձեռքերդ, անոյշ հոտ մը կ'արտադրէ։ Առաջնորդող գիրքին մէջ այս կէտն ալ գրուած է։

Մտնենք Հալէպի փողոցները եւ ... սենք «Հարթ սիսեէն» (Հարթ՝ կը նշանակէ փողոց) ուրեմն Սիս փողոցն։ Ուրկէ՞ առած է այս փողոցը իր անունը։

Լուսինեան իշխանութեան Սփիւ... տուի Միջին - Էլ - Շապան սուլթանին եւ Հալէպի կուսակալ Ըշըպ - Թէմուր էմիրի կողմէ, 16 ապրիլ 1375ին անկումով եւ Լեւոն Ե.ի գերի տարուելով, Սիսի իշխաններէն մէկ մասը եկած եւ շինած են զայն Սիս փողոց անունով։ Ինչպէս կ'ըսէ տեղական աւանդութիւնն ալ, այս փողոցին դուրս ուրիշ տուներու պատերուն մէջ զետեղուած հայերէն տառերով քարերու կը հանդիպինք շատ մը տեղեր «Սօղոմոն Արղութին» անուն փողոցը որ կը նշանակէ քառասուններու փողոց. Հայերուն կը վերագրուի անոր ալ բնակութիւնը։

Քաղաքին մէջ մտած եւ ներկայիս գործածութենէ դադրած հին գերեզմանատունը երբ այցելութիւն մը տանք, հոն՝ այդ գերեզմանատան մէջ կարեւոր մասը կը գրաւեն հայկական տապանագրերով գերեզմանները։ Գերեզմանատան հողը հին ատեն կը պատկանէր Հայերուն, որոնք կարեկցելով ուրիշ քրիստոնեաներու մեռելներուն անթաղ մնալուն, տեղ կուտան անոնց ալ։ Այսօր այս հողը մի... ճելի է միւս քրիստոնեայ համայնքներու ...

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (113)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans: J. M. — Թարգմ. Յ. Մ.

Վերջին ճիգ մը եւս փորձեց ու հասաւ փողոցին անկիւնը։ Դեսպանատան մուտքին առջեւ տեսաւ շոգեշարժուն համազգեստով կառանները, յետոյ աչքին զարկաւ ոստիկան Մալիքը որ պիտի փակէր իր ճամբան։ Իրարմէ տասը եարտայի չափ հեռու կը գտնուէին։ Ոստիկանը սարճանակը դուրս հանեց։

— Արդեօք պիտի քաշէ՞, հարցուց Սուխոին ինքնիրեն։

Անգլիահպատակ մը զարնել իր դեսպանատան առջեւ՝ յանկարծակիի բերելով զայն, արարք մըն էր զոր շատ դժուար էր արդարացնել՝ ինչ ալ ըլլար անոր դէմ եղած ամբաստանութիւնը։

Բայց, արթուն տղայ, անմիջապէս գրպանէն հանեց Կակային անդամատոմսը պարունակող պահպանակը եւ թեւի ուժով շարժումով մը դեսպանատան վանդակորմէն ներս՝ դէպի պարտէզը նետեց զայն, ոստիկանին աչքին առջեւ։

— Կեցիր, պոռաց Մալիք, կեցիր տղա թէ ոչ կը կրակեմ ...

Սակայն Սուխոին ապաստելու տրամադրութիւն չունէր այլեւս, յաղթանակը շահած ըլլալու գիտակցութիւնը կը բոցավառէր իր միտքը։ Ինչ վտանգ ալ գար իր գլխուն, համոզուած էր որ խաբած էր Ներքինին եւ յաջողած էր իրեն յանձնուած առաքելութեան մէջ։ Ալ ոյժ չունէր, բայց ճիգ մըն ալ ըրաւ ու յանկարծ փաթթուեցաւ ոստիկանին ծունկերուն։

Միայն գնդակոծի մէջ վարժութիւն ունեցող մէկը կրնար կատարել այդ արագաշարժ ու անվախ յարձակումը։ Ոստիկանը յանկարծակիի եկաւ ու մայթին վրայ գլորեցաւ։ Սուխոին առացի մը տուաւ անոր եւ դեսպանատան վանդակորմէն ներս խոյացաւ։

Յաջորդ վայրկեանին իրարանցումը կատարեալ էր։ Ճամբուն ամբողջ երկայնքին զինքը հետապնդող ոստիկանը առաջ նետուեցաւ. մօրուսաւոր Թուրքը բազմութեան մէջ մտաւ ընկճուած։ Չորս կողմէն եկան դեսպանատան մուտքին առջեւ խռնուիլ։

Ներսը տարօրինակ կռիւ մը տեղի կ'ունենար։ Սուխոին բոլորովին ուժասպառ՝ մատը շարժելու կարողութիւն չունէր. բայց երկու յաղթանդամ գաւազանները ամուր կերպով կառչեր էին անոր օձիքին ու թեւերուն եւ ներս կը տանէին զինքը։ Իսկ ոստիկանն ու մօրուսաւոր Թուրքը անոր ոտքերէն բռնած կ'աշխատէին վանդակորմէն դուրս հանել զայն։

Խուժանը աննկարագրելի վայնասուն մը փրցուցած էր, մարդիկ կը պոռային, կը հայհոյէին։ Ոստիկան Մալիքը ոտքի ելած էր ու կատղած, փրփրած մօտեցեր էր իր պաշտօնակիցին, կ'աշխատէր Սուխոինը մայթին վրայ քաշկռտել ոտքերէն բռնելով։

Գաւազաններէն մէկը եւս կը հրէր զայն, իսկ միւսը եւս ներս կը տանէր երիտասարդը։ Մալիք վանդակորմէն պարտէզ անցնելու փորձ մը ըրաւ։ Ծիրդ այդ պահուն Սուխոինի ականջին հասան հետեւեալ բառերը զորս հանդարտ ձայն մը կ'արտասանէր.

— Գիտէք որ ներս չէք կրնար մտնել ...

Մօրուսաւոր մարդը վար ձգեց Սուխոինի ոտքը, երկու ոստիկանները իրարու քով կեցած էին։ Գաւազանները վեր հանեցին զինքը ու անմիջապէս տեսաւ որ քարտուղարն էր խօսողը։ Ծիրդ իր կոնակը կեցած էր ան ու գլանիկ մը կը ծխէր։ Իր արտայայտութեան մէջ վրդովումի նշոյլն անգամ չկար։

— Այս մարդը կ'ուզեմ, ըսաւ Մալիք ցոյց տալով Սուխոինը, ձերբակալման հրամանագիր ունիմ ...

— Շատ կը ցաւիմ, պատասխանեց դիւանագէտը, եւ գիտեմ որ անիկա անգլիահպատակ է եւ, ինչպէս ձեզի ծանօթ պէտք է ըլլայ, բացարձակօրէն չեմ կրնար թոյլ տալ որ զինքը ձերբակալէք այստեղ... Եթէ ձեր հրամանագիրը պատկանեալ իշխանութեանց կողմէ ներկայացնէք, այն ատեն դեսպանատունը ձեզի կը յանձնէ զայն... պայմանաւ որ, ի հարկէ, արդարացի ըլլայ ձեր ամբաստանութիւնը իրեն դէմ ...

— Այս երկրորդ անգամն է, այո երկրորդ անգամը որ դուք չարաչար կը գործածէք ձեր առանձնաշնորհեալ դիրքը եւ կ'արգիլէք որ պաշտօնս կատարեմ ... պիտի զղջաք ... պոռաց Մալիք։

Հարիւր հոգինոց բազմութիւն մը կար դրան առջեւ։ Քարտուղարը ականջ չկախեց ոստիկանին խօսքերուն եւ գաւազաններուն դառնալով ըսաւ.

— Քանի որ այսքան բազմութիւն հաւաքուեր է այստեղ, լաւ կ'ըլլայ եթէ դուռը գոցէք ...

Ցետոյ Սուխոինի թեւը մտնելով բակէն շէնքէն ներս առաջնորդել զայն։ Երբ բարապանները դուռը գոցեցին, Սուխոին յանկարծ ուշաթափեցաւ եւ հարցուց.

— Երար մը նետեցի, տարի՞ր ...

— Անշուշտ տար ... շատ բախտաւոր ես եղեր, որովհետեւ մօտէս անցաւ որ դժուարութեան մը հանդիպած կրնայիր ըլլալ ճամբան եւ յարմար նկատեցի քեզի սպասել դրան առջեւ ...

— Ուրեմն ինծի կը սպասէ՞իք ...

— Այո, կը յիշե՞ս, ըսիր թէ ժամադրութիւնդ վեցին էր, բայց չէի կարծեր որ կրնայիր այսքան շատ վերադառնալ ...

— Փորձեցի զբօսանաւը երթալ, սակայն քարափին շրջակաները հսկողութեան տակն ... ամբողջ ճամբան վազելով եկայ ...

— Շատ բարի, հոգ մի ըներ, ... կը հանգչիս ...

Երբ շէնքին գլխաւոր մուտքին առջեւ հասան, Սուխոին վայրկեան մը կեցաւ։ Տակաւին կը հեւար։

— Շիտակը շատ մեծ ծառայութիւն մը ըրիր գաւազանները դուռը սպասեցնելով եւ ինծի այսպէս ներս քաշելով... բայց անհամբերութիւն պիտի պատճառէ կարծեմ ...

— Ես չեմ կարծեր, պատասխանեց քարտուղարը ժպտելով, եղածը շատ սովորական բան էր անշուշտ, սովորական պայմաններու մէջ ձերբակալութիւն մը այս ձեւով արգիլել միշտ անգամ չանցնիր ... սակայն ասիկա բացառիկ պարագայ մըն է ... Նորին վսեմութիւնը ասոր համոզուած է եւ լրջօրէն կը հետաքրքրուի. Կարգ մը մարդիկ կ'ըսեն թէ մեր դեսպանը քիչ մը դանդաղ է՝ շնորհքով ծերուկ մը որ Թուրքին հետ վարուելու եղանակը նոր գիտէ ...

(Շար.)

կալթեանց միջեւ։ Այս վերջինները, նոյնպէս հայ կաթոլիկները, գժուարութիւններ կը յարուցանեն Հայերուն սեփականատիրութեան իրաւունքին դէմ։

ՀԱՐԵՏՈՒՆ. — Երուսաղէմապատկան հին շէնք մը, գեղախառնաբար շինըցայ, առուգել կառուցման ճիշդ թըւականը, սակայն, շատ ալ հին է այն. որքան Ս. Թառասուն Մանուկ եկեղեցին։ Քաղաքին լաւագոյն պողոտային վրայ ապրող սեփականութիւն մըն է, բոլոր սենեակներու մէջ անդուռ քարերու վրայ արձանագրութիւններ կան ուր կը պարզուի, թէ ով է առաջինը շինութեան այս կամ այն սենեակին։ Այս շէնքը շինուած է ժամանակին այն մտահոգութեամբ եւ նախատեսութեամբ որ կարաւաններով ցամաքի ճամբով Երուսաղէմ ուխտի գացող ուխտաւորներուն ծառայէ իբրեւ օթեւան։ Այս տեսակ հողեսուներ կը գտնուին նաեւ Տրիպոլսոյ, Համասիոյի եւ Պէյրութի մէջ։

Մենք առաւելապէս ցոյց տուինք Հալէպի հայկական նկարագիրը հինէն ի վեր. Այժմ պիտի նկարագրենք քըսան տարուան նոր շրջանը, ուր հաւաքուած են Կիլիկիայէն եւ Արեւելեան Հայաստանէն շատ մը ժողովուրդներ։

Ամբողջական բանակ, մէջ Հալէպի հին Հայկ. գաղութը կազմուած է առաւելապէս Սասունցիներէ (Սասունցի), Զէյթունցիներէ, Տիգրանակերտցիներէ եւ Արաբկիրցիներէ, հակառակ անոր, որ Կիլիկիա աւելի մօտ է Հալէպի եւ Հալէպի նահանգին մաս կազմած է անցեալին, հին գաղութին մէջ սակաւաթիւ են Կիլիկեցիները։

Այնթէպ թաղը, որ քսան տարուան կեանք մը ունի, եղած է այդպիսին սեփականութիւն։ «Ս. քառասուն մանկանց» արտի անունով ծանօթ այս ընդարձակ հողամասը ծախուած է մաս առ մաս տեղացիներու, որոնք շինած են 5 - 6 յարկով ամբարտակներ։

Եկեղեցին ալ կրցած է շինել 2 - 3 դպրոցներ իբրեւ հասոյթի աղբիւր։

Հալէպի շուկան. — Դուրսէն գացող տարօրինակին, մանաւանդ հայ տարօրինակին վրայ հաճելի տպաւորութիւն մը կը թողու շուկայի հրապարակը, ինչպէս որ կը գտնես դուն հայկական միջավայրի մը մէջ։ Բոլոր խանութներուն վրայ կը հանդիպիս «Նահ» միջնորդութեամբ հայերէն, արաբերէն եւ ֆրանսերէն գրուած ցուցանակներու։ Անշուշտ սխալ է ըսել, թէ շուկայի հրապարակը ամբողջութեամբ անցած է Հայերուն ձեռքը, ինչպէս շատեր յաճախորէն կ'ըսեն։ Հայը արհեստաւոր է. կաշեգործ, ժամագործ, երկաթագործ, դերձակ, կօշկակար, սափրիչ, բժիշկ, ոսկերիչ, առեւտրական, եւն.։

Ա. ՄՇԱ

ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

—o—

Ուիլեըմ Սարոյեան կը շարունակէ իր եռանդուն աշխատակցութիւնը ամերիկեան հանդէսներուն։

«Աթլանթիք Մոնթլի» խաստացարան ամսագիրը իր յունիսի թիւով հրատարակած էր Սարոյեանի մէկ պատմուածքը։ Քանի մը ամիս առաջ նոյն հանդէսը հրատարակած էր Սարոյեանի ուրիշ մէկ պատմուածքը։

«Քօլիըրս» շաբաթաթերթը իր Մայիս 28ի թիւով հրատարակած է Սարոյեանի մէկ պատմուածքը։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԻԵՐ ՍԱՆՃԱՔԻ ՆԷՋ

ՀԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԸՆ ԱԼ ՄԵՂՍԱԿԻՑ

Թղթակից մը կը պատմէ «Հայրենիք»ի մէջ (12 յուլիս).—

Կասկած չկայ թէ թէ վրդովիչ է ընթացքը, զոր Թիրանա բռնեց Աղեքսանտրէթի Սանճաքի հարցին մէջ, առանց նկատի առնելու թէ այդ հողամասին մէջ կ'ապրին իրեն վստահած փոքրամասնութիւններ, եւ ամէնէն առաջ 30 հազար Հայեր, բեկորները Կիլիկեան աղէտներու զոհերուն։

Բայց այս ընթացքը վերջ ի վերջոյ կրնայ դարմանուիլ, առանց կամ նըւազ կորուստով։ Քաղաքականութիւն բռնածը յարածուփ ծով մըն է, համաձայն փչող հովին։ Վաղը կը փչէ ուրիշ հով մը եւ երեւան կը հանէ բոլորովին այլ ծալք մը։

Այսպէս է որ, բուն իսկ հոս՝ Թուրքիոյ մէջ, խելահաս Թուրքերը այնքան խանդավառուած չեն, եւ նոյնիսկ կը պոռթկան մտերմական շրջանակներուն մէջ.— Այս բոլորը աչքի փոշի են, գոհացնելու համար մեր մեծամասնութիւնը։ «Հաթայ»ը չեն տուած մեզի եւ չպիտի տան։ Փառք տանք Աստուծոյ, եթէ ուրիշ հողամասեր ալ չառնեն մեզմէ, եթէ կտոր կտոր չընեն մեր Հայրենիքը։

Հայութեան տեսակէտով ամէնէն ցարհուրելին Սանճաքի եւ առհասարակ Սուրիոյ հայութեան գլխուն փորձուած դիւային խաղն է.— ամէն գնով Արաբներու աչքին կասկածելի դարձնել Հայերը, գործի իբր ոչ փարդի, զանէ տնտեսական փճացումի տանելու համար։

Թողլով որ աւելի իրազեկ անձեր օր մը լոյսին բերեն այս արինոտ խաղին բոլոր ծալքերը, որուն ձայնը կը հասնի մինչեւ հոչակաւոր «Ա. Նիկոլը», փորձեմ համառօտ գիծերով ներկայացնել այդ խաղին նորագոյն արարները, անոնք որ կը շօշափեն Սանճաքի խնդրին վերջին փուլերը։

1936ին, երբ Ֆրանսեւսուրիական դաշնագրի բանակցութեանց առթիւ ծագեցաւ Սանճաքի ինքնավարութեան հարցը, գիւանագիտական գետնին վրայ յաղթեց՝ Անգարա գործի լծուեցաւ նաեւ հայկական գետնին վրայ։

Նպատակն էր պատահել Սանճաքի Հայութիւնը եւ աշխարհի ցուցնել թէ իրենց հետ են ոչ միայն Ալէվիները (զոր ներկայացուցին իբրեւ Էթի — Հիթիթ Թուրք), այլեւ Հայերը։

Մէկ քարով՝ երկու թռչուն։ Նախ՝ նիւթապէս կ'օգտուէին, Հայերուն քուէն ապահովելով։ Երկրորդ՝ բարոյապէս կ'օգտուէին, Հայերը առնելով դարձնելով Արաբներուն։ (Ա. Նիկոլի գիրքն ալ ճիշդ այս նպատակը կը հետապնդէր)։

Եւ ահա, բազմաթիւ անյայտ հայ գործակալներու կողքին, Սուրիա՝ կը փութացնեն հայ բարձրաստիճան եկեղեցական մը, նախկին տեղապահ Գէորգ արքեպիսկոպոս Ասլանեանը, կարեւոր գումար մը վճարելով իբրեւ «ճամբու ծախս»...

Եւ արդէն պաշտօնական եւ հետեւաբար աւելի տրամաբանական, կը ստիպեն Պոլսոյ Պատրիարքարանը որ յանձնարարականներ տայ՝ ուղղուած Հալէպի առաջնորդին եւ Անթիլիասի կաթողիկոսին։

Գէորգ արք. կը գրպանէ յանձնարարականը, Անգարա երթալով կը գըտնէ նաեւ «ճամբու ծախքը» եւ կ'ուղղուի Սուրիա, Հայերը Թրքական գաւառին շուրջ համախմբելու «սրբազան» առաքելութեամբ։

Առաջին գործը կ'ըլլայ ներկայանալ կաթողիկոսին եւ յանուն Պոլսոյ Պատրիարքարանին խնդրել որ թրքական յայտարարութիւն մը հրատարակուի։

Ուղն ու ծուծովը ազգասէր, ծերունազարդ կաթողիկոսը վճռաբար կը մերժէ։ Գէորգ արք. կը ջանայ չհեղել Սանճաքի Հայութիւնը, այլ աւելի խրատով չեչտել թէ այդ Հայերը հայրենակիցներ են, բայց ստիպուած են վերապահ, նոյնիսկ թշնամական ըլլալ, որովհետեւ կը գտնուին «Դաշնակցականներու մահուան սպառնալիքին տակ»։

Այլ խօսքով՝ չայել հայութիւնը, ինչ խաղաց «Դաշնակցութ», եղած-չեղած մեղքը բեռցնելով անոր վրայ։

Երկար պիտի ըլլար թուել այս ուղղութեամբ կատարուած մեքենայութիւնները։ Սակայն յիշենք տիպիկ պարագայ մը, գաղափար մը տալու համար հետապնդուած ռազմավարութեան վրայ։

1937 դեկտեմբերին, Աղեքսանտրէթի հայ բոլշեւիկները կը տօնեն Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձը։ Ինչպէս գրեցին արտասահմանեան հայ թերթերը, հանդէսը կ'ըլլայ հրապարակային, եթէ չեմ սխալիր՝ Թոքաթլեան(?) սրճարանին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ գրեթէ ամէն մարդ եւ ի մէջ այլոց Բարձր Քոմիսէրութեան պատուիրակ Գ. Բոժէ Կարօ իր ֆրանսացի պաշտօնակիցներուն հետ։

Կասկած չկայ թէ ներկայ կը գտնըւին նաեւ թուրք գործակալներ, եւ ամէնէն առաջ անոնց հայ լրտեսները։

Բոլշեւիկները լաւ մը կը փչեն Դաշնակցութեան դէմ, սկիզբէն մինչեւ վերջը անոր անունը հոլովելով։ Պարագայ տեղը չէ որ ըսուած է — Արջի եօթը երգ ունի, եօթն ալ տանձի մասին է...

Կը խօսի նաեւ Գ. Բոժէ Կարօ, անշուշտ մնալով պաշտօնականութեան սահմանին մէջ, այսինքն չոր համակրանքի չոր խօսքեր ուղղելով Հայութեան հասցէին։

Ի՞նչ կ'ուզէք որ այս առթիւ գրէ Անգարայի խաժամ բերանը՝ նշանաւոր «Ճիւմհուրիյէթ»ը, որ հայ լրտեսներու ամբողջ վոհմակ մը կը պահէ։

Նախ՝ ժողովը կը ներկայացնէ իբրեւ «հայ ազգային» այսինքն Դաշնակցական հաւաքոյթ մը։

Երկրորդ՝ Բոժէ Կարոյի ըսել կուտայ թէ զէնք պիտի բաժնէ Հայերուն, այսինքն «Դաշնակցականներուն»։ (Բանինք չէ՞, որ մասնաւոր հրահանգ կար ամէն ինչ վերագրելու «Դաշնակցականներուն», «Հայ» ըսելով զանոնք հասկընալու)։

Եւ ուշադրութիւն ըրէք ու այդ օրուընէ ասդին, «Ճիւմհուրիյէթ»ն ասունօրն հարիւր անգամ կրկնեց թէ Բարձր Քոմիսէրութեան պատուիրակը զինած է Դաշնակները, Փարիզէն մասնաւոր քոմիթէճիներ եւ Պէյրութէն 400 սպայ բերել տուած եւ հրոսախումբեր կազմած է...

Հէքեաթը կը շարունակէ նաեւ հիմա, երբ կացութիւնը փոխուած է հիմնովին եւ Բոժէ Կարօ շատոնց մեկնած է Սանճաքէն։

Բնորոշ չէ՞ դէպքը։ Դաշնակցութեան դէմ ուղղուած ժողով մը անգամ կը ներկայացնեն իբրեւ Դաշնակցական հաւաքոյթ, իբրեւ Դաշնակցական ցուցադրութիւն...

ՀԱՅ ԵՐԳԸ ՓՈՑՏԱՄԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ.— Կիրակի 10 յուլիս բացառիկ երգահանդէս մը սարքած էր յայտնի երգչուհի Emmi Leisner անձնական հովանաւորութեան տակ գրուած օտարներու յատուկ գերման երաժըշտական կեանքը։ Միւսին մասնաւոր հրաւէրով ներկայ էր հոծ եւ ընտիր բազմութիւն մը Փոցտամի «Մարմարէ Պալատի» սրահին մէջ, լսելու համար գաղութային ժամանակաց տաղանդաւոր երկու երգիչ եւ երկու երգչուհիները։

Գ. Walter Hauck լաւ մարզուած պարիթոն մը, ինչն ալ իր կարգին երգի ուսուցիչ, երգեց Հայկօ Վոլֆի եւ Թոքէրթ Շուման երեքական կտոր։ Գ. Horst Günther, երիտասարդ խառնաձայն երգիչ մը, երգեց Jrjo Kilpimen «Fjeld-Liedern»էն չորս ինքնատիպ երգեր եւ Վէրդիէն կտոր մը։ Օր. Elsa Jena (Kopenhagen) իբր անըսպառ մէցցօ-սոփրանօ մը՝ երգեց Շուպերթէն երեք եւ նորերէն՝ Մաքս Րէկըրէն վեց երգեր։ Դաշնակի ընկերակցութիւնը կը կատարէր վարպետ Գ. Hartmut Wegener։

Իսկ այս ամբողջ երգահանդէսին մէջ սրտաճմլօրէն փայլեցաւ հայերգը եւ հայ ձայնը շնորհիւ Տիկին Աստղիկ Մուրատ - Բալըանեանի (Գահիրէ)։

Տիկին Աստղիկ Մուրատ-Բալըանեանի երգած երգերն էին, բացի Մարթինի «Փլէզիր տամուրը»էն, «Կռունկ ուստի կուգաս», «Քէլէր ցոլէր», ինչպէս նաեւ Մէհրաբեանի նոր գործերէն «Դու հասեր ես աղբիւրի տակին»։

Տիկինը մեզի կը յայտնէր որ հայերէն երգերը բացառիկ հետաքրքրութիւն յարուցած են նշանաւոր յանձնախումբին եւ մենք ականատես եղանք այն մեծ ընդունելութեան, զոր հայ երգը գտաւ ունկնդիրներէն, բոլոր եւ երկարատեւ ծափեր հայ երգին եւ հայ շնորհալի երգչուհիին համար յուզեցին մեզ եւ մենք պահ մը ինկանք խորհրդածութեան մէջ թէ այս Marmor-Palais, հին թագաւորի մը ամառ գիշերներու սիրապալատը հանգարտ գետակի մը եզերքը եւ մեծ կանաչազեղ պարտէզի մը մէջ, ապահովաբար առաջին անգամն էր որ իր մէջ կ'արձագանգէր հայ երգը։

Փափաքելի էր որ Տիկին Աստղիկ Մուրատ Բալըանեան ընդառաջ երթալով ընդհանուր պահանջքին երգահանդէս մը սարքէր մեր գաղութին եւ գերման հասարակութեան համար։

Հայկազն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

Խենթը քար մը գլորեց է, տասը խելօքի չեն կրցեր հանել։

•• Խրնլոտին ցուրտը մահանայ։

•• Խօսքը մեծին, ջուրը պզտիկին։

•• Խենթ է այն մարդը, որ չան բերնէ ոսկոր առնել կը փորձէ։

•• Խաւիծն ըսաւ. «տակս ոսկի է». չերեփն ըսաւ. «ես ունկի՞ց կուգամ»։

•• Խօսք սուր է, «արտը» բաժանովի։

•• Խենթին տուին ձի, ըսաւ «թամբ ալ տուէք ինծի»։

•• Խելքը բնովի, չէ թէ գնովի։

•• Խաղ շատ գիտեմ, ձէն չունիմ։

•• Խելօքը ինչուան հաշուեց, խենթը տղան փեսայեց։

•• Խելքից թեթեւ, ոտից չուտիկ։

•• Ծանր կեցիր, որ լիար գաս։

•• Ծուռ ոսկորը մեծ եղից է։

•• Ծով կ'երթաս, ծարաւ կուգաս։

•• Ծոյլին ճաշը տուողն Աստուած է։

•• Ծոցը խաչ ունեցողը սուրբ չըլլար։

•• Ծեր կատուն պզտիկ մուկ կը բռնէ։

•• Ծառը քանի բերք ունենայ՝ գըլուխը կը կախէ։

•• Ծառ ինկայ, խոտ բուսայ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

— • —

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (12 յուլիս).

— «Թուրք խորհրդարանը Յունիս 29ին ընդունեց օրինագիծ մը, որով ներում կը շնորհուի գրեթէ բոլոր քաղաքական յանցաւորներուն։

Օրէնքի սահմանը յայտնի է։ Ներում կը ստանան երեք դասի անձեր. 1. Սեւ ցանկին մէջ գտնուողները, որոնք ծանօթ են «150նոցներ» բացատրութեամբ։ 2. Անկախութեան ատեաններու կողմէ դատապարտուածները։ 3. Մասնաւոր մարմիններու կողմէ անձնպատ վճիռ ստացածները։

Բացառիկ երեւոյթ մըն է այս, շատ աւելի կարեւոր քան Սանճաքի յաղթանակը զոր ցնծութեամբ կը տօնեն Թուրքերը, սահմանէն անդին եւ ասդին։ Որովհետեւ, եթէ Սանճաքի մէջ ձեռք բերուածը վարչական որոշ իրաւունքներու տիրացում մըն է, ինչպէս նաեւ բարոյական վարկի բարձրացում, ներման հաշակումը արդէն իսկ անեամբ մը պետական յեղաշրջում է, եթէ ոչ յեղափոխութիւն։

Աւելի յստակօրէն կարենալ բմբռնելու համար դէպքին կարեւորութիւնը, աչքի առջեւ բերելու է մտայնութիւնը որ դեռ մինչեւ երէկ կը տիրէր Թուրքիոյ մէջ, իբրեւ հիմնաքարը վարչաձեւին։ Ով որ կը համարձակէր յօնքը պռստել կամ գէշ բան մը անցընել միտքէն, արդէն իսկ կը նկատուէր «դաւաճան», եւ հետեւաբար անարժան » եւ է դեր սատանձնելու կառավարական պաշտօնէութեան մէջ։

Այս զատորոշման համար ալ լարուած էր պաշտօնական ու անպաշտօն լրտեսներու կատարեալ բանակ մը, որ ուշք ու ականջ ունէր ամէն կողմ, բռնկեալ պաշտօնատուներէն մինչեւ գըրասենեակները, հանրային վայրերէն մինչեւ տուները։ Այն ատենն որ, օտար լրատեղեկ թղթակից մը իբրաւամբ դիտել տուաւ թէ մեծ քաղաքներու գրեթէ բոլոր բնակիչները լրտես կարգուած են իրարու...։

Խօսք, ի հարկէ, Թուրքերու մասին է, քանի որ ոչ-Թուրքերը «յորովայնէ ընտրեալ» են իբրեւ անհաւատարիմ։

Արդի՞ւնքը։ Ամէն տարի տասնեակներով անձեր կուգային աւելնալու ամէն առաջ «անցածներու» վրայ, որոնք արդէն կը հաշուէին հարիւրներ, եթէ ոչ հազարներ։ Ասոր փոխարէն, ատոմանաբար կը նեղնար շրջանակը այն հաւանականներուն որոնք մենաշնորհ վերածած էին պետական եւ հանրային ասպարէզները՝ միլիոններ դիզելով, երբ անդին Թուրք գիւղացին պատառ մը հաց չունի կրծելիք...։

Տարիներ առաջ, երբ դեռ «Գազի Մուսթաֆա Քէմալ» էր, Աթաթիւրք փորձեց վերջ տալ այս հատուածական դրութեան, իրական ժողովրդական վարչութիւն մը հաստատելով։ Բայց մինչ ալ դէմը գտաւ Ըսմէթ Ինէօնիւն որ ո եւ է գինով չէր ուզեր վերջացած նկատել «մաքրագործում»ը եւ մարդոց արարքին դատաստանը յանձնել արդարութեան սովորական օրկաններուն։

Կ'ընդհմանար նաեւ ջլիքը որ թամ-նետիրական կատարեալ ընկերութեան մը վերածած է երկիրը, ոչ միայն ձեռք անցընելով ճարտարարուեստն ու առեւտուրը, այլեւ անհուրդի ապրանքները, սկսեալ ոստիկանական քոմիսէրութիւններէն մինչեւ երեսփոխանութիւն, դարձնելով կառավարական պաշտօնէութիւնը։

Կը թուի թէ Ըսմէթ Ինէօնիւի հեռացումը — հրաժարումն թէ պաշտօնանկութեան ճամբով — նախադուռն եղաւ նոր շրջանի մը։

Միւս կողմէ, զօրացած Սանճաքի յաղողութեամբ, որ մեծ վարկ տուաւ իրեն՝ մանաւանդ բանակի աչքին, Աթաթիւրք առանց եկած համարեցնելով տալու անբռնական կացութեան մը, որ կրնար աղէտի յանգիլ, կատարեալ ընդյառաջելներու (պառլեմար) վերածելով ժողովրդական զանգուածները։

Հոս է արդէն օրէնքին կարեւորութիւնը, եւ ոչ թէ այսքան թիւով անձերու ներման մէջ։ 150նոցներն անգամ ներս առնելով, նախագահը կ'ուզէ հասկցնել թէ մտադիր ընդդիմութիւն փակուած է զինադադարի հաշիւը, զոր հասնողը կը քրքրէ, ամէն անգամ որ պէտք ունենար մրցակից մը տապալելու։ Որովհետեւ, մէկը խորտակելու համար կը բաւէր «Թուրանիզմ»ը տալ թէ անդամակցած է Անգլիացիներու Բարեկամ Միութեան, կամ պարզապէս անցած է անոր կեդրոնատեղիին առջեւէն։

Յնդիր է թէ կատարուած յեղաշրջումը պիտի տա՞յ սպասուած արդիւնքը, պիտի խաղաղեցնէ՞ երեւութապէս թարկոտ այդ երկիրը, թէ ընդհակառակն բայց ներքնապէս մինչ փոտած նոր խրամատներ պիտի բանայ, երէկուան պաշտպանները դարձնելով հակառակորդ։

Կանխահաս է որոշ բան մը ըսել։ Միայն ճիշդ է որ հիմնականէ իրարանցում սկսած է Հալք կուսակցութեան շրջանակներուն մէջ, սկսեալ խորհրդարանէն մինչեւ մամուլը։ Այսպէս, Յունիս 29ի նիստին խօսք առնող բոլոր երեսփոխանները դէմ արտայայտուեցան ներման, բայց ամէնէն վերջը յայտնեցին թէ պիտի քուէարկեն միայն Աթաթիւրքի սիրոյն։ Այլ խօսքով՝ սրտանց դէմ են, բայց երեսանց ստիպուած են այո ըսել։

Իսկ Ռուշտու Նատիրի նման հեղինակաւոր երեսփոխաններ, որոնք տարիներէ ի վեր ճանչցուած են իբր կառավարութեան բերանը, հրապարակաւ յայտարարեցին թէ իրենք դէմ պիտի քուէարկեն։ Աւելի ըլլալով, յանդգնութիւնը ունեցան դիտել տալու թէ «ոչ մէկ ուժ իրաւունք ունի ներելու...»։

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 4 յուլիսի թիւէն կը տեղեկանանք թէ յուլիս 3ին Երեւանի մէջ մեռած է ժողովրդական աշխատաւոր աշուղ Շերամը (Գրիգոր Տալեան)։ Թաղումը տեղի ունեցած է յուլիս 5ին։

[illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԻՒՂԱՑԻ ԱՊԱԳԱՅԻՆ

Ինքնամփոփ մտոռւ մըն էր այս սենեակը, ուր բան մը կը սիրէին երկու եղբայրները։ Մէրը կ'ապրեցնէր զիրենք

Գիրքերը եւ տետրակները, թէեւ դրուած էին ցիրուցան սեղանին վրայ, օճախին վերօքը ու աթոռներուն վըրայ, բայց խելօքիկ բան մը կար ու աղուոր կ'երեւար սենեակը։ Տախտակամածը չէր փայլեր, առով մէկտեղ, մաքրութիւնը կուտար տարբեր շնորհ մը, ու հինցած, գոյնը նետած թուղթերով պատերը, խորհրդաւոր արտայայտութիւն մը կուտային նկարներուն։

Արփինէ, իր սրտէն բան մը կը զգար այս պզտիկ սենեակին մէջ ու ըսաւ, «բան մը չէ մարած իրենց սիրտերուն մէջ»։

Արայի ձայնը կը բացուէր երթալով եւ որովհետեւ կը թաէր խօսած ատենը, չէր դիտեր Արփինէ ինչպէս կ'ողբերգէր։ Նկարներուն նայած ատեններ անոնք կը պլպլային իրենց խորքովը ու ճառագայթներ կուտային սպասներուն։ Վայրկեան մը, իրեն այնպէս թուեցաւ թէ կ'երազէր։ Երբ նայեցաւ պատուհանին առջեւ դրուած երկու թաղարներուն, յանկարծ մեծցաւ, իր հորիզոնը բացաւ սենեակը։ Ափ մը կանաչով, հոս, բնութիւնը կը ստեղծէր բնութիւն մը։ Երկինք մը կար այս յարկին մէջ։ Ան վար իջած, կպած ձեղունին, իր աչքերուն խորը, լոյս մը կը վառէր անոր լոյսերէն։ Երկինքը, աւելի մօտ էր այս տունին մէջ։ Ազգասէր երկինքն էր ան, ու պատկերի մը մէջէն կ'երեւար։ Ամէն բան ինքնաբուխ էր հոս, ու սրտանց կ'ուզէր ըսել — «Հոս է խաղաղութիւնը»։ Գրքերն անգամ չէին կրցած տալ իր սրտին այսքան ճառագայթում։

X

Առաջին գիշերը։

— «Գիշեր բարի, մայրիկ, ալ մի մտածեր, անուշ քուն մը քաշէ», ըսին երկու եղբայրները, ու գուրգուրանքով գոցեցին։

Կարծես խուց մը։ Պզտիկ պատուհան մը կը նայէր բակին մէջէն երկինքին։ Ցուրտ էին պատերը լռութիւնով մը։ Արփինէ չկրցաւ մէկէն ի մէկ նստիլ ու մնաց ոտքի վրայ։ Դեռ իր ականջներուն մէջ կը թրթռար Վարդգէսի խօսքը — «Այս յարկին մէջ, մայրիկ, ամէնն ալ մեզի պէս մարդիկ են»։ Եւ «ընտանիք» մը մըմնջեց Արփինէ, ուր ամէն բան ընտանի էր դարձած։ Թշուառութիւնը նոյն իսկ իր տեղը ունէր հոս։ Ու նայեցաւ անկողնին։ Պարզ ու թեթեւ անկողին մը։ Ան կը նմանէր իրենց քաղաքի երկայն բազմոցներուն։ Բայց, պառկելու, քնանալու փափաքը չէր գար ներսէն։ Աչքերէն փախած քունը, կ'ուզէր նայիլ, բան մը տեսնել այս նեղկծուկ սենեակին մէջ։ Իր սիրտը կարծես պիտի ճարճատէր։ Շատ ձայներ մնացած էին իր սրտին խորը։ Այս պահուն կրկին հնչեց Արայի ու Վարդգէսի ձայնը իր ականջներուն մէջ. — «Հոգ մի ըներ, մայրի՛կ, քանի մը օրէն սենեակդ կը շտկենք, պատերը տաանկ չեն մնար։ Մենք շատ նկարներ ունինք։ Մենակ պիտի չմնաս գիշերները սենեակիդ մէջ...»։

Ու «նկարնե՛ր, կրկնեց Արփինէ, նկարներուն հետ...»։ Բայց երկուքն ալ միեւնոյն աչքերը ունէին խօսած ատեն։ Մէր կար անոնց մէջ։ Ու սիրտ առաւ բառական Արփինէ։

Լա՞լ։

Ի՞նչ էր լալը։ Ու խնդալով ըսաւ. «Ո՛չ, լալը ինծի համար չէ»։

Մութ էր։ Լռութիւնը ինք իր մէջն էր այս տանին մէջ։ Շնչառութեան ձայները իր ականջներուն կը հասնէին սենեակներէն։ Արփինէ, իր մայրութիւնը այնքան ուժով զգաց այս պահուն որ սիրտը լեցուեցաւ, իր ծիծերը թրթռացին։ Աշխարհը, կարծես իր ծիծերը բերանը առած, կը ծծէր։ Կեանքին մէջն էր ինք։ Պէտք էր ապրէր, պիտի ապրէր ինք, որպէսզի անոնք ալ ապրէին։

Ու իր վիշտերը ծածկեց իր սրտին խորը։

X

Իրենց քաղաքի Վարդգէսէն ու Արայէն բան չէր մնացեր այս տղոցը վրայ։

Ի՞նչ էր որ այս քաղաքը՝ կ'ուտէր ասանկ տղաքը։ Ու բոլոր տուները հայու քաղաքով, խորունկէն ձայներ կուգային, բան մը կը գոռար ու կը պղպըջար խորութեանը մէջ այս քաղաքին։

Իր առաջին տպաւորութիւնն էր այս՝ Փարիզի մէջ։ Ու, երբ միամինակ կը մնար Տիրան Պարտէզեանի տունը, ականջ կը կախէր այս ձայներուն։ Աղաղակներ էին անոնք ու կը խառնուէին իրարու, տեղ մը կը փնտռէին կարծես թառելու։ Աւելի ուժով բան մը կը գոռայ այս պահուն իր սրտին մէջ ու կ'արձագանգէր։ Բան մը ըսել կ'ուզէր, բայց չէր կրնար գտնել բառը, ու կ'ըսէր, «այս քաղաքը»։ Ու իր ճամբորդութիւնը շատ անդամ միտքը կ'իյնար։ Երբ ծովուն կը նայէր, կը կորսուէին աչքերը անհունութեան մէջ։ Իրեն այնպէս կուգար թէ անհունութեան ձայնը կը լսէր՝ երբ գիծերը հեռուն, իրարու վրայ կը լեցուէին ալիքները ու բան մը կը գղրգար։ Ու շատ խորունկ, անհուն ծովու մը տպաւորութիւնը կ'արթընար իր մէջ, երբ մտիկ կ'ընէր այս քաղաքին ձայները։ Անոնք, իր սրտին կը գպէին ու կը մտածէր։ Իր սրտին խորերը թէեւ շատ ձայներ կային, բայց անոնք տարբեր էին։ Ու երբ իր գործերը կը լմնցնէր ամէն գիշեր ու կը քաշուէր իր սենեակը, անձկութեամբ ականջ կը կախէր այս ձայներուն։ Բայց բան չէր հասկնար, ի՞նչ էին այդ հեռուէն բխող ձայները, որոնք ամէն գիշեր, կ'անցնէին օդին մէջէն՝ իրենց ճամբան կորսնցուցած թռչուններու պէս։

Երկրորդ գիշերը, երբ իր խցիկը քաշուեցաւ, խորունկէն, երբ կրկին լսեց մութին մէջ այս ձայները, իր սենեակին լռութիւնը փայլատակեց անմիջապէս, ու հիմակ, կը հասկնար թէ ի՞նչ էին անոնք։

Արփինէ, երկու կեանքեր՝ կը տեսնէր դէմ դիմաց՝ երկու մարդիկներու նման։ Ամէն գիշեր, այս կախւին աղաղակը, իր թեւերուն մէջ առած մութը, անհունութեան մէջ կը մտնէր. Իրեն թուեցաւ թէ անհունութեան կուրծն էր ան։ Միտքը ինկաւ Տիրան Պարտէզեանին տունը, «երեհ» ըրաւ, Արփինէ ու խնդաց։ Ինք, այս խցիկին պարզութիւնը աւելի կը սիրէր, ան ալ որովհետեւ՝ իր սրտին պէս բան մը ունէր։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(9)

(Շար.)

Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար նշանակուեցաւ անոր օգնականը, Ամատունի: Այս ալ երկրորդ խաղ մըն էր Հայաստանի ժողովուրդի գլխուն: Ամատունի դարձաւ գործիք մը՝ խումբ-խումբ գեղջի բանտ եւ աքսոր առաջնորդելու համար բազմաթիւ գործիչներ:

Այս «մաքրագործումը» շարունակուեցաւ մինչեւ 1937 Սեպտեմբեր: Բայց տակաւ ալ չվերջացաւ ողբերգութիւնը: Գործը լրացնելու համար, Մոսկուայէն Երեւան վերադարձուցին ժողովրդական գործավարներու խորհուրդի նախորդ նախագահը (վարչապետ), Սահակ Տէր Գաբրիէլեան: Այնտեղ ամբաստանեալը անմիջապէս կը յանձնեն Չեկային եւ հարցաքննութենէն վերջ կը սպաննեն վայրենօրէն (մանրամասնութիւնները ձեզի ծանօթ ըլլալով, չեմ ուզեր կրկնել): Այս սպանութիւնն ալ կատարուած է Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի կարգադրութեամբ, որոնք այս անգամ իբրեւ գործիք ընտրած էին Մուղդուսին:

Այսպէս գլուխները կտրելէ վերջ, Մոսկուայէն Երեւան կը ղրկեն Անաստաս Միկոյեանը, որ Թիֆլիսի մէջ իրեն հետ առնելով Բերիան եւ ուրիշներ, Երեւան կ'երթայ այս բոլոր ոճիրները պարտկելու եւ ամբողջ մեղքը Հայաստանի վարիչներուն վրայ ձգելու համար: Անմիջապէս կը ձերբակալուին Ամատունին, Մուղդուսին, Գուլոյեանը, Դուրգարեանը եւ ուրիշներ, եւ իրարու կը յաջորդեն ձերբակալութիւնները, աքսորները, գնդակահարութիւնները:

Այդ օրերուն Հայաստանի Չեկային նախագահ կը նշանակուի ռուս Խվոբոստեան, Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար՝ Գրիգոր Յարութիւնեան, Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի նախագահ՝ Մացակ Պապեան, Ժող. Գործավարներու Խորհուրդի նախագահ՝ Արամ Փիրուզեան: Ասոնք ալ հաւատարմօրէն կատարեցին Ստալինի եւ Բերիայի հրամանները եւ կը շարունակեն մինչեւ այսօր:

ԽՄԲ. — Ուրիշ մանրամասնութիւններ՝ յաջորդով:

Թրքական պատշաճ թրքական ապրանքով

Թուրք թերթերը կը գրեն.—

Կատարեալ համաձայնութեամբ վերջացած են այն բանակցութիւնները, որ մօտ ամիսէ մը ի վեր տեղի կ'ունենային Հանրային Պարտքի բաժնետէրերու պատուիրակութեան եւ Թուրքիոյ պատուիրակ Պ. Հալիտ Նազմիի միջեւ:

Կնքուած համաձայնութեամբ, թրքական պարտքի տոկոսները ասկէ վերջ ամբողջովին թրքական ապրանքով պիտի վճարուին: Տոկոսի այս հաշիւները ամէն տարի մեր կառավարութեան կողմէ պիտի քննուին եւ փոխարէնը ամբողջովին ապրանք պիտի ղրկուի Ֆրանսա:

Ինչպէս յայտնի է, մինչեւ հիմա տոկոսներու փոխարժէքին կէսը ոսկի դրամով (սոլտով), իսկ մնացեալն ալ Թուրքիայէն գնուած ապրանքներով կը հաշուակցուէր:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻՍԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՌՆՈՒԹ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ մը պատահեցաւ Աթէնքի շրջանին մէջ, յուլիս 19—20ի գիշերը: Պալատիա գիւղը կործանեցաւ եւ բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան: Օրոպոսի մէջ մեռան հինգ սպիկաններ եւ հինգ հոգի ալ ծանրապէս վիրաւորուեցան: Հինգ հարիւր բանտարկեալներ աւերէն ողտուելով փորձեցին փախչիլ, բայց պահակները յաջողեցան զսպել: Վերջին լուրերու համաձայն 50 հոգի մեռած են, բայց իրականին մէջ զոհերու թիւը շատ աւելի մեծ է: Շարժը քան երկվայրկեան տեւեց բուռնիկ Աթէնքի մէջ: Գրեթէ բոլոր շէնքերը սարսեցան եւ մօյեղին հով մը ուլեց քաղաքը: Բնակիչները փողոց թափեցան խուճապահար, իսկ գիւղացիները դաշտերն ապաստանեցան: Մանր վնասներ կրեց Եւբէա կղզին, ուրուն քանի մը գիւղերը ամբողջովին կործանեցան:

ԱՆՁՆԱՍՈՒԱՆ ԵՂԱՒ ամերիկացի ծերակուտական մը, Պ. Պէրկ, իմանալով որ Նիւ Եորքի բնդհ. դատախազը ամբաստանագիր մը կազմած է իրեն դէմ: Անձնասպանը մեծ ազդեցութիւն կը վայելէր եւ կ'ամբաստանուէր թէ չարաչար գործածելով իր հեղինակութիւնը, ժենաչնրահներ ծախած է ղանազան անձերու, Նիւ Եորքի ցուցահանդէսին առթիւ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ կառավարութիւնը տեղեկագիր մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին սպաննուած են 77 հոգի, վիրաւորուած՝ 247 հոգի: Միեւնոյն առեն կատարուած են 32 ահաբեկումներ:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն բոլոր Գերմանացիները պարտաւոր են պետական դրամատան յանձնել իրենց ոսկիները, ամէնէն ուշը մինչեւ սեպտեմբեր 1: Այս տնօրինութիւնը մեծ իրարանցում պատճառեց սեղանաւորական շրջանակներու մէջ:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետին Հռոմ այցելութեան առթիւ, պաշտօնական պետոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ «կատարեալ ներդաշնակութիւն կը տիրէ երկու կառավարութեանց տեսակէտներուն միջեւ»: Չեխոյցը միեւնոյն առեն կը հաստատէ թէ Հունգարիոյ եւ Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը կը համապատասխանէ Հռոմ-Պերլին առանցքին ձգտումներուն եւ թէ այս քաղաքականութիւնը բաց է ամէնուն առջեւ: Թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի փէշթա պիտի այցելէ այս տարի:

ՍՈՒՐԻՈՅ Ֆրանսական իշխանութիւնները լուրջ միջոցներ ձեռք առին, օգնելու համար Պաղեստինի անգլիական իշխանութեան, որպէսզի զէնքի մաքսանենգութիւններ չկատարուին: Ֆրանսական հրամանատարութիւնը կարգադրած է որ ի հարկին զէնք ալ գործածուի, եթէ զինեալ քաղաքացիներ փորձեն անցնիլ սահմանագլուխը: Սուսերաթիւ զինուորներ տեղաւորուած են սահմանագլուխին վրայ:

Հ. Յ. Դ.

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մուսա Լեռ», «Գայլ Վահան» եւ «Անթիւծ Գիւտ» խումբերու ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

ԼԱ ՍԹ. ԹԵՑԻ «Խաժակ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ այս Ուրբաթ, (Յուլիս 22) ժամը 8.30ին սովորական ծառաւատեղին:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները Յուլիս 24ի կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին «Խաժակ» սրահին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Սիմոն Եաճըճեաններ իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկեր եւ ծայրենակից Քերէն Ուզունեանին եւ ազգականներուն իրենց սիրելի դստեր մահուան առթիւ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԼՈՒՐԵՐ

ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎ

Խափ լէ Մուլէնոյի «Թորիմեան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Թաշի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի, Հայ կամաւորներու միութեան, Խափի Երիտասարդաց միութեան բոլոր անդամները անխտիր, նաեւ բոլոր ծնողները եւ դպրոցով հետաքրքրուողները, Շաբաթ (23 Յուլիս) երեկոյ ժամը 8.30ին դպրոցի սրահին մէջ: Օրակարգ.— Սրահի ընդարձակման համար հոգի մը գնման հարց,

ՅԱՐԹՆ ՑՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս կիրակի 6 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ.— Պատգամաւորի ընտրութիւն, վարդավառի ծախքերու ...

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 25ին, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Քաոէի սրճարանին վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ՏԱՐՕՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Տարօն-Տուրուբերան նահանգային Հայր. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը սարքած է հոգեհանգիստ մը վարդավառի կիրակի առաւօտ Պուլվար Օստոլի Մատրան մէջ, ի յիշատակ Տարօն-Տուրուբերանի նահատակներուն:

Կը խնդրուի բոլոր միութիւններէն եւ կազմակերպութիւններէն որ բերեն իրենց յարգանքի բաժինը:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame — PARIS (13)

ՀՐԱՒԷՐ

Ի գիտութիւն Շավիլի եւ շրջակայ բարեպաշտ ժողովուրդին կը ծանուցանենք թէ՝ կիրակի, 24 յուլիս Վարդավառի հրաշափառ տօնին առթիւ, տեղւոյս Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ Տէր Եսայի քհն. Ալթունեան եւ այս առթիւ մատրան բարերարներէն Աթրենապոլսեցի Գաբրիէլ Փափազեանի ծնողաց եւ ընտանեաց բոլոր ննջեցելոց հոգւոյն մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի:

Կը հրաւիրենք ներկայ գտնուիլ այս հանդիսաւոր արարողութեան:

Երգեցողութիւն պիտի կատարուի ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ ...գոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյս դպիրներու:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.

Սուրբ պատարագ ժամը 11:

ՎԱՐԴԱՎԱՌԸ ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ եւ ՓՕՆ ՏԸ ՎԵՐԻՒԻ ՄԷՋ

ՍԷՆ ԺԷՌՕՄի Թաղականութիւնը կուգայ ծանուցանել Մարսէյլի ... ղաքի եւ արուարձաններու հայ ... բեպաշտ ժողովրդեան թէ, յառաջիկայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 7ին պիտի կատարուի նախատօնակ:

Հետեւեալ առաւօտ 24 կիրակի ՎԱՐԴԱՎԱՌի տօն ըլլալով, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի այս առթիւ նորախաներու մկրտութեան մարմարեայ աւազանին օծում մը պիտի կատարուի:

Այս առթիւ նոյն օրը մկրտութեան որ պիտի ըլլայ ... լուսարարէն վերջ մինչեւ ժամը ... փափաքողները պէտք է բերեն իրենց երեխաները, նոր աւազանով մկրտուելու համար:

ՓՕՆ-ՏԸ ՎԷՐԻՒԻ եւ ՏՐԷ ... թաղականութիւնը կը յայտարարէ որ Յուլիս 24ին, կիրակի օրը, Վարդավառի առթիւ, Ս. Գ. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ պատարագ կը մատուցուի եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, ի յիշատակ Նուպար ... Փօղոս փաշաներու, Պ. Պօղոս Նուպար ... րի մահուան 8րդ տարեդարձին առթիւ:

Նոյն օրը պիտի կարդացուի ... եւ Ս. Էջմիածինէն հասած Հայրապետական կոնդակն ... Հ. Գ. ... ձուրդի ծրջաբերականը:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1676-69
(ԹՐԹԻՒԹԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
[illegible] .... 205 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 275 ֆրանք 110 ֆրանք

ՇԱԲԱԹ 23 ՅՈՒԼԻՍ SAMEDI 23 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3789 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՍԿ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻ՞ՒՆԸ...

Ամէն պարագայի մէջ, անփառունակ, անպատիւ դասալքութիւն մը կը կազմէ Հայրենիքի Օգնութեան Կոմիտէն դարձնել «Ֆրանքօ-Հայկական Բարեկամութեան Կոմիտէ»:

Այդպիսի մարմին կարելի էր կազմել որ եւ է ատեն, որ եւ է ժողովի մէջ: Հօկի պատգամ. ժողովին կ'իյնար, ամէն բանէ առաջ, նախ կազմակերպութեան լուծումը յայտարարել, քննելով բոլոր հաշիւները, սուեղելով ամբողջ ստացուածքը,— դրամ, գոյք եւն.: Անոնցմէ ետքը կարելի էր խորհիլ «Ժողովրդական Միութիւն» մը կազմելու մասին, մասնաւոր յայտարարութեամբ, իբրեւ բոլորովին նոր ձեռնարկ:

Մինչդեռ, ահա իրենց հրատարակած շրջաբերականն է որ կ'ըսէ թէ «Ժողովը փոփոխութեան ենթարկեց իր (Հօկի) ծրագիր-կանոնագիրը եւ որոշեց այսուհետեւ գործել հետեւեալ անունով.— «Ֆրանսահայ Ժողովրդական Միութիւն (Ֆրանքօ-Հայկական Բարեկամութեան Կոմիտէ):

Ուրեմն, չալիկ փոխած է: Միջանկեալ ըսենք որ, այս երկու անուններն ալ նենգամտութիւն մը կը մատնեն: Եթէ առաջինն է Հօկին նոր անունը, ինչո՞ւ անոր կցեր են միւսը, փակագծի մէջ: Ֆրանսահայ Ժողովրդական Միութիւն մը անպատճառ չի նշանակեր Ֆրանքօ-Հայկական բարեկամութեան կոմիտէ: Եւ փոխադարձաբար:

Բայց թողո՛ւնք այս մանրամասնութիւնները, չօշափելու համար բուն խնդիրը,— Հօկին եւ անոր յաջորդ կամ անոր ապաւինած Միութեանց ժառանգութեան հարցը

Ինչ բացատրութիւններ ալ տրուին այսուհետեւ, կատարուած իրողութիւն մը կայ մէջտեղը,— Հօկը լուծուած է Ֆրանսայի մէջ ալ, ինչպէս Ամերիկայի մէջ եւ այլուր: Ինչպէս Երեւանի մէջ:

Երբ հրատարակուեցաւ 1937 դեկտեմբեր 8ի կառավարական հրամանագիրը, Հօկի «լուծարք»ի մասին, Արտասահմանի Հօկերը եւ մանաւանդ Ֆրանսականը փութացին ճամարտակութիւններ թխել, համոզելու համար թէ լուծման վճիռը կապ չունի իրենց հետ:

Ֆրանսահայ Հօկին Կեդր. Վարչութիւնը կը փաստարանէր, գաղտնի շրջաբերականով մը (1937 դեկտ. 29, Թիւ 4).

«Լուծման ենթարկելու որոշումը կը վերաբերի Հօկի Երեւանի Գլխ. վարչութեան, որը ինչպէս գիտէք, ընտրովի չէր, այլ կը նշանակուէր Հայաստանի կառավարութեան կողմէ: Նոյնը նաեւ Բարեգործականի ներկայացուցչութեան եւ Մելքոնեան ֆոնտի համար, որոնք կը գործէին Երեւանի մէջ:

Կեդր. վարչութիւնս ցարդ պաշտօնական տեղեկութիւն կամ հրահանգ չէ ստացած Երեւանէն, այս հարցերու մասին: Տարակոյս չունինք որ պիտի ստանանք զանոնք՝ անմիջապէս որ կազմուած յատուկ կառավարական յանձնաժողովը լրացնէ իր աշխատանքները եւ ներկայացնէ իր բանաձեւը լուծումի հետ կապուած հարցերու մասին»:

Շարունակութեան մէջ, շրջաբերականը գայլի ականջ մըն ալ կը կարդար.

«Մենք չենք գիտեր տակաւին թէ կառավարական յատուկ յանձնաժողովը ի՛նչ փոփոխութիւններ պիտի առաջարկէ արտասահմանեան Հօկերու ընդհանուր կազմակերպչական խնդիրներու վերաբերեալ, բայց որոշ տուեալներ ունինք յայտարարելու որ եթէ այդ փոփոխութիւնները անդրադառնան նոյնիսկ Հօկի անունին եւ ներկայ ծրագրով նախատեսած անոր նպատակին, չպիտի դպին սակայն մեր կազմակերպութեան գոյութեան, որը, մեր համոզումով, աւելի առողջ եւ աւելի ուժեղացած դուրս պիտի գայ, նուիրուելու համար բացառապէս Խ. Հայաստանի բարոյական շահերու պաշտպանութեան վսեմ գործին»:

Եւ կը յանձնարարէր «աւելի ակտիւ (գործօն) քան երբեք շարունակել ձեր աշխատանքները»:

Արդ, ոչ Երեւանի յանձնաժողովէն ձայն ելաւ մինչեւ հիմա, ոչ ալ որ եւ է լուր հասաւ Հօկին կամ Բարեգործականին:

Եւ ահաւասիկ առաջինը կը կատարէ դիմակափոխութիւն մը, որ հեռաւոր կապ անգամ չունի իր կոչումին հետ: Եթէ մանչ էր, դարձեր է աղջիկ: Եթէ տարամերժօրէն, բացառապէս «Հայաստանեայց» էր, քաղաքական-կուսակցական յաւակնութիւններով, ալ սոր կը փորձէ ազգային-լուսաւորչական դիմակ մը:

Իսկ ժառանգութի՞ւնը, որ կը հաւաքուէր միայն եւ միայն Հայաստանի համար, անոր վերաշինութեան եւ զարգացման համար, աջակցութեամբ զանազան Վերաշինացներու եւ ուրիշ «բարեկամներու»:

Տարրական արդարութիւնը կ'ըսէ թէ՝ նոր Միութիւնը — Ֆրանքօ-Հայկական Կոմիտէ — երբեք իրաւունք չունի մէկ սու անգամ գործածելու հանգուցեալ Հօկին դրամներէն, ոչ ալ չահագործելու կամ ծախելու անոր գոյքերը:

Այդ բոլորը կը պատկանին Հայաստանի: Թերեւս պատգամ. ժողովն ալ քննած է այս հարցը: Եթէ սխալ չէ մեր ենթադրութիւնը, այն ատեն պարտաւոր է հրապարակաւ յայտարարել իր որոշումը,— ըսել, հաստատել թէ նախկին Հօկին բոլոր ստացուածքը, դրամ եւ գոյք, ԱՆՁԵՌՆՄԽԵԼԻ կը մնան, մինչեւ որ Երեւանը կարենայ տէր դառնալ անոնց:

Նոյն պարտաւորութեան տակ են, նաեւ, սա Վերաշինացներն ու Մնացեալը:

Քանի որ Երեւանը ինք խզած է կապերը, նոյնիսկ տէր չըլլալով Բարեգործականի պարբերական վճարումներուն, Հայաստանի անունով հաւաքուած բոլոր գումարներն ու գոյքերը պէտք է առնուին երաշխաւորութեան տակ, որպէսզի չհալին: Եւ այդ Միութեանց անդամները իրենք պէտք է արգիլեն որ եւ է նոր ձեռնարկ՝ յանուն Հայաստանի, ցնոր տնօրինութիւն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ ՄԵԿՆԵՑԱՆ ԵՐԷԿ

Նախագահը Լոնտոն պիտի երթայ 1939ի գարնան

Անգլիոյ թագաւորն ու թագուհին Լոնտոն վերադարձան երէկ, ուրբաթ: Արքայական հիւրերը իրենց հետեւորդներով մայրաքաղաքէն մեկնեցան ժամը 10.30ին, դէպի Վիլէ-Գոթրէ, ուր պիտի կատարուէր պատերազմական յիշատակարանի մը բացումը: Ժամը 1.50ին այնտեղ հասաւ նաեւ Հանրապետութեան նախագահը, իր հետեւորդներով: Ժամը 2ին ձորն Զ. իր վերջին ճառը խօսեցաւ, որուն պատասխանեց Հանրապետութեան նախագահը: Ժամը 2.35ին վերջացաւ արարողութիւնը եւ թագաւորը կառախումբ առաջնորդեց Հանրապետութեան նախագահը: Թագաւորն ու թագուհին Քալէ իջնելով, նաւով իրենց գրօսանաւը, որուն կը հետեւէին Ատլանտեանի ֆրանսական տորփիղին յաւագոյն մարտանաւերը, ինչպէս եկած ատենը: Ֆրանսական բերդերը ողջերթ մաղթեցին թնդանօթներով:

Այսպէս վերջացաւ այս պատմական այցելութիւնը, աւելի ամրապնդելով երկու երկիրներուն գործակցութիւնը:

*** Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, հինգշաբթի օր փառաւոր զօրահանդէս մը տեղի ունեցաւ Վերսայլի մէջ, մասնակցութեամբ 50.000 զինուորներու: Թագաւորը մարաջախտի համազգեստ հագած, ամբողջ մէկ ժամ աչքէ անցուց զօրահանդէսը, որ կը ներկայացնէր Ֆրանսական բանակին ուժն ու կատարելագործումը: Միեւնոյն ատեն 3—500 օդանաւեր կը սաւառնէին ամէն ուղղութեամբ, ռազմական մարզանքներ կատարելով: Զօրահանդէսը տեղի ունեցաւ Վերսայլի ընդարձակ պողոտային վրայ, որ շինուած է 300 տարի առաջ, «Արեւ-Արքային» կողմէ (Լուի ԺԴ.): Հանդէսին վայրը խռնուած էին 200 հազար հոգի, որոնք շատ բան չկրցան տեսնել.

*** Ընդունելով Անգլիոյ թագաւորին հրաւէրը, Հանրապետութեան նախագահը փոխադարձ այցելութեան պիտի երթայ յառաջիկայ գարնան:

Քաղաքական եւ զինուորական խօսակցութիւններ

Մինչ անդին Վերսայլի մէջ շքեղ հանդիսութիւններ կը կատարուէին, Վերսայլի պալատին հայելապատէն վերջը շարունակուեցան դիւանագիտական խօսակցութիւնները: Արտաքին նախարարը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լորտ Հալիֆաքսի հետ, մասնաւորապէս չեխական հարցի մասին: Նախարարը նախապէս տեսակցած էր Փարիզի չեխական դեսպանին հետ, անոր հաղորդելով անգլօ-ֆրանսական խօսակցութիւնները

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա կ'ուզեն որ Չեխոսլովաքիա փութացնէ փոքրամասնութեանց նոր կանոնագիրը, փոխանակ խորհրդարանական ամէն մէկ հատուածի քննութեան ենթարկելու զայն: Չեխական կառավարութիւնը հարկադրուած է նկատի առնել այս առաջարկութիւնը, եթէ կ'ուզէ որ Անգլիա եւ Ֆրանսա լրջօրէն օգնեն իրեն:

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դիրքը չէ փոխուած ուրիշ եւրոպական հարցերու հանդէպ (Սպանիա, անգլօ-իտալական համաձայնութիւն եւն.): Կարճ խօսքով, կատարեալ համաձայնութիւն մը գոյացած են խօսակցութիւնները: Այժմ կարգը եկած է զինուորական խօսակցութեանց: Անգլիոյ պատերազմական նախարարը երէկ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆրանսայի սպարապետին՝ Զօր. Կամլէնի հետ, զինուորական յիշատակարանին բացման առթիւ: Նախարարը յետոյ Փարիզ եկաւ, ուր պիտի մնայ քանի մը օր, շարունակելով խօսակցութիւնները: Անգլիոյ օդանաւային սպայակոյտին նախագահն ալ Փարիզ եկած է:

*** Արտաքին նախարար Գ. Ժոռժ Պոնէ ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, յայտարարեց թէ արքայական այցելութիւնը մեծապէս կարեւոր դէպք մըն է ոչ միայն ներկային, այլեւ ապագային համար: Անոր շնորհիւ աւելի զօրացած է անգլօ-ֆրանսական սիրալիր համաձայնութիւնը, «ամէն տեսակէտով»:

Իտալացիները կը ծաղրեն Փարիզի ցոյցերը

Իտալական մամուլը զարմանալի անտարբերութիւն մը ցոյց տուաւ արքայական այցելութեան առթիւ: «Թէվէրէ» թերթը կը գրէ այս առթիւ.

— «Ֆրանսայի մէջ մարդիկ փորձեցին զանազան եղանակներով մեկնել իտալական թերթերուն խորհրդապահութիւնը: Բայց իրաւունք չունին ոգեւորելու եւ մեզ յանցաւոր հանելու: Արդարեւ, մինչ Անգլիոյ վեհապետները Փարիզ կը գտնուէին, Հունգարիոյ վարչապետն ու արտաքին նախարարը հիւր են Ֆաշական կառավարութեան: Ինչու համար իտալական մամուլը աւելի արժէք պիտի տար այնպիսի բաներու որոնք բնաւ կապ չունին Իտալիոյ հետ, երբ այս վերջինը պարտաւոր է զբաղիլ իր հիւրերով»:

Ուրիշ թերթ մը գիտել կու տայ թէ Ֆրանսացիները «կորանցուցած են ամէն փափկանկատութիւն»:— «Այն քաղաքական շահագործումը որ սարքուած է քանի մը ամիսէ ի վեր, Անգլիոյ վեհապետներուն այցելութեան առթիւ, գաղտնութեան արտայայտութիւն մըն է որ մեկնութեան չի կարօտիր: 1938ի Ֆրանսան անկարող է կարեւոր այցելութիւն մը կազմակերպելու»:

Վերջապէս, Ֆաշական թերթ մը կը գրէ.

— «Ֆրանսացիները մեր ծիծաղը կը շարժեն, երբ իրենց երկիրը կը ներկայացնեն իբրեւ խաղաղասէր: Թող թուանշաններն ու թուականները խօսին: Երկու դարէն պակաս ժամանակաշրջանի մը մէջ, Ֆրանսա 33 անգամ փորձեց ընդարձակել իր սահմանները, ի վնաս իր դրացիներուն: Երեսուներեք անգամ Եւրոպայի հողը արիւնոտեցաւ իբրեւ հետեւանք Ֆրանսայի ընչաքաղցութեան: Թիւրէնէօէն մինչեւ Ժողովրդական Ճակատ, Ֆրանսայի ծրագիրն եղած է միշտ գունդեր բանալ, դրացի երկիրներ ժանելու համար, ըլլայ պատերազմով, ըլլայ Ազգերու Դաշնակցութեան խաբէութեամբ, ժողովրդապետական խաչակրութեամբ եւ կամ հակաֆաշական վարկաբեկումով»:

*** Գերմանական թերթերը աւելի պաղարիւն են, թէեւ նոյնքան վերապահ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ օդանաւային նախարարութեան սպայակոյտին նախագահը Վիլըմէն պիտի երթայ մօտերս, փոխադարձ այցելութիւն տալու համար իր գերման պաշտօնակցին, որ Փարիզ եկաւ քանի մը ամիս առաջ:

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ մը պատմութիւնը կ'արծարծէ «Իւմանիթէ»ն, քանի մը օրէ ի վեր, ըսելով թէ ռումբ մը ձգուած էր Կրընոպլի մէջ, ընդհ. քարտուղար Մ. Թօրէզը սպաննելու համար:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

GOD SAVE ... LA PAIX

Խորագիրը փոխ կ'առնեմ արմատական օրկանէն, (կէսը անգլերէն, կէսը ֆրանսերէն - կը նշանակէ՝ Աստուած պահէ... խաղաղութիւնը):

Արդարեւ, ի՞նչ ակնկոծութիւն, ի՞նչ խրախճանք երեքշաբթի օրէն ի վեր, ի պատիւ արքայական այցելութեան: Ի խնդիր խաղաղութեան:

Թագաւորն ու թագուհին մեկնեցան երէկ, ուրբաթ: Եւ կը թուի թէ սփոփանքի ցօղ մը իջած է Ֆրանսայի վրայ, ուր ամէն բան սեւ կը տեսնէին երկար ատենէ ի վեր.

— Մեծն Բրիտանիա միշտ մեզի հետ է, կ'աւետէ մամուլը, միաբերան:

— Երբեք այսքան ամուր եղած չէր սիրալիր համաձայնութիւնը, կ'աւելցնեն պաշտօնական շրջանակները:

— «1919 յուլիս 14էն ի վեր Փարիզի մէջ տեսնուած չէր միաձայն ցնծութեան այսպիսի պոռթկում մը, այսքան երաշալի ժողովրդական խանդավառութիւն: Պատճառը այն է որ այլեւս չկային սեղմուած բռունցքներ. Մաթէն):

— Այն ժողովուրդը որ տօնեց բրիտանական վեհապետները, երկչոտ ժողովուրդ մը չէ որ կը կծկուի եզօր էարխուանի մը թեւին տակ... Այս այն ժողովուրդն է որ, բռունցքները սեղմած, թափօր կը կազմէր մեր քաղաքներու եւ գիւղերու փողոցներուն մէջ, 1934 փետրուար 12ին կամ 1935 յուլիս 14ին»: (Լէոն Պլում, որ չորս խմբագրականներ նուիրեց թագաւորին այցելութեան, պանծացնելով անոր այժէքը):

Եւ այսպէս անվերջ: Ու միշտ ցնծագին: Կը թուի թէ արե՛ւ ծագեր է Փարիզի մռայլ հորիզոնին վրայ, ուր ամառն անգամ խոյս տուած է այս տարի, յունիսէն ի վեր:

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը ֆրանսերէն թղթակցութեան մը մէջ նկարագրելով խանդավառութեան, անգլիասիրութեան խորութիւնը, հետեւեալ մանրադէպը կը պատմէ.—

Հարկահաւաք պաշտօնեայ մը սրտնեղութեամբ կը վիճէր հարկատուի մը հետ, որ կ'ուզէր անպատճառ դրամենակէն ներս մտցնել իր շունը: Պաշտօնեան կ'ընդդիմանար, յիշեցնելով օրէնքին տրամադրութիւնները: Շունը զարդարուած էր անգլիական խորհրդանշաններով, դրօշիկ մը վիզին: Հարկատուն վերջին ճիգ մը փորձեց.

— Բայց անգլիական է այս շունը:

— Օ՜, այդ ուրիշ, քանի որ անգլիական է, ներս առէք, խնդրեմ:

Դեռ ի՞նչ հրաշապատում դրուագներ, արքայական այցելութեան առթիւ, որուն շնորհիւ Փարիզը խաղաց եւ խնդաց երեք օր, երեք գիշեր:

Չեմ գիտեր ո՛ր տարին կամ ի՞նչ առիթով աւելի շքեղութիւն եւ ցնծութիւն հագած է Լոյս-Քաղաքը: Բայց ինչ որ կրցայ տեսնել ես ալ, պողոտաներուն վրայ, յորդահոսան բազմութեան մը աչքերուն մէջ, ինծի յիշեցուց մէկ բան,— անհուն տենչ մը, կարօ՛տ մը խաղաղութեան:

Այո՛, «Աստուա՛ծ պահէ խաղաղութիւնը», քանի որ մարդիկ պակաս բան չեն ձգած, անոր հիմերը փորելու համար...

ՎԱՀԷ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՍՈՒՆԻ ԵՒ ՏԵՐՍԻՄԻ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Քրտական աղբիւրէ (Տիգրանակերտէն) հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն յուլիս 13 թուականով.—

Սասունի լեռներուն վրայ գտնուող ապստամբները, Յուլիս մէկին, կէսգիշերէն վերջ, յարձակում գործեցին: Անակնկալի եկած, Թուրք զինուորները չկրցան հրացան գործածել, եւ ստիպուեցան սուինի դիմել՝ իրենք զիրենք պաշտպանելու համար: Սուինամարտը եղաւ շատ կատաղի ու արիւնոտ: Թուրքերը ռազմաճակատին վրայ թողուցին 1200 սպաննեալ: Քիւրտերը ձեռք անցուցին ահագին քանակութեամբ ռազմամթերք եւ զէնք, որոնց մէջ կան 3 արագահարուած եւ 900 հրացան, բոլորն ալ անվթար:

Սասունի եւ Տերսիմի ճակատներուն վրայ Քիւրտերը միշտ յաղթական են եւ չլմեցնող հարուածներ կուտան Թուրք բանակին: Այնպէս որ Թուրք զօրքը կ'ըսէ «ՕԼԷՄԷՆԻ ճակատը կ'երթանք»: Ըսել կ'ուզեն թէ կ'երթանք դէպի ստոյգ մահ:

Անգարայի խորհրդարանին մէջ Քիւրտերու մասին Ճէլալ Պայարի ըրած յայտարարութիւնները մեծապէս նպաստեցին մեր շարժումին: Տեսնելով իրենց սպառնացող վտանգը, բոլոր քիւրտ աշիրէթները մէկդի թողուցին իրենց աշիրէթական ներքին հարցերը եւ մէկ ճակատ կազմեցին հասարակաց թշնամիին դէմ:

Երբեք թող չկարծուի, որ մեր ներկայ ապստամբութիւնը արդիւնք է որ եւ է օտար կառավարութեան գրգռումին: Ապստամբութիւնը պարզապէս հետեւանքն է Թուրքերուն կողմէ գործուած բռնութեանց:

Թուրքերը փոխեցին իրենց պատերազմական միջոցները եւ սկսան սաւառնակով ռմբակոծումներ ընել, Տերսիմի թէ Սասունի մէջ: Փառք Աստուծոյ, սակայն, մինչեւ այսօր ոչ մէկ վնաս կրցան հասցնել մեզի: Միայն պզտիկ տղու մը ձեռքը վնասուած է ռումբի կտորէ մը:

Հրասայլերու համար ճամբաներ բանալու փորձը ձախողեցաւ, որովհետեւ ապստամբները միշտ յաջողեցան շինուածը քանդել գիշերային յարձակումներով:

Առայժմ որ եւ է բան չեմ կրնար գրել մեր ներկայ ապստամբութեան արդիւնքի մասին: Բայց հիմակուընէ կարելի է յայտարարել թէ՝ եթէ ապստամբութիւնը ի նպաստ մեզի չվերջանայ իսկ, նախորդ ըմբոստութեան ատեն մեր պատճառած վնասը պիտի կրկնապատկուի այս անգամ: Ինչպէս գիտէք, նախորդ ապստամբութեան ընթացքին Թուրքերը 8000 զոհ տուին, իսկ նիւթական վնասը հասաւ մինչեւ 22 միլիոն ոսկիի»:

*** Թրքական թերթերը կը հաստատեն թէ «բանակը պիտի օժանդակէ զապիչ ուժերուն եւ խիտ մաղ մը անցընելով Տէրսիմի շրջանը, ամենակարճ ժամանակի ընթացքին՝ պիտի ապահովէ հանրապետութեան հեղինակութիւնը»:

"Քէօր յոյսն Դաշնակին ու Հաթայը"

«Ճումհուրիյէթ»ի Պէյրութի թղթակիցը կը շարունակէ գրգռել հանրային կարծիքը, իր միտքին անցածները ուրիշներու վերագրելով: Այսպէս, նոր յօդուածով մը (5 յուլիս) կը պատմէ թէ Արաբները խորապէս զայրացած են Ֆրանսայի դէմ, տեսնելով որ իրենց տուած ծանուցագրին պատասխան եղաւ «Հաթայի բաժանումը Սուրիայէն»:

Յետոյ կը յիշէ ժողովուրդին մէջ տարածուած զրոյց մը՝ իտալական միջամտութեան մասին: «Նոյն իսկ թերթերու մէջ անցած զրոյցի մը համաձայն, Իտալիա առարկած է եղեր Հաթայի մասին եղած կարգադրութեան դէմ, նկատելով որ Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութիւնը պիտի խանգարէ արեւելեան Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը:

Այսքան փորձերէ յետոյ, Դամասկոսի դիւանագէտները դեռ չեն կրցած

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԵՐԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ - *Armenians in India*

(Սկզբնական շրջանէն մինչեւ ներկայ օրերը։ Հեղինակ՝ Մեսրովբ Յ. Սեթեան)

Ա.

Դարերու ընթացքին հայ կեանքը ընչեր է նաեւ մայր երկրէն դուրս, ու սանդծուեր են աշխարհի զանազան կողմերը հայ գաղութներ։ Իրենց անցեալին առանձնայատուկ ոգին դիմադրեր է ժամանակ մը օտար եւ այլամերժ հողերու վրայ, մինչեւ որ ձուլումի դաժան քամին անհետացուցեր է զիրենք, յանձնելով պատմութեան կարգ մը փառապանծ անուններ, յիշատակներ, հին կոթողներ, հայատառ տապանաքարեր եւն.։

Այդպէս են եղած Հունգարիոյ, Լեհաստանի, Ռումանիոյ, Վենետիկի եւն. հին հայ գաղութները, ու այսօր մենք ունինք բոլորովին անհետացած գաղութներ, մասամբ կորսուած գաղութներ ու յուսահատ ճիգերով տակաւին դիմադրող հայ գաղութներ.

Այս վերջիններէն է Հնդկահայ գաղութը որ չորս դարերէ ի վեր, թէեւ այլեւս դողդոջուն ոտքերու վրայ, կանգուն կը մնայ շնորհիւ իր սիրոյն ազգային եկեղեցիին եւ ազգային դպրոցին։

Հնդկահայ այս հին գաղութի պատմութեան կը ծանօթանանք Գ. Մ. Սեթեանցի «Հայերը Հնդկաստանի մէջ» գրքէն (անգլիերէն, 630 էջ)։

Հնարանի համբերատար բարեխղճութեամբ, պատմական ճշգութիւններու մեծ նախանձախնդրութեամբ, Գ. Սեթեանց աշխատած է վերականգնել Հնդկահայ հին գաղութին պատմութիւնը։ Աւիտական պրպտումներով ըրլուխ հանած է այն գործը, տարիներու ոգնաշխան աշխատանքով եւ անխոնջ կորովով, ինչպէս ինք կ'ըսէ իր յառաջաբանին մէջ. «Գաղափարի մը սիրոյն անդադար աշխատեցանք 45 երկար տարիներ, պատմական, հնագիտական փնտռտուքներու փոշոտ դաշտին մէջ։ Հանդուրժեցինք օրուան տօթին եւ անվախ կերպով աշխատեցանք լքուած եւ օձերով յածխուած գերեզմանատուներու մէջ, ուր, այսպէս ըսած, բացինք հին շիրիմները, հաւաքեցինք չոր ոսկորները, կեանք ներշնչեցինք անոնց մէջ եւ խօսեցուցինք զանոնք»։

Հնդկահայ պատմութեան մէջ մենք կը տեսնենք որ Հայերը փայլած են ոչ միայն իբրեւ մեծ առեւտրականներ, այլ եւ Հնդկաստանի տուած են կարող կառավարիչներ, դիւանագէտներ, հռչակաւոր բանաստեղծներ։

Հայ առեւտրականներ գացած են Հնդկաստան նախ քան Եւրոպացի առեւտրականները։ Առաջին շրջաններուն մնայուն գաղութներ հաստատած չեն անոնք, այլ գացած են միայն գնելու Հնդկաստանի համբաւաւոր համեմները եւ նուրբ մարմաշները (muslin)։ Աքբար կայսրն էր, որ մղում տուած է անոնց որ հաստատուին իր երկրին մէջ։ Քաջ ծանօթ անոնց ուշիմութեան եւ առեւտուրի մէջ մեծ հմտութեան, ուզած է երկրին առեւտուրը անոնց միջոցաւ զարգացնել։ Շատով հայկական գաղութ մը կազմուած է Ակրայի մէջ եւ 1562ին հայկական եկեղեցի մը։ Աքբար կայսեր թագուհիներէն մէկը, Մարիամ Զամանի Պէկում, կ'ենթադրուի որ Հայուհի մըն էր։ Պալատին հին բժշկուհին Ցուլիանան, Հայուհի մըն էր։

Միրզա Զիւլ Քառնէյն ծնած 1592ին ուսած էր (ամիրը) Մոկուլ (Մոնկոլ) արքունիքին Ճիհանկիր եւ Շահ Ճիհանի փառաւոր թագաւորութիւններու շրջանին։ Հալէպէն Ակրայ գաղթած հայ առեւտրական Իսկէնտէրի որդին էր։ Ոչ միայն հայկական շատ մը երգերու եղանակաւորողն էր, այլ եւ երգիչ մըն էր եւ մեծարժէք բանաստեղծ մը, որ պարսկերէն տաղաչափներ կը գրէր, որովհետեւ պարսկերէնը Մոնկոլեան արքունիքին լեզուն էր։ Այն առնուած Ակրայ գտնուող ճիզուիթ հայրերը մեծ գովեստով եւ յարգանքով կը խօսին Միրզա Զիւլ Քառնէյնի մասին, եւ կը վկայեն թէ հակառակ ամէն ճիգի թագաւորին կողմէ, զայն մահմետական դարձնելու, ան հաստատ մնաց իր քրիստոնէական հաւատքին մէջ։

Երբ 1559 թուականին, Ֆրանսացի իշխանը, Ֆիլիփ Բուրբոն տը Նավառ մոնկոլեան արքունիքը գնաց, Աքբար կայսրը հրապուրուած անոր շնորհալի ձեւերէն եւ ուշիմութենէն՝ համաձայնաարի պաշտօն տուաւ անոր՝ բանակին մէջ եւ փափաքելով տեւականապէս զայն իր արքունիքը պահել, Հայուհի մը, պալատի բժշկուհին առնել կնութեան տուաւ։ Այնուհետեւ Բուրբոնները պահելով ընտանեկան աւանդութիւնը, Հնդկաստանի մէջ կ'ամուսնանային Հայուհիներու հետ։

Ուրիշ ազնուական Անգլիացի մը, նաւապետ Ուիլիըմ Հօքինս, Անգլիոյ Ճէյմս Ա. Թագաւորին պատուիրակը, 1609ին, երբ Հնդկաստան գնաց, Ճիհանկիր Թագաւորը զայն ընդունեց մեծ պատիւներով։ Եւ արեւելեան սովորութեամբ խնդրեց որ ուրիշ նուէրներու հետ ընդունի նաեւ կին մը իբրեւ ընծայ։ Հօքինս կը խորհէր մերժել այս տարօրինակ նուէրը, առարկելով թէ իր քրիստոնէական համոզումներուն հակառակ է ոեւէ օտար կրօնքի պատկանող կին առնել, համաձայնելով որ քրիստոնեայ կին չէր կարելի գտնել աշխարհի այդ հեռաւոր անկիւնը։ Բայց Ճիհանկիր Թագաւորը գտաւ Հայուհի մը եւ կնութեան տուաւ, ներկայացնելով զայն իբրեւ ամէնէն հին քրիստոնեաներու ցեղէն կին մը։ Եւ ըստ Գ. Մ. Սեթեանցի հաստատութեան, այս Հայուհին առաջին անձը եղաւ Հնդկաստանէն գնող Անգլիա ճամբորդող, 1612ին։

Մարտիրոսի Մատուռը։ Հիւսիսային Հնդկաստանի ամէնէն հին քրիստոնէական եկեղեցին Մարտիրոսի Մատուռն է որ շինուած է 1611ին հայ առեւտրականի մը կողմէ, Ակրայի հայկական հին գերեզմանատան մէջ։

Շարունակելով ընթերցումը կը հանդիպինք հայ կարեւոր դէմքերու, որոնք անկիւն մը կը գրաւեն Հնդկաստանի պատմութեան մէջ, այսպէս Շահ Նազար խանը 18րդ դարու մատենագէտ զինագործ մը, Աֆխան Ահմէտ Շահ Տիւրանի համար համբաւաւոր «Զամզամա» շինողն էր։ Իսկ գնդապետ Յակոբ Պետրոս, Երեւանցի առեւտրականի մը որդին, 70 տարի հրամանատար եղած է Սինդիայի բանակին մէջ։ 18րդ դարու կիսուն մոնկոլեան կայսրութեան անկումով, երբ Հ. Հնդկաստանը եւրոպացի զինուորական արկածախնդիրներու համար լաւ որսի դաշտ մը կը ներկայացնէր, գնդապետ Յակոբ Պետրոս զինուորական մարմին մը կազմելով կռուեցաւ զանազան բնիկ զօրավարներու համար։ Իր հրամանատարութեան տակ բաւական թիւով հայ սպաներ կային։ Յակոբ Պետրոսի Կուալիա գտնուած միջոցին հայ ընտանիքներ եկած էին հաստատուելու հոն եւ շինած էին եկեղեցի մը մնայուն քահանայով։ Այսօր սակայն, Հայ չէ մնացած հոն, ինչպէս Ակրայի, Տէլհիի եւ Սուրաթի մէջ։

Հայ բանաստեղծը, Սարմատ (արաբական բառ մը որ կը նշանակէ յաւիտենական)։ Հայերը Հնդկաստանի տուած են մեծ բանաստեղծ մը որու հռչակը տարածուած է 17րդ դարու կիսուն Հնդկաստանի մէջ եւ յիշատակը յարգուած ոչ միայն Հնդկաստանի, այլ եւ Պարսկաստանի մէջ։ Իրանի Քէշան քաղաքէն Հայ մըն էր, որ Հնդկաստան գաղթած է իբրեւ առեւտրական, սակայն շուտով թողլով առեւտուրը, հնդիկ Ֆաքիրի կեանքը ընդգրկած է։ 1611ին թագաւորը գլխատել տուած է բանաստեղծ Սարմատը, որովհետեւ մերկ կը պտտէր փողոցները։ Բայց կը կարծուի թէ անոր գլխատման բունպատճառը իր կազմած հետեւեալ քառեակը եղած է.

Մոլլաները կ'ըսեն թէ Մուհամմէտ
Երկինք մտաւ։ Բայց Սարմատ կ'ըսէ
Թէ երկինքը մտաւ Մուհամմէտի մէջ։

Սարմատ սուֆի մըն էր, խորհրդապաշտ փիլիսոփայ մը եւ գիտուն մը։ Անոր Հաֆըզեան եւ Խայեամեան շունչով գրած ոտանաւորները մեծ մասամբ քառեակներէ կը բաղկանան։ Իր մէկ քառեակին մէջ կ'ըսէ թէ կազէլներու մէջ Հաֆըզի հետեւող մըն է իսկ Ռուպայաթի մէջ Օմար Խայամին։

Ըստ տոքթ. Բիէօյի, Սարմատի 400 քառեակներէն աւելի կը գտնուին իբր ձեռագիր բրիտանական թանգարանին մէջ եւ մէկ օրինակ «Սարմատի դիւանը» Ռամփուր նահանգին արեւելեան գրադարանին մէջ. բանաստեղծին եւ իր աշակերտ Աբհէյ Զանտի նկարով

Քանի մը մահմետական պատմաբաններ ըսած են թէ Սարմատ հրեայ մըն էր, բայց այս վարկածը հերքուած է Սարմատի քաղաքացի, բնիկ Քէշանցի գիտնականի մը կողմէ, որ ըսած է Գ. Սեթեանցի... «Գացէք եւ գրեցէք թէ Մուսայիդ-ալ-Իսլամը կ'ըսէ՝ Սարմատը Իրանցի Հայ մըն էր»։

Եւրոպական աղբիւրներու համաձայն, նաեւ Սարմատի ժամանակակից բանաստեղծի մը իր «Բանաստեղծներու կեանքը» գործին մէջ Հաքիմ Սարմատը կը ներկայացուին իբրեւ Հայ։

ՄԱՆՆԻԿ ՄԵՆԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Ծեր եզն է որ շիտակ ակօս կը բանայ։

** Ծուռ նստինք, շիտակ խօսինք։

** Ծոյլը մուրացկանին եղբայրն է։

** Ծաղկալից ճամբաները փառքի չեն տանիր։

** Ծուլութիւնը այնքան դանդաղ կ'ընթանայ, որ աղքատութիւնը ետեւէն կը հասնի։

ԳՈՒՆԱՒՈՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՄԵԾԵՐՈՒՆ ՊԶՏԻԿ ՄԵՂՔԵՐԸ

Մեծերուն մեղքերը որդիները պիտի քաւեն։ Հին դարերէն մինչեւ այսօր, սուլթաններու պալատներէն մինչեւ լուսաշող պողոտաները Եւրոպայի, անմիաբան ճանչցուած է մեր ժողովուրդը, առանց այդ մեղքին արատն ունենալու իր մէջ։

Ե՛րբ եւ ո՛ւր որ դժբախտութեանց եւ աղէտներու ենթարկուեցանք, քաղաքական ինչ ծանր վերիվայրումներու որ մատնուեցանք, նոյն իսկ դարաւոր թշնամիին գործած ահաւոր ոճիրն ու խժդժութիւնները, մինչ եւ ամէն տեղ մեր ժողովուրդի վզին փաթթուեցան, այս բոլորին պատճառը անոր անմիաբանութեան վերագրելով։

Ժամանակն է այլ եւս որ այս ժողովուրդը իր չգործած մեղքերուն եւ զինք նոխազ դարձնողներուն օձիքէն բռնէ եւ պատասխանատուութեան կանչէ. կը բաւէ որքան համբերութիւն եւ զոհողութիւն պարտադրուեցաւ։

Հայ ժողովուրդը անմիաբան չէ, պէտք է պոռալ բարձրաձայն, եւ ամէն տեղ։ Անմիաբան է իր ղեկավարութիւնը, ազգը ներկայացնող եւ կեղծ ախոյեանները՝ ազգ. էֆէնտիները։

Այո, անմիաբանը, անլիճողը, կռուող ու ատելութեամբ տարուողները, «վերի դասուն» մարդիկն են։ Ինչ ուղղուեցաւ այս ժողովուրդէն որ մերժուեցաւ, չզոհեց ու չնուիրեց, իր ամենածանր պայմաններուն մէջ անգամ։

— Ներողութիւն, բարեկամ, կ'ենթադրեմ թէ տեղեկութիւն մը կ'ունենաս, շատ հետաքրքիր եմ իմանալ բանի մը մասին, որուն համար անցեալ օր երկար վէճ մը ունեցանք ծանօթի մը հետ, եւ խոստացայ ստոյգ տեղեկութիւն մը առնել։ Վստահ եմ թէ չէք մերժեր պատասխան մը տալ հարցումիս։

—Սիրով, եթէ իրազեկ ըլլամ. ինչ խնդիր է։

— Գիտէք որ տասը օրէ ի վեր Գ. Չօպանեան Մարսէյլ կը գտնուէր։ Անցեալ իրիկուն, երբ ծանօթի մը հետ զանազան խնդիրներու մասին կը խօսէինք, ներկաներէն մէկը անակնկալ հարցում մը ըրաւ որ երկար վէճի տեղի տուաւ։ Ըսուեցաւ թէ Ահարոնեանի դժբախտ հիւանդութենէն ի վեր, երեք անգամ է որ Գ. Ա. Չօպանեան Մարսէյլ կուգայ. արդեօք այցելութիւն մը տուա՞ծ է իր գրչեղբօր։ Ներկաները երկու մասի բաժնուեցան, մաս մը կը պնդէին թէ անպատճառ գէթ անգամ մը այցելած պէտք է ըլլայ, ուրիշներ հակառակը կ'ըսէին։ Կը յուսամ թէ չէք մերժեր ձեր գիտցածները ըսել։

— Ձեր հարցումը զիս ալ հետաքրքրութեան մղեց. բայց չեմ գիտեր թէ տալիք պատասխանս որքան կրնայ գոհացնել ձեզ։ Որեւէ պատասխանատու հանգամանք մը չունիմ, բայց կրնամ ստուգապէս ըսել թէ որ եւ է այցելութիւն կամ տեսութիւն եղած չէ։

Խօսակիցս այլայլեցաւ քիչ մը եւ,

.. Ափսոս, կորսնցուցի, գրաւի եկած էի, եւ պաշտպանած այն կողմը թէ անպայման, գէթ անգամ մը այցելած, տեսնուած եւ հետաքրքրուած կ'ըլլայ։

— Դժբախտաբար սխալած էք ձեր ենթադրութեան մէջ։

--- Եւ հիմա կը հասկնամ թէ ուր է մեր ժողովուրդի դժբախտութեան գլխաւոր պատճառը։ Հիմա կը հասկնամ թէ ո՛ր աստիճան թանձրացած են մեր մեծերուն մէջ կիրքն ու ատելութիւնը, խորթ զգացումն ու անձնամոլութիւնը։

Այդքան մի յուզուիք, թերեւս կարեւոր պատճառներ արգելք եղած են եւ միջոց չէ ունեցած տեսնուելու։

— Ո՛չ, բարեկամ, պէտք չէ կեղծել եւ չքմեղանալ. երեւոյթը պզտիկ է թէեւ, բայց ամբողջ հոգեբանութիւն մը եւ տգեղ ու այլանդակ հոգեբանութիւն մը կը մատնէ։ Ես որ եւ է նախասիրութիւն չունիմ. կը յարգէի հաւասարապէս մեր բոլոր ողջ ու մեռած առաջնորդներն ու մշակոյթի արժէքները. Բայց հիմա կը զգամ որ խաբուած եմ։ Ո՞ւր է իրենց տարիներով խօսած ճառերուն եւ բառերուն արժէքն ու իմաստը։ Շաբաթ իրիկուն ես ալ ներկայ եղած էի Չօպանեանի յոբելեանին. անուններով ու հասցէներով կը հաստատեմ որ 250 հոգիի մօտ ներկաներուն կէսէն աւելին Դաշնակցականներ եւ անոնց շրջանակի մարդիկ էին. եւ եթէ անոնք ալ չըլլային պարապ աթոռներուն առջեւ պիտի տօնուէր յոբելեանը։ Եւ քանի որ անոնք վեհանձն գտնուեցան եւ ուզեցին իր գրագէտի արժէքը յարգել եւ գնահատել, չէ՞ր արժեր որ ինքն ալ փոխադարձ յարգանքի պարտականութիւն մը կատարէ, այցելութիւն մը տալով մէկու մը որ կէս դար այս ժողովուրդի տառապանքը, վիշտն ու կսկիծը երգած է։ Դեռ աւելին. Մարսէյլի մէջ երիտասարդներու միութիւն մը կայ, որ մէկ տարիէ աւելի է գնահատելի աշխատանքներ կը կատարէ, մշակութային գետնի վրայ։ Իր հոս ժամանումէն տասը օր առաջ կը գրեն Փարիզ եւ Գ. Չօպանեանէն գրաւոր խոստում կ'առնեն, իրենց միութեան դասախօսութիւն մը տալու համար։ Այս միութեան անդամները նիւթապէս եւ բարոյապէս կը նպաստեն իր յոբելեանի յաջողութեան եւ իրենց պարտականութիւնը կը կատարեն։ Եւ երբ ժամանակը կուգայ դասախօսութեան օրն ու նիւթը ճշդելու, Գ. Չօպանեան եւ իր շրջապատը ամէնէն առաջ սրահի հարց կը յարուցանեն. պնդելով որ «Ճանհրիկեան» սրահը տարիէ մը ի վեր տրամադրուած է այս տղոց ձեռնարկներուն, զիրենք քաջալերելու համար. Չօպանեան կը մերժէ այդ սրահի մէջ դասախօսել եւ կը հարկադրէ միութեան վարիչները որ ծախքերու ենթարկուին եւ ուրիշ սրահ մը վարձեն։ Կը տեսնէ՞ք, բարեկամ, կիրքը մինչեւ ո՞ւր հասցուցած է մեր «մեծանուններ»ը։ Այդ սրահը ոչ Ռամկ է, ոչ ալ Մէտրէնէ, ինչո՞ւ այդքան կը խորշի եւ իր մեծութեան եւ արժէքներուն քով պզտիկ հոգի մը կը ցուցադրէ ժողովուրդի աչքին .. Եւ դեռ այս բոլորը մեր մեծերուն պզտիկ մեղքերն են։ Կրնաս երեւակայել, մնացեալը, աւելի կարեւոր եւ կենսական խնդիրներու մէջ այս մարդոց դերքն ու ընթացքը որոնք մեզ ծանօթ չեն եւ մեզ անմատչելի։

Պէտք է պոռալ այս մարդոց երեսին եւ ամէն տեղ թէ կը բաւէ որքան լռեցինք ձեր գեղեցիկ խօսքերն ու քարոզները։ Ամէնէն առաջ դուք մեծերդ փորձեցէք իրար հասկնալ, ձեր […] նական կիրքը վանել եւ համերաշխութեան գալ։ Կը բաւէ որքան […] րով այս ժողովուրդը իրենց մեղք շալկած թափառեցաւ աշխարհէ աշխարհ։

Եւ տարօրինակը հոն է որ «Թա[…] չէի խմբագիրն ալ լաւ ճանչնալով […] մարդոց հոգեկան պզտիկութիւնը […] ացնել ճակատ կը պոռայ անվերջ […] բեւս հաւատալով թէ բան մը […] ուած է անոնց հոգիէն։ Ահա օր[…] նիրը մէջտեղ են։ Պզտիկ բաներ[…] մեծութիւն չունեցողները, մեծ […] ներու եւ խնդիրներու մէջ ալ […] աիկ պիտի մնան։ Միացեալ ճակ[…] կեղծիքները խարազանելու, փա[…] զիները մաքրելու համար մեծերէ[…]

ՀԷԹԱՆՈ[…]

Ի [illegible]

Սիրելի Արազ --- Քերթողահա[…] տես ինչպէս կը նկարագրէ Երու[…] դակերտ տունին, արքայական […] սունիքին տեսակ մը հոյակէն […] բանոցը կազմող քաղքին տեսքը […] դեցկութիւնը։ Մարդ դիւրաւ կը […] ենթադրել, թէ Խորենացին ալ մ[…] անձամբ տեսնելուն վրայ այդ[…] կենդանի գիծերով կը ծրէ զայն այդ մասին, կանուխէն իսկ Երու[…] դակերտի փառքը երգող աշուղ[…] լուածը կը կրկնէ իր յաւելուածով հա թէ ինչպէս…

Երուանդին առաջ արքայա[…] սաղաքն էր բլուրի մը վրայ բա[…] Արմաւիրը։ Երուանդ դժգոհ էր մաւիրէն, որովհետեւ երբ երկար մեռ ընէր, հիւսիսային դառն[…] հնչումէն (քամի, նախամեծար կը մարենք պահել բնագրին բառերը) առէր կը ձուլուէր վտակը, եւ […] պաւորական վայրը Ջուրի նեղաց[…] կը քաշէր։ Թէ այս պատճառաւ եւ […] աւելի ամուր տեղ մը փնտռելով […] քունիքը կը փոխադրէր դէպի ա[…] մուտք, քարակարծր բլուրի մը վր[…] որուն շուրջ կը դառնայ Երասխ[…] դէմէն ալ կը հոսի Ախուրեան […] առ։ Երուանդ կը պարսպէ բլուրը […] պարիսպին բաւական ներսերը […] տեղեր քարերը կտրելով բլուրին […] տակը գետին հաւասար կը […] ս յնպէս որ Ջուրերը կը սկսին […] դէպի փորուածը, ըմպելիքի […] անպակաս պատրաստութիւն […] քաղաքին ներսը կ'առնուի Ջուրը […] այս կերպով շատ քիչ անգամ, […] րեթէ բնաւ չի սառիր։ Միջնաբ[…] դըն ալ (անհրաժեշտ մասը […] պատմական հին քաղաքներուն) […] զ'հաւէ ամրացուց բարձր պարիսպ[…] րով, եւ ճիշդ պարիսպին կեդր[…] (ի մկզացի պարսպիճ) պղնձէ դա[…] ներ կանգնեց եւ տակէն ալ դէպի […] մինչեւ դաշտը երկաթի սանդղա[…] (Ելանելիք)։ Այս աստիճաններու […] մէջ կամ քովերը՝ ծածուկ պարագ[…] իբրեւ ծուղակ կամ որոգայթ, […] պի թագաւորին դէմ դաւադիր […] մէկը վեր ելած ատենը մէջը […] բռնուի։ Երկու երեսով էին անդա[…] ները, մէկը սպասաւորներուն […] մար եւ թագաւորին յատուկ ցե[…] ոյան (տուլզֆիլվայիթ) ճամբայ, […] միւսը գիշերային եւ մարդադա[…] համար։

Ահա թէ հիմա, ճշգիւ, ուր կը […] քերթողական նկարագրութիւնը […] Մեծ Հովիտին կեդրոնը լեցուց […] կիշներով (մարդկութ իամբ) եւ […]

« ՀԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (114)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ
The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Փ. Մ.

Բայց տագնապի մը առեն անկարան մըն ալ աւելի կ'արժէ. Արտաքին նախարարութեան հետ յարաբերութեան մէջ մտանք... անոնք ալ այս գործով մեծապէս շահագրգռուած են... հետեւաբար Նորին Վսեմութիւնը պէտք եղածին պէս զինուած է եւ պատրաստ է դիւանագիտական առանձնաշնորհի հարցը յառաջ մղել այնքան որքան կարելի է...

— Շատ լաւ. երկուք հիմա նայինք թէ աս Կակայի անդամատումն ըսածը ինչպէս մեր փնտռած թո՞ւղթն է...

— Այո, նայինք...

Դիւանագէտը գրպանէն հանեց փոքրիկ ծրարը. Թուղթը պատռեց եւ ցոյց տուաւ ոսկիով եզերուած պահպանակը որուն պաշտպանին տակ կ'երեւար հնգանկիւն անդամատումը։

— Սքանչելի, ըսաւ Սուիթին արագ նայուածք մը նետելով անոր. մէջտեղը արձանագրուած ուխտը բաւական է իբրեւ փաստ, որպէսզի Քէմալ ատոր անգամ կասկած տայ անկիւններուն վրայ ստորագրող հինգ անձերը...

— Մեզ որ հիմա ուշ է եւ չենք կրնար զբաղիլ. բայց առկա Մ. Քէմալին կամ Ըսմէթին ձեռքը պիտի անցնի վաղ առտու նախաճաշէն առաջ, պէտք եղած կարգադրութիւնները ըրած եմ... Հանգստացա՞ր քիչ մը, կրնա՞ս սանդուղը բարձրանալ, հարցուց քարտուղարը երբ նորէն գրպանը կը դնէր պահպանակը։

— Այո, կրնամ, պատասխանեց Սուիթին ամուր կառչելով բազրիքին։

— Շատ բարի, ուրեմն ես ալ գործի սկսիմ, գիտես ուր է սենեակս. գնա պառկէ... Նորին Վսեմութիւնը կը ճաշէ ժամը 8.30ին... պատուիրեց որ վերադարձիդ քեզի հաղորդեմ իր յարգանքները եւ յոյս յայտնեց թէ իրեն հետ պիտի ճաշես ...

— Իրա՞ւ կ'ըսես... շատ ազնիւ է, բայց այդ բոլորը շատ պաշտօնական կը հնչեն ականջիս... ի՞նչ, յաղթական հերո՞սն է որ կը դիմաւորէք ... բարեբախտաբար պարզ հագուած եմ ... երեկոյեան զգեստ չունիմ ...

— Ես անոր ճարը կը նայիմ ...

— Շնորհակալ եմ, սակայն ձեռք մը հագուստ փնտռեցուցէք արդէն... նայէ աս աթոռին վրայ դրուեր ...

— Պարապ խօսք, խնդաց դիւանագէտը, կը մաքրենք, կ'արդուկենք, եղաւ գնաց...

— Բայց իրաւ կ'ըսեմ, կը նախընտրեմ, ըսէ որ ներողամիտ ըլլայ եւ վիճակս ալ բացատրէ իրեն ...

Շատ աղէկ, քանի որ չես ուզեր, ես մեծ ուրախութեամբ Տայանան ճաշին կ'առաջնորդեմ ...

— Ի՞նչ ըսիր, զարմացաւ Սուիթին, հիմա խնդիրը փոխուեցաւ. Տայանան ո՞ւր է որ... կրնա՞մ զինքը վայրկեան մը տեսնել՝ վեր չգացած ...

— Չես կրնար... կրնաս՝ եթէ պատրաստ ես այդ վրայ - գլուխով Լէյտի Քէվլընտրիչին հիւրանոցը մտնել... քանի մը հիւրեր պիտի ունենանք այսօր ժամը վեցէն ուշ... բնականաբար Տայանան ալ հետն է... անանկ որ աղէկ կ'ըլլայ եթէ քիչ մը հանգչիս, լոգանք մը առնես ու փոխուիս ...

— Ուրեմն շատ խրատներ ունիս ... բայց գոնէ Տայանային իմացուր որ հոս եմ...

— Կ'իմացնեմ... հիմա խօսք մտիկ ըրէ եւ վեր գնա մաքրուէ... տակաւին ժամ մը առնէ ունիս փոխուելու համար... աճապարելու պէտք չկայ.. միեւնոյն ժամանակ ես այդ Կակային հարցով կը զբաղիմ եւ յետոյ վեր կուգամ ...

— Շատ, շատ շնորհակալ եմ, փըսփըսաց Սուիթին եւ սկսաւ դանդաղօրէն սանդուղներէն բարձրանալ։

Բաւական երկար առեն հանգչեցաւ բաղնիքին տաք ջուրերուն մէջ թաղուելով։ Զարմէն աւելի ուրախ էր որ յաջողութեամբ կատարած էր իրեն յանձնուած պաշտօնը։ Իր երեւակայածէն շատ աւելի մեծ էր յաջողութիւնը, քանի որ ձեռք անցուցած էր դաւաճանութեան անվիճելի ապացոյց մը՝ Կակայի հինգ գլխաւոր ղեկավարներուն դէմ։

Կը մնար հիմա տեսնել թէ Մ. Քէմալը որքան պիտի օգտագործէր այդ թուղթը, ժամանակ պիտի ունենա՞ր յեղափոխութիւնը կանխելու. Սուիթին տարակոյսներ ունէր այդ մասին։ Զէնքերը բաշխուած պիտի ըլլային այդ գիշերը, ուրեմն եթէ նոյնիսկ Կակային ղեկավարները ձերբակալուէին յաջորդ օրուան ընթացքին, վերջնական հրահանգները արդէն հաղորդուած պիտի ըլլային բջիջներուն եւ յեղափոխութիւնը պիտի պայթէր կէս գիշերին, ինչպէս ծրագրուած էր։

Յուզումնալից դէպքերու ականատես պիտի ըլլային յաջորդ քանի մը օրերուն։ Բայց եւ այնպէս Սուիթին համոզուած էր որ ինք իր բաժինը կատարած էր, իսկ Տայանան ալ — Աստուած պահէ — ողջ առողջ դեսպանատունը կը գտնուէր։ Հիմա անոնք անշուշտ պիտի հետեւէին իբրեւ հանդիսատեսներ։ Թուրքիոյ ճակատագիրը նժարին մէջն էր։

Քարտուղարը ներս եկաւ նաւային կցորդին հետ որ կարճահասակ մէկն էր եւ կազմով շատ կը նմանէր Սուիթինին։ Երեկոյեան զգեստ մը անցուցին անոր կռնակը եւ ժամը ութէ անցած անկեա թանձր գորգով […] կուած սանդուղներէն վար իջաւ. […] կողմը ցաւ ունէր դեռ, բայց այնպէս կը թուէր թէ աշխարհը […] էր։

X

Ճիշդ այդ վայրկեանին Թ[…] Վօրօնցով իր յարկաբաժինին փակ[…] չէն ու նեղլիկ սանդուղներէն […] կ'իջնէր։ Կէս ճամբան զանգակը […] նուեցաւ, փողոցին դուռը […] Նիքլինին էր որ իրեն այցել[…] կուգար։

—Կ'ուզեմ հետդ խօսիլ, վեր […] հրամայեց ստորինաւյ-ձեւով […] շեշտով մը։

Աղջիկը սանդուղներէն վեր […] ցաւ. իր ետեւէն կուգար յաղթ[…] Զապօռյժ՝ հեւալով։

Երբ սենեակէն ներս մտան[…] նուէին դժուարութեամբ շնչ[…] ու ըսաւ.

— Բարի եկաք, էֆէնտի, […] ունինք որ մեզի հիւր կուգայ[…]

— Մայրիկ, դուն ներս գնա, […] մինչեւ աղջիկը. մենք գործի պիտի խօսինք եւ արդէն ժամ[…] թեանս ուշ մնացի ...

(Շար[…]

...ծառ շինուածներով, աչքի բերէ նըման լուսաւոր: Բնակիչներուն եւ նոյն ջինջերուն շուրջը՝ ժամանուոր ծաղկանոցներ եւ բուրաստաններ (հոտանոցներ), ինչպէս աչքին բոլորակութիւնը բերին շուրջ. Իսկ բազմաթիւ այգիները՝ իբրեւ արտեւանունքներու խիտ եւ գեղեցիկ ծիր, որուն հիւսիսային կողմի կարակնաձեւ գիրքը արեւու կը նմանէր վեղարոր կոյսերու ձեռքերու զարեւանդին: (Սիրելի Արազ, քեզի կը մնայ վարդապետին այս գեղապաշտ տեսարանութիւնը Արմաւական շունչով արտաբերել: Իմ կարողութիւնս հազիւ, անգոյն թարգմանութեան մը կը հասնի: Ուրեմն, ի գո՛րծ, ո՛վ Մուսայդ դասապետ): Իսկ հարաւային կողմի դաշտերուն հարթութիւնը եկուր հետդ նմանցնենք, կ'ըսէ Ծերուկը, անսեթեւեթ ծնօտներու գեղեցկութեան: (Ըսել կ'ուզէ՝ պէտք չէ քսուած ըլլան): Ափունքին վրայի գարեւանդները բերանոցած գետը երկթերթի շրթունքը կը նշանակէ (Արզօրեւ քերթողական, նոյնիսկ յանդուգն տեսակէն: Գասմագրութեան այս եւ ուրիշ գիծերէն յայտնի է, թէ Խորենացին երփնազարդութեան ասէն գրած է իր երկը, դէպի Բիւզանդիոն եւ այլուր իր ուսումնական արշաւէն եւ անոր թողած պէտքէս տպաւորութիւններէն վերջ: Ուշագրութի՛ւն մանաւանդ շրթունքի ածականին -- երկթերթի: Լա՞ծ, գործածա՞ծ էիր արդեօք, Արազ, այս ածականը, կարմրալար կ'ըսենք կ'երթանք, ահա յատկանշականը... պըրկունքին համար --- երկթերթի: Զհանովը ժամը թող վեր առնէ գասապանին մէջ բայց զգուշութեամբ եւ պարկեշտութեամբ. ..:

Եւ այս գեղեցիկ գիրքը --- կը շարունակէ -- ուղղուած է կարծես անքթին նայուածքի մը պէս դէպի Թագաւորանիստ բարձրաւանդակը, եւ արդարեւ արքայավայե՛լ զատասակերտ (Ահագորդ).

Այս Նկարագրականը, իբրեւ բանաստեղծութիւն նկատելով հանդերձ, ապացոյց մըն է, հայկական ճարտարապետութեան եւ գեղեցկագիտական ճարտարութիւններուն, որոնցմով փայլեցաւ Հայոց Աշխարհը լայնքէն երկայնքէն, եւ որոնց նմոյշները տարածուեցան մինչեւ Բիւզանդիոն, հինը թէ նորը, եւ այլուր: Կիլիկիոյ եւ Հիւսիսային ու Միջին Հայաստանի անհամ վանքերու եւ հաստատութիւններու կառուցումը թեթեւութեամբ միայն նկատի կ'առնենք յաճախ, եւ երբ գեղարուեստական կառոյցքի մը մասին խօսուի եւրոպական կամ ամերիկեան ոստաններու համար, կը թուի թէ անփորձ հիացողներ ենք: Աւերակներ ունինք, աւա՜ղ, որոնք կրնան մրցիլ արդի մարդկութեան կենդանի յիշատակարաններուն հետ:

Այո, իրաւունք ունիս, սիրելի Արազ, որ հայերգողութիւններ արգելք կ'ըլլան Մեծասքանչին դասական ուսուցումին, որ մեր գրագումին գլխաւոր մասը պէտք է կազմէ:

Հետեւաբար, դառնանք սկզբունքին, նորոգուած աշխոյժով --- վերդ (քար, գաւազան) իբրեւ բայ ունի «վարդել» (նետուիլ, վազել): Վիրկ (պրկել): Ցոփ բառին համանիշ է շաղաշատ, որով կ'որակէ Խորենացին վաւաշոտ Շամիրամը:

Շարն ընդհուպ:

ՏԱՐԱԶ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՃԻԳԵՐԸ

ՏԷՀՐԱՆ, 18 Յուլիս.--- Վերջին կարեւոր Հայաստան մեկնելէն եւ Հայաստանի վերջին դէպքերէն յետոյ մեր գաղութը զգալի փոփոխութիւն կրեց: Կիրքերը մեղմացան, գունաւոր միութիւնները հրապարակէն անյայտացան եւ խաղաղութիւնը տիրապետեց: Այսուհանդերձ, այդ խաղաղութիւնը քիչ վերջ փոխակերպուեցաւ ընդհանուր թուլութեան, վրդովիչ ըլլալու աստիճան:

Ծր. Կ. Խանճի դպրոցը մօտ երկու տարիէ ի վեր փակուած կը մնայ: Մանուկներ, զուրկ հայեցի կրթութենէ, կողոպտերը կը թափառին, աւելի շատ ուծացումի գիրկը իյնալու համար: Եկեղեցի մը կայ, կիսաւեր, որ քաշքշուքի առարկայ դարձած է: Առտուն կանուխ արթնցողը հանդարտութիւն կ'ըսէ, դարձեալ կէս ճամբան մնալով: Ազգային զանազան ձեռնարկներ կ'ըլլան գրեթէ բոլոր գաղութներու մէջ, բայց Տէհրանը կը մընայ լուռ ու անհաղորդ:

Այս անտանելի վիճակէն թելադրուած, քանի մը արթուն շէնքեր, հրապարակ իջան մեր գաղութը շահագրգռող հարցերը լուծելու եւ զայն իր արժանավայել բարձրութեան վրայ դնելու առաջադրութեամբ:

Անոնք, առաջին առթիւ հրապարակային հրաւէր ուղղեցին բոլոր կազմակերպութիւններու եւ միութիւններու, խորհրդակցելու համար հետեւեալ հինգ կարեւոր հարցերու շուրջ. Ա. Շահմուրատեանի օգնութեան հարց, Բ. Դպրոցի հարց. Գ. Եկեղեցւոյ հարց. Դ. Անդրանիկի յուշարձանի հարց եւ Ե. Ազգ. Միութեան հարց:

Դժբախտաբար այդ հրաւէրին շատեր պատասխանած չըլլալով, մեր հայրենակիցները առանձին հրաւիրագրեր ղրկեցին բոլոր միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն անխտիր: Երկրորդ խորհրդակցական ժողովին, լիազօր ներկայացուցիչներ ղրկած էին Դաշնակցութիւնը, Կամ. եւ Մարզ. Միութիւնը, Ռամկավարները, Հնչակեանները, Լեգէոնական Միութիւնը, Բարեգործականը, Տարօն-Տուրուբերանի, Վասպուրականի հայրենակցականները, Ֆրանսահայ Կ. Խաչը, Եկեղեց. Տիկ. Միութիւնը եւ քանի մը անդոյ Վերաշինացներ, որոնց յանձնախումբը պատիւ բրած էր հրաւիրելով: Կը բացակայէր Հօկը որ թէեւ լուծուած է, բայց անհատ հօկեաններ կը յամառին անոր գոյութիւնը պահելու աշխատիլ:

Ժողովը սկզբունքով իր համաձայնութիւնը կուտայ Ազգ. Միութեան կազմութեան հարցին: Միւս հարցերը ինքնաբերաբար լուծուած կը նկատուէին: Կ'ընտրուի «Ընտրական Յանձնախումբ» մը, ժողովրդային քուէարկութեան համար արձանագրութիւններ պատրաստելու եւ պէտք եղած նախապատրաստական աշխատանքները տանելու համար:

Յանձնախումբը կ'ունենայ հինգ յաջորդական նիստեր, որոնց ընթացքին Հնչակեանները անհաշտ ու անվայել դիրք կը բռնեն, պարզապէս գործը ձախողեցնելու նպատակով: Կազմակերպութեան մը ներկայացուցիչը, որուն անունը մեզի կը վերապահենք, սպառնալիքներով կանացի երկու միութիւններու մասնակցութիւնը չընդունիր: Յանձնախումբին անդամները կը զիջին յանուն համերաշխութեան:

Վերջին բոպէին Հնչակեանները կը հրաժարին ու կը հեռանան հակառակ յանձնախումբին բարեացակամ վերաբերմունքին:

Յանձնախումբը չի յուսահատիր: Շուտով կը պատրաստուի քուէարկելիներու անուանական ցանկ մը, իւրաքանչիւր մասնակցող կազմակերպութեանց եւ միութիւններու թեկնածուներէն եւ ժողովրդական համակրանք վայելող անձերէն:

Եւ ահա ազատ խաչակրութիւն մը կը սկսի: Հնչակեանները, ձախողած իրենց քայքայիչ դերին մէջ, կարգ մը թափթփուկ Հօկեաններու հետ միասնաբար կը ջանան միտքերը պղտորել կոչով մը, «Ժողովրդային յանձնախումբ» պիտակին տակ:

Ինչպէս կարելի է գուշակել, ալքերը ուղղուած են Դաշնակցութեան դէմ: Ահա նմոյշ մը. «Մանօթ հոսանքը անգոր իր սեփական ուժերով հրապարակ իջնելու, զաւծ է իրեն համախոհ «չէզոք» ազգայիններ, որոնց վարագոյրին ետեւ պահուած կ'ուզէ որդեգրել «տիրաբար իշխելու մեթոտը»...

Բայց ինչ փոյթ: Դաշնակցութիւնը գիտէ արհամարհել աջէն ձախէն արձակուած հաչոցները: Ժողովուրդը եւս գիտէ զատել որոմը ցորենէն:

Ընտրական յանձնախումբը, պատիւ իրեն, գիտցաւ պահել իր լըջութիւնն ու պաղարիւնը: Սակայն ժողովուրդը զգուշացնելու համար «Ժող. յանձնախումբին» ամբաստանութիւններէն, կոչեր ցրուեց: Բայց կարելի՞ էր «տաւիղը մնայ»: «Խաղաղութիւն ու բարօրութիւն ցանկացող» նոյն դիմակաւորները դարձեալ կոչի «տրամփինկով» հրապարակ կ'ողողեն, այս անգամ անուն փոխելով, Տէհրանահայ Ազգ. Միութեան դիւան: Դարձեալ հաչոց Դաշնակցութեան հասցէին:

Մինչ այս մինչ այն, արձանագրութիւնները յառաջ կը տարուին: Եւ ինչպէս կը յիշէ ընտրական յանձնախումբը իր կոչին մէջ, ժողովուրդին 100էն 80ը կողմնակից է Ազգ. Միութեան կազմութեան:

Եւ ահա քուէարկութեան օրը: Յանձնախումբը իր պաշտօնին գլուխն է: Հայրենակիցներ կարգապահ ու գիտակից կուգան իրենց քուէն ձգելու: Անոնց իւրաքանչիւրին անձնագրի թիւը կը նշմարուի իր անունին դիմաց, աւելի վաւերական հանգամանք տալու համար քուէարկութեան: Լիոնի Ազգ. միութիւնը եւս ունի իր ներկայացուցիչը:

Երեկոյեան ժամը 7.30ին քուէարկութիւնը կը դադրի: Յանձնախումբը, չեմ գիտեր ինչ նկատումներով, յարմար կը դատէ գոհիակ կատարել քուէներու քննութիւնը:

Ահա արդիւնքը.— 299ի դիմաց 179 հայրենակիցներ մասնակցած են քուէարկութեան: Պէտք է յիշել որ բաւական թիւով քուէներ կորսուեցան քանի մը պատճառներով. ա) գործի պատճառաւ ուշ մնալով շատեր զըրկուեցան: բ) Ուրիշներ արձակուրդով քաղաքէ բացակայ էին. իսկ գ) կարգ մը հայրենակիցներ ալ, իրենց ընտանիքին անդամներուն միջոցաւ ղրկելով իրենց քուէները, մերժուեցան, քանի որ իրենց անձնագրերը կցուած չէին քուէներուն:

Առաւելագոյն քուէներով անդամ ընտրուեցան հետեւեալ անձերը.— Գ. Կարապետ Տէր Գաբրիէլեան (Ֆօթօ, Բարեգործական) 150 քուէով: Անդրանիկ Գուզաքճեան (Լեգէոնական) 109 քուէով: Ընկ. Մ. Առաքելեան (Դաշնակցութիւն) 94 քուէ: Ընկ. Փիլոս Սարգիսեան (Կամ. եւ Մարզիկ. Միութիւն) 94 քուէ: Ընկ. Լեւոն Աստուրեան (Տարօն - Տուրուբերան) 90 քուէ: Գ. Մինաս Գարագաշեան (չէզոք) 85 քուէ: Գ. Խորէն Փափազեան (Վասպ.) 70 քուէ:

Այս յաջող ընտրութենէն վերջ, Տէհրանի հայութիւնը գործ կը պահանջէ այս մարմինէն, որ պէտք է ջանայ իր կարելի միջոցներով գաղութին վարկը բարձրացնել:

Յուսա՞նք թէ Հնչակեանները պիտի անդրադառնան իրենց առած սխալ քայլին վրայ:

*** Ուրախ եմ յայտնելու որ կոմիտէի ջանքերով վերակազմուեցաւ Հ. Ց. Դ. Գառանեկան Միութիւնը 21 պատանիներու մասնակցութեամբ, որոնց թիւը հետզհետէ կ'աւելնայ: Մօտերս պիտի կատարեն իրենց բացման արարողութիւնը: Գառանեկան Միութիւնը ունի իր նոր գրադարանը: Պիտի ունենայ դասախօսական եւ վիճաբանական ժողովներ, մարզական ճիւղեր. համաձայն իր ծրագրին:

Յաջողութիւն ու եռանդ կը մաղթենք մեր պատանի ընկերներուն:

Գ. Ց. ՓՕՑԱՃԵԱՆ

ԽՄԲ.— Այս առթիւ ստացած ենք նաեւ հետեւեալ կոչը, ընտրական յանձնախումբի դիւանէն.—

Ընտրողական յանձնախումբս իր պարտականութիւնը վերջացուցած ըլլալով, կուգայ իր տեղը տալ ազատ քուէարկութեամբ ընտրուած Ազգ. Մարմնոյն:

Նախ քան այդ կը փութայ իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել՝ Տէհրանի հայ հասարակութեան, որ կիրակի օր իր առողջ դատողութեամբ, կարգապահութեամբ եւ առանց միջադէպի լիովին կատարեց իր պարտականութիւնը, նոյնպէս այն բոլոր կազմակերպութեանց եւ միութեանց որ օգնեցին իր այս կենսական ձեռնարկին:

Յաջողութիւն կը մաղթէ նաեւ նորընտիր դիւանին, յուսալով որ վառ շարունակութեամբ պիտի շարունակէ գլուխ հանել իր վրայ դրուած ծանր պարտականութիւնը: (Այստեղ կը յիշէ ընտրութեանց արդիւնքը, որ հրատարակուած է քիչ վերը):

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ս. ՇԱՄՈՆ (Յառաջ).— Ֆր. Կ. Խաչի մասնաճիւղը կազմակերպած էր իր տարեկան դաշտահանդէսը, 17ի կիրակին, Վարիգէլի դաշտը, հսկայ շագանակենիներուն տակ, ջինջ առուակին եզերքը:

Ժամը երկուքն է եւ ահա ժողովուրդը կը փութայ դէպի դաշտ, գըրաւելով լաւագոյն տեղերը ծառերուն շուքին տակ: Ինքնաշարժները իրար ետեւէ կանգ կ'առնեն դաշտին եզերքը, դուրս կ'ելլեն այր եւ կին՝ մէկմէկ ծըրար բռնած: Այս առթիւ ըսեմ թէ առաջին անգամն էր որ նոր սերունդը կը փութար դէպի դաշտ՝ գնդակ խաղալու համար:

Անհուն ուրախութիւն կը զգան անոնք, տեսնելով որ իրենցմով կը զբաղին մեծերը:

Նախ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը, որուն կը մասնակցէին փոքրիկներ: Արտասանութիւններ ըրին Սանփան Գույումճեան՝ «Փիսիկ փիսիկ»ը, Վիքթորիա Թէրզեան եւ Ժագլին Գեարաւեան՝ յաջող կերպով: Տիկին Հայկուհի Ճապուտեան եւ Մինաս Ճապուտեան երգեցին, առաջինը՝ «Մնաս բարեաւ» եւ երկրորդը՝ «[illegible]», Ա. Տէմիրճեանի քանի մը խօսքէն վերջ՝ ժողովուրդը սկսաւ իր կերուխումը, մինչեւ ուշ ատեն: Հնոտւէն կը լսէին գեղջկական ու յեղափոխական երգերը, որոնց կը յաջորդէին յանախ պարերը:

Հանդէսին նիւթականը շատ լաւ էր: Նպաստակ մը վիճակահանութեան զբուելով՝ շահեցաւ Գ. Յովհ. Թիւթիւնճեան, որ նուիրեց 10 ֆրանք:

Սօս - Փարէտ

ԼՈՒՐԵՐ ՎԻԷՆԷՆ

ՎԻԷՆ, 19 Յուլիս (Յառաջ).— Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կազմակերպած էին դաշտահանդէս մը, Յուլիս 17ին: Սկաուտները օր մը առաջ բանակումի գացած էին Գ. Փէլիկի սեփական դաշտավայրը: Կիրակի առաւօտեան արեւը յեռացած մեր հայրենակիցները խումբ խումբ դաշտ կը հասնէին, պայուսակները լեցուն ուտելիքներով: Մինչեւ կէսօր արդէն բոլորը տեղաւորուած էին ծառերու շուքին տակ:

Ժամը 2.30ին, սկսան սկաուտական խաղեր, առաջնորդութեամբ խմբապետ Ա. Կարապետեանին: Մօտ 2 ժամ ականատես եղանք մեր սիրելի սկաուտներու եւ գայլիկներու ճկուն ու ճարպիկ խաղերուն: Երկար պիտի ըլլայ եթէ մէկիկ մէկիկ թուել խաղերու եւ խաղացողներու անունները, ու առաջնորդութիւն շահողները: Փոխ-խմբապետներ Գ. Գարոնեան եւ Գ. Զարդարեան գուրգուրանքով կը իրենց պատուական փոքր գայլիկները:

Երեկոյ սկսաւ կերուխումը, տեւելով ուշ ատեն: Ամէն կողմէ երգեր, զուարճախօսութիւններ, ու պարեր: Կարգված նպաստակ մը անուրջի զբոսելով, շահեցաւ Գ. մը (ոսկերիչ, Լիոնէն) որ նուիրեց 10 ֆրանք եւս: Իմացայ թէ դաշտահանդէսը բաւական հասութաբեր եղած է:

*** Հ. Մ. Ը. Մ.-սկաուտներու վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տիկին Վերժին Յովհաննէսեանին, որ սիրայօժար կարեց սկաուտներու վրանները:

Ֆր. Կ. Խաչի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Գ. Ց. Ոսկանեանէն 25 ֆրանք:

***Այս տարի նախակրթարանի ընդհանուր քննութեանց առթիւ, 108 աշակերտներէ շահած են 10 աշակերտներ, որոնց մէջ կը գտնուին Օր. Շաքէ Մկրեան եւ Մարի Նաճարեան, թիւերու առաւելութեամբ: Վիէնի քաղաքապետ Գ. Հեւսել շնորհաւորելով առաջինը, Յուլիս 14ի տօնին հրաւիրած եւ գիրք մը նուիրած է:

Թ.

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Յուշարձանի շինութեան կեդրոնական յանձնախումբս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Թեսաղոնիկէի (Սելանիկ) հայ գաղութէն 10.500 դրախմի, (Մայիս 4ի արժէքով) 2986 Ֆր., «Յառաջ»ի հանգանակութեան սիւնակէն նրդ. գումար 250 Ֆր., Գ. Գ. Հայկազուն Քէֆէլեանի եւ Լուդվիկ Գույումճեանի միջոցաւ ծախուած նուիրատոմսերէ 105 Ֆր., Զ. Ռ. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին միջոցաւ ծախուած նուիրատոմսերէ 30 ֆրանք, գումար՝ 3371 ֆրանք, նախորդ գումար՝ 43519.55, ընդհ. գումար՝ 46,890.55 ֆրանք:

Ց. Գ.— Ցուաստանի համեստ գաղութը՝ երկրորդ անգամն է որ կը բերէ իր մասնակցութեան բաժինը՝ Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան գործին: Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ հայ գաղութները չստեղծեցին ո եւ է շարժում, հակառակ յանձնախումբիս կոչերուն եւ ազգ. իշխանութեանց ղրկած պաշտօնական նամակներուն: Ցանկալի է իրենց անունն ալ տեսնել հանգանակութեան յառաջիկայ ցանկերէն մէկուն մէջ:

(ԿՑԻՖ)

ԳԱՃԱՃՆԵՐԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

Գաճաճներու համաժողովը, որ գումարուեցաւ վերջերս Պուտափէշթի մէջ, տակաւին կը զբաղեցնէ միջազգային մամուլը:

Գաճաճները, իրենց համաժողովին համար, յատկապէս ընտրած էին Հունգարիան, որովհետեւ այս երկրին մէջ մեծ բազմութիւն մը կը կազմեն գաճաճները,— 20 հազար բնակչութեան կ'իյնայ մէկ գաճաճ: Այս համաժողովին ներկայացուած աշխատանքները կը հաստատեն որ աշխարհի վրայ (ճերմակ ցեղին մէջ) գոյութիւն ունին 60.000 գաճաճներ:

Հունգարիոյ մէջ շատ յարգի են գաճաճները: Մայրերը կ'աշխատին որ պզտիկ մնան իրենց զաւակները, հակառակ՝ գաճաճ, որպէսզի կարենան մտնել ու գործել կրկէսներու մէջ:

Գաճաճներուն թագաւորն է Յուլիոս Գոնտ, որուն հասակն է 79 սանթիմեթր: Ըստ այս Լիլլիպուտեան թագաւորին, քաղաքակիրթ պետութիւնները պէտք է համաձայնին օժանդ մը տալ գաճաճներուն, որպէսզի ապրին այս վերջինները ազատ եւ ինքնօրէն: Ըստ Յուլիոս Գոնտի, գաճաճներու թագաւորութեան ամէնէն յարմար վայրն է Հունգարական դաշտավայրին մը: Գաճաճները կը յայտարարեն թէ այլեւս անկարելի է իրենց համար բնակիլ «Գողիաթ»ներու հետ միասնաբար, կոզ կոզի, չշահագործուելու եւ ծաղրի նշաւակ չդառնալու համար այս վերջիններուն կողմէ: Գաճաճական քաղաքակրթութիւն,— ահա իրենց իտէալը: Ի՞նչ հարկ, կ'ըսեն, ունենալ երկնամբարձ բնակարաններ աշտարակաձեւ, բարձրոտն աթոռներ անմատչելի, հսկայ անկողիններ որոնց մէջ պիտի կորսուէին: Մանաւանդ սա դուռները, որոնց բռնակին ձեռք երկնցնելու համար՝ գաճաճները պարտաւոր են վեր վեր ցատկել: Գաճաճ թագաւորը կը մտածէ իրենց շնորհուած երկրին մէջ շինել մանրանկար բնակարաններ, վերջապէս պըզտորիկ գիւղակներ: Յուլիոս Գոնտ կը պահանջէ նաեւ վերջ դնել գաճաճներու շահագործումին, կրկէսներու մէջ անոնց չարաչար եւ վտանգաւոր աշխատանքներուն:

Յուլիոս Գոնտ, որ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ գաճաճներու աշխարհին մէջ, կը զբաղի գաճաճներու յատուկ առարկաներու եւ կարիքներու առեւտուրով, (կարճ գդալներ, պըզտիկ գործիքներ երաժշտական կամ արդիւնաբերական):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԱՒԱՌԱՑԻ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Իր մէջքերուն վրայ թէեւ սարսուռ մը եւս աւելցաւ, բայց երբ միտքը կ'իյնար Տիրան Գարաէջեանին տունը, կ'ըսէր.— «Փառք Աստուծոյ»: Ու Արփինէ, հիմակ բոլոր իրենց տարօրինակութիւններով կը տեսնէր Գարաէջեան ընտանիքը ու անոնց տունը:

Իր տունին մէջ, փայտէ մեքենայի մը պէս կ'երեւար իրեն Տիրան Գարաէջեանը, ու իր աղջիկներուն կամ կնկանը մէկ խօսքը, նայուածքը կամ շարժուձեւը պէտք էր՝ զինքը շարժման մէջ դնելու համար: Ու մեքենայի մը պէս կարծես կը խօսէր, ու կը շարժէր՝ իրեն տրուած արագութեան համեմատ: Երբեմն ալ պէտք էր խնդալ, ու կը խնդար մեքենայի նման: Որովհետեւ արտայայտութիւն էր առաջքին ճնշումի մը այս ծիծաղը, ոչ ճառագայթ կը տեսնէիր անոր մէջ, ոչ ալ՝ յուզումի մը թրթռումը: Գիշերները մանաւանդ, երբ մինակ կը մնար պարոն Գարաէջեանը տունին մէջ, իր այս տպաւորութիւնը յանկարծ մեռ կ'առնէր, ու երբ կը նայէր գիմացին անոր, կ'ուզէր բան մը ըսել, խօսիլ՝ անոր լռութեան մէջ քիչ մը շարժում դնելու համար, քիչ մը տաքութիւն տալու համար տունին: Միենոյն լռութիւնով, երբ առանց բառ հանելու բերնէն, ննջասենեակը կը հասնէր պարոն Գարաէջեանը, իրեն այնպէս կուգար թէ հեռաւոր աղէտի մը տակ, անշշուկ, մեքենայի մը դերը կը կատարէր ան:

Ասանկ մարդ մըն էր Տիրան Գարաէջեանը: Միշտ իր տունին մէջ, մըռայլ մը կար իր լռութեան տակ, ու կրնայիր դիւրութեամբ՝ մօտենալ, խօսիլ ու խնդալ անոր հետ, ու ներսէդ անցածները՝ կրնայիր ըսել արձակ համարձակ: Վարժուելուդ պէս անոր նիստուկացին, կ'ըսէիր.— «Ինչ լաւ տղայ մը»:

Մեղքնալով մէկտեղ այս մարդը, Արփինէ, կ'ըսէր գոհունակութեամբ, «Հայերը»: Բայց կը վախնար միտքէն անցածը ըսելու, ու երբ պատկերները, կը տեսնէր հազար գոյներով, կը փախչէր.— «Ասանկ չէին մեր հայերը: Տուներուն մէջն ալ անոնք հայ էին, ու հայութիւն կ'ըսէին ամէն տեղ: Մեր տուները...» Այս վերջին բառը՝ կը շինէր հորիզոններ, ու իրենց տունը կը տեսնէր Արփինէ, իրենց քաղաքին տուները աւելի առջեւ կուգային, ուրտեղ բոլոր հայերը, ամէն անգամ ըսելիք բան մը ունէին, ու կարծես հրաշալի եղանակ մը անոնց ձայնը, կեանքին երգը կը ստեղծէր տուներուն մէջ:

Գարաէջեանին տունին մէջ այս երգը կը պակսէր, ու, «բան մը լռած է այս տունին մէջ», կը մրմնջէր Արփինէ՝ սիրտը կոտրած:

— «Դուն ալ անոնց պէս եղիր, բառ. օր մը, տիկին Զարմիկ իր ամուսնոյն: Զի՞ս տեսներ, ամէն մարդ մէկ մէկ բան է եղած, ամէնէն խեղճ ու կրակը անգամ, Հողաբարձու է ընտրուեր, Թաղական է եղեր, անուն մը ունին վերջապէս ազգային գործերու մէջ»:

Անտեսանելի ժպիտ մը: Ու քթթելով քանի մը անգամներ իր աչքերը, պարոն Գարաէջեան փափաց, «Թաղական, Հողաբարձու...»

— Այո, Թաղական, Հողաբարձու, պատասխանեց իր կինը: Երկու բառ քով քովի բերել չգիտցողը, Թաղական, Հողաբարձու է այսօր»:

— «Եղածին ու չեղածին, որովհետեւ համակերպելու գաղտնիքը ունին այդ մարդիկը, Թաղական կամ Հողաբարձու չէ ...»

— Դուն ալ անոնց պէս ըրէ:

Աչքերուն կոպերը՝ իջեցուց պարոն Գարաէջեան...

Իր հայրենակիցներուն տունին մէջ, Արփինէ, հիմակ ամէն օր, իր սրտին ձայնը մեռիկ կ'ընէր:

— «Հայկական դպրոց բացեր են, կ'երթա՞ս:

— «Հայկական դպրո՞ց...»

— Այո, հայերէն գրել - կարդալ կը սորվեցնեն եղեր»:

— «Մայրիկը ղրկենք, թող քիչ մը հայերէն սորվի»:

— «Ալ բան չէ մնացեր, հայերէն սորվեցնելու՞ եկեր էք ինծի», պոռաց Տիկին Զարմիկ, երբ լսեց իր երկու աղջիկներուն խօսակցութիւնը:

— «Մայրիկ, կրկնեց իր մեծ աղջիկը, հայ գաղթականները դպրոց բացեր են, հայերէն կը սորվեցնեն եղեր պզտիկ տղոցը»:

Այս քանի մը խօսքերով, ըսելիք բառերը կարծես իրենց մօրը բերնին մէջ կը դնէին, ու իրաւ ալ, տեսակ մը զայրոյթով,«մեր դպրոցը հո՞ղ է» բառ. տիկին Զարմիկ, ու ցոյց տուաւ մատովը՝ գողերու նորոգութեան սենեակը: Աչքերու բացուածքէն կը հասկցուէր որ շատ բան ըսել կ'ուզէր տիկին Զարմիկ: Ալ չեղաւ: Յանկարծ պայթեցաւ ձայնը, ու բառ.

— «Ի՞նչ են եղեր ատ գաղթական հայերը, թող ուրիշ բան սորվեցնեն իրենց տղոցը, ու չէնք շնորհք գործի մէջ դնեն: Առոր անոր դուները իյնալու տեղ... հայերէնը այսօրուա՞նչ բանի օգուտ ունի:

«Հայկական դպրոց ... ահ, եթէ հայերէն գրել կարդալով մարդու կարգ պիտի անցնէին ...»

Այս խօսքերը լսած ատեն, Արփինէ կ'ուզէր պոռալ.— «Ո՞ւր եմ ինկեր, ով իմ Աստուածս, ասոնք Հայ չե՞ն միթէ»: Եւ յանկարծ, ճամբայ մը կը գտնէին իր տաքեւ տունին յորդ պատերը, ու կը լսէր: Լռութիւնը, ճամբայ մըն էր եղած իրեն համար այս տունին մէջ, ու խօսիլ ուզած ատենը, անհունութիւնը կը բացուէր իր առջեւ, ու կը մրմնջէր յայթուած, «Գըթութիւն, գթութիւն»:

Շատ կը սիրէր Արփինէ իր մայրենի լեզուն: Ու իր մէկալ ցաւերը կը մոռնար: Ուրիշ էր այս խօսքերուն տուած ցաւը:

Զբօսանքները հազա... մանաւանդ թղթախաղը, կռիւի մը տպաւորութիւնը կ'ընէին իր վրայ, երբ տիկին Զարմիկն ալ մէջ կը մտնէր:

Այս տունին մէջ, մշուշ մը կար իր աչքերուն մէջ: Ու ուլած, մաքրած ատենը, ուժով ուժով կը քսէր աւելը տախտակամածին: Կ'ուզէր բան մը մաքրել: Եւ շունչ մը առնելու համար, երբ պահիկ մը կը կենար, իր աչքերուն՝ մշուշապատ կ'երեւար Սարգիսը, ու «շատ երիտասարդ էր», կ'ըսէր, ու կը մեղքնար:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(10)

(Շար.)

հասկնալ թէ այս աշխարհին մէջ ազգ մը պէտք չէ սպասէ որ ուրիշներ պաշտպանեն իր իրաւունքները, և այս տեսակ գրոյցներ կը հանեն և թերթերուն խել տալու չափ առաջ կ'երթան. Կարծես Ֆրանսա Սուրիան պիտի պաշտպանէր Դամասկոսի փաճլավայի սիրոյն և չէ պաշտպանած, իսկ Իտալիա պիտի պաշտպանէ նոյն այդ փաճլավայի սիրոյն: Եւ ահա ակնարկները կը դարձնեն Ֆրանսայէն, ու կ'ուղղեն Իտալիոյ :

Կրկնել չեմ այն յանկերգը թէ Սանճաքի համաձայնութիւնը այն համոզումը ներշնչած է որ Թուրքիա ամենազօր է, Թղթակիցը նորէն կ'անդրադառնայ անխուսափելի նիւթին — Հայերուն

« Հաթայէն կը շարունակուի արտագաղթը, կ'ըսէ : Փօլիթիքանը Հայերուն դէմքէն վար ինկողը կտոր կտոր կ'ըլլայ: Գրեթէ բոլորը կը հաւնին Ֆրանսայի որ զիրենք մղեց հակաթուրք գործունէութեան և կէս ճամբան երեսի վրայ թողուց: Ամէնէն աւելի կը հայհոյեն Ռօժէ Կառոյի (մարզպանին նախորդ պատուիրակը) :

Աւելի ծանր հայհոյանքներ կը ստանան Դաշնակ և Հնչակ քօմիթէճիները որոնք գրգռեցին Հաթայի մէջ հանդարտ մնալ ուզող ժողովուրդը :

— Կուրնան աչքերը սա փօլիթիքաճի աւազակներուն .

Անթիւ են Հայերը որ անէծք կը կարդան այսպէս : Մարդ կը մեղքնայ ատանց, պարապ տեղը գողթ ակած դարձան: Կրկին տուն տեղ պիտի ըլլան, գործ և ապրուստ գտնելու միջոց մը պիտի փնտռեն... »:

Կաթողիկոսական Ընդհ. Փոխանորդը Սանճաքի Հայերուն համար

Կաթողիկոսական ընդհ. փոխ. Սարաճեան արք. վերջերս դիմելով մարզպանութեան, մանրամասնօրէն պարզած էր Սանճաքի հայութեան վիճակը ու պահանջները. Միևնոյն ատեն շեշտած էր կարգ մը շրջաններու մէջ տիրող անապահով տագնապը և հանդամանքութեան մը անհրաժեշտութիւնը :

Բերանացի բացատրութենէն զատ, կաթողիկոսական ընդհ. փոխանորդը ներկայացուցած էր մանրամասն յուշագիր մը :

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ մարզպանութիւնը պատասխանած է թէ հողատար իշխանութիւնը ամէն ջանք կը թափէ՝ թոյլ տալու համար որ Սանճաքի հայութիւնը յարմարի նոր կացութեան: Այսպէս է որ մինչեւ հիմա կարելի եղաւ տեղի չտալ աւելորդ խուճապներու, և ներկայիս ալ կը շարունակուի խաղաղեցումի գործը :

Միւս կողմէ, մարզպանութիւնը ո և է անպատեհութիւն չի տեսներ հանգամանքութեան մէջ, որուն նպատակը պիտի ըլլայ օգնել կարգ մը շրջաններու :

Սարաճեան արք. հարկ եղած միջոցներու դիմած է արդէն, օր առաջ հանգամանքութեան ձեռնարկելու համար ի նպաստ Սանճաքի կարօտ Հայերուն :

Ճափոն կը ճնշէ՞ Խ. Միութեան դէմ

Հինգշաբթի օր խզուեցան այն բանակցութիւնները որ կը կատարուէին Խ. Միութեան և Ճափոնի միջեւ, Մանչուրիոյ միջադէպին առթիւ: Կ'ըսուի թէ Ճափոնցիները առ այժմ պիտի ընդհատեն կամ թուլցնեն չինական գործողութիւնները, ցինուորական ցոյց մը կատարելու համար խորհրդային իշխանութեան դէմ, որ չուզեր եւ քաշել Մանչուրիա մտած զօրախումբը: Եթէ Ռուսերը այս անգամ ալ մերժեն, ճափոնական հրամանատարը կրակ բանալ պիտի տայ: Արդէն իսկ լուրեր կը շրջին զինուորական տեղափոխութեանց մասին, Ճափոնական մամուլը բուռն պայքար մը բացած է Մոսկուայի դէմ, շեշտելով թէ ճափոն պատրաստ է ամէն պատահականութեան հանդէպ: Միւս կողմէ Ռուսերն ալ նոյնքան անհաշտ կ'երեւան, քանի որ ճափոն գրաւած է Չինաստանի մէջ: Անցեալ օր 30 խորհրդային օդանաւեր սաւառնեցան Մանչուրիոյ վրայ, հակառակ տեղատարափ անձրեւին :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ մաքրագործումները կը շարունակուին նոյն թափով: Ընդհ. դատախազ Վիշինսկի վերջերս Լենինկրատ գացած է, անձամբ «հաշուեյարդարի ենթարկելու համար» շրջանին ընդհ. դատախազը, Գոլնէր, որ հին պոլշեւիկ մըն է, ինչպէս և շարք մը կուսակցական և վարչական բարձր պաշտօնեաներ :

Ուզպէկիստանի մէջ, կեդր. կոմիտէի քարտուղար Օսման Եուսուփով յայտարարութեամբ մը կ'ազդարարէ թէ անհրաժեշտ է շարունակել պայքարը թրոցքիականներու և պուխարինականներու դէմ: Նախորդ վարչապետ Խոճայեւի և ուրիշներու գնդակահարութենէն վերջ, նոր մաքրագործումներ տեղի ունեցան, և կուսակցութեան պաշտօնեաներէն 70 առ հարիւր արձակուեցան, ձերբակալուեցան կամ աքսորուեցան, բայց քարտուղարը դիտել կու տայ թէ «ժողովուրդի բոլոր թշնամիները դիմակազերծ եղած և բնաջնջուած չեն տակաւին »:

ԱԹԷՆՔԷՆ կը հեռագրեն թէ երկրաշարժին հետ, բուռն փոթորիկ մըն ալ Կրետէի մէջ պայթած է, քանի մը միլիոնի վնաս պատճառելով :

ԱՒՍՏՐԻՈՅ կցումէն ի վեր 25.000 Հրեաներ հեռացած են երկրէն, մասնաւոր արտօնագրով: Առանց արտօնագրի հեռացողներն ալ հաշուելով, գումարը կը հասնի 60.000ի: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի առեւտրական գործերու արիականացումը: Արդէն իսկ արիականներու ձեռքն անցած են600 միլիոնէն 1.600.000.000 տոլար արժողութեամբ հրէական ստացուածքներ :

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎ

Իսի-լէ-Մուլինոյի «Սիփմէսան» դպրոցի վարչութիւնը խառն ժողով կը հրաւիրէ Ս. Իսսի. Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի, Հայ կամաւորներու միութեան, Իսսի Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները անխտիր, նաև բոլոր ծնողները և դպրոցով հետաքրքրուողները, Շաբաթ (23 Յուլիս) իրիկուն ժամը 8.30ին դպրոցի սրահին մէջ: Օրակարգ.— Սրահի ընդարձակման կամ դպրոցի համար հողի մը գնման հարց.

ՏԱՐՕՆ ՑՕՒՐՈՒԹԵՐԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս կիրակի 8 Ավենիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ — Դատագամաւորի ընտրութիւն, վարդավառի Ճամբ. եւ յլն:

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի ... ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 25ին, երկուշ. ... կոյ ժամը 9ին ... [illegible]

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻՈՆ. Դարձակոյ.— Ստացած ենք կը կարգադրուի

ՏԱՐՕՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Տարօն Ցօւրութերան Նահանգային Հայր. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը սարքած է Պգատօն մը Վարդավառի կիրակի առաւօտ Գուլվար Սատօի Մատրան մէջ, ի յիշատակ Տարօն Ցօւրութերանի Նահատակներուն:

Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէ և կազմակերպութիւններէ որ բերեն իրենց յարգանքի բաժինը:

ՀՐԱՒԷՐ

Ի գիտութիւն Շավիլի և շրջակայից բարեպաշտ ժողովուրդին կը ծանուցանենք թէ՝ կիրակի, 24 յուլիս Վարդավառաց հրաշափառ տօնին առթիւ, տեղւոյս Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ մատրան մէջ հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ Տէր Եսայի քհնյ. Ալթունեան և այս առթիւ մատրանս բարերարներէն Աթրենաբոյնեցի Գ. Գաբրիէլ Փափազեանի ծնողացը և իր ընտանեաց բոլոր ննջեցելոց հոգւոյն մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի :

Կը հրաւիրենք ներկայ գտնուիլ սոյն հանդիսաւոր արարողութեան:

Երգեցողութիւն պիտի կատարուի գեղավարութեամբ Գ. Կարապետ Բաղտասարեանի և մասնակցութեամբ տեղւոյս դպիրներու :

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette. angle Garibaldi

Հ. Յ. Դ.

Զեկուցում

Վիէնի կոմիտէն ժողով կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները Յուլիս 24ի կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին «Թամակ» սրահին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս. Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11ը ՌՕՊԻՆՍՕՆԻ GRAND ARBRE, Maison FIQUETի պարտէզին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ս. ԹՕՓՃԵԱՆ

Անձրեւի պարագային պատսպարուած ընդարձակ սրահ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին, խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն երիտասարդ. ուժերու կողմէ։ Հայկական պար ընկերակցութեամբ Թառիա ԳԱՐԵԳԻՆի.

Գեղարուեստական բաժինէն յետոյ եւրոպական պար՝ ընկերակցութեամբ CARIO CANTI նուագախումբին:

Առատ եւ աժան պիւֆէ. Կարելի է ուտելիքը միասին բերել:

Մուտք 4 Ֆրանք.

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Մեթրօն փոխել Denfert Rochereau եւ առնել Robinsonի գիծը:

Մեծ դաշտահանդէս

Նախաձեռնութեամբ՝ Մարսէյլի ՍԷՆԹ ԱՆԹուանի Հ. Յ. Դ. ԸՆԿԵՐ ԿԻՐՕ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ եւ ՄԱՐԶԻԿ խումբի

24 Յուլիս Կիրակի ամբողջ օրը Դանք Ռօշէրի ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ագարակը: Բացման խօսք՝ Մ. ՓՕՅԱՃԵԱՆ.

Երգ. արտասանութիւն. մեներգ. ֆանթէզիներ:

Դանոթ.— Հանդիսավայր երթալու համար Փլաս Թիեռէն առնել 28 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Օգիստայ:

ՄՈՒՏՔ՝ 2 ՖՐԱՆՔ.

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԱՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. ՄՈՒՐԱՏ ԽՈՒՄԲԻ,
Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

24 Յուլիս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, ՊԱՐ ՓԻԺՕՆԻԷԻ վերնայարկը:

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Կ. ՃԱՆԻԿԵԱՆ

Կը բանախօսեն՝ ընկերներ ՌԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ, ԱՍԱՏՈՒՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ եւ Տ. ԹԱԴՈՅԵԱՆ

Դաշտահանդէս

ԽԱՆԱՍՈՐԻ 41րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ ԿՌԸՆԹԱԼԻԻ ՍՕՍՆԵԴԱՇԵԱՆ կոմիտէի կողմէ

24 Յուլիս կիրակի, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն ՓՕԼԻԿՕՆԻ Ճամբուն տակ ... [illegible] ... կը բնակին ծանօթ հայկական վայրերը:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տարեշրջանի վերջին ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՀԵԽՆՓՈՐԷ. տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ Շաբաթ. 23 Յուլիս ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր. 8 Ռիւ Գոպէլէն

Մուտք՝ 5 Ֆրանք.

ԳՐԱԿԱՆ-ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նուիրուած ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ իր մահուան 15ամեակին առթիւ

23 Յուլիս, Շաբաթ երեկոյ, 8 Ռիւ Ժան Կուժոն

Կազմակերպուած ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ Մասնաճիւղին կողմէ

23 Յուլիս, Շաբաթ, ժամը ճիշդ 8.30ին

Salle Jean-Goujon, 8, Rue Jean-Goujon.

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. ՄԻՀՐԱՆ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆի

ՊԻՏԻ ԽՕՍԻՆ Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ ԵՒ Ա. ՎՐԱՑԵԱՆ

Պիտի նուագեն՝ երկու հայ վիրթիւոզներ Յ. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ (ջութակ), ՆԱԶԱՐԵԱՆ (դաշնակ). Պիտի երգեն՝ Որ. Ա. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ եւ Գ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ. Պիտի արտասանեն՝ Տիկ. Բուզաքեան, Գ. Պ. Ռ. Զարդարեան, Յ. Եղիազարեան եւ Ա. Զամալեան:

Մուտք 3 Ֆրանք.

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Յ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ

Կը բանախօսէ՝ Գ. Ա. ԳՐԻԼԽԱՆՏԵԱՆ

Յուլիս 24ին կիրակի, ժամը 3.30ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը:

Մասնակցութիւն 6 Ֆրանք.

Դպրոցական հանդէս Պոնէօյի մէջ

«ԱՐԱՐԱՏ» Միութեան դպրոցի սաներու ամավերջի հանդէսը 24 Յուլիս, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 3.30ին, Հ. Յ. Դ. «ՔԱՐԹԵՂ - ԵԱՀԳԱՑ» Ակումբի մէջ, Պոնէօ

Արտասանութիւն, երգ, խմբերգ. Նրաժշտական բաժնի աշակերտները առանձին պիտի նուագեն դաշնակի վրայ

«ՀՈՎԻՒՆԵՐՈՒ ԽՐԱԽՃԱՆՔ» (կենդանի պատկեր).

Մուտք՝ 3 Ֆրանք.

Ընտանեկան Դաշտահանդէս Վալանսի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ո. Մ. ՄԱՐԶԱԿԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

ՍԷՆ-ՓԷՐԷՅի ծանօթ անտառը:

Գեղարուեստական բաժինին իր մասնակցութիւնը կը բերէ

ՏՈՄԻ «ԱՐԱՐԱՏ» երգչախումբը:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ՍԷՆ ԼՈՒԻԻ ՄԱՐՍԷՅԼ ՄԷՋ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) Թաղ. Խորհուրդը՝ թաղիս ազգային մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը սարքած ըլլալով Յուլիս 23ին Շաբաթ երեկոյ ժամը 6ին կատարել:

Կը խնդրէ բոլոր կազմակերպութիւններէն եւ միութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը եւ չխաչաձեւել:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Անիէրի Հ. Բ. Ը. Միութեան Հայերէնի դասընթացքներու կիթական Հոգաբարձութեան կողմէ՝ նախագահութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ներկայացուցիչ՝ Գ. ՕՏԵԼՈՍԵԱՆի. 23 Յուլիս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին. Ընկերվարականներու սրահին մէջ 149bis Ave. d'Argenteuil. Անիէր:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Երգ. մեներգ, արտասանութիւն, պար եւ զանազան անակնկալներ երկսեռ աշակերտներու կողմէ.

Մուտք՝ 2 Ֆրանք.

ՎԱՐԴԱՎԱՌԸ ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ ԵՒ ՓՕՆ ՏԸ ՎԻՎՐԻ ՄԷՋ

Սէն Ժէրոմի Թաղականութիւնը կուզայ ծանուցանել Մարսէյլի քաղաքի և արուարձաններու հայ բարեպաշտ ժողովուրդին թէ, այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 7ին պիտի կատարուի Նախատօնակ:

Յաջորդ առաւօտ 24 կիրակի, ՎԱՐԴԱՎԱՌի տօնն ըլլալով, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի եւ այս առթիւ նպաստողներու մկրտութեան մասնաւոր աւազանին օծումը պիտի կատարուի:

Այս առթիւ նոյն օրը Մկրտութեան օր պիտի ըլլայ եկեղեցւոյ ... արարողութենէն վերջ մինչեւ ժամը 4:

Փափաքողները պէտք է բերեն իրենց երեխաները, նոր աւազանով մկրտուելու համար

✕ Փօն-տը Վիվրի ... Երց. ... Միութիւնը կը յայտարարէ որ Յուլիս 24ին, կիրակի օրը, Վարդավառի առթիւ, Ս. Գ. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ պատարագ կը մատուցուի եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, ի յիշատակ Նուպար ... Պոլսոյ փաշաներու, Գ. Պօղոս Նուպարի մահուան 8րդ տարեդարձին առթիւ:

Նոյն օրը պիտի կարդացուին ... եւ Ս. Էջմիածինէն հասած Հայրապետական կոնդակն ու Հ. Գ. Խորհուրդի Օրհնութեան ...

Le Gerant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

_ ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԾԲԹԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ Վ.ԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ 24 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 24 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3790

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻԱՄԻՏ ԵՒ ՄԻԱԿԱՆԻ

Սահման չունի մեր սնապարծութիւնը, երբ կը խօսինք ազգային գիտակցութեան մասին:

Ի՛նչ չքեղ բառեր, ի՛նչ նկարագրականներ, գերագրական ճոխութեամբ: Մանաւանդ երբ ճարտասանական մարզանքներ կը կատարենք բեմերու վրայ:

Դժբախտաբար նորէն մեզի կ'իյնայ ջմծիծաղ մը արձակել, այս ինքնագովութեանց առթիւ: Քմծիծաղ մը, որ ամէն բանէ առաջ վրդովում է եւ դառնութիւն:

«Հին ազգայ պատմութիւն» չէ որ պիտի պատմենք: Օրինակը աչքի առջեւ է: Տեսանելի եւ շօշափելի:

Բացատրենք, եւ բարեհաճեցէք գտնել, առանց նախապաշարումի:

Երկու տարիէ ի վեր քստմնելի դէպքեր կը պատահին Հայաստանի մէջ: Անլուր, աննախընթաց ոճրագործութիւններ արձանագրուեցան 1936 Յուլիս 9էն սկսեալ (Ա. Խանջեանի սպանութիւն). Նախ փափսուքներ, յետոյ հակասական լուրեր, ապա վաւերական, պաշտօնապէս կամ այլապէս հաստատուած իրողութիւններ, — ձերբակալութիւն, աքսոր, գնդակահարութիւն Երեւանի ամբողջ չքախումբը — կուսակցական թէ պետական — բնաջինջ, հալածուած, փոշիացած (իրենց բառերն են): Մինչեւ անգամ երիտասարդ գրագէտներ ու բանաստեղծներ նահատակուած, ապրիլեան խժդժութեամբ: Եղած չեղած մտաւորականներ «անհետացած» կամ երկրէն քշուած անծանօթ ուղղութեամբ: (Ո՞վ կրնայ ճշդել համրանքը...): «Քաղաքացիներէն մէկ մարդ չես տեսներ Երեւանի մէջ»: Հայկական գործմաւորը Հայաստանէն հեռացուած եւ Ռուսաստանի խորերը քշուած: Եւ գեռ ուրիշ արինոտ կամ անարիւն ոճրագործութիւններ, որոնց մասին կիսկատար տեղեկութիւններ միայն կը խենք, պատահաբար:

Մէկ խօսքով՝ Հայաստանը գլխատուած, թիւրքէ, անգամ լոյծ՝ թէ՛ կուսակցական, թէ՛ պետական-վարչական եւ թէ մտաւորական տեսակէտով: Երկրին ղեկավարութիւնը յանձնուած միջակներու եւ վար սպասեակներու, երեւելի եւ աներեւոյթ թափթփուկներու, որոնց գլխուն վերեւ գեւոյին քրքիջներ կ'արձակեն Միկոյեաններ, Վէքիլովներ, Չեկայի եւ գործի սեւ հրամանատարներ, իսկ հեռուէն՝ Բերիաներ եւ Եժովներ:

Ո՛չ մէկ խրտչանք, գոնէ մարդկային վրդովում Հայկական Արտասահմանի մէջ: Ընդհակառակն, նորէն բմբշամարտ, ապացուցանելու համար թէ... «առայժմ պէտք քնմալ տրր»:

Տարուան սկիզբը, — անցեալ ապրիլին — պատահեցաւ ուրիշ դէպք մը, նոյնպէս քստմնելի: Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը յանկարծամահ...

Տակաւին ոչ մէկ թերթ խօսած էր անբնական մահուան, սպանութեան մասին: Մէկ-երկու օտար թերթեր չարաչուք հեռագիր մը հրատարակեցին, բայց լսեցինք ու անցանք, առանց արտասուելու: Ցետոյ — շատ ուշ — հասան քստմնելի տեղեկութիւններ, որ կ'ըսէին թէ Խորէն Ա. ոչ թէ յանկարծամահ եղած, այլ խեղդուած է, խոշտանգուած եւ գազանօրէն սպաննուած:

Մթնոլորտը աւելի թանձրացաւ, քանի որ Էջմիածինը քարլռութիւն կը պահէր եւ ոչ իսկ թաղման մանրամասնութիւնները հաղորդած էր, մահուան լուրէն գոնէ մէկ շաբաթ վերջը:

Եւ ահա խրտչանք մը անպատմելի: Հարցումներ, հեռագիրներ, անհատական թէ պաշտօնական: «Ի՞րա՞ւ է, սո՞ւտ է, ե՞րբ թաղեցին, ի՞նչպէս է Միաբանութեան որպիսութիւնը»...

Կը մեղադրե՞նք: Ո՛չ: Բայց դատեցէք, — երկու տարիէ ի վեր ծրագրեալ հետեւողականութեամբ մը, գլուխ առ գլուխ, փշուր փշուր կը քակեն ամբողջ երկրի մը պետական կազմը: Կը տրորեն, կը հարթեն, կը բնաջնջեն, — ոչի՛նչ: Հո՛վ մըն է կ'անցնի... Բայց երբ հովը փչեց նաեւ Էջմիածնի գլխուն, — «մեռանք-կորանք»...

Ա՞յս է որ կը կոչուի քաղաքական գիտակցութիւն: Ամբողջութիւնը կը փլի՝ — ոչինչ, «բանիդ կաց»: Մասնիկն ալ կը հարուածեն, — աշխարհ փլաւ...

Եւ հրապարակագիրներ ալ ունինք, բանաստեղծ եւ բանգէտ, որոնք պատէ պատ կը զարնուին, համոզելու համար թէ այնքան ալ մեծ իրաւունքներ չունինք Հայաստանի հանդէպ, — այլ միայն «որդիական իրաւունքներու պատշաճ յիշեցում»:

— «Իրապէս, կամայ թէ ակամայ՝ մեր իրաւունքը Խ. Հայաստանի հետ յարաբերելու, անոր բան մը հասկցնելու եւ անկէ բան մը ուզելու, *բարոյական* իրաւունք մըն է միայն՝ որուն ո՛րքան ներս եւ ուժեղ ըլլալը բացատրելու համար է՝ որ զայն կոչած ենք *որդիական*: Եթէ այդ իրաւունքը *օրինական*, *քաղաքացիական* իրաւունք մը ըլլար՝ «որդիական»ը անոր մէջ ինքնին պիտի հասկցուէր ու պէտք պիտի չըլլար զայն առանձին, ու միայն զայն, մէջտեղ դնելու:

Խ. Հայաստանը, վերջին դէպքերէն առաջ, *գործքով* ճանչցած եւ ընդունած էր մեր այդ իրաւունքը: Իրաւունք մը — օրինական կամ բարոյական՝ միեւնոյնն է — իր հետ կը բերէ պարտականութիւններ եւ կամ կը գոհանայ անոնց կատարումով: Որով, երբ անկէ առաջ Խ. Հայաստանը մենէ *կ'ուզէր* որ իրեն հանդէպ պարտականութիւններ մը կատարենք, ատով իսկ կ'ընդունէր որ իր վրայ իրաւունք մը ունինք,՝ անշուշտ բարոյակա՛ն իրաւունք մը միայն՝ զոր ոխալ չէ եւ մեր գաղթին կուզայ *որդիական* կոչել»: (*Աբեւ*, 15 յուլիս):

Ահա այսպէս է որ կը յաւակնինք հայրենիք ապահովել: Միշտ միամիտ եւ միականի: Այլ մանաւանդ որդիակա՞ն...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ԿԸ ԶՕՐԱՆԱՅ

ԱՆԳԼԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը միաձայն գոհունակութեամբ կը շեշտեն թէ՝ Հօրճ Թագաւորին այցելութիւնը իրապէս նպաստեց ոչ միայն երկու պետութեանց գործակցութիւնը ամրապնդելու, այլեւ զօրացնելու խաղաղութեան ճակատը:

Արքայական հիւրերուն մեկնումէն անմիջապէս վերջ, վերսկսան խօսակցութիւնները երկու կառավարութեանց ներկայացուցիչներուն մէջ: Այսպէս, մտերմական խօսակցութիւններ ունեցան Անգլիոյ պատերազմական նախարարը եւ Ֆրանսայի սպարապետը, Ամիէնի մէջ: Իսկ դիւանագիտական խօսակցութիւնները շարունակուեցան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարներուն եւ վարչապետ Պ. Տալատիէի միջեւ: Անգլիոյ պատերազմական նախարարը Փարիզ ալ եկաւ, ուրիշ զինուորական հարցեր եւս քննելու համար:

Այս բոլոր խօսակցութեանց եզրակացութիւնն այն եղաւ թէ սիրալիր համաձայնութիւնը — անգլեւֆրանսական քաղաքական ճակատը — երբեք այսքան զօրաւոր եղած չէր: Հետեւաբար, խաղաղութեան ազդակները այժմ կը գերակշռեն պատերազմի վտանգներուն վրայ: Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, որ ուրբաթ օր արքայական հիւրերուն ընկերացած էր մինչեւ Քալէ, քաղաքական խօսակցութիւններ ունեցաւ Լորտ Հալիֆէքսի հետ, մինչեւ ժամը 5.30, երբ անգլիական զրահանաւը ճամբայ կ'ելլէր: Ցետոյ Փարիզ վերադառնալով, ղեկուցում տալու համար չորս օրուան խօսակցութեանց մասին, գահլիճի արտակարգ նիստին մէջ որ գումարուեցաւ շաբաթ օր, նախագահութեամբ Հանրապետութեան նախագահին: Անգլիոյ արտաքին նախարարն ալ իր կարգին ղեկուցում տուաւ վարչապետին, Լոնտոն վերադառնալէ անմիջապէս վերջ:

Այս նպաստաւոր մթնոլորտին մէջ, ընդհանուր կարծիքը այն է թէ կարելի պիտի ըլլայ խաղաղութեամբ լուծել նաեւ չեխական խնդիրը: Բէլէ. վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին, բայց երազելներ կը հաւատան թէ Պ. Տալատիէ եւ Պ. Ժորժ Պոնէ ազատ ձգած են Անգլիոյ արտաքին նախարարը, շարունակելու անուղղակի խօսակցութիւնները Գերմանիոյ վարչապետին հետ, գիւտալու մը յաջող բերելու համար Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ: Այս արդիւնքը ապահովելու համար, Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի թելադրեն որ Չեխոսլովաքիա բոլոր կարելի զիջումները կատարէ:

**** Անգլիոյ Թագաւորն ու Թագուհին վերադարձած ատեն, Ֆրանսական 17 մարտանաւեր հետեւեցան արքայական զրահանաւուն, առաջնորդութեամբ Ֆրանսայի ամենավերջին եւ ամենահզօր զրահաւորին, «Տէնքըրք»ի: Մարտանաւերը շարուած էին երկու զուգընթաց կարգերու վրայ, եւ հրետանիները 21 թնդանօթ արձակեց, մինչեւ անգլիական ջուրերը: Այնուհետեւ ուղեկցութիւնը շարունակեցին անգլիական մարտանաւերը եւ այսպէս վերջացաւ արքայական այցելութիւնը:*

**** Ինչպէս գրած էինք երէկ, վերջին արարողութիւնը կատարուեցաւ Վիլէ-Գրըթոնէօի մէջ, Աւստրալիացի զինուորներու յիշատակարանին բացման առթիւ: Թագաւորը ճառ մը խօսեցաւ, պանծացնելով 11.000 Աւստրալիացի զինուորները որոնք ինկան Ֆրանսական հողին վրայ: Հանրապետութեան նախագահն ալ ճառ մը խօսեցաւ, փառաբանելով ռազմիկները եւ երկու երկիրներուն գործակցութիւնը:*

Հօրճ Զ. հագիւ Անգլիա վերադարձած, հեռագիր մը ուղղեց Հանրապետութեան նախագահին, խորին շնորհակալութիւն յայտնելով եղած հիւրընկալութեան համար: Այս առթիւ կ'ըսէ թէ «երբեք պիտի չմոռնան ժողովուրդին կողմէ եղած ջերմ եւ խանդավառ ընդունելութիւնը, որ նոր ապացոյց մը կը կազմէ երկու երկիրներուն սիրալիր բարեկամութեան եւ փոխադարձ համարումին, բարեկամութիւն մը՝ հաստատուած հասարակաց իտէալներու եւ հաւաքական զոհողութեանց վրայ եւ նուիրուած միայն եւ միայն արդար եւ ... խաղաղութեան մը: Թագուհին եւ ես զգացուածներն կ'ըսենք Ֆրանսայի ժողովուրդին եւ արտանց շնորհակալութիւն կը յայտնենք»:

Հիթլէրի նոր ծրագիրը

չեխական խնդիրը լուծելու համար

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ ճիշդ այն պահուն երբ խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենային Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սպայակոյտներուն միջեւ, Հիթլէր նոր առաջարկ մը ներկայացուց անգլիական կառավարութեան, փարատելու համար չեխական տագնապին առթիւ ծնող մտավախութիւնները: Հիթլէրի առաջարկն այն է որ Չեխոսլովաքիոյ հողային ամբողջութիւնը երաշխաւորուի Գերմանիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան կողմէ: Ուրիշ խօսքով, ոչ յարձակման դաշինք մը կնքուի այդ պետութեանց միջեւ: Եթէ այսպիսի դաշինք մը կնքուի եւ հաւատարմօրէն գործադրուի, այն ատեն Գերմանիա պիտի չկրնայ Փոհեմիա մտնել այնպէս ինչպէս Աւստրիա մտաւ:

Հիթլէրի առաջարկը անշուշտ պայմաններ ալ կը պարունակէ: Գլխաւորը այն է որ, չեխական կառավարութիւնը գգալապէս կրճատէ իր սպառազինութիւնները, որոնք անհարկի կը համարուին բաղդատաբար փոքր երկրի մը համար: Ասոր հետ չկայ թէ Գերմանիան ալ համեմատաբար պիտի կրճատէ իր սպառազինութիւնները, բայց կարծողներ կան թէ Չեխոսլովաքիոյ նախաձեռնութիւնը կրնայ ճամբայ բանալ սպառազինութեանց ընդհանուր կրճատումի մը, Եւրոպայի մէջ:

Հիթլէրի երկրորդ պայմանը այն է որ չեխական կառավարութիւնը նէյ մը գտնէ, լայնօրէն գոհացնելով Գերմաններու պահանջները: Չեխական կառավարութիւնը այս օրերս կը վերջացնէ փոքրամասնութեանց նոր սահմանադրութիւնը: Անոր հրատարակութիւնը վճռական փորձ մը պիտի ըլլայ երկու կողմերը հաշտեցնելու:

Հիթլէրի թելադրութիւնները Լոնտոն հաղորդուեցան երկուշաբթի օր, երբ արտաքին նախարարը գաղտնի տեսակցութիւն մը ունեցաւ անոր թիկնապահին՝ Վիտմանի հետ, իր բնակարանին մէջ: Վարչապետն ալ այնքան գոհ մընաց որ, ուրբաթ օր ունկնդրութեան ընդունեց Լոնտոնի գերմանական դեսպանը, եւ խօսակցութիւններ ունեցաւ թէ չեխական եւ թէ ուրիշ եւրոպական խնդիրներու մասին, մօտ մէկ ժամ: Դեսպանը Գերմանիա մեկնեցաւ երէկ, շաբաթ, մէկ ամսուան արձակուրդով, եւ անմիջապէս տեղեկագիր մը պիտի

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՐԱԽՃԱՆՔ «ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐՈՒ» ՎՐԱՅ

Մագերու բեկեր եւ հատակով անընդմէջ բուտկան մեծ, ես իբր քաղաք՝ առաջին անգամ ճանչցայ Իզմիրը: Եւ այդ քաղաքէն կը յիշեմ տակաւին.

1.— Շոգեկառքին ձայնը, — ո՛րքան կը սիրեմ Աժդահարեան այդ ճիչը, որ ամէն օր՝ մեկնումի մը, հեռու ճամբորդութեան մը երազը կուտայ ինծի:

2.— Ծո՛վը, — օրերով դիտեմ՝ չեմ կշտանար, ու չեմ կրնար տակաւին երեւակայել աւելի գեղեցիկ տեսարան մը քան այս ողջ տարերքը:

3.— Ահարոնը, — զոր հիացումով կը դիտէի, Դաշնակցականներու ակումբին մէջ, սիմիթով չայը առջեւս մոռցած: Առաջին բանաստեղծն էր զոր կը տեսնէի, երբ դեռ պատանի՝ բոլոր բանաստեղծները մոռնալու կը նմանցնէի թեւաւոր էակներու:

Ահարոն հնչեակներով պատմական դիմանկարներ կուտար *Աղաստամարտի* մէջ, կամ՝ կիսանդրիներ, տաշուած ու յղկուած՝ տեսակ մը մարմարինի վրայ, որ կրակի փոշի ունի իր մէջ եւ խունկի ծուխի գոյն: (Ո՛րքան աշխատած եմ հետեւիլ այդ իր քերթողութեան):

Ու տարինե՛ր, դառն տարիներ պիտի անցնէին, որ զինք ճանչնայի այնտեղ, Փարիզ:

Յառաջի խմբագրութիւնը ինչե՛ր փորձեց, որ դուրս հանէր զինք իր մենատանէն, գէթ շաբաթը անգամ մը: Մեծ քաղաքին, խռովիչ հրապարակներուն եւ բարբարոս խժխնաչարժներուն դէմ առնչութեամբ մը լեցուած՝ Ահարոն կը մերժէր դուրս ելլել իր առանձնարանէն: Գոռնեւտ եղան *Մագաղաթները*, որ շաբթէ շաբաթ գալ խմբագրատուն, մանաւանդ ողողէր մեզ իր քերթերով՝ մոռցուած ստրակէտի մը, միջակէտի մը, բութի մը ծանուած իր սրամտութիւններով: Մեծ Շառ ու Նշանը, Տէր-Ցակոբեանն ու պզտիկ Շան՝ միասին աշխատեցանք որ գեղեցիկ ըլլայ եւ անթերի իր երախայրիքը:

Արդարեւ անթերի է, — հատոր մը փոքրով ու խորոտիկ:

Փոքրով՝ բայց մեծութեան եւ բովանդակութեան, — կրնանք զայն կոչել մեր ժամանակներու արուեստ քերթողակոնը, որ կը բանածեւէ լեզուական սաքրութեան եւ տաղաչափական գեղեցկութեան հանգամանքը: Խորքով սիրտիք ու ներշնչումով դասական՝ բոլոր դարերու մեծ բանաստեղծներուն նման, Ահարոն յանկարծ կերպարանափոխութիւն մը կը կատարէ, — կաշուերէն եւ արտերէն վեհափառ թափօրի մը պէս հոսող այս արքունական գետը կը դառնայ յետոյ բախող ցատկոտան վտակ մը, որ իր ջուրի հեծծիւնով մէկ խաղերով եւ հեթանոս շրթներով կը պատմէ հայրենատունի մը մէջ կատարուած գինիի եւ սիրոյ խնջոյքները: Եւ ահա հայ Ապողոնը նոր ու մեծ Քուչակի մը փոխակերպուած՝ իր Ջիւմպիւլի երգերով: (Այդ սնունդ՝ երաստակելի *Գոհեմականք* հատոր մը եւս):

Ահա թերթերը ամէն կողմ գնահատութեան տողեր կը նուիրեն Ահարոնի: Մենք ալ, մեր կարգին տօնելու համար *Մագաղաթները*, մեր խանդավառութեան միութով կ'օծենք այսօր Օվանդի այս քուրմը, որ միշտ բարձր մնաց օրուան գռեհկութիւններէն եւ պահպանեց իր քերթողական հոգւոյն խաղաղութիւնը: Ու խրախճանքի սոյն սեղանէն, երբ իր եղբայրը, նոյնպէս ներշնչեալ մը, պղտոր ու խոր յուզումով մը մէյմէկ գիրք կը ծօնէ ու կը գրկէ Ահարոնին մնացած հայրենիքներուն ու նախահայրերուն, մինչեւ պորտը Սահակ-Մեսրոպին, որ հերթին՝ տեսնելով կրակը հայ լեզուին, մենք կը կոչենք.

— Կեցցէ՛ հայ Ապողոնը: Կեցցէ՛ իր Ջիւմպիւլը:

ԱՐԱԶ

ՑԵՂԱՊԱՇՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Խօսքէն գործի անցած են արդէն

Ինչպէս հաղորդեցինք ժամանակին, Իտալիոյ մէջ ալ ցեղային մաքրութեան շարժում մը սկսած է, համաձայն մասնագէտներու կողմէ պատրաստուած տեսութեան մը: Շարժումը հետզհետէ ձեւ ու մարմին կ'առնէ, թէեւ ոչ այն համեմատութեամբ ինչպէս Գերմանիոյ մէջ: Պ. Կայտա, Մուսոլինիի թարգմանը, առջի օր յօդուած մը հրատարակեց որ կ'ազդարարէ.

— «Ցեղի խնդիրը այլեւս անցած է վարդապետական շրջանը եւ դարձած է քաղաքական խնդիր մը, շատ մեծ խնդիր մը, անմիջական եւ շօշափելի: Եկած է ժամանակը ցեղի խնդիրը դնելու իբրեւ պաշտպանութեան եւ զօրութեան խնդիր մը: Իտալական ցեղը չուզեր մեկուսանալ ուրիշ ցեղերու եւ ազգերու համերաշխութենէն: Բայց կ'ուզէ ճանչնալ ինքզինքը եւ ապահովել իր անհատականութիւնը, ամրապնդուիլ վճռական եւ անհաշտ ինքնաբաւութեամբ: Իտալական ցեղը պէտք է ինքն իր գիտակցութիւնն ու հպարտութիւնն ունենայ: Այս գիտակից հպարտութենէն կը բխի, ինքնաբերաբար եւ տիրաբար, իր պաշտպանութեան եւ մաքրութեան պարտականութիւնը»:

Թէեւ յօդուածագիրը եւ ուրիշ կիսապաշտօնական օրկաններ չեն քննադատեր Հրեաները եւ չեն խօսիր ոչ-արիական տարրերու մասին, բայց կաթոլիկ թերթ մը, «Թրիպունա», կը գրէր առջի օր.

— Հրեաները արիական ցեղին չեն պատկանիր: Անոնք Եւրոպացիներ չեն: Անոնց ոգին հակոտնեան է արիականին: Արիական ոգին ճապէս հերոսական է եւ ասպետական, մինչ հրէականը հակահերոսական է եւ առեւտրական: Ուստի անհրաժեշտ է որ միւս ցեղերը իրենք զիրենք պաշտպանեն Հրեաներէն որոնք իրենց սեփական ցեղապաշտութիւնը կը գործադրեն եւ կը գործեն ուրիշներու ցեղապաշտութեան դէմ»:

Իբրեւ առաջին քայլ, իտալական կառավարութիւնը որոշեց արտաքսել ոչ-արիական հրապարակագիր մը, Տոքթ. Էտ. Ֆլայնշէրէտ, լեհ Հրեայ մը, որ հրէական հեռագրական գործակալութեան թղթակիցն է 14 տարիէ ի վեր: Ութ օր պայմանաժամ տրուած է արտաքսեալին, որ դեռ վերջերս Իտալական թագի խաչը ստացած էր:

**** Պապը կը շարունակէ իր քարոզները ցեղապաշտական մոլեռանդութեան դէմ, շեշտելով թէ «ծայրայեղ ազգայնականութիւնը խոտելի է, հակաքրիստոնէական եւ հակամարդկային»: Իտալական թերթերը չեն հրատարակեր Պապին արտասանած խօսքերը*

Թուրքերու նոր գաղթը Պալքաններէն

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ մօտերս պիտի սկսի Թուրքերու ներգաղթը Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն: Այս տարի Ռումանիայէն գալիք գաղթականներուն թիւը 12.000ի կը կը հասնի: Ռումանիա գացած է Թօզաթի երեսփոխան Պ. Նազըմ, ներկայ ըլլալու համար ներգաղթողներու կալուածներուն եւ հողերուն վաճառման գործողութեանց:

Միւս կողմէ բաւական յառաջացած են Պուլկարիայէն գաղթելիք Թուրքերուն կալուածներուն եւ հողերուն վաճառման մասին պուլկար կառավարութեան հետ կատարուած բանակցութիւնները: Շատ հաւանական է որ յս տարի Պուլկարիայէն ալ 10.000 հոգի գաղթեն:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎԻՇՏԻ ԵՒ ՑԱՍՈՒՄԻ ԵՐԳԻՉԻՆ

Մարսէյլ այցելողին համար անզիջելի է Ահարոնեանը տեսնելու ցանկութիւնը:

Ինծի ըսեր էին, սակայն, թէ «Լռութիւններ»ի մեծանուն հեղինակը խօսուն լռութիւն մըն է, այժմ, եւ ինք: Այցելութիւններ չընդունիր: Եւ թէ դժուար է իր հաւանութիւնը ստանալ:

Այսուհանդերձ, կ'ուզէի տեսնել զինքը: Անըմբռնելի, չարչարող բան մը կար գանկիս մէջ: Խօսքը՝ որ ջրվէժ էր իր քով, ի՞նչպէս կրնար այսքան անողոք կերպով լռած ըլլալ: Իր պատկերը յիշողութեանս մէջ կը մնար՝ 25 տարիներու առուերու անցեալէն: Զաւարեանի թաղումին էր: Զաւարեան, ընդհանուր պատմութեան մեր ուսուցիչը, իր մահուան օրը դասարան էր մտած քառորդ ժամուան յապաղումով եւ հեւ ի հեւ: Ու այդպէս ալ մեկնած: Ժամ մը վերջ կ'իմանայինք որ ինկեր ու անշնչացեր էր ճամբան..

Կը յիշեմ, դպրոցին վերնայարկի կիսատուներին մէջ, Գ. Մխիթարեանի, Հ. Քէօսէեանի, Մ. Տէյիրմէնճեանի եւ իմ լացը այդ գիշեր: Նոյն հեկեկանքով ալ գացեր էինք թաղման: Երրորդութեան եկեղեցիին մէջ, «Միմանոյին դագաղին վրայ, իր հրաժեշտի խօսքը պիտի ըսէր նաեւ Ահարոնեան: Պիտի տեսնէինք, ուրեմն, զայն, զոր կարդացեր էինք, տարիներ շարունակ, այնքան հզօր կերպով կախարդուած:

Ու հիմա, նոյն այդ Ահարոնեանը կանգնած էր մեր դէմ: Մենք,որ, այդ օրերուն, Դաշնակցութեան կապուած էինք պատանեկան հզօր խանդով մը, ունհնատացող Զաւարեանին տեղ մեր դէմ կը գտնէինք յայտնուող Ահարոնեանը, որ տարիներ շարունակ, հեքեաթային դէմքի մը պէս, յաճախած էր մեր երեւակայութեան, ու իր երեւակայութեամբը ընկերացած էր ,քայլ առ քայլ, մեր անուանի հերոսներուն, Իգտիրէն աղաղակած էր, Ժընեւէն ցասումի կանչեր արձակած, Նէմրութի կամ Սիփանի վրայ առասպելներ պատմած, «Մայրս հողեփոխած», «Արիւնոտ Թթխմոր»ին հանդէպ նողկանքը անեցուցած, եւ որ ,ինչպէս կ'ըսէր Վարուժան՝ «ծնած էր հայ վիշտէն ու այդ վիշտին չափ մեծ էր եղած»...

Յիշողութեանս մէջ կանգուն այդ պատկերը ի՞նչպէս նոյնացնէի այն պատկերին հետ, զոր նկարագրեր էին մեզի անողոք հարուածէն ի վեր:

Կը խոստովանիմ թէ Ահարոնեանը կրկին տեսնելու ցանկութեանս չափ ուժեղ էր նաեւ մտքիս մէջ նախկինը պահելու տենչանքս:

Այսուհանդերձ, բժ. Ց. Սիմբրհիարեանին թէ կ'ուզէի այցելել իրեն:

×

Գամոնը իր անունը արդարացնող դիպեցկութիւն մը ունի: Բայց ու բնակչութիւն կը կենակցին հոն: Ու խանութութիւն մը, «Թաւշայ», զայն կը զանազանէ Մարսէյլի միւս արուարձաններէն

Բժ. Սիմբրհիարեանի հետ կանգ կ'առնենք գլան մը առջեւ: Առաջ կ'անցնի բժիշկը եւ կը մտնենք ներս: Քանի մը աստիճան ու տպաւորիչ նախամուտն իր տան: Մեզ կը դիմաւորէ տիկին մը որ ազնուական դրօշմ մը ունի իր դէմքին: Կը զգամ՝ առաջին րոպէէն իսկ՝ թէ իր ժպիտին ներքեւ խորունկ ցաւ մը կ'ապրի: Կը ծանօթանանք: Տիկին Ահարոնեանն է:

— Հաճեցէք նստիլ, կ'ըսէ, մի քանի րոպէ ...

Ու ահա սուլոց մը կը լսուի սենեակէն, որուն դուռը կիսով բաց է: Կը նայիմ բժիշկին: Կը ժպտի: Գացեր էի կենդանի լռութիւն մը տեսնելու կանխատրամադրութեամբ, ու կը լսեմ, ահա, շրթներուն մէջէն երգող երգիչը:

Երգը, — ի՞նչքան անբաժան պէտք է եղած ըլլայ իր հոգիէն: Երգը՝ Մասիսի ամպածրար կատարը գրկող մեր հայրենի քամիներուն, որոնք իր օրօրը եղան: Սուլումը կը շարունակուի:

— Ինխանեանն է եկեր,— կը լսեմ Տիկին Ահարոնեանի ձայնը:

Ու դրանը մէջ, կոթնած իր գաւազանին, կը յայտնուի ինք: Կը նայի՝ ամբողջ ուշքը աչքերուն մէջ: Կը մօտենամ: Ձեռք կուտամ: Կը սեղմէ ժպտուն, ու մինչ կը մօտեցնենք զինքը իր աթոռին, կը նայի կրկին ու, մինչ ժպտուն, «Ինխանեան» կ'արտասանէ՝ նախ վանկ առ վանկ, ու յետոյ երեք անգամ կը կրկնէ, սահուն:

Կը կռահեմ որ բառերու յաջող ու հնչեղ արտասանումը տենչանք մը դարձեր է իրեն համար: Կ'ուզէ ըսել թէ կը խօսի: Թէ՝ Մեսրոպեան չքնաղ բարբառը դեռ կենդանի է իր շրթներուն վրայ: Բայց, նաեւ կը տառապի, երբ նոյն այդ բառերը,— որոնք,շուրջ կէս դար, հեղեղ դարձեր էին իր շրթներուն վրայ,— խոյս կուտան ու կը դաւաճանեն իրեն յաճախ:

Այդ պարագային, իր պայծառ դէմքը կ'ամպոտի, ձեռքը կը բարձրացնէ, տեսողութիւնը կը թախծոտի եւ դառնութեամբ մը՝

— Չեղա՛ւ ... չեղա՛ւ ... չեմ խմանում,— կը կրկնէ գլխահակ ...

Կը ծխենք: Կ'ուզէ ծխել նաեւ ինք: Տրամադրուած է, ինչ որ կը քաջալերէ զիս ու կը շարունակեմ խօսիլ իրեն հետ: Մանաւանդ որ կը հասկնայ լաւ լաւ եւ նոյն իսկ հարցումներ կ'ընէ կամ քանի մը բառերով իր կարծիքը կուտայ:

— Ի՞նչ կայ ... ի՞նչ եղաւ, կը ձայնէ յանկարծ:

Տիկին Ահարոնեան եւ բժ. Սիմբրհիարեան կը դիւրացնեն իր ու իմ խօսակցութիւնը: Կ'ըսեն թէ տեղեկութիւններ կ'ուզէ: Կուտամ իրեն լուրեր: Երբեմն կը գոհանայ: Ու երբեմն, լաւ բայց հասկնալի ,կը յայտնէ թէ զինք չեն հետաքրքրեր աշխարհի մնացեալ բաները:

Ու, յանկարծ, կը բարձրացնէ ձեռքը, ցոյց կուտայ հեռուն, շա՜տ հեռուն, եւ այս անգամ աւելի մեծ հետաքրքրութեամբ:

— Ի՞նչպէս ... ի՞նչպէս .. կը կրկնէ .

— Պուլկարիա՞, հարց կուտամ իրեն.

— Ո՛չ:

— Ռուսիա՞:

— Ոչ (ձեռքը կրկին կ'երկարէ՝ դէպի հարաւ):

Հայաստա՞ն:

— Այո՛ ... այո՛ ... Հա ... յաստան, Հայաստան,.. կը կրկնէ այնքան ներքնաբուխ հրճուանքով, որքան չէ արտասանած, ապահովաբար, գիտունը իր «Էվրէքա»ն...:

— Հայաստանը լաւ է, շատ լաւ:Նոր աւաններ կը շինուին: Համալսարան կայ, բանակ: Բոլշեւիկները կը զարգացնեն ու կը բարեզարդեն երկիրը, կ'ըսեմ՝ ուրախութիւն առթելու ցանկութեամբ:

Կը նայի ուղիղ աչքերուս: Եւ, յայտնապէս թերահաւատ,

— Չէ՛... չեղաւ, կ'ըսէ, էդպէս չէ ...

Այդ րոպէին Տիկին Ահարոնեան եւ բժիշկը կը խօսին, մեղմաձայն, կաթողիկոսի ապանութեան մասին: Կը լսէ,— որովհետեւ բզզիւնն իսկ լսելի է իրեն համար,— եւ, դառնալով անոնց,

— Կաթողիկոս ... ի՞նչ, կը հարցնէ հետաքրքրուած:

— Հոն է, կ'ըսեմ պատօրանքով, էջմիածին, լաւ լուրեր կուգան իր մասին, կը ճանչնա՞ք, չէ՞:

— Այո, կը ձայնէ ինքնավստահ:

Կը յիշեցնեմ Մուրատբէգեանի այցելութիւնը՝ Քաջազնունիի հետ՝ գաւաթները, Հանրապետութեան շրջանին: Ժպիտ մը կ'ունենայ՝ կրկնելով Քաջազնունիի անունը: Կը յիշէ այդ բոլորը, ու կրկին ինք է որ հարց կուտայ՝ թեւը շարժելով եւ հեռուն ցոյց տալով: Թուրքիոյ մասին տեղեկութիւններ կ'ուզէ: Կը յիշէ Իսմէթը՝ երբ անկման լուրը կուտամ:

Դեռ բաւարարուած չէ, սակայն: Իր միտքը կը չարչարէ բան մը: Վայրերու անուններ կ'ուզէ: Կուտանք կարգով: Ի վերջոյ՝

— Վա՞նը, կ'ըսեմ:

— Այս ... Վա՛ն ... Վա՛ն,— կը կրկնէ խորունկ հառաչքով

— Կարի՞ն:

Նոյն ձեւով կ'արտասանէ նաեւ «Կարին»ը: Կ'ըսեմ թէ դեռ ամայի կը մնան, թէ՝ վերջերս Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ յարաբերութիւնները զգալի կերպով թուլցած են ու նոյն իսկ ցրտութիւն մը կայ իրենց միջեւ:

— Այո՞,— կը հարցնէ՝ աչքերուն մէջ ուրախութիւն մը ցոլացնելով, լա՛ւ, էդ լաւ ... էդ շատ լաւ է ...

Ճաշի պահն է: Կ'ուզենք մեկնիլ: Կը դժգոհի: Կը խոստանամ կրկին այցելել: Կ'ուզէ ճշդել օր ու ժամ: Ոտքի կ'ելլէ եւ կ'ուղարկէ մեզ:

Մեր երկրորդ այցելութեան նոյն պայծառ ու գիտակից վիճակն է: Մասամբ յաղթուած թէեւ: Երաժշտութիւն է լսեր ու խովեր: Նախասիրած եղանակներ ու երգեր ունի: Բայց, խորապէս կը յուզուի, կ'ըսէ Տիկին Ահարոնեան, երբ հայրենի երգեր կը լսէ:

Երրորդ այցելութիւնս ուշացեր էր: Հազիւ ներս մտած՝ իր դժգոհանքը յայտնեց: Ըսի թէ Նիս էի: Յետոյ անցայ Մոնփելիէ:

— Մոնփելիէի մէջ թէեւ քիչ, բայց խմորով լաւ տղաք գտայ: Խանդավառ են ու նուիրաբերող: Նոր խումբ մըն ալ կազմեցինք այնտեղ:

— Էդպէ՞ս ... լաւ ... պրաւօ,— ուրախացաւ:

Յետոյ խօսեցանք Պուլկարիոյ մասին: Յիշեց հին Մակեդոնացի ու պուլկար մարտիկներ: Անունը տուաւ Ռուշինկոյին այժմու պուլկար գեսպանին: Յիշեց Լէվսքին, Սարաֆովը... Տեղեկութիւններ ուզեց: Ու ամէն անգամ որ անուններ կը թուէի, յստակօրէն կը յիշէր ու կը կրկնէր զանոնք: Որոշ կերպով կը մնան իր յիշողութեան մէջ դէպքեր՝ կապուած այս կամ այն անձին հետ: Հարցուց փրոֆ. Տոսոմեանցի մասին: Ըսի թէ յաճախ կը տեսնէի զայն Սոֆիա կամ Ֆիլիպէ: Վէնիզէլոս, Քլէմանսօ,— այս բոլորը թարմ են իր ասքին մէջ: Մանաւանդ Րաֆֆին,— ի՜նչ խոր հրճուանքով կրկնեց այդ անունը ... Անգամ մը, յանկարծ ,կարդացեր էր այդ բառը գիրքի մը ճակատը ..

Կատակը պակաս չեղաւ, անշուշտ, մեր հանդիպումներու ընթացքին: Ու ժպիտը գրեթէ երբեք չպակսեցաւ դէմքին վրայ.

Վերջին այցելութեանս լուսանկարուեցանք խմբովին: Ջերմ մթնոլորտ ստեղծուեցաւ: Մեզ ընկերացած էր նաեւ ընկ. Ց. Գապիկեան: Հաճոյքով ուզեց մեզ հետ լուսանկարուիլ զանազան դիրքերով: Եւ, ամէն անգամ որ ընկ. Աստուր իր գործիքը կը գետեղէր, անտրտունջ կը սպասէր:

Յետոյ իջանք բակ, թեւս առած իրեն: Լուսանկարուեցանք նաեւ հոն: Իր ննջելու ժամն էր, բայց մտքի պայծառութիւնը կը պահէր:

Ուզեցինք հրաժեշտ առնել, աւելի չնեղելու համար:

— Աշնան կրկին պիտի գայ, աւելցուց ընկ. Գապիկեան:

— Յետո՞յ:

— Պուլկարիա:

— Էդ չեղաւ ... հոս ... միշտ հոս:

Ու մեկնեցանք՝ փակուող դրան ետին ձգելով փառքերէն մէկը՝ մեր յեղափոխական ու գրական յիսնամեակին:

Իրմէ հնուց թէեւ, բայց իր «Արտասուքի ճակատը», որ տակաւին ոչ մէկ կնճիռ ունի, յիշողութեանս մէջ է՝ յստակ ու սուրբ: Իր դէմքը պայծառ է, զուարթ եւ երիտասարդ: Ոչ տարիները եւ ոչ ալ ցաւը կրցեր են խորշոմ դնել հոն: Աչքերուն մէջ գիտակցութիւնը կը կայծկլտայ: Ու ինչ որ կը պակսի իրեն՝ բառերու յիշողութիւնն է: Զանոնք արտայայտելու յիշողութիւնը, վասնզի ինչ որ ըսուի կ'ըմբռնէ: Կը խորհիմ թէ խօսակցութիւններու առնն անցեալ դէպքերու եւ իրեն ծանօթ անձերու մասին անդրադարձումներ իրեն պիտի պատճառեն մտաւոր հաճելի գրգռում մը եւ թերեւս նաեւ թարմացում մը իր յիշողութեան, զոր երբեք կորսնցուցած չէ: Իր դժբախտութեան մէջ մեծ բարեբախտութիւն մըն է, անշուշտ, այն սրտագին հոգածութիւնը զոր կը տածէ Տիկին Ահարոնեան: Անվերապահ ու յարատեւ կերպով կը հսկէ նաեւ բժ. Սիմբրհիարեան.

Փրոֆ. Բաժէ, Ահարոնեանը խնամողը, այս տարի զայն գտած է աւելի լաւ: Յանձնարարած է Մարսէյլի մօտ տեղ մը տանիլ՝ օդափոխութեան ընթացքին, բայց ոչ ջերմուկները: Ու թելադրած է զգուշանալ յոգնեցնելէ:

ԿԱՐՕ

«ՏԷՐ, ԿԵՑՈ ԴՈՒ ԶՀԱՅՍ»

Երգերն ալ կը գաղթեն եւ ո՛րքան դիւրութեամբ:

Երբ 19րդ դարուն, գերմանացի Կրիմ եղբայրներու հետազօտութիւններուն շնորհիւ, ժողովրդական ստեղծագործութիւնները, երգ, բանաստեղծութիւն ու պար, կը դառնան գիտական ուսումնասիրութեան նիւթ, երեւան կուգայ ժողովրդական երգի այս նկարագիրը, երգը կը գաղթէ արտակարգ դիւրութեամբ:

Կոմիտաս վարդապետ որ ուսումնասիրեց ժողովրդական երգը իր այլազան ձեւերով, շեշտած է երգին այս նկարագիրը իր դասախօսութիւններուն եւ յօդուածներուն մէջ:

Երգը կը թռչի թեթեւ թեւերով գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք, երկիրէ երկիր, հանգչելու համար հիւրընկալ ու բարի երգիչներու տակ:

Երգը կը գաղթէ:

Այս խորհրդածութիւններն ունեցայ, երբ Փարիզը կ'եռար օտարազգի հիւրերու ներկայութեամբ ու առաւօտէն մինչեւ իրիկուն կը հնչէր Անգլիոյ ազգ. օրհներգը, Տէ՛ր, կեցո (պահեա) զԱրքայն:

Որովհետեւ գաղթական մըն է այս երգն ալ, ծագումով ֆրանսացի:

1686: Հիւանդ է Ֆրանսացիներու Արեւ-Արքան, Լուդովիկոս ԺԴ.: Սընարին վերեւ կը հակէ իր սիրուհիներուն վերջինը, Տիկին տը Մէնթընօն որուն հետ օրինաւորապէս ամուսնացած էր թագուհիին մահէն յետոյ, 1684ին:

Գրագիտուհի մըն էր Տիկին տը Մէնթընօն, որ շատ կը հետաքրքրուէր աղջկանց դաստիարակութեամբ: Թագաւորին հաւանութեամբ հիմնած էր Սէն-Սիրի կրթարանը ազնուական — կարօտ օրիորդներու համար:

Ապաքինումէն վերջ, վարձատրելու համար Տիկին տը Մէնթընօնի անձնուէր հոգածութիւնը, թագաւորը իր առաջին այցելութիւնը կ'ընէ Սէն-Սիրի օրիորդներուն, ընկերակցութեամբ բանաստեղծներու, արուեստագէտներու եւ օտար պատուիրակներու:

Այդ հանդիսաւոր առիթով, վարժարանի տնօրէնուհին, Տիկին տը Պրինօն կը յօրինէ բանաստեղծութիւն մը, Տէ՛ր կեցո՛ զԱրքայն (Dieu, sauve le Roi), որուն եղանակն ալ կը շինէ արքունի երգահան Lulli:

Ծագումով Իտալացի էր այս երաժշտագէտը, բայց տասն եւ մէկ տարեկանին կը հաստատուի Փարիզ, ուր ֆրանսացի վարպետներու քով կ'ուսանի ֆրանսական դասական երաժշտութիւնը ու կը դառնայ անոր վարպետներէն մէկը:

Երբ այդ ծաղկատի բերաններէն առաջին անգամ կը հնչէ արքայական օրհներգը, թարմ ու երկիւղած մթնոլորտի մը մէջ, խոր ու վսեմ տպաւորութիւնով մը կը համակուին բոլոր ունկնդիրները: Կարծես թէ քերովբէներ իջած էին երկինքէն, Արեւ-Արքային փառքը երգելու:

Անգլիացի պատուիրակները կը շնորհաւորեն Սէն-Սիրի օրիորդները, իրենց գեղեցիկ երգեցողութեան համար:

Ու անոնց հետ երգն ալ կը գաղթէ Անգլիա, ուր կ'երգուի բերնէ բերան ու կը դառնայ անգլիական քաղաքացի:

1740ին անգլիացի բանաստեղծ ու երգահան Հէնրի Քէրի յաղթական տօնի մը առիթով հանդիսաւորապէս կ'երգէ Տէ՛ր, կեցո՛ զԱրքայն, բայց անգլիական թարգմանութիւնով, God, save the king: Գտնուած էր ազգային պաշտօնական օրհներգը որ այնուհետեւ պիտի հնչէ Անգլիոյ եւ գաղութներու մէջ, մինչեւ Հնդկաստան.

Շատ հաւանական է որ 19րդ դարուն ,կիպրը, հնդկահայ բանաստեղծ ու վիպասան Մեսրոպ Թաղիադեան... ազգային երգի ունկնդրութեան պահուն յղացաւ Հայ ժողովրդ... օրհներգութիւնը, Տէ՛ր կեցո՛ զՀայս, որ պիտի դառնար խորհրդ... նշան մը, ազգապահպանման խոր... դանշանը:

Անխուսափելի ու բնական է երգի գաղթը: Գարտադիր է ժողովրդական գաղթը, քաղաքական դէպքեր... կամ բնական աղէտներու հետեւանքով: Անոնք կ'երթան նոր աւաններ, տարիներու եւ դարերու ընթացքին տակաւ առ տակաւ կը կորսնց... նեն իրենց ազգային նկարագիրը ու... դառնան նոր հայրենիքներու նոր ք... ղաքացիները:

Զեան այսօր Լեհաստանի, Հունգարիոյ, Ռումանիոյ հին, հին Հայեր... կենանցմէ իբրեւ յիշատակ կը մնան միայն տապանաքարեր, հայերէն ա... ձանագրութիւններով:

Սեւ ճակատագիրը Հայրենադարձ... Հայերուն:

Ու այս պատճառով, աւելի նուիրական է մեր ազգային օրհներգը, Տէ՛ր կեցո՛, դու զՀայս:

Ու մինչ դուրսը, մեծ քաղաքը... շողշողայ նոր հարսի մը պէս, ... հանդիսաւոր պերճանքով զարդարուած ու այդ հարսանեկան մթնոլորտին... ընդառաջ կը հնչէ անգլիական ազգ... յին օրհներգը, ես երկիւղածօրէն կ'ե... կեմ իբրեւ վսեմ շարական՝ Հայրեն... դուրկ Հայուն ազգային օրհներգ... թիւնը, Տէ՛ր, կեցո՛, դու զՀայս.

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

«ԱՍՏՈՒԱԾ ՊԱՀԷ ԹԱԳԱՒՈՐԸ»

Այս երգին ծագումը գտնելու համար երկար պրպտումներ կատարուած են, մինչ ապարդիւն:

Ըստ Լառուսի.— Երբ Լուդովիկոս ԺԴ. հիւանդ էր, Տիկին տը Պրինօն երգ մը յօրինեց եւ [illegible]: Լիւլլի եղանակ մը գտաւ այդ երգին, ներշնչուելով անգլիական եղանակէ մը, զոր վերջէն փոխ առին Անգլիացիները: Բայց, ինչպէս Լառուս կը գրէ, Անգլիացիները արհամարհանքով կը մերժեն այս Ֆրանսական կարծիքը: Բրիտանական Հանրագիտարանը եւս, խօսելով անգլիական ազգային երգին մասին, կ'ըսէ թէ դժուար է գտնել ծագումը: Ըստ անոնց Անգլիոյ ազգ. երգին հեղինակն է Հէնրի Քէրի (ԺԸ. դար), որ զայն յօրինած է 1740ին: Բառերն ու եղանակը հրատարակուած են առաջին անգամ 1745 Հոկտեմբերին Gentlman's Magazineի մէջ: Եւ սակայն կը հաստատուի որ ազգ. երգին եղանակը եւ բառերը գոյութիւն ունէին 1740 թուականէն առաջ, անշուշտ տարբեր փոփոխակներով: Այսպէս կը յիշուի Ճոն Պուլի երգը (1619), եւ սկովտիական երգը Փըրսէլի հեղինակութեան:

1901ին հրապարակ նետուեցաւ նոր անուն մը, Ճէյմս Օսվալտ, Սկովտիացի, որ Լոնտոն հաստատուած էր 1742ին եւ Ճորճ Գ.ի պալատական երաժիշտ անուանուած:

Այսպէս կամ այնպէս, «Աստուած պահէ թագաւորը» սիրած եւ... թարգմանուած են նաեւ այլ երկիրներ ... Անգլիոյ ազգ. այդ երգին եղանակով կ'երգուէր Գերմանիոյ ազգ. երգը Heil dir im Siegeskrauz, յաւելուածէն «Տէօյչլանտ իւպէր ալլէս»ին ազգ. երգ ընդունուելէ: Դանիմարքա ալ կ'երգէ այս եղանակով, ինչպէս Զուիցերիա, թէեւ տարբեր բառերով,— Ruftdu, mein Vaterland:

ԱՀԱՐՈՆ՝ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԵՒ ՏԱՂԱՉԱՓ

Առանց այլեւայլի, փութանք ըսել, թէ Ահարոնի «Մագաղաթներ»ը կը շարունակեն հաւասար ուժգնութեամբ բանաստեղծն ու միանգամայն տաղաչափը: Իսկապէս ամուր թուղթէ բեռ մը՝ որ կը տոկայ քերթողական հրավառ խանդին եւ տաղաչափական իմաստուն, դժուարահաճ տրամադրութիւններուն: Ահարոն կ'երգէ երկնելով — այս բացատրութիւնը միայն կրնայ գոհացնել Հատորին ընթերցումէն իմ մէջս արթնցած հետաքրքրութիւնը: Կ'երգէ իբրեւ բանաստեղծ, իր յուզումներուն, ամենադժի զգացումներուն յորդելովը, բայց միեւնոյն ատեն աշխատցնելով միտքը կամ, լաւ եւս, երգին հետ, սիրտին հետ անբաժան կ'ընթանայ միտքն ալ ոչ այնքան հեռակայ տարբերութեամբ, գրեթէ ձայնին եւ լոյսին անմիջական միջոցովը: Լոյսը կը փայլատակէ, եւ խոշ ինչ, ահա ձայնը կը հասնի ահեղ ու միահետ: Ահա թէ ինչու ըսի՝ կ'երգէ երկնելով: Ընդարձակ Հատորին պրպտումով ընթերցումը անխուսափելի կ'ընէ այս տպաւորութիւնը, զոր կը փափաքիմ պարզել:

Մէկ քամակի վրայ երկու տեսակ բեռ — բանաստեղծութիւն եւ տաղաչափութիւն, երեւութապէս զիրար վանող, բայց էապէս միեւնոյն ծառին պտուղը, հիւթը, չըմբելու համար արմատը:

Շատ կայ բանաստեղծ առանց տաղաչափի: Շատ կայ տաղաչափ առանց բանաստեղծի: Երկուքը իրար լրացնելու [illegible] անոնց մէջ: Բանաստեղծին ամբողջութիւնը կը կայանայ տաղաչափին ներկայութեան մէջ: «Եւ բանաստեղծ դժուարաւ կրնամ կոչուիլ առանց ներդաշնակութեան»: Երբ զգացումը բանաստեղծութիւնն է, զայն զգալի, իրական ընող ալ ներդաշնակութիւնն է, որ կը մարմնաւորուի ձախերուն, վանկերուն, շեշտերուն զուգակցութեամբ: Ահա ինչ որ Միլտոն կը բացայայտէ մէկ տողի մէջ — Այն ատեն միայն իմաստներ ու զգացումներ կը յորդին իմ մէջ, երբ անոնց կ'ընկերանան «ներդաշնաւոր ձայները», ուրիշ բառով՝ ներդաշնակութիւնը:

Սուրբ Հատորին մէջ, գրեթէ ամէն կողմ, ձեռք ձեռքի տուած կը պարեն բանաստեղծն ու տաղաչափը: Մովսէսը Սինայի վրայ Եհովան կը թողէ՝ լերան ստորոտէն քաղելով Ահարոնի ձայնը, նուագը, ներդաշնակութիւնը: Այսպէս երկու եղբայր՝ Ամենակալին առջեւ, եւ այդ եղբայրութիւնը միացած Ահարոնին մէջ իբրեւ բանաստեղծ եւ տաղաչափ:

Իրական կամ արուեստական արժէքով հետզհետէ կ'աճին մեր մէջ բանաստեղծներ եւ տաղաչափներ, առանձին մարզի մէջ փորձարկելով եւ ցուցադրելով իրենց խանդը: Ահարոն ահա մեծ փորձը կ'ընէ, ճշմարիտ քերթողի յատկանշական երկու առաքինութիւնները — խանդ եւ արուեստ — տարրացնելով իր Մագաղաթներուն մէջ: Կարդացէք — բոլոր կտորները, անոնց ալ կտորտանքները իրարու կը յաջորդեն տեսակ մը կախարդութեամբ, կարծես քու առջեւդ ինկած են բանաստեղծին բառերը, ու դուն զանոնք չես կարդար, գոց կ'ըսես: Այնքան բարեպաշտօրէն զիրար գտած ընդգրկած են զգացումն ու արուեստը: Չէ՞ որ արդէն Բանաստեղծութիւնը գեղարուեստ է: Չէ՞ որ արդէն բանաստեղծութիւնը ձայնաւոր նկարչութիւն է, ինչպէս նկարչութիւնը՝ լուռ բանաստեղծութիւն: Այս սահմանումէն աւելի ի՞նչ կը պահանջէք, մէկ անձի վրայ ողջունելու համար բանաստեղծն ու տաղաչափը, ինչպէս ես հիմա կը համարձակիմ ընել:

Կ'ըսեմ ահա մեր նոր սերունդին,մեծէն մինչեւ պզտիկը ուղղուելով.— Աչքերնիդ չըլլանին, ինչպէս հիմա, այս սպառումի շրջանին, ո՞ր բանաստեղծներէն աւելի հաճոյք կը զգայ, որո՞նք զինքը կը հրահրեն աւելի: — Ապահովաբար անոնք որ զգացումը կուտան յարակից «նուագաւոր» ձայնով, ինչ որ նոյնն է ըսել՝ անոնք որ հաւասար չափով կը խօսին, միանգամայն կը գրեն: Չէ՞ որ ամէնէն մեծ բանաստեղծութիւնը ստեղծագործութիւնն է — աշխարհներ, ամենուրեք տիեզերքին մէջ, որ կայծկլտուած են խորքով — զգացումով — եւ կը թաւալին, անտես կը գլորին — ներդաշնակութեան շարժումով: Թռչունին զգացումը չենք գիտեր, այլ ձայնը — ներդաշնակութիւնը — տաղաչափութիւնը կը հմայէ մեզ, ինչպէս կ'ըսէ դարձեալ անմահանունն Միլտոն, իր այս անմոռանալի դասը քաղելով Հոմերոսէն, Վիրգիլիոսէն, դասական աշխարհին Պառնասսէն:

Ի՞նչ անոյշ ձայներ կը գլգլան յաճախ արտասահմանի հայ թերթերուն մէջ, մեղմիկ ջուրերու նման, որոնք երկիրին ամէնէն մաքուր ընդերքէն կը հոսին, ինչպէս զգացումները այս հալածական ժողովուրդին խորքէն: Իբրեւ բանաստեղծութիւն, իբրեւ խանդ, իբրեւ հուր, նուիրական ու պաշտելի, բայց «նուագաւոր ձայնը», շեշտը, հատածը, կրակին ճարճատիւնը, խանդին բոցը, ստեղծագործութեան հմայքը կը պակսի յաճախ: Կը տեսնես իմաստ, այո, որ փոթորիկ կը բերէ, բայց ոչ յարակից սարսուռով: Որոտումը խենդ բան մը կ'ըլլայ առանց իր ձայնին, արձագանգին մեղմ կամ ահեղ թաւալումներուն, կրակին ծուխը՝ իր սեւ, կապոյտ, կանանչ գալարներէն մերկացուած՝ անհրապոյր կ'ընէ զինքը ստեղծողին — կրակին — գոյութիւնը, կամ նիւթ միայն կ'ընէ զայն առանց հոգիի — ոգիի.

Կը կարդանք գեղեցիկ քերթուածներ, իմա՛ստ, իմաստ, իմա՛ստ, որ կը կորսուի անձայն կամ բազմաձայն ամայութեան մը մէջ: Ծանէն կը փաղես որ կապես զայն յաջորդին, որ նոյնքան ազուոր իմաստ մըն է, բայց հնար չէ, կապելու տեղ չէ մնացած, եւ երբ կը փնտռես միջոցը, ոչ միայն առաջին իմաստը կը մոռնաս, այլ երկրորդին ալ հմայքը կը կորսուի, քանի որ անոր ծնունդ տուող առաջինը այնքան անխառնակ կորաւ:

Ահա թէ ինչպէս տաղաչափութեան պակասը կամ անոր հանդէպ բանաստեղծին անտարբերութիւնը պատճառ կը դառնայ որ քերթուածի խանդավառ ընթերցողը անգամ պարզ սրտակին կարօտը քաշէ, մոմով խնկով վնտռէ Նարեկացիին «Մեղեդիները»:

Այդ պակասին, այդ անտարբերութեան մեծ հարուած մը կուտայ Ահարոնին Հատորը, որ կ'երգէ երկնելով, առաջին էջէն ցվերջ: Այս պատճառաւ պէտք է փնտռուին այդ Մագաղաթները, ինչպէս փնտռուեցաւ ու գտնուեցաւ մագաղաթներուն մայրը՝ պապիրոսը — թուղթը, առանց որուն մարդ պիտի պարտաւորուէր իբրեւ Արուեստ եւ իբրեւ Բանաստեղծութիւն ակնածող կարդալ Թռչունին ճռուողիւնը միայն: Այսպէս, բանաստեղծութիւնը ներշնչում չէ միայն, այլ նաեւ պատկեր, արուեստ, դրօշմ, որոնք ձեւի ու ոճի կը կարօտին՝ ի-

ՃԱՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԺԱՄԱՑՈՅՑ

Վերջերս շատ խօսուեցաւ ճառախօսներու շատախօսութեան մասին։ Յաճախ հանդէսներ, յոբելեաններ, ճաշասեղաններ կը սարքուին, հինգ վեց ճառախօսութիւններով, իւրաքանչիւրը կը մրցի միւսներուն հետ.. շատախօսութեամբ։

Վերջին անգամ, երբ Իտալիա գացած էի, այնտեղ ոմանք ըսին թէ՝ Մուսոլինի Փաշական բեմախօսներուն արգիլած է երկար խօսիլ։ Անոնց պայմանաժամ տրուած է տասը-տասնըհինգ վայրկեան։ Պատուական որոշում, մեղք որ Մուսոլինի մըն ալ մենք չունինք։

Մեր հանդէսներու կազմակերպիչները լաւ կ'ընեն եթէ իւրաքանչիւր ճառախօսի վայրկեանները որոշեն ու խօսած ատեն առջեւը զետեղեն ժամացոյց մը որ ժամանակը լրանալուն՝ ահագին աղմուկով հնչէ... խայտառակելով բեմախօսը։ Յայտարարելով՝ եթէ տակաւին ըսելիքը վերջացուցած չէ։

Ու բեմբասացները ծայրին զուռում գոչումը արգիլելու համար պիտի ստիպուին կարճ ու կտրուկ ըլլալ եւ ժամանակէն քանի մը վայրկեան առաջ աւարտել իրենց խօսքը ու անմիջապէս զարթուցիչին սլաքը տեղափոխել որ չհնչէ։

Պէտք է համոզուին մեր խօսողները որ տաղտկացուցիչ են երբ կը շատաբանեն, եւ կը սիրուին, ինչպէս նաեւ կ'օրհնուին երբ կարճ կը կապեն։ Մանաւանդ կարգ մը նիւթերու վրայ խօսողները...։ Նիւթեր՝ տարիներէ ի վեր հազար անգամ բռնուած, խօսուած, գրուած, կրկնուած, ծամծմուած։ Խօսողները պէտք է ըլլան ժամակից, ժամացուցակից եւ ժամանակակից։

Ճառախօս եւ ժամացոյց պարտին սիրով ձեռքին երկու պատմութիւն։

Պատերազմի ընթացքին, անգլիացի պետական բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը պալքանեան երկիր մը կ'երթայ շարք մը բանախօսութիւններ ընելու։ Իր առաջին ճառախօսութեան՝ շքեղ սրահի մը մէջ, շրջապատուած տեղացի պետական անձերէ, Անգլիացին սկսած է խօսիլ, սեղանին վրայ դնելէ վերջ իր ոսկի ժամացոյցը։ Բանախօսը հետզհետէ կը տաքնայ, կը սկսի բեմին վրայ քալել, գոռալ, ձեռքի շիշը թափել, հոսիլ ու յորդիլ։ Անգլիացին մերթ կ'որոտայ, մերթ կը փափսայ, կը յուզուի, կը սրտմտի։ Ու կը վերջացնէ՝ որոտընդոստ ծափահարութիւններու մէջ։ Շնորհաւորութիւններ, ձեռքի սեղմումներ։ Անգլիացին կը տեսնէ որ սեղանին վրայէն թռած է, իր ժամացոյցը։ Կը հարցնէ քովը գտնուող պետական մարդու մը.

— Սեղանին վրայ դրած էի ժամացոյցս ու չկայ...

Միւսը կը պատասխանէ.

— Գիտեմ։ Մեր Բ. զօրավարը ամէն անգամ որ օտար նշանաւոր բանախօսի մը տաղանդին հանդիպի՝ մոլութիւնը ունի յիշատակ մը վերցնելու։ Ձեր հռետորական հանճարին մեծապէս հիանալով՝ գրպանեց ձեր ոսկի ժամացոյցը։

— Ատիկա թէեւ մեծ պատիւ մըն է ինծի համար, սակայն, կը նախընտրեմ ուրիշ յիշատակ մը թողուլ իրեն, որովհետեւ այդ ժամացոյցս որ թէեւ ոսկի է եւ քարերով պճնուած, իր արժէքին համար չէ որ կը փափաքիմ քովս ունենալ, այլ հօրենական ժառանգ մը ըլլալուն համար. Ուստի կը խնդրեմ որ բարի ըլլաք ուղել իմ ժամացոյցս։

— Ատիկա անկարելի է եւ նոյնիսկ կրնայ դիւանագիտական յարաբերութեանց խզում պատճառել։ Այսուհանդերձ անհոգ եղէք, ես տասը վայրկեանէն ժամացոյցը ձեզի կը վերադարձնեմ։

Անգլիացի պետական անձը, տեղացի պետական անձերու եւ զինուորականներու հետ կ'ուղղուի սրահը, ուր կը կատարուին հիւրասիրութիւններ։

Հազիւ տասը վայրկեան անցած, յիշեալ անձը կը վերադառնայ, կը մօտենայ Անգլիացիին ու ձեռքին մէջ բան մը սահեցնելով, կ'ըսէ ցած ձայնով.

— Ահաւասիկ ձեր ժամացոյցը։

— Ի՞նչ ըսելով ուզեցիք։

- Բան մը չըսի։

— Ի՞նչպէս առիք ուրեմն...

— Առանց զգացնելու...

— Կը խոնարհիմ ձեր ազգային անմրցելի յատկութեանց առջեւ։

Պատմութիւն երկրորդ։ Դարձեալ ժամացոյց եւ ճառախօս։

Յեղափոխական կուսակցութեան մը մէկ ճառախօսը, պատուական քաղաքի մը մէջ, շրջապատուած կոմիտէի անդամներով, կը սկսի խօսքը ժողովուրդին, նախապէս ժամացոյցը բեմասեղանին վրայ դնելով։

Կը խօսի յաջողութեամբ եւ կը թողու հզօր տպաւորութիւն։

Աւարտէն վերջ, կը տեսնէ որ իր ժամացոյցը չկայ։ Մէկ երկու հոգիի հարցնելէ վերջ՝ կը հրաժարի փնտռելէ։ Կոմիտէի անդամները իրենց ճառախօս ընկերը կ'առաջնորդեն սրճարան մը։ Այնտեղ մէկը կը մօտենայ ճառախօսին ու կ'ըսէ ցած ձայնով։

— Կը շնորհաւորեմ ձեր ճառը։ Ես [illegible] հակառակ իմ ծանծաղ, ճապաղ ճառերու։ Երբ սկսաք խօսիլ, ձեզմէ վրէժ լուծելու համար գրպանեցի ձեր ժամացոյցը. Սխալած էի սակայն։ Խօսեցաք լաւ ու ամփոփ եւ ճիշդ ատոր համար, ահաւասիկ, ընկեր, կը վերադարձնեմ ձեր ժամացոյցը.

Հիմակ, խօսքս ձեզի է, ունկնդիրներ ճառախօսութեանց։

Կ'առաջարկեմ որ ասկից վերջ դուք ալ միջոցի մը դիմէք։ Երբեք չեմ առաջարկեր ճառախօսներուն ժամացոյցը գողնալ։ Արդէն մեր ճառախօսներէն շատերը ժամացոյց ալ չունին։ Ու թերեւս ճիշդ այդ է պատճառը իրենց երկարաբանութեան։

Ես կ'առաջարկեմ ուրիշ բան։ Երբ կը տեսնէք որ ճառախօս մը սկսած է Այնշթայնի պէս մտածել, «ժամանակ գոյութիւն չունի»։ Երբ մանաւանդ Այնշթայնեան այդ մտածումը սկսած է գործադրել՝ ժամերով իր սեղանին առջեւ արգելելով ձեր հեռաւոր համբերութիւնը, այն ժամանակ, սիրելի եւ նահատակ ունկնդիրներ, գործի։

Վեհանձնօրէն, ազնուօրէն պատժեցէք ճառախօսը։

Ընկերքս ի գործ դրէք մէկ երկու անգամ եւ ալ յաւիտեան ազատած պիտի ըլլաք ժամերով ճառեր ունկնդրելու մարտիրոսութենէն։

Համեցէք ձեր գրպաններէն ժամացոյցներդ ու նետեցէք ճառախօսին գլխուն, հասկցնելու համար իրեն որ չափը, համը, հոտը անցուց։

Ժամացոյցներով քարկոծեցէք ճառախօսը։ Ճափոնական ժամացոյցներով։ Իսկ երբ կը տեսնէք որ ճառախօս մը ուղղութեան եկած է՝ բարի եղէք զուիցերիական ժամացոյցով մը պատուելու զինք։

Եւ սակայն, փաստը գիտեմ որ դուք, ունկնդիրներ, ոչ ժամացոյց կը գողնաք, ոչ ժամացոյց կը նետէք, ոչ ժամացոյց կը նուիրէք։

Դուք ճառախօսին ժամերը կը գողնաք միայն ու յետոյ ձեր ժամերը կը նետէք ճառախօսին առջեւ։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԸ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՄԷՋ

Հեթանոսական շրջանին, Ս. Կարապետի վանքին տեղը, կուռքերու մեհեան է եղեր։ Հոն պաշտուած է աստուածուհի Անահիտ։ Ամէն տարի ամառնօրին հոն ուխտի կ'երթային եւ բագնի վրայ վարդ ու ծաղիկ կը թափէին։ Բագինի շուրջ թափօր կազմելով, ճերմակ աղաւնիներ կը թռցնէին։

Անոր յաջորդած է Վահագն, որուն աստուածը կրակէն ծնած բոցավառ ըլլալով.

Չորրորդ դարուն Գրիգոր Լուսաւորիչը տակն ու վրայ ըրած է այս հըրաշակերտ մեհեանը եւ անոր տեղ շինած է Ս. Կարապետի վանքը։ Անունը փոխուած է Վարդավառի, ուխտի օր Ս. Կարապետի։ Ժողովուրդը փոխանակ ծաղիկի, ջուր կը սրսկէր, եւ այս մինչեւ մեր օրերը։

Ս. Կարապետը հարուստ էր իր արգասաբեր ու առատ ծառերով, իր անվերջ անտառով, իր երկու փականներով (ագարակ), իր անհաշիւ տաւար-ոչխարով, իր շատ մը հարուստ նուիրատու շրջաններով, հոգեբաժիններով եւ զանգուածային ուխտագնացութեամբ։

Համիտեան շրջանին, կառավարութեան ճնշումով եւ վանքին վրայ դըրած անվերջ տուրքերով, նուազեցան անոր տաւար-ոչխարները։ Նոյն ճնշումը նաեւ շրջաններու վրայ։ Թուլցան եւ գրեթէ դադրեցան նուէրները եւ հոգեբաժնի արդիւնքները։ Դադրեցաւ նաեւ զանգուածային ուխտագնացութիւնը, եւ վանքի կարգ մը լաւագոյն հողերը գրաւման տակ մընացին, վանքը սնանկութեան դուռը հասցնելով։

1898ի ձմեռ, Մշոյ Առաջնորդարանի մէջ, Կրօնական եւ Քաղաքական խառն ժողովի մը ատեն, վանահայր Վարդան վարդապետ, բեմէն կը գոռար իր ցաւն ու ցասումը կը յայտնէր ժողովին։

-- Ինծի նման հարիւրաւորներ իրբեւ Առաջնորդ եկան ու անցան մենաստանէն, ոչ մէկի օրով վանքը իր սրմանիքէն բան մը կորսնցուց։ Պիտի՞ ձգէ՞ք որ իմ օրով պատմութիւնը արատ մը արձանագրէ։ Վանքը կը սնանկանայ, սպառելու վրայ են անոր տաւար ոչխարները, գրաւման ենթակայ են կարգ մը լաւագոյն հողեր։ Մէկ խօսքով, ցամքած են [illegible] բոլոր աղբիւրները, կամ փրկութեան միջոց մը գտէք, կամ ընդունեցէք իմ հրաժարականը։

Ժողովը, ոչ փրկութեան միջոց գըտաւ, ոչ ալ անոր հրաժարական ընդունեց։ Միայն Զըրէկ գիւղի, եւ Ցարտոնքայ, երկու Տէր Մուշեղները, վանքին անունով ընդհ-հանդանակութեան առաջարկ մը ըրին, սակայն ժողովը դժուար գտաւ անոր վաւերացումը կառավարութեան կողմէ։

Իսկ քաջ արի հովիւը, իր ճարպիկութեամբ եւ դիւանագիտական նուրբ մտքով, ձեռքը առաւ քաղաքի երեւելի Թուրքերը, Գօթանենց Զաֆար Աղան, Հաճալոնց Տալիպ էֆ., Գոյբախտարենց հաճի Մուսթաֆա էֆ. եւ ուրիշներ, անոնց միջոցաւ գետին պատրաստեց վանքի անունով ընդհ-հանդանակութեան գործին, եւ յաջողեցաւ կառավարութենէն հրաման ձեռք բերել։ Եւ մենք տեսանք նոյն տարուան գարնանամուտին, Վարդան վարդապետ մտաւ շրջաններ, հանգանակութեան համար։

Պարզ բան է, գիւղացիները դրամ չունէին, բայց Վարդան վարդապետի անունը եւ Ս. Կարապետի հմայքը լայն բացին իրենց ցորենի հորերն ու ամբարները։ Եւ տուին առատօրէն։ Ամէնէն պզտիկ գիւղը, 8էն 10 քիլէ ցորեն տուաւ։ (Մէկ քիլէ ցորենը երկու հինգուն ոսկի արժէր)։ Եղան անհատ հարուստներ որոնք 50ական քիլէ ցորեն նուիրեցին, ինչպէս Ցխուայ Ճարութ, Ցարնայ Ասօն, Ցաւդուայ Մալխաս, եւ ուրիշներ։ Հանգանակութիւնը ապասուածէն աւելի արդիւնք տուաւ։ Հոս ալ մանրիչներու եւ ուրացողներու փսփսոցը հասաւ կառավարական շրջանակները, եւ Վարդան վարդապետ ետ կանչուելով, ենթարկուեցաւ խիստ հարցաքննութեան։ Սակայն, ան իր անուշ լեզուով, եւ իր Թուրք բարեկամներու ազդեցութեամբ, անգամ մըն ալ հաստատեց թէ հանգանակութիւնը կ'ըլլայ միայն վանքի անունով, առանց որ եւ է քաղաքական ձգտումի։ Վարդապետը ազատեցաւ եւ շարունակեց հանգանակութիւնը։ Ան իր ջանքերու շնորհիւ փրկեց վանքին հողերը, վճարեց բոլոր պարտքերը։ Վերանորոգեց վանքի տնտեսութիւնը։ Կատարեց կարգ մը անհրաժեշտ նորոգութիւններ եւ ձեռնարկեց շինելու երկու խոշոր մըթերանոցներ (խաներ)։

Քաջալերուած այս յաջողութենէն, մեծ ջանքերով, եւ իր Թուրք բարեկամներու միջոցաւ, ան յաջողեցաւ դէթ մէկ տարուան համար, զանգուածային ուխտագնացութեան հրաման ձեռք բերել։ Կառավարութիւնը, ով գիտէ, տուած էր այդ հրամանը Թիմուր Լէնկի նման, անգամ մըն ալ ծանօթանալու համար հայ ժողովուրդի վիճակին, ու կարողութեան։ Մուշի առաջնորդարանին Թուղթեր հասան բոլոր շրջաններու գաւառներէ հաղորդելով զանգուածային ուխտագնացութեան լուրը։

×

Ուխտաւորները կը բաժնուէին երկու դասակարգի։ Առաջին, ուխտաւորներ որոնց մեծամասնութիւնը հոն կ'երթայ կեր ու խումի, երգ ու կանչի, խաղ ու պարի։ Բ. կատարելու ուխտաւորներ, որոնք Համբարձումէն մինչեւ Վարդավառ Ս. Կարապետի անունով կամաւոր պահք կը բռնեն, եւ կը խոստանան բոպիկ մինչեւ վանքի դուռ հասնիլ, իրենց ուխտը կատարելու։ Այս դասակարգէն շատեր ամուլ հարսներն են, որոնք այս աշխարհի վրայ, անպտուղ ու չոր կոճ չմնալու համար, իրենց յատուկ պահեցողութեամբ կը գտնեն կամաւոր ուխտաւորներ։ Երկրորդ չափահաս աղջիկները, ոմանք իրենց ղարիպ հօր, կամ եղբօր անվնաս վերադարձի համար։ Ուրիշներ ալ իրենց սիրած տղուն բախտ կապել, եւ սիրած օճախին հարս դառնալ կ'ուխտեն միամիտ սրտով, կատարեալ հաւատքով, լեռնալ սիրով դառնալ հարս մը տիպար ու Մշեցնակ, օճախին տախտին ծաղիկ, եւ տնեցիներուն սիրելի։

Զանգուածային ուխտագնացութեան, մենք ալ ուխտաւորներ էնք 1902ի Վարդավառին։ Ուխտի օրէն շաբաթներ առաջ, հեռու գաւառներէն, Սղերդէն, Բիթլիսէն, Ներքին Դաշտէն (Գլերիկ), ուխտաւորներու կարաւաններ կուգան ու կ'անցնին։ Վարդավառի նախօրեակի ուրբաթ իրիկուն, ծանուցում եղաւ, ուխտաւորները կէս գիշերին ճամբայ հանելու մասին, նկատի առնելով ցերեկուան տաքը. Գիւղը իրարանցումի մէջ է, շատ մը անչափահասներ լալով ետ կը դառնան, տեսնելով ճամբու դժուարութիւնները։

Ազօթարան նոր մաղմղած Զըրէկ գիւղի մէջէն անցանք։ Արեւածագին մտանք Ցաճմանց քրտական գիւղը։ Մօրուսաւոր Քիւրտ մը, ճամբու վրայ աղբիւրի քով դիտելով ուխտաւորներու անվերջ կարաւանը, ըսաւ.

— Ցլահ, ատամ ի սպ չի՞ պը հիսբընէ, Դաւեթա խութ բու, ու քէբը տէրէ, խոտ է խէր կը։ (Հայեր դուք այս տարի ի՞նչ էք լսած, աշխարհ կորաւ ու ինկաւ վանքը, Աստուած բարին ընէ)։

Մօտ կէս օրին հասանք Մուրատ գետ, հոն ուր Մեղրագետ կը միանայ։ Շրջանի գիւղերէն սայլեր կը սպասեն ուխտաւորներ ջուրի միւս կողմ անցընելու, 5 ղրուշով 20 հոգի։ Հոս կամաւոր ուխտաւորները մերժեցին սայլ նստիլ — Աղբէր, մենք ուխտ ունինք ոտք գետնէն չկտրել, մինչեւ վանքի դուռ։ Արեւ երկինքի կեդրոն հասած կրակ կը թափէ, գետին չողցեր է, այդ չող մոխիրի մէջէն կարաւաններ կ'առաջանան, ոչ հով կը փչէ, ոչ քամին կը շւայ։ Կէս օրուան ատեններ հասանք Ջիարէթ գիւղ, եւ գիւղի կողքին ծառաստանի մը շուքին տակ գետին թափեցանք ջարդ ու փշուր, մինչեւ որ ետ մնացողներ հասան։

Բարի գիւղացիները կուժերով պաղ թան ու թան ջուրով դիմաւորեցին ուխտաւորները։ Հոս ալ կամաւոր ուխտաւորները մերժեցին թան ջուր խմել, իրենց պահքը չլուծելու համար։ Պզտիկ դադարէ մը վերջ, կարաւանը շարժեցաւ, մտանք Սորտար գիւղ եւ բռնեցինք Իննակնեան լեռան ուղղութիւնը։ Անդնդախոր ձորակի մը ափերը քերելով, լեռան դարատափի վրայ, երկնասլաց կաղնիներու մէջէն տեսանք վանքի բուրգերը եւ զանգակատունը (Հաւատամք)։ Ուխտաւորներ գետին թափեցան, երկիւղածեւ ու հաւատով երկրպագելու։

Մտանք վանքի շրջափակը։ Ժողովուրդը խռնուած է աւազի նման։ Հեռաւոր Տիգրանակերտէն, Խարբերդէն, Բղիէն ու Բալուէն, Կարինէն ու Բասենէն շաբաթներ առաջ հասնող ուխտաւորները բռնած են բոլոր խուցեր։ Ձեղքելու չափ լեցուած է նոր շինուած երկու «խաներ» եւ ժողովուրդի մեծամասնութիւն կը մնայ բացօթեայ, բակի մէջ, պատերու ու ծառերու տակ։ Շատեր վրաններ բացած եւ ուրիշներ հիւղակներ շինած։ Իւրաքանչիւր ժողովուրդ իր երամի հետ, իր երգ ու կանչով, իր պար ու խաղով։

Կը լսուի զանգերու ձայնը, եւ ժողովուրդը եռ կուտայ, եւ մարդկային ալիք կը քշուի դէպի եկեղեցին։ Տաճարի մուտքի առջեւ խոշոր պաստառի մը վրայ կ'երեւայ Ցիսուս մանուկը՝ գեղեցիկ կնոջ մը գիրկը, ձեռքը բռնած ճութ մը սեւ խաղող։ Բացուած են հսկայ ջահեր։ Մթնոլորտ պարուրուած խունկի բուրումնաւէտ հոտով։ Զարդարուած սեղանը Աստուծոյ աթոռի մը նմանութիւն կը թողու, ողողուած հարիւրաւոր մոմերու լոյսով։

Ամպիոնի աջ ու ձախ կողմեր, բոցաթեւ հրեշտակներ, Սերովբէք եւ Քերովբէք, կը հսկեն ահիւ եւ դողութեամբ։

Աջ ու ձախ կողմի դասեր, կը համրուին տասներկու վարդապետներու սրածայր վեղարները, իսկ առանց քառասունէ աւելի աշակերտներու երգեցիկ խումբը։ Մէջտեղը կայնած ձայնագրագէտ Արմենակ վարժապետ, ձեռքի շարժումներ կուտայ, եւ Մովսէս սարկաւագը «Ալէլուիա», «Լոյս զուարթ» կ'երգէ, իր քաղցր ու հմայիչ ձայնը կը սարսէ լեռը եւ մենաստանը կը դողայ։

Առաւօտեան մթնշաղին կը ղօղանջեն զանգեր։ Ու կը լսուի սուր ձայն մը—

—Զարթիք փառք իմ զարթիք։ Արեւելեան խոշոր դէրկահէն դուրս կուգամ, գուսաններու ձայն ինծ աւելի քաղցր կուգայ։ Պարսպին տակ, խոշոր տարածութեան մը վրայ, լարուած են իրենց փեհլէվաններու չուանները։ Առաջին չուանին վրայ, կախաւի նման զարդարուած հազիւ տասնեւվեց տարեկան տղայ մը, Թուխ յօնքերով, սեւ ու վառվռուն աչքերով, սըլացիկ հասակով, ոտքերը բոպիկ, գըլուխը բաց, նազելի ու զուրգուրալի, Վարդովցի Սուքիասն էր։ Գուսանները կը զոռան, ու ինքը չուանի կեդրոն զոյգ աթոռի վրայ նստած, զառ մը ծունկերուն մատաղ կը կտրէ։

Երկրորդ չուանին գլուխը կայնած է պատանի մը կարճ ու կլոր, լայն ու պայծառ աչքերով, խեղդուած զանազան հմայեկներու, եւ յուլունքներու մէջ։ Ցարդէրթու Մուշեղն էր։ Աչքերը կապած, կռնակին կապած մանուկ մը, գլխուն դրած թաս մը ջուր, ձեռքը բռնած թարազին (կշիռ) կը բարձրանայ չուանին վրայ, եւ միւս կողմէն վար կուգայ, հիացում պատճառելով։ Երկրորդ վերելքին, ոտքերը կ'անցընէ պղինձէ սան մը, եւ սատոստելով կը բարձրանայ չուանին վրայ, եւ միւս կողմէն վար կուգայ ծափեր խըլելով։

Երրորդ չուանին գլուխ տասներկու տարեկան նազելի աղջիկ մը սկսաւ։ Գոյնզգոյն տպածոյ կտորներէ բոլորաքղանցք շրջազգեստ մը հագած։ Աջ ու ձախ, նարօտի նման կախուած են հմայեկներ, յուռութներ եւ զանազան յուլունքներ։ Դիմացը ունի իր աճպարար հօպիտը, այլանդակ ու ծաղրածու ցուցանք մը, որ խաղին ողնայարութիւն կուտայ իր զուարճալի կատակներով։ Դրած է մօրթէ ահագին գլխարկ մը, թաղիքի կտորներէ պատրաստուած են իր հմայեկները, եւ կախուած աջ ու ձախ, անհաշիւ բաժոժներով։ Դէմքը ալիւրով ներկած, երկայն մօրուք (փայտ) մը ձեռքը բռնած, հոս ու հոն կ'իյնայ ու գետնի վրայ ալափչտիկ կը դառնայ։

Գուսանը զոռ հնչեց։ Աղջիկը սկսաւ չուանին գլուխ թըթռալ, եւ գետնի վրայ խաղաց զանազան պարեր։ Վազեց չուանին գլուխը, ուր դրուած էր իր կշռաձողը, ծունկի եկաւ, համբուրեց, եւ դառնալով չորս կողմն աշխարհի աղօթեց երեսը խաչակնքելով։ Ցետոյ ձեռք առաւ կշռաձողը, սկսաւ սատոստել եւ ցնցեց իր ամբողջ մարմինը, կարծես ինքզինք ամփոփելու։ Ու դիլ ձայնով մը կանչեց.

«Ես բարձրիկ զմբէթ, մարմար գերեզման խնկելի տաճար մուրատատուր Սուրբ Կարապետ, դու տուիր ինձ, դու չամչցնես»։

Եւ սարսափելի արագութեամբ մը ծփաց լարի վրայ, եւ կանգ առաւ երկու գերաններու ճղլակին մէջ։ Պապամ Խօղուրտի (հօպիտ) ազդանշանով գուսանը դադրեցաւ։ Հօպիտը իր անճոռնի կշռաձողով չուանի տակ եկաւ ու կանչեց.

— Փահլէվան գարդաշ։ — Լապէ (հրամմէ), ջան գարդաշ։

— Հունարը հունարի քի՞մ տըր։— Հունար Ալլահ տըր, Զանկլի տիւան Սուրբ Կարապետ տըր։— Մաշալլահ, մաշալլահ։

— Փահլէվան գարդաշ։—Լապէ ջան գարդաշ։ — Հունարը որո՞ւ կը ծախես։ — Հունա՞րը, Մեծաւորին, փոքրաւորին, Մելիքին, Համբոյին, Ռէսին, գզիրին, էրէխին ուստագնին, Ալամ աշխարհին։ Էֆէնդիմ նավրում։

Հօպիտի հրամանով նուագը հնչեց եւ աղջիկը սկսաւ իր մանրիկ տոտիկներով ետ ու առաջ երթալ գալ, ու պարել։ Առաքել Մուշեղի երգի եղանակը առնուած էր գուսանի մէջ։

Մտիր հրապարակը, կը տեսնես շըրջակայ գիւղերու կնիկներ, որոնք գերանի մէջ անցուցած գեղին կանգառի Ծամոնի չոչոտակներ (Թերթիկ), կը կանչեն Ս. Կարապետի ծամոն։ Այն ուխտաւորը որ վանքէն դարձած իր հետ չունի Ս. Կարապետի ծամոնը, սրբաջրիկ, Ս. գերեզմանի հողէն, ի զո՞ւր ուխտի է գացեր։

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

ռազարծուելու համար։ Հրաշակերտին, գլուխ գործոցի մը առջեւ հիացումը ի՞նչ է միթէ։ Ժամերով կը մնաս արձանին առջեւ, որուն արուեստն է որ քեզ կը գինովցնէ։ Դուն ե՞րբ տեսար այդ արձանին բունը, խակակառը։ Նոյն իսկ «չինծու» է ան, ճիշդ տեղն է ըսել «արուեստական» է, բայց ահա ինչ որ քեզ կը գգլիէ, եւ դուն արուեստին համար միայն կ'ապրիս հիացկոտ վայրկեաններ, ինքզինքդ նուիրելով անոր ամբողջութիւնը կազմող մասերուն, մասնիկներուն իսկ։ Եւ արուեստի քննադատութիւնը եւս իր ծնունդը չունի՞ միթէ ձեւէն ու ոճէն, ինչպէս բանաստեղծութեան քննադատութեան աղբիւրը բուն ներշնչումը չէ այնքան, որ անձնական է, անհատէ անհատ կը տարբերի, այլ արուեստը ամբողջութիւն մըն է կանոններու, որոնք իրենց փոփոխակներովը կը տիրեն բոլոր ճիւղերուն, անոնցմէ վար կախելով իրենց հրաշագան լամբարներուն լոյսը։

Հետեւեցէք միշտ Գուալոյին, որ իր կարգին հետեւեցաւ Որատիոսի, մեղմացնելով կամ ճոխացնելով զայն, ըստ կարգի։ Որատիոս ինքզինքն իր Արուեստ Քերթողականը չ'կերտե՞ց միթէ հոմերական պատկերներուն եւ Վիրգիլեան տաղերուն տիպարին, կաղապարին վրայ։ Հոմերոսի եւ Վիրգիլիոսի ներշնչումները չեն որ կ'ազդեն արուեստագէտ Որատիոսին եւ Գուալոյին, այլ այդ ներշնչումներուն թելադրիչ ոյժը, արուեստը ունեցան անոնք իբրեւ կերպաս, վրան մետաքս բանելու համար։ Արուեստը, հասուն, դիւրաչարժ, ճկուն, լպիրծ, պատառտուկ, որ իր հիւսքին մէջ կ'առնէ ամէն ներշնչում, թել թել տալով զանոնք, կանելով կէտկիտելով, ինչպէս ձիւնահատիկները արեւուն լոյսին տակ, կամ նման հատիկները չըթունքին պրկումին տակ, դիւրին, անսեթեւեթ շարժումներով։ Ամէն բանաստեղծ պէտք է ուշադիր ըլլայ իր ներշնչումը դրի առնելու պահուն պահանջուած աշխատութիւնը -- բաղաձայն եւ ձայնաւոր տառերուն բնահաղորդ յաջորդումներուն, կարծր ու մեղմ գիրերուն զուգակցութեան, մանաւանդ ուշադի՛ր - ն եւ ը գիրերուն գործածութեան եղանակին։ Պէտք է, մէկ խօսքով, ուշադիր ըլլալ չափին, կշռոյթին, որ ընդհանուր անունով կը կոչուի ամանակ, tempo, քերթուածին ըմբռնումին ձեւը կամ ժամանակը (ամանակ)։

Սիրելիդ իմ քերթող, հարազատ կամ նմանող, ե՞րբ տեսեր ես դուն .. Արամազդը, բայց Փիդիասին արուեստը, քար տաշելու, փորելու անոր կոչտ գործիքին շնորհիւ, քու առջեւ բերաւ դարաւոր երեւակայութիւններու մէջ ապրող այդ հսկայ Ոլիմպականը։ Եթէ Մովսէսի արուեստով Ս. Գիրքին մէջ յղացուած քանի մը գըլուխները չըլլային ,,ո՞ւրկէ զուր մինչեւ հիմա պիտի ապրէր անծին Եհովան։ Եթէ անանուն քերթողներուն ներշնչումէն դուրս չըլլար անոնց երկնելու արուեստը, Վահագնը ի՞նչպէս պիտի դար Ծիրանի ծովուն բարակ եղէգէն, եւ ոսկի անձրեւ պիտի տեղար Արտաշէսի փեսայութեան օրը եւ երկինք Մարգարիտ պիտի լար Սաթենիկին հարսնութեան պահերուն։

Ահարոնի Մագաղաթներուն մէջ արուեստը կատարեալ է, կրնանք ըսել։ Նոյն իսկ զարմանալի կը գտնեմ այդքան կատարելութիւն։ Այդ տղան ընդհանրապէս ներանձնական, միանձին ապրած է, եւ կրնար գերի ըլլալ իր ներշնչումներուն եւ զանոնք արտայայտելու գեղեցիկ արուեստին ոչ այնքան գիտակ, ոչ իսկ գիտակից, նուիրուած ըլլալով իր առանձնոցի յուզումներուն։ Բայց, դէ՜հ, մեր Ահարոնը, իբրեւ ուշիմ գիւղի մը ուշիմ զաւակը, բնականէն խորամանկ ալ է։

Երբ կ'երգէ, սիրտէն յորդած բառերուն ակունք կուտայ, եւ որքան որ ճշմարիտ քերթողը յաճախ նուագաւոր ձայներն ալ նոյն ալքէն կը քաշէ ինքնեկ, ինքնաբոյս, բայց ոսկի փորձաքար մըն է իր ականջը, որուն իրաւունքները երբեք չանտեսեր։ Ահա այդպիսի քերթող մըն է ն'ւ Ահարոնը, որ քաղքենի անարուեստ քերթողներուն վրայ գերազանցապէս ըլլալու առաւելութիւնը ունի -- ներշնչումէն ալ դուրս։

Որչափ պիտի փափաքէի իրարու ետեւէ տողեր շարել «Մագաղաթներէն», որոնց մէջ արուեստը կը գեղազարդէ մերկ ներշնչումը եւ այս վերջինը կը հագնի կանոնին եւ պարկեշտութեան պահանջած պարեգօտը, որ յաճախ, ինչպէս չէ, թէ թէեւ ամօթ մը ըլլայ Աստղիկին եւ Աթենասին լաւագոյն մասերը ծածկող չուքերուն պէս -- ձախ յանգ, անարուեստ չափերէ զգուշութիւն, մէկ բառէն միւսը, մէկ անդամէն միւսը թեւածելու տեսն ձայնաւորին ու բաղաձայնին անթերի խնամութիւնը, եւ տակաւին ուրիշ ինչե՛ր։

Անկեղծօրէն կ'ըսեմ, որ Ահարոն Տառուրեանի (զոր կը մկրտեմ ... Ահատատ գորդանունով) «Մագաղաթներ»ը ամէնուն, մանաւանդ մեր երիտասարդ գրողներու համար պէտք է ըլլայ անհրաժեշտ գործիք մը, յեռանկար մը, եթէ կ'ուզեն մաքրապէս յուսացուիլ Բանաստեղծութեան եւ Արուեստին տաճարին մէջ, ուր բոլոր արձակագիրներն ալ փորձած են ու կը փորձեն իրենց լոգանքին չափն ու տեւականութիւնը։

ԵՏԱՆ

ներկայացնէ Հիթլէրի։ Պ. Չէյմպըլէն գեսպանին միջոցաւ անձնական նամակ մը ուղղած է Հիթլէրի, շնորհակալութիւն յայտնելով անոր տուած հաւաստիքներուն համար։ Հիթլէր իր թիկնապահին միջոցաւ բացատրած էր թէ անկեղծօրէն կը բաղձայ բարւոքել Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ յարաբերութիւնները, թէ հիմնական անհամաձայնութիւններ չկան երկու երկիրներուն միջեւ եւ թէ որ եւ է թիւրիմացութիւն դիւրաւ կրնայ հարթուիլ։ Թիւրիմացութիւններէն մէկը չեխական խնդիրն է, իսկ միւսը՝ հրէականը, որուն առթիւ Պ. Չէյմպըլէն թելադրած է որ Գերմանիան ալ գործակցի, լուծելու համար արտագաղթի խնդիրը։

Մոսկուա միշտ կը սպառնայ, Ճափոն կը ծաղրէ

Մանչուրիոյ սահմանային վէճին առթիւ, Խ. Միութեան արտաքին գործոց կոմիսարը՝ Լիթվինով, ծանուցագիր մը ուղղեց որով կը յայտարարէ թէ պատերազմի սպառնալիքներ չեն կրնար վախցնել խորհրդային իշխանութիւնը։ Ինչ կը վերաբերի բանի ուժի գործածութեան, եթէ ճափոնական դեսպանը կը կարծէ թէ այդպիսի սպառնալիքները եւ ահաբեկումները դիւանագիտական լաւ միջոցներ են, պէտք է իմանայ որ կարելի չէ այդպիսի միջոցներ յաջողութեամբ գործադրել Մոսկուայի հանդէպ։ Գալով ճափոնցի գինուորին, ան սպաննուած է խորհրդային հողին վրայ, ուր մանելու իրաւունք չունէր»։ Պ. Լիթվինով իր զարմանքը կը յայտնէ այն «արհամարհանք»ին առթիւ զոր ցոյց տուած է ճափոնական դեսպանը, խորհրդային քարտէզներու հանդէպ։

Ճափոն առ այժմ կը համբերէ, միեւնոյն ատեն հաստատելով թէ անսպառ չէ այդ համբերութիւնը։ Կը կարծուի թէ նոր ծանուցագիր մը պիտի ուղղէ խորհրդային իշխանութեան, պնդելով իր պահանջին վրայ,— եւ կանչել ռուսական զօրքը։ Առ այժմ կացութիւնը մեղմացած կը համարուի։

Թուրք գործակալներ Սուրիոյ մէջ

Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, թրքական քարոզութիւնը կը ծաւալի Սուրիոյ մէջ։ Թուրք գործակալներ հրապարակներու վրայ կը վխտան եւ անվախ կը շարունակեն իրենց քարոզութիւնները։ Արաբական թերթերը կը գրեն թէ Սուրիոյ մայրաքաղաքին մէջ իր խոր թափանցումներ կը կատարեն անոնք եւ քարոզութիւններ կ'ընեն։ Դամասկոսի ոստիկանութիւնը, կրցած է երեւան հանել թուրք գործակալներու ցանց մը եւ հեռացնել անոր անդամները Սուրիոյ սահմաններէն։

Հալէպի մէջ, թուրք գործակալ մը երեք ամիս բանտարկութեան եւ 40 ոսկի տուգանքի դատապարտուած է։ Իսկ ուրիշ մը արտաքսուած է։

Ամէն պարագայի մէջ, բացորոշ է որ թուրք կառավարութիւնը բազմաթիւ գործակալներու եւ առատ դրամարկղերու շնորհիւ իր քարոզութիւնները առաջ կը տանի հովանաւորեալ երկիրներու մէջ։

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹի շրջանին ընտրական արձանագրութիւնները, որոնք ընդհատուած էին յունիս 23ին, վերսկսան ուրբաթ օր, ֆրանքօ-թուրք յանձնաժողովի մը հսկողութեամբ։ Պիտի տեւէն տասը օր եւ յետոյ անմիջապէս պիտի ձեռնարկուի ընտրութեանց։ Սանճաքին երեսփ. ժողովը պիտի բացուի օգոստոս 26ին։ Ֆրանսայի, Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ բարեկամութեան դաշնագրին բանակցութիւնները, որոնք սկսած էին յուլիս 9ին, յետաձգուած են սեպտեմբեր 1ին։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ չորս Հրեաներ սպաննուեցան յուլիս 22ին, Պաղեստինի մէջ։ Ասով 13ի կը բարձրանայ զոհերու թիւը՝ վերջին 24 ժամուան ընթացքին։

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ օրէնսդիր խորհուրդին յանձնուեցաւ օրինագիծ մը, որ կը տրամադրէ բոլշեւիկները եւ խռովարարական ընկերութեանց անդամները արտաքսել պետական պաշտօններէ։

ՎԱՐՇԱՒԱ-ԳՈՒՔՐԷՇ ճամբուն վրայ բանող լեհական օդանաւ մը վար իյնալով, ջախջախուեցաւ սահմանագլուխին մօտ։ Չորս օդանաւորդները եւ 10 ուղեւորները մահացան ջարդուփշուր։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ վարչապետը Լոնտոն գացած է, շարք մը կարեւոր խնդիրներու քննութեան համար։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ գանձային նախարարը Փարիզ հասաւ երէկ։ Տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Ֆրանսայի նախարարներուն հետ, միջազգային ոսկեդրամական կացութեան մասին։ Այսօր պիտի ներկայանայ հանրապետութեան նախագահին։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ օդանաւեր երեւցած ըլլալով սահմանին վրայ, Ֆրանսայի հակօդային մարտկոցները կրակ բացին անցի օր։ Վեց ապստամբական սաւառնակները անհետացան։— Ազգայնական բանակը շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, նոր գիրքեր գրաւեց Միջերկրականի ափերուն վրայ։ Հանրապետական բանակը 130.000 զինուոր ունի այս ճակատին վրայ եւ կրնայ դիմադրել, բայց իտալեկներ կը հաւատան թէ Զօր. Ֆրանքօ աւելի զօրաւոր է օդանաւերու եւ թնդանօթներու գերազանցութեամբ։

ՎՃԱՐՈՂԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ օրինագիծը երրորդ ընթերցումով եւ առանց քուէարկութեան ընդունուեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին կողմէ։ Այս օրէնքին համաձայն, անգլիացի բանուորները — բայց ոչ հողագործները — կրնան տարին մէկ շաբաթ վճարովի արձակուրդ ստանալ, կարգ մը պարագաներու մէջ։

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ 2.85 է, յուլիս 22էն սկսեալ, համաձայն նահանգապետութեան յուլիս 20 թուակիր հրամանագրին որ նոր հրատարակուեցաւ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ շինութեանց հաստատութեան մը երեք հաւաքիչները յարձակում կրեցին հինգ աւազակներէ, երբ դրամ կը փոխադրէին։ Յարձակողները ատրճանակները քաշելով, յաջողեցան 100.000 ֆրանք յափշտակել եւ փախչիլ։

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՄԸ բացուեցաւ Փարիզի մէջ, բողոքելու համար ցեղապաշտական եւ հակահրէական շարժումին դէմ։ Խաղաղութեան համագումար մըն ալ բացուեցաւ, մասնակցութեամբ 1000 պատուիրակներու (30 երկիրներ)։

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՔՐԷՏԻ ՖՕՆՍԻԻ Յուլիս 15ի վիճակահանութեան մէջ 1903ի պարտաթուղթերէն 786.308 թիւը 50.000 ֆրանք շահած է, իսկ 1911ի պարտաթուղթերէն 56.421 թիւը 100.000 ֆրանք։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՅԱՐՈՆ. ՑՈՒՐՈՒՔԵՐԱՆԻ Հայրենակցութեան փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այս կիրակի 6 Ավր. տ'ոնթալիի սրճարանին վերնայարկը, ժամը 3ին։ Օրակարգ.— Պատգամաւորի ընտրութիւն, վարդավառի ծանդէս եւյլն։

Չ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ Յուլիս 25ին, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, քատէն սրճարանին վերնայարկը։ կարեւոր օրակարգ։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան Իսի-լէ-Մուլինոյի մասնաճիւղը ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները կիրակի, Յուլիս 24. կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, «Լորիմեան» սրահին մէջ. Օրակարգը— վեց ամսուայ հաշուետուութիւն եւ վարչութեան ընտրութիւն։

Չ. Ռ. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ 26 Յուլիս Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 8.30ին, իր սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՊԵՏԱՐՔ

Անգլիոյ Հայաստանեան Ներկայացուցիչ եւ Մանչէսթրի Հոգեւոր Հովիւ Մատթէոս Արքեպսկ. ինճէեան, այսօր, կիրակի, վարդավառի տօնին առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ։

Հ. Յ. Դ.

Պիւանսա

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները Յուլիս 24ի կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին «Լաժակ» սրահին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ Հ. Յ. Դ. «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

24 Յուլիս. Կիրակի առաւօտ ժամը 9էն մինչեւ գիշերուան 11ը

ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ GRAND ARBRE, Maison FIQUETի պարտէզին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Անձրեւի պարագային պատսպարուած ընդարձակ սրահ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին, խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն երիտասարդ ուժերու կողմէ։ Հայկական պար ընկերակցութեամբ Թափառ ԳԱՐԵԳԻՆԻ։

Գեղարուեստական բաժինէն յետոյ եւրոպական պար՝ ղեկավարութեամբ CARIO CANTI նուագախումբին։

Առատ եւ աժան պիւֆէ։ Կարելի է ուտելիքը միասին բերել։

Մուտք 4 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.— Մեթրօն փոխել Danfert Rochereau եւ առնել Robinsonի գիծը։

Մեծ դաշտահանդէս

Նախաձեռնութեամբ՝ Մարսէյլի ՍԵՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆի Հ. Յ. Դ. ԸՆԿԵՐ ԿՆՐՕ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ եւ ՄԱՐԶԻԿԵՑ խումբի

24 Յուլիս Կիրակի ամբողջ օրը Գանք Ռօգերի ՆԱԶԱՐԵԱՆՆԵՐՈՒ ագարակը։

Բացման խօսք՝ Ս. ՓՕՅԱՃԵԱՆ

Երգ. արտասանութիւն. մեներգ. ֆանթէզիներ։

Ծանօթ.— Հանդիսավայր երթալու համար Փլաս Թիեռէն առնել 26 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Օգիւստա։

ՄՈՒՏՔ 2 ՖՐԱՆՔ։

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԱՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. ՄՈՒՐԱՏ ԽՈՒՄԲԻ,

Հովանաւորութեամբ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի ԾՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

24 Յուլիս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, ՊԱՐ ՓԻԺՕՆԻԻ վերնայարկը։

Կը նախագահէ՝ Ընկ. Կ. ՃԱՆԻԿԵԱՆ

Կը բանախօսեն՝ ընկերներ ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ, ԱՍԱՏՈՒՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ եւ Տ. ԹԱԴՈՍԵԱՆ

Դաշտահանդէս

ԽԱՆԱՍՈՐԻ 41րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ ԿՐԸՆՕՊԼԻ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ կոմիտէի կողմէ

24 Յուլիս կիրակի, առաւօտէն մինչեւ երեկոյ, ՓՕԼԻԿՈՆԻ ծառերուն տակ

Ծանօթ.— Երթեւեկի համար յայտարարութիւններ պիտի փակցուին Կրընօպլի ծանօթ հայկական վայրերը։

Դաշտահանդէս

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

24 Յուլիս, Կիրակի, ժամը 3ին, վարժարանին պարտէզը

1. Bld. du Nord, le Raincy

Կը ներկայացուի ԱՆՈՒՇ օփերէթէն պատկերներ ղեկավարութեամբ ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ։ LES CHAUSSONS DE LA DUCHESSE ANNE օփէրէթ՝, հայկական պարեր. ծաղիկներու պալէ, զանազան պատկերներ. մարզական խաղեր։

Ճաշ եւ պար մինչեւ ժամը 10 ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով, (կը խնդրուի միասին ուտելիք չբերել)։ Մուտք 5 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Operaէն կամ Jaurésէն առնել օթօպիւս 21A եւ իջնել Raincy-Pavillons, Gare de l'Estէն շոգեկառք՝ direction Gargan. իջնել Raincy-Pavillons.

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱՆԻԷՆԻ Մասնաճիւղին կողմէ

կը բանախօսէ՝ Պ. Ա. ԳԻՒԼԽԱՆՏԱՆԵԱՆ

Յուլիս 24ին կիրակի, ժամը 3.30ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը։ Մախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք։

Ընտանեկան Դաշտահանդէս Վալանսի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Չ. Ռ. Մ. ՄԱՐԶԱԿԱՆԻ ՍՈՂՄԷ

24 Յուլիս Կիրակի առաւօտէն մինչեւ իրիկուն

ՍԷՆ-ՓԷՐԷԻ ծանօթ անտառը։

Գեղարուեստական բաժինին իր մասնակցութիւնը կը բերէ

ՋՈՄԻ «ԱՐԱՔՍ» երգչախումբը։

Պիտի ցուցադրուի Մարզիկներու շահած ախոյեանական արծաթէ բաժակը, որ շահած են հայ մարզիկները 1937 38 եղանակին։ Նաեւ պիտի ըլլայ մարզական զանազան խաղեր, քուրք, կափամարտ եւ անակնկալներ։

Հաղորդակցութեան համար առնել հանրակառքը։

Վարդավառը եւ Տարօնի յիշատակը

կը տօնուի Տարօն-Թուրուբերանի Հ. Միութեան կողմէ, Փարիզի մէջ Յուլիս 31ին, կիրակի. կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Պ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆի սրահը. 13, Rue Pierre Curie, Kremlin-Bicetre. Métro: Porte d'Italie.

Կը նախագահէ հայրենակից Պ. Ա. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Երգ. արտասանութիւն։ Կը հրաւիրուին Տարօնի ու իրենց յիշատակը յարգողները։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ (սահմանափակ թիւերով)

ՅԱԿՈԲ ԺԻՍԱՅԵԱՆԻ

ԴԻՒՑԱԶՆՈՒԿՈՒՆ ՀԱՅՐԴԻՆ

(Թնական լուսանկարներով)

ՄԿՐՏԻՉ ԵՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ

(Ուրֆայի ինքնապաշտպանութեան ղեկավար)

Գին՝ Ֆրանսա 8 ֆրանք, Սուրիա 6 ֆրանք, Ամերիկա 50 սէնթ.

Բոլոր առաջադրանքները կանխիկ

Ստանալու համար դիմել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil. Asnières (Seine) France.

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Domesne — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՅՈՒԼԻՍ
MARDI 26 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3791

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԻՐԵՆՑ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ "ԿԱՎԿԱԶ"Ի ԱՉՔՈՎ

Տարագիր Կովկասցիներու թրքամոլ օրկանը, «Կավկազ», որ կը հրատարակուի ռուսերէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն, գերմաներէն եւ իտալերէն, կը շարունակէ իր Թանկագի՞ն գաղափարները տարածել տեղի - անտեղի:

Աչքի առջեւ ունինք վերջին թիւը (1938 յուլիս), որուն խմբագրականը, ինը էջ, եւ մամուլի բաժինը, չորս էջ, ամբողջովին յատկացուած են հայկական հարցին:

Խմբագրականին հեղինակն է հռչակաւոր Հայտար Պամաթը, խորագիրը՝ «Հայկական հոգեվիճակը»։

Իբրեւ նորութիւն, «Կավկազ» այս անգամ ռամկավարներու տեսակէտներն ալ կ'ամփոփէ, քաղելով Փարիզի եւ Պոսթոնի ռամկավար օրկաններու խմբագրականներէն:

Այս առթիւ, Հայտար Պամաթ կը սահեցնէ հետեւեալ ծանօթութիւնը, որ նայնպէս նորութիւն մըն է մեզի համար.

— «Այսօր պիտի յիշենք երկու կուսակցութիւններ, իրենց արտայայտութիւններով: Կովկասցիներէս ո՞վ չի ճանչնար Դաշնակցութիւնը, որուն մէջ գլխաւոր դերը, այսօր ինչպէս երէկ, կ'րսուի թէ կը կատարեն Կովկասի Հայերը, եւ ռամկավար կուսակցութիւնը, որ գլխաւորաբար կը ցոլացնէ Թուրքիայէն գաղթած Հայերու հոգեվիճակը»:

Չենք ուզեր գիտնալ թէ ո՛վ Հայտար Պամաթի ականջին փսփսացեր է այս տեղեկութիւնը:

Եթէ լեզուի խնդիրը եւ միջավայրի ծանօթութիւնը սահուած են որ ընդհանրապէս Կովկասցի Դաշնակցականները խօսին կովկասեան հարեւաններու հետ, այդ չի նշանակեր թէ անոնք են որ կը կատարեն «գլխաւոր դերը»: Եւ «Կավկազ» ի զուր կը փորձէ «թրքահայ - ռուսահայ» խնդիր մը յարուցանել իր կարգին, ռամկավարները թրքահայ համարելով եւ անտեսելով Դաշնակցութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, — անոր գրոշին տակ համախմբուած արեւմտահայ զանգուածը:

Կը թուի թէ միայն թիւրիմացութեան հետեւանք չէ այս պարագան, այլ տեսակ մը դաւանանք, ամբողջովին կովկասեան հարցի մը վերածելու համար Հայկական Դատը:

Արդարեւ, «Կավկազ»ի խմբագրականը, որ հիմնուած է «Յուսաբեր»ի քննադատութեանց վրայ, միջանկեալ յիշելով ռամկավար թերթերու մէջ հրատարակուած գրութիւններ, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ.

— «Մենք լիովին կը հասկնանք թէ Հայերուն, մասնաւորապէս Թուրքիոյ Հայերուն համար դժուար է վարժուիլ այն գաղափարին որ կը հարկադրէ հայկ. ազգ. հարցը սահմանափակել կովկասեան, մինչեւ իսկ ամբողջ Կովկասի մէջ եղած Հայաստանի մը նեղ շրջանակին մէջ: Բայց Հայերը պէտք է հասկնան թէ իրենց դրացի Կովկասցիներուն համար հայկական հարցի ուրիշ որ եւ է ձեւակերպում առարկայօրէն անհնար է. ոմանց համար անլուծելի է ան, քաղաքական տեսակէտով, ուրիշներու համար՝ ընդունելի չէ, թէ քաղաքական եւ թէ բարոյական տեսակէտով»:

Այս անվերապահ խոստովանութիւնը ինքնին կը բացատրէ թէ ինչո՛ւ, մինչեւ այսօր, կարելի չէ եղած լեզու գտնել Կովկասցիներուն հետ: Միեւնոյն ատեն, ան ինքնին ջուրը կը ձգէ Հայտար Պամաթներու սա միամիտ փափուքը թէ Դաշնակցութեան մէջ Կովկասցիներն են որ կը կատարեն «գլխաւոր դերը»:

Կովկասցի թէ Թուրքիացի, Դաշնակցական ո եւ է վարիչ, որքան ալ արամադիր ըլլայ լեզու գտնելու, չի կրնար շեղիլ Դաշնակցութեան հիմնական ուղեգծէն,— Հայկական Դատ կամ ամբողջական հայրենիք, ազատ եւ անկախ:

Եւ Հայտար Պամաթ դարձեալ ի զուր կը մխիթարէ ինքզինքը, գրի առնելով սա ճարտասանական դարձուածքը.

— «Հայկական հարցին քննութիւնը վերացական գետնէն փոխադրելով իրական գետնի մը վրայ, մենք նուազ ենթակայ կ'առնենք հայ գաղթականութիւնը — որքան ալ կարեւոր ըլլայ իբրեւ համրանք — քան փաստական կացութիւնը եւ տեղացի եւ մեզի դրացի Հայերուն հոգեվիճակը: Այս տեսակէտով — թող չվշտանան Թուրքիոյ Հայերը — եթէ ոչ ամբողջ Դաշնակցութեան, գոնէ անոր կովկասցի վարիչներուն դիրքը — անոնց որ բարոյական, թե-րեւս ալ քաղաքական կապ մը պահած են բուն Հայաստանի, կենդանի եւ խորհրդ. լուծին տակ տառապող Հայաստանի հետ— մեզի համար գործնականօրէն աւելի մեծ շահեկանութիւն կը ներկայացնէ քան «Պայքար»ի եւ «Ազատամարտ»ի ունկնդիրներուն համակրանքի արժանի քաղաքական յուզումները»:

Եւ աւելի տրամաբանութիւնը, — «Կավկազ» այսպիսի պատրանքներով ինքզինքը մխիթարած ատեն, կ'երթայ կուգայ եւ իր վեր յուծումներով իսկ ինքնաբերաբար կը զարնուի Դաշնակցութեան միացեալ ճակատին, եւ ոչ թէ անոր այսպէս կոչուած կովկասեան հատուածին:

Արդարեւ, ինքն է որ քննելով Դաշնակցութեան դիրքը, պաշտօնապէս զայն կը տեսնէ կուսակից անկախութեան: Բայց եւ այնպէս, «շատ առաձգական եւ տարտամ» կը գտնէ անոր դիրքը՝ Կովկասեան Համադաշնակցութեան հարցին մէջ: «Ամէն պարագայի մէջ, կուսակցութիւնը շատ վերապահ է համադաշնակցութեան մեր բանաձեւին հանդէպ»:

Այսքանը, ինքնին, չի՞ բացատրեր թէ «Կավկազ»ները պարզապէս իրենց երազներն է որ կը շփոթեն իրականութեան հետ, միայն եւ միայն կովկասեան հարցի մը վերածելով Հայկական Դատը:

Դեռ ուրիշ գոհարներ ալ կը պարունակէ «Կավկազ»ը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԼՈՆՏՈՆ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԵՆ ԱՆԳԼԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս Փարիզի, նոյնպէս Լոնտոնի մէջ մամուլը եւ կառավարական շրջանակները կը շարունակեն փառաբանել անգլեւֆրանսական սիրալիր համաձայնութիւնը, ճշմարիտ գինակցութեան մը հանգամանքը վերագրելով անոր: Թագաւորն ու Թագուհին Լոնտոնի մէջ ալ մեծ խանդավառութիւն սաեղծեցին, իրենց վերջին այցելութեան շնորհիւ:

Ֆրանսայի մէջ ամէն առիթով կը շարունակուին գոհունակութեան արտայայտութիւնները: Արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ կիրակի օր խօսելով արմատական ժողովի մը մէջ, շեշտեց երկու երկիրներուն բարեկամութեան եւ գործակցութեան ամրապնդումը: Եւ աւելցուց.

— Եւրոպայի մէջ ոչ ոք կը կասկածի թէ ֆրանքեւանգլիական համաձայնութեան էական նպատակն է պաշտպանել խաղաղութիւնը եւ արգիլել որպէս նպատակ ազատութեան վտանգներուն կրկնումը, ամբողջ աշխարհի մէջ Ֆրանսա տակաւին կը խօսի Անգլիոյ վեհապետներուն այցելութեան պատճառած յուզումով: Մրցակցութիւններն ու անհամաձայնութիւնները, դասակարգային վարդապետութեանց եւ հոսանքներու հակամարտութիւններն ու երկփեղկումը հալած են խանդավառութեան հնոցին մէջ»:

Պ. Պոնէ այս առթիւ ջերմապէս ներբողեց երկու ժողովուրդներուն մէհանձնութիւնն եւ կարգապահութիւնը:

Նոյն օրը փոխ - վարչապետ Պ. Շօթան եւս ճառ մը խօսելով, բացատրեց թէ արքայական այցելութիւնը ոչ միայն ամրապնդեց անգլեւֆրանսական համաձայնութիւնը, այլեւ շեշտեց անոր արժէքը աշխարհի առջեւ:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿ ԽՆԴԻՐԸ

Հիթլերական խմբակի օրկան մը, «Համպուրկէր Ֆրէմդէնպլաթ», հետեւեալ կերպով կը պարզէ Գերմանիոյ նոր տեսակէտը՝ չեխական հարցի լուծման մասին. Չեխոսլովաքիա չի կրնար շէզոք գիրքի մը մէջ դրուիլ այնպէս ինչպէս Պելճիքան եւ Զուիցերիան, որովհետեւ Գերմանացիները եւ Հունգարները չեն ուզեր այդպիսի չէզոքութեան մը ենթարկուիլ: Երկրորդ, Չեխոսլովաքիոյ գինակցութիւնը Ֆրանսայի հետ՝ վերջնական խոչընդոտ մըն է համաձայնութեան: Այդ գինակցութիւնը հաշուուած է միայն Գերմանիոյ դէմ եւ առոր հետեւանքով 3ուկէս միլիոն Գերմաններ պիտի հարկադրուին իրենց կամքին հակառակ զէնք բռնել Գերմանիոյ թշնամիներու բանակին մէջ»:

Կը կարծուի թէ Հիթլերի թիկնապահը այս տեսակէտները հաղորդած է Անգլիոյ արտաքին նախարարին, իր վերջին այցելութեան առթիւ:

*** Շաբաթ օր նախարարական խորհուրդը զբաղեցաւ արտաքին խնդիրներով։ Այս առթիւ Հանրապետութեան նախագահը անձնապէս գոհունակութիւն յայտնեց Անգլիոյ թագաւորին այցելութեան բարեբաստիկ արդիւնքներուն համար: Արտաքին նախարարը լայն տեղեկութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին: Թէ Փարիզի եւ թէ Պերլինի մէջ կը կարծեն թէ միջազգային կացութիւնը մեծապէս պիտի բարւոքի, եթէ արագօրէն լուծուի չեխական խնդիրը։ Չեխական կառավարութիւնը արդէն իսկ պատրաստած է ազգութեանց նոր սահմանադրութիւնը: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նոր ծրագիրը 70 առ հարիւր գոհացում կուտայ գերմանական պահանջներուն: Բացարձակապէս մերժելով հանդերձ գերման բնակչութիւնը վերածել մարզական եւ քաղաքական անջատ շրջանի մը, առանձին խորհրդարանով, նոր սահմանադրութիւնը ընդ առաջ կ'երթայ շատ մը պահանջներու: Այնպէս որ, եթէ Գերմանացիները անհաշտ դիրք մը չբռնեն, ինքնին կը դիւրանայ հարցին լուծումը, գոնէ առ այժմ:

*** Արտաքին նախարարը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի խորհրդային դեսպանին հետ, չեխական հարցի մասին:

Բարունակէտ մը էօթին կը փախցնէր աղօթագիրքերով...

Ոստիկանութիւնը երեւան հանեց թմրեցուցիչներու մաքսանենգութեան գործ մը, որ կրնայ «չքեղ եւ աննախընթաց» համարուիլ:

Նիւ Եորքի ամէնէն մեծ արուարձանին Պրուքլինի բարունապետը անցեալ օր կառք մը նստած, կազմարարի մը կ'երթայ, դէզ մը գիրքեր կ'առնէ եւ ճամբայ կ'ելլէ դէպի Պուստի նաւահանգիստը: Կէս ճամբան երիտասարդ մըն ալ կը ցատկէ կառքին մէջ, Պուլվառ Սէն Ժէրմէնի վրայ, եւ երկուքը մէկ նաւահանգիստ կ'երթան, ծրարները Նիւ Եորք ղրկելու համար: Քիչ վերջը կը կրկնուի այս գործողութիւնը: Բայց այս անգամ երկու գաղտնի ոստիկաններ կառքը կեցնելով, պահականոց կը հրաւիրեն բարունապետը՝ Իսաք Լէյֆէր եւ ընկերը՝ Կօթոնէր: Կատարուած քննութեանց շնորհիւ, երեւան կ'ելլէ որ կազմարարը իւրաքանչիւր աղօթագրքի առաջին եւ երկրորդ կողքերուն միջեւ պը բացուածք մը կը ձգէր, ուր երկու մաքսանենգները էօֆին կը տեղաւորէին, իւրաքանչիւր ծրարը 160 կրամ ծանրութեամբ: Այս կերպով 600 000 ֆրանք արժողութեամբ էօֆին պիտի փոխադրուէր Նիւ Եորք:

Հարցաքննութեան ատեն, հաստատուեցաւ թէ գերյարգելի բարունապետը նախապէս ալ «Թանկագին աղօթագիրքեր» ղրկած էր Երուսաղէմ, նոյնպէս թմրեցուցիչներ փոխադրելով: Հարցաքննուեցաւ նաեւ կազմարարը, որ պատմեց թէ ինք որ եւ է մեղք չունի: Բարունին պատմեր է իրեն թէ՝ Երուսաղէմէն բերուած «սրբազան աւազ» է որ կը փոխադրէ աղօթագիրքերու միջոցաւ, տարագիր Հրեաներու, քաղաքական հալածեալներու համար, ի հոգեւոր մխիթարութիւն... Միեւնոյն ատեն երդում ընել տուած էր իրեն, որպէսզի մարդու բան չյայտնէ:

Բարունապետն ու իր մեղսակիցը անմիջապէս առաջնորդուեցան բանտ, այնտեղ ուսումնասիրելու համար «սրբազան աւազ»ին բարերար յատկութիւնները: Կը կարծուի թէ ուրիշ մեղսակիցներ ալ կան:

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական կառավարութիւնը պատասխանելով Անգլիոյ առաջարկին, յայտնեց թէ պատրաստ է ընդունելու ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին ծրագիրը, օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին: Միեւնոյն ատեն առաջադրութիւն կը յայտնուի ուղղակի բանակցելու զօր. Ֆրանքոյի հետ, զինադադար մը կնքելու համար: — Ազգայնական բանակը ուժգնօրէն կը շարունակէ իր յարձակողականը, որուն հերոսաբար կը դիմադրեն հանրապետականները: Մանրամասնութիւններ նորէն չեն ստացուած:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՁՐԵՒԵՏԸ

Չորս - հինգ շաբաթէ ի վեր դաշտահանդէսներ կը ծանուցուին, մեծ մասը Ռոպէնսոնի ծանօթ պուրակին մէջ:

Օդը միշտ մռայլ է,— առագ - ուրբաթ: Եւ սակայն, կազմակերպիչները առոր ալ ճարը գտած են,— «Անձրեւի սպառագային պաշտպանուած ընդարձակ սրահ»:

Մնաց որ, անձրեւի վախը ո՞րքան կրնայ դիմանալ պարի «ա՛խ»ին, երբ զոց սրահ ալ ունին:

Եւ դաշտահանդէսները — աւելի ճիշդ՝ պարահանդէսները կը պսակուին որոշ յաջողութեամբ:

Այս կիրակի աւելի զգալի էր բազմութիւնը: Եւ «Եգիպտացի» կոմիտէին անդամները կանուխէն սօթթեր էին իրենց թեւերը, արդիւնաւորելու համար ձեռնարկը:

— Երգեցէք, տղաք ...

— Խմեցէք, տղաք ..

— Պար կ'ուզենք, պա՛ր: La musique!

Կազմակերպուած հանդէսները շատ կը նմանին իրարու,— երգ, խմբերգ, արտասանութիւն, երբեմն ալ բանախօսութիւն, բայց մանաւանդ պար: Կերուխումն ու պարն են որ կը տիրապետեն բոլորին մէջ: Եւ պարին ալ՝ եւրոպականը:

Միջանկեալ տեղի կ'ունենան հայկական կամ եւրոպական պարեր ալ, բայց առաջնութեան, գերակշռութեան լիրաւունքը միշտ ալ վերապահուած է միւսին,— թանկօ, ռումպա, վալս, ֆոքսթրոթ, ի՞նչ գիտնամ:

Եւ կազմակերպիչները հարկադրուած են մասնաւոր նուագախումբ վարձել:

Հայկականը կամ կովկասեանը «եօլա կ'երթայ» բառով մը: Նոյնիսկ միայն ծափով: Եւրոպականին համար ստիպուած են ճաղ մը ճարել: Ուրիշ խօսքով՝ 2 — 300 ֆրանք:

Սեղան մըն ալ մեզի համար շտկեր էին, կիրակի օր:

— Կարկո՞ւտ տեղաց ...

— Մենք անկեղծ զինուոր ենք ...

Անդին նուագը կը ճռնչէ եւ ոտքերը կը դառնան: Կ'օրօրուին ու կ'ոլորուին:

Տրտունջներ երկու կողմէն ալ.

— Մենք պիտի պարենք:

— Մենք երգե՞լ կ'ուզենք, վարդավառ է այսօր ...

Եւ ահա պարմանուհի մը մեր սեղանին շուրջը:

— Կաքաւիկը, «կաքաւիկ»ը...

Օրիորդը կ'ուզէ փախչիլ, բայց ի զուր: Եւ երգը կը սկսի այնքան ուշ, այնքան թթուոտ, որ մինչ ունկնդիրները ծափելով զբաղած են, թռչունը կը թռչի ..

— Ալֆորվիլի սանուհիներէն է, կը նարծեմ, «հայրենակից» մը, մօտէն ծանօթ:

Ահա պատանի մը եւս, նոյն արուարձանէն,— «Մեր Բալրոզին տղան է»:

Հայկական երգ մը, յետոյ ուրիշ մը:

— Ապրի՜ք նոր սերունդը:

Աչք մը կը նետեմ անդին եւ ի՞նչ,— նոյն սերունդէն երիտասարդ մը իսկ ձ'ուքերը ականջին դրած է, որպէսզի չլսէ՜ երգը: Որպէսզի կարենայ շարունակել պարը ...

Անզգայութի՞ւն է արդէն...

Եւ պատշգամը կ'իջնեմ, ափսոսանք մը փնտռելու համար:

Դիմացը, պուրակին առը, ամբողջ «յարկաբաժին» մը վարձեր են քանի մը ընտանիք: Շէնք - շնորհք տունտեղ եղած, լեցուն սեղաններով: Եւ օրորոց մը: Ու մանուկ մը որ կ'օրօրէ երախան, հայերէն օրօր մը շրթունքին,— այնքան պայծառ եւ կենսունակ:

— Իսկ անջրպե՞տը:

— Որչ մնան օրորոցն ու մանուկները:

ՎԱՀԷ

ՖՐԵՏԵՐԻՔ ՄԱՔԼԷՐԻ ՄԱՀԸ

Ցաւով կ'իմանանք թէ Պ. Ֆրէտէրիք Մաքլէր, ծանօթ հայագէտը, որ գացած էր վերջերս, մեռեր է նախ շաբաթ առաջ:

Այս մասին յուրեր կը շրջէին առեն մը ի վեր, բայց կարելի չէր եղած ստուգել: Իր կինն անգամ հակասական պատասխաններ կուտար: Այս առթիւ կը խօսուէր նաեւ Պ. Մաքլէրի գիրքերուն վաճառման մասին:

Երէկ յաջողեցանք Արեւելեան Լեզուներու Վարժարանէն հաստատել մահուան լուրը: Հանգուցեալը, ճնշուած տարիներու եւ աշխատանքի ծանրութեան տակ, մտատանջ վիճակ մը ունէր առեն մը ի վեր: Յաջորդով կը ներկայացնենք մանրամասնութիւններ իր կեանքի եւ գործի մասին, որ մեծ մասով նուիրուած էր հայագիտական ուսումնասիրութեանց:

"Դեռ երազներ ունինք կան աւեճայի մասին"

«Ժիւռնալ տը Պէյրութ» կը գրէ այս խորագրին տակ.— Կը շարունակուին այն զրոյցները թէ Միջագետք Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ միջնորդի դեր պիտի կատարէ եւ թէ Հաթայի խնդիրը երկու կողմին համար գոհացուցիչ միջոցով մը պիտի լուծուի: Որովհետեւ այս զրոյցները միայն Դամասկոսի մէջ տարածուած չեն, պէտք կ'ըլլայ ենթադրել որ գործին մէջ բան մը կայ:

Վերջին թղթակցով հոս հասած «Էլ Իրաք» թերթին մէջ սա տողերը կարդացինք — Բարձր շրջանակներէ քաղուած տեղեկութիւններով սա հաստատել յանձն կ'առնենք թէ Փարիզի, Լոնտոնի, Անգարայի, Դամասկոսի եւ Պաղտատի միջեւ կարգ մը հեռագիրներ եւ հեռաձայններ կը փոխանակուին եւ կարգ մը գաղափարներ ու պատասխաններ կ'առնուին կը տրուին: Ասոր նման գլխաւոր քաղաքներու մէջ ալ արտաքին նախարարները եւ դեսպանները կը տեսակցին:

Ասոնցմէ զատ անցեալ օր Դամասկոսի Օրիան պանդոկին մէջ պանդոկատէր վարիչներու միջեւ գումարում մը եղած է եւ այս գումարման մասնակցած են նաեւ կարգ մը Անգլիացիներ եւ Ֆրանսացիներ: Այս գումարման մէջ որոշուած է որ Միջագետք ջանքեր ընէ լուծման ձեւ մը գտնելու համար, որ գոհացնէ Սուրիան եւ Թուրքիան եւ վերահաստատէ թուրքեւարաբ բարեկամութիւնը:

Միւս կողմէ դարձեալ Միջագետքի թերթերուն համաձայն, Նուրի փաշա եւ Սայիտ Հաթայի խնդրով կը զբաղի եւ մօտերս Դամասկոս եւ հոնկէ Անգարա պիտի երթայ:

Միայն թէ բոլոր ասոնք առ այժմ ցոյց կուտան թէ Սուրիոյ կառավարութիւնը ինքն իրեն հարսի ու փեսայի խաղ կը խաղայ:

Բայց եւ այնպէս կասկած չկայ որ՝ եթէ գործին մէկ կողմը այս խաղէն կը բաղկանայ, Սուրիա որոշած է այս խաղը դեռ ուրիշ շատ մը խաղերով խաղալ:

Կրնայ ենթադրուիլ այժմէն թէ ճշդուած ալ է կառավարութեան դիրքը: Երեսփ. ժողովին նախագահը բառն է — Երեսփ. ժողովը նախապէս ձեռնպահ մնացած էր ընդունելու Ժընեւի որոշումը: Ցայտնի է որ պիտի չվաւերացնէ նաեւ ֆրանքեւթուրք համաձայնութիւնը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԵՐԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ - *Armenians in India*

(Սկզբնական շրջանէն մինչեւ ներկայ օրերը: Հեղինակ՝ Մեսրովբ Յ. Սեթեան)

Բ.

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ ՄԷՋ.— Լահոռէն բաւական մեծ թիւով հայ զինագործներ Քապուլ տարուած են 1775ին, բայց այս հայ զինագործներէն առաջ ալ դէն Հայեր կը գտնուէին Քապուլի մէջ 1670 թուականներուն: Աֆղանիստանի էմիր Ապտուր Ռահման Խանը շրջաբերական մը ղրկելով 1896ին Կալկաթայի Հայերուն ըսած է թէ իր երկրին մէջ գտնուած 500 Հայերէն 21 Հայ մնացած է, որոնք իրենք զիրենք դժբախտ կը զգան իրենց ազգակիցներու ընկերութենէն հեռու, եւ ցանկութիւն յայտնած է որ՝ 10-12 պարզացած եւ արհեստաւոր ընտանիք Աֆղանիստան ղրկեն բնակելու: Ոչ մէկ ընտանիք տեղէն շարժած է, բարեբախտաբար հոն երթալու, որովհետեւ էմիրը որ լաւ մէկ բարեկամը եղած է Ալմէյլ Համբոլին, նամակ մը ստացած է Կարմիր Սուլթանէն որպէսզի Աֆղանիստանի մէջ գտնուած բոլոր Հայերը վտարէ, իբրեւ վտանգաւոր ժողովուրդ: Եւ այսպէս առանց պատճառի ափ մը Հայերը կը վտարուին դէպի Հնդկաստան, Փէշավէր, առնելով իրենց հետ շատ մը հին ձեռագիրներ:

ՀԱՅԵՐԸ ՍՈՒՐԱԹԻ ՄԷՋ.— Հայերը գաղութ կազմած են Սուրաթի մէջ 16րդ, 17րդ, 18րդ դարերուն: Եւ երբ անգլիացի առեւտրականներ առաջին անգամ Հնդկաստան գացին 17րդ դարու սկիզբը, տեսան որ Հայերը, նախկարապետները օտար առեւտուրի, լաւ տեղաւորուած էին երկրին մէջ եւ շահաբեր արտածումի առեւտուր ունէին Եգիպտոսի, Արեւելքի, Թուրքիոյ, Վենետիկի, միջերկրականեան նաւահանգիստներու հետ Պարսից եւ Արաբ ծոցերէն. Անգլիացիները տեսան նաեւ որ Հայերը երկիրը լաւ կը ճանչնային եւ հնդկական զանազան լեզուները կը խօսէին: Անոնք սիրուած էին Մոնկոլ կայսրերէն, հետեւաբար թշնամականէ աւելի բարեկամական դիրք բռնեցին անոնց հանդէպ: Մտածեցին թէ Հայերու աշխատակցութիւնը եւ օգնութիւնը ապահովելով, կրնային երկրին մէջ հաստատուելու հնարաւորութիւն ստեղծել:

«Արեւելեան Հնդկաստանի ընկ.» կամ «Լոնտոնի վաճառականներու Արեւելեան Հնդկաստանի հետ առեւտրական յարաբերութիւն ընող ընկերութիւնը», լուրջ խորհրդակցութենէ մը վերջ, բանակցեցաւ Հայերու առաջնորդ Խօճա Փանոս Գալանթարի հետ, որ այդ միջոցին Լոնտոն կը գտնուէր իր քեռորդւոյն Խօճա Իսրայէլ Սարհատի հետ (Հնդկաստանի ապագայ վաճառական դիւանագէտը), որպէսզի համաձայնութեան մը գան Հայերու առեւտրական ճամբան շեղելու հին ճամբայէն դէպի նորը, Հրուանդանի շուրջը, միմիայն անգլիական նաւերով: Անմիջապէս դաշնագիր մը կնքուեցաւ Խօճա Փանոս Գալանթարի (Հայերու ներկայացուցիչը), կառավարիչին եւ Լոնտոնի Արեւելեան Հնդկաստանի հետ առեւտուր ընող վաճառականներու միջեւ, 1688ին: Այս դաշնագիրը Հնդկաստանի Հայերու առեւտուրի մահազանգն էր: Դաշնագրով Հայերու իրաւունք կը տրուէր օգտուելու այն ատեն եւ միշտ այն առաւելութիւններէն որ ընկերութիւնը կը շնորհէր անգլիացի վաճառականներուն: Մենաշնորհներ տրուեցան իրենց մարդիկը կամ ապրանքը փոխադրելու ընկերութեան նաւերով: Թոյլ տրուեցաւ անոնց ազատօրէն բնակելու եւ վաճառականութիւն ընելու ընկերութեան քաղաքներուն մէջ, ուր կրնային Անգլիացիներու նման հասարակական պաշտօններ ունենալ: Ընկերութեան բոլոր այն քաղաքներուն մէջ ուր 40է աւելի Հայ գտնուէր, հողկտոր տրուէր, ընկերութեան ծախքով հայկական եկեղեցի շինելու: Եօթը տարի տարեկան 50 ոսկի պիտի տրուէր քահանայ պահելու:

Բայց ի վերջոյ այս բոլոր դաշնագիրները թուղթի վրայ մնացին, մոռնալով շատ անգամ նոյն իսկ որ Անգլիոյ Հնդկաստանի մէջ ձեռք բերած մեծ Ֆէրմանը Հայու մը շնորհիւ ստացուած է, եւ իրենց Հնդկաստանի գործարանները պաշտպանելու համար դիմած են Հայերու ներկայացուցչին՝ Խօճա Փանոս Գալանթարի, որպէսզի հայ զինուոր ճարէ իրենց:

Հայ առեւտրականներու աստղը բոլորովին մարեցաւ Սուրաթի մէջ, երբ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ թշնամութիւնները սկսան Հնդկաստանի մէջ 1783ին: Օտար նաւերու հետ Հայերու նաւերը ինչպէս «Արշակը» յարձակման ենթարկուեցան, ապրանքները փճացան եւ հայ հարուստները բոլորովին սնանկացան:

Սուրաթի հայ հարուստ բարերար վաճառականներէն Աղա Օվանճան Յահիր Զրաք մեծ ազգասէր մը, մայր երկրին մէջ իր ազգակիցներու բարոյական եւ մտաւոր բարձրացումին նախանձախնդիր՝ առատաձեռն նուիրատուութիւններ ըրած է 1790ին Նոր Նախիջեւանի ազգային հաստատութիւններուն: Հոն երկու դպրոց բացուած է, ինչպէս նաեւ տպարան մը հայերէն գրքեր տպելու: Նոր Նախիջեւանը այդ միջոցին նոր հաստատուած քաղաք էր շնորհիւ Յովսէփ Արղութեանց արք.ի ջանքերուն:

Ուրիշ բարերար մը, նմանապէս Սուրաթի մէջ, Տիկին Հռիփսիմէ Եղիազար Լէմպրուկին (ամուսնացած Հոլանտացիի հետ) առատաձեռն նուիրատուութիւններով հարստացուցած է Կալկաթայի ճեմարանը եւ Հայոց եկեղեցին:

Սուրաթ, ուր ատեն մը հայկական գաղութ կազմուած էր, 18րդ դարու վերջը գրեթէ հայութիւն չէր մնացած, բոլորն ալ ցրուած եւ հեռացած ըլլալով քաղաքէն:

Նմանապէս Պոմպէյի մէջ, ուր մինչեւ 18րդ դար բաւական թուով հայութիւն ապրած է, այսօր ոեւէ հայկական գաղութ գոյութիւն չունի: Մնացած են եկեղեցի մը եւ թաղ մը որ կը կոչուի Armenian Lane:

Պենկալի ամենահին քրիստոնէական եկեղեցին շինուած է 1695ին Չինսուրայի մէջ, Խօճա Մարգար ընտանիքին կողմէ: Երբ այս քաղաքը կորսնցուց իր առեւտրական նշանակութիւնը, Հայերը գաղթեցին դէպի Կալկաթա 18րդ դարու կիսուն: Չինսուրայի մէջ թաղուած է ծագումով Ղարաբաղցի, Յովսէփ Մելիք Բեկլարը, որ փորձառու հնարան մը եղած է: Ան է որ վերհսկած է «Յոբելեանի Կամուրջին» Նայաթի մօտ, բացուած Վիքթորիա թագուհիին ոսկի յոբելեանի առթիւ:

Յովսէփ Մելիք Բեկլար եղած է նաեւ գրական դէմք մը, հրատարակելով 1892ին անգլիերէն ամսաթերթ մը «Արա» նուիրուած հայկական քաղաքականութեան, պատմութեան, գրականութեան: Թերթը երեք տարուան կեանք ունենալէ յետոյ փակուած է նիւթական պատճառով:

ՀԱՅԵՐԸ ՍԱՅԻՏԱԳԱՏԻ ՄԷՋ.— 1665ին հայկական առաջին գաղութը կազմուած է Պենկալի մէջ: Գաղութին ամէնէն նշանաւոր առեւտրականը եղած է Խօճա Պետրոս Յարութիւն, որ ծանօթ է իբրեւ Խօճա Պետրոս 18րդ դարու կիսուն: Եղբայրը, Գուրգէն Խան, Միր Քասիմի զօրավարը եղած է, իսկ միւս եղբայրը, Խաչեր Յարութիւն, յայտնի առեւտրական մը:

Խօճա Պետրոս եղած է նաեւ կարող դիւանագէտ մը, գնահատելի ծառայութիւններ մատուցանելով Անգլիացիներուն Պենկալի մէջ: Ան է որ 1756ին փրկած է անգլիացի փախստականները ամբաստանութենէ: Իսկ Հայերու համար եղած է «Երկրային Աստուած» մը, ինչպէս կը կոչէ Յովսէփ Էմին իր «Կեանք եւ Արկածներ» գրքին մէջ: Կալկաթայի Հայոց գլխաւորն էր եւ ծանօթ իր բարեգործութիւններով: Շինած է Սայիտապատի գեղեցիկ հայկական եկեղեցին 1758ին: Վերանորոգած եւ գեղազարդած է Կալկաթայի Հայոց եկեղեցին.

Խօճա Պետրոսի կրտսեր եղբայրը, Խօճա Գրիգոր կամ Գուրգէն Խան, ծնած Սպահան, պարզ հագուստավաճառ մը, Նուապ Միր Քասիմի Պենկալի բանակին գլխաւոր հրամանատարը դարձած է: Եղած է տաղանդաւոր զինուորական մը եւ դարու ամէնէն մեծ մարդոցմէն մէկը կոչուած: Թոմաս Խօճամալ Հնդկահայ ժամանակակից հայ պատմաբանը, կը գրէ թէ երբ Անգլիացիները գաղտնի առաջարկեցին որ Նուապը բանտարկէ, որու համար լայնօրէն պիտի վարձատրուէր, Գուրգէն Խան պատասխանած է.— «Ես պարզ անհատ մըն էի, Քասիմ Ալի Խանը զիս պատուոյ այս բարձր դիրքին հասցուց, չեմ կրնար ձեր խնդիրքին ընդ առաջ երթալ: Հեռու, որ ես մատնեմ իմ տէրս, Հայերու որոշ ազգային նկարագիրն է երբեք չդաւաճանել իրենց տէրերուն, այլ ծառայել անոնց հաւատարմօրէն եւ օրինապահ մնալ անոնց հանդէպ»:

Դժբախտ թիւրիմացութեամբ մը, Գուրգէն Խան դաւաճանօրէն կը սպաննուի 1763ին, Միր Քասիմի մարդոց կողմէ [illegible], ան որ կեանքին մինչեւ վերջը հաւատարմօրէն ծառայած է Միր Քասիմի գահին: Իր բանակին մէջ հարիւրի չափ հայ մարտիկներ եղած են զօրավար, դնդապետ եւն.:

ՀԱՅԵՐԸ ԿԱԼԿԱԹԱՅԻ ՄԷՋ.— Կալկաթայի մէջ գտնուած ամէնէն հին քրիստոնեայ գերեզմանաքարը 1630 թուականը կը կրէ եւ կը պատկանի Հայու մը: Բազմաթիւ ենթադրութիւններու տեղի տուած է այս գիւտը թէ երբէն ի վեր Հայեր գտնուած են հոն, թէ արդեօք քաղաքին առաջին հիմնադիրները Հայե՞րը եղած են, որովհետեւ Անգլիացիները 60 տարի վերջ միայն գացած են հոն հաստատուելու եւ շէնցնելու: Անոնք իրենց առաջին մենաշնորհները եւ ապահովութիւնը ունեցան շնորհիւ Խօճա Իսրայէլ Սարհատին, հայ վաճառականի մը: Մտնելով Աղիմ Ուշ Շէնի պալատը, կը բարեկամանայ անոր 14 տարեկան տղուն, իշխան Ֆարուխ Սիյարի հետ, տալով անոր խաղալիկ նուէրներ: Այնպէս որ 1698ին 16000 ռուպիի փոխարէն, Խօճա Իսրայէլ Սարհատի միջնորդութեամբ Անգլիացիները նամակ-հրովարտակ մը ձեռք ձգեցին իշխանէն, որ թոյլ կուտար գնել գոյութիւն ունեցող տէրերէն, վարձակալութեան իրաւունքը Կալկաթայի, Սութանաթի եւ Կովինտփուրի երեք գիւղերուն:

Խօճա Սարհատն էր նաեւ որ, իբրեւ պարագլուխ եւ պալատէն ճանչցուած մէկը, ուղեւորուեցաւ Անգլիացիներուն ընկերանալով դէպի Տէլհի դեսպանութեան, երբ իր երիտասարդ բարեկամը, Ֆարուխ Սիյարը, արդէն կայսր էր, եւ յաջողեցան պատմական մեծ Ֆէրմանը առնել որ բրիտանական իշխանութեան հիմը դրաւ Հնդկաստանի մէջ:

18րդ դարու կիսուն Կալկաթայի հայկական գաղութին ամէնէն յարգուած դէմքն եղած է Աղա Խաչիկ Առաքել որ հարուստ հայ վաճառական մըն էր եւ մեծ բարեգործ մը: Անգլիոյ Ճօրճ Գ. թագաւորին առողջանալուն առթիւ 138 պարտատէր բանտարկեալներ բանտէն ազատել տուած է, վճարելով անոնց պարտքերը: Ասոր փոխարէն թագաւորը անոր նուէր ղրկած է սուր մը եւ իր փորագրուած մանրանկար լուսանկարը:

Իր տղան, Աղա Մովսէս Խաչիկ Առաքել արժէքաւոր ծառայութիւններ մատուցած է բրիտանական կառավարութեան 1801ին, իր ծախքով պահելով 100 հայ կամաւորներ որոնց վրայ հարիւրապետ-հրամանատար նշանակուած էր ինք: Ասոր փոխարէն թանկարժէք սուր մը նուիրուած է.

Աղա Խաչիկ Առաքելի սերունդէն Կալկաթայի Խաչիկ Փօլ Զաքըր (մեռած 1926ին) բազմամիլիոն հարստութեան տէր մէկը՝ հաստատուած Չինաստան, Հոնկ-Քոնկ, ծանօթ է իր առատաձեռն նուիրատուութիւններով Կալկաթայի Հայոց եկեղեցիին, մանաւանդ անգլիական եւ չինական հաստատութիւններու եւ եկեղեցիներու: Անոր նուիրատուութիւններու գլխապտոյտ պատճառող թիւերը կարդալով, մարդ կը մտածէ մէկ կաթիլ ջուր անհետացեր է ծովուն մէջ, մինչ Հոնկ-Քոնկի պատնէշներէն անդին բազմաչարչար եւ բազմակարօտ, զինք ծնող հայրենիքին համար ծով մը ջուրի նշանակութիւն պիտի ունենար իր տուածը:

ՄԱՆՆԻԿ ՄԵՍԱՏՈՒՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Երկինք նայելով քալողը ոտքը քարին կը զարնէ:

** Երկու նաւապետ ունեցող նաւը շուտ կ'ընկղմի:

** Երկու հովիւ մէկ պարանակ (թաղեայ մեծ վերարկու):

** Եզը երբ իյնայ, դանակաւորը կը շատնայ:

** Երէկ տնկեցինք, այսօր բուսեր է:

** Ելա՞ւ քաղաքանքը, հատաւ արցունքը:

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՀԱԼԷՊԻ ՇՐՋԱԿԱՆԵՐԸ

Մեր ժողովուրդը անցնող քանի տարուան ընթացքին խելքէ մաքէ դուրս թշուառութիւններ անցուց թիթեղներու տակ, անձրեւին եւ արեւին տակ եւ սակայն անվհատ յառաջ տարաւ իր աշխատութիւնը, համբերութեամբ եւ ժուժկալութեամբ դիմացաւ բոլոր տեսակի դժբախտութեանց: Ան քակեց թիթեղէ պարաքաները եւ սկսաւ նոր տուներ շինել: Այր եւ կին, մեծ ու փոքր, լծուեցան աշխատանքի, տուն մը ունենալու համար: Եւ յաջողեցաւ իր չարքաշութեամբ, կառուցանելով նոր քաղաք մը Հալէպի քովիկը՝ քառորդ ժամ հեռու Կէօլ Մէյտան բռնած դաշտին վրայ: Այսօր այդ նոր քաղաքը 3000է աւելի տուներ կը համրէ իր մէջ եկեղեցիներով, դպրոցներով, դարմանատունով, Կիւլպէնկեան մայրանոցով եւ արուեստական մետաքսէ թելերով, հիւսուածեղէնի գործարանով, որ հայկական դրամագլուխով շինուած է:

Շարունակենք մեր պտոյտը Հալէպէն դուրս.

ԱԶԷԶ.— Քիլիսի շրջանակին մէջ, բայց ներկայ բաժանումով այս հողամասը մնացած է Սուրիոյ կողմը: Այգեստաններուն եւ ձիթաստաններուն մէկ մասը անցած Սուրիոյ կցուած հողամասին, ուր Քիլիսցի Հայերը ունին իրենց ձիթաստաններուն մէկ նշանաւոր մասը որ կը շահագործեն ներկայիս:

Ազէզ ուրեմն թրքական շրջանին եղած է զուտ դաշտային հողամաս մը: Քիլիսցի Հայերէն մէկ մասը հոն շինեցին տուներ, որ երթալով բարգաւաճեցաւ եւ առաւ գիւղաքաղաքի մը կերպարանքը: Ունի կառավարական շէնք մը ուր կը պաշտօնավարէ հայ միւտիր մը:

Ազէզի շուրջ կան թրքական եւ արաբական գիւղեր, որոնք կարեւոր թիւ մը կը կազմեն, այդ գիւղերուն շուկան է եղած ներկայ Հայերու կողմէ շինուած Ազէզ գիւղաքաղաքը, որ ունի շուկայ, խան, պանդոկ եւն.: Իր առեւտուրը կ'ընէ բնականաբար Հալէպի հետ: Օդը եւ ջուրը առողջարար են: Հիւանդութիւն չկայ: Ազէզի մօտիկ բարձր բլուրի մը վրայ կը գտնուի Թուրք արաբական գիւղ մը, ուր ամառները օդափոխութեան կ'երթան:

Դարձնենք մեր հայեացքը հիմա ալ Հալէպի արեւելեան կողմը, դէպի անապատ եւ տեսնենք, թէ Հայերը այդ վայրերու մէջ ինչ նորոյթներ ներմուծեր են, իբրեւ գործօն եւ կենսունակ տարր:

Ինքնաշարժով 4-5 ժամէն կը հասնինք Մէսքէնէ կոչուած վայրը, ուր Հայերը կարեւոր թիւ մը չեն կազմեր. քանի մը Սասունցիներ որոնք ջաղացպանութիւն կ'ընեն եւ դարձեալ Սասունցի մը ագարակ ունի: Ձիով քովէն կ'անցնի Արածանին, որ առուակի յորջորջումով Ֆրաթ (Եփրատ) անունը առած է:

Կը յառաջանանք աւելի անդին եւ կը հասնինք բլրակի մը աջին, որուն աջէն դարձեալ կը շարունակէ Ֆրաթը: Պէտք է դիմացը անցնիլ որպէսզի մտնենք Րաքքա, . Հնամենի Կարկեմիշեան քաղաքակրթութեան մէկ մասը: Րաքքա շինուած է դաշտի մը վրայ. բնակիչները առհասարակ Արաբներ են, վերջերս հաստատուած են Հայեր ալ, Ուրֆացի, Այնթապցի, Պիլէճիկցի, եւ սակայն մեծամասնութիւնը Ուրֆացիներէ կը բաղկանայ: Ունի բաւական երկար շուկայ մը, դերձակ, կօշկակար, թիթեղագործ, նպարավաճառ, մանիֆաթուրայի խանութ, մսագործ, [illegible] եւ հացագործ եւն. արհեստաւորներ: Հայերը առհասարակ առեւտուրով ալ [illegible] կը զբաղին, ունին փոքրիկ մատուռ եկեղեցի մը եւ դպրոց մը: Օրական քահ. բնիկ Մշեցի է, [illegible] Սայեան, [illegible] անունով Անդրանիկ:

Օրական քահ. Մշեցի է, [illegible] հաճոյակատար, զուարթ [illegible] նուիրութեամբ մէկն է. եղած է [illegible] եւ Կարնոյ առաջնորդարանի եկեղեցիներուն երաժշտապետ-ուսուցիչ.

Բաղդադի փողոցը պատմական հին շէնք մը կայ, որուն մէջ կան [illegible] պահապաններ: Այդ պարիսպին մէջ կը գտնուին հին շէնքերու աւերակներ, ուր ապօրէն կը գտնուին արժէքաւոր հնութիւններ: [illegible] մէջը մտնել եւ պեղումներ կատարել [illegible]: Սակայն, Արաբները աչքը բաց [illegible] այդ վայրէն, ուրկէ [illegible] ճարպիկ մարդիկ են. երբեմն [illegible] հին առթեներ, դրամներ եւ ուրիշ [illegible], կը ծախեն, [illegible] իրենց սեփականը [illegible] մինչեւ Պաղտատ:

Րաքքա [illegible] է, ունի կառավարական շէնք, անոր կողքին կայ նաեւ Ֆրանսական տեղեկատու գիւան մը, որուն մատակարարութիւնը յանձնուած է Ֆրանսացի սպայ մը: Ունի ան իր մօտ բաւականաչափ թիւով տեղական զինուորներ, որոնք ոստիկան-զօրքի դեր կը կատարեն:

Բոլոր կեդրոններու մէջ ալ գոյութիւն ունին Ֆրանսական տեղեկատու գիւաններ, Ֆրանսացի սպայի մը հսկողութեան տակ:

ԽԸՐԳԸԹ-ՐԸՔ.— Չափահաս [illegible] եւ որբուհիներու գիւղ մը [illegible] նացուցած է հանգուցեալ Միս [illegible] իրարու հետ. 20 տունի չափ, կը [illegible] զին երկրագործութեամբ, ներկայիս [illegible] մնած են այս գիւղը եւ տեղաւորուած են աւելի հայաշատ տեղեր:

ԱՅՆ-ԱՐՈՒՍ.— (Հարաւ Ազէզ) [illegible] խապէս հոս կը գտնուէին քանի մը [illegible] բոլոր ընտանիքներ: Ունի ջրաղաց մը [illegible] Աբրահամի գերեզմանը: Ներկայիս 60 տունի չափ Հայեր տեղաւորուած են հոս: Բոլորն ալ [illegible] (Ուրֆայի մօտակայ մէկ գիւղը) [illegible] առանձնապէս երկրագործութեամբ. զինուորական կայան է: [illegible] գիւղ մըն է. այնպէս որ [illegible] բոլոր գիւղերու [illegible] կը հայթայթէ Այն Արուսը: [illegible] է իր քաղաքական խոշոր [illegible], ուրկէ կը բխի արդէն ջուրը [illegible] որուն մէջ կը տեսնէք հազարաւոր [illegible]: Տեղացիները ձեռք չեն տար [illegible], աւանդական պատուէր մը [illegible] համաձայն:

Հայր Աբրահամի գերեզմանին [illegible] մօտիկ, 15-20 քայլ հազիւ հեռու [illegible] բլուրին տակը բաւական ընդարձակ տարածութիւն մը կայ, որուն վրայ ծածկուած է հողով, այս տարածութեան մէջէն ջուրը քամուելով դուրս կուգայ: Երբ երթաս եւ ձեռքովդ [illegible] դը մէկ կողմ քաշես, տակէն [illegible] կուգան մոզայիք քարեր, զանազան գոյներով: Կառավարութիւնը մասնաւորապէս գոցած է մոզայիքները [illegible] տեղը:

Ա. ՄՇԱԿ

«[illegible]»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (115)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans.: J. M. — Թարգմ. Յ. Մ.

— Ոչ, թող ներս չերթայ, ըսաւ Ներքինին բազկաթոռին մէջ նստելով: Աւելի ծերացած, յոգնած ու հիւանդ կ'երեւար ան:

Այս անգամ մայրիկդ ալ կրնայ լսել ինչ որ պիտի ըսեմ... եթէ չեմ սխալիր, դուն ամէն իրիկուն մայրիկիդ քովը կը մնաս... Ի՞նչ պատահեցաւ որ այսօր այսպէս կանուխ դուրս կ'ելլես...

— Բացատրութիւն է, թոթովեց աղջիկը, որ արդէն շփոթած էր այդ անակնկալ այցելութեան պատճառաւ, վերջին առթին է Փիթըր Քարուն տեսնելու... վաղը կէսօրէն յետոյ Անգլիա պիտի մեկնի... կարգադրած էինք սովորական ժամուն հանդիպիլ... բայց պատրաստէն մեկնելու վրայ էի, երբ ներս մտաւ ու ըսաւ թէ նոր հրահանգներ ստացած է... վաղ առաւօտ, ժամը հինգին, օդանաւով Ենիքէոյի պիտի երթայ եղեր... Ճամբայ չելած կ'ուզէ քանի մը ժամ քնանալ... խնդրեց որ իրեն հանդիպիմ ժամը ութուկէսին...

— Ուրեմն զիս առա՞նձին պիտի ձգես, գանգատեցաւ մայրիկը:

— Ո՛չ, մայրիկ, միայն մէկ անգամ... սկսաւ Թանիա, բայց Ներքինին չձգեց որ շարունակէ:

— Լսեցէք, կիներուն վիճաբանութիւնը քարետախտակին վրայ մատիտին հանած ձայնին պէս կը ջղայնացնէ մարդս... հիմա ըսէ նայիմ, դուն այս տղան կը սիրես, այնպէս չէ՞...

— Ի՞նչու այդպէս կ'ըսէք, հարցուց Թանիա զգուշութեամբ:

Բնազդաբար վախ մը զգաց որ ան կը հետաքրքրուէր Փիթըրին հետ իր ունեցած կապերով:

— Այո կամ ոչ, կատակելու կամ ժամավաճառ ըլլալու տրամադրութիւն չունիմ այս իրիկուն, պատասխանէ, եւ անմիջապէս...

— Ես կը նախընտրեմ անոր ընկերակցութիւնը քան բարեկամութիւնը այն շատերուն որոնց հետ շփման մէջ գտնուելու պատուէր տուած էք ինծի...

Ներքինին երերցուց իր ճաղատ գլուխը

— Ես արդէն հասկցած էի, ըսաւ. այդ տղան չորս օրէ ի վեր Պոլիս կը գտնուի. երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի գիշեր անոր հետ ընթրեցիր եւ երկու անգամուն ալ ժամը երեքէն առաջ տուն չվերադարձար... երէկ հինգշաբթի էր... կէս օրուան արձակուրդ ունէիր... 12էն կրպակէդ մեկնեցար եւ ամբողջ տասներկու ժամ առատուան դէմ... բնականաբար միմիայն պաշտօնիդ բերումով չէր որ միասին անցուցիր... տուն մտար անոր ընկերացած...

Ներքինին սպառնալից վայրկեան մը, գլանիկին ծուխը բերնէն դուրս փչեց ու շարունակեց.

— Երբեք չեմ հետաքրքրուիր, եթէ քեզի համար հաճոյք է անոր հետ կամ ուրիշի մը հետ պառկիլ...

— Կարգով Պէլկրատի անտառը գացինք, ընդմիջեց Թանիա, ճաշեցինք, քանի մը ժամ պտտեցանք եւ յետոյ վերադարձանք Վոսփորի վերջալոյսը դիտելու համար...

— Շատ աւելի նուազ կը հետաքրքրէ զիս այն պարագան որ դուն պարկեշտութիւն կը ծախես, իսկ ան յարմար կը նկատէ առիթը փախցնել... կը պահանջեմ միայն որ զգացումներդ արգելք չըլլան գործադրելու այն հրամանները զորս հիմա քեզի պիտի տամ... այլապէս պիտի զղջաս ամբողջ կեանքիդ մէջ...

— Որո՞նք են ձեր հրամանները, հարցուց Թանիա ջղայնացած:

— Մտիկ ըրէ, սկսաւ Ներքինին դէպի առաջ բերելով իր վիթխարի զանգուածը. այդ Տէյթիմ կոչուած մարդը — չոր ոգիները կրծեն անոր փորոտիքը — իմ կարծածէս շատ աւելի մեծ փորձանք մը եղաւ մեր գլխուն...

Քեզի անծանօթ մէկու մը օգնութեամբ ոսկի պահպանակ մը գողցեր է բարձր անձնաւորութենէ մը... պահպանակը կը պարունակէ չափազանց կարեւոր թուղթ մը զոր աւելի երկու ժամ առաջ յաջողեցաւ բրիտանական դեսպանատունը յանձնել... Նպատակ ունէին [illegible] ղրկել զայն՝ կարելի եղածին չափ շուտով, բայց հիմա ուշ է եւ օդանաւը գիշերանց Լոնտոն չի կրնար անցնիլ՝ փառք տիրոջը... ուրեմն թուղթը ճամբայ պիտի ելլէ վաղ առտու՝ արշալոյսին...

Քազըմ կանգ առաւ, մարեց գլանիկը, ուրիշ մը վառեց ու յետոյ շարունակեց ամենայն պաղարիւնով.

— Այս պահպանակը շատ փոքրիկ առարկայ մըն է, սակայն եթէ [illegible] հասնի, անհաշուելի վնասներ կրնան պատահիլ... պէտք է եւս առնել զայն եւ վերադարձնել իր տիրոջը, այսինքն այն անձնաւորութեան որուն մասին ակնարկեցի... մարգարէին անունով երդում ըրած եմ որ պիտի վերադարձնեմ... Փիթըր Քարուն պիտի առնէ զայն... զինքը կը սիրես թէ չես սիրեր իմ գիտնալիք բանս չէ... այս գիշեր պիտի երթաս եւ բերես պիտի առնես այդ թուղթը...

Թանիա ժպտեցաւ: Իր երեւակայածէն շատ աւելի վտանգաւոր էր այս լուրը:

— Բայց թերեւս անոր քովը չէ, [illegible] սաւ կակազելով:

— Անոր քովն է, պնդեց Ներքինին. ես ամէն տեղ մարդ ունիմ, նոյնիսկ բրիտանական դեսպանատան ծառաներուն մէջ... եթէ անիկա դեսպանատուն մնար գիշերը, այն ատեն պահպանակը պիտի առնէր վաղ առաւօտ կամ գոնէ այս գիշեր վերադարձին... բայց Բերա Փալաս կը բնակի եւ [illegible] ժամը չորսին պէտք է արթննայ... այնպէս որ առաջին քարտուղար [illegible] — փառք Ալլահին որ բարեհաճեր է [illegible] նոր խելքը գլուխէն առնել — Տէյթիմին դեսպանատուն հասնելէն կէս ժամ ետքը կնքուած պահարանով Փիթըրին յանձնեց զայն...

— Իսկ եթէ չ'կրնամ անոր ձեռքէն առնել...

— Ճիշդ ատոր համար ահաւասիկ ուզեցի որ մայրիկդ ալ ներկայ ըլլայ այս խօսակցութեան... եթէ չառնես մայրիկդ պիտի հասկնայ թէ ո՞վ է պատասխանատուն որ մերժեցի վերադարձնել Թուրքիա մնալու ձեր արտօնագիրը... երկուքդ մէկ Ռուսիա պիտի ղրկուիք իբրեւ ուրացող նուագածուներ, որպէսզի կարմիրները ձեր հաշիւը մաքրեն...

(Շար.)

ՍԱՆՃԱՔԻ ԽՆԴԻՐԸ
ՍՈՒՐԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ՎՐԴՈՎՈՒՄԸ

Սուրիական խորհրդարանի նախագահ Ֆարէս Էլ Խուրի հետեւեալը յայտարարեց Արաբական Դիւանի մէկ թղթակցին.

— Կանխատես է այն լուրը թէ խորհրդարանը արտակարգ նիստի պիտի հրաւիրուի։

Անդրադառնալով Սանճաքի խնդրին, նախագահը յայտարարեց.— «Խորհրդարանը որ խրախուսեց կը ներկայացնէ Սուրիական ազգը եւ չճանչցաւ Ժընեւի … Ալեքսանտրէթի … պիտի չճանչնայ Սուրիոյ ամէնէն գեղեցիկ մէկ նահանգին անդամատումը։ Խորհրդարանը մինչեւ վերջը պիտի պահէ երկրին իրաւունքները։ Սուրիա չէ մասնակցած Ֆրանքօ-Թուրք վերջին դաշնագրին, հետեւաբար այդ դաշնագիրը չպիտի … Թրքական խորհրդարանի վաւերացման։

Քաղաքական պատասխանատու անձնաւորութիւն մը միջամտեց խօսակցութեան եւ ցաւով յայտնեց թէ Յուլիս 4ին Անգարայի մէջ կնքուած դաշնագիրը կը նուիրագործէ թրքական գերակշռութիւնը Սանճաքի մէջ։ Եւ աւելցուց.

— «Այս դաշնագիրը աւելի վնասակար է քան Պալֆուրի չարաղէտ յայտարարութիւնը։ Այս վերջինը կը նախատեսէր արաբական տարրին ամբողջականութեան եւ շահերու պահպանումը Պաղեստինի մէջ. մինչդեռ Ֆրանքօ-Թուրք դաշնագիրը կը տրամադրէ թէ երկու կողմերը պէտք է նկատի առնեն Թուրք տարրին գերակշռութիւնը, առանց պահպանելու Արաբներուն շահերը Սանճաքին մէջ, ուր անոնք մեծամասնութիւն են եւ ոչ թէ փոքրամասնութիւն, ինչպէս է պարագան Պաղեստինի Հրեաներուն։ Անոնք շատ գնում գործնականերպեր են միջազգային պայմանագրութեանց մէջ եւ իրական դաս մը կը կազմեն Արաբներու դէմ։ Արդէն, այս դաշնագիրը դէմ է Ազգաց Ընկերութեան Ազգաժողովին կողմէ որոշուած կանոնադրութեանց, որոնք կը նախատեսեն մեծամասնութեանց եւ ազգութեանց իրաւունքները։ Դաշնագրին բուռանը միջազգային պայմանագրութիւն մըն է եւ ամբողջութիւն կը նշանակէ։ Իրականին մէջ, … գիտնականութիւնը հասած է այնպիսի աստիճանի մը, որ անարդարութիւնը եւ դառնութիւնը գալ ձած են … բաներ։

«Կը զարմանանք, վերջապէս, որ … համայնքներու պետերը, Անտիոքի եւ ամբողջ Արեւելքի պատրիարքները լուռ կը մնան զաղթական … պաշտօնեաներուն կողմէ Արաբներուն դէմ սարքուած այս դաւին շուրջ, եւ ո եւ է ձայն չեն բարձրացներ՝ պահանջելու համար երկրին … իրաւունքները»։

Սուրիացի քաղաքական բարձր անձնաւորութիւն մըն ալ հետեւեալը յայտարարած է «Լ'Օրիանթ»ի Դամասկոսի թղթակցին.— «Անգարայի համաձայնութիւնները բացայայտ կերպով կը բռնաբարեն մարդկային իրաւունքը։ Սանճաքին մէջ Թուրք տարրին գերակշռութեան ճանաչումը Ֆրանսայի կողմէ՝ կը նմանի Պալֆուրի չարաղէտ խոստումին որ այնքան դժբախտութիւն սերմանեց հարաւային Սուրիոյ մէջ։ Ո եւ է կառավարութիւն, ո եւ է իշխանութիւն չի կրնար մեծամասնութիւն դարձնել փոքրամասնութիւն մը։ Սուրիացիները կը ցաւին որ Ֆրանսա, որուն վրայ այնքան յոյս դրած էին, Սուրիոյ մէջ կը խաղայ այն խաղը զոր Անգլիա արդէն կը խաղայ Պաղեստինի մէջ եւ որ տուաւ այնքան աղետալի արդիւնքներ»։

«ՉԸՐՕՂՔ»Ը ՀԱՅԱՐ…

Պոլսոյ «Եէնի Սապահ» թերթը կը գրէ.

Մեր պաշտօնակից «Ուլուս», կ'երեւի հետաքրքրուած ըլլալով որ այս տարի «չըրօղ»ը ինչու սուղ է, կը գրէ թէ քաղաքապետութիւնը «ուսքումբրու»ները չորցնելու համար ձուկերուն ծառերու վրայ փռելը արգիլած ըլլալով, «այս տարի ձուկը ծառը ելած չըլլալուն, որով «չըրօղ»ը սուղ պիտի ուտենք»։

Մինչդեռ այս խնդիրը կատակ վերցնելու կողմ մը չունի եւ այս ընթացքով «չըրօղ»ը, անունը կայ ինքը չկայ վիճակ մը պիտի ստանայ։

«Ջըրօղ»ին այսպէս հազուագիւտ ըլլալուն պատճառը, «Ուլուս»ին ըսածին պէս, Իսթանպուլի քաղաքապետութեան ծանօթ որոշումը չէ։ Բացատրենք.—

Հանրային Գործոց վարչութիւնը «ուսկումբրու»ին հոգէառ թշնամին եղող «ձուլնուս» ձուկերը որսալ կուտար եւ անոնցմէ իւղ հանելով, այս վերջնոյն փոխարժէքովը կը գոցէր «ձուլնուս»ները որսալու համար բրած ծախքերը։

Հանրային Գործոց վարչութիւնը երկրէն հեռացած պահուն, անոնցմով որ վարչութեան «ձուլնուս» ձուկերու որսորդութեան բաժինը հազիւ իր ծախքերը կը գոցէ, … կազմակերպութիւնը։ Առոր վրայ, «ձուլնուս» ձուկերը սկսան մինչեւ … ջուրերը երեւալ։

Որքան ատեն որ «ձուլնուս»ները … նաւամատոյցին առջեւ մրցումներ կազմակերպելով ցնծութիւններ կը կատարեն, «Ուլուս»ն ալ, մենք ալ «չըրօղ»ին կարօտը կը շարունակենք քաշել։

Հետեւաբար, կամ «ձուլնուս»ի որսորդութեան ծախքը աչք առնելու է, կամ «չըրօղ»էն հրաժարելու է։ Երկուքին մէջտեղը մենք չկրցանք գտնել։

Կ. ԽԱՉԻ ՕԴԻ ՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԸ

ՌՈՒԱՅԱՆ.— St. Georges de Didonne Ռուայանի մօտ Ժիրոնտի ծոցի … վրայ 1700 բնակչութեամբ աւան մըն է, մաքուր եւ օդասուն։ Առջեւը ծով, ետեւը ահագին անտառներ, իւրաքանչիւր տուն ունի իր պարտէզը, կանանչ եւ պտղատու, վայր մը ուր կարելի է հանգիստ ընել ու վայելել թէ ծովը եւ թէ անտառը։

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը այստեղ բերած է այս տարի իրեն յանձնուած մանուկները օդափոխութեան, Վիլլա Լա Փլաժ ընդարձակ շէնք մը, հսկայ պարտէզով, կանանչ եւ պտղատու ծառերով, հսկայ անտառի մը կողքին։ Կապոյտ Խաչը այս շէնքը վարձած է երեք տարուան համար, ուրեմն իրենց առաջին եւ դժուարին տարին է, քանի որ պարապ շէնքը պէտք էր կանոնաւորել, 50ի չափ երկաթէ մահճակալներ եւ անկողիններ բոլորովին նոր գնած Փարիզէն, եւ այս բոլորը, Տիկին Կար. Ալպապալեան քաջութիւնը ունեցած է քակելու, շինելու եւ տեղաւորելու անհնարիններու մէջ, ահագին տունը լուալ մաքրելէ վերջ։

30 տղաքներ, մանչ ու աղջիկ, որոնց տրամադրութեան տակ կը գտնուի թարմ եւ առատ սնունդ, բժիշկ ու դեղարան, մայրական գուրգուրանք, ծայրածաւալ ովկիանոսը եւ խիտ անտառները, օդ ու արեւ, ծիծաղ, եւ մանաւանդ հայկական միջավայր։

Իբրեւ ականատես պարտք կը համարիմ այստեղ յիշել Կապոյտ Խաչի անդամուհիներու զոհողութիւնները, որ գիշեր ցերեկ այս մանուկները կը խնամեն աւելի լաւ քան թէ շատերուն ծնողքները։ Ինչպէս բժիշկ, Տիկ. Ալպապալեան առանձին կանգնեցաւ ու կազմակերպեց այս տունը, Տիկ. Քրմոյեան կը զբաղի մանուկներու կրթութեամբ, իսկ Տիկ. Նուարդ ընդհ. հսկիչ է։

Մանուկներէն ոչ մէկը կ'ուզէ վերադառնալ, այնքան գոհ են եւ հանգիստ։ Վճարովի հաստատութիւն մը ասկէ լաւ խնամք պիտի չկրնար տանիլ։ Այստեղ հայ տղան ու աղջիկը կը սորվին միասնաբար, կ'ընտելանան հայկական միջավայրին, կը սորվին Հայերէն խօսիլ։

Ֆրանսայի հայ գաղութը, եթէ հասկնար այս հաստատութիւնը։ 30ի տեղ ինչո՞ւ չըլլար 300, նոյնիսկ 3000 տղայ։ Տղան չէ որ կը պակսի մեզի։ Այն հայ ձեռքերը, եւ առհասարակ Ֆրանսայի հայ գաղութը, եթէ համախմբուի Կապոյտ Խաչի շուրջ, միայն անդամավճարէ աւելի մեծ արդիւնք ձեռք կը բերուի։ Անպայման տղայ ունենալու չէ Կապոյտ Խաչին օգնելու համար։

Դպրոցէն վերջ Կապոյտ Խաչի կայանն է որ հայ մանուկը պիտի թրծէ, սնուցէ, եւ զգացումով եւ միտքով։

Կեցցէ Կապոյտ Խաչը, եւ կեցցեն բոլոր անոնք որ կ'օգնեն Կապոյտ Խաչին։

Ա. Մասի։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ՆՈՐ ՍԱՆԸ

ՎԱԼԱՆՍ.— Մալաթիոյ Կրթասիրաց Հայրենակցական միութեան Վալանսի մասնաճիւղը կրթական գործին ընթացք տալու համար, դիմած էր Ամերիկայի 34րդ պատգամ. ժողովին, որպէսզի Ֆրանսայի շրջանէն ալ սան մը որդեգրէ։ Պատգամ. ժողովը տրամադրեց հարկ եղած գումարը, եւ Վալանսի մասնաճիւղը լաւագոյն սանը ընտրելու մտադրութեամբ գրեց զանազան շրջաններ, որոնցմէ երեք պատանիներ՝ Գէորգ Քէքեան, Յարութիւն Գէնճեան (Մարսէյլէն), իսկ Յովհաննէս Զաղաւեան (Սէն Մորիսէն) յուլիս 9ին եկան Վալանս։ Քննիչ անձերու քննութենէն վերջ, յաջողագոյն համարուեցաւ Յ. Գէնճեան, 12 տարեկան, որ Գէյրութի Հայ Ճեմարանը պիտի զրկուի …

Մենք մեր ուժերու ներած չափով աշխատած ենք ներգաղթին եւ հայրենիքի վերաշինութեան։ Բայց չենք ուզեր անտեսել նաեւ կրթական գործը, որուն այնքան կարօտ է նոր սերունդը, տարագրութեան այս օրերուն։ Մեր կեդրոնը Սուրիոյ եւ Ֆրանսայի շրջանէն ունի հինգ սաներ, երկուքը Գէյրութի Ճեմարանը, երկուքը՝ Հալէպի Մխիթարեան վարժարանը եւ մէկն ալ Հալէպի Անարատ Յղութեան վարժարանը։

Անշուշտ չի բաւեր եւ աւելին ընելու համար պէտք է յաջորդէն … միութեան։

Այս առթիւ կոչ կ'ուղղենք բոլորին հայրենասիրութեան։

Մ. Գրգեան

ՆՈՐ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԸ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՌՈՄԷՆՎԻԼ (Յապաղած).— Ֆր. Կ. Խաչի Ռոմէնվիլի, Մոնթրէօյի մասնաճիւղի բացման հանդէսը տեղի ունեցաւ 16 յուլիս, շաբաթ գիշեր, տեւելով մինչեւ լոյս։

Հանդէսը անցաւ գեղեցիկ մթնոլորտի մը մէջ, խուռներամ բազմութեամբ եւ գնահատելի կարգապահութեամբ

Օրուան նախագահ Գ. Ս. Աղապալեան բացատրեց հայ կնոջ դերը, անոր պարտականութիւնը ներկայ անստոյգ վիճակին, եւ մեզ խրախուսեց ձեռք ձեռքի ուժ տալ նորակազմ միութեան, … մանուկներուն սորվեցնելու համար մայրենի լեզուն։

Կեդր. Վարչութեան կողմէ Օր. Ֆլորա Անահիտ գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը թելադրեց պահպանել հայ լեզուն, հայրենական գանձերը, … հարստութիւնը եւ մանաւանդ … հայ կնոջ պարտականութիւնը ընտանեկան շրջանի մէջ,— խօսիլ հայերէն, որով միայն նոր սերունդը պիտի կրնայ օտար ափերու վրայ պահել իր ազգային նկարագիրը եւ գոյութիւնը։

Լիլայի եւ Սարսէլի քոյր մասնաճիւղերու կողմէ ներկայ էին Տիկ. Խաչիկեան եւ Գ. Օ. Կարապետեան, այս վերջինը քանի մը խօսքով ողջունեց մասնաճիւղին հաստատումը եւ յայտնեց իր համակրանքը Ֆր. Կ. Խաչին

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցէին Գ. Յ. Արծրունեան որ արտասանեց «Հայոց աչքը» եւ Սիամանթոյի «Ախ մը մոխիրը», Հ. Ա. Գարսամեան երգեց Պլպուլը Աւարայրի եւ արտասանեց «Հայ հանճարը» գեղեցիկ տպաւորութիւն ձգելով։ Գ. Օ. Կարապետեան արտասանեց «Սասունցի Դաւիթը»։ Տիկ. Գ. Լուսպարոնեան երգեց իր մեղմանոյշ ձայնով։ Մասնակցեցան նաեւ Օր. Պալասանեան, Գ. Դասպարեան քոյր եւ եղբայր, Գամփեան, Օր. Շերխանեան, Օր. Էսլիխանեան.

Հանդէսը շարունակուեցաւ հայկ. պարերով Օր. Զրուանդեանի, Տիկ. Շերխանեանի կողմէ ընկերակցութեամբ Գ. Գարեգինի, կովկասեան պարեր պարեց Օր. Արաքսի Գարսամեան։

Պարեր, երգեր եւ արտասանութիւններ կրկնուեցան։ Բուռն խանդավառութեան մէջ Տիկ. Ն. Աղապալեան մասնաճիւղի վարչութեան կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց հիւրերուն եւ հանդիսականներուն։

Ժամը 12էն վերջ սկսան եւրոպական եւ հայկական պարերը, ընդհանուր խրախճանքներով։ Լաւ սպասում ունեցաւ պիւֆէն որ նուիրուած էր խաչուհիներուն կողմէ։

Յակոբիկ

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ»ԻՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (16 յուլիս).

— «Այս ճակատը, եթէ ոչ իրապէս, գոնէ գաղափարապէս գոյութիւն ունէր տակաւին մինչեւ 1937 տարւոյն վերջին ամիսները, երբ Հայաստանի ողբերգական անցքերու մասին մանրամասն տեղեկութիւններ արտասահման հասած չէին։

Հօկի «լուծարքէն» եւ Էջմիածնի աթոռը … յետոյ, Հայութեան մէկ հատուածը, որ խորհրդային իշխանութեան … բարեացակամ վերաբերում ունէր եւ «Հայաստանեան ճակատին» մէջ զինուորագրուած էր Հայութեան եւ Հայաստանի «թշնամի» հայ ազգայնական կազմակերպութիւններուն դէմ պայքար մղելու համար, … ցնցուեցաւ, … խայթ ունեցաւ եւ հիասթափուեցաւ Մոսկուայէն, որուն վրայ յոյսեր դրած էր, հայկական քաղաքական ու պետական շահերու առնչութեամբ։

Այսօր, «Հայաստանեան ճակատը», ոչ գաղափարապէս, ոչ ալ իբր հասարակական ոգի, գոյութիւն չունի։

Հայաստանի կառավարութիւնը առաջինը եղաւ, որ կացնահարեց այդ ճակատին ողնասիւնը կազմող Հօկը, զայն գեղծարարներու եւ խաչագողներու որջ մը, որ բարիքէ աւելի չարիք տուած է խորհրդային Հայաստանի։

«Լուծարքը» չանթահարիչ ապաւորութիւն թողուց Հօկերու եւ անոնց միամիտ ու մոլորեալ անդամներուն վրայ, որոնց … համար, արտասահմանեան Հօկի ղեկավարները յայտարարեցին, թէ անկախ Հայաստանի կառավարութեան որոշումէն, իրենք կը շարունակեն իրենց առաքելութիւնը, Հայաստանի վերաշինութեան օժանդակութիւնը, դարձնելով իրենց գործունէութեան նպատակը։

Դիւրին չէր մէկ օրէն միւսը մարսել Երեւանի շառաչուն ապտակը եւ հրաժարիլ այն բազմաթիւ առանձնաշնորհներէն, որ կը վայելէին Հօկի վճարեալ քարոզիչները եւ պաշտօնեաները՝ միամիտ զանգուածներուն մօտ։

Պէտք էր ժամանակ մը օրօրել ժողովուրդը, յուսադրել զայն նոր խոստումներով, դգուել անոր ազգային փառասիրութիւնները, քանի մը տասնեակ բախտախնդիրներու ապրուստի աղբիւրները չցամքեցնելու համար։

Օրօրները եւ քնաբեր յորդորները պատուած արդիւնքը չտուին սակայն։ «Հայաստանեան ճակատը», ներքնապէս քայքայուած եւ գաղափարապէս սնանկացած, չկրցաւ պահել դիրքերը ու մասնաւորապէս ամերիկահայ գաղութին մէջ կորսնցուց այն քանի մը յենարանները, որ ձեռք ձգած էր, օգտուելով մեր կազմակերպութիւններու պառակտեալ վիճակէն։

Այլեւս ընելիք ուրիշ բան չէր մնար, եթէ ոչ ենթարկուիլ Երեւանի որոշումին, թաղել Հօկը, … ենթարկել «Հայաստանեան ճակատը» եւ ստեղծել դիմակաւոր նոր կազմակերպութիւն, նոր անունով եւ նոր կաղապարով։

Միացեալ Նահանգներու մէջ այսօր Հօկ գոյութիւն չունի, ոչ թէ անոր համար որ Երեւան «լուծարքի»ի ենթարկած է զայն այլ այն պատճառով որ Հօկը ներքնապէս քայքայուած ու գաղափարապէս սնանկացած է։

Քայքայումը այնպիսի աստիճանի հասած է, որ Հօկի, Ռամկավար Կ. Խաչի եւ Համայնավար կուսակցութեան օրգան «Բանուոր» թերթը, հասոյթի աղբիւրներէ զրկուած, հրատարակութիւնը դադրեցնելու ստիպուած է։

Այս երեւոյթը միայն «Բանուոր»ի յատուկ չէ։ «Հայաստանեան ճակատ»ի բոլոր թերթերը եւ կազմակերպութիւնները նիւթական սնանկութեան առջեւ կը գտնուին, ընթերցողներու եւ հետեւորդներու պակասին պատճառով։

Հոս ու հոն հրատարակուող թերթերն ալ, որոնք տակաւին կը շարունակեն լոյս տեսնել, մատնուած են նիւթական մեծ դժուարութիւններու եւ իրենց գոյութիւնը կը պահեն հանրային ձեռնարկներէ գոյանալիք հասոյթներով եւ քանի մը տասնեակ միամիտներու «զոհողութեամբ»։

Վստահ ենք որ մինչեւ քանի մը ամիս հաշուեյարդարը ընդհանուր պիտի ըլլայ ու այլեւս Հօկի եւ անոր պրոպականտ ընող թերթերու անունը պատմութեան պիտի անցնի։

Ասիկա պէտք է նկատել ազգայնական եւ անշահախնդրօրէն Հայաստանը սիրող մեր զանգուածներուն քաղաքական մէկ յաղթանակը»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԽՂՃԻ ՊՈՌԹՔ ՄԸ

ՎԱԼԱՆՍ.— Բազմաթիւ տրտունջներու գոհացում տալու համար, … կուզամ հանրութեան եւ մասնաւորապէս գորգ օֆիսներուն ուշադրութեան յանձնել Վալանսի ինքնակոչ Աւետարանականին գործունէութիւնը.

Մինչեւ հիմա չուզեցի այդ կարգի խնդիրներու միջամտել, անարգանք եւ կողմնակցական քաշքշուքներուն առիթ։

Սպասեցի որ անոնք օրին մէկը հրապարակաւ հաշիւ մը կուտան։ Սակայն կը տեսնեմ որ այս մարդիկը երբ եւ իցէ ոչ միայն այդպիսի հաշիւ մը տալու մտադրութիւն չունին, այլ եւ շատ մը իսկական կարօտ չքաւորներու ալ կամ կը մերժեն օգնել եւ կամ երեք ամիսը անգամ մը մնչան բան մը տալով ճամբու կը դնեն։ Ուստի կը խնդրեմ գորգ օֆիսներէն որ Վալանսի Այցտատախտակի կողմէ տրուած հաշիւները յանձնեն Ֆրանսահայ մամուլին՝ ճշդելու համար եղած բաշխումները։ Մինչ այդ լաւագոյն է … ստացումը առժամաբար դադրեցնել։

Տեղեկատու

ՄԵՐ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Շրջանաւարտ 1936ին Մարսէյլի բժշկ. համալսարանէն, իր զինուորական ծառայութիւնը կատարելէ վերջ բժիշկ Նուպար Տէքիրեան յուլիս 12ին համալսարանին մէջ ներկայացուց իր թէզը Recherches en vue de la localisation chirurgicale des collections suppurées endo - thoraciques, որ գնահատուեցաւ mention très honorable-ով։

Երիտասարդ բժիշկը առաջին օգնականն է հռչակաւոր վիրաբոյժ Տոքթ. Վիքթոր Օղէրի։

Ք.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

[illegible]

Բայց ամէն օր, իր վիշտերը կ'աւելնային այս տունին մէջ։ Ասանկ տեսարաններու վարժուած չէին իր աչքերը։ Անոնք լեցուն էին բարձր ու մեծ երկինքներով։ Երկինքներ կային հոն՝ կապոյտը ճերմակին խառնուած, կրակին գոյնը՝ փայլուն ոսկիներու մէջ։ Կեանքէն շատ տեսարաններ կային հոն։ Ցուրտ էին անոնք։

X

Վարդգէս եւ Արա, մայր մը ունէին հիմակ։

Հազար ձայներ իրարու կը խառնուէին տունին մէջ։ Հազար խօսքեր կ'ընէին, հազար ձայնի անուշութիւն կար անոնց մէջ։

Իրենց քաղաքէն հոտ մը կը բերէր մայրիկը։ Անուշ անուշ, բառերը բերնէն երբ դուրս կուգային, արձագանգը կուտային քաղաքի ձայներուն։ Իրենց տունը տեսարան չունէր, բայց իրենք այնքան գոհ էին որ, ամէն օր, իրենց խօսակցութիւնները՝ տեսարաններ կը ստեղծէին։

Ու բեռ չըլլալու համար մարդու, անշշուկ, առանց գանգատելու, Արա, ամէնէն վար գիներով, կը ծախէր իր շինած նկարները, կը ներէր գրեթէ։ Օր մը, Արփինէ խորհեցաւ, իր ձեռագործը ծախել քանի մը նկարներ՝ ծանօթ հայրենակիցներու։ Բայց Արա պատասխանեց անմիջապէս.

— «Մայրիկ, Հայերը չեն գներ հայ նկարիչներու գործերը»։

— «Մասնաւոր բան մը ունին օտարներուն համար Հայերը։ Անոնց գործերը, տարբեր կ'երեւայ իրենց աչքին», ըսաւ Վարդգէս։

— «Միայն հայ նկարիչը չէ, մայրիկ, հայ գրողներն ալ, միեւնոյն ճակատագիրը ունին մեր մէջ», մէջ բերաւ, Արա։

— «Քանի որ իրենց աչքին չերեւար հայ նկարիչը կամ հայ գրողը, ինչո՞ւ, համար նկար կը պահանջեն թօմպոլայի համար»։

— «Որովհետեւ ձրի է, մայրիկ»։

Ու իր տղուն կաթ տուող մօր մը պէս, ինչ որ ունէր, Արփինէ իր ամբողջ խնայողութիւնը, ծախսեց անոնց համար։

X

Գ.

Այս տունին մէջ, այս տղոցը քով, աշխատութեան ճիգ մըն էր եղած իր կեանքը։ Ու ամէն գիշեր, հազիւ քունը կը տանէր, Արփինէ կ'աշխատէր, կ'աշխատէր, կ'աշխատէր։ Կաթիլ մը բան քաղց իր վիշտերէն, կ'աւրէր յանկարծ իր սրտին պայծառութիւնը, յետոյ, նորէն կը սկսէր խորհրդաւոր շարժումը։ Ուրիշ երազ մըն էր ան, նորէն աշխատութիւն։

Երկինքը թէեւ գոց էր այդ օրը, ամպերը սակայն, ուրիշ պայծառութիւն ունէին։ Ու Արփինէ, գետին դիմացը՝ նստարանին վրայ նստաւ։

Ծառ գոյներ ու լոյսեր կը տեսնէր ջուրերուն մէջ։ Արան միտքը ինկաւ, ու անոր երանգապնակը երեւաց աչքերուն, ու ըսաւ, «Եթէ հոս ըլլար…»։ Դիմացը, կանանչ պատատ մըն էր որովհետեւ ջուրը, ու տեղոյն ճառագայթներ, ասեղներու պէս կը ծակէին ու բան մը կը հիւսէին, իր ասեղնագործութեան պահերը միտքը ինկան։

Բեռնակիր նաւակ մը անցաւ։ Ան, ուրիշ նաւակներ կը քաշէր իր ետեւէն։ Քառասունի մօտ կին մը, առանց գուլպայի՝ բոպիկ՝ բաց գլուխով՝ մազերը հովերուն մէջ, կեցած ցուցակին վրայ ծայրի նաւակին, ղեկը կը կառավարէր։ Այս կինիկը շատ ուրախ կ'երեւար։ Իրեն այնպէս թուեցաւ թէ՝ որովհետեւ կրնար դիմադրել կեանքին, հաճոյքը ինքնին կը ծնէր անոր մէջ։

Մանաւանդ, բոլոր շարժումներուն համար կեանքին՝ թրծուած բան մը ունէր ան։

Կեանքին շարժումներուն մէջն էր այս կնիկը։

Արփինէ, սփոփանք զգաց սրտին մէջ։ Այս պատկերը գեղեցկութիւն մըն էր, ու որքան կը նայէր, իր սիրտն ալ բանով մը կը գեղեցկանար։

Հեռուն, նաւակը աներեւութացաւ։ Ջուրերը հանդարտած՝ կը փայլէին։

Հազիւ հինգ տարեկան տղայ մը, իր քովիկը գնդակ կը խաղար։ Գետնին կը զարնէր, ու կը խնդար՝ երբ օդին մէջ կը թռչէր գնդակը։ Իր ուրախութիւնը չափ չունէր։ Այս տղուն հետ, Արփինէ սկսաւ խնդալ։ Իր սիրտը կը յորդէր։ Ամէն բան կը վերածնէր որովհետեւ իր շուրջը, «նստելու տեղը չէ», մրմնջելով՝ ոտքի ելաւ, թօթուեց անգամ մը մարմինը, ու սկսաւ քալել։

Խանութի մը առջեւ կանգ առաւ։

Մաղաղ երկու աղջիկներ, շրջազգեստ մը կը նորոգէին ասեղներով։ Արփինէ նայեցաւ անոնց։ Իր աչքերը կը բացուէին ու կը խոշորնային իրենք իրենցմով։ Լոյս մը կը ծնէր իր ներսը, ու այս աղջիկներուն նայելու տեղ, ուրիշ տեսարանի մը կը նայէր։

Ան՝ սրտին խորերէն կը բացուէր։ Ուրախութիւն եկաւ վրան։

Որչափ մեծ էր ու որչափ տեղ կար իր սրտին մէջ։ Աշխարհը իր սրտէն լոյս կ'առնէր։ Իր աչքերը թէեւ շատ յոգնած էին, բայց հրաշալի երազ մը, թրթռացուց անուշ լոյսի մը ոսկեայ անոնց ճամբաները։ Ուր որ կը նայէր, իր սիրտը ինքնին կը լեցուէր։ Իր տեսած բոլոր բաները, սրտերուն համար շինուած էին։ Ամէն բան կը փայլէր սրտերուն համար։ Իր քայլերը իրենք իրենցմով արագութիւն կ'առնէին։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(11)

(Շար.)

Թուրքիա, Ռումանիա եւ Խ. Միութիւնը

« Փէյթէր Լոյտ» խմբագրականի մը մէջ կը գրէ .— Վերջին շաբաթներու դէպքերը կրկին ցոյց տուին, որ լեհական քաղաքականութիւնը կը շարունակէ իր մեծ ճիգերը, Ռուսաստանի ամբողջ արեւմտեան սահմանը բաժնել խոշոր դիծով մը, քաղաքական Ռուսիան անջատելու համար Եւրոպայէն :

Եւ մինչ գնդապետ Պէք կը ձգտի միացնել հիւսիսի հակաբոլշեւիկեան ձգտումները, Ռումանիա նոյն ուղղութեամբ կ'աշխատի հարաւի մէջ :

Լաւատեղեակ շրջանակները կը պնդեն թէ Ռումանիոյ Կարոլ Թագաւորին Պոլիս անակնկալ այցելութեան եւ Քէմալ Աթաթիւրքի հետ տեսակցութեան ընթացքին, գլխաւորաբար քննուած է ռուսական խնդիրը :

Այսօր Թուրքիան այլեւս հեռու է Խ. Ռուսաստանի հետ իր նախկին մտերմական յարաբերութիւններէն եւ վերջին շաբաթներու դէպքերը ցոյց տուին որ Ռուսաստանի այս ամենահարաւային դրացին, Թուրքիան, կը ձգտի արտաքին քաղաքականութիւնը հիմնել աւելի շատ Անգլիոյ վրայ, որ, լաւատեղեակ շրջանակներու համաձայն, Ռումանիային դրամական աջակցութիւն առաջարկած է, Քոսթանցայի մէջ օդային խոշոր կայան մը հաստատելու համար :

Սակայն բացայայտ է, որ ատիկա միայն Ռումանիոյ չի վերաբերիր, որովհետեւ, Մոնթրէօյի պայմանագրութենէն վերջ Սեւ Ծովը դարձաւ Ներքին ծով մը եւ Ռումանիա պիտի շարունակէ միս մինակ մնալ Ռուսաստանի դէմ : Մոնթրէօյի պայմանագրութեան փոփոխութեան վերաբերող Թուրքիոյ հետ համաձայնութիւն մը պիտի նշանակէր զօրացումը Ռումանիոյ ռազմագիտական կացութեան : Եւ նոյնպէս նկատելի է, որ Անգլիա պիտի փափաքէր կրկին վերաբացումը Նեղուցներուն, ուրկէ կարելի պիտի ըլլար անդամալուծել ռուսական գործունէութիւնը Սեւ Ծովի մէջ, Անգլիոյ հակադարձ շարժումով :

ԱՌԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը առաջարկեց Մոսկուայի՝ խառն յանձնաժողով մը կազմել, քննելու համար Մանչուրիոյ սահմանագլուխին վրայ պատահած միջադէպը :

ԱՆԳԼԻՈՅ օդանաւային նախարարութիւնը 9000 նոր օդաչուներ պիտի պատրաստէ մինչեւ 1940 : Իբրեւ աշակերտ պիտի ընդունուին 18—50 տարեկան քաղաքացիներ, այր թէ կին :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ գանձային նախարարը տեսակցութիւններ ունեցաւ Ֆրանսայի նմտական եւ արտաքին նախարարներուն հետ, դրամական համաձայնութեան մասին : Պաշտօնապէս կը պնդեն թէ նախարարը արձակուրդով եկած է, բայց եւ այնպէս մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի իր այցելութեան :

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ համագումարը, որուն կը մասնակցէին հազարէ աւելի պատուիրակներ 42 երկիրներէ, միաձայնութեամբ քուէարկեց բանաձեւ մը, հետեւեալ բովանդակութեամբ .— 1. Բանալ սպանիական սահմանագլուխը եւ անմիջապէս վերահաստատել առեւտուրի ազատութիւնը .— 2. Ետ կանչել օտար կամաւորները .— 3. Վերջնել զէնքի փոխադրութեան արգելքը .— 4. Պայքար հռչակել նախայարձակ պետութեանց դէմ .— 5. Արտադրութեանց աւելցած մասը յատկացնել յարձակման ենթարկուած երկիրներու եւն . :

ԹՈՒԼՈՆԻ մէջ երեւան հանուեցաւ մաքսանենգութեան տարօրինակ դէպք մը : Մաքսանենգները օգտագործելով յածանաւ մը ջրօղանաւը, արտասահմանէն ծխախոտ կը փոխադրէին Ֆրանսա : Ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուէին գլխաւոր թռիչքը :

ԿՐԸՆՈՊԼԷՆ կը հեռագրեն թէ ահռելի փոթորիկ մը պայթեցաւ Վիզիլի շրջանին մէջ, երկու միլիոն Ֆրանքի վնաս պատճառելով : Միեւնոյն ատեն անձրեւ եւ կարկուտ կը տեղար : Հանրապետութեան նախագահին դղեակն ալ վնասուելով, աւելի քան 400 ապակիներ խորտակուեցան : Փոթորիկը մեծ վնաս պատճառած է հունձքերուն :

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ է

«Մատենաշար Ռազմիկի» թիւ 2

Հրատարակութիւն Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ

Այս գիտական խիստ արժէքաւոր ուսումնասիրութիւնը գործն է Հրանտ Փաստրմաճեանի, որ վերջերս անգլիերէն լեզուով լոյս տեսած է Վաշինկթոնի մէջ : Մեր համակրելի աշխատակիցը շատ պարզ եւ հասկնալի լեզուով կ'ուսումնասիրէ լեռնային զանազան ռազմաբեմերը — մասնաւորաբար Հայկականը — տալով անոնց շուրջ կատարուած զանազան նշանակալից դէպքեր, թուելով պատճառներ, թիւեր ու դէմքեր :

Հեղինակը սքանչելիօրէն կը պարզաբանէ լեռնային հողամասերու իւրայատուկ կազմութիւնը ու անոնց դերը ռազմական գործողութիւններու վրայ : Կը խօսի զանազան տեսակի կռիւներու մասին : Կը պարզէ լեռնային երկիրներու պաշտպանութեան եւ փոխադրութեանց դժուարութիւնները, լեռնային յատուկ զօրամասերու կազմակերպութիւնը, քարերու գործը եւայլն :

Գիրքը 100 էջէ աւելի, գեղեցիկ տպագրութեամբ եւ հաղուագիւտ նկարներով զարդարուած է :

Հայերէնի թարգմանուած այս գործը պիտի հետաքրքրէ անխտիր մեր նախկին ռազմիկները, նորահաս զինուորներ, եւ առհասարակ ամբողջ հասարակութիւնը :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(ՀԻՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ)

Նոր մատենաշարին Ա. հատորը

Հայաստանի ամէնէն տաղանդաւոր արձակագիր, նահատակ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑԻ

ՄԻՐՀԱՆԻ ՓՈՂԸ, ԽՈՆԱՐՀ ԱՂՋԻԿԸ, ՍԵՒ ՑԵԼԵՐԻ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԸ եւ ՍՊԻՏԱԿ ՁԻՆ :

Հետզհետէ լոյս պիտի տեսնեն ուրիշ հատորներ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻԻ, ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ, ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՑԻ, ՍԼԱՔԱՆԻ, ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑԻ եւ ուրիշներէ :

Խմբագրական եւ հրատարակչական մարմինը մէկ նպատակ կը հետապնդէ .— զաղութներուն ծանօթացնել Հայաստանի գրականութիւնը լոյս ընծայելով մողովրդական մատչելի գինով գրքոյկներու այս շարքը

Մամուլի տակ է մատենաշարին Բ. հատորը՝ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ Ստեփան Զօրեանէ :

Վաճառման կեդրոնատեղին է ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ 51, Rue Monsieur le Prince, Paris (6) chèque postal, Paris 1278 - 35, հեռաձայն Danton 88—65 :

Մեծաքանակ գնողներու մասնաւոր զեղչ :

Առաջին հատորին գինն է 7.50 Ֆր., արտասահման՝ 1 տոլար շիլին կամ 40 սէնթ : Ապսպրանքները՝ կանխիկ դրամով :

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» խումբի կողմէ

Յուլիս 31ի Կիրակի օրը :

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան Արղութեաններու շիրմին : Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, նուագ եւ պար :

Պիւֆէ մատչելի գիներով :

Կառ. Մոնփարնասէն եւ կամ Սէն Լազարէն գնացք : Փոն տը Սէվրէն 1 թիւ օթոպիւս եւ իջնել Petits Sans Vin : Հարցնել Շավիլի գերեզմանատան յարակից անտառը :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԱՆՉՔ ԱՐԿԱԾ

Ամառուան Յունիս-Յուլիս միացեալ թիւը, յաւելուածական էջերով եւ հետեւեալ բովանդակութեամբ .—

Մերտիչ Գարսամեան՝ Արփիար Արփիարեան, Ա. Չօպանեան՝ Բաշխալեանի աշխատանոցին խմբանկարը, Գ. Եպսկ. Տրապիզոնի՝ Մշեցի Մշակը, Ն. Սարաֆեան՝ Քերթուած մը, Վ. Թոթովենց՝ Տրզատայ Թագաւոր, Վ. Նորենց՝ Բազմաւորած (քերթուած), Հրաչ Սարգիսեան՝ «Շահնամէ», Փ. Սաղասար՝ Վերադարձ դէպի Բնութիւն, Հ. Ա. Քիպարեան՝ «Կիլիկիոյ Զարչարանքը» գրքին մասին եւ ամսօրեակ :

Խմբագրութիւնը կը խնդրէ իր բաժանորդներէն եւ գործակալներէն փակել 1938ի հաշիւները :

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք :

Դիմել՝ Մ. ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ, 30, Rue Drouot, Paris (9) :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ (սահմանափակ թիւերով)

ՅԱԿՈԲ ԶԻՍԱՑԵԱՆԻ

ԴԻՒՑԱԶՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՐԴԻՆ

(Բնական լուսանկարներով)

ՄԿՐՏԻՉ ԽՕԹՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ

(Ուրֆայի հերոսամարտի ղեկավար)

Գին՝ Ֆրանսա 8 Ֆրանք, Սուրիա 6 Ֆրանք, Ամերիկա 50 սէնթ. Բոլոր ապսպրանքները կանխիկ

Ստանալու համար դիմել H. Issayan, 38 Rue du Ménil, Asnières (Seine) France.

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Չ. Ո. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղի ընդ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ 26 Յուլիս Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 8 30ին, իր սովորական հաւաքատեղին : Խիստ կարեւոր օրակարգ : Ներկայանալ անդամատոմսով :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տէր եւ Տիկին Գ. Կիլիմիրեան. զաւակները եւ մօտաւոր ազգականները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Հ. Յ. Դ. «Քաջազն» խումբին եւ բոլոր անոնց որոնք, անձամբ, նամակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին մեր սիրեցեալ զաւկին, Թոռան, եղբօրորդոյն, քրոջորդոյն եւ ազգականին փոքրիկն՝ ԳԷՈՐԳ ԿԻԼԻՄԻՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 7 Յուլիս յետ կարճատեւ հիւանդութեան, 4 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ :

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՄԱՅԻՍ 28»

ԳԵՂԵՑԻԿ ՀԱՏՈՐ ՄԸ Հ. Հ. ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱՆՕԹ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւր. Կ. Կ.ի

Ապսպրանքները կանխիկ :

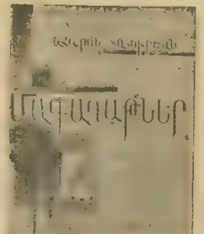
Գին՝ Ֆրանսա եւ գաղութները 5 Ֆր., փոստի ծախքով 6 Ֆր., արտասահման 25 սէնթ : Դիմել՝ S. TOROSSIAN, 88 Rue de Bagneux, Cachan (Seine) France :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառաւոր հատոր մը, 300 էջ, Տպուած ռոտաւաբի օրինակներով

Գլուխներ այս հոյակապ քերթողագիրքէն .—

ՑԱՑԳԱՓԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ԳԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԿԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՑ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,
17, Rue Damesme, PARIS

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՅՈՒԼԻՍ

MERCREDI 27 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 2792

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Տեսանք որ «Կավկազ»ի խմբագիրը ձախաւեր խաղ մը կը փորձէ, ոչ միայն Դաշնակցականները, այլեւ ամբողջ հայ ժողովուրդը իրար ձգելու համար, զանոնք բաժնելով կովկասեան եւ Թրքահայ հատուածներու։ Յետոյ, իբրեւ հիմ ունենալով բուն իրականութիւնը — ներկայ Հայաստանը — ամբողջ հայկական խնդիրը կ'ամփոփէ Կովկասի մէջ։

Թրքահայ օրկանին համար՝ մնացեալը երազ է ։ Ոչ տարագիր բազմութիւնները արժէք ունին, ոչ մինչեւ հիմա կորուած ճամբան, ոչ ալ ուրիշ հեռանկարներ ։

Տեղ մը, Հայաստանի Գամաթ Հայերու ճակատագիրը կը նմանցնէ իր ազգակիցներուն՝ Լեռնականներու (Տաղստան) ճակատագրին ։ Կ'ըսէ թէ իրենք ալ ունին հարիւր հազարաւոր հայրենակիցներ, որոնք ակամայ կամ իրենց կամքով գաղթած են օտար երկիրներ, ժԹ. դարու երկրորդ կէսուն։ Եւ հաշուելով թէ անոնց հազիւ 5-6 առ հարիւրը կրնան երկիր վերադառնալ, կ'եզրակացնէ թէ պարզուն տարբեր պիտի չըլլայ «հազարաւոր եւ հազարաւոր Հայերու համար։ Ազգային տեսակէտով, այս հեռանկարը կրնայ մեծ դժբախտութիւն մը համարուիլ, բայց գրեթէ անկարելի է դարման գտնել ատոր »։

Եւ ապա կ'անցնի իր սիրական բանաձեւին,— անջատել Կովկասը, հիմնուելով Թուրքիոյ բարեկամութեան վրայ, հրաժարելով հողային բոլոր պահանջներէն եւ համակերպելով հաստատուած սահմաններուն ։

Ինչպէս բացատրեցինք երէկ, Հայաստար Գամաթ այս անգամ իր խմբագրականը հիմնած է «Ցուսաբեր»ի քննադատութեանց վրայ, միեւնոյն ատեն պարզելով ռամկավարներու տեսակէտները։

Թիւրիմացութիւն մը եւս, այս առթիւ ։

Հայաստար Գամաթ «Ցուսաբեր»ը կը նկատէ «կեդրոնական օրկան Դաշնակցութեան», ինչ որ չի համապատասխաներ իրականութեան։ (Դաշնակցութեան կեդրոնական օրկանն է «Դրօշակ»ը, որ չի հրատարակուիր 1933էն ի վեր)։

Ի՞նչ նոր բան կ'ըսէ «Կավկազ», պատասխանելով «Ցուսաբեր»ի քննադատութեանց եւ մանաւանդ հարցումներուն։ (Կարսի դաշնագիր, կնքուած՝ Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի միջեւ, 1921 հոկտ. 13ին. ուրիշ խօսքով՝ Սահմանային խնդիր)։

Պարզապէս փաստաբանութիւն կը փորձէ, խուսափելու համար բուն պատասխանէն ․

— «Ոչինչ յաւիտենական է այս աշխարհին մէջ, եւ չկայ դաշնագիր մը որ չկարենայ բարեփոխուիլ: Մենք լիովին կ'ընդունինք Կարսի դաշնագրին բարեփոխութեան կարելիութիւնը, բայց կը խորհինք թէ վերաքննութիւն մը այդ դաշնագրին որ համապատասխանէ Կովկասի շահերուն եւ ամէն բանէ առաջ Հայերու շահերուն, կրնայ տեղի ունենալ միայն այն ատեն երբ Թուրքիա ըմբռնէ թէ կովկասեան սահմանագլուխին սրբագրութիւնը անհրաժեշտ է իր իսկ շահերուն համար: Իսկ այս, մեր խորին համոզումով, կրնայ ըլլալ միայն այն ատեն, երբ Թուրքիոյ և Ռուսաստանի միջեւ կը հաստատուի ամուր պատուար մը, Թուրքիոյ բարեկամ Կովկասի պատուարը »։

Ուրեմն, ամէն ինչ կախում ունի Թուրքիոյ բարեհաճութենէն։ Այսօրուան համար, «հաստատուած գոյավիճակին բացարձակ եւ անդարձ ճանաչումը չահակիցներուն կողմէ՝ պարտաւորիչ է ամէն կովկասցի հայրենասէրի որ իրապէս ծարաւի է իր երկրին ազատութեան եւ անկախութեան, առանց յետին մտքի եւ առանց դաղտնի յոյսեր սնուցանելու Ռուսաստանի հանդէպ»։

Ո՛չ մէկ պահանջ՝ Թուրքիայէն։ Գոհանանք եղածով եւ փառք տանք։ Ապահովենք եւ ամրապնդենք անոր բարեկամութիւնը ։ Կովկասեան համադաշնակցութիւնը դարձնենք «ամէնէն կարեւոր ազդակը Թուրքիոյ պաշտպանութեան համար»։ Եւ այն ատեն, «այն ատեն միայն մեր առջեւ պիտի բացուին հեռանկարներ որ անգոյ են այսօր եւ չեն կրնար գոյութիւն ունենալ »։

Ահա թէ ո՛րքան իրատես են «Կավկազ»ները, երբ երազներ կը վերագրեն ուրիշներու։ Մինչդեռ, բուն իսկ այս բանաձեւն է որ քուն կը բերէ ոտքի վրայ։ Եւ երբ «Ցուսաբեր» կը հարցնէ թէ ո՞րո՞նք են «Կավկազ»ի վարիչները, «ո՞վ է բուն հեղինակը իր առաջարկին», Հայաստար Գամաթ իր արժանապատուութիւնը վիրաւորուած զգալով, քանի մը քարեր կը սահեցնէ եւ կ'եզրակացնէ ․

— « Ցուսաբեր » շատ բարձրէն կը նայի մեր վրայ: Մեր անփական գաղափարները եւ կովկասեան խնդիրները լուծելու մեր եղանակը չեն շահագրգռեր զինքը: Ան մեզի հետ խօսելու որոշում պիտի տայ միայն այն ատեն երբ մենք ուշադրութեան արժանի պաշտպաններ ունենանք: Այն ատեն միայն կը հաւանի ճշդել իր դիրքը: «Աշխարհի ամենագեղեցիկ աղջիկն ալ միայն ունեցածը կրնայ տալ», կ'ըսէ ֆրանսական առած մը:

Ի՞նչ կրնանք ընել: Սպասենք այն օրուան երբ, անկախ մեզմէ, Ցուսաբեր պիտի հարկադրուի, բուն իսկ դէպքերու ընթացքով, ձգել դիմակը: Լա՛ւ, զինուինք համբերութեամբ եւ սպասենք »:

Ապրողը կը տեսնէ, բայց կ'ուզէ «Կավկազ» , վստահ՝ իր դիրքին ամրութեան, եւ տեսակ մը սպառնալիք սահեցնելով։

Արտայայտութեան այս ձեւն իսկ անգամ մը եւս չի՞ բանար վարագոյրը այն գաղտնիքին, որուն ետին պաստանած՝ Կովկասցիները փրկելու ծրագիրներ կ'որոճան «Կավկազ»ները ։

Կը սպասենք մենք ալ, «զինուած համբերութեամբ»։

Այս պարագան միեւնոյն ատեն ապացուցութիւն մըն է այն միւսներուն համար որոնք Հայաստանի եւ ընդհանրապէս Կովկասի դէպքերուն կը հետեւին միայն լրագրական ճամարտակութիւններով, դոց եղած զինելիքներով։ Միշտ հեռու կրակէն, եւ միշտ իրենց ժանդահար սլաքներն ուղղած Դաշնակցութեան դէմ ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿ ՄԸ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ ՉԵԽԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԼՈՒԾԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Անգլիոյ վարչապետը շատ կարեւոր յայտարարութիւն մը ըրաւ երէկ, երեսփ. ժողովին մէջ, չեխական հարցին լուծման մասին։ Կառավարութիւնը որոշած է Անգլիոյ իրաւարարութիւնը առաջարկել, Փրակա ղրկելով ներկայացուցիչ մը, որ պիտի օգնէ գերմանական խնդիրը խաղաղութեամբ կարգադրելու։ Անգլիոյ ներկայացուցիչը պիտի ըլլայ նախկին նախարար մը, Լորտ Րընսիմէն։ Այս առաջարկը ուղղակի ներկայացուած է Փրակայի անգլ. դեսպանին միջոցաւ, որ անցեալ շաբթու երեք անգամ այցելեց Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին։ Այս վերջինը հանրապետութեան նախագահին հետ խորհրդակցելէ վերջ, պատասխանեց թէ չեխական կառավարութիւնը մեծ հաճութեամբ ընդունած է անգլիական թելադրութիւնները եւ ամէն ջանք կը թափէ, խնդիրը խաղաղութեամբ լուծելու համար։ Յետոյ նախարարական խորհուրդին քննութեան յանձնեց անգլիական առաջարկը եւ որոշուեցաւ հաւանութիւն յայտնել անգլիական առաջարկին ։

Անգլիական միջամտութեան կարեւորութիւնը բացատրելու համար, կը բաւէ ըսել որ անցեալ շաբթուան լաւատեսութիւնը չարդարացաւ եւ Լոնտոնի մէջ անձկութեամբ կը հետեւին տաղնապին ելեւէջներուն։ Շատ յոյս չկայ որ Հէնլայնի կուսակցութիւնը չափաւորէ իր պահանջները՝ Գերմաններու ինքնավարութեան մասին։ Չեխական կառավարութիւնը նորէն յետաձգեց փոքրամասնութեանց նոր սահմանադրութեան հրատարակութիւնը, ժամանակ շահելու եւ ճամբան հարթելու համար։ Այս ձգձգումը նպաստաւոր է անգլիական դիւանագիտութեան համար, որ միշտ բարեբար կը նկատէ ժամանակ շահելու քաղաքականութիւնը։ Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի ջանան ելք մը գտնել, պատերազմի վտանգները փարատելու համար։ Այս առաջադրութեամբ, վճռական դեր պիտի կատարէ Անգլիոյ նշանակած իրաւարարը։

Անգլիոյ կառավարական շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ Չեխոսլովաքիոյ գերմանական խնդիրը կարելի է կարգադրել աստիճանաբար, երկու - երեք շրջաններով, փոխանակ մէկ անգամէն վճռելու։ Այս ուղղութեամբ բանակցութիւններ կը կատարուին Փարիզի, Լոնտոնի եւ Փրակայի միջեւ, ժամանակի կարգադրութիւն մը ձեռք բերելու համար։ Յետոյ, երեքէն հինգ տարի դիմադրել մը կնքելով, կը յուսացուի վերջնապէս լուծել ամբողջ խնդիրը։ Մինչ այս մինչ այն, Անգլիա եւ Ֆրանսա միշտ կը ճնշեն Փրակայի վրայ, որպէսզի կէս ճամբէն ալ անդին անցնի, գոհացնելու համար Գերմանացիներու պահանջները։ Երկու կառավարութիւնները կ'ուզեն ելքի մը յանգիլ սեպտեմբերի կէսէն առաջ, երբ կը գումարուի Նացիներու տարեկան համաժողովը, Նիւրընպէրկի մէջ, լսելու համար Հիթլէրի դեկուցումը ։

*** Չեխական կառավարութիւնը կը հերքէ այն լուրերը թէ վարչապետը պատրաստ է ոչ-յարձակման տասնամեայ դաշնագիր մը կնքելու Գերմանիոյ հետ ։

*** Իտալիոյ քաղաքական շրջանակները ուշադրութեամբ կը հետեւին չեխական հարցին ելեւէջներուն։ Իտալիոյ կարծիքով, չորս մեծ պետութեանց խորհրդաժողովը լաւագոյն եղանակն է կարգադրելու չեխական խնդիրը եւ փարատելու Եւրոպայի վրայ ճնշող անհանգստութիւնը։ Ուրիշ խօսքով, Հռոմ հաստատապէս կը մնայ Մուսոլինիի բանաձեւին, քառեակ համաձայնութիւն Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա, Գերմանիա։

*** Չեխոսլովաքիոյ խորհրդարանը նիստի հրաւիրած է օգոստոս 2ին ։ Փոքրամասնութեանց կանոնագիրը կը կազմէ օրակարգին ամէնէն կարեւոր խնդիրը։ Վարչապետը ունկնդրութեան ընդունեց Սլովաքներու Ամերիկայի ներկայացուցիչը։ Կուսակցութիւնները կը շարունակուին միւս ազգութեանց ներկայացուցիչներուն հետ։

ՀՐԵԱՆԵՐԸ ԵՒ ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԻՐԱՐ ԿԸ ՋԱՐԴԵՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Ռումբ մը ոչնչացուց 50 Արաբներ

Հրեաներու խանութները կրակի տրուեցան

Երկուշաբթի օր շատ ծանր դէպք մը պատահեցաւ Հայֆայի մէջ։ Արաբ գիւղացիներ իրենց ուղտերով եւ էշերով նարինջ եւ սեխ բերած, խռնուած էին շուկային մէջ, երբ ձնտուկներու տակ պահուած ռումբ մը պայթեցաւ, ահռելի աղմուկով մը։ 35 հոգի տապալեց փոշիացան։ Անասունները խուճապահար փախան ամէն ուղղութեամբ, կոխկրտելով բազմութիւնը եւ ջախջախելով մեռեալներն ու վիրաւորները։ Երբ հանդարտութիւնը քիչ մը վերահաստատուեցաւ, ստուգուեցաւ որ 47 Արաբներ եւ հինգ Հրեաներ մեռած, 41 Արաբներ եւ 9 Հրեաներ վիրաւորուած են։Անմիջապէս առժամեայ հիւանդանոց մը հաստատուեցաւ ։

Այս դէպքին վրայ, Արաբները կատղելով խումբեր կազմեցին եւ սկսան Հրեաներ փնտռել։ Վրէժխնդրութեան առաջին զոհը եղաւ Մոշէ անուն Հրեայ մը, որ քարկոծուեցաւ։ Ուրիշ հրեայ մը սպաննուեցաւ ատրճանակով, երրորդ մը կառքէն վար առնուելով խոշտանգուեցաւ, կառքն ալ կրակի տրուեցաւ ։ Բազմաթիւ անցորդներ յարձակման ենթարկուեցան քարերով եւ բիրերով ։ Բոլոր թաղերուն մէջ խանութները փակուեցան անապարանքով, մինչ ոստիկաններ եւ զինուորներ, ինչպէս եւ նաւազներ ցուցարարները ցրելով, իրենց տուները կը վերադարձնէին հրէական թաղերուն մօտ հաւաքուած Արաբները։ Իրիկունը անգլիական զինուորները շղթայ կազմեցին շուկային շուրջը.

Միեւնոյն օրը ուրիշ դէպքեր ալ պատահեցան Պաղեստինի զանազան մասերուն մէջ։ Անմիջապէս պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ Հայֆայի շրջանին մէջ։Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, երեք ամբողջ գիշերը տասնեակ բազմաթիւ հրէական խանութներ։ Այս առթիւ սպաննուեցան 22 հոգի։ Բազմաթիւ կառքեր ալ կրակի տրուեցան։ Նոր հրդեհներ ծագեցան արաբական թաղին մէջ։ Հրշէջները անհրաժեշտ միջոցներէն զրկուած ըլլալով, քանի մը ժամ ձգձգեցան, հրդեհները մարելու համար։ Հաղորդակցութիւնները խզուած են ։

(Լուրերու շարունակութիւնը նայիլ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ»...

Շաբաթ գիշեր, Սալ Ժան Կուժոնի մէջ, « Ց. Թումանեանի երեկոյ »ին առթիւ Ս. Վրացեան, ի մէջ այլոց, յիշեց «Ամենայն Հայոց Բանաստեղծ»ին այցելութիւնը Պոլիս : Այս առթիւ կ'ուզեմ փոքրիկ յուշ մը կատարել :

Ինչպէս ծանօթ է, Թումանեան Պոլիս եկաւ խորհրդային կառավարութեան հրահանգով՝ Հօկ կազմակերպելու համար, Եր. Թաղիադոսեանի հետ։

Ես, իբրեւ ՀՕՄի Կեդր. Վարչութեան ատենադպիր, կապ կը պահէի իրենց ու Հօմի միջեւ։ Թումանեան փափաքեցաւ մեր վարչութեան հետ հանդիպում մը ունենալ, տեղեկանալու համար թէ... ի՞նչ կ'ընէ Հօմը։ Զարմացայ, ի հարկէ, քանի որ Հօկ կազմելու համար Պոլիս ուղարկուած անձի մը անհրաժեշտ ծանօթութիւնները տուած պիտի ըլլային Երեւանի վարիչները, որոնց կանոնաւորաբար դրամ, պիտի ու հագուստ կ'ուղարկէ Շահվէրտեանի միջոցաւ ։

Ինչ որ է։ Թումանեանի պատուիրակութեան ու մեր Կեդր. Վարչութեան հանդիպումը տեղի ունեցաւ Ազգ. Մատենադարանի սրահը։ Ընդարձակ զեկուցում մը տուի Հօմի մասին,— կազմ, թիւ, առաքման քանակ ու տեսակ, ներքին համերաշխութիւն եւայլն։ Կը նկատէի, որ Թումանեանի դէմքը հետզհետէ կը պայծառանար ։ Երբ վերջացուցի, Թումանեան, որ անհանգիստ նստած մարդու մը երեւոյթն էր առած,— բա՜, ըսաւ, ուրեմն այսքան լաւ կազմակերպութի՞ւն ունէք դուք... Ձա՛ւ՞ք՝ մենք զուր ծանօթայթ ենք յանձն առել մինչեւ Պոլիս գալու... եր՞.— դարձաւ Թաղիադոսեանին — ի՞նչ ես ասում, Երուա՛դ...

« Երուա՞նդ»ը, որ բաւական «լեռ լեք » մարդ էր, «ոչինչ չասաց», ի հարկէ : Զգիտեմ թէ ինչ ու Թումանեանը ի՛նչ բսին, երբ Երեւան վերադարձան: Գիտեմ, միայն , որ այդ «գեղեցիկ կազմակերպութիւնը» ջընջեցին օր մը, անոր փոխարէն կազմելու համար Հօկը: Ո՛չ,— ... «Ֆրանկօ - Արմէնիէն» ընկերակցութիւնը :

Աս՛ը ի՞նչ կ'ըսէին, արդեօք, բոլոր մեծ ու պզտիկ «Երուանդ»ները, եթէ ողջ ըլլային :

Տամ նաեւ ուրիշ «մանրամասնութիւն» մը :

Թումանեանի գալէն առաջ էր: Օր մը լուր առինք թէ Հօմի կողմէ Հայաստան կատարուած բոլոր առաքումներուն եօթանասուներեակ առ հարիւրը Վրաստան վար կը դնէ իբրեւ ... մաքս :

Այդ շրջանին Հայաստան նեղ օրեր կ'ապրէր: Սեւ հացն իսկ օրհնութիւն էր: Գացեր էի Շահվէրտեանին քով, առաքման գործով մը: Առիթը օգտագործեցի՝ ստուգելու համար թէ ճի՞շդ է «մաքս»ի պատմութիւնը :

Շահվէրտեան քանի մը րոպէ մտածեց եւ ըսաւ ․

— Ճիշդ է որ մաքս ենք վճարում Վրաստանին :

= Ալիւրներո՞ւն ալ :

— Այո՛ :

Ի՞նչ համեմատութեամբ :

— 100 պարկ ալիւրից 75 պարկը մընում է Վրաստան :

= Բայց, չէ՞ որ Խ. Հայաստանը եւս Խորհրդային Միութեան կը պատկանի , եղբայր հանրապետութիւններ են ; Հայաստանի կառավարութիւնը ոչ եւ է դիմում չը՞ ըրա՞ր այդ մասին: Սոված երկի՛ր, որուն ալիւրն անգամ կ'իւրացնեն եղբայրաբար :

— Անօգուտ է ... յետոյ, գիտէք, մենք շատ ձայն չունինք :

= Նոյնիսկ մեր ալի՞ւրը պաշտպանելու...

Շահվէրտեան լռեց: Իր լռութիւնը բաւական պերճախօս էր արդէն:

Ու յուեցինք նաեւ մենք, «Հայաստանի թշնամիներս», Ոյն թափով շարունակելով մեր աշխատանքը՝ հարիւր պարկ ալիւրէն գոնէ 25ը Հայաստան հասցնելու ցանկութեամբ :

Այսքանն ալ, հազիւ այսօր երապարակուած, իբրեւ «անձշան» փաստ մը մեր «Քեռի»ին — « մեծագո՛ր Ռուսաստանին » — հայասիրութենէն: Ռուսաստանին, որ, ցարական ըլլայ թէ սովետական, « սարի պէս կանգնած է մեր մէջքին», Թումանեանի լակ բացատրութեամբ (Անայշ):

Մէջքի՛ն,— այո՛: Եւ մայկը քաշած իր ոտքին...

Ու երէ կրնար շնչէ՜, Հայաստանը լա՛, որ «Չարչարանք» մը դարձաւ ոչ միայն Կիլիկիոյ մէջ, այլեւ Արաքսի ափերուն վրայ ...

ՍՕՍՍԷՍ ՏՂԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԳՈՒՄԱՐՈՒՄԸ եւ ՆՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

« Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերէն (յուլիս 16) կ'իմանանք թէ , յուլիս 12 —14 Երեւանի մէջ բացուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի առաջին նստաշրջանը։ Վերջին նիստին մէջ (յուլիս 14) Գերագոյն Խորհուրդը անհատական քուէարկութեամբ միաձայն ընտրած է նոր կառավարութիւնը հետեւեալ կազմով — Գործավարներու խորհուրդի նախագահ (վարչապետ) Արամ Սերգէյի Փիրուզեան, փոխ-վարչապետ՝ Ռիզա Խալիլօղլի Վելիբէկով, պետական ծրագրի յանձնաժողովի նախագահ՝ Արմենակ Կիւրեղի Շեկոյեան, ներքին գործերու ժողովրդական գործավար (Չեկայի նախագահ) Վիկթոր Վասիլեւիչ Խվորոստեան, հողագործական գործավար՝ Հայկազ Յովհաննէսի Մարջանեան, անտառաբանութեան գործավար՝ Նիկոլայ Խաչատուրի Ղուկասեան, թեթեւ արդիւնաբերութեան գործավար՝ Գուրգէն Յակոբի Յովհաննէսեան, լուսաւորութեան գործավար՝ Բալաբեկ Գրիգորի Մարտիրոսեան, առողջապահութեան գործավար՝ Բարգէն Աշոտի Աստուածատրեան, ելմտական գործավար՝ Արտաւազդ Աւագի Բունիաթեան, առեւտրական գործավար՝ Արտաշէս Աբրահամի Աբրահամեան, տեղական արդիւնաբերութեան գործավար՝ Ռուբէն Բագրատի Աղիզբէկեան, անտառային գործավար՝ Գուրգէն Տիգրանի Գէորգեան, գաւառական գործավար՝ Սաֆար Հիւսէյինզատէ Ալիմամեդով, հանրային տնտեսութեան՝ Աւետիս Թովմասի Մուրադեան, ընկերային ապահովութեան՝ Զօրայեա Ղուկասի Գալստեան, արուեստի վարչութեան պետ՝ Գարեգին Յակոբի Աղաբեկեան, ԽՍՀՄ կապի ժողովրդական գործավարութեան հայկական Խ. Ս. Հ. լիազօր՝ Եղիշէ Ղահրամանի Յովսէփեան, ԽՍՀՄ մթերումներու ժողովրդական գործավարութեան հայկական լիազօր՝ Աղասի Ենովք Ջարիօղլեան։

35.000 ՄԱՐԶԻԿՆԵՐ թափօր մը կազմեցին կիրակի օր, Մոսկուայի Կարմիր Հրապարակին վրայ, Սթալինի առջեւ, որ կը դիտէր Լէնինի դամբարանին առնիքէն։ Օրուան ճառերուն բնաբանն էր,— «Եթէ պատերազմ ծագի վաղը»։ Քոսարեւ, Երիտասարդական Միութեանց նախագահը, իր ճառին մէջ շեշտեց թէ արթնաքին գործավարը «պարզապէս ճամբեց» ճապոնական զօրքերը, երբ ան կը պատռնար ղէնքով լուծել Մանչուրիոյ սահմանավէճը։ Խումբ մը սահմանապահներ, որոնց առջեւէն կը տարուէր Եժովի կենդանագիրը, կը ներկայացնէին լրտեսներու մուտքը խորհրդային սահմաններէն ներս։Ուրիշ խումբի մը նշանատախտակին վրայ արձանագրուած էին սա բառերը — «Մենք չենք ուզեր կռուիլ, բայց պատրաստ ենք կռուելու»։ Ցոյցին կը մասնակցէին բոլոր հանրապետութիւնները։ Ամէնէն վերջը հսկայական բուրգ մը կազմուեցաւ , մասնակցութեամբ 700 մարզիկներու ։

ՀԱՅԵՐԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ - *Armenians in India*

(Սկզբնական շրջանէն մինչեւ ներկայ օրերը : Հեղինակ՝ Մեսրովբ Յ. Սեթեանց)

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԴՊՐՈՑԸ.— Կալկաթայի մէջ ամէնէն հին եկեղեցին որ շինուած է 1724ին Հայկական Նազարէթ եկեղեցին է : Ներկայիս տարեկան եկամուտը 12.500 ռուփիի կ'անցնի :

Հնդկաստանի մէջ ամէն քաղաքէ աւելի Կալկաթայի մէջ է որ կեդրոնացած է հայութիւնը ներկայիս : Հազար հոգիի չափ են, ունին եկեղեցի մը, ճեմարան մը, տղոց եւ աղջիկներու ցերեկեայ դպրոց մը, աշխատանոց մը եւ ակումբ մը : Նախկին Հայերը ըլլալով աւելի պահպանողական եւ նախանձախնդիր ազգային աւանդութիւններու պահպանման համար, կրցած են դիմադրել ձուլումի վտանգին շատ մը սերունդներ : Հիմա, սակայն նոյն իսկ հայերէնը կը խաւարի : Թէեւ հայկական գաղութը կը մնայ իբրեւ ուրոյն եւ մեկուսի գաղութ մը :

Կալկաթայի մէջ առաջին հայկական դպրոցը բացուած է 1798ին, Թոմասեան Յարութիւն Գալուստի կողմէ, որ զայն վարած է 25 տարի :

Առողջամտութ Մուրատխանն է որ յետոյ ազգային ճեմարան մը հիմնելու գաղափարը յղացած է 8000 ռուփիի կտակ մը կտակելով :Մնացական Վարդանի եւ «Մարդասիրական Ընկերութեան» ջանքերով կրթելը բարձրացած է եւ այսօր Կալկաթայի ճեմարանը հայ իրականութեան ամէնէն շատ նպաստաւորուած դպրոցներէն մէկն է :

ՄԵՍՐՈՎԲ ԴԱՒԻԹ ԹԱՂԻԱԴԵԱՆՑ Հնդկահայ մտաւորական ամէնէն կարկառուն դէմքերէն մէկն եղած է, բանաստեղծ, խմբագիր, հեղինակ, մանկավարժ : Բացած է տղայոց եւ աղջիկներու ուսումնարան մը որ վեց տարուան կեանք ունենալէ վերջ փակուած է : Խմբագրած է «Արարատի Հայրենասէրը», հայերէն դրական թերթ մը : Ունի բազմաթիւ հրատարակութիւններ :

Կալկաթայի հարուստ բարերարներէն կը յիշուի Մառի Գասպար Ճօնս, որ ժառանգ չունենալով իր հարստութիւնը կտակած է բարեգործական եւ դպրոցական հաստատութիւններու, դլխաւորաբար Նոր Նախիջեւանի :

19րդ դարու Կալկաթայի ամէնէն հարուստ վաճառականներէն մէկն էր Յարութիւն Արզար, հիմնադիրը «Արզար եւ ընկ.» հաստատութեան : Կրօնասէր եւ հայրենասէր, իր ծննդավայր Ջուղայի եկեղեցիին առատաձեռն նուէրներով օժտած է, բացած է նաեւ 1843ին դպրոց մը Ջուղայի մէջ :

Հայերը Տաքքայի մէջ կը համարուին նախակարապետները կանեփի առեւտուրի 19րդ դարու կիսուն : Բաւական առեւտուրը գրեթէ անոնց ձեռքը կը գտնուէր : Ինչպէս ուրիշ առեւտրական կեդրոններու մէջ, հոս ալ հայկական կարեւոր գաղութ մը կազմուեցաւ, ներկայիս սակայն քանի մը ընտանիք միայն մնացած է :

ՀԱՅԵՐԸ ՄԱՏՐԱՍԻ մէջ.— Մատրասի մէջ հայկական գաղութ մը ծաղկեցաւ 17րդ եւ 18րդ դարերուն Այսաեղի հարուստ վաճառականները ծանօթ են իրենց դթասրտութեամբ, եւ նախանձախնդիր հայերէն դասական գրականութեան զարգացման Հնդկաստանի մէջ.

Մեծ հայրենասէրներ, անոնք դիմեցին Ռուսիոյ Կատարինէ Բ.ի Հայաստանը մահմեդական (պարսկական)լուծէն ազատելու եւ իր դերիշխանութեան տակ առնելու : Երկու միլիոնատէրներ ուղեցին իրենց միլիոնները ռուսական կառավարութեան տրամադրութեան տակ դնել ծրագրուած պատերազմին համար, բայց ծրագիրը երբեք ալ չհասունցաւ :

Մատրասի հարուստ բարերար եւ ազգասէր վաճառականներէն կը յիշուին Ջուղայեցի խօճա Պետրոս Ուսկանը : Ուրիշ հարուստ վաճառական մը Մատրասի մէջ, Աղա Շամիր Սուլթանումեան, որ իր դրկած արժէքաւոր մէկ ադամանդին փոխարէն վրաց Հերակլէս Բ.էն ստացած է իշխան տիտղոսը եւ 1775ին ոչխի քաղաքը (Թիֆլիզի մօտ) իրեն եւ իր որդւոցներուն :

Աղա Սամուէլ Մուրատ, նմանապէս Մատրասի մեծահարուստ վաճառականներէն մէկը, բայց որու ճշմարիտ ազգասէր Հայու սիրտը կը բաբախէր իր ազգի զաւակներուն մտաւոր բարձրացումին համար :Երբ 1816ին մեռաւ, հարստութենէն մեծ գումար մը թողուց Եւրոպայի մէջ հայկական դպրոց մը բացուելու Վենետիկեան հայրերու մատակարարութեան տակ : 1827ին Հայրերը ստացան 640.500 ռուփի (1.600.000 Ֆր.) եւ 1834ին Փատովայի մէջ բացին դպրոցը զոր 1846ին փոխադրեցին Փարիզ : Յետոյ, 1870ին Ֆրանքօ-պրուսական պատերազմին պատճառաւ փոխադրեցին Վենետիկ ուր նման հաստատութիւն մը բացուած էր 1836ին, յարերար Եդուարդ Ռաֆայէլի կտակով, նմանապէս բնիկ Ջուղայեցի հնդկահայ մեծ հայրենասէր հարուստ վաճառական մը եւ Սամուէլ Մուրատի աները : Մուրատեան վարժարանը 1928ին վերաբացուեցաւ Փարիզի մէկ արուարձանին՝ Սեւրի մէջ : Այս հաստատութեան դերը կրկնակ է ներկայիս : Նախ աշակերտներուն կուտայ բարձրագոյն ուսում, բայց մանաւանդ կը լեցնէ աճուոր անդունդ մը տալով Եւրոպայի հայ նոր գաղութի զաւակներուն հայեցի դաստիարակութիւն :

Մատրասի հայրենասէր հայութիւնը մեծ եռանդ ապառած է մտաւոր զարգացման : Գրիգոր եւ Սէթ Սէմ եղբայրները 19րդ դարու սկիզբը իրենց ծննդավայր Ջուղայի մէջ բացած են հայկական դպրոց մը :

Հնդկաստանի առաջին հայերէն հրատարակութիւնը տպուած է Մատրասի մէջ, 1772ին :

Հայերէն առաջին լրագիրը «Ազդարար»ը լոյս տեսած է 1794ին Մատրասի մէջ, Տէր Յարութիւն Շմաւոնի խմբագրութեամբ : Ամսաթերթ մը, որ տեւած է երկու-քուէկս տարի : Բացի գրական յօդուածներէն, թերթը կուտար օրուան դէպքերը, ունէր ծանուցումներու բաժին : Թերթը սկսած տարին 28 բաժանորդ միայն ունէր :

Այնուհետեւ Կալկաթայի, Մատրասի եւ Պոմպէյի մէջ 1794 - 1863, 11 հատ հայերէն թերթեր խմբագրուած եւ մէկ քանի տարուան կեանք ունենալէ վերջ փակուած են :«Հայերը Հնդկաստանի մէջ» գրքին հեղինակը, Գ. Սեթեանց, ցաւով կը յայտնէ թէ ներկայիս որ եւ է հայերէն թերթ չի խմբագրուիր Հնդկաստանի մէջ, հոն ուր փոքր համայնքներու քաղաքական գոյութիւնը նժարին մէջ է հիմա՝ «Հնդկաստանը Հնդիկներուն» նշանաբանի պատճառով :

Մատրասի մօտ կը գտնուի Փորթուկալեան քաղաք մը որ կը կոչուի Միլափոր կամ Սան Թոմէ : Այս քաղաքին մէջ Հայեր կը գտնուէին 17րդ դարու սկիզբէն, 1517էն ի վեր Փորթուկալցիներու կը պատկանէր քաղաքը, սակայն 1662ին գրաւուեցաւ Կոլկոնտայի Խագաւոր Ապտուլլահ Քաթիպ Շահի կողմէ, որ անմիջապէս Մարկոս Երիզատ (Հուրիզատ) անունով Հայ մը քաղաքին կառավարիչ նշանակեց :

Մարկոս Երիզատ բազմաթիւ թանկարժէք քարերով ժամանծներ եւ նամակ մը ղրկեց Անգլիոյ Ջարլզ Բ. թագաւորին խնդրելով որ փոխարէն նաւ մը ղրկէ. Յայտնի չէ թէ խնդիրքը կատարուեցա՞ւ :

Vestiges of old Madras (Vol. II. p.107) գրքին մէջ կ'ըսուի թէ 1710ին Հայերը կասկածի ենթարկուեցան թէ Սան Թոմէ քաղաքին վրայ ծրագիրներ ունէին : Բազմաթիւ տուներ գնած էին հոն եւ Ֆրէյզըր կը հաւատար թէ կ'ուզէին առեւտրական կեդրոն մը հաստատել եւ Սան Թոմէն նաւահանգիստ ընել : Կասկածները կը ծանրանային գլխաւորաբար խօճա Սաֆուրի վրայ :

Թոմաս Քանան եղած է առաջին Հայը որ գացած է հարաւային Հնդկաստան 780 թուականին : Վասքօ տէ Կամայէ ճիշդ եօթը դար առաջ : Զբաղած է մարմաշի եւ համեմի առեւտուրով, դիզելով մեծ հարստութիւն :

Գ. Մ. Սեթեանցի գիրքը կը վերջանայ «Հնդիկները Հնդկաստանի մէջ» ուսումնասիրութեամբ մը, որու գլխաւոր աղբիւրն է չորրորդ դարու Ասորի Զենոբի կամ Զենոբ Գլակի «Տարօնի պատմութիւնը», ուր պատմաբանը կ'ըսէ թէ հնդիկ գաղութ մը գոյութիւն ունեցած է Հայաստանի մէջ, Քրիստոսէ առաջ երկրորդ դարուն : Երկու հնդիկ իշխաններ փախած են Հայաստան, իրենց թագաւորին դէմ ծրագրած դաւադրութիւնը մէջտեղ ելած ըլլալով : Հոն Վաղարշակ թագաւորը (149 Ք.Ա.) ընդունած եւ ապաստան շնորհած է Տարօնի մէջ : Շինած են քաղաք մը եւ կոչած Վիշապ : Յետոյ Աշտիշատ գացած են ուր գետեղած են այն աստուածները որ կը պաշտէին Հնդկաստանի մէջ : Հեթանոս Հայաստանի մէջ հնդիկ գաղութը բազմացած է մինչեւ Հայաստանի քրիստոնէութիւն ընդունիլը, երբ Գրիգոր Լուսաւորիչ քանդեց բոլոր հեթանոս տաճարները եւ տեղը շինեց Մշոյ ծանօթ Ս. Կարապետը : Մաս մը Հնդիկներ ընդունեցին քրիստոնէութիւնը եւ ըստ Զենոբ պատմաբանի 5050 Հնդիկ, այրեր եւ երեխաներ մկրտուեցան : Հնդիկները յետոյ ձուլուեցան տեղացի հայ քրիստոնեաներու հետ :

Ինչպէս ըսինք այս յօդուածին սկիզբը, «Հայերը Հնդկաստանի մէջ» գիրքը գրուած է մեծ բարեխղճութեամբ : Անձի մը արժեւորումը եւ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ԵՒՍ ՀԱԼԵՊԻ ՄԷՋ

Երրորդ եւ վերջին պտոյտ մը՝ Հալէպի շուրջը :

ԹԷԼ ԱՊԵԱԴ ---(Ճերմակ Բլուր) Այս գիւղաքաղաքը ինչպէս միւս նորակառոյց հայկ. գիւղերն ու քաղաքները, յետպատերազմեան հայկական արտադրութիւն է : Բնակիչները Կարմունճցիներ են : Կը զբաղին առաւելապէս երկրագործութեամբ եւ բանջարաբուծութեամբ, մաս մըն ալ խանութպանութեամբ : Գիւղին ծայրը շինուած է դպրոցը, աղբւոր : Հիմէն սկսեալ մինչեւ պատին վերջանալը պարզ հողէ աղիւսէ բարձրացած է . ջուր գոյութիւն չունի : Տեղացիներուն տուներն ալ այս կերպով շինուած են, շատերուն տուները գմբէթաւոր են, դարձեալ աղիւսէ . արտաքին ոճով :

Հոս Հայերը չէնցուցին եւ ծաղկեցուցին պարտէզներով եւ բանջարանոցներով անուններով . այս անապատին մէջ անծանօթ է եղած կանանչութիւնը ժամանակին, իսկ այսօր, բոլորովին փոխուած է պատկերը : Կը գտնուի ճիշդ Թրքական սահմանագլուխին վրայ : Երկու երկիրները իրարմէ կ'անջատուին իբրեւ սահմանագլուխ երկաթուղիի գիծով մը, որ կ'երկարի մինչեւ Մարտին եւ Մծբին :

Վազող գետակ մը ունի բաւական խոշոր, սակայն գիւղացին չի խմեր, կը գործածէ հորի ջուր : 1—2 մեթր երբ փորեն ջուրը արդէն իսկ երեւան կուգայ : Հայ գիւղացին կրցած է իր անտեսութիւնը շակել, շնորհիւ իր աշխատասիրութեան եւ ձեռներէցութեան . Ունին լեհկան եզ, էշ եւ կաթնատու կով : 10-20 տուն եւս Մարտինցի Ասորիներ կան : Ունի կարագ մը, պանդոկ մը, սափրիչ եւ ժամագործի ալ երկու խանութներ :

Հոս ամէն օր ականատես կ'ըլլաք նախիրի հօտին երթուղարձին իր արօտատեղին . Հօտաղը ամէն առտու կանուխէն կ'ելլէ, ճիտէն կը կախէ խոշոր հացի տոպրակ մը հաւաքելու համար տուներէն իր ամենօրեայ հացը : Կովերուն բառաչը, ոչխարներուն եւ զանգակներուն ձայները առ-

ջեւէր մը սառեցութիւնը ապացուցանելու համար՝ հեղինակը երեւան հանած է հայերէն թէ օտար բազմաթիւ հին եւ թէ նոր փաստաթուղթեր : Երբեմն միայն անցողակի կամ առօրեայ մամուլի վերաբերող մանրամասնութիւններ կը խճողեն էջերը, ինչպէս օրինակ ուսուցչի մը կամ աշակերտի մը հայերէն կամ անգլիերէն լեզուին պակաս կամ սխալ ծանօթութեան օրինակը :

Գ. Մ. Սեթեանց թանկագին ծառայութիւն մը մատուցած է, մեզի ծանօթացնելով հին գաղութի մը պատմութեան անցեալը եւ ներկան : Հին այդ գաղութը իր քաղքին հետ միասին մտածեր է նաեւ իր ազգին բարելաւման մասին : Ինչքա՜ն հոգածութիւն կ'արտացոլան էջերէն : Հեղինակը գուրգուրանքով պրպտեր է պատմութիւնը եւ հպարտութեամբ լոյս աշխարհ հաներ է հայ դէմքերը եւ անոնց գործերը : Հայ ազգային պատմութեան ամբողջացման համար չէնքին մէկ սիւնը կրնայ համարուիլ հնդկահայ գաղութը :

ՄԱՆՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

սու իրիկուան աշխարհ իրար կ'անցընէ առօրեան ծեծելով համայնք տեսարան մը : Ամբողջ գիւղը փոշիի ամպով մը կը ծածկուի : Կաթն ու մածունը ինչպէս նաեւ կարագը առատ են : Հայ գիւղացին հիւրասէր է ժեծարելու համար քաղաքցի հիւրը :

ՃԱՐԱԲԼՈՒՍ (Կարկեմիշ) --- Հակառակ իր նախկին ծաղկեալ եւ բարգաւաճ վիճակին, քանի տարի առաջ բոլորովին լքուած գիւղ մըն էր այս տեղը կոյտերանէն 15 վայրկեան հեռու : Այսօր բոլորովին փոխուած է նկարագիրը այս քաղաքին : Քաղաք կ'ըսեմ, որովհետեւ գիւղը յիշեցնող ոչ մէկ նմոյշ . շինուած է այս ալ մէկ կողմէ երկաթուղիի եւ միւս կողմէ ալ Եփրատի վրայ (Եփրատ) : Պտտելով այս նորակառոյց քաղաքին շուկաներն ու փողոցները, կը զարմանաս թէ մարդիկ ինչպէս կրցեր են այս կարճ ժամանակամիջոցին մէջ շինել դոց կամարակապ քարաշէն պէտքեաններ, խանութներ մանիֆաթուրայի եւ այլ իրեղէններու :

Հանրային պարտէզը հիացում կը պատճառէ դիտողին : Ճիշդ մէջտեղը կանգնած է ճերմակ, ողորկ քարերէ շինուած յիշատակարան մը :

Ունի երկու եկեղեցի եւ դպրոցներ. մին՝ Ազգ. եկեղեցի, իսկ միւսը հայ կաթոլիկ :

Բնակչութիւնը Ուրֆացի եւ Գիրէսունցի են : Թէեւ ուրիշ քաղաքացիներ ալ կան, սակայն անոնք փոքր թիւ մը կը կազմեն :

ԱՐԱԲ - ՓՈՒՆԱՐ --- Դարձեալ երկաթ ուղիի գիծին վրայ, նորակառոյց գիւղաքաղաք մը, շատ սիրուն, նոր նոր խանութներ, փոքրիկ պէտքեան նմանող շուկայ, բոլորն ալ քարաշէն. ասոնք ալ Ուրֆացիներ են, բաւական կարեւոր կեդրոնավայր մըն է . ունին նորաշէն եկեղեցի մը եւ դպրոց, որուն ուսուցիչները կեդրոնէն՝ Հալէպէն կը կանչուին.

Երբ կը խորհինք այս աշխատութեանց, թափուած քրտինքներուն, զոհողութեանց եւ ամէն տեսակ դժուարութեամբ մէջտեղ եկած այս հայկական հարստութեանց վրայ, որոնք միայն քանի տարուան կեանք ունին, անգամ մը եւս կը հիանանք այս ժողովուրդին ստեղծագործելու տաղանդին եւ համբերատար աշխատանքին վրայ : Այս ժողովուրդը գիտէ դաշտերը անապատները բուրաստաններու վերածելու, գիւղ մարդկութեան ծառայելու եւ զայն բարձրացնելու խորհուրդը եւ տակաւին կ'ըսեն թէ «Հրաշքի դարը անցած է» : Հրաշք է այս ժողովուրդը ինքնին, որ կը գործէ հրաշալիքներ :

Այս շրջանները մեր բնակութեան շրջանին մենք մօտիկէն տեսանք արդիական Թուրքն ու Թրքուհին, որոնք դարձեալ կը բնակէին խարխուլ եւ աղտոտ տուներու մէջ. իրենց առօրեայ գնումները դարձեալ կ'ընէին հայկական շրջաններէն, նոյն աւերակ Թուրքիան, նոյն մեղկ եւ ծոյլ Թուրքը. տնտեսական շարժումը Թուրքիոյ մէջ որուն մասին կը խօսին եւ հնգամեայ ծրագիրներ կը մշակեն, կարծես այս շրջաններու համար չէ, որովհետեւ ոչ մէկ լուրջ աշխատանք տեսանք մենք այս շրջաններու մէջ, վկայ՝ այն, որ Սուրիոյ այս կողմը երբ նոր նոր գիւղեր եւ քաղաքներ կը շինուէին, անդին խրճիթի մը շինութիւնն անգամ չտեսանք բացատրութեան համար :

ՃԱԿԵԱՆՔԸ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ՆԻՍ --- Նիսի հայ գաղութը կը բաղկանայ մասամբ հինէն ի վեր անդ ապրող հարուստներէ, որոնք իրենց պատեանին մէջ ամփոփուած են, մեծ մասով պատերազմէն վերջ եկած աշխատաւորներէ, որոնք ինքնաբաւ ...

Ներկայիս հայ եկեղեցիին գլխաւոր գրաւումն է «մարշէ»ի նպարավաճառներ կամ արհեստաւորներ(դերձակ, կօշկակար ,առաղձագործ են. Վերջին տարիներուն անգործութենէ բաւական թիւով հայրենակիցներ նեղուեցան. մօտ մէկ տարիէն ի վեր հոս անգործներ եւս սկսած են գործազրկութեան նպաստ ստանալ :

Հայ բնակչութեան մեծ մասը կեդրոնացած է Մառլէնի թաղամասը, ունին Գ. Ջամքէրթէնի նուիրատուութեամբ շինուած մատուռ մը, Ս. Աստուածածին, եւ նախակրթարան մանկապարտէզ մը :

Այս նախակրթարան - մանկապարտէզը իր գոյութիւնը կանոնաւորապէս կը շարունակէ տասնեակ մը տարիներէ ի վեր : Ունի դպրոցական կանոնաւոր դրասեղաններ, բրագիտական, աշխարհագրական քարտէսներ եւ դաշնակ մը : Ամէն տարի դպրոցական կանոնաւոր տարեշրջան բոլորած է : Իր հասոյթի աղբիւրներն են աշակերտներու ամսաթոշակները, եկեղեցիին նուէրները, ... եւն. : Եկեղեցի - դպրոցը կը մատակարարուի թաղեցիներու կողմէ ընտրուած հոգաբարձութեան մը հսկողութեան, որուն պաշտօնավարութեան շրջանը կը տեւէ մէկ տարի : Ի պատիւ իրենց, պէտք է ըսել որ, ամէն տարի ընտրուած հոգաբարձուները, ամէնքն ալ թաղեցի աշխատաւորներ, ազնիւ նախանձախնդրութեամբ կը ջանան իրենց եկեղեցին միշտ բաց պահել եւ դպրոցն ալ կանգուն պահել, առանց պիւտճէի անհաւասարակշռութեան. Հոգաբարձութեան կ'օժանդակէ աւագերէցը, Սահակ քհյ. Շամլեան, որ ձրիաբար ստանձնած է հայերէնի դասերը, ամէն հինգշաբթի :

Այս տարուան հոգաբարձուներն են Գ.Գ. Կ. Գէօքլէրեան, Հ. Գանճանեան, Վ. Տէմիրճեան, Գ. Գ. Խմա..

Առանց խորհրդածութեան մէջ մտնելու մենք միայն մեր իրականութիւնը գրի առինք, խղճմտօրէն եզրակացութիւնը թողլով անոնց, որոնք սիրտ ունին եւ գիտեն դեռ արժանանալ :

Անշուշտ մենք այս հակիրճ տեղեկութիւնները տալով չկրցանք պատկերացնել ուրիշ վայրերը,-- Բէօ Լիւ Այն, Գամըլը, Հաւիշ եւ Այն Տիվար (Սղերդի մօտիկ , մօտ 9 — 10 ժամ), ուր թափուած են նոյնպէս մեր աշխատանքներ, տեղաւորուած եւ շարքի վերածած են անճրդի անապատները, կեանք եւ եռուզեռ առնելով երբեմնի ամայութեան մէջ :

Միայն Գամըլլիի մասին խօսելով կրնանք ըսել, թէ այսօր ան կը ներկայացնէ նոր քաղաքի մը առաւելութիւնները : Իբրեւ կեդրոն շրջակայ վայրերու եւ գիւղաքաղաքներու իր կարեւորութեամբ, պետական կառուցուածքով, շուկաներով, եկեղեցի - դպրոցներով եւն. :

Ա. ՄՇԱԿ

ՍՏԱՄՊՕԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

— Օհ, էֆէնտի, դուք այդ տեսակ բան մը չէք ըներ, ըսաւ պառաւը դողդղալով :

— Բերանդ, կնիկ, բարկացաւ Ներքինին, պիտի ընեմ եւ նոյնիսկ աւելին, զուն Խուսիա պիտի ճամբուիս մինակդ եւ աղջիկդ զեղեցիկ աչքերը պիտի չընկերանան քեզի՝ օգնութիւն հայցելու համար գործավարներէն .. անիկա Գիթլիս պիտի ղրկեմ իբրեւ նուէր ազնուական Քիւրտ ցեղապետի մը որ իմ բարեկամս է ... մարդ մըն է որուն մեծագոյն երջանկութիւնն է չարչարել կակուղ մարմինները ... վեց ամիս անոր հոմանուհին ըլլալէ վերջ երեսուն տարի աւելի ծերացած պիտի ըլլայ ...

Պառաւուհի Վորոնցով սկսաւ մատները կատղաբար ցաւագին շարժումներով, արցունքներ կը կաթկթէին իր կարմրած թուշերն ի վար.

— Օհ, Թանիա, Թանիա, աղջիկս ...

— Ասիկա հարցին միայն մէկ երեսն է, շարունակեց Ներքինին անխռով արտայայտութեամբ, եթէ յաջողիս, կրնամ ապահովել ըլլալ՝ շնորհիւ Ալլահին ... ձեր արտօնագիրը տեւական պիտի ըլլայ. ուրիշ ծառայութիւն պիտի չպահանջեմ քեզմէ եւ նոյնիսկ կրնամ կենսաթոշակ մը յատկացնել քեզի փոխարինելու համար այն գումարները զորս կրնայիր հետզհետէ շահիլ ... հիմա, դուն ընտրէ, որովհետեւ ժամանակ չկայ ...

Թանիա ճեփ - ճերմակ եղած էր, տարօրինակ էր երկմտութեանը որ իրեն կ'առաջարկուէր :

— Բայց եթէ սխալի՞մ էք, տարօրուց :

— Ես չեմ սխալիր, պատասխանեց Ներքինին, պահպանակը Փիթըրին քովն է հիմա, այս վայրկեանիս, եւ ուրիշին ալ չի տար, եթէ ձախողիս, գիտես հետեւանքը, անյաջողութեամբ չես կրնար զէնքը պաշտպանած ըլլալ, քանի որ ես տարբեր միջոցներ ձեռք կ'առնեմ ...

— Ի՞նչ ընել կ'ուզէք, փսփսաց Թանիա :

— Սատկեցնել կուտամ, եթէ պէտք ըլլայ ... բայց այդ պահպանակը իմ ձեռքս պէտք է անցնի առտու չեղած ..

— Օհ, Թանիա, լացաւ մայրիկը, կրնա՞ս այդքան անսիրտ ըլլալ որ վարանիս ...

Աղջիկը պիտի խեղդուէր կարծես : Սակայն Փիթըրի պաշտպանութեան հեռանկարը վերջ տուաւ իր դիմադրութեան .

Շատ լաւ, ձեռքէս եկածը կ'ընեմ ...

— Աղէկ, ժամը տասնըմէկին տանիքները պէտք է վերադառնաս ...

—Բայց ատիկա կարելի չէ ,մեր վերջին գիշերն է ... եթէ նոյնիսկ ժամը հինգին ճամբայ պիտի ելլէ, դարձեալ պիտի չուզէ որ կէս գիշերէն առաջ բաժնուինք ...

— Պատրուակ մը գտիր մեկնելու համար, պնդեց Ներքինին ոտքի ելլելով, թոյլ չեմ տար որ աւելի երկար մնաս, եթէ ժամը տասնըմէկին բերած չըլլաս, տարբեր կարգադրութիւններ պիտի ընեմ ...

— Չեմ կրնար, ըսաւ Թանիա յուսահատօրէն, իմ վրաս շատ վստահութիւն ունի ու ես զինքը կը սիրեմ ... չեմ կրնար, չեմ կրնար...

— Պէտք է ընես, Թանիա, պէտք ընես, աղաչեց մայրիկը ձեռքերը ծունկերուն զարնելով, խորհէ անգամ մը թէ հետեւանքը ինչ կ'ըլլայ մեզի համար ... կը պաղատիմ, էֆէնտիին խօսքը մտիկ ըրէ ...

— Էֆէնտի, կրկնեց Ներքինին բարակ ձայնով մը ու խնդաց, ըսած էի որ «էֆէնտի» չկանչէք զիս ... բայց դրոյց կը հէջի թէ տիտղոսները դարձեալ պիտի գործածուին Թուրքիոյ մէջ շուտով ...

Քանի մը օրէն թերեւս իրաւունք ունենանք զիս «էֆէնտի» կամ նոյնիսկ «փաշա» կանչելու ...

— Կը խնդրեմ, կ'աղաչեմ ուրիշ գործ մը յանձնեցէք ինծի ...

— Ոչ, այս գործը միայն դուն կըրնաս ընել, պատասխանեց Ներքինին գլուխը թօթուելով, ես զայն եւ յոյս ունիմ որ մայրիկդ կը համոզէ քեզ ... եթէ յաջողիս, արտօնագիրը կը վերանորոգուի , Թուրքիա կը մնաք մէջտ , այս տեսակ պաշտօններ չենք տար քեզի եւ կը ստանաս կենսաթոշակ մը ... իսկ եթէ ձախողեցար, այն տանն մայրիկդ Ռուսիա կը ճամբուի վաղ առտու իսկ՝ անսահմանափակ շրջանով մը ... դուն կ'երթաս Գիթլիս քիւրտ բարեկամիս եւ սիրահարդ ալ կը սպաննուի ...

Ներքինին գլանիկը մարեց մոխրամանին մէջ եւ դուրս ելաւ :

ԳԼՈՒԽ 24

ԵՐԲ ՍԻՐՏԸ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ Է

Փիթըր Քարու անհամբեր Թանիային կը սպասէր Բերա Փալասի նախասրահին մէջ : Զափազանց տխուր էր որ յաջորդ օրը Պոլսէն մեկնելով Անգլիա պիտի վերադառնար : Կատղած էր նաեւ որ դեսպանատունը իր գլուխը փաթթեր էր նոր գործ մը— օգնական էնկլիւրի պիտի երթար զար, այս ինքն հինգ հարիւր մղոնոց ճամբորդութիւն մը պիտի կատարէր այդ օրը՝ արեւելեան ճեպընթացը՝ Տաւուէէ առաջ :

Սան Սթէֆանոյի օդակայանը քաղաքէն տասներկու մղոն հեռու անդ մը կը գտնուէր : Իրեն ըսուած էր թէ մեքենավարը որ զինք Էնկլիւրի պիտի տանէր, հրաման ստացած էր ճամբայ ելլել արեւը չծագած : Ասիկա կը նշանակէր որ պանդոկէն պիտի մեկնէր ամէնէն ուշը ժամը չորսին, ուրեմն իր վերջին գիշերը Թանիային հետ անցընելու ծրագիրը ջուրը պիտի իյնար :

Եթէ օդանաւին մէջ քնանալու հնարաւորութիւն ըլլար հիմա, անկողին մտնելու գաղափարէն պիտի հրաժարէր, բայց շատ աղէկ գիտէր որ կարելի չէր քնանալ երբ օդանաւը անօթուի յեռները կ'որէր : Ու քանի որ Պոլիս հասնելէն ի վեր կանոնաւոր քուն քաշած չէր, խորհեցաւ թէ անհրաժեշտ էր մէկ, երկու ժամ հանգստանալ՝ ճամբորդութեան սկսելէ առաջ :

Ժամացոյցին նայեցաւ : Իննին քառորդ կար արդէն : Թանիան կրպակներ մեկներ էր ժամը ութին, խոստանալով որ տուն պիտի երթար, մայրիկէն պիտի նայէր ու պիտի վերադառնար ութուկէսին : Բայց ինչ՞ու կ'ուշանա՞ր : Իրենց վերջին գիշերն էր ու ամէն մէկ վայրկեանը թանկագին : Ժամացոյցը կը յառաջանար դանդաղ, բայց անողոք կանոնաւորութեամբ :

(Շար.)

տուն, որոնք եռանդով կատարեցին իրենց պարտականութիւնը: Անցեալ տարի կազմուեցաւ նաեւ Տիկ. Միութիւն մը, որ դրամական նուիրահաւաքութեամբ ջանաց նպաստել դպրոցական գործին:

Մանկապարտէզ - նախակրթարանը այս տարի ունէր 27 երկսեռ պզտիկներ, յանձնուած Տիկ. Արաքսի Սանասարի խնամքին:

Հոգաբարձութիւնը տարուան ընթացքին կազմակերպեց երկու դպրոցական հանդէսներ, որոնց իրենց յաջողութեան մասնակցութիւնը բերաւ Բաղին Թատերասիրաց խումբը:

Յուլիս 17ի կիրակի օրը տեղի ունեցան տարեվերջի հանդէսները, որուն բացումը կատարեց հոգաբարձութեան կողմէ Պ. Վահէ Տէմիրճեան, ներկայացնելով իրենց մէկ տարուան բարոյական գործունէութիւնը եւ յորդորելով ժողովուրդը որ աւելի սրտագին փարի հայ դպրոցի գաղափարին շուրջը: Շնորհակալութիւններով փակեց իր խօսքը:

Մանկապարտէզի բոլոր պզտիկներն ալ յաջող առոգանութեամբ մանկական ու տաճկական արտասանութիւններ բրին ու խմբերգներ երգեցին, 4 պզտիկներ՝ Թովէս Գանձանեան, Ալիքսան Գազանասարեան, Շաքէ Գաբրիէլեան եւ Գեւոր Շիրվանեան՝ մեծ ճարտարութեամբ խաղացին զաւեշտը «Մօլլ խեղճի բուժումը»: Ներկաները գնահատեցին փոքրերուն յառաջդիմութիւնը մայրենի լեզուի մէջ:

Նոյն հանդէսին, ինչպէս միշտ, իր լաւ գործակցութիւնը բերաւ Բաղի Թատերասէրներու խումբը, որ ղեկավար Ղազարեանի ղեկավարութեամբ բեմադրեց երկու քրքջալիր զաւեշտներ՝ «Ես տիկին եմ» եւ «Ես մեռայ»: Իրենց յաջող խաղարկութեամբ փայլեցան ոչ միայն դերասանուհիներ, այլեւ Տէր եւ տիկ. Աղասի, Տէր եւ Տիկ. Ահարոն, Պ. Ղազարեան եւ իր գործակիցները անձնուիրաբար աշխատելով, դպրոցական գործին օժանդակելու ազնիւ փափաքով:

Հանդէսին փայլը աւելցուցին Թաղիատ Սուրէն իր նուագածութեամբ, Պ.Պ. Փանեանց եւ Աղասի կովկասեան պարերով, Պ.Պ. Շէհրէբեան եւ Ահարոն իրենց երգերով:

Կ'արժէ յիշատակել նաեւ Պ.Պ. Փանեանցի, Գանձանեանի, Առաւելեանի եռանդուն աշխատանքը հասութաբեր վիճակախաղ մը կազմակերպելու տեսակէտով:

Ժողովուրդը գոհ տպաւորութեամբ բաժնուեցաւ հանդէսէն:

** Նիսի տեղական նախակրթարաններու մէջ հայ աշակերտութիւնը պատուաւոր դիրք մը կը գրաւէ, ինչ որ յայտնի կ'ըլլայ տարեվերջի արդիւնքներէն: «Սերթիֆիքա Փրիմէրի» քննութեանց միայն Մաուլէնէն մասնակցած են հինգ մանչեր եւ ամէնն ալ յաջողած են միջինէն բարձր նիշերով, մինչ իրենց ընկերացող բազմաթիւ իտալացի տղաք ձախողած են:

Նիսի օփերայի պարի դասընթացքին բարձրագոյն կարգէն շրջանաւարտ եղաւ Հայուհի մը, Օր. Գալուստեան, որ Ֆրանսուհիի մը հետ բաժնեց բարձրագոյն մրցանակը:

Նիսի հայ կեանքի մասին այս հակիրճ նօթերը անկատար պիտի ըլլային, եթէ չյիշէի գոյութիւնը Հայ Մարզական Միութեան, որուն ֆութպօլի խումբը աւելի քան տասնեակ մը տարիներ յարատեւօրէն կը շարունակէ իր մասնակցութիւնը տեղական մարզական կեանքին եւ միշտ գնահատուած է իր մաքուր եւ կարգապահ խաղարկութեամբ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան հերթական դասախօսութեանց վերջին երկուքը տեղի ունեցան «Շահրիկեան» սրահին մէջ, իսկ երրորդը՝ որով տեղի կ'ունենար դասախօսութեանց եղանակի փակումը, տեղի ունեցաւ Շափիթրի սրահին մէջ:

Մշակութայինի վարչութիւնը օգտուելով Պ. Իշխանեանի ներկայութենէն եւ Մարսիլիոյ մէջ ստեղծուած խանդավառութենէն, հրաւիրած էր զայն դասախօսելու, երկու կարեւոր եւ հետաքրքրական նիւթերու շուրջ:

Առաջինն էր «Ազգ եւ մշակոյթ», եւ երկրորդ՝ «Կեանքի իմաստն ու արժէքը»: Երկու դասախօսութիւններուն ալ խուռն բազմութիւն ներկայ էր: Պէտք է ըսել որ Պ. Իշխանեան իր հռետորական կարողութեան հետ, դասախօսելու ալ մասնաւոր եւ ինքնայատուկ մեթոտ մը ունի: Առանց իր ընտրած նիւթի սահմաններէն բաժնուելու գիտէ խորանալ, քննել եւ վերլուծել իր նիւթին հետ առընչակից պարագաները, եւ անոնցմէ տրամաբանական եզրակացութիւններ հանել, ներկայացնելով ունկնդիրներուն օրինակներ, պատկերներ, որոնք ըմբռնելի եւ մարսելի կը դարձնեն նիւթը եւ անոր միտքը:

Մշակութայինի անդամներն ու ներկաներէն շատեր քանիցս փափաք յայտնած են, որ այդ դասախօսութեանց ամփոփումները հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ: Ես ալ կը խուսափիմ դասախօսուած նիւթերու մասին գրել, քանի որ յիշողութեան վրայ հիմնուած ամփոփումները կրնան անհարազատ ըլլալ: Կը բաւականանամ միայն յայտնուած բաղձանքները դասախօսին ուշադրութեան յանձնելով յուսալով որ յառաջիկային առիթը կուտայ մեզ կարդալու այդ նիւթերու մասին: Աւելորդ չենք գտներ, յիշել այս առթիւ որ Պ. Իշխանեան մէկ ամսուան ժամանակամիջոցը լայնօրէն օգտագործեց Մարսէյլահայ գաղութի եւ յատկապէս երիտասարդութեան մէջ համակրանք եւ շարժում յառաջ բերելով: Նոյն իսկ տարբեր հոսանքներու կողմէ գնահատուեցան իր լուրջ եւ օգտաշատ բանախօսութիւնները, որոնք զանազան ազգային պիտանի ուժերը գործակցութեան եւ օգտակար աշխատութեանց մղելու կոչերով կը վերջանային, եւ որոնց ներկայ կ'ըլլային բազմութիւններ քաղաքի մէջ թէ արուարձաններէ:

Մշակութայինի եղանակի վերջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Շափիթրի սրահին մէջ: Դասախօսեց Պ. Ա. Զօպանեան, միջնադարեան մեծ բանաստեղծներէն «Կոստանդին Երզնկացի»ի մասին: Մեր անցեալի կարեւոր գրական արժէքներէն մէկը, որուն մասին շատ քիչեր միայն լսած էին եւ կամ հարեւանցի ծանօթութիւններ ունէին: Պ. Զօպանեան պարզեց թէ երբ եւ ինչ պայմաններու մէջ կատարած է իր ուսումնասիրութիւնները այս մեծ ժողովրդական բանաստեղծի մասին, ներկայացնելով անոր կեանքն ու ժամանակաշրջանը: Սքանչացումով կարդաց բազմաթիւ էջեր, որոնք խնամքով եւ համբերութեամբ ժողված, դասաւորած եւ լոյս աշխարհ բերուած են զարերու փոշիներէն, բացատրեց այդ կտորներու գրական նրբութիւնները, խորքը, գաղափարներն ու այլազան պատկերներու գեղեցկութիւնը, որոնք վեց դար վերջն ալ կը պահեն իրենց հրապոյրը եւ մեր միջնադարեան լեզուի ըղձալիկլի երաժշտականութիւնը: Խոր տպաւորութիւն մը ձգեց այս դասախօսութիւնը:

Մշակութային Միութեան բոլոր դասախօսութիւնները կը կատարուին «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Ցաւալի է որ Պ. Զօպանեան ինքնաբերաբար կամ ուրիշներու թելադրութեան անսալով, ուրիշ սրահ մը վարձել տուաւ: Եւ մտածել որ իր բարեկամները ոչ իսկ մարդավարի յոբելեան մը կրցան սարքել ...

Ռընկագիր

ՍՈԿՈԼՆԵՐԸ

Յուլիսի սկիզբը, Սոկոլներու կազմակերպութիւնը իր համաժողովը գումարեց Փրակայի մէջ, Չեխոսլովաքիոյ անկախութեան քսաներորդ տարեդարձին առթիւ, արտակարգ հանդիսութիւններով: Ամէն երկրէ գրագէտներ եւ մասնաւորականներ Փրակա գացած էին ներկայ ըլլալու համար հանդիսութեանց:

Սոկոլներու կազմակերպութիւնը հիմնուած է 1862ին, հայրենասէր փրոֆէսէօրի մը կողմէ, Միրոսլաւ Թիրս, որուն նպատակն էր միացնել իր հալածուած հայրենակիցները ազգային աւանդութիւններու շուրջ՝ մարմնակրթական աշխատանքներու լծելով զանոնք, այն համոզումով որ մարմնակրթութիւնը դպրոց մըն է կարգապահութեան ու անհատական կորովը զարգացնելու:

Կազմակերպութիւնը արագօրէն տարածուեցաւ եւ ուռճացաւ, այնքան որ գրգռեց Գերմանացիներու ուշադրութիւնը: Սոկոլներու առաջին համաժողովը գումարելու համար մեծ դժուարութիւն կրեցին Չեխերը, Գերմանացիները հակառակեցան ամէն գնով, բայց եւ այնպէս Սոկոլներու համագումարը տեղի ունեցաւ 1882ին Փրակայի մէջ: Հաւաքուած էին 696 մարզիկներ, եկած՝ 76 շրջաններէ: Այս տարուան համագումարը 10րդն էր, որ Փրակայի մէջ կը համախմբէր ութ հարիւր հազար Սոկոլներ, երկու սեռէն ալ, եկած՝ 3265 մասնաճիւղերէ:

Թէ որքան վիթխարի ցոյց մըն էր այս տարուան համախմբումը, այդ մասին գաղափար մը կարելի է կազմել երբ ըսենք որ վեց տարիէ ի վեր նախապատրաստական աշխատանքներ կը կատարուէին:

Փրակա շաբաթներ առաջ կը յորդէր բազմութիւնով, բերելով Սոկոլներու հետ միլիոնաւոր հանդիսատեսներ՝ երկրին ներքին գաւառներէն եւ արտասահմանէն: Փողոցները կը լողային դրօշներու եւ մարդկային մշտահոս բազմութեան մէջ, գրեթէ ամէն ժամ երկար ծափահարութիւններ ամէն կողմէ:

Սոկոլները կը կրեն սեւ գդակ մը, կարմիր երիզով, որուն վրայ՝ բազէի փետուր մը (սոկոլ կը նշանակէ բազէ): Տօղանցքի եւ հանդիսութեանց մէջ սոկոլները կը հագնին կարմիր շապիկ, գօտի տատաւտով մը որ երբեմն կը նետեն իրենց ուսին: Տաբատները հաւ գորշ գոյն ունին, իսկ կօշիկները՝ սեւ: Մարզանքի պահուն՝ առանց թեւի ճերմակ շապիկ, մէջքէն գօտի եւ կապոյտ տաբատ:

Անհատական կեանքի մէջ, այսինքն լուր օրերուն, սոկոլը արուեստագէտ մըն է, արհեստաւոր մը կամ աշխատաւոր մը, — իսկ կիրակի օրերուն՝ մասնիկ մը հսկայ զանգուածէն, որ կը հպատակի ներդաշնակ եւ հրամայուած շարժումի մը կշռոյթին:

Այսպէս են սոկոլները ամէնուրեք: Ուր որ կ'ապրին խումբ մը Չեխեր, այնտեղ կը կազմուի անմիջապէս սոկոլի կորիզ մը, որ կը կապուի մայր կազմակերպութեան, վեց տարին անգամ մը համախմբուելու համար Փրակայի մէջ, ցոյց տալու իրենց մարզական յառաջդիմութիւնը: Այդ համախմբումը երկրին առջեւ կը պարզէ ինչ որ կրնայ ըլլալ Չեխը՝ արտայայտելով իր հաւաքական ուժը, այլեւ խանդավառութեան լոգանք մը կուտայ՝ զօրացնելով անոր ազգային ցանկութիւնները:

ՓՐՈՖ. ՆՈՐԿՅ ԵՒ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՎԱՆՔԸ

Պուքրէշի «Արարատ» տեսակցութիւն մը ունեցած է փրոֆ. Նորկայի հետ, որ վերջերս Վենետիկ այցելած էր: Ինչպէս կ'երեւայ, Ռումանիոյ երբեմնի վարչապետը որոշ յուսախաբութիւն կրած է այս անգամ: «Արարատ» է որ կը պատմէ, չորս խմբագրականներու մէջ.

— «Ամէն անգամ որ Վենետիկէն Պուքրէշ կը դառնար փրոֆ. Նորկան՝ սէրով մը մանկական ոգեւորութեամբ կը խօսէր Մխիթարեանց մասին: Ս. Ղազարու այդ գեղեցիկ կղզեակը, ուր հաւաքուած են հայ ժողովուրդի հոգեկան հարստութեանց շատ մը նմուշները՝ օտարին պատմելու համար լուսաւոր գիծերը տարաբախտ ժողովուրդի մը անցեալին եւ ուր երկուքուկէս դարէ ի վեր Մխիթարի սանդղած միաբանութիւնը կը հսկէ այդ անցեալը պատուաւոր բերելու համար նոր օրերու, կարծես թէ փրոֆ. Նորկայի համար մէկ խորհրդանշանը ըլլար հայ ժողովուրդին ու անոր դարաւոր աքսորութեանը: Ս. Ղազար ոտք կոխած ատեն իրեն կը թուէր հայոց ըլլար հայ հողին:

Այս անգամ, սակայն, տեսակ մը դառնութեամբ խօսք բացաւ ան Ս. Ղազարու մասին: Դառնութիւն՝ զոր մարդ կը զգայ մասնաւորաբար երբ իր սիրած մէկ էակին վրայ բիծ մը կը տեսնէ:

Դիտողութեանց մէկ մասը, մանրամասն խօսքի նիւթ եղած, պէտք չըլլայ հրապարակաւ ըսելու: Բայց հայասէր նախկին վարչապետին մեզ ըրած զրոյցին մէջ կայ պարագայ մը որ չի կրնար տարակայ չդառնալ հրապարակային լուսաբանութեան մը, ինչ որ ուսուցչապետին իր ալ փափաքն է: Պարագան խօսքի նիւթ կ'ընենք անկեղծ համարձակութեամբ մը, որովհետեւ ոչ կասկածի տակ կրնան ծըգուիլ փրոֆ. Նորկայի զգացումները հայ ժողովուրդին եւ իր յոյսի մէկ օճախին մասին, եւ ոչ ալ օտոր կապը զոր այս թերթին խմբագիրը ունի Մխիթարեանց յարկին հետ այնքան տարիներէ ի վեր:

—Ինչո՞ւ, կը հարցնէ հայասէր նախկին վարչապետը, ապարէզէն կը լուծին ամէնէն պատկառելի վանականները՝ բոլորովին երիտասարդ տարրերու յանձնելով Ս. Ղազարը:

Հարցը, նոյնիսկ իր այս ձեւին մէջ, արժանի է հրապարակային լուսաբանութեան մը, որովհետեւ ան մինակ Վենետիկի Մխիթարեանց վէճը չէ՝ այլ ան հասարակ մտայնութիւն մը որուն զոհ կ'երթան յաճախ հանրային հաստատութիւններ թարմանալու, աշխուժանալու իրենց մտահոգութեանը մէջ:

Արդարեւ նոր ու հին սերունդի պայքար մեր մէջ ալ կայ, ու այն համոզումը կը տիրէ յաճախ թէ հայ կեանքը հիմէն կը կերպարանափոխուի՝ եթէ բոլոր տարէց ուժերը ապարէզէն քաշուին, ու երիտասարդ տարրերու յանձնուի հանրային բոլոր աշխատանքներու ղեկը:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ
ՄԻՇՏ ԿՈՒՃԻ ԷՏԻՐՆԷԷՆ

«Ժիմհուրիյէթ»ի Սոֆիայի թղթակիցը, 25 յունիս թուակիր յօդուածի մը մէջ, քննադատելէ յետոյ թէ Պուլկարիոյ Թուրքերը ամէն տեսակ նեղութիւն կը կրեն, ուշադրութեան կը յանձնէ բացառիկ թիւը զոր հրատարակած է Պուլկար պահեստի սպաներու միութիւնը, իր 52րդ տարեդարձին առթիւ: Այս հանդէսին կափարէջը կը բաւէ բացատրելու պարտականութիւնը: Երիտասարդ պուլկար սպայ մը ցուցամատովը կը ցուցնէ Էտիրնէն, որ իբրեւ պուլկարական նշանակուած է քարտէսին վրայ:

Թղթակիցը գիտել կուտայ. «Դժբախտութեամբ կը հասկնանք իմաստը այս կազմակերպութեան, որ ուղղակի Ն. Վ. Պորիս Բ.ին հովանաւորութիւնը կը վայելէ: Այս իմաստը Էտիրնէի խնդիր է, որուն «խաչալ»ի հանգամանքը կուտան Պուլկարները:

Տարի մը առաջ, օրինակի համար լուցկի տուփերուն կափարիչներուն տակ դրուած քարտէս մը կը կրէր «խաչալ Պուլկարիա» բառերը եւ Էտիրնէն ալ կը ցուցնէր Պուլկարիոյ սահմաններուն մէջ: Այդ քարտէսներուն ջնջումը ամբողջ խնդիր մը կազմեց այն ատեն: Հետեւաբար, պահեստի սպաներու միութեան պարբերաթերթի գունաւոր պատկերը նախ զարմանք, յետոյ մտահոգութիւն պատճառեց մեզի:

Մեզի հետ բարեկամաբար ապրիլ ամէն բանէ առաջ ըմբռնումի խնդիր մըն է: Բարեկամութեան արժէքը միայն զգացումի աստիճանով կրնայ չափուիլ»:

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՍԴԻՆ ԱՒԵԼԻ ՈՂԲԱԼԻ...

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (16 յուլիս).

— «Յառաջ վրդովուեր է այն գեկոյց - լուրէն թէ Փարիզի Հայ Գաղթ. Կեդր. Ցանձնաժողովը ինքզինքը իրաւասու չէ զգացած «միջամտելու ըլլալու Սանճաքի խնդրին կարգադրութենէն ի վեր ստեղծուած կացութեան», այլ որոշած է «միայն ձեռնարկներ կատարել Սանճաքի չքաւորներու եւ անգործներու օժանդակութեան համար»:

Եւ չեղածէ յետոյ թէ կարելի չէ հանգիստ քուն քաշել՝ քանի մը տասնեակ հազար փրանք փութացնելով Ալեքսանտրէթ եւ Անտիոք, գիտել կուտայ թէ կան այլ աշխատանքներ որ ընդհանուր հետաքրքրութիւն ու գործակցութիւն կը պահանջեն.

« Նոյն իսկ Սանճաքի զինուորական համաձայնութեան կնքումէն վերջ, աշխատանքներ կան աչքի առջեւ.— պարտականութիւններ՝ որոնց մասին հրապարակաւ չէ որ պիտի խօսինք: Արդ, անխղճութիւն է՝ դաւաճանութիւն է միանակ ձգել Սուրիոյ ազգային իշխանութիւնները, այս տագնապալի պարագաներուն մէջ, ուր ոչ եւ է շուարում, խուճապ կամ զանցառութիւն կրնան անդարմանելի աղէտի մը յանգիլ»:

Այսպէս, ուրեմն, մեր պաշտօնակիցը կը կարծէ թէ հոս մարդիկը կը բանին աշխուժով եւ կը վրդովուի որ Փարիզի մեծերը «մինակ» ձգած են զանոնք:

Մինչդեռ, աղբ՛ն աւելի ողբալի է պատկերը: Ուղղակի յուսահատական:

Այո, կաթողիկոսական ընդհ. փոխանորդը անզօր չնստաւ առաջին վայրկեանին, այլ անդադար բանեցաւ՝ ներքին թէ արտաքին ճակատներու վրայ, մէկ կողմէ քաշելով փէշը կարգ մը կրօնականներու որ կը թուէր թէ գաղափար չունին չափի ու կշիռի մասին, միւս կողմէ ալ առնելով Բ. Թոմիսլրաշեանի դուռը, խնդրանքներ ու առաջարկներ բանաձեւելով:

Նոյն գործունէութիւնը Հալէպի մէջ, աւելի տարածուն ձեւով: Հալէպ արտագաղթի հոսանքը սկսած, կազմուեցաւ միջյարանուանական մարմինը, եւ եթէ չենք սխալիր՝ գործի ալ ձեռնարկեց:

Երկու շարժումներն ալ ուրախալի էին եւ զուգորդուելով կրնային աւելի արդիւնաւոր ըլլալ: Բայց ի՞նչ տեսանք:

Երբ մենք առաջարկեցինք «արբագան միութիւն» մը կազմել — ինչպէս ըրած են Արաբները — մասնակցութեամբ Սուրիոյ եւ Լիբանանի ազգային բոլոր օրկաններուն, առանց հատուածական ու յարանուանական խտրութեան, Պէյրութի ամէնավար օրկանն ալ «արբագան» պարտք նկատեց ընդդիմախօսել տաքը տաքին.

« Այժմ աւելի քան երբեք՝ խուսափած ենք ապիկարութեան եւ «ազգային միութիւն» մը կազմելու պատրուակին տակ խմբաւորումներու կամ այս ու այն անհատի կամ հոսանքի գերակայութեան մարզանքներուն »:

Անդին՝ Հալէպի մէջ, Եփրատ կոչուած ճահիճը առանց այլ եւ այլի դուրս թափեց մաղձը, օր ցերեկով պոռալով թէ Դաշնակցութիւնը պէտք չէ մաս կազմէ ազգային իշխանութեան, քանի որ... Թուրքը չուզեր զայն՝ չէ՛ք կոչելով:

Ի՞նչ փոյթ թէ այս սմեղուկ կեցուածքներէն կամ աղաղակ ընթացքներէն ամէնէն առաջ պիտի վնասուէր անճար ու թշուառ ժողովուրդը որուն անունը ծամծմելն նման փակցուցած են իրենց գրչին ու բերնին: Որո՞ւ հոգը թէ այս ձեւով միաժամանակ կը խրախտացնեն թշնամին, որ շարունակ որոմ կը ցանէ, սերմնացաններու ամբողջ բանակով մը, սկսեալ Պոլսէն մինչեւ Սանճաք, նոյնիսկ Հալէպ ու Պէյրութ: Կը բաւէ որ յագուրդ գտնէ սա անտէր կուսակցական կիրքը:

Այս պայմաններուն մէջ զուր է այլեւս համագործակցութեան մասին խօսիլ, երբ կան մարդիկ որ Ջիջիկի նման կը փախչին այս լոյսէն, նախընտրելով սեւ մութը: Զահա՞ւ, նա մը հայ թուչնիկներն անգամ, իրենց խեղճուկ հաւաքոյթին առթիւ, չէին մոռցած մասնաւոր խնամքով չէզոքել «չարքային դաշնակցական եւ ռամկավար բառեր»: Ըսել կ'ուզեն թէ չեն գիտեր կուսակցութիւններ հրաւիրել, այլ կ'ուզեն գործ ունենալ միայն «անհատներու» հետ: Այլ խօսքով՝ հետեւելիներու ....:

Այնպէս որ ատենն եկած է վերջ տալու միութեան սա պատրանքին եւ գտնելն պէս տեսնելու իրականութիւնը: Իսկ իրականութիւնը այն է որ, կուսակցական անհուն մը չի քալեր որեւէ կարեւոր, որքան ալ արտառոց խօսքեր յառին աջէն ձախէն: Միջնեղնն է Սանճաքի փորձառութիւնը, իր ամբողջ եղերականութեամբ:

Եզրակացութիւնը ինքնին կը բխի: Քանի որ կուսակցական գետին փուտ է, գործը փոխադրենք ազգային-վարչական, նոյն իսկ կրօնական գետնի վրայ: Մանաւանդ որ կաթողիկոսական ընդհ. փոխանորդը արդէն իսկ առած է առաջին քայլը, ինչպէս եւ գործելու արտօնութիւն: Թող ազգային մարմինները բոլորուին անոր շուրջ, կապ հաստատեն Հալէպի հետ, դիմեն նաեւ սրտցաւ անհատներու օժանդակութեան, եւ այս ձեւով լծուին հանգանակութեան գործին, որ աւելի քան առիթողական է:

Հոգ չէ, օրակարգը թող «աղքատախնամ» ըլլայ առայժմ: Երբ մարդիկ յօրորուին սեղանին շուրջ, անխուսափելիօրէն օրակարգին վրայ կու գան թարին այլ հարցեր ալ, նոյնքան հրատապ ու կենսական, որքան նիւթական օգնութիւնը: Էականը այն է որ ընդունուի թէ շարժելու է, առանց սակայն լայն սահմանի վրայ բռնելու գործը: Եւ մանաւանդ բան մը սպասելու կարգ մը օրկաններէ որոնց ամբողջ միջուկը իրենց պիտակն է»:

Օր. ՓԱՌԱՆՁԵՄ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

եւ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊՕԼԻԿԵԱՆ

Նշանուած

Նիս 17 յուլիս 938 Մարսէյլ

Օր. ԱՐԱՔՍԻ ԿՈՒՍՈՒՃԵԱՆ

եւ

Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՔԻՒՐՊԷԼԵԱՆ

Նշանուած

Սէն Լու Մարսէյլ Սէնթ Անթուան

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱԶԱՐՀԻՆԳՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ: Ստուար հատոր մը, 560 մեծադիր էջերով, բաժնուած հետեւեալ պլուխներուն. Ա. Հանդիսակատարութիւններ (Պաղեստին, Լիբանան, Սուրիա, Եգիպտոս, Պուլկարիա, Ռումանիա, Յունաստան, Կիպրոս, Իրաք, Եթովպիա, Թուրքիա, Ֆրանսա, Պելճիքա, Գերմանիա, Անգլիա, Իտալիա, Զուիցերիա, Աւստրիա, Հիւս. Ամերիկա, Հարաւային Ամերիկա, Իրան, Հնդկաստան): Բ. մաս.— Հայ մամուլին մասնակցութիւնը (Տեսութիւններ եւ ուսումնասիրութիւններ).— Գ. Ի՞նչ ըսին օտարները, փակում եւ յաւելուած: Հրատ. Երուսաղէմի պատրիարքութեան: 1938: Գին 3 շիլին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԳԻՒՂԱՑԻ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Երբ տուն վերադարձաւ, Արփինէ չորս դին նայեցաւ անգամ մը այն մարդոց պէս, որոնք իրենց սրտէն բան մը տեսնել կ'ուզեն ամէն դի:

Տաքուկ սարսուռ մը կը հոսէր միսերէն: Յանկարծ իր սիրելի բառը եկաւ բերնին ու մրմնջեց, «Զաւակներս»: Իր սրտին հանդարտութիւնը հարկադրանացած այս պահուն, ուզածին պէս կրնար ամէն բան տեսնել:

Գարտէզեանին տունը:

Գաղտուկ մնացած ձայներու մօտիկն էր հիմակ հոն: Թեթեւ արձագանգը ձայնի մը, հոգիին մէջ բան մը կ'արթնցնէր: Հին լռութիւնը անգամ, կը նմանէր փափուքի:

Տիկին Զարմիկի ձայնը դեռ ականջներուն մէջ կը հնչէր, երբ կ'ըսէր, «Լոյսերը բաց մի թողուք: Մանաւանդ, հիմայ թէ բարձրաձայն խօսիք ու խնդաք: Կրնայ ըլլալ որ բան մը կատակ, այն ատեն...»:

Այն ատե՛ն...

Գարտէզեանին երկու աղջիկները, օր մը, դրչի նմանող մէյ մէկ վրձին իրենց ձեռքը, սեղանին վրայ խոշոր տուփ մը ներկերու, մեծկակ գործ մը կը ներկէին:

— «Լաւ ներկէ, աչքի զարնելիք տեղ չմնայ: Մանաւանդ սխալմունք, կապոյտին տեղ սեւ չներկես», կ'ըսէր մեծ քոյրը պզտիկին, երբ «մէջքս յոգնեցաւ» ըսելով կը տրտնջար ան:

Նորոգելու տեղ, որովհետեւ կը ներկէին գործերուն մաշած տեղերը ...

Տունէորդուեցաւ, օր մը, երբ պտոյտի գացին, միմինակ մնաց Արփինէ տունին մէջ: Այս տունին մէջ, որովհետեւ ամէն խօսք, նայուածքները նոյնիսկ բան մը կ'արթնցնէին մարդուն մէջ, գործի նորոգութեան սենեակը մտաւ, քննեց, հասկցաւ, ու պարզ ու անմեղ ծիծաղով մը ըսաւ, «դժուար չէ»:

Ու խնամքով ու համբերութեամբ, քով քովի բերաւ Արփինէ այս պահուն իր բոլոր տեսածները այդ նորոգութեան սենեակին մէջ: Այդ յիշատակները շատ բան կ'արթնցնէին իր ներսը: Ու իր ըրածը հիմակ ճիգ մըն էր, որ կրկնեց այս անգամ պահով, «դժուար չէ»:

— «Դոնապանենց Ակոբ վարպետը, գործ նորոգելու համար մեծ վարպետ մը, մանաւանդ մարդավարի մէկն է», ըսաւ Արայ, ու երբ անոր աշխատանոցը գացին Արփինէի հետ, «շատ աղէկ», ըսաւ Ակոբ վարպետը, «փորձի համար ժամի մը շարաթ աշխատի, նայինք...»:

Արփինէ հետեւակ մը չէր: Իր մտածումը կը սահեցնէ:

Շաբաթ մը վերջ, «ըսելիք չունիմ», ըսի Արփինէ, ըսաւ Ակոբ վարպետը, վարպետի պէս կը նորոգես»:

X

Արփինէ կ'աշխատէր:

Իր նորոգած գործերը արժէք ունէին: Երբ կը լմնցնէր, իր նորոգած գործերը որովհետեւ կը քննէին, ու կրկին կը նայէին իրեն, հաստատ ձայնով մը կ'ըսէր.

— «Ես չեմ ներկեր ուրիշներուն պէս ...»:

Այս պահուն՝ ժպիտ մըն էր իր երեսին վրայ երեւցածը...:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(Վերջ)

կառավարութիւնը անմիջապէս գործի ձեռնարկեց, ահաբեկիչները երեւան հանելու համար։ Արդիւնքը գաղտնի կը պահուի։ Իրազեկներ կը հաւատան թէ գժոխային մեքենան օժտուած էր վերջին կատարելագործութեամբ ։

Դէպքէն անմիջապէս վերջը, ընդհանուր գործադուլ հռչակուեցաւ Հայֆայի մէջ։ Բարեկարգութեան կը հսկեն ոչ միայն զօրքը եւ ոստիկանութիւնը, այլեւ բրիտանական օդանաւերը։ Զանգուածային ձերբակալութիւններ կատարուեցան։ Վերջին երեք օրերու միջոցին ձերբակալուած գիւղացիներու թիւը 1500ը կ'անցնի։ Նազարէթի ճամբուն վրայ ոստիկանները գտան երկու Արաբներու գլուխները, որոնք հրացանի բռնուած էին ահաբեկիչներու կողմէ։ Դիակներուն վրայ գտնուեցաւ հետեւեալ արձանագրութիւնը.— «Ահա այս է դաւաճաններուն եւ լրտեսներուն վախճանը»։

Ահաբեկչական գործունէութիւնը կը ծաւալի ծովեզերեայ եւ գիւղական շրջաններու մէջ։ Կալուածատէրները կը յանձնարարեն գիւղացիներուն չվճարել իրենց պարտքերը։ Պարտապահանջներուն ալ մահուան սպառնալիք ուղղուած է, որպէսզի դադրեցնեն դանձումները ։

Անգլիական «Բիֆըլս» յածանաւը իր լուսարձակները ուղղած է Հայֆայի վրայ, դիւրացնելու համար հետազօտութիւնները։ Զէնք եւ թնդանօթներ ցամաք հանուեցան յածանաւէն, իսկ նաւաստիները դիրք բռնեցին ռազմագիտական կէտերուն վրայ ։

Երուսաղէմի մէջ ալ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են։ Վաշտ մը զօրք եւս տեղաւորուեցաւ քաղաքին մէջ։ Շատ մը թաղեր մանրակրկիտ խուզարկութեան ենթարկուեցան ։

*** Հայֆայի պայթիւնը ամենածանր դէպքն է՝ Պաղեստինի խռովութեանց վերսկսումէն ի վեր (յուլիս 6, երբ ռումբ մը պայթեցաւ միեւնոյն վայրին մէջ՝ սպաննելով քանի չափ Արաբներ)։ Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, մեռեալներու թիւն է 52, վիրաւորներուն թիւը՝ 50էն աւելի ։

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆՑ ՎԵՐՍԿՍՈՒՄԸ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս հաղորդած էինք, յուլիս 22ին վերսկսան ընտրական արձանագրութեանց գործողութիւնները՝ Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ (Սանճաք)։ Գործողութեանց վերսկսումէն առաջ, ֆրանսական եւ թրքական կառավարութեանց ներկայացուցիչները հետեւեալ որոշումները առին.—

Ֆրանսական եւ Թուրք կառավարութեանց ներկայացուցիչները 1938 յուլիսի իրենց յայտարարութեամբ որոշած ըլլալով չարունակել ընտրական գործողութիւնները, իրարու մէջ համաձայնած են, եւ Սանճաքի հիմնական օրէնքին 15րդ յօդուածին յենլով — որ Սանճաքի դանազան համայնքներուն համաչափ ներկայացուցիչ ունենալուն կը վերաբերի — որոշած են կազմել վերստուգիչ յանձնաժողով մը Սանճաքի առաջին ընտրութիւններուն համար ։

Այս յանձնաժողովը կազմուած պիտի ըլլայ.— Ֆրանսական եւ Թուրք կառավարութեանց ներկայացուցիչներէն, Սանճաքի միւթասարըֆէն, Թուրք համայնքին մէկ ներկայացուցիչէն։ Ընտրութեան համար արձանագրութիւն կատարուելիք գիւղերուն մէջ ներկայացուած համայնքներուն իւրաքանչիւրէն ներկայացուցիչ մը եւս յանձնաժողովին պիտի միանայ։ Նախագահութիւնը յաջորդաբար երկու կառավարութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ պիտի կատարուի ։

Հաւասարապէս նախանձախնդիր՝ չշեղելու Ազգաժողովի Խորհուրդի յանձնախումբին կողմէ ճշդուած ընտրական կարգադրութենէն, երկու բարեկամ երկիրներուն ներկայացուցիչները որոշեցին ընտրական գործողութեանց ընթացքին Սանճաքի մէջ առաջին ընտրութեանց կանոնադրիր գործադրել, դայն պատշաճեցնելով ներկայ կացութեան ։

Այս մասին հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակուեցաւ.—

Ազգաժողովի Յանձնաժողովին կողմէ 1938 յունիս 26ին Սանճաքի առաջին ընտրութեանց մասին տրուած որոշումները եւ արձանագրութիւնները ընդհատելով Յանձնաժողովին մեկնումէն վերջ, Ֆրանսական եւ Թուրք կառավարութիւնները, որոնք երաշխաւորներն են Սանճաքի միջազգային վարչաձեւին, իրենց յանձնառութիւններէն բխող գործակցութեան ոգիով ներշնչուած, որոշեցին հիմնական օրէնքին գործադրութիւնը ապահովելու համար առաջին ընտրութեանց հակակշիռը ստանձնել

Այս նպատակով, Ֆրանսական կառավարութիւնը անհրաժեշտ իրաւասութիւնը տուաւ գնդապետ Քոլէի։ Թուրք հանրապետական կառավարութիւնն ալ նոյն իրաւասութիւնը տուաւ Ճէվատ Աչըքալընի, որ իբրեւ արտակարգ պատուիրակ Անթաքիա եկած է ։

Երկու կառավարութեանց ներկայացուցիչները որոշեցին արձանագրութեանց գործողութիւններուն վերսկսիլ Յուլիս 22էն սկսեալ։ Անոնք համոզուած են թէ կրնան վստահիլ Սանճաքի քաղաքացիները իրարու կապող եղբայրական կապերուն, եւ չեն կասկածիր թէ ընտրական խորհրդակցութեան այս շրջանը պիտի կրնայ ստանալ հանդամանք մը, որ պատշաճ է իր քաղաքական անջատ դոյութեան ։

Երկու կառավարութիւնները պիտի չվարանին ամենախիստ միջոցներու դիմել, ընտրական գործողութիւնները խանգարել փորձողներուն դէմ։ Պիտի պատժուին ամէն անոնք որ կը ջանան կացութենէն օգտուիլ իրենց անձնական եւ կամ դաղափարային շահերուն համար, որոնք հակառակ են Սանճաքի քաղաքական շահերուն։

"Մեր Հրեաները ի՞նչ կ'ըսեն,,

Պօլսոյ Ժամհուրիյէթ թերթը կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Քաղաքիս Հրեաներուն մօտ տարօրինակ պոյքօթի մը շարժումը տեսնուած է։ Ահաւասիկ սա է.—

Բերայի եւ Թարաքլըոյ Թօդաթլեանի պանդոկներուն տէր Պ. Մեսովիչ նախապէս աւստրիահպատակ էր եւ դադարի եւ տօնի օրերուն աւստրիական եւ թրքական դրօշ կը պարզէր իր հաստատութեանց վրայ։ Աւստրիոյ կցումէն վերջ, բնականօրէն գերման հպատակ դարձած Պ. Մեսովիչ, հիմա ալ սկսած է գերմանական դրօշ պարզել ։

Հրեաները որոնք այս հաստատութեանց յաճախորդներուն մեծ մասը կը կազմեն, ինչպէս կ'ըլլայ, կը ջղայնանան այս երեւոյթէն եւ «պոյքօթ» կը հռչակեն յիշեալ հաստատութեանց դէմ։ Հիմա, այլեւս Թօդաթլեանի սրահները այս անուանի յաճախորդները չեն երեւար։ Քաղաքին շատ մը շրջաններուն մէջ տարօրինակ կերպարանք առնող այս դիւրազգածութիւնը, որ ցոյց կը տրուի մեր երկրին մէջ գործող օտարահպատակի մը դէմ, անոր երկրին մէջ տեղի ունեցած փոփոխութեանց հետեւանքով ։

[illegible] ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՂԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՆԻՈՑ ապստամբականները շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը, 20.000 գերի բռնեցին։ Կռիւները կը տատանին Վալենցիայի նահանգին մէջ ։ — Փարիզի սպանիական դեսպանատունը կը հերքէ այն լուրերը թէ հանրապետական կառավարութիւնը պատրաստ է բանակցելու Զօր. Ֆրանքոյի հետ։ «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ միայն մէկ ճակատի վրայ, որ ունի 32 քիլոմեթր երկայնութիւն, ապստամբները կը գործածեն 600 իտալական թնդանօթ, 400 իտալական եւ 100 ալ գերմանական օդանաւ։

ՏԱՐԱԳԻՐ ՀՐԵԱՆԵՐԸ (գերմանական հպատակ) հրաման ստացան մինչեւ տարուան վերջը արձանագրել իրենց ստացուածքները, դրամատուններու հետ եղած հաշիւները եւն. Տարագիրները կը վախնան որ եթէ չհամակերպին, ոչ միայն իրենց ապրանքները պիտի ներգուին, այլեւ կառավարութիւնը պիտի գրաւէ իրենց անշարժ կալուածները ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» կոմիտէին ընդհ. դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերներր այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Avenue d'Italie սրճարանի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ կարեւոր զեկոյց ընկեր Ի.ի կողմէ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Յ. Տ. Հայր Սիմոնեան Յէսինի տաստարհալի վախճանումը կուգայ իր եւ բոլոր ընտանիքին կողմէն խորին ցաւակցութիւն յայտնելու Այրի Տիկ. Մովսէս Ղազարեանի, Տէր եւ Տիկին Թաքոս Ղազարեանի եւ բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրելւոյն եւ հօր Պ. ՓԱՌՏԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ԺՈՂՈՎ

Տր. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ մասնաճիւղին ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181, Գուռ Լաֆայէթ. Գրաւոր լանիսարաց. օրակարգ.— Հաշուետուական ընտրութիւն, նոր վարչութեան ընտրութիւն, ծրագրի կարգադրութիւն. Ընթացիկ խնդիրներ. Պաշտօնական ներկայութիւն, ներկայանալ անդամատոմսով.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԱՄԱՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ամսագիրս Յուլիս-Յունիսի միացեալ թիւը, յաւելուածական էջերով եւ հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Մխիթար Պապազեան՝ Արփիար Արփիարեան, Ա. Չօպանեան Բոշխենջազեանի աշխատանոցին խմբանկարը, Դ. Եպսկ. Ցրապիզոնի՝ Մշեցի Մշակը, Ն. Սարաֆեան՝ Պարզուած մը, Վ. Թոթովենց՝ Ծրցատոյ Թախտը, Կ. Սիտենց՝ Բաղմաւորու զորքուած, Հրաչ Սարգիսեան՝ «Շատնամէ», Փ. Ամասար՝ Կերաղորի դէպի Ռուսթիւն, Հ. Ա. Քիպարեան՝ «Պիլլէկիոյ Զարչարանքը» գրքին մասին եւ այլ տողեր։

Խմբագրութիւնս կը խնդրէ իր բաժանորդներէն եւ գործակալներէն փակել 1936ի հաշիւները։

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք։

Դիմել՝ Մ. ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ, 30, Rue Drouot, Paris (9)։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ զանձային նախարարը նոր տեսակցութիւն մը ունենալով Ֆրանսայի ելմտական նախարարին հետ, անգամ մը եւս հաստատեց թէ դրամական եռեակ համաձայնութիւնը պիտի պահպանուի։ (Ֆրանք, տոլար, ոսթերլին)։

ԻՐԱՆԵԱՆ կառավարութիւնը որոշեց ուղղ մետաղագործական հնոցներ հաստատել գերմանական ընկերութեանց միջոցաւ։ Արժէքը՝ 85 միլիոն մարք։ Այս հաստատութիւնները պիտի հիմնուին Թէհրանի մօտ։ Ուրիշ գերմանական ընկերութեան մը յանձնուած են ելեկտրական շինութիւնները ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ (սահմանափակ թիւերով)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 28 ՅՈՒԼԻՍ
JEUDI 28 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3793

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔԸ

ԽՈՒՐՈՍՏՈՎ, ՎԱՍԻԼԵՒՍԿՈՎ, ԱԼԻ ՄԱՄԵԴՈՎ...

Երէկ հրատարակեցինք «Հայկական ԽՍՀ ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդ»ին կազմը, հաստատուած՝ Գերագոյն Խորհուրդի առաջին նստաշրջանին մէջ (իրենց բառով՝ «Սեսիա» — Սէսիօն)։

Ինչպէս տեսանք, խայտաբղէտ պատկեր մը կը ներկայացնէ մեր հայրենիքին դահլիճը, — մէկը միւսէն անծանօթ անդամներով։ Ոչ մէկ անուն՝ հիներէն, — այն չարքէն որ հիմը դրաւ Երեւանի խորհրդային իշխանութեան, կազմակերպեց ու վարեց զայն, սկսելով 1921էն։

Տակաւին ուրիշ խնդիր թէ՝ քանի՞ հոգի ողջ ձգուած են այդ չարքէն, որ եւ է պաշտօնէ եւ իրաւունքէ, նոյնիսկ ազատ շրջելէ զրկուած ըլլալով հանդերձ։

Ուրեմն, մեր մինուճար հայրենիքն ալ ունի հզօ՜ր եւ բոլորովին նոր «դահլիճ» մը, բաղկացած՝ 18 անդամներէ, որ գոնէ համբանքով շատ մեծ տարբերութիւն մը չի ներկայացներ Ֆրանսայի կառավարական կազմէն...

Օրինական ձեւակերպութիւններն ալ կատարուած են համաձայն սահմանադրութեան տրամադրութեանց, ինչպէս քաղքենի-դրամատիրական երկիրներու մէջ։ Վկայ՝ «Խ. Հայաստան»ը, որ Հայաստանի հեռագրական գործակալութեան մէկ զեկոյցով — «ինֆորմացիոն հաղորդագրութիւն» կը յայտնէ թէ «1938 թուի յուլիսի 12ը հայ ժողովրդի պատմութեան մէջ կը մտնի որպէս նրա պայծառ, ցնծալից օրերից մէկը»։ (Այդ օրն էր որ տեղի ունեցաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին բացումը)։

Այդ օրը «դեպուտատ»ները (երեսփոխան - տէփիւթէ) ամենական գործողութիւններէն վերջ, միաձայնութեամբ կ'որոշեն ողջոյնի հեռագիր մը ուղղել «ժողովուրդների մեծահանճար առաջնորդ, համաժողովրդական առաջին դեպուտատ Ստալինին»։ Հեռագիր մը, որ անգամ մը եւս կ'աւետէ, ի լուր աշխարհի.

— «Ժողովրդի թշնամիները, անարգ դաւաճաններ տրոցկիստները, բուխարինականները, դաշնակները, փաշիզմի բուրժուա-նացիոնալիստական գործակալները փորձում էին վաճառել խորհրդային Հայաստանն ու անջատել այն ԽՍՀՄ ժողովուրդների մեծ ընտանիքից եւ հայ ժողովրդին զրկել երջանկից, երջանիկ կեանքից։ Ձեր իմաստուն ղեկավարութեամբ խորհրդային ժողովուրդը ջախջախեց եւ ոչնչացրեց ժողովրդի ստոր թշնամիների զարշահոտ բները։

Մենք՝ հայկական խորհրդային սոցիալիստական հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի դեպուտատներս, հաւաստիացնում ենք ձեզ, ընկեր Ստալին, որ հայ ժողովուրդը Լենինի-Ստալինի մեծ կուսակցութեան ղեկավարութեամբ է՛լ աւելի կը բարձրացնի իր յեղափոխական զգօնութիւնը եւ այսուհետեւ էլ անողոքաբար կ'ոչնչացնի ջախջախուած թշնամական տարրերի մնացորդները եւ նրանց, ովքեր կը փորձեն ձեռք բարձրացնել մեր մեծ խորհրդային պետութեան վրայ»։ (Խ. Հայաստան, 13 յուլիս։ Ամբողջ հեռագիրը տպուած է գլխագիր)։

Կը նշանակէ թէ աւրածքը չէ վերջացած տակաւին եւ կրնայ հասնիլ մինչեւ իսկ այն չարքին որ յաջորդած է հիներուն, ինչպէս եղաւ միւս հանրապետութեանց մէջ, ընտրութիւններէն անմիջապէս վերջ։

Նստաշրջանին առթիւ խօսուած ճառերն ալ ուրիշ բան չեն արտայայտեր։

Անցնինք մեր չօշափած նիւթին։

«Դահլիճ»ին ցանկը աչքի կը զարնէ ոչ միայն իր նշանաւոր անծանօթներով, այլ եւ երեք անուններով որոնք դասն խորհրդարութեանց կը մղեն մեզ։

Այսպէս, գործավարներու խորհուրդի նախագահի տեղակալ, ուրիշ խօսքով՝ փոխ-վարչապետ նշանակուած է Թաթար մը, Վելիբէկով Ռիզա Խալիլօղլին։

Ներքին գործավար՝ (Չեկայի վարիչ) Ռուս մը, Վիկտոր Վասիլեւիչ Խվորոստեան։ («Ճան»ը բան չապացուցաներ, մեր համոզումն այն է թէ ծպտեալ Ռուս մըն է այս չէկիստը)։

Արդարադատութեան ժողովրդական գործավարն ալ (դատական նախարար) Թաթար մըն է, Ալի Մամեդով Սաֆար Հիւսէյինզատէ։ (Ցատկանշական պարագայ մը, այս գործավարութիւնը (Նախարարութիւն) ընդհանրապէս Թուրք-Թաթարներու կը յանձնուի, Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան հաստատումէն ի վեր, ինչպէս եղաւ առաջին օրն իսկ)։

Ուրեմն, երեք առաջնակարգ պաշտօններ, — փոխ-վարչապետութիւն, ներքին եւ դատական գործավարութիւն յանձնուած են օտար ձեռքերու։

Ի՞նչ հիման վրայ։ Ո՞ր տրամաբանութեամբ 90 – 100.000 Թուրք-Թաթարներ (հանրապետութեան օրով՝ հազիւ 60.000) կրնան ստանալ երկու պատասխանատու պաշտօններու։

Առ այժմ արձանագրենք եւ անցնինք։ Իրողութիւնը խարազէս պերճխօսող է, ապացուցանելու համար Հայաստանի իշխանութեան «անկախութիւնը»։

Մնաց որ, Գերագոյն Խորհուրդին կազմն ալ տարօրինակ տպաւորութիւն կը գործէ։

Նստաշրջանին բացման առթիւ կարդացուած զեկուցումէն կ'իմանանք թէ՝ 256 երեսփոխաններէն 212ը Հայեր են, 27ը՝ Ատրպէյճանցիներ, 13ը Ռուսեր, 1ը Վրացի, 2ը Քիւրտ, 1ը Յոյն, — ինչ որ կ'ապացուցանէ «Լէնինեան - Ստալինեան ազգային քաղաքականութեան փայլուն յաղթանակը»։ (Խ. Հայաստան, 14 յուլիս)։

Փորձենք աչք մըն ալ բուն ժողովին վրայ նետել։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՅԻ ՎԷՃԸ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ ԱՆԳԼԻԱՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ՄԸ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՄԲ

Պ. Չէմպըրլէնի յայտարարութիւնները։ Միջազգային կացութիւնը մեղմացած

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, վարչապետը երկար ճառ մը խօսեցաւ միջազգային կացութեան մասին, մանաւանդ ծանրանալով սպանիական եւ չեխական տագնապներուն վրայ։

Վարչապետը քանի մը անգամ շեշտեց թէ կառավարութեան գերագոյն նպատակն է հաշտարար քաղաքականութիւնը եւ քանդել անհամաձայնութեան պատճառները զանազան երկիրներու միջեւ։ Անցնելով չեխական հարցին, ըսաւ այն վերագրումը թէ կառավարութիւնը ճնշում կը բանեցնէ Փրակայի վրայ, որպէսզի նոր զիջումներ ըլլան Գերմաններուն։ Ընդհակառակն։ Կառավարութեան մտահոգութիւնն է թոյլ չտալ որ Չեխերը անել մը առնուին անճարակով։ «Համաձայն մեր ընդհանուր քաղաքականութեան եւ համախորհուրդ Ֆրանսայի հետ, մենք ամէն բան ըրինք խաղաղ լուծում մը ապահովելու համար։ Քանի անցաւ ժամանակը, այնքան կասկածելի դարձաւ համաձայնութիւն մը երկու կողմերուն միջեւ, առանց արտաքին օգնութեան։ Այս պատճառով, Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը, ի պատասխան չեխական կառավարութեան մէկ խնդրանքին, առաջարկեց որ անհրաժեշտ յատկութիւններով եւ փորձառութեամբ օժտուած անձնաւորութիւն մը քննութիւններ կատարէ տեղին վրայ եւ յանձնարարութիւններ ընէ, բանակցութեանց բարեյաջող ելքին համար։ Այդպիսի քննիչ-միջնորդ մը բնականաբար կախում պիտի չունենայ բրիտանական կառավարութենէն։ Անիկա անկախ պիտի ըլլայ բոլոր կառավարութիւններէն եւ պիտի գործէ իր անձնական հանգամանքով։ Եւ անհրաժեշտ է որ բոլոր գիւղութիւններն ընծայուին, որպէսզի կարենայ գլուխ հանել այս զանազան կարգադրութիւնները»։

Վարչապետը այն կարծիքը չունի թէ այս առաջարկով [illegible] լուծում վէճը, սակայն ձեռնարկը մեծ առաւելութիւններ կը ներկայացնէ։ Նախ՝ հանրային կարծիքը պիտի գիտնայ վէճին բուն հանգամանքը, յետոյ՝ այն դժուարութիւնները որոնք անյաղթելի կ'երեւային մինչեւ հիմա, կրնան դիւրաւ հարթուիլ, միջնորդութեան շնորհիւ։ Պ. Չէմպըրլէն յայտարարեց թէ նշանակուած միջնորդը, լորտ Րընսիմէն, ընդունած է այս [illegible] պաշտօնը։ Եւ ա[illegible] թէ ուժգնօրէն պնդած են որ Փրակա եւ Պերլին շահագրգռութեամբ չարժին։

Յետոյ խօսելով անգլօ-գերման յարաբերութեանց վրայ, վարչապետը բացատրեց թէ պատճառ չկայ որ Անգլիա եւ Գերմանիա չհամաձայնին կենսական հարցերու մասին։ Գալով Սպանիոյ, վարչապետը հաւաստեց թէ կառավարութիւնը որ եւ է պատեհութիւն չի փախցներ, իր ազդեցութիւնը ի գործ դնելու եւ քաղաքացիական պատերազմը դադրեցնելու համար։ «Սակայն, այսպիսի պարագաներու մէջ պահեր կան ուր ոչ միայն անկարող, այլեւ աղետալի է միջամտել։ Եթէ չենք միջամտեր այժմ, պատճառը պարզապէս այն է որ վայրկեանը հասած չէ յաջողութեամբ միջամտելու»։ Ինչ կը վերաբերի անգլօ-իտալական համաձայնութեան, «մեղաւորը մենք չենք, ոչ ալ Իտալիան, եթէ համաձայնութիւնը գործադրութեան մէջ մտած չէ տակաւին։ Իտալիա կատարեց իր խոստումը մեզի հանդէպ, կրճատելով Լիպիոյ զօրքը, դադրեցնելով հակաանգլիական քարոզութիւնը եւ գործակցելով ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ։ Մենք ալ մեր մասին կատարեցինք մեր յանձնառութիւնները»։

Այս առթիւ Պ. Չէմպըրլէն գնահատած ըլլալով Մուսոլինին, հեգնական ակնարկներ լսուեցան ձախակողմեան նստարաններէն։

Վարչապետը խօսեցաւ նաեւ անգլօ-ֆրանսական բարեկամութեան վրայ, արքայական այցելութեան առթիւ եւ ջերմ գոհունակութիւն յայտնեց եղած ընդունելութեան համար։ «Մեր եւ Ֆրանսայի միութիւնը որեւէ ազգի դէմ ուղղուած չըլլալով, ինքնին ամուր պատուար մըն է խաղաղութեան համար։ Այդ միութիւնը զօրացաւ լորտ Հալիֆէքսի եւ Ֆրանսայի նախարարներու միջեւ կատարուած խօսակցութիւններով։ Ոչ եւ գաղտնիք կամ նոր յանձնառութիւններ չկան երկու կողմէն ալ»։

Ընդդիմադիրները պարսաւանքի բանաձեւ մը առաջարկեր էին, բայց մերժուեցաւ, 128ի դէմ 275 ձայնով։

Նոր խռովութիւններ Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ ծովային զինուորները նոր գնդացիրներ հաստատեցին Հայֆայի մէջ, ուր գժոխային մեքենայ մը պայթած էր առջի օր, սպաննելով 45 Արաբներ եւ հինգ Հրեաներ։ Զինուորները կը խուզարկեն բոլոր կառքերը եւ ուղեւորները։

Երեքշաբթի օր երկու նոր մահափորձեր կատարուեցան Երուսաղէմի մէջ, սակայն ձախողեցան, դժոխային մեքենաները ժամանակին երեւան հանուած ըլլալով։ Ռումբերէն մէկը դրուած էր խաչին թատրոնին վրայ, որ լեցուած էր հրեայ աշակերտներով։ Միւսը պահուած էր կողովի մը մէջ, հին քաղաքամասի արաբական շուկային մէջ։ Ուրիշ յարձակումներ ալ կատարուեցան նոյն օրը։ Հրեայ մը սպաննուեցաւ Երուսաղէմի մէջ։ Գալիլիոյ ծովակին վրայ երկու Հրեաներ ծուղակն իյնալով, մէկը սպաննուեցաւ, միւսը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ։ Իրենց ազգակիցներն ալ պատասխանեցին, եւ երկու հոգի մահացու վէրքեր ստացան։ Տիբերիայի մօտ սպաննուեցաւ արաբ ձկնորս մը։ Երկու Արաբներ կախաղան հանուեցան, զէնք պահած ըլլալով։

Ամբողջ Պաղեստինի մէջ Արաբները գործադուլ հռչակած են, իբրեւ բողոք Եաֆայի մահափորձին դէմ։ Կատաղի կռիւ մը ծագեցաւ հողագործական գաղութի մը մէջ եւ սպաննուեցան հինգ հոգի, երկուքը Հրեայ, երեքը Արաբ։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՇԱՂԻ Ցրդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի օգոստոս 7ին, Էվիան-լէ-Պէնի մէջ։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ կառավարութիւնը 56 միլիոն ֆրանքի գրամ եւ ձոյլ ոսկի փոխադրեց Փարիզ, իբրեւ վճար պատերազմական նիւթերու։— Ազգայնական աղբիւրէ կը հերքեն հանրապետական զօրքին յաղթանակը։ Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին բոլոր ճակատներուն վրայ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՐՁՔԸ ԿԱՏԱՐ

Մարսիլիոյ Հայ Մշակութային Միութիւնը ծանօթ կազմակերպութիւն մըն է այլեւս։ Կանոնաւորաբար դասախօսութիւններ կը սարքէ գրական, պատմական եւ ընկերային հարցերու շուրջ՝ աւելի քան տարիէ մը ի վեր։

Մարսիլիոյ այս եռանդուն երիտասարդներուն աշխատանքը լեծի կը յիշեցնէ նախ *Ցարդգոզը*, — Փարիզի հայ երիտասարդներու այս խմբակցութիւնը պիտի չմոռցուի երբեք ոչ միայն իր գրական Հինգշաբթիներով, որոնց արձագանգը տարածուած էր մինչեւ հեռաւոր գաղութները, այլեւ իր ժողովրդական Համալսարանով, ուր դասախօսելու հրաւիրուած էին հեղինակաւոր դէմքեր՝ վճարումով, համաձայն նախապէս մշակուած ծրագրի մը։ *Ցարդգող* հասցուց երիտասարդ գրողներ, բայց չկրցաւ ապրեցնել հանդիսաւոր հայկական հիւանդութեան մը, որուն ախտանշաններն են.

— Բիչլիկ մը անուն շինելէ ետք մտաւորական համեստ պաշար մը ճարելէ վերջ՝ գլուխը բարձրացնել ... առջի պէս եւ յայտարարել թէ ալ պէտք չունի բան սորվելու կամ հաւաքական աշխատանք կատարելու։ *Ցարդգող* մեռաւ, (լո՞յս իջնէ իր յիշատակին վրայ. զէշ Միութիւն չէր, ինչպէս պիտի տեսնուի՝ երբ իր պատմութիւնը գրենք, օր մը)։ Մինակ մնացած, ու ծանօթացած, անդամները յետոյ հրապարակ եկան նոր անունով մը, — *Մենք*, կարծես այս անգամ հաւաքական աշխատանք կատարելու տրամադիր։ Եւ աւան եկաւ նոյն հիւանդութիւնը, աւելի ծանր ախտանշաններով, ու *Մենքն* ալ մեռաւ։

Ի՞նչ մնաց այս ամէնէն,— Այնքան գովողութիւններ կատարուեցան, ամիսներ հոսանք թափուեցաւ, արդիւնքը՝ *Մենքը*, գէթ, քանի մը էջ տուաւ մեր գրականութեան պատմութեան։ *Ցարդգողը*՝ ոչինչ։

Ի՞նչ կարելի է հետեւցնել այս դասէն.—

Դասախօսութիւնները կը մոռցուին շուտով, բան մըն ալ չի մնար, վասնզի, այդ գովողութիւններէն ժամանակի բէ ճնշական։ Անշուշտ, լաւ է աշխատցնել երիտասարդները, որ քով քովի գան՝ իրար մտիկ ընելու կամ յիշելի մը խօսքը լսելու համար։ Պտոյտներ կատարեն՝ վերագնահատութեան մը նպատակով։ Սակայն, կը կրկնեմ, աչինչ կը մնայ վաղը, այդ ամէնէն։ Պատերազմէն առաջ, Ռուս. Միութիւնները եւս կը կատարէին նոյնանման աշխատանքներ, բայց եւ չէին մոռնար գործ մը տալ,— ի՞նչ հատորներ հրատարակուած են Ռուսահայկական Միութեանց ջանքերով։ Հիմա, պատերազմէն վերջ, հրատարակութենէ աւելի դասախօսութեան ախտ մը վարակած է մեծն ու պզտիկը։ Ափսո՜ս, ի՞նչ սքանչելի աշխատանք մը կայ որ լքուած կը մնայ։ Ֆրանսայի մէջ, Ընկերային հրատարակչական անձնուիրաց գործունէութիւն մը կը տեսնուի,— ոչ միայն Ֆրանսացիները, այլեւ Գերմանիայէն վտարուած մեծ մտաւորականներ սքանչելի գործեր կուտան ամէն շաբաթ։ Ընկերային, պատմական, գեղարուեստական, փիլիսոփայական հարցեր վերագնահատութեան կ'ենթարկուին,— դարաշրջան է որ շապիկ կը փոխէ եւ մտաւորական յեղաշրջում մը կը կատարուի ամէն երկրի մէջ։ Չհաղորդուիլ այսպիսի գործունէութեան մը, կը նշանակէ մեռնիլ։ Երիտասարդական Միութիւնները մեծ դեր ունին կատարելիք այդ ճամբուն վրայ,— հրատարակելով ամփոփ վերլուծումներ օրուան մտաւորական շարժումէն, նոյնիսկ թարգմանելով, այսպէս 50 տարի ետ կը մնանք քաղաքակրթութենէն։

Մարսիլիոյ Մշակութային Միութիւնը կը թուի թէ ըմբռնած է այս իրողութիւնը,— իր դասախօսութիւններուն հետ՝ ձեռնարկած է հրատարակչութեան։ Այս շաբաթ լոյս կը տեսնէ իր մատենաշարին առաջին թիւը, *Երուսաղէ՜մ, Երուսաղէ՜մ*։ Կը մտնամ որ մատենաշարին երկրորդ թիւը պիտի ըլլայ Կ. Մեհեանի *Հէքեաթները*։ Եւ, ապահովաբար, այնուհետեւ նոր գործեր տիեզերական մշակոյթի գանձերէն կշռոյթով։

Որ այդպէս է, կ'արժի եւ մեր մշակոյթի պատմութեան մէջ անցայտ կը յիշուի Մարսիլիոյ մեր երիտասարդներուն ճիգերը։

Ու մեզի կը մնայ ըսել Մշակութային Միութեան անդամներուն.

— Ապրի՛ք, տղա՛ք, եւ ձեր վարձքը կատար։

ԱՐԱԶ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ո՞ւր քանակուած են թուրք-ֆրանսական ուժերը

«Աւգակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Ալեքսանտրէթի շրջանին կացութեան մասին.—

Սանճաքի կացութիւնը բնականոն է, եթէ այսպէս կարելի է կոչել լուռ եւ [illegible] մը։ Գրեթէ ոչ մէկ միջադէպ տարրերու միջեւ։

Պատճառը հասկնալի է — մէջտեղը ո եւ է գործ չկայ։ Արձանագրութիւնները, որ կը կազմէին ցեղութեան միակ աղբիւրը, շատոնց դադրած են։ Տեղական վարչութիւնը ամբողջովին անցաւ Թուրքերուն ձեռքը, իսկ Թուրք բանակին հանդիսաւոր մուտքը տեղի ունեցաւ։ Ըսել կ'ուզեմ թէ Թուրքերը առայժմ ուզէ ընելիք չունին եւ հետեւաբար պատճառ չկայ որ շարունակեն նախկին խառնութիւնը։ Ընդհակառակն, կատարելապէս գոհացածներու յատուկ հոգեբանութեամբ ամէն կերպով կ'աշխատին գոհացնել ոչ-Թուրք տարրերը, այսինքն մղել զանոնք հաշտուելու ներկայ կացութեան հետ, ընդունելու Թուրք տարրին գերակայութիւնը։ Այսպէս է որ ազատ արձակեցին արաբ բանտարկեալներուն մեծ մասը, ամէնէն առաջ յայտնի պարագլուխ Զէքի Արսուզին։ Միայն պայման կը դնեն արձակուողներուն.— կամ կը հպատակիք կամ կը հեռանաք։

Վերաբերումը շատ աւելի «ախրալիր» է Հայերուն հանդէպ. Ցատկապէս էնկիւրիէն արուած հրահանգի մը վրայ, ամէն դնով կ'աշխատին խնդիր չունենալ Հայերու հետ։ Ասոր ալ պատճառը շատ պարզ է։ Նախ՝ հայ անունը հոմանիշ դարձած է «Ջարդ»ի եւ ամենափոքր դէպք մը կրնայ մեծ արձագանգ գտնել միջազգային շրջանակներու մէջ, որոնք ուշադիր կը հետեւին Սանճաքի դէպքերուն։ Երկրորդ՝ գլխաւոր նպատակն ըլլալով արաբ տարրին չէզոքացումը՝ չեն ուզեր Հայերն ալ իրենց դէմը ունենալ։ Ուրեմն՝ քաղաքական եւ ռազմագիտական նկատումներ ...։

Այս առթիւ արձանագրեմ նաեւ տեղական միջադէպ մը։ Ցակոբ անուն հայ Գրբգ Եան կ'երթայ գործով, եւ նկատելով որ դեռ չէ լուացած՝ սրճարան մը կ'երթայ սպասելու։ Քիչ մը յետոյ սրճարանին առջեւէն կ'անցնի Թուրք ազայ մը։ Ներկայ Թուրքերը ոտքի կ'ելլեն եւ կը բարեւեն, իսկ Ցակոբ՝ թաղուած մտածումներու մէջ, չանդրադառնար։ Աղան կը կանչէ Ցակոբը եւ պատճառը կը հարցնէ։ Խեղճ մարդը կը բացատրէ իր հոգեկան վիճակը, յայտնելով որ ամբողջ գիշերը քալած է եւ դրեթէ կէս քուն էր։

— Անո՞ւնդ։ — Ցակոբ։ Եւ ապան մարակի հարուած մը կ'իջեցնէ խեղճ

(Կանոնաւոր շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԸ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ (ՄԱՏԵԱՆ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐՈՒ)

«...Ես ճիչն եմ, Տէ՛ր, աստուածափայլ կաւիդ փլխումին»։

Զգուշութեամբ, դրեթէ ակնածանքով ձեռք կ'առնեմ Ահարոնի «Մագաղաթներ»ը։ Մեր գրականութիւնը հաղուադէպօրէն կը ճանչնայ ու կը վայելէ այս կարգի պերճ ու ծանրագին հատորներ։ Պերճ եւ արտաքինով, բայց մանաւանդ խորքով, խորութիւններով։ Անոր երեւումը գրական գինեձօն մը թող նկատուի։

Նոր մը, անծանօթ մը չէ Ահարոն Տատուրեան։ Արկածահար քառորդ դարու մը փլուզումներուն խուէն կ'ընդնշմարեմ իր կոչեցեալի դէմքը։ Զահանդական աղմուկով լեցուն այդ ամեակի վրայէն իսկ կը լսեմ իր փանթիւին առաջին բամբ չնչանքը, որոնք սփիւռքի գափահարում մը չեղան երբեք։

Բայց Ահարոն մերթ ընդ մերթ իր թեւերուն ոսկեփոշին ցանցնելով հանդերձ, նախընտրեց աւելի պարուրուիլ խոհուն ու քնքուն լռութեամբ։ «Տաղանդը կը հասուննայ առանձնութեան մէջ, իսկ ընկերութեան մէջ նկարագիրը» (Կէօթէ)։ Ամուլ ու անոպայ լռութիւն մը չեղաւ իրենը. գաղաթներու, խորխորատներու ճգնաւոր, ան մագաղաթներու վրայ ծաղկանկարեց վսեմ բաներ, անմոռ իմաստներ, եւ անմահացուց իր վերքը։

Իր հոգիի խորը քերթուածները պղտոր են ծովածանց, ինչպէս բուռը խորունկ ծովերու յատակը։ Հպարտ այդ լռութեան ներքին իր յղկեր թուհերը բիւրեղացեր են, վերածուեր են դաշն ու բազմիմաստ բառերու, ինչպէս հոգի մութ խաւերուն տակ երկրի ճնշումը աւազն ու ածուխը կը վերածէ ադամանդի ակնախտիղ քարերու։

Դէպի մութնէն յարութիւն առած մեռելն եմ մերթ իմ,
Որուն ձեռքերն բացխտակ, փնտրտուելէն իր հոգին,
Նոճիներուն կատարէն անհունօրէն կը ծաղկին։

*

Ու հիմակ, «Մագաղաթներ»ու առաջին, միակ ընթերցում մը բաւարար կարելի՞ է նկատել, կարծիք մը բանաձեւելու համար։ Իմ մասին կը վարանիմ։

Կան գիրքեր, դիւրամատչելի, ծանծաղ կամ յափափոյ գործեր, զոր կարելի է գովել, պարսաւել հեշտօրէն, առանց խղճահարութեան։ Մեր հաղորդումները չեն ընկերանար մեր թռուցիկ կարծիքներուն, որոնք կը ցնդին վաղամեռիկ, ժամանեայ գիրքերուն հետ։

Բայց կան եւ միւսները, երկեր որոնք երկունքներ են. գիրքեր՝ որոնց համար միշտ պատրաստ չենք. որոնք մեզմէ վեր, մեզմէ անդին կը մնան. նոյն իսկ կը կանխեն, կ'անցնին իրենց ժամանակը։ Լաւագոյն եւ մնայուն գրքերը ժամանակի ակօսին մէջ ինկած սերմեր են, որոնց ամբողջ ներզօր գեղեցկութիւնը, թաքուն իմաստները ապագային է միայն որ պիտի յայտնուին, պիտի բուրեն։

Գիրքի մը փորձաքարը երկրորդ ընթերցումն է անտարակոյս։ Քանի՛ գործեր՝ որոնք առաջին ընթերցումըն իսկ չեն տոկար, ափին մէջ կը փխրին, գլանիկին մոխիրին հետ։

Ինչ կը վերաբերի բանաստեղծական գործերու, ես կը փորձուիմ զանոնք նմանցնել երաժշտական կտորներու (Միջակ, հանրամատոյց երկասիրութիւնները հարցէ դուրս են անշուշտ)։ Ի՛նչ աւելի ունկնդրութիւն մը անհրաժեշտ է յաճախ մտնելու համար հոգի մը, նուագի մը մթնոլորտին մէջ. ձգելով միայն կրնանք ըմբռնել երաժշտական բարձր խառնուածքներու հետ։

Նոյնն է քերթողներու պարագան. իւրաքանչիւրը անոնցմէ ինքնուրոյն հնչականութիւն մը (résonnance) ունի, որ միշտ հաշտ ու մատչելի չէ մեր ընթացիկ, կոշտ զգայնութեան։ Հարկ է պատշաճիլ աստիճանաբար բանաստեղծի մը կլիմային, մեր զգայարանքները տրամադրել իր խաղերուն, երանգներուն, բոյրերուն ծփածանին. անկ խուսքով քայլ առ քայլ ընդ առաջ երթալ, ընտելանալ հոգեկան այդ օդափոխութեան, ճիշդ այնպէս, ինչպէս երաժշտական յայտնութեանց առջեւ։

Եւ ոչ միայն իր զգայնութեամբ բանաստեղծը կը դառնայ կամ բարձր կը մնայ մեզմէ, մեզմէ հեռու, այլ եւ իր մտապատկերներու, գաղափարներու թարգման ալ յաճախ օտար, անհաղորդ լեզու մը ըլլալ կը թուի մեզ, աշխարհիկ շաղակրատներուս։ Անոնք, քերթողները, կը հղին երերոյթներու տրամաբանութիւնը. կ'ընդվզին իրերու այն նուիրապետութեան, անոնց այն կայուն հաւասարակշռութեան դէմ, որուն վարժուած է մարդկային մտածումը։ Տարօրէն հանդիպումներ, գերբնական, եթէ ոչ անբնական յարակցութիւններ կ'ընդնշմարեն իրերու, իրողութիւններու միջեւ։ Հանդիպումներու, հաղորդակցութեանց քմահաճ խաղ մը. եւ աշխարհի համայնապատկերը, ուր ոչ թէ կը քալեն, այլ կը սողին, կը թափանցեն, կը միախառնուին։ Այո, իրականութիւնը կ'ընդյայնի իրենց հոգիով, կամ, ինչ որ նոյնն է, իրենք կը ճախրեն երկրի գանձերով, երկինքի անեզրութեամբ։ Բանաստեղծներու համար ըսուած ըլլալու է անպայման թէ ամէն տեսարան հոգեբանական վիճակ մըն է։

Ահա թէ ինչու մտային մեր առօրեայ չափանիշները անբաւական, նոյն իսկ վնասակար են ոչ թէ գնահատելու, այլ գէթ մօտենալու մեծ քերթողի մը մտաշխարհը։ Անոնցմէ ամենք կը մնան փակ, անմատոյց. հազուագիւտ ախտաւորներ միայն կը ներթափանցեն անոնց հորիզոնէն ներս. միթէ հաղորդութիւն մը, որմէ զուրկ պիտի մնան աշխարհի կուրերը, ինքնահաւան երջանիկները։

Ըսուած է իրաւամբ, որ երբեմն անիմաստ ճիգ մըն է որոշ քերթուածներ հասկնալ ուզելը. կը բաւէ եթէ տարուած ու կոյս տպաւորութեամբ կը վարակեն անոնք մեզ, եթէ մեզ պահ մը կը համակեն ներթաղխմակից աղբիւրով։

Թող այս խորհրդածութիւնները առաջորդ ընկալուին Ահարոնի «Մագաղաթներ»ուն առթիւ, որովհետեւ իրաւամբ անիկա ճշմարիտ ներշնչալի մը գործն է, հարուստ՝ հոգեկան բացառիկ փորձառութիւններով, նուրբ խռովքներով՝ անմնչահար, մերթ աէնդաւոր, մերթ մեզմօրէն հեծեծուն. եւ հեթանոս, եւ քրիստոնեայ, վերջապէս գիրք մը բարբարոս ու գեղապաշտ, որու մէջէն կ'անցնին հեբարձակ բառեր ու քաղցրանուշ բառեր. բառեր որ կը դղուեն, կը գուրգուրան, ու բառեր՝ որ կը չանթեն ու կը պոռթկան։ Ցեւոյ կ'անցնին, կը հոսին տեսիլներ. աւելի ճիշդ կը փոթորկին, կը ծառանան ու ջրվէժի նման կը փլին։ Թռուցիկ են Ահարոնի տեսիլները, բայց նաեւ անզուսպ ու աւետարանական. ջրառոյգ զանգակներ կ'իմանաք, ու նաեւ զանգիւններ՝ աշտարակներու գագաթէն. բոցերու, մարմարներու, մերկ կիներու սիւներ, խոյակներ կը ծաղկին քառոսային գիշերներու, անդրաշխարհիկ մեհեաններու մէջ, ուր դեւեր ու աստուածներ չեն մեռած տակաւին. բայց կան նաեւ գիւղի հարսեր, մանկութեան գողտր սիրուհիներ՝ հեզաճեմ, բարի քոյրերու չափ մայրանուշ ...

Ոչ, «Մագաղաթներ»ը քամուող, հատնող գիրք մը չէ. ծայր ու եզր չունի. չունի կէտ մը, ուր ըլլայ թէ հոս կը վերջանայ ու կը սպառի իր իմաստը։ Անոր սահմանը որքան հեղինակը, նոյնքան ալ ընթերցողն է։ Բանաստեղծական անսպառ բիւրեղ մըն է մայրի կուրծքէն ծորող ակունքի, սարալանջէրէն թաւալող հեղեղի նման։

Ու նաեւ, «Մագաղաթներ»ը դիւրամատոյց գիրք մը չէ կծծի ու դռա հետաքրքրութիւններու առջեւ։ Ոչինչ կը զիջի նորոյթի եւ վաղանցուկ ճաշակներու։ Ճշմարիտ բանաստեղծ մը գիտէ Կանայի հարսանիքի մը պահուն ջուրը գինիի փոխակերպել, կամ հինգ նկանակով բազմութիւն մը կշտացնել, բայց գիտէ նաեւ որ բանաստեղծութիւնը ձոյլ, անխառն ոսկի է, զոր անկարելի է մանրուքի վերածել ու ողորմութիւն տալ հողով աղքատներուն։ Արուեստի այդ հպարտութիւնը տիրական շեշտն է Ահարոնի գրքին, որ կոթող մըն է, եւ ոչ թէ հասարակաց ճամբաներու ցուցանակ։

Բանաստե՞ղծը

Տիեզերքն իր շուրթին բառ մէ՛ կրականու,
Եւ երբ կ'անցնի մեզմէ անեղ բարբառով,
Բանաստեղծին ոտնաձայնէն պերճախօս՝
Կ'արթըննայ մեր մէջ ծով մ'ազատ փրփուրով։

Ու երբ «Մագաղաթներ»ու առաջին ընթերցումը տպաւորութիւններու այդ փրփրադէզ ծովը կ'արթնցնէ մեր մէջ, մեր դատողութիւնը կը վարանի, կը մնայ շփոթահար ու գինեթափ։

Հետեւաբար գրուած կարծիքը զոր կը փորձեմ բանաձեւել, թէեւ խանդավառ, բայց մերձաւորագոյն գնահատութիւն մըն է միայն, որ վերջնական վճիռ ըլլալու հանգամանքը չի կրնար ունենալ ի հարկէ։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԲԱՒՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ կը նշանակէ տնտեսական ինքնաբաւութիւն։

Սպառողական համագործակցական մը կ'ունենայ կամ կը ծրագրէ ունենալ բանջարեղէնի պարտէզներ, պաղստաններ, կաթնեղէնի աշխատանոցներ եւն.։ Եթէ շատ թիթեղի պէտք ունի՝ թիթեղի աշխատանոց մը, սեփական փոխադրական միջոցները։

Վարկային համագործակցական մը կը ձգտի իր անդամներուն ինքնաբաւութեան։ Առնելու համար օրինակ մը մեր կեանքէն, յիշեցնենք Սոֆիայի «Թրակիա» դրամատունը։ Անոր անդամներուն մեծ մասը կօշկակարներ են։ Քանի մը ամիս առաջ, երբ դեռ փրոֆ. Տատմեանց այնտեղ էր, կարդացինք թէ դրամատունը որոշեց բանալ կաշեղէնի ճիւղ մը։ Այս ձեռնարկին թելադրիչ ազդակը հետեւեալն է, -- իր անդամ կօշկակարները կաշին կը գնեն՝ շահ տալով վաճառականներուն։ Արդ, դրամատունը բանալով կաշեղէնի ճիւղ մը, կը գնէ մեծաքանակ եւ նպաստաւոր գինով, եւ նպաստաւոր գինով ալ կը տրամադրէ իր անդամներուն։

Ի՞նչ կը ներկայացնէ, արդէն, վարկային համագործակցական մը։ Բազմաթիւ տնտեսողներ իրենց սեփական միջոցներով կը ստեղծեն իրենց սեփական վարկային հաստատութիւնը՝ գոհացում տալու համար իրենց սեփական վարկային պահանջներուն։ Ուրիշ խօսքով, ուրեմն, վարկային ինքնաբաւութեան ձգտում մը։ Նոյնը՝ մնացեալ բոլոր տեսակի համագործակցականները,-- սպառողական, արտադրողական եւն.։

Բացայայտ է, որ ինքնաբաւութեան ձգտումը տնտեսութեան մէջ շատ խորէ արմատացած։ Կարելի է ըսել,-- ան լուծիչն իսկ է տնտեսութեան։

Խնդիրը, անշուշտ, չի վերաբերիր բացարձակ ինքնաբաւութեան։ Մանաւանդ, երբ կը խօսինք ազգային տնտեսութեան մը ինքնաբաւութեան մասին։ Ատիկա պիտի նշանակէր նոյն այդ ազգային տնտեսութեան բացարձակ կղզիացումը՝ համաշխարհային տնտեսութենէն։

Այդ ձեւի բացարձակ ինքնաբաւութեան մը ձգտիլ՝ կը նշանակէ պատրանքի մը ետեւէն վազել։

Այդպէս է պարագան նաեւ տնտեսական բացարձակ ազատութեան մասին։

Որեւէ երկիր անկարող է տնտեսական բացարձակ ազատութիւն մը ձեռք բերել, ինչպէս ինքը՝ ազատութիւնը, ընդհանրապէս, բացարձակ չի կրնար ըլլալ, նոյնպէս եւ տնտեսական ազատութիւնը բացարձակ չի կրնար ըլլալ։ Կայ յարաբերական ազատութիւն մը, նոյն իսկ այն ազգերը կամ երկիրները որոնք ոչ միայն հարուստ են տնտեսապէս, այլ եւ գերակշիռ՝ բաղդատմամբ ուրիշ ազգերու եւ երկիրներու, չունին բացարձակ տնտեսական ազատութիւն։ Անոնց այդ ազատութիւնը պայմանաւորուած է ուրիշ երկիրներու տնտեսութեամբ։

Այդպէս է նաեւ ինքնաբաւութիւնը։ Մարդիկ, ընկերակցութիւններ ու ազգեր կը ձգտին ոչ թէ բացարձակ ինքնաբաւութեան, այլ կարելի չափով առաւել կախում ունենալու ուրիշ անձերէ, ուրիշ հաւաքականութիւններէ եւ ուրիշ ազգերէ։

Ուրեմն, ինքնաբաւութիւնն ալ կունենայ, տնտեսականին նման, յարաբերական ազատութիւն մը։

Ամէն ազգ կամ պետութիւն, իր առանձին աշխարհագրութիւնը եւ առանձին տնտեսութիւնը ունենալով հանդերձ, մէկ մասն է համաշխարհային քարտէսին ու մէկ անդամը համաշխարհային տնտեսութեան. իր ազգային տնտեսութիւնը պայմանաւորուած է համաշխարհային տնտեսութեան հետ իր յարաբերութիւններով ու իր ներքին եւ արտաքին բնութեամբ (պայմաններ եւ կապեր)։

Այդ բնութիւնը, իր կարգին, պայմանաւորուած է իր սահմաններով ու այդ սահմաններէն ներս գոյութիւն ունեցող կարելիութիւններով։ Սահմանները, սակայն, կը փոխուին։ Տեւական չեն ատոնք։ Կը փոխուին նաեւ կարելիութիւնները։ Ու ատով կը գծուի տնտեսական քաղաքականութեան հիմնական ուղղութիւնը։ Պետութիւնը կը ձգտի այդ փոփոխութիւնները կատարել իրեն համար տնտեսապէս նպաստաւոր ձեւով եւ իր ազգային տնտեսութիւնը յարմարցնել անոր։

Այս է տնտեսական քաղաքականութեան հիմքը։ Ու ան է որ կ'ապահովէ երկրին կամ ազգին բոլոր ուժերուն բազմակողմանի բարգաւաճումը։

Ընդհանրապէս այն կարծիքը կայ թէ ատիկա նոր ուղղութիւն մըն է։ Սխալ է անշուշտ։ Այս ձգտումը ոչ այսօրուանն է, ոչ ալ երէկուանը։

Այդ ձգտումը կամ ուղղութիւնը միշտ ալ գոյութիւն ունեցած է ու, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար, ազդած է բոլոր ազգերու տնտեսական քաղաքականութեան վրայ։

Պետական դրամատունը, օրինակ, որ նոր չէ, ուրիշ բան չէ, բայց եթէ արդիւնքը պետական սեփական վարկի մը պահանջին։ Կամ՝ նիւթական ինքնաբաւութեան ձգտումին։

Երկաթուղիները, իրենց ցանցերով, նոյն նպատակին կը ձգտին։ Թուրքիա առնելով ամէնէն թարմ օրինակը,-- ազգայնացուց իր սահմաններուն մէջ գտնուող երկաթուղիները՝ իբրեւ միջոց մը ինքնաբաւութեան։

Պետութիւնները, ձգտելով ինքնաբաւութեան, չեն ջանար ուրեմն, կղզիանալ։ Այլ, իբրեւ անդամները համաշխարհային տնտեսութեան, կը ջանան իրենց տեղերը ամրացնել նոյն այդ ընդհանուր տնտեսութեան մէջ։

Աւելցնենք, սակայն, որ տնտեսական ինքնաբաւութիւնը ոչ միայն օգտակար, այլ նաեւ երբեմն,-- երբ ծայրայեղ չափերու կը ձգտի,-- վնասակար կրնայ ըլլալ։

Ռուսական, գերմանական եւ իտալական ծրագիրներու իսկական արդիւնքը տարիներ վերջ է որ ճշգրիտ գնահատումի պիտի արժանանայ։

Կանաչ սեղաններու վրայ մշակուած ծրագիրները յաճախ կեանքի մէջ չեն տար սպասուած արդիւնքը։

Իսկ փոքր ազգերու համար ինքնաբաւութեան ձգտումը կրնայ նոյնիսկ ճակատագրական արդիւնքներ տալ։

ՏՆՏԵՍԱԳԷՏ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԸ ԹԻՒԵՐ[...]

Ներկայ յօդուածը վիճակագր[...] տեղեկութիւններու ամփոփում [...] միայն, որ հրատարակած է Պաղ[եստի]նի կառավարութիւնը։

Երկրի մը մէջ կատարուող [...] քական իրադարձութիւններու [...] նպատակները ճշգրտօրէն հասկ[նալու] համար, հարկ է յստակ գաղափ[ար] ունենալ այդ երկրին ազգագր[ական] կացութեան մասին. Եւ Պաղե[ստինի] վերաբերմամբ յատկապէս [...] ձեւն է այդ ծանօթութիւնը [...] հետեւ Պաղեստինը խռովք[...] վրայ ընող պայքարը՝ ազգերու [...] քար մըն է գերազանցօրէն։

Վիճակագրական տեղեկութ[իւննե]րը կը վերաբերին 1937ին։ Այ[...] թարմ ըլլալով հանդերձ, անոնք [...] տահելի են, ինչպէս ամէն ուրի[շ] ճակատագրական տուեալ, որ բխ[...] կան այս կամ այն սպասարկու[...] կողմէ կուգայ։

Մենք կը գոհանանք միայն քաղուածքներ ընելով [...] ընդարձակ տեղեկագրէ մը, [...] մեր կողմէ խորհրդածութիւննե[...] լու՝ Պաղեստինի մէջ կատար[...] դէպքերու մասին.

Երկրի բնակչութեան ընդհ[անուր] թիւն է 1.335.000։ Նախորդ տարուան բաղդատմամբ միայն [...] յաւելում մը կը նշուի։

Արաբներուն թիւն է շուրջ 900[...] Հրեաններունն ալ շուրջ 400.000, [...] ցորդ 35.000ն ալ տարբեր ազգե[...] ներէ կազմուած է (Թուրք, Հայ[...] ման եւն.)։

1937ի ընթացքին 10.500 Հրեա[...] ներգաղթած են դուրսէն, մ[...] 1936ին՝ 29.727, այսինքն գրեթէ [...] անգամ աւելի։ Ներգաղթին փա[...] հետ, սակայն, տեղի է ունեցած [...] ին նաեւ հրէական արտագաղթ [...] տակէ առաջ երբեք պատահած [...] Գաղթած են Պաղեստինէն շուր[ջ] [...] հազար Հրեայ (վերոյիշեալ 10[...] ներգաղթողներու դէմ)։

Թէ 1937ին եւ թէ շարք մը նա[...] տարիներու ընթացքին Պաղես[...] հաստատուած Հրէաներու մեծամ[...] նութիւնը Լեհաստանէն եկած է [...] աւելի քան երեք միլիոն Հրէա[...] կայ։ Եւ յայտնի է թէ լեհական [...] ռավարութիւնը շատ մտահոգու[...] Լեհաստանէն Հրեաներու աւելի [...] զանգուածներ Պաղեստին փոխադ[...] լու հարցով, որ կարեւոր նշանակ[...] թիւն ունի լեհ ազգային կեանքի [...] մար։ Յարդ Լեհաստանը [...] շուրջ 160.000 Հրեայ գաղթական [...] բաժ է 40 առ հարիւր։ Պաղեստին[...] կայիս ապրող ամբողջ Հրէութ[...] Լեհաստանէն եկած Թուական է որ [...] մէնէն աւելի Հրեայ բնակչութ[...] հայթայթէ Պաղեստինի՝ 12 առ [...] րիւր, Գերմանիան կը գրաւէ եր[...] տեղը։ Յարդ ընդամէնը 40.000 [...] եայ Գերմանիայէն Պաղեստին փո[...] դրուած է։ Հազիւ 10 առ հարիւր

Այնուհետեւ կուգան, որպէս [...] կան արտագաղթի երկիրներ, Ռու[...] նիան, Լիթուանիան, Միացեալ [...] հանգները, Ցունաստան եւ Եգիպ[...]

Հաւանական է որ 1938ի ընթ[...] հրէական կարաւաններ չուեն [...] Աւստրիայէն (Անշլուսէն ասդի[...] Հունգարիայէն, ուր հետզհետէ [...] րանայ, ներքին քաղաքական[...] մէջ, հակասեմական ուղղութիւ[...]

Հրէական ներգաղթը Պաղես[...] պակսեր է շատ զգալի չափերով [...]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (117)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Յ. Մ.

Աղջիկը շատ բարի զգուշացած էր երբ անոր հաղորդեր էր ճամբորդութեան անակնկալ լուրը եւ հաւանած էր մայրիկը առանձին ձգել այդ իրիկուն՝ քանի մը ժամ աւելի կանուխ իրեն հանդիպելու համար։ Այդպէսով Փիթըր պիտի կարենար անկողին մտնել ժամը մէկին։ Սակայն իրեն այնպէս կը թուէր թէ վար պիտի գնէր զայն մինչեւ Սան Սթէֆանօ մեկնելու վերջին վայրկեանը։

Որքան կ'ատէր Պոլսէն հեռանալու մտածումը։ Պիտի բաժնուէր ամեփայլ վերջալոյսներու, կապոյտ ջուրերու, ազնուակ մզկիթներու եւ խորհրդաւոր ճամբաներու այդ տասանէն։ Ինչէն պիտի վերադառնա՞ր արդեօք, տեսնելու համար բարձրահասակ նոճիներով եզերուած անուշաբոյր պարտէզներն ու նաւակները որոնք կ'երթեւեկէին Ոսկեղջիւրի բոցանշող ալիքներուն վրայ, պիտի վայելէ՞ր դարձեալ հինաւուրց ու նեղլիկ կրպակներուն առեւտրական բարք հոտերը։

Այն գաղափարը թէ միայն չորս օր մնացած էր այդ քաղաքը, անիմաստ ու տրտմեցուց կը թուէր իրեն։ Կարծես ճանչցեր էր զայն ամբողջ իր կեանքին տեւողութեան, եւ կամ, շերամին պէս հարսնեակին մէջ ապրեր էր ու հիմա կը սպասէր որ խոզակը բացուէր որպէսզի կարենար վայելել վիպական ուսանին փառայեղ գեղեցկութիւնները։

— Թանիա, Թանիա, Թանիա կրկնեց ինքնիրեն, Աստուած իմ, ինչ հրաշալի էր այդ աղջիկը, որքան գրաւիչ։ Մարմնացումն էր ան Երազներու քաղաքին բոլոր հրապոյրներուն ...

Բայց արդէն հրաժեշտ պիտի առնէր անկէ։ Առաջին իրիկունը Կոան-Փէռի կապելային մէջ իրենց ունեցած հանդիպումին յաջորդ օրը, ճաշի հրաւիրեր էր զայն եւ հարցուցեր էր անոր իր պարտականութիւններուն չափին ու սահմանը այդ անբաղձալի ժամադրավայրէն ներս։ Ի հարկէ անպատկառութիւն էր անոր անձնական զբաղումներով հետաքրքրուիլ այդքան կարճատեւ ծանօթութենէ մը վերջ, բայց եւ այնպէս անիկա միտքը դրած էր իմանալ ամբողջ ճշմարտութիւնը կամ այլեւս բնաւ չտեսնել զայն։ Այնքան վճռական կերպով շեշտած էր այս վերջին պարագան որ, Թանիան դիտողութիւն չէր ըրած իր հարցափորձին։ Բնականաբար աղջիկը չէր կրնար ըսել որ գաղտնի սպասարկութեան մէջ պաշտօն ունենալով, շնորհիւ Ներքինիին հովանաւորութեան ի վիճակի էր մերժելու կապելային յաճախորդներուն՝ սիրահալ առաջարկները։ Բայց Փիթըրի հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար, դիտել տուած էր որ եթէ ուզէր ո եւ է մէկուն հոմանուհին ըլլալ, բազմաթիւ այրեր կային Պոլսոյ մէջ որոնք հաճոյքով պիտի ուզէին հանգստաւէտ յարկաբաժին մը վարձել իրեն համար, գեղեցիկ հագուստներ գնել եւ յատկացնել տասը ելեւմուտ մը որ բաւական պիտի ըլլար ապրեցնելու համար իր ծերունի մայրը։ Այդ պարագային անիկա բնաւ պէտք պիտի չունենար աշխատելու լրագրավաճառի կրպակին մէջ. ոչ ալ անհրաժեշտ պիտի ըլլար կապելան վազել ամէն գիշեր։

Թանիայի բացատրութիւնները այնքան տրամաբանական էին որ Փիթըր անմիջապէս հաւատացեր էր անոր ու հետզհետէ աւելի զարկ տուեր էր իր զգացումներուն։ Իր երեւակայութեան մէջ այդ աղջիկը կը նմանցնէր հէքեաթներու իշխանուհիին զոր չարաշուք վհուկ մը շղթայած ու սարկօրէն հմայած էր։

Պոլիս հասնելէն ի վեր անդադար Թանիային մասին կը մտածէր, ամէն վայրկեան անոր հետ էր։ Իրենց հանդիպումին երկրորդ գիշերը միասին ընթրեր էին Թոքաթլեանի պանդոկը, պարեր, խնդացեր եւ հին օրերը վերյիշեր էին, յետոյ աւելի սերտ մտերմութիւն մը ստեղծուեր էր իրենց միջեւ։ Երրորդ օրը Թանիայի արձակուրդի օրն էր։

Կառք մը վարձելով Թանիան պտոյտի տարեր էր զինք Ֆլօրիա՝ Մարմարայի այդ սիրուն ծովափը ուր կապոյտ ջուրերուն դիմացը, որթատունկի մը հովանիին տակ ճաշեր էին։ Կէսօրէն վերջ ծովեզերքէն մօտ մը հեռու ամայի առաղուտ մը գացեր էին լողալու։ Ցետոյ քիչ մը անդին, խորշի մը գիրկը նետուած արծաթափայլ լճակի մը ժեռուտ ափը՝ արեւին տակ փռուեր էին։ Քաղաքին ճամբով [illegible] Պէլկրատի անտառը, նորէն ճաշ իջեւան մը, քաղուցիկին անկիւնը, ռուսական խաւիարով, խեցգետինով ու Անատոլուի համեղ տանձերով։ Ընթրիքին յաջորդեր էր պտոյտ մը, թեւ թեւի լուսնազարդ պուրակին մէջ ուր կանանչ խոտերուն վրայ երկնցեր էին պահ մը։ Անյապօրէն համբուրուեր էին եւ ամառուան տաք ու անուշաբոյր գիշերը իր պատմուճանը նետեր էր անոնց վրայ։ Մոց ծոցի պառկեր էին մինչեւ արշալոյսին առաջին շողերը՝ մոռցած ամբողջ աշխարհը ու երջանկօրէն յափշտակուած իրենց գերկրկնակ սիրով։ Արբաշրջութիւն թուած էր իրենց բաժնուիլ հեշտանքի այդ հրաշալի տնակէն, բայց ի վերջոյ ճարահատ ինկեր էին Բերա վերադառնալու համար եւ ճիշդ այն պահուն երբ Անատոլուի հեռաւոր բլուրներուն կանուխէն փառայեղ գոյն[...] մէջ լոգցող նոր արշալոյս մը կը [...] ուէր Ստամպոլի վրայ։

— Ինչ սքանչելի օր էր, ինչ սքա[...] լի օր, խորհեցաւ Փիթըր, այդ վե[...] յիշումը պայծառացուց անոր դէմ[...]

Իր երեւակայութեան մէջն էր [...] կային աղջկան ներկակազմ ու [...] փայլ մարմինը որ կը ցատկոտէր [...] տակ ալիքներուն գիրկը։ Կարծես [...] ղամ մը եւս իր այտերուն վրայ [...] զգար անոր քաղցրաբոյր շունչը [...] շրթունք շրթունքի կախուած էին [...] նորէն կը տեսնէր այդ գեղեցիկ գ[...] որուն վրայ դիւթական [...] լուսնեակը իր շողերը կ'անձրեւէր [...] չարթններուն մէջէն։

Ցեւոյ յանկարծ տխրեցաւ, [...] տածեց ապագային մասին։ Անա[...] անկողին մտնելէ առաջ միտքը [...] էր Թանիան Անգլիա տանիլ ու ամ[...] նանալ։ Այդ ծրագրին մասին առ[...] ջին անգամ խորհեր էր Ֆլօրիայի [...] վափը, ուր կրցեր էր նկատել [...] խառնուածքին այն մասը զոր [...] չէր տեսնել գրաւավայրերու ար[...] տական մթնոլորտին մէջ — պարզ[...] նակ ու զուարթ աղջիկ մըն էր [...] Եւ սակայն ամուսնութեան գաղ[...] րը անկարելի թուած էր իրեն։

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

Աթէնքէն կը գրեն.—

Անհատական վարժարաններու հար - ցը, որով ամիսներէ ի վեր կը զբաղէր ազգային կրթութեան նախարարու - թեան պատկան յանձնախումբը, վերջ - նականապէս կարգադրուեցաւ հրատա - րակուած թիւ 1216 նոր օրէնքով՝ որ պետական խիստ հսկողութեան ներքեւ կ՚առնէ գոյութիւն ունեցող ու հիմ - նուելիք անհատական բոլոր վարժա - րանները: Օրէնքը կը բաղկանայ 35 երկարաշունչ յօդուածներէ, որոնք կը վերաբերին ոչ միայն անհատական, այլեւ բոլոր ոչ-պետական վարժարան - ներուն: Հայկական վարժարանները եւս, որոնք ազգային կրթութեան նա - խարարին մէկ նոր հրահանգով պէտք են անսայման անհատականի վերած - ուին — այսինքն ունենալ իբրեւ հիմ - նադիր՝ անհատ մը եւ կամ իրաւական անձնաւորութիւն մը՝ կարենալ գոր - ծելու համար — հարկադրուած են այսուհետեւ կէտ առ կէտ գործադրել նոր օրէնքին բոլոր տրամադրութիւն - ները, եթէ չեն ուզեր իրենց արտօնա - գիրը ջնջուած տեսնել: Որպէսզի ըն - թերցողը ի վիճակի ըլլայ գաղափար մը կազմելու այն անել կացութեան մասին, որ կը ստեղծուի յունահայ վարժարաններուն համար թիւ 1216 օ-

րէնքով, անհրաժեշտ կը նկատենք հա - մառօտիւ թուել այս վերջինին գլխա - ւոր յօդուածներուն տրամադրութիւն - ները:

Նոր օրէնքին համաձայն, անհրա - ժեշտ է՝

3.— Որ ուսուցիչները նշանակուին վարժարան իբրեւ հիմնադիր ունենայ հելլէն քաղաքացի մը կամ իրաւական անձնաւորութիւն մը:

2.— Որ պետական վարժարաննե - րուն նման, անհատականները եւս յու - նական վարժապետանոցէ վկայեալ տնօրէններ եւ ուսուցիչներ ունենան:

3.— Որ ուսուցիչները նշանակուին կրթական քննիչին հաւանութեամբ, եւ վճարուին պետական սակացոյցին հիման վրայ:

Ասկէ զատ, օրէնքին 4րդ յօդուածը կը տրամադրէ թէ անխտիր բոլոր ան - հատական վարժարանները (այսինքն ոչ - պետականները) պէտք է հետեւին պետական վարժարաններուն դասա - ցուցակին եւ բոլոր նիւթերը ուսուցա - նեն յունարէն լեզուով: Օտար լեզուի մը (ինչպէս ֆրանսերէն, անգլերէն, հայերէն եւայլն) ուսուցման համար հարկ է յատուկ արտօնութիւն առա - նալ ազգային կրթութեան նախարա - րութենէն: Ցաւմնայն դէպս, այդ ար - տօնութիւնն ալ իրաւունք կուտայ մի միայն նախակրթարաններու երկու վերջին դասարաններուն մէջ օտար լե - զու մը ուսուցանել, այն ալ շաբա - թական վեց պահէն ոչ աւելի եւ դա - սացուցակէն դուրս պահելու ընթաց - քին:

Դպրոցական շէնքերուն մասին ալ խիստ տրամադրութիւններ կը պա - րունակէ օրէնքը: Այսպէս, անհատա - կան վարժարան մը չի կրնար գործել, եթէ անոր հիմնադիրին ցոյց տուած շէնքը անյարմար նկատուի նախարա - րութեան կողմէ:

Պէտք է աւելցնել նաեւ թէ անհա - տական վարժարանները՝ ինչպէս ա - ռեւտրական բոլոր ձեռնարկները՝ պարտաւոր են իրենց պաշտօնէութիւ - նը ապահովագրել ընկերային ապահո - վագրութեանց սնտուկին:

Տեսնենք այժմ թէ ինչ չափով հայ վարժարանները պիտի կարենան յար - մարիլ օրէնքին: Նախ եւ առաջ չէնքի հարց կը ծագի մասնաւորապէս մեր ազգային վարժարաններուն համար: Հարկ պիտի ըլլայ ուրեմն մեր վար - ժարանները փոխադրել այլ շէնքերու մէջ եւ նիւթական դժուարութիւններու ենթարկուիլ այս վերջիններուն վարձ - քը վճարելու համար: Երկրորդ հար - ցը՝ յոյն ուսուցիչներուն ամսաթոշա - կին պարագան է: Ցարդ տարեկան 8 — 18 հազար դրախմի վճարելով կա - րելի էր ուսուցիչ գտնել: Նոր օրէն - քով սակայն ուսուցիչի մը նուազա - գոյն ամսաթոշակը կը հասնի 1300 դը - րախմիի, այսինքն՝ տարեկան մօտ 15 հազար դրախմի: Եթէ իւրաքանչիւր հայ վարժարանի համար, մէջին հաշ - ւով 3 յոյն ուսուցիչ հաշուենք, այդ պարագային գաղթակայանի խեղճ ու կրակ նախակրթարանին պիւտճէին վրայ տարեկան 18 — 20 հազար դը - րախմիով նոր բեռ մը կ՚աւելնայ: Ու - սակաւին նկատի չենք առներ խնամա - կալութեանց վճարելիք տարեկան գու - մարը (20 — 28 հազար դրախմի) ըն - կերային ապահովագրութեանց սըն - տուկին:

Այս պայմաններուն տակ կ՚արժէ՞ արդեօք հայ վարժարանները բաց պա - հել, մանաւանդ որ մեր ընելիքը նիւ - թական զոհողութիւններով անգամ նոր սերունդը պիտի չկարողանայ հա-

յերէն սորվիլ, քանի որ մեր մայրենի լեզուին ուսուցման սահմանուած պա - հերը — շաբաթական վեց պահ իւրա - քանչիւր դասարանի համար — բա - ցարձակապէս անբաւարար են: Ու - րեմն մենք յոյս ունինք, որ ազգային կրթութեան նախարարութիւնը, որ բարեխնամ ընթացք մը ունեցած է միշտ մեզի հանդէպ, կրկին պիտի ու - զէ բացառիկ կարգադրութիւն մը ընել հայ վարժարաններուն համար, պայ - մանաւ սակայն որ մեր ազգային իշ - խանութիւնն ու Բարեգործականը՝ որ կը հոգայ վարժարաններուն վերա - բերեալ բոլոր հարցերը իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնել՝ հաճին այժմէն իսկ դի - մումներ կատարել ու բացատրել մեր նեղական պայմանները, փոխանակ ձե - ռնածալ սպասելու վերջին ժամին սպասելու.

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՄԻՋ ԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Այս օրերուս, Քոփէնհակի մէջ տե - ղի կ՚ունենայ ուսուցչական միջազգա - յին համաժողովը:

Բացումը տեղի ունեցաւ 21 յուլի - սին, Տանըմարքի խորհրդարանին մէջ. — Ներկայացուցիչներ ունէին 26 եր - կիրներ, յանուն մօտ 600 000 ուսու - ցիչներու: Չէին կրցած մասնակցիլ Գերմանիոյ, Լեհաստան եւ այլ միւս - ճան պետութեանց ուսուցչական կազ - մակերպութիւնները, բայց համակ - րական ողջոյններ ղրկած էին:

Բացման նիստին մէջ, խօսք առաւ Տանըմարքի կրթական նախարարը, Եորկըն Եորկընսէն, որ ջատագովեց միջազգային գործակցութիւնը կրթա - կան ճակատի վրայ եւ մատնաց ազա - տութիւնը փասն քաղաքակրթութեան: Ետոյ խօսք առին Քոփէնհակի քա - ղաքապետը, զպրոցներու բնդհ. քըն - նիչը դանիական ուսուցչական միու - թեան նախագահը եւ միջազգային ուսուցչական դաշնակցութեան քար - տուղարը: Բոլորն ալ չեշտեցին կարե - ւորութիւնը, որ կը ներկայացնէ կըր - թական գործը՝ քաղաքական ներկայ տագնապալից ժամանակին մէջ, աւել - ցնելով որ աշխարհի խաղաղութիւնը կախում ունի ուսուցիչներու կատա - րած աշխատանքէն:

Երկրորդ նիստը նուիրուած էր պատգամաւորներու ունկնդրութեան, — իւրաքանչիւրը աշխատեցաւ ման - կավարժական հարցերը ներկայացնել խաղաղութիւնը եւ ազատութիւնը պաշտպաններու մտահոգութեան հետ յա - րաբերաբար: Մասնաւոր ուշադրու - թեամբ մը լսուեցաւ Չեխոսլովաքիոյ կիրման ուսուցիչներու ընկերակցու - թեան ներկայացուցիչին զեկոյցը, որ ջանալով հեռու կենալ քաղաքական վէճերէ յատակօրէն պահանջեց փոք - րամասնութեանց կրթական հողերը յանձնել փոքրամասնութեանց հսկողու - թեան, չեխական կառավարու - թեան հովանաւորութեան տակ:

Ամէնէն վերջը կարդացուեցաւ Ու - սուցչական Միջազգային Դաշնակցու - թեան փոխ - քարտուղարին զեկոյցը.

— «Կարելի չէ խաղաղութիւնը փր - կել՝ անմիջապէս ղարձնելով դիւանագէտնե - րը որոնք կը պատռեն խաղաղու - թեան: Պէտք է որ ուսուցիչները օ - ժանդակեն խաղաղութեան պաշտպա - նութեան՝ աշխատելով նախ պատրաս - տել պայծառ ուղեղներ, դանոնք հա - ղորդակից դարձնելով միջազգային կեանքի բարդութեանց, անոնցմէ կազ - մելով, ընդդէմ պատերազմին, բանակ մը ուղղամիտ մարդոց, որոնք վճռած են համերաշխ ապրիլ՝ հակառակ ցե - ղականներու այլազանութեան եւ բարքե - րու, կրթութեան, լեզուներու եւ խոկա - լի տարբերութեան: Թող որ ամէն պա - տանի խաղաղութեան մեր յոյսը տանի իր դիւզական կամ թաղային դպրո - ցէն ներս, մատուցմամբ երբեք հաղոր - դուելու ազատամտականներու եւ ներքին տա - ռապանքի իր տարեկիցներու թշուառու - թեամբ: Թող որ մեր միլիոնաւոր ու - սուցիչներէն իւրաքանչիւրը յաճա - օրէն մտածէ թէ իր աշխատանքէն կա - խում ունի ժողովուրդներու ճակատա - գիրը, թէ իրեն տրուած է նուիրական պարտականութիւն մը՝ հնչեցնել եղ - բայրակցութեան եւ խաղաղութեան զանգակը բոլոր հորիզոններէն»:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՄԱՐ

Նիւ Եորքի ճարտարապետ մը հա - կ-ղութեան ներքեւ Թուրք թանուոր - ներ չուտով պիտի սկսին կառուցումը Պոլսոյ մէջ Ամերիկեան հիւանդանոցին, որ պիտի արժէ $200 000: Հիւան - դանոցին շէնքը պիտի ըլլայ քարուկիր եւ պիտի ունենայ արդիական ամէն յարմարութիւններ.

Այս հիւանդանոցին շէնութիւնը կա - րելի դարձաւ Պոլսոյ մէջ բնակող Ա - մերիկացիներու, այլ օտարականներու նուէրներովը, բայց մասնաւորապէս յատկացումներով ամերիկեան քարիւ - ղի եւ ծխախոտի ընկերութեանց, ո - րոնք մեծ չահեր ունին Միջ. Արեւել - քի մէջ:

Դոկ Ծովակալ Մարք Լ. Բրիսթոլ, որ Ամերիկեան ծերակուտ էր Պոլսոյ մէջ, 1919 — 1927, նախագահն է այս հիւանդանոցի վարիչ մարմնին, Ամե - րիկայի մէջ:

Հիւանդանոցին բժշկապետը պիտի ըլլայ Տոքթ. Լորին Ա. Շեփըրտ, որ Ս.Ինթապի մէջ ծնած Ամերիկացի մըն է: Ան իր ուսումն ստացած է ամե - րիկեան դպրոցներուն մէջ:

Հիւանդանոցը պիտի կառուցուի Բէ - րայի մէջ, բարձր վիրերի վրայ, ուրկէ պիտի տեսնուի գեղեցիկ Վոսփորը:

Հիւանդանոցը պիտի ունենայ 62 մահճակալներ, գործողութեան երկու սենեակներ, բնդարձակ սրահ մը ծը - նընդաբեր կիներու համար եւ ուրիշ կարեւոր մասեր:

Թուրք կառավարութիւնը ամէն կեր - պով պիտի դործակցի հիւանդանոցի տնօրէնութեան, քանի որ ան պիտի ու - նենայ հիւանդապահներու յատուկ բաժին մը, ուր Թուրք աղջիկներ երկու տարուան ընթացքի մը պիտի հետեւ - ին, զոր աւարտելէ յետոյ՝ պիտի ծա - ռայեն Թուրք կառավարական հիւան - դանոցներու մէջ:

Տոքթ. Լորին Շեփըրտի վերահսկո - ղութեան ներքեւ դործող բոլոր բը - ժիշկները, ինչպէս նաեւ անոնց օգ - նականները պիտի ըլլան Թուրքեր:

ՌՈՒԶՎԵԼԹԻ ԴՈՒՍՏՐԸ ՊՈԼԻՍ ԿԵՐԹԱՅ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Ամե - րիկոյ Նախագահ Ռուզուելթի Ռէնիէրի դուստր մօտ օրէն Պոլիս պիտի գայ եւ առաջ մը Մեծ կղզի պիտի բնակի:

Համիք ռաւոծի լուրին այս մասին բրած հրատարակութեանց համաձայն, դուստրը Տալմացիոյ եզերքները կատա - րած իր ճամբորդութիւնը մինչեւ Պո - լիս պիտի երկարէ եւ առաջ մը հոս պի - տի մնայ, իբրեւ Պոլսոյ հիւրը: Նա - խորդ Թագաւորին կ՚ընկերանայ իր ամուսինը, դքսուհի Ռէնիէր:

ՄԱՄՈՒԼ

ԹԱՂՄԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆ

Աթէնքի Նոր Օրը ետեւեալ խմբագ - րական կը թէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 յուլիս).

— «Ինչպէ՞ս չզարմանալ Լիոնեան հրապարակող Չէօրչեան «Մայիս 24» թուականը նամակի լրջութեան վրայ, երբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի թաղման մասին ոչ մէկ մանրամաս - նութիւն կը տրուի այդ երկար զրու - թեան մէջ:

Կաթողիկոսի մը դահակալութեան նշան, մահն ու յուղարկաւորութիւնն ալ համրային - եկեղեցական խոշոր դէպք է: Ուրիշ պայմաններու տակ, դէթ սա վերջին երեսնամեակի ընթաց - քին, Հայոց Կաթողիկոսներու յու - ղարկաւորութիւնը եղած է միշտ յար - գանքի, սիրոյ եւ հաւատարմութեան համահայկական ցոյց մը, որուն մաս - նակցած են օրերով ոչ միայն մայր - հայրենիքի, այլեւ արտասահմանի հայ ժողովուրդը, իրենց ներկայացու - ցիչներով: Ըստ եկեղեցական օրէնքի, կաթողիկոսներու օծումը, յուղարկա - ւորութիւնն ու թաղումը տեղի կ՚ունե - նան մեծ հանդիսութիւններով, որոնք աւելի քան շաբաթ մը կը տեւեն:

Եթէ չենք սխալիր, եօթն օր կը տե - ւէն միայն թաղման արարողութիւննե - րը, այսինքն, ամէն օր չէրտ - չիրտ հող թափելով, եօթներորդ օրը միայն դեռնին կը հաւասարեցնեն հանդուց - եալ կաթողիկոսին դերեզմանը: Էջ - միածինը այդ օրերուն կը դառնայ ուխտավայր, ուր կը հաւաքուի բոլոր շրջակայ վայրերու բարեպաշտ ժողո - վուրդը:

Համաժողովրդական յարգանքի ար - տայայտութիւններով թաղուած են ժամանակին Խրիմեան եւ Իզմիրլեան կաթողիկոսները: «Մինչեւ անգամ, խորհրդային վարչաձեւին տակ 1930 - ին վախճանած Գէորգ Ե. Սուրէնեանց կաթողիկոսի թաղումը տեղի ունեցած էր հնարաւորութեան սահմանին մէջ փայլուն եւ հանդուցեալի դիրքին ու հանգամանքին արժանի հանդիսու - թիւններով:

Արդ, Խորէն Ա. կաթողիկոսի խոր - հրդաւոր մահուան հետ կապ ունեցող բոլոր իրադարձութեանց մէջ ժէչ մեր ծածկոյթ կը չահագրգռէ նաեւ այն կէ - տը, թէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի մը դիրքին արժանավայել յուղարկա - ւորութիւն մը կազմակերպուա՞ծ է Էջ - միածնի մէջ: Ինչ կ՚ըսէ այս մասին «Ազգային» «Մայիս 24» թուակիր նամակը:

Ուրեմն: Զարդ չար ու ցամաք ստահ - րով կ՚ըսէ միայն, թէ «հաստատուեցաւ հանգուցեալի օծումը եւ թաղումը»: Ձկայ ո եւ է մանրամասնութիւն, որ եւ է տեղեկութիւն, որպէսզի հայ ժո - ղովուրդը իմանար, թէ ո՞ր օրը, ինչ - պէս, ինչ հանդիսութիւններով, ո - րո՞նց մասնակցութեամբ տեղի ունե - ցած է իր սիրելի Հայրապետին, իր Հայրեւոր Հօր թաղումը: Գիտցողի ակըտուրի մը օծման ու թաղման մա - սին յաճախ աւելի բան գրուած է եւ կը գրուի, քան ինչ որ գրած է Էջ - միածնի տեղեկագիրը, Հայոց եկեղեցիի գերագոյն պետի օծման ու թաղման կարեւոր եղելութեան մասին:

Ի՞նչպէս բացատրել այս եղելութիւ - նը: Տեղեկագիր իր այս առաջին — եւ այս մասին զուտ վերջին — նամակին մէջ պարտաւոր էր սալ մանրամաս - նութիւններ կատարուած հանդիսու - թեանց չուրջ, որպէսզի միանգամ ընդմիշտ փարատէին պաշտօնական եւ հանդիսաւոր յուղարկաւորութիւն կատարուած չըլլալու մասին տիրող լուրը կասկածները եւ հերքուէին այս ակըդութեամբ հրատարակուած տեղե - կութիւնները: Պէտք էր տեղեկացնէր, օրինակի համար, թէ Երեւանի կառա - վարութեան կողմէ ներկայացուցիչ - ներ մասնակցա՞ծ են յուղարկաւորու - թեան: Էջմիածին եկա՞ծ են այս առ - թիւ «համամիութենական կառավարի - աւթիւններուն գանուած ենթակեր» հոգեւոր առաջնորդները: Քանի՞ որ տեսած են թաղման արարողութիւն - ները: Ո՞վ եղած է պատարագիչը: Ո՞վ օծած է կաթողիկոսին մարմինը: Թաղ - չարուա՞ծ է հաւասարապէս բազմա - թիւններուն ներկայ դանուող [illegible] Հայրապետի յուղարկաւորութեան: Եւ — ինչպէս սովորութիւն է ամէն անգ — ցուցադրուա՞ծ է հանգուցեա - լին մարմինը ժողովուրդին, առանձին մէջ: Ու վերջապէս, ո՞րը, ո՞ր օրերուն տեղի ունեցած են այս բոլորը:

Տեղեկագրի նամակին իսկ, [illegible] «հոյասատանեաւ ճակատի զինւո - րաները» պէտք է բերէ առնուազն այն եղելութիւնները, թէ կը չարու - նակէ առեղծուածային մնալ կաթողի - կոսի յուղարկաւորութեան [illegible] - գեանը: Իսկ մեզ անգամ մըն ալ կը մղէ [illegible], թէ «հաստատուեցաւ հան - գուցեալի օծումը ու թաղումը» նախա - դասութիւնը աւելի փոքր է միայն եւ ուրիշ ոչինչ: Կամ խօսք մը, որուն տակ բան մըն ալ չկայ: Որովհետեւ այդ խօսքը, բաւուած ձեւով բան մը չի բացատրեր: Ի՞նչ իմաստ ունի օծ - ուեցաւ ու թաղուեցաւ» ըսել ու անց - նիլ, երբ անհիմն նպարտակման ան - գամ չըսել, թէ ոչ միայն կաթողիկոս - ները, այլ հասարակ քահանաները ան - գամ կ՚օծուին ու ապա կը թաղուին»:

Զօմ

ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Գ. Ռ. Միութեան Փարիզի մասնա - ճիւղը կազմակերպած է համախմբում [illegible] Վալանսի մէջ, Սոստոծածնայ տօնի արձակուրդին առթիւ:

Փարիզի երկսեռ խումբը կը մեկնիօգ. 14ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5 - ին, Վալանս կը հասնի գիշերը: Վե - րադարձ Վալանսէն հինգշաբթի կէս գիշերին: Փարիզ հասնելու համար ուրբաթ առաւօտ կանուխ:

Վալանս պիտի հաւաքուին նոյնպէս Լիոնի, Վիէնի, Կրընօպլի եւ Մարսի - լիոյ Զօմերիքը եւ համակիր երիտա - սարդութիւնը երկու սեռէն ալ:

Ներկայ պիտի ըլլայ նաեւ Կեդր. Վարչութիւնը: Այս առթիւ Զօմի մար - զական խումբերը մրցում մը պիտի կատարեն, յաղթական խումբը պիտի ստանայ բաժակ մը Կեդրոնին կողմէ: Զօմերիք արշաւներ պիտի կազմակեր - պեն Վալանսի մօտիկ պատմական վայրերու մէջ:

Փարիզէն մեկնող խումբին միանա - լու համար, համակիրները կրնան դի - մել եւ արձանագրուիլ 17, Rue Da - mesme: Արձանագրութիւնները կը փակուին Օգոստոսի առաջին շաբ - թուն:

Էջեր հայաջինջ սարսափներէն

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ս. Թարգմ.— Ականատես եւ առա - ջին հայրենակիցներ ընկարագրեցին արդէն Գարահիսարի հայկական հե - րոսամարտը, տեղեկանութեան բար - բարոսական շրջանին ճաղափին հայ իննակչութեան դիմադրութիւնը եւ թըր - քական խժդժութիւնները, այդ տխուր միանգամայն պատուաբեր տարեդար - ձին առթիւ: Անտարդ չենք համարիր հայկական դիւցազնութեան նոյն դը - ուագը կրկնել, գերմանական աղբիւ - րէ պատմուած «Սիրանոյշ» վերտա - ռութեամբ հատորի մը մէջ, որ հը - րատարակուած է 1920ին: Պատմուած դէպքերուն մանրամասնութիւններն, եղելական արտայայտութիւններուն եւ ռէին աշխոյժ միանգամայն դիւրա - հաղորդ ընկարագիրը գրական մըն նը պատմական ճշդութեամբ, որ, ինք - նաբերաբար, կը փոխադրէ հայ ըն - թերցողը առ՚ջն միւս հայկական հերո - սամարտութիւն, որ այնքան կենդանի գոյներով կը յաւերժացնէ իր ազատու - թեան համար ցվերջ պայքարող հայ ցեղին նուիրական հուրը, «Մուսա Լե - ռան Քառասուն Օրերը» մատենին մէջ, հրաշակերտը Ֆրանց Վէրֆէլի:

X

Գարահիսարի մէջ երկու գմբէթա - ձեւ ճաղատ ապառաժներ իրարու դէմ կը բարձրացնեն պատերով ու կեռե - րով պաշպատուած իրենց զառամած չաղափները, խեռ, բռնոտ, սեւա - թորմի ու հերձուած: Մէկէն միւսը ոչ մէկ ողջոյն կը թռչի, ոչ մէկ դա - ւարութիւն կը ծծմայի անոնցմէ հո - վիտին վերեւ, որ կ՚ընդմիջէ զանոնք: Անմոռանալի անցեալի մը իբրեւ նշա - նաքարեր՝ կ՚աշտանակեն անոնք մե - նաւոր իրենց յաւերժութեան մէջ, թէեւ անտես կապերով իրարու շղ - թայուած, դէպի կապոյտ, վճիտ, ջե - րին այերքը ամրան, ինչպէս նաեւ ձմրան սառնաշունչ քամիներուն տակ:

Իրենց միջեւ կ՚ընդլայնի քաղաքը, հոս թրքական, հոն հայկական: Ոչ մէկուն առնը կը մոլորի կը կորսուի միւսին մարզին մէջ: Երկու աշխարհ - ներ, որոնք ճանապարհէն վեր իրարու կը նային, իրարու հետ սակարկու - թիւն կ՚ընեն, վաճառք կը փոխանա - կեն, իրարու հետ կը խօսին եւ մի - ասին կ՚ապրին տարուան չորս եղա - նակներուն բեռներն ու դիւրութիւն - ները, ցաւերն ու ուրախութիւնները, եւ որոնք արտաքուստ իրարու կը նմանին, առանց սակայն իրարու հա - ւասարելու, եւ ներքնապէս ուրիշ յի - շատակներով, ուրիշ մտածումներով, ուրիշ յոյսերով բոլորովին տարբեր կեանք կը վարեն:

Օսմանեան յաղթանակներու փառա - յեղ անցեալի մը ինքնապարծ, ամ - բարտաւան երազներ կը թրվռան թըր - քական թաղամասին տուներուն վե - րեւ: Կրօնական բանաձեւներ, հա - տատասիր, համեղխաւոր, բովանդակ աշխարհի դէմ ցցուող եւ արիւնուշտ պատերազմներով բոլոր երկիրները տապալակող դաւանական սկզբունք - ներ կ՚ամրապնդեն ու վեր կը բռնեն մահմետական բնակչութեան կեանքը:

Այսօր իսկ իրենք չե՞ն միթէ տէրը, ի - րենց ուժին ուժով, իսլամին յաղթա - նակ ամրապնդ ու միակ ճշմար - տութիւններուն տէրը իրենք չե՞ն մի - թէ: Թուրքը իրենք չե՞ն միթէ …

Իսկ միւսնե՞րը, Հայե՞րը: Աւելի քան երկու հազար տարիներէ ի վեր իրենք զիրենք Հայ կ՚անուանեն Հայ - կին անունով, տէր տիրական կ՚ան - ո անեն, բայց զրեթէ միշտ ծառայ, սարուկ եղած են միայն . .

Շատ ետքերը լոկ այս Հայերը քրիս - տոնեական կեանք մը ունեցան, որուն կը յաւին չարունակ, ինչպէս մագնի - սը դէպի բեւեռ: Իրենց կրօնքը գրե - թէ զոսացած փայտացած է, անկեն - դան, եւ կարծես արթնցնողի մը ձեռ - քին կը սպասէ: Այդ կրօնքը կապ մըն է միայն հայրենակիցներուն միջեւ: Բայց չունին, չկայ իրենց մէջ մարդ մը, ոչ մէկ Մովսէս մը, որ աղաղակ արձակէ դէ - պի ապագան, որ իրենց ալ բերէ ա - զատ, ահիական մտաւոր կեանք մը, իրենց, սա մարդոց, որ բազմաթիւ սերունդներու գերիները եղած են, որոնք իրենց հոգիներուն փախուստին մէջ միայն կրնան տէր տիրական կոչել զի - րենք, բայց հիմա այդ փախուստին հաւատք կ՚ընծայեն, անձկոտ նայ - ուածքներով դարանակալ կը սպասեն, ՝ոգով յոյսով, կեղեւ ցանկու - թեամբ, եւ տոգորուած այնպիսի կամքով մը, զոր ոչինչ եւ ոչ ոք կա - րող է փճացնել, սա Հայերը, այո՛ ...

Իրիկնամուտ էր: Սիրանոյշ իր հայ - րենիքը՝ Գարահիսար հասնելէն քանի մը օր վերջը, հաւատարիմ ընկերուհի առաւ Լուպովնա Կրասովիչի հետ իր բնատանիքին սեփական տուներէն մէ - կուն մէջ կը բնակէր, մինչ իր ընկերը Մարտիկ իր հօր ազգականներուն մօտ հանգիստ կ՚ընէր բանտարկութեան եւ ճամբորդութեան խոնջէնքէն: Գարա - հիսարի մէջ տրամադրութիւնները տխուր էին: Ամէն կողմ բերնէ բերան զրոյցներ կը շրջէին: Տրապիզոնի մէջ Հայերը բնաջինջ եղեր են, Սըվազի մէջ ապստամբութիւնը մօտալուտ էր, Եմասիոյ Հայերը ծովեզերք կը փախ - չին եւ Խարբերդի մէջ ոչ մէկ Հայ կ՚ապրէր այլ եւս: Դարձեալ զրոյց կը շրջէր թէ Կ. Պոլսէն հրաման դրկած է իշխանութիւններուն Հայերը պաշտ - պանել, թէ հայ զինուորները քաջա - բար կը կռուին Թուրքերուն կողմէ, թէ նոյն իսկ Էնվէր փաշա գոված է զանոնք, եւ Գոնիայի Հայոց եպիս - կոպոսին մասնաւորապէս երախտապի - տական գրութիւն մը ղրկեր է հայ զինուորներուն վարմունքին մասին: Ոչ այսչափ միայն, այլ ամբողջ հայ ժողովուրդին համար(*): Այսպէս ո - մանք լի վստահութեամբ կը նայէին ապագային, եւ ուրիշներ ահուսարսա - փով եւ մտահոգութեամբ:

Սակայն ամէնքն ալ սա մտատան - ջութեան մէջ էին, թէ Վանի մէջ տե - ղի ունեցած դէպքերը արդեօք ի՞նչ ազդեցութիւն պիտի բերէին Պո - լսոյ Գարահիսարի հայ համայնքին գանազան պետերը հաւաքուած էին Սիրանոյշի մօտ: Դուրսը արդէն մա - րած, նուաղած էր օրուան լոյսը: Գորգերով ծածկուած, թանկագին դրուագուած սեղաններով եւ մետաք - սահիւս բարձերով ճոխացած սը - րահի մը մէջ շատ մը մարդիկ նս - տած, ճնշուած, խօսակցութեան մը բռնուած էին, որմէ դուրս ելլել ծե - րունի մը խորունկ ձայնը, որ կ՚ը - սէր «Մեզի ընել մէկ բան կը մնայ միայն, ինչպէս միշտ: Կամք ու պատ - րաստ պէտք է գտնուինք բոլոր պա - տահականութիւններուն դէմ»:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(1)

(*) 1916 փետր. 26ին հրատարակ - ուած է այդ գրութիւնը Կ. Պոլսոյ Օս - մանիշէր Լոյտի մէջ:

մարդուն երեսին, ազդարարելով.—Թուրքին շուքը ծանր է: Ուրիշ աման ոտքի ելիր եւ յարգանքով ողջունէ :

Իմ առած մանաւոր տեղեկութեանց համաձայն, Անտիոքի բանակցութեանց առեն Զօր. Հէօնցիկէր մասնաւորաբար պնդած է երկու կէտի վրայ.— 1. Թրքական ուժեր պէտք չէ գտնուին այն շրջաններուն մէջ որոնց բնակչութեան մեծամասնութիւնը ոչ-թուրք է: 2. Թրքական ուժեր պէտք չէ շփում ունենան սուրիական սահմանին եւ ծովեզերեայ շրջաններուն հետ: Ի վերջոյ Թուրք պատուիրակութիւնը տեղի տուած է երկու կէտերուն մէջ ալ :

Թրքական զինուորները ներկայիս կը գտնուին հետեւեալ վայրերուն մէջ.— Աղեքսանտրէթ, Անտիոք, Պէյլան եւ Գըրք Խան :

Առաջին երկու քաղաքներուն մէջ կը գտնուին նաեւ ֆրանսական ուժեր, իսկ Պէյլանի եւ Գըրք Խանի մէջ միայն Թրքական զինուորներ կը մնան :

Հարպիէի եւ Ռիհանիէ մէջ ալ միայն Ֆրանսական զինուորներ կը գտնուին: Գալով Քէսապի եւ Ճէպէլ Մուսայի, որոնց բնակչութեան մեծամասնութիւնը Հայ է, այս շրջանները թէեւ կը պատկանին Ֆրանսացիներուն, բայց առայժմ ո եւ է ուժ չկայ անոնց մէջ: Այս ձեւով, այս զուտ հայկական կեդրոնները կը պահեն իրենց նախկին վիճակը, առանց ո եւ է շփում ունենալու Թրքական ուժերուն հետ :

Անկէ զատ, սուրիական ամբողջ սահմանը եւ ծովեզերեայ մասերը կը գտնուին Ֆրանսական հսկողութեան ներքեւ: Բացառութիւն է միայն Աղեքսանդրէթի հիւսիսային ծովեզերքի մէկ մասը :

Գերմանիոյ նոր ամրութիւնները Ֆրանսական սահմանին վրայ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Թղթակիցը կը գրէ թէ Ալզասի եւ Լօռէնի սահմանամերձ բնակիչներուն ուշադրութիւնը գրաւած են շարք-շարք ցանկապատներ եւ ծածկոցներ որոնք կը ծածկեն գերմանական սահմանին վրայ շինուած ամրութիւնները: Բոլոր կողմնակի կամուրջները փակուած են գերմանական կառավարութեան կողմէ եւ միայն մեծ կամուրջները բաց կը մնան: Կամուրջներու գլուխը կը շինուին մասնաւոր պատնէշներ՝ հրասայլերու դէմ պաշտպանուելու համար: Այն երկու շարք ամրութիւնները որ կը շինուին Ֆրանսական ամրութեանց դիմացը, կը նկատուին Գերմանիոյ առժամեայ Մաժինոյի գիծերը»: Առաջին գիծը, որ կը սկսի Զուիցերիոյ սահմանէն, Ֆրայպուրկ-Քարլսրուհէ երկաթուղիին եւ Հռենոսի միջեւ, կը բաղկանայ փոքր բերդերէ որոնք սպառազինուած են գնդացիրներով եւ հրետանիներով: Այս ամրոցները Լօռէնի սահմանագլուխին հետ զուգահեռաբար կ'երկարին մինչեւ Լիւքսէմպուրկի մեծ դքսութեան սահմանը :

Երկրորդ գիծը, որ կ'ըսեն թէ պիտի վերջանայ այս տարի, շատ աւելի կարեւոր կը համարուի: Սեւ Անտառին սարալանջերը փոքր ամրոցներու վերածուած են: Իշթայնի բերդը, (Ֆրայպուրի հարաւ-արեւմտեան կողմը) որ քանդուած էր Վերսայլի դաշնագրին տրամադրութեամբ, այժմ ամբողջովին վերաշինուած է արդիական սպառազինութեամբ: Սեւ Անտառին ամէնէն բարձր գագաթներէն մէկը, Աթրապուրկէն 21 մղոն հեռու, սահմանուած է օդանաւային կայան մը դառնալու պատերազմի առեն: Կ'ըսուի թէ ուրիշ խարիսխ մը ալ շինուած է Քարլսրուհէի մօտերը, ստորերկրեայ կայանով:

Ֆիզապաշտ շարժում մը Իտալիոյ մէջ

Ալ օձիք, ոչ ալ փողկապ

Ֆիզապաշտական շարժում մը երեւցած կը ծաւալի եւ զարմանալի ձեւ կ'առնէ Իտալիոյ մէջ: Դեռ նոր էր որ հրատարակուեցաւ խումբ մը մասնագէտներու տեսութիւնը եւ արդէն իսկ միջոցներ կը խորհուին, խօսքէն գործի անցնելու համար: Ֆաշական կուսակցութեան բնդհ. քարտուղարը ուղղութեան ընդունելով նոր վարդապետութեան հիմնակէտերը, յայտարարեց.

— «Վերջերս ձեւակերպուած ցեղապաշտական սկզբունքները պէտք չէ համարուին ակադեմական բանաձեւ մը, այլ, ընդհակառակն, միջոց մը՝ քաղաքական որոշ գործունէութիւն մը վարելու Կայսրութեան առեղծումով, Իտալական ցեղը զիման մտաւ ու ցեղերու հետ: Անա թէ ինչու պէտք է զգուշանալ որ եւ է վարակումէ: Հրեաները հոգարամեակներէ ի վեր իրենց ցեղերը կը նկատեն իբրեւ անղամները մասնաւոր եւ միւսներէն գերազանց ցեղի մը, եւ ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ թէ, հակառակ մեր բնիանութեան Թոյլատու գիրքին, Հրեաները միշտ հակաֆաշականութեան կողմն եղած են ».

*** Փաշեմոլի համալսարանին ուսուցչապետներէն մէկը, Ալֆրէտօ Կուչօ, կ'առաջարկէ այսուհետեւ գործածել հռոմէական ուղիղ գիրը, փոխանակ կոր գիրին, եւ վերադառնալ «հռոմէական վիդին», մէկդի նետելով օձիքն ու փողկապը, դիւրացնելու համար արեան շրջանը, մանաւանդ տեսողական գործարաններուն մէջ. «որովհետեւ Իտալիա պէտք ունի սուր աչքերու, վարելու համար իր հրասայլերը եւ օդանաւերը »:

Կարեւոր օրկան մը, «Ճորնալէ տ'Իթալիա», իւրացնելով այս տեսութիւնը, կը ձաղկէ կոր գիրը, օձիքն ու փողկապը, «ֆրանսական շարիքներ» նկատելով զանոնք: «Հռոմէական նկարագրին կը համապատասխանէ շիտակ, ուղղահայեաց, առողջապահական գիրը, որուն ցիրերը պէտք պայծառ վիպ եւ ողնայարը ծունկը տալու տուրկէն»

***Իտալական կառավարութիւնը արտաքսման հրամանագիր մը հրատարակեց «Օպզըրվըր»ի եւ «Քրիսչըն Սայէնս Մոնիթոր»ի Թղթակցին՝ Փօլ Քրէմոնայի դէմ, որ այդ պաշտօնը կը վարէ 17 տարիէ ի վեր (Իտալիա կը գտնուի 25 տարիէ ի վեր)

ՑԱՆ ՈՒՕՈՒՆ ԼՈՒՐԵՐՔՈՒՆ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ միջեւ առեւտրական եւ դրամական գործառնութեանց դաշնագիր մը կնքուեցաւ երկուշաբթի օր: Թուրքիոյ ներկայացուցիչն էր Մէնէմէնճիօղլու: Դաշնագիրը կնքուած է մէկ տարուան համար, սկսելով օգոստոս 15էն եւ եւ կը կարծուի թէ զարկ պիտի տայ երկու երկիրներու արտածումներուն, փոխադարձաբար: Այս առթիւ հրատարակուած գերմանական զեկոյցը կ'ըսէ թէ բանակցութիւնները կատարուեցան «աւանդական բարեկամութեան ոգիով», հաստատելով թէ Թրքական եւ գերմանական տնտեսութիւնները կը լրացնեն իրար :

ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊ մը ծագեցաւ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ: 300 կարմիր զինուորներ սահմանը անցած ըլլալով, ետ մղուեցան ճափոնական զօրքին կողմէ: Կարմիր զինուորները կրակի տուին գիւղ մը :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ քննութիւնները խստօրէն կը շարունակուին, երեւան հանելու համար կեղծ վկայականով աղատած զինուորցուները: Այս առթիւ հարցաքննուեցան վեց բժիշկներ, բայց ազատ ձգուեցան, ապացուցած ըլլալով իրենց անմեղութիւնը :

ՀԱԼԵՈՒՀԻ ՄԸ, Տիկին Ալլապորճեան(?), ծնած Լայփցիկ եւ ամուսնացած Գերմանացիի մը հետ, Փարիզ-Քալէ ճեպընթացին գնացքէն վար իյնալով մեռաւ Ամիէնի քով: Ծնած էր 1897ին եւ մուշտակի վաճառականութիւն կ'ընէր Լոնտոնի մօտ: Ամուսինն ալ միասին ըլլալով, հարցաքննութեան ենթարկուեցաւ: Կը կարծուի թէ տիկինը արկածի զոհ գացած է. բայց անձնասպանութեան կասկածներ ալ կան :

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ հիթլէրական իշխանութիւնը ուժանակով պայթեցուց այն յիշատակարանը որ շինուած էր նախորդ վարչապետ Շուշնիկի կողմէ, իր առաջին կնոջ համար :

ՀՌՈՄԻ անգլիական դեսպանը տեսակցութիւն մը ունենալով Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդեց Փարիզի մէջ կատարուած անգլօ-ֆրանսական խօսակցութեանց մասին :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԵՄԵԱՆ» կոմիտէին ընդհ. զաւակախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Ավէնիւ տ'Իթալիի սրճարանի վերնայարկը:

Օրակարգ՝ կարեւոր զեկոյց ընկեր Ի.ի կողմէ:

ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի իր կ'հրաւիրէ բոլոր ընկերները 30 Յուլիս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 30 Յուլիս Շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 9ին, սովորական ճաշարանին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 31 Յուլիս կիրակի իրիկուն ժամը 6ին սովորական ճաշարանին: Կարեւոր օրակարգ:

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ «ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ» խումբի կողմէ

Յուլիս 31ի Կիրակի օրը:

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան Արղութեանի շիրմին:

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, նուագ եւ պար.

Փիւֆէ՝ մատչելի գիներով:

Ա. ձրեւի պարագային Ռիզորի եան ՇԱԼԷՆ այս սենեակին

Կառ. ... եւ կամ ՍԷՆ Լազարէն գնացք. ... 1 ... Petits ... Vin ... ՇԱՎԻԼի ... անտառ

Ընտանեկան մեծ դաշտահանդէս

ԿՈՒՐԷՆՎՈՒԼԻ «ՍՈՒՐՍՈՒՆ ՄՕՏ

Այս Կիրակի 31 Յուլիս, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «ՏԱՒՐՈՍ» խումբին կողմէ

Հովանաւորութեամբ «ՎԱՐԴԱՆ» ենթակոմիտէի

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կը նախագահէ ընկեր ... ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Երգ, պար, արտասանութիւն ...

Նոյն օրը եւ ...

Տրամ — ...

ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած՝ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՀՐՕՍԱՐԱՐԻՆ

Կիրակի, 31 Յուլիս ՍԷՆԹ ... ՍԷՆ ...

Կը նախագահէ՝ Պ. Տ. ...

Կը բանախօսէ Դոկտ. Տ. ՔԱՂՏԻՐԵԱՆ

... ԴՈԿ. ՔԱՂԱՍԱՐԵԱՆ ... ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ... ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒՆ

... կարելի է ... բերել.

Անոնք 25 թիւ ...

Մուտքի ... 2 ֆրանք

Վարդավառ եւ Տօնական հանդէս

կը տօնուի ... Յուլիս 31ին, կիրակի, կէսօրէ ...

13, Rue Pierre Curie, Kremlin-Bicetre, Métro Porte ...

Կը նախագահէ ... Ա. ՉԱՔՐԵԱՆ

Բանախօսութիւն, երգ, նուագ, արտասանութիւն ...

Կը հրաւիրուի մեր ազգային ...

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ՊՈՒԱՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

Նախագահութեամբ՝ ՅԱՂԱՒԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

եւ հովանաւորութեամբ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

31 Յուլիս Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Պոմանի ... սրահը

10bis Bld Marguerite Baumont

Կը նախագահէ՝ Տ. ... Վ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Երգ, նուագ, արտասանութիւն, գեղարուեստ կան ... եւ ... :

կը խնդրուի ... մանուկներ ...

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 26 Յուլիս.— Մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք ... որոնք մեր սիրելի ՉՈՐՐՈՐԴ ... սիրով ... եւ ... կեսպապով մասնակցեցան մեր սուգին.

Շնորհակալութիւն ... անոնց, որ ...

Մասնաւոր շնորհակալութիւն Հ. Յ. Դ. Երջ կոմիտէին, բոլոր Հայրիութեան, ... որոնք ... ուղեկցեցան ... տեղի ունեցաւ Յուլիս 16ին:

Սգակիր ՈՒԼԻ ...

(Բալուի ...)

ԶՈՒՄԱՐՏԻՐ

Տր. Կ. ... մասնաճիւղին ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181, ... Դրագարանի ... — ... վարչութեան ընտրութիւն, ... Ներկայութիւն ...

Ճաշարան եւ գինետուն ...

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

261, Rue du Fbg. St. Martin

Métro: Louis Blanc et Jaurès

«ՄԱՅԻՍ 28»

ԴԵՂԵՑԻԿ ՀԱՏՈՐ ՄԸ Հ. Հ. ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՄԱՆՈԹ ՄՏԱԻՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւր. Կ. Կ.ի

Ապսպրանքները կանխիկ:

Գին՝ Ֆրանսա եւ գաղութներ 5 ֆր., փոստի ծախքով 6 ֆր., արտասահման 25 սէնթ: Դիմել՝ S. TOROSSIAN, 88 Rue de Bagneux Cachan (Seine) France:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dameame, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameseme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԹԵՐԹԵՐՆԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Բելճիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 29 ՅՈՒԼԻՍ

VENDREDI 29 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3794

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՈՍՔ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ ԿԸ ՎԱՐԵՆ ՇՂԹԱՆԵՐՈՎ

Իսկապէս յեղափոխակա՞ն պատկեր մը կը ներկայացնէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին առաջին նստաշրջանը, իր բացման խօսքով, զեկուցումներով եւ ճառերով:

Հարեւանցի ակնարկ մը բաւական է, համոզուելու համար թէ ամէն ինչ նախապէս ծրագրուած եւ սարքուած է իբրեւ թատերական ներկայացում: Թերեւս «փորձեր» ալ կատարուած են, ինչպէս որ եւ է ներկայացման առթիւ: Ինչպէս ուրիշ հանրապետութեանց մէջ:

Արդարեւ, նոյն հանդիսաւոր խեղկատակութիւնն է որ կը կատարուի աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ, հանրապետութենէ հանրապետութիւն եւ շրջանէ շրջան:

Առաջին օգտանշանը տրուեցաւ Մոսկուայէն, եւ ներկայացումները իրարու կը յաջորդեն կարգով, իրարու նմանելով յետին մանրամասնութեամբ:

Երեւանի մէջ, բացման խօսքն արտասանած է Գերագոյն Խորհուրդին երէցագոյն անդամը, գրագէտ Արազին (Մովսէս Մելիքի Յարութիւնեան):

Ի՞նչ կ'ուզէիք որ ըսէր այս ծերունի վաստակաւորը, ծայրագաւառ Երեւանի մէջ, երբ անդին, Մոսկուայի մէջ, աւելի հեղինակաւոր գէմքեր իրար գերազանցեցին շողոքորթութեան մէջ:

Արազի նախ ծափերու փոթորիկ մը կը յարուցանէ, յայտարարելով թէ «Հայաստանի աշխատաւորութիւնն իր Գերագոյն Խորհրդում առաջին դեպուտատ (երեսփոխան, պատգամաւոր) ընտրեց համաժողովրդական թեկնածու, հայ ժողովուրդի ամենամտերիմ բարեկամ, մեր սիրելի հայր, հարազատ ՍՏԱԼԻՆԻՆ»:

«Օվացիա»ները կը կրկնուին, երբ կը յիշէ, նաեւ, «խորհրդային հզօր կառավարութեան տաղանդաւոր ղեկավար, ռուս մեծ ժողովրդի արժանաւոր զաւակ» Մոլոտովը, ինչպէս եւ «խորհրդային կառավարութեան ականաւոր գործիչ, հայ ժողովրդի սիրելի զաւակ» Անաստաս Իվանովիչ Միկոյեանը (միշտ գլխագիր):

Կ'արժէ՞ յիշել մնացեալը,— այն թխածոյ եւ ձուլածոյ սաղմոսերգութիւնները որ կը կրկնուին տարիներէ ի վեր, Խ. Միութեան բոլոր լեզուներով, համոզելու համար թէ երէկ դժոխք էր, այսօր դրախտ, երէկ խաւար էր, այսօր լուսաշող արեւ, երէկ չքաւորութիւնը կը տիրապետէր, այսօր՝ երջանկութիւն եւն.:

— «Ընկեր դեպուտատներ, Հայաստանի այսօրը ոչ մի բանով նման չի մեր մռայլ անցեալին, հայ աշխատաւորն իր անցեալը յիշում է որպէս մի ծանր մղձաւանջ: Տխուր խոհերով է անդրադառնում դէպի այդ անցեալը մեր մեծ բանաստեղծ Յովհ. Թումանեանը, այնտեղ տեսնելով «սեւ սուգի մի հովիտ», «զարկուած ու գրկուած» մի վայր, դատարկ գիւղեր ու գաղթականների շարան...»:

Իսկ այսօր,— ազատութի՛ւն եւ բարօրութիւն: «Միայն խորհրդային իշխանութեան ղաղափարը Հայաստանի համար բերեց խաղաղութեան եւ ազգային վերածննդի հնարաւորութիւն»:

Անշուշտ աւելին կարելի էր ձեռք բերել.

— «Մեր նուաճումներն աւելի մեծ կը լինէին, եթէ մեզ չխանգարէին ժողովրդի թշնամիները՝ փաշիստական - տրոցկիստական—բուխարինեան-բուրժուական-նացիոնալիստական, դաշնակցական հակայեղափոխական բանդաները, որոնք փորձում էին մեր ծաղկող երկիրը դարձնել իմպերիալիստների գաղութ, վերականգնել կապիտալիստական կարգերը մեր երկրում»:

Մի հարցնէք թէ ժողովուրդի նոյն «թշնամիները» չէի՞ն որ հաստատեցին խորհրդային իշխանութիւնը, կազմակերպեցին ու վարեցին Հայաստանը 1921էն մինչեւ 1936, երբ հովերը յանկարծ փոխուեցան, եւ մանգաղը անխնայ հնձեց բոլոր ղեկավարները, ամէն ճակատի վրայ: Երբ,

— «Մեծ առաջնորդ Ստալինի անմիջական ցուցումներով եւ նրա մարտական զինակիցներ ընկերներ Եժովի եւ Միկոյեանի օժանդակութեամբ Հայաստանի բոլշեւիկները ջախջախիչ հարուած հասցրին հակայեղափոխական այդ բանդաներին»:

Արազի իր ճառը կը վերջացնէ նորէն եւ նորէն աղաղակելով.— «Կեցցէ՛ համաժողովրդական դեպուտատ մեծ Ստալինը»: Եւ, ինչպէս կը պատմէ «Խ. Հայաստան», սրահը կը թնդայ խանդավառ ծափերով,— «նորից ու նորից հայերէն, ռուսերէն, ադրբէջաներէն եւայլ լեզուներով լսւում են ողջոյնի ցնծալից բացականչութիւններ ընկեր ՍՏԱԼԻՆԻ պատուին: Երկար ժամանակ չի լռում որոտընդոստ օվացիան»: (13 յուլիս):

Պատկեր մը եւս, գաղափար կազմելու համար «դեպուտատ»ներու քաղաքացիական գիտակցութեան մասին:

Գերագոյն Խորհուրդի յուլիս 13ի նիստին մէջ, կոլտնտեսական Խաչատրեան ողջոյնի խօսք առնելով, կը փառաբանէ իրենց վայելած «ուրախ եւ երջանիկ» կեանքը, եւ կ'աղաղակէ ցնծագին.

— «Ընկեր դեպուտատներ, սրբազան մի իղձ ունիմ ես, որը գիշեր ու ցերեկ ուղեկցում է ինձ: Այդ իղձն է՝ տեսնել մեծ ՍՏԱԼԻՆԻՆ: Եւ ամէն անգամ երբ ես ելնում եմ աշխատանքի, իմ գիտակցութեան ձայնն ասում է,— «Աշխատիր այնպէս, որ արժանանաս այդ վեհ պատուին»: Ես անսահման կը ցանկանայի, եւ դա իմ կեանքի ամենաերջանիկ մոմենտը կը լինէր, այստեղ տեսնել մեր ամենասիրելի մարդուն, մեր առաջին դեպուտատին, մեր հարազատ հայր Ստալինին» (միշտ գլխագիր):

... Ահա՛ այսպէ՛ս կը ծաղկի մեր հայրենիքը, գլուխները կախ — չառեցին արդէն փոշիացած — շողիքը բերնին, խարանդանի մէջ - ... եւ նորէն փա՜ռք եղածին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ ՈՒԺԳՆՕՐԷՆ ԿԸ ԲՈՂՈՔԵՆ

Չեխական կառավարութիւնը յուլիս 27ին հրատարակեց ազգութեանց նոր սահմանադրութիւնը, որուն կը սպասուէր ամիսներէ ի վեր: Սահմանադրութիւնը մշակուած է աջակցութեամբ ամէն տեսակ մասնագէտներու, փոքրամասնութեանց ներկայացուցիչներուն կարծիքներն ալ նկատի առնելով: Նոր խորհրդակցութիւններ պիտի կատարուին այդ ներկայացուցիչներուն հետ, ծրագիրը վերջնապէս խորհրդարանին վաւերացման յանձնելէ առաջ:

Ծրագիրը կը բաղկանայ յառաջաբանէ մը եւ 14 գլուխներէ: Ահաւասիկ հիմնական տրամադրութիւնները —

Բոլոր քաղաքացիները հաւասար են, առանց լեզուի, ցեղի կամ կրօնի տարբերութեան: Ազգութեան հանգամանքը պիտի ճշդուի ենթակային մայրենի լեզուով: Տասնըութ տարեկան եղած առեն, ո եւ է քաղաքացի կրնայ ընդունիլ իր նախընտրած ազգութիւնը, պայմանաւ որ լիովին տեղեակ ըլլայ նոր ազգութեան լեզուին եւ սովորաբար չգործածէ լեզուն այն ազգութեան որմէ բաժնուիլ կ'ուզէ: Բանի ապացուցանման համար պատիժ սահմանուած է մեկ ամիսէն մէկ տարի, ծանրագոյն պարագաներու մէջ՝ հինգ տարի բանտարկութիւն: Պիտի բանտարկուին նաեւ անոնք որ ազգութիւն կը փոխեն կաշառքով: Պատիժներ սահմանուած են նաեւ անոնց որ ոեւէ մէկուն վրայ կը յարձակին իր ազգութեան, լեզուին կամ ցեղին համար: Ազգութեան սկզբունքը պիտի յարգուի դպրոցական կրթութեան մէջ: Դպրոցականները չեն կրնար դասախօսուիլ ծնողքէն տարբեր ազգութեան պատկանող անձերու կողմէ:

Իւրաքանչիւր ազգութիւն հանրային կեանքին պիտի մասնակցի համեմատ իր թիւին: Խորհրդարանի ընտրութիւններն ալ պիտի կատարուին համեմատական սկզբունքով: Նոյն սկզբունքը պիտի կիրարկուի նաեւ պետական պաշտօնեաներու ընտրութեան առթիւ: Պետական նիւթական համապատասխան մասին մը պիտի սահմանուի բոլոր կրօնական, լեզուական եւ ցեղային փոքրամասնութեանց: Այս վերջիններուն մշակութային եւ բարեգործական ... պիտի ... կան հաստատութեանց հետ, պետական վարկեր ստանալու համար: Պետական պայմանագրութեանց մէջ կարելի եղածին չափ նկատի պիտի առնուին իւրաքանչիւր ազգութեան իրաւունքները:

Համաձայն համեմատական սկզբունքին, իւրաքանչիւր փոքրամասնութիւն կրնայ պահանջել այնքան դպրոց որքան թոյլ կուտայ իր թիւը: Իւրաքանչիւր ցեղ կատարելապէս ինքնավար է կրթական-դպրոցական եւ մշակութային գործերու մէջ:

Կանոնագիրը 20 առ հարիւրէն 15 առ հարիւրի կը վերջնէ այն համեմատութիւնը որ անհրաժեշտ էր, որեւէ շրջանի մէջ փոքրամասնութեան մը լեզուն պաշտօնական լեզու հռչակելու համար: Այդպիսի շրջաններու մէջ պաշտօնական գրասենեակներու անունները պիտի նշանակուին երկու լեզուներով: Այս կարգէն ամէն շրջանի մէջ կառավարական պաշտօնատուններու հետ եղած թղթակցութեանց մէջ, իբրեւ կանոն պիտի գործածուի փոքրամասնութեան լեզուն: Բացառութիւն կրնայ ըլլալ միայն այն առեն երբ նպատակայարմար համարուի երկու լեզուներն ալ գործածել: Կրթական խնդիրներու մէջ թղթակցութիւնները պիտի կատարուին այն լեզուով որով կը տրուի կրթութիւնը: Պաշտօնեաներ անուանած առեն, նկատի պիտի առնուի ոչ միայն չեխերէնը, այլեւ հանրապետութեան միւս լեզուներուն ծանօթութիւնը: Փոքրամասնութիւնները կրնան կառավարական իշխանութեանց խնդրագիրներ գրել իրենց մայրենի լեզուով: Դպրոցներու ներքին վարչութեան մէջ, կրթութեան լեզուն պիտի գործածուի (մինչեւ հիմա միայն չեխերէնը կը գործածուէր):

Այսուհետեւ Սահմանադրական Ատեանը, որ կը վճռէ օրէնքներու սահմանադրական հանգամանքը, պարտաւոր է նկատի առնել 50 երեսփոխաններու եւ 25 ծերակուտականներու կողմէ ներկայացուած պահանջ մը: (Մինչեւ հիմա անհրաժեշտ էր երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին բացարձակ մեծամասնութիւնը):

«ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ»

Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ ոչ մէկ երկրի մէջ այսքան լայն իրաւունքներ սահմանուած են փոքրամասնութեանց: Եւ սակայն, կանոնագրին հրատարակութիւնը դժգոհութեան փոթորիկ մը պայթեցուց՝ Գերմանիոյ մէջ, ուր բոլորովին անբաւական կը նկատեն զայն: Մամուլը արդէն իսկ արձակած է աղաղակը,— «բացարձակապէս անընդունելի»: Այս առթիւ գիտել կուտան թէ չեխական կառավարութիւնը արդէն սկսեր է խափանել Անգլիոյ ձեռնարկը (միջնորդութիւն): Եւ ծանր բառեր կը գործածեն,— «նենգ խաղեր», «պլըֆ» եւայլն: Ընդհանուր յոռետեսութիւն կը տիրէ կացութեան մասին: Թերթերը մասնաւորապէս կը շեշտեն աս պարագան թէ բոլորովին անտեսուած է Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններուն ինքնօրինութեան պահանջը:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ լաւ ընդունելութիւն ընելով անգլիացի միջնորդին առաքելութեան, կը ջանան ապացուցանել թէ Գերմանիա կարելին փորձեց կացութիւնը մեղմացնելու համար, բայց այսուհետեւ ամէն պատասխանատուութիւն կ'իյնայ չեխական կառավարութեան վրայ: Թերթ մը կը գրէ այս առթիւ.— «Չեխական կառավարութեան ծրագիրը ներշնչուած է առեւտրութեամբ մը որ կը փակէ խաղաղութեան ճամբան»:

*** Լորտ Րընսիմէն, անգլիացի միջնորդը, Փրակա պիտի երթայ օգոստոս 6ին: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ ուժ կուտայ այս ձեռնարկին:

*** Փիլզէնի զինուորական ատեանը անպարտ արձակեց չեխ ոստիկան մը, որ երկու Գերմանացիներ սպաննած էր մայիս 21ին, գերմանական սահմանագլուխին վրայ: Ամբաստանեալը բացատրեց թէ իրեն յանձնարարուած էր կեցնել եւ ի հարկին զարնել որեւէ անցորդ այդ ճամբուն վրայ: Երկու ուղեւորները անսաստած էին իր ազդարարութեան, եւ ինք ատրճանակը ուղղեց հեծանիւին, բայց դիպուածով սպաննուեցան երկու անցորդները: Այս վճիռն ալ բուռն դայրոյթ պատճառեց Գերմանիոյ մէջ:

*** Զրոյցի մը համաձայն, Հիթլէր այսօր տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններու առաջնորդին՝ Հէնլայնի հետ, Պէրխդեսկատէնի մէջ: Կը կարծուի թէ քաղաքական ճառ մըն ալ պիտի խօսի, այս առթիւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՈՍԿԻ ԿԱՄՈՒՐՋ»ԻՆ ԱՍՊԵՏՆԵՐԸ

Մինչեւ չփլաւ, չխոստովանեցան:

Եւ հիմա իրար կը մատնեն երապաշտակալ: Կամաց - կամաց կը ծակուին կծիկները, ներսէն բանալով 15 տարուան վարագոյրը:

Խօսքը հռչակաւոր Հօկի մասին է:

«Լուծարք»էն շատ առաջ, Երեւան նիւս դարձուցած էր: Նոյնիսկ պատասխան չէր տալ ստիպողական նամակներու եւ հեռագիրներու:

Բայց «սեւը ներս, ճերմակը դուրս», Հօկի ղեկավարները կը շարունակէին սպիտակել բուն իրականութիւնը: Կը շարունակէին շոյել ու շոյել:

Երբ լուծումը յայտարարուեցաւ,— 1937 դեկտ. 8 — անոնք նորէն ճառնածութիւններ փորձեցին, աջ - ձախ ծանուցանելով թէ այսօր - վաղը լուրի կը սպասեն: Մինչեւ անգամ համոզելով թէ լուծումը կը վերաբերի միայն Երեւանի Հօկին եւ կապ չունի իրենց հետ:

Օրերը շաբաթ, շաբաթները ամիս եղան,— ոչ մէկ լուր Երեւանէն: Ոչ իսկ թերթի կտոր մը:

Եւ նախահաշ, եւ գլխիկոր, դիմակաւորները այս անգամ իրենց շապիկն ալ փոխեցին:

Ամերիկայի Հօկը դարձաւ «Ամերիկահայ Յառաջդիմական Միութիւն», իր մէջ լուծելով նաեւ «պետական» կոչուած Կ. Խաչը:

Այստեղ, Ֆրանսայի մէջ, «ոսկի կամուրջը» դարձաւ «Ֆրանկօ - Հայկական Բարեկամութեան Կոմիտէ»:

Հետզհետէ կ'իմանանք միւս դիմակահանդէսութիւններն ալ:

Արդ, այս անպարկեշտութիւնը արդէն իսկ լեզու հանած է նոյնիսկ գործակիցներու, Ամերիկայի մէջ:

Վստահելի գործիչ մը, Սահակ Զբըլեան, որ վերջերս դուրս ձգուած էր Հօկէն, որովհետեւ կը մերժէր ... «դաւաճան» կոչել Հայաստանի մէջ գնդակահարուած վարիչներն ու գրագէտները, հրապարակաւ «զէնգստըր» (աւազակ) կը կոչէ Հօկի վարիչները:

(Զբըլեան այն գործիչն է որ երկու անգամ Երեւան գնաց, իբրեւ օժանդակ Հօկի):

Ահա բնագիրը, կարդացէք եւ դատեցէք.

«ԲԱՑՑ ԱՅՍՕՐ, ԵՐԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԻՆՔՆ Է ԼՈՒԾԵԼ ԱՅԴ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻՆ, ՈՐՈՆՔ ՏԱՐԵԿԱՆ 10.000 ՏՈԼԱՐԻ ԲԻՒՏՃԷ ԷԻՆ ՄՍԽՈՒՄ ԱՌԱՆՑ ԽՈՐՀՐԴ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՄԻ ՕԳՈՒՏ ՏԱԼՈՒ, պէտք չէ թոյլ տալ, որ այդ մարդիկ ուրիշ դիմակի տակ ծածկուած նորից շարունակեն շահագործել մեր ընկերներին եւ հասարակութեան:

«Ամերիկահայ Յառաջդիմական Միութիւնը» ղեկավարւում է նախկին Քէօսայեան քլիկի քաղաքական զէնքերով, նրանք կազմակերպութիւնը առել են իրենց ձեռքը եւ վարում են մի քանի իրենց ծրիօրէն կոմունիստ հռչակող պարոնների միջոցով:

Պաշտ. ժողովները փակ են, եւ ամէն ինչ վճռւում է մի փոքրիկ շրջանակում, «Բանուորի» եւ վաղը էլ «Լրաբեր»ի խմբագրատան:

Վարկաբեկուած եւ չարքեր նօսրացած՝ նրանք թերթը, կազմակերպութեան անունը, ամէն, ամէն ինչը փոխում են ապրելու համար:

Այդ քաղաքական գէնգստըրները յառաջդիմական չեն կարող լինել, որովհետեւ նրանք 18 տարի է, ինչ շառլատանութիւն են անում: Կազմակերպութեան եւեւը գրել են կուսակցական կազմակերպութիւնը եւ մասսան շահագործում են»: (Մշակ, 12 յուլիս):

Ինչ որ «Նիւ Եորքի քլիկ» կը կոչուի, Հօկի կեդր. վարչութիւնն է, իսկ եւ. Քէօսէեանը՝ հանգուցեալ «Բանուոր»ի խմբագիրը, որ երկու տարի առաջ, Երեւանէն վերադարձին, ճառ մը խօսելով Փարիզի մէջ, կը պատմէր թէ Արասի խանձեան հիւծախտ էր եւ շարունակ ջուր կը խմէր, իր աչքին առջեւ...

Անշուշտ Ֆրանսայի Զբըլեանները ալ իրենց պատկերազարդ պատմութիւնները գիտեն, բացախա՛ռ մանրամասնութիւններով:

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Շէյխ Հաճիի Երիտ. Միութեան վարչութենէն (Մարսէյլ)	90
Մարտ 20ի գումարը (փակուած)	6636
Ընդհ. գումար	6726

ՍԱՆՋԱՔԻ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

«Նիւ Եօրք Թայմզ»ի Լոնտոնի թղթակիցը, որ առաջին անգամ հաղորդեց ֆրանքօ-թուրք զինուորական գաղտնի համաձայնութեան լուրը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ իր վերջին նամակով.—

Աթաթիւրք, տարիներու ջանքերով յաջողեցաւ ստիպել Ֆրանսան որ ճանչնայ Հաթայի մասնաւոր իրաւական վիճակը, բայց վերջնական որոշումը ցեղերու համեմատական ներկայացուցչութեան մասին, ձգուեցաւ միջազգային յանձնախումբի մը:

Առիկա հարուած մըն էր թրքական քաղաքականութեան, որովհետեւ Յուլիս 15ին կատարուելիք պարկեշտ ընտրութիւն մը ցոյց պիտի տար թէ բնակչութիւնը իրապէս արաբական է եւ հետեւաբար պիտի պարտուէր Հաթայը Սուրիայէն անջատելու թրքական պահանջը: Ուստի Աթաթիւրք զինուոր համախմբեց սահմանագլուխին վրայ եւ իր գործակալները Ալեքսանտրէթի մէջ սարսափի մատնեցին Ազգերու Դաշնակցութեան յանձնախումբը: Այս վերջինը ծրու. տեղեկացուց թէ անկարելի է իրեն համար շարունակել իր գործը եւ թէ վերջնականապէս պիտի մեկնի:

Իրերու այս կացութիւնը մտահոգութեամբ կը դիտուի Լոնտոնի մէջ, որովհետեւ, նախ, այդ կերպով Թուրքիոյ իշխանութիւնը կը հաստատուի Սուրիոյ մասերի վրան վրայ: Արաբ պետութիւնները միութիւն չունին, են չոր Թուրքիան կը դարձնէ տհարկու դրացի մը եւ Ալեքսանտրէթի մէջ թրքական զօրաշունչին ներկայութիւնը զգալի պիտի ըլլայ Դամասկոսի, Պաղտատի եւ նոյնիսկ Երուսաղէմի եւ Մէքքէի մէջ:

Երկրորդ, ամբողջ արաբ աշխարհին աչքին ազդեցիկ հարուած մը պիտի կրէ Ֆրանսայի եւ նոյնիսկ Բրիտանիոյ ազդեցութիւնը: Նոյնիսկ Եգիպտոսի կացութիւնը կրնայ ազդուիլ այս նոր փոփոխութենէն:

Երրորդ, Թուրքիան մեծ շահ մը ձեռք բերաւ, առանց համապատասխան հատուցում ընելու Ֆրանսայի: Նոյնիսկ Աթաթիւրքէն չկրցուեցաւ որոշ յանձնառութիւն մը, եթէ եւրոպական բարդութիւններ երեւան գան: Հետ այնպէս կը զգան թէ Թուրքերը հակայ չանթաժ մը գլուխ հանելէ ետք, հանդարտ պիտի չկենան եւ յուսով աւելին պիտի պահանջեն:

Չորրորդ Ֆրանսա ուղղակի մեղսակից եղաւ կացութեան մը ստեղծումին մէջ, ուր Ազգերու Դաշնակցութեան յանձնախումբը կը հեռանայ անփառունակ կերպով, առանց իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու: Մամուլի քարո-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ողբերգական վախճանէն յետոյ, արտասահմանի հայ մամուլի որոշ օրգաններու մէջ կրկին սկսած է արծարծուիլ Մայր Աթոռը արտասահման փոխադրելու խնդիրը։

Ոմանց կողմէ կը պաշտպանուի այն տեսակէտը, թէ քաղաքական ներկայ պայմաններու մէջ Հայ Եկեղեցիի համար լաւագոյնը պիտի ըլլայ ունենալ իր գերագոյն հոգեւոր իշխանութիւնը արտասահմանի մէջ թէկուզ այն պատճառով, որ խորհրդային խեղդող ռեժիմին տակ էջմիածնի Մայր Աթոռը բացարձակապէս անկարող է իր պաշտօնը կատարել Խորհրդային սահմաններու մէջ տակաւին մնացած քանի մը խեղճուկ եկեղեցական համայնքներու վերաբերմամբ եւ իր գոյութիւնը վերջին տարիներուն պահած է միմիայն արտասահմանի մեր գաղութներուն վրայ հակողութիւն ընելու համար։ Սակայն, ինչպէս դառն փորձը ցոյց տուաւ, այդ պաշտօնն ալ ան չի կրնար կատարել ազատ ու անկաշկանդ կերպով, այլ հարկադրուած է փաստօրէն ընել այն միայն, ինչ որ հաճելի է խորհրդային կառավարութեան կամ ինչ որ կը հրամայէ խորհրդային գաղտնի ոստիկանութիւնը։

Մենք միանգամայն սխալ եւ վնասակար կը նկատենք այժմ նոյնիսկ հարց յարուցանել Մայր Աթոռի փոխադրութեան մասին՝ էջմիածնէն ո եւ է ուրիշ տեղ արտասահմանի մէջ։ Եւ այդ՝ մի քանի պատճառներով։

Նախ եւ առաջ՝ հայ հանրային կարծիքը բոլորովին պատրաստ չէ նման փոխադրութեան մը համար։ Արտասահմանի մէջ չկայ եւ հազիւ թէ ըլլայ ո եւ է ներդաշնակութիւն այս խնդրի վերաբերմամբ։ Նման ծրագրի մը իրագործման ո եւ է լուրջ փորձ նոր վէճերու եւ երկպառակութեանց առիթ պիտի տայ այնպիսի ժամանակ մը, երբ հայութիւնը կենսապէս շահագրգռուած է միաբան եւ համերաշխ ըլլալու։ Թերեւս այս ուղղութեամբ կարելի ու պէտք ըլլար փորձ մը ընել, եթէ յոյս ըլլար թէ արտասահմանի մէջ Մայր Աթոռի ժամանակաւոր փոխադրութեան մասին կարելի է ազգային ներդաշնակութիւն ու միաբանութիւն առնել։

Երկրորդ՝ եթէ պահ մը ենթադրենք նոյնիսկ, որ արտասահմանի հայութիւնը հրաշալի միաբանութեամբ մը պիտի որոշէ Մայր Աթոռը էջմիածնէն արտասահման փոխադրել ժամանակաւորապէս, ո եւ է երաշխիք չկայ, որ խորհրդային կառավարութիւնը իրեն գործիք եղող երկրորդ «Մայր Աթոռ» մը պիտի չուզէ պահել էջմիածնի մէջ՝ շարունակելու համար իր ենթրիգներն ու չահատակութիւնները մեր գաղութներու մէջ։ Աւելորդ է ըսել թէ, երկու Մայր Աթոռներու գոյութիւնը ոչ միայն եկեղեցական, այլեւ ազգային տեսակէտով բաղձալի չէ։

Երրորդ՝ էջմիածինը Հայաստանի մէջ ըլլալով՝ հայութեան մտքին մէջ իր նոյնանալ կենդանի Հայաստանի հետ եւ, ինչպէս դարերու ընթացքին, այնպէս ալ այժմ կը խորհրդանշէ հայկական միութիւնը ոչ միայն եկեղեցական, այլեւ ազգային տեսակէտով։ Եթէ էջմիածնի մէջ կաթողիկոս ալ չըլլայ, դարձեալ ան կը մնայ ու պիտի մնայ հայութեան համար ձգողական ազգային հոգեւոր կեդրոն մը։ Փոխադրելով Մայր Աթոռը ուրիշ տեղ՝ մենք միայն երկուութիւն պիտի ստեղծած ըլլանք հայութեան մտքին մէջ, պիտի շեղած ըլլանք անոր ուշադրութիւնը Հայաստան-էջմիածնէն եւ պիտի նպաստած ըլլանք մեր գաղութներու ալ աւելի ուծացման եւ կեդրոնախոյս ոյժերու անարգելի զօրացման։

Ահա թէ ինչու շատ աւելի լաւ է հանդուրժել ներկայ անկերպարան վիճակի գոյութեան, քան փորձ ընել արտասահմանի մէջ Մայր Աթոռ մը ստեղծելու։

Պէտք չէ մոռնալ, որ ներկայիս էջմիածնի հոգեւոր, դաւանական կամ բարոյական գերագոյն հեղինակութիւնը ժխտող ո եւ է հոսանք չկայ հայութեան մէջ։ Եթէ վէճ մը կայ, այդ ալ միայն էջմիածնի վարչական իրաւունքներու եւ քաղաքական հակումներու շուրջն է, — բան մը, որ ոչ հոգեւոր, ոչ բարոյական եւ ոչ ալ դաւանական բնոյթ ունի։

Միջեւալ խնդրի նպատակայարմար լուծումը դժուար պիտի չըլլար գտնել, եթէ մեր բոլոր գաղութները ընդունէին այն տեսակէտը, որուն վրայ կանգնեցաւ ամերիկահայ մեծամասնութեան Երեսփոխանական Ժողովը, այն է՝ վարչական եւ քաղաքական տեսակէտով ըլլալ ինքնավար եւ ճանչնալ էջմիածնի գերագոյն հեղինակութիւնը միայն հոգեւոր, դաւանական կամ բարոյական հարցերու մէջ։

Այդ պարագային խորհրդային կառավարութիւնը պիտի զրկուէր հնարաւորութենէ էջմիածնի գերագոյն հեղինակութիւնը ի գործ դնելու՝ արտասահմանի հայ եկեղեցիներն ալ քայքայելու համար։

Ակներեւ է, որ շատ աւելի դիւրին է նման պզտիկ փոփոխութիւն մը մտցնել արտասահմանի մեր թեմերու սահմանադրութեանց մէջ, քան փոխադրել Մայր Աթոռը արտասահման, ինչ որ բացի վերը յիշուած անպատեհութիւններէ կապուած է նաեւ բազմաթիւ շօշափելի նիւթական ծախսերու հետ։

Իսկ եթէ պատահի, որ խորհրդային կառավարութիւնը, հետեւելով իր հիմնական հակակրօն ու եկեղեցատեաց քաղաքականութեան, որոշէ այլեւս թոյլ չտալ նոր կաթողիկոսի մը ընտրութիւնը էջմիածնի մէջ, այդ պարագային անգամ մենք ոչ մէկ ստիպողական պէտք կը տեսնենք Մայր Աթոռի արտասահման փոխադրութեան խնդիր յարուցանելու։ Մեր խորին համոզմամբ՝ աւելի լաւ է ժամանակի մը համար հաշտուիլ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս չունենալու հետ, քան փորձ ընել արտասահմանի մէջ Մայր Աթոռ ստեղծելու, ինչ որ աւելորդ ու ջլատիչ նոր վէճերու եւ պայքարներու դուռ պիտի բանայ անկասկած։

Փոխանակ միտք եւ եռանդ սպառելու Մայր Աթոռի փոխադրութեան աւելորդ, անօգուտ ու վնասակար հարցին վրայ, արտասահմանի հայութիւնը շատ աւելի արդիւնաւոր եւ Հայ Եկեղեցիին ու ազգին համար անհամեմատ աւելի օգտակար գործ մը բրած պիտի ըլլայ, եթէ օր առաջ վերջ տայ իր ներքին պառակտման վիճակին եւ համերաշխ գործակցութեան հաստատուն գետին մը ստեղծէ՝ լուծելու համար մեր գաղութները կենսապէս շահագրգռող ամէնէն անյետաձգելի եւ առաջնահերթ խնդիրները, Հայ Եկեղեցիէն սկսած մինչեւ հայ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան գործը, Ալեքսանդրէթի Սանճաքի հայութեան սպառնացող վտանգէն սկսեալ մինչեւ ընդհանուր նոր պատերազմի հետ կապուած ճակատագրական հարցերը։

(Խմբագրական՝ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ (ՄԱՏԵԱՆ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐՈՒ)

«Մագաղաթներուն մէջ» Ահարոն ամփոփած է քերթուածներ իր կեանքի զանազան շրջաններէն, կամ որ կուգան իր երիտասարդ օրերէն. (Նիկիա. Լիբիա տպ., 1915)։

Այսուհանդերձ ամբողջ գործը կը մատնէ հասուն, գրեթէ իր լրումին հասած մարդը եւ քերթողը։ Ոչ մէկ էջի վրայ հետքը չկայ տատամսումներու, կամ անճարակ խարխափումներու։ Ահարոն իր առաջին փորձերէն մինչեւ վերջնագոյն արտադրութիւնները ապացոյցը կուտայ որքան խոր զգաց, մշակուած հոգիի մը, նոյնքան նրբաւարտ, ճարտար ու վարժ թեքնիքի մը. իր արուեստը իրբեւ ոճ, ասացուածք, կշռոյթ կամ յանգերգութիւն, երբեք չի սայթաքիր, չի սխալանար ու միշտ կը ձգտի լաւագոյնին, կատարեալին։ Անիկա տէր է արտայայտութեան բոլոր միջոցներուն, զոր հայ դպրատ լեզուն կը տրամադրէ իրբեւ բառ, իրբեւ խմաստի երանգներ, հնչիւնի եւ նուագի ճոխութիւն, մէկ խօսքով բարբառի ամենաութիւն միացած՝ նրբութեան հետ։ Ահարոն չի դրժեր Մխիթարեան խմորը, որ հասունցած է ոսկեդարու դաշտին մէջ։

Կրակդ ափիս մէջ, Սիբիլլա՛
արշաւեմ
Ծիրկաթինեայ կալորայքէն
համկաթուռ
Խորհուրդներուն երդնեել շնմն
արփավէմ։

Թէեւ մեր ոսկեդարեան մատենագրութեան ասինքէն գինցած, Ահարոնի լեզուն արդիական է սակայն. ճոխութիւնը չէ խանգարած իր ճկունութիւնը, ու ոճի հանդերձանքը չէ խեղդած բնաւ քերթուածներու մերկ խմորը,— հոլանի, գեղակազմ կիներու նման։

Ահարոնի քերթողութիւնը իր ոգիով մէկ ցոլացումն է ԺԹ. դարու վերջաւորութեան գաղափարական բանաստեղծական յարթումին։ Մոռցուած չէ անշուշտ խորհրդապաշտական այն ալիքը, որ Ֆրանսական գրականութեան միջոցաւ տարածուեցաւ, ողողեց բովայուն, նոյն իսկ երաշտ հողերը։ Այս դարու առաջին տասնամեակի մեր բոլոր բանաստեղծները Վարուժանէն մինչեւ Մեծարենց, Սիամանթոյէն մինչեւ Բաշալեան, Թէքէեանէն մինչեւ Ահարոն, աւելի կամ նուազ, իրենց արմատները թաղուած ունին խորհրդապաշտ դպրոցի այդ բեղուն ու աւշառատ ենթահողին խորը։

Ահարոն ուրեմն, իր առաջին մկրտութիւնը առած է գրական եռանդուն եւ հաւատաւոր շրջանի մը աւազանին մէջ, որպիսին եղաւ մեր քանիերորդ դարու առաջին տասնամեակը։ Արուեստի, գրականութեան վարկը ներկայ օրերէն շատ աւելի բարձր էր. բանաստեղծութիւնը կը բխէր հոգիներուն ակունքներէն նշխարք մը։ Գրական-գաղափարական աշխուժութիւն, մանաւանդ Ֆրանսայէն Եւրոպայէն որոշ հոսանքի մը հետեւանքը ինկած էր մեր գրողներու վրայ։

Ահարոն հազուադէպ վերապրող ներկայացուցիչներէն մէկն է այդ օրերու գաղափարապաշտ սերունդին. կարելի՞ է չյիշել «Ազատամարտը», որ լրագրութիւնը բարձրացուց գրականութեան մակարդակին։ Ահարոն մեզի մատուցել կուտայ այդ օրերու արուեստագէտ, գեղապաշտ ու մաքրակրօն մտայնութիւնը, որ ցեղային մտահոգութեամբ արտայայտուեցաւ «Ազդակ»ի, շաբաթաթերթ «Ազատամարտ»ի, «Շանթ»ի, «Մեհեան»ի եւ «Նաւասարդ»ի մէջ։

Այդ օրերու մեր բանաստեղծներու նման Ահարոն եւս շատ կը պարտի խորհրդապաշտութեան, symbolismeի։ «Մագաղաթներ»ը չքնաղ ոգեկոչումներ են գինով տեսլահարի մը, որուն համար իրականութիւնը կը տրոփէ խորհուրդներով եւ արտաքին երեւոյթները խորհրդանշաններն են թաքուն, բարդ ու միսթիք կեանքի մը։

Ահարոնի քերթուածները ամէն մէկ էջի, կարելի է ըսել ամէն մէկ տունի մէջ, կը պայթին տարօրէն, ոգեկոչական պատկերներով. կարծես կ'ապրի անիկա հէքեաթի պղնձէ քաղաքին մէջ ու իր երազները կը ծլարձակին մղձաւանջային ծաղիկներով, գուսանցական բանդագուշանքներով։

Փուշերուն մէջ մարող տրտմում
վերջալոյս,
— Որ շուքս, յանկարծ, կ'ըզէ՛ նոյն
ամենայն, —
Պրակին անհուն բռնակաթ մը
կանանչ,
Մութի, լոյսի փարումն եմ
մենք տեղայինք։

Եւ կամ,
Իմ տեսիլքիս փայլատակող կողերէն՝
Անհուն մարգերն ինծ նոր ջահեր
կը բերեն.
Ու կը կիսեմ, ձմերուկի պէս
բոցեղ,
Նոր աշխարհի արեւն, ափիս, երբ
հեղ։

Այս մէջբերումները կ'ընեմ բառախաղ ընթերցողին կը մնայ խաչափոփ գրքին արահետներուն վրայ, ուր երկու հարիւր յիսունի չափ քերթուածներ դիւթական ծառերու նման կը կանգնին քով քովի ու կը կազմեն ինչպէս կոյս ու վայրենացեղ անտառ՝ հասարակածային տենդերով։

Այսուհանդերձ Ահարոնի քերթուածները, այնքան ճոխ՝ խորհրդաւոր պատկերներով, անհասկնալի, փակ, դժուար բանաստեղծութիւն մը չեն կազմեր. առեղծուածներ չեն ըներ. ընդհակառակն երբեմն անոնք նոյնքան ջինջ են որքան պատանեկան յիշատակներու քանդակները, նոյնքան թափանցիկ, որքան դասական նուագ մը.

Եւ երազներս աղուոր կիներ
բիւրաթիւր,
Կը մերկանան գետի մ'ափունքը
դրժխմ,
Ու ջահաբարձ ձեռքերով
բոյր կը ծըխեմ,
Առնց փրփուրն կրդգիներուն
մրթափիւ։
Սնեխալս ամբողջ Արարիտաան
հատուած,
Եւ ակնապիշ գուշակ-տէրվիշ
անխռով,
Ձեմ դիմանար, եւ գետնամած
ծունկերով՝

Մերկութեան դէմ լացող ակն իմ
գիշերուան։
. . . .
Այլ, ես կ'ուզեմ որ տեսիլքէս երփ-
ներփնամ,
Դու'ն վերջին կինն իմ կիներուս
դրրուժան,
Հոգեվարքիս դէմ՝ անվախնան
խրրախնամ,
Ո՛, մերկանաս դանդաղօրէն,
յաւխոհան։

Այս պատահական նմոյշները գաղափար մը կուտան խանդամայնայն երաժշտական ստեղծագործութեան մասին, որ ուրիշ, ոչ նուազ ուշագրաւ մէկ յատկանիշը կը կազմէ Ահարոնի տողերուն ու տաղերուն։

×

Ահարոնի քերթողական սեռը ուրեմն պարզ, միամիտ, ժուժկալ քնարերգութիւն չէ, այն որ քնքոյշ հէնքը, գողտրիկ հեւքը կը կազմէ անմրման Վէրլէնի, Հայնէի երգերուն։ Ոչ։ Ահարոնի քերթուածները կը մատնեն հոգեկան աւելի բարդ, աւելի թնճկուած, աւելի խռովահար տրամադրութիւն մը։

Աւելի ճշգրիտ ըլլալու համար, ըսեմ, որ իր մօտ, ինչպէս սահմանական բազմաթիւ բանաստեղծներու մօտ ոչ մէկ զգացում, ոչ մէկ մտածում իր իսկութեան, իր պարզութեան մէջ չիմնար, այլ անմիջապէս կը միախառնուի, կը հիւսուի զգացական, մտային տարբեր տարրերու հետ։ Ուրիշ խօսքով, իր մօտ ալ հոգեկան դաւանները իրերահաղորդ են եւ իրերաթափանց յուզում եւ երեւակայութիւն, կիրք եւ հաւատք, բնազդ եւ դատողութիւն խճճուած են իրարու հետ եւ կը կազմեն Գորդեան հանգոյց մը. շատ շատերու կարգին, Ահարոնի հոգին եւս անել բաւիղ մըն է ուր ամենադոյզն հոծ մը արձագանգներու համերգ մը կ'արթնցնէ, եւ պզտիկ նշոյլ մը սատուերներու, ցոլացումներու հսկայ ծամածռութիւններ կը ցանցնէ որմերուն վրայ։

Այդ է պատճառը որ իր մօտ ալ սեւէ պարզ յուզում անմիջապէս կը փոխակերպուի հոգեկան տռամի. ու ո եւ է պատկեր, — յուշերու, մտորումներու օղակներ կը ցանցնէ իր շուրջը։ Այլեւս կը սկսի զուգորդութիւն մը տեսիլքներու, — յաճախ անյարակից տեղատարափի նման, — որ իրարու կը խառնէ բանաստեղծի երեւնի ապրումները ներկայ երազներուն հետ։

Հոգեկան այդ թատրոնին մէջ, ո՞ւր կը վերջանայ իրականը, ո՞ւր կը սկսի անդրիրականը, — կարելի չէ որոշել. ուրուականներ կ'արթննան. կեանքի եւ մահուան, ներկայի եւ անցեալի, լոյսի եւ աշխարհի սահմանները կը չքփոխթուին։ Երբեմն միակ ճամբայ մը կը յանդի բազում հեռանկարներու, երբեմն բազմաթիւ ուղիներ կը յանգին միակ հանգրուանի մը։

Ահարոն ալ ունի յափշտակութեան այդ պահերը. այն ատեն կ'ապրի գերաշխարհիկ մարդի մը մէջ, մարդերէ հեռու, ինքնիրմէ բարձր, աստուածներու, դեւերու հետ։

Ու ան կ'իմանայ
Անծանօթ ձայնը.
Աստղերկրեայ ղօղանջը։
Ու ան կը նշմարէ
Մեղքի թափօրը.
Դժոխքի աղջիկներ.
Գանկերու խնջոյքը
Նեկտարամարներ
Միտքրուն տրտմաթափը
Մարդիկ ծաղկազարդ դաշոյններով.
Սուրբ նայնոյանքներով.
Խորհրդաւոր փերեզմանը՝ որ կը ծաղկի.

Ու ան կը տեսնէ բանաստեղծը, որ
նրակներու շրթունքին վրայ կը
բաբբառի,
Կիներուն մէջ պարտէզներ կը
յարուցանէ
Կրօնքներուն համար ջահ կը կախէ
երկնքէն
Կը վերատեղծէ աշխարհը։

Եւ այնուհետեւ կ'աղաղակէ.

Ա՛ռ, Տէ՛ր, աւազակին սիրտը եւ
ըմպէ՛.
Առ, Տէր, մուրացիկին ձուրձերը ու
չմսիր.
Ա՛ռ, Տէր, բանաստեղծի երազը որ
տեսնես վերջիդ...
Ա՛ռ, Տէր, թափառականի սանտալ.
Ներս որ չարիքին ոտքերդ.

Ասոնք, վերնագիրները քանի մը քերթուածներու, հարեւանցի գաղափար մը կուտան միայն «Մագաղաթներու» այլաբանութեանց մասին.

Հոգեկան այդ վիճակին մէջ, ամէն զգացում եղերական ճակատագրական բնոյթ մը կ'առնէ. սէրը՝ տարփանքի անձ մը չէ միայն, այլ կին-երազ անյաղ ծարաւախռը. իր սիրուհին գիւղին մէջ, երբեմն, իրմէ առաջ ապրած ու մեռած Զիւմպիւլն է, կամ մոռցածին Սիբիլլան, կամ իր մօտ բազած ու չգտած հարսը, եւ կամ ամէն կնոջ մէջ ներկայ, ամէն կնոջ մէջ բացակայ Մարիամը, կամ Մագդաղինէն, որոնք կեանքի կարօտախտը կուտան ու նաեւ մահուան հայրենաբաղձութիւնը։

Սիրէ՛, այնպէս որ չկըրնամ ես սպրիլ.
Եր ըռղաոց գայ կնանքն լինի.
տառիգավ.
Սիրէ՛, այնպէս որ չկրրնամ ես մեռնիլ,
Երբ կանչէ գիս ծեր կոչնատէրն իր
փողով։
Այլ, ջուրն ակին՝ ինչպէս շուքին մէ
բուփին
Այնպէս սպրիմ, կուրծքիս տակ երգ
ու սարսուռ.
Եւ թերթ առ թերթ, վարդերն ինչպէս
կը թափին,
Այնպէս մեռնիմ, անդորր, ինքնին ու
տրխուր

Փ. ՍԱՆԱՍԱ

ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻԱՅԻ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Յուկոսլավիոյ մահմետականներու օրկանը՝ Փրավտա կը գրէ. —

Վերջերս զրոյցներ շրջան կ'ընեն թէ Յուկոսլավիոյ մահմետականները պիտի գաղթեն Թուրքիա։ Կրնանք բացարձակ վստահութեամբ յայտարարել թէ այդ լուրերը ճշմարտութեան հետ ո եւ է կապ չունին։ Յուկոսլավիոյ մահմետականներու Թուրքիա գաղթելու մասին խօսք չի կրնար ըլլալ. որովհետեւ մենք, մահմետականներս բոլոր օրէնքներով այս պետութեան իրաւահաւասար քաղաքացիներն ենք։ Ատեն մը բոլոր մահմետականներու աչքերը ուղղուած էին դէպի Թուրքիա, բայց ոչ այսօր։ Ատիկա այն ատեն էր, երբ Թուրք պետութեան գլուխը՝ գլուխն էր ամբողջ իսլամական աշխարհին։ Մինչդեռ այսօր այդպէս չէ։ Թուրքիան այլեւս տեսական կրօնական պետութիւնը չէ։ Թուրքիան հիմա խալիֆայի պետութիւն չէ, որ կը մտահոգուէր աշխարհի բոլոր մահմետականներու մասին։ Յուկոսլավիոյ մահմետականները պաշտօնական եւ պետական ծագում ունին իսկ իսկական Թուրքերը շատ քիչ մնացած են, որովհետեւ անոնք ներգաղթած են»։

ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (118)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans: J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Մտածեր էր իր բազմանդամ ու զուարթ ընտանիքին մասին։ Իր խստաբարոյ հօրաքոյրները, պահանջկոտ հօրեղբայրները — որոնք զինուորականներ էին — ու մօրեղբայր մեծ մայրիկը թշնամական ընթացք մը պիտի բռնէին Թանիայի հանդէպ։ Կրնային հաւատալ կամ ոչ անոր ազնուական ծագումին։ Իրողութիւն մը կայ ու կը մնայ, պիտի ըսէին անոնք — աղջիկ մըն է զոր ձեռք անցուցեր ես Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, անծանօթ վայր մը։ Եթէ Թանիան դժբախտ ու սովորական աղջիկ մը եղած ըլլար, Միրեւս աւելի շուտով իրագործէր ամուսնութեան ծրագիրը։ Եւ սակայն անիկա շատ գեղեցիկ աղջիկ մըն էր, շատ աւելի գեղեցիկ, ոճիչ իր ազգականները հաւատային նաեւ անոր ազնուականութեան։ Այդ էր ամբողջ ողբերգութիւնը։

Պահ մը հրաժարեր էր ամուսնութեան գաղափարէն, բայց դարձեալ անոր մասին մտածեր էր, երբ միտքին կը ճաչէին։ Այդ ծրագիրը չարչրկեր էր զինքը պտոյտի ընթացքին, իսկ անուշին հոյակերպութիւնը լուսնկափայլ գիշերուան մէջ, ամբողջ կերպով գրաւեր էր զայն իր մտքին մէջ։

Ասպարէզ պիտի կարդար իր ընտանիքին անդամներուն ու Թանիան Անգլիա պիտի տանէր հետացնելու համար զայն օրապահիկի կարօտ, կէս-անբարոյական կեանքէն զոր ճակատագիրը բաժին հանած էր իրեն։ Մայրիկը պիտի հասկնար զինքը, կրնար անոր ազնուութիւնը, բարի, հեզահամբոյր ու չեղանի կին մըն էր։ Եթէ հայրիկը հակառակ էր, տրկուած էր վերջի վերջոյ տեղի տալ իրեն, իսկ ընտանիքին միւս անդամները կրնային գետնին տակը անցնիլ։ Թանիան այնքան կենսուրախ, քաղցրաբարոյ ու գեղեցիկ աղջիկ մըն էր որ յաւիտեան անոր հետ ըլլալու երջանկութիւնը բաւական է, որ կարենար դիմադրել այն բոլոր խոչընդոտներուն որ իր առջեւ պիտի ցցէին։ Երբ նախորդ օրը արեւածագի առաջին շողերուն տակ իրարմէ կը բաժնուէին փողոցին անկիւնը, Փիթըր համոզուած էր որ իր կեանքին մէջ երբեք պիտի չհանդիպէր աւելի հրաշալի ու ցանկալիօրէն աղջկան մը։

Ամուսնութեան մասին որ եւ է բան բոլոր չէր Թանիային, որովհետեւ վերջնական որոշումը տուած էր իրենց բաժանումէն վերջ։ Պանդոկ վերադառնալով շիտակ անկողին նետուեր էր։ Երեք ժամ քնացեր էր ու սարսափելի երազ մը տանջեր էր զինքը։

Ուրուականներու նմանող մարդիկ շարքով կեցած էին մահճակալին ծայրը ու իրեն կը նայէին՝ անտանելի արհամարհանք մը իրենց դէմքերուն վրայ։ Անմիջապէս հասկցաւ թէ անոնք իր մօտաւոր ազգականներն էին։ Ամէնէն առաջ խօսեցաւ սեղմիրանին մէջ բանտարկուած հօրաքոյրը, որուն խօսքը արտայայտութիւնը կը մատնէր իր զգացած զզուանքը։ Բարակ ձայն մը ունէր ան, բայց անբռնազբօսիկ խօսակցութիւն մը զոր Փիթըր յստակօրէն լսեց։

— Երեւակայեցէք որ գացեր ու այսպէս ծուղակը ինկեր է ...

— Եւ ռուս աղջիկ մըն է եղեր, կրեեն, պատասխանեց ուրիշ մը, ցաւալի բան ...

Ցետոյ յաղթանդամ հօրեղբայր մըն էր որ մէջ նետուեցաւ։ Մեղմ փափուք մը հասաւ Փիթըրի ականջին.

— Ձորճ, չե՞ս կրնար այս պտնիկը գտնել ու կաշառել ... ամէնէն շատը հինգ հարիւր կամ հազար ոսկիի պիտի նստի քեզի, բայց կ'արժէ ...

Պատասխանը տուաւ հայրիկը, բարձրահասակ զօրավարը որ մռայլ ու խոժոռ արտայայտութիւն մը ունէր.

— Աղջիկը կաշառե՞լ ... ըսել կ'ուզես Փիթըրը աղջիկէն բաժնել ... ես հիմա պիտի նայիմ որ ան մայրիկէն չիլին մըն ալ չառնէ ... յիմար արարած ...

— Երջանկութիւն չի խոստանար այն ամուսնութիւնը որուն հիմը տարփանքն է, յայտարարեց ուրիշ հօրեղբայր մը որ եպիսկոպոս էր։

— Ցոնքերն ալ կը փնտռէ եղեր, փափսաց հօրաքոյր մը։

— Բայց աղուոր կ'ըլլան այդ օտարականները, դիտել տուաւ հօրաքրոջը ամուսինը, լաւ կը յիշեմ, 1904ին երբ Վիեննա կը գտնուէի, բարեկամներէս մէկը գիշեր մը կապելայ մը տարաւ զիս ու ներկայացուց ...

— Հերբըրթ, սաստեց տիկինը թեթեւ դէմքով մը, երբ այդ տեսակ կասկածելի յիշատակներ ունիս, կրնաս զանոնք պատմել քու Ակումբիդ անդամներուն ...

— Կապելայ ըսինք միտքս ինկաւ, ընդմիջեց Փիթըրին Մաքս հօրեղբայրը, որ ընտանիքին աչքին փուշն էր, անցեալ տարի մեր զբօսաշրջուին Պոլիս հանդիպեցանք ... այնտեղ կռան-Փէս կապելան գացինք ... օթեակը աղջիկ մը նստած էր ... անունը միտքս չէ, բայց «վարձուած աղջիկներէն» էր, այսինքն անոնցմէ որ հինգ ոսկիի թղթադրամի մը համար ամէն ինչ կ'ընեն ... այս աղջիկն ալ ճիշդ անոր կը նմանի ...

— Թանիա Վօրօնցով, պոռացին բոլորը մէկ բերան։

— Աստուած իմ, ի՛նչ կ'ըսէք, բացագանչեց Մաքս հօրեղբայրը իրարանցումի մատնուած, այո, Թանիա էր անունը ... երկինքը վկայ կը բերեմ, իրաւ. բոլոր կ'ըսեմ, աղջիկ միեւնոյն աղջիկն է ... ինծի նայեցէք չենք կրնար թոյլ տալ որ այս աղջիկը մեր բոց մը առնէ ...

— Հինգ հարիւր ոսկիի պիտի նստի ...
— Նախատինք է ամէնուս ...
— Փենին մըն ալ պիտի չտամ ...
— Կաս-կարմիր եղունգներ, տեսէք ...

Տափանք ...
Կաշառք ...
Բոզ ...
— Տափանք ...
Բոզ ...

Սարսափելի համերգ մը բարակ ձայներու որոնք կարծես հեռուներէն կու գային՝ սպառնական ու զառանցող, եւ ուրուականներու շարքը կ'օրօրուէր հոն, առաջ ինչպէս սեւ զեփիւռին դիմաց։

Ցետոյ մեծ մայրիկն էր որ ինքնագլուխ հանգուն հարուածը, երբ կը յայտարարէր սուր ճիչով մը.

— Շատ կը ցաւիմ, բայց հարսնիքին ներկայ պիտի չըլլամ ...

(Շար.)

«ՉԵՆՔ ԿՐՆԱՐ ՀԱՆԴՈՒՐԺԵԼ ՀՐԵԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԸ»

Ճիւմհուրիէթ կը գրէ այս խորագրին տակ (22 յուլիս) ...

Չականերնայ չենք, միայն թէ, չենք կրնար բոլորովին ալ անտես առնել ազգային կամ ցեղային խտրութիւն մը յառաջ բերել :

Մեր Նախորդ օրուան խմբագրականին մէջ — ինքնասիրտ պոյքոթի դէպքին մը ներշնչուելով — Հրեայ հայրենակիցներուն ընկերային կազմի մէջ ունեցած տարօրինակ կացութիւնը կը վերլուծէինք: Դէպքը սա էր — Տէրը դերմանահպատակ պանդոկի մը վրայ դերման դրօշ պարզուելուն համար, նախապէս այս հաստատութեան տէրն ալ եղած յաճախորդները Հրեաները անմիջապէս իրենց ձեռքերն ու ոտքերը քաշած են այս տեղէն ...

Սա հարցումը կ'ընէինք.— Ցիչեալ Հրեաները Թրքահպատակ են եւ քանի որ տարի առաջ ալ իրենց հոն Թէ փոքրամասնութիւն կամ համայնք մը, այլ «Թուրք հայրենակից» ըլլալը մեծ աղմուկով յայտարարած էին: Թուրքիոյ մէջ, երբ ոչ մէկ Թուրք հայրենակից ոչ մէկ օտարահպատակ հաստատութեան մը գրօշին — գրական կամ ժխտական — ակնարկ մը չըներ, Հրեաներուն, ամբողջ տարին մասնաւորապար Թէյասեղաններու պահուն իրենց նստած սրահները, երբ այսպէս օտար հաստատութիւնը դերման դրօշ պարզեց ըսելով բոլորովին կը լքեն, բնական է այս երեւոյթը ուշադրութիւն կը գրաւէ :

Այս հաւաքական շարժումին խմաստը, որեւէ պանդոկի մը սրահներէն դուրս ելլելով, Թուրք հաւաքականութեան աչքին բացորոշ ազդարարութիւն մը կը դառնայ :

Անուանապէս Թուրք հայրենակից եղող Հրեաները, իրենց համար մասնաւորին այս հանգամանքը մէկ կողմ նետելով, Թուրքիոյ մէջ ցեղային եւ օտար գաղափարականութեան հարցի մը առեւէն ինկած են :

Դէպքը արձանագրելէ եւ վերլուծելէ յետոյ, արժադանդները հաւաքել ուզեցինք։ Տեսանք որ մեր Հրեայ մասնաւորականները — որոնք երբ պէտք ըլլայ «Թուրք հայրենակցութիւն» աղաղակելու ճոռոմ Նման կը գործածեն — ջղագրգռութեան մէջ են, կարծես թէ, իրենց սրբազան մէկ իրաւունքեան միջամտութիւն մը կատարուած ըլլար: Դէպքը դոյութիւն չունի չեն կրնար ըսել: Ոմանք կ'ըսեն թէ բանէ մը լուր չունին, իսկ մէկ մասն ալ կը լռեն իրենց գայրոյթը գսպելով :

Ուրեմն ինչ է թէ՝

1 Օտար գաղափարականութեան մը բաղաքականութեամբ ու էնթրիկներով կը զբաղին :

2 Գերման դրօշ պարզած հաստատութեանց դէմ պոյքոթ կատարած են :

Երէկ, առաջին դէպքին չարունակութիւնը ցոյց տուող տեղեկութիւններ առացանք։ Հաւաստի կերպով իմացանք որ, կարգ մը Հրեաներ, Թարաքիոյ ոստիկանութեան տեսուչին դիմելով, յայտնած են թէ չեն կրնար հանդուրժել Թարաքիոյ Թոգաթլեան պանդոկին գերման դրօշ պարզելուն եւ պահանջած են որ վար առնուի այս դրօշը ...

Անշուշտ մերժուած է Հրեաներու այս պահանջը։ Բայց այդ օրուընէ վերջն ալ Հրեաներուն թէ Պէյօղլուի եւ թէ Թարաքիոյ Թոգաթլեան պանդոկներուն մէջ բոլորովին չերեւիլը ոչ մէկ կասկած կը թողու մեր ըսած լուրին եւ յայտնած գաղափարներուն ճշգութեան մասին :

Ամփոփելով ըսենք.

Մենք հակահրեայ չենք: Բանաւոր եւ բնականոն պայմաններու մէջ դանոնք չուզելու պատճառ մը չկայ։ Միայն թէ չենք կրնար հանդուրժել որ Թուրքիոյ մէջ հրէական շարժում մը, ցեղային հարց մը գոյութիւն ունենայ.

Ցենք կարծեր որ Թուրքիոյ բոլոր Հրեաները վերոյիշեալ անտեղի դէպքերը քաջալերող մտայնութիւնը ունին: Միայն թէ, գիտենք որ կարգ մը Հրեաներ, դժբախտաբար, այս գաղափարներով լեցուած են եւ նոյն իսկ իրենց մէջ աւելի առաջ դացողներ ալ կան: Օրինակը, մեր ստացած շարք մը նամակներէն մէկը կուտանք :

Թագսիմ, Լամարթին փողոց թիւ 1 ափարթըմանը բնակող Րէֆիք, մեր հրատարակութեան տեղին ըլլալը յայտնելէ վերջ կ'ըսէ. «Հինէն ի վեր ճանչցած եւ իրեն հետ առեւտրական յարաբերութիւն ունեցած հրեայ հաստատութիւն մը կայ։ 15 օր առաջ գործի մը համար իր գրասենեակը հանդիպեցայ, ձեռքս «Ճիւմհուրիէթ» մը կար: Իրենցմէ մէկը ինծմէ թերթը ուզեց, տուի։ Բայց առնելով վերադարձնելը մէկ եղաւ ու ես գարմանքով երեսը նայեցայ։ Զարմացումս հասկցած պէտք ըլլայ որ, սապէս ըսաւ.

Մենք «Ճիւմհուրիէթ» չենք կարդար: Այս թերթը գերմանասէր է:

Այս խօսքը շատ տարօրինակ երեւցաւ ինծի: Իրեն պէտք եղած պատասխանը տուի։ Բայց ինչու սուտ, այս դէպքէն յետոյ անգամ մը եւս աւելի ցաւ Հրեաներուն դէմ արդէն հինէն ի վեր ունեցած հակակրանքս» :

Թուրքիոյ մէջ քէմալականութեան դրօշակիրը՝ «Ճիւմհուրիէթ»ի համար Հրեայի մը սապէս կամ նալէս մտածելը, երբեք չի չահագրգռեր մեզ։ Բայց մէջտեղը այս անհատական եւ հաւաքական դէպքերուն հաստատած սրարք մը եւ շղթայուած իրականութեան շարք մը կայ.— Կարգ մը Հրեաներ դատ մը կը հետապնդեն ... Անոնք երբեք չեն չահագրգռուիր Թուրք վարչաձեւով եւ հանրապետական կառավարութեան քաղաքականութեամբ, այլ հրէական քաղաքականութիւն մը կը հետապնդեն եւ նոյն իսկ, երբ առիթը դտնեն, կ'ուզեն հրէական բողոքումութիւն մը առաջ բերել:

Ահա մենք առիկա չենք ուզեր եւ բացորոշապէս կ'ըսենք թէ պիտի չկրնանք հանդուրժել ասոր: Թուրքիոյ մէջ ոչ ուրիշ ազգի մը, ոչ ուրիշ ցեղի մը դատը, քարոզութիւնը, դաղափարական հոսանքները եւ մանաւանդ գործնական շարժումները կրնան դոյութիւն ունենալ ու պիտի ունենան :

** Թուրքերէն «Թան»ի մէջ Զէքի Թ. րիաՍէրթէլ հետեւեալը կը գրէ.— .

Հակասեմականութիւնը նացիականութեան մէկ զէնքն է: Թուրքիա ոչ նացի եւ ոչ ալ ֆաշական պետութիւն մըն է: Քէմալական Թուրքիան Հրեաները ճանչցած է իբր քաղաքացի :

Հայրենակիցներու մէկ մասին դէմ գրգռութիւն առեղծելը արգիլուած է օրէնքով :

Հակասեմականութեան երկրորդ պատճառը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ տնտեսական մրցակցութիւն մը, որ Հրեաներու աւելի կարգ մը ժողովուրդներու ըղձացած տկարութենէն յառաջ կուգայ :

Արդ, Թուրքը ոչ մէկ մարզի մէջ Հրեաներու մրցակցութենէն կը վախնայ: Այն բոլոր գործերը, զորս Հրեան կրնայ ընել, Թուրքն ալ կ'ընէ, եւ նոյնքան լաւ: Ահա թէ ինչու համար ճիշդ չեմ գտներ ընթացքը կարգ մը թերթերու, որոնք կը ջանան հակասեմականութիւն առեղծել Թուրքիոյ մէջ»

Իսկ Սօն Թէլէկրաֆի մէջ Պուրհան Ճէվատ կը գրէ.—

«Թոգաթլեան պանդոկին յաճախորդները Հրեաներն են եղեր: Այս հաստատութիւնը հիմա ամայացած ըլլալով, մեր պաշտօնակից Ճիւմհուրիէթ յուզուած է եւ այս բանը հրէական պոյքոթի մը կը վերագրէ:

«Պանդոկին այս վիճակին պատճառը, ըստ իրեն, հաստատութեան տիրոջ հպատակութիւնն է:

Արդ, կ'եզրակացնէ ան, Գերմանացիներու թշնամիները ալ հոն տեղ չեն դներ:

Ձենք գիտեր թէ ո՞ր է բուն ճշմարտութիւնը: Պանդոկի մը յաճախորդ չդտնելը, Թուրքիոյ մէջ իբրեւ Թուրք քաղաքացի ապրող Հրեաներու նպատակաւոր մէկ շարժումին վերագրել, եւ բացորոշ կողմնակալութիւն մը ի յայտ բերելով քաղաքական խնդիր մը հանել ատկէ, առնուազն արտառոց եւ նշանակալից կը թուի մեզի:

Բայց մարդ կը տարուի խորհելու.

— Վերմակը կ'այրէն մլուկի մը համար» :

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐ ԼՈՒՐԵՐ ՍԱՆՃԱՔԻ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Իրազեկ հայրենակից մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ «Ազդակ»ի, Սանճաքի կացութեան մասին —

Ամէնէն առաջ չըշտեմ թէ կեանքը խաղաղ է Սանճաքի մէջ եւ կարծես ոչինչ փոխուած է: Մասնաւորապէս Ալեքսանտրէթի մէջ կը շարունակուին ազատութիւնն ու խաղաղութիւնը: Ոչ մէկ միջադէպ, ոչ մէկ խռովութիւն: Արդէն, հինէն ի վեր համերաշխ էին տարրերը եւ ազգութեան հարցը երբեք տեղ չէր գտներ ընթացիկ գործերու եւ վերաբերումին մէջ: Բայց բուն կացութիւնը պատկերացնելու համար, մասերու բաժնեմ եւ իւրաքանչիւրը զատ զատ բացատրեմ :

Թուրք հետեւակները կը բանակին քաղաքին ծայրը՝ Փունար պաշը կոչուած վայրը: Ձիաւոր եւ թնդանօթաձիգ զինուորներն ալ նախապէս կը գտնուէին Սարը Մազի կոչուած վայրը՝ Պէյլանի եւ Սուէյ Օլուքի ճամբաներուն իրար կտրած կէտը: Վերջերս փոխադրուեցան Ինճիրլի՝ Պէյլանի եւ Անթաքի միջեւ գտնուող վայր մը որ աւելի բարձր ու ռազմագիտական է :

Թուրք զինուորները շատ քիչ կը տեսնուին քաղաքին մէջ: Ամէն առաւօտ չուկայ կուգան 25 — 30 հոգի, սպայի մը գլխաւորութեամբ, կը գնեն պէտք եղած նիւթերը եւ ռեժիմական ինքնաշարժը բեռցնելով կը տանին:

Դիտելի է որ բոլոր զինուորները մէկ մէկ պղտոնինկ տարճանակ կը կրեն իրենց վրայ, մինչդեռ ըստ օրէնքի հասարակ զինուորը տարճանակ չի կրեր եւ այս իրաւունքը յատուկ է միայն սպաներու: Մօթօսիքլէթով եկող զինուորները հրացան ունին :

Ասկէ զատ, փողոցներուն մէջ կը պտտին զինուորական ոստիկաններ (ինզիպաթ փօլիսի) որոնք պարզ զինուորներ են, բայց կը կրեն կարմիր թեւնոցներ որոնցմով կը զանազանուին: Ասոնք կը կոչուին նաեւ զանուած չաւուշ :

Կացութիւնը նոյնն է միւս շրջաններու մէջ, իսկ Ճէպէլ Մուսայի հայկական մասերուն մէջ ո եւ է զինուորական ուժ չկայ: Ֆրանսացիները, որոնց վերապահուած է այդ շրջանը, կ'երեւի պէտք չեն տեսներ ատոր:

*** Թէեւ ոչ առաջուան սաստկութեամբ, Հայերու արտագաղթը կը շարունակուի Այսպէս, Պրինիէի քէմբը (Ալեքսանտրէթի հայկական գերեզմանատան մօտերը) գրեթէ պարպուած է, 30է աւելի ընտանիքներ մեկնած ըլլալով :

Մեկնողներ կան նաեւ այլ շրջաններէ: Մինչդեռ ունեցողը հաշուեյարդարի կ'ենթարկէ գործը եւ կը մեկնի :

** Բացարձակապէս սխալ է «Ժամանակ»ի այն լուրը թէ հոգ արքեպիսկոպոս մինչեւ սահմանագլուխ դիմաւորելու գացած է Թուրք զօրամասը: Ուրիշ համայնքներու կարգին, Հայ համայնքէն ալ պատուիրակութիւն մը մասնակցեցաւ դիմաւորութեան, բայց ոչ թէ սահմանագլուխ, այլ քաղաքին ծայրը երթալով (Նաւամատոյցը): Պատուիրակութեան մաս կը կազմէին հետեւեալները.— Գ. Գ. Արամ Թաշաւուրեան, Ցարութիւն Շարբեան, Մարտիրոս Տէր Սահակեան եւ ատենադպիր Ներսէս Մաճառեան :

*** Բարեգործական Միութեան կողմէ 25 պարկ ալիւր եւ երկու քիլօ բրինձ զրկուած է՝ աղքատներուն բաժնելու համար: Բայց ամէն մարդ վրայէն նետել կ'աշխատի գործը, վախնալով որ առիկա ... հակաթուրք կը նկատուի :

Եւ ալիւրն ու բրինձը կը մնան տան մը մէջ, երբ անդին մարդիկ անօթի ու հիւանդ են . . .

*** Ասկէ առաջ արգիլուած էր «Ազդակ»ի Սանճաք մուտքը՝ ուրիշ թերթերու կարգին, բայց Հալէպէն ձեռքէ կը բերուէր եւ կը ծախուէր: Տեղական իշխանութիւնը խստօրէն արգիլած է ատիկա, յայտարարելով թէ «Ազդակ» բերողէն 25 ոսկի տուգանք պիտի առնուի

Ասոր փոխարէն, սակայն, Պէյրութի «Զարթօնք» եւ Հալէպի «Եփրատ» թերթերը ազատօրէն կուգան եւ կը կարդացուին: Բերողն ալ պաշտօնական փօստն է :

*** Ցամառ զրոյց կը շրջի թէ հոս պիտի գայ պոլսահայ լրագրող մը: Կ'ենթադրուի թէ «Ժամանակ» ներկայացուցիչը պիտի ըլլայ, որովհետեւ այդ թերթը ասկէ առաջ գրեց թէ լուսանկարիչ — թղթակից մը պիտի ղրկէ :

*** Ֆրանսացի Սէօռերը ունէին ՍԷՆ ԺօզԷՖ կոչուած որբանոց մը, ուր տեղաւորուած էին սաներակներով որբուհիներ, 6—15 տարեկան, մեծ մասով Հայ: Նկատի ունենալով գործին բարենպատակ հանգամանքը, տեղական կառավարութիւնը կարեւոր նպաստ մը յատկացուցած էր այս հաստատութեան :

Այս անգամ, տեղական իշխանութիւնը որուն վարիչները Թուրք են, յանկարծ դադրեցուց նպաստը, յայտնելով թէ պէտաէ չունի այդ տեսակ հաստատութիւնի մը համար: Ասոր վրայ, բնականաբար գոցուեցաւ հաստատութիւնը եւ փողոց թափեց որբուհիները եւ մանաւանդ հայ անպաշտպան աղջիկները ....

*** Գ. Կարապետ Ծաղկունի կը շարունակէ վարել ոստիկանապետի պաշտօնը, հակառակ հանդստեան կոչուելու համար շատ առաջ տուած խնդրագրին: Ասոր փոխարէն, սակայն, թրքական վարչութիւնը պաշտօնէ հանեց 11 ոստիկան, որոնց 7ը Հայ են, 4ը՝ Ալէվի: Հայ ոստիկաններէն երեքը տարիներէ ի վեր կը պաշտօնավարէին եւ յայտնի չէ թէ օրինական հատուցում պիտի ըլլա՞յ իրենց :

Հանրօգուտ ճիւղին պետ կարգուած է Ալեքսանտրէթի Հալք Էվիին նախագահը՝ Պայ Քէմալ, հակառակ անոր որ դեռ երկու ամիս առաջ այդ պաշտօնին կոչուեցաւ Պ. Ներսէս Քէչիշեան: Առայժմ կը մնան Պ. Քէչիշեան եւ միւս հայ պաշտօնեաները, բայց կ'ըսուի թէ առժամեայ է ատիկա: Պայ Քէմալ պէտք տեսած է երկու ամիս ալ պահելու զանոնք, որպէսզի Թուրք պաշտօնեաները կարենան վարժուիլ :

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾԸ

Ցուտարեր հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (9 յուլիս).

— «Անշուշտ, դժուար է ճշդել, թէ ուր կը սկսի հանրայինը եւ ուր կը վերջանայ անհատականը» Դժուար է, որովհետեւ անհատին կեանքը առանձին դոյութիւն չունի եւ խառնուած է հասարակութեան կեանքին անհատր անըմբռնելի է՝ հասարակութենէն դուրս :

Բայց, հակառակ այս իրողութեան, կան դեռ մարդիկ, մարդոց խումբեր, որոնք անջատ կղզի մը կը նկատեն հանրային կեանքը: Բոլորովին տարբեր հանրային գործը, որ հասարակութենէն որոշ մարդոց յատուկ է միայն եւ չի կրնար հետաքրքրել բոլորը, եւ այս բոլորին մէջ՝ մասնաւորապէս գրագէտն ու արուեստագէտը: Այսպէս մտածողները կը կարծեն թէ կեանքի մէջ պատուարներ կան. թէ տարբեր մասեր ու մարզեր կան, որոնք իրարու հետ չունին կապ. կը գործեն իրարմէ անկախօրէն եւ ինքնայատուկ ճամբաներով :

Այս տեսութեան կ'ապաւինին մասնաւորաբար անոնք, որ չեն սիրեր ազատն ու ամբոխը եւ կը նախընտրեն մեկուսի անկիւն մը, խաղաղ ու անդորր աշխատանքի նուիրուելու համար: Մեղադրանքի ոչ մէկ խօսք անոնց համար, որոնք իրենց խառնուածքովն իսկ հեռու կը մնան ժխորէն, բազմութենէն եւ բազմութիւններու կեանքէն. ըսենք՝ հանրային գործերէն, տագնապներէն եւ ալեկոծումներէն, զոհանալով խոկումով եւ ինքնամփոփ երազանքով: Բայց, չեն կրնար խուսափիլ ոչ միայն մեղադրանքէ, այլեւ ծանր դատապարտութենէ անոնք, որ ապաստանած այս տեսութեան, կը խուսափին գործէ ու աշխատանքէ եւ, հետեւաբար, պարտքէ ու պատասխանատուութենէ :

Տարուած վարկածին պատրանքէն, անոնք կը կարծեն թէ, օրինակ, արուեստագէտ մը կամ գրագէտ մը պէտք չէ հանրային շարժումներու ժամանակին, իրենց գործին «սրբութիւնը» կամ «զտութիւնը» չաղարտելու կամ չպղտորելու համար: Համոզուած՝ թէ արուեստագէտ մը այնքան աւելի կը շահի, որքան հեռու կը մնայ հանրային կեանքէ, անոնք, յաճախ, գրողակիրը կը դառնան մեկուսացման հանրային գործերէն, անդամալուծելով ոչ միայն իրենք զիրենք, այլեւ ուրիշները, մասնաւորաբար երիտասարդութիւնը:

Մեզ կը թուի, որ ատենն է փշրելու այս թիւր կարծիքը, նախ՝ իբրեւ ընդհանուր տեսութիւն եւ ապա իբրեւ վնասակար ու վարակիչ երեւոյթ հայ կեանքին համար, ուր այնքան պէտք կայ աշխատող բազուկներու, մտքերու եւ սրտերու :

Ի՞նչ պիտի արժէին արուեստագէտ մը կամ գրող մը, եթէ անոնք հեռու բազմութիւններու շունչէն, անոնց տագնապէն ու տուայտանքէն, իրենց առանձնարանին մէջ, սահմանափակ աշխարհի մը ճամբորդը ըլլային: Ի՞նչ պիտի արժէր անոնց գործը, առանց հանրային կեանքի ու շարժումներու հզօր արձագանգին. առանց բազմութիւններու խորունկ ճիչին ու քրտնաթոր ճիգին: Մեր օրերուն, փլած են այլեւս «փղոսկրեայ աշտարակները» եւ տապալած պատնէշները, որոնք կեանքը հատուածներու եւ «մասնագիտութիւններու» կը բաժնէին: Կեանքը կը հոսի հեղեղով եւ մարդը դարձած է լուղորդ ալեկոծ ջուրերու, եւ ո՛ւր են ճգած ու մոռցած՝ լիճերն ու լճակները: Արուեստագէ՞տ է եւ ունի՞ արժանի արուեստագէտի տաղանդ, ուրեմն ան պէտք է լողալ գիտնայ, դիմանայ ալիքներու խաղացքին եւ տայ անոնց երգը. անոնցը, իրենինին հետ, կամ իբր՝ խառնէ ալիքներու երգին, ըստ իր խառնուածքին: Մեծագոյն արուեստագէտը կամ գրագէտը անոնք են, հին օրերէն սկսած, որոնք իրենց անձին հետ, բազմութիւններու, ամբողջ իրենց արևակից ու հոգեկից բազմութիւններու մրմունջը կըրցած են տալ: Արուեստի մեծագոյն գործերը, նիւթ. երգ, արձան կամ գրուածք, անոնք են՝ որ անհատին հետ հաւաքականութիւններու հեւքը լսել կը տան» :

ՍՏԱՑԱՆՔ

Recherches en vue de la localisation chirurgicale des collections suppurées endo - thoraciques, par Dr. Yénovk Di - ghirian, Marseille, 1938.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԻ

** Եռացող պտուկին վրայ ճանճ չի նստիր :

ԽՉԵՐ ՀԱՅԱՁԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

«Ի՞նչպէս պիտի կրնանք ամէն պատահականութիւններու դէմ կազմ ու պատրաստ գտնուիլ, Գառնիկ Տամանեան», ընդդիմախօսեց սեւ ու ծխուն մօրուքով երիտասարդ մը։

«Մենք մէկ բանի մը համար պէտք է պատրաստուինք, կռուի համար, այո՛, և ատոր համար ալ արդէն պատրաստուած ենք» :

«Գիտեմ, պատասխանեց Գառնիկ Տամանեան իր խօսակցին, գիտեմ: Սակայն կռուին յաջողութիւնը հաւանական չէ: Կռուով ի՞նչ կը շահինք, նոյն իսկ ամենալաւ պարագային՝ այսինքն երբ ատենի մը համար կեանքերնիս փրկենք: Քանի մը օր միայն պիտի տեւէ, ըսենք քանի մը շաբաթ, եւ նորէն մեր թշնամին մեծ ուժերով պիտի ճնշէ մեզ» :

Փողովականներուն մէկ մասը լուռ կը մնար, մինչ քանի մը ուրիշներ տաքի ցատկելով, իրարու մէջ իրարու հետ տաք տաք կը խօսէին:

«Նորէն թո՞յլ պիտի տանք որ առանց ինքզինքնիս պաշտպանելու գան ջարդեն մեզ: Մինչեւ հիմա ի՞նչ հասկցեր ենք այս լուռ ու մունջ անձնատուութենէն: Պէտք է կռուինք, պէտք է Թուրքերուն ցուցնենք, թէ մենք անանկ պիտի չթողունք որ գան սպանեն մեզ առանց որ եւ է դիմադրութեան», կ'արձագանգէր այսպէս որրահը։

Գառնիկ Տամանեան ձայնը բարձրացուց եւ կ'աղաղակէր.—

«Որպէս թէ մինչեւ հիմա չենք ըրեր այդպէս։ Բայց ի՞նչ շահեցանք: Այո, հիմակ ալ պատրաստ գտնուինք, եթէ հարկ ըլլայ, մեր կեանքը սուղ ծախելու: Բայց նախ պէտք է փորձել ճամբայ մը գտնել՝ Թուրքերուն աւրիթ եւ միջոց չտալու համար, որ մեր վրայ յարձակին: Անոնք ալ մեզի պէտք ունին, ինչպէս մենք՝ իրենց: Պէտք է երթանք գտնենք խանձանները եւ անոնց պաշտպանութիւնը խնդրենք» :

«Դուն գնա՛ քեզի համար այդպէս ըրէ», պատասխանեցաւ իրեն:

«Ո՞ր խանձանները», պոռաց ուրիշ մը: Երրորդ մըն ալ ըսաւ.— «Աւելցնէ ի՛նչ կ'ըլլէ» :

«Աւելցնէ ի՞նչ կ'ըլլէ մի», լսուեցաւ Սիրանոյշի ձայնը: «Ի՞նչու օգտակար պիտի չըլլայ եղեր: Ժընէվի եւ Փարիզի մէջ չունի՞նք միթէ մեր կուսակցութենէն մարդիկ: Միթէ Թուրքերուն մէջ ալ չկա՞ն քիչ շատ խելացիներ, որ մեր կողմը բռնեն: Համաշխարհային Սուլթանի պէյը յայտնապէս մեր կողմը չէ՞ բռնած միթէ(*): Ուրեմն եւ իրաւունք չունի՞մ արդեօք որ անգործութեան եւ խաղաղականութեան յորդոր կարդամ, աղջիկ ըլլալովս : Ես տարիներով Անատոլուի համար աշխատեցայ եւ կ'աշխատիմ» :

(*) Թուրքերէն օրաթերթ Իգտամ, 1912 դեկտ. 17) :

«Բայց ապարդիւն», լսուեցաւ ձայն մը:

«Ապարդիւ՞ն մի ... բայց չմոռցնի որ մեր նպատակին հասնէինք: Այնպէս չէ՞»: Եւ Սիրանոյշ նայեցաւ դրան մօտ կեցող անծօթուտ երիտասարդի մը: «Դարագաշեանը չի՞ գիտեր միթէ, որ կարգ մը Հայեր անյաջողութեան մատնեցին մեր գործը, անգլիական դրամով եւ ֆրանսական սուսերով անած» :

«Ի՞նչ օգուտ հիմա եղածին, անցած գացածին վրայ խօսելէն», ըսաւ նա եւ ուրիշ, Սիրանոյշին խօսքը կտրելով: «Հիմա ի՞նչ պէտք է ընել, ան գիտնանք: Ամէն կողմէ իրարու հակառակ լուրեր կը հասնին: Թուրքերը կը պահանջեն որ իրենց յանձնուին բոլոր զէնքերը, բայց մեզմէ միայն կը պահանջեն, ոչ թէ Քիւրտերէն: Ո՞վ կրնայ համակերպիլ ատոր: Ի՞նչ գէշութիւն ծածկուած է ատոր ետեւը»:

«Սիրելի Ամբարեան», պատասխանեց Գառնիկ Տամանեան, «խնդրը միայն կռուի վրայ է, որպէս թէ առով ամէն բան կը լմննայ, թէ մենք զէնք եւ ռազմանիւթ ունինք, եւ կրնանք կռուիլ, թէ մենք իրարու միաբան, միախորհուրդ ենք ...»

«Ա՛խ, ինչո՞ւ ամէնքս միաբան, միակամ չենք», խառնուեցաւ Մարտիկ, որ Սիրանոյշին քով նստած էր: «Երկար ատենէ ի վեր չէ, որ ես հոս կը գտնուիմ, ինչպէս գիտէք, բայց միութեան, միաբանութեան հետքն անգամ չեմ տեսած» :

Ոչ մէկ պատասխան: Քիչ մը դադարէ վերջ, շարունակեց Մարտիկ.—

«Մին կ'ըսէ կռիւ, ուրիշ մը բանակցութիւն, երրորդ մը դուրս կը նայի, չորրորդ մը իր ունեցածէն չունեցածէն կը վախնայ, որ կը կորսնցնէ: Դարձեալ, մին կը խորհի միայն իր կեանքը եւ իր ընտանիքը: Ուրիշ մը Թուրքերուն կը դիմէ, կ'աղաչէ կը պաղատի եւ դրամ կը վճարէ, ուրիշ մըն ալ մահմետական ըլլալ կը մտածէ, կայ ալ որ Հայ ըլլալուն վրայ դաւ դաւ չունի: Բայց ոչ ոք կը խորհի, թէ վերջնականին պէտք է նայիլ, թէ մենք ամէնքս Թուրքիոյ, օսմ. կայսրութեան մէջ կ'ապրինք, անբաժանելի Փ. Ասիոյ մէջ, ուր ամէնքս, Թուրք եւ Հայ, Յոյն եւ Քիւրտ, ամէնքս իրարու կից կ'ապրինք: Փա՞ստ է միթէ որ երբ Թուրքը ատիկա մոռնայ, մենք ալ մոռնանք: Ա՞ս է միթէ մեր խելացութիւնը, մեր համբաւեալ իմացականութիւնը» :

«Անոնք երազներ են», ըսաւ Ամբարեան: «Բուն իրականութիւնը տարբեր է: Քու ըսածներդ վերացական բաներ են: Դո՛ւն, Մարտի՛կ, արտասահման կ'ապրիս: Դուն իրերը կը տեսնես այնպէս, ինչպէս պէտք է ըլլան, կամ կրնան ըլլալ, բայց ոչ այնպէս՝ ինչպէս որ են իրականին մէջ: Այս երկրին մէջ մարդիկ իրարու հետ չեն ապրիր, այլ իրարմէ դուրս: Իւրաքանչիւրը կը ջանայ ուրիշին: Թուրքը բռնութեամբ, մենք վարպետութեամբ, Քիւրտը աւազակութեամբ, Յոյնը դրամով:— Սակայն ի՞նչ օգուտ ասկէց, այս քառօն: Ալ հիմա մանաւանդ ընելիք բան չէ մնացած» :

Գունատ երիտասարդը, զոր Սիրանոյշ քիչ առաջ Գարագաշեան անուանած էր, Ամբարեանին խօսած ատենը կամաց կամաց անոր մօտը եկաւ: Մինչ հիմա սենեակին մէջտեղն էր: Երբ Ամբարեան վերջացուց, ձեռքի թեթեւ շարժում մը ըրաւ եւ ըսաւ.—

«Այո՛, իրաւունք ունիս, հիմա այդ բառերէն այլ եւս օգուտ չկայ, ո՛չ եւ լուրդ խօսքեր: Հիմա մեզի կը մնայ ընել երկու բան. կամ մեռնիլ կամ Վանի օրինակին հետեւիլ» :

(2)

Թարգմ. ԵՏԱՆ

գումբինը ինչ դիմակ ալ հագցնել փորձէ, ժողովուրդը չի խաբուիր եւ կը տեսնէ թէ Ֆրանսա, որ ամէնէն թունդ պաշտպանն էր Ժընեւի ,պարտութեան մատնեց զայն ։

Հաթայի խնդրով ոչ թէ նոր գամ մը, այլ գամերու ամբողջ մարտկոց մը խրուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան դագաղին։ Աւելի քան երբեք մահամերձ է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը։ Լոնտոնի մէջ կը հարցնեն․ Ֆրանսա բ՞նչպէս պիտի գայ Ժընեւ եւ արդարացնէ իր վերաբերումը՝ Ալեքսանտրէթի բնակչութեան իրաւունքներուն հանդէպ ։

Թուրքերը այսօր Ֆրանսացիներուն հետ գրաւած են Հաթայը։ Վաղը Ֆրանսացիները կրնան երթալ, բայց Թուրքերը պիտի մնան։ Օր մ անոնք Մուսուլի քարիւղի դաշտերուն հարցը պիտի վերաբանան։ Այն ատե՞ն ինչ պիտի ըսէ եւրոպական դիւանագիտութիւնը ։

*** Գահիրէի թերթերը կը գրեն․—

Կացութիւնը յարաբերաբար հանդարտ է։ Այս վերջին օրերու ընթացքին ոչ մէկ լուրջ միջադէպ տեղի ունեցաւ։ Սակայն եւ այնպէս ենկիւրիէն առացուած լուրերը որոշ դրգռութիւն յառաջ բերին արաբական հանրային կարծիքին մէջ։ Այդ լուրերը կը հաւաստեն արդարեւ, թէ Թուրք կառավարութիւնը որոշած է 12 միլիոն թրքական ոսկի յատկացնել՝ Սանճաքին մէջ կարգ մը կարեւոր ծրագիրներու իրագործման։ Այդ ծրագիրները դեռ անյայտ են, բայց կ'ըսուի թէ յիշեալ գումարին մէկ մասը պիտի յատկացուի զօրանոցներու շինութեան՝ թրքական զինուորներու տեղաւորման համար։ Այս նպատակին համար ձեռնհաս իշխանութեանց պիտի յանձնուի հինգ միլիոն թրքական ոսկի ։

Խժամ մը եւս սպաննուեցաւ Պաղեստինի մէջ

Ակրայի մեծ մզկիթին իմամը, շէյխ Հիւսնի Ապտիւլ Բահիմ սպաննուեցաւ յուլիս 27ին, ատրճանակի հարուածով մը։ Երկրորդ սպանութիւնն է այս որ կը կատարուի Պաղեստինի իսլամ կղերականներուն դէմ։ Առաջին անգամ սպաննուեցաւ Խօմէրի մեծ մզկիթին իմամը, Երուսաղէմի մէջ։

Նոյն օրը ուրիշ դէպքեր ալ պատահեցան Պաղեստինի մէջ։ Թամլէի մօտ արաբ ըմբոստները կրակ բացին հանրակառքի մը դէմ որ Հրեայ հողագործներ կը փոխադրէր։ Երեք հոգի վիրաւորուեցան։ Նապլուսի մօտ, երկու արաբ ոստիկաններ դաշունահարուեցան Հրեաներու կողմէ։ Վիրաւորներէն մէկուն վիճակը յուսահատական է։ Երկու սպառազէն աւազակներ կրակի տուին կայարան մը։ Ռումբ մը պայթեցաւ Երուսաղէմի մէկ արուարձանին մէջ եւ երեք հոգի վիրաւորուեցան ։

"Կասեցի չէ անցուած Հռոմը Պերլինէն, Փարիզը Լոնտոնէն,,

Լորտ Հալիֆէքս, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, ճառ մը խօսելով Լորտերու ժողովին մէջ, բացատրեց թէ կառավարութիւնը կը յուսայ գիւրացնել չեխական հարցին լուծումը, Փրակա ղրկելով լորտ Րընսիմէնը։ Այս առթիւ խօսեցաւ նաեւ Հիթլէրի թիկնապահին այցելութեան վրայ եւ յայտարարեց․

— « Ես չեմ կարծեր թէ ներկայիս Եւրոպայի որ եւ է երկրի մէջ վարիչները պատերազմ կ'ուզեն։ Եթէ ծրագրուած միջնորդութիւնը պիտի յաջողի, լաւ է դրուշանալ մեղադրանքներէ եւ ապառնալիքներէ։Ես կը յուսամ թէ գերմանական կառավարութիւնն ալ նոյն խորհուրդը պիտի տայ, խուսափելու համար անելէ մը որուն հետեւանքները անհաշուելի կրնան ըլլալ »։

Անցնելով անգլօ-իտալական յարաբերութեանց, նախարարը յայտարարեց․

— « Զանազան շրջաններու մէջ կ'ըսեն թէ անգլօ-իտալական համաձայնութեան բուն նպատակն է վէճ մը փորել Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միջեւ։ Վերջապէս կը յայտարարեմ․— Որեւէ քաղաքականութիւն որ կը հիմնուի Հռոմը եւ Պերլինը իրարմէ բաժնելու յոյսին վրայ, դատապարտուած է ձախողման, ինչպէս որ եւ է փորձ որ կը ձգտի անջատել Փարիզն ու Լոնտոնը։ Կը ցաւինք որ համաձայնութեան առաջադրութիւններէն անմիջապէս բարիքներ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ յարաբերութիւնները․ Արդարեւ, համաձայնութեան գլխաւոր նպատակներէն մէկն էր վստահութեան մթնոլորտ մը ստեղծել Միջերկրականի մէջ։ Ցորչափ ֆրանքօ-իտալական յարաբերութիւնները չեն սերտացած, անգլօ-իտալական համաձայնութեան նպատակները չեն կրնար իրականացած համարուիլ»։

Նախարարը յետոյ փառաբանեց անգլօ-ֆրանսական բարեկամութիւնը, զոր կախուած չունի թուղթի կտորէ մը»։

Խենդ մը 17րդ յարկէն զաւեց 100,000 ժողովուրդի առջեւ

Անհախընթաց դէպք մը պատահեցաւ Նիւ Եորքի մէջ, ամէնէն բանուկ պողոտային վրայ։ 28 տարեկան խենդ մը հսկայական, երկնաքերչ շէնքի մը 17րդ յարկին քիւին վրայ կեցած, անդադար կը ծխէր եւ կ'աղաղակէր թէ ինքզինքը վար պիտի նետէ։ Ամէն միջոց փորձուեցաւ, մարդը համոզելու համար։ Մայրը հեռաձայնով կը պաղատէր, քոյրը վարէն կ'աղաչէր, ոստիկաններ եւ բարեկամներ յորդոր կը կարդային։ Անօգուտ։ Խենդը կը սպառնար ինքզինքը վար նետել անմիջապէս, եթէ ոեւէ մէկը համարձակէր մօտենալ։ Ոստիկանները փորձեցին վեր ելլել սանդուղներով, մարդը միշտ կը սպառնար։ Ի վերջոյ ցանց մը շինեցին, 16րդ յարկին ծայրը կապելով 18րդ յարկին, որպէսզի խենդը ցանկած ատեն մէջն իյնայ։

Այսպէս անցաւ տասնըմէկ ժամ․ վարը, աւելի քան 100.000 հոգինոց բազմութիւն մը անձկութեամբ կը սպասէր ելքին։ Մինչեւ անգամ գրաւներ սարքուեցան,— պիտի ցատկէ", պիտի չցատկէ".

Գիշերուան ժամը 9ին, մինչ ոստիկանները կը փորձէին դէպի ցանցը մղել խենդը, ան գլանիկ մը եւս վառելով ինքզինքը վար նետեց, քսուեցաւ ցանցին, եւ սալայատակին վրայ փռուեցաւ ջարդուփշուր ։

Հարուածի մը զաւակն էր, եւ անձնասպանութեան պատճառները անյայտ կը մնան ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԹԱԼԻՆԻ դէմ սարքուած մահափորձի մը լուրը կը հրատարակեն խորհրդային թերթերը։ Կ'ըսուի թէ անձնապահ վաշտին հրամանատարը ձերբակալուած է, իսկ վաշտը լուծուած։

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական կառավարութիւնը կը ծանուցանէ թէ զօրքը փայլուն յաջողութիւն մը տարաւ, ջախջախելով ապստամբներուն յառաջխաղացութիւնը։ Կռիւները սաստկացած են եւ Ֆրանքոյի բանակը անընդհատ կը ռմբակոծէ հանրապետական դիրքերը։ Կառավարութիւնը ամենամեծ յարձակողականն է որ կը կատարէ, թէրուէլի ճակատամարտէն ի վեր։

ՌՈՎԼԱՑԻՆ նախարարը, Պ․ Քամփինքի, Պրէսթ երթալով, ընդունուեցաւ «Փրովանս» զրահաւորին մէջ։ Ցետոյ սուզանաւ մը նստաւ եւ իջաւ ծովուն խորերը։ Օդանաւային նախարարն ալ Մէօլթ (Սոմ) գնաց, ուր հսկայական շինութիւններ կը կատարուին, օդանաւային սպառազինութեան համար

Խ․ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախորդ ընդհ․ դատախազը, Քրիլէնկօ, որ ձանհետացած է ամիսներէ ի վեր, ժողովուրդի թշնամի հռչակուեցաւ իր յաջորդին՝ Վիշինսկիի կողմէ։ Այս վերջինը կ'ամբաստանէ ոչ միայն Քրիլէնկօն, այլեւ անոր օգնականը, փրոֆ․ Պաշուկանիս եւ ուրիշ բազմաթիւ պաշտօնատարներ ։

Հ. 3. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ՓՐՈՓԱԿԱՆՏԻ ՑԱՆՑՆԱԽՈՒՄԲԻ նիստը այս երկուշաբթի (1 Օգոստոս) երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԻՊԵՄԻ» կոմիտէն ընդհ. դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6, Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ կարեւոր զեկոյց ընկեր Ի.ի կողմէ։

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 30 Յուլիս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 30 Յուլիս Շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՑԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆի (Մարսէյլ) «Ընկեր կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 31 Յուլիս Կիրակի իրիկուան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕյի Հ. Յ. Դ. «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. անդրանական ժողովը 30 Յուլիս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

Դաշտահանդէս

Կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի կողմէ, 21 Օգոստոս Կիրակի ամբողջ օրը։

Կը խնդրուի չի խառնածել։

Դաշտահանդէս Շավիլի անտառին մէջ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻ 41ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «ԱՂՈՒԹԵԱՆ» խումբի կողմէ

Յուլիս 31ի Կիրակի օրը։

Ժամը 3ին այցելութիւն Իշխան Արղութեաններու շիրիմին։

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, նուագ եւ պար։

Պիւֆէ մատչելի գիներով։

Անձրեւի պարագային Արղութեան Էլիֆմին այցը չի յետաձգուիր։

Կառ. Մոնփարնասէն եւ կամ Սէն Լազարէն գնացք փոխ տր Սէվրէն 1 Թեւ սէթօպիս եւ իջնել Petits Sens Vin հարթն ել Բոսիլի Գերեզմանատան յարակից անտառ։

Բնաւ սիրուն մեծ դաշտահանդէս

ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «ՍՈՒՐՍՈՒՆ ՄՕՏ

Այս Կիրակի 31 Յուլիս, կէս օրէ վերջ ժամ, 3ին

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «ՏԵՒՐԻԿ» խումբին կողմէ

Հովա՝ ամբողջ [illegible] «ՎԼԱԴՆ» ենթակոմիտէի

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կը խօսի ընկեր ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏՉԵԱՆ

Երգ, պար արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ։

Նոյն օրը եւ [illegible] են

Գնացք — Հալեկա[illegible] ժամը 1.17, 1.27, եւ 3.17։

ՈՍԿԵՄԻԿԻ ՕՐ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած՝ ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած՝ ՄԱՅԹԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ

Կիրակի, 31 Յուլիս Սէն Անդրէի ՊԱՌ ՊԵՆՎԷՆԻՒԻ ծառաստան պարտէզին մէջ

Կը նախագահէ՝ Պ. Տ. ԽԷՔԷԵԱՆ

Կը բանախօսէ՝ Գնդապետ Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Պ. Պ. ՏՐ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ, ՅՈՎՀ. ՀԱՅՈՑԴՐՄԵԱՆ եւ ՕՁԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ կարելի է ճաշը հետ բերել։

Առնել 25 թիւ հանրակառքը եւ իջնել վերջակայանը։

Մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք։

Վ. Ղալեր եւ Տ. Ռոշ Կրեմլէն

Կը սարքուի ցերեկոյթ Հ. Միութեան կողմէ Կրէմլէն մէջ Յուլիս 31ին, Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Պ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆի սրահը, 13, Rue Pierre Curie, Kremlin-Bicetre. Métro. Porte d'Italie.

Կը նախագահէ հայրենակից Պ. Ա. ՉԱՔՐԵԱՆ

Կը խօսի՝ Պ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Բանախօսութիւն, երգ, նուագ, արտասանութիւն եւայլն։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Իսա ՏԱՐԵԳԻՆ, Կ'երգեն՝ Օրեր ԿՆԻԱԶԵԱՆ, Ա. ՊԱՎԷՋԵՆ եւ ՕՏԷՓԱՆ ՔՕՂԱՍԵԱՆ,

Կ'արտասանէ ՏԱՐՕՆ ՏՕՒՐԿԵԱՆ,

Ազգային պար՝ փոքրիկ աղջիկներու կողմէ

Մուտքերու համար մուտք՝ 5 ֆրանք։

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ՊՈՄՈՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝ ՄԵՆԻԼՄՈՆԹԱՆԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՌԼԱԳԵՐՏԻՐՈՒ ԿՈՂՄԷ

Նախաձեռնութեամբ՝ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

եւ Հովանաւորութեամբ՝ ԱՁԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

31 Յուլիս Կիրակի կէս օրէ ետք ժամը 3ին. Պասնի վարանդեան սրահը 10bis. Bld Marguerite. Baumont

Կը նախագահէ՝ Տ. ՎՐՈՆ Վ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Երգ, նուագ, արտասանութիւն գեղարուեստական պարեր եւ մարզանքներ։

Կը խոստացուի ճոխ ժամանակ անցընել։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է։

ԿՈՒՏԱՏԻՒՆՔ

ՅՐ Կ. ԽԱԶԻ ԼԻՈՆԻ մասնաճիւղին ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181. Թուր Լաֆայէթ. Գրագարանիսպաեր օրակարգ.— Երգարուեստական ընտրութիւն, նոր վարչութեան ընտրութիւն, օգափոխութեան կայանի կարգադրութիւն, ընթացիկ խնդիրներ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն, ներկայանալ անդամատոմսով։

ՆԱԽԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած՝ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

14 ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԵՆ ՄԿՍԵԱԼ

Մեկնում՝ Vieux Portէն — Վիլէ Թօռ գէպի Cassisի ծովեզերեայ, ծառաստանի վայր մը։

Ամբողջ օրը ճաշի պատրաստ եւ ուրախութիւն ստեղծիկ շրջանակով, նուագ եւ գեղեցիկ անակնկալներ։ Ճարտանկարի պիտի առնուին բոլոր նաւագնացները։

Արձանագրութիւնները կը փակուին Օգոստոս 12ին։

Արձանագրուելու, ինչպէս նաեւ պայմաններու եւ մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Մ. Տէր Ասատուրեանին 2, Rue Philippe de Girard եւ Մ. Փէօզէ[illegible] 11 Place Jules Guesde — Փլաս Կէտ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼՈՒՍԻՆ ԱՐՈՒԵԱԼ

Ամսագրին Յունիս-Յուլիսի միացեալ թիւը, յաւելուածով էջերով եւ հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Մ՝ բալիչ Վարսամեան՝ Սրփիար Սրփիարեան, Ա․ Ջալանեան՝ Բա[illegible] Լագեանի աշխատանոցին խմբանկարը, Դ. Եպսկ. Տրապիզոնի՝ Մ[illegible] Մշակը, Ն. Սարաֆեան՝ Թերթուած մը, Վ. Թոթովենց՝ Տրդատայ Թա[illegible] Փ․ Նորենց՝ Բեղմնաւորում (քերթուած), Հրաչ Սարգիսեան՝ «Ճամ[illegible] Փ Սանասար՝ Վերադարձ դէպի Բնութիւն, Հ. Ա. Քիպարեան՝ «Կր[illegible] Զարչարանքը» գրքին մասին եւ ամսօրեակ։

Խմբագրութիւնը կը խնդրէ իր բաժանորդներէն եւ գործակալներէն փակել 1938ի հաշիւները։

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 ֆրանք։

Դիմել՝ Մ․ ՎԱՐՍԱՄԵԱՆ, 30, Rue Drouot, Paris (9)։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

«ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ»

Երգիծական նոր հատորը (208 էջ)

Ծանօթ դէմքեր եւ ժողովրդական տիպեր։ Վարդապետ մը ժպիտի, խինդի, ծիծաղի եւ հեգնութեան լուսաղոյն նուէրը ինքզինքին ու բարեկամին։

«Անդամ գիտցիր որ տառապանքն ու բախտն ալ քեզի խնդալ» Մէթքէ[illegible]

«Մուրացանչիւր ժպիտ հոգիին մէջ լոյս մը կը վառէ» Անկլէ[illegible]

«Ծիծաղը սրտին արեւն է» Հաւ[illegible]

Հատորին գինն է Ֆրանսա եւ գաղութներ 20 Ֆր․, արտասահման 25 Ֆր

Դիմել հեղինակին — 21, Rue Ampère, Cachan, Seine, France։

Le Gérant · H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R C Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Gobelins 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 30 ՅՈՒԼԻՍ — SAMEDI 30 JUILLET 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ – 14e Année No. 3795

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԲ ՕՏԱՐԸ ՄԵԶՄՈՎ ԿԸ ԶԲԱՂԻ...

Երկու միջանկեալ յիշատակութիւններ — մեր գոյութիւնն իսկ «միջանկեալ» չէ՞ սա միջազգային ժխորին մէջ — կը ստիպեն մեզ գրի առնել այս խորհրդածութիւնները :

Առաջին յիշատակութեան կը հանդիպինք Փարիզի արմատական պաշտօնաթերթին, «Լ'Էօվռ»ի մէջ :

Պերլինի քաղաքական աշխատակիցը, Անտրէ Փիէռ, չափազանց [?] գրութիւն մը ստորագրած էր Հինգշաբթի օր, 28 յուլիս, հետեւեալ խորագիրներուն տակ.— «Շատ մը ռուս տարագիրներու համար Հիթլէր Ռուսաստանի ապագայ փրկիչն է.— Եւ մետրոպոլիտ մը իր փառքը կ'երգէ ...»:

Յօդուածագիրը կը պատմէ թէ Գերմանիա ապաստանած Ռուսերը հիթլէրական դարձած են հարիւրին հարիւր :

— «Ռօզէնպէրկի եւ Կէօպպելսի (գաղտնի ոստիկանութիւն) գրասենեակները լրջօրէն «բանած», խմորած են չափազանց երկար ատենէ մը վհատած այս շրջանակները եւ զինուորագրած (շատ աժան գնով) գործակալներ որոնք պատրաստ են ամէն տեսակ աշխատանքի: Յետոյ, հրաման տրուած է ռուս տարագիրներուն որ համախմբուին ըստ ազգութեան: Բուն Ռուսերը «Ֆիւրէր» (Առաջնորդ) մը կը փնտռեն: Զանոնք Կեռ. խաչին տակ միացնելու համար, վերջերս կազմուած է կեդրոն մը, ղեկավարութեամբ չորս նախկիններու, որոնց մէջ զարմանալի չէ տեսնել հռչակաւոր զօրավար Տուրգուլը, որ Փարիզէն արտաքսուեցաւ Զօր. Միլլէրի առեւանգութեան հետեւանքով: Ուկրայնացիները, որոնք կը յուսան օր մը տեսնել Հիթլէրի յաղթական մուտքը Քիէվի մէջ, կը գտնուին նախկին խազախապետ Սկորոպատսկիի կամ Պրոկոպովիչի (Փէթլուրայի նախկին վարչապետը), եւ կամ Սեվտեուկի հրամանին տակ (այս այն գերմանասէրն է՞ որ Ուկրայնայի եւ Գերմանիոյ անջատ հաշտութեան բանագնացներէն մէկը եղաւ 1918 փետրուարին, որ յանդգնութիւնն ունեցաւ փրանսական հպատակ դառնալու 1928ին եւ քանի մը ամիս վերջը զրկուեցաւ այդ իրաւունքէն...): *Վրացիները, Հայերը* եւ ուրիշներ ալ նոյն ձեւով կը համախմբուին գերմանական ոստիկանութեան հսկողութեան տակ: Այսպէս կազմակերպուելէ վերջ, կայսերական Ռուսաստանի տարագիրները պիտի կրնան աւելի դիւրաւ կազմել հարուածային լեգէոններ եւ վաշտեր, ի հարկին իրականացնելու համար «Իմ Պայքար»ին մէջ պարզուած հիթլէրական երազները »:

Այս երկար հատուածը արդէն կը բացատրէ թէ «բանը ինչումն է»: Մնացեալը կը վերաբերի մետրոպոլիտ Անաստասի, որ իբրեւ «հովուապետ արտասահմանի օրթոտոքս եկեղեցւոյ», փառաբանական նամակ մը ուղղած է Հիթլէրի, նոր տաճարի մը շինութեան առթիւ, (գերմանական նպաստով) :

Ուրեմն, Գերմանիոյ ափ մը Հայերն ալ — 4-500 հոգի — «դրօշի տակ» առնուած են, ի հարկին ճակատելու համար Խ. Միութեան դէմ, իբրեւ հիթլէրական վաշտեր ...

Ահա թէ լուրջ համարուած մամուլը ինչպէս կը հրամցնէ իր ընթերցողները, օրը ցերեկով, Լոյս Քաղաքին մէջ: Աւելի երկար խօսիլ այս մասին՝ պիտի նշանակէր եղծել խաղին զաւեշտական հանգամանքը :

Երկրորդ յիշատակութեան կը հանդիպինք անգլիերէն թերթի մը մէջ.– Լոնտոնի դեղին մամուլի շարքէն :

«Իվնինկ Սթէնտարտ»ի մէջ (27 յուլիս), աշխատակից մը, Ճօրճ Մ. Թոմսըն, անձկութեամբ կը հարցնէ թէ «Ո՞ւր պիտի երթան Հրեաները »:

Յօդուածագիրը ինքզինք համակիր կը հռչակէ Հրեաներուն: Բայց եւ այնպէս, համաձայն չէ որ Գերմանիայէն եւ Աւստրիայէն փախած Հրեաները Անգլիա բնակուին: Եւ կուգայ կ'երթայ... հայկական հարց մըն ալ կը յարուցանէ.

— «Եթէ ես առաջարկէի որ հալածական Հայերուն թոյլ չտրուի տեղաւորուիլ այս երկրին մէջ, պիտի քննադատուէի՞ ատոր համար: Պիտի պախարակուէի՞ իբրեւ տմարդի: Անշուշտ ոչ: Պ. Մայքըլ Արլէն, ինքն ալ ականաւոր Հայ մը անգլիահպատակ, համակրանք պիտի չվայելէր, եթէ զիս քննադատէր այս պատճառով: Ոչ ալ ես որ եւ է կարեւորութիւն պիտի տայի իր տրտունջներուն, եթէ յայտնէր»:

Այս ձախաւեր ակնարկին վրայ, Լոնտոնի մեր աշխատակիցը նամակ մը ուղղելով թերթին խմբագրութեան, կը բացատրէ թէ երբեք խնդիր չէ եղած հալածական Հայերը տեղաւորել Անգլիոյ մէջ, «հետեւաբար, անհեթեթ է, եթէ ոչ չարամիտ, աննպաստ մթնոլորտ մը ստեղծել անոնց համար»: Եւ յօդուածագրին ուշադրութեան կը յանձնէ, արդար դառնութեամբ.—

1. Հայերը Թուրքիոյ մէջ հալածուեցան իրենց անգլիասէր զգացումներուն համար:

2. Անոնք հարիւր հազարներով զոհուեցան Մեծ պատերազմին ատեն, որովհետեւ իրենց ճակատագիրը կապեցին Համաձայնութեան հետ :

3. Անոնք պարտուեցան «Մեծն Բրիտանիոյ ազնիւ բարեկամներուն» դէմ իրենց մղած պայքարին մէջ, որովհետեւ չափէն աւելի վստահեցան շռայլուած խոստումներուն :

4. Այն հազարեակ մը Հայերը որ արտօնուած են բնակելու այս մեծ երկրին մէջ, Անգլիոյ ամէնէն օրինապահ, յարգելի եւ էապէս բրիտանասէր հասարակութիւններէն մէկն են :

Հրէական խնդիրը որ եւ է նմանութիւն չունի հայ ժողովուրդի հարցին հետ, հետեւաբար մոլորեցուցիչ է եւ անտրամաբան՝ անոնց մասին խօսիլ գրչի նոյն հարուածով :

Ի՞նչ կը թելադրեն այս երկու պատկերները.— Արթնութիւն, ուշադրութիւն եւ աշխատանք, բոլոր ճակատներուն վրայ — ամէն ուր որ կը հասնի մեր ձեռքը — եթէ ոչ մեզ լրջօրէն ծանօթացնելու, գոնէ անճոռնի սխեղծութեանց հակազդելու համար:

Կոչը ձեզի է, տարագի՛ր երիտասարդութիւն: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԱՆԳԼԻՈՅ

ԻՐ ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԹԻԿՆԱՊԱՀԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Լոնտոնի եւ Փարիզի թերթերը երկու օրէ ի վեր մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն Հիթլէրի նոր ծրագրի մասին, որուն նպատակն է օդանաւային դաշինք մը կնքել, ի հարկին կրճատելու համար օդային ուժերը: Այս առաջարկութեամբ, նորէն Լոնտոն կը սպասուի Հիթլէրի մտերիմ թիկնապահը, հարիւրապետ Վիտեման, որ արքայական այցելութեան ատեն գաղտնի տեսակցած էր Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ :

Վարչապետը արդէն լուր առած է Հիթլէրի առաջարկութեան մասին: Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ Պ. Չէմպըրլէն կը նախընտրէ այս կարգի բանակցութիւնները կատարել ընդհանուր ճակատի մը վրայ եւ ոչ թէ միայն Գերմանիոյ հետ: Ամէն պարագայի մէջ, օրակարգի վրայ է օդանաւային դաշինքի մը խնդիրը: Գերմանիա երկու տարի առաջ կրցաւ նաւային դաշինք մը կնքել Անգլիոյ հետ, եւ այս անգամ ալ կը յուսայ յաջողիլ, մասնաւոր բանակցութիւններով: Իրազեկներ կը կարծեն թէ Հիթլէր կ'ուզէ խայծ մը ներկայացնել, Անգլիոյ համակրանքը շահելու համար չեխական հարցին մէջ, քանի որ Անգլիացի մը նշանակուած է իբրեւ խորհրդական կամ միջնորդ: Անոնց կարծիքով, մինչեւ որ Գերմանիա գոհացում չստանայ չեխական հարցին մէջ, օդանաւային դաշինքը պարզապէս [?] պիտի ըլլայ.

Առաջին անգամ չէ որ Հիթլէր մէջտեղ կը դնէ այս ծրագիրը: Պ. Չէմպըրլէն համակիր ըլլալով հանդերձ գերմանական ծրագրին, կը կարծէ թէ օդանաւային դաշինք մը աւելի դժուար է քան ծովայինը: Բաղդատաբար դիւրին է հակակշիռ հաստատել նաւային շինութեանց վրայ — զրահաւոր, յածանաւ, սուզանաւ կամ թորփիլանաւ — քանի որ անոնք ծածուկ չեն շինուիր եւ իրենց [?] ի տես պարզ է: Մինչդեռ ռազմական օդանաւերը գաղտնի կը շինուին եւ դժուար է ստուգել ամէն բան: Կը մնայ սահմանափակել անոնց տեսակը, փոխանակ սրագելու քանակով, ինչպէս նաւային շինութեանց մէջ: Պետութիւնները կրնան համաձայնիլ ռազմական օդանաւերու ոչ թէ ընդհանուր թիւին, այլ առաւելագոյն տարողութեան, սպառազինութեան եւ մեքենական ուժին վրայ: Այսպիսի համաձայնութեան մը շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ միլիոններ խնայել, ստանձնելով մեծ պետութեանց մրցակցութիւնը,— մէկը միւսէն աւելի մեծ, աւելի արագընթաց եւ աւելի մահացու օդանաւեր շինելու մարմաջը:

Շատ յոյս չկայ որ անմիջապէս իրականանայ օդանաւային համաձայնութիւն մը: Անգլիայէն եւ Գերմանիայէն զատ, անհրաժեշտ է ապահովել Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Խ. Միութեան աջակցութիւնը: Եթէ յաջողի համեւրոպական օդանաւային դաշինք մը, անշուշտ Մ. Նահանգներուն ալ հրաւէր պիտի ուղղուի, որպէսզի միանայ :

**** Փարիզի մէջ կը կարծեն թէ Հիթլէրի թիկնապահին հետ խօսած ատեն, Անգլիոյ վարչապետին առաջին գործը պիտի ըլլայ կարելին փորձել, որպէսզի խաղաղութեամբ կարգադրուի չեխական խնդիրը: Ֆրանսա մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ այս հարցին: Թերեւս կարելի ըլլայ Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ համաձայնութիւն մը կնքել օդանաւային դաշինքի մասնագիտական հարցերու մասին, բայց անոր քաղաքական մասին համար անհրաժեշտ է Ֆրանսայի մասնակցութիւնը: Անհաւանական չէ որ Հիթլէրի թիկնապահը Փարիզ գայ, Լոնտոնի այցելութենէն վերջը :*

ԳԵՐՄԱՆԵՒՉԵԽ ԹՆՃՈՒԿԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Պերլինի մէջ բուռն դժգոհութիւն պատճառեց չեխական կառավարութեան ազգութեանց նոր սահմանադրութիւնը, որուն ամփոփումը հրատարակեր էինք երէկ :

Չեխական գործակալութիւնը զեկոյցով մը կը յայտնէ թէ հրատարակուած մանրամասնութիւնները վերջնական չեն: Գերմանական մամուլը կը շարունակէ քննադատել չեխական կառավարութեան ընթացքը, պնդելով թէ «ձախ ձեռքով ետ կ'առնէ ինչ որ տուած է աջ ձեռքով»: Բոլորն ալ գիտել կուտան թէ չեխական կառավարութիւնը տրամադիր չէ նկատի առնելու Գերմաններու եւ ուրիշ ազգութեանց հիմնական պահանջները: «Այս պայմաններուն մէջ, Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը ի՞նչ նպատակով կ'ուզէ նորէն բանակցիլ կուսակցութեանց ներկայացուցիչներուն հետ: Այս հրատապ հարցը աւելի արագօրէն լուծելու համար, անհրաժեշտ է խնդիրը հաւաքաբար քննել [?] եւ բացարձակապէս նոր հիման մը վրայ»:

Գերմանական տեսակէտը կարելի է ամփոփել այսպէս.— Չեխոսլովաքիոյ ազգութիւնները ընդունիլ իբրեւ անջատ խումբեր, տալով ինքնավարութիւն՝ այն հողին վրայ ուր պատմականօրէն անվիճելի է իրենց մեծամասնութիւնը: Մինչդեռ չեխական ծրագիրը չի տրամադրեր հողային ինքնավարութիւն :

**** Անգլիացի միջնորդը, լորտ Րընսիմէն, Փրակա պիտի երթայ օգոստոս 3ին (Չորեքշաբթի): Կը կարծուի թէ իր պաշտօնը պիտի տեւէ առ նուազն երկու ամիս: Փրակայի անգլիական դեսպանը նոր տեսակցութիւն մը ունենալով Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին հետ, Լոնտոն գնաց, զեկուցում տալու համար:*

**** Լեհական կառավարութիւնը երկրորդ բողոքագիր մը ուղղեց Չեխոսլովաքիոյ, բոլշեւիկներու հակալեհ գործունէութեան դէմ: Ծանուցագիրը ղրկուած է յուլիս 23ին, բայց նոր երեւան կը հանուի: Առաջին ծանուցագիրը ղրկուած էր մարտ 22ին եւ այն ատեն չեխական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնուած են, գոհացում տալու համար: Լեհական կառավարութիւնը անբաւարար կը նկատէ այդ միջոցները, միեւնոյն ատեն բողոքելով չեխական մամուլին հրատարակութեանց դէմ: Վարշաւայի պաշտօնական օրկանը կը գրէ.— «18 տարիէ ի վեր Չեխոսլովաքիա անդադար կը խորացնէ անդունդը երկու երկիրներուն միջեւ»:*

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ծննդեան 55ամեակին առթիւ, Հիթլէր հեռագիր մը ուղղեց Իտալիոյ Առաջնորդին, ջերմապէս շնորհաւորելով: Հեռագիրը կը վերջանայ «Հայլ Դուչէ»ով (կեցցէ՛ Առաջնորդը):

ՉԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ օդանաւ մը բլուրի մը զարնուեցաւ Սէն-Թամպէր տ'Ալպոնի մէջ (Տրոմ) եւ ջարդուփշուր եղաւ: Հինգ օդաչուները ազատեցան: Տեղւոյն մօտ ալ օդանաւ մը ջախջախուեցաւ եւ վարիչը մեռաւ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԴԵՂԻՆ ԹԵՐԹ»

Անցեալ առաւօտ թղթաբերով ստացայ երկու թերթ: Մէկը Միջերկրականի եզերքէն՝ բարեկամ մըն էր, որ ուշադրութեամբ կը յանձնէր գրութիւն մը ժիժիներու մասին, (կ'անդրադառնանք ուրիշ առթիւ): Երկրորդը Փարիզէն՝ անծանօթ մը, որ «*Դեղին Թերթ*»ի օրինակ մը կը ղրկէր ինծի, չեմ գիտեր ինչո՞ւ: Իմ կողմէս՝ անծանօթին կը նուիրեմ այս ծանօթութիւնները .—

Այս երկրին մէջ ամէն ասպարէզ իր մասնագիտական թերթն ունի,— բժիշկները, կօշկակարները, մազգործները, նոյնիսկ ... կոտոշաւորները, որոնց Ֆրանսացիները կուտան **cocu** անունը (բռնազբօսիկ ստուգաբանութեամբ մը իբր թէ կկու թռչունին անունէն առնուած, որովհետեւ կկուն բոյն չի շիներ, կ'երթայ ածել ուրիշին բոյնին մէջ): Ահա այս անունը կրողներուն թերթն է, որ կը կոչուի *Դեղին Թերթ* կամ **Gazette des Cornards** (կոտոշաւոր):

Ինչո՞ւ կոտոշաւոր կ'անուանեն դժբախտ ամուսինները: Չեմ գիտեր: Ինչ որ գիտեմ այն է թէ, կոտոշը պանծալի խորհրդանշան մըն էր հին ատեն:

Հին աստուածները կոտոշ ունէին իբրեւ զօրութեան նշան: Նոյնիսկ, ինչպէս Ս. Գիրքն ալ կը վկայէ, քրիստոնէից Աստուածը եւս կը խոստանայ ... կոտոշաւորել իր սիրելի ժողովուրդը. «Կանգնեա՛ց եւ կամ զնուա, դուստր Սիոնի, զի զեղջիւրս քո արարից երկաթիս» (Միք. Գլ. Դ. 13): Մինչեւ քրիստոնէութիւն, կոտոշը թանկագին զարդ մըն էր կամ օգտակար առարկայ, — ըմպանակ, շեփոր, զաւազանագլուխ: Հռովմայեցիները, իբրեւ շքանշան, կոտոշ մը կուտային քաջ զինուորին, որ զայն իր սաղաւարտին կ'անցընէր եւ պարծանքով կը կրէր... կոտոշաւոր **(cornicularius)** տիտղոսը, ինչպէս կը վկայէ Սուէտոնիոս *Տասներկու Կայսրներու* վերջին ... կենսագրութեան մէջ: Եւ վերջապէս. Լիբանանի լեռնական ժողովուրդները սովորութիւն ունին կոտոշ մը տնկել Ծիրանեակ հարսին գլխուն վրայ իբրեւ զարդարանք: Հապէշներու մօտ եւս՝ իշխանական աւագութեան նշան է կոտոշ մը ունենալ իրենց գլխին: Քրիստոնէութեան յաղթանակով, կոտոշը դարձաւ յատկանշան սատանայի,— կարելի չէ սատանայ մը պատկերացնել առանց կոտոշի: Միւս կողմէ կոտոշաւոր կը կոչեն սոփեստները ալ, ծաղրելու համար անոնց տրամաբանելու ձեւերը, որոնք ծայրայեղութեամբ կը հասնին. (Օրինակ.— Ունիք ինչ որ չէք կորսնցուցած: Արդ, կոտոշ չէք կորսնցուցած: Ուրեմն՝ կոտոշ ունիք): Բայց ահա, չեմ գիտեր ի՞նչպէս, կոտոշաւոր կոչած են նաեւ այն դժբախտ ամուսինները, ամէն ազգի մէջ, որոնց կինը անհաւատարիմ է :

Հետաքրքրական է որ Աստուած իր հիւմայիէ Ովսէէ մարգարէին (Գլ. Գ. 1).— «Դարձեալ երթ դու եւ սիրեա՛ կին մի որ սիրիցէ յոյկերէն եւ իցէ շուն»: Եւ խեղճ մարգարէն կը հպատակի ամուսնանալով այդպիսի շնաշխարհիկ կնոջ մը հետ: Ուրեմն Աստուծոյ օրհնութիւնը կայ, այսպիսով, կոտոշաւորներուն վրայ. ուստի այսպիսի եղելութիւններով կամ զէթ վերջին ապացոյցով կը փափաքիմ մխիթարել անծանօթը որ ինծի ղրկեր է իր *Դեղին Թերթը*՝ անշուշտ դարման մը խնդրելով իր դժբախտութեան :

ԱՐԱԶ

ԴԱՇՆԱԿԻՆ ՀՈՏԸ ՊԻՏԻ ՉԹՈՂՈՒՆՔ

«Աղգակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Սանճաքի կացութեան մասին (24 յուլիս).—

Հայ պաշտօնեաներու վերջնական մաքրագործումը դեռ չէ սկսած: Բայց բոլոր նշանները կը ցուցնեն թէ շատ պիտի չուշանայ, քանի որ հետապնդուած նպատակն է վարչութեան կատարեալ թրքացումը: Եւ եթէ դեռ կը պահեն կարգ մը հայ պաշտօնեաներ, պատճառը այն է որ անոնք մասնագէտներ են եւ չեն կրնար փոխարինուիլ մէկ օրէն միւսը:

Այս առթիւ ըսեմ թէ փոխուած է նաեւ Ռէժիի տնօրէն Պ. Քիւրտեան եւ տեղը դրուած Նուրի անուն մէկը, որ պէնզին կը ծախէր վերջերս, իսկ ժամանակին հետեւորդը եղած է հռչակաւոր Ճէմալ փաշային, որ ատենօք Արաբ կախեց Սուրիոյ մէջ, մեծ պատերազմի ընթացքին :

Արձակուած 7 հայ ոստիկաններուն տեղ պաշտօնի առնուածներուն մէջ կը գտնուի ուրիշ Նուրի մը, որ աւելի առաջ քանի մը անգամ վտարուած էր ոստիկանութենէն ....:

Ինչպէս ամէն տեղ եւ ամէն ատեն, Թուրքերը հիմա ալ Սանճաքին մէջ կը փորձեն պառակտել Հայերը, շահագործելով անոնց կուսակցական կիրքերը: Այսպէս, Հալք Էվլի վարիչ մը հրապարակաւ յայտարարած է.— «Դաշնակներուն հոտն անգամ պիտի չթողունք Սանճաքի մէջ»:

Եւ մեր կարգ մը ազգայինները կը հաւատան: Ոմանք նոյնիսկ կը շփեն իրենց ձեռքերը, այն հրճուանքով որ հրապարակը բաց կը մնայ իրենց առջեւ: Իսկ ինչ որ ամէնէն ցաւալին է, ոմանք ալ ընդառաջ կ'երթան խաղին, ուղղակի գործակալի դեր կատարելով: Կացութեան փափկութիւնը նկատի առնելով, չեմ ուզեր անուն տալ. միայն ըսեմ թէ մարդիկ կասկածով կը նային իրարու եւ 4 — 5 հոգի քով քովի չեն գար: Նշանով կը հասկցնեն թէ «ձայն լաւ պատին վրայ» եւ կը հեռանան....:

Թուրք-իտալական միջադէպ մը Սանճաքի մէջ

Նոյն աղբիւրէն կը հաղորդեն հետեւեալ դէպքը, որ տեղի ունեցած է յուլիս 20ին. Պէյլանի մէջ.—

Գիտէք թէ թուրք զօրամասերը Պէյլանը կեդրոն ըրած են, իբրեւ ռազմագիտական կարեւոր դիրք մը: Տեղացի թուրք մը հրամանատարին տրամադրած է իր տունը, որ նախապէս պանդոկ էր, բայց գիւղաքաղաքին մէջ չկան բաւականաչափ շէնքեր՝ տեղաւորելու համար հազարէն աւելի թուրք զինուորները:

Իտալացիները Պէյլանի մէջ վանք մը ունին, ուր հինէն ի վեր կը մնայ կրօնաւոր մը: Վանքը կը բաղկանայ ընդարձակ պարտէզէ մը, մէջտեղը եկեղեցիով եւ ուրիշ շէնքերով :

Չորեքշաբթի օր, Պէյլանցի Թուրքեր կը մտնեն պարտէզը եւ կը յայտնեն թէ պէտք կտրեն ծառերը՝ տեղ բանալու եւ թուրք զինուորներու բնակութեան յատուկ տաղաւարներ շինելու համար: Եւ մէկ երկու ծառ ալ գետին կը տապալեն տապարի հարուածներով :

Կրօնաւորը անմիջապէս կը փութայ Ալեքսանտրէթ եւ դէպքը կը պատմէ իտալական հիւպատոսին, որ իր կարգին հեռաձայնով կը դիմէ Հալէպ՝ իտալական հիւպատոսին: Այս վերջինը անմիջապէս Պէյլան կուգայ ինքնաշարժով: Ճամբան [?] կը հասնի նաեւ Անտիոքի թուրք ընդհ. հիւպատոսը :

Իտալական ընդհանուր հիւպատոսը բուռն կերպով կը բողոքէ իր թուրք պաշտօնակցին մօտ, գիտել տալով որ եղածը ոչ միայն իրաւունքի բռնաբա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄ

Եղերական զուգադիպութեամբ, ճիշդ այն պահուն երբ սոզին Թուրք թերթերը անդադար կը շոյեն Հայերը, չմոռնալով նաեւ անոր աչքերը «համբուրել» տալ բարձրաստիճան զինուորականի մը, անդին Թուրք կառավարութիւնն ալ անդադար կացինի հարուածներ կուտայ պոլսահայ համայնքին: Եւ ճիշդ արժանին, կարճ կապելու համար հաշուեյարդարը:

Երէկ՝ «Վագըֆ»ի օրէնքն էր որ կու գար վերջ տալու համայնական մատակարարութեան դրութեան, ջարդելու հաստատութիւններ եւ սրբավայրեր յանձնելով մարդոց, որոնց պորտը Աստուած միայն գիտէ թէ ո՛ւր կտրուած է…: Այնքան անծանօթ են: Աւելի ճիշդ այնքան հանրածանօթ, իբրեւ «յորովայնէ ընտրեալ» սրիկայ:

Այո, յանձնումը դեռ կատարուած չէ, բայց սակայն այլեւս օրերու խնդիր է, քանի որ, ոստիկանական բովին մաքուր դուրս գալէ յետոյ, բարի ծաղիկ թեկնածուները քննութիւն տըլւին նաեւ Էվգաֆի վարչութեան առջեւ: Եւ հիմա կը սպասեն արդիւնքին, որ չի կրնար ուշանալ: Մանաւանդ անակնկալ մը կազմել: Որովհետեւ, վերջ ի վերջոյ հաշիւը մէկ է թէ ո՛վ պիտի շահագործէ Բերայի հարուստ Խաչը, Դաւիթ Եըլմա՞զ թէ Մելիք Գօչ: Մէկը առ միւսին զարկ:

Միայն այս դէպքը կը բաւէր հաստատելու թէ կը գտնուինք իրական ողբերգութեան մը առջեւ, որուն դժբախտ զոհն է Պոլիսը, երբեմնի այս շէն ու ծաղկեալ ոստանը, Թրքահայ մտքին այս օրրանը: Որովհետեւ, ի՞նչ յոյս կը սպասէք համայնքէ մը որ իրաւունք չունի պարզ հակակշիռ մը անգամ հաստատելու ոչ միայն իր դպրոցներուն, այլեւ եկեղեցիին, այլ եւ բանկային վրայ: Ամէն ինչ պիտի տնօրինէ վկայեալ անպարոյական մը՝ «անհատ մատակարար» (թէք միւթէվէլլի) տիտղոսով, իսկ պիտի վաւերացնէ Էվգաֆ կոչուած կառավարական վարչութիւն մը:

Կարծես չբաւէր սակայն, ահա ընկերակցութեանց օրէնքը՝ քուէարկուած դեռ նոր, 28 յունիս 1938ին:

Ի՞նչ է պարունակութիւնը: Կը բաւէ նայիլ պիտակին.— ընկերակցութիւն:

Այս հաշուով, 50—60.000նոց պոլսահայ գաղութը «համայնք» (ճէմաաթ) չէ, այլ պարզ ընկերակցութիւն (ճէմիէթ) մը, նման անոնց զոր կը կազմեն կօշկակարները, նպարավաճառները կամ լէպլէպիճիները …

Առանց պատճառի չէ այս անուանակոչումը: Համայնքը (communauté) բարոյական անձնաւորութիւն մըն է, օժտուած՝ մասնաւոր կանոնագրութեամբ, տէր՝ բազմաթիւ իրաւունքներու, եւ մանաւանդ ԱՆԼՈՒԾԵԼԻ:

Ցաւակցաբար կը դիտարկենք, որովհետեւ հոս է թաղուած գլխաւոր չարիքը: Կառավարութիւնը կրնայ դատի քաշել ու պատժել համայնքի մը վարիչները, բայց չի կրնար լուծուած հռչակել համայնքը եւ գրաւել անոր կալուածները: Այլ խօսքով, վարիչները կուգան կ'երթան, բայց համայնքը կը մնայ անսասան:

Այսպէս չէ ընկերակցութիւնը (ճէմիէթ — սօսիէթէ): Կառավարութիւնը ուզած ատենը կրնայ լուծել զայն եւ գրաւել բոլոր ինչքերը: Կը բաւէ հաստատել որ եւ է զանցառութիւն:

Իսկ ասկէ դիւրին բան չկայ, մանաւանդ Թրքական աշխարհին մէջ, ուր ամէն ինչ կախուած է անձնական հայեցողութենէ:

Ցետոյ, մատակարարական բոլոր գործառնութիւնները եւ հաշուական տոմարները բաց են ոստիկանութեան առջեւ, որ կրնայ ուզած ժամուն քիթը խոթել եւ խնդիր հանել: Եւ երբ ենթական Հայ է, իսկ ոստիկանութիւնը՝ Թուրք, կրնաք երեւակայել պարագրիք տեսարանը:

Ուրիշ սեղմում մը: Իբրեւ ընկերակցութիւն, եկեղեցիները ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻՆ ԿԱԼՈՒԱԾ ԳՆԵԼՈՒ: Եւ եթէ պատահի որ կալուած մը կտակուի իրենց, պարտաւոր են անմիջապէս ծախել:

Ի՞նչ տարբերութիւն, տարակուսի թերեւս, քանի որ փոխարժէքը կը մնայ նոյնը: Պատասխանը կուտայ ուրիշ օրէնք մը՝ Վագըֆի կանոնագիրը, որուն համաձայն պատարագ դրամը պէտք է յանձնուի կառավարական դրամատան մը եւ վերածուի պետական արժեթուղթերու: Կարճ՝ պէտք է իւրացուի կառավարութեան կողմէ:

Արդ, այս պայմաններու մէջ ո՞ր յիմարն է որ կտակ պիտի ընէ:

Ճիշդ է, կայ առժամեայ յօդուած մը որ կը տրամադրէ թէ «գոյութիւն ունեցող ընկերակցութիւնները պիտի շարունակեն սեփականութեան ամէն իրաւունք ունենալ իրենց կալուածներուն վրայ, բացառութիւն կազմելով վերոյիշեալ յօդուածներէն»: Բայց այս «շնորհ»ը կը ցնդի, երբ նկատի առնենք որ բացառութիւն կազմող ներկայ կալուածները ալ դատապարտուած են կորսուելու, Վագըֆի օրէնքով յանձնուած ըլլալով [illegible], որոնք ոչ միայն պիտի կշտանան, այլեւ պիտի «կշտացնեն», կարենալ շարունակելու համար կողոպուտը:

Պարզ չէ՞ պատկերը: Ընկերակցութեանց օրէնքով՝ կ'արգիլեն առնէ նոր կալուածի գնում: Վագըֆի օրէնքով ալ՝ գոյութիւն ունեցող քանի մը կտոր կալուածները աւարի պիտի տան: Չէ՞ որ Էվգաֆի վարչութիւնը խառն հասոյթին հարիւրին 5ը կ'առնէ իբրեւ հսկողութեան իրաւունք, անհատ մատակարարն ալ՝ հարիւրին 10ը, իբրեւ փոխարէն: Հաշուի զարկէք նաեւ տուրքը, ապահովագրութեան բաժինը եւ այլ ծախքեր, եւ մէջտեղը կը մնայ հազիւ հարիւրին 50ը: Այն ալ եթէ կարելի ըլլայ գանձել ամբողջ վարձքը, ինչ որ շատ խնդրական է: Արդ, այս կտորակով ի՞նչպէս գոցել պիւտճէն, երբ ամբողջն անգամ անբաւական կուգար:

Չորս-հինգ տարի այսպէս, եւ այն ատեն թօշնած տերեւներու նման վար պիտի թափին հաստատութիւնները, որոնք իրենց ետին ունին ամբողջ դարեր, ինչպէս նաեւ ամբողջ պատմութիւններ:

Եւ դեռ ունինք «իմաստուններ» որ կը հաւատան ու կը փորձեն հաւատացնել թէ հրապարակաւ խոստում եղած է գործադրելու Լօզանի դաշնագիրը:

Հայկական միամտութիւն, աւելի անյատակ՝ քան ամէնէն խոր ովկիանոսները …:

(Խմբագրական ԱԶԴԱԿԻ)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ (ՄԱՏԵԱՆ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐՈՒ)

(Գ. եւ վերջին մաս)

Ահարոնի քերթողութեան ազդեցութեանը ըմբռնել եթէ ուզէինք, պիտի գտնէինք այն գերագոյն տկունքը, զոր Ֆրանսացի բանաստեղծուհին, Աննա տը Նոայլ անուանեց «Le coeur innombrable», «Անթուելի սիրտը»:

Արդարեւ, այնքան զօրաւոր քերթողներու նման, Ահարոնի մօտ ալ, այն ինչ որ սովոր ենք զգացական հընոց՝ սիրտ անուանել, պարզ, միակերտուր չէ, այլ ինքն իր մէջ բազմացած, երբեմն իրարու անըմբռնելի ու հակասական հորիզոններով բարդ «ներաշխարհ» մըն է, ուր քերթողի նոյն գիտակցութիւնը անգամ կը մոլորի, ինքզինքը կը կորսնցնէ, բազմաթաւ, բազմերես իբրեւ ադամանդ, որու վըրայ ինկած ճաճանչ մը կը բեկբեկի հակոտնեայ ցոլացումներով:

«Մագաղաթներ»ը այսպէս բաժնուած են զանազան գլուխներու, «տաղաշրջաններու» որոնց իւրաքանչիւրը իրարմէ տարբեր շեշտով, ձեւով ու բնոյթով կը համապատասխանէ բանաստեղծի հոգեկան տարբեր վիճակներուն: Ամէն մէկ տաղաշրջան «եղանակ» մըն է հեղինակի տարեգրութեան մէջ. մէն գարնանային, միւսը ամառնային, աշնանային ու ձմեռնային: Իրենց կարգին եւ բանաստեղծի հոգեկան տարին ունի աւելի քան չորս եղանակ՝ իւրաքանչիւրը իր սեփական թոյներով ու սոյլերով, ամպերով ու շանթերով, պայծառ կամ խըռով պահերով …

Առաջին տաղաշրջան… «Ցայգաքաղաք». 13 քերթուածներ թաթախուած մահուան կապոյտ ստուերներով, տեսակ մը անրջային ծով, այդ մահը, ուր խորհուրդները կը սահին ու կ'ուրուանան մշուշի խորը ծիւրող առագաստներու հանգոյն.

Երազ սանձարձակ, ղեկավար ճարտար,
Հորիզոններէն զիս տար անդադար,
Եւ բըռէ այնպէս որ մինչեւ առտու
Այլեւս ընկըղմինք, առանց գիտնալու:

Երկրորդ տաղաշրջան —«Սէրը փուշէ պսակով». Ֆրանսացին պիտի ըսէր՝ passion de l'amour. սիրոյ խաչելութեան տաղը: Ահարոն սիրոյ խորհուրդն է որ երգած է 18 քերթուածներով. միսթիկ, կրօնաշունչ, անմեկնական ըմբռնում սիրոյ, սէրը տեսակ մը պաշտամունք, մեղք ու ապաշաւ, ինքնամեկուս մագլցում դէպի Գողգոթա … Այս քերթուածներուն մէջ մալարմէական շունչ մը դրած է Ահարոն. անոնք ուրուային են, թելադրական, աղջամուղջին զարթնող, քնաթաթախ երէններու նման … Իմաստները կը ծորին մեր մատներէն, բոյրի նման կը տարածուին մեր շուրջը. իմաստները կը շնչենք առանց իմանալու կարիքը զգալու … Ի՞նչ է կ'ակնարկէ քերթողը, Որդւոյն Մարդոյ չարչարանքը՝ ատելութեա՞ն խաչին վրայ, թէ սիրոյ խաչին վրայ… Ի՞նչ հարկ գիտնալ … խորքին մէջ նոյնն են անոնք:

Երրորդ տաղաշրջան — «Անդն մարդերուն պատմութիւնը». 23 քերթուածներու մէջ Ահարոն տուած է աշխարհի ու կեանքի տանթէական մէկ տեսլապատկերը. գոյները՝ մռայլ են ու դառն. ձայները սեւ ու եղերական. մարդիկ կը գալարուին սիրոյ ու ատելութեան, տենչանքի ու նզովանքի, երազի ու վայելքի բոլոր կրակներուն վրայ. հոգիի թշուառութիւնը կը գերանցնի մարմնի ապերջանկութիւնը. տեսակ մը փլած դրախտ, կամ ծաղկուէս դժոխք, ուր խեղճ մարդիկ, ճակատագրի լուծին տակ կ'աղաղակեն, կը հայհոյեն ու կ'աղօթեն ..

Անյարիամուտ քաղաք, միլիոն դուռներով,
Դուռներն ամբողջ փակ՝ շըղթայով լայնօղակ,
Գլուխներու ծով, մազերու փըրփուրով,
Ու [illegible]. Աստուած իմ, աղաղակ, աղաղա՜կ …

Կարդալ այդ շարքին մէջէն, օրինակ. սա կտորները — «Որոնք մայր չունէին», «Որոնք կին չունէին», «Որոնք զաւակ չունէին», «Որոնք տուն չունէին» եւն.

Այս շարքի քերթուածներուն մէջ ընկերական մտահոգութիւններու, ժամանակակից ընդվզումներու արձագանգը կուտայ Ահարոն, երբ կը տեսնէ մանաւանդ

[illegible], փրկութեան շուրջպարերով:

Ու տեղ տեղ կը յիշեցնէ տեսլահար Վեռհառնը:

Չորրորդ տաղաշրջան — «Գեհենականք»՝ 22 քերթուածներ, մերթ տանթէական հրաբորբ գոյներով, մերթ պօտլէրական հեշտագրգիռ տողերով Ահարոն կը շարունակէ մարդոց հրատոչոր մարմներգութիւնը, կիներու սուրբ կամ մեղաւոր մերկութիւնները, մարդոց եւ Աստուծոյ եղբայրութիւնը եւ թշնամութիւնը, տիեզերքի նուագը՝ որ կը հնչէ ամէն իրերու ետեւէն …

«Սէրը, տարփանքը, սոսկալի գեհեն մըն են» ըսած է մօտաւորապէս Պօտլէր.

Ահարոնի գեհենը, ..

Պիտի վերջանան աշխարհն ու արեւ,
Բայց յաւերժապէս պիտի արծարծին
Ունայնութեան մութ անդունդին վերեւ,
Սիրտն ու իր կըրակն արցունքով լըլին:

Այդ շարքէն կարդալ օրինակ «Սուրբերկրեայ զօդանք» կամ «Կիներ կը մերկանան» քերթուածները՝ այնքան յատկանշական Ահարոնի արուեստի տեսակէտով:

Հինգերորդ տաղաշրջան — «Բանաստեղծը կ'աստուածանայ». 26 քերթուածներ. քերթողութեան եօթնօրեակը, բանաստեղծին տաճարը, ցաւերուն փառքի բոլոր փուլերուն ընդմէջէն: Աստուածային անէծքը թէ «Կին, ցաւով պիտի ծնանիս», կ'իյնայ բանաստեղծին ալ ճակտին, Աստուծոյ ալ ճակտին: Չկայ ստեղծագործութիւն, առանց տառապանքի. քերթողի երկունքը համազօր է արարչական երկունքին: Անոնք իրենց արիւնով ու արցունքով մարդոց կը ջամբեն հացը եւ գինին, ու մատուցք բանին: Զինաղ երգերով Ահարոն պատմէ այն հրաշքը, թէ ինչպէս տարերային յուզումը կ'այլակերպուի ու կը ծաղկի իբրեւ քերթուած: Եւ այդ գեղեցկութիւնը տեսակ մը սփոփանք է աշխարհի գեհեննին դիմաց: Բանաստեղծը՝

Կաթիլ կաթիլ խառնող աղբիւր մընաւոր,
Ճամբորդներուն տալէն հոգին իր բոլոր,
Պիտի անդուլ դըժոխքն ի վար հեկեկայ
Սըրակներուն վրայ վիշտին՝ ցող մըշտակայ:

Վեցերորդ տաղաշրջան — «Սիրտս կարմիր վարդերով». 80է աւելի պերճ ու ծորուն հնչեակներու մատեան մըն է, կախուած անդրշիրիմական երազաշխարհ մը՝ Սիբիլլայի պարանոցէն.

Սիբիլլա, դո՛ւն կարմիր վարդն ես ճերմակ մահուան ..

Ասոնք կուգան բանաստեղծի աւելի թարմ օրերէն: Հնչեակներ բուրումնաւէտ ու թեթեւ, գարնան առաւօտներու պէս, հնչեակներ՝ տենդավառ ու հոլանի, ամրան միջօրէներու նման. ու հնչեակներ՝ գինով ու մտահոգ, աշնան իրիկնամուտներու համգոյն: Բայց ամէնն ալ բաբախուն՝ կարօտով, որովհետեւ Սիբիլլան յաւիտենական, խուսափուկ բացական է, ու նաեւ տխուր մահուան նախազգացումով ….

Հնչեակներու այդ շարքէն ինքնատիպ են ի միջի այլոց անոնք, ուր կարծես իր մայրն է որ կը խօսի ու կ'երգէ իր զաւակը, անոր սէրը, անոր համար օրազած հարսը …

Ոչ ոք գիտէր անունն աղուոր աղըջըկան,
Անունն աղուոր սիրուհիին իմ զաւկիս,
Զաւակս որուն սըրտին վըրայ մանըկական
Սարդի նըման ոստայնակեց իմ հոգիս,
Աշխարհներու թոյրերն ամբողջ գըրանուրբ,
Աղջկերն անհաս՝ տիեզերքին բովանդակ,
Խոյերն այգուն, որ կը պարեն թուփէ թուփ,
Ու մըրմունջներն այս ծովերուն ան յատակ.

Այս տաղաշարք կազմող հնչեակներու մէջ յաճախ նիւթի տարբերութիւն չկայ. իմաստները երանգներով կը տարբերին, կամ հոգեկան տրամադրութեամբ: Ահարոն ատոնց մէջ կը նմանի այն երաժիշտներուն, որոնք պարզ մէկ քանի երաժշտական մօթիվներ անհուն փոփոխակներու կը վերածեն եւ կը ստեղծեն նուագի ժանեակներ կամ արապէսքներ:

Հոգիի ուրիշ էջ մըն է «Ինքնախոստովանութիւն» տաղաշարը: Փրակայի ուսանողական օրերէն մնացած ներշնչումի փշրանքներ: Թոհուն, տրամանուշ քանի մը քերթուածներ, որոնց վրայ կը մաղուի մարած բոցերու մոխիրը, տեսակ մը տարտամ իմաստասիրութիւն.

Այդ շարքէն խորապէս տպաւորիչ են «Մենանուագ», «Ճերմակ մազեր» եւ «Մատանի» կտորները.

Վիշտը մատիս մատանին է ոսկեղող…

«Մագաղաթներ»ը կը փակուին երիտասարդութեան ծաղկազարդ պատըղամին վրայ. այդ պատըղամի թաղարները կը փայլփլուին «Գիւղի սիւքեր, նարօջ երգերով»:

Այս էջերը՝ որոնք հայրենի երկրէն հեղինակի երիտասարդութենէն, լիճի մը ակէն փրցուած ծաղիկներ են, գիրքին մէջ կը կազմեն բոլորովին տարբեր լեզուով, ոգիով, բոյրով ու թոյրով անհաման փունջ մը: Պիտի ըսենք նոյն հեղինակը չէ որ գրած է զանոնք: Կրկին մթնոլորտը կ'այլափոխուի հիմնովին այդ էջերուն վրայ, որոնք կը սկսին թրթռալ լազուարթ ու թեթեւ երկնքի մը տակ թեւածող թռչուններուն նման:

«Գիւղի սիւքեր, նարօջ երգեր» մէջ նազարեան հայ աշուղներու, գեղջուկ հայ երգերու երակն է, որ ցեղին սրտէն մեկնելով, կը թաթախէ տաղասաց, խաղասաց Ահարոնի նէյին վրայ: Նախշուն, սիրավառ ու կենսուրախ Արեւելքն է որ կը յորդի այդ երգերէն, բանաստեղծի առձիկ երգերուն մրգաստաններուն նման: Հոն սիրոյ աշուղական ըմբռնումը, միամիտ ու բնապաշտ, որ աղջիկը կը նմանցնէ ծաղիկներու ու նաեւ համով ու պայծող պտուղներու, զոր ծծելու քամելու արժան է, հոն է կեանքի մէկ արեւելեան իմաստասիրութիւնը, երկրի վրայ ձեր պանդուխտի ճակատագրին անփոյթ մելամաղձոտութիւնը. հոն է մանաւանդ բանաստեղծին մանկութեան աշխարհը՝ Օվանըգը՝ Խըմթի ծովուն դիմաց, մրգաստաններով աղուորն, ու այդ երգերուն մէջ քամիր է բոլոր կոյս ու բարկ բոյրերը անանուխի ու ռեհանի, բոլոր բուրումները՝ եղանակներու, մայրամուտներու:

Ահարոն այդ երգերուն համար իւրացուցած է բոլորովին ժողովրդական խորատիկ բարբառը, անոր խառնուածութիւնները եւ փոխաբերութիւնները, վերջապէս աշուղական երգերու տաղաչափութիւնը, իր յատկանշական կշռոյթով, կրկնաբանութեամբ, յանգերով, որոնք այդ երգերուն կուտան չէք գիտեր ինչ անանձնական, ժողովրդական շեշտ մը, ցեղի տարաւոր հոգիէն փրթած ըլլալու զգայնութիւն մը:

Ահարոն իր հոգին մէջէն մորկ ըրած է հողին ձայնը, իր գիւղին մէջէն ունկնդրած է ամբողջ Արեւելքը, թերեւս թռուցառուներու ամբողջ մեկնածը, ու այդ ամէնին վրայ դրած է անսահմանելի ինչ որ ցօղ եւ շող, որ իջած է անոնց վրայ իր ներքին երկինքէն:

Ջիւմալի՜ն, մազիդ սեւ թելիկն երկայն ձոնի է եղեր,
Կամարդ՝ յօնքերդ հովին դէմ լայնցած լիճի պէս եղեր.
Լիճին վըրայ թող ցօղին սեւ մազերով տատանի,
Ջուրերուն տակ է պատկեր՝ ճիպոյ նաշխած պատառի:

«Մագաղաթներ»ը որ մտածումի յղացումի ազնուական գագաթներ են, կը սկսին այս էջերուն վրայ եւ կը ձուլին ժողովուրդին, կը նոյնանան անոր հետ. բայց չէ՞ որ ժողովուրդն ալ Հոգին ալ մէկն է հնագոյն անանուն մագաղաթներէն, զոր տրուած ըլլայ քերթողի մը կարդալ ու հաղորդել:

Այնպէս ինչպէս որ է, «Մագաղաթներ»ը մեր գաղթահայ, մեր յետպատերազմեան գրականութեան մէջ «դէպք» մը կը կազմէ, գիրք մը որ ոչ մէկ բացառութիւն չի վերցներ:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (119)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

From : J. M. — Թարգմ. Փ. Մ.

Փիթըր յանկարծ արթնցաւ: Քրտներ էր, կը դողար, մազերը խռնուեր ու քունքերուն փակեր էին: Ուրուականները որոնք չարչրկեր էին զինքը նախատական խօսքեր ու ցասկոտ բառներ արտասանելով Թանիային մասին, անյայտացեր էին: Առաւօտեան լոյսը պատուհանին վարագոյրներէն ներս կը սպրդէր հետզհետէ: Պիտի չկրնար աւելի երկար քնանալ, ազգականներուն կծու ակնարկները իր ականջները կը ծակէին դեռ: Բոլորովին յուսահատած էր հիմա, պիտի չհամարձակէր Թանիան Անգլիա տանիլ:

Այդ չարագուշակ երազէն տասներկու ժամ ետքը, ահա նստած էր պանդոկին նախասրահը՝ մռայլ եւ վհատած, որովհետեւ գիտէր թէ քանի մը ժամէն պիտի մեկնէր՝ իր ետին ձգելով այն աղջիկը որ անսահման խանդավառութիւն եւ գոյն տուած էր իր կեանքին:

Նորէն ժամացոյցին նայեցաւ, ինննին հինգ կար, թանկագին վայրկեանները կը սահէին: Ի՞նչ պատահած էր արդեօք, ինչո՞ւ կ'ուշանար, մտածեց անձկութեամբ:

Յետոյ յանկարծ տեսաւ որ Թանիան պանդոկէն ներս կը մտնէր - նրբակազմ, տժգոյն, գլուխը վեր, ուսերը ետ նետուած, իշխանուհիի մը քալուածքը ունէր ան:

— Թանիա, ըսաւ Փիթըր անոր առջեւ վազելով, վախցայ որ բնաւ պիտի չգայիր. գոյնդ նետեր է … ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ … ինչո՞ւ ուշացար …

— Մայրիկս հիւանդ էր, պատասխանեց աղջիկը լալկան ձայնով մը, տագնապ մը ունեցաւ, չկրցայ աւելի կանուխ գալ …

Սուտ էր, եւ սակայն ստիպուած էր բացատրութիւն մը տալ, արդարացնելու համար իր յուզումին պատճառը:

— Կը ցաւիմ, հոգիս, ըսաւ տղան իր մատներուն մէջ սեղմելով անոր ձեռքերը, ուրեմն շուտով տո՞ւն պիտի վերադառնաս նորէն … միայն ինծի լուր տալու եկար … ափսոս որ մեր վերջին վայրկեաններն ալ միասին անցնելու պատեհութիւնը այսպէսով կ'իյնայ … բայց, ի հարկէ կը հասկընամ … եթէ լրջօրէն հիւանդ է …

— Ոչ, հիմա աւելի լաւ է, ըսաւ Թանիա թեթեւ ժպիտով մը, բարեկամներ ունի քովը … սակայն տանըմէկին պէտք է մեկնիմ, որովհետեւ անոնք աւելի երկար չեն կրնար սպասել …

Աղջկան ստախօսութիւնը ինքնաբերաբար աւելի յառաջ գնաց, երբ տեսաւ որ Փիթըր բարեմտօրէն ու առանց խտաբերութեան տրամադիր կ'երեւար զոհելու իրենց վերջին իրիկունը: Արդարացումը շատ բանաւոր էր ու տղան թոյլ պիտի տար որ մեկնէր որոշեալ ժամուն:

— Ինչ որ է, նորէն փառք սիրոյդ որ երկու ժամ ունինք, գիտեմ տուաւ Փիթըր սփոփուած … մեկ ըսէ … ինկեր էի երթալու այս խոյտառակ գործը երբեւէ չըլլած՝ սեղան մը վարձեր էի Թարաթիայի ճաշարանը … շոգեմակոյկ մըն ալ պատրաստել տըւած էի … կուգա՞ս, երթա՞նք … եթէ անմիջապէս ճամբայ ելլենք, ժամանակ կ'ունենանք պարտէզը ճաշելու եւ ծովուն վրայ պտոյտ մը կատարելու:

— Կուգամ ամենայն սիրով, պատասխանեց աղջիկը եւ, առանց ուշադրութիւն դարձնելու պանդոկին հիւրերուն որոնք իրենց կը նայէին, Փիթըրին թեւը մտաւ ու նախադասութեան դուրս առաջնորդեց զայն — բայց եւ այնպէս շատ կը ցաւիմ որ մեր վերջին գիշերը այսքան կարճատեւ պիտի ըլլայ:

— Նորէն բախտաւոր ենք որ երկու ժամ ունինք միասին անցընելիք, ըսաւ Փիթըր անոր ձեռքերը շոյելով, մայրիկդ հիւանդ, քարտուղարն ալ դեսպանատունը տակնուվրայ եղած … գիտե՞ս ինչ, կ'ուզէր որ այս գիշեր իր դրասենեակը մնայի՝ բազմոցին վրայ երկննալով … հետս արդողեցաւ երբ մերժեցի …

— Ինչո՞ւ ուզեց որ հոն կենայիր, հարցուց աղջիկը, թէեւ արդէն իսկ գիտէր իր հարցումին պատասխանը:

— Որովհետեւ այն Թուղթը զոր Էնկիւրի պիտի տանիմ շափազանց կարեւոր բան մըն է եղեր … խորհեր է որ եթէ այս գիշերուընէ քովս առնեմ, չարաճճի լրտես մը կրնայ գըրպանէս թռցնել զայն … կարծես թէ տասնեակ բաներ կը պատահին հիմա … այնքան ապուշ բան իմացած չէի երբեք ..

Թանիա անհանգիստ տրամադրութեան մէջ էր, երբ թաքսի կը նստէին նաւամատոյց իջնելու համար: Որքան ինքնավստահ էր այդ տղան որ որքան կ'արհամարհէր կարելիութիւնը վըտանգի մը զոր աղջիկը այդ պահուն կը նկատէր իրական ու անմիջական: Թանիա խնդաց:

— Երբ մերժեցի դեսպանատունը ճաշել եւ հոն մնալ, այն ատեն մեր քարտուղարը ուզեց դրամարկղին մէջ պահել սակայն, որպէսզի կէս ժամ աւելի կանուխ արթննամ ու երթամ առնեմ, ըսաւ Փիթըր բարկութեամբ եւ գլխարկն հանելով անդամատուն պարունակող պահպանակը Թանիային ցոյց տուաւ. նայէ, եղածն ալ բան մը ըլլար գոնէ …

— Օհ, զգուշութեամբ պահէ, սոսկաց աղջիկը, ինքնաբերաբար Փիթըրին վրայ կռթնելով:

Այս աստիճան կարեւոր առարկայ մը այդպէս անփոյթ կերպով իրեն ցոյց տուած ըլլալու պարագան սարսափեցուց զինքը: Բայց վերջ ի վերջոյ չէ՞ որ անիկա նորեկ մըն էր այս վտանգաւոր գործին մէջ, յայտնի էր որ ան բացարձակօրէն կը վստահէր իրեն:

— Օհ, հոգիս, խնդա՛ց տղան եւ իր թեւերուն մէջ առնելով աղջիկը համբուրեց. հոգ մի ըներ, ես բոլորովին ի վիճակի եմ թէ իմ անձիս նայելու եւ թէ ասոր …

Նաւամատոյց հասնելով շոգեմակոյկ մտան: Փիթըր մեքենավարը ճամբեց ու Թանիան բազմոցներու [illegible] մը վրայ տեղաւորելով ուղեւորութիւնը գլուխը անցաւ: Քարափէն բաժնուեցան անմիջապէս եւ շոգեմակոյկը սկսաւ սուրալ դէպի Վերին Վոսփոր:

Թանիա Փիթըրին քովը կծկուեցաւ գլուխը անոր ուսին դնելով:

(Շար.)

Ի [illegible]

Սիրելի Արազ.— Գիտե՞ս, մեր դարաշրջանը սկսած է չափազանց ըլլալ, ոչ միայն տարիքով, այլ եւ հմտութեամբ։ Այդպէս թէ այնպէս, երբեք պէտք է ըլլայ որ գլուխը կը լեցուի ստուերական արձագանգներով, որոնցմէ նուաստագոյն մասը անգամ կրնայ մէջ նոր մը առաջ բերել։ Ծարպագրութեան կարգին վրայ խօսեցանք երբեմն. Թոյլ տուր որ անգամ մըն ալ, կիսափորձառական մեթոտով յուշածրենք մեր միտքը, այսինքն՝ հոս մեր դարեր

Կը զգա՞ս արդեօք, քու աչքերդ առեր են, կը նշմարեմ նոր պճրանքի աչքեր որոնց, թէեւ քիչ մը յանկարծակի եկած վառ նայուածքով պարզաչեալներու կը նային, որպէս թէ տեղ ճարեն իրենց ալ անձուկ վայրին մէջ։ Այս նորահասները մեր՝ քերթողական կարգի դասերուն անծանօթ չեն, բայց տարբեր լեզուով, տարբեր ուղիով։ Ասոնք ալ մեր ծոցածիններն են, ասոնք մաս կը կազմեն կատարակին՝ որ որբերու, որբուհիներու ապաստարանները չէնցուց եւ այժմ, երբ թէ աւելի անկախ հոգիներ տակ, եզհայրենին խնդրէ յատակ։ Ծարժէ՛ մատղ, սիրելի Արազ, գրիչիդ պէս, նշանն ալ քեզ օգնական, սեղմեցէք շարքերը, որպէսզի տեղ բացուի սուղ ու լիւանի սերուն մնացորդներուն։ Ի՞նչ մնացած է... Երբ Մեծաւաքանչին անունով քանի մը հոգի իրարու մօտ հաւաքուած կը ... ննենք, մեծ թիւ մը կ՚երեւի մեզի... Մեծիայն բաժին պէս.— «Ո՞ւր են ի- նոնք... Վերջացա՞ւ, բայ, Արազ, աչքեր ու մատք բան չես փախցներ։ Օրինակ մը բերելով, քաղաքական աչ- խարհը փլցուցած չէ՛ անք...

Լաւ է նայիլ մեր նպատակին.— Շարպրութիւնը մանրակրկիտ է Ֆրանսերէնի մէջ, բանք նախորդով մը, եւ կը կրկնենք։ Հայերէնին տարբեր մէկ կարգ մը հայ հոն. բայց միեւնոյն տանն գգացուցինք, թէ տարբերութիւնը մեզի ի նպաստ կը դառնայ բոցգատութեամբ ուրիշ լեզուներու եւ, ինչո՞ւ չէ, նաեւ ճաշակով։ Առնենք օրինակ մը, շատ պարզ եւ թեթեւ, հին գրականէն, որուն համաձայն է եւ նորը.— Ու՛ր, հայր երկնաւոր, որ ողորմեցար ի միոյ ծնեալ սարդկան, Հայր Երկնաւոր, քան մարգարէին։ Այս ուժով յուռով հաստատածին Ֆրանսերէնը պիտի ըլլայ, ըստ կանոնի, հետեւեալ կերպով.— Ու՛ր, հայր երկնաւոր, որ ողորմեցար, մարգարէին բնածին պէս, մայրից՝ պտուղ միւլի մէջ ծնած է-ին... Անտարակոյս լեզուն պայծառ ամբողջանալու, վեր․ եծական այս ձեւը ոչինչով չի մեղանչեր ոչ կանոնի ոչ ճաշակի, ընդհակառակն։ Բայց գիտեմ որ հայերէնն ալ իր համադրական գնացքով աւելի աչխոյժ, աւելի թռչուն է գեղադարդի մը պէս, որմէ կ՚ախորժի Արէս եւ, աւելի ըլլալով, ձեւաւոր ըլլալէ չի դադրիր, ձեւ մը՝ որ, կրկնենք, բազմազանին է եւ միշտ յղի։ Բովանդակին՝ որով նաեւ գործողութիւններ կամ նախադասութիւններ կ՚ամփոփէ. «չէ՞» որովհետեւ կարդալով հետեւելով կը տպաւորուի վերջապէս առ գիտենքին։ Միտքը այսպէս կը հանճարէ այդ հնացքէն։ Ջէ՞ որ բոլոր բնական երեւոյթներուն մէջ բարդութիւն մը կայ։ Եւ լեզուն ալ բնական երեւոյթ մըն է։ Պայծառ ու յստակ ըլլալու ջանքը միշտ պէտք է կարեւոր տեղը բռնէ գրողին կամ խօսողին մտահոգութեան մէջ, բայց ոչ՝ իմաստին թուլութիւն եւ ընթերցողին կամ ունկնդրին տաղտուկ պատճառելու առտիճան։ Արամօրդ միշտ իրաւունք ունէր իր չանթիքը յանպատրաստից հայթեցնելու։

Ֆրանսերէնի պայծառութեան ծայրայեղ հոգածութիւնը պատճառ եղած է, որ դիւանագիտական եւ քաղաքական բոլոր պայմանագրութիւններուն կամ վաւերաթուղթերուն մէջ հերինակը Ֆրանսերէն կը խմբագրուի եւ, ի դէպս անհամաձայնութեան, Ֆրանսերէն օրինակը իբրեւ վաւերական կը բռնուի։

Բոլոր այս իրողութիւնները չեն կրնար հերքել միւս նոյնքան պայծառ իրողութիւնը, թէ Հոմերոսի, Վիրգիլիոսի, Եղնիկի լեզուն ու ձեւը, միապաղաղ, միակերպ չըլլալով, ոչինչ կը կորսնցնեն իրենց վսեմութենէն, ինչպէս Կէօթէ, Շիլլէր, Շէքսփիր եւ ուրիշ անմահներ Հիւկոյէն, Լամառթինէն, Միւսէէն վար չեն նստած ճաշակի տաճարին մէջ։

Թէ ձեր եւ թէ իմ կողմէ յաւակնութիւն կ՚ըլլայ նոր գրականին սահմաններէն դուրս՝ հինին աղամանդեայ յատակին վրայ կոխել անպատուաւ եւ անբռնական պաշարով։ Բայց Մեծատաքանչին հետեւողները պէտք գոնէ սկզբունքներուն հաղորդ ըլլան։ Այսպէս՝ կը խորհինք, թէ մեր դասաբանը պէտք է ուշադիր ըլլայ միտք պահելու չափ, որ տեղականները իրենց պատկանած գաւառներուն հետ կը ՙուղին. «Ոսկը յոսկերաց» ըլլալով՝ երկուքն ալ վերահաս փոփոխութիւններուն կը համակեր գին, լաւին ու յոռիին լծակից։ Կանոն էէն կ՚ակնարկէինք միայն, բայց հիմա համոզուած ենք, թէ նոյնանշան նանօթութիւններ այս մասին արձանագրուած ըլլալով, կրնանք հայոց մեր դասարանին վրայ, որ ի վիճակի է բռնելու՝ դասարանին մէջ տեղականին եւ գոյականին հոլովական ..․ · ·․․․ · Անի պատուական, ակն պատուականի, յականէ պատուականէ, ընդ ակն պատուականաւ · ակունք պատուականք, ականց պատուականաց զականս պատուականս, յականց պատուականաց, ականօք պատուականօք (թանկագին քարերով)։ Մեր հին լեզուին այս երեւոյթը, կցողական - հոլովական մասնիկներուն երեւոյթին հետ, կը նայ իր կարգին, սիրելի Արազ, քու տակաւին ցնել։

ՏԻՐԱՑ

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՈՒՇ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Մօտաւորապէս երկու ամիս առաջ յաւիտեան բաժնուեցաւ մեզմէ հայ բեմի ականաւոր մշակներէն Տիկ. Սիրուշ Ղազարեան։

Տիկին Սիրուշ ծնած է Թիֆլիզ 1895ին։ Նախնական կրթութիւնը ստացած է Կովկասի Բարեգործականի եւ Յովնանեան վարժարանի մէջ։ Դպրոցի գրասեղաններէն բուռն տենչանք մը կը պայթի դէպի բեմական կեանքը՝ երազելով դառնալ նշանաւոր դերասանուհի մը։ Մեծ ուսուցիչ Աբէլեանի ղեկավարութեամբ, Թիֆլիսի «Դրամաթիքը» իր փառքի օրերը կ՚ապրէր։

Սիրանոյշ, Զարիֆեան, Սեւումեան, Ալիխանեան իրենց ստեղծագործ բարձրութեան վրայ կը շողային։ Մանկամարդ Սիրուշ բազմիցս ներկայ կը գտնուի «Դրամաթիքը»ի ներկայացումներուն եւ իր մանուկ հոգին կ՚այրէր բեմին նուիրուելու գերագոյն ցանկութեամբ։ Անզուգական Սիրանոյշի իր ձայն թողած մեծ գական աղդեցութամբ, երթալով կ՚աճի ու դպրոցական կեանքը կը դառնայ իրեն համար տեսակ մը բանտ, անհանդուրժելի դերութիւն մը։ Ծնողքը վերջապէս կը համակերպին իրենց զաւակին խանդավառութեան եւ Սիրուշ հազիւ նախնական համեստ կրթութիւն մը ստացած, կը մտնէ «Դրամաթիքը»ի մէջ։ Սիրուշ կը նուիրուի իր պաշտած ասպարէզին ու հաճոյքով կը հետեւի վարպետին (Աբէլեանին) դասերուն։ Կարճ ժամանակէն կը յայտնաբերէ բեմական խոր ընդունակութիւն եւ օրէ օր կը յառաջդիմէ դառնալով «Դրամաթիքը»ի ուժերէն մէկը։ Այդ միջոցին է որ կը ծանօթանայ իրեն նման բեմական արուեստը դեռ նոր ընդգրկած սկսնակ դերասան Յովհ. Ղազարեանին, ապագայ տաղանդաւոր կատակերգակին՝ որուն հետ նաեւ կ՚ամուսնանայ։ Ընտանեկան այս երջանիկ միութիւնը ոչ մէկ կերպով կը դրկէ Սիրուշը իր սիրած բեմին ծառայելու հաճոյքէն, ընդհակառակն, իր ետանդը աւելի կը հրահրի եւ այնուհետեւ անընդհատ կը մասնակցի ստուդեոսների, Զուբարովի ժողովրդական թատրոնին ու Բագուի Կուլտուրական ․․․․․ կազմակերպած ներկայացումներուն, չահելով առատ համբաւ մը։

Եղաւ է ․․․ ․․․ Սեւումեանի Երեւանի եւ Հայաստանի գաւառներուն մէջ սարքած ներկայացումներուն փայլն ու զարդը։ Այդ շրջանին Սիրուշ կը դառնայ արդարեւ, իր բացառիկ տաղանդին շնորհիւ, թատերասէրներու հիացման առարկան։ Նոյնպէս դերասանական ասպարէզին մէջ մեծապէս կը յառաջդիմէ նաեւ իր ամուսինը՝ իբրեւ կատակերգակ։ Այնուհետեւ Ղազարեան ամոլը կը սարքէ յաջող թատերական պտոյտներ Հայաստանի գաւառներէն մինչեւ Պոլիս, Պալքաններ եւ ապա Ֆրանսա՝ ամէն տեղ գտնելով ջերմ ընդունելութիւն։ Ֆրանսայի Մարսէյլ քաղաքը հաստատուելէ վերջ Տէր եւ Տիկին Ղազարեան կը շրջին նաեւ Փարիզ, Լիոն, Նիս եւ ․․․․ ․․․․․ հասարակութեան համակրանքը։

Այդ շրջանին Մարսէյլ կը գտնուէր նաեւ ուրիշ բնատաղանդ երիտասարդ դերասան մը — Մարութեանը — որուն դրկէն բոլոր ներկայացումներուն կը մասնակցի Տիկին Սիրուշ ու մեծապէս կը նպաստէ անոր տաղանդին բարձրացման։ Մարութեանի մեկնելէն վերջ, Տիկին Սիրուշ իր ամուսնոյն հետ տեղական ուժերով կը կազմէ «Դրամ - Օփէրէթ»ի խումբ մը եւ կուտայ կարգ մը յաջող ներկայացումներ՝ առաւելապէս կրտսեր սերունդի համար։

Իր մարմնացուցած բազմաթիւ տիպարներէն հետեւեալներուն մէջ կը մնայ եզակի.— Գ. Սունդուկեանցի «Պէպօ»ին մայրը եւ Էֆէնդեան՝ «Բանդուած օջախի»,Սալոմէն իր լաւագոյն յաջողութիւններն են։ Ահարոնեանի «Արցունքի հովիտ»ին Նազէն կարծէք էր ըմբռնել միայն ու միայն Սիրուշի անթերի խաղարկութեամբ։ Վերջին անցուդական երգիչին խռովայոյզ հոգւոյն բովանդակ դրոշմը կը քանդակուէր Սիրուշի դէմքին վրայ, երբ ան իւրայատուկ ձկնածարդարութեամբ կ՚երգէր «Նազէի օրօր»ը։

Շիրվանզադէի «Պատուի համար»ին Մարգարիտ ու Ռոզալիան կ՚անձնաւորէր մեծ ճկունութեամբ։ «Նամուսի» Շուշանիկը իր գլուխ գործոցը պէտք է համարել։ Այս դերով Սիրուշ մեզի կը յայտնէր հայկական պարերու իր մասնագիտութեան անվիճելի հեղինակութիւնը։ Սայաթ - Նովայի Շուշանն ու Մոնան եղած են իր համբաւը բարձրացնող դերեր։ Իր մեռնելով երկար ժամանակի համար պիտի լռեն նաեւ Սայաթ - Նովայի երգերը։ Տիկին Սիրուշ հաւասար կարողութեամբ կը ներկայանար ողբերգական, կատակերգական եւ ամէն տեսակի խաղերուն մէջ։ Բաւական յաջող էր նաեւ դուսանական ձեւոյ մէջ։ Իր ձայնը՝ ոչ այնքան զօրաւոր, ունէր ներդաշնակութիւն ու գրաւչութիւն։

Սիրուշ իր անձին չափ կը սիրէր բեմը եւ մինչեւ իր մահը հաւատարիմ փարեցաւ անոր։ Ապացոյց՝ իր քսանըհնգամեայ բեմական գործունէութիւնը։ Վերջերս սակայն խանգարուած էր իր առողջութիւնը եւ բժիշկները բացարձակ հանգիստ էին յանձնարարած։ Մենք սիրողներս մանաւանդ, թելադրեցինք որոշ ժամանակի մը համար քաշուիլ բեմէն մինչեւ իր ապաքինումը, խոստանալով ամէն աջակցութիւն ընծայել ամուսինին, ներկայացումները կանոնաւորապէս շարունակելու եւ ապրուստի կարօտութենէն զերծ պահելու իր ընտանիքը։ Դժբախտաբար մեր բոլոր թախանձանքները մընացին ապարդիւն եւ Սիրուշ մեր ստորասարակամութիւնը գնահատելով հանդերձ, յայտնեց թէ մանկութենէն կապկապուած է բեմին հետ ու բացի մահէն ոչ մէկ խոչընդոտ կրնար բաժնել զինք անկէ։ Հիւանդ ու հիւծուած Սիրուշ ժամանակ մը եւս իր մասնակցութիւնը բերաւ ամուսինին ու մեր կազմակերպած ներկայացումներուն, մինչեւ որ անագորոյն ցաւը հասունելով վերջնապէս անկողին ձգեց զինքը։

Ամուսինին ու Մարսէյլի հասարակութեան գոհողութիւնները՝ անցան անօգուտ ու Սիրուշ բաժնուեցաւ մեզմէ յաւիտեան, խոր սուգի մատնելով մասնաւորապէս Մարսէյլի գաղութը։

Յաճախ կը տրտնջանք թէ մեր ժողովուրդը չի գիտեր քաջալերել իր արուեստագէտները, իսկ ես պիտի ընդհմ հակառակը՝ օրինակ առնելով միայն Մարսէյլը։

Ղազարեան ամոլը ապրուստի ուրիշ միջոց չէ ունեցած բացի բեմական ասպարէզէն։ Հանրութիւնը միշտ քաջալերած է անոր ներկայացումները եւ առատաձեռնօրէն մասնակցած է նախապէս Ղազարեանի եւ վերջէն ալ իր կնոջ՝ Սիրուշի հիւանդութեանց պահուն, անոնց հիւանդանոցի եւ բժշկական ծախսերը հայթայթելու համար կատարուած հանգանակութեանց։ Մարսէյլը նոյն գուրգուրանքը ցոյց տուած է նաեւ հայկական Աղատամարտի մեծ երգիչ՝ Ահարոնեանի եւ ծանօթ տաղանդաւոր դերասան Մարութեանի։

ՄՈԳԻ

ԻՄԱՍՈՒՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ (քննութիւն եւ բնագիր)։ Հատոր Դ.։ Գրեց՝ Հ. Ներսէս Վ. Վ. Ակինեան, Վիէննա, Մխիթարեան տպարան։ 1938։ Ստուար հատոր մը 405 մանրատառ էջերով։ Գին 4 զուիցերիական ֆրանք։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԿՈՉ ՄԱԼԱԹԻԱՑԻՆԵՐԻՆ

ԽՄԲ.— Մալաթիոյ Կրթասիրաց ընկերութեան Ֆրանսայի շրջանին 7րդ պատգամ - ժողովին առթիւ, որ գումարուած է Վալանսի մէջ, յուլիս 16—17, մեզի ղրկուած է հետեւեալ կոչը, հրատարակութեան խնդրանքով.—

Ցաւալի է որ ժամանակէ մը ի վեր կաղութահայութիւնը պառակտուած եւ անբաղձալի վիճակ մը ունի։ Բայց աւելի եւ գիտակից Մալաթիացին երբեք պիտի չուզէ որ այդ պառակտումը մուտք գործէ մեր հայրենակցական շրջանակէն ներս եւ ի մասնաւորի մեր բոլորին սիրելի Մալաթիոյ Կրթասիրաց ընկերութեան սեմէն։ Սակայն, տանց քօղարկելու պէտք է ըսել որ քանի մը հակամարտ հայրենակիցներու ընկերութեանս գերագոյն ժողովներու գծած ուղիէն շեղումը եւ հասուածական գործունէութեանց գործիք ծառայողներու դիրքը գայթակղութեան պատճառ դարձած է եւ ատոր համար ընկերութեանս երբեմնի գոհաբերող հայրենակիցները այժմ դիտողի պէս անտարբեր մեկուսացած դիրք բռնած են։ Այս բոլորը նկատի ունենալով, Մլթ. Կրթ. ընկերութեան Ֆրանսայի շրջ. 7րդ համագումարս սոյն կոչով հրապարակ կուգայ, քաջ յուսալով որ մեր հայրենակիցները զգաստութեան պիտի գան ու վառ պահեն հայրենակցական ոգին եւ պաշտպանեն միասնականութիւնը մեր ընկերութեան։

Հայրենակիցներ, չշեղինք Միութեանս հիմնադիրներէն ի վեր ընդգրկուած ազգօգուտ եւ հայրենաշէն գործունէութեան ուղիէն, յարգենք ծրագիր-կանոնագիրը, կատարենք մեր գերագոյն ժողովներու ցուցմունքները, ուղղենք մեր թերինները օրինաւոր միջոցներով եւ մեր քննադատութիւնները թող ըլլան պարկեշտ եւ միշտ օգտակար Միութեանս։ Ի զուր չէ որ այսօր Ֆրանսայի շրջանի 7րդ համագումարս միահամուռ գործի լծուած, որոշ ելքի մը յանգելու միտումով իր արդարադատ նկրտակցութեամբ որոշեց կոչ ուղղել բոլորին եւ նկատառական ձեռք երկարել մեր հեռաւոր հայրենակիցներուն, որպէսզի իւրաքանչիւրը պատրաստ ըլլայ ու շուտով մեր ձեռնոյ մեր 35 տարիներու Կրթասիրացին, իր կարելիութիւնը ի սպաս դնելով անոր բարեխնամ կազմակերպութեան վերելքին։

Մեր շրջանին քուէարկած ուղեգիծը հետեւեալն ըլլալով, ձեր բոլորին ուշադրութեան կը յանձնենք, որպէսզի բոլոր Մալաթիացիները նոյն նպատակի շուրջ համախմբուին եւ մեր միացման կոչին պարկ տան, հետեւելով Ֆրանսայի շրջանի բարի եւ հաշտաւէտ օրինակին։ Շրջանային 7րդ ժողովս կուգայ ձեզ եւ Կրթասիրացի բոլոր շրջանակներուն դիտել տալ մեր այս պարագան, առաջադրելով Կրթասիրացի կայքերու խղումին տեղի տըւող հակամարտ կողմերուն թէ պէտք է որ իւրաքանչիւրը իր գոհացումը ըստանայ, ինչ որ սահմանուած է հետեւեալ ձեւով եւ զոր մենք ընդունելով կուգանք ձեզ առաջարկել որպէսզի այսուհետեւ Կրթասիրացի բոլոր հասոյթները չորս բաժանմունքներով հետեւեալ նպատակներու յատկացուին, նկատի ունենալով օրուան հրամայական պահանջները։—

25 առ հարիւր Ընկերութեանս Վերաշինական գործին։

25 առ հարիւր Ընկ. Կրթական գործին։

25 առ հարիւր Ընկ. կարօտեալներու օգտին։

25 առ հարիւր Նիւ Եորքի շէնքի պարտքին։

Սոյն համեմատական բաշխումը 7րդ ժողովս արդէն իսկ ընդունած ըլլալով Ֆրանսայի շրջանի համար համամտութիւն յայտնած է որ հետեւեալ կերպով գործածուի.—

1.— Վերաշինական մասը Նոր Մալաթիոյ շինարարութեան եւ յառաջիկայ ներգաղթներու։

2.— Կրթասիրացի մասը ուսանողներուն, նաեւ Կրթասիրացի անուան պարբերաթերթ մը ունենալ։

3.— Կարօտեալներու մասը յատկացնել չքաւոր հայրենակից անդամներու։

4.— Շէնքի յատկացեալ բաժինը Ամերիկայի շէնքի պարտքին (մարկէյ՝), իսկ այս վերջինի լրանալէն վերջ սոյն բաժինով Ընկերութեանս հիմնադրամ մը հաստատել։

Սոյն որոշումները շրջանիս կողմէ ընդունուած ըլլալով հանդերձ, յառաջիկային որ եւ է նպատակի մը շուրջ հրամայական պահանջ մը ներկայացնելու պահուն ընկերութեանս գերագոյն ժողովները իրաւասու են զանոնք յարմարցնելու։

Ուրեմն հայրենակիցներ թող մեր այս համեստ առաջարկը օրուան պահանջներուն իբրեւ գոհացում ընդհանուրիս համագործակցութեան նախաքայլը ըլլայ եւ այդ ուղղութեամբ ալ գործովիդ կանգնեցէք Կրթասիրացին եւ անոր վայուած վերելքին։

Ի դիմաց Մալաթիոյ Կրթասիրաց ընկերութեան Ֆրանսայի շրջ. 7րդ համագումարի դիւանի քարտուղար՝ Արշամ Գաբրիէլեան, նախագահ՝ Յակոբ Չէքէմեան։

Կը խնդրուի արտասահմանեան մամուլէն արտատպել։

*** Միեւնոյն առիթով ստացած ենք նաեւ երկար թղթակցութիւն մը, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.

Ժողովին կը մասնակցէին բոլոր մասնաճիւղերը, 14 պատգամաւորներ 15 ձայներով։ Գործադիր մարմնի քարտուղար Գ. Մ. Տէր Կարապետեան ներկայացուց կեդրոնական գործունէութեան ընկալումը, որ արժանացաւ ջերմ գնահատութեան։ Լսուեցան մասնաճիւղերու զեկուցումները, նիւթական թէ բարոյական։ Մասնաւորապէս գնահատուեցան Վիէննի սակաւաթիւ մասնաճիւղին ջանքերը, ինչպէս եւ Սէն Շամոնի եւ Մարսէյլի մասնաճիւղերուն մղած պայքարը՝ ընկերութեան միասնականութեան վերահաստատման համար։ Միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ Ամերիկայի մէջ ստեղծուած պառակտումներուն վերջ տալու հարցը եւ որոշուեցաւ թէ կոչ մը հրատարակել եւ թէ անհրաժեշտ ձեռնարկները կատարել։ Ժողովը մեծամասնութեամբ վերահաստատեց նախորդ վարչութիւնը (Գ. Գ. Ցակոբ Չէքէմեան՝ նախագահ, Մեսրոպ Տէր Կարապետեան՝ քարտուղար, Բէյրով ըէ Սիրանեան՝ գանձապահ)։

Ժողովէն վերջը սեղան մը սարքուեցաւ հայրենակից Գէորգ կրտսեր Մարգարեանի բնակարանին մէջ, ուր խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ բաժակաճառերով եւ երգերով։ Այս առթիւ նուէրներ ալ եղան,— աւելի քան 500 ֆրանք։

Կ. Դ. Կ.

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

«Վանի օրինակի՞ն պէտք Սիրանոյշ», նստած տեղէն ցատկելով։ «Անոր վախճանը ո՞ւր կը տանի մեզ։

Ուրեմն կ՚ուզէ՞ք որ մենք մեր ձեռքով աղէտը բերենք քաշենք բիւրաւոր Հայերու գլխուն»։

Գարադաշեան, լուռ, Սիրանոյշին կը նայէր։ Ժողովականներու մէջ թեթեւ շարժում մը, իրարանցում մը։ Ցետոյ ըսաւ Ամբարեան...

«Դուն կը մոռնաս, Սիրանո՛յշ, թէ դուն դեռ քանի մը օրէ ի վեր մեր մէջ եկար, թէ մենք մեր երթալիք ճամբան գիտենք։ Եթէ չենք ուզեր որ ուրիշներուն պէս մենք ալ փճանանք առանց դիմադրութեան, պէտք է, այո, դիմադրենք, եւ հարկ եղած միջոցները ձեռք առած ենք, կարենալ պաշտպանուելու համար»։

Սիրանոյշ, լուռ ու մունջ, տասր աչքերը կը նայէր։ Գարադաշեան, միրթ հեղնական, մերթ խրոխտ ակնարկներ կ՚արձակէր, մինչ Ամբարեանի աչքերը կը վառէին կատաղի եւ ․․․ փափ կրակով մը

Այդ պահուն դուռը բացուեցաւ եւ սպասաւոր մը ներս մտաւ, Սիրանոյշին ուղղելով հեռագիր մը ձեռքը։ Սիրանոյշ նստաւ ու բացաւ թուղթը։ Սպասէջտոփն կը հեռագրէր․․․

Ընդհանուր անզգամութիւնը ․․․ կեւցաւ։ Հայերը պիտի գէթ ազատուէին։ Սուլթան եւ Միջագետք։ Անմիջապէս ճամբայ ելեր Կիրասոնի համար եւ Մուրատինի ․․․ Պոլիս եկաւ։ Եւ հարկ եղածը լրած եմ որ իշխանութիւնները ձեզ ազատ թողուն ճամբորդել։

Կամաց կամաց եւ խնամով նորէն ծալեց հեռագիրը։

Ուրեմն ալ ճար չէ մնացած, խորհեցաւ Սիրանոյշ։ Սարսափը յաղթանակ տարաւ, եւ ընչաքաղցութիւնը հիմա իր նպատակին պիտի հասնի։ Անմիջապէս իր աչքին առջեւ պայծառօրէն պարզուեցաւ հետեւանքը այդ որոշումին։ Կարծես այդ անդրահանութիւնը որոշելու միջոցին Պոլիս ինչ խօսակցութիւններ եւ խորհրդակցութիւններ եղան.. ներկայ էր ինք անոնց

Սիրանոյշ շատ աղէկը դիտէր, թէ նախ համիտյամական, յետոյ համաթրքական շարժումը, որ Իթթիհատի Յեղափոխութեամբ ոյժ եւ ծաւալ գտած էր, միեւնոյն տանն պատճառ եղաւ որ Թուրքիոյ մէջ ցրուած զանազան ազգութիւններ Օսմ. կայսրութեան անկարողութեան իբրեւ փաստ նկատէին զայն։ Եւ ինք այն համոզումը ունէր, որ ինչ ալ ըլլան պարագաները եւ միջոցները, պէտք է հաստատել, դուռ խոլամ կամ դուռ թրքական բնակչութիւն մը մէջտեղ բերուէր՝ որպէսզի Թուրքիա բաւական կանգուն մնայ։ Արդէն վերացական Թուրք մոլեռանդներ եւ կամչաններ այս գաղափարը որդեգրած էին սառնիկ ուժով, Թուրանականութիւն անունով, քանի որ Օսմանցիներուն որբան կը համարուէր Թուրան, Թրքական ժողովուրդներուն հայրենիքը, ինչպէս Իրան, յաճախ Թուրքէն պարտուած, Պարսիկներուն հայրենիքն էր։ Թաթարներուն, Թիւրքմէններուն եւ Թուրքերուն միջեւ շատ սերտ կապ մը պէտք էր եղած ըլլալ, որ անխորտակելի, անլուծելի մնար հաստատակաց բարբառին եւ իսլամական Սիւննի դաւանութեան նոյնութեամբ, ընդդէմ Շիի դաւանութեամբ Պարսիկներուն եւ Արեւելքի քրիստոնեաներուն, որոնք հազար ու մէկ տարբերութիւններ ունէին իրարմէ, լեզուով, ծագումով, բարքով։ Ահա այս հայեցողութեան բերումով էր որ Սիրանոյշ որոշ գաղափար մը կազմած էր համասեռ խոլամ (Թաթար, Թուրք, Թիւրքմէն) պետութեան մը մասին, իբրեւ արդիւնք յեղափոխական շրջումին։

Եւ այս հասանքը երթալով ոյժ գտած էր։ Ոչ թէ անպատճառ այլախոհ, այլահաւատ ժողովուրդներուն հանդէպ անհանդուրժողութեան, անհրաժեշտութեան ոգիի մը իբրեւ հետեւանք, այլ այն հիմունքով, թէ պէտք է եւրոպական պետութիւններուն դէմ «Թրքացած» պետութիւն մը հաստատուի։

Տեսէք հիմա թէ Հայուն փորձանքը ուրկէց ծագեցաւ։ Թրքական մոլեռանդութեան այս պոռթկումին հետեւանքով, խորհուեցաւ որ Թուրք պետութեան մէջ ձուլուիլը դժուար կամ անկարելի եղող տարբեր տարրերը պէտք է անջատել, անջատում մը՝ որ ի հարկէ նոյն տարրերը պիտի ենթարկէր դարհուրելի տառապանքներու։ Ուրեմն կը տեսնուի թէ Իթթիհատական Յեղափոխութեան առաջ բերած համասեռ Թուրք պետութեան գաղափարը սոսկալի ոճրագործութեան մը պիտի յանգէր։ Կարելի՞ է միթէ արդարացնել, աւելի գործնական կերպով բացատրել անդրահանութեան յարաբերական նպատակը։

Իրաւ է որ քիչ շատ խելացի Թուրքեր հակառակեցան այդ գաղափարին, որոնցմէ Համուլլահ Սուպհի պէյ, որ իր ձայնը բարձրացուց Հայոց հանդէպ ռեւէ բռնակալ միջոցներու դէմ, յայտարարելով որ Թուրքը չի կրնար հայ ժողովուրդը փոխարինել, անոր նմանը գտնել, գնահատելով այսպէս Հայուն բազմադիմի լաւագոյն, սիրելագոյն բարեմասնութիւնները։

Տարակոյս չկայ որ Հայերը տեղահան ընելու որոշումը միմիայն Թուրանականութիւն հիմնելու գաղափարէն չծնեցաւ։ Ապտիւլ Համիտի բռնակալութեան տակ հեծող բոլոր տարրերը յանկարծ յեղափոխութեան շնորհիւ բարձրացան, բայց ազգատ պետութեան մէջ չէին կրնար պատահուելութիւն գտնել առատօրէն ու արագօրէն հարստանալու։ Այդ տարրերու մէջ էր մանաւանդ Թուրքը, որ ան ալ շահելու ապատութիւն չունէր Համիտի օրով։ Այս Թուրքը երկրին ամէնէն հարուստ ժողովուրդին՝ Հայերուն տեղահանութեան մէջ, պատերազմական դէպքերու խառնաշփոթութեան միջոցին, երբ իրեն առջեւ ամէն ճամբայ գոցուած էր,— այո,՝ Թուրքը այդ տեղահանութեան մէջ տեսաւ յարմարագոյն առիթը՝ մէկ հարուածով իր նիւթական մտահոգութիւնները փարատելու եւ Հայէն կորզելու ինչ որ ունէր ան, սպաննելով ու փճացնելով զայն։

(3)

Թարգմ. ԵՏԱՆ

րում մըն է, այլեւ հակամարդկային բիրտ արարք մը: Մանաւանդ որ անոր արբանեակը մըն է: Ըսաւոյ խօսքը ուղղելով տեղացի Թուրքերուն, կ'աղաղակէ.

— Այս ծառերու տերեւին անգամ պիտի չդպչիք. Ով որ ծառ կտրէ, կախաղան պիտի բարձրանայ ...

Հաւատալէ վերջ թէ ամէն միջոց ձեռք պիտի առնէ նման դէպք մը կրկնել չտալու համար, Թուրք ընդհ. հիւպատոսը իր կարգին չատ գէշ կը յանդիմանէ տեղացի Թուրքերը:— Այս ի՞նչ է ձեր ըրածը, կը պոռայ, այս վայրենութիւնը (վահշէթ) պիտի չդադրի՞: Ե՞րբ մարդ պիտի ըլլաք ..

Միջադէպը կը հարթուի այս ձեւով, բայց կասկած չկայ թէ առաջիկային նորեր պիտի ծագին, քանի կը շարունակուի թեթեւ մտայնութիւնը որով Թուրքերը չեն ուզեր իրենցմէ դուրս ո եւ է գոյութեան իրաւունք ճանչնալ: Ո՞վ է Ֆրանսացին, Իտալացին, Անգլիացին եւն.: Բոլորը պէտք է խոնարհին Թուրքին առջեւ, քանի որ Թուրքը «յաղթականօրէն» մտաւ Սանճաք եւ հոն հաստատեց թրքական գերիշխանութիւնը:

Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ այս միջադէպը կարեւոր հետեւանքներ պիտի ունենայ՝ իբրեւ ուշագրաւ ախտանիշ մը տիրող հոգեբանութեան:

Սուրիոյ վարչապետին քաջ ձայնը

"Ի հարկին փողոց պիտի իջնենք,,

Յուլիս 20ին վերջացաւ Սուրիոյ ազգ. խմբակցութեան (Պլոք) համագումարը: Արաբական թերթերը կը գրեն թէ համագումարը որոշած է որ ո եւ է փոփոխութիւն չընդունիլ 1936ին կնքուած դաշնագրին մէջ: Սուրիական միութիւնը, ըստ այդ որոշման, անխզելի է եւ ո եւ է բաժանում անընդունելի:

Նկատի ունենալով որ Սանճաքը Սուրիոյ մասն է եւ Ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը կ'երաշխաւորէ այդ հողամասն ալ, Պլոքի Համաժողովը որոշած է պահանջել Ֆրանսայէն որ պաշտպանէ Սուրիոյ ամբողջականութիւնը:

Պլոքի ներկայացուցիչները կը հաւատան թէ հողատարութեան վերացումէն եւ Սուրիոյ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամակցելէն վերջ, չեղեալ պիտի նկատուին Ֆրանսայի կողմէ յանուն Սուրիոյ կնքուած համաձայնութիւնները, որոնց կարգին նաեւ Սանճաքի շուրջ գոյացած Ֆրանքեւթուրք համաձայնութիւնը:

*** Այս համագումարին առթիւ արաբ վաճառականները միթինկ մը գումարեցին Դամասկոսի մէջ, մասնակցութեամբ հազարաւոր բազմութեան:

Երեսփ. ժողովի նախագահ Ֆարէս Խուրի հիւանդ պառկած ըլլալով, անոր գրաւոր ճառը կարդացուեցաւ երեսփոխան Սապրի Ասալիի կողմէ: Իր ճառին մէջ անդրադառնալով Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին, խորհրդարանի նախագահը կ'ըսէ թէ Սուրիա յարգեց իր բոլոր յանձնառութիւնները, իսկ Ֆրանսա չյարգեց, քանի որ խոստացած էր դաշնագիրը վաւերացնել տալ 1937 յունուարին, բայց վաւերացնել չտուաւ:

Գալով Սանճաքի խնդրին, նախագահը, այդ նահանգին թրքացման պատասխանատու կը նկատէ Ֆրանսան, եւ մանաւորապէս կը քննադատէ Լէօն Պլումը որ իր վարչապետութեան օրով նամակ մը գրեց Թուրքիոյ վարչապետին եւ ընդունեց թէ թրքական պահանջները հիմնաւոր են: «Անգլիացիները — կ'ըսէ Խուրի պէյ — խոստացած էին հայրենիք մը տալ Հրեաներուն: Բայց տարիուան պայքարներէն վերջ, դեռ չիրականացաւ այս խոստումը: Ֆրանսացիները Թուրքերուն խոստացման Սանճաքին մէջ ստեղծել գոյութիւն չունեցող թրքական մեծամասնութիւն մը, Ֆրանսացիները չյաջողեցան եւ չպիտի յաջողին»:

Ըսաւոյ խօսք յաւելեան մէջ խօսք առաւ Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ եւ շեշտելէ վերջ ազգային միութեան անհրաժեշտութիւնը, ըսաւ.

— «Մենք պիտի յարգենք եւ պիտի գործադրենք դաշնագիրը, եթէ նոյնիսկ ան չվաւերացուի Ֆրանսական խորհրդարանին կողմէ: Մենք կը հռչակենք մեր անկախութիւնը եւ կը ստանձնենք կառավարական ամբողջ իշխանութիւնը: Հիմակուընէ սկսեալ մեզի կը վերապահենք բոլոր այն իրաւասութիւնները զոր մինչեւ հիմա կը վայելէին Ֆրանսայի ներկայացուցիչները: Մեր հակառակորդները ամէն բան ըրին, հաւատացնելու համար թէ մասնակցած ենք Սանճաքի կարգադրութեան ձեւին: Կը յայտարարեմ թէ Ֆրանքեւթուրք համաձայնութիւնը կնքուած է առանց մեզի, թէ չենք ճանչցած զայն եւ թէ չպիտի կրնանք ճանչնալ:

Այն միջոցին երբ երկիրը կ'անցընէ իր պատմութեան ամէնէն ծանրակշիռ պահերը, մենք, որոնց վստահած էք անսահմանօրէն, պիտի գիտնանք պատրաստ ըլլալ բոլոր զոհողութեանց: Բայց մի՛ դոհանաք վստահելով մեզի, միշտ պատրաստ եղէք պատասխանելու հայրենիքի կոչին, ինչպէս սովոր էք պատասխանելու:

Ես վստահ եմ որ մեր զինակից Ֆրանսան պիտի յարգէ իր խոստումները: Մեր բարեկամ Ֆրանսացիները՝ նախարար, երեսփոխան, դիւանագէտ, ամէն միջոցով կը պաշտպանեն մեր դատը:

Մենք հռչակած ենք մեր անկախութիւնը եւ պիտի օգտուինք անկէ: Եթէ դաշնագիրը տրուի մեզի, պիտի ծափահարենք, եթէ չտրուի՝ ամէն կարգադրութիւն բրած ենք առնելու համար որ եւ է միջոցով:

Ուէ զոհողութեան առջեւ կանգ չպիտի առնենք, մեր անկախութիւնը ձեռք բերելու համար: Ուէ խոչընդոտ չպիտի կարենայ փակել մեր ճամբան դէպի առաջ: Ի հարկին փողոց պիտի իջնենք, եթէ այս պահանջէ մեր ազատութիւնը»:

*** Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ Ֆրանսա պիտի գայ օգոստոսի սկիզբը: Այս առթիւ մեծ միթինկ մը տեղի պիտի ունենայ Դամասկոսի մէջ: Վարչապետը պիտի ճամբորդէ արեւելեան ճեպընթացով, բայց կանգ չպիտի առնէ Թուրքիա, միայն իր վակոնին մէջ պիտի ընդունի Էնկիւրիի սուրիական ներկայացուցիչը, որ տեղեկագիր մը պիտի տայ վերջին Ֆրանքեւթուրք բանակցութեանց մասին:

ՕՏԱՐԱՑԻ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒՆ.— Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ այն երիտասարդները որոնք դրօշի տակ պիտի առնուին յառաջիկայ սեպտեմբերին, ճամբայ պիտի հանուին սեպտ. 1ին, 2ին եւ 3ին: Հոկտեմբերին կանչուելիք երիտասարդները ճամբայ պիտի հանուին հոկտեմբեր 19ին եւ 20ին: Կանչուելիքներէն ոեւէ մէկը իր տունէն պիտի չմեկնի սեպտ. 1էն կամ հոկտ. 19էն առաջ, համաձայն պարագային: Այս թուականները կը վերաբերին երիտասարդներու այն բոլոր դասակարգերուն որ դրօշի տակ պիտի կանչուին այդ շրջանին:

ՊԷՅՐՈՒԹի մէջ մոխիր դարձաւ Օրօզտի Պաք վաճառատունը, երեք յարկ, որ վերէն վար լեցուած էր ապրանքներով: Շէնքը ապահովագրուած էր 600.000 ոսկիի: Նիւթական վնասը կը հաշուեն աւելի քան 10 միլիոն ֆրանք: Հաստատութիւնը ունէր 70 պաշտօնեայ եւ 50 բանուոր: Կը կարծուի թէ հրդեհը արկածի հետեւանք չէ, այլ յատկապէս կազմակերպուած: Իբրեւ կասկածելի ձերբակալուած են գիշերապահը եւ եղբայրը:

721 ՀՐԵԱՑ ՓԱՍՏԱՐԱՆՆԵՐ ապարէզէն վտարուած են Վիէննայի մէջ, Աւստրիոյ կցումէն ի վեր եւ այլեւս չեն կրնար ի գործ դնել իրենց արհեստը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգստի բանուորներուն գործադուլը կը շարունակուի, խանգարելով առեւտրական բեռներու եւ ճամբորդական գոյքերու փոխադրութիւնը: Բանուորները կը մերժեն յաւելուածական աշխատանքներ կատարել եւ բանիլ կիրակի կամ տօն օրերը: Բանակցութիւնները կը շարունակուին: 16 գործատիրական խմբակցութիւններ բողոքագիր մը ուղղեցին վարչապետութեան, աշխատանքի մասնակի դադարին դէմ որ կը ջլատէ նաւագնացութեան, արտադրութեանց եւ փոխանակութեանց գործունէութիւնը: Կարգ մը օտար ընկերութիւններ կը սպառնան այլեւս Մարսէյլ չղրկել իրենց նաւերը: Ֆրանսական ուրիշ նաւահանգիստներ ալ նոյն վիճակին մէջ կը գտնուին:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ խռովութիւնները զսպելու համար կիսաբաժին մը պիտի հանի սեպտեմբերի վերջը: Եթէ հարկ ըլլայ, նոր զինուորներ ալ պիտի ղրկուին: Որոշուած է տեւական զրաւման տակ պահել հիւսիսային շրջանի գիւղերը: Որոշուած է նաեւ զօրացնել Անդրյորդանանի սահմանագլուխը եւ օժանդակ ոստիկանութիւն մը կազմել Հրեաներէ:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ վերատեսուչ Պ. Մուսթէլիէ ուրիշ պաշտօնի մը կոչուած ըլլալով, իրեն յաջորդեց Պ. Ամէտէ Պիւսիէռ, Ռոտլի նահանգապետը:

200 ԳԵՐՄԱՆ նախկին ռազմիկներ, որոնք Հիթլէրի զէնքի ընկերները եղած են, Փարիզ գալով եղբայրակցութեան ցոյցեր կատարեցին Ֆրանսայի ռազմիկներու հետ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ՓՐՕՓԱԿԱՆՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ նիստը այս երկուշաբթի (1 Օգոստոս) երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՕԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 30 Յուլիս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ.

Գաւառ

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 30 Յուլիս շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կայծ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 31 Յուլիս կիրակի իրիկուան ժամը 6ին սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ԳՈՒԼՎԱՐ ՍՅՍի Հ. Յ. Դ. «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը 30 Յուլիս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Gobelins 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
[illegible]	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 31 ՅՈՒԼԻՍ
DIMANCHE 31 JUILLET 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3796

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ՀԱՅԵՐ, ՅԻՇԷՔ...,,

Տարուէ տարի կը շարունակուին յիշատակի տօնակատարութիւնները, աւելի կամ պակաս բազմութեամբ։ Եւ, երբեմն, նոր յիշատակներ ալ կ'աւելնան, ինչպէս այսօր, Այնթապի հերոսամարտին տարեդարձը՝ Մարսէյլի մէջ, նախաձեռնութեամբ կաժաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան մասնաճիւղին։ (Այս այնան թիւ մը պիտի նուիրենք նաեւ կիլիկեան շրջանին)։

Այսօր ալ, կիրակի, բացի «Թազմիկի Օրէն» (Այնթապի հերոսամարտը), ուխտագնացութիւն մը տեղի կ'ունենայ Շավիլի մէջ, Արզութեաններու գերեզմանը, Յանասարի տարեդարձին առթիւ, իսկ տարագիր Տարօնցիները կը տօնեն տարեդարձը 1915ի արիւնաթաթախ Վարդավառին,— կ'ոգեկոչեն յիշատակը ամբողջ շրջանի մը ժողովուրդին անճիտման։

Կան բարեմիտ եւ կամ բանգէտ մարդիկ որ կը հարցնեն, երբեմն,— Ի՞նչ օգուտ այս միօրինակ տօնակատարութիւններէն, երբ այնքան ծանր հոգեր կը ճնշեն տարագիր բազմութեանց վրայ։ Երբ հիւրընկալ իշխանութիւնները հետզհետէ կը պրկեն օրէնքները, սեղ մը թթու ազգայնականութեամբ, այլուր տնտեսական պատճառներով կամ պարզապէս չարակամութեամբ։

Դարձեալ անոնք են որ կը հարցնեն,— եկած չէ՞ ժամանակը, ներշնչումի նոր աղբիւրներ գտնելու, համաձայն միջավայրի պահանջներուն։

Երեւութապէս բանաւոր այս հարցումները կը մատնեն տեսակ մը նահանջ։ Առ նուազն թիւրիմացութիւն։ Կարելի էր անոնց տալ շատ սովորական պատասխան մը,— երէկ ալ ունէինք բեռ մը հոգ, յաճախ աւելի ծանր քան այսօրուան մտմտուքները։ Եւ սակայն, ե՞րբ դադրեցան սա միւս յիշատակի տօները,— զանազան սուրբերու տօնախմբութենէն մինչեւ «Քրիստոս պատարագեալ»ը, անհամար ուխտագնացութիւններէն մինչեւ մըցանակաբաշխութիւնները։

Կարելի չէ կեանքի պայքարը վարել միայն մէկ ոտքի վրայ։ Կամ աչքերն ուղղած միայն մէկ հորիզոնի,— օրուան հացը եւ այսօրը։ Շատ - շատ վաղը ...

Ժողովուրդներու կեանքը հիւսք մըն է բազմագոյն եւ բազմակողմանի։

Անոր երէկը, այսօրը եւ վաղը իրարու հետ շաղկապուած են անքակտելի հաղորդակցութեամբ։ Եւ վա՜յ այն ժողովուրդներուն որ չեն գիտեր իմրանել մէկուն եւ միւսին պահանջը, չեն ուզեր տեսնել ամբողջական հիւսուածքը։

Անշուշտ կեանքը պէտք է նորոգուի։ Մանաւանդ որ կը գտնուինք բոլորովին անծանօթ եւ խորթ միջավայրի մը մէջ, աւելի քան 15 տարիէ ի վեր։ Միօրինակութիւնը յճացում է եւ ուանդութիւններն անգամ երբեմն կեղեւ կը փոխեն (այդպէս եղած չէ՞ Վարդավառն ալ)։

Արդ,— ի՞նչպէս ընել որ աւանդութեանց, յիշատակներու, տարեդարձներու տօնակատարութիւններն ալ դառնան կենդանի։ Աւելի ազդու եւ խօսուն, փոխանակ սովորական ծիսակատարութեանց տպաւորութիւնը գործելու։

Ահա այստեղ է որ ասոր եւ անոր թելադրութիւնները, մտածումները խօսքէն գործի կրնան վերածուիլ։ Պայմանաւ որ չվնասեն միջուկին։ Ուրիշ խօսքով՝ չեղծուի տօնակատարութեան իմաստը։

Այսպէս, երբ ծննդավայրի մը յիշատակն է որ կը տօնուի — հերոսամարտ կամ սուգ — մասնակցողներուն գլխաւոր մտածումը պիտի ըլլայ մանուկներն անցնիլ ամբողջովին։ Պանծացնել, արծարծել քաջութեան կամ վիշտին հայկական, ազգային հանգամանքը։

Այս կը նշանակէ ոչ միայն յարգել օրուան յիշատակը, այլեւ զօրացնել ազգային գիտակցութիւնը։

Եթէ Տարօնը ինկաւ հողը ճանկռտելով, այնքան քաջերի եւ ընդվզեցուցիչ պարագաներու մէջ, միայն Տարօնցին չէ որ պիտի ողբայ։

Եթէ Այնթապը պատեհութիւն ունեցաւ կռուելու, միայն Այնթապցին կամ Կիլիկեցին չէ որ պիտի պարծենայ։

Եւ երբ այցի կ'երթանք Արզութեաններու գերեզմանը — այս ուխտը պէտք է կայմէ ընդհանրական, ամբողջական խորհրդանշան մը։ Մանաւանդ որ, հազար եւ հազարներու մէջ, ոչ իսկ տասնեակներ կրցան շիրիմ ունենալ, պատահարար։ Աշխարհի այս կամ այն անկիւնը, բայց երբե՛ք՝ բուն հայրենիքին մէջ...

Այս տարրական գիտակցութիւնը կը զարգանայ՝ կարելի բազմութիւնը համախմբելով տօնակատարութեանց առթիւ։ Ներշնչելով իրար, առանց դասակարգի, ծննդավայրի, սեռի կամ տարիքի խտրութեան։

«Հայեր, յիշէք»— կոչ մըն է այս, ուղղուած՝ բոլորին։ Ոչ տեղական, ոչ ալ պատահական։

Եւ պէտք է որ յիշենք բոլորս միասին, եթէ չենք ուզեր կորսնցնել պատմութեան թելը։

Ի՞նչ էր բանաստեղծին ալ գերագոյն իղձը,— չըլլա՜յ որ թառամի յիշատակը...

Եկեղեցին անգամ հանդիսաւորապէս կը պանծացնէ «յիշատակն արդարոց»։ Եւ գիտենք թէ յաճախ ի՛նչ ողորմելի արժանիքներ կը ներկայացնեն շատ ու շատ «արդարներ», բաղդատելով մեր անհամար եւ անյայտ նահատակներուն, այս կամ այն շրջանի ազգաբնակութեան,— ամբողջ ժողովուրդի մը արժանիքներուն, տառապանքներուն, մարտնչումներուն, յաղթանակներուն կամ նահատակութեան հետ ...

Յիշե՛նք։ Արծարծենք ու միշտ վառ պահենք, որպէսզի կարենանք դիմանալ այս նոր խոյեւութեան։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ ԾԱԳԵՑԱՒ ԿՐԵՏԷԻ ՄԷՋ
ԲԱՅՑ ՃՆՇՈՒԵՑԱՒ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ

Ուրբաթ օր ապստամբութեան փորձ մը կատարուեցաւ Հանիայի մէջ (Կրետէ), ղեկավարութեամբ նախկին նախարար Միցոտաքիսի (ազգական Վենիզէլոսի) եւ մասնակցութեամբ 400 ծովային եւ ցամաքային զինուորներու։ Առաջին շարժումն էր այս 1935էն ի վեր, երբ Վենիզէլոսի կուսակիցները ապստամբութիւն մը սարքեցին։

Պահակազօրքին մէկ մասը Մակեդոնիա ղրկուած ըլլալով, ըմբոստները օգտուեցան առիթէն եւ անմիջապէս գրաւեցին քաղաքին ռազմագիտական կէտերը։ Վարչապետը, զօր. Մէթաքսաս, անմիջապէս միջոցներ ձեռք առաւ, շարժման մէջ դնելով բանակը, օդատորմիղը եւ նաւատորմը։ Միեւնոյն ատեն հրամայեց Կրետէի 70000 զինուորներուն ջախջախել ըմբոստները։ Այս տնօրինութիւնները ճշդիւ ազդեցութիւն գործեցին ըմբոստներուն վրայ եւ շարժումը մարեցաւ նոյնքան արագ որքան սկսած էր։ Թագաւորը հաւանութիւն յայտնեց կատարուած գործողութեանց։ Քանտիայի կառավարիչը կուսակալ նշանակուեցաւ Կրետէի, բուն կուսակալը Հանիայի մէջ վար դրուած ըլլալով։ Օդանաւերը թռուցիկներ ձգեցին, անձնատուութեան հրաւիրելու համար ըմբոստները, որոնք սկսան կազմալուծուիլ։ Կուսակալը առիթէն օգտուելով տարօրինակ-զինուորներու հետ գրաւեց կառավարական պալատը, մինչ ապաները զօրանոց կը վերադառնային։ Կուսակալը կը գովէ սպաներուն, ոստիկանզօրքին եւ պաշտօնեաներուն քաջութիւնը, եւ գիտել կուտայ թէ շարժումին ձախողման վճռական ազդակներէն մէկը եղաւ ժողովուրդին աննպաստ դիրքը։

Վերջին լուրերու համաձայն, ապստամբները անձնատուր եղած կամ լեռները փախած են, առանց դիմադրութիւն փորձելու։ Աթէնքի մէջ այս շարժումը կը համարուէր բոլորովին անիմաստ, քանի որ կառավարութիւնը աէր տիրապետած է կացութեան։ Ամբողջ երկրին մէջ որ եւ է դէպք չէ պատահած։ Զօր. Մէթաքսաս իր առաջին յայտարարութեան մէջ վճռական արգիլարարութիւններ ուղղելով ըմբոստներուն, կը հրաւիրէր ժողովուրդը որ եւ է աջակցութիւն չընծայել անոնց։

*** Հանիա, որ շատ կարեւոր նաւահանգիստ մըն է, ունի 26.000 բնակիչ։ Կրետէի բնակչութեան ընդհ. թիւն է 400.000։

Փարիզի պաշտպանութիւնը պատերազմի առեն

Պաշտօնաթերթը երէկ հրատարակեց կրաւորական պաշտպանութեան օրէնքը, որ միջոցներ կը նախատեսէ, քաղաքացիներու ապահովութեան համար։

Հրամանի մը համաձայն, օդանաւային արշաւանքներու ատեն փողոցներն ալ (մեթրօ) պիտի օգտագործուին։ Կէս առ կէս պիտի գոցուի երթեւեկը եւ 160 հազար քաղաքացիներ պիտի պատսպարուին այդ ստորերկրեայ կայարաններուն մէջ (62 հատ)։ Միեւնոյն ատեն բոլոր հանրակառքերը պիտի անհետանան փողոցներէն, զինուորական փոխադրութիւններ կատարելու համար։ Արուարձաններու մէջ հանրակառքերը պիտի բանին, ժողովուրդը մեթրոյի ամէնէն մօտ կայարանը փոխադրելու համար։

*** Կառավարութիւնը որոշած է հինգ նոր գործարաններ հաստատել Մոլթի մէջ (Սոմ), զարկ տալու համար օդանաւային շինութեանց։ Այս գործարաններէն մէկը, որ բացուեցաւ անցեալ օր, ունի 3300 բանուորներ եւ ամիսը 15 ռազմ. սլաց օդանաւ կ'արտադրէ։ Սեպտեմբերին ամսական արտադրութիւնը պիտի ըլլայ 25, իսկ 1939 յունուարին՝ 60։

Տնտեսական ձեռնարկներ Թուրքիոյ մէջ

Թրքական կառավարութիւնը, որ յաջորդաբար ծախու առած էր կարեւոր երկաթուղիներ, այս անգամ ալ ձեռնարկած է գնելու Պոլսոյ ելեկտրական ընկերութիւնը։ Արդէն համաձայնութիւն գոյացած է եւ 11 միլիոն ոսկի պիտի վճարուի օտար ընկերութեան, քսան տարիէն, 5 առ հարիւր տոկոսով։ Կառավարութիւնը կը խորհի ազգայնացնել նաեւ հանրակառքի, կազի եւ Ղալաթիոյ թիւնէլի ընկերութիւնները։

*** Ցորենի պաշտօնատուն մը հաստատուեցաւ Էնգիւրիի մէջ, գրաւելու համար արմտիքի եւ մասնաւորապէս ցորենի գնումով։ Գինները կառավարութիւնը ինք պիտի որոշէ։ Արմտիքները պիտի ամբարուին գետնափոր շտեմարաններու մէջ, որոնց շինութիւնը պիտի ստանձնէ կառավարութիւնը։ Արմտիքի արտածումներն ու ներածումները այս պաշտօնատունը պիտի կարգադրէ։ Այս առթիւ կ'ըսեն թէ մենաշնորհ մը չէ որ կը հաստատուի, այլ ցորենի պաշտօնատունը պիտի գործէ համաձայն առեւտուրի սկզբունքին, կանոնաւորելով հրապարակը։

Կատաղի կռիւներ Սպանիոյ մէջ

Կռիւները նորէն սաստկացած են Սպանիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք հանրապետականներու բուռն յարձակողականին։ Ազգայնականները կ'ըսեն թէ յաջողած են կասեցնել հանրապետական բանակին յառաջխաղացութիւնը Էպրօ գետին վրայ, շնորհիւ 200 օդանաւերու երեք օրուան ռմբակոծութեանց։ Զօր. Ֆրանգոյի հետեւակազօրքն ալ օգնութեան հասած է տագնապալի պահու մը։ Հանրապետական ուժը կը հաշուեն 20.000 հոգի։ Ազգայնականները կ'ըսեն թէ այս բանակին կէսը ոչնչացուած կամ գերի բռնուած է։ Բազմաթիւ հանրապետական զինուորներ խեղդուած են, գետէն անցած ատեն։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Թորթոզա մտած հանրապետականները ընաջնջուեր են։

Իսկ հանրապետական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի դէպի Թորթոզա։ Կատաղի կռիւ մը կը մղուի Կանտէզայի շուրջը։ Զօրքը գրաւած է Գոզզոթայի ճզնարանը, որ կ'իշխէ քաղաքին վրայ։

*** Երկու անգլիական նաւեր ռմբակոծուեցան Վալենցիայի առջեւ։ Ոչմիջամտութեան յանձնախումբին քննիչներէն մէկը սպաննուեցաւ։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը որոշեց 1.000.000 ոսկիի նոր փոխ մը առնժանել, օդանաւային պատրաստութեանց համար։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆԵՐՈՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՍԹԱԼԻՆ

64 թուականն է (Ք. Ե.)։ Հռոմը կ'այրի։ Բոցերը Կապիտոլէն կ'երկարին մինչեւ «Օգոստոսի շուկան» ու թեւ կը նետեն թաղամասերուն։

Ներոն Անտիոն կը գտնուի։ Իր հետ են նաեւ Հռոմի առնական պերճանքը, —Պետրոնիուս — եւ քանի մը մտերիմբոյծներ։ Ներոն պատշգամէն կը դիտէ հրդեհը։ Ցանկարծ, թատրոնական շարժումներով մը, բազուկը կ'երկարէ դէպի երկինք։

— Բերէք քնարը։

Հեռուն, հրդեհին վայրը, ամբոխը խռովուած է։ Ու ամբոխը կ'աղաղակէ։ Կը պոռչտայ։ Կ'անիծէ։

Այդ պահուն, հեւ ի հեւ կը հասնի գինուոր մը։

— Ի՞նչ կը պոռայ ամբոխը, — կը հարցնէ Ներոն։

— Ցիմարնե՛ր են — կը պատասխանէ զինուորը,— կարեւորութիւն մի տար, կեսա՛ր, իբրեւ թէ դուն ես այրեր Հռոմը ...

— Անիծեալնե՛ր, կը գոչէ Ներոն, ես ձեզի ...

[illegible] չի կրնար լռել իր նախադասութիւնը։ Պալատականներէն մէկը յանկարծ կը յայտնէ քաղաքային պետը՝ Մարկոս Սուպերպուս։

— Կեսա՛ր, կ'ըսէ ան, պալատը վըտանգի տակ է... ամբոխը շրջապատած է զայն, անցնելով Տիբերիայէն ասդին — Պէտք է լռեցնել, գիտել կուտայ Թիգելլին։ Ամէն գնով պէտք է խաղաղեցնել ամբոխը։

— Այո՛, վրայ կը բերէ Ներոն։

Ու [illegible] մէջ [illegible]

— [illegible]

Եւ [illegible] ...

×

1920։ Հայաստանը խորհրդայնացած է։ Կասեան - Նուրիջանեան խաբաղանը անխնայ կը գործէ։ Թրքահայ սպաները կ'աքսորուին՝ Նազարբէգեանի գլխաւորութեամբ։ Բանտերը լեցուն են։ Հալածանք։ Խմբական ձերբակալութիւններ։

Ու ըմբոստութիւնը ծայր կուտայ շրջաններէն։ Երեւանը կը նետուի շարժումին եւ Հայաստանը կը վանէ իր վրայէն խորհրդային բայլը։ Երկար կեանք չունեցաւ, անշուշտ, այս երկրորդ ազատութիւնն ալ։

Կարմիր բանակը կրկին կը մտնէ Երեւան։ Ու Մոսկուան Հայաստան կը ղրկէ Ալեքսանդր Մասնիկեան,— Միասնիկեան։

Երկիրը խաղաղած է, բայց բնակչութիւնը խռովքի մէջ է։ Արդէն իսկ կարուածուած Հայաստանին համար նախատինքութեան հալածանքներուն հաշուեյարդարը ծանր ճնշած է ժողովուրդին վրայ։

— Ի՞նչ են ասում, կը հարցնէ Լէնին՝ Կրեմլի իր խորհրդականներուն։

— Ասում են թէ Մոսկուան է հրամայած այդ հալածանքները։ Պէտք է հանդարտեցնել, ամէն գնով պէտք է խաղաղեցնել Հայաստանի ժողովուրդը։

Ու քանի մը օր վերջ, Խ. Հայաստանի եւ արտասահմանի իր մամուլը յամառօրէն կը պնդէ թէ՝

— Կասեանն ու իր գործակիցներն էին հալածանքները կատարողները։

Մոսկուա՞ն։ Մոսկուան յուր իսկ չունի՛։ Վկայ՝ հայ Միասնիկեանը, որ, նոյն այդ Մոսկուայի հրահանգով, Երեւան է եկած կասեանները մեղադրելու ...

×

1936։ Աղասի Խանջեան կը վերադառնայ Մոսկուայէն։ Ստալինեան սահմանադրութեան առթիւ, պահանջած է Խ. Հայաստանին միացնել անջատուած գաւառները։ Թիֆլիզի մէջ, պանդոկը, բուռն բախում մը կ'ունենայ Բերիայի հետ։ Այս վերջինը, վէճի պահուն, դիտմամբ գնդակ կը փոէ գայն։ (Գէթ այսպէս կը պատմեն)։

Անոր կը յաջորդեն ուրիշ գնդակահարութիւններ, խոշտանգումներ ու բանտարկութիւններ։

— Ի՞նչ են ասում Խ. Հայաստանի մէջ, կ'ըսէ Ստալին Կրեմլի իր խորհրդականներուն։

— Ասում են թէ դուք էք հրամայել սպանել Խանջեանին, Տէր Գաբրիէլեանին ու ուրիշներին։

— Այդպէ՞ս... հարկ է ամէն գնով խաղաղեցնել Հայաստանի եւ արտասահմանի Հայերը։

Ու, քանի մը օր վերջ, Հայաստան կուգայ Անաստաս Միկոյեան, յայտարարելու համար թէ Խանջեանին ու միւսներուն սպանութեանց պատճառը ... Մդիւանիներն ու Ամատունիներն են։

Մոսկուա՞ն։ Մոսկուան կրկին յուր չունի՛։ Վկայ՝ «հայ» Միկոյեանը, որ նոյն այդ Մոսկուայի հրամանով, Հայաստան է եկած Մդիւանիները մեղադրելու ...

Նախաքրիստոնէական Հռոմէն մինչեւ յետքրիստոնէական Մոսկուան ի՞նչ է փոխուած դիկտատորներու գործելակերպին մէջ։

ՍՕՍԵԱՅ ՏՂԱՆ

Թուրքիոյ Հրեաները կը բողոքեն

«Սոն Թէլէկրաֆ» կը գրէ թէ՝ Հրեաները կը խորհին դիմել Ազգերու Դաշնակցութեան եւ կառավարութեան, գանգատելու համար իրենց դէմ եղած հրատարակութեանց դէմ։ Անոնք կ'ըսեն թէ Թուրքեր են իրենք, եւ երբ այն կայսրուած երկիրը շահագրգռող դատերուն, եւ թէ այդ հրատարակութիւնները կը վրդովեն տարրերը եւ երեւակայութիւն մըն է կապ մը տեսնել հրէութեան եւ Թուրքիոյ սահմանին մէջ յաճախորդներու բացակայութեան միջեւ։ Օտար երկրի մէջ անցուդարձերը մեզ չեն շահագրգռեր, կ'ըսեն։ Այս տարի հարուստ Հրեաներէն շատերը Մեծ Կղզին եւ Եէշիլքէօյը նախընտրած են։

«Սոն Թէլէկրաֆ» կ'աւելցնէ.— Ձեռնհաս անձ մը յայտնեց մեզի թէ Թուրքիոյ մէջ Հրեայի խնդիր չկայ, արտաքին կամ ներքին քաղաքականութեան տեսակէտով։

*** «Ուլուս» ալ կը գրէ — Կարելի է միշտ լաւ լրագրութիւն ընել, առանց նման խնդիրներ յարուցանելու։ Ի՞նչ ընեն հիմա Հրեաները, երթան ապօնէ՞ ըլլան Մէտաւինի (Թօքաթլեան)։ Ի՞նչ հարկ այս հրատարակութեանց եւ բարոյական ճնշումներու։ Միթէ Թուրքիոյ Հրեաները քաղաքական որ եւ է ցո՞յց կ'ընեն։ Եւ կամ հրէական որեւէ հաստատութիւն քաղաքական գործի՞ք կը ծառայեցնեն իրենց։

"Երկու տեսակ Հրեայ կայ,,

Փէյամի Սաֆա կը գրէ «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ (23 յուլիս).— Երկու տեսակ Հրեայ կայ, մէկը «Թուրք Հրեայ» եւ միւսը «Հրեայ Հրեայ»։ Թուրք Հրեան մեր հրեայ հայրենակիցն է։ Այս շարքին մէջ ունինք բարեկամներ, եւ չենք կրնար բաժնել մեզմէ, բայց միւս «Հրեայ Հրեան» ինքզինքը կը բաժնէ մեզմէ։ Ան կրնայ «Թուրք եմ» ըսել, «Իսլամ եմ» ըսել, բայց Թուրքի թշնամի է։ Հրեայի պէս կը խորհի, հրէերէն կը խօսի եւ հրէերէն կ'այրի։ Առանցմէ էին այն Հրեաները որ Իզմիրի վերագրաւումէն առաջ Թուրքերուն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՕՍՔ ԸՆԴ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՄԵԾԱՑ

Եթէ ոք գայ առ իս, եւ ոչ ատեայ զհայր իւր եւ զմայր եւ զորդիս եւ զեղբարս եւ զքորս, եւս եւ զանձն իւր, ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել (Ղուկ. Գլ. ԺԴ. 26)։

Վերջապէս ահա տարին մը է վեր կատարած խոստումս՝ երթալ հոն, տեսնել անգամ մը սրբավայրը, Դաշնակցութեան Թանգարանը։

Կը մտնենք գլխաւոր սրահը, որուն պատերը, ամբողջութեամբ, կը կրեն պատկերները այն գլուխներուն, որոնց ժամանակագրական յիշատակումը միայն ոտքի կը կեցնէ մեր վերջին երեք քառորդ դարու պատմութեան կմախքը։

Անսահելի է տպաւորութիւնը ... Ահեղ լռութ՝ հողաբարբառ հոգեկին ժայթքումներու տակ։ Արբեցում տարածութիւններու իշխող լերան մը բարձունքին գլխապտոյտ։

Կը կծկուիմ Թիկնաթոռի մը մէջ։ Այո, ընդերկրեան տխրութիւն մը կը սողոսկի ոսկորներս. լուռ ենք։ Զոյգ զոյգ, զոյգ զոյգ աչքեր, տարօրինակ տարակերպ գլուխներէ՝ լոյս, լուսածորո՜ւմ ... կայծ խմատի, ամբար ոգիի։

Լուռ ենք բոլորս։ Մարաններու մահէ դաշտերուն վրայ, կը ծիածանեն գերագոյն կեանքերը մեռածներուն։ Տրամութիւնը իրենցմէն համր այլ յարատեւ ծաւալութեամբ կը ճզմէ։

Կը լեցուիմ զգայնութեամբ՝ ինքզինքիս դէմ. Զգացումներուն ամէնէն գժնդակը։ Տարիներու հանճարներուն ամբողջ ողկոյզը կը քամուի, եւ զգացումիս տարածուն, յորդում՝ կը կուտակուի։ Անբացատրելի, խորհրդաւոր զգացում, բայց այնքան աւելի խռովեալ ու հարազատ, որքան տարիներու երկայնքով մնացած է ան լուռ ու բանտարկուած։ Կը հեռացնեմ ձեռքս ճակտէս, խոռոչած աչքերով՝ ակնարկ մը եւս շուրջանակի։

Լռութեան բացառականութեան մէջ կը շարժին անհրաժեշտ հովերը հազիւներուն, ալեկոծին ու հրեղէն իմաստներով։

Այնքա՜ն խառնուած, այնքա՜ն խորհրդաւորութիւն կը ծնի. հրեղէն շողշողումով կը այանան, ու կը փթթին հորիզոններու վրայ որպէս արեւածագի, հուսկ ուրեմն, բազմացած, իրար հրմշտկելու համար ու կարապետելու՝ Թռչնոց տարմի մը յարափոփոխ ձեւաւորումներովը։

Բայց այդ բոլորին առընթեր, ընդերային սողոսկումներով, զգացութիւնը ինծի դէմ, նոպայական զայրացումով, կ'ածի, կը դառնայ խորհրդաւոր յանցանքի մը զգացումը։

Իսկ անո՞նք, կը մտածեմ, իսկ այս բոլոր գլուխները՝ զո՞հ են։

Այս աչքերուն պայծառութիւնը՝ երբեք չէ խառնուած։ Անոնք, դեռ մատաղահասա՞կ, բուսած չրթներով, անոնք կը ժպտի՞ն, մինչ իրենց բիբերուն մահը յառած վրայ՝ կախաղանի աստիճանները կ'օրօրուին։ Օ՜, խաղաղութիւնը արդար, անխռով խիղճերու։ Ի՞նչ ըրին անոնք իրենց կեանքը ... ի՞նչ, այստեղ, մե՞նք, այս օրերուն ...

Ու յիղակարծ՝ հեղեղներ կ'անցնին սրտէս, ըլլալու եղբայրը անոնց. սատանալու գերագոյն հաճութիւնը անոնց՝ դառնալու դուղնաքեայ մէկ եղբայրը իրենց, հոգ չէ թէ անոնց չքեղ ապարանքի շեմքին վրայ ծնրադիր ...

Կանգնիլ վերջապէս այս օրերէն մէկուն վրայ, ըլլալինդ բազուկներով, կամքի մը անքակտելի վճռովը, վերցնել ձեռքերովս կեանքիս շէնքն ամբողջ, մտնել, քննել, ու վերջապէս ճանչնալ, անագորոյն դատաստանականութեամբ, բոլոր զաւեշտներն ու պահեստներն անփառունակ։ Վերցնել ձեռքերովս խորհրդաւոր արձանը կեանքիս ապագայ, նայիլ աչքերուն, միջնել հոն բոլոր ակնարկներս, ճշմարտութիւններս նորոգ չունեցողը հզօր, նորոգ վճիռներուս արեւէն կենդանացած։ Պատռել իր առջեւ խառնած աղջամուղջը եւ վերջապէս, բարձրացնել դարձնել ջահը բռնկած որ անոնցը եղաւ, որ երբեք պիտի չմարի։

Ինչքա՜ն մե՛ծ, ինչքա՜ն մե՛ծ եղան անոնք ...

Ու սողոսկուն զգացութիւնը կ'առլեկծուի դարձեալ։ Ու արդեօք տարակիր կեանքին զոյշ առօրեան, լեզնով զոյշ օրերու առօրեայի՝ պիտի ձգմէ՞, պիտի աղքատացնէ՞, պիտի խնդա՞յ, պիտի հրհռա՞յ ...

Ու սրտաարօփ ու չնչահեղձ կը խոթլիմ անգամ մը գլուխս, հեռացնելու համար հասանքները՝ անձկութեան ամբարտակին խորտակուած։ Կը դիմեմ, պաղատագին, խոնարհներուն, անոնց՝ որոնք կեանքիս աշխարհին, հեռացան՝ անուար ծառայումներէ վերջ՝ հայկական փոթորկակէզ հրդեհին մէջ։ Կը դիմեմ Սերոբին, Վազգէնին, Գէորգ Չաւուշին, Հրայրին, Զնդոյին, Դումանին, Աճէմեանին, Կուկունեանի քսան քերդարգեններուն, ու միւս բոլոր մեծ խոնարհներուն.

— «Տեսէք, կ'ըսեմ, այսպէս - այսպէս եղաւ ... Դժուար եղաւ մեր կեանքը, տեսէ՛ք։ Օտար ափերու կռուանքը ծունկի բերին մեզ, եւ յետոյ, տռնավածածներուն մէջ, մեր հոգիները ծախու հանեցին։

— «Ինչո՞ւ է, ես ոչինչ ըրի, ոչի՛նչ. ձեր բռնկցուցած սրբազան հրդեհին՝ ես շիւղ մը իսկ չնետեցի։

«Ես լքուեցայ իմ մայրերէս, ես լքուեցայ իմ հայրերէս։ Զդատր օրերու մէջ Թափառական զորքը, հետզհետէ, սպառեց, լափեց ե՛ւ սիրտս, ե՛ւ հոգիս։ Եղան պահեր միայն, անխթարթներ ուր խրտչած արժանավայելչութիւնը հոգիիս, արիւնի երանգներով, շառաւեղի մը պէս ժայթքեց, բողոք եւ ուրացում ցանեց. Հայաստանի կիրճերէն պայթող ըմբոստ պէս խոյացաւ, աղաղակելով, ճչալով, ողբալով, անզօր ողբով, կորուստը իր կեանքին։ Բայց այսօր, հիմա, կը տեսնէ՞ք, ես կը պոռամ ահա՝ ՄԵՆՔ կորսուած չե՛նք։

— Ձեր խաղաղ, ձեր երկնային աչքերը, հիմա, նոյն հաւատքը կուտան։ Ես՝ հաստարեւու պարաններով, ու տեսանելի ու չոշափելի պախուրցներով կապուած տարօրէն լուծերու, կը քաշէի խոփս օտար՝ քարքարուտներու մէջ վայրապար։ Ձեր ճակատները, այն ժամանակ, չփնտռեցան, ժամանակը չխռովեց անյեղլի հաւատքը ձեր բիբերուն։ Ձեր հաւատքին օգոստափառ հանդարտութեան մէջ՝ արձակած էիք դուք հասանքները մարդկութեան, եւ անխախտ, կը սպասէիք վերադարձներուն հիմնացած։

«Ամենազօր մղեր մեր ցեղին, անըմբռնելի, բեհեզեայ նարօտ որով դուք պատած էիք մեզ՝ Հայկազնեան տանջանքներու հարցնումներուն՝ կը հեղէ ահա ամբողջութիւնը բոլոր միւս փոքրերուն կաշխբրուն։ Իր անտեսանելի չեղքերուն տակ, անոնք կը կորսուէին ու կ'իյնան ահա դէպին, ինչպէս ցնցոտիները փտած՝ լեգենդական ասպետին՝ արքայական ճանապարհներու ակնդէտ։

«Եկեր եմ ահա, յամեցած սպասարկու, սիւն առագաստակիր, ժամուոր վայրագ, աստղատես ուխտաւոր, ներելու ձեր ոտքերուն, վերջին կաթիլովը ընծայաբերումին, գիրկ-գիրկ ոսկի, յամպար եւ զմուռս։

«Ու ըլլալ փառքին համար անկեղծութի մը, տասապագին խոյանքով, կը բարձրացնեմ ահա զրօշը յաւերժածածան։ Կը խոյանայ սիրտս անզօր բերկրանքով ու կը ճչայ.

— «Կորսուած չենք մենք, կորսուած չենք ....։

«Բայց ի զուր կը փնտռեմ ձեր աչքերուն մէջ լողլողումը լքեւ հաւանութեան, կատարեալ արգիճանաչումի։ Կը նայիմ ձեզ, դուք որ իմ մանկութիւնս ձեր թեւերուն մէջ օրօրած էք, Անդրանիկ, Թաթոմ, Մուրատ, Ակնունի, Զաւարեան։ Վերջապէս չէք քնացած դուք, պարատանք չկայ ձեր ակնարկներուն, բայց կը մընաք լուռ, բայց ձեր արդար հոգիներուն պարտէզին դուռը՝ կը մնայ փակ։

«Անձկագին աչքերով կը վերցնեմ գլուխս դէպի մեծադիր դէմքը Հայրիկին։ Ու տրտում է ան։ Ակնթարթ մը՝ եւ սիրտս չի դիմանար։ Վար կ'առնեմ գլուխս, կը ձգեմ ձեռքերուս գաղաղին մէջ։

«Կեանքի շունչը կ'անցնի։ Թարթիչները կը սկսին շարժիլ անհնարին․ ներու զանգերուն հետ։ Ծոծրակիս վրայ, վերէն, հուրէ արցունքներ կը կաթին։ Եւ ինչպէս միշտ, ահա նորէն, ոսկեայ կարեկցութեան հրեշտակը կը շարժէ իր թեւերը անոր գլխուն վերեւ.

Կ'ըսեմ.

— «...Դուն որ նախ հայրս ես երկնային՝ չես լքեր որդիդ։ Ան կը բերէ քեզի սիրտ մը որ իր հեղութեան շուրջն կուսութիւնը պահպանած է։ Անցաւ ան տապաստներէն դժնեայ, մութ եղաւ իր ճամբան որուն երկայնքին մանիշները կեանքին դղեցին ու բզքտեցին իր մարմինը առաթուր։ Տղուն, ճղճիմին յեղէնները մոլեխանձ կսկիծ եղան, ու օրը ժամ մը, օրը ժամ մը փառնեցին լուսաւորը իր ուժերուն. բայց կը ներկայանայ ան քեզի դարձեալ կարօտովը այն բոլոր աէրերուն որ քուկիններդ եղան։ Իր կիսաքանդ բազինին մէջ կ'իյնան դարձեալ պաշտպան սուրբերը հայկազնեան տաճարին, արմէն հանճարին, ու տառապողներուն բոլոր։

— Տրտում եղաւ իր կեանքը, ու կը բերէ ան քեզի անեղծ՝ կարապետ կուսութիւնը իր սրտին։ Այդ չէ՞ր միակ վերին տիտղոսը որ դուն կուտայիր մարդուն։ Այդ չէ՞ր գերագոյն պատիւը հոգիի պարտէզին որ շող մը քու արեւէդ կը բեղնաւորէր ու կը հասունցնէր պարտէզին մէջ խոցած՝ քեզի մերձեցող ոսէ մէկ սրտին։

— «Հա՛յր, հա՛յր, տխուր եղաւ մեր կեանքը ...

«Ու անպատում կախարդանքովը ցուարանքին, հեշտանքի սահանքներուն Թեւալղըր, ականջներս լսեցին, ձայնովը հայրական, անհուն աղապատանքի այն թրթռացումովը փաղեմի.

— «Տղա՛ս, տղա՛ս ...

«Հայրական ձա՛յնը սրտագին, ոգի նիւթացած, բարբառ գերերկրային, անդիմադրելի մեղեդի, պատգամ Ինքնահաս, երգ գերկրեան, հայրական ձայնը զիւթիչ որ ունկնդրած էր այնքան անգամ պատանին, երբ, մոգութեամբը այդ չեշտին սոսկական, անձին շողարձակումներէն խորհրդաւոր, ահեղ ներկայութեան ներգործութեամբը միաթիք մտքին հարստացումին առնթեր՝ հոգին կը հասուննար» ...

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԱԼՊԻՈՆ ԿԸ ՄԵՐԺԷ...

«Գոռո՜զ Ալպիոն», կը բացագանչէր ուսուցիչս, երբ աշխարհագրութեան քարտէսին առջեւ, գաւազանիկը կանգ կ'առնէր Անգլիոյ վրայ, ու կը յիշէր անգլիական առացուածքներ որոնք աւելի շահեկան կը դարձնէին դասը. «Եթէ Լոնտոնի ազգային դրամատունը սնանկանայ, Անգլիա կը կործանի. եթէ Անգլիա սնանկանայ, աշխարհ կը կործանի։ Արեւը երբեք մարը չի մտներ բրիտանական կղզիներուն վըրայ», ակնարկելով անգլիական գաղթավայրերուն, որոնք աշխարհի չորս ջանը կ'ըսեն։ Եւ դեռ ուրիշներ։

Անցան տարիներ, Փարիզ ուսանողութեանս շրջանին, ճանչցայ անգլիացի ուսանողներ որոնց նկարագիրը ինծի կը յիշեցնէր բարի ուսուցչիս աշխարհագրութեան դասը։ Անգլիան ամէն բանէ վեր էր անոնց համար։ Անոնք բացառութիւն մը կը շնորհէին միայն Փարիզի, Լոյս-Քաղաքին։

Կը թրթռար նոյն ոգին երբ անգլիացի բանասէրները կ'ուսումնասիրէին իրենց ազգային օրհներգին ծագումը։

Ի՞նչ կ'ըսեն այս մասին Ֆրանսացի բանասէրները որոնք իրենց քննական ոգին ծայրայեղութեան տարած են, նոյն իսկ իրենց սեփական հարստութիւններուն, ազգային փառքերուն մասին։ Անոնք անպատկառօրէն կը մտնեն մեծերու կեանքէն ներս, կը պեղեն ու կը պեղեն չանդալից գիւտի մը ակնկալութեամբ։ Ահա Մօրիս Թավէլի պարագան։

Անցեալ տարի մեռաւ Ֆրանսական արդի երաժշտութեան այս մեծագոյն վարպետը։ Փառքի օրերուն, երբ դարձած էր օրուան մարդը, իր վրայ հրաւիրեց դժբախտաբար բանասէրներու ուշադրութիւնը։ Ու անոնք ըրին մեծ գիւտ մը,—«Մօրիս Թավէլի հրէական ծագումը»։ Ի զուր երաժշտագէտը ինքզինք կը պաշտպանէր բանասէրներուն դէմ, անոնք կ'ըսէին. «Մենք քեզմէ աւելի լաւ կը ճանչնանք քու անցեալիդ պատմութիւնը»։ Ու Մօրիս Թավէլ չկրցաւ գլուխ ելլել այդ անօրէններուն հետ։

Անցեալ կիրակի կը սորվէի սըպաւորութիւն մը, կրուած ըմբոստացումի մը պահուն այս անիրաւ աշխարհին անիրաւ կարգուսարքին դէմ։ Այստեղ տօն ու ծնծղայ, հեռուն սուգ ու արցունք։ Այսօր ահա երկրորդ առարուած մը Անգլիոյ ազգային օրհներգի ծագումի մասին, խաղաղած ու հանդարտ տրամադրութեամբ մը, որովհետեւ մեկնած են օգոստափառ հիւրերը եւ լռած է մեծ քաղաքը։

Ֆրանսացի բանասէրները, ըլլան պատմաբան, գրագէտ, Թատերագիր, թէ երաժշտագէտ, ուսումնասիրելու տարբեր եղանակներով ու տարբեր ճամբաներով հասած են միեւնոյն եզրակացութեան։ Անգլիոյ ազգային երգը Ֆրանսական ծագում ունի, շինուած է ան Արեւ-Արքային ապաքինումէն վերջ, անոր Սէն-Սիր այցելութեան առիթով, կրթարանի տնօրէնուհի Տիկ. տը Գրինոնի կողմէ։ Եղանակն ալ յօրինած է արքունի երգահան Լիւլի։

Անգլիացի բանասէրները կը մերժեն այս ծագումը, ու կը շարունակեն նոր պրպտումներ կատարել, բայց այնպիսի եղանակով մը որ գիտական չէ։ Արդիւնաւէտ չըլլալու համար նորը՝ պէտք է քանդել հինը եւ փաստերով։ Բայց անոնք Ֆրանսացի բանասէրներուն կը պատասխանեն միայն լռելով ու կը շարունակեն պրպտել։ Ու պիտի բանին մինչ այս ոգիով։

Ֆրանսական բազմաթիւ աղբիւրներէն պիտի յիշեմ միայն ինծի ծանօթները։

Երաժշտագէտ բանասէրին կարծիքը.— *Հէթիշ, երգի այս տիեզերահռչակ վարպետը, տուած է այս մասին իր հեղինակաւոր կարծիքը։*

Բայց ներկայացնեմ զինքը։

Հէթիշ տաղանդաւոր երգիչ մը եղած է իր երիտասարդ տարիքին մէջ։ Միթէ երգիչը կրնա՞յ ունենալ հեղինակաւոր կարծիք, երբ անոր պաշտօնն է միայն երգել, յուզելու եւ խանդավառելու համար։

Բայց Հէթիշ երկար տարիներ վարած է Փարիզի Պետական Երաժշտանոցին երգի ուսուցչապետի պաշտօնը, ըլլալով նաեւ հմուտ տեսաբան երաժշտագէտ մը, բանասէր մը եւ բանաստեղծ մը։

Երբ աշակերտներուն երգեցողութենէն գոհ մնար, կը խանդավառուէր, մեզի թեւեր կուտար, ու միասին կը թռչէինք մեղրոցին ու ժամանակին մէջ, դէպի Վերսայլ, Արեւ-Արքային պալատը, երբեմն Bayreuth (Գերմանիա) ու Սալցպուրկ (Աւստրիա), եւ կ'ունկնդրէինք երաժշտութիւններուն ամէնէն վսեմը եւ գեղեցիկը։

Նման արշաւանքի մը ընթացքին մեզի պատմեց ան Անգլիոյ ազգային երգի Ֆրանսական ծագումի դրուագը, շարաճճի ժպիտով մը յայտնելով թէ առաջին ունկնդրութեան ներկայ եղած է նաեւ Պուալօ, «Արուեստ Քերթողականի» խստակրօն օրէնսդիրը որ շնորհաւորած է միայն Լիւլին, «որովհետեւ երաժշտութիւնը ներդաշնակօրէն համապատասխան էր պարագային»։ Պուալօ լուռ մնացած է բանաստեղծութեան մասին, երբ բոլոր ներկաները կը շնորհաւորէին Տիկին տը Գրինոնը։

Գրագէտ բանասէրներուն կարծիքը.— *Ներկայացնենք այս բանասէրը։ Ֆ. Պալտէնսպէրժէ, ուսուցչապետ Փարիզի Համալսարանին, այժմ դասախօս Ամերիկեան Հարվըրտ համալսարանին։ Խմբագրապետ «Հանդէս բաղդատական գրականութեան» պարբերաթերթին։*

Պալտէնսպէրժէ հատորով մը կ'ուսումնասիրէ գրական զանազան հարցեր։ (La littérature, création, succès, durée.- Paris, 1919) ու քննելով ժողովուրդէ ժողովուրդ կատարուած փոխառութիւնները, կը քննադատէ բոլոր ազգայնամոլ գրական տեսութիւնները, գրական փաստերով որոնք կեանքէն կը բխին։ Այս առթիւ վկայութեան կը կանչէ նաեւ երաժշտութիւնը, ծանօթ ըլլալով երգին նկարագրին, որ կը գաղթէ արտակարգ դիւրութեամբ։ «Գարդ է որ երաժշտութիւնը իբրեւ ինքնաբուխ **արուեստ**, *ժամանակէս կը կառավարուի ցեղային տեսական ու անփոփոխ հանճարով։ Եւ սակայն ապացուցուած է որ բազմաթիւ ժողովուրդներու ազգային եղանակները օտար ծագում ունին, մինչդեռ ցեղային բնազդը իր երաժշտական արտայայտութեան համար, պարտաւոր էր ընդունիլ մեղեդիներ որոնց խորքէն բխած ըլլային։ Սպանիական սրբազան քայլերգը՝ շինուած Փրուսիոյ Ֆրետերիք Բ.ի կողմէ. եթէ «Մարսէյէզ»ը Ֆրանսացիի ստեղծագործութիւնն է, հաւանական է որ God Save the King ի եղանակը, գրուած Լիւլիի կողմէ Սէն Սիրի օրիորդներուն համար, ընդունուած է զանազան ժողովուրդներու։ Միթէ այս կալուածին մէջ չէ՞ որ ... խառն ազգայնամոլութիւնը պիտի ... ծէ նախ եւ առաջ»։*

Պալտէնսպէրժէ ժամանակը չի կորսնցներ աւելի ծանրանալով անգլիական ազգային երգին Ֆրանսական ծագումին վրայ։ Ա. Բ. Գ.ի չափ տարրական է այդ, երբ Արեւ-Արքային պատմագիրները գրած են այդ մասին։

Թատերագիր - բանաստեղծին կարծիքը... *Անգլիոյ արքայական ամուսնոց այցելութեան առիթով, Ֆրանսա կը ... մակերպից երեք օր երեք գիշեր, ... րեգ հանդէսներ ուր ցուցադրուեցան ազգային արուեստի բոլոր ձեւերը, երաժշտութիւն ու բանաստեղծութիւն, ... երգութիւն ու* **պար**։

Այս հանդէսներու կազմակերպութիւնը կատարուեցաւ կրթական նախարարին հսկողութեամբ եւ համաձայն անոր հրահանգներուն։

Առաջին երեկոյթը տրուեցաւ Նախագահական պալատին սրահներուն մէջ, ուր ներկայացուեցաւ պատմական թատերգութիւն մը մէկ արարով Dieu sauve le Roi (Տէրը պահէ Արքան) որուն հեղինակն է Սաշա Կիթրին։

Ներկայացնենք այս Թատերագիրը։

Որդին է տիեզերահռչակ դերասան Լիւսիէն Կիթրիի, Փեթերպուրկի Արքայական Թատրոնէն։ Սաշա Կիթրի դերասան եղաւ իր հօրը պէս, բայց ունենալով բազմաթիւ լարեր իր աղեղին վրայ։ Արդի Ֆրանսական գրականութեան կարող ուժերէն է, ... թատերագիր - բանաստեղծ։

Սաշա Կիթրի մասնագէտ մըն է ... նութեանց։ Անոր բոլոր Թատերախաղերը Ֆրանսայի ազգ. պատմութենէն ..., ինչպէս Histoire de France Թատերախաղը, որ քանի մը տարիներ առաջ ներկայացուեցաւ Փերիալի Թատրոնին մէջ. «Փաստէօր» Թատերգութիւնը ... շարժանկարի վերածուեցաւ եւն. եւն.

Այս անգամ իր Թատերախաղին նիւթը կը կազմէր Անգլիոյ ազգային երգին ծագումին պատմական դրուագը, համաձայն Ֆրանսացի բանասէրներու եզրակացութեան։

Դերակատարներն են Լուդովիկոս ԺԴ., որուն դերը ստանձնեց ինքը Սաշա Կիթրի, Տիկին Տը Մէնթէնօն, Անգլիոյ դեսպանը, Տիկին տը Գրինոն, Լիւլի, Թագաւորին արարողապետը ու Սէն Սիրի օրիորդները, որոնց դերերը ստանձնած էին Ֆրանսական շարժանկարի գեղատի ուժերը ... րանսէ, Ժոսլին Կաէլ, Լիզէթ Լան... վէն, Ըլին Սէն - Սիր։

Հանրապետութեան նախագահը փափաքեցաւ որ Թատերախաղին վերջին փորձը կատարուի իր ներկայութեամբ եւ այդ առիթով ըրաւ կարգ մը բարգութիւններ, մեղմացնելու համար անցեալի պատմական դէպքերու ակնարկը, բայց անփոփոխ պահելով Անգլիոյ ազգային օրհներգին Ֆրանսական ծագումի պատմական դրուագը ...

· «ԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (120)

ՍՏԱՄՊՈԼԻ ՆԵՐՔԻՆԻՆ

The Eunuch of Stamboul

By DENNIS WHEATLEY — Գրեց՝ ՏԷՆԻՍ ՀՈՒԻԹԼԻ

Trans : J. M. — Թարգմ. Ժ. Մ.

Գայթար մը տեղի կ'ունենար իր մէջ, երբ կը խորհէր այն սոսկալի երկընտրանքին մասին որ իր դէմ կը ցցուէր այդ վայրկեանին։ Ներքինիին սպառնալիքը սարսափելի էր։ Մայրիկը աղաչեր, պաղատեր էր իրեն. շատ փէն աւելի դժուար էր դիմադրել արցունքներուն ու պարտուածներուն աղաչանքին, բայց տակաւին որոշում մը տուած չէր։ Մասս մը երախայ էր ինք, երբ Թուպալյէն կը հեռանային եւ ամբողջ իր կեանքին մէջ տեսած էր միայն Թշուառութիւնը, չարչարանքն ու անհաստատ հոգերը։ Վերջին տարիներու նիւթական լաւագոյն պայմանները աւելի քան փոխարինուած էին այն անըմբռնելի պաշտօնով զոր բռնիքուած էր կատարել ամէն գիշեր, Կամն - Փէրի կայմեկայնի մէջ։ Միայն Ներքինիին հովանաւորութիւնն էր — ի վարձատրութիւն իր աշխատանքին — որ հեռու պահած էր զինքը ուրիշ «պաշտպան» մը ճարելու փորձութենէն, շատ լաւ գիտէր որ այդ տեսակ փորձութիւն մը վերջ ի վերջոյ կը յանգէր պոռնկութեան։ Նոյնիսկ հիմա շատ յաճախ սարսռած էր համակերպիլ տգեղ մտերմութիւններու, Թունաւոր գգուանքներու եւ զարշելի փայփայանքներու՝ պարզապէս Ներքինիին հետաքրքրութիւնը գոհացնող տեղեկութիւններ քաղելու համար։

Ցեռայ յանկարծ իր մռայլ ու անփառունակ կեանքին ճամբուն վրայ երեւցեր էր այս բարձրահասակ, խարտեաշ ու գեղադէմ երիտասարդը որ շատ քաղցր վերաբերում մը ցոյց տուեր էր իրեն հանդէպ եւ յափշտակեր էր իր երեւակայութիւնը, երբ կը նկարագրէր իրեն այն խաղաղ ու ապահով կեանքը զոր մարդիկ կ'ապրէին հեռաւոր փոքրիկ կղզիին մէջ՝ առասպելական հարստութեան տէր ու հզօր։ Փիթըր քանի մը օրուան մէջ հրապուրեր էր զինքը իր անսահման բարութեամբն ու ասպետական մեծարանքներովը։ Ու թէեւ ան զրեթէ ծանօթ էր իր անփառունակ կենցաղին իրականութեան, տակաւին կը հաւատար որ ինք գեղեցիկ իշխանուհի մըն էր եւ ուրիշ ոչինչ, բայց ամէնէն աւելի այդ պատճառով Փիզիքապէս համայած էր զինքը եւ իրենց առաջին գիշերէն վերջ բուռն պահանջ մը զգացեր էր ամբողջութեամբ անձնատուր ըլլալու անոր։ Փիթըր գրաւեր էր իր մտածողութիւնը՝ զինքը մայթերէն դէպի բարձունքները առնելու իր ճիգերով, գրաւեր էր իր սիրտը քնքոյշ ժպիտներով ու նաեւ իր մարմինը՝ լիովին հաղորդակից ըլլալով այն երջանկութեան զոր իր մեղմիկ գգուանքները կը շնորհէին իրեն։ Փիթըր կը սիրէր զինքը անկեղծօրէն, յուսահատօրէն, կասկած չունէր այդ մասին։ Ինքն ալ կը փոխադարձէր այդ սէրը ու խոստովաներ էր զայն նախորդ գիշերը, մինչեւ առտուն մէջ, երբ ամբողջովին կը նուիրուէր այն առաւօտ կրակին զոր Փիթըր կը բոցավառէր իր երակներուն մէջ։ Անվերապահօրէն կը վստահէր իրեն, ի՞նչպէս կրնար դաւաճանել հիմա։

Շոգեմակոյկը անցաւ Օրթաքէօյի առջեւէն, ուր ծխախոտի մթերանոցը — երկուքին ալ անծանօթ — կը բարձրանար բիբկուած ստուերներուն մէջէն։ Անցան Պէպէքէն, Ռումէլի Հիսարէն ու վերջապէս հասան Թարաբիայի քարափը։

Գեղեցիկ պարտէզներով շրջապատուած մեծ ճաշարանը, որ ժամադրավայրն էր Պոլսոյ ընտրանիին, լոյսերու մէջ կը լողար։ Բազմաթիւ յաճախորդներ քաղաքին հեռացուցիչ տաքէն փախչելով եկած էին ճաշել այդ պերճաշուք ծովափին վրայ։ Ֆրանսացի սպասաւոր մը սեղան մը առաջնորդեց զիրենք եւ կերակուր ու գինի ապսպրեց իրենց համար։ Չհետաքրքրուեցան անգամ եւ ընդունեցին ինչ որ մարդը կը թելադրէր։

Երբ կերակուրները բերին, հազիւ թէ համտեսեցին. իրարու աչքի մէջ կը նայէին անդադրօրէն ու կը խորհէին այն սրբերգութեան մասին որուն տակ ծածկուած էր իւրաքանչիւրին մտածումը։ Թանիա անդադար կը ծխէր, իսկ Փիթըր իրարու ետեւէ կը պարպէր Ֆրանսական հարազատ շամփանիի բաժակները։

— Երանի թէ հոս եկած չըլլայինք, ըսաւ յանկարծ Փիթըր՝ մէկդի հրելով կերակուրին պնակը. խնդի՞ր բան ըրինք... ժամանակ չկայ ... կ'ուզե՞ս որ մեկնինք ու շոգեմակոյկ վերադառնանք ...

Աղջիկը պատասխան չտուաւ եւ գլուխը երերցուց. այլեւս պիտի չկրնար իր ճաշը շարունակել։ Բուռն փափաք մը կը տանջէր զինքը այդ վայրկեանին — անգամ մըն ալ բանտարկուիլ անոր Թեւերուն մէջ։ Սարսուռ մը զգաց ու վախցաւ, որովհետեւ եթէ Փիթըր նորէն գրկէր զինքը, այն առեն ստիպուած պիտի ըլլար իր ընտրութիւնը կատարել։

— Կը մսիս, հոգիս, հարցուց Փիթըր։

— Ոչ, ոչ, պատասխանեց աղջիկը, եթէ նոյնիսկ բոլորովին մերկ մրրկի մը բռնուած ըլլայի, դարձեալ պիտի չմսէի, որքան ատեն որ դուն հետս, քովս ըլլաս ...

— Հոգեակս ...

Փիթըր իր մատներուն մէջ առաւ աղջկան նուրբ ձեռքը զոր ան սեղանին վրայ դրած էր ու ցուցնելու սատինեան սեղմեց։ Ցեռայ յանկարծ սպասաւորին հաշիւը ուզեց. անքթիթ Թանիայի աչքերուն մէջ նայեցաւ պահ մը։ Դրամ մը վճարեց առանց եւս առնելու մանրուքը եւ վարդերու անոյշ բուրումով ծանրաբեռնուած պարտէզէն դէպի քարափ առաջնորդեց զայն։

Շոգեմակոյկ մտան։ Փիթըր մեկնող նային գլուխը անցաւ նորէն ու ... բուսական հեռացած էին՝ ծառերու շուքին տակ պատսպարուած եզերք մը ... շուք զայն։

— Հիմա աւելի հանգիստ ենք, այնպէս չէ՞, ըսաւ խնդմուկ ձայնով մը։

—Եկուր բարձերը ներս ..., հոն աւելի տեղ կայ, ըսաւ Թանիա.

Բայց յանկարծ զղջաց այդ թելադրութիւնը ըրած ըլլալուն համար։ Ահ, ինչո՞ւ ըսի, հարցուց ինքնիրեն, ... թամառը ակռաներուն տակ սեղմելով։ Եւ սակայն գիտէր իր հարցումին պատասխանը։ Արդարեւ, շոգեմակոյկին խցիկին մէջ աւելի լայն տեղ չկար, բայց կար անթափանց խաւար մը։ Բնազդաբար իր բուն նպատակին էր ... մղած էր զինքը այդ թելադրութիւնը ընելու. եւ հիմա կ'ուզէր ճչալ ու ապաստանիլ ։

(Շար.)

գը՝ Ու Յուլիս 19ին, երեքշաբթի ի-րիկուն Շան զ'Էլիզէի պալատի բեմէն Ֆրանսացի մեծագոյն դերասանները յայտարարեցին Անգլիոյ ազգային երգին ֆրանսական ծագումը, ներկայութեան՝ Օգոստոսափառ ամոլին, անգլիացի պալատականներու եւ դիւանագէտներու, Ֆրանսայի նախագահին, նախարարներուն, մտաւորական եւ գեղարուեստական մեծ դէմքերու:

Արդ, եթէ անգլիացի բանաստեղծներու կարծիքը ճշդութեան նուազագոյն հաւանականութիւնը ունենար, այս թատերախաղին բեմադրութիւնը պիտի նկատուէր անփափկանկատութիւն մը՝ անպատշաճ օրուան հոգեբանութեան, եւ անարժան ֆրանսական ասպնջականութեան: Բայց այդպէս չէր·

Այսպէս է ժողովուրդներու հոգեբանութիւնը: Անոնք նախանձախնդիր են իրենց սեփական հարստութիւններու, հարազատ արիւնին, հարազատ ծագումին:

Կարելի չէ ուրանալ Բուշկինի խափշիկ ծագումը, շնորհիւ անոր գրուածքներուն, բայց Թուսերը լաւութեամբ կը մերժեն Լերմոնտովի սկովտիական ծագումը կամ Թոլստոյի գերմանական ծագումը: Ռումանիա իր ուսուցչապետ Եորկայի բերնով կը մերժէ իր ազգային քնարերգակ բանաստեղծին, Էմինէսքուի օտար ծագումը (հայկական՝ Արապի ուսումնասիրութեան համաձայն) :

Թուրքն ալ կը մերժէ Սինան գալֆայի հայկական ծագումը ։

Այս գրական ու երաժշտական ազգայնամոլութիւնն է որ կը դատապարտէ Գալսնոպերժէ ։

Այլոնի բանաստեղծները պիտի շարունակեն ուրեմն մերժել իրենց ազգային երգի օտար ծագումը ու կասկածելի դարձնելու համար Ֆրանսացի բանասէրներու հեղինակաւոր կարծիքը, երբեմն հրապարակ պիտի նետեն անծանօթ հեղինակ մը: Ու այս խաղը պիտի շարունակուի յաւիտեան, որպէսզի խաւարին մէջ մնայ իրենց ազգային երգին ծագումը ։

Բայց Ֆրանսան հանդիսաւորապէս ըսաւ իր վերջին խօսքը յուլիս 19ին, երեքշաբթի իրիկուն, Շան զ'Էլիզէի պալատէն ։

Ալպիոն կը մերժէ ... « Եւ սակայն կը շարժի » ։

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ԵՐԵԿՈՒԱՆ ԹԵԼԱՆԴՐԱՆՔԸ

(Տարօնի սուգին առթիւ)

Երկու տարի եւս ու ահա կը լրանայ մէկ քառորդ դար այն ահաւոր օրերէն, երբ գարնանային առաւօտ մը սեւ մշուշ պատեց համակ Հայոց աշխարհը, եւ հրէշային ձեռքեր հնձեցին այնքան անմեղ կեանքեր ... ։

Անցած են արդէն 23 տարիներ, եւ մենք հալածական ենք տակաւին ոչ միայն մեր գարաւոր հայրենիքէն, այլեւ մեր միակ ու ապաւէն յոյսի ապաւէնէն՝ «ազատագրուած» սփ մը հողէն, որ կը գլանայ իր գուրգուրանքը անտուն ու անապաստան Արմէններուն ...

Մեր ճգնաւոր ու թանկագին մնացորդը, շատ անգամ կը կրէ նաեւ անարգար եւ անտեղի պարսաւը, — հիւրընկալ եւ բախտակից տարրերէ, — «օտարական»: Բայց եւ այնպէս, մենք կը քալենք եւ պիտի քալենք անդադար, դէպի մեր սրբազան եւ անմահ նպատակը, դէպի հայրենիքի վերջնական ազատագրումը, դէպի այն հողը, որու քարքարերուն, դէպի այն հողը, որ սրբազան աւանդութեանց համար մօտ 25 մնրուններ արիւնով կարմրեալ ծաղկած մը, իրենց ուխտը խառնելով մեր կենսատու գետերուն...

Մարդկային կամքը անպարտ է, երբ հոգիին փարած է խաչալի մը,— Ազատութիւն :

Դարեր շարունակ թրքական լուծի տակ տքացող մեր ցեղը հակառակ իր կրած բոլոր տեսակի բռնութեանց, աւարի եւ ֆիզիքական ոչնչացումի քաղաքականութեան, չունեցաւ այնքան մտահոգութիւն, այլասերման, խորթացման, ապազգայնացման մասին, որքան ունի այսօր, «քրիստոնեայ» Եւրոպայի ամպամած երկինքի տակ ։

Բայց միայն օտարը չէ որ կը սպառնայ կազմալուծել, այլակերպել մեզ :

Կարծես հանճարի կամ ուխտադրուժութեան համար ցրուած ըլլայինք Եւրոպայի մայրաքաղաքներու հրապարակներուն վրայ, ամէնէն առաջ մեր կիներն ու աղջիկներն են որ կը տարուին օրուան հովերէն, հեզհեզէ մոռնալով հայրենի աւանդութիւնները եւ մեր նուիրական դատը: Մինչ անդին մեր չհասնած «շէպլէպիճի» ազգին աղջիկները օգնական հերոսուհիներ դարձած, կը ռմբակոծեն Տէրսիմը, կը թռչին մինչեւ Պալքանները...

Հապա դո՞ւն, հայ երիտասարդ, ներկա՞յ չէ՞ս, որքան անտարբեր մնացիր եւ լաւագոյն զբօսավայրը պարապահ ընտրեցիր, չխուելով վարձու թեւերու հետ...

Սիրելի եղբայրներ եւ քոյրեր, աշխարհը անոնցն է որոնք կուգան հոն ապրելու, տեւելու, յաւերժանալու ։

Յոռետեսութիւնն ալ սահման մը ունի, մէկդի՛ վհատութիւնը: Կամքի մէկ հարուածով պէտք է արթնցնել մեր հոգիներու մէջ քնացող առիւծը որ ցեղիս ոգին իսկ է, վերջ տալ բոլոր բախտաններուն եւ բոլորուիլ մէկ դրօշի տակ, յանուն վերջնական փրկութեան:

Մամիկներ եւ պապիկներ, ինչո՞ւ մեր ցեղին առաքինութիւնները չէք աւանդեր ձեր թոռնիկներուն ։

Եւ դուք, հայ ուսուցիչներ, եթէ աշխարհի ամբողջ հարստութիւնն ալ դիզէք, ոչինչ կ'արժէ ձեր փառքը, երբ ձեր իսկ աչքին առջեւ, կտոր մը հացի համար վիզ ծռած ձեր ցեղակիցները յանձն առնելով աշխատանքի ամէնէն անհանդուրժելին, դարձեալ կ'անարգուին եւ կը զրկուին: Վաղը կարգը ձեզի կրնայ գալ ։

Իւրաքանչիւրդ ձեր չափով, կրնայիք ուսանողներ տեղաւորել զանազան համալսարաններու մէջ, նոր ուժեր պատրաստելով վաղուան համար, որ թէեւ կ'ուշանայ, բայց ապահովաբար պիտի գայ: Որանի թէ մեր ժողովուրդը անպատրաստ չմնար նման յիմար կայսերուն։

Ահա երէկուան թելադրանքը, եւ մեր ճամբան ։

Իսկ երբ սուգ ունինք, ինչպէս այսօր.—

Թող պլպուլ չերգէ Մշոյ դաշտերում.
Թող երգ չհնչէ Սասնոյ լեռներում
Թող ժպիտ չգայ Հայերուս դէմքին
Թող թախիծ տիրէ Հայերուս սրտին...

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

ԲՈՂՈՔ

Դու բարի եկար, անծանօ՛թ երգասէր,
Ներէ՛, իմ տունը նոխ սեղան չունի·
Ես մի տարագիր, որդէն կէս սոսր,
Վ,ազուց եմ մոռցեր գինին հայրենի :
Ես գիրքն ունիմ ես, ի՞նչ չըքնաղ հատոր,
Ամէն տող մի լար՝ մի ձայն հրնօրեայ.
Ամէն բառ մանկան աչք արտասուաթոր,
Որ պուտ պուտ կ'իյնայ իմ սրտին վրրայ :
Ուրախ, անհամբեր լուր կուտամ իրեն,
«Գիտե՞ս, մենք ունինք մի նոր Հայաստան ·
Հազար դարերու հազար տէրերէն
Ազատեր՝ եալեր իր ժանգոտ շղթան:
Արագ, անդադար կը խօսիմ իրեն.—
«Երկիրն է դարձեր մէկ հանդ, մէկ գութան ·
Տող-տող կ'ակօսեն, կարծես կը գրրեն
Մի նոր նախաբան Հայոց պատմութեան :
Ալա կը յիշեմ պուէտները նոր,
Երգերը՝ դիւթիչ, գինու պէս ափի,
«Կիրք ծանրապարհին»ն ես կուտամ անոր
Կը կարդայ մի էջ, սրբով կը բերկրի:
Կը պատմեմ շատ բան՝ դեռ անանց մոռահն ·
Մէկէն կը տրխրի, կ'արտասուէ ան ·
գամ :
Ձեռքերս կը դրնեմ իր փլած ուսին·
Նա ոտքի կ'ելլէ՝ անկար ու կարկամ:
Ու յետոյ յանկարծ, կը յարէ ուժգին·
«Լըսեցի, շատեր գացեր են, չըկան ·
Ա՛խ, դո՞ւք ալ գարկիք մեր շըքեղ մըտքին
Ճիշդ՝ ինչպէս երէկ այն օտար ալքան:
«Ալ ինչո՞ւ ըլլալ յոյզը գըլխահակ,
Զադատել ամէն կապէ ու խաչէ·
Եր կը տաղն ուրախ, մի ոսկի զանգակ,
Գալիք դարերու սրտին մէջ հընչէ :
«Ալ ինչո՞ւ չինել կենդանի սրձան,
Տալ անոր ձեռքին մական ու սրւին·
Չէ՞ք յիշե՞ր, կայծն՝ որ փըշըրւեցան,
Երբ եկաւ, անցաւ այն կարմիր քամին:
«Ալ ինչո՞ւ թափել արցունք ու մախիր,
Մեր հողին վըրայ եւ ժամանակին,
Արիւն չը ծաղի՝ մուրը չի փախիր,
Ի գուր է վառնել հայ մըտքի ոսկին:
«Ինչո՞ւ կեանքն ընել մի բերդ անթափանց,
Ներսն իրար դաւել, իրարմով պակսիլ.
Ա՜խ, դո՛ւք ալ ունիք հին փառք ու նախանձ,
Սա ի՞նչ նոր բեմ է, սա ի՞նչ մուր տեսիլ :
«Ի՞նչ գինով որջոյն, ծափ ու գովասանք,
Յետոյ յանկարծ բուք՝ չարչարանք ու մահ,
Դարեր քալեցինք՝ հոգիւ տեղ հասանք,
Կըրկի՞ն քէն ու վէճ՝ մեր տան մէջ հիմա:
«Դուք բոլք՝ մէջը ցըրւեր էք խոլառ,
Ու նամբու դրրեր նոր նաւը կեանքի·
Դուք ուժով, վէրքով խոստացաք, եղբա՛յր,
Միշտ ուրա՛խ պահել քըրտինք ու այգի :
«Սպին կը մընայ՝ հայ սրրտին վըրայ,
Վ,էպին մէջ տըխուր՝ իմ կեանքին նըման·
Առանց պէս ես ալ մութին մէջ մնայ,
Ես՝ Սիրայ Գոէտ,անուան իմ Տէրեան» :

Իմ Հիւրը այսպէս կըշտամբեց ինծի,
Գրնաց, չըճացաւ ու դարձաւ մի յուշ,
Ես անոր խոսքն բշտադ փակ՛ ,ի
Իմ բաց աչքերը՝ գըրքին եռտ անուշ:

ԼՈՒԹՖԻ ՄԻՆԱՍ

ՔՍԱՆԵՒԵՐԵՔ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ...

Հաւատքի եւ պաշտամունքի օր է այսօր, ողջ մնացած Տարօն Տուրուբերանցիներուս համար ; օր մը որ անմոռանալի պիտի մնայ սերունդէ սերունդ :

Քսան եւ երեք տարիներ առաջ, Վարդավառի այս օրերուն էր որ ոճրագործ Թուրքը իր զարհուրելի եաթաղանով կոտորեց Տարօնի հայ ժողովուրդն ու իր արի հերոսները:

Ո՛վ Տարօնի հայրենազուրկ բեկորներ, վայրկեան մը ծգեցէք քննն ու աշխատութիւնը եւ ըսէ - բաւեները, եկէք երկիւղածութեամբ երթանք դէպի Մեղրայ ու Մուրատ գետերը եւ ակնդէտ ըլլանք այդ գետերու ալիքներուն, ըսենք թէ ինչեր կը պատմեն այն տառանակ հաղարաւոր մայրերու, մանուկներու, երիտասարդներու եւ ծերերու մասին: Անցնինք Տարօնի բարձրաբերձ լեռները եւ կանգ առնենք Քանայ լերան ստորոտը, երկիւղածութեամբ ծունկի գանք մեր պաշտելի նահատակներու ոսկորներուն առջեւ եւ անգամ մը եւս վերանորոգենք մեր սրբազան ուխտը: Ո՞ր Տարօնացին անհուն կարօտով չի յիշեր իր պապենական օջախը, իր յեղափոխական անցեալը եւ փառանքը այն ազատասէր հերոսներուն որոնք ձգեցին իրենց տունն ու տեղը, ընտանիքն ու զաւակը, զէնք առին եւ լեռնէ լեռ լեռ բարձրացան, անարգ Թուրքին ցոյց տալու համար թէ մենք ալ գիտենք կռուիլ յանուն հայրենիքի ազատութեան ; Եւ վերջապէս, ո՞ր Տարօնցին սրտի խորունկ կսկիծով չի յիշեր այն ասպետ հերոսներն ու զործիչները որոնք թրքական մութ ու խոնաւ բանտերուն մէջ կամ կախաղաններու կատարէն ճակատաբաց կը գոռային բռնակալներու երեսին,— թէեւ դուք ձեր արիւնոտ կախաղաններով մեր կեանքին վերջ կու տաք այսօր, բայց մեզմէ վերջ գալիք սերունդը անվհատ պիտի շարունակէ իր ազատագրական պայքարը: Կեցցէ ազատութիւնը, կեցցէ Տարօնը ։

Ահա այսպէս ուխտեցին Տարօնի անմահ հերոսները քսանուչ եւ ութ տարիներ առաջ եւ իրենց ուխտին հաւատարիմ բոլորն ալ ինկան պատնէշին վրայ։

Չէ՞ որ մենք ալ այդ հերոսներու շունչին տակ ծնանք, թէեւ հասակ նետեցինք այս օտար ու հանդարտ աշխարհին վրայ։ Ինչո՞ւ մենք ալ չքալենք Հրայրներու, Գէորգ Չաւուշներու, Արաբոներու, Մարգար վարժապետներու, Մակարներու, Մանուկներու գաղափարական ճամբէն: Եթէ մենք սրբութեամբ չհետեւինք մեր պաշտելի հերոսներուն եւ չկատարենք մեր սրբազան պարտքը, ամբողջ աշխարհ անէծք պիտի կարդայ մեզի, իբրեւ անարժան ժառանգորդներու ։ Այսօր, առ 23րդ տարեդարձին առթիւ ի մի հաւաքուինք Ասնեներու, Փսթորիկներու (Տէր Քերովբէ), Ղազարներու, Վարդաններու եւ Կոստոյեաններու ու բոլոր յայտնի ու անյայտ հերոսներու խնկելի յիշատակին առջեւ եւ կատարենք մեր նուիրական պարտականութիւնները։

Ով կարօտակէզ ու պաշտելի Հայրենիք Տարօն, որքան ալ հեռու ըլլանք քեզմէ, քու անունդ եւ հմայքդ վառ կը պահենք մեր տարագիր սիրտերուն խորը, որովհետեւ այդ կը պահանջէ քու պաշտելի յեղափոխական անցեալը։

Փառք անունիդ եւ յարգանք հերոսներուդ յիշատակին ։

ՎԱՀԱՆ ՔԱՋԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

Ցեղատակի տօն է այսօր հերոսներուն :

Ազգ մը իր հերոսներուն է պարտական իր արժանիքը, իր մեծութիւնը :

Ու հայ ազգին չափ ոչ մէկ ազգ այնքան հերոսներ է տուած, չտեսնուած քաջագործութեամբ :

Անցնող, գացող տարիներու հետ, անոնք կրկին կուգան կ'անցնին մեր առջեւէն, մեր յիշողութեան մէջ իրենց սրբազան կնիքը դրոշմելով:

Թողած տուն տեղ, հանգստութիւն եւ անձնական ամէն հաճոյք եւ ընտանիք եւ զաւակներ, իրենց դիմաց կը տեսնէին միայն մէկ բան, — թշնամին, եւ մէկ նպատակ,— մաքրել աւազակ իրենց ճակատէն, փրկել պատիւն իրենց ազգին, չըլլալ գերին վատ գաղանին :

Հայ հերոսները ...

Գոզպատէ կուրծքով, խրոխտ ճակատով, աչքերն իրենց բոցավառ, որոնք ինկան ազատագրութեան փշոտ ճամբան, մենք պաշտամունք ունինք անոնց հանդէպ:

Ցեղէ անուններ միայն այն վայրերուն ու դէպքերուն որոնց իւրաքանչիւրը մէկ մէկ պատմութիւններ են հեկալ հատորներով, ինքնին սարսուռ եւ հիացում կը պատճառէ ։

Զէյթունի ապստամբութեամբ սկսած Կուկունեանի արշաւանքով շարունակուած, Խանասորի կռիւներով զարգացած, ահա Խանը իր խումբով, Սասունն իր քաջերով, յանդուգն եւ խիզախ Հայորդիք: Նուիրուած ու զոհուած դէն ի ձեռին հայկական ինքնապաշտպանութեան սուրբ գործին ։

Հայ հերոսները ։

Զրկուած ամէն ինչէ եւ դիմացած քաղցին եւ ծարաւին, նետուած բանտ ու աքսոր սակայն անխախտ հաւատքով եւ գաղափարի սիրոյն, մինչեւ ի մահ, կատաղիներ ...

Եւ ահա մին միւսին ետեւէն կը թնդայ Շապին Գարահիսարն իր մարտիկներով, Վասպուրականն իր արիներով, Եղեսիան իր քաջորդիներով, Մուսա լեռն իր քառասուն օրերու երկունքով, Արարատն իր յաղթանակով, Տարօնը միշտ հերոսական, — փառքի ու պարծանքի մէկ մէկ էջեր ոսկեղէն, հայկական դիւցազնամարտի պատմութեան մէջ :

Յարգանք ձեր նահատակութեան ։

Մեր ժողովուրդը տուած է այսքան հերոս, այսքան կռիւ, այսքան զոհեր, այսքան արիւն ...

ՄԷՆ - ՍԷ

ՄԻՏՔ ԵՒ [illegible]

ԷՄԻԼ ԶՈԼԱ ԵՒ ԼՐԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1888ին, էմիլ Զոլա այսպէս կը ներկայացնէր հրապարակագրութիւնը, յառաջաբանի մը մէջ զոր կը նուիրէր Ֆիկարոյի քրոնիկայրին մէկ գործին (ամփոփուած) .—

Տակաւին կը յիշեմ այն կատաղութիւնը, զոր ցոյց կուտար մեծ եւ սիրելի Ֆլօպէրը, երբ լրագրող մը կը ներկայանար իրեն՝ տանը մէջ։ Այդ կատաղութիւնը կը շարունակուէր յաջորդ օրերուն եւս, կը պոռար, գայրագին շարժուձեւեր կ'ընէր, ու կը յայտարարէր թէ իր գործերը կուտար, ժողովուրդին կը ձգէր իր գործերը, բայց իր տունը, իր անձը, իր ապրելու եւ մտածելու ձեւերը սեփական էին իրեն, նուիրական եւ անբռնաբարելի, զորս կ'ուզէր պարփակել մը փակել ու պահպանել հանրային հետաքրքրութեան դէմ: Օր մը, քաղցրութեամբ զինել տուի, որ ինքը, հեղինակ «Մատամ Պովարի»ին, վաւերական վէպերու այդ գլուխ - գործոցին, տրամաբանական չէր իր բարկութեան մէջ, տեսնելով որ օրագրողներն ալ կը գործադրեն նոյն եղանակը պրպտելու եւ հետաքօտելու, զոր ինք փորձեց գրականութեան մէջ: Սակայն Ֆլօպէր, երբ տարուած էր բարկութեամբ, տրամաբանութիւն մտիկ չէր ըներ այլեւս: Ուստի շարունակեց իր տեսլութիւնը հանդէպ լրագրողներուն, թէեւ լալու աստիճան կը յուզուէր՝ երբ զնահատութեան քանի մը տող հրատարակուէր թերթերու մէջ, իր մասին ։

Արդ, մենք, վիպագիրներս, որ մեր գործերը կը խմբագրենք վաւերական դէպքերու վրայ, ու կեանքի մասին խօսելէ առաջ նախ գայն կը քննենք, որ մեր քաղած նօթերը կը դասաւորենք համաձայն իրերուն եւ անձերուն, մենք եւս կը շարժինք այնպէս ինչպէս լրագրողները, որոնք կը հետեւին այժմէականութեանց, կը հրատարակեն դէպքերու նկարագրութիւնը, կը ներկայացնեն օրուան հերոսը: Մենք, մեր ստեղծագործութեանց եւ մտացածին գործերուն մէջ կ'օժտուինք նոյն այն հետախուզութիւններէն, զորս լրագրողները ի գործ կը դնեն հանապազօրեայ ողբերգութեանց իրական դէպքերուն եւ ապրող հերոսներուն վրայ: Ու բոլորը կ'ընթանան նոյն ուղղութեամբ, ընկերութեան իմացական բնաշրջութեան ճամբով, նոյն գործիքը նոյն ժամու բոլոր աշխատաւորներուն ձեռքը ։

Անտարակոյս, շնորհիւ դրչի այս եղբայրակցութեան, զոր կը զգամ եւ կը հաստատեմ տարիներէ ի վեր, երբեք չեմ բարկանար ի մասին վաւերագրական քրոնիկի մը, կամ դէպքի մը նկարագրութեան՝ իրականութեան տաքութիւնը տակաւին վրան, ընդհակառակն մեծ շահագրգռութիւն կը զգամ: Կը համարձակիմ նոյնիսկ յայտարարել թէ թերթերու մէջ այդ է որ կը կարդամ, — ճշգրիտ զեկոյցներ եւ տեղեկատուութիւններ, ժողովներու իրական պատկերներ, անձերու նկարագրութիւններ, տեսակցութիւններ խօսակիցին բուն արտայայտութիւններով, եւ վերջապէս ականատեսներու վկայութիւնը վայրերու եւ տեսարաններու մասին: Ջուրին կուտամ լրագրողներու անձնական դնահատութիւնները կամ խորհրդածութիւնները: Հաղուադէպ է որ առանց բարկանալու կամ յոգնելու կարդամ խորհրդածութիւններով լեցուն յօդուած մը, բայց չեմ կշտանար կարդալէ յօդուած մը որ լեցուն է դէպքերով ։

Օր. ԱՐԱՔՍԻ ԵՐԷՑԵԱՆ
եւ
ՄԻՆԱՍ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Նշանուած
Անիէր, 24 յուլիս 1938 Փարիզ

Օր. ՀԱՅԿՈՒՀԻ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆ
եւ
Պ. ԶԱՐԵՀ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ
Նշանուած
Քլամար, 10 յուլիս 1938 Փարիզ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Սիրանոյշ եւ իր հօրախնդները ահա թէ ձգեցան այս քաղաքականութիւնը խափանելու համար պայքարեցան յաւէտ ։ Սակայն պատրաստ փնտռողները գտան զանոնք Վանի ապստամբութեան մէջ, զոր եղածէն շատ աւելի չափազանցութեամբ նկարագրեցին Պոլսոյ մէջ, որպէսզի տեղահանութեան չահախնդիրները իրենց նպատակին հասնին: Թուս բանակը սահմանագլխին վրայ, հայկական երկրամասը դրեթէ անպաշտպան, զօրք քաշեցնելու յարմար ճամբաներէ զուրկ թրքական երկաթուղիները որ եւ է դիծէն հարիւրաւոր քիլոմեթր հեռի։

Ահա թէ ինչպէս շատ դիւրին խաղ մըն էր անմիջական գործադրութիւնը հայկական տեղահանութիւններուն:

Բայց թէ իրականին մէջ ինչ կրնայ ըլլալ այս տեղահանութիւնը, Սիրանոյշ տակաւին չէր գիտեր: Ան կ'ենթադրէր միայն, որ աղքատ, սմայլ եւ անուղի երկրին մէջ յանկարծ առաջացած աղէտը, կիներու եւ տղաքներու ահագին շարքեր հարիւրաւոր քիլոմեթր պիտի պարտաւորուին հետիոտն քալել սառոյց տաքին եւ սառնելով ցուրտով, անբաւական սնունդով միայն, աղտոտ ջուրեր խմելով սափրուած, եղ ու ժահրոտ խաներու մէջ իծողուած, հիւանդութիւններէ, տարափոխիկ խտղեր հալածուած, վրան զլուխին ոչնչացած, անանց հաղուստի, առանց ուտելիքի ։

Կը տեսնէր այս անթիւ թափառականներու տառապանքները հազարաւոր տարիներ շատ մը ժողովուրդներու արցունքներովը թրջուած Փոքր Ասիոյ տաժանելի հողին վրայ ... եւ Սալահէտտին զինքը Պոլիս կը կանչէր, մայրաքաղաքին հարուստ տուներուն մէջ, Կոսֆորի գեղածիծաղ ափունքը, փողերներէն լուսին եւ բարձրեցիկ մարզոց մօտ, մինչ իր համարեն ազգը, հոս, իր հայրենակից Գարահիսարցիները պիտի պարտաւորուին թափառիլ շրջիլ անպատսպար անապատ ասզալի տանջանքներով ։

Սիրանոյշ ոտքի ելաւ եւ գնաց դէպի պատուհանը:

Իր եռեւը սենեակին մէջ լռութիւն, ներ վառեցին եւ ուսերը ու բոլորը կը պատրաստէին մօտակցութիւն... հանուր եղած էր արէւ երէկ, բայց ձայներու մէջ տէր մնացած ։

Ձեռք մը դրաւ իր ուսին վրայ:

— Ի՞նչու այսպէս մինակդ, հոգի՛ս Սիրանոյշ, կը հարցնէր Լուսաբեր իր բարձր ձայնը, քաղցրացուցած զայն։

Բայց Սիրանոյշ նշեաց մէկ կողմ դարձաւ:

Լուսաբեր քայլ մը եւս գնաց, Սիրանոյշի դաժան ու անձնեանակ կարմիր դէմքին սարսափեցաւ:

«Սիր ... սիրելի Սիրանոյշս, ի՞նչ կ'ըլլաս», պոռաց յուզուած:

«Ահա, կը դաս», եւ Սալահէտտինի հրաւէրը անոր Լոյզ ցուց, «բայց ո՛չ, դուն իրաւ չես կրնար Թուրքերէն կարդալ», եւ ձեռքը դարձեալ կախեց: Բայց ի՞նչ կայ, ի՞նչ է, ի՞նչ կ'ըսէ »:

«Թէ, որովհետեւ Հայերը անապատ պիտի երթան, ես պէտք է իրեն մօտ երթամ: Աս է ըսածը», պատասխանեց Սիրանոյշ, եւ իր այլապէս այնքան վճիտ ձայնը կը կերկերէր կոկորդին:

«Բայց գնա՛, գնա՛ անոր քով, գոնէ դուն կը փրկուիս»:

Սիրանոյշ երկար ատեն լուռ նայեցաւ բարեկամուհիին:Յետոյ հեռացիր պատուհէ կարծ կարծ բրաւ, հառաչեց խնամքով իր ափին մէջ եւ պատուհանէն դուրս նետեց:

«Այս լուսաւոր պատուհանէն, այս պայծառ լոյսէն մենք ամէնքս կ'երթանք կը սուզուինք խաւարին մէջ, Լուսաբեր», ըսաւ Սիրանոյշ յուզիչ ժպիտով մը:«Ես, դուն Թուրքերէն չես գիտեր, Հայերէն ալ չես խօսիր եւ այս երկիրը օտար է քեզի համար: Բայց, ո՛հ, ան իմ հայրենիքս է։ Անոր համար աշխատեցայ ես, որքան որ կրցայ: Գիտեմ, կ'այպանեմ ըսա - ծըս, բայց Հայ եմ անոնց, ես ալ Հայ եմ եւ անոնց կը պատկանիմ: Հիմա երբ իմ ազգիս պիտի պայթի ղամանը չտեսած տառապանքի փոթորիկ մը, հիմա պէ՞տք է, կը վայլէ՞ միթէ որ լքեմ զայն »...

Լռեց: Լուսաբեր Դրազովիչ նորէն անոր մօտեցաւ եւ ձեռքերը բռնելով կը շոյէր կը փայփայէր։ Սիրանոյշ ուշադրութիւն անգամ չէր ըներ: Պատուհանէն վար կը նայէր անթարթ դէպի լուռ պարտէզը, ծառերուն մութ ստուերներուն մէջ:

«Ձեզ կրնար չեմ ուզեր այդպէս ըներ», շարունակեց, որպէս թէ կը մենախօսէր: Ծոծ կարծ անդրադառնալով մէկ թեւը դրաւ Լուսաբերին ուսին վրայ. Տես, Լուսաբեր, արդէն ժամանակէն նախագաւիթին Վանի մէջ բան մը սորվեցայ, ինչ որ այլապէս պիտի չգիտնայի բնաւ. Պարտաւոր ենք մեր սիրոյն սիրածէն հրաժարիլ երբ կ'ուզենք հետեւիլ անոր ետեւէն, որ մեր հոգիին սիրելին է: Սալահէտտին իմ սիրածս է, բայց իմ հոգիս ցորչափ ան իմ մէջս է, իմ հոգիս ամէն բանէ առաջ կը կրէ իր պարտականութիւնը, եւ իմ պարտականութիւնս է մնալ ազգիս մօտ: Հետեւաբար պիտի չերթամ անոր քով, որքան ատեն որ ազգս կրնայ ինծի պէտք ունենալ: Կը հասկնա՞ս զիս, սիրելի Լուսաբեր Լուսաբերս:

Ուսանէին մէջը լուռ երկչոտ, ը լոյէր կը փայփայէր Սիրանոյշին ալ մազերը։

«Վախնամ թէ ոչ, սիրելի Սիրանոյշ, չեմ կրնար ամբողջ ըմբռնել: Իմ ... որ է, հոն կ'ուզեմ ըլլալ: Հոգիս կը բնակի իր սրտին մէջ»:

«Իմինս ոչ» կրկնեց Սիրանոյշ գրեթէ խիստ, եւ դարձաւ սենեակ:

Գնաց դէպի Մարտիկ, որ տակաւին ուրիշներու մէջտեղ կեցած էր եւ անոր հետ քանի մը խօսք ըրաւ: Յետոյ իր առանձնական տեղը դարձաւ:

Մարտիկ ընտանեաց խօսակցութիւնը, եւ դէպի ... ելնելով, բացագոչեց, վառահ ըլլալու համար, թէ մի գուցէ անպարտկան մէկը դուրսը առանց ... ունկնդիրներուն:Դուրս սպասող ծառայէն ը ... հրամայեց, տունին դուռը գոցել եւ եկողը տանել տունին դիմացի կողմը գտնուող ուրիշ սենեակ մը։ Յետոյ վերադարձաւ, խնամով դուռը իր ետեւէն գոցելով ։ Գահիկ մը սպասեց ներկաներուն վրայ պատճառելով նայուածքը: Գարահիսարի հայ համայնքին գրեթէ բոլոր ազդեցիկ մարդիկը հաւաքուած էին սրահին մէջ:

(4)

Թարգմ. ԵՏԱՆ

կ՚ըսէին. — «Հին օրերը անցան»։ Նոյնպէս աւանդմէ էին այն Հրեաները որ Իզմիրի վերագրաւման պահերուն «կեցցէ» կը պոռային, եւ երբ կը հարցուէր իրենց թէ ո՞վ կեցցէ, կը պատասխանէին «դեռ յայտնի չէ»։

Բնական է որ յայտնի չէ ըստ Հրեային համար իր կրեւլը ու ազգութիւնը դարերէ ի վեր աշխարհի ոչ մէկ տեղը յայտնի չէ, եւ յայտնի չէ եղած։ Բայց անոնց համար յայտնի եղած բանը հրէութիւնն է։

Մենք մեր հրեայ բարեկամներուն թշնամի չենք, այլ Թուրքի թշնամի Հրեաներուն թշնամի ենք։

Հակահրէական օրէնքներ Հունգարիոյ մէջ

Հակահրէական օրէնքին գործադրութեամբ, շատ մը դիրքեր բաց պիտի մնան Հունգարիոյ մտաւորական եւ տնտեսական ասպարէզներուն մէջ։ Այս բացերը գոցելու, այսինքն արձակուած Հրեաներուն տեղը բռնելու համար, կառավարութիւնը որոշեց մասնաւոր դասընթացքներ բանալ։ 1200—1500 երիտասարդներ պիտի մասնակցին այս դասընթացքներուն, որոնց տեւողութիւնը կրնայ տարբերիլ համաձայն ասպարէզին, բայց պիտի չանցնի եօթը ամիսը։ Մասնակցողները դասընթացքի տեւողութեան ատեն 100 փէնկօ (600 ֆրանք) նպաստ պիտի ստանան պետութենէն։ Այս դասընթացքները լրացնելէ վերջ, երիտասարդները պիտի գրաւեն Հրեաներու արձակումով բաց մնացած տեղերը։

Կառավարական շրջանակներու մէջ համոզուած են թէ այս երիտասարդները ամբողջովին ի վիճակի պիտի ըլլան արձակուած Հրեաներուն տեղը բռնելու, իսկ ազատական շրջանակներու մէջ յոռետես են։

Արժանթին ալ կ'արգիլէ ներգաղթը

Արժանթինի կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն յառաջիկայ հոկտեմբեր 1էն սկսեալ օտարականները պիտի չկրնան Արժանթին ելլել առանց իրենց պատկանած երկրի արժանթինեան հիւպատոսին գրաւոր արտօնութեան։ Արժանթին մտնելու արտօնութիւն կրնայ տրուիլ արտաքին, ներքին եւ հողագործական նախարարութեանց ներկայացուցիչներէն կազմուած յանձնախումբի մը կողմէ։ Հիւպատոսները պարտաւոր են տեղեկութիւններ ստանալ իւրաքանչիւր ուղեւորի արհեստի եւ ճամբորդութեան նպատակին, ինչպէս եւ Արժանթինի մէջ բնակութեան տեւողութեան մասին։ Բոլոր երկիրներու շրջիկները եւ սահմանակից երկիրներու հպատակները ենթակայ չեն այս տնօրինութեանց։

Նոր մարդահամար Խ. Միութեան մէջ

Խորհրդային կառավարութիւնը որոշեց նոր մարդահամար մը կատարել յառաջիկայ յունուարին, գոհ մնացած չըլլալով 1937 յունուարի մարդահամարին արդիւնքներէն, որոնք երբեք չհրատարակուեցան։ Ամենավերջին մարդահամարը որ հրատարակուեցաւ 1933ին, բնակչութեան թիւը կը ցուցնէր 165.847.100։ Այս առթիւ խորհրդային մամուլը կ'ըսէ թէ 1937ի մարդահամարին ատեն Վիճակագրական Դիւանը կը գտնուէր «խումբ մը խափանարարներու ձեռքը», նախագահութեամբ փրօֆ. Կրաւմալի, «որ ոչ միայն խարդախեց բուն համրանքը, այլեւ վնասարարական սկզբունքներ մտցուց, հարցարան մը ուղղելով քաղաքացիներու ազգութեան եւ կրօնի մասին»։ Օրինակ, քաղաքացիներուն կը յանձնարարէին պատասխանել թէ ո՞ր «ազգային մշակոյթին» կը պատկանին, փոխանակ յայտնելու իրենց ցեղը։ Այնպէս որ, Հրեայ մը կամ խորհրդային Լեհ մը կրնար ինքզինքը ներկայացնել իբրեւ «Մեծ Ռուս» կամ Ուկրայնացի։ Յառաջիկայ մարդահամարին մէջ, քաղաքացիները պարտաւոր պիտի ըլլան յայտնել իրենց բուն ցեղը եւ մայրենի լեզուն, ինչպէս կ'ըլլար 1937էն առաջուան մարդահամարներու ատեն։

Դարձեալ, 1937ի մարդահամարին ատեն բոլոր քաղաքացիներուն կը հարցնէին յայտնել իրենց կրօնը։ Բազմաթիւ քաղաքացիներ իրենք զիրենք ներկայացուցած են «ռուս օրթոտոքս», այն հին հաւկրանութեամբ թէ բոլոր «Մեծ Ռուսիացիները» եւ Ուկրայնացիները ցեղով կը պատկանին նոյն դաւանանքին, ինչպէս որ գերման Ռուսերն ալ անպատճառ բողոքական են եւ լեհ Ռուսերը՝ հռոմէական։ Յառաջիկայ մարդահամարին միայն կղերականները պիտի յայտնեն իրենց դաւանանքը։

1937ի մարդահամարին ուրիշ մէկ տարօրինակ պարագան այն է որ «խափանարարները» կոպտօրէն յախտանցեր են 1934ի բնակչութեան թիւը, նկատի չառնելով սովի հետեւանքով եղած կորուստները։

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ ՄԷԿ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը հաստատէ թէ պաշտօնանկ եղած է Գ. Պետրովսկի, որ մօտաւորապէս 15 տարիէ ի վեր նախագահն էր Ուկրայնայի Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին, յաջորդած ըլլալով Ռաքովսկիի։ Այս պաշտօնանկութիւնը ընդհանուր զարմանք պատճառեց անոր համար որ, Պետրովսկի անցեալ յունուարին փոխ-նախագահ ընտրուած էր Գերագոյն Խորհուրդին եւ դեռ յուլիս 15ին լուսանկարուած՝ Ստալինի, Եժովի եւ կառավարութեան միւս անդամներուն հետ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՓԱՊՈՒՂԻին (մեթրօ) երրորդ գիծը, որ մօտաւորապէս 10 քիլոմեթր երկայնութիւն ունի, պիտի բացուի օգոստոսի առաջին երկու շաբաթներու ընթացքին։ Այս գծին շինութիւնը մեծ դժուարութիւններ պատճառեց, գետնին անյարմարութեան հետեւանքով։ Այսպէս, հարկ եղաւ կայարան մը շինել գետնի մակերեսէն 42 մեթր վար։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷն կը հեռագրեն թէ ահաբեկչական արարքները կը շարունակուին ամբողջ Պաղեստինի մէջ։ Երուսաղէմ - Եաֆա ճամբուն վրայ ռումբ մը նետուեցաւ հրէական հանրակառքի մը մէջ։ Նոյն շրջանին մէջ խզուեցան հեռագրական թելերը։ Ոստիկանութիւնը խստացուցած է հետապնդումները եւ կը խուզարկէ գիւղացիներու կողմէ շուկայ փոխադրուած ապրանքները։ Առջի օր երկու դժոխային մեքենաներ գտնուեցան կողովի մը մէջ։— Արաբներու Լոնտոնի ներկայացուցիչը նամակ մը ուղղելով Անգլիոյ երեսփոխաններուն, նոր սահմանադրութիւն մը կ'առաջարկէ, Արաբներու եւ Հրեաներու հաւասարութեան հիման վրայ։

ՊԷՅՐՈՒԹի մէջ գործադուլ հռչակուեցաւ, բողոքելու համար Պաղեստինի դէպքերուն դէմ։ Խանութները փակուեցան, բայց ուրիշ դէպք չպատահեցաւ։

ՊԱՊԸ նոր ճառ մը խօսեցաւ ցեղապաշտութեան դէմ, այս անգամ աւելի բացորոշ, միեւնոյն ատեն ցաւ յայտնելով որ Իտալիան ալ կը հետեւի Գերմանիոյ օրինակին։

ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊ մը ծագեցաւ Մանչուրիոյ սահմանին վրայ։ Ռուս զինուորներ կրակ բացին ճափոնական պահակախումբի մը վրայ եւ մէկ ժամ կռուելէ վերջ ետ քաշուեցան։

40 ՔԻԼՕ ափիոն բռնուած ըլլալով Աղեքսանդրիոյ մէջ, քննութիւնները հասան մինչեւ Ֆրանսա եւ երեք Սուրիացիներ ձերբակալուեցան Փարիզի մէջ։ Միեւնոյն ատեն բռնուեցան թղթահատ մեքենայ մը եւ երկու սնտուկներ, գաղտնի պահարաններով։

40 ԺԱՄ ԼՈՂԱԼՈՎ Պալթիկ ծովուն մէջ, Տանըմարքայէն Գերմանիա հասաւ [illegible] մը, Օր. Ճէնի Քամէրկարդ։ Հեռաւորութիւնն է 42 քիլոմեթր։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ ՓՐՕՓԱԿԱՆՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ նիստը յետաձգուած է։

Ա. ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Լ. Տօնիկեանի ձեռքով ստացուած նուէրներ.—

Գ. Աւետիս Կիւլպէնկեան 50 ֆր., Տիկին Զմիւռ. [illegible] (...) 50 ֆր.։ Վիէննէն Հայ. Տէրտէրեանի միջոցաւ 181 ֆր. [illegible] խորդ գումար 990 ֆր.։ [illegible] գումար 1271 ֆր.։

Վիէննի հանգանակութեան մանրամասնութիւնները.—

Հայ [illegible].—

Մեսրոպ Դաւիթեան 51. Գրիգոր [illegible] 3?, [illegible] 20, Պօղոս [illegible], Հ. Կ. Տէր Մովսէսեան, Աւագ [illegible], [illegible] ֆր. գումար 131 ֆրանք։

Բարեկամներ.—

Ռուբէն Մուրատեան, Սարգիս Թէքէ[illegible], Սարգիս [illegible], Ա. [illegible], Վահան Հա[illegible], Նշան Մու[illegible] ֆր.։ ընդհ. գումար 181 ֆրանք։

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի

24, Rue des Petits Carreaux, Փարիզ Mr. Pierre Marchalի խանութը

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)